Hutngin kamkabat si Káláu

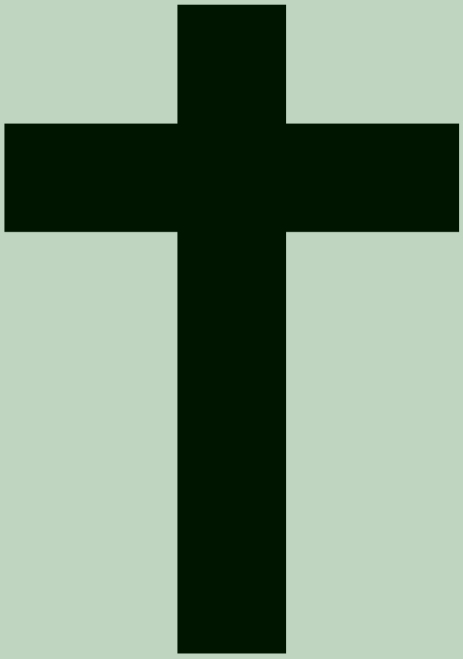

The New Testament in the Sursurunga Language of Papua New Guinea

Hutngin kamkabat si Káláu
The New Testament in the Sursurunga Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Sursurunga long Niugini

copyright © 2009 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Sursurunga

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:
You must give Attribution to the work.
You do not sell this work for a profit.
You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.
Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.
Printed book ISBN 0727222139
The New Testament

in Sursurunga

© 2009, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:
You include the above copyright and source information.
You do not sell this work for a profit.
You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.
Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-09-09

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
59d51359-0c11-5334-a2e7-0e40b5a3442f

Contents

FRT 1
MATAIO 4
MARKO 65
LUKA 99
IOANES 162
APOSTOLO 206
ROM 266
1 KORIN 294
2 KORIN 325
GALATIÁ 344
EPESO 355
PILIPOI 365
KOLOSE 372
1 TESOLONIKA 379
2 TESOLONIKA 385
1 TIMOTEO 388
2 TIMOTEO 396
TITO 401
PILIMON 405
EBARAIO 407
IAKOBO 431
1 PETERO 438
2 PETERO 447
1 IOANES 453
2 IOANES 460
3 IOANES 461
IUT 463
APAPOS 466
SÁLÁN TE KUIR WORWOR . . 495

Hutngin Kamkabat si Klu

God's New Covenant

Published by:
The Wycliffe Bible Translators, Australia
in cooperation with
the Bible League, Australia

Sursurunga New Testament, New Ireland Province
Papua New Guinea

© 2009 Wycliffe Bible Translators, Australia
in cooperation with
the Bible League, Australia

ISBN: 0 7272 2213 9

First Edition 2009 1546

Preface

Worwor talas suri wásái Hutngin Kamkabat minái

Ngádáh di lu pukdai ngoi á kángit Hutngin Kamkabat? Buk minái, hirá sang di mulán le i tan pinpidan on mai worwor Girik. Má namur dik pukdai worwor Girik uri marán worwor, má ngorer ákte hut onin uri worwor Sursurunga. Him án pukpukda kápte ngo a malmu, wa a rakrakai taladeng sang. Rung di pukdai buk minái uri kángit worwor, di lala ser sálán tan kuir wor tili Girik, má namur di lala ser suri kuir wor Sursurunga a artálár mai. Má suri sopasun worwor mul a rakrakai. Tan Girik kándi sál suri sopasun worwor a lite alari kángit til Sursurunga. Má Tok Pisin má Inglis mul a ngoi, a lite arsagil alari kángit. Ngorer tan tám pukpukda di lala him suri sálán na pánpán kuluk mai kángit worwor, pasi una mákái on á buk minái ngo te buturkus a kálik rut lite sang alari ngorer a rut ngoi mai Tok Pisin ngo Inglis. Tan tám pukpukda di longoi ngorer suri kápnate rakrakai singim suri una wásái má suri una kip timani sálán muswan.

Te kukuir wor án artangan

Má a kuluk ngo gita talas ngo te á kukuir wor i buk minái tan tám pukpukda di oboi turán worwor si Káláu. Matngan worwor erei a suri tangan iáu unák talas suri sálán muswan á worwor si Káláu, ngo suri para talsai tatalen er káián tan Iudáiá, ngo suri tángni kaungán worwor nák tang ngoro Sursurunga muswan. Má kápte di tu obop siari on, kápte. I pákánbung tan tám pukpukda di lu him, di lu mák pasi tan kuir er kápnate talas ngo da mur arwat pasi ngorer sang a rut ngoi á worwor Girik masik, ki ngorer di lu bontai mai matngan worwor minái má tángni suri na lain talas uri narsá git onin. Suri tohtohpas uri matngan worwor erei, una mákái Mataio 26:17. Mulán má áruán gegen a parai ngoromin: “Tatalen kán tan Iudáiá a ngoro minái. I libung táilnai longsit án ani beret káp a tini sut, di lu up bingi tan gengen sipsip suri da ani uri akiláng i longsit án sorliu palai mul.” Aru gegen erei kápate kis i wor Girik ngo i wor Inglis, mái sár tan tám pukpukda di oboi i kángit buk suri para talsai tatalen káián tan Iudáiá má suri tángni kángit mánán suri táit er di longoi i pákánbung erei.

Worwor talas adi lal

Ngo una mákái akiláng ngoromin *, a akiláng i worwor talas tan tám pukpukda di hol on ngo kápate arwat suri da asoloi i katbán worwor si Káláu sang. Má ngorer, worwor talas suri, dik oboi adi lal i pákán ram erei. Ngo una mák pasi adi má unák wásái, ki na tangan iáu suri una mánán kuluk i táit a parai á buturkus erei. Matngan worwor minái kápte ngo pinpidan muswan si Káláu, ái sár di oboi namur suri atalsa git.

Worwor di le namurwai

Ngo una banai worwor i katbán akiláng ngoromin [ ], a sálán ngo worwor erei a bokoh tili tan pákán ram di mulán le on. Tan tám mánán di hol on ngo bos tám le di le namurwai. Una mákái Marko 16:9-20, ki unák mákái matngan akiláng ngorer.

Worwor táil suri keskeskesá buk

Má on á kángit Hutngin Kamkabat, marán mul á te kukuir worwor er na tangan iáu. Kes tili di á bos worwor án artangan, worwor táil suri keskeskesá buk. Worwor táil a para talsai ngo ái sinih a le on á buk erei, má suri dáh er ák le i buk erei, má te támin táit til on á buk erei mul.

Lul worwor má pukpuksa a ararwat

Má kes mul á worwor án artangan, tan lul worwor. Di oboi tan lul worwor i bos kukuir no suri para atalsai ngo pukpuksa dáh a kis erei, ngo suri para talsai ngo aratintin dáh á erei. A kuluk ngo una talas ngo matngan worwor minái kápte ngo pinpidan muswan, ái sár di oboi namur suri tangan git.

Má adi lalin tan lul worwor i ahat i Lain Arbin, dikte oboi tan lite buturkus er a worwor mul suri pukpuksa erei.

Worwor a ararwat

Má adi lal i tan pákán ram, dikte oboi tan buturkus er a parai worwor a ararwat. A ngoromin. I pákánbung ái Iesu ngo ái Paulo ngo ái sinih a parai worwor tili Torahin Kamkabat, una mákái ngo dikte para talsai suri aiá a kis ái á worwor muswan er di bali parai. Ngorer i Mataio 12:7-8, a parai ngo “Iau nem i gam ngo gama lu armámna uri narsán matananu. Ái a kuluk si diar á osmapak mai ololas.” Ngo u mák pasi worwor erei, má namur una mákmák adi lal i pákán ram er, ki unák mákái ngo ai Iesu a parai worwor tili Torahin Kamkabat, i buk Osea 6:6. Má ngo a mon i worwor a ararwat tilatung i Hutngin Kamkabat, ki di oboi mul ngorer.

Sálán te kuir worwor

Má kes mul á artangan a kis namurwai worwor muswan si Káláu on á buk minái. Kuir erei git utngi ngo ‘Sálán te kuir worwor a kis i Buk Tabu er kápate lala talas tungu’, má a tangkabin i pákán ram 654. On á kuir minái, di le páptai marán worwor án artangan má marán pukpuksa suri tan kálámul má tan toltolom táit ngis di a kis i Hutngin Kamkabat. Ngorer i kuir wor ‘Mesaia’ ngo kuir wor ‘Natun Kálámul’. Dánih á sálán á kuir wor erei? Má a is á kálámul er di utngi mai Ioanes, má ngádáh una kip timan di ngoi? Mái koner si Kora, dánih a longoi pasi áng kis á ngisán on á buk minái? Una lu balbal wáwás tangrai kuir minái suri una kip timani lain aratintin suri tan kuir wor má suri tan kálámul on á Hutngin Kamkabat.

Tan buturkus di tahngai

Má i arahrahi muswan i buk minái, una mák pasi te buturkus er dikte tahngai, má na tari lain aratintin ur singim suri te tan táit una mánán on.

Arahrahi worwor

Má suri dáh gita wásái Buk Tabu minái? Buk Apapos 1:3 a parai ngo “Ái koner a wásái buk minái suri da longrai i tan tám ruruna, na tuan kuluk pala! Má da tuan kuluk pala mul ái rung di lu longra pasi midán ái Káláu minái má dik lu taram on, kabin ákte páput má pákánbung suri tan táit no minái na tapam hut muswan!” Má ngorer mul i Ioanes 20:31 er a parai ái Ioanes ngo “Má tan táit minái iakte le páptai suri gama ruruna ngo ái Iesu á Mesaia, Natun ái Káláu. Má ngo gama ruruna on, ki gama atur páptai liu muswan.”

Ngisán tan buk i Torahin Kamkabat má Hutngin Kamkabat

SURSURUNGA	KUIR NGIS	TOK PISIN
Tangkabin	Tgk	Stat
Kal	Kisim Bek	Exodus
Him kán Tám Osmapak	Him	Wok Pris
Lálám	Lál	Namba
Nagogon	Nag	Lo
Iosua	Ios	Josua
Tan Tátáil	Tát	Hetman
Rut	Rut	Rut
1 Samuel	1Sa	1 Samuel
2 Samuel	2Sa	2 Samuel
1 Kabisit	1Ka	1 King
2 Kabisit	2Ka	2 King
1 Pukpuksa	1Pu	1 Stori
2 Pukpuksa	2Pu	2 Stori
Esra	Esr	Esra
Nemiá	Nem	Nehemia
Esta	Est	Esta
Iop	Iop	Jop
Buk án Saksak	Sak	Buk Song
Lain Kiskis	Kis	Sindaun
Tám Mánán	Mán	Saveman
Saksak si Solomon	Sol	Solomon
Aisaia	Ais	Aisaia
Ieremiá	Ier	Jeremaia
Tang kán Matananu	Tang	Krai
Esekiel	Ese	Esekiel
Daniel	Dan	Daniel
Osea	Ose	Hosea
Ioel	Ioe	Joel
Amos	Amo	Amos
Obadia	Oba	Obadia
Iona	Ion	Jona
Miká	Mik	Maika
Naum	Nau	Nahum
Abakuk	Aba	Habakuk
Sepeni	Sep	Sefanaia
Agai	Aga	Hagai
Sakaria	Skr	Sekaria
Malakai	Mal	Malakai
SURSURUNGA	**KUIR NGIS**	**TOK PISIN**
Mataio	Mat	Matyu
Marko	Mar	Mak
Luka	Luk	Luk
Ioanes	Ioa	Jon
Apostolo	Apo	Aposel
Rom	Rom	Rom
1 Korin	1Ko	1 Korin
2 Korin	2Ko	2 Korin
Galati	Gal	Galesia
Epeso	Epe	Efesus
Pilipoi	Pil	Filipai
Kolose	Kol	Kolosi
1 Tesolonika	1Te	1 Tesalonai
2 Tesolonika	2Te	2 Tesalonai
1 Timoteo	1Ti	1 Timoti

Lain Arbin a le on ái MATAIO

Worwor táil

Ahat i Lain Arbin no dihat puksai liu má minat má suri apaptur kaleng si Iesu tili minat. Atul i Lain Arbin, ái Mataio mái Marko mái Luka, a ararwat no sár á kánditul pukpuksa suri marán táit a longoi ái Iesu. Marán i pukpuksa a le on ái Mataio, a arwat suri una mákái mul i Lain Arbin a le on ái Marko mái Luka. Mái sár Lain Arbin a le on ái Ioanes a lite, má a puksai te pukpuksa sur Iesu erei kápate kis i Mataio ngo i Marko ngo i Luka.

Ái Mataio koner a tám kip takis, mái Iesu a kilkila pasi suri na kán kalik án aratintin. Ái Mataio a le i kán pukpuksa sur Iesu uri narsán tan kakun Iudáiá sang. Ái Mataio a ri suri inngas tari muswan sur Iesu si di ngo ái sár á Mesaia, koner di utngi mul ngo Karisito. Má ái á kálámul er ái Káláu a oror taru mai ngo na tarwai suri saras pasi kán matananu má náng kátlán i di i áwáwat i pákánbung. Ái Mataio a utung pasi te kuir worwor tili Torahin Kamkabat suri ngo matananu Iudáiá dák mánán tusi ngo ái Iesu a long arwat pasi worwor er Torahin Kamkabat a parai suri Mesaia, má ngorer ái á tiling kabisit erei matananu Israel di kis monai ngo na saras pas di. Ái Mataio a le i marán aratintin si Iesu mul. Gita mákái ngo alim á tiling kuir on á aratintin a le páptai ái Mataio (mákái Mat pákán 5-7, pákán 10, pákán 13, pákán 18, pákán 24-25), má tan pukpuksa suri liu si Iesu a kis imi katbán alim i tiling kuir on á aratintin minái.

Ngisán tan kálámul er a páng tili di ái Iesu

Luk 3:23-38

1 Minái á ngisán tan kálámul er a páng tili di ái Iesu Karisito má di tangai ngoro minái, tangkabin tili Abaram ák han átik iatung i kabisit Dewit, ngoromin ái Dewit mái Abaram a ngoro diar aru kákán ái Iesu mul.

2 Io, ái Abaram a apáng Aisak,
má ái Aisak a apáng Iakop,
mái Iakop a apáng Iuda má rang tuán.
3 Io, ái Iuda a apáng Peres mái Sera diar tuán (ái Tamar á mám diar),
má ái Peres a apáng Esron,
mái Esron a apáng Ram.
4 Io, ái Ram a apáng Aminadap,
mái Aminadap a apáng Nason,
mái Nason a apáng Salmon.
5 Io, ái Salmon a kila pas Rahap má nat diar ái Boas,
má ái Boas a kila pas Rut má nat diar ái Obet,
mái Obet a apáng Iesi,
6 má ái Iesi má a apáng kabisit Dewit.

Turpasi tili Dewit er a kabisit ák han átik i pákánbung er tan tám arup til Babilon di talkai matananu Israel ur Babilon, minái mul á ngis di á tan kálámul er a páng tili di ái Iesu Karisito.

Ái kabisit Dewit a kila pas Batiseba má nat diar ái Solomon (mái Batiseba a kán wák besang ái Uria).
7 Io, ái Solomon a apáng Rehoboam,
má ái Rehoboam a apáng Abia,
mái Abia a apáng Asa.
8 Io, ái Asa a apáng Iosepat,
má ái Iosepat a apáng Ioram,
mái Ioram a apáng Usia.
9 Io, ái Usia a apáng Iotam,
má ái Iotam a apáng Ahas,
mái Ahas a apáng Esekiá.
10 Io, ái Esekiá a apáng Manase,
má ái Manase a apáng Amon,
mái Amon a apáng Iosaia.
11 Io, ái Iosaia a apáng Ekoniá má rang tuán i pákánbung er sang tan tám arup til Babilon kandi tu artalka besang ur Babilon suri batbat kalar ái.
12 Má i pákánbung án kamkabat anang Babilon mák han átik suri pákánbung a páng on ái Iesu Karisito, minái mul á ngis di á te kálámul er a páng tili di ái Iesu.

Ái Ekoniá a apáng Sietiel,
má ái Sietiel a apáng Serubabel.
13 Io, ái Serubabel a apáng Abiut,

1:1: Tgk 22:18; 1Pu 17:11 **1:3:** Tgk 38:29-30; Rut 4:18-22 **1:5:** Rut 4:13-17 **1:6:** 2Sa 12:24 **1:11:** 2Ka 22–24; 2Pu 36:10; Ier 27:20 **1:12:** Esr 3:2

má ái Abiut a apáng Eliakim,
mái Eliakim a apáng Asor.
14 Io, ái Asor a apáng Sadok,
má ái Sadok a apáng Akim,
mái Akim a apáng Eliut.
15 Io, ái Eliut a apáng Eliaser,
má ái Eliaser a apáng Matan,
mái Matan a apáng Iakop.
16 Io, ái Iakop má a apáng Iosep er kán
pup ái Maria, má ái Maria a mámán ái
Iesu er di utngi mai Mesaia.

17 Má ngorer a sángul mai ahat no á ngaul kálámul tangkabin tili Abaram ák han átik i Dewit er kabisit. Má turpasi bul tili Dewit ák han átik i artalka ur Babilon, a sángul mai ahat no mul á ngaul kálámul. Má tilatung i artalka ur Babilon, a sángul mai ahat no mul á ngaul kálámul ák han pang má i bung er a páng on ái Mesaia.

A páng ái Iesu
Luk 2:1-7

18 Ngoro minái a páng ngoi ái Iesu Karisito. Ái Maria mámán ái Iesu, ái Iosep ákte tar kári suri diara kila. Mái sár i pákánbung káp diar te kis tiklik besang, ái Maria ákte mánán ilmi má ngo ákte tián ngorer i rakrakai si Tanián a Pilpil ákte han kis i narsán.

19 Ái Iosep a tám nokwan, má ngo a mánán on ngo ái Maria ákte tián má, kápate nem suri na arumrum Maria i mátán matananu. Má ngorer a hol on ái Iosep suri na pásang kila kodong, má kápdate mánán on i tan kálámul.

20 Má ngorer kán tunga holhol besang ái Iosep suri táit er ngo na longoi. Má i libung er a boptin, kesi angelo káián ái Káláu a tapam hut singin i mihmih mák parai singin ngoromin, “Iosep, natun ái Dewit, koion una konngek. Una kila pas Maria suri na kam wák sang. Koion una rumrum suri kán tián kápkabin rakrakai káián Tanián a Pilpil ákte han kis i narsán, má ngorer ák tián má.

21 Na káhái besang i tekesi kalik án káláu má una utngi ngisán mam Iesu, sálán ngo ‘Ái Káláu Tám Araliu’, kápkabin na asengsegeng pasi kán matananu alari kandi sápkin.

22 Tan táit ngoromin na tapam hut muswan sang suri long arwat pasi worwor si Káláu er a tari singin tám worwor tus ái Aisaia ngoromin,

23 ‘Kesi tahlik kápate bop be mai kálámul
na tián besang má na káhái kalik
káláu,
má ái sang da utngi mam Emanuel’
(sálán á kuir worwor er ngo ‘Ái
Káláu narsá git’).”

24 Má ngo a pán má tili boptin i kábungbung ái Iosep, io a mur on ngorer i angelo ákte bitái suri na longoi ngoi. Má ngorer ái Iosep a kila pas Maria sang,

25 mái sár kápte be diar bop tiklik. Má namur a káhái kalik án káláu ái Maria, mái Iosep a utngi ngisán mam Iesu.

2

Tan tám mánán uri mátmátiah

1 Má ái Iesu a páng i bimán rum á Betilem i balis á Iudáiá i pákánbung ái Erodes a kabisit on iatung. Má i pákánbung erei sang a páng on ái Iesu, tan tám mánán uri mátmátiah di lu mák ilmi akiláng suri. Di mákái kesi mátmátiah má dik mák ilmi, má ngorer di aptur tili kandi malar tepák tilanang i mátán nas, má dik han láklák tangrai dolon sál átik á Ierusalem.

2 Má iatung di lu gálgálta ngoromin, “Aiá á kalik er na kabisit besang káián tan Iudáiá? Kabin gimáte mákái kán mátmátiah a akiláng on anang i kángim malar, má gimáte hut mainái suri gima tari kángim rumrum uri narsán.”

3 Má ngo ái Erodes a longrai arbin ngorer, a lala tabureng i bál suri, má rehei mul á matananu iatung á Ierusalem.

4 Má ngorer ái Erodes a bin talmi tan pakpakta kán tan tám osmapak má tan tám mánán uri nagogon, má a gálta di ngoromin, “Be, Mesaia er di parai, aiá na páng ái?”

5 Má ái rung erei di kosoi ngo, “Mesaia na páng adi Betilem i balis á Iudáiá, kabin

1:18: Luk 1:27, 35 **1:21:** Luk 1:31; 2:21 **1:23:** Ais 7:14 **1:25:** Luk 2:21 **2:2:** Lál 24:17

ái Miká tám worwor tus a parai worwor si
Káláu ngoromin,
6 ‘Má iáu á malar Betilem, u gengen malar
sár main i balis á Iudáiá,
mái sár kápte ngo iáu malar bia.
U tilik támin táit kápkabin na páng besang
tili iáu á tekesi kálámul na tátáil,
ngorer na lu olololh i kak matananu
Israel.’ ”
7 Má namur ái Erodes a bin pas kodong-
nai tan tám mánán er mák gálta di suri
bung dáh sang a hut á mátmátiah er.
8 Io, ngo di be nguruk no, ki ái Erodes ák
dos pala di ur Betilem mai worwor talas
ngoromin, “Erei gama han, gama lain ser
kuluk suri kalik. Má pákánbung gamáte
ser pasi, ki gama kaleng má gamák parai
singing suri inak mánán on, ngorer á iau
mul ina han má inak tari kak rumrum uri
narsán.”
9-10 Dik han má ngorer ái Erodes ákte
parai si di, má mátmátiah er dikte mákái
tungu anang i mátán nas a tur soura mul
mák han táilna di. Io, di mákái ngorer má
a gas i bál di má di lala laes taladeng sang.
Má mátmátiah erei a han kis ásngin arwat
mai rum er kalik a kis ái. 11 Má di mákái
ngorer má ding kusak uri rum er. Má ngo
di mákái kalik mái Maria er mámán, ki dik
pur dirtapul má dik rumrum uri narsán
kalik. Má namur di long pasi kandi tan
artabar ngorer i gol má kabang a lu lain
tomtom má bultán kábau a lu tomtom mul,
má dik támri kalik mai.
12 Má ngo dikte artabar no, tan tám
mánán er di aptur má dik mur i lite sál
kaleng uri kandi malar. Kápdite kaleng
uri narsán ái Erodes suri da worwor mai, a
kápkabin ái Káláu a dos kalar di i mihmih.

Ái Iosep mái Maria diar tinán ditul táu

13 Má ngo tan tám mánán dikte aptur
uri kandi malar alar ditul támán iatung,
io kesi angelo káián ái Konom a tapam
hut si Iosep i mihmih mák parai singin
ngo, “Iosep, una aptur má unák long
pas rugar tinán er má gamtulák sangar
i táu ur Aigipto. Má gamtula kis iatung
pang i bung ina parai singim suri gamtula
kaleng, kápkabin ái Erodes na dos palai
besang i kán tan tám arup má da ser suri
kalik suri up bingi.”
14 Má ngorer ái Iosep a pán mák aptur, ák
long pas rugar tinán er má ditulá turpasi
láklák i libung erei sang ur Aigipto.
15 Ditul támán á hut má adi Aigipto má
ditulá kis iatung ák han pang i pákánbung
ák mat ái Erodes. Má táit minái a tapam
hut muswan suri long arwat pasi worwor
si Káláu ákte parai singin tám worwor tus
ái Osea ngo, “Iau kilkila pasi natung tili
balis á Aigipto.”

Boh goion kalik káláu á Betilem di mat

16 Má namur ngo ái Erodes ákte mánán
tusi ngo tan tám mánán dikte agurái, má
ngorer a lala togor. A hol páptai worwor
dikte parai singin suri pákánbung dáh a
páng on á kalik, má ngorer a mánán ngo
a goion kalik be. Io, ngorer a dos palai kán
tan tám arup mai arardos ngo da up bingi
boh gengen kalik káláu no, ái rung er di
asus di be i rang mám di. Di longoi ngorer
adi Betilem má tangrai tan malar pátum
sár.
17 Má táit minái a tapam hut muswan
suri long arwat pasi worwor káián ái
Konom er a parai singin tám worwor tus
ái Ieremiá ngoromin,
18 “Di longrai kaungán te di lala tang adi
malar á Rama,
má tan wák til Betilem di sum suri
rang nat di.
Bos wák er di tangsi rang nat di,
má kápate arwat suri abálbál di kabin
rang nat di dikte mat no.”

Ái Iosep mái Maria mái Iesu ditul kaleng til Aigipto

19 Namur ákte mat ái Erodes, má kesi
angelo káián ái Konom a tapam hut si
Iosep adi Aigipto i mihmih er a boptin i
libung
20 mák parai singin ngo, “Iosep, erei má
unák long pas rugar tinán erei má gam-
tuláng kaleng uri balis á Israel. Kápkabin
ái Erodes má rang turán er di nem suri up
bingi kalik, dikte mat má.”

2:6: Mik 5:2; Ioa 7:42 **2:11:** Sak 72:10-15; Ais 60:6 **2:15:** Ose 11:1 **2:18:** Tgk 35:19; Ier 31:15

21 Má ngorer ái Iosep a aptur ák long
pas Maria diar tinán, má ditulá kaleng ur
Israel.
22 Má ái Arkelaus natun ái Erodes ákte
keles kákán má áng kabisit iatung i balis
á Iudáiá i pákánbung er. Má ngo ái Iosep
a longrai ngorer, a mátut suri ditula han
uratung. Mái Káláu sang mul a akeng
Iosep i mihmih suri koion ditula kis i balis
á Iudáiá, má ngorer ditulá han uri balis á
Galiláiá
23 má ditulá kis iatung i malar á Nasaret.
Má táit minái a tapam hut muswan suri
long arwat pasi worwor káián tan tám
worwor tus ngoromin, "Da utngi Mesaia
ngo kakun Nasaret."

3

Kán arbin ái Ioanes Tám Arsiu
Mar 1:1-8; Luk 3:1-18; Ioa 1:19-28

1 Má namur marán á bet ákte rah, ái
Ioanes Tám Arsiu a turpasi kán arbin
i pokon mau i balis á Iudáiá narsán
matananu, mák lu parparai ngoromin,
2 "Gama ilang alari kamu sápkin má
gamák hol kaleng, kápkabin ngo páput sár
má lolsit tilami bát na hut má ái Káláu na
kátlán i git."
3 Ái Ioanes, ái á kálámul er a worwor suri
ái Aisaia tám worwor tus ngoromin,
"Tekes na lu binbin i pokon mau ngo,
'Aleget i sál si Konom má eran on.
Long anokwai sál suri na láklák on!' "
4 Mái Ioanes a sulu mai nihun kamel di
hiri, mák reureu mai kápán sipsip. A ani
sikiu má midu.
5 Má matananu tili bimán rum á
Ierusalem má tili balis no á Iudáiá má tili
tan kuir malar i risán dan á Ioridan, di han
suri longrai arbin si Ioanes.
6 Má matananu di tunga para aposoi
kándi bos sápkin tatalen, mái Ioanes a siu
di mai dan á Ioridan.
7 Má tan Parisaio má tan Sadukaio mul
di han suri na siu di ái Ioanes. Mái sár ái
Ioanes a mánán i kandi angagur ngo da
tu siusiu sár má kápdite hol kaleng, má
ngorer a parai si di ngoromin,
"Á gam á rang natun i kanih sáksák!
Sinih a parai si gam ngo gama tu siusiu
sár má ngorer gama tur kaplah alari na-
gogon si Konom erei ngo na hut besang?
8 Gama oboi lain wán i gam suri in-
ngas tar gam ngo gamáte hol kaleng.
9 Koion gama ruruna ngo gamáte tur
kaplah alari nagogon si Káláu kabin gam
á tan rang kopkom i Abaram. Kápte. Má
minái iau para talsai si gam ngoro minái
ngo ái Káláu a arwat singin suri na longoi
tan hat minái sang suri da rang kopkom i
Abaram!
10 Palngat ákte eran pagas suri tárái
boh kubau adi káplabin. Kubau erei
kápate oboi lain wán, da tár palai má dák
sápkai uri kámnah.
11 "Á iau, iau siu gam mai dan sár suri
inngas tar gam ngo gamáte hol kaleng.
Mái sár ngo kes a lala rakrakai sorliu
iau, alatung be namur. Má iau rumrum
suri ina kusak i kán rum. Ái sang na siu
gam mai Tanián a Pilpil má mai kámnah.
12 Ái ái koner a top i kán is suri na tárái
wit mai. Má namur na tim purwai kotlin
wit alari poktuán, má ngorer na dungi
kotlin wit i suapok, má boh poktuán wit
erei na osoi sár i kámnah káp a tini mat!"

Ái Ioanes a siu Iesu
Mar 1:9-11; Luk 3:21-22

13 I bet erei, a aptur til Galiláiá ái Iesu
mák han sur Ioanes ngo na siwi i dan á
Ioridan.
14 A rumrum ái Ioanes er a mák Iesu
iatung má a nem suri na pukdai holhol si
Iesu, má ngorer a parai singin ngo, "Be,
suri dáh u han ur main i narsang suri
ina siu iáu? Kápte a arwat á ngorer. A
nokwan ngo á iáu sang una siu iau."
15 Mái sár ái Iesu a parai si Ioanes ngo,
"Káksiai, una tu longoi ngorer sár iakte
parai singim, má ngorer gitara long arwat
pasi riri si Káláu a nem on." Mái Ioanes a
sormángát i worwor si Iesu má ák siwi.
16 Má pákánbung ái Iesu a masar alari
dan, bát a ráp má a mákái Tanián ái Káláu
a sosih ur on ngoro bun má a kis on,

2:23: Ais 11:1, 53:2; Luk 2:39; Ioa 1:45 **3:2:** Mat 4:17; Mar 1:15 **3:3:** Ais 40:3 **3:4:** 2Ka 1:8 **3:7:** Mat 12:34, 23:33 **3:9:** Ioa 8:33, 39; Rom 4:12 **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9 **3:11:** Ioa 1:26-27, 33; Apo 1:5 **3:16:** Ioa 1:32

17 má kaungán kes tilami bát a parai
ngoromin, “Minái á natung muswan, kang
Kalik alal. A lala gas i balang mai.”

4

Artohtoh narsá Iesu
Mar 1:12-13; Luk 4:1-13

1 I pákánbung ái Iesu a masar alari dan á
Ioridan, Tanián ái Káláu a lami uri pokon
mau suri ái Satan na longoi artohtoh uri
narsán.
2 Ái Iesu kápate ani tekesi táit arwat mai
ahat i sángul á bung, má pasi ák matpám.
3 Ngorer ái Satan a turpasi suri tohtoh
Iesu mák parai singin ngoromin, “Ngo iáu
Natun ái Káláu, ki una dos i bos hat minái
suri dák arkeles uri balbal.”
4 Mái Iesu a kosoi ngo, “Pinpidan si
Káláu a parai ngo,

‘Kápte ngo namnam masik a lu támri liu
kán kálámul suri na rakrakai, kápte!
Rakrakai uri liu muswan kán kálámul
a hut sang tili worwor si Káláu.’ ”

5 Má namur ái Satan a tohtoh Iesu mul
mák lam pasi urami Ierusalem mák aksimi
iamuni i kuir ungán rum i rumán osma-
pak.
6 Mái Satan a parai si Iesu ngoromin,
“Ngo iáu Natun ái Káláu, ki una roh
tilatung uradi bim. Kabin pinpidan a
parai ngoro minái,

‘Ái Káláu na tari palai kán tan angelo má
da ololoh timan iáu.’

Má pinpidan a parai mul ngo,

‘Tan angelo da sáng pas iáu mai lim di
suri ngorer na mák suski kikim i
hat.’ ”

7 Mái Iesu a kosoi ngoromin, “Pinpidan si
Káláu a parai mul ngo, ‘Koion una tohtoh
Konom er kam Káláu!’ ”
8 Má namur ái Satan a tohtoh Iesu mul
má a lam pasi uri pungpung a tuan alami
sang, má a inngas tari singin á tan balis
no on á naul matmatngan pokon turán tan
táit imi lolon i di mul.
9 Má namur a parai si Iesu ngo, “Tan táit
no min ina tar noi singim. Na kaiam no
sár ngo una pur dirtapul má unák lotu uri
narsang.”
10 Mái Iesu a kosoi ngo, “Táu alar iau,
Satan! Pinpidan si Káláu a parai ngo,

‘Una lotu uri narsán ái Konom kam Káláu,
má ái masik sár una para agasi!’ ”

11 Má ngo ái Satan ákte arahi má kán tan
artohtoh uri narsá Iesu, ki ák han pas má
alari, má namur tan angelo di hut má dik
tangan Iesu.

Ái Iesu a tangkabin kán him á Galiláiá
Mar 1:14-15; Luk 4:14-15

12 Má namur ngo dikte obop Ioanes i
batbat kalar, ái Iesu a longrai ngorer má
a aptur mák han ur Galiláiá.
13 Kápte a lala kis ák dol á Nasaret ái
Iesu, mái sár a han mák lu kis á Kaper-
naum i bimán rum a kis pátmi dan taliu á
Galiláiá i balis káián aru mát er si Sebulon
mái Napitali.
14 A han máng kis á Kapernaum ái Iesu
suri ák tapam hut muswan i worwor káián
tám worwor tus ái Aisaia er a parai ngo,
15 “Tan kálámul tili risán er di kis i kuir bim
si Sebulon mái Napitali,
má te di kis i risán tilik tas
má i balsán dan á Ioridan
má Galiláiá,
16 matananu er di liu i kuron.
Mái sár da mákái talas na sol uri
tanián i di.
Má talas na kaura uri narsá di
ái rung di liu i pákpák án minat má nák
atalsa di.”
17 Má turpasi i pákánbung erei sang,
ái Iesu a tangkabin pasi kán arbin mák
parai ngo, “Gama tánlak alari kamu sápkin
má gamák hol kaleng, kápkabin páput má
lolsit tilami bát suri ái Káláu na kátlán i
git!”

Ái Iesu a kilkila pasi ahat i tám soksok
Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

18 Má ngo a lu hanhan tangrai risán dan
taliu á Galiláiá, ái Iesu a mák rugar tuán
er diar soksok isu mai uben iatung i dan
erei. Ái Saimon, kesi ngisán ái Petero, mái
Enru er tuán, diar aru tám soksok. 19 Mái
Iesu a parai si diar ngo, “Gaur lákám, má

3:17: Sak 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18, 17:5; Luk 9:35 **4:1:** Eba 2:18; 4:15 **4:2:** Kal 34:28 **4:4:** Nag 8:3 **4:6:** Sak 91:11-12 **4:7:** Nag 6:16 **4:10:** Nag 6:13 **4:12:** Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19-20 **4:15:** Ais 9:1-2 **4:17:** Mat 3:2, 19:27

gaurák mur i iau, má inak atintin gaur suri gaura tám soksok pasi matananu ur káián ái Káláu!”
20 Má ngo diar longrai ngorer, káp melek mul má diar aptur alari kándiar tan uben iatung má diará turpasi mur i Iesu.
21 Má ngo ái Iesu a lu lákláklák iamunang, a mákái aru natun ái Sebedaio, ái Iakobo mái Ioanes, ditul támán leget i kánditul uben iatung i mon. I pákánbung a mák diar ái Iesu, a kilkila pas diar
22 alar Sebedaio iatung. Má káp melek sár diar aptur má diar má han tiklik mam Iesu.

A aratintin mák arbin mák araliu ái Iesu
Luk 6:17-19

23 Má ngorer ái Iesu a han mák lu aratintin tangrai boh rumán lotu i balis á Galiláiá no. A arbin mai lain arbin suri lolsit tilami bát, mák asengsegeng i matananu alari kandi toltolom sasam.
24 Má arbin uri Iesu a han arkaliut no i balis er mák han átik á Siria. Má ngo matananu di longrai ngorer, io di hut i narsán mam rung di sasam ngorer i rung a rangrang i kápán páplun i di, mái rung a porta i di á sápkin tanián, mái rung a mat i balsán i di, mái rung mul di gokgok. Mái Iesu a asengsegeng i di no sár.
25 Má ngorer tilik lala matananu taladeng tili tan malar di lu murmur on. Tan malar erei a turpasi til Galiláiá ák han átik á Dekapolis, má til Ierusalem má Iudáiá má tili kesi balsán dan á Ioridan mul.

5

A arbin ái Iesu tili pungpung
Luk 6:20-23

1 A mákái tilik lala matananu ái Iesu má a láklák tapam urami kesi pungpung má a sukis pagas ái. Má rang táir di hut má dik sukis i narsán, má tilik matananu er di hut iatung mul.
2 Má ngorer ái Iesu a tangkabin i aratintin uri narsá di mák parai ngoromin,
3 “Ái rung er di mánán ngo tanián i di
a sáhár mák ngangai sur Káláu, di kuluk pala,
kabin da kusak uri lolsit tilami bát mái Káláu na kátlán i di.
4 Ái rung er di lu tang, di kuluk pala,
kabin namur na abálbál di ái Káláu má da kodong.
5 Ái rung er di agengen pas di, di kuluk pala,
kabin da otoi besang i táit ákte oror pagas mai ái Káláu.
6 Má di kuluk pala á di onin di sák suri mur i tatalen a nokwan,
kabin namur ái Káláu na tangan di suri da mur artálár pasi tatalen erei.
7 Di kuluk pala ái rung er di lu mámnai lite kálámul má tangan di,
kabin ái Káláu na mámna di.
8 Di kuluk pala ái rung er a tukes i kandi holhol suri mur i nemnem si Káláu,
kabin namur da kis i narsán.
9 Ái rung kándi talar suri arabálbál i katbán matananu, di kuluk pala,
kabin na utung di ái Káláu ngo rang natun.
10 Di kuluk pala á di ngo matananu di arangrangas i di suri mur i tatalen a nokwan,
kabin erár dák mák ilmi ngo dikte kusak uri lolsit si Káláu mái Káláu a kátlán i di.
11 Má gam kuluk pala ngo matananu di lu mikmikwa gam, má ngo di wáng i gam, má ngo di para bengta gam kápkabin sur iau.
12 Gama parmat má gama laes kabin namur kamu arul na pakta ami bát. Rang támin i di dikte longoi ngorer mul mai tan tám worwor tus hirá be.”

Rung di mur i Iesu di ngoro tas má talas
Mar 9:50; Luk 14:34-35

13 Mái Iesu a sopasun kán aratintin ngoromin,
“Gam sár á matananu gam á tas uri naul matmatngan pokon no. Mái sár ngo tas ákte rah á kán mapak, ngádáh gita amapak kalengnai ngoi? Na tu táit

4:23: Mat 9:35; Mar 1:39; Apo 10:38 **4:24:** Mar 6:55 **4:25:** Mar 3:7-8 **5:3:** Ais 57:15 **5:4:** Ais 61:2-3; Apa 7:17 **5:5:** Sak 37:11 **5:6:** Ais 55:1-2 **5:10:** 1Pe 3:14 **5:11:** 1Pe 4:14 **5:12:** 2Pu 36:16; Apo 7:52 **5:14:** Ioa 8:12, 9:5

bia sár, má da lu sápka palai uratung i lol malar, má tan kálámul da láklák má dák lu sukai sár.
14 “Gam sár á matananu gam á talas suri atalsai naul matmatngan pokon. Ngádáh, di lu longoi malar i iátin pung-pung suri na punpunam? Auh, kápte!
15 Má i pákánbung gam oskoi lam, gam boh kári mai kas? Kápte. Gam akai i nián sang suri na atalsai rung er di kis iatung i rum.
16 Má ngorer a kuluk ngo gama ngoro lam sang, má talas er i gam na atalsai matananu suri da mákái tan lain táit gam longoi má ngorer da para agas Káláu er Kák gam imi naul bát.”

Aratintin suri nagogon

17 Mái Iesu a sopasun mul i kán aratintin ngoromin,
“Koion gama hol on ngo iau hut main suri ina long palai nagogon si Moses má aratintin káián tan tám worwor tus. Kápte. Iau hut sang suri ina long ar-wat pasi kandi worwor suri na támin muswan.
18 Gama hol páptai minái. Erei ngo naul bát má naul bim na kis, nagogon mul na kis. Kápte kesi tip ngo kuir nagogon na pah nák han pang i pákánbung erei ngo talar kán nagogon ákte rah.
19 “Mái koner kápte a taram má mur i te kuir tili nagogon a hol on ngo kápte a pakta, mák atintini matananu mul suri da longoi ngorer, ái kápte na pakta i lolsit ami bát, na tu gengen sár. Mái sár koner a taram má mur i nagogon mák atintini matananu suri da longoi ngorer, ái na kálámul pakta sang i lolsit ami bát.
20 “Bos Parisaio má bos tám mánán uri nagogon di lu longoi marán tatalen a nokwan kabin a lala ngoi sang i bál di suri mur i nagogon. Má iau parai si gam ngo ái sinih a nem ngo na kusak uri lolsit tilami bát má na káián ái Káláu sang, ki ninsin na lala nokwan sorliwi bos Parisaio má bos tám mánán uri nagogon.”

Aratintin suri kis kuluk
Luk 12:57-59

21 Má ngorer ái Iesu a parai si di mul ngoro minái,
“Á gam onin gamáte lu longrai ngo tan kálámul til hirá dikte abitbit di mai kesi nagogon si Káláu er a parai ngo, ‘Koion á up bing kálámul. Mái sár ngo tekesi kálámul a up bingi kesi kálámul, da long pasi kálámul er suri na sámtur i nagogon.’
22 Mái sár iau parai si gam onin ngo togor a sápkin mul, má ngo ái sinih a togor mam tuán, da nagogon on i malar. Mái sinih a ot bilingna tuán, ái koner da long pasi má nák sámtur i mátán tan tám nagogon, má di sang da nagogon on. Mái koner a wáng sáksákna tuán, ái koner na tarwai ái Káláu suri nák áslai rangrangas i kámnah iatung i pokon án hiru áklis.
23 “Má ngo á iáu u sámtur iatung i nián osmapak mai kam artabar, má bálsák er i bál ái tuam mam iáu u hol pasi iatung,
24 ngorer koion be una osmapak. Una káksiai be kam artabar iatung, má ngorer unák han besang narsán ái tuam má gaurák arabálbál i gaur tuán be. Io, namur má unáng kaleng má unák artabar uri narsán ái Káláu.
25 “Ngo tekesi kálámul a togor mam iáu má a nem ngo na atur iáu i nagogon, i pákánbung gaur iatung besang i malar, una han uri narsán má gaurák anokwai suri ngorer na mák talka iáu uri narsán tám nagogon. Kabin ngo tám nagogon erei, ngo na longrai kamur worwor má namur na tari rangrangas singim, má ngorer tan kuir sulu da obop iáu i batbat kalar.
26 Má a muswan iau parai singim, una kis pagas i batbat kalar pang i bung una hul palai tinákum erei i iáu.”

Aratintin suri bop tiklik

27 Mái Iesu a sopasun kán aratintin ngoromin,
“Gamáte longrai dikte aratintin mai má dik parai mul ngo, ‘Koion á bop tiklik mai wák káián lite kálámul.’

5:15: Mar 4:21; Luk 8:16, 11:33 **5:16:** Epe 5:8-9; 1Pe 2:12 **5:17:** Rom 3:31 **5:18:** Luk 16:17, 21:33 **5:19:** Iak 2:10 **5:21:** Kal 20:13; Nag 5:17 **5:22:** 1Io 3:15 **5:23:** Mar 11:25 **5:27:** Kal 20:14; Nag 5:18

28 Mái sár iau parai si gam onin ngo ái
koner a mákái wák máng kon suri ami bál
suri ngo diara bop tiklik, wa ákte longoi
sápkin sár mai á ngorer.
29 "Ngorer ngo matam erei mingim a
lam bengta iáu má uk longoi sápkin, ki
una bilwak palai má unák sápkai. A
kálik sák ngo na bokoh i tekesá kuir tili
páplun i iáu, mái sár a lala sák sang ngo
na kis i aru matam no má dák buswa iáu
uri pokon án hiru áklis.
30 Má ngo limam erei mingim a lam
bengta iáu má uk longoi sápkin mai, ki a
kuluk una tár kus palai má unák sápkai. A
kálik sák ngo na bokoh i kesi limam, mái
sár a lala sák sang ngo na kis i aru limam
no má ung kusak uri pokon án hiru áklis."

Tatalen suri pásang kila Mat 19:9; Mar 10:11-12; Luk 16:18

31 Mái Iesu a sopasun mul i kán aratintin
ngoromin,
"Má gamáte longrai mul ngo hirá
dikte aratintin mai ngoromin. Ngo kesá
kálámul a nem suri pásang kila, ki na le
i tekesá pákán ram suri pásang pala kán
wák má ngorer diará kis arsagil.
32 Mái sár onin iau parai si gam
ngoromin. Kálámul a long pala kán
wák má wák kápate bop mam tekesi lite,
kálámul erei a ngoro a susdo kán wák uri
sápkin tatalen, má ái sang a káplabin sápkin
a longoi á wák er ngo na han kila pasi lite
kálámul. Má kálámul a kila pasi wák erei,
ái mul a longoi sápkin."

Koion á oror

33 Mái Iesu a parai mul ngo,
"Á gam onin gam mánán ngo tan
kálámul til hirá dikte abitbit di mai kesi
nagogon si Káláu ngo, 'Koion una an-
gagur mai tah kusi kam oror uri narsán
ái Konom. Ngo ukte oror mai kesi táit
una longoi, una long arwat pasi sang.'
34 Mái sár iau parai si gam ngoromin.
Koion sang una oror suri adikái kam wor-
wor ngo a támin. Ngorer koion una oror
má uk parai ngo, 'Támin urami bát!' kabin
naul bát ái Káláu a kátlán.
35 Má koion una oror mai naul bim
mul kabin a kátlán mul ái Káláu. Koion
una oror ur Ierusalem kabin kán bimán
rum ái Káláu sang.
36 Má lulum mul koion una oror mai
kabin káp kam te rakrakai suri una kelsei
tekesi towon nihum suri nák bal ngo nák
niár.
37 "Ái rung di lu oror, di longoi kabin
koner si Tám Sápkin ákte atintini marán
suri da angagur, má ngorer dik lu oror
suri adikái kándi worwor ngo di parai
támin. Pasi iak parai si gam ngo koion
sang á oror. Gita lu parai worwor a
támin sár. Ngo una longoi táit, ki una
mángát sár ngo, 'Áá, ina longoi.' Má ngo
kápte una longoi táit, ki una arkawar
sár ngo, 'Auh, kápte sang.' Má koion una
oror turán kabin a paptauni ái Satan."

Koion á kosoi sápkin di longoi mam iáu Luk 6:29-30

38 Mái Iesu a sopasun kán aratintin mák
parai ngo,
"Gamáte longrai mul dikte parai
ngoromin, 'Ngo gaur mos i kesá kálámul
má ák ubi matam ák sák, ki da long
sáksáknai mul i mátán suri kosoi matam
er a sák. Má ngo a puh á tekesi ngisam
a tut bauri ái koner gaur arup, ki ngisán
da tut bauri mul suri kosoi ngorer ákte
longoi mam iáu.'
39 Mái sár onin iau parai si gam ngo
koion gama kosoi sápkin di longoi mam
gam. Ngo tekesi kálámul na posri parim,
una káksiai suri nák posri mul i kesi balsán
parim.
40 Má ngo tekesi kálámul na obop iáu
uri nagogon suri kesi lusán i iáu ur káián,
kái una ruti, una bál tari mul i tekes singin.
41 Ngo tekesi kálámul a tari duk i iáu
suri una kipi kán kipkip má unák tur on
i pokon a artálár mai kesá kilomita, ki á
iáu bul una sorliwi á pokon er má unák
han tarwai iatung er a artálár mai aru á
kilomita.

5:29: Mat 18:9; Mar 9:47 **5:30:** Mat 18:8; Mar 9:43 **5:31:** Nag 24:1-4; Mar 10:4 **5:32:** 1Ko 7:10-11 **5:33:** Him 19:12; Lál 30:2; Nag 23:21 **5:34:** Ais 66:1; Mat 23:22; Iak 5:12 **5:35:** Sak 48:2; Ais 66:1 **5:38:** Kal 21:24; Him 24:20; Nag 19:21

42 Ái sinih a sung iáu suri táit, una tari sár singin. Má ngo tekesá kálámul a sung iáu ngo, ‘Kam is be,’ ngo ‘Kam palngat be,’ ki una bál tari sár singin.”

Gama mámnai kamu kurtara
Luk 6:27-28, 6:32-36

43 Mái Iesu a sopasun kán aratintin ngoromin mul,

“Gamáte longrai dikte aratintin mai má dik parai mul ngo gama mámnai rang tur gam, má ái rung erei di kurtara mam gam, gama mikmikwa di.

44 Mái sár onin iau parai si gam ngo gama mámnai kamu tan kurtara, má gama sung Káláu sur di ái rung di lu long sáksákna gam,

45 suri ngorer gama rang natun ái Kák gam imi naul bát sang. Má ngorer ninsin i gam na ngoro ninsin ái Káláu, kabin ái a longoi nas suri atalsai matananu no, tan tám nokwan má tan tám sápkin mul, má ák tari mul i ráin suri ák hus uri narsán ái rung erei di láklák mur i nagogon mái rung mul di lu tánlak.

46 Ngo una mámnai sár i kálámul a lu mámna iáu, suri dáh ái Káláu na supan iáu? Wa tan tám kip takis di lu longoi ngorer mul, di lu mámna pas rung erei di lu mámna di sang!

47 Má ngo u lu worwor pas di sár á rang turam, ái rung di kuluk mam iáu, kam tatalen erei kápte a kuluk taladeng alari tatalen kán matananu no. Wa ái rung di tánlak alar Káláu di lu longoi mul á ngorer.

48 Ái Káláu erei Kák gam imi bát a tám armámna, má gam mul gama tám armámna ngorer i Kák gam. Ngorer gama lu mámnai aru matngan kálámul no, rang tur gam má kamu tan kurtara mul.”

6

Ái Iesu a worwor suri tángni kálámul a sáhár

1 Ái Iesu a sopasun kán aratintin mák parai ngoromin,

“A kuluk gama talar mai him án lotu, mái sár koion gama longoi i mátán matananu suri da mák gam má dák para agas gam. Ngo gama longoi matngan tatalen ngorer, ái Kák gam imi naul bát kápnate supan gam suri á ngorer.

2 “A kuluk á artangan uri narsán maris án kálámul, mái sár koion á salarek mai. Tan kálámul di longoi ngorer i mátán matananu i rumán lotu má tangrai sál, di tan tám tuar. Má ngorer di salarek mai suri matananu da mákái má da árngai ngis di sár. A támin muswan ina bit gam ngo ái rung erei dikte otoi sár á kandi arsupan.

3 Má ngorer á iáu u nem i tángni maris án kálámul, una tangan kodongnai suri á iáu masik una mánán i táit u longoi.

4 Má ngorer táit u long kodongnai na uri balam sár. Na mák iáu ái Kakam u long kodongnai ngorer, má na supan iáu suri.”

Ái Iesu a atintini matananu suri sung
Luk 11:2-4

5 Mái Iesu a sopasun kán aratintin ngoromin,

“A kuluk gama sung uri narsán ái Káláu, mái sár koion á salarek mai. Tan kálámul di lu longoi ngorer i mátán matananu di sámtur suri sung i rumán lotu má tangrai sál, di á tan tám tuar. Má ngorer di salarek mai suri matananu da mákái má da árngai ngis di sár. A támin muswan ina bit gam ngo ái rung erei dikte otoi sár á kandi arsupan.

6 “Mái sár á iáu, i pákánbung ngo una sung, ki una kusak uri kam rum má unák áng kodongna Kakam, ái koner kápate arwat una mákái mai matam. Mái sár ái a mák iáu, má ngorer a lu mákái táit u long kodongnai, má na supan iáu suri.

7 Má gam erei ngo gama sung, koion sang gama talka dolon kamu sung mai worwor bia sár. Ái rung tili risán di lu ngorer kabin di hol on ngo ái Káláu na longra di sang di utngi marán worwor i kandi sung.

5:43: Him 19:18 **5:44:** Kal 23:4-5; Luk 23:34; Apo 7:60; Rom 12:14, 20 **5:48:** Him 19:2; Nag 18:13 **6:1:** Mat 23:5 **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14 **6:7:** 1Ka 18:26-29 **6:8:** Mat 6:32

8 Koion gama mur i kandi tatalen ái
rung erei mai utngi dolon worwor kabin
ái Káláu er Kák gam ákte táil i mánán sang
on á táit erei gam sáhár suri.
9 Má ngoro minái á worwor gama
utngi i pákánbung ngo gama sung:

Kák gim imi bát,
gim nem ngo matananu no da para
aposoi ngo ngisam a pilpil má dák
rumrum on.
10 Lolsit kaiam imi bát,
gim sung ngo na sangar i hut main i
naul bim.
Kam nemnem a ian támin ami bát,
má gim sung ngo na ian támin mul
main i naul bim.
11 Una tabar gim mai ángim balbal i bung
onin.
12 Má una hol palai kángim tan sápkin
tatalen
ngorer gim lu hol palai tan sápkin di
lu longoi uri narsá gim.
13 Má una áir kalar gim gima káp pur i
pákánbung án artohtoh,
ái sár una sáras pas gim tili limán ái
Satan.

14 "A támin á ngoromin. Ngo ukte hol
palai sápkin dikte longoi uri narsam,
ngorer ái Kakam imi bát na hol palai
mul i kam tan sápkin.
15 Mái sár ngo káp una te hol palai
kándi tatalen ái rung er di longoi sápkin
uri narsam, ngorer sár ái Káláu Kakam
kápnate hol palai kam tan sápkin á iáu."

Aratintin suri ahal

16 Mái Iesu a sopasun mul i kán aratintin
ngoromin,
"A kuluk gama ahal suri holhol sur
Káláu, má koion á salarek mai. Tan
kálámul di lu longoi ngorer di mák
sasam má ngoro di kis án tinang i mátán
matananu. Di tan tám tuar, má ngorer
di salarek mai suri matananu da mákái
má da árngai ngis di sár. A muswan á
in iau bit gam on ngo ái rung erei dikte
otoi sár á kandi arsupan.
"Mái sár á gam koion gama mák rum-
rum erei ngo gam ahal ngorer i tan tám
angagur er.
17 Má iáu ngo u ahal, ki una dalus sang
má unák lain siki nihum
18 suri ngorer kápte kesi kálámul na
mánán i iáu ngo u ahal. Ái Káláu masik na
mánán, ái koner kápate arwat una mákái
mai matam, mái sár a mák iáu, má ngorer
a lu mákái táit u long kodongnai má na
supan iáu suri."

Omobop ami bát
Luk 12:33-34

19 Mái Iesu a sopasun kán aratintin mul
ngoromin,
"Koion una tiling konom main i naul
bim mai matngan minsik erei na long
bengtai i koropos má na lu morot má da
tarápái kam rum i tan tám siksikip suri
sipki táit iatung i niam.
20 Mái sár una lu him suri una tiling
konom ami bát mai matngan minsik erei
koropos kápte na long bengtai má kápte
na morot, iatung i pokon er tan tám sik-
sikip kápdite arwat suri da tarápái rum má
dák sipki.
21 Kabin kam omobop na kis i pokon
erei, ki kam lala nemnem má balam na kis
ái mul."

Mátán kálámul, ái á talas uri kápán páplun
Luk 11:34-36

22 Mái Iesu a parai mul ngo,
"Matam ái a ngoro lam uri páplun i
iáu. Pákánbung ngo matam a talas, bos
kalkuir no i iáu a talas.
23 Mái sár ngo pákánbung matam a
sák, bos kalkuir no i iáu a kuron. U hol
on ngo talas er i iáu a támin. Mái sár ngo
kápte, má ngo talas er i iáu a kuron, ki á
iáu una káng mai kuron mul."

Kápate arwat suri una bes mai minsik má toptop si Káláu mul
Luk 16:13, 12:22-31

24 Mái Iesu a sopasun kán aratintin
ngoromin,

6:10: Luk 22:42 **6:12:** Mat 6:14-15, 18:21-35 **6:13:** Luk 22:40; Ioa 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; Iak 1:13 **6:14:** Mar 11:25-26 **6:16:** Ais 58:5-9 **6:19:** Iak 5:1-3 **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22

"Kápte kesá kálámul a arwat ngo na lu toptop singin aru konom no sár. Ngo na longoi ngorer, ki na mámnai kes sár, má na mikmikwai kesi tur diar. Na lu muswan ur singin kes, má kes na lu hol agengen on. Má ngorer ái koner a lala bes mai pirán tabal, kápate arwat ngo na toptop si Káláu mul.

25 "Má ngorer ina parai si gam, koion gama konngek suri namnam er a top i kamu liu ngo suri dan gama ngin on. Kabin ngo kamu liu a pakta taladeng alari namnam, má namnam kesi táit sár uri tángni kamu liu. Koion gama konngek suri mermer uri merei kápán páplun i gam, kabin ngo kápán páplun a pakta taladeng alari mermer, má mermer kesi táit sár uri merei kápán páplun.

26 Gama hol pasi tan man kápte di lu himhimna ngo da obop talmi balbal ákte matuk, má káp kándi te rumán balbal mul, mái Kák gam imi bát a tabar di sár. Má gam sang gam tuan kuluk pala i mátán ái Kák gam alari tan man.

27 Be, ngo gama lala konngek suri kamu liu, ngádáh? A arwat suri gama bontai kamu liu mam te bet mul uramunang? Auh, kápate arwat.

28 Má koion gama konngek suri mermer uri merei kápán páplun i gam. Gama hol pasi aun senal ngádáh di liu ngoi. Kápdite himhimna ngo bauti lusán i di.

29 Mái sár a muswan á minái iau parai si gam. Tan purpur ngorer i aun senal, sián a tuan kuluk taladeng sorliwi mermer si Solomon er kabisit.

30 Git mánán ngo ái Káláu a ololoh i tan purpur er a kopkom onin má latiu a bokoh sár, ngorer di tár sarai mák marang ki dik osoi i kámnah. Tan tu táit bia sár, mái sár ái Káláu a ololoh i di mai lain mermer. Má ngo ái Káláu a ololoh i tan táit bia ngorer, ngádáh, ái Káláu kápnate ololoh i gam mul? Suri dáh a gengen á kamu ruruna? Ái Káláu a ololoh i gam sár mul mai lusán i gam.

31 Má ngorer koion gama konngek suri táit gama ani má ngo dánih gama nginmi, ngo suri sulu gama oboi.

32 Áá, koion gama ngorer i di ái rung tili risán, ái rung er kápdite ruruna i Káláu má dik lala konngek suri ser pasi á tan táit erei. Mái sár á gam, a mon i Kák gam imi bát a mánán i tan táit gam sáhár suri.

33 Io, ngorer gama mulán atri besang i kamu hol i lolsit si Kák gam má suri gama tám nokwan, má ngorer ái Káláu na tapálsi limán ur si gam má na long arwat i kamu tan sáhár no.

34 "Koion á konngek onin suri táit na tapam hut latiu. Tan somsom kus a tapam hut onin uri bung onin sang, má taun ur latiu uri bung latiu sár. Má koion una taun pápta iáu sang mai konngek suri aru bung i kesá bung sár. Koion una hol talmi táit tili lite bung mul uri turán til onin na mák taun pápta iáu."

7

Koion á parai uri tekes ngo a longoi sápkin

Luk 6:37-38, 6:41-42

1 Mái Iesu a sopasun kán aratintin mul má ák parai ngoromin,

"Koion una lu parai ngo turam a longoi sápkin, na káp parai ngorer uri iáu ái Káláu,

2 kabin matngan nagogon erei u longoi uri turam, ái Káláu na longoi uri iáu mul namur.

3 "Suri dáh u lala mákái pektol erei i mátán ái tuam, mái sár kápute áslai má sepen kubau er i matam sang?

4 Iáu nem i parai si tuam ngo, 'Tuang, inak long palai be pektol er i matam.' Ái sár koion una parai ngorer si tuam ngo lala sepen kubau a kis i matam sang á iáu.

5 U tám tuar sang! Una long pala táilnai besang i lala sepen kubau tili matam, má namur ngo una lain mákmák sang, ki erei má unák long palai pektol tili mátán ái tuam.

6 "Táit a pilpil káián ái Káláu koion una tari singin pap, na mák aririu kaleng i

6:25: Pil 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pe 5:7 **6:26:** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 **6:29:** 1Ka 10:4-7; 2Pu 9:3-6 **6:32:** Mat 6:8 **6:33:** 1Ka 3:11-14; Sak 37:4,25; Rom 14:17 **7:1:** Rom 2:1; 1Ko 4:5; Iak 4:11-12 **7:2:** Mar 4:24

pap má nák ngas iáu. Táit a tuan kuluk koion una sápkai ur singin tan bor. Ngo una longoi ngorer, tan bor da suka tahni má nák sák."

Ái koner a sung na atur páptai táit a sung suri
Luk 11:9-13

7 Mái Iesu a sopasun kán aratintin ngoromin,

"Gama sung Káláu suri táit gam sáhár suri má na tari si gam. Gama ser suri táit gam sáhár suri má gama ser pasi. Má ngo gama pinpidir i mátán sál, ái Káláu na pasbat pas gam má nák tangan gam.

8 Kabin ái rung di sung, da kebeptai; mái koner a ser, na ser pasi; mái koner a pinpidir, ái Káláu na pasbat i mátán sál pasi.

9 "Suri aratámán mul, ngo natum na sung iáu suri balbal, káp una te tabar natum mai hat, kápte sang. Una támri mai balbal sang.

10 Ngo natum na sung iáu suri isu, ngádáh? Káp una te támri mai kanih.

11 Á gam tan sápkin kálámul, mái sár gam mánán suri támri rang nat gam mai lain táit. Mái Kák gam imi bát a lala sorliu sang i kán mánán suri artabar, má ngorer ák lu tari tan lain táit si rung erei di sungi.

12 "Gama lu longoi mai matananu á matngan tatalen erei gam nem on ngo da longoi mam gam. Erei á sálán muswan á nagogon si Moses má aratintin káián tan tám worwor tus."

Mátán kas a kidut
Luk 13:24

13 Mái Iesu a sopasun mul i kán aratintin ngoromin,

"Koion gama kusak i mátán kas a tápál, ái sár gama kusak sang i mátán kas a kidut. Kabin mátán kas a tápál a han uri pokon án hiru áklis, má marán kálámul dikte mur on kabin ngo sál erei a malmu sár.

14 Ngorer iau parai si gam ngo gama kusak i mátán kas a kidut. A támin ngo gama láklák i sál a marán i somsom kus on má kápte di marán ái rung di lu mur on, ái sár na lam gam uri liu áklis."

Ololoh kuluk suri tan angagur án tám worwor tus
Luk 6:43-44

15 Mái Iesu a parai mul ngo,

"Gama ololoh kuluk i gam sang suri tan angagur án tám worwor tus. Ngo gama mák di di han sur gam, ki di han suri araturán ngoro tan sipsip, mái sár imi bál di di ngorer i pap rokoi sang.

16 Má gama mánán ilmi ninsin i di muswan tili matngan tatalen di longoi. A ngorer i kaulbek kápate artálár suri na oboi wán wain ngo wán tawan.

17-18 Kubau a oboi sápkin wán, kápte ngo ái á lain kubau. Lain kubau a lu oboi lain wán, má káp a tini oboi sápkin wán. Má ngorer mul sápkin kubau a lu oboi sápkin wán, má káp a tini oboi lain wán.

19 Kubau erei kápate oboi lain wán, da tár palai má dák sápkai uri kámnah.

20 Má ngorer una mánán ilam di á tan angagur án tám worwor tus suri tatalen di longoi."

Ái sinih na kusak i lolsit si Káláu?
Luk 13:25-27

21 Mái Iesu a sopasun kán aratintin mák parai ngo,

"Marán kálámul alatung di mur i iau mai ngus di sár ngorer di lu utung iau mai Konom, mái sár kápdite nem suri ina kátlán i di. Á di ái rung erei kápdate sol uri lolsit tilami bát. Mái sár ái rung di mur muswan i nemnem si Kang imi bát, ki á di sang da kusak uri lolsit tilami bát.

22 Má i bung ái Káláu na nagogon i tan kálámul no, marán kálámul da tur má dák parai singing ngo, 'Konom, kang Káláu, á gim á minái rang tárim. Gim lu arbin mai ngisam uri narsán matananu, má gimá lu tipar palai sápkin tanián mai ngisam, má gimá lu longoi marán akiláng mul mai.'

23 Io, má iau ina parai si di ái rung erei ngo, 'Auh, wa kápte iau mánán i gam má

7:7: Mar 11:24; Ioa 14:13, 15:7, 16:23-24 **7:8:** 1Io 3:22, 5:14-15 **7:11:** Iak 1:17 **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10 **7:15:** Mat 24:24; Apo 20:29; 2Pe 2:1 **7:16:** Gal 5:19-22; Iak 3:12 **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Ioa 15:6 **7:20:** Mat 12:33 **7:21:** Luk 6:46; Iak 1:25 **7:23:** Sak 6:8; 2Ti 2:19

kápte ngo gam rang táring. Á gam á tan tám abulbul, má ngorer gama kaplah alar iau!' "

Aru tám long rum
Luk 6:47-49

24 Mái Iesu a arahi kán aratintin mák parai ngoromin,

"Ái koner a han sur iau má a longra pasi kak worwor má a mur on, ái ina para talsai si gam. Ái a ngoro kálámul a tám mánán erei a longoi kán rum máng kakas mai toros uradi sang i iátin hat er i pálkibán bim.

25 Io, namur a hus i ráin má a tibin i dan má lala kihkih a hut, má atul i táit er ditul tohoi suri suhi rum erei suri na musuh. Mái sár ngo káp sang, kabin ngo rum erei a longoi i iátin hat má ák tur rakrakai.

26 Mái sár ái koner a longrai kak worwor má kápate mur on, ái a ngoro kálámul a ngul erei a longoi kán rum i lol kon má kápate lala kakas mai toros uradi lal.

27 Má namur i pákánbung ngo a hus i ráin má a tibin i dan má lala kihkih a hut mák gunrai rum erei, ki ák musuh má ák lala sák taladeng!"

28 Má ngorer a arahi kán aratintin ái Iesu, má ngo di longrai kán aratintin, di pánsálngát on,

29 a kabin ngo kán aratintin kápate ngoro aratintin káián bos tám mánán uri nagogon. Kápte. Di longra ilmi ngo kán aratintin a mon i rakrakai on ngorer i kálámul a tarwai ái Káláu.

8

A aliu pasi kesi lepra ái Iesu
Mar 1:40-45; Luk 5:12-16

1 Má namur, i pákánbung er ái Iesu a sosih tilamuni pungpung, tilik matananu iatung di láklák tiklik mai.

2 Má kesi kálámul iatung a bonta noi kápán páplun i lepra. I pákánbung a mák Iesu, a han mák pur dirtapul i mátán táil ái Iesu mák sungi ngoromin, "Konom, ngo u nem on, u arwat suri ngo una asengsegeng pas iau!"

3 Mái Iesu a longrai ngorer mák sarsara mai limán mák top i páplun kálámul erei má a parai singin ngo, "Iau nem on. Inái ukte sengsegeng má!" Má káp melek sár mul má lepra a bokoh alari kápán páplun kálámul erei mák sengsegeng.

4 Má namur ái Iesu a inau on ngoromin, "Koion una kálik parai singin tekes. Una han má unák para inngas iáu singin tám osmapak, má unák tari singin á kam osmapak ngorer ái Moses a parai, má kam osmapak erei na inngas tari ngo kam sasam ákte rah."

Ái Iesu a aliu pasi toptop káián kesi tátáil kán tan tám arup
Luk 7:1-10

5 Má ngorer di láklák má dik han hut iatung i malar á Kapernaum ái Iesu di. Má kesi tátáil kán tan tám arup til Rom, ái iatung, má a hut narsán má a lala sung Iesu suri na tángni, má ngorer a parai si Iesu ngo,

6 "Konom, kesi tám arardos kaiak a lala sasam, má kápate artálár suri na aptur má."

7 Mái Iesu a longrai ngorer má a parai singin tátáil erei ngo, "A kuluk. Ina tiklik mam iáu uri kam rum suri inak asengsegeng pasi nák liu kuluk."

8-9 Má tátáil er a parai ngoromin singin, "Konom, á iau á kálámul dikte obop iau i lalin kak pakpakta, má a mon mul i kak rakrakai suri kátlán i tan tám arup di lu kis i lalin i iau. Má ngorer a mon i kak nokwan suri tari palai kes ngo, 'Han,' má a han. Má ngo iau bin pasi kes mul ngo, 'Lákám,' ki a lu taram i kaungang má a lákám. Má ngo iau dos palai kak tám arardos ngo, 'Longoi minái,' ki ák lu longoi sár. Má iau mánán ngo á iáu a mon i kam rakrakai mul suri para palai worwor suri aliu pasi kálámul a sasam suri nák liu. Má, Konom, iau lawa pas iáu. Káp iau te lain kálámul artálár suri ngo una kusak ur main i rum. Ngorer ki una tu para palai kam pinpidan sár, má kak tám arardos na sengsegeng kaleng."

7:29: Mar 1:22; Luk 4:32 **8:4:** Him 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

10 Má ngo ái Iesu a longrai ngorer, a sodar suri. A ilang suri matananu di lu murmur on má ák parai ngoromin,

"Mákái! A támin iau parai si gam, káp iau te banai besang i tekesi kálámul ngoro tátáil minái mai ruruna ngoromin, kápte kes til main Israel.

11 A támin á ngoromin ina bit gam on, ngo i bungun nagogon na marán i kálámul tili risán tili ahat i mátán kihkih no da lákám má dáng kis suri namnam tiklik mam Abaram mái Aisak mái Iakop i lolsit tilami bát a kabin i kándi ruruna i iau.

12 Mái sár marán tili matananu Israel di hol on mul ngo da sukis suri namnam i lolsit tilami bát, mái sár kápte sang, kabin káp kándi te ruruna i iau. Á di da sápka di dák tang má ararat ngis iatung i pokon a tuan kuron."

13 Má ngorer ái Iesu a parai singin tátáil kán tan tám arup erei ngo, "Una lu hut má, má kam ruruna erei ina long artálár pasi uri narsam." Má i án pákánbung sang erei, tám arardos káián tátáil erei a sengsegeng sár.

Ái Iesu a aliu pasi marán kálámul
Mar 1:29-34; Luk 4:38-41

14 Má namur ái Iesu a han kusak uri rum si Petero. Mái mámán ái kán wák ái Petero a bop mai sasam, a lala málmálas.

15 Mái Iesu a han má ák top i limán, má ngorer a bokoh alari i sasam erei má a sengsegeng. Má wák erei a aptur mák leget i te namnam ur áián ái Iesu.

16 Má ngo ákte ronron i bung erei sang, matananu di hut talum iatung. Marán si di a mon i rang tur di sápkin tanián a porta i di, má dik long pas di uri narsá Iesu, mái Iesu ák dos palai tan sápkin tanián alari tan kálámul erei. Mái rung di sasam mul, ái Iesu a aliu pas di no keskeskes má dik sengsegeng má.

17 A longoi ngorer ái Iesu suri long arwat pasi worwor er ái Aisaia tám worwor tus ákte parai ngo, "Ái sang ákte asengsegeng palai tan sasam alar git!"

Ái sinih na kalik án aratintin si Iesu?
Luk 9:57-62

18 Má ngo ái Iesu a mákái matananu di iatung kári, má ngorer a parai singin kán kalilik án aratintin ngo, "Git má urada i balsán dan taliu tilada."

19 Má kesi tám mánán uri nagogon a hut i narsán má a parai si Iesu ngo, "Tám Aratintin, gitar no á iau. Tan pokon no una han ur on, ina mur i iáu."

20 Mái Iesu a parai singin ngoromin, "Tan pap rokoi a mon i nián i di di lu bop on, má tan man a mon i páhiun i di mul di lu bop on. Mái sár Natun Kálámul, kápte pokon na mangeh ái má oboi lul on. Ngo ái rung di áslai suri mur on, na kápte gut á nián i di mul suri mangeh ái."

21 Má kesi kalik án aratintin mul a parai si Iesu ngoro minái, "Keskam, Konom. Mulán táit be, una mángát pala iau má inak han suri tahun tata be."

22 Ái Iesu a kosoi kálámul erei ngo, "Suri tahni minat, kandi talar ái rung káp kandi te liu. Má ngo á iáu u nem i liu muswan, ki una mur i iau sang."

Ái Iesu a amatau i bát
Mar 4:35-41; Luk 8:22-25

23 Má namur ái Iesu má kán kalilik án aratintin di sa uri mon má dik han.

24 Di lu hanhan tangrai dan taliu, mái Iesu a han bopbop iatung i polgon mon mák boptin. Má namur tilik bát a hut, má pákán nah a aptur má a kusak uri mon má a káng mai dan.

25 Má tan kalilik án aratintin di mákái ngorer má dik mátut, ki dik áplas Iesu má dik parai singin ngo, "Konom, una saras pas git! Gitáng kong má minái!"

26 Mái Iesu a pán mák parai singin kán kalilik ngoromin, "Gam mátut suri dáh? Káp kamu te ruruna?" Má namur a tur kári kihkih má dan mul, má kihkih a aunges má dan a siaroh.

27 Má tan kalilik án aratintin di mákái ngorer má dik sodar suri, má dik worwor arliu i di sang ngoromin, "Matngan kálámul ngádáh á minái kihkih má dan diar taram singin?"

8:11: Luk 13:29 **8:12:** Mat 22:13, 25:30; Luk 13:28 **8:17:** Ais 53:4 **8:20:** 2Ko 8:9 **8:21:** 1Ka 19:20 **8:24:** Sak 4:8 **8:26:** Mat 14:31; Sak 89:9

Ái Iesu a asengsegeng pasi aru kálámul a mon i diar i sápkin tanián
Mar 5:1-20; Luk 8:26-39

28 Má namur ái Iesu tiklik mai kán kalilik án aratintin di hut i balsán dan taliu tilada, i balis á Gadara. Má aru kálámul iatung sápkin tanián a mon i diar, má diar lala sák taladeng, taba kándiar arup. Diar lu kis tangrai tan mátán hat erei di lu tahni tan buli ái, má tan kálámul di lu mátut suri urup on á pokon er. Má ngo ái Iesu a hut iatung, diar so tilatung i tarang er má diar hut i narsán ái Iesu.
29 Má káp melek má diar má perek ngoromin, "Á iáu Natun ái Káláu, suri dáh u soksok gim? Ukte hut onin suri una arangrangas i gim, be? Mái sár bungán nagogon kápte besang!"
30 Má pokon erei a hut on ái Iesu, a kálik tepák alari pokon erei kesi numán bor di lu namnam iatung on.
31 Má bos sápkin tanián di mákái ngorer má dik lala sung Iesu ngoromin, "Ngo u nem suri long pala gim alari aru kálámul minái, ki una dos i gim má gimák sol uri tan bor imunang."
32 Mái Iesu a parai narsán tan sápkin tanián ngo, "Ngorer gama so má!" Io, tan sápkin tanián erei di so alari aru kálámul er má ding kusak uri tan bor. Má ngorer má numán bor erei di sangar i rut sosih uradi dan taliu má di no ding kong.
33 Tan kálámul di lu olololoh i numán bor erei di mákái ngorer a longoi ái Iesu, má dik rut má dik para sarai arbin tangrai bimán rum erei suri numán bor má táit mul ákte hut i narsán aru kálámul er sápkin tanián a mon i diar.
34 Má ngorer matananu tili bimán rum erei di han suri worwor mam Iesu, má dik sungi suri na han pas tilatung sang i kándi malar.

9

Ái Iesu a aliu pasi kálámul a peu
Mar 2:1-12; Luk 5:17-26

1 Má ngorer ái Iesu di di sa kaleng uri mon erei sang má di alus kaleng polsai dan taliu á Galiláiá, má dik han masar kaleng á Kapernaum i malar er ái Iesu a lu kiskis ái.
2 Má namur te kálámul di kipi kesi peu mai kibán sang kabin kálámul er kápte a lu láklák. A mákái kándi ruruna ái Iesu, má a parai singin peu ngoro minái, "Koion una mátut, tuang. Kam sápkin tatalen ákte pah alar iáu."
3 Má tan tám mánán uri nagogon di longrai ngorer má dik turpasi wor arliu i di sang ngoromin, "Ái sinih á kálámul minái a pulus Káláu?"
4 Mái Iesu a mánán i kándi holhol má ák parai si di ngoromin, "Suri dáh a káng i bál gam mai boh sápkin holhol ngorer?
5 Á iau a mon i kak nokwan suri parai singin kálámul erei a peu ngo, 'Kam tan sápkin tatalen ákte pah,' kabin ngo iau arwat mul suri parai ngorer singin kálámul er ngo, 'Una aptur, una kipi kibam má unák láklák!'
6 Má inái ina inngas tari si gam ngo Natun Kálámul a mon i kán nokwan suri long palai bos sápkin tatalen main i naul bim!" Má ngorer a parai singin peu ngoromin, "Aptur má, unák pusak pasi kibam má unák han uri kam rum!"
7 Má kálámul erei a aptur mák pusak pasi kibán má a kaleng uranang i rum.
8 Má ngo matananu erei di mákái, di lala mátut má dik para agas Káláu suri a tari á matngan rakrakai erei singin kálámul.

Ái Iesu a kilkila pas Mataio
Mar 2:13-17; Luk 5:27-32

9 Mái Iesu a aptur alari malar er mák han. Má ngo a lu lákláklák tangrai sál, a mákái kesi kálámul ngisán ái Mataio, kesi tám kip takis, a sukis pagas iatung i rumán kip takis. Ái Iesu a mákái mák parai singin ngo, "Una mur i iau." Mái Mataio a longrai ngorer mák aptur má a mur i Iesu.
10 Má namur ái Mataio a longoi lala namnam sur Iesu i kán rum sang. Má ngorer ái Iesu má kán kalilik án aratintin má marán te rung tili rákán him án kip takis má te mul á tan tám abulbul, di no di kis talum suri namnam iatung.

8:29: Mar 1:24; Luk 4:41 **9:1:** Mat 4:13 **9:4:** Luk 9:47; Ioa 2:25 **9:6:** Ioa 17:2 **9:11:** Luk 15:2

11 Má te Parisaio di mák Iesu ngo a kis
tiklik mai tan tám sápkin ngorer, má dik
parai singin tan kalilik án aratintin si Iesu
ngoromin, “Suri dáh kamu tám aratintin a
namnam tiklik mai tan tám kip takis má
tan tám abulbul?”
12 Má ngo ái Iesu a longrai, a han máng
kos di ngoromin, “Ái rung di lain liu
kápdite sáhár sur tekes ngo na aliu di, ái
rung di sasam masik sár.
13 Gama han má gamáng kip aratintin
tili Buk Tabu suri muswan on á pinpidan
min er ái Káláu a parai ngo,
‘Iau nem i gam ngo gama lu armámna uri
narsán matananu.
Ái a kuluk si diar á osmapak mai
ololas.’
Ngorer má iau, káp iau te hut suri kilkila
pasi bos tám nokwan, iau hut suri bos tám
sápkin.”

Tatalen suri ahal
Mar 2:18-20; Luk 5:33-35

14 Má kesi bung kalilik án aratintin si
Ioanes Tám Arsiu di han má di gálta Iesu
ngo, “Suri dáh gim má tan Parisaio gim lu
ahal, mái sár ngo kam kalilik án aratintin
á iáu kápte?”
15 Ái Iesu a longrai má a kos di
ngoromin, “Ngádáh? Ngo da longoi nam-
nam án akila, gam hol on ngo matananu
da tinang má da álai namnam i pákánbung
er kálámul a hutngin kila a kis tiklik mam
di? Kápte! I bung kesi kálámul a kila, di no
di namnam tiklik. Má namur da long pasi
kálámul er a hutngin kila má nák bokoh
alar di. I bung erei da ahal.”

Koion gita ardolat i torahin tatalen mai hutngin tatalen
Mar 2:21-22; Luk 5:36-39

16 Mái Iesu a sopasun kán worwor má a
parai ngoromin,
“Ngo kes a mon i kán rápán sulu mák
nem ngo na mapmap on, kápnate baut
arsaktai mapmap a longoi mai hutngin
sepen sulu kápte be di gorsai. Ngo
na baut arsaktai ngorer, má namur na
gorsai, hutngin na hius sang má nák
tarápái torahin má na ráp pakta i mátán
erei.
17 “Má kápte kesá kálámul na urai
hutngin suir wain uri torahin átbán dan
di longoi mai kápán me. Ngo na longoi
ngorer, suir wain erei na sut má na
korkor má nák tarápái torahin átbán
erei má nák ráp, má suir wain na sal
no. Gita totrai hutngin suir wain uri
hutngin átbán dan suri diar no diara sut
tiklik. Ngorer má suir wain má átbán
diar no káp diara te sák.”

Natun tahlik i pakpakta má wák a sami dár
Mar 5:21-43; Luk 8:40-56

18 Má ngo ái Iesu kán tu worwor narsá di
be iatung, io kesi kakun Iudáiá a pakpakta
án lotu a hut si Iesu iatung má a pur
dirtapul i mátán táil mák parai singin ngo,
“Iau han suri parai singim ngo inái sár
natung tahlik ákte mat, má una lákám
unák oboi limam on má nák aptur alari
minat má nák liu.”
19 Má ngorer ái Iesu a aptur, má kán
kalilik án aratintin mul di tiklik mai má di
mur i kálámul erei.
20 Má kesi wák iatung a sasam mai dár
arwat mai sángul mai aru á bet. A mákái
kalang má dár kápate rah. Má wák erei
a láklák namurwa Iesu má a singli nom-
nobon lusán,
21 kabin a hol on ami bál ngoromin,
“Ngo ina tu singli lusán sár, ina sen-
gsegeng.”
22 Mái Iesu a ilang má a mákái ngorer má
ák parai singin ngoromin, “Wákán, koion
una mátut. Kam ruruna ákte aliu pas
iáu!” Má i án pákánbung sang erei, wák er
a sengsegeng sár.
23 Má namur ái Iesu a hut iatung i rum
káián pakpakta erei má a mákái di husi
tulal, tatalen di lu longoi ami iátin buli, má
lala matananu di tang má di lala wakwak.
24 A mákái ngorer ái Iesu má a parai si
di ngo, “Gama so no tilatung i rum! Kalik
átlái erei sinih ngo a mat, a boptin sár.”
Má di longrai ngorer má dik lala nongnai.
25 Mái Iesu a bit rangas uri narsá di ngo
da so. Má ngo dikte so no, ái Iesu a kusak

9:13: Ose 6:6; Mat 12:7 **9:14:** Luk 18:12 **9:21:** Mat 14:36

urami rum suri kalik átlái er má a top pasi limán, má kalik átlái er a aptur.
26 Má matananu di para sarai arbin uri táit minái, má a han arkaliut i balis no á Galiláiá.

Ái Iesu a apán pasi mátán aru rau

27 Mái Iesu a aptur alari malar erei má a lu hanhan iamunang tangrai sál. Má aru kálámul diar rau diar iatung, diar longrai ngorer má diará lu murmur i Iesu. Má ngorer diará lu binbin suri ngo, "Natun ái Dewit, una mámna giur be!" Mái sár ái Iesu kápte be a bin kos diar.
28 Má namur ái Iesu a hut iatung i kesi malar má a kusak uri kesá rum. Io, ngorer aru rau erei diar mur on má diará hut iatung i narsán ái Iesu. A longrai ngorer diar lu binbin i aru rau er ái Iesu, io ngorer a ilang má a mák diar má a gálta diar ngoromin, "Ngádáh á kamur ruruna? Gaur ruruna i iau ngo arwat ina apán pasi mát gaur?" Má diará kos Iesu ngo, "Áá, Konom, giur ruruna i iáu."
29 Mái Iesu a taram i diar má a singli mát diar mák parai si diar ngo, "Táit gaur ruruna suri ngo ina longoi mam gaur, ki erei má!"
30 Má ngorer mát diar a pán má diará mákmák sang. Mái Iesu a inau i diar ngo, "Gauráte mákmák kaleng má erei, má koion sang gaura parai singin te kálámul!"
31 Mái sár diar aptur pas tilatung alar Iesu, má diará para sarai arbin ur on tangrai kunlán balis no erei.

Ái Iesu a asengsegeng pasi kálámul a gap i ngudun

32 Má ngo aru kálámul erei diar aptur pas má diará han má, ki te kálámul bul di tangnai kesi kálámul narsá Iesu a gap i ngudun kabin sápkin tanián a mon on.
33 Mái Iesu a long palai sápkin tanián alari kálámul erei, má kálámul erei a turpasi worwor kaleng. Má tan kálámul iatung di mák Iesu a long palai sápkin tanián alari kálámul er má dik pángáng suri, má dik parai ngoromin, "Na wa tikai sang! Onin pala sang gitá mákái á matngan táit ngoromin a tapam hut main Israel!"
34 Mái sár tan Parisaio di mákái ngorer má dik parai uri Iesu ngo, "Rakrakai erei káián ái Satan. Kabisit káián tan sápkin tanián a tari singin suri ák lu tipar palai tan sápkin tanián mai."

Ái Iesu a mámnai matananu
Luk 10:2

35 Má namur ái Iesu a han tangrai tan bimán rum má malar mul, mák lu atintini matananu i tan rumán lotu má a lu arbin mai lain arbin suri lolsit tilami bát, mák lu asengsegeng i matananu alari kandi toltolom sasam.
36 Mái Iesu a mákái tilik lala matananu má a mámna di, kabin a mák di di ngoro tan sipsip kápte te kák di mák tabureng i kandi holhol suri kápte tám artangan.
37 Má ngorer ái Iesu a inau i kán tan kalilik án aratintin ngoro minái,

"Matananu minái di ngoro balbal i num ákte matuk. Mái sár ngo tan tám him kápdite marán suri il talmi balbal.

38 Má ngorer gama sung Koner a kátlán i num erei suri na tarwa pala te mul i tan tám him suri da dung talmi kán balbal erei ákte matuk i kámniánsit."

10

Ái Iesu a ilwa pasi 12 á kalik uri kán kalilik án aratintin
Mar 3:13-19; Luk 6:12-16

1 Namur ái Iesu a kilkila pasi kán sángul mai aru á kalik án aratintin uri narsán, má a tari nokwan si di suri da tipar palai bos sápkin tanián má dák asengsegeng i tan kálámul alari bos toltolom sasam.
2 Má ngis di á sángul mai aru á bos apostolo er si Iesu a ngoromin:
turpasi tili Saimon, kesá ngisán mul ái Petero;
mái Enru tuán;
mái Iakobo diar tuán ái Ioanes, aru natun ái Sebedaio;
3 mái Pilip;
mái Batolomi;
mái Tomas;
mái Mataio tám kip takis;

9:27: Mat 20:29-34 **9:30:** Mat 8:4 **9:33:** Mar 2:12 **9:34:** Mat 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15 **9:35:** Mat 4:23; Mar 1:39 **9:36:** Lál 27:17; 1Ka 22:17; Skr 10:2; Mat 14:14; Mar 6:34 **9:37:** Luk 10:2 **10:1:** Mar 6:7; Luk 9:1

mái Iakobo natun ái Alpius;
mái Tadius;
4 mái Saimon, kálámul a tur rakrakai
suri da sikra palai kurtara alari Israel;
mái Iudas Iskariot, ái koner na agur tar
Iesu.

Sángul mai aru di han mai arbin
Mar 6:7-13; Luk 9:1-6

5 Mái Iesu a eran suri na dos palai sángul mai aru á kálámul erei suri da han, má ák inau i di ngoromin,

"Koion gama han uri malar kándi ái rung tili risán, má tan malar mul á Samaria koion gama han átik ái.

6 Mái sár gama han nokwan uri malar kándi á matananu Israel, ái rung di ngoro tan sipsip di han benget má kápte kák di.

7 Gama han uri narsá di má gamák arbin talas suri lolsit tilami bát páput sár má na hut mái Káláu na kátlán i git.

8 Gama aliu pas di ái rung di sasam, mái rung er di mat, gama aptur kalengna di alari minat suri dák liu. Mái rung er di sami lepra, gama asengsegeng pas di mul, má gama long palai sápkin tanián er a porta i te kálámul. Rakrakai erei iakte tari si gam er gamáte otoi, kápte gam hul pasi singing. Má ngorer gama araliu sár má koion da hul gam suri.

9 "Má i kamu inan erei, koion gama kip te pirán tabal i kamu rat.

10 Má táit án dudung má buk uri tangan gam i láklák, rehei mul, koion gama top on. Má koion gama kip kamu te kelkeles má te bákrai kik gam mul, erei sár gamáte oboi. Gama han suri him i katbán matananu erei, má ngorer a kuluk da tabar gam mai táit gam sáhár suri.

11 "Má i pákánbung gama hut iatung i bimán rum ngo malar erei, gama sálah suri kálámul gama mákái ngo kálámul erei a lain ninsin má nák árár pas gam. Ki ái sang gama mur on uri nián, má ngorer gama kis tiklik mai pang i bung er gama aptur alari.

12 Má ngo gama han átik i rum káián kálámul erei má gamá kusak, io gama parai ngo, 'Matau uri bál gam á gam kis i rum minái!'

13 Ngo ái rung tilatung i rum erei di árár pas gam, ki kamu worwor án arasosah na kis tiklik mam di. Mái sár ngo kápte lain ninas di longoi mam gam, gama kaplah alar di mai kamu worwor án arasosah erei.

14 Io, má ngo te kálámul i malar ngo rum kápte di nem suri árár pas gam ngo da alongra suri worwor gama parai mam di, ki gama aptur alar di iatung i kándi rum, má gamák han alari malar erei má gamák tinra palai rah tili kik gam suri para inngasi ngo kándi sápkin a kis pagas i káil i di sang.

15 Gam mánán á lala rangrangas hirá er a hut i aru malar Sodom má Gomora má diará bam no. Wa a gengen sár á rangrangas erei. A muswan iau parai si gam ngo i bungun nagogon ái Káláu na arangrangas i matananu i malar Sodom má Gomora. Mái sár rangrangas erei kápnate lala pakta ngorer i lala rangrangas taladeng na oboi uri matananu i malar erei kápate tangan gam."

Aramikmik na hut
Mar 13:9-13; Luk 21:12-17

16 Mái Iesu a sopasun kán worwor uri narsán kán kalilik án aratintin ngoromin,

"Erei gama han má, ina tarwa gam ngoro tan sipsip uri katbán tan pap rokoi. Má ngorer koion gama ngul sur di. Gama lain mákmák ngorer i tan tárgau suri gamák lu mák ilam di ngo kamu tan kurtara sang, mái sár gama liu namurwai tatalen a pilpil ngorer i bun i katbán i di.

17 Gama ololoh kuluk i gam. Da tola gam má kabat pas gam, má ngorer da kip gam uri nagogon. Má da lu tas gam i rumán lotu.

18 Má da lu talka ráhra gam uri mátán táil i bos tám nagogon má i mátán táil i bos kabisit kandi ái rung tili risán suri ngisang, má namur gama arbin narsá di.

19 Má ngo da obop gam uri nagogon, koion gama konngek suri worwor ngádáh

10:6: Ier 50:6 **10:7:** Mat 3:2, 4:17; Luk 10:9, 11 **10:9:** Luk 10:4 **10:10:** Luk 10:7; 1Ko 9:14 **10:12:** Luk 10:5-6 **10:14:** Luk 10:10-12; Apo 13:51 **10:15:** Mat 11:24; Iut 7 **10:16:** Luk 10:3; Rom 16:19 **10:17:** Mar 13:9-11; Luk 12:11-12, 21:12-15

gama parai. Pákánbung erei na hut sang á worwor gama parai,
20 kabin pinpidan erei gama parai kápte ngo kamu. Ái Káláu Kák gam na tarwa palai Tanián nák apos tari uri kamu holhol á worwor gama parai, a ngoro Tanián sang á erei a worwor tili gam.
21 "I pákánbung erei, kálámul na kip tar tuán uri minat. Má ngorer mul i aratámán, kákán na kip tari minat uri natun. Mái natun mul na togor i kákán mái mámán má na obop diar uri minat.
22 Matananu no da mikmikwa gam káplabin sur iau. Mái sár kono a tur rakrakai pang i arahrahi, ái Káláu na aliwi sang.
23 Má ngo di abilbilingna gam i malar erei gam han ur on, gama táu bul uri kesá malar. A muswan á minái iau parai si gam ngo káp gama te arah noi besang á balis á Israel mai kamu him, mái Natun Kálámul na tur soura.
24 "Má kápte kesi kalik án aratintin a pakta sorliwi kán tám aratintin, má kápte tám toptop a pakta sorliwi kán tátáil.
25 Kalik án aratintin na kuluk i bál ngo na ngoro kán tám aratintin. Má toptop, ngo na ngoro kán tátáil, na kuluk i bál sang. Káksiai ngo tám aratintin a kuluk ngo a tám sápkin, matananu di lu hol on ngo kán kalik án aratintin a ngorer i kán tám aratintin sang. Má ngorer iak parai si gam ngoromin. E ngo di lu utung iau mai Belsebul, ki ngorer da utung gam mam te táit a lala sák sorliwi ngis er di utung iau mai."

Ái sinih gama bulat suri?
Luk 12:2-7

26 Mái Iesu a sopasun mul i kán worwor uri narsán kán kalilik án aratintin ngoromin,
"Má tan kálámul di kurtara mam gam, koion gama mata di. Táit erei di bohoi, da sakra sarai. Má boh táit no a punpunam, da tur talas.
27 Má ngorer táit iau parai si gam i kuron, gama parai i talas. Má táit mul gam longrai di arasás mai uri talngán kálámul, da bin mai i lol malar.
28 "Koion gama bulat sur di ái rung da up bingi kápán páplun i gam sár má kápdite arwat ngo da up bingi tanián i gam. Ái sár gama mata Koner a mon i kán rakrakai suri na up bingi kápán páplun kálámul má tanián mul má nák sápkai uri pokon án hiru áklis. Ái sang á matngan kálámul gama bulat on.
29 Di sirai aru i usir artálár mai kesi gengen pirán tabal sár, be? Ái sár ngo kesi usir a pur mák mat, ái Káláu a talas ur on, wa ákte mángát palai suri ngorer!
30 Má gam, ái Káláu a lala hol pas gam. Wa ákte wás noi á tan towon nih gam er i lul gam.
31 Io, ngorer koion gama bulat kabin gam no sang gam támin muswan i mátán táil ái Káláu alari tan usir."

Ái rung di mur i Iesu, dánih da longoi?
Luk 12:8-9, 12:51-53, 14:26-27

32 Mái Iesu a sopasun mul i kán worwor uri narsán kán kalilik án aratintin ngoromin,
"Ái koner a para talsa iau singin matananu ngo ái á kaiak, á iau ina longoi mul ngorer, ina para talsai kálámul er i mátán táil i Kakang imi bát ngo ái á kaiak.
33 Mái sár ái koner a arkawar pala iau i mátán matananu ngo ái kápte ngo táring, á iau mul ina arkawar palai i mátán táil i Kakang imi bát.
34 "Kái gama hol on á gam ngo iau hut mai moloh ur main i naul bim suri na tukes i kamu hol sár. Kápte sang! Kabin te da ruruna i iau má te kápte, ngorer iau hut ngoro is án arup suri gama kis arsagil.
35 Áá, ái kákán na tur kaplah alar natun, mái natun na mos i kákán. Na ngorer mul ái mámán na tur kaplah alar natun tahlik, mái natun tahlik na mos i

10:20: Ioa 14:26 **10:21:** Mik 7:6; Mat 10:35; Mar 13:12; Luk 21:16 **10:24:** Luk 6:40; Ioa 13:16, 15:20 **10:25:** Mat 9:34, 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15 **10:26:** Mar 4:22; Luk 8:17 **10:28:** Rom 8:31; Iak 4:12 **10:31:** Mat 6:26 **10:33:** Mar 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12 **10:35:** Mik 7:6

mámán. Wák na mos mai ián lik, má ngorer nák ru i diar.

36 Mái rung di lu kis i kesá rum, á di da lu kurtara kaleng mam di sang.

37 "Ái koner kán armámna uri narsá kákán mái mámán a pakta sorliwi kán armámna sur iau, ái kápate arwat suri na kang kalik án aratintin. Mái koner kán armámna uri narsán rang natun a pakta sorliwi kán armámna sur iau, ái mul kápate arwat suri na kang kalik án aratintin.

38 Ngo ái koner a nem suri na mur i iau, na puski kán kubau kus sang má nák murmur i iau mai, ngorer na bál tari sang uri lalin i iau má na eran suri na mat ngoro iau. Mái koner kápate longoi ngorer, ái kápate arwat suri na kalik án aratintin kaiak.

39 Má ngorer ngo kálámul a tar kunlai kán liu suri na bes mai tan táit til main i naul bim, ki liu muswan er a kis áklis na bokoh alari. Mái sár ái koner kápate mámnai kán liu mák áslai rangrangas sur iau, ái na atur páptai liu muswan er."

Arsupan
Mar 9:41

40 Mái Iesu a arahi kán worwor uri narsán kán kalilik án aratintin ngoromin,

"Ái koner a árár pas iáu, kápate árár masikna pas iáu, a árár pas iau mul. Mái koner a árár pas iau ngorer, kápate árár pas iau masik, a árár pas Koner mul a tarwa iau ur mainái.

41 Má ngo kesi kálámul a tám arbin si Káláu má ngorer kesi kálámul ák árár pasi kabin a tám arbin, arul er ái Káláu na supni tám arbin mai, kálámul erei na otoi matngan arsupan erei mul. Mái koner a árár pasi tám arbin si Káláu kabin tám arbin er a lu mur arwat i nemnem si Káláu, ái Káláu na supan diar no mai kesi matngan arsupan sár.

42 Káksiai ngo kálámul a artangan mudán sár ngorer a tari dan a gáwár singin kes tili di á tan rang turang minái kabin ngo turang, a támin muswan ngo ái Káláu na supni kálámul erei."

11

Ái Ioanes a gálta Iesu suri ngo ái á Mesaia
Luk 7:18-23

1 A be para noi tan worwor talas ái Iesu uri narsán kán sángul mai aru i kalik án aratintin, io a aptur ái Iesu tilatung i malar er má ák han uri tan malar iatung i balis erei sang, má ák atintini tan kálámul má ák arbin mul.

2 Mái Ioanes Tám Arsiu a kis i batbat kalar i pákánbung erei. A alongra tilatung má a longrai arbin sur Mesaia a longoi tan him, máng kálik ngátngát i kán hol. Má ngorer ái Ioanes a artari suri te kalilik án aratintin káián sang suri da alongra singin. Má te kalilik án aratintin káián di hut singin iatung, má ngorer a dos pala di má di han tapam hut narsá Iesu

3 má dik parai singin ngo, "Una para talsai si gim be. Á iáu sár ái koner si Ioanes a parai ngo na hut? Kol ngádáh, gima kis nanai besang i tekes alatung be?"

4 Má ngorer ái Iesu a parai si di ngo, "Gama kaleng má gamák bit atalsa Ioanes suri tan táit gamáte mákái má gamáte longrai.

5 Ngorer tan rau di mákmák kaleng; má tan rung di peu di láklák; tan lepra di sengsegeng; má tan rung a dik i talngá di, di alongra mul; má ái rung dikte mat, di aptur kaleng; má lain arbin a tapam hut singin tan maris mul.

6 Ái koner a mánán tus iau má kápate mikmikwa iau, na kuluk pala. Mái koner kápate mánán tus iau má a hol pala iau, ngádáh na kuluk ngoi?"

Ái Iesu a bitái matananu sur Ioanes Tám Arsiu
Luk 7:24-29

7 Má tan kalilik án aratintin si Ioanes erei di aptur pas má dik turpasi láklák kaleng uranang i narsán ái Ioanes. Io, namur ái Iesu a turpasi worwor sur Ioanes uri narsán tilik matananu má a parai si di ngoromin,

"I bung er gam han suri longrai arbin si Ioanes iamuni pokon mau, dánih gam

10:38: Mat 16:24-25; Mar 8:34-35; Luk 9:23-24, 17:33; Ioa 12:25 **10:40:** Mar 9:37; Luk 10:16; Ioa 13:20 **11:5:** Ais 35:5-6, 61:1

han suri gama mákái? Gam han suri mákái táit bia ngorer i aun got a sámtur pagas má kihkih kán tu kihngai suri ák lek uradi ngo uranang? Kápte!

8 Dánih sang gam han suri mákái á gam? Gam han suri mákái kálámul kán mermer a tuan alal? Auh, kápte! Ái rung di lu mermer ngorer, wa di á tan konom sang má di lu kis i rum kán kabisit.

9 Gama parai singing, dánih gam hol on suri gama mákái má? Gam han suri mákái tám worwor tus? Mokol, a támin muswan. Má iau parai si gam ngo gamáte mákái má tám worwor tus, mái koner sang a sorliwi tan tám worwor tus,

10 kabin ngo ái ái koner Buk Tabu a arbin suri ngoromin,

'Mákái! Ina tarwai kesá kálámul suri tari kak pinpidan.

Ái na táil i iáu, má na eran i matananu suri inan kaiam.'

11 A támin muswan iau parai si gam.

Ái Ioanes a pakta sorliwi tan kálámul no dikte káh di, mái sár ái koner a gengen i lolsit tilami bát, ái sang a pakta si diar ái Ioanes Tám Arsiu.

12 Tangkabin tungu er i pákánbung ái Ioanes Tám Arsiu a arbin mák arsiu ák han pang onin, tan tám ngákngák dikte tohoi suri da tur kári má long sáksáknai lolsit tilami bát.

13 Tangkabin hirá ák han pang i bung ái Ioanes a hut, arbin ákte kis i buk án nagogon si Moses má i buk kán tan tám worwor tus, má worwor er a arbin sur Elaisa na hut táil suri eran i sál suri lolsit tilami bát na hut.

14 Má ngo gama kebeptai kandi arbin má gamá ruruna on, ki ngorer gama mák ilmi ngo ái Ioanes Tám Arsiu ákte hut suri kipi nián ái Elaisa, má ngorer a long arwat pasi worwor taru erei.

15 Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra."

Tohtohpas ngáddh a artálár mam rung onin?
Luk 7:31-35

16 Mái Iesu a sopasun i kán worwor narsán matananu ngoromin,

"Ina toh arwat i ngaul matananu onin mai dánih? Di ngoro tan kalilik di sukis má di hom i lol malar. Kesi risán á kalilik di bin ur singin kesá risán, má dik parai si di ngoromin,

17 'Á gim minái gim posri kuduh má gimá saksak suri gama mil, mái sár kápgamte nem suri mil! Io, ki gimá ilang suri táit án tinang, má ngorer gimá saki saksak án mihmih tinang, mái sár kápgamte nem suri tang!'

18 Má ngaul matananu onin di lu ngorer mam giur ái Ioanes Tám Arsiu. I pákánbung ái Ioanes a hut, kápte a lala namnam má kápte a lu ngin i wain mul, má gamá parai ur on ngo, 'A ngul ái koner, a kis on gut i sápkin tanián!'

19 Má namur Natun Kálámul a hut, má ái a namnam má a ngin, ki gamá parai bul ur on ngo, 'Mákái! Tám namnam mat má taba kán ngin mul i wain, má a lu araturán mai bos tám kip takis má tan tám sápkin!' Io, ái Káláu á polon á hol, má kán sál a támin, má ngorer ngo rung di mur on, di inngas tari ngo sál si Káláu a nokwan má a kuluk."

Tan malar kápdite ruruna i Iesu
Luk 10:13-15

20 Má i tan malar er ái Iesu ákte longoi tan akiláng ái tungu, kápdite ilang alari kándi sápkin, má ngorer ái Iesu a wor uri matananu tilatung mák parai uri di ngoromin,

21 "Gama tuan sák á gam tara Korasin má tara Betesaida! Gama tuan sák taladeng sang kabin ái Káláu na nagogon i gam á matananu tilatung suri tan akiláng ngo dikte longoi i katbán i gam má kápgamte kis án sum suri. Má ngo dikte han longoi mul á tan akiláng ngorer hirá sang i aru á malar erei Tair má Sidon, wa matananu tilatung da han te oboi akiláng án mokos, má ngorer da sámri mul i kápán páplun i di mai iahiah suri para apos di ngo dikte hol kaleng.

22 A támin muswan iau parai si gam, i bungun nagogon ái Káláu na tari rangrangas ur Tair má Sidon. Mái sár ran-

11:10: Mal 3:1; Luk 1:76 **11:12:** Luk 16:16 **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mar 9:11-13 **11:19:** Mat 9:14
11:21: Ais 23; Ese 26-28; Ioe 3:4-8; Amo 1:9-10; Skr 9:2-4

grangas na oboi i gam á matananu Korasin má Betesaida na lala sák taladeng sang.

23 “Mái sár á gam á tara Kapernaum bul, gam ngoi ngo gama rakrakai taladeng má pakta sorliwi boh malar no, be? Wa ái sinih a parai si gam? Kápte sang! Ái Káláu na sápka gam uradi tarang án minat kabin kápgamte hol kaleng alari kamu tan sápkin i pákánbung erei gam mákái tan akiláng dikte longoi i katbán i gam. Ngo dikte han longoi mul á tan akiláng ngorer hirá sang i malar á Sodom, wa matananu tilatung da han te hol kaleng má, má ngorer malar erei kápnate sák, na ekesi kis má pang onin!

24 A támin muswan iau parai si gam, i bungun nagogon ái Káláu na tari rangrangas ur Sodom. Mái sár rangrangas na oboi i gam á matananu Kapernaum na lala sák taladeng sang!”

Ái Iesu a para agas Káláu
Luk 10:21-22

25-26 I pákánbung erei sang, ái Iesu a parai ngoromin,

“Io, Tata, á iáu Konom u kátlán i naul bát má naul matmatngan pokon no! Minái iau ot kuluk má para agas iáu, Tata, suri sál erei ukte ilwa pasi ngo una mur on, má ngorer ukte para aposoi si rung kápdite lala mánán á táit er ukte punmai si di ái rung di mánán.”

27 Má namur ái Iesu a parai mul singin matananu ngo,

“Ái Kakang ákte tar noi tan táit singing. Ái Káláu masik a mánán muswan i Natun, mái Natun masik a mánán muswan i Káláu er Kákán. Mái rung a ilwa pas di ái Natun, á di mul di arwat suri da mánán muswan i Káláu er Kákán, ngo ái Natun a inngas tari si di.

28 “Bos tám mánán uri nagogon dikte taun pápta gam mai marán táit gam lu risgos suri mur on. Gama lákám ur main i narsang má inak pusak pasi kamu kipkip má gamák mangeh.

29 Gama rusan tar gam uri lalin i iau má gamák mánán pasi singing á nemnem si Káláu. Ngo gama longoi ngorer, gamák lain aunges sang, kabin iau lu kuluk mai tan kálámul.

30 Iau parai ngorer si gam kabin aratintin iau atintin gam mai a malmu, má talar ina tari si gam a tu bánbán sár.”

12

Argálta suri bungán aunges
Mar 2:23-28; Luk 6:1-5

1 Má namur ái Iesu mai kán kalilik án aratintin di láklák tangrai te numán padi i bungán aunges, má kán kalilik án aratintin di matpám. Io, di turpasi suri pulái padi má di parak palai táprákun mai lim di má namur di ani kotlin.

2 Má te Parisaio di mákái má dik gálta Iesu ngo, “Suri dánih kam kalilik án aratintin di longoi ngoro minái má uri nagogon kángit a parai ngo koion á longoi ngorer i bungán aunges?”

3 A kos di ái Iesu ngoromin,

“Ngádáh? Kápgamte wás pasi besang gut suri tatalen ngoromin a longoi ái Dewit i pákánbung a matpám tiklik mai rang turán?

4 A kusak uri rum si Káláu má a top pasi beret erei di artabar mai uri narsán ái Káláu, má ák ani. Má uri nagogon kángit kápate artálár singin ngo na ani mái rung mul di tiklik mai, arwat sár mai tan tám osmapak masik ngo da ani.

5 Mokol, gamáte mánán ngo nagogon a parai suri koion gita him on á bungán aunges. Mái sár gam mánán mul ngo tan tám osmapak tili rumán osmapak di lu lákái nagogon suri talar mai osmapak i bungán aunges. A támin sang, mái sár ái Moses a parai ngo tan tám osmapak kápdite longoi sápkin ngo di longoi ngorer.

6 “A támin muswan iau parai si gam ngo minái má ákte hut á támin táit er a pakta sorliwi rumán osmapak má torahin nagogon mul,

11:23: Tgk 19:24-28; Ais 14:13-15 **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12 **11:25-26:** 1Ko 1:26-29 **11:27:** Mat 28:18; Ioa 1:18, 3:35, 10:15, 17:2 **11:28:** Ier 31:25 **11:30:** 1Io 5:3 **12:1:** Nag 23:25 **12:2:** Kal 20:10 **12:3:** 1Sa 21:1-6 **12:4:** Him 24:5-9 **12:5:** Lál 28:9-10 **12:6:** Mat 12:41-42 **12:7-8:** Ose 6:6; Mat 9:13

7-8 kabin Natun Kálámul a konom ur
on á bungán aunges. Kápgamte talas suri
worwor si Káláu er a parai ngoromin,
‘Iau nem i gam ngo gama lu armámna uri
narsán matananu.
Ái a kuluk si diar á osmapak mai
ololas.’
Ngo gamáte talas suri worwor min,
ki gama mák ilmi ngo kápte di longoi
sápkin ái rung minái, má kápte gama
wás pala di.”

Ái Iesu a timan pasi kálámul a sák i limán

Mar 3:1-6; Luk 6:6-11

9 Má namur ái Iesu a láklák alari pokon
erei má a kusak uri kandi rumán lotu.
10 Má kesi kálámul iatung a sák i limán.
Má te kálámul di iatung di nem suri da
atiutiu Iesu, má ngorer di gáltai ngoromin,
“Bos nagogon kángit di atintin git suri
dánih gita longoi i bungán aunges. A
sormángát i git suri gita araliu i bungán
aunges ngo kápte?”
11 Mái Iesu a parai uri narsá di ngo, “Be,
ngo kes tili gam a mon i kán sipsip mák han
pur uri polgon tinkas i bungán aunges,
ngádáh? Una tu mákmákái sár, ngo una
long pas kalengnai tilatung? A támin
muswan una duruk pasi sang tilatung!
12 Mái sár kálámul a támin táit alari sip-
sip! Io, nagogon kángit a sormángát i git
suri gita tángni kálámul i bungán aunges.”
13 Má namur ái Iesu a parai singin
kálámul erei ngo, “Una anokwai limam!”
Má kálámul erei a longrai ngorer má
ák anokwai limán má limán áng kuluk
kaleng, ák ngorer i kesi limán sang.
14 Má tan Parisaio di mákái ngorer má
dik bál mos, má ngorer di nguruk arliu i
di sang má ser sál suri dánih má da longoi
mam Iesu suri da tari uri minat.
15 Má ngo ákte nuhi ái Iesu ngo da longoi
ngorer mai, io a han pas tilatung i malar
erei. Má tilik matananu di mur on má di
kipi marán kálámul di sasam uri narsán,
mái Iesu a aliu pas di no,
16 má a dos kalar di suri koion da para
sarai singin tan lite kálámul.
17 A tur kári matananu ái Iesu suri ák
tapam hut muswan i midán ái Káláu er a
parai si Aisaia tám worwor tus ngo,
18 “Kálámul minái kang Kalik alal, a gas i
balang mai,
má ái á kak tám arardos iakte ilwa
pasi.
Ina asosah on mai Taniang,
má ngorer na bit atalsai kak sál a
nokwan uri narsán matananu on á
naul matmatngan pokon no.
19 Má kálámul minái kápnate salarek mai
kán worwor
ngo na arngangar mai tan kálámul i
malar.
20 Má ái mul kápnate bálsák mam rung erei
di bilbiling,
ngo na mos pala di ái rung káp kandi
te rakrakai.
Na sopasun kán him pang i bung ngo ákte
suka bámiai sápkin tatalen,
má tatalen a nokwan masik a kis.
21 Má kálámul erei sár,
matananu on á naul bim da atri kandi
ngangai on suri na aliu pas di.”

Ái Iesu má kabisit káián tan sápkin tanián

Mar 3:20-30; Luk 11:14-23

22 Io, te kálámul bul di tangnai kesi
kálámul narsá Iesu kabin kálámul erei
sápkin tanián a mon on, má ngorer a rau á
mátán mák gap i ngudun. Mái Iesu a long
palai sápkin tanián alari, má kálámul erei a
turpasi worwor má a mákmák kaleng mul.
23 Má tan kálámul no iatung di pángáng
má dik parai ngoro mer, “Be, ngádáh? Ái
sár gut ái koner Natun ái Dewit?”
24 Má tan Parisaio di longrai ngorer má
dik parai ngo, “Ái Belsebul sár á erei,
kabisit káián tan sápkin tanián. Ái sár a
tari rakrakai singin suri ák lu tipar palai
tan sápkin tanián.”
25 A mánán i kándi holhol ái Iesu má a
parai narsá di ngoromin,
“Ngo tekesi mát a mon i tan boh i
di má namur da arup arliu i di sang,
ngádáh da ngoi? Mát erei na sák, má
matananu kápnate kes kaleng i di mul.
Má ngo tekesi aratámán da togor má

12:10: Luk 14:3 **12:11:** Luk 14:5 **12:14:** Ioa 5:16 **12:16:** Mat 8:4; Mar 3:12 **12:18:** Ais 42:1-4 **12:18:** Mat 3:17 **12:24:** Mat 9:34, 10:25

dáng kis arsagil, kápnate mon i kandi rakrakai suri da pam talumna di, má na sák sang á kandi kiskis án aratámán.

26 “Ái Satan mul a ngorer á kán lolsit. Ngo ái Satan na arup kaleng mai má nák ru on, kápnate tur rakrakai i kán him, má kán him na mat sár.

27 Má gamá parai uri iau ngo iau tipri sápkin tanián mai rakrakai ái Belsebul a tari singing. Má ngo iau tipar palai sápkin tanián mai rakrakai si Belsebul, ki ngádáh? Ái rung tili gam er di lu tipar palai sápkin tanián, di lu longoi mai rakrakai si Belsebul mul? Kápte sang. Má ngorer di sang di inngasi kamu angagur.

28 Mái sár ngo iau tipar palai sápkin tanián mai rakrakai er Tanián ái Káláu a tari singing, ki a támin muswan ngo lolsit si Káláu sang ákte tapam hut, mái Káláu ákte turpasi kátlán i te tili gam erei.

29 “Ngo kes a nem ngo na kusak i rum káián tám rakrakai ngorer ái Satan suri long sarai kán tan táit, na mulán kápti be tám rakrakai erei, má namur na kusak má nák long sáksáknai kán tan táit.

30 “Ái koner kápate táring sang, ái a kurtara mam iau. Mái koner kápate tangan iau suri iang talmi, ái a tam sarai matananu alar iau.

31 A támin muswan iau parai si gam. Tan sápkin tatalen má tan worwor sáksák gam longoi, a arwat ngo ái Káláu na pah palai. Mái sár ngo kálámul na ot bilingnai Tanián a Pilpil, ái Káláu kápnate hol palai. Kán sápkin tatalen na tur áklis.

32 Má ngo tekesá kálámul a ot bilingnai Natun Kálámul, arwat ái Káláu na hol palai sár á erei. Mái sár ái koner a ot bilingnai Tanián a Pilpil, ái Káláu kápnate hol palai til on i liu onin ngo i liu erei namur mul.”

Wán kábau a inngasi támin kábau
Luk 6:43-45

33 Mái Iesu a sopasun kán worwor uri narsán tan Parisaio ngoromin,

“Git lu mák ilmi boh kubau tili wán i di. Lain kubau una soi, namur na pakta na oboi lain wán, mái sár sápkin kubau a oboi wán a sák.

34 Gam tan sápkin kálámul gam ngoro tan kanih sáksák! Má ngádáh gama parai lain worwor ngoi kabin gam sápkin kálámul, má tan táit er a káng i bál gam a so má gamá parai mai ngus gam?

35 A mon i omobop imi bál git no keskeskes. Lain kálámul a apos tari a kuluk imi bál má a oboi lain wán mák longoi lain tatalen. Má ngorer mul á sápkin kálámul. Ái a apos tari sápkin tilami bál má a oboi sápkin wán, ngorer ák longoi sápkin tatalen.

36 A támin muswan iau parai si gam. I bungun nagogon, keskeskesá kálámul na tin murwai boh kuir worwor ákte utngi er kápate tangan tekes, má na parai mul i kápkabin si Káláu suri dáh ák parai ngorer.

37 Má kam boh worwor sang ái Káláu na nagogon i iáu mai ngo iáu tám nokwan ngo iáu tám sápkin.”

Di nem i akiláng suri da mákái á tan tám mánán má tan Parisaio
Mar 8:11-12; Luk 11:29-32

38 Má ngorer te tám mánán uri nagogon má te Parisaio di aptur má dik parai singin ngo, “Tám Aratintin, gim nem i tekesá akiláng una longoi be suri gimák mákái.”

39 Mái Iesu a kos kalengna di ngoromin,

“Á gam á ngaul matananu onin gam lala sápkin sang, gam tur kaplah alar Káláu! Gam gálta iau suri ina longoi tekesi akiláng suri gamák mákái ngo ái Káláu a kis i narsang, mái sár kápte kesi akiláng ina longoi narsá gam. Akiláng ákte kis má, má ái sár á akiláng a longoi ái Iona tám worwor tus.

40 Ái Iona ákte bop i polgon bál tilik isu pasi atul i pákán nas má atul i pákán libung. Má Natun Kálámul na ngorer mul, na bop i tanglon bim pasi atul i pákán nas má atul i pákán libung.

41 “I bungun nagogon, matananu til Niniwe da aptur má dák atiutiu gam kápkabin á di sang di hol kaleng alari

12:28: Apo 10:38; 1Io 3:8 **12:30:** Mar 9:40; Luk 9:50 **12:31:** Eba 6:4-6 **12:33:** Mat 7:16-20 **12:34:** Mat 3:7, 15:18; Luk 3:7, 6:45 **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Ioa 6:30 **12:39:** Mat 16:4; Mar 8:12 **12:40:** Ion 1:17 **12:41:** Ion 3:5

kandi sápkin tatalen i pákánbung di longrai arbin si Iona. Má iau parai si gam ngo kálámul a pakta sorliu Iona minái má ákte hut, má kápgamte alongra singin.

42 Má namur, i bungun nagogon sang, tasim tili mátán kihkih matalames na aptur má nák atiutiwi ngaul matananu onin, kápkabin hirá tasim erei ákte aptur alari kán malar tepák suri longrai tan arabitbit si Solomon. Má iau parai si gam ngo kálámul a pakta sorliu Solomon minái má ákte hut, má kápgamte alongra singin."

Worwor talas suri sápkin tanián
Luk 11:24-26

43 Mái Iesu a sopasun kán worwor uri narsá di ngoromin,

"I pákánbung ngo sápkin tanián a so alari kálámul, a han tangrai pokon mau mák ser sur te nián suri na mon ái. Má ngo kápate ser pas tekesi nián iatung i pokon erei,

44 ki namur má a tubán parai singin sang ngo, 'Auh, wa ina kaleng sang má mul uri niang iakte táu alari.' Io, namur a kaleng i sápkin tanián erei uri torahin nián, má a mákái ngo ákte pilpil má a páhngán, má tan táit iatung i nián ákte kuluk pagas.

45 Io, má sápkin tanián er a mákái ngorer mák han pas mák lam pasi ahit mul i sápkin tanián di lala sápkin sorliwi sang, má di no di kaleng má ding kusak uri kálámul er má dik mon iatung on. Má kálámul erei tungu a kálik sák mai kes sár i sápkin tanián, onin ák lala sák taladeng sang. Má ngaul matananu onin mul da sák ngorer i kálámul erei."

Kán mát ái Iesu
Mar 3:31-35; Luk 8:19-21

46 Ái Iesu kán tu worwor be narsán matananu iatung, má ái mámán tiklik mai rang tuán di hut má dik lu turtur iatung i risán rum má dik gálta suri. Di nem suri na so ái Iesu má dák worwor mai.

47 Má ngorer kes a parai singin ngo, "Ái mamam má rang tuam di sámtur idi karpala má di nem suri da worwor mam iáu."

48 Mái Iesu a kosoi ngoromin, "Aiá á mamang, mái sinih á rang tuang?"

49 Mái Iesu a tusi kán kalilik án aratintin mák parai ngo, "Minái ái mang má bos rang tuang.

50 Ái koner a mur i holhol si Kakang imi bát, ái á tuang má kukung má mamang."

13

Tám himhimna
Mar 4:1-9; Luk 8:4-8

1 I bung sang erei, ái Iesu a so alari rum er má a han uratung i risán dan taliu á Galiláiá mák sukis ái.

2 Má lala matananu di hut iatung i narsán má dik sámtur kauli. Io, ngorer ái Iesu a roh uri kesi mon mák sukis, má matananu di tur pagas iamuni kon.

3 Mái Iesu a atintin di mam te pinpidan artálár tilatung i mon má a parai si di ngoromin,

"Tám himhimna a tapam hut mák sápra sarai kotlin kubau iatung i rákrák.

4 Má te kotlin kubau a pur iatung i sál má bos man di roh kis má dik tokam pasi.

5 Má te a pur uri bim a kis i hat adi lal, kápte marán bim on, ngorer a kopkom melek.

6 Mái sár nas a ket má a kektai tan kopkobon kubau erei, má a maulur a kabin kápte bim suri nirwán na kip namnam til on, má ngorer ák marang no.

7 Má te kotlin kubau mul a pur uri katbán kaulbek, má kaulbek a pakta mák iaungi má kápate u.

8 Má te a pur uri lain bim má a tikbut má a lain kopkom kuluk má namur a u. A u ngoromin, te atul i sángul má te awon i sángul má te a u arwat mai kesi mar á wán.

9 Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra!"

Kápkabin worwor artálár
Mar 4:10-12; Luk 8:9-10

10 Má kán kalilik án aratintin ái Iesu di longrai ngorer má namur di han narsán

12:42: 1Ka 10:1-10 **12:45:** 2Pe 2:20 **12:50:** Rom 8:29 **13:2:** Luk 5:1-3

má dik gáltai ngo, “Suri dáh u atintini matananu mai tan worwor artálár ngorer?”

11 Má a kos di ái Iesu ngoro minái,
“Tungu a tur punpunam á mánán suri lolsit tilami bát má sál a mur on ái Káláu suri kátlán i git. Má onin ái Káláu ákte tari mánán er si gam á tan kalilik án aratintin. Mái sár tan lite alatung, ái Káláu kápte a tari mánán si di.

12 Ngorer ái koner a hol páptai pinpidan káián ái Káláu, ái Káláu na apakta pasi kán pinpidan i bál má na lala mánán. Mái koner kápte a hol páptai kán pinpidan, ái Káláu na pah palai mudán er a kis i kán hol.

13 Má kápkabin iak tari worwor artálár minái narsá di, a kabin di mákái táit mai mát di má kápdite mák ilmi, má di longrai táit mai talngá di má kápdite longra ilmi, má kápdite talas suri.

14 Tan kálámul onin di ngoro tan kálámul i pákánbung a liu on ái Aisaia tám worwor tus er ák parai ái Káláu singin sur di ngoromin,

‘Á di da tu longrai worwor artálár sár, mái
sár kápte da talas suri sálán.
Má da mákmák má da mákái, mái sár
kápte sang da mák ilmi.
15 Bos kálámul minái kápte di nem suri
longrai má taram i kak bos worwor.
Dikte su bah di uri iau.
Má ngorer iakte dung kári talngá di suri
kápdate longra pasi dánih iau parai,
má iakte apedei mát di suri kápdate
mák tusi dánih iau inngasi si di.
Ngo kápte da han su bah di uri iau,
ki da han tapriu sur iau má inak aliu
pas di.’

16 “Mái sár á gam gam kuluk pala kabin gam mákái táit mai mát gam má gamá mák ilmi, má talngá gam a longra ilmi mul.

17 A támin muswan iau parai si gam ngo marán tan tám worwor tus má tan tám nokwan til hirá di nem suri mákái táit ngorer gamáte mákái, mái sár kápdite mákái. Di nem suri longrai tan táit gam longrai, má kápdite longra te on.”

Ái Iesu a para talsai sálán worwor artálár suri tám himhimna
Mar 4:13-20; Luk 8:11-15

18 Má ngorer ái Iesu a para talsai uri narsán kalilik án aratintin á sálán worwor artálár suri tám himhimna ngoromin,
“Gama alongra má gamáng kip mánán suri sálán á worwor artálár erei.

19 Tám himhimna a sápra sarai pinpidan suri lolsit tilami bát. Ngo tekes a longrai pinpidan erei, mái sár kápte a talas suri, ái a ngoro bim erei tangrai sál kotlin kubau a pur ur on. A pur ngorer, mái koner si Tám Sápkin a hut melek mák long palai pinpidan erei i bál má kápate hol páptai.

20 Ngorer mul suri te kotlin a pur uri bim a kis i hat adi lal. Bim erei a tur arwat mai kálámul a longrai pinpidan má ák laes melek suri,

21 mái sár pinpidan kápate lala sisip i nirwán uri bál, má ngorer kápte a tur rakrakai. Má namur ngo arabilbiling a hut má ák áslai rangrangas kabin a lu mur i pinpidan si Káláu, ki ák teken pur melek.

22 Má te kotlin a pur uri katbán kaulbek. Bim erei a arwat mam koner a longrai pinpidan, mái sár holhol suri táit án naul bim má hol apakta i minsik a kusak i bál má ák iaungi pinpidan káián ái Káláu má kápate u.

23 Má te kotlin a pur uri lain bim. Ái sang a arwat mam koner a longra pasi pinpidan má ák talas ur on, má ngorer a u, kes atul i sángul, má kes awon i sángul, má kes mul a mar.”

Worwor artálár mai ngán

24 Mái Iesu a sopasun kán worwor mai parai kesi worwor artálár mul uri narsá di ngo,
“Lolsit tilami bát a ngorer i kálámul a ilwa pasi tan lain kotlin padi mák soi i kán pokon.

25 Mái sár i katbán libung tan kálámul no di boptin, má kesi kálámul a kurtara mai kálámul erei a hut iatung i pokon mák soi ngán i lolon numán padi erei má ngorer ák han alari má.

13:12: Mat 25:29; Mar 4:25; Luk 8:18, 19:26 **13:14:** Ais 6:9-10; Ioa 12:40; Apo 28:26-27 **13:16:** Luk 10:23-24
13:22: Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10, 17

26 Namur i bung a kopkom mák pakta
i tan padi mák turpasi suri oboi wán, io má
ngán erei mul a maras tiklik mai padi er.
27 Má namur tan tám arardos káián
kálámul er di mákái ngán iatung i num
má ngorer dik han bitái kálámul er ngo,
‘Konom, ngádáh a ngoi á ngán máng kop-
kom turán padi kabin u so masiknai padi
sár i kam pokon?’
28 Má kálámul káián i num er a kokos
kaleng mák parai si di ngo, ‘Te kálámul di
kurtara mam iau di soi á ngán er.’ Tan
tám arardos er di gáltai kálámul er ngo,
‘Ngádáh, gima han má gimák rabut palai
ngán tili kam num?’
29 Má kálámul er a kos kalengna di
mák parai ngoromin, ‘Na, koion sang
gama longoi ngorer. Erei ngo gama rabut
palai ngán, gama káp rabut tikliknai mai
padi.
30 Páksiai ngorer nák lu tur pang na
matuk i padi. Má ngorer inak parai singin
tan kálámul di lu kip talmi balbal suri dák
mulán rabut palai ngán er, má ngorer da
dut talmi suri da osoi i kámnah, má namur
da kip talmi padi má dák oboi i kak boh
suapok.’ ”

Worwor artálár mai kotlin kali
Mar 4:30-32; Luk 13:18-19

31-32 Mái Iesu a parai kesi worwor
artálár mul uri narsá di ngoromin,

“Lolsit tilami bát a ngorer i kotlin kali
a gengen sár singin boh kotlin kubau.
Kesi kálámul a top pasi mák soi i kán
num, má namur a kopkom i kotlin kali
erei má a lala aun kubau sang alari boh
kubau no. Má namur tan man di roh kis
on má di longoi páhiun i di iatung i boh
rákán má.”

Worwor artálár mai yis
Luk 13:20-21

33 Ngorer mái Iesu a bali worwor artálár
mul ngoromin,

“Lolsit tilami bát a ngorer i yis. A long
pasi mudán yis i wák mák argemwai
turán lala palawa er i lus, má ngorer
palawa no iatung i lus a sut pakta.”

Ái Iesu a lu atintini matananu mai worwor artálár masik
Mar 4:33-34

34 Tan aratintin no suri lolsit tilami bát,
ái Iesu a lu parai mai worwor artálár uri
narsán matananu, má kápte a lu aratintin
ngo na te tu worwor sár. Kápte. Pinpidan
artálár sang a lu parai.
35 A longoi ngorer ái Iesu suri ák long
arwat pasi táit er a parai i kesi tám worwor
tus ngo,

“Tan táit er a punpunam pagas tangkabin
tili akaksim ák han pang onin, ina
kip aut noi uri narsán matananu,
má ina parai mai worwor artálár uri
narsá di.”

Ái Iesu a pálás timani worwor artálár suri ngán

36 Má ngo ái Iesu a arahi kán worwor
narsán matananu, namur a aptur alar di
ák han pas tilatung i pokon erei máng
kusak kaleng uri rum. Má kán kalilik
án aratintin di mur on má dik han hut i
narsán ái Iesu má dik parai singin ngoro
minái, “Gim ri suri ngo una bit atalsa gim
be i sálán worwor artálár suri ngán er a
kopkom i pokon. Dánih á sálán?”
37 Ái Iesu a kos di mák parai ngo,

“A kuluk. Tan táit i worwor artálár
er iakte parai, di arwat mai tan táit
ngoromin. Ái koner a soi lain kotlin padi
a tur arwat mai Natun Kálámul,
38 má num a tur arwat mai naul mat-
matngan pokon, má lain kotlin padi arwat
mai matananu káián ái Káláu. Dut ngán a
tur arwat mai rung di mur i koner si Tám
Sápkin,
39 má kurtara er a soi ngán a tur arwat
mam Satan. Má ngorer mul suri kip talmi
balbal a matuk, a tur arwat mai arahrahi
naul matmatngan pokon. Mái rung di kip
talmi padi, di sang á tan angelo.
40 “Má on á worwor artálár er, tan tám
him di han dut talmi ngán má dák osoi i
kámnah. Io, namur sang i arahrahi, naul
matmatngan pokon na ngorer mul.
41 I pákánbung erei sang, Natun
Kálámul na dos palai kán tan angelo má
dáng kip talmi tan tám abulbul má tan

13:35: Sak 78:2 **13:40:** Ioa 15:6 **13:41:** Mat 24:31, 25:31; Mar 13:27

kálámul erei di lam bengtai te kálámul má dik longoi sápkin.
42 Tan angelo da long pasi tan sápkin kálámul er tili katbán lolsit má da buswa di uri pokon án hiru áklis, pokon a málmálas i kámnah on, má iatung má da tang má ararat ngis ái.
43 Má i pákánbung er, bos tám nokwan da ngoro nas a talas iatung i lolsit káián ái Kák di. Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra!”

Worwor artálár suri omobop a punpunam

44 Mái Iesu a sopasun kán worwor uri narsán kán kalilik án aratintin ngoromin,
“Lolsit tilami bát a ngoro omobop kes a kas tahun punmai i kesá kuir pokon. Má namur kesá kálámul a him i pokon er mák banai. A kas pasi mák lu mákái, má namur a punam kalengnai mul iatung i pokon er. Má kálámul er a lala laes, mák han mák sira noi tan táit káián, má ngorer a kaleng mák hul pasi pokon ur káián suri ngorer omobop er na ur káián.”

Worwor artálár mai kelel

45 Má kesi worwor artálár a parai ái Iesu a ngoromin mul,
“Kesi kálámul tám hul kelel, ái diar arwat i lolsit tilami bát. Kálámul erei a lu han tangrai malar mák lu ser iatung singin tan kálámul suri kodil mátán kelel má ák lu hul pasi si di.
46 A bali kaleng mul á kálámul suri hul kelel i kesá pákán mák mákái kesi kodil mátán kelel a tuan alal. Má ngorer a sira noi tan táit káián má a kaleng mák hul pasi ur káián á kodil mátán kelel er.”

Worwor artálár mai uben

47 A ngoromin mul á worwor artálár ái Iesu a parai,
“Uben ái á táit diar arwat i lolsit tilami bát. Ngo tan kálámul di soksok, di asihái kandi uben uri lontas, má ngorer di talkai toltolom isu mai uben
48 uratung i lol kon má dik sukis suri ilwai isu. Ngorer má isu er a arwat uri ani, di dungi iatung i rat. Má isu er a sák kápte a arwat suri ani, di sápka palai.
49 Má er namur sang i arahrahi naul matmatngan pokon, na ngorer mul narsán matananu no. Tan angelo da han má dák tam purwai matananu uri aru á boh, ki dák long pasi tan sápkin kálámul alari tan kálámul er bos tám nokwan.
50 Má tan sápkin kálámul, tan angelo da buswa di uri pokon án hiru áklis, pokon a málmálas i kámnah on, má iatung má da tang má ararat ngis ái.”

Hutngin aratintin má torahin aratintin

51 Ái Iesu kán tu parai tan worwor artálár er uri narsán kán kalilik án aratintin, má ngo a para noi tan worwor er, ki ák gálta di ngoromin, “Be, ngádáh? Gam talas ur on sang á tan worwor artálár erei iakte bit gam on?” Io, má di kos Iesu ngo, “Áá, gimáte mánán on má.”
52 Mái Iesu a kos kalengna di ngoromin, “Ngo kesi tám mánán uri nagogon a kipi aratintin uri lolsit tilami bát, ái a ngorer i kesi konom a mon á hutngin táit má torahin táit mul i kán omobop. Má ngorer i pákánbung a nem on, a arwat suri na han long pasi tili omobop á hutngin táit má torahin mul. Ngorer i tám mánán uri nagogon a arwat suri na kip artangan til on á aru aratintin no, hutngin aratintin má torahin mul.”

Rung til Nasaret kápate gas i bál di sur Iesu
Mar 6:1-6; Luk 4:16-30

53 Ái Iesu a be para noi tan worwor artálár erei, má namur a han alari malar er,
54 má a han uri kán malar sang. Má namur a atintini matananu tilatung ami rumán lotu. Má marán di longrai má di sodar on má di parai ngoromin, “Kálámul min a mánán ngádáh á bos táit minái? Til ái á rakrakai er ák longoi bos akiláng mai?
55 Ái koner natun ái tám long rum erei, be? Má natun ái Maria mul, má rang tuán minái narsá git, ái Iakobo mái Iosep mái Saimon mái Iudas.

13:42: Mat 8:12 **13:43:** Dan 12:3 **13:50:** Mat 13:42; Luk 13:28 **13:54:** Ioa 7:15 **13:55:** Ioa 6:42 **13:57:** Ioa 4:44

56 Má rang kukun di minái mul. Má ái,
ai a kipi til ái á mánán má rakrakai erei?"
57 Má ngorer ák sák i bál di uri Iesu.

Mái Iesu a mákái ngorer má a parai si di
ngo, "Tám worwor tus, di lu rumrum on i
malar tepák. Ái sár i kán malar muswan
má i kán rum sang, kápdite lu rumrum on
ái."
58 Má ngorer kápate long te marán ak-
iláng iatung i malar er kabin kápdite ru-
runa on.

14

Minat káián ái Ioanes Tám Arsiu
Mar 6:14-29; Luk 9:7-9

1 I pákánbung erei ái Erodes, kabisit
til Galiláiá, a longrai arbin sur Iesu ákte
arkaliut,
2 má a parai ngoromin singin kán tan
tám arardos, "Kálámul er di parai, wa
ái Ioanes sang, er Tám Arsiu. Ákte liu
kaleng alari minat, má ngorer ák mon i
kán rakrakai suri longoi bos akiláng erei."
3-4 Káplabin worwor erei a ngoromin.
Tungu sang, ái Ioanes a liu be, a worwor
rakrakai uri mátán ái Erodes suri kesi
sápkin tatalen a longoi. A parai ngoromin,
"Ukte ras pas Erodiá, wák si tuam ái Pilip,
má kápate nokwan." Má ngorer a mos i
bál ái Erodes diar mokson. Má namur ái
Erodes a lala holhol sur kán wák, má ák
tarwai wor ngo da kabat pas Ioanes uri
rumán batbat kalar kápkabin sur Erodiá.
5 A nem ái Erodes suri na up bing Ioanes,
mái sár a bulat suri matananu káplabin
ngo di ngoi ngo ái Ioanes a tám worwor tus
si Káláu.
6 Má namur ái Erodes a longoi kesi tilik
lala namnam. A hol pasi bung er a káhái
on ái mámán. A longoi lala namnam
ngorer má a kilkilai marán kálámul. Má
i pákánbung er, natun tahlik ái Erodiá a
kusak mák mil. Ái Erodes a mákái ngorer
má a lala nem on,
7 má ngorer a oror mam kukun ur singin
tahlik er ngo, "Te táit una sung iau suri,
ina tari singim."
8 Má kalik átlái erei a so suri gátna
mámán ngo dánih na sungi, má namur a
kusak kaleng narsá Erodes má ák sungi
ngoromin, "Iau nem i lul ái Ioanes Tám
Arsiu. Una oboi i map má unák tari
singing."
9 Mái Erodes a longrai ngorer má a tuan
sák i bál suri, ái sár ákte oror i mátán bos
kálámul erei má a rumrum suri na tah kusi
kán oror, má ngorer a ardos suri da mur
sár i nemnem si natun tahlik.
10 A dos palai kesi tám arup suri tah kusi
pogong a Ioanes má náng kipi lul. Má tám
arup erei a han má a tah kusi pogong a
Ioanes iatung i rumán kamkabat.
11 Má a oboi lul ái Ioanes i kesi map má
áng kip tari singin kalik átlái. Má kalik
átlái erei a top pasi má ák tari si mámán.
12 Má namur tan kalilik án aratintin
káián ái Ioanes di longrai, má dik han má
ding kip pasi kápán páplun má dik tahni.
Má namur di han uri narsán ái Iesu má dik
para talsai singin á táit erei.

Ái Iesu a tabar amasi alim i arip á kálámul
Mar 6:30-44; Luk 9:10-17; Ioa 6:1-14

13 Má ngo ái Iesu ákte longrai arbin sur
Ioanes ngo ákte mat má, ngorer ák roh
uri kesi mon má ák han alari malar er uri
kesá kuir pokon mau. Má ngo matananu
di longrai ngo ái Iesu ákte han má, di aptur
alari kandi tan malar má dik láklák tangrai
sál namurwa Iesu, má dik han hut iatung
i pokon er na han ur ái.
14 Má ngo ái Iesu a tapam hut, ák mákái
tilik lala matananu má a mámna di. A
roh alari mon má a asengsegeng pasi
tan sasam er matananu dikte kip di uri
narsán.
15 Io, ákte rahrah má i bung erei, má
kán kalilik án aratintin di hut si Iesu má
dik parai singin ngoro minái, "Wa nas ákte
dorah má, má pokon mau mul á minái!
Una dos palai mái matananu sara suri da
han uri tan malar iatung páput sár suri da
ser namnam ándi."
16 Ái Iesu a longrai ngorer ki ák parai si
di ngoromin, "Suri dáh da han? Á gam
sang, gama tabar di."

14:3-4: Him 18:16, 20:21; Luk 3:19-20 **14:5:** Mat 21:26

17 Má tan kalilik án aratintin di kosoi
ngoro minái ngo, “Kápate arwat á nam-
nam minái si git. Alim i tigán balbal má
aru isu sár.”
18 Ái Iesu a longrai mák parai si di ngo,
“Gama kipi ur main singing.”
19 Mái Iesu a parai ur singin matananu
suri da sukis iatung i ur. Má namur ái
Iesu a top pasi alim á tigán balbal má
aru isu erei, má ák tántán urami bát mák
sung kári. Má namur ák tibi balbal má ák
tari singin kán kalilik án aratintin suri dik
tulsai i matananu sang.
20-21 Má tan kálámul no iatung di arwat
mai alim i arip á káláu, má boh wák má
kalilik kápte di wás di. Má matananu di
no di namnam má dik mas. Má namur tan
kalilik án aratintin dik dungi sángul mai
aru i kas áng káng mai namnam er di an
tigán.

Ái Iesu a láklák i kápkápán dan taliu
Mar 6:45-52; Ioa 6:15-21

22 Mái Iesu a dos palai kán kalilik án
aratintin suri da táil uri risán dan taliu, má
ái na tarwa palai besang i matananu ki nák
mur. Má kán kalilik án aratintin di sa uri
mon má dik han.
23 Má ngo ákte tarwa palai matananu,
ái Iesu masik sár a tapam uramuni pung-
pung suri na sung, mák ronron on iatung.
24 Má bos kalilik án aratintin di iatung
i mon, di kis tepák alari kon ada i katbán
dan taliu, má bát a lala kihngai mon kabin
a hut tilamuda i táil i di.
25 Io, mái pákánbung kok a tang i kuir
libung besang, ái Iesu a láklák iamuni
kápkápán dan mák hut iatung narsá di.
26 Má ngo tan kalilik di mák pasi a láklák
iamuni iátin dan, di ráuráuwas má dik
lala wakwak mai mátut má dik parai ngo,
“Wai! Tesit á erei!”
27 Mái Iesu a teken bin ur si di ngoromin,
“Gama mangan! Koion gama mátut, á iau
sár á min.”
28 Mái Petero a aptur mák parai ngo,
“Konom, ngo á iáu muswan á erei, ki una
parai singing suri inak láklák uratung sur
iáu ami kápkápán dan.”
29 Mái Iesu a parai singin ngo, “Má iáu
má! Lákám!”
Má ngorer ái Petero a roh alari mon mák
turpasi láklák ami kápkápán dan tálángna
Iesu.
30 Mái sár a ilang ilang ái Petero mák
mákái ngo bát a apturi dan ák sák, má
ngorer a mátut mák turpasi dom uradi lol
dan. Io, má ngorer a bin sur Iesu ngo,
“Konom, una tangan iau!”
31 A sarsara melek ái Iesu má a top
pasi limán ái Petero mák parai singin
ngoromin, “Ngádáh, káp kam te ruruna?
Suri dáh a gáugáu i kam holhol sur iau?”
32 Má ngorer diar sa uri mon, má bát a
aunges.
33 Má tan kalilik erei i mon di mákái
ngorer ki ding kis dirtapul i mátán táil
ái Iesu má dik parai singin ngo, “Támin
muswan á iáu Natun ái Káláu!”

Ái Iesu a aliu pasi bos sasam á Genasaret
Mar 6:53-56

34 Má ngo dikte polsai dan taliu ngorer,
ki dik han masar á Genasaret.
35 Má tan kálámul tilatung di mák ilam
Iesu, má ngorer di artari uri tan kuir
balis no alatung má ding kipi bos sasam
uratung i narsá Iesu.
36 Má dik sung Iesu suri ngo ái rung di
sasam da tu singli sár i nomnobon lusán.
Mái rung di singli, di no di sengsegeng.

15

Arabitbit kán rang támin i di, a nokwan ngo kápte?
Mar 7:1-13

1 Má tan Parisaio má tan tám mánán
uri nagogon tilami Ierusalem di hut narsá
Iesu má dik gátnai ngo,
2 “Suri dáh kam kalilik án aratintin di
hol palai arabitbit káián rang támin i git,
ngorer dik namnam má kápdite ililim táil
besang?”
3 Mái Iesu a kos di ngoromin,
“Má gam, suri dáh gam hol palai arar-
dos káián ái Káláu suri gama murmur i
kamu arabitbit sang?

14:19: Mat 15:35-39; Mar 8:6-10 **14:23:** Luk 6:12, 9:28 **14:26:** Luk 24:37 **14:31:** Mat 8:26; Mar 4:39 **14:36:** Mat 9:20-21 **15:4:** Kal 20:12, 21:17; Nag 5:16

4 Ái Káláu a parai ngoromin, ‘Una
rumrum i kakam mái mamam.’ Má kes
mul, ‘Ngo kálámul a worwor sáksák i kákán
mái mámán, da up bingi.’
5 Mái sár gamáte pukdai má gam lu
parai ngoromin. A arwat suri kálámul
ngo a mon i kán pirán tabal uri tangan
kákán mái mámán, má namur ák han uri
narsá diar mák parai si diar ngoromin,
‘Pirán tabal minái uri tangan gaur, mái sár
ina tari má ur káián ái Káláu.’ Ngo gam
mákái ngorer, gam parai ngo kálámul er
a sengsegeng alar kákán mái mámán, má
kápte má na te tangan diar mul.
6 Gam lu parai ngorer, má ngorer gam
hol sirereh i pinpidan si Káláu suri gama
murmur i kamu arabitbit sang.
7 Gam á bos tám tuar! Kán pinpidan ái
Káláu i buk káián ái Aisaia tám worwor tus
ákte para aposoi má á kamu tatalen er ák
para ngoromin,
8 ‘Kabinhun erei di rumrum i iau mai
kápán ngus di sár,
má bál di a tepák alar iau.
9 Di lu arabitbit sár mai nagogon káián
rang támin i di má dik parai ngo
worwor káián ái Káláu,
má ngorer dik omlawai kándi lotu uri
narsang.’ ”

Matngan táit ngádáh a long adurwán i kálámul?
Mar 7:14-23

10 Mái Iesu a kilkila pasi matananu mák
parai si di ngoromin, “Gama longra pasi
worwor minái suri gamák talas ur on.
11 Tan táit tili karpala er a kusak urami
ngudun kálámul, kápnate long adurwán
on i mátán táil ái Káláu. Kápte. Má táit
a han pas tili hol kán kálámul mák so i
ngudun, ái a long adurwán on.”
12 Má tan kalilik án aratintin di han
narsá Iesu má dik parai singin ngo, “Be,
u mánán mul ngo tan Parisaio di kip
sáksáknai worwor er u parai uri di mák sák
i bál di suri?”
13 Mái Iesu a kos di ngo, “A kuluk, mái
Kakang imi bát na rabut pala noi á tan
kubau er kápate soi.
14 Koion gama konngek sur di á tan Pari-
saio, di ngoro kesi rau a lami rang turán.
Mái sár kálámul a rau kápnate arwat suri
lami turán. Ngo na longoi ngorer, ki diar
no diara pur uri tinkas.”
15 Mái Petero a parai si Iesu ngo, “Unák
pálás timani worwor erei suri gimák talas
ur on.”
16 Mái Iesu a parai ngoromin,
“Á gam mul gam ngul besang?
17 Gam mánán ngo namnam erei a
kusak i ngudun kálámul a kusak sár uri
pagarbal má namur ák pek palai. Ngádáh
na adurwán ngoi á kálámul á ngorer?
18 Mái sár táit a lu so pas tili ngudun
kálámul, ái sang a lu long adurwán on i
mátán ái Káláu kabin a aptur pas tilami
kán hol sang.
19 Til ami hol kán kálámul a so i tan
sápkin tatalen ngoromin: hol sáksák, up
bingi kálámul, bop mai wák káián lite,
araturán sáksák, siksikip, angagur uri kes,
má para bengtai kálámul.
20 Bos sápkin táit no erei a tapam
hut tili hol kán kálámul, má a tubán long
adurwán i kálámul sang i mátán táil ái
Káláu. Mái sár ngo kálámul a namnam má
kápate ililim táil, tatalen er kápnate long
adurwán on i mátán ái Káláu.”

Ruruna káián wák tili risán
Mar 7:24-30

21 Má namur ái Iesu a aptur alari malar
erei má a han uri balis á Tair má Sidon.
22 Má kesá wák tili malar erei, ái sang á
tah Kanan, a han mák sung Iesu ngoromin,
“Una mámna iau, Konom, iáu natun ái
Dewit. Natung tahlik a kis on i sápkin
tanián má kán liu a lala sák!”
23 Mái sár ái Iesu kápate para te worwor
mai wák er. Má ngorer kán kalilik án
aratintin di han narsán ái Iesu má dik
parai singin ngo, “Wák er kán tunga mur
i git sang mák lala ororok. Una dos palai
má nák lu han!”
24 Mái Iesu a parai ngo, “Káp iau te hut
sur rung tili risán. Iakte hut sang mai
kak him suri ina han narsá di á matananu
Israel di ngoro tan sipsip kápte te kák di.”

15:8: Ais 29:13 **15:11:** Mat 12:34 **15:14:** Luk 6:39; Rom 2:19 **15:24:** Mat 10:6

25 A longrai ngorer ái wák erei ki ák han
mák pur dirtapul i mátán táil ái Iesu, má
ák parai ngo, “Konom, una tangan iau!”
26 Mái Iesu a longrai ngorer mák parai
ngoromin, “Da tabar amasi bos kalilik
táil, má kápate arwat ngo da kip palai
balbal áián bos kalilik suri da támri bos
pap mai.”*
27 Má wák erei a parai ngo, “A muswan,
Konom, ái sár bos pap di lu ani bos mulen
namnam a pur tili suh káián kák di.”
28 A kosoi wák er ái Iesu ngo, “Kam
ruruna a pakta taladeng! Má táit u ngan-
gai suri, ina longoi uri narsam.” Má
pákánbung er sang, sápkin tanián a han
alari tahlik er ki ák sengsegeng má.

Ái Iesu a támri ahat i arip á kálámul
Mar 8:1-10

29 A han alari malar er ái Iesu má a láklák
tangrai kon i risán dan taliu á Galiláiá,
má a tapam uri kesi pungpung mák sukis
pagas ái.
30 Marán kálámul di purut iatung i pung-
pung narsá Iesu mam rung di sasam
ngorer i te kálámul di rau, má te kálámul
a sák i lim di ngo kik di, má te a gap i ngus
di, mái rung di sasam mai toltolom sasam.
Má ngorer di obop di iatung narsán ái Iesu
má a asengsegeng i di.
31 Má tan kálámul er a gap i ngus di be, di
worwor kaleng; mái rung mul a sák i lim
di ngo kik di, di kuluk kaleng; mái rung
di rau, a talas i mát di ngorer di mákmák
mul. Tan kálámul di mákái ngorer má
dik pángáng suri, má ngorer dik párngai
ngisán ái Káláu káián matananu Israel.
32 Má namur ái Iesu a kilkilai kán kalilik
án aratintin uratung i narsán mák parai si
di ngo, “Iau lala mámnai matananu minái
di kis tiklik mam git arwat mai atul á bung
má káp ándi te namnam má. Kápate gas i
balang ngo ina dos pala di mai matpám uri
kándi bos malar, da káp bámrus hanhan
tangra sál.”
33 Má kán kalilik án aratintin di parai
si Iesu ngoromin, “Til ái á te balbal á
main i pokon bia min suri gita támri lala
matananu minái mai?”
34 Mái Iesu a gálta di ngo, “A is á balbal
erei?” Má dik mákmák má dik parai ngo,
“Ahit sár, má te gengen isu mul.”
35 Mái Iesu a parai singin matananu ngo
da sukis iatung i bim,
36 má namur a kip pasi ahit á balbal má
tan isu mák sung kári. Má namur a tibi
mák tari singin kán kalilik án aratintin má
dik támri matananu mai.
37-38 Di no di namnam on má dik mas.
Má tan káláu no iatung di arwat mai ahat
i arip, má boh wák má kalilik kápte di
wás di, mái sár kápdite long arwat on
ngo da arahi namnam erei. Má kalilik án
aratintin si Iesu di kip talmi tigán balbal
erei di mas tigán uri ahit i kudut.
39 Má namur ái Iesu a tarwa pala di uri
kándi bos malar. Mái Iesu má kán kalilik
án aratintin, di sa uri kesá mon má dik han
uri balis á Magadan.

16

Tan tátáil án lotu di sung Iesu suri akiláng
Mar 8:11-13; Luk 12:54-56

1 Má kesi pákán te Parisaio má te
Sadukaio di nem suri da tohtoh Iesu,
ngorer má dik han uri narsán má dik
parai singin ngo na longoi tekesi akiláng
tilami bát suri inngasi ngo rakrakai káián
ái Káláu a kis i narsán.
2 A kos di ái Iesu mák parai ngoromin,

> “Á gam gam lu mákái bát a mirik i
> rahrah ákte dorah mái nas, ki gamá lu
> parai ngo, ‘Na lain bung á latiu.’

3 Má i kábungbung gam mákmák má
gamá mákái bát a mirik máng kuron i
pokon mai kumlán mehmeh, ki gamá lu
parai ngo ráin na hus. Áá, gam mánán sár
suri mák ilmi pákánbung ngorer. Mái sár
ngádáh, kápgamte arwat suri mák ilmi tan
akiláng uri bung onin?”
4 A bali parai ngoromin mul ái Iesu,

* **15:26:** Ái Iesu a parai ngorer kabin tan Iudáiá di hol apakta i di sang, má a gengen i kándi hol uri rung tili risán, ngorer i wák minái. Tan Iudáiá di hol on ngo rung tili risán di ngoro tan pap. Ái sár ái Iesu kápate hol on ngorer, a nem sár i tohoi ruruna káián wák minái. **15:31:** Mar 7:37 **15:32:** Mat 14:14 **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29

"Á gam á ngaul matananu onin gam lala sápkin sang, gam tur kaplah alar Káláu! Gam gálta iau suri ina longoi tekesi akiláng suri gamák mákái ngo ái Káláu a kis narsang, mái sár kápte kesi akiláng ina longoi narsá gam. Akiláng ákte kis má, má ái sár á akiláng a longoi ái Iona tám worwor tus."

Io, ngorer a aptur pas ái Iesu ák han alar di iatung.

Ololoh suri tatalen án angagur
Mar 8:14-21

5 I pákánbung di alus kusai dan taliu uranang i kesi balsán ái Iesu di, kán tan kalilik án aratintin di barung, kápdite kip te balbal suri na arwat mai kándi inan.

6 Ái Iesu a parai si di ngoromin, "Gama ololoh na káp porta i gam i tatalen káián tan Parisaio má tan Sadukaio. Kándi tatalen erei na káp sinim i gam ngorer i yis a sinim i palawa."

7 Mái sár kápdite talas ur on má dik argátna arliu i di ngoromin, "Dánih a worwor suri? A kabin káp ángit te namnam, be?"

8 Mái Iesu a mák ilmi uri kandi hol mák parai si di ngoromin,

"Suri dáh gam lala worwor arliu i gam suri ngo káp amu te namnam? Ngádáh, káp kamu te ruruna?

9 Má kápgamte talas besang uri iau? Ngádáh, kápgamte lu hol páptai á bung iau tabar amasi alim i arip á kálámul mai alim i balbal má aru i isu? Má gam kipi a is á kudut a káng mai tigán namnam di mas tigán?

10 Má i pákánbung er iau tibi ahit á balbal ur singin matananu di arwat mai ahat i arip á kálámul, gam akángái a is á kudut mai tigán balbal a lu kis?

11 Iau ngo gama ololoh kuluk i gam suri tatalen káián tan Parisaio má tan Sadukaio, kabin tatalen erei a ngoro yis di lu argemwai mai beret suri ák sut. Ngádáh, kápgamte talas be? Káp iau te parai si gam suri namnam."

12 Ki erei má dik talas á tan kalilik án aratintin ngo ái Iesu kápte a akeng i di suri yis erei di oboi i beret, mái sár suri aratintin káián tan Parisaio má tan Sadukaio.

Ái Petero a para apos Iesu
Mar 8:27-30; Luk 9:18-21

13 Má namur ái Iesu má kán kalilik án aratintin di han hut i balis á Sisaria Pilipoi, má iatung i kuir er ái Iesu a gálta di ngo, "Matananu di lu parai suri Natun Kálámul ngo ái ái sinih?"

14 Má ding kos Iesu ngoro minái, "Te kálámul di parai ngo iáu ái Ioanes Tám Arsiu, má te bul di parai ngo iáu ái Elaisa, má te kálámul sang di parai ngo iáu ái Ieremiá ngo kesi tám worwor tus til hirá."

15 Namur mul ái Iesu a gáltai kán kalilik án aratintin ngo, "Má á gam sang, gam ngoi ngo iau sinih?"

16 Ngorer mái Petero a kos Iesu ngoro minái, "Á iáu á Mesaia, Natun ái Káláu koner a liu áklis."

17 Mái Iesu a parai singin ngo,

"Saimon, natun ái Ioanes, iáu tuan kuluk pala kabin kam mánán sur iau ngorer kápte a hut singin tekesá kálámul a mon i kápán páplun. Kápte sang. Ái Kakang imi bát sang a para aposoi singim.

18 Má ina parai singim, iáu Petero sálán ngo 'Hat', má tan kálámul di rang táring ina aksim di ami iátin kábutkis minái, má minat* kápate rakrakai arwat suri na suka bámia di.

19 Má iau ina tari singim á ki uri lolsit tilami bát, má ngorer na mon i kam rakrakai suri una tur kári táit main i naul bim mái Káláu na sormángát suri. Má ngorer mul táit una mángát palai main i naul bim, ái Káláu na taram on má na mángát palai mul."

20 A rah i kán worwor ngorer ái Iesu, má a tur kári kán kalilik án aratintin ngo koion sang da parai singin tekes ngo ái á Mesaia.

Ái Iesu a arbin talas suri kán minat má kán liu kaleng
Mar 8:31-9:1; Luk 9:22-27

21 I bung erei sang má, ái Iesu a tangkabin suri worwor talas narsán kán kalilik

16:6: Luk 12:1 **16:9:** Mat 14:17-21 **16:10:** Mat 15:34-38 **16:14:** Mat 14:1-2; Mar 6:14-15; Luk 9:7-8 **16:16:** Ioa 6:69 **16:17:** Gal 1:15-16 **16:18:** Ioa 1:42; Epe 2:20 * **16:18:** ***Minat minái a tur sur Satan má rang táir.*** **16:19:** Mat 18:18; Ioa 20:23

án aratintin ngo, “Ina han sang urami Ierusalem má inak áslai rangrangas singin bos kálámul pakta má bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos tám mánán uri nagogon, má da obop iau uri minat. Má ngo na rah i atul á bung, ina liu kaleng.”

22 Má ngorer ái Petero a talka pas Iesu suri diar masik má ák turpasi wor rakrakai ur on suri matngan worwor erei ái Iesu a parai si di. Mái Petero a parai singin ngo, “Konom, kápte sang a arwat á ngorer! Táit ngorer kápnate hut i narsam!”

23 Mái Iesu a ilang mák tur kalar Petero ngoromin, “Satan, á iáu sár u parai á worwor erei! Una kelkel alar iau! U nem una tur pala iau má inak tutkum i kam pidir! Kápute mánán i káplabin holhol káián ái Káláu. U hol pasi sár i tatalen káián matananu.”

24 Mái Iesu a parai si di á tan kalilik án aratintin iatung ngoromin,

> “Ngo kono a nem suri na mur i iau, koion sang na murmur i kán hol. Na puski kán kubau kus má nák murmur i iau mai, ngorer na bál tari sang uri lalin i iau má na eran suri na mat ngoro iau.

25 Má ngorer ngo kálámul a tar kunlai kán liu suri na bes mai tan táit til main i naul bim, ki liu muswan er a kis áklis na bokoh alari. Mái sár ái koner kápate mámnai kán liu mák bál tari sang sur iau, ái na atur páptai liu muswan er.

26 Ngádáh, a kuluk ngo kálámul na kátlán bos matmatngan táit main i naul bim, má nák omlawa palai kán liu suri? Má dánih á táit ngo na hul kelsei kán liu mai? Kápte sang.

27 Páput sár má Natun Kálámul na hut sosih mul mai talsán minmáir i Kákán, má na hut tiklik mai kán tan angelo. Má na hut sang suri na supni tan kálámul keskeskes mai arsupan er a artálár mai kandi tan tatalen.

28 A támin muswan iau parai si gam, te tili gam gam sámtur minái, kápdate áslai besang á minat má dák mákái Natun Kálámul na hut suri na kátlán i kán matananu.”

17

A arkeles i kápán páplun ái Iesu
Mar 9:2-13; Luk 9:28-36

1 Má namur ngo ákte rah i awon á bung, ái Iesu a lam pas Petero mái Iakobo diar tuán ái Ioanes tiklik mai, má dihat má tapam uramuni iátin pungpung suri dihat masik.

2 Má ngo atul i kalik án aratintin erei ditulá mákmák, ái Iesu a arkeles. Aur a talas ngoro talsán nas, má lusán a tuan bal sang mák pilpilpil.

3 Má namur ditul má mák Moses mái Elaisa diar worwor mam Iesu.

4 Má ditul má mákái ngorer, má namur ái Petero a parai si Iesu ngo, “Konom, a kuluk sang ngo git minái. Má ngo u nem on, arwat á iau ina longoi na tul i pálpálih, kes kaiam, má kes káián ái Moses, má kes káián ái Elaisa?”

5 Má kán tunga worwor be ái Petero, má kumlán mehmeh a talas a hut mák ámkuk di, má namur kaungán kes tilami kumlán mehmeh a para ngoromin, “Minái á kang Kalik alal, iau laes suri, má balang a kuluk mai. Gama alongra singin.”

6 Má ditul longrai ngorer má ditul mátut taladeng má ditulá pur dirtapul uradi bim.

7 A han átik mul ái Iesu narsá ditul mák top i ditul mák parai si ditul ngo, “Gamtul aptur má koion gamtula mátut.”

8 Má ditulá mákmák kalar di, mái sár káp ditul te mák tekes mul, ái Iesu masik sár má iatung dihat no.

9 Má ngo di lu sososih tilamuni pung-pung, ái Iesu a tur kalar ditul mák parai ngo, “Koion gamtula parai singin tekes suri táit gamtul mákái nák han pang i pákánbung ngo Natun Kálámul na liu kaleng tili minat.”

10 Má ditulá gátnai ngoromin, “Suri dáh bos tám mánán uri nagogon si Káláu di parai ngo ái Elaisa na hut táil sang, má namur ái Mesaia?”

16:24: Mat 10:38; Luk 14:27 **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Ioa 12:25 **16:26:** Mat 4:8-9 **16:27:** Sak 62:12; Kis 24:12; Mat 25:31; Rom 2:6; Apa 22:12 **17:2:** 2Pe 1:16-18 **17:5:** Nag 18:15; Sak 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 3:22 **17:10:** Mal 4:5 **17:12:** Mat 11:14

11 Mái Iesu a parai si di ngoromin,
“Támin muswan ngo ái Elaisa na hut táil
suri na eran i tan táit no.
12 Má iau parai si gam ngo ái Elaisa ákte
hut má, ái sár matananu kápdite mák ilmi
má dik long sáksáknai mai kándi sápkin
holhol. Má da longoi ngorer mul mai á
Natun Kálámul, da long sáksáknai sang.”
13 Má ngorer ditulá talas má ngo ái
Iesu kápate worwor mam ditul sur Elaisa
muswan. Kápte. A para tusi si ditul ngo
ái Ioanes Tám Arsiu, ái sár ái Elaisa er ákte
hut má.

Kalik a gokgok, ái Iesu a asengsegeng pasi

Mar 9:14-29; Luk 9:37-43

14 Má ái Iesu dihat, dihat lu sososih
tilamuni pungpung uratung i narsán
matananu. Io, má ngorer kesi kálámul a
han mák pur dirtapul i mátán táil ái Iesu
15 mák parai singin ngo, “Konom, una
mámnai besang i natung, kang kalik án
káláu. A lala sasam mai gokgok, má a lu
pur uri kámnah mák lu pur uri dan mul i
te pákán.
16 Má ngorer iakte long pasi uri narsán
kam kalilik án aratintin ngo da long palai
sápkin tanián erei, mái sár kápdite long
arwat on.”
17 Ái Iesu a longrai worwor erei máng
kokos ngoromin, “Á gam er káp kamu te
ruruna má kápgamte talas uri táit a kuluk
alari táit a sápkin! Na is á bet ina kis tiklik
mam gam? Iak ngesmat má, na is á bet
mul ina mona gam?” Ngorer mái Iesu a
parai si di ngo, “Gama lam pasi kalik ur
main.”
18 A mákái kalik ái Iesu má ngorer a wor
uri sápkin tanián mák dos palai alari, má i
pákánbung erei sang kalik er a sengsegeng
má.
19 Má namur tan kalilik án aratintin di
han kodong narsá Iesu má dik gátnai ngo,
“Suri dáh á gim kápgimte arwat suri long
palai sápkin tanián erei?”
20 Mái Iesu a parai si di ngoromin,
“Kápkabin kamu ruruna uri narsán ái
Káláu a gengen sár. A muswan iau parai
si gam, ngo kamu ruruna na ngorer
i kotlin kali, káksiai ngo a tu gengen
sár, a arwat sang ngo gama parai singin
pungpung min ngo, ‘Hai! Una kakat
tilatung má unák han kis mamuda!’
Má pungpung er na longra pasi má na
taram i gam. Ngorer kápte kesi táit na
rakrakai sorliwi kamu ruruna!
21 [Má matngan sápkin tanián minái,
sung má ahal masik sár arwat suri tipar
palai.]”

Ái Iesu a parai kán minat má kán liu kaleng

Mar 9:30-32; Luk 9:43-45

22 Má ngo ái Iesu má kán kalilik án
aratintin di hut talum á Galiláiá, ái Iesu a
parai si di ngo, “Da tari Natun Kálámul uri
limán bos kálámul
23 má dák up bingi. Mái sár namur ngo
atul á bung ákte rah, na liu kaleng.” Má
kalilik án aratintin di longrai ngorer mák
tabureng i bál di.

Hul takis uri rumán osmapak

24 Má namur ái Iesu turán kán kalilik án
aratintin di hut kaleng i malar á Kaper-
naum, má ngorer kesi tám kip takis tili
rumán osmapak a mák Petero mák gáltai
ngo, “Be, Petero, ngádáh suri kam tám
aratintin? Na hul takis uri rumán osma-
pak mul?”
25 Mái Petero a kosoi kálámul erei ngo,
“Áá, mokol. Na hul takis sang.”
Má namur ngo a kusak uratung i rum
ái Petero, ái Iesu a teken sáng pasi mai
worwor mák gáltai ngo, “Saimon, dánih u
hol on suri á matngan ngoro minái? Di lu
kip takis singin tara dáh á tan pakpakta til
main i naul bim? Tili narsán rang buh di
sang ngo singin tan lite?”
26 Mái Petero a parai si Iesu ngo, “Di lu
kip pirán tabal singin tan lite.”
Mái Iesu a parai ngoromin, “Io, ngo a
ngorer, ki rang buh di káp kandi te kuir on
uri hul takis. Má ngorer gitar sengsegeng
á gitar suri takis er kabin gitar buhán ái
Káláu.
27 Mái sár da káp sák i bál di uri gitar ái
rung tilatung, ngorer una han uradi dan

17:13: Luk 1:17 **17:19:** Mat 10:1 **17:20:** Mat 21:21; Mar 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2 **17:22:** Mat 16:21 **17:24:** Kal 30:13, 38:26

má unák wonwon. Mulán isu una wonoi, ái una long pasi unák tapángni ngudun, ngorer una mákái kesá pirán tabal iatung. Una top pasi pirán tabal er má unák han tari singin tám kip takis má parai singin ngo pirán tabal er kángitar no sár uri takis."

18

Sinih a pakta ami lolsit?
Mar 9:33-37; Luk 9:46-48

1 I bung erei sang, tan kalilik án aratintin si Iesu di han uri narsán má dik gálta pasi mai kesi argálta ngoromin, "Be, ái sinih sang á kálámul a pakta i lolsit tilami bát?"
2 A long pasi kesi gengen kalik ái Iesu má a atri i katbán i di,
3 má namur a parai si di ngoromin,
"A muswan iau parai si gam, ngo gam nem i sol uri lolsit tilami bát, ngorer gama kelsen kamu holhol má nák ngoro holhol káián gengen kalik. Má ngo kápgamte kelsen kamu holhol, káp gama te kusak sang.
4 Mái koner a agengen pasi sang mák ngoro gengen kalik minái, ái a kálámul pakta uri lolsit tilami bát.
5 "Ái koner a tángni kesá gengen kalik a ngoro kono minái kabin ngo a mámna iau, kápate tangan masiknai kalik erei, a tangan iau mul."

Koion á apurái ruruna kán kes
Mar 9:42-48; Luk 17:1-2

6 Mái Iesu a sopasun kán worwor uri narsán kán kalilik án aratintin ngoromin,
"Ái rung er di ruruna i iau di ngoro rang natung. Ái koner a lam bengtai kes tili di ái rung di ruruna i iau mák apurái kán ruruna, kálámul er a longoi táit a tuan sák. Ngo da putai tilik lala hat i án pogong á kálámul er má da lápkai urada i lontas náng kong, a gengen rangrangas sár. Má rangrangas er na oboi ái Káláu ur on, ái na lala pakta taladeng kabin a long sáksáknai ruruna káián kesi natun ái Káláu.
7 "Keskam singin matananu on á naul bim kabin di kis i katbán artohtoh. Boh artohtoh er a lu tutkum on i kálámul mák longoi sápkin, a támin na tapam hut sang. Mái sár na tuan sák uri kálámul er a lami kesá kálámul suri ák longoi sápkin.
8 Má ngo kesi limam ngo kesi kikim a lam arong iáu má uk lu longoi sápkin mai, ki a kuluk una tár kusi má lápka palai. A kálik sák ngo una kusak uri liu áklis mai kesi limam masik ngo mai kesi kikim sár. Mái sár a lala sák sang ngo na mon i aru limam ngo aru kikim no má dik buswa iáu uri kámnah a inan áklis.
9 Má ngorer mul mai matam. Ngo u mákmák mai, má kesi matam a lam arong iáu, una bilwak palai má unák lápkai. A kálik sák ngo una kusak uri liu áklis mai kesi matam sár, mái sár a lala sák sang ngo na kis i aru matam no má dák buswa iáu uri kámnah iatung i pokon án hiru áklis.
10 "Una mák hol on ngo di tu táit bia sár á tan gengen kalilik minái. Na war á di ái rung er ái Káláu a lala belbelken i di kabin ngo tan angelo di lu tur suri ololoh i di á tan gengen kalilik, di lu ekesi tur áklis i mátán táil ái Kakang imi bát.
11 [Má Natun Kálámul ákte hut suri ser pas di ái rung erei di han benget, má suri na aliu pas di mul."]

Worwor artálár mai sipsip a bokoh
Luk 15:3-7

12 Mái Iesu a sopasun mul i kán worwor uri narsán kán kalilik án aratintin mai worwor artálár ngoromin,
"Dánih gam hol on á gam? Ngo kes tili gam á tan kálámul min a mon i kesá mar i kán sipsip, má ngo tekes tili di ák han rong, dánih na longoi á kálámul erei? Kálámul erei na han be alari asiu i sángul mai asiu á sipsip iatung i pungpung er di lu namnam ái, má na han mákmák sur koner a rong.
13 Iau parai si gam ngo kálámul er a be ser pasi sipsip er a rong, a lala gasgas i bál suri, alari asiu i sángul mai asiu er di iatung sang.

18:1: Luk 22:24 **18:3:** Mat 19:14; Mar 10:15; Luk 18:17 **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Ioa 13:20 **18:8:** Mat 5:29-30 **18:10:** Eba 1:14 **18:11:** Luk 19:10

14 Ái Kakang imi bát a ngorer mul á kán nemnem. Kápte a nem suri tekesi gengen kalik na bokoh."

Una anokwa tuam ngo a longoi sápkin

15 Mái Iesu a sopasun mul i kán worwor ngoromin,

"Ngo ái tuam ákte longoi táit a sápkin uri narsam, una han uri narsán má unák para talsai singin ngo a longoi sápkin. Má gaura tuán para masiknai arliu i gaur sár suri nák nokwan. Má ngo a longra iáu má a mák ilmi ngo ákte longoi sápkin, ngorer á iáu ukte lam kaleng i tuam alari tatalen erei.

16 Mái sár ngo kápate alongra singim, ngorer una long pas tekes ngo na ru i kálámul mul suri gamtula han tiklik uri narsán ái tuam má gamtulák worwor mai. Gamtula longoi ngorer suri mur arwat pasi Buk Tabu er a parai ngoromin, 'Ngo aru á kálámul a tukes on i kándiar worwor uri kálámul er a longoi sápkin, ki ngorer a adikái kándiar worwor ngo a muswan.'

17 Má ngo kálámul er kápate alongra si gamtul, ngorer gamtula parai singin matananu án lotu suri dák longrai mul á worwor erei. Má namur ngo kápate alongra singin matananu án lotu, io erár gamák gerger palai á kálámul er kabin a tánlak alar Káláu má a tám abulbul mul.

18 "Má ngorer ina parai si gam no ngo na mon sang i kamu rakrakai suri gama tur kári táit main i naul bim mái Káláu na sormángát suri. Má ngorer mul táit gama mángát palai main i bim, ái Káláu na taram on má na mángát palai mul.

19 "Má inak parai mul si gam, ngo aru tili gam erei til main i bim, ngo diar sung Káláu má diara sormángát suri te matngan táit, ái Kakang imi bát na longoi sang narsá diar.*

20 Á iau erei tiklik mam gam ngo gam kis talum i ngisang. Káksiai ngo gaur tara ru ngo gamtul tara tul sár, ngo gam marán sang, ina iatung tiklik mam gam."

Worwor artálár suri kápte hol palai sápkin

21 Má namur ái Petero a han narsán ái Iesu mák gáltai ngo, "Be, Konom, a is á pákán ina hol palai sápkin er ái tuang a longoi uri narsang? Ahit á pákán sang?"

22 Mái Iesu a parai ngo,

"Kápte á ngorer ngo ahit á pákán sár, apong Petero. Wa ahit i sángul mai ahit á pákán er una hol palai,

23 kápkabin ngo lolsit tilami bát a ngoro minái. A ngorer i kesá kálámul a kabisit. Má kálámul er a hol pasi má ngo na turpasi suri tintinlán i kán tan kálámul di him singin suri anokwai kándi boh tinákum.

24 Má ngo a lu ananokwai tan táit er ngorer, kán tan tátáil di lami kesi tur di a tátáil mul uri narsán pakpakta er. Má kálámul di lami uratung, ái a mon i tinákum si pakpakta erei on. Má kán tinákum a arwat mai kesi sángul á milion pirán tabal.

25 Má ngo tátáil er kápate artálár suri kosoi kán tinákum, ngorer má pakpakta er a artari suri sirai kálámul er tiklik mam kán wák má rang natun má kán tan táit mul. Má pirán tabal da sira pasi tili kálámul má kán tan táit na uri kosoi má i kán tinákum.

26 Má ngo kálámul er a longrai ngorer, a pur dirtapul mák sungi pakpakta erei ngoromin, 'Konom, arwat una mámna iau be, má namur ina kálik lu koskosoi uri narsam á tan táit no erei.'

27 Má kálámul pakta a mámnai kálámul er, má ngorer a hol palai kán tinákum má a arsok palai ák han sár.

28 "Mái sár ngo kálámul er a han pas alari rum si kálámul pakta er, a han mák banai kesi turán diar lu him tiklik má a gálta pasi ngo, 'Be, enges má una

18:15: Luk 17:3; Gal 6:1 **18:16:** Nag 19:15; Ioa 8:17 **18:18:** Mat 16:19; Ioa 20:23 **18:19:** Mar 11:24; Ioa 15:7

* **18:19:** Buturkus minái kápate parai suri ngo gita sung Káláu suri nák tangan git mam te pirán tabal ngo tangan git mai minsik er tan kálámul di lala kákir suri. Ái sár a worwor suri ngo gita kis i katbán taun ngo rogorogo arliu i git á bos tám ruruna (buturkus 15-20), ki gita sung Káláu suri nák tangan pas git mai lain holhol suri ngádáh gita anokwai ngoi. Ngo te di sung arwat mai nemnem si Káláu (Iak 4:3; 1Io 4:15-16), má namur di sormángát suri táit a parai ái Káláu si di, ki ngorer bál di na tumran ngo ái Káláu ákte tangan pas di má na long artálár pasi kándi sung.

18:22: Luk 17:4

lu kosoi á kak sángul á pirán tabal er i iáu?' Má a tolai kálámul er mák pami án pogong.

29 Má kálámul er a pur dirtapul má sungi turán erei ngo, 'Turang, arwat una mámna iau be, má namur ina kosoi á kam pirán tabal er.'

30 Mái sár kálámul er kápate longra pasi worwor si turán. A long pasi turán er mák han asoloi i batbat kalar nák han pang i bung na kosoi kán tinákum.

31 "Má ngo te tur diar di longrai tatalen ngorer a longoi i kesá tur di uri narsán kes mul, bál di a sák má di han uri narsán kálámul pakta er má dik parai singin á tan táit er.

32 Má kálámul pakta er a longrai arbin, ngorer má a bin pasi kálámul er mák parai singin, 'Iáu sápkin kálámul. Á iáu u sung iau ngo ina hol palai kam tilik tinákum, má ngorer iak longra pasi kam sung má iak hol palai má.

33 Ngorer á iau iau mámna iáu, ki á iáu mul una han longoi ngorer mam turam, una han mámnai sang.'

34 Má kálámul pakta er a togor, má ngorer a han asoloi kálámul er i batbat kalar suri da oboi rangrangas on nák han pang i bung er na keles palai kán tilik tinákum."

35 Ái Iesu a arahi kán worwor artálár má namur ák parai ngoromin mul, "Mái Kakang imi naul bát na lu longoi ngorer mul mam gam keskeskes. Ngo gama hol palai sápkin ái tuá gam a longoi mam gam, ái Káláu na mámna gam sang. Mái sár ngo kápgamte ekesi hol palai tili bál gam á sápkin er ái tuá gam a longoi uri gam, ái Káláu na arangrangas i gam sang."

19

Aratintin suri pásang kila
Mar 10:1-12

1 I bung a arahi kán aratintin, ái Iesu a aptur pas ák han alari balis á Galiláiá má a kaleng uri balis á Iudáiá uri balsán dan á Ioridan tilada,

2 má tilik morongnau di mur on. Mái rung di sasam, ái Iesu a asengsegeng pas di iatung.

3 Má te Parisaio di hut i narsán suri da tohoi má dik gátnai ngoromin, "Ngádáh? A sormángát á kángit nagogon suri ngo kálámul na pásang pala bia i kán wák ngo kápte?"

4 Mái Iesu a kos di ngoromin, "Ngádáh? Kápgamte wásái be ngo hirá sang i akaksim, ái Káláu a longoi káláu má wák?

5 Má a parai ngo, 'Minái á káplabin kálámul na aptur alar kákán mái mámán má náng kis tiklik mam kán wák. Má diar no diara tukes sár.

6 Má kápnate ru i diar, diara tukes.' Má ngorer ái Káláu ákte kabat arsakta diar, má koion á tekes na tah kusi kándiar kila."

7 Má tan Parisaio di parai ngoromin, "Ngo ngorer, ki suri dáh ái Moses a sormángát tari nagogon án pásang kila singin matananu ngorer ngo tekesá kálámul a nem suri pásang kila, ki na siri tekesi pákán ram má nák tari si kán wák, ki nák pásang palai má?"

8 Mái Iesu a kos di ngo, "Ái Moses a tari nagogon erei má a sormángát suri pálás kila kabin a laklak i bál gam. Mái sár hirá i akaksim kápte a ngorer, ái Káláu kápate nem i pásang kila.

9 Má iau parai si gam onin ngoromin, koner a long pala kán wák máng kila pasi lite wák, ái a longoi sápkin ngo kán mulán wák kápate bop mam tekesi lite kálámul."

10 Kán kalilik án aratintin di longrai ngorer má dik parai singin ngoromin, "Ngo tatalen án kila a ngorer i nagogon i katbán káláu má wák er áng kabat pápta diar, ki koion sár á kila!"

11 Mái Iesu a kos di ngoromin, "Aratintin minái suri kila a kuluk, mái sár kápte ngo di no di kebeptai má mur on. Ái Káláu ákte tari rakrakai singin te sár.

12 Má marán kápdite artálár suri kila kabin kápdite arwat suri ararit, káplabin te di káh di ngorer sang má te bul dikte puras di. Má te mul kápdite kila, di álai sang suri tar noi kandi liu uri lolsit tilami

18:34: Mat 5:25-26 **18:35:** Mat 6:15; Mar 11:25; Epe 4:32; Kol 3:13 **19:4:** Tgk 1:27, 5:2 **19:5:** Tgk 2:24; Epe 5:31 **19:7:** Nag 24:1-4; Mat 5:31 **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11

bát. Ái koner a talas uri aratintin minái, ki na lain kebeptai sang."

Ái Iesu a asosah i boh gengen kalilik
Mar 10:13-16; Luk 18:15-17

13 Má te kálámul di lami rang nat di ur si Iesu suri na oboi limán i di má nák sung suri ái Káláu na asosah i di. Mái sár tan kalilik án aratintin di mákái tan kálámul erei má dik tur kalar di suri koion da longoi ngorer.
14 Mái sár ái Iesu a parai ngo, "Gama hol palai boh gengen kalilik ur singing. Koion gama tur kalar di kabin ngo kandi ái rung ngoromin á lolsit tilami bát."
15 Má ngorer ái Iesu a oboi limán i di má ák asosah i di má namur ák han má.

Kálámul a konom
Mar 10:17-31; Luk 18:18-30

16 Má kesi kálámul a han uri narsán ái Iesu má a gáltai ngo, "Tám Aratintin, dánih á lain tatalen ina longoi suri inak atur páptai liu áklis?"
17 Mái Iesu a longrai mák parai singin ngo, "Suri dáh u gálta iau suri lain táit? Ái Káláu masik sár a kuluk má kápte kes mul. Ngo u nem i liu áklis, una mur i bos nagogon no."
18 Má kálámul er a gálta Iesu ngo, "Boh nagogon ngádáh?" Io, mái Iesu a kosoi ngo, "Tan nagogon ngoromin: koion una up bingi tekesi kálámul, má koion una longoi sápkin mai wák káián lite kálámul, má koion una siksikip, má koion una poklah pasi angagur uri tekesá kálámul,
19 má una rumrum i kakam mái mamam, má una mámna turam ngorer u mámna kalengna iáu sang."
20 Má kálámul er a longrai mák parai si Iesu ngo, "Iau lu mur arwat pas noi tan nagogon erei, má dánih mul iau sáhár suri?"
21 Má a longrai ngorer ái Iesu má ák parai singin ngoromin, "U nem ngo na kuluk i ninsim arwat suri una atur páptai liu áklis, minái sár á táit una longoi. Una han sira palai kam bos minsik no má una tari pirán tabal singin bos maris. Má ngo una longoi ngorer, na kaiam besang á boh lain minsik imi bát. Má una lákám unák mur i iau."
22 Má ngo kaukak erei a longrai worwor si Iesu uri narsán, a lala tinang má, kabin marán i kán minsik, má ngorer ák han alar di iatung.
23 Mái Iesu a parai singin kán kalilik án aratintin ngoro minái, "A muswan á minái iau parai si gam. Na tuan rakrakai muswan si di á boh konom suri da kusak uri lolsit tilami bát.
24 Iak te lu bal parai si gam, kamel ngo na sol uri polgon nil án babaut, ái a malmu si diar á kálámul a konom ngo na sol uri lolsit si Káláu."
25 Má ngo tan kalilik án aratintin di longrai ngorer, di lala sodar má dik gálta Iesu ngoromin, "Ngo ngorer, ki ái sinih sang na liu? Kápte kes sang na kusak!"
26 Mái Iesu a mák di ngorer má a kokos ngo, "Matananu kápdite arwat ngo da aliu pas di sang. Ái sár ái Káláu a arwat, kabin ngo a lu long arwat pasi bos táit no."
27 Mái Petero a parai si Iesu ngoromin, "Mákái, Konom, gimáte han alari kángim boh táit no má gimá murmur i iáu. Ki dánih má kángim te arsupan á gim?"
28 Ái Iesu a parai si di ngo,
"A muswan iau parai si gam. Namur i pákánbung ngo ái Káláu ákte ahutngin pasi naul matmatngan pokon, Natun Kálámul na kis i kán kiskis a tuan alal imi naul bát. Io má gam mul gamáte mur i iau, gama kis i sángul mai aru i kiskis án kabisit suri nagogon i sángul mai aru á mát til Israel.
29 Má di no dikte han alari kándi rum ngo rang tuá di ngo rang kuk di, ngo mám di mái kák di ngo rang nat di, má alari kandi tan pokon suri ngisang, da atur páptai marán mul, má liu áklis turán.
30 Mái sár marán si di onin i liu minái di konom, namur da gengen. Má marán si di ái rung di gengen onin, i liu namur da pakta."

20

Worwor artálár mai tan tám him i numán wain

19:14: Mat 18:2-3 **19:17:** Him 18:5; Luk 10:28 **19:18:** Kal 20:13-16; Nag 5:17-20 **19:19:** Kal 20:12; Him 19:18
19:26: Iop 42:2 **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; Apa 3:21 **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30

1 Mái Iesu a sopasun kán worwor mák
parai ngoromin,
"Lolsit tilami bát a ngorer i kesi
kálámul káián á numán wain, má i
ngahwán kábungbung a han suri el pas
te kálámul suri him i kán numán wain.
2 Má a nem sang suri hul di mai kesá
pirán tabal ngorer i arul uri keskeskesá
bung. Io, má tan tám him di mángát, má
ngorer ák dos pala di suri him i kán numán
wain.
3 Má namur kálámul er a han bul uri
nián sirsira i asiu i pákánbung, má a mákái
te kálámul kándi tu tur bia sár,
4 mák parai si di ngo, 'Gam mul erei
gama han him i num kaiak má inak lain
supan gam.
5 Io, dik han má suri him. Má i
sángul mai aru á pákánbung má i atul á
pákánbung mul, a tungai han el pasi tan
kálámul suri him.
6 "Ákte páput má suri alim á
pákánbung má kálámul er a bali han uri
nián sirsira má a mákái te kálámul di
sámtur pagas iatung. Má a gálta di, 'Suri
dánih gam bibialol sár on á kunlán bung
onin?'
7 Má di kosoi kálámul er ngo, 'Káplabin
kápte kesi kálámul a el pas gim suri him.'
Má kálámul er a parai si di ngo, 'Io, ngorer
gama han him kaiak mul i numán wain.'
8 "Má i rahrah, kálámul er káián á
numán wain a parai singin kán tám
ololoh ngo, 'Bin pas rung di him má, má
unák hul di. Una tahnga di ngoro minái
tákwái mai áwáwat ák han átik i rung er
iau mulán long pas di. Má una hul di
no keskeskes mai pirán tabal ngorer i
arsupan uri kesá bung.'
9 Má ngorer ái tám ololoh a turpasi
hul di keskeskes mai pirán tabal ngorer
arsupan uri kesá bung.
10 Má ngo tan kálámul di mulán el
pas di di mákái ngo tan kálámul er di hut
namur di top i arul arwat mai kesá kunlán
bung, ngorer di hol on ngo da hul di sang
mai arul pakta. Má ngo tan mulán kálámul
di han top pasi kándi arul, dik mákái ngo
kándi arsupan a artálár no sár mam rung
di el pas namurwa di,
11 má ngorer di ngurngurngur uri
koner a kátlán i num.
12 Dik parai ngoromin, 'Ái rung minái
di mur i him, má gim gimáte lala him má
nas a kekta bing gim. Ngádáh a ngoi má
kángim arul no ák tukes on?'
13 "Má koner a kátlán i num erei a
kos di ngoromin, 'Rang buhang, káp iau
te lawa pas gam! Gam sormángát suri
arsupan uri kesá bung ngo na kesi pirán
tabal sár.
14 Má erei gamáte kipi kamu arul.
Gama lu hut má! Iakte nem suri tari
singin kálámul a hut namur ngorer i kak
nemnem sang, má ngorer iak tari kesi
pirán tabal si gam no keskeskes.
15 A nokwan suri ina tam purwai kak
pirán tabal ngorer iau sang iau nem on.
Kol gam bálsák kabin iau tari kes sár á
matngan arul si gam no, be?' "
16 Mái Iesu a bontai worwor artálár er
mák parai ngo, "Ái rung di konom onin i
liu minái, namur da gengen. Mái rung di
gengen onin, i liu namur da pakta."

Ái Iesu a worwor suri kán minat i átuil pákán

Mar 10:32-34; Luk 18:31-34

17 Mái Iesu di di lu hanhan tangrai sál
urami Ierusalem, má namur a lam pasi
sángul mai aru á kán kalik án aratintin uri
risán alari matananu mák para kodongnai
si di ngoromin,
18 "Longrai, git han má urami Ierusalem
á minái. Má ngorer bos pakpakta kán
tan tám osmapak má bos tám mánán uri
nagogon da top i Natun Kálámul má da
nagogon on suri na mat,
19 má da tari uri limán rung tili risán.
Má dák tartar retret singin má dák rapis
sáksáknai má dák up bingi. Má ngo na rah
i atul á bung, na liu kaleng mul."

Ái Iakobo mái Ioanes diar nem i kiskis pakta

Mar 10:35-45

20 Má namur, mámán ái Iakobo mái
Ioanes, aru i natun ái Sebedaio, a purut si
Iesu tiklik mai aru natun er má a dirtapul
mák parai singin ngo, "Konom, inak sung
iáu be."

20:8: Him 19:13; Nag 24:15 **20:16:** Mat 19:30; Mar 10:31 **20:18:** Mat 16:21, 17:22-23

21 Mái Iesu a mákái ngorer má a gáltai ngo, “Dánih u nem on?” Má a sungi ngoromin, “I pákánbung una hut mai kam lolsit, tekes tili aru natung minái na kis tili balsán mingim má tekes tili balsán káisam.”
22 Mái Iesu a parai si diar tuán ngoromin, “Káp gaur te mánán á táit erei gaur sungi. Ngádáh? Gaur arwat ngo gaura ngin tili kinleh án rangrangas erei ina ngin til on?” Má diará parai singin ngo, “Giur arwat.”
23 Má namur ái Iesu a parai si diar ngo, “A muswan, gaura ngin tili kang kinleh. Ái sár suri kis i minging má káisang, káp ngo kaiak suri ngo ina tari. Káián sang ái Káláu Kakang. Ái na tari si rung er ákte eran páksi nián i di.”
24 Má namur sángul á kalik án aratintin di longrai ngorer ki dik togor i diar tuán.
25 Mái Iesu a mákái ngorer ki áng kilkila pas di uratung i narsán mák parai si di ngoromin,
“Gam mánán i bos tátáil kándi ái rung tili risán, di lu kátlán i kándi matananu mai kándi rakrakai. Di lala apakta pas di má dik lu suka bámiai matananu.
26 Mái sár á gam, kápte gama ngorer. Ngo tekes tili gam a nem ngo na pakta, na toptop be si gam.
27 Má kálámul a nem ngo na tátáil kamu, na toptop kamu no.
28 A ngorer i Natun Kálámul, kápate hut suri kátlán i gam. A hut sár suri na toptop káián matananu, má suri sirai kán liu suri hul aliu pasi marán.”

Ái Iesu a aliu pasi aru i rau
Mar 10:46-52; Luk 18:35-43

29 Má namur ái Iesu mai kán bos kalilik án aratintin di han pas til Ieriko, má lala matananu di lu murmur i di.
30 Má aru rau diar lu kis iatung i risán sál. I pákánbung diar longrai ngo ái Iesu a láklák sorliu, diar lala bin ngo, “Iesu, á iáu natun ái Dewit! Una mámna giur!”
31 Má matananu di mos kalar diar má di parai si diar ngo diara kis pau. Mái sár diar lala bin sang urami bát ngo, “Konom, Natun ái Dewit, una mámna giur!”
32 Mái Iesu a longrai ngorer má a sámtur, má a kilkila pas diar uri narsán má ák gálta diar ngo, “Dánih gaur nem on ngo ina longoi mam gaur?”
33 Má diar parai ngoromin, “Konom, giur nem ngo una apádái mát giur má giurák mákmák.”
34 Má Iesu a mámna diar mák singli mát diar, má káp melek sár mul má a talas i mát diar, má diará aptur má diará mur i Iesu tangra sál.

21

Ái Iesu a kusak ami Ierusalem
Mar 11:1-11; Luk 19:28-40; Ioa 12:12-19

1 Di lu hanhan páput ur Ierusalem artálár mai malar á Betepage, má dik hut i pungpung á Oliwa, mái Iesu a dos palai aru kalik án aratintin
2 mák parai si diar ngoromin,
“Gaura han uri malar imudi má gaura kusak on má káp melek mul gaurák mákái kesi gengen dongki di puta páksi tiklik mam mámán. Gaura pálás pasi aru dongki erei má gaurák lam diar ur main singing.
3 Má ngo tekes na gátna gaur ki gaura parai singin ngo, ‘Ái Konom na him mai besang’. Má ngo na longrai ngorer, na mángát melekna palai.”
4 Má táit minái a hut ngo na long arwat pasi worwor kán tám worwor tus er ák parai ngoromin,
5 “Gama parai singin tan matananu til Saion ngoromin,
‘Mákái! Erei má ái kamu kabisit a han sur gam.
A longoi tatalen án matau erei, má a kis i dongki.
A kis i iátin kesi gengen dongki.’ ”
6 Má ngorer diará han má, má diará longoi ngorer ái Iesu ákte parai si diar.
7 Diar má lami aru dongki erei uri narsá Iesu, má diar má ulát pasi lusán i diar ki diar má pálsi i iátin aru dongki erei, mái Iesu a kis on.

20:21: Mat 19:28; Luk 22:30 **20:22:** Mat 26:39; Ioa 18:11 **20:25:** Luk 22:25-26 **20:26:** Mat 23:11; Mar 9:35 **20:28:** Luk 22:27; Pil 2:7 **21:5:** Skr 9:9

8 Má marán mul di pálsi lusán i di tangra
sál, má te di kot pasi pákán báibái má dik
pálsi iatung i sál suri ák láklák on i dongki.
9 Má te di lu tátáilnai má te di lu mur-
mur on má di lu wakwakwak ngoromin,
“Huihui iá ur si natun ái Dewit! Ái Káláu
na kuluk mam Koner a hut mai ngisán!
Huihui iá sang urami!”
10 Máí Iesu a hut á Ierusalem, má
matananu tilatung a pil i mansin i di má
dik gátna ngo, “Ái sinih á kálámul minái?”
11 Má lala matananu er di láklák tiklik
mam Iesu tangra sál dik para ngoromin,
“Minái á tám worwor tus, ái Iesu til
Nasaret i balis á Galiláiá!”

Ái Iesu a tipar sarai bos tám sirsira alari rumán osmapak
Mar 11:15-19; Luk 19:45-48; Ioa 2:13-22

12 Má namur ái Iesu a kusak uri pelbut i
rumán osmapak káián ái Káláu mák tipar
palai bos kálámul di lu sirsira má bos
kálámul di lu huhul iatung. A pukda sarai
kándi bos suh ái rung di lu keles pirán
tabal má kándi bos nián kis ái rung di lu
sira man.
13 Má ák parai ngo, “Dikte le on i Buk
Tabu ngoromin, ‘Kak rum da utngi mai
rumán sung’, máí sár gamáte pukda pasi
suri ák nián him káián bos tám siksikip.”
14 Má tan rung di rau máí rung a sák
i kik di di han narsá Iesu urami rumán
osmapak má ák aliu di.
15 Bos pakpakta kán tan tám osmapak
má bos tám mánán uri nagogon di mákái
bos lain táit er a longoi ái Iesu, má tan
gengen kalilik dik lu kilkil ami rumán
osmapak ngo, “Huihui iá ur si Natun ái
Dewit!” Di mákái ngorer má dik mos i Iesu
16 má ngorer dik gátnai ngo, “Káputе
longrai á táit er di parai? Koion da parai
ngorer!” Máí Iesu a kos di ngoromin,
“Támin muswan iau longrai. Má gam
ngádáh? Kápgamte lu longrai á kuir Buk
Tabu er ák parai ngo,

‘Ái Káláu ákte atintini tan kalilik má tan
goion kalik
suri lain parpara agas na so tili ngus
di!’ ”

17 Ái Iesu a parai ngorer mák han alar di
iatung má a kaleng ur Betani suri bop ái i
libung er.

Ái Iesu a wor uri aun tawan
Mar 11:12-14, 11:20-24

18 Ákte arasa má, ki dik so kaleng til Be-
tani urami Ierusalem, máí Iesu a matpám.
19 Má iatung i risán sál kesi aun tawan a
tur. Ái Iesu a mákái ngorer mák han suri
ngo na ser pas te wán nák ani, má kápte.
Kápte be te wán, tu pákán masik. Máí
Iesu a mákái ngorer mák parai singin aun
tawan ngo, “Turpasi onin káp una te lu u
mul!” Má káp melek sár má aun tawan a
maulur.
20 Tan kalilik án aratintin di mákái
ngorer má dik sodar suri, má dik parai
ngoromin, “Ngádáh a ngoi á aun tawan
erei má káp melek sár mul ák marang?”
21 Máí Iesu a inau i di ngoromin,

“Támin muswan iau parai si gam, ngo
gama ruruna muswan má kápnate ru
i kamu hol, ki gama long artálár pasi
minái iakte longoi mai aun tawan erei.
Má gama artálár mul suri parai singin
pungpung min, ‘Una támrabut má unák
han tur ada i lontas,’ má na longoi
ngorer sár.

22 Má táit no gam sungi, gama ruruna
sár, ki gama atur páptai sang.”

Bos kálámul pakta di gátna Iesu suri kán rakrakai
Mar 11:27-33; Luk 20:1-8

23 Io, má dik lu hanhan tangra sál ki
dik hut á Ierusalem, má di kusak urami
rumán osmapak, máí Iesu a lu aratintin
iatung. Má bos pakpakta kán tan tám
osmapak má te kálámul pakta di mákái
má dik hut i narsán, má dik gátnai ngo,
“Una parai si gim, sinih a dos pala iáu er
uk longoi tan táit ngorer, máí sinih a tari
nokwan erei singim?”
24 Máí Iesu a kos di ngoromin, “Má iau
mul ina gálta gam. Ngo gama kos iau, ki
á iau mul ina para koner a tari nokwan
singing má iak longoi bos táit er mai.
25 Gam mánán ái Ioanes Tám Arsiu?
Sinih a dos palai suri arbin má arsiu?

21:9: Sak 118:25-26 **21:13:** Ais 56:7; Ier 7:11 **21:16:** Sak 8:2 **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; Ioa 14:12; 1Ko 13:2
21:22: Mat 7:7-11, 18:19

Sinih a tari singin á him erei? Ái Káláu? Ngo a hut sang tili kán holhol sár?"

Má dik nguruk arliu i di sang ngoromin, "Ngo gita parai ngo ái Káláu a tarwa Ioanes ur main, ki na parai ngo, 'Suri dáh kápgamte ruruna i kán pinpidan?'

26 Má ngo gita parai ngo káián sang ái Ioanes a hut tili kán hol sang, ki matananu da up git kabin di ruruna i Ioanes ngo ái á tám worwor tus káián ái Káláu."

27 Má ngorer ding kos Iesu ngoromin, "Kápgimte mánán." Mái Iesu a longrai ngorer mák parai si di ngo, "Á iau mul káp ina te parai si gam ngo ái sinih a tari nokwan singing má iak longoi bos táit minái."

Worwor artálár mai aru natun kesá kálámul

28 Mái Iesu a sopasun kán worwor singin bos pakpakta kán tan tám osmapak má tan kálámul pakta ngoromin, "Ngádáh má er gam hol on? Kesá kálámul aru i natun, aru káláu, mák han ur si mulán natun mák parai singin ngo, 'Kauh, una han má unák him ami numán wain onin.'

29 Mái natun a matai han mák parai si kákán, 'Auh, iau matai han.' Mái sár namur a kelsei kán hol má ák han uri numán wain.

30 Má namur kák diar a han uri narsán kalik mur mák parai mul singin ngorer ákte parai singin mulán natun, ngo na han uri numán wain suri him. Kalik mur er a longrai mák mángát suri na han, mái sár kápate han."

31 Mái Iesu a gálta di ngo, "Sinih tili diar a taram mák longoi táit a parai ái kák diar?" Má ding kos Iesu ngo, "Ái koner mulán."

Má ngorer ái Iesu a ngoi si di ngo,

"Támin muswan iau parai si gam, rung di lu kip takis má tan wák án sál da kusak táil i gam i lolsit si Káláu.

32 Kabin tungu ái Ioanes Tám Arsiu a hut narsá gam má ák inngas tari si gam á sál a nokwan i mátán ái Káláu ngo gama mur on, mái sár kápgamte ruruna on. Támin, tohtohpas gamáte mákái, ngorer i rung di lu kip takis má tan wák án sál di ruruna on, má gamáte mákái. Mái sár á gam gam tu mákmákái sár má kápgamte hol kaleng má ruruna on."

Worwor artálár mai bos tám himhimna i numán wain

Mar 12:1-12; Luk 20:9-19

33 Mái Iesu a sopasun kán worwor uri narsá di ngoromin,

"Gama longrai mul i kesi worwor artálár. Kesi kálámul a soi kesi numán wain mák áir kári mák longoi kesi tilik lus uri suir wain. A longoi mul i kesi rum, rum erei uri mákmák kári numán wain sang. A longoi ngorer ki ák tar páksi singin bos tám himhimna mák han alar di uri malar tepák.

34 Má namur ngo ákte arwat i pákánbung suri lus talmi wán wain, io a dos palai kán tan tám arardos suri kip te risán wán wain tili kán num.

35 Má ngo bos tám himhimna di mákái tan tám arardos erei di hut narsá di, di tola di má dik ubi kes, má kes mul dik sá bingi, má kes bul dik bás bingi mai hat.

36 Má namur kákán num a dos palai kán te tám arardos mul di kálik marán. Io, má bos tám himhimna di mákái tan tám arardos iatung má dik longoi matngan tatalen ngorer mam di mul.

37 Má namur kálámul erei a para ngoromin, 'Ina dos palai sang i natung suri da rumrum on má kápdate ubi.' Má ngorer ák dos palai natun.

38 Mái sár bos tám himhimna di mák pasi má dik worwor arliu i di ngoromin, 'Mákái, erei mái koner na tur kelsen. Gita up bingi suri numán wain na ur kángit.'

39 Má ngorer di tolai má dik sápka aso palai tilami numán wain má dik up bingi."

40 Má ngo ái Iesu a arahi puksai worwor artálár erei, ki ák gátna di ngoromin, "Dánih má na longoi á kákán numán wain narsán tan tám himhimna i bung na purut kaleng?"

41 Di longrai ngorer má ding kos Iesu ngo, "Bung na purut kaleng ái kákán numán wain, kápnate mámnai bos tám himhimna er, na up bing di má nák tari numán wain ur singin tan lite tám

21:26: Mat 14:5 **21:32:** Luk 3:12, 7:29-30 **21:33:** Ais 5:1-2 **21:38:** Mat 27:18 **21:39:** Eba 13:12

himhimna di lain kálámul suri da tari risán wán wain singin kákán numán wain i bung na matuk."

42 Mái Iesu a gátna kalengna di ngoromin,

"Ngádáh, kápgamte wásái pinpidan
minái tili Buk Tabu er a para ngoromin,
'Hat erei bos tám long rum di pukpukwai,
mái sár ái Káláu a aksimi hat erei suri
áng kábutkis si di no á tan hat,
má uri mát git a tuan kuluk taladeng.'

43 Má ngorer iau parai si gam ngo ái Káláu na long palai kán lolsit alar gam má nák tari si rung da him pasi lain wán.

44 Má tara dáh da pur uri iátin hat erei da tu gingin sáksák. Má ngo hat erei na pur uri tekes, na ekesi sá peksai má nák mat."

45 Má bos pakpakta kán tan tám osmapak má tan Parisaio di longrai ngorer má dik longra ilmi ngo ái Iesu a parai worwor artálár a arwat mam di sang,

46 má ngorer dik nem suri kabat Iesu. Mái sár kápdite long arwat pasi kabin di bulat suri matananu er di ruruna i Iesu ngo ái á tám worwor tus.

22

Worwor artálár mai namnam án kila
Luk 14:16-24

1 Mái Iesu a atintini matananu mul mai worwor artálár mák parai ngo,

2 "Lolsit tilami bát a ngorer i kabisit a mian i namnam án kila káián natun.

3 Ákte mian no i boh táit ák wat, má ngorer a dos palai kán te tám arardos suri da el pasi tan kálámul suri da lákám má suri namnam. Mái sár kápte di taram má suri han.

4 "Io, a bali dos palai te tám arardos káián mai worwor suri da bit rung er ngo, 'Kak long namnam ákte eran, má bulumakau gimáte up bingi má boh táit ákte eran no. Gam lákám má suri namnam án kila!'

5 Mái sár ái rung er worwor erei ákte sigil di, di hol sirereh on sár má dik mur sang i kándi tan talar. Kesá kálámul ák han uri kán num, má kesá kálámul bul ák han uri kán rumán sirsira,

6 má te kálámul dik tolai tan tám arardos má di long bengta di ngorer má dik up bing di.

7 Má kabisit er a longrai worwor suri kán tan tám arardos má a lala togor. Má a dos palai kán boh tám arup dik han má dik up bingi boh kálámul er dikte up bingi boh tám arardos, má dik osoi kándi rum iatung i kándi malar ák bam.

8 "Má namur kabisit er a bin pasi kán boh tám arardos mák parai narsá di ngo, 'Kak long namnam án kila ákte eran má, mái sár tan kálámul iakte bit di, wa tan sápkin kálámul. Kápte di muswan, má ngorer kápdite artálár suri da kusak.

9 Má ngorer inái gama han tangrai sál, má sinih alatung gama banai, á di sár gama el pas di.'

10 Io, boh tám arardos di han má di tangrai boh sál má dik bitái marán kálámul, tan lain kálámul má tan sápkin kálámul turán, má dik akángái rum.

11 "Má kabisit a kusak suri mákái tan kálámul erei, má a mákái kesi kálámul iatung kápate oboi kán lain mermer.

12 Má kabisit a mákái kálámul er mák gáltai ngo, 'Awái, turang, káp iáu te obop te lain mermer, má ngádáh u kusak ngoi ur main?' Mái sár án kálámul er kápte worwor on sang.

13 Má namur kabisit er a parai narsán te tám arardos ngo, 'Gama kápti limán má keken á kálámul minái má gamák buswa aso palai uradi pokon er a tuan kuron. Iatung má na tang má nák ararat ngis ái.' "

14 Mái Iesu a arahi kán worwor mák parai ngoromin, "Ái Káláu a kilkilai marán, mái sár tu án aru a ilwa pasi."

Di gátna Iesu suri hul takis
Mar 12:13-17; Luk 20:20-26

15 Boh Parisaio di han má dik ngurkai sál arliu i di suri ngo da pidir pas Iesu mam te worwor.

16 Má namur di dos pala te bos Parisaio má te bos kálámul tili kiskis si Erodes má dik han uri narsá Iesu má dik gátnai ngoromin, "Tám Aratintin, gim talas ngo u lu parai támin muswan masik. Káksiái ngo ái sinih alatung a longra iáu, u lu para

21:42: Sak 118:22-23; Rom 9:33; 1Pe 2:6-8 **22:6:** Mat 21:35 **22:13:** Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28 **22:15:** Mar 3:6

puri mát di mai muswan. Má kápute lu hol pasi mul ngo sinih á bos kálámul pakta má kandi bos kiskis. Kápte. U lu aratintin sár mai sál si Káláu.
17 Gim nem ngo una bit gim be. A mángát á kángit nagogon ngo gita tar takis ur si Kaisar, ngo kápte?"
18 Ái Iesu a mákái má a mánán i kandi nemnem ngo da agur tari, mák parai si di ngo, "Gam á bos tám tuar, gam hol on ngo gama pidir pas iau?
19 Gam kip tekesi pirán tabal er gam lu hul takis mai ur main inak mákái."
Má di kip tari kes ur singin,
20 ki ái Iesu ák gátna di ngo, "Sinih á tantanián má ngisán á minái di le on?"
21 Má ding kos Iesu ngo, "Ái Kaisar." Mái Iesu ák parai mul si di ngoromin, "A kuluk. Gama tari sang si Kaisar táit káián ái Kaisar, má táit káián ái Káláu gama tari sang si Káláu."
22 Má di longrai ngorer má dik pángáng suri táit ái Iesu ákte parai uri di. Má dik aptur má dik han pas alari.

Di gálta Iesu suri liu kaleng
Mar 12:18-27; Luk 20:27-40

23 Má i bung erei sang, te á bos Sadukaio di han suri gálgálta i Iesu, di ái rung er kápdite ruruna ngo kálámul erei a mat na liu kaleng mul i liu namur. Di hut narsá Iesu ngorer má dik parai ngoromin,
24 "Tám Aratintin, ái Moses ákte le i nagogon minái ur si gim. Ngo kálámul a mat alar kán wák má kápate kákáh ái kán wák singin, ái tuán na kila pasi bul i kán mokos suri nák mon i natun suri ngisán ái kákán na liu pagas sang.
25-26 "Tungu ahit i aratuán di main i katbán i gim. Mulán i di a kila, má namur ák mat má kápte te natun be. Má ngorer kono áruán áng kila pasi bul i mokos, má káp melek mul ki ák mat má kápte besang te natun. Má ngorer mul ái kono átuil a mat má kápte natun. Má ngorer ahit no á aratuán er, di kila pasi kes sár á wák, má di no di mat alari má kápate mon i te nat di singin wák er.
27 Má namur má, wák mul a mat.
28 Ki namur di no da liu kaleng i liu namur, sinih sang má tili di na kán wák muswan á wák erei, kabin ahit no di kila pasi?"
29 Ái Iesu a kos di ngoromin,
"A rogorogo i kamu hol kabin kápgamte mánán i worwor tili Buk Tabu má kán rakrakai ái Káláu.
30 Má er namur matananu da aptur kaleng alari minat, kápdate kila mul, da ngoro boh angelo imi bát.
31 "Gam ruruna ngo rung di mat kápte da liu kaleng. Má gam ruruna ngorer káplabin kápte gam talas suri pinpidan si Káláu er a parai ngo,
32 'Iau á Káláu káián ái Abaram má Káláu káián ái Aisak má Káláu káián ái Iakop.' Git talas ngo sálán kán worwor ái Káláu er ngo káksiai ngo dituláte mat má, ditul liu be má ditulá lu lotu uri narsán ái Káláu. Ái rung er di lu lotu uri narsán ái Káláu, káksiai ngo kápán páplun i di ákte mat, wa di á tan liuán kálámul sang."
33 Má ngo tan kálámul di longrai kán aratintin er, di lala sodar suri.

Nagogon dáh a pakta?
Mar 12:28-31; Luk 10:25-28

34 Má tan Parisaio di longrai ngo ái Iesu ákte tur kári tan Sadukaio, má ngorer dik hut talum.
35 Má kes tili di, a tám mánán uri nagogon, ák han narsá Iesu suri na tohoi mai kesi argátna ngoromin,
36 "Tám Aratintin, arardos dáh a pakta si di no á bos nagogon?"
37-38 Mái Iesu a kos kalengnai ngoromin, "Arardos er a pakta á minái. Una mámna Káláu kam Konom mai kunlán balam má mai taniam no má mai kam kunlán hol no.
39 Má áruán arardos er a pakta a ngoromin. Una mámna turam ngorer u mámna kalengna iáu sang.
40 Má tan nagogon no si Moses má bos aratintin kándi tan tám worwor tus a but pas tili aru arardos min."

Ái sinih á Mesaia?
Mar 12:35-37; Luk 20:41-44

22:21: Rom 13:7 **22:23:** Apo 23:8 **22:24:** Nag 25:5 **22:32:** Kal 3:6; Mat 8:11 **22:37-38:** Nag 6:5 **22:39:** Him 19:18; Mat 7:12 **22:40:** Rom 13:10; Gal 5:14

41 Io, má tan Parisaio di kis talum mam
Iesu, má ái Iesu a gálta di ngoromin,
42 "Ngádáh má gam hol on sur Mesaia?
Sumlahin ái sinih?" Má di kosoi ngo, "Ái
Mesaia, ái á natun ái Dewit."
43 Mái Iesu a parai si di ngo, "Ngo ngorer,
ngádáh a ngoi má Tanián a Pilpil a tari
sang á mánán si Dewit má ngorer ák utung
Mesaia mai Konom? Ái Dewit sang a parai
ngoromin,
44 'Ái Káláu a parai singin kang Konom
ngo,
"Una kis main i risán minging suri da
árnga iáu,
má iau ina suka bámiai kam tan kur-
tara uri lalin kikim má ina arum-
rum di."'
45 Ki ngádáh a ngoi ngo Mesaia a sumlahin
ái Dewit má ái sár mul á kán Konom? A
kabin ái Dewit a mák ilmi ngo Mesaia ákte
kis má i pákánbung er. Ngorer a talas ngo
Mesaia a sumlahin ái Dewit, má ái sár á
kán Konom mul."
46 Má kápte kesá kálámul a mánán pas
tekesá kuir worwor ngo na kosoi mai. Má
turpasi bung erei, kápte kes mul a mangan
suri bali gálta Iesu.

23

*Tatalen káián tan tám mánán uri na-
gogon má tan Parisaio*
*Mar 12:38-39; Luk 11:43, 11:46, 20:45-
46*

1 Namur ái Iesu a atintini matananu má
kán tan kalilik án aratintin mul mák para
ngoromin si di,
2 "Tan tám mánán uri nagogon má tan
Parisaio a mon á kandi mánán suri atal-
sai nagogon si Moses singin matananu.
3 A kuluk ngo gama mur i tan táit di
parai si gam, mái sár koion gama mur on
á kandi tatalen di longoi, káplabin ngo á di
sang kápdite mur on á táit di arbin mai.
4 Di lu poklah pasi te nagogon mul
uri bontai er ákte kis, má dik lu oboi uri
káil matananu má ák lala taun di, mái sár
kápte di kálik soai lim di ur on suri tangan
di mai kándi kipkip.
5 Má bos táit di longoi di lu longoi sang
suri matananu dák mákái sár. Tatalen
er di mur on ngorer tan kuir worwor án
Buk Tabu di kabat lul tengteng mai má
ding kápti uri lim di, a kuluk. Ái sár
di longoi kuán worwor bul ák pakta suri
da mákái i matananu, má ngorer kándi
tatalen a sák. Má tatalen er di mur on suri
oboi nomnobon lusán i di suri akiláng i
kándi hol páptai arardos káián ái Konom,
a kuluk. Ái sár di longoi nomnobon bul
ák lala dol suri da mákái i matananu, má
ngorer kándi tatalen a sák. 6 Má di lu nem
suri sukis i tan kiskis táil i rumán lotu, má
i bos longsit di lu nem i sukis i kiskis erei
matananu da rumrum i di ái.
7 Má di nem ngo matananu da lu árár
pas di i pokon án sirsira má da lu utung di
ngo 'Tám Aratintin'.
8 "Mái sár koion ngo gama utung
gam mai 'Tám Aratintin' kápkabin gam
aratuán sár, má tukesá Tám Aratintin
kamu.
9 Má main i naul bim koion gama
utung tekesi kálámul ngo kák gam. Kes
masik sár á Kák gam, má a kis imi bát.
10 Má kápdate utung gam ngo gam tan
kálámul pakta. Ákte mon á kamu kesi
kálámul pakta, ái Mesaia masik sár.
11 Ái koner a pakta si gam, na toptop
kamu.
12 Mái rung di apakta pas di sang, ái
Káláu na agengen i di sár. Mái koner a
agengen pasi sár, ái Káláu na apakta pasi
sang."

Ái Iesu a parai kándi angagur
Mar 12:40; Luk 11:39-52, 20:47

13 Mái Iesu a sopasun kán worwor uri
narsá di ngoromin,
"Gama tuan sák á gam á tan tám
mánán uri nagogon má gam á tan Pari-
saio, gam tan tám tuar! Gam bat-
bat i mátán sál i lolsit tilami bát da
máng kusak on á matananu. Á gam
sang kápgamte kusak, mái rung di kákir
muswan suri kusak, kápgamte mángát
pas di.

22:42: Ioa 7:42 **22:44:** Sak 110:1; Mat 26:64 **23:3:** Mal 2:7-8 **23:5:** Kal 13:9; Lál 15:38-39; Nag 6:8; Mat 6:1
23:11: Mat 20:26; Mar 9:35; Luk 22:26 **23:12:** Iop 22:29; Kis 29:23; Luk 14:11, 18:14

14 [“Gama tuan sák á gam á tan tám mánán uri nagogon má tan Parisaio, gam tan tám tuar! Gam lu agur pasi minsik kán tan mokos, má namur gamá lu angagur mai parai tara dolon sung. Má na lala sorliu á rangrangas ur si gam namur.]

15 “Gama tuan sák á gam á tan tám mánán uri nagogon má tan Parisaio, gam tan tám tuar! Gam lu polsai lontas má gam lu láklák tangrai bim ur tepák suri totor pasi kálámul suri na tur gam. Má i pákánbung gam long artálár pasi kálámul erei ák ngoro gam, wa ák sorliu gam mul mai sápkin tatalen er gam longoi! Má ngorer na sorliu mul i rangrangas na kipi er namur.

16 “Gama tuan sák á gam er gam ngoro tátáil a rau, gamá parai ngoromin, ‘Ngo tekes na oror suri na longoi kesi táit, má na utngi ngisán rumán osmapak suri kápti kán oror erei, ki gamá parai ngo ngisán rumán osmapak kápate rakrakai artálár suri kápti kán oror, má ngorer a tu táit bia sár á kán oror. Mái sár ngo tekes na oror má na utngi tan táit imi sang i rumán osmapak, tan táit er di longoi mai gol, ki gamá parai ngo erár ák dik má i kán oror má ngorer na long muswan on sang.’

17 Wa gam tilik ngul má a rau i mát gam! Dánih sang a pakta, rumán osmapak ngo tan táit imi rumán osmapak? Ngo táit er kápnate kis i rumán osmapak, na tu táit bia sár. Mái sár rumán osmapak a pilpil, má ngorer a apilpil pasi táit a kis imi. Má ngorer rumán osmapak a pakta i di no á tan táit a kis imi polgon.

18 “Má kesi táit mul gam lu parai a ngoromin. Ngo tekes na oror suri na longoi kesi táit má na utngi nián osmapak suri kápti kán oror, ki gamá parai ngo nián osmapak kápate rakrakai artálár suri kápti kán oror, má ngorer a tu táit bia sár á kán oror. Mái sár ngo tekes na oror má na utngi artabar di osmapak mai, ki gamá parai ngo erár ák dik má i kán oror má ngorer na long muswan on sang.

19 Wa gam tan rau er! Dánih sang a pakta, nián osmapak ngo artabar di osmapak mai? Ngo táit er di artabar mai, ngo kápate kis i nián osmapak, na tu táit bia. Mái sár nián osmapak a apilpil pasi artabar er ák pilpil, má ngorer nián osmapak a pakta alari artabar a kis on.

20 “Ngorer ngo tekes na oror mai nián osmapak, ki a oror no mai nián osmapak sang má tan táit no a kis on.

21 Má ngorer mul ngo tekes na oror mai rumán osmapak, ki a oror sang mai rumán osmapak má mam Koner a lu mon iatung.

22 Má ngoromin mul, ái koner a oror mai naul bát, ki a oror mul mai nián kiskis si Káláu má mam Káláu sang, koner a lu kis ái.

23 “Gamáte sák á gam á tan tám mánán uri nagogon má tan Parisaio, gam tan tám tuar! Kabin gam lu mur arwat pasi tan gengen táit no tili nagogon, mái sár tan támin táit muswan, kápgamte lu mur on. Ngorer gam lu tabar Káláu mai risán i kamu tan lobo má kamu tan mánáp mul, mái sár gam matai suri mur i tatalen a arkip má tatalen án armámna uri narsán matananu má suri ruruna i Káláu. A kuluk gamáte mur arwat pasi tan gengen táit i nagogon, má ngádáh á tan támin táit erei? Koion gama hol pala tekes tili di, gama mur i tan támin táit mul.

24 Gam tan rau kabin gam lu kebeptai tan gengen táit suri gama longoi, mái sár nagogon pakta si Káláu, kápgamte lu mur on. A ngoro gam lu long palai lang tili amu dan, mái sár kamel gam lu konam aliwai sár!

25 “Gamáte sák á gam á tan tám mánán uri nagogon má tan Parisaio, gam tan tám tuar! Gam ngorer i rung di lu gorsai tan kinleh má kuro tili karpala sár, má dik lu páksiai dur imi polgon. Gam lu long arwat pasi bos tatalen án arapilpil tili karpala suri gama mák nokwan uri mátán matananu, mái sár imi bál gam a káng mai tan sápkin holhol má tatalen án kiu.

26 Gam á tan Parisaio gam rau.

23:16: Mat 15:14 **23:22:** Ais 66:1; Mat 5:34 **23:23:** Him 27:30; Mik 6:8 **23:25:** Mar 7:4

Gamáte mánán má i gorsai polgon kamu tan kinleh má kuro. Má ngorer gama lu anokwai mul i bál gam pasi gamák pilpil no i mátán ái Káláu.

27 “Gamáte sák á gam á tan tám mánán uri nagogon má gam á tan Parisaio, gam tan tám tuar! Gam ngoro tan tarang er di lu dungi minat on. A tuan pilpil tili karpala kabin di sámri mai kabang mák tuan bal, mái sár imi polgon a káng mai tuán buli má sangnán minat.

28 A ngorer sár mul á kamu tan tatalen. Matananu di mák gam ngo gam tám nokwan, mái sár imi nárum i gam a tuan káng mai abulbul má mai tatalen kán tám tuar.

29 “Gamáte sák á gam á tan tám mánán uri nagogon má gam mul á tan Parisaio, gam bos tám tuar! Gam lu lain longoi sang á tan nián minat káián tan tám worwor tus, má gamá lu merei tan tarang kán tan kálámul er di tám nokwan.

30 Má gamá lu parai ngo, ‘Ngo gimá han liu tungu er di liu i rang kámpup gim, kápte gima longoi ngorer di longoi mai tan tám worwor tus er di up bing di.’

31 Gam parai ngorer má ngorer gamá para tus gam sang ngo gam á tan rang buh di ái rung di up bingi tan tám worwor tus.

32 Áá, rang kámpup gam dikte turpasi má i him er! Má gam mul gam han má! Gamák arahi be him er di longoi i rang kámpup gam.

33 Gam tan kanih má gam natun kanih sáksák mul! Ngádáh gama ngoi má gamák elai nagogon án hiru áklis? Wa kápte sang!

34 “Má suri gama talas suri rangrangas na pur uri ngaul matananu onin, ngorer ina parai si gam ngoromin. Ina tarwa palai tan hutngin tám worwor tus má tan tám mánán má tan tám aratintin. Te tili di gama up bing di, má te gama bás pápta di iamuni páspáng, má te mul gamák rapis di iatung i kamu bos rumán lotu má gamák tipar sara di tili kamu tan malar.

35 Má ina tarwa palai tan kálámul erei suri wán kamu sápkin tatalen na tur talas má suri rangrangas tili dár di na duk i gam. Má kápte ngo tan kálámul minái sár gama áslai rangrangas suri dár di. Kápte sang! Gama tur i rangrangas mul suri dárán tan tám nokwan no turpasi tili Abel er a mulán hiru ák han pang i Sakaria natun ái Barakia, koner di up bingi iatung i arliwán rumán osmapak má nián osmapak.

36 A muswan iau parai si gam, rangrangas suri dárán tan tám nokwan er na duk i ngaul matananu onin.”

Ái Iesu a mámnai matananu á Ierusalem
Luk 13:34-35

37 Mái Iesu a parai mul si di ngoromin,

“U, tara Ierusalem, ái Káláu ákte dos palai tan tám worwor tus káián ur si gam má gamá up bing di má tan tám arbin mul gamá bás di mai hat. Marán pákán sang iau nem i gam á matananu til Ierusalem suri ina lu pam talum gam ngorer i kok a iang talmi rang natun uri lalin bábán, mái sár á gam kápgamte nem i iau.

38 A muswan á minái iau parai si gam, kamu malar er gam lu kis ái, na mosrah no.

39 Má iau sang mul ina bokoh alar gam. Káp gama tini mák iau mul pang i bung ngo gama parai ngoromin ngo, ‘Ái Káláu na kuluk mam Koner a hut mai ngisán!’ ”

24

Ái Iesu a parai rumán osmapak ngo na sák
Mar 13:1-2; Luk 21:5-6

1 Má namur ái Iesu a so alari rumán osmapak, má kán tan kalilik án aratintin di parai singin suri na ilang kaleng má nák mákái tan rum on á rumán osmapak.

2 Ái Iesu a longrai ngorer má ák parai ngo, “Áá, gam mákái á bos táit imuni? A muswan iau parai si gam ngo kápte kesá hat na lu kis i nián, na pospos no má na purpur ur main i bim. Bos kurtara da hut má dák amosrah noi.”

23:27: Apo 23:3 **23:28:** Luk 16:15 **23:31:** Apo 7:52 **23:33:** Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7 **23:35:** Tgk 4:8; 2Pu 24:20-21 **23:38:** 1Ka 9:7-8; Ier 22:5 **23:39:** Sak 118:26 **24:2:** Luk 19:44

Pákánbung án arangrangas
Mar 13:3-13; Luk 21:7-19

3 Mái Iesu a tapam urami pungpung
á Oliwa mák sukis pagas. Má namur
tan kalilik án aratintin di han má dik
gátna kodongnai ngoromin, "Awái, Tám
Aratintin, unák bit gim be á iáu suri tan
táit minái. Enges na hut, má dánih á
akiláng gima mákái suri mák ilmi ngo kam
purpurut kaleng ur main a páput má suri
na rah i kuir pákánbung inái git liu on?"

4 Mái Iesu a parai si di ngoromin,

"Gama ololoh kuluk suri koion á tekes
na agur gam.

5 Kabin marán da hut má da arbin mai
ngisang má dák parai ngo, 'Á iau á Mesaia,'
má da lam bengtai marán.

6 Koion gama ráuráuwas suri kaungán
tan táit án arup gama longrai er páput, má
koion gama ráuráuwas i arbin suri arup
gam longrai iamunang tepák. Tan táit er
na hut sang, má kápte besang á arahrahi.

7 Má kesi matananu na aptur má nák
arup mai kesi matananu sang. Má bos mát
mul ngoi, kesi mát na aptur má nák arup
mai kesi mát sang. Marán kunkun má taul
itol mul na hut arkaliut i te tan balis.

8 Tan táit erei na hut, ái á mátmátán
sár á rangrangas ngorer i rangrang a hut
singin wák er a eran suri kákáh.

9 "Má namur da tola gam má kabat
pas gam, má ngorer da kip gam uri
rumán batbat kalar má dák up bing gam.
Má bos matananu no da mikmikwa gam
káplabin sur iau.

10 Má i pákánbung er, marán tili gam
na pur i kandi ruruna má dák agur tar te,
má dák mikmikwa arliu i di.

11 Má namur marán angagur án tám
worwor tus da tapam hut má lam bengtai
marán.

12 Sápkin na lala maras taladeng, má
ngorer armámna i bál matananu nák
gáwár.

13 Mái sár kono a tur rakrakai pang i
arahrahi, ái Káláu na aliwi sang.

14 Má mulán, gama lu arbin mai lain
arbin suri lolsit tilami bát, suri matananu
on á naul matmatngan pokon da talas ur
on. Má namur na hut i arahrahi."

Tan táit a sák
Mar 13:14-23; Luk 21:20-24

15 Mái Iesu a sopasun kán worwor uri
narsán kán kalilik án aratintin ngoromin,

"Má gam er gam wásái worwor minái,
a kuluk ngo gama talas suri sálán á táit
minái ái Daniel tám worwor tus a arbin
táil suri. A ngoromin. Namur gama
mákái táit a tuan sák na long adurwán
rumán osmapak. Táit er na hut má náng
kis i pokon er kápate nokwan ngo na
kis ái. Mái Káláu na mákái ngorer pasi
kápnate kis be i rumán osmapak.

16 Má ngo gam á tan Iudáiá gama
mákái táit erei, gama táu uramuni pung-
pung.

17 Ái koner ngo na iatung i lol malar,
kápnate kusak mul uri kán rum suri kip
kán te táit. Na tu táu sár.

18 Má kálámul erei a him i kán pokon,
kápnate kaleng uri kán rum sur kán te
bobor. Na tu táu sár.

19 Keskam singin tan wák erei di tián
mái rung di kis tinánkak mai goion kalik.

20 Gama sung Káláu suri koion gama
táu i taul gáwár ngo i bungán aunges.

21 Lala rangrangas er na hut i
pákánbung erei, ái na sorliwi tan ran-
grangas no turpasi tili tangkabin i akak-
sim nák han pang onin, má kápte kesi táit
mul na ngorer namur.

22 Má ngo na lala dol i pákánbung er,
ki da han mat no. Mái sár ái Káláu ákte
put aruái á pákánbung. A hol pasi bos tám
ruruna er ákte ilwa pas di, ki ák put aruái
pákánbung er kabin sur di.

23 "Má ngo tekes na parai si gam,
'Mákái, minái má á Mesaia,' ngo 'Ái sang
á Mesaia,' koion gama longra pasi má
ruruna on.

24 Kabin tan bos angagur án Mesaia
má bos angagur án tám worwor tus da hut
má da longoi tara akiláng, má matananu
da mákái má da pángáng on. Ái rung er da
tohoi suri lam bengtai matananu si Káláu

24:5: Mat 24:23-24; 1Io 2:18 **24:9:** Mat 10:22 **24:11:** Mat 24:5, 24; 1Io 4:1 **24:13:** Mat 10:22 **24:14:** Mat 28:19 **24:15:** Dan 9:27, 11:31, 12:11 **24:17:** Luk 17:31 **24:21:** Dan 12:1 **24:23:** Mat 24:5 **24:24:** Nag 13:1-3; 2Te 2:8-9; Apa 13:13-14

er ákte ilwa pas di sang, mái sár káp sang da te arwat.
25 Iakte para noi si gam á bos táit er kápate hut besang.
26 Má ngorer ngo di parai si gam ngo, ‘Alami bos ái Iesu,’ ki koion gama han mákmák suri. Má ngo di parai ngo, ‘Imi rum ái,’ koion gama ruruna on.
27 Má kalkaleng káián Natun Kálámul na ngorer sár i talsán pil a talas tilamunang i kesá kuir armongoh uramudi kesá kuir.
28 Erei ngo gama mákái tan wokwok di roh má dik han roh sukis ái, alatung i pokon er á minatin táit. Na mon mul i akiláng ngorer suri para tusi ngo erei má táit na tapam hut.”

Natun Kálámul na hut
Mar 13:24-27; Luk 21:25-28

29 Mái Iesu a sopasun mul i kán worwor uri narsán kán kalilik án aratintin ngoromin,
“Má namur, ngo ákte rah i pákánbung án rogorogo, mátán nas na kuron, má kalang mul kápnate pos. Tan mátmátiah da lu purpur tilamuni naul bát, má tan táit a mon i rakrakai i di iamuni armongoh, da dikdikdik ngorer i kunkun a gunra di.
30 Ki erár da mákái akiláng káián Natun Kálámul na hut iamuni armongoh. Má ngo da mákái ngorer, matananu no on á naul matmatngan pokon da ráuráuwas má dák tang. Má da mákái Natun Kálámul na hut soura tili kumlán mehmeh tiklik mai kán rakrakai má mai tilik minmáir mul.
31 Má taur na lala tang sang, má Natun Kálámul na dos palai kán tan angelo uri ahat i mátán kihkih main i naul bim suri iang talmi tan kálámul er ái Káláu ákte ilwa pas di.”

Aratintin uri aun rarah
Mar 13:28-31; Luk 21:29-33

32 Mái Iesu a parai mul si di ngo,
“Gama kip aratintin tili aun rarah. Ngo rarah a oboi hutngin pákán mák oboi mul i sián, ki gita mák ilmi ngo ákte páput má á taul ráin.
33 Má ngorer sár mul, ngo gamáte mákái tan táit erei ákte lu huthut, ki gama mánán ngo Natun Kálámul ákte páput má, erei sár má i mátán kas ái.
34 Támin muswan iau parai si gam, ngaul matananu minái kápdate mat besang má nák tapam hut á tan táit erei.
35 Naul bát má naul bim na bokoh, mái sár kak pinpidan kápnate pah.”

Kápte kes a mánán i pákánbung
Mar 13:32-37; Luk 17:26-30, 17:34-36

36 Mái Iesu a sopasun i kán worwor mul uri narsá di ngoromin,
“Kápte kes a mánán i bung ngo pákánbung na hut i Natun Kálámul on. Boh angelo imi bát kápdite mánán, má Natun sang mul kápate mánán. Ái Kákán masik sár a mánán.
37 Má pákánbung káián Natun Kálámul na ngorer sár i bung hirá ái Noa má rang natun di kusak uri tilik mon.
38-39 I tan bung til tungu ák pang i bung a tibin mák lámán i naul matmatngan pokon, matananu di lu namnam sár má dik lu ngin má dik lu kila mul, mái sár kápdite mákái táit er na hut. Kandi tu taltaladeng sár pang i bung er ái Noa a kusak uri tilik mon, má ngorer tilik tibin a hut má ák sanra palai matananu má dik bokoh. Má na ngorer mul i bung Natun Kálámul na hut on.
40 On á bung erei, ngo na ru i kálámul diara him tiklik ami bos, kesá turán na bokoh má kes nák lu kis iatung.
41 Má ngo na ru i wák diara ioh tiklik iatung i kesá goson sár, kesá turán na bokoh má kes masik sár nák lu kis iatung.
42 Má ngorer gama ololoh kuluk kabin kápgamte mánán i pákánbung na hut ái kamu Konom.
43 Gama mánán ngoromin ngo kálámul a mon i kán rum má ákte mánán i kuir libung er na hut on i tám siksikip, io arwat suri na eran monai tám siksikip, má ngorer kán rum kápnate sák.

24:26: Luk 17:23-24 **24:27:** Mat 24:37-39 **24:28:** Luk 17:37 **24:29:** Ais 13:10, 34:4; Ese 32:7; Ioe 2:10, 31; 2Pe 3:10; Apa 6:12-13 **24:30:** Dan 7:13; Skr 12:10; Apa 1:7 **24:31:** 1Ko 15:52; 1Te 4:16 **24:34:** Mat 16:28 **24:35:** Mat 5:18 **24:36:** Apo 1:7; 1Te 5:1-2 **24:37:** Tgk 6:5-8 **24:38-39:** Tgk 7:21-23 **24:42:** Mat 25:13 **24:43:** Luk 12:39-40; Apa 16:15

44 Io, ngorer gam mul gama eran suri Natun Kálámul, kabin na hut sang i pákánbung ngo kápgamte hol on ngo na hut on.”

Tohtohpas suri aru matngan tám arardos
Luk 12:42-46

45 Mái Iesu a sopasun kán worwor uri narsán kán kalilik án aratintin ngoromin,

“Pákánbung kálámul pakta a eran suri na han uri lite malar, a ser suri kán tekesi tám arardos na kátlán i kán rum. Má matngan kálámul ngádáh a nem on ái pakpakta erei? A nem i kálámul a tám mánán má a lu muswan suri ololoh i kán rum turán rung di lu kis on, má suri tabar di mai namnam.

46 Namur a kaleng i pakpakta erei má a mákái ngo kán tám arardos erei a long arwat pasi tan táit no kán konom ákte parai singin. Má ngorer a tuan kuluk pala á tám arardos er.

47 A muswan iau parai si gam, pakpakta erei na mákái ngorer, má nák tari singin kán tám arardos á bos táit no suri kátlán.

48 Mái sár ngo tám arardos erei, ngo kápate muswan uri narsán kán konom ngorer, na hol pasi sápkin ami bál má nák parai singin sang ngoromin, ‘Kak pakpakta ákte han tepák má kápnate kaleng melek.’

49 Má ngorer na turpasi ubi tan toptop sang, má na lala namnam má nák lala ngin i dan rakrakai tiklik mai tan rung di lu ngin.

50 Má namur i tekesi bung má, pakpakta erei na kaleng. Má i pákánbung na kaleng on, kán tám arardos er kápnate mánán on má kápnate eran monai.

51 Ngorer má pakpakta na mákái tám arardos er a longoi ngorer má nák mos on, má na lala ubi má na oboi suri na áslai rangrangas tiklik mam rung kápdite lu muswan uri narsán kándi tan konom. Iatung i pokon er di lu tang má dik lu ararat ngis ái.

25

Worwor artálár mai sángul á wák

1 Mái Iesu a sopasun mul i kán worwor mák parai ngoromin,

“I bung er, lolsit tilami bát na ngoromin. Bungán arakila kán aramokson ákte hut. Má i libung on, sángul á wák, tan tahlik sang, di kipi kandi tan lam má dik han suri kis monai kálámul na kila na hut mai kán wák má mam rung da han tiklik mam diar i pákánbung da láklák kaleng urami rum káián kálámul suri namnam án kila. Má sángul á tahlik erei di no da tiklik má.

2 Má alim tili sángul á wák er di ngul, má alim di tám mánán.

3-4 A mon i karasin i kándi tan lam no. Má i rung er di tám mánán di kipi mudán karasin mul uri nanau i di. Mái sár alim á wák er di ngul di kipi kandi tan lam masik sár, má kápte di kip te karasin mul.

5 Mái sár kálámul er a kila kápate hut melek, má tan wák er ngo di suám ki dik boptin má.

6 “Ákte katbán libung sang má, má dik bin ngo, ‘Er má kálámul a kila! Gam lákám má gamák mákái!’

7 Má sángul á wák er di pán má dik tinrai kandi tan lam.

8 Má alim á wák er di ngul di tinrai kandi lam má pátum na rah i kandi karasin. Má ngorer dik sungi alim á wák er di tám mánán sur kandi te karasin.

9 Má alim á wák di tám mánán di ruti kandi karasin má dik parai ngo, ‘Kápate arwat mam gam má gim mul á minái. Gam han hul te ur kamu.’

10 Má ngorer alim á wák er di ngul di han má dik hul karasin. Má pákánbung di han suri hul karasin, kálámul a kila a tapam hut tiklik mai rang turán. Má alim á wák er dikte eran kuluk, di kusak mam di suri long namnam án kila. Má namur mátán sál a batbat.

11 “Má namur alim á wák di kaleng má di mákái ngo dikte batbat i mátán sál, io dik lu binbin ngo, ‘Konom, pasbat sur gim!’

24:47: Mat 25:21, 23 **25:1:** Luk 12:35; Apa 19:7 **25:11:** Luk 13:25-27 **25:12:** Mat 7:23

12 Mái sár a kos di ngoromin, ‘Auh,
wa iau parai muswan, káp iau te mánán
i gam.’
13 “Ngorer má gama ololoh kuluk
kabin kápgamte mánán i bung má
pákánbung er Natun Kálámul na hut on.”

Worwor artálár mai atul á tám arardos
Luk 19:11-27

14 Mái Iesu a sopasun mul i kán wor-
wor uri narsán kán kalilik án aratintin
ngoromin,
“Pákánbung Natun Kálámul na hut a
ngorer i kesi kálámul a han uri malar
tepák. A bin talmi kán tan tám arardos
uri narsán mák tari kán minsik uri lim
di suri da ololoh on.
15 Má kálámul er a mánán i kán tan
tám arardos no. Má ngorer a tam purwai
kán te pirán tabal si di suri nák arwat
mai kándi mánán suri da him mai. Kesá
kálámul a tari alim i arip á kepwen pirán
tabal gol singin, má kes a tari aru i arip
singin, má kesá tur ditul a kipi sár i kesi
arip. A longoi ngorer mák han pas.
16 Ákte han má, má káp melek sár
tám arardos er a kipi alim i arip ák han
him mai, ki áng kipi mul i alim i arip á
kopkobon tili mulán pirán tabal.
17 Má kálámul er a kipi aru i arip a
longoi ngorer mul má áng kipi aru mul.
18 Mái sár kono a kipi kesá arip sár, a
kip pasi pirán tabal er káián kán pakpakta
mák han mai. Ák ili bim ngorer mák pun-
mai adi polgon bim na mák rong singin.
19 “Namur ákte dol má i pákánbung,
kándi tátáil a kaleng, má a nem ngo na
anokwai tan pirán tabal er a tari si ditul.
20 Má tám arardos a top i alim i arip a
tapam hut mák tari alim mul i arip a him
pasi mák parai ngo, ‘Konom, ukte tari alim
i arip singing. Má mákái, iau him mai má
áng kipi alim i arip mul.’
21 Má kálámul erei a mákái ngorer mák
parai singin tám arardos erei ngo, ‘A kuluk
taladeng. Iáu lain tám arardos sang. Ukte
muswan suri longoi gengen talar erei, má
ngorer ina tari tilik talar singim. Lákám,
una kusak má giták laes tiklik.’
22 “Má namur a kusak i tám arar-
dos er a top i aru i arip á kepwen
pirán tabal má ák parai singin kabisit er
ngo, ‘Mákái, konom, iáu tari aru i arip
singing, má min mul á aru i arip iau
himna pasi.’
23 Má kálámul a parai ngo, ‘Kuluk
taladeng. Iáu lain tám arardos sang. Ukte
muswan suri longoi gengen talar erei, má
ngorer ina tari tilik talar singim. Lákám,
una kusak má giták laes tiklik.’
24-25 “Mái koner a top i kesi arip a hut
i narsán mák parai ngoromin, ‘Konom,
minái sár á kam pirán tabal. Iau mátut
na mák rong i kam pirán má iang kas
tahni i bim, kabin iáu tuan songap. Kam
tan minsik kápte ngo iáu u lu himna pasi
sang. Auh, iáu konom mai tan táit bos
lite kálámul di himna pasi.’
26 “Má kálámul a parai singin tám
arardos er ngo, ‘Iáu tám merok má iáu
sápkin kálámul sang. U mánán ngo iau
tuan songap má kak tan minsik kápte
ngo iau lu himna pasi sang, ái sár iau
konom mai tan táit bos lite di himna
pasi.
27 Ngorer ki suri dánih kápute oboi
kak pirán tabal i rumán pirán tabal? Má
ngorer minái má iakte kaleng, ina top
kalengnai á pirán tabal er mam te pirán
mul urami iátin.’
28 Má namur a parai singin tan
kálámul di sámtur pagas iatung ngo, ‘Gama
long pasi alari á pirán tabal erei má gamák
tari si koner a top i sángul i arip á pirán
tabal.
29 Ái koner a atur páptai marán má a
lu him mai, na kipi marán mul má kápnate
sáhár. Mái sár koner a atur páptai mudán
sár, má kápate lu him mai mudán er a
top on, namur na bokoh alari á mudán er
singin.
30 Má suri tám arardos min kápate
him kuluk, gama buswa palai uramudi
pokon er a tuan kuron. Iatung i pokon er
di lu tang má dik lu ararat ngis ái.’ Má á
gam, gama lu him kuluk i pákánbung iau
bokoh alar gam gama káp ngorer i tám
arardos minái.”

25:13: Mat 24:42 **25:15:** Rom 12:6 **25:21:** Mat 24:45-47; Luk 16:10 **25:29:** Mat 13:12; Mar 4:25; Luk 8:18
25:30: Mat 8:12; Luk 13:28

Bungun nagogon

31 Mái Iesu a paptauni kán worwor ngoromin,

"Pákánbung na hut i Natun Kálámul, a kabisit sang, má na hut mai minmáir má tan angelo no da tiklik mai. Má na kis i kán kiskis a tuan alal imi naul bát.

32 Má tan matananu án naul matmatngan pokon da hut talum i narsán. Má namur nák purwai matananu ngorer i tám ololoh sipsip a lu tim purwai sipsip alari me.

33 Má tan tám nokwan na obop di uri mingin má tan tám abulbul uri káisán.

34 Na be rah ngorer, ki nák sap mái kabisit nák ngoi singin matananu erei i mingin ngo, 'Gam lákám á gam, ákte asosah i gam ái Tata! Gam lákám gamák otoi singin á lolsit tilami bát, lolsit er ákte eran páksi sur gam hirá i pákánbung a aksimi naul matmatngan pokon.

35 Gam lákám gaméng kusak kabin i pákánbung ngo iau matpám má, uk tabar iau. Má iau sák suri dan, u tari singing. Iau hut án asir, uk akusak iau i kam rum.

36 Má ngo iau kunsin, uk asulu i iau. Iau sasam, uk ololoh i iau. Má iau kis i rumán batbat kalar, u han mák iau.'

37 "Má tan tám nokwan da longrai ngorer má da gáltai ngo, 'Konom, anges gim mák iáu ngo u matpám má gimá tabar iáu? Má ngo u sák suri dan má gimá tari?

38 Má anges gim mák iáu ngo iáu asir má gimá long pas iáu, má ngo u kunsin má gimá asulu i iáu?

39 Má anges u sasam má ngo u kis i rumán batbat kalar má gimá han laum iáu?'

40 "Má kabisit na kosoi ngo, 'A muswan iau parai si gam, i pákánbung gam artabar uri narsán rang buhang er di sáhár, wa kápte gam longoi uri narsá di masik, gam longoi mam iau sang mul á ngorer.'

41 "Má namur nák parai si rung er di kis i káisán ngo, 'Gam han alar iau, ákte wás pala gam ái Káláu. Gama han uri kámnah a inan áklis er ái Káláu ákte eran on uri Satan má kán tan sápkin angelo.

42 Gam kaplah alar iau káplabin i pákánbung ngo iau matpám, kápgamte tabar iau. Má iau sák suri dan, kápgamte akngim iau.

43 Iau hut án asir, má kápgamte long pas iau uri kamu rum. Má ngo iau kunsin, kápgamte asulu i iau. Má iau sasam má iau kis i batbat kalar, kápgamte mák iau.'

44 "Má tan tám abulbul da kosoi ngoromin, 'Konom, anges gimáte mák iáu ngo u matpám ngo u sák suri dan ngo u hut án asir ngo u kunsin ngo u sasam ngo u kis i batbat kalar, má kápgimte tangan iáu?'

45 "Má kabisit na kos di ngoromin, 'A muswan iau parai si gam, i pákánbung gam mákái tan sáhár er má gam matai artangan uri narsá di, a duk i iau mul er, má ngorer kápgamte tangan iau.' "

46 Mái Iesu a arahi kán worwor ngoromin, "Ái rung minái tan tám abulbul, da han uri rangrangas áklis, má tan tám nokwan uri liu áklis sang."

26

Di eran suri tola Iesu
Mar 14:1-2; Luk 22:1-2; Ioa 11:45-53

1 Io, ákte rah má kán aratintin ái Iesu, má namur a parai singin kán bos kalilik án aratintin ngo,

2 "Gamáte talas ngo aru sár má bung suri akiláng i bungán longsit án sorliu palai. Má Natun Kálámul da tari uri limán bos kálámul suri da bás páptai uri kubau kus."

3 Má bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos kálámul pakta til Iudáiá di hut talum iatung i rum si Kaiapas tám osmapak táil.

4 Kándi tu ser sál suri da tola kodongna Iesu suri da up bingi.

5 Má ngorer dik parai ngo, "Koion gita tolai i bungun longsit da káp togor i matananu má dák apturi tilik arup."

25:31: Mat 16:27, 19:28 **25:32:** Ese 34:17; Apa 20:11-13 **25:35:** Ais 58:7 **25:40:** Kis 19:17; Mat 10:42; Mar 9:41 **25:41:** Mat 7:23 **25:46:** Dan 12:2; Ioa 5:29 **26:2:** Kal 12:1-27; Mat 20:18

Wák a pukri lul ái Iesu mai wel a tomtom
Mar 14:3-9; Ioa 12:1-8

6 Ái Iesu má kán kalilik án aratintin di
han ur Betani má di kusak i rum si Saimon
er a sami lepra tungu, má dik namnam.
7 Kándi tu namnam besang, má kesi wák
a hut mai átbán wel di longoi mai hat, má
wel erei lain wel a tomtom má a pakta
sang i mátán. Má wák er a tok puri átbán
mák urai wel uri lul ái Iesu.
8 Má tan kalilik án aratintin iatung di
mákái ngorer má dik mos má dik parai
ngoromin, “Suri dáh a omlawai lain wel
erei?
9 Wel erei a arwat suri da sirai pasi
lala mámát án pirán tabal suri tángni tan
sáhár.”
10 Mái Iesu a longrai ngorer ki ák parai
si di ngoromin,
“Suri dáh gam soksokoi? Gama
káksiai sár. Ái sang a longoi lain táit uri
narsang.
11 Tan sáhár di erei narsá gam áklis.
Mái sár á iau káp ina te kis áklis narsá gam.
12 Má ái sang a pukri kápán páplun i
iau mai wel ngorer a eran i iau suri bung
da tahun iau on.
13 Má támin muswan iau parai si gam,
i tan malar no i naul matmatngan pokon
da arbin mai lain arbin ái, da parai mul i
táit erei a longoi i wák min mam iau má
da para agasi suri.”

Ái Iudas a sormángát suri agur tar Iesu
Mar 14:10-11; Luk 22:3-6

14 Má namur ái Iudas Iskariot, kes tili di
á sángul mai aru á kalik án aratintin, a so
alar di mák han hut singin tan pakpakta
kán tan tám osmapak
15 má ák parai si di ngo, “Dánih gama tari
singing ngo ina tar Iesu ur si gam?” Má
dik tari atul i sángul á kepwen pirán tabal
siliwa singin.
16 Má ngorer ái Iudas a turpasi ser sál
suri na agur tar Iesu ur singin bos kurtara.

Di eran i namnam uri longsit án sorliu palai
Mar 14:12-16; Luk 22:7-13

17 Tatalen kán tan Iudáiá a ngoro minái.
I libung táilnai longsit án ani beret káp a
tini sut, di lu up bingi tan gengen sipsip
suri da ani uri akiláng i longsit án sorliu
palai mul. I bung erei sang, kán kalilik án
aratintin di gálta Iesu ngo, “Be, ai u nem
on ngo gima han ur ái má eran i namnam
án sorliu palai?”
18 Má a longrai ngorer ái Iesu má ák
parai ngoromin, “Gama han má urami
Ierusalem, má gama mákái kálámul er
iakte parai si gam má gamák parai singin
ngo, ‘Ái Tám Aratintin a parai ngo, “Kak
pákánbung ákte hut má, má ina ani nam-
nam án sorliu palai i kam rum tiklik mai
kang kalilik án aratintin.” ’ ”
19 Má tan kalilik án aratintin di lon-
grai ngorer ki dik aptur má dik han ur
Ierusalem, má dik longoi ngorer ái Iesu
ákte parai si di, má dik eran i namnam án
sorliu palai iatung.

Ái Iesu a worwor tus suri kálámul na agur tari
Mar 14:17-21; Luk 22:14, 22:21-23; Ioa 13:21-30

20 Má ngo ákte ronron, ái Iesu má kán
kalilik án aratintin di hut, má dik sukis
suri turpasi namnam.
21 Má kándi tu namnam besang, mái Iesu
a parai ngoromin, “Támin muswan iau
parai si gam, kes tili gam na agur tar iau.”
22 Kán kalilik án aratintin di longrai
ngorer, má a sák i bál di, má di keskeskes
dik turpasi gáltai ngoromin, “Kápte ngo
iau, be?”
23 Mái Iesu a kos di ngo, “Ái koner
giur namnam tiklik tili kápán les erei iau
namnam til on, ái sár na agur tar iau.
24 A támin muswan ngo Natun Kálámul
na han mur arwat pasi sál suri minat
ngorer a parai i pinpidan. Mái sár na tuan
sák bul uri kálámul er na agur tari Natun
Kálámul! Na han kuluk singin kálámul er
ngo káp na han te páng.”
25 Mái Iudas tám arasong er a parai ngo,
“Keskam, Tám Aratintin, kápte ngo iau,
be?” Mái Iesu a kosoi ngo, “Áá, á iáu sár.”

26:7: Luk 7:37-38 **26:11:** Nag 15:11 **26:15:** Skr 11:12; Ioa 11:57 **26:17:** Kal 12:14-20 **26:23:** Sak 41:9

Namnam káián ái Konom
Mar 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25

26 Kándi tu namnam be, mái Iesu a long pasi kesi tigán balbal mák sung kári, má namur a tibi mák tari singin kán kalilik án aratintin mák parai mul si di ngoromin, “Gama top pasi má gamák ani. Minái á kápán páplun i iau.”
27 Má namur a long pasi kinleh wain mák sung kári mul, ki ák tari singin kán kalilik án aratintin má a parai ngo, “Gam no gama ngin on.
28 Minái á dárang a adikái kamkabat si Káláu. Na sal suri hul aliu pasi marán má suri pah palai kándi sápkin.
29 Iau parai si gam, káp ina te ngin on mul á suir wain pang i bung erei ina ngin i hutngin wain tiklik mam gam ami lolsit si Tata.”
30 A rah i kán worwor ái Iesu, má namur di saki kesi saksak ki dik so alari rum má dik han urami pungpung á Oliwa.

Ái Iesu a para táilna Petero ngo na pua palai
Mar 14:27-31; Luk 22:31-34; Ioa 13:36-38

31 I pákánbung kándi tu láklák be tangrai sál, ái Iesu a parai si di ngoromin, “Kamu ruruna na pur i pákán libung in kabin sur iau, ngorer i Buk Tabu a parai ngo,

‘Ái Káláu na up bingi tám ololoh sipsip,
má bos sipsip da tam sara.’

32 Má namur ngo iakte liu kaleng, ina táil i gam ur Galiláiá.”
33 Mái Petero a parai si Iesu ngo, “Káksiai ngo di no na pur i kandi ruruna kabin sur iáu, mái sár á iau kápte.”
34 Mái Iesu a parai si Petero ngoromin, “Támin muswan iau parai singim, inái i libung, i pákánbung kok kápate tang besang, una arkawar pala iau na tul i pákán.”
35 Mái Petero a kos kalengna Iesu ngoromin, “Auh, kápte! Káksiai ngo da long te matngan rangrangas mam iau ngo da up bing iau, má kápte sang ina arkawar pala iáu.” Má bos kalilik án aratintin no di parai ngorer mul.

Ái Iesu a sung á Getsemane
Mar 14:32-42; Luk 22:39-46

36 Mái Iesu tiklik mai kán kalilik án aratintin di lu hanhan má dik hut i pokon di utngi ngo Getsemane, mái Iesu a parai si di ngo, “Gam iain, má iau ina han urada inak sung be.”
37 Má ngorer a lam pas Petero mái Iakobo mái Ioanes, aru natun ái Sebedaio, má dihat má han. I pákánbung erei, lala tabureng a hut i narsán ái Iesu
38 má ák parai si ditul ngo, “Tabureng a káng i balang má páput na baur iau. Gamtul iain má gamtula pán tangan iau.”

39 Ái Iesu a kálik láklák iamuda sár, mák pur uramudi bim mák sung ngoromin, “Keskam, Tata, arwat suri ngo una long palai á kinleh án rangrangas má minat alar iau? Mái sár káp una te mur i kak nemnem, una mur on ngorer i kam nemnem sang.”

40 Ái Iesu a kaleng má a mák ruktul er ditul boptin, má a parai si Petero ngoromin, “Ngádáh, kápte gamtul arwat suri gamtula pán tangan iau i án mudán pákánbung sár?”
41 Má namur mul a parai si ditul ngo, “Gamtula pán má gamtulák sung suri gama tur rakrakai i pákánbung án artohtoh. Támin, bál gam a nem on, mái sár kápán páplun kápate rakrakai.”
42 Má a han alar ditul mul ái Iesu suri sung má a parai ngoromin, “Kakang, ngo kápate kuluk ngo kinleh án rangrangas min na bokoh alar iau, ki inak ngin on. Iau nem sár i kam nemnem sang.”
43 Má namur a kaleng mul, má ngorer a mákái kán atul i kalik án aratintin ditul boptin kabin a tuan taun i mát ditul.
44 Mái Iesu a han alar ditul i átuil pákán mul suri sung, má a parai sár mul i worwor ngorer ákte parai.
45 Má a kaleng mul mák parai si ditul ngo, “Kamutul tu boptin má aunges be? Pákánbung ákte hut má. Mákái, minái má á Natun Kálámul dák top tari má uri limán bos tám sápkin.

26:28: Kal 24:8; Ier 31:31-34; Skr 9:11; 1Ko 10:16 **26:30:** Luk 22:39; Ioa 18:1 **26:31:** Skr 13:7; Ioa 16:32 **26:32:** Mat 28:7, 16 **26:34:** Mat 26:69-75 **26:38:** Ioa 12:27 **26:46:** Ioa 14:31

46 Gam kodas, giták lu han má! Mákái,
erei mái kálámul na agur tar iau!”

Ái Iudas a agur tar Iesu
Mar 14:43-50; Luk 22:47-53; Ioa 18:3-12

47 Ái Iesu kán tu worwor be, mái Iudas,
kes tili di á sángul mai aru, a kahra tiklik
mai lala matananu di kipi kandi bos pa-
pam turán i di. Má bos pakpakta kán tan
tám osmapak má bos kálámul pakta dikte
dos palai matananu er suri tiklik mam
Iudas.
48 Má ái koner a agur tar Iesu ákte
para páksi kán akiláng narsán matananu
ngoromin, “Kálámul er ina árár pasi mai
doroi, ái sár á erei. Gama tolai.”
49 Mái Iudas a hut mák láklák tálángna
Iesu mák parai ngo, “Lain libung, Tám
Aratintin!” má a doroi.
50 Má ái Iesu a parai ngo, “Na, turang!
Longoi be i táit ukte hut suri!” Má
matananu di mák Iudas a longoi ngorer,
ki dik top i Iesu má dik tolai.
51 Má kes tili di ái rung di tiklik mam Iesu
ák taruh pasi kán is mák tárái toptop káián
tám osmapak táil uri talngán mák tár kus
palai talngán.
52 Mái Iesu a mákái ngorer mák parai
singin ngo, “Una dung kalengnai kam is i
kuán. Kálámul a lu arup ngorer mai is, wa
na mat mul ngorer!
53 Ngádáh, kápute mánán ngo á iau iau
arwat sár ngo ina sung Tata suri na tangan
iau? Ina sungi ngorer má káp melek sár
na dos palai marán sorliwi sángul mai aru
á boh angelo suri tangan iau.
54 Mái sár káp ina te sungi kabin a mon
i tan táit a parai i Buk Tabu ngo na hut
i pákánbung minái. Má ngo ina sungi
ngorer, ki kápnate ian á tan táit erei.”
55 Má ngorer ái Iesu a parai singin
matananu er ngo, “Ngádáh, gam hol on
ngo á iau kesi tám ngákngák ngorer gamá
hut mai kamu bos papam suri gama up iau
mai má kabat pas iau? Marán á bung iau
lu kis i katbán i gam ami rumán osmapak,
má iau lu atintini matananu ái. Má suri
dáh kápgamte tola iau i pákánbung er?
56 Mái sár tan táit minái a hut suri long
arwat pasi worwor erei tan tám worwor
tus di le on i Buk Tabu.”
Má i pákánbung er bos kalilik án arat-
intin di no di hol pala Iesu má dik táu alari.

Ái Iesu a sámtur i nagogon
Mar 14:53-65; Luk 22:54-55, 22:63-71; Ioa 18:13-14, 18:19-24

57 Mái rung erei di tola Iesu di lami
uri narsán ái Kaiapas, tám osmapak táil,
uratung i kuir rum kándi tu hut talum ái á
bos kálámul pakta má bos tám mánán uri
nagogon.
58 Mái Petero a lu murmur su i Iesu
má a kusak urami pelbut i rum káián tám
osmapak táil. Má a kis tiklik mai bos tám
mákmák kalar iatung. A nem ngo na mák
tusi táit ngo na hut.
59 Má tan pakpakta kán tan tám osma-
pak má kunlán kaunsel no di ser sur te
kálámul suri da angagur uri Iesu singin
kaunsel, má namur kaunsel na oboi ran-
grangas ur on ngo na mat.
60 Marán tan kálámul di parai te angagur
ur on, mái sár kápte kesá worwor a artálár
suri da nagogon on mai uri minat. Má
namur aru kálámul diar aptur
61 má diará parai ngoromin, “Giur sang
giur longrai kálámul min a parai ngo a ar-
wat ngo na tarápái rumán osmapak káián
ái Káláu, má na him pasi atul á bung sár
suri long kalengnai nák sámtur.”
62 Io, má tám osmapak táil a aptur mák
gátna Iesu ngoromin, “Ngádáh, káp kam te
kokos suri tan worwor minái di parai uri
iáu?”
63 Mái Iesu a tur pau sár má kápate
kokos.
Má tám osmapak táil a bali parai singin
ngo, “Iau oror kalar iáu mai ngisán ái
Káláu koner a liu áklis. Be, á iáu á Mesaia,
Natun ái Káláu?”
64 Mái Iesu a kosoi ngo, “Áá, a ngorer sár
u parai. Má iau parai si gam no ngoromin.
Namur gama mákái Natun Kálámul na kis
tili risán mingin ái Káláu Tám Rakrakai
Sorsorliu, má na hut mai kumlán mehmeh
tilami bát.”

26:51: Ioa 18:26 **26:52:** Tgk 9:6; Apa 13:10 **26:55:** Luk 19:47, 21:37 **26:61:** Ioa 2:19-21 **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 **26:64:** Sak 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 **26:65:** Mat 9:3; Ioa 10:33

65 Má tám osmapak táil a mos i bál
mák tarápái lusán mák parai ngo, “Ákte
worwor sáksák má! Suri dánih gita ser sur
te kálámul suri para te táit mul? Gamáte
longrai er a parai ngo a arwat mam Káláu!
66 Má gam, ngádáh á kamu hol?” Má tan
kaunsel má tan tám ololoh mul di parai
sang ngo, “Ákte longoi sápkin. A nokwan
ngo na mat.”
67 Má di turpasi iapsi má dik ubi, má te
di posri
68 má dik parai singin ngo, “Wái, á iáu á
Mesaia? Una utung tusi ngo ái sinih er a
up iáu!”

Ái Petero a pua pala Iesu
Mar 14:66-72; Luk 22:56-62; Ioa 18:15-18, 18:25-27

69 Mái Petero a sukis pagas iamudi lol
malar. Má kesi tahlik a tám toptop a han
má ák mák Petero iatung. Má wák erei a
han narsán má a parai singin ngoromin,
“Á iáu mul u lu tiklik mam Iesu er kakun
Galiláiá.”
70 Mái Petero a arkawar palai mák parai
ngo, “Káp iau te talas suri táit er u parai.”
71 Má a han alar di uramudi mátán kas.
Má kesi tahlik mul a tám toptop a mák
Petero mák parai singin matananu iatung
di sámtur pagas ngo, “Kálámul min a lu
tiklik mam Iesu er kakun Nasaret.”
72 Mái Petero ákte lu arkawar pala Iesu
mul mák parai ngo, “Iau oror mai támin
muswan, káp iau te mánán on á kálámul
er!”
73 Má namur matananu di sámtur iatung
di mul di han uri narsán ái Petero má dik
parai singin ngo, “Áá, a muswan á iáu á
kes tili di kabin ngo gim longra ilmi kam
worwor a ngorer i kaungán matananu til
Galiláiá.”
74 Mái Petero a longrai ngorer má
a turpasi oror mai muswan ngoromin,
“Ngo káp iau te parai támin, ái Káláu na
arangrangas i iau suri. Káp iau te mánán
on á kálámul er.”
Io, má káp melek sár má kok a tang,
75 mái Petero a hol pasi worwor er a
parai singin ái Iesu ngo, “I pákánbung kok
kápate tang besang, una pua pala iau na
tul i pákán.” Ái Petero a hol pasi worwor
erei má ák tinang i bál suri, má ngorer a
so tilatung mák lala tang.

27

Ái Iesu a sámtur i nagogon i mátán táil ái Pilato
Mar 15:1; Luk 23:1-2; Ioa 18:28-32

1 I kábungbung sang, di worwor talum
ái rung erei bos pakpakta kán tan tám
osmapak má bos kálámul pakta no. Di
worwor talum suri da obop Iesu uri minat.
2 Má di kabat Iesu má dik lami uri
narsán ái Pilato, kálámul pakta til Rom, má
dik susdo tari uri limán.

Minat si Iudas
Apo 1:18-19

3 Má i pákánbung ái Iudas tám arasong
a mákái ngo ái Iesu dikte oboi nagogon
án minat on, erár ák tinang i bál mák hol
kaleng má, má ngorer a kaleng uri narsán
bos pakpakta kán tan tám osmapak má
boh kálámul pakta. A kipi atul i sángul á
pirán tabal suri na tari si di.
4 Mái Iudas a parai ngoromin, “Iakte
sák! Iau agur tari kálámul a nokwan erei
má nák mat ngorer.” Mái rung er di kosoi
ngo, “Dánih gima longoi á gim? Wa uk lu
ingai iáu sang má mai, kam talar!”
5 A be longrai ngorer ái Iudas, ki ák
sápka palai pirán tabal sár iatung i rumán
osmapak mák sangar i han pas alar di. Ák
han sár má ngorer ák bibing mai suk ák
mat.
6 Tan pakpakta kán tan tám osmapak di
kipi pirán tabal má dik parai ngo, “Pirán
tabal minái a dur kabin di huli dár mai.
Má ngorer kápate artálár uri nagogon
kángit ngo da oboi pirán tabal er iatung i
nián omobop er i rumán osmapak.”
7 Má namur di kis talum má dik
sormángát i pirán tabal erei suri huli kuir
bim káián kesi tám long lus. Má kuir bim
er di oboi suri tahni tan kálámul tili risán
er di mat á Ierusalem.
8 Má ngorer á káplabin suri pokon er dik
utngi mai ‘Pokon án Dár’ ák han átik onin
sang.

26:66: Him 24:16; Ioa 19:7 **26:67:** Ais 50:6, 53:5 **26:75:** Mat 26:34 **27:5:** Mat 26:14-15; Apo 1:18-19 **27:9:** Skr 11:12-13

9 Má erei á táit a parai ái Sakaria tám
worwor tus a tapam hut muswan ngo,
"Di top pasi atul i sángul á pirán tabal,
mámát erei rung til Israel dikte
mángtai suri huli kálámul er.
10 Má di kipi pirán tabal er má dik huli kuir
bim káián tám long lus.
Di longoi ngorer ái Konom ákte parai
singing."

Ái Pilato a gálta Iesu
Mar 15:2-5; Luk 23:3-5; Ioa 18:33-38

11 Mái Iesu a tur i mátán táil i tátáil til Rom, mái Pilato a gátnai ngo, "Be, iáu á kabisit káián tan Iudáiá?" Mái Iesu a kos Pilato ngoromin, "Áá, a ngorer sang ukte parai."

12 Má bos pakpakta kán tan tám osmapak má boh kálámul pakta, di parai marán táit ur on, mái sár ái Iesu kápate kos di.

13 Má ngorer ái Pilato a bali gálta Iesu ngo, "Ngádáh, kápute longrai á marán má táit erei dikte parai uri iáu?"

14 Mái sár ái Iesu kápte a káling kokos suri tekesá táit er di parai ur on, má ngorer ái Pilato a lala sodar suri.

Ái Pilato a nagogon i Iesu uri minat
Mar 15:6-15; Luk 23:13-25; Ioa 18:39-19:16

15 I tan bungun longsit án sorliu palai, koner a kálámul pakta til Rom a lu mángát palai kesi kálámul tili rumán batbat kalar, ái koner matananu di nem on.

16 I pákánbung erei, te tám ngákngák di kabat di uri rumán batbat kalar. Má kes tili di ái rung er di lala mánán on, ngisán ái Barabas.

17 Má ngo matananu dikte hut narsán ái Pilato, ki ák gálta di ngo, "Sinih á gam nem on ngo ina pálás palai ur si gam? Ina pálás pala Barabas ngo ina pálás pala Iesu, ái koner di utngi ngo Mesaia?"

18 Ái Pilato a parai ngorer kabin a mánán ngo rung erei di bálsák uri Iesu kabin matananu di árngai ngisán, má ngorer dik obop Iesu uri nagogon.

19 Má i pákánbung er a kis ái Pilato i rumán nagogon, kán wák a tar palai kesá pákán ram a le on ngoromin ngo, "Kápte táit a sák a longoi á kálámul er, má koion una long te táit mai kabin nengen i libung iau mihmih sáksák ur on."

20 Mái sár bos pakpakta kán tan tám osmapak má boh kálámul pakta di tari duk i matananu suri ngo da sung Pilato nák pálás pala Barabas, mái Iesu na oboi uri minat.

21 Mái Pilato a bali gálta di ngoromin, "Sinih tili diar gam nem on ngo ina pálás palai ur si gam?" Má di kos Pilato ngo, "Una pálás pala Barabas!"

22 Mái Pilato a gálta di mul ngo, "Dánih má ina longoi mam Iesu er di utngi ngo Mesaia?" Má di no di parai ngo, "Bás páptai uri páspáng!"

23 Mái Pilato a gálta di ngoromin, "Suri dáh gama up bingi? Matngan sápkin ngádáh ákte longoi?" Má matananu di lala wakwak má dik parai ngo, "Bás páptai uri páspáng!"

24 Ái Pilato a longrai ngorer mák mákái ngo kápate arwat ngo na tur kári nemnem káián matananu, má páput má na aptur i ororok. Má ngorer a salaptur mák long pasi dan má ák siwi limán i mátán táil i matananu, má ák parai ngo, "Á iau, kápte ngo iau á káplabin á minat káián kálámul minái. Kamu táit sang á er."

25 Má matananu no di kosoi ngo, "Dárán kálámul min na uri káil i gim má rang nat gim! Á gim sang gim káplabin pasi kán minat."

26 Má ngorer ái Pilato a pálás pala Barabas ur si di, má a tar Iesu suri dik rapsi á tan tám arup má namur dák bás páptai uri páspáng.

Tan tám arup di ret mam Iesu
Mar 15:16-20; Ioa 19:2-3

27 Má namur bos tám arup si Pilato di lam pas Iesu má ding kusak tiklik mai uri kesi kuir rum sang má ding kilkila talmi bos tám arup.

28 Má namur di long palai lusán má dik asulu on mai sulu a mirik,

29 má dik longoi kesi balaparip mai kaulbek má dik oboi i lul, má dik tari kesá kuir kubau i limán mingin. Di longoi

27:12: Ais 53:7 **27:18:** Ioa 11:47-48, 12:19 **27:24:** Nag 21:6-9 **27:25:** Apo 5:28 **27:28:** Luk 23:11

mai ngorer i mermer kán kabisit, má dik lu pur dirtapul i mátán táil ái Iesu. Má ngorer di tartar retret singin, má dik árár pasi ngorer i kálámul pakta má dik parai ngoromin, “Huihui iá! Erei má kabisit kándi tan Iudáiá!”

30 Má namur dik lu iapsi má dik long pasi bus má dik boktoi lul mai.

31 Má ngo dikte tartar retret no mai ngorer má, ki dik ulát palai sulu tili kápán páplun ái Iesu má dik asulu kalengnai mai lusán sang. Má namur dik tangna pasi suri da bás páptai má uri páspáng.

Di bás pápta Iesu uri kubau kus
Mar 15:21-32; Luk 23:26-43; Ioa 19:17-27

32 Má ngo di lu hanhan tangra sál, di banai kesi kálámul ngisán ái Saimon, kakun Sairini, má dik tur páptai má dik tari duk on suri ák puski kán kubau kus ái Iesu.

33 Má ngorer di lam Iesu uri kuir pokon di utngi ngo Golgata, sálán ngo ‘koroson lul’.

34 Má ngo dikte hut á Golgata, di tari suir wain si Iesu erei di ariwai turán te suir kábau er a maptal suri long bingi rangrang. Ái Iesu a tohoi suir wain erei, mái sár a matai má kápate ngin on.

35 Má namur di bás pápta Iesu uri kubau kus má dik hom satu pasi kán tan táit ngorer i kán sulu má lusán ur kandi.

36 A be rah i tan táit si Iesu er di satu suri, ki ding kis má, má dik tu márásngin on.

37 Má ami iátin lul, di le i worwor er di nagogon on suri ngoromin, “Ái Iesu minái, ái á kabisit kán tan Iudáiá.”

38 Má di bás páptai aru i tám ngákngák tiklik mam Iesu mul, kes tili balsán mingin má kes tili balsán káisán.

39 Má ngorer matananu di sorliu má di mák Iesu uramuni naul kubau kus má di luhluhrai lul di sár ur on, má di ret mai

40 ngoromin, “Wái! Á iáu u parai ngo una tarápái rumán osmapak, má ngo una him pasi atul á bung sár suri long kalengnai! Erei má una aliu pas iáu sang! Ngo iáu Natun ái Káláu, ki unák sosih tilatung i naul páspáng!”

41 Má ngorer mul bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos tám mánán uri nagogon má bos kálámul pakta di tartar retret mam Iesu mul má dik parai ngoromin,

42 “A aliu pasi boh lite kálámul, mái sár kápate arwat suri na aliu pasi sang. Onin sang gita mákái má kabisit kán Israel na sosih alari páspáng suri giták ruruna on!

43 Kabin a parai ngo a ruruna i Káláu má a ngoi mul ngo ái Natun ái Káláu. Má onin sang gita mákái kán nemnem ái Káláu, ngo na tangan pasi ngo kápte!”

44 Má aru i tám ngákngák di bás pápta diar turán ái Iesu, diar mul diar para bengtai má diará wáng on.

A mat ái Iesu
Mar 15:33-41; Luk 23:44-49; Ioa 19:28-30

45 Má i sángul mai aru á pákánbung, nas a kuron má a bohoi kunlán balis er, má kuron a pang i atul á pákánbung.

46 Má i atul á pákánbung i rahrah ái Iesu a kilkila ngángra Káláu ngoromin, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Sálán ngoromin, ‘Káláu, kang Káláu, suri dáh ukte hol pala iau?’

47 Má te tili di á matananu di sámtur pagas iatung páput, di longrai má dik parai ngo, “Kálámul min a kilkila Elaisa.”

48 Má kes tili di a rut mák long pasi kesi táit ngoro loson lamas, má a dungi uri kinleh suir wain er a maptal mák sosap pasi suir wain. Má a akai táit er i kuir gáh mák sua tari uramuni ngudun suri na ngin on.

49 Má tan kálámul er di parai ngo, “Kái be! Giták mákái be ngo ái Elaisa na hut má na tangan pasi.”

50 Má namur ái Iesu a lala kilkil mul, má ák bál palai tanián mák mat.

51 Má i pákánbung erei sár, tilik sulu ami polgon rumán osmapak a ráp tilami iát uradi lal má ák ru on. Má a hut i tiling kunkun má ák pospos i bos hat.

52 Tan tarang án minat a pasbat má marán tili matananu si Káláu er dikte mat, di liu má dik aptur alari minat.

27:30: Ais 50:6 **27:34:** Sak 69:21 **27:35:** Sak 22:18 **27:38:** Ais 53:12 **27:39:** Sak 22:7, 109:25 **27:40:** Mat 26:61; Ioa 2:19 **27:43:** Sak 22:8 **27:46:** Sak 22:1 **27:48:** Sak 69:21 **27:51:** Kal 26:31-33; Eba 10:19-20

53 Di han alari kándi tan tarang án minat,
má namur ngo ái Iesu ákte liu kaleng,
ki dik han urami malar á Ierusalem má
marán dik mák di.
54 Má tátáil kán bos tám arup mai tan
tám arup mul di sámtur pagas iatung i
risán suri ololoh i táit di longoi mam Iesu.
Má ngo di mákái tan táit ngorer i kunkun
má matngan táit ngádáh a tapam hut, ki
dik ráuráuwas má dik pángáng suri, má
dik parai ngo, "A támin muswan, kálámul
minái, war ái Natun ái Káláu!"
55 Te wák di iatung mul i pokon er, mái
sár di kálik tur tepák suri mák Iesu. Tan
wák er dikte lu mur i Iesu ami Galiláiá má
dik lu tángni, má namur dik mur i Iesu átik
á Ierusalem.
56 Má iatung i katbán tan wák erei ái
Maria Magadalene, mái Maria mámán ái
Iakobo mái Iosep, mái mámán ái aru natun
ái Sebedaio mul.

Ái Iosep til Aramatia a tahun Iesu
Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; Ioa 19:38-42

57 Ákte páput má suri rahrah i bung
erei, má kesi konom til Aramatia, ngisán
ái Iosep, a hut. Má ái mul á kesá kálámul a
lu mur i Iesu.
58 Má ngo dikte mánán pasi ngo ákte
mat mái Iesu, ái Iosep a han mák gálta
Pilato suri kápán páplun ái Iesu suri na
tahni. Mái Pilato a ardos suri da tari kápán
páplun ái Iesu ur si Iosep.
59 Má ngorer ái Iosep a artari suri dik
long pasi kápán páplun ái Iesu má dik duri
mai hutngin sepen sulu,
60 má di kipi uri kán tarang án mi-
nat sang, mátán hat dikte hutngin ili tili
bángbágil hat. Má namur di girwai kesi
lala hat má dik batbat kári mátán tarang
mai, má dik han má.
61 Mái Maria Magadalene má kesi Maria
mul diar iatung be má diará kis pátmi
mátán hat erei.

Di monmon kári tarang

62 Má arasa i kábungbung i bungán
aunges, bos pakpakta kán tan tám osma-
pak má tan Parisaio di kis talum mam
Pilato
63 má dik ngoi singin ngo, "Mákái,
konom, gim hol páptai ngoromin. I
pákánbung kán tu liu be á tám angagur
erei, a ngoi ngo na liu kaleng tili minat i
átuil bung.
64 Una tari pala te worwor ngo kán
tarang án minat da lain mákmák kári sang
nák han pang i átuil bung. Má ngorer
kán kalilik án aratintin kápdate han má
sikip pasi kápán páplun má dák agurái
matananu ngo ákte liu kaleng tili mi-
nat. Angagur tungu a tuan sák, mái sár
ngo da agur pasi matananu mai matngan
angagur minái, ki na tuan sák taladeng
sang!"
65 Ái Pilato a longrai ngorer mák parai
si di ngo, "Lam pas te tám arup má gamák
han má lain mákmák kári tarang erei."
66 Má ngorer di aptur má dik han. Dik
han gorgor kári tarang er suri kápte kes
na tohoi kusak ur on. Má dik obop te tám
arup mul suri mákmák kári.

28

A aptur kaleng ái Iesu
Mar 16:1-10; Luk 24:1-12; Ioa 20:1-18

1 Má namur ákte rah i bungán aunges,
má i Sade i ngahwán kábungbung sáksák,
ái Maria Magadalene mái kesi Maria mul
diar han uri mátán hat er di dung Iesu ái.
2 Má káp melek a hut i tiling kunkun,
má kesi angelo káián ái Konom a hut sosih
tilami bát má ák girwa palai hat mák sukis
on.
3 Kán mákmák i angelo a talas ngorer i
pil má lusán a tuan bal ngoro busbus.
4 Tan tám arup di ololoh i tarang di
mákái ngorer má dik lala ráuráuwas má
dik pur uradi bim ngorer i kálámul ákte
mat.
5 Má angelo er a parai singin aru wák
ngoromin, "Koion gaura mátut! Iau
mánán ngo gaur mákmák sur Iesu er di bás
páptai uri kubau kus.
6 Bokoh ái á main. Ákte liu kaleng
ngorer sang ákte parai. Gaur lákám gaurák
mákái pokon a bopbop on.

27:55: Luk 8:2-3 **27:58:** Nag 21:22-23 **27:60:** Ais 53:9 **27:63:** Mat 12:40, 16:21; Mar 9:31, 10:33-34; **28:6:** Mat 12:40, 16:21

7 Má ngorer gaura sangar i han, má
gaurák bitái kán kalilik án aratintin ngo
ákte liu kaleng alari minat, má na táil i
gam urami Galiláiá, má erei á pokon gama
mákái ái. Erei sár á worwor talas iakte
parai si gaur."
8 Má diará longrai ngorer, ki diará san-
gar i han tilatung. Diar mátut, mái sár diar
laes mul, má ngorer diar má rut suri parai
singin kán bos kalilik án aratintin.
9 Má káp melek sár mái Iesu a bana diar
mák parai si diar ngo, "Matau na kis i
gaur." Diar mák Iesu ngorer má diará han
sukis dirtapul i mátán táil ái Iesu, má diará
top i keken má diará lotu uri narsán.
10 Mái Iesu a parai si diar ngoromin,
"Koion gaura mátut. Gaura han narsán
rang tuang, kak tan kalilik án aratintin
sang, má gaurák parai si di ngo da han ur
Galiláiá, má iatung da mák iau ái."

Di atatir i tan tám arup

11 Diar kaleng á aru wák er uri narsán
tan kalilik, má tan tám arup di ololoh
i tarang án minat di han urami bimán
rum á Ierusalem má dik atatir singin bos
pakpakta kán tan tám osmapak suri tan
táit er ákte tapam hut.
12 Má tan tám osmapak má tan kálámul
pakta di ngurkai, má namur dik tari pirán
tabal ur singin bos tám arup
13 má dik parai si di ngoromin, "Gama
parai ngo kán tan kalilik án aratintin ái
Iesu di hut i libung i pákánbung gam
boptin on má dik sikip pasi kápán páplun.
14 Má ngo ái Pilato, kángit kálámul pakta,
ngo na longrai ngorer, ki á gim gima
anokwai ur singin má kápnate long te táit
mam gam."
15 Má tan tám arup dik top on á pirán
tabal er má dik longoi ngorer dikte parai
má si di. Má arbin er a bonta noi tan
Iudáiá ák han pasi bung onin.

Ái Iesu a soura singin kán kalilik án aratintin

Mar 16:14-18; Luk 24:36-49; Ioa 20:19-23; Apo 1:6-8

16 Má sángul mai kesá kalik án aratintin
di han ur Galiláiá uri pungpung er ái Iesu
ákte parai si di,
17 mái Iesu a arsuar mam di iatung. I
pákánbung di mák Iesu, di pur dirtapul má
dik lotu uri narsán, ái sár te tili di aru i
kándi holhol.
18 Mái Iesu a láklák pátum mák parai si
di ngo,

"Ái Káláu ákte tari singing á nokwan
suri kátlán naul bát má naul bim no.
19 Má ngorer gama han narsán
matananu no i naul matmatngan pokon,
má gamák lam pas di suri da kalilik án
aratintin kaiak, má gamák siu di i ngisán
ái Tata má i ngisán ái Natun má i ngisán
Tanián a Pilpil.
20 Má gamák atintin di suri da mur noi
tan pinpidan erei iakte tari si gam. Má ina
tangan gam má kis áklis tiklik mam gam
pang i áwáwat i pákánbung."

28:10: Mat 26:32 **28:16:** Mat 26:32 **28:18:** Ioa 13:3; Epe 1:20-22 **28:19:** Mar 16:15-16; Apo 1:8

Lain Arbin a le on ái MARKO

Worwor táil

Ái Marko buhán ái Banabas, má diar saliu tiklik mam Paulo i kán mulán láklák ái Paulo. Mái sár ái Marko a han alar diar (Apo 13:13), má ngorer ái Paulo a matai ngo na saliu mai namur (Apo 15:36-41). Mái sár namur mul, ái Paulo ák tar wor suri ngo ái Marko na tángni mul (2Ti 4:11).

Lain arbin a le on ái Marko kápate parai marán aratintin si Iesu. Ái a lala parai tan tilik him a longoi ái Iesu er a inngas tari ngo kán tilik rakrakai ái Káláu a mon on, má ngorer ák arwat suri pah palai tan sápkin tatalen má hul aliu pas git (Mar 10:45). Ái Marko a le páptai marán worwor si Iesu suri matngan rangrangas da áslai á tan tám ruruna. Má ngorer git hol on ngo ái Marko a le i Lain Arbin minái i pákánbung ákte mon má i arabilbiling uri narsán tan tám ruruna, má ái Marko ák abálsa di mai worwor si Iesu (8:34-38).

Kán arbin ái Ioanes Tám Arsiu
Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Ioa 1:19-28

1 Minái á turpasi lain arbin sur Iesu Karisito, Natun ái Káláu.

2 A tangkabin hirá sang singin kesá tám worwor tus ngisán ái Aisaia, koner a le i worwor si Káláu er a parai ur si Natun ngoromin,

“Mákái, ina tarwai kesá kálámul suri na
tari kak pinpidan.
Ái na táil i iáu.
Na eran i matananu suri inan kaiam.
3 Má kálámul er na hut má na lu binbin i
pokon mau ngo,
‘Aleget i sál si Konom má eran on.
Long anokwai sál suri na láklák on!’ ”

4 Io má namur marán á bet a rah, ái Ioanes Tám Arsiu a hut ada i pokon mau mák arbin ngoromin, “Gama hol kaleng má gamáng kipi arsiu, má ngorer ái Káláu nák pah palai kamu tan sápkin.”

5 Má matananu tili bimán rum á Ierusalem má tili balis á Iudáiá di han suri longrai arbin si Ioanes. Má matananu di lu para aposoi kándi bos sápkin tatalen, mái Ioanes a siu di mai dan á Ioridan.

6 Ái Ioanes a sulu mai nihun kamel di hiri, mák reureu mai kápán sipsip. A ani sikiu má midu.

7 Mái Ioanes a arbin ur singin matananu ngoromin,

“Kálámul alatung na murwa pas iau,
ái a lala rakrakai sorliu iau. Má iau, iau
rumrum suri ina kusak i kán rum.
8 Á iau, iau siu gam mai dan sár. Mái
sár kálámul er na siu gam mai Tanián a
Pilpil má na mon i gam.”

Ái Ioanes a siu Iesu
Mat 3:13-17; Luk 3:21-22

9 I bet erei, ái Iesu a hut tilami Nasaret i balis á Galiláiá, mái Ioanes a siu Iesu iatung i dan á Ioridan.

10 Má i pákánbung er ái Iesu a masar alari dan, ák mákmák uramuni bát má ák mákái bát a ráp má Tanián ái Káláu a sosih ngoro bun má a kis on.

11 Má kaungán kes a hut tilamuni bát má a parai ngoromin, “Á iáu á natung, kang Kalik alal. A lala gas i balang mam iáu.”

Tám Angagur a tohtoh Iesu
Mat 4:1-11; Luk 4:1-13

12 Má káp melek sár mul, Tanián ái Káláu a tarwa melekna Iesu uramuni pokon mau,

13 má a kis i pokon tan rokoi di kis ái. Ahat i sángul á bung ái Iesu a kis iamuni pokon mau, mái Satan a tohtohoi. Má tan angelo di tapam hut má dik tangan Iesu.

Ái Iesu a turpasi him á Galiláiá
Mat 4:12-17; Luk 4:14-15

14 Má namur ngo dikte tola tar Ioanes ur si Erodes, ái Iesu a hut i balis á Galiláiá má a arbin mai lain arbin si Káláu. A parai ngoromin,

15 “Ákte arwat á bung má páput má matananu da kusak uri lolsit si Káláu má ái Káláu na kátlán i di. Gama hol kaleng má gamák ruruna i lain arbin.”

1:2: Mal 3:1 **1:3:** Ais 40:3 **1:4:** Apo 13:24, 19:4 **1:6:** 2Ka 1:8; Mat 11:8 **1:7:** Apo 13:25 **1:11:** Sak 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mar 9:7 **1:13:** Sak 91:11-13 **1:14:** Mar 6:17 **1:15:** Mat 3:2

Ái Iesu a kilkila pasi ahat i tám soksok
Mat 4:18-22; Luk 5:1-11

16 Mái Iesu a lu hanhan tangrai risán dan taliu á Galiláiá. A mák Saimon Petero mái Enru diar tuán, aru tám soksok, diar lu soksok mai uben iamuda i dan taliu.
17 Mái Iesu a parai si diar ngoromin, “Gaur lákám. Gaurák mur i iau má inak atintin gaur suri gaura tám soksok pasi matananu ur káián ái Káláu!”
18 Má káp melek mul má diar aptur alari kándiar uben iatung má diará mur i Iesu.
19 Má ngo a lu lákláklák iamunang tangrai kon, a mákái aru natun ái Sebedaio, ái Iakobo mái Ioanes, diar tuán leget i kándiar uben iatung i mon.
20 I pákánbung er a mák diar ái Iesu, a kilkila pas diar alar Sebedaio má bos tám him iatung i mon. Má diar má aptur má diará han tiklik mam Iesu.

Ái Iesu a long palai sápkin tanián
Luk 4:31-37

21 Dikte hut iatung i malar Kapernaum, má i bungán aunges ái Iesu a kusak uri rumán lotu má a turpasi aratintin i katbán matananu.
22 Má di longrai kán aratintin má dik pángáng suri, a kabin ngo kán aratintin kápate ngoro aratintin káián bos tám mánán uri nagogon. Kápte. Di longra ilmi ngo kán aratintin ái Iesu a mon i rakrakai on ngorer i kálámul a tarwai ái Káláu.
23 Má i pákánbung sang erei, kesi kálámul sápkin tanián a porta on a sol uratung i rumán lotu
24 mák perek ngoromin, “Iáu Iesu kakun Nasaret, suri dáh u soksok gim? Iau mánán i iáu, iáu Tám Pilpil káián ái Káláu! Ngádáh, ukte hut suri una up sara gim, be?”
25 Mái Iesu a longrai ngorer má ák dos kári sápkin tanián er ngoromin, “Una kis pau, má unák so alari kálámul erei!”
26 Má sápkin tanián a longrai ngorer má ák agokgokoi mák lala wakwak mák táu alari.
27 Má di no di pánsálngát on má dik argátna kaleng i di ngoromin, “Dánih á ngoro inái? Hutngin aratintin, be? Kálámul minái a mon i kán nokwan suri dos palai boh sápkin tanián mul má dik lu taram on.”
28 Má arbin sur Iesu a han arkaliut melek i bos malar á Galiláiá no.

Ái Iesu a aliu pasi mámán ái kán wák ái Saimon Petero
Mat 8:14-15; Luk 4:38-39

29 Má namur ái Iesu mai kán ahat i kalik án aratintin di so alari rumán lotu má dik lu hanhan iamunang, má ding kusak i rum si Petero mái Enru.
30 Má mámán ái kán wák ái Petero kán tu bop mai sasam. A málmálas. Má dik sangar i worwor mam Iesu suri.
31 Mái Iesu a han narsán mák top pasi limán má a salapturi, má sasam a han alari. Má namur wák erei a han má a eran i namnam ur ándi.

Ái Iesu a asengsegeng pasi marán matananu
Mat 8:16-17; Luk 4:40-41

32-33 Má i ronron bos matananu di hut talum iatung i mátán sál i rum si Petero. Di kipi marán kálámul di sasam má marán kálámul sápkin tanián a kusak i di.
34 Mái Iesu a aliu pas rung di sasam, má a tipar palai marán sápkin tanián. Má bos sápkin tanián a tur kalar di suri koion da worwor, kabin ngo bos sápkin tanián di mánán on ngo ái Natun ái Káláu.

Ái Iesu a worwor suri kán him
Luk 4:42-44

35 I kábungbung sáksák, nas kápate pos be, ái Iesu a pán mák so alari rum uramuda i pokon mau mák sung iatung.
36 Má namur ái Petero má rang turán dihat pán má dihat han ser sur Iesu.
37 Má ngo dikte mák pasi, ki dik bitái ngoromin, “Matananu no di gátna sur iáu.”
38 Ái Iesu a longrai ngorer má a kos di ngoromin, “Áá, iau mánán. Mái sár káp iau te hut suri tan kálámul minái masik. Kápte. Ina lu arbin mul ur singin tan lite. Má git má, giták han uri tan lite malar er páput!”
39 Má di lu hanhan uri tan malar á Galiláiá no, má ái Iesu a tipar palai bos

1:22: Mat 7:28-29 **1:24:** Mar 5:7 **1:26:** Mar 9:26 **1:28:** Mat 4:24 **1:34:** Mar 3:10-12 **1:35:** Mat 14:23; Mar 6:46 **1:39:** Mat 4:23, 9:35

sápkin tanián má a arbin i bos rumán lotu mul.

Ái Iesu a asengsegeng pasi kesi kálámul a sami lepra

Mat 8:1-4; Luk 5:12-16

40 Kesi kálámul a sami lepra a hut narsá Iesu má a atri pukun keken mák dirtapul mák sung Iesu ngoromin, “Ngo u nem on, u arwat suri ngo una asengsegeng pas iau!”
41 Mái Iesu a longrai ngorer má a mámnai mák sarsara mai limán mák top i páplun kálámul erei, má a parai singin ngo, “Iau nem on. Inái ukte sengsegeng má!”
42 Má lepra a rah melek alari kálámul er mák sengsegeng.
43 Má namur ái Iesu a sangar i tarwa palai mák lala inau on ngoromin,
44 “Koion una kálik parai singin tekes. Una han má unák para inngas iáu singin tám osmapak, má unák tari singin á kam osmapak ngorer ái Moses a parai, má kam osmapak erei na inngas tari ngo kam sasam ákte rah.”
45 Mái sár kálámul er a lu hanhan má a arbin tangrai bos malar. Má ngorer ái Iesu kápate arwat ngo na kusak iatung i bos malar er káplabin matananu da siuti. Ngorer a lu hanhan tangrai tan pokon mau sár, má matananu tili bos malar di lu murmur on.

2

Ái Iesu a asengsegeng pasi kálámul a peu

Mat 9:1-8; Luk 5:17-26

1 Má namur ngo ákte rah i te bung, ái Iesu a kaleng mul ur Kapernaum má a kusak i kesi rum, má matananu di longrai ngo ákte kis iatung.
2 Má marán di hut talum má kápte arliwán mul iatung suri da tur on. Iatung i mátán sál kápte. Má kán tu arbin narsá di,
3 má ahat i kálámul dihat hut mai kesi peu dihat kipi i suh kabin kálámul er kápte a lu láklák.
4 Má di tohoi han pátmi, mái sár lala matananu taladeng di káng iatung. Má ngorer di sa mai uramuni ungán rum er a kis on ái Iesu, má dik pápki kuir ungán rum má dik asihái kálámul er tiklik mai kibán uramudi narsá Iesu.
5 Ái Iesu a mák ilmi tan kálámul er ngo di ruruna muswan má ák parai singin peu ngo, “Kauh, ukte pilpil alari kam tan sápkin tatalen.”
6 Má te bos tám mánán uri nagogon si Káláu di kis iatung má di longrai ngorer, má a ngátngát i kándi hol ngoromin,
7 “Suri dáh kálámul min a parai ngoromin? A pulus Káláu. Sinih a arwat suri ngo na long palai sápkin tatalen? Ái Káláu masik sár.”
8 Mái Iesu a mánán pasi ami kán hol ngo di ngátngát sálán ngorer ami bál di, mák parai si di ngoromin,

“Suri dáh gam ngátngát suri bos táit er ami bál gam?
9 Á iau a mon i kak nokwan suri parai singin kálámul erei a peu ngo, ‘Kam tan sápkin tatalen ákte pah,’ kabin ngo iau arwat mul suri parai ngorer singin kálámul er ngo, ‘Una aptur, una kipi kibam má unák láklák!’
10 Má inái ina inngas tari si gam ngo Natun Kálámul a mon i kán nokwan suri pah palai bos sápkin tatalen main i naul bim!”

Má ngorer a parai singin peu ngo,
11 “Kauh, iau parai singim ngo una aptur má, unák pusak pasi kibam má unák han uri kam rum!”
12 Má kálámul erei a longrai má ák aptur ák pusak pasi kibán má ák so i mátán matananu no. Má di mákái ngorer ki dik pángáng suri, má dik para agas Káláu ngoromin, “Onin pala sang má gimá mákái matngan ngoromin!”

Ái Iesu a kilkila pas Lewi suri na mur on

Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

13 Mái Iesu a kaleng uramuni kon i risán dan taliu, má lala matananu di hut narsán mái Iesu ák abitbit di.
14 Má namur ái Iesu a lu hanhan, má ák mák Lewi natun ái Alpius a kis i rumán kip takis, mák parai singin ngo, “Lákám, unák mur i iau.” Mái Lewi a salaptur pas mák mur i Iesu.

1:44: Him 14:1-32

15 Má marán si di á bos tám abulbul má
marán rung di lu kip takis, di mur i Iesu.
Má i rahrah, di kis suri namnam iatung i
rum si Lewi, di no mam Iesu má kán kalilik
án aratintin.
16 Má te tám mánán tili tan Parisaio di
mákái ngo ái Iesu a namnam tiklik mai
bos tám abulbul má bos tám kip takis, má
dik han parai singin kán bos kalilik án
aratintin ngoromin, "Suri dáh kamu tám
aratintin a namnam tiklik mai bos tám
long sápkin ngorer?"
17 Mái Iesu a longrai máng kos di
ngoromin, "Ái rung di lain liu kápdite
sáhár sur tekes ngo na aliu di, ái rung di
sasam masik sár. Má iau, káp iau te hut
suri ina kilkila pasi bos tám nokwan. Iau
hut suri bos tám sápkin."

Tatalen án Ahal
Mat 9:14-15; Luk 5:33-35

18 Má namur tan kalilik án aratintin si
Ioanes Tám Arsiu má bos Parisaio di ahal.
Má te kálámul di purut si Iesu má dik gáltai
ngo, "Suri dáh kalilik án aratintin káián ái
Ioanes má bos Parisaio di ahal, má kam
kalilik án aratintin kápte?"
19 Mái Iesu a kos di ngoromin,
"Ngádáh? Ngo da longoi namnam án
akila, u hol on ngo matananu da ahal i
pákánbung er kálámul a hutngin kila a
kis tiklik mam di? Kápte! I bung kesi
kálámul a kila, di no da namnam tiklik.
20 Má namur da long pasi kálámul er a
hutngin kila má nák bokoh alar di. I bung
erei sang da ahal."

Koion gita ardolat i torahin tatalen mai hutngin tatalen
Mat 9:16-17; Luk 5:36-39

21 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák
parai ngoromin,
"Ngo kes a mon i kán rápán sulu mák
nem ngo na mapmap on, kápnate baut
arsaktai mapmap a longoi mai hutngin
sepen sulu kápte be di gorsai. Ngo
na baut arsaktai ngorer, má namur na
gorsai, hutngin na hius sang má nák
tarápái torahin má na ráp pakta i mátán
erei.
22 Má kápte kesá kálámul na toroi
hutngin suir wain uri torahin átbán dan
di longoi mai kápán me. Ngo na longoi
ngorer, suir wain erei na sut má na korkor
má nák tarápái torahin átbán erei má nák
ráp, má suir wain erei na sal no. Gita
totrai hutngin suir wain uri hutngin átbán
dan suri diar no diara sut tiklik."

Ái Iesu ái á Konom uri Bungán Aunges
Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

23 Má namur i kesá bungán aunges, ái
Iesu a lu hanhan i katbán numán padi
tiklik mai kán bos kalilik án aratintin. Di
lu hanhan ngorer má kalilik erei di sak pas
te padi má dik ani.
24 Má bos Parisaio di mákái, má namur
di parai si Iesu ngoromin, "Suri dánih kam
kalilik án aratintin di longoi ngoro minái,
má uri nagogon kángit a parai ngo koion á
longoi ngorer i bungán aunges?"
25 Ái Iesu a kos di ngoromin, "Ngádáh?
Kápgamte wásái besang suri táit erei ái
Dewit a longoi ngo a matpám, má di mul
er di tiklik mai?
26 I pákánbung er ái Abiatar a tám osma-
pak táil, mái Dewit a kusak i rum si Káláu
má a top pasi beret er di artabar mai uri
narsán ái Káláu, má ák ani mák tari mul si
rang táir má di mul di ani. Má uri nagogon
kángit, beret er a tam arwat mai bos tám
osmapak masik sár da ani."
27 Mái Iesu a parai mul si di ngo, "Ái
Káláu kápate oboi bungán aunges uri taun
páptai matananu, a oboi uri tangan di.
28 Má ngorer Natun Kálámul ái á konom
ur on á bungán aunges."

3

Ái Iesu a timan pasi kálámul a sák i limán
Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

1 Mái Iesu a kusak kaleng uri rumán lotu
á Kapernaum, má kesá kálámul iatung a
mat i kesi limán.
2 Má bos Parisaio di mangwa Iesu
iatung. Di nem suri da mák Iesu ngo na
aliu pasi kálámul er i bungán aunges ngo

2:16: Mat 11:19 **2:24:** Nag 23:25 **2:25:** 1Sa 21:1-6 **2:26:** Him 24:5-9 **2:27:** Nag 5:14 **3:4:** Luk 14:3

kápte. Má ngo na aliu pasi sang, ki ngorer da atiutiu Iesu suri.
3 Mái Iesu a parai singin kálámul erei limán a mat ngo, “Una lákám ur main.”
4 Má a gátnai matananu ngoromin, “Be, bos nagogon kángit, di atintin git suri dánih gita longoi i bungán aunges? Bung uri tángni matananu ngo bung suri longoi sápkin? Kol bung suri aliu pas di di sasam suri da liu kuluk? Kol gita tari bah git uri kálámul suri nák mat?” Má kápte kesá kálámul a kosoi.
5 Mái Iesu a sálsálah aririu i matananu. A mákái bál di a laklak, má a togor mák tang i bál suri tatalen ngorer. Má namur a parai singin kálámul erei ngo, “Una anokwai limam!” Má kálámul erei a longrai ngorer má ák anokwai limán, má limán áng kuluk kaleng.
6 Má bos Parisaio di mákái ngorer ki dik han melek uri narsán rang turán ái Erodes má di worwor talum suri da obop Iesu uri minat.

Matananu di hut talum i risán dan taliu á Galiláiá

7 Má namur ái Iesu tiklik mai kán bos kalilik án aratintin di han alari malar á Kapernaum má dik han uri dan taliu á Galiláiá, má marán matananu di mur i di. Matananu erei di han tili atul á balis, Galiláiá má Iudáiá
8 má Idumia, má tili tilik malar á Ierusalem. Má marán mul tilada i balsán dan á Ioridan má tili bos risán aru malar Tair má Sidon. Dikte longrai arbin suri bos táit ái Iesu a longoi má dik hut singin.
9 I pákánbung erei marán matananu sang, mái Iesu a parai singin kán kalilik án aratintin suri da eran i mon uramuda i dan taliu má nák sámtur on suri koion á matananu da tur kauli má da káp siuti.
10 A kabin ái Iesu a aliu pasi marán, mái rung er di sasam di no di arkarsa suri sigil Iesu.
11 Má ngo bos sápkin tanián di mákái, di pur uri mátán táil ái Iesu má dik lu wakwakwak ngoromin, “Iáu Natun ái Káláu!”
12 Mái Iesu a wor rakrakai uri bos sápkin tanián, má a tur kalar di ngo koion da para inngasi ngo ái á Natun ái Káláu.

Ái Iesu a ilwa pasi sángul mai aru á kalik uri kán kalilik án aratintin

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

13 Namur ái Iesu a tapam uramuni pungpung má a kilkila pas di uri narsán ái rung er ákte ilwa pas di. Má ngo dikte hut narsán,
14 a tus pasi sángul mai aru suri da lu tiklik mai, má na tarwa di suri da tám arbin káián,
15 má na tari nokwan si di suri dák tipar palai bos sápkin tanián.
16 Mái Iesu a ilwa pasi sángul mai aru ngoromin:
turpasi tili Saimon, kesá ngisán mul ái Petero;
17 mái Iakobo diar tuán ái Ioanes, aru natun ái Sebedaio (di utngi ngis diar ngoromin ‘Pár’, sálán ngo ‘aru tám perek’);
18 mái Enru;
mái Pilip;
mái Batolomi;
mái Mataio;
mái Tomas;
mái Iakobo natun ái Alpius;
mái Tadius;
mái Saimon, kálámul a tur rakrakai suri da sikra palai kurtara alari Israel;
19 mái Iudas Iskariot, ái koner na agur tar Iesu.

Bos tám mánán di worwor sáksák uri Iesu

Mat 12:22-32; Luk 11:14-23, 12:10

20 Má namur ái Iesu a kaleng uri rum a lu kiskis ái, má matananu di longrai ngo ái Iesu ákte hut iatung má di hut talum mul uri narsá Iesu ngo da longra kán te arbin. Má ngorer ái Iesu má kán kalilik án aratintin kápate arwat ngo da namnam.
21 Má i pákánbung er, rang buhán ái Iesu di longrai ngorer má dik han suri long pasi, kabin di parai ngo a ngul.
22 Má namur te á tan tám mánán uri nagogon di han tilami Ierusalem má dik lala worwor uri Iesu, má dik parai ngoromin, “Belsebul, kabisit káián tan sápkin tanián, a káng i bál má a tari rakrakai singin suri ák lu tipar palai tan sápkin tanián.”

3:6: Mat 22:15-16 **3:10:** Mat 14:36 **3:11:** Luk 4:41 **3:12:** Mar 1:34 **3:16:** Ioa 1:42 **3:17:** Luk 9:54 **3:22:** Mat 9:34, 10:25

23 Má ái Iesu a longrai má a kilkila talmi
matananu uratung pátum suri da longrai
pinpidan artálár mák parai si di ngoromin,
"Be, ngádáh? Ái Satan a arwat ngo na
tipar pala Satan? Kápate arwat.
24 Ngorer kesi mát ngo na arup kaleng
mai mát erei, ngádáh na tur ngoi? Na ru i
di má kándi kis na sák.
25 Má ngorer mul i aramokson diar to-
gor má diara arup, kápnate kuluk i kándiar
kis má kápnate mon i kándiar rakrakai
suri na kes kaleng i diar.
26 Má ngo ái Satan na arup kaleng mai
má nák ru on, kápnate tur rakrakai i kán
him, má kán him na mat sár."
27 Mái Iesu a sopasun kán arabitbit
ngoromin, "Ngo kes a nem ngo na kusak
i rum káián tám rakrakai ngorer ái Satan
suri long sarai kán tan táit, na mulán kápti
be tám rakrakai erei, má namur na kusak
má nák long sáksáknai kán tan táit."
28 Mái Iesu a inau i di ngo, "A támin
muswan iau parai si gam, tan sápkin
tatalen má tan worwor sáksák gam longoi,
a arwat ngo ái Káláu na pah palai.
29 Mái sár ngo kálámul na ot bilingnai
Tanián a Pilpil, ái Káláu kápnate hol palai.
Kán sápkin tatalen na tur áklis."
30 Ái Iesu a parai ngorer kabin i
pákánbung erei a him mai rakrakai káián
Tanián a Pilpil, bos tám mánán erei di
mákái má dik parai ngo ái Iesu a káng mai
rakrakai si Satan, konom káián bos sápkin
tanián.

Kán mát ái Iesu
Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

31 I bung erei, mámán ái Iesu tiklik mai
rang tuán di hut má dik lu turtur iatung i
risán rum má dik gálta suri. Di nem suri
na so nák mák di.
32 Má matananu er di kis kauli di parai
singin ngoromin, "Mákái Konom, merei ái
mamam má rang tuam, di idi malar. Di
mákmák sur iáu."
33 Mái Iesu a kos di ngo, "Aiá á mamang,
mái sinih á rang tuang?"
34 Mái Iesu a mákmák aririu i matananu
iatung i narsán mák para ngoromin,
"Minái ái mang má bos rang tuang.
35 Ái koner a mur i nemnem si Káláu, ái
á tuang má kukung má mamang."

4

Tám himhimna
Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

1 Ái Iesu a atintini matananu mul iatung
i risán dan taliu á Galiláiá. Má marán di
hut kauli, má ngorer ái Iesu a sa uramuni
mon iatung i risán kon mák sukis on,
má matananu di tur pagas iamuni kon.
2 Mái Iesu a atintin di mai pinpidan artálár
tilatung i mon má a parai si di ngoromin,
3 "Mákái! Tám himhimna a tapam hut
mák sápra sarai kotlin kubau* iatung i
rákrák.
4 Má te kotlin kubau a pur iatung i sál
má bos man di roh kis má dik tokam pasi.
5 Má te a pur uri bim a kis i hat adi
lal, kápte marán bim on. Ngorer a kopkom
melek,
6 mái sár nas a ket má a kektai tan kop-
kobon kubau erei, má a maulur a kabin
kápte bim suri nirwán na kip namnam til
on, má ngorer ák marang no.
7 Má te kotlin kubau mul a pur uri
katbán kaulbek, má kaulbek a pakta má a
iaungi má kápate u.
8 Má te a pur uri lain bim má a tikbut
má a lain kopkom kuluk má namur a u. A
u ngoromin, te atul i sángul, má te awon
i sángul, má te a u arwat mai kesi mar á
wán."
9 Má a parai si di ngo, "Ái koner a nem
ngo na talas má na mánán, ki na kis án
alongra!"

Kápdite talas má kápdite longra ilmi pinpidan artálár
Mat 13:10-17; Luk 8:9-10

10 I bung erei, ái Iesu a han alari
matananu má a kis tiklik mai sángul mai
aru i kán kalik ákte ilwa pas di má te tám
ruruna mul, má di no di gátnai ngo, "Dánih
sang á káplabin á pinpidan artálár erei?"
11 Mái Iesu a parai si di ngoromin,

3:31: Mar 6:3; Ioa 2:12; Apo 1:14 **4:1:** Mar 3:7-9; Luk 5:1-3 **4:2:** Mat 13:34; Mar 4:33-34 * **4:3:** Iamuda di lu sápra sarai á kotlin wit má kotlin padi. Kándi balbal sang á erei.

"Tungu a tur punpunam á mánán suri lolsit si Káláu má sál a mur on suri kátlán i git. Má onin ái Káláu ákte tari mánán er si gam. Mái sár tan lite alatung, kándi tu longrai worwor artálár má kápdite talas uri sálán,

12 suri ngorer da mákmák má kápdate mák ilmi, má da longrai má kápdate longra ilmi, má kápdate talas suri, má na káp má dik hol kaleng mái Káláu na pah palai kándi tan abulbul."

Ái Iesu a pálás timani pinpidan artálár suri tám himhimna
Mat 13:18-23; Luk 8:11-15

13 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák gátna di ngoromin,

"Ngo kápgamte mánán i sálán á pinpidan artálár min, ngádáh gama mánán ngoi á bos pinpidan artálár no?

14 Tám himhimna a sápra sarai pinpidan si Káláu.

15 Bim erei i sál a pur ur on á kotlin kubau, ái a tur arwat mam rung a pur i pinpidan si Káláu uri bál di, mái Satan a hut melek mák long palai pinpidan er má kápdite hol páptai.

16 Ngorer mul suri bim a kis i hat adi lal mák pur ur on á kotlin kubau. Ái a tur arwat mai tan kálámul di longrai arbin má dik laes melek suri.

17 Mái sár pinpidan kápate lala sisip i nirwán uri bál di, má ngorer kápte di tur rakrakai. Má namur ngo arabilbiling a hut má dik áslai rangrangas kabin di lu mur i pinpidan si Káláu, ki dik teken pur melek.

18 Má te kotlin a pur uri katbán kaulbek. Matngan bim erei a arwat mam rung di longrai pinpidan,

19 mái sár holhol suri táit án naul bim má hol apakta i minsik má nemnem suri tan toltolom táit no a kusak i bál di mák iaungi pinpidan káián ái Káláu má kápate u.

20 Má te kotlin a pur uri lain bim. Lain bim a arwat mam rung erei di longra pasi pinpidan má dik mur on, má namur dik u má dik oboi lain wán i di, te atul i sángul, má te awon i sángul, má te mul a mar."

Pinpidan káián ái Káláu káp gita te punmai
Luk 8:16-18

21 Mái Iesu a parai mul si di ngo,

"I pákánbung gam oskoi lam, ngádáh? Gam lu boh kári mai kas ngo gam lu punmai i lalin suh? Kápte. Gam lu akai i nián sang.

22 Io, sálán á kak pinpidan a punpunam onin, má namur na tur talas. Má te sálán kápgamte mánán kuluk, namur gama talas besang ur on.

23 Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra!"

24 Má a parai si di mul ngo,

"Gama hol páptai erei gam longrai. Kálámul er na lala longra pasi worwor si Káláu, ái Káláu na tari marán mánán singin má na apakta pasi kán mánán urami.

25 Ngorer ái koner a hol páptai pinpidan káián ái Káláu, ái Káláu na apakta pasi kán pinpidan i bál má na lala mánán. Mái koner kápte a hol páptai kán pinpidan, ái Káláu na pah palai mudán er a kis i kán hol."

Pinpidan artálár suri lolsit si Káláu
Mat 13:31-32, 13:34; Luk 13:18-19

26 Mái Iesu a worwor artálár ngoromin,

"Lolsit si Káláu a ngoromin. Kesi kálámul a soi balbal i kán rákrák.

27 Marán i bung a kis palai, má kesi bung má, a han laumái. A mákái mákte kopkom no mák pakta, má kápate mánán ngo ngádáh a apuar pasi ngoi.

28 Bim sang a mon i kán rakrakai suri apakta i namnam ák marán. Kopkobon a táil má namur nirwán, má támin a lu murmur sang.

29 Má ngo wán a matuk, ki ák il pasi i pákánbung án ililur."

30 Mái Iesu a parai si di mul ngo,

"Gita toh arwat pasi lolsit káián ái Káláu mai dánih? Má dánih á pinpidan artálár gita parai ur on?

31 A arwat mai kotlin kali ngo di soi a gengen.

4:12: Ais 6:9-10; Apo 28:26-27 **4:19:** Mat 19:23-24 **4:21:** Mat 5:15; Luk 11:33 **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2
4:24: Mat 7:2 **4:25:** Mat 13:12, 25:29; Luk 19:26 **4:29:** Ioe 3:13; Apa 14:15

32 Má namur a kopkom, má ái a pakta
i di á bos kubau no, má ák oboi tara rákán
arsagil. Má bos man di kis i tan rákán má
dik pákpák on má dik páhiuh on."
33-34 Mái Iesu a para tari marán pinpidan
artálár singin matananu. Kápate arbin
mam tekesi worwor, pinpidan artálár sár
arwat sang mai mánán kándi matananu,
má kápate para te worwor artálár mul na
sorliwi kándi mánán. Mái sár i pákánbung
kán kalilik án aratintin masik di kis i
narsán, a apos tari muswan on si di.

Ái Iesu a bit bingi bát
Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

35 I bung erei sang i ronron, ái Iesu
a parai singin kán kalilik án aratintin
ngoromin, "Git má urada i risán dan taliu
tilada."
36 Má di sa uri mon er ái Iesu a kis pagas
on má dik han alari matananu. Di han
ngorer má te mon mul di tiklik mai.
37-38 Di lu hanhan tangrai dan taliu, mái
Iesu a han bopbop iatung i muir mon má
a oboi lul i luran mák boptin. Má namur
tilik bát a hut, má pákán nah a aptur mák
turpasi pitlák uri mon. Má tan kalilik án
aratintin di mákái ngorer má dik mátut,
má dik áplas Iesu má dik parai singin ngo,
"Tám Aratintin, kápute hol pas git? Gita
kong!"
39 Mái Iesu a pán mák tur kári kihkih má
a parai singin dan ngo, "Una matau!" Má
kihkih a aunges má dan a siaroh.
40 Mái Iesu a parai singin kán kalilik
ngo, "Gam mátut suri dáh? Káp kamu te
ruruna?"
41 Má di lala pángáng má dik worwor-
wor arliu i di sang ngoromin, "Matngan
kálámul ngádáh á minái kihkih má dan
diar taram singin?"

5

Ái Iesu a aliu pasi kálámul sápkin tanián a kis on
Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

1 Má namur ái Iesu tiklik mai kán kalilik
án aratintin di hut ada i balsán dan taliu
tilada, i balis á Gadara, má balis er di utngi
mul ngo Dekapolis.
2 Ái Iesu a sosih alari mon má a banai
kesá kálámul sápkin tanián a porta on.
Kálámul erei a lu kis i lár án tahun buli,
3-4 má bos tárgun kálámul dikte mat, ái á
kán rum a lu bop on. Má kápte kes a arwat
suri na kabat páptai kálámul erei. Marán á
bung di lu kápti keken má limán mai sen,
mái sár a lu tamutái. Kápte kesi kálámul a
arwat suri na abálbálái.
5 I bosbos nas má i libung no, kálámul
erei a lu kis iatung i katbán lár má a lu kis
i pungpung, má a lu lala wakwak má a lu
tártár kalengnai kápán páplun mai sepen
hat.
6 Má i pákánbung er a mák pas Iesu
tilamudi tepák, ki ák rut melek má a pur
dirtapul i mátán táil ái Iesu.
7-8 Ái Iesu a mákái ngorer má a parai
singin sápkin tanián a porta i kálámul er
ngo, "Sápkin tanián, una táu alari kálámul
erei!" Má sápkin tanián a lala kilkil
ngoromin, "Iesu, Natun ái Káláu Konom
Sorsorliu, suri dáh u soksok iau? Iau lala
sung iáu i ngisán ái Káláu suri koion una
arangrangas i iau."
9 Mái Iesu a gátnai ngoromin, "Sinih á
ngisam?" Má a kosoi ngo, "Ngisang sang
ái Marán, kabin gim tara marán."
10 Má a lala sung Iesu suri koion na
tarwa di ur tepák.
11 Má i pokon er, kesi numán bor di lu
namnam iatung i risán pungpung.
12 Má bos sápkin tanián di mákái ngorer
má dik tang narsá Iesu suri na tarwa
akusak di i bos bor erei.
13 Io, mái Iesu a taram i di má ák long
pala di má dik han alari kálámul erei má
ding kusak uri bos bor keskeskes. Má tan
bor dik ngul má di no di rut sosih uradi
dan taliu, má ding kong má dik mat. Má
tan bor erei di arwat mai aru i arip á bor.
14 Má tan tám ololoh bor di mákái ngorer
má dik táu. Di han má dik para sarai
iatung i bimán rum erei má tangrai tan
malar mul, má marán kálámul di han suri
mákái,
15 má di hut si Iesu má dik mákái kálámul
erei tungu a káng mai sápkin tanián. Di
mákái a kis pau má ákte sulu kaleng má

5:7-8: Mar 1:24

ákte hut kaleng mul i kán lain hol. Má ngo di mákái ngorer ki dik lala mátut.
16 Mái rung nengen di mákái táit a longoi ái Iesu mai kálámul minái, di bitái matananu er di hutngin hut suri mákái kálámul er tungu bos sápkin tanián di porta on, má dik bit di suri tan bor mul.
17 Mái rung di mákái kálámul erei, di turpasi sung Iesu suri na han alari kándi malar.
18 Io, má ngorer ái Iesu a sa uri mon ngo na han, má kálámul erei tungu a káng mai sápkin tanián a sung Iesu ngo ái mul na han tiklik mam Iesu má nák mur on.
19 Mái sár ái Iesu kápate sormángát, ki ák parai singin ngo, "Una han uri kam rum narsán rang buham má unák bit di i bos tilik támin táit ái Konom a longoi mam iáu, má ngo ákte mámna iáu."
20 Má kálámul er a han má a arbin hanhan iatung i balis á Dekapolis uri tilik támin táit ái Iesu a longoi narsán, má matananu di pánsálngát on.

Natun ái Iairus má wák a sami dár
Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

21 Mái Iesu tiklik mai kán kalilik án aratintin di polas kaleng uranang kesá balsán dan taliu, má lala matananu di hut talum narsán iatung i kon.
22 Mái Iairus, kesi pakpakta tili rumán lotu i malar er, a tapam hut má a dirtapul i mátán táil ái Iesu
23 mák lala sungi. Má a parai ngoromin, "Natung tahlik a sángul mai aru sár á kán bet, páput má na mat. Una lákám unák top i natung suri sasam erei nák rah alari má nák sengsegeng kaleng."
24 Mái Iesu a longrai ngorer má a han tiklik mai kálámul erei. Má marán matananu di mur on má dik siuti.
25 Má kesá wák iatung a sasam mai dár arwat mai sángul mai aru á bet. A mákái kalang má dár kápate rah.
26 Má a rah i kán pirán tabal suri huli tan tám latlat má kápate liu. Kápdite tángni. Di tari rangrangas sár singin má sasam erei a lu pakpakta sár.
27 Má wák er ákte longrai arbin sur Iesu, má ngorer a láklák namurwai i katbán matananu mák singli lusán,
28 kabin a hol on ngoromin, "Ngo ina tu singli lusán sár, ki inak sengsegeng."
29 Ngorer má wák erei a singli lusán ái Iesu, má káp melek sár dár er a lu sal a ekesi más mák rah, má wák a áslai i kápán páplun ngo kán sasam ákte bokoh.
30 Má i pákánbung a singli lusán ái Iesu á wák erei, ái Iesu a áslai ngo kán te risán rakrakai ákte bokoh, má káp melek mul a tur kaleng i katbán matananu mák gálta ngo, "Sinih er a top i lusán i iau?"
31 Má kán kalilik án aratintin di longrai má dik parai singin ngoromin, "Má suri dáh u gátna ngorer? Kápute mákái matananu erei di káng kalar iáu?"
32 Mái Iesu a mákmák aririu i di suri kálámul a longoi ngorer mai.
33 Wák erei a longrai mák lala mátut kabin ái a longoi táit erei, má a han ák pur dirtapul i mátán táil ái Iesu má a para aposoi kán sasam singin.
34 Mái Iesu a mákái ngorer má a parai singin ngo, "Wákán, kam ruruna ákte aliu pas iáu. Una han má na matau i balam. Ukte sengsegeng má alari kam sasam."
35 Ngo a lu worworwor besang, te di hut tilamuni rum káián pakpakta erei má dik parai singin ngo, "Ákte mat mái natum. Má suri dáh ái Tám Aratintin na han suri mákái?"
36 Mái Iesu kápate longra pasi kándi arbin. A parai si Iairus ngoromin, "Koion una ráuráuwas. Una ruruna sár."
37 Mái Iesu a tur kári matananu suri koion da mur on. Ditul sár ái Petero mái Iakobo mái Ioanes tuán ái Iakobo di han tiklik mai.
38 Má namur di han purut iatung i rum káián pakpakta er, mái Iesu a mákái lala matananu kándi tu tang má di lala wakwak.
39 Mái Iesu a kusak mák parai si di ngo, "Gam lala tang suri dáh? Kalik átlái erei sinih ngo a mat, a boptin sár."
40 Má di longrai ngorer má dik lala nongnai. Mái Iesu a bit rangas uri narsá di ngo da so. Má ngo dikte so no, a long pas kákán mái mámán kalik átlái er má diar tiklik mai, má kán atul i kalik án aratintin mul, má dihat kusak uri rum er kalik átlái

5:30: Luk 6:19 **5:34:** Mar 10:52; Luk 7:50, 17:19

a bop ái.
41 Mái Iesu a top i limán kalik átlái er má
a parai singin ngo, “Talita kumi!” Sálán
á pinpidan erei ngoromin, “Lik, iau parai
singim, una aptur!”
42 Má kalik átlái er, a sángul mai aru i
kán bet, a aptur melek má a láklák. Mái
rung er di mákái di lala pánsálngát on.
43 Má namur ái Iesu a parai si di ngo da
támri kalik átlái er nák namnam, má a tur
kalar di suri koion da para sarai táit erei.

6

Rung til Nasaret kápate gas i bál di sur Iesu
Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

1 Máj Iesu a han alari malar er má a
han uri kán malar sang, má kán kalilik án
aratintin di mur on.
2 Má i bungán aunges a aratintin iatung
i rumán lotu, má marán di longrai má
dik sodar suri, má dik parai ngoromin,
“Kálámul min a mánán ngádáh á bos táit
minái? Matngan mánán ngádáh á min? Til
ái á rakrakai er ák longoi bos akiláng mai?
3 Wa ái ái koner sár a tám long rum,
erei natun ái Maria. Má rang tuán minái
narsá git, ái Iakobo mái Iosep mái Iudas
mái Saimon. Má rang kukun di minái
mul.” Má ák sák i bál di ur on, má dik
para sáksáknai ngoromin, “Má suri dáh a
apakta on?”
4 Ái Iesu a longrai má a parai si di
ngoromin, “Tám worwor tus, di lu rum-
rum on i malar tepák. Ái sár i kán malar
muswan mái narsán rang buhán má i kán
rum sang, kápdite lu rumrum on.”
5 Má ngorer kápate arwat mul ngo na
long te marán akiláng iatung i malar er
kabin kápdite ruruna. A oboi limán i te
sasam sár má dik liu.
6 Má a pánsálngát suri matananu
kápdite ruruna on. Io namur má, a lu
hanhan má a lu arbin tangrai bos malar.

Ái Iesu a tari him singin sángul mai aru i kán kalik
Mat 10:5-15; Luk 9:1-6

7 Mái Iesu a kilkila pasi kán sángul mai
aru á kalik uratung i narsán mák tarwa
rururu i di, má a tari nokwan si di suri da
long sarai sápkin tanián.
8-9 Má a inau i di ngo da top i buk án
láklák má bákbákar kek má kesi sulu sár,
koion na ru. Má kápdate kip te táit mul
uri kándi inan. Koion á balbal, koion á rat,
koion á pirán tabal.
10 Má a parai si di ngoromin, “Ngo gama
hut i kesá malar má gamáng kusak i kesi
rum, gama kis áklis on pang i bung gama
han alari malar erei uri lite malar.
11 Má ngo kesi malar kápnate árár pas
gam má kápnate longra pasi kamu pin-
pidan, gama tinra palai rah tili kik gam
i pákánbung gama aptur alari malar er.
Gama longoi ngorer suri para inngasi ngo
kándi sápkin a kis pagas i káil i di sang.”
12 Má ngorer kán kalilik án aratintin di
han má dik arbin ur singin matananu ngo
da hol kaleng.
13 Má di long palai marán sápkin tanián,
má dik oboi mudán wel i lul bos sasam má
dik aliu pas di.

Minat káián ái Ioanes Tám Arsiu
Mat 14:1-12; Luk 9:7-9

14 Mái Erodes, kabisit til Galiláiá, a lon-
grai arbin sur Iesu ákte arkaliut. Má te
di parai ngoromin sur Iesu, “Ái Ioanes
Tám Arsiu ákte liu kaleng alari minat, má
ngorer ák mon i kán rakrakai suri longoi
bos akiláng erei.”
15 Te di parai ngo Elaisa, má te mul di
parai ngo kesá tám worwor tus ngoro bos
tám worwor tus til hirá.
16 Mái Erodes a longrai má a parai
ngoromin, “Ái Ioanes sár er, tungu iau kut
kus palai lul. Ákte liu kaleng.”
17-18 Káplabin worwor erei a ngoromin.
Tungu sang, ái Ioanes a liu be, a worwor
rakrakai uri mátán ái Erodes suri kesi
sápkin tatalen a longoi. A parai ngoromin,
“Ukte ras pas Erodiá, wák si tuam ái Pilip,
má kápate nokwan.” Má ngorer a mos i
bál diar ái Erodes diar mokson. Má namur
ái Erodes a lala holhol sur kán wák, má

5:41: Luk 7:14 **6:2:** Ioa 7:15 **6:4:** Ioa 4:44 **6:8-9:** Luk 10:4-11 **6:11:** Apo 13:51 **6:13:** Iak 5:14 **6:14:** Mat 16:14; Mar 8:28; Luk 9:19-20 **6:17-18:** Him 18:16

ák tarwai wor ngo da kabat pas Ioanes uri
rumán batbat kalar.
19 Io, dikte longoi ngorer, ái sár kán togor
ái Erodiá a kis pagas i bál má a nem ngo
na up bing Ioanes. A lala nem on ngorer,
ái sár kápate arwat
20 kabin ái Erodes a rumrum i Ioanes má
a mánán ngo tám nokwan má tám pilpil,
mái Erodes a ololoh on. A gas i bál suri
longrai kán arbin, mái sár a lala ngátngát
sálán, má ngorer áng kis kálár.
21 Má namur ái Erodiá a ser pasi sál
ngoromin. Ái Erodes a longoi kesá tilik
lala namnam. A hol pasi bung er a káhái
on ái mámán. A longoi lala namnam má
a kilkilai marán kálámul. Má di han á
tan kálámul kuluk má bos pakpakta kán
bos tám arup má bos pakpakta tili balis á
Galiláiá.
22 Má i pákánbung er, natun tahlik ái
Erodiá a kusak mák mil. Mái Erodes mái
rung di namnam tiklik mai, di lala nem on.
Má ngorer ái Erodes a parai singin kalik
átlái er ngoromin, “Iau nem ngo una sung
iau sur kam te arul er iáu nem on ina tari
singim!”
23 Má a oror mam kukun ngoromin, “Te
táit una sung iau suri, ina tari singim. Má
ngo una sung iau sur te risán i kak minsik
er iau kátlán, ina tari risán singim.”
24 Má kalik átlái erei a so má a gátna
mámán ngo, “Dánih u nem on ngo ina
sungi?” Mái mámán a parai singin
ngoromin, “Una sungi suri lul ái Ioanes
Tám Arsiu.”
25 Má kalik átlái erei a kusak kaleng
melek narsá Erodes má a sungi ngoromin,
“Iau nem i lul ái Ioanes Tám Arsiu. Inái sár
una oboi i map má unák tari singing.”
26 Ái Erodes a longrai ngorer mák tuan
sák i bál suri, ái sár ákte oror i mátán bos
kálámul pakta má a rumrum suri na tah
kusi kán oror.
27 Má ngorer a sangar i dos palai kesi
tám arup suri tah kusi pogong a Ioanes má
náng kipi lul. Má tám arup erei a han má
a tah kusi pogong a Ioanes iatung i rumán
kamkabat.
28 Má a oboi lul ái Ioanes i kesi map má
áng kip tari singin kalik átlái. Má kalik
átlái erei a top pasi má ák tari si mámán.
29 Má namur kalilik án aratintin káián ái
Ioanes di longrai, má dik han má ding kip
pasi kápán páplun má dik tahni i matmat.

Ái Iesu a tabar amasi alim i arip á kálámul
Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Ioa 6:1-14

30 Má tan apostolo erei, di á sángul mai
aru á kalik án aratintin ái Iesu a ilwa
pas di, di han arsagil uri tan malar. Má
namur di kaleng mul uri narsá Iesu, má
dik para talsai singin á bos táit di longoi
má pinpidan di tari singin matananu.
31 Má marán matananu di káng narsá
Iesu má kán kalilik án aratintin, má kápate
arwat ngo da namnam. Má ngorer Iesu a
parai si di ngo, “Gam lákám. Giták han uri
pokon kápte kálámul on, má giták aunges.”
32 Má di masik di aptur má di han i mon
uri pokon kápte kálámul on.
33 Má marán kálámul má wák di mák di
di han, di mák ilam di má dik rut talum tili
kandi tan malar má dik purut táil iatung i
suan ngo ái Iesu na masar on.
34 Má namur ái Iesu a tapam hut mák
mákái tilik lala matananu má a mámna di.
A mák di di ngoro tan sipsip kápte te kák
di, má a lala atintin di uri marán táit.
35 Ákte páput má nák dorah i nas, má kán
kalilik án aratintin di hut má dik parai si
Iesu ngo, “Minái pokon mau má nas ákte
páput má na dorah.
36 Una dos pala di uri bos malar suri dák
hul namnam ándi.”
37 Mái Iesu a kos di ngoromin, “Á gam
sang gama tabar di.” Má dik parai
ngoromin, “Wa u tu ret si gim! Ngo na
mon i kángit te na ru i mar á pirán tabal,
kápnate arwat mul mai lala matananu
minái!”
38 Mái Iesu a longrai ngorer má a gátna
di mul ngo, “A is á balbal erei di kipi? Gam
mákái be.” Di mákái má di kaleng má dik
parai singin ngo, “Alim i tigán balbal má
aru i isu.”
39-40 Má a parai singin matananu suri da
tam purwa di uri tan huhu má dák sukis
iatung i poron ur. Má ngorer matananu
dik tam purwa di sang uri tan kiskis, te

6:30: Luk 10:17 **6:34:** Lál 27:17; Mat 9:36 **6:35:** Mar 8:1-9

alim i sángul á kálámul on, má te kiskis kesá mar á kálámul on, má dik sukis má.
41 Má namur ái Iesu a top pasi alim á tigán balbal erei turán aru isu má ák tántán uramuni bát mák sung kári. Io, ák tibi balbal turán isu má ák tari singin kán kalilik án aratintin suri dik tulsai i matananu.
42 Ngorer di no di namnam má dik mas.
43-44 Má tan kálámul no iatung di arwat mai alim i arip á káláu, má boh wák má kalilik kápte di wás di. Má namur tan kalilik án aratintin di dungi sángul mai aru i kas má ding káng mai tan tigán balbal má isu er di an tigán.

Ái Iesu a láklák i kápkápán dan taliu
Mat 14:22-33; Ioa 6:15-21

45 Má káp melek ái Iesu a dos palai kán kalilik án aratintin suri da táil uri risán dan taliu i malar á Betesaida, má ái na tarwa palai besang i matananu ki nák mur. Má kán kalilik án aratintin di sa uri mon má dik han.
46 Má ngo ákte tarwa palai matananu, ái Iesu a tapam uramuni pungpung suri na sung.
47 Má ngo ákte ronron má, bos kalilik án aratintin di iatung i mon i katbán dan taliu, mái Iesu masik be iatung i pungpung.
48 Mái Iesu a mák di di ngesmat i alus kabin bát a hut tilamuda i táil i di. Io mái pákánbung kok a tang i kuir libung besang, ái Iesu a láklák iamuni kápkápán dan. A láklák ngo na sorliu di,
49-50 má ngo di mák pasi, di ráuráuwas má dik lala wakwak. Di hol on ngo tesit. Mái Iesu a teken bin ur si di ngo, “Gama mangan! Koion gama mátut, á iau sár á min.”
51-52 Mái Iesu a sa uri mon narsá di má bát a aunges. Má kán kalilik án aratintin di mákái ngorer má dik lala pángáng kabin kándi hol a kuron. Kápdite mák ilmi be i sálán táit ái Iesu a longoi er a támri matananu mai balbal má isu.

Ái Iesu a asengsegeng pasi bos sasam á Genasaret
Mat 14:34-36

53 Má ngo dikte polsai dan taliu má dik hut á Genasaret, ding kabat páptai mon uramuni kon,
54 má dik han alari. Má matananu tilatung di mák ilam Iesu,
55 má di tam han arsagil uri bos malar má ding kipi bos sasam mai kim di uratung narsá Iesu.
56 Má ngo a kusak uratung i gengen malar ngo i malar pakta, di oboi bos sasam iatung i kándi nián hut talum má dik sung Iesu ngo da tu singli sár i nomnobon lusán. Mái rung di singli, di no di sengsegeng.

7

Arabitbit kán rang támin i di a nokwan ngo kápte?
Mat 15:1-9

1 Te á bos Parisaio má te á bos tám mánán uri nagogon tilami Ierusalem, di hut talum narsá Iesu.
2 Di mákái ngo te tili di á bos kalilik án aratintin di namnam má kápdite ililim táil, pasi dik hol on á bos Parisaio ngo di longoi sápkin tatalen uri mátán ái Káláu.
3 Kabin di á bos Parisaio má matananu á Iudáiá no di mur i arabitbit kán rang támin i di ngoromin: kápdite lu namnam ngo kápdite ililim táil ngorer i kandi tatalen.
4 Má ngorer mul ngo di han uri pokon án sirsira ki dáng kaleng, dák mulán siusiu má namur da namnam. Má ngorer mul di mur i tatalen suri gorsa kinleh má kuro má tan táit di longoi uri tutun.
5 Io, tan Parisaio má tan tám mánán erei dikte mákái ngorer má dik gátna Iesu ngoromin, “Ngádáh, kam kalilik án aratintin kápdite mur i arabitbit káián rang támin i git? Di namnam, má kápdite ililim táil besang.”
6 Mái Iesu a kos di ngo, “Kán pinpidan ái Káláu i buk káián ái Aisaia tám worwor tus ákte para táilnai ngo gam á bos tám tuar er ák para ngoromin,

‘Kabinhun erei di rumrum i iau mai kápán ngus di sár,
má bál di a tepák alar iau.
7 Di lu arabitbit sár mai nagogon káián rang támin i di

6:46: Luk 5:16 **6:49-50:** Luk 24:37 **6:51-52:** Mar 4:39 **7:2:** Luk 11:38 **7:4:** Mat 23:25 **7:6:** Ais 29:13

má dik parai ngo worwor káián ái Káláu,
má ngorer dik omlawai kándi lotu uri narsang.' "

8 Mái Iesu a parai mul si di ngoromin, "Gam lala balantahun palai nagogon káián ái Káláu, má gam murmur sár i tatalen matananu di abitbit gam mai."

9 Má a sopasun kán worwor mul mák parai si di ngo,

"Gam lala mánán taladeng i hol palai arardos káián ái Káláu suri gama lu mur i kamu arabitbit.

10 Ái Moses a para ngoromin, 'Una rumrum i kakam mái mamam.' Má kes mul, 'Ngo kálámul a worwor sáksák i kákán mái mámán, da up bingi.'

11 Ái sár gamáte pukdai má gam lu parai ngoromin. A arwat suri kálámul a mon i kán pirán tabal uri tangan kákán mái mámán, má namur ák han uri narsá diar mák parai si diar ngoromin, 'Pirán tabal minái uri tangan gaur, mái sár ina tari má ur káián ái Káláu.'

12 Ngo gam mákái ngorer, gam parai ngo kálámul er a sengsegeng alar kákán mái mámán, má kápte má na te tangan diar mul, kabin ngo pirán tabal er a obop páksi uri tangan diar, ákte tari má ur si Káláu.

13 Gam lu parai ngorer, má i sál sár erei gam hol sirereh i pinpidan si Káláu suri gama lu mur i kamu arabitbit sang. Má gam lu longoi ngorer mai toltolom táit mul."

Sápkin tatalen a so tili hol kán kálámul
Mat 15:10-20

14 Mái Iesu a kilkila pasi mul i matananu mák parai si di ngoromin, "Gam no erei gama longra pasi worwor minái suri gamák talas ur on.

15 Tan táit tili karpala er a kusak urami bál kálámul, kápnate long adurwán on i mátán táil ái Káláu. Kápte. Má táit a han pas tilami hol kán kálámul, ái a long adurwán on.

16 Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra!"

17 Ái Iesu a parai ngorer má a han alar di, máng kusak i kesi rum tiklik mai kán bos kalilik án aratintin, má namur dik gáltai suri pinpidan artálár erei.

18 Mái Iesu a parai si di ngo, "Á gam mul, gam ngul besang? Kápgamte mánán be ngo namnam erei a kusak i kes kápnate long adurwán on i mátán ái Káláu

19 kabin kápate kusak urami kán hol. A kusak sár uri pagarbal má namur ák pek palai." Má ngorer ái Iesu a para talsai ngo namnam no a kuluk sár.

20 Má a parai mul ngoromin,

"Táit a lu so pas tilami hol kán kálámul, ái sang a lu long adurwán on i mátán ái Káláu.

21 Kabin tilami hol kán kálámul a so i tan sápkin tatalen ngoromin: hol sáksák, araturán sáksák, siksikip, up bingi kálámul,

22 bop mai wák káián lite, kon suri táit, bos matngan sápkin tatalen, agurái kálámul, tatalen ngoro pap, bálsák, para bengtai kálámul, hol apakta pasi, tatalen án bau.

23 Bos sápkin tatalen no erei a tapam hut tilami hol kán kálámul, má a tubán long adurwán on sang i mátán táil ái Káláu."

Ruruna káián wák tili risán
Mat 15:21-28

24 Má namur ái Iesu a aptur alari malar erei, má a han uri balis á Tair má Sidon mák han uri kesi malar mák han kusak i kesi rum. Kápate nem ngo tekes na mánán on, mái sár kápate arwat ngo na punpunam.

25-26 Má kesá wák tili balis á Siria Ponisia, má ái sang a wák tili risán, a mon i kesi natun tahlik sápkin tanián a kusak on. Má wák erei a longrai ngo ái Iesu a kis i rum er, má a hut melek má a pur dirtapul i mátán táil ái Iesu, má ák sungi ngo na long palai sápkin tanián alari natun.

27 Ái sár ái Iesu a mákái ngo wák erei kápte ngo ái á tah Iudáiá, má ngorer a parai singin ngo, "Da tabar amasi bos kalilik táil. Má kápate arwat ngo da kip

7:10: Kal 20:12, 21:17; Nag 5:16 **7:15:** Apo 10:14-15

palai balbal áián bos kalilik suri da támri bos pap mai.”*

28 Má wák erei a longrai ngorer mák parai singin ngoromin, “A muswan, konom, ái sár bos pap i lalin suh án namnam, di lu ani bos mulen namnam áián bos kalilik.”

29 Má ngorer ái Iesu a parai singin ngo, “Kabin kam kokos a tuan kuluk, ngorer una kaleng má unák mák natum tahlik. Sápkin tanián ákte han alari má.”

30 Io, má ngorer wák er a kaleng mák mákái natun tahlik ákte liu mák bop matau i kibán. Sápkin tanián ákte han alari.

Ái Iesu a timan pasi kálámul a su i kermen má talngán a bau

31 Mái Iesu a han alari balis á Tair má a mur i sál uranang Sidon mák som kus uri balis á Dekapolis, má namur ák han hut i dan taliu á Galiláiá.

32 Mái rung tilatung di lam pasi kesi kálámul uri narsá Iesu. Kálámul er káp a tini wor kuluk má talngán a bau, má dik sungi suri na aliu pasi.

33 Mái Iesu a lam pasi kálámul erei suri diar masik, má a asolai kátngán limán i aru talngán. Má namur ái Iesu a kansi kátngán limán má a tokoi kermen kálámul mai.

34 Mái Iesu a tántán urami bát má a mangeh arkul mák parai singin kálámul mai worwor til Iudáiá ngoromin, “Epata”, sálán á pinpidan erei ngo ‘Na talas’.

35 Má talngán má ngudun kálámul erei a pasbat má a alongra kuluk má a talas i kán worwor.

36 Má namur ái Iesu a parai singin matananu ngo, “Koion gama parai singin tekes.” Má a lu balbal tur kalar di, mái sár á di di tungai arbin sara mai.

37 Má dik lala pángáng suri, má dik parai ngoromin, “A long kulukna pasi bos táit no. A timani tan bau suri dik alongra má tan rung a su i kerme di suri dik worwor.”

8

Ái Iesu a támri ahat i arip á kálámul mai ahit i tigán balbal
Mat 15:32-39

1 Má namur marán matananu di hut mul i narsá Iesu i pokon bia. Di kis i malar erei, má ándi namnam ákte rah. Mái Iesu a mákái ngorer máng kilkilai kán kalilik án aratintin uratung i narsán mák parai si di ngo,

2 “Iau lala mámnai matananu minái di kis tiklik mam git arwat mai atul á bung má káp ándi te namnam má.

3 Ngo ina tarwa pala di mai matpám uri kándi bos malar, te da bámbámrus hanhan tangra sál kabin te a tepák i kándi malar.”

4 Má kán kalilik án aratintin di parai si Iesu ngo, “Til ái á te balbal á main i pokon bia min suri gita támri matananu minái mai?”

5 Mái Iesu a gálta di ngoromin, “A is á balbal erei si gam?” Má dik mákmák má dik parai ngo, “Ahit sár.”

6 Mái Iesu a parai singin matananu ngoromin, “Gama kis iatung i bim.” Má namur a kip pasi ahit á balbal mák sung kári, ki ák tibi mák tari singin kán kalilik án aratintin suri dik támri matananu mai.

7 Má a mon mul i te gengen isu iatung, mái Iesu a long pasi mák sung kári, má ák tari singin kán kalilik án aratintin mák parai si di ngo da tulsai i matananu.

8-9 Di no di namnam on má dik mas. Matananu di hut talum ahat i arip, má kápdite long arwat on ngo da arahi namnam erei. Má kalilik án aratintin si Iesu di kip talmi tigán balbal erei di mas tigán uri ahit i kudut.

Má namur ái Iesu a dos pala di uri kándi bos malar.

10 Mái Iesu má kán kalilik án aratintin, di sa uri kesá mon má dik han uri balis á Dalmanuta.

Bos Parisaio di sung Iesu suri akiláng
Mat 16:1-4

11 Má pákánbung di longrai ngo ái Iesu ákte hut, te bos Parisaio di han gátna pasi má dik parai singin ngo, “Una long

* **7:27:** Ái Iesu a parai ngorer kabin tan Iudáiá di hol apakta i di sang, má a gengen i kándi hol uri rung tili risán, ngorer i wák minái. Tan Iudáiá di hol on ngo rung tili risán di ngoro tan pap. Ái sár ái Iesu kápate hol on ngorer, a nem sár i tohoi ruruna káián wák minái. **7:36:** Mar 1:43-45 **7:37:** Ais 35:5 **8:1:** Mar 6:35-44 **8:12:** Mat 12:39; Luk 11:29

tekesá akiláng tilami bát suri inngasi ngo rakrakai káián ái Káláu a kis i narsam."
12 Ái Iesu a longrai má a tuan taun uri kán liu mák mangeh arkul mák parai ngoromin, "Suri dáh matananu minái di nem ngo da mákái matngan táit ngorer? A muswan iau parai si gam, káp ina te long tekesi akiláng suri matananu minái da mákái."
13 Ái Iesu a be parai ngorer ki ák han alar di iatung mák roh kaleng uri mon tiklik mai kán kalilik án aratintin uranang i balsán dan taliu tilanang.

Pinpidan artálár suri tatalen káián bos Parisaio má si Erodes
Mat 16:5-12

14 I pákánbung di lu hanhan tangrai dan taliu mai mon, kán tan kalilik án aratintin di barung, kápdite kip te balbal suri na arwat mai kándi inan. Tukes sár á tigán balbal a kis.
15 Mái Iesu a inau i di ngoromin, "Gama ololoh na káp porta i gam i tatalen káián tan Parisaio má si Erodes. Kándi tatalen erei na káp sinim i gam ngorer i yis a sinim i palawa."
16 Mái sár kápdite talas ur on, má dik argátna arliu i di ngoromin, "Dánih a worwor suri? A kabin káp ángit te namnam, be?"
17 Mái Iesu a mák ilmi uri kándi hol mák parai si di ngoromin, "Suri dáh gam lala worwor suri ngo káp amu te namnam? Kápgamte talas besang uri iau? Bál gam a laklak?
18 Mát gam erei kápgamte mákmák ilam mai má talngá gam er kápgamte alongra tus mai? Ngádáh, kápgamte lu hol páptai tan táit gam lu mákái?
19 I bung iau tabar amasi alim i arip á kálámul mai alim i balbal má aru i isu, gam kipi a is á kudut a káng i tigán namnam di mas tigán?" Má ding kosoi ngo, "Gim oboi sángul mai aru."
20 Má ák gálta di mul ngoromin, "Má i pákánbung er iau tibi ahit á balbal ur singin matananu di arwat mai ahat i arip á kálámul, gam akángái a is á kudut mai tigán balbal a lu kis?" Di parai singin ngo, "Gim oboi ahit á kudut."
21 Mái Iesu a parai si di ngo, "Ki ngádáh, kápgamte talas be?"

Ái Iesu a apádái kálámul a rau

22 Ái Iesu má kán kalilik án aratintin di hut á Betesaida, má te kálámul di kipi kesi kálámul a rau uri narsán ái Iesu má dik sung Iesu ngo na singli.
23 Mái Iesu a top pasi limán mák lam pasi má diará han uri pokon mau alari malar. Má namur ái Iesu a kansi mátán mák oboi limán on mák gáltai ngo, "Ngádáh, u mák te táit á erei?"
24 Má kálámul er a tohoi mákmák mák parai ngo, "Áá, iau mákái tan kálámul ngorer i kubau, mái sár di láklák."
25 Mái Iesu a oboi mul i limán i mátán kálámul er a rau. Má namur kálámul er a lala mákmák rakrakai mák mákmák kaleng, má ák lain mák noi bos táit.
26 Mái Iesu a wor rakrakai uri narsán mák tur kári ngo koion na kaleng uri malar má arbin i táit a longoi mai.

Ái Petero a para apos Iesu
Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

27 Ái Iesu má kán kalilik án aratintin di han má ding kusak i tan malar iatung pátmi Sisaria Pilipoi. Má ngo di lu hanhan tangrai sál, ái Iesu a gátna di ngoromin, "Matananu di lu parai sur iau ngo iau sinih?"
28 Má ding kos Iesu ngo, "Te kálámul di parai ngo iáu ái Ioanes Tám Arsiu, má te bul di parai ngo iáu ái Elaisa, má te kálámul sang di parai ngo iáu kesi tám worwor tus til hirá."
29 Mái Iesu a longrai di kosoi ngorer má a gátna di mul ngoromin, "Má á gam sang, gam ngoi ngo iau sinih?" Mái Petero a kos Iesu mul ngo, "Á iáu á Mesaia."
30 Mái Iesu a tur kalar di ngo koion da parai singin tekes.

Ái Iesu a arbin talas suri kán minat má kán liu kaleng
Mat 16:21-23; Luk 9:22

31 Má a turpasi aratintin mul narsán kán kalilik án aratintin suri bos táit na hut singin má nák long bengtai, mák parai

8:15: Luk 12:1 **8:17:** Mar 6:52 **8:19:** Mar 6:41-44 **8:28:** Mar 6:15 **8:29:** Ioa 6:68-69 **8:30:** Mar 9:9

ngoromin, “Natun Kálámul na hiru sang má dák arangrangas on á bos kálámul pakta má bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos tám mánán uri nagogon. Da pua palai má da oboi uri minat. Má ngo na rah i atul á bung, na liu kaleng.”

32 Mái Iesu a para apos tari pinpidan erei suri ák talas. Má ngorer ái Petero a talka pas Iesu suri diar masik má ák turpasi worwor rakrakai ur on suri matngan worwor erei ái Iesu a parai si di.

33 Mái Iesu a ilang mák mákái kán kalilik án aratintin mák tur kalar Petero ngoromin, “Satan, á iáu sár u parai á worwor erei! Una kelkel alar iau! Kápute mánán i káplabin holhol káián ái Káláu. U hol pasi sár i tatalen káián matananu.”

Matngan kálámul ngádáh na murmur i Iesu?
Mat 16:24-28; Luk 9:23-27

34 Má namur ái Iesu a kilkilai matananu má kán kalilik án aratintin suri da longrai kán pinpidan, má ák parai ngoromin,

> “Ngo kono a nem suri na mur i iau, koion na murmur i kán hol sang. Na puski kán kubau kus má nák murmur i iau sár mai, ngorer na bál tari sang uri lalin i iau má na eran suri na mat ngoro iau.

35 Má ngorer ngo kálámul a tar kunlai kán liu suri na bes mai tan táit til main i naul bim, ki liu muswan er a kis áklis na bokoh alari. Mái sár ái koner kápate mámnai kán liu mák bál tari sang sur iau má suri lain arbin, ái na atur páptai liu muswan er.

36 Ngádáh, a kuluk ngo kálámul na kátlán bos matmatngan táit main i naul bim, má nák omlawa palai kán liu suri?

37 Má dánih á táit ngo na hul kelsei kán liu mai? Kápte sang.

38 Onin i naul matmatngan pokon, matananu di abulbul. Di tari bah di uri Káláu má di ilang suri kándi bos sápkin tatalen. Mái koner a rumrum suri arbin talas uri iau má uri kak pinpidan i katbán matananu, namur Natun Kálámul na rumrum mul singin i pákánbung ngo na kaleng tilami bát tiklik mai minmáir i Kákán má mai bos angelo.”

9

1 Ái Iesu a sopasun kán worwor mák parai ngo, “Támin muswan iau parai si gam, te tili gam minái kápdate áslai besang á minat má dák mákái lolsit si Káláu ákte hut má mai rakrakai.”

A arkeles i kápán páplun ái Iesu
Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

2 Má namur ngo ákte rah i awon á bung, ái Iesu a lam pas Petero mái Iakobo mái Ioanes tiklik mai, má dihat má tapam uramuni iátin pungpung suri dihat masik. Má ngo atul i kalik án aratintin erei ditulá mákmák, má ditulá mák Iesu a arkeles.

3 Má lusán a tuan pilpilpil mák bal, mák tuan bal sang ngorer kápte kes til main i naul bim a arwat suri gorsai suri nák bal ngorer.

4 Má namur ditul má mák Elaisa mái Moses diar worwor mam Iesu.

5-6 Má ditul má mákái ngorer má ditulá lala mátut. Má namur ái Petero a parai si Iesu ngo, “Konom, a kuluk sang ngo git minái. Ngádáh, gimtula long te na tul i pálpálih, kes kaiam má kes káián ái Moses má kes káián ái Elaisa?” A parai ngorer ái Petero káplabin ngo kápate hol pas te lain worwor ngo na parai.

7 Má namur kumlán mehmeh a hut mák ámkuk di, má kaungán kes tilami kumlán mehmeh a para ngoromin, “Minái á kang Kalik alal, gama alongra singin.”

8 Má ditul longrai ngorer má ditulá sangar i mákmák kalar di, mái sár káp ditul te mák tekes mul, ái Iesu masik sár iatung dihat.

9 Má ngo di lu sososih tilamuni pungpung, ái Iesu a tur kalar ditul mák parai ngo, “Koion gama parai singin tekes suri táit gamtul mákái nák han pang i pákánbung ngo Natun Kálámul na liu kaleng tili minat.”

10 Má ngorer ditulá bál konmi worwor si Iesu i bál ditul, má ditulá gátna arliu i ditul ngoromin, “Dánih á sálán er ák parai ngo Natun Kálámul na liu kaleng tili minat?”

11 Má namur ditulá gátnai ngoromin, “Suri dáh bos tám mánán uri nagogon si

8:34: Mat 10:38-39; Luk 14:27 **8:38:** Mat 10:33 **9:1:** Mar 13:30 **9:2:** Apo 3:22; 2Pe 1:17-18 **9:11:** Mal 3:1

Káláu di parai ngo ái Elaisa na hut táil sang, má namur ái Mesaia?”

12-13 Mái Iesu a parai si di ngoromin, “Támin muswan ngo ái Elaisa na hut táil suri na eran i tan táit no. Má iau parai si gam ngo ái Elaisa ákte hut má, ái sár matananu di long sáksáknai mai kándi sápkin holhol ngorer a parai i Buk Tabu. Má iau gálta gam ngoromin. Ngo ái Elaisa ákte hut, má ákte eran páksi tan táit no, suri dáh tan tám worwor tus di parai mul suri Natun Kálámul ngo matananu da arangrangas on má da kankansai?”

Ái Iesu a asengsegeng pasi kalik sápkin tanián a porta on

Mat 17:14-21; Luk 9:37-43

14 Má namur ái Iesu dihat dihat purut singin lala matananu di tur kauli bos kalilik án aratintin di arkipkip mai worwor mam te tan tám mánán uri nagogon.

15 Matananu erei di mák Iesu a lu hanhan sur di má dik sodar, má dik rut uratung i narsán má dik árár pasi.

16 Mái Iesu a gátna di ngo, “Dánih gam argátna pas suri?”

17 Má kes tili di á matananu erei a kos Iesu ngoromin, “Tám Aratintin, iau lam pasi natung, kang kalik án káláu, ur singim kabin ngo sápkin tanián a porta on má káp a tini wor.

18 Má ngo a hut singin, a lu buswai uradi bim. Má busbus a lu hut tili ngudun mák lu ararat ngis má kápán páplun a lu dos. Má ngorer iau sungi kam kalilik án aratintin ngo da long palai sápkin tanián erei, mái sár kápdite long arwat on.”

19 Ái Iesu a longrai worwor erei mák parai si di ngoromin, “Be, kápgamte ruruna? Na is á bet ina kis tiklik mam gam? Iak ngesmat má, na is á bet mul ina mona gam?” Ngorer mái Iesu a parai si di ngo, “Gama lam pasi kalik ur main.”

20 Má di lam pasi kalik er uri narsán. Má ngo sápkin tanián a mák Iesu, ki sápkin tanián ák agokgokoi kalik er má kalik a pur uradi bim, mák apukpukda on mák hut i busbus tili ngudun.

21 Mái Iesu a gátna kákán ngo, “A turpasi anges á sápkin tanián a porta on?” Mái kákán a parai si Iesu ngo, “A turpasi tili goion on sang.

22 Má marán bung sápkin tanián a lu buswai uri kámnah má uri dan suri ngo nák mat. Má iau sung iáu ngo iáu arwat suri una tángni kang kalik, ki una mámna giur má unák tángni.”

23 Mái Iesu a parai singin ngoromin, “Suri dáh iáu parai ngo iau sang iau arwat? Ái koner a ruruna muswan na long arwat pasi bos táit no!”

24 Má kákán a longrai ngorer mák pala sarai kaungán mák parai ngo, “Inái iau ruruna! Una tángni kak páhngán ruruna!”

25 Mái Iesu a mákái ngo marán matananu di hut talum má di arsiut, má ngorer ák sangar i wor rakrakai uri sápkin tanián erei ngoromin, “Á iáu á sápkin tanián u abawi kalik, má u agapi ngudun má talngán mul, má inái iau parai singim, una táu alari kalik er, má káp una te kusak on mul.”

26 Má sápkin tanián erei a longrai mák wakwak mák agokgokoi kalik mák han alari. Má kalik er a ngoro ákte mat, má marán di parai ngo ákte mat.

27 Mái sár ái Iesu a top pasi limán mák tángni ák sámtur.

28 Má namur, ngo ái Iesu di di kusak iatung i rum, kán kalilik án aratintin di gátna kodongnai ngoromin, “Suri dáh á gim kápgimte arwat suri long palai sápkin tanián erei?”

29 Mái Iesu a parai si di ngo, “Matngan sápkin tanián minái, sung masik arwat suri tipar palai.”

Ái Iesu a bali worwor suri kán minat má kán liu kaleng

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

30 Má namur di han alari malar er, má di urup i katbán á Galiláiá. Mái Iesu kápate nem ngo tekes na mánán on

31 kabin kán tu atintini kán kalilik án aratintin ngoromin, “Da tari Natun Kálámul uri limán bos kálámul má dák up

9:12-13: Sak 22:1-18; Ais 53:3; Mal 4:5-6; Mat 11:14 **9:23:** Mat 21:21; Mar 11:23 **9:26:** Mar 1:26 **9:30:** Ioa 7:1 **9:31:** Mar 8:31, 10:32-34

bingi nák mat. Má ngo na rah i atul á bung, na liu kaleng."
32 Mái sár kápdite talas uri sálán á worwor er, má dik mátut suri da gátnai.

Sinih na tátáil?
Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

33 Mái Iesu má kán kalilik án aratintin di hut á Kapernaum, má namur ngo dikte kusak uratung i rum, ái Iesu a gátna di ngoromin, "Dánih gam arpua kunán iatung tangrai sál?"
34 Ái sár kápdite kosoi kabin di arpua arliu i di iatung i sál suri ngo ái sinih na pakta i di.
35 Mái Iesu a sukis máng kilkila pasi kán kalilik mák parai si di ngoromin, "Ngo tekes a nem ngo na tátáil, minái á sál na mur on. Na agengen pasi sang má na toptop kamu no sár."
36 Má a talka pasi kesá gengen kalik uratung i katbán i di máng káh pasi, má a parai si di ngoromin,
37 "Koner a tángni kesá gengen kalik ngoromin kabin ngo a mámna iau, kápate tangan masiknai kalik erei, a tangan iau mul. Mái koner a tangan iau ngorer, kápate tangan iau masik. A tangan Koner mul a tarwa iau ur main."

Kálámul kápate sák mam git, ái á tur git
Luk 9:49-50

38 Má kándi tu kis iatung i rum er be, mái Ioanes a parai si Iesu ngo, "Tám Aratintin, gim mákái kesá kálámul a lu tipar palai sápkin tanián mai ngisam. Mái sár kápate ngoro gim, kápate lu murmur i iáu. Má ngorer gimá tur kári."
39 Má Iesu a parai si di ngoromin,

"Koion gama tur kári. Ái koner a long te akiláng mai ngisang, namur kápnate utung te sápkin wor uri iau.

40 Ái koner kápate sák mam git, ái á tur git.

41 A muswan á minái iau parai si gam. Ngo gam gam sák suri dan, má tekesá kálámul a tabar gam mai dan kabin gam káián ái Karisito, kálámul er kápnate sáhár suri kán arul."

Sápkin tatalen a lu long sáksáknai ruruna kán kálámul
Mat 18:6-9; Luk 17:1-2

42 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák parai ngoromin,

"Ái rung er di ruruna i iau di ngoro rang natung. Ái koner a lam bengtai kes tili di ái rung di ruruna i iau mák apurái kán ruruna, kálámul er a longoi táit a tuan sák. Ngo da putai tilik lala hat i án pogong á kálámul er má da lápkai urada i lontas, a gengen rangrangas sár. Má rangrangas er na oboi ái Káláu ur on, ái na lala pakta taladeng kabin a long sáksáknai ruruna káián kesi natun ái Káláu.
43-44 "Má ngo kesi limam a lam arong iáu má uk lu longoi sápkin mai, ki a kuluk una tár kus palai. A kálik sák ngo una kusak uri liu áklis mai kesi limam masik, mái sár a lala sák sang ngo na mon i aru limam no má unák hiru áklis i kámnah erei kápate lu mat.
45-46 "Má ngorer mul suri kikim. Ngo kesi kikim a lam arong iáu má uk teleh alari lain sál, ki a kuluk ngo una tár kus palai. A kálik sák ngo una kusak uri liu áklis mai kesi kikim masik, mái sár a lala sák sang ngo na mon i aru kikim má dik buswa iáu uri pokon án hiru áklis.
47 "Má a ngorer mul suri matam. Ngo kesi matam a lam arong iáu, una bilwak palai. A kálik sák ngo una kusak uri lolsit si Káláu mai kesá matam sár, má a lala sák sang ngo na kis i aru matam no má dák buswa iáu uri pokon án hiru áklis.
48 Iatung i pokon erei tan kolol er kápdite lu mat da an di, má kámnah mul er a kurkurem áklis má kápate lu mat.
49 "Kámnah na sinim i matananu keskeskes má nák apilpil pas di ngorer i tas a sinim i namnam má ák amapak on.
50 Tas a kuluk, mái sár ngo ákte rah á kán mapak, ngádáh gama amapak kalengnai ngoi? Má ngorer a kuluk ngo tas án

9:32: Luk 9:45 **9:35:** Mat 20:25-27; Mar 10:43-44; Luk 22:24-26 **9:37:** Mat 10:40 **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23
9:41: Mat 10:42 **9:43-44:** Mat 5:30 **9:47:** Mat 5:29 **9:48:** Ais 66:24 **9:50:** Mat 5:13; Luk 14:34

araturán na sinim i gam má gamáng kis án ararguna arliu mai bál matau.”

10

Ái Iesu a worwor suri pálás kila
Mat 19:1-12; Luk 16:18

1 Ái Iesu a aptur tilanang Kapernaum
má a han uradi balis á Iudáiá má a polsai
dan uri risán dan á Ioridan tilada. Má
matananu di hut singin mul má ák atintin
di ngorer sang a lu longoi ngoi.
2 Má te Parisaio di hut narsá Iesu suri da
tohoi má dik gátnai ngoromin, “Ngádáh?
A sormángát á kángit nagogon suri ngo
kálámul na pásang palai kán wák ngo
kápte?”
3 Mái Iesu a gátna kalengna di ngo,
“Ngádáh á nagogon ái Moses a tari si
gam?”
4 Má ding kosoi ngo, “Ái Moses a
sormángát tari pákán ram án pálás kila si
di. Ngo tekesá kálámul a nem suri pálás
kila, na siri pákán ram er má nák tari
singin wák má nák long palai.”
5 Mái Iesu a parai si di ngoromin,
“Ái Moses a siri nagogon erei kabin a
laklak i bál gam.
6 Hirá sang i akaksim, ái Káláu a longoi
káláu má wák.
7 Má erei á káplabin kálámul na aptur
alar kákán mái mámán má náng kis tiklik
mam kán wák.
8 Má diar no diara tukes sár. Kápnate
ru i diar, diara tukes.
9 Má ngorer ái Káláu ákte kabat ar-
sakta diar, má koion á tekes na tah kusi
kándiar kila.”
10 Mái Iesu má kán kalilik án aratintin di
kusak kaleng iatung i rum, má kán kalilik
di gátnai suri pinpidan erei.
11 Mái Iesu a parai si di ngoromin,
“Ngo kesá kálámul a pala kán wák má
a kila pasi lite wák, kálámul erei a long
tari sápkin uri narsán kán mulán wák.
12 A ngorer mul ngo kesá wák a pala
kán pup máng kila pasi lite kálámul, ái mul
a long tari sápkin uri narsán kán mulán
pup.”

Ái Iesu a asosah i bos gengen kalilik
Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

13 Má te kálámul di lam tari rang nat di
ur si Iesu suri na top i di má nák asosah
i di, mái sár kán kalilik án aratintin di tur
kári tan kálámul erei.
14 Mái Iesu a mákái mák togor mák parai
si di ngoromin,
“Gama hol palai boh gengen kalilik ur
singing. Koion gama tur kalar di kabin
ngo kandi ái rung ngoromin á lolsit si
Káláu.
15 A muswan sang iau parai si gam,
ái koner a nem ngo na kusak i lolsit si
Káláu, na ruruna pasi ngorer i gengen
kalik a ruruna i kákán. Ngo kápnate longoi
ngorer, ki kápte sang na kusak.”
16 Má a káh pasi bos kalilik keskeskes mák
oboi limán i lul di mák asosah i di.

Kálámul a marán i kán minsik
Mat 19:16-22; Luk 18:18-23

17 Mái Iesu a aptur má a láklák iamudi,
má kesá kálámul a rut uri narsán má a
dirtapul má a gátnai ngo, “Tám Aratintin,
iáu lain kálámul. Dánih ina longoi suri
inak atur páptai liu áklis?”
18 Mái Iesu a longrai mák parai singin
ngoromin, “Suri dáh u utung iau ngo iau
lain kálámul? Ái Káláu masik sár a kuluk
má kápte kes mul.
19 U mánán i nagogon er a parai
ngoromin ngo koion una up bing tekes,
má koion una longoi sápkin mai wák káián
lite kálámul, má koion una siksikip, má
koion una poklah pasi angagur uri tekesá
kálámul, má koion una agur pasi táit káián
lite, má una rumrum i kakam mái ma-
mam.”
20 Má kálámul er a longrai mák parai si
Iesu ngo, “Tám Aratintin, turpasi til tungu
iau kalik be, iau lu mur arwat pas noi tan
nagogon erei ák han pang onin.”
21 Mái Iesu a mákái má a mámnai mák
parai singin ngoromin, “Kesi táit sár u
sáhár suri. Una han sira palai kam bos
minsik no, má unáng kip pasi pirán tabal
má unák tari singin bos sáhár, má na
kaiam besang á bos lain minsik imi bát.
Má una lákám unák mur i iau.”

10:4: Nag 24:1-4; Mat 5:31 **10:6:** Tgk 1:27, 5:2 **10:7:** Tgk 2:24; Epe 5:31-33 **10:11:** Mat 5:32 **10:15:** Mat 18:3 **10:19:** Kal 20:12-17; Nag 5:16-20

22 Kálámul er a longrai má ák mákmák án
tang má a han alar Iesu sang. A sák i bál
suri, kabin marán i kán minsik.

Tan konom má lolsit si Káláu
Mat 19:23-30; Luk 18:24-30

23 Mái Iesu a sálsálah aririu i di mák
parai singin kán kalilik án aratintin
ngoromin, “A tuan rakrakai muswan si
di á bos konom suri da kusak i lolsit si
Káláu.”
24 Má kán kalilik án aratintin di sodar
suri kán pinpidan, má ngorer ái Iesu
a parai mul si di ngo, “Kalilik, a tuan
rakrakai muswan suri kusak i lolsit si
Káláu.
25 Kamel ngo na sol uri polgon nil án
babaut, ái a malmu si diar á kálámul a
konom ngo na sol uri lolsit si Káláu.”

26 Má di lala sodar má dik parai singin
ngoromin, “Ngo ngorer, ki ái sinih sang na
liu? Kápte kes sang na kusak!”
27 Mái Iesu a mák di mák parai ngo,
“Matananu kápdite arwat ngo da aliu pas
di sang. Ái sár ái Káláu a arwat, kabin ngo
ái Káláu a lu long arwat pasi bos táit no.”
28 Mái Petero a turpasi parai si Iesu
ngoromin, “Mákái, Konom, gimáte han
alari kángim bos táit no má gimá murmur
i iáu.”
29 Ái Iesu a kos Petero,
“A muswan iau parai si gam, ngo kes
a hol pas iau mák han mai lain arbin sur
iau, má ngorer a han alari kán rum mái
tuán mái kukun mái mámán mái kákán
ngo rang natun má alari kán pokon,
30 i liu onin na kipi mul i marán. Na
marán i kán rum má rang tuán má rang
kukun má rang mámán má rang natun má
kán tan pokon. Má támin ngo na áslai mul
i rangrangas, má namur na atur páptai liu
áklis.
31 Mái sár marán si di onin i liu minái
di konom, namur da gengen. Má marán si
di ái rung di gengen onin, i liu namur da
pakta.”

Ái Iesu a worwor mul suri kán minat má kán liu kaleng
Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

32 Má namur di polas kaleng i dan á
Ioridan, má dik murwa pasi sál urami
Ierusalem. Má matananu di lu murmur
on, di mátut kabin di hol páptai kán wor-
wor ái Iesu suri kán minat. Mái sár ái
Iesu a láklák táil i di no. Má kán kalilik án
aratintin di mákái ngorer má dik pángáng
suri. Mái Iesu a lam pasi kán kalilik án
aratintin uri risán alari matananu, má a
turpasi parai mul i bos táit na hut singin
ami Ierusalem
33 mák parai si di ngoromin, “Mákái, inái
git han urami Ierusalem, má bos pakpakta
kán tan tám osmapak má bos tám mánán
uri nagogon da top i Natun Kálámul má
da nagogon on suri na mat, má da tari uri
limán tan tátáil til Rom.
34 Má dák tartar retret singin má dáng
kankansai má dák rapis sáksáknai má dák
up bingi. Má ngo na rah i atul á bung na
liu kaleng mul.”

Ái Iakobo mái Ioanes diar nem i kiskis pakta
Mat 20:20-28

35 Ái Iakobo mái Ioanes, aru i natun ái
Sebedaio, diar purut si Iesu má diará parai
singin ngo, “Tám Aratintin, giur nem ngo
una long tari táit er giura sung iáu suri.”
36 Má a gálta diar ngo, “Dánih gaur nem
on?”
37 Má diará sungi ngoromin, “I
pákánbung una hut mai minmáir i iáu,
tekes tili giur na kis tili balsán mingim má
tekes tili balsán káisam.”
38 Mái Iesu a kos diar ngoromin, “Káp
gaur te mánán á táit erei gaur sungi.
Ngádáh? Gaur arwat ngo gaura ngin tili
kinleh án rangrangas erei ina ngin til on?
Má gaur arwat mul ngo da siu gaur mai
arsiu án minat erei da siu iau mai?”
39 Má diará parai singin ngo, “Giur ar-
wat.”

Má namur ái Iesu a parai si diar
ngoromin, “A muswan, gaura ngin tili
kinleh ina ngin til on, má da siu gaur mai
matngan arsiu er da siu iau mai.
40 Ái sár suri kis tili balsán minging má
tili balsán káisang, káp ngo kaiak suri ngo

10:31: Mat 20:16; Luk 13:30 **10:32:** Mar 8:31, 9:31 **10:38:** Mar 14:36; Luk 12:50 **10:39:** Apo 12:2; Apa 1:9

ina tari. Káián ái Káláu. Ái na tari si rung er ákte eran i nián i di."
41 Má namur sángul á kalik án aratintin di longrai ngorer ki dik togor i Iakobo mái Ioanes.
42 Mái Iesu a mákái ngorer ki áng kilkila pas di uratung i narsán mák parai si di ngoromin,
"Gam mánán i bos tátáil kándi ái rung tili risán, di lu kátlán i kándi matananu mai kándi rakrakai. Di lala apakta pas di, má dik lu suka bámiai matananu.
43 Mái sár á gam kápte gama ngorer. Ngo tekes tili gam a nem ngo na pakta, na toptop be si gam.
44 Má kálámul a nem ngo na tátáil kamu, na toptop kamu no.
45 A ngorer i Natun Kálámul, kápate hut suri kátlán i gam. A hut sár suri na toptop káián matananu, má suri sirai kán liu suri hul aliu pasi marán."

Ái Iesu a amákmák pasi rau
Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

46 Ái Iesu má kán kalilik án aratintin má marán matananu mul di lu hanhan tangra sál má dik tapam hut i malar á Ieriko. Má ngo di sorliu á Ieriko, kesi rau tám sung, ngisán ái Batimaio, natun ái Timeus, a lu kis i risán sál.
47 A longrai ngo ái Iesu kakun Nasaret a lu hanhan, máng kilkilai ngoromin, "Iesu, iáu natun ái Dewit, una mámna iau!"
48 Má marán kálámul di tur kári suri koion na worwor, mái sár a lala wakwak sang ngo, "Natun ái Dewit, una mámna iau!"
49 Mái Iesu a longrai kálámul er mák sámtur mák parai si di ngo, "Bin pasi urain." Má di bin pasi rau erei má dik parai singin ngo, "Kái una mátut. Aptur, ákte bin pas iáu!"
50 Má a buswa palai kán bobor mák sangar melek uri narsá Iesu.
51 Mái Iesu a gátnai ngoromin, "Dánih u nem on ngo ina longoi mam iáu?" Má kálámul er a rau a parai singin ngo, "Konom, iau nem ngo ina mákmák."
52 Mái Iesu a parai singin ngo, "Una han sár, kam ruruna ákte aliu pas iáu." Má káp melek sár mul mák talas i mátán mák mur i Iesu tangra sál.

11

Ái Iesu a kusak ami Ierusalem
Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Ioa 12:12-19

1 Di lu hanhan páput ur Ierusalem artálár mai aru malar Betani má Betepage, má dik hut i pungpung Oliwa, mái Iesu a dos palai aru kalik án aratintin
2 mák parai si diar ngoromin, "Gaura han uri malar imudi má gaura kusak on, má káp melek mul gaurák mákái kesi gengen dongki di puta páksi má kápte kes a kis be on. Gaura pálás pasi dongki erei má gaurák lami ur main.
3 Má ngo tekes na gátna gaur ngoromin, 'Suri dáh gaur longoi ngorer?' ki gaura parai singin ngo, 'Ái Konom na him mai be, má namur na tarwa kalengnai mul ur main.' "
4 Má diar má han, diará mákái dongki a sámtur pagas iatung i sál, má dikte puta páksi i mátsálán kesi rum, má diar má pálás pasi.
5 Má te kálámul iatung di gátna diar ngoromin, "Dánih gaur longoi á ngorer gaurá pálási gengen dongki?"
6 Má diará para ngorer ái Iesu a parai, má dik mángát ngo diara lam pasi dongki.
7 Diar má lami gengen dongki uri narsá Iesu, má diar má ulát pasi lusán i diar, ki diar má pálsi i iátin dongki mái Iesu a kis on.
8 Má marán mul di pálsi lusán i di tangra sál, má te di kot pasi pákán báibái tilatung tangra sál má dik pálsi suri ák láklák on i dongki.
9 Má te di lu tátáilnai má te di lu murmur on, má di lu wakwakwak ngoromin, "Huihui iá! Huihui iá! Ái Káláu na kuluk mam Koner a hut mai ngisán!
10 Ái Konom na kuluk mai suri na kátlán i git ngoro kámpup git ái Dewit! Huihui iá sang urami!"
11 Mái Iesu a hut á Ierusalem má a kusak i rumán osmapak má a mákái bos táit no iatung. Má namur a kaleng ur Betani tiklik

10:42: Luk 22:25-26 **10:43:** Mat 23:11; Mar 9:35 **10:52:** Mar 5:34 **11:9:** Sak 118:25-26

mai kán kalilik án aratintin kabin ákte páput suri na dorah i nas.

Ái Iesu a wor uri aun tawan
Mat 21:18-19

12 Ákte arasa má, ki dik so kaleng til Betani urami Ierusalem, mái Iesu a matpám.
13 Má iatung i risán sál kesi aun tawan a tur. Ái Iesu a mákái til tepák ngo a lain lur mák han suri lus pas te wán suri na ani, má kápte. Kápte be te wán, tu pákán masik, kabin ngo kápate arwat i pákánbung be suri ngo na u.
14 Mái Iesu a mákái ngorer mák parai singin tawan erei ngo, "Turpasi onin kápte kes na ani wán i iáu mul!" Má kán kalilik án aratintin di longrai ngorer a parai.

Ái Iesu a tipar sarai bos tám sirsira alari rumán osmapak
Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Ioa 2:13-22

15 Di hut á Ierusalem mái Iesu a kusak uri pelbut i rumán osmapak mák tipar palai bos kálámul di lu sirsira má bos kálámul di lu huhul iatung. A pukda sarai kándi bos suh ái rung di lu keles pirán tabal má kándi bos nián kis ái rung di lu sira man.
16 Mái Iesu a tur kalar di suri koion da urup i katbán rumán osmapak mai kándi minsik.
17 Má a atintin di mák parai ngo, "Dikte le on i Buk Tabu ngoromin, 'Kak rum da utngi mai rumán sung káián matananu no', mái sár gamáte pukda pasi ák nián him káián bos tám siksikip."
18 Bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos tám mánán uri nagogon di longrai ngorer má dik ser sál suri ngádáh da up bingi ngoi. Di bulat kabin ngo matananu di pángáng má dik laes suri kán aratintin.
19 Má i rahrah, ái Iesu má kán kalilik án aratintin di aptur til Ierusalem má ding kaleng mul ur Betani.

Ruruna má Sung
Mat 21:20-22

20 Má i kábungbung, di lu hanhan tangra sál má dik mákái aun tawan erei ái Iesu a boroi nabung, ákte maulur no. Pákán ákte maulur má nirwán mul ákte hius, má ngorer tawan er a turpasi marang.
21 Mái Petero a hol pasi worwor si Iesu mák parai singin ngo, "Tám Aratintin, mákái aun tawan erei nabung u boroi. Ákte marang má!"
22 Mái Iesu a longrai ngorer mák inau i di ngoromin,
"Gama ruruna i Káláu.
23 Támin muswan iau parai si gam, ngo tekes na parai singin pungpung, 'Una támrabut má unák pur ada i lontas,' má na tukes i kán hol má na ruruna tusi táit er a parai ngo na hut, ki na hut sang. Mái sár ngo na ru i kán hol, kápnate long artálár pasi.
24 Má ngorer iau parai si gam, táit no gam sungi, gama ruruna sár ngo gamáte atur páptai, ki gama atur páptai sang.
25 "Pákánbung kes a eran suri sung má ák hol pas te tatalen erei te di longoi mai, na hol palai má, suri ái Kákán imi bát na hol palai kán bos sápkin tatalen mul.
26 Mái sár ngo kápnate hol palai kándi tatalen ái rung er di longoi sápkin uri narsán, ngorer sár ái Kákán imi bát kápnate hol palai kán tan sápkin tatalen."

Bos kálámul pakta di gátna Iesu suri kán rakrakai
Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

27 Io, má dik lu hanhan tangra sál ki dik hut á Ierusalem. Má di kusak urami rumán osmapak, mái Iesu ák lu lákláklák iatung. Má tan pakpakta kán tan tám osmapak má bos tám mánán uri nagogon má te kálámul pakta, di mákái má dik hut i narsán
28 má dik gátnai ngo, "Una parai si gim, sinih a dos pala iáu er uk longoi tan táit ngorer? Mái sinih a tari nokwan erei singim?"
29 Mái Iesu a kos di ngoromin, "Má iau mul ina gálta gam. Ngo gama kos iau, ki á iau mul ina para koner a tari nokwan singing má iak longoi bos táit er mai.
30 Gam mánán i Ioanes Tám Arsiu? Sinih a dos palai suri arbin má arsiu? Sinih a

11:13: Luk 13:6 **11:17:** Ais 56:7; Ier 7:11 **11:18:** Mar 14:1 **11:23:** Mat 17:20 **11:24:** Mat 7:7 **11:25:** Mat 6:14-15

tari singin á him erei? Ái Káláu? Ngo a hut sang tili kán holhol sár? Gam parai!”
31 Má dik nguruk arliu i di sang ngoromin, “Ngo gita parai ngo ái Káláu a tarwa Ioanes ur main, ki na parai ngo, ‘Suri dáh kápgamte ruruna i kán pinpidan?’
32 Má ngo gita parai ngo káián sang ái Ioanes a hut tili kán hol sang, ki matananu da up git kabin di ruruna i Ioanes ngo ái á tám worwor tus muswan káián ái Káláu.”
33 Má ngorer ding kos Iesu ngoromin, “Kápgimte mánán.” Mái Iesu a longrai ngorer mák parai si di ngo, “Á iau mul káp ina te parai si gam ngo ái sinih a tari nokwan singing má iak longoi bos táit minái.”

12

Worwor artálár mai bos tám himhimna i numán wain
Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

1 Mái Iesu a parai kesi worwor artálár si di ngoromin,

“Kesi kálámul a soi kesi numán wain mák áir kári mák longoi kesi lus uri suir wain. A longoi mul i kesi rum, rum erei uri mákmák kári numán wain sang. A longoi ngorer ki ák tar páksi singin bos tám himhimna mák han alar di uri malar tepák.

2 Má namur ngo ákte arwat i pákánbung suri lus talmi wán wain, io a dos palai kán kesi tám arardos suri kip te risán wán wain tili kán num.
3 Má ngo bos tám himhimna di mákái tám arardos erei a hut narsá di, di tolai má dik ubi má dik dos pala kalengnai mai wáin limán.
4 Namur kákán num a dos palai kán kesi tám arardos mul. Io, má bos tám himhimna di sá rápái lul má dik abilbilingnai.
5 Má a dos palai mul i kán kesi tám arardos, má bos tám himhimna di long pasi má dik sá bingi. Di longoi ngorer mai marán, di tu up di sár á te má te di sá bing di.
6 “Io, má ngorer kes masik má ák lu kis suri dos palai, arahrahi kálámul, war natun sang kán kalik alal. Má namur kálámul erei a para ngoromin, ‘Ina dos palai sang i natung suri da rumrum on má kápdate ubi.’ Má ngorer ák dos palai natun.
7 Mái sár bos tám himhimna di mák pasi má dik worwor arliu i di ngoromin, ‘Mákái, erei mái koner na tur kelsen. Gita up bingi suri numán wain na ur kángit.’
8 Má ngorer di tolai má dik up bingi má dik sápka aso palai tilami numán wain.”
9 Má ngo ái Iesu a arahi puksai worwor artálár erei, ki ák gátna di ngoromin, “Dánih má na longoi á kákán numán wain i bung na purut kaleng narsá di? Bung na purut kaleng, na up bingi bos tám himhimna má nák tari numán wain ur singin tan lite.
10-11 A muswan ngo gamáte wásái pinpidan minái tili Buk Tabu er a para ngoromin,

‘Hat erei bos tám long rum di pukpukwai,
mái sár ái Káláu a aksimi hat erei suri áng kábutkis si di no á tan hat,
má uri mát git a tuan kuluk taladeng.’ ”

12 Má tan tátáil káián matananu Iudáiá di longrai ngorer má dik longra ilmi ngo ái Iesu a parai worwor artálár a arwat mam di sang, má ngorer dik nem suri kabat Iesu. Mái sár kápdite long arwat pasi kabin di bulat suri matananu, má ngorer dik tam han alar Iesu sang.

Di gátna Iesu suri hul takis
Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

13 Má namur di dos palai mul i te bos Parisaio má te bos kálámul tili kiskis si Erodes, má dik han uri narsá Iesu suri da tohtohoi mam te argátna.
14 Má di hut narsá Iesu má dik gátnai ngoromin,

“Tám Aratintin, gim talas ngo u lu parai támin muswan masik. Káksiái ngo ái sinih alatung a longra iáu, u lu para puri mát di mai muswan. Má kápute lu hol pasi mul ngo sinih á bos kálámul pakta má kandi bos kiskis. Kápte. U lu aratintin sár mai sál si Káláu. Gim nem ngo una bit gim be. A mángát á

12:1: Ais 5:1-2 **12:8:** Eba 13:12 **12:10-11:** Sak 118:22-23 **12:13:** Luk 11:53-54

kángit nagogon ngo gita tar takis ur si Kaisar? Ngádáh, gita tari ur si Kaisar ngo kápte?”

15 Ái Iesu a mákái má a mánán i kandi angagur ngo da pidir pasi, mák parai si di ngoromin, “Be, gam ngoi ngo gama pidir pas iau? Gam kip tar tekesi pirán tabal ur main má inak mákái.”
16 Má káp melek mul má di kip tari kes ur singin, ki ái Iesu ák gátna di ngo, “Sinih á tantanián má ngisán á minái di le on?” Má ding kos Iesu ngo, “Ái Kaisar”.
17 Mái Iesu ák parai mul si di ngoromin, “A kuluk, gama tari sang si Kaisar á táit káián ái Kaisar, má táit káián ái Káláu gama tari sang si Káláu.” Má di longrai ngorer má dik pángáng suri táit ái Iesu a parai uri di.

Di gálta Iesu suri liu kaleng
Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

18 Má namur te á bos Sadukaio di han suri gálgálta i Iesu, di ái rung er kápdite ruruna ngo kálámul erei a mat na liu kaleng mul i liu namur. Di hut narsá Iesu ngorer má dik parai ngoromin,
19 “Tám Aratintin, ái Moses a le i nagogon minái ur si gim. Ngo kálámul a mat alar kán wák má kápate kákáh ái kán wák singin, ái tuán na kila pasi bul i kán mokos suri nák mon i natun suri ngisán ái kákán na liu pagas sang.
20 “Má ahit i aratuán, mulán i di a kila má namur ák mat má kápte te natun be.
21 Kono áruán áng kila pasi mul i mokos, má káp melek mul ki ák mat má kápte besang te natun. Má ngorer mul ái kono átuil a mat má kápte natun.
22 Má ngorer ahit no á aratuán er, di kila pasi kes sár á wák, má di no di mat alari má kápate mon i te nat di singin wák er. Má namur má, wák mul ák mat.
23 Ki namur di no da liu kaleng i liu namur, sinih sang má tili di na kán wák muswan á wák erei, kabin ahit no di kila pasi?”

24 Ái Iesu a kos di ngoromin,
“Suri dáh a rogorogo i kamu hol? A kabin kápgamte mánán i worwor tili Buk Tabu má kán rakrakai ái Káláu.
25 Má er namur matananu da aptur kaleng alari minat, kápdate kila mul, da ngoro boh angelo imi bát.
26 Gam ruruna ngo rung di mat kápte da liu kaleng. Má gam ruruna ngorer káplabin kápte gam talas suri pinpidan a le on ái Moses. A le i worwor a parai singin ái Káláu tili aun kubau a inan má kápate bam. Mái Káláu a parai ngo, ‘Iau á Káláu káián ái Abaram má Káláu káián ái Aisak má Káláu káián ái Iakop.’ Git talas ngo sálán kán worwor ái Káláu er ngo káksiai ngo dituláte mat má, ditul liu be má ditulá lu lotu uri narsán ái Káláu.
27 Ái rung er di lu lotu uri narsán ái Káláu, káksiai ngo kápán páplun i di ákte mat, wa di á tan liuán kálámul sang. Kamu holhol a ger.”

Nagogon dáh a pakta?
Mat 22:34-40; Luk 10:25-28

28 Má kesi tám mánán uri nagogon a hut si di má ák longra di di arkipkip mai wor arliu i di, mái Iesu a kos kulukna di. Má ngorer ák han narsá Iesu mai kesi argátna ngoromin, “Arardos dáh a pakta si di no á bos nagogon?”
29 Mái Iesu a kos kalengnai ngoromin, “Arardos er a pakta á minái. Gam á tan Israel gam longrai, ái Káláu erei kángit Konom, ái masik sár á Konom.
30 Una mámna Káláu kam Konom mai kunlán balam má mai taniam no, má mai kam kunlán hol, má mai kam rakrakai no mul.
31 Má áruán arardos erei a pakta á minái, una mámna turam ngorer u mámna kalengna iáu sang. Kápte kesi nagogon mul a pakta sorliwi aru arardos erei.”
32 Má ngorer tám mánán uri nagogon a parai si Iesu ngo, “A muswan, Tám Aratintin. Támin sang er u parai ngo ái Konom ái masik sár á Káláu má kápte kes mul á Káláu.
33 Má gita mámna Káláu mai kunlán bál git má kángit kunlán hol má kángit rakrakai no mul, má gita mámnai tur git

12:17: Rom 13:7 **12:18:** Apo 23:8 **12:19:** Nag 25:5 **12:26:** Kal 3:2, 6 **12:28:** Luk 10:25-28 **12:29:** Nag 6:4-5 **12:31:** Him 19:18 **12:33:** 1Sa 15:22; Ose 6:6

ngorer sár git mámna kalengna git sang. Tatalen án mur i aru nagogon erei, ái sang a pakta si diar i tatalen án osmapak má artabar uri narsá Káláu.”

34 Ái Iesu a longra ilmi tám mánán erei a kos kuluknai má a para ngoromin singin, “Á iáu ukte páput suri una kusak i lolsit si Káláu.”

Má turpasi bung erei, kápte kes mul a mangan suri bali gálta Iesu.

Ái sinih á Karisito er Mesaia?
Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

35 Má namur ái Iesu a atintini matananu ami rumán osmapak mák gálta di ngoromin,

“Bos tám mánán uri nagogon di parai ngo Mesaia ái á natun ái Dewit, be? Ngádáh a ngoi?

36 Gama mákái worwor si Dewit er Tanián a Pilpil a tari singin. Ái Dewit sang a parai sur Mesaia ngoromin,

‘Ái Káláu a parai singin kang Konom ngo,
“Una kis main i risán minging suri da árnga iáu,
má iau ina suka bámiai kam tan kurtara uri lalin kikim má ina arumrum di.”

37 Ki ngádáh a ngoi ngo Mesaia a sumlahin ái Dewit má ái sár mul á kán Konom? A kabin ái Dewit a mák ilmi ngo Mesaia ákte kis má i pákánbung er. Ngorer a talas ngo Mesaia a sumlahin ái Dewit, má ái sár á kán Konom mul.”

Má matananu di longrai kán aratintin ái Iesu ngo a sorliwi aratintin káián bos tám mánán má dik laes suri.

Tatalen káián tan tám mánán uri nagogon
Mat 23:1-36; Luk 20:45-47

38 Namur ái Iesu a atintini matananu mul mák para ngoromin si di,

“Gama mákmák kuluk má ololoh suri bos tám mánán uri nagogon. Di lu laes má inngasi kandi mermer, má di nem ngo matananu da lu árár pas di i pokon án sirsira.

39 Má di lu nem suri sukis i tan kiskis táil i rumán lotu, má i bos longsit di lu nem i sukis i kiskis erei matananu da rumrum i di ái.

40 Di lu agur pasi minsik kán tan mokos, má dik lu longoi dolon sung suri agurái matananu dák mák di ngo di tám nokwan. Na lala sorliu á kándi rangrangas namur!”

Maris án wák a tari a pakta
Luk 21:1-4

41 Ái Iesu a han uri kuir rumán osmapak di lu obop pirán tabal ái, mák sukis pagas pátmi, má kán tu mákái matananu di tari pirán tabal uri nián omobop. Bos konom di tari pirán a pakta.

42 Má namur kesi maris án mokos a han mák oboi aru i gengen pirán sár.

43 Mái Iesu a mákái ngorer máng kilkila pasi kán kalilik án aratintin uri narsán mák parai si di ngoromin, “Mákái! A támin muswan iau parai si gam, maris án mokos minái a tari a pakta si di no ái rung di obop pirán tabal main i nián omobop.

44 Ái rung di obop pirán tabal main i nián omobop, di tari gengen risán tili kándi tilik omobop má ngorer kápdate sáhár. Mái sár ái koner a maris muswan a tar noi sang i kán pirán tabal erei a mon singin ngo na tángni kán liu.”

13

Ái Iesu a parai rumán osmapak ngo na sák
Mat 24:1-2; Luk 21:5-6

1 Má namur ái Iesu tiklik mai kán kalilik án aratintin di so alari rumán osmapak, má kán kesi kalik án aratintin a parai singin ngo, “Tám Aratintin, una mákmák kaleng urami rumán osmapak má unák mákái bos lalain hat má bos lalain rum erei.”

2 Mái Iesu a kosoi ngoromin, “U mákái á bos tilik rum erei? Kápte kesá hat na lu kis i nián, na pospos no má na purpur ur main i bim. Bos kurtara da hut má dák amosrah noi.”

Pákánbung án arangrangas
Mat 24:3-28; Luk 21:7-24

3 Mái Iesu a tapam urami pungpung á Oliwa mák sukis pagas mák mákmák kaleng uradi rumán osmapak. Má namur ái Petero mái Iakobo mái Ioanes mái Enru

12:36: Sak 110:1 **12:43:** 2Ko 8:12 **13:2:** Luk 19:44

dihat han narsá Iesu má dik gátna kodongnai ngoromin,

4 “Awái, Tám Aratintin, unák bit gim be
á iáu suri tan táit minái. Enges na hut, má
dánih á akiláng gima mákái suri mák ilmi
ngo ákte páput má?”

5 Mái Iesu a parai si di ngoromin,

“Gama ololoh kuluk suri koion á tekes
na agur gam.

6 Marán da hut má da arbin mai
ngisang má dák parai ngo, ‘Á iau á Mesaia,’
má da lam bengtai marán.

7 “Koion gama ráuráuwas suri
kaungán tan táit án arup gama longrai
er páput, má koion gama ráuráuwas
i arbin gama longrai suri bos arup
iamunang tepák. Tan táit er na hut sang,
má kápte besang á arahrahi.

8 Má kesi matananu na aptur má nák
arup mai kesi matananu sang. Má bos
mát mul ngoi, kesi mát na aptur má nák
arup mai kesi mát. Marán kunkun na hut
arkaliut i te tan balis, má taul itol na hut
mul. Tan táit erei na hut, ái á mátmátán
sár á rangrangas ngorer i rangrang a hut
singin wák er a eran suri kákáh.

9 “Gam sang gama ololoh kuluk. Da
tola gam má kabat pas gam, má ngorer
da kip gam uri nagogon. Da lu rapis gam
i rumán lotu. Gama lu tur i mátán táil i
bos tám nagogon má i mátán táil i bos
kabisit suri ngisang, má gamák arbin
narsá di.

10 Má gama lu arbin táil mai lain arbin
ur singin matananu i naul matmatngan
pokon, má namur na hut i arahrahi.

11 Má ngo da lu tola gam má kabat gam
má da lu kip gam uri nagogon, koion na
ngát i kamu hol suri ngo dánih gama parai.
I pákánbung er, gama parai worwor erei a
soura uri kamu hol, kabin pinpidan erei
a soura kápte ngo kamu, káián Tanián a
Pilpil. Ái sang na tari si gam.

12 Kálámul na kip tar tuán uri minat.
Má ngorer mul i aratámán, kákán na kip
tar natun uri minat. Mái natun mul na
togor i kákán mái mámán má na obop diar
uri minat.

13 Matananu no da mikmikwa gam
káplabin sur iau. Mái sár kono a tur
rakrakai pang i arahrahi, ái Káláu na aliwi
sang.

14 “Má gam er gam wásái worwor
minái, a kuluk ngo gama talas suri sálán
á táit minái ái Daniel tám worwor tus
a arbin táil suri. A ngoromin. Namur
gama mákái táit a tuan sák na long
adurwán rumán osmapak. Táit er na
hut má náng kis i pokon er kápate nok-
wan ngo na kis ái. Mái Káláu na mákái
ngorer pasi kápnate kis be i rumán
osmapak. Má ngo gam á tan Iudáiá
gama mákái táit erei, gama táu uramuni
pungpung.

15 Ái koner ngo na iatung i lol malar,
kápnate kusak mul uri kán rum suri kip
kán te táit. Na tu táu sár.

16 Má kálámul erei a him i kán pokon,
kápnate kaleng uri kán rum sur kán te
bobor. Na tu táu sár.

17 Keskam singin tan wák erei di tián
mái rung di kis tinánkak mai goion kalik.

18 Gama sung Káláu suri tan táit erei
kápnate hut i taul gáwár.

19 Lala rangrangas er na hut i
pákánbung erei, ái na sorliwi tan ran-
grangas no turpasi tili tangkabin i akak-
sim, má onin, má kápte kesi táit mul na
ngorer namur.

20 Má ngo na lala dol i pákánbung er,
ki da han mat no. Mái sár ái Káláu ákte
put aruái á pákánbung. A hol pasi bos tám
ruruna er ákte ilwa pas di, ki ák put aruái
pákánbung er kabin sur di.

21 “Má ngo tekes na parai si gam ngo,
‘Mákái, minái má Mesaia’, ngo, ‘Ái sang
á Mesaia’, koion gama longra pasi má
ruruna on.

22 Tan bos angagur án Mesaia má bos
angagur án tám worwor tus da hut má
da longoi tara akiláng, má matananu da
mákái má da pángáng on. Ái rung er da
tohoi suri lam bengtai matananu si Káláu
er ákte ilwa pas di sang, mái sár káp sang
da te arwat.

23 Iakte para noi si gam á bos táit
er kápate hut besang, má ngorer gama

13:9: Mat 10:17-20 **13:11:** Luk 12:11-12 **13:12:** Mat 10:21 **13:13:** Mat 10:22; Ioa 15:21 **13:14:** Dan 9:27, 11:31, 12:11 **13:15:** Luk 17:31 **13:17:** Luk 23:29 **13:19:** Dan 12:1; Apa 7:14 **13:22:** Apa 13:13

ololoh kuluk sár!”

Natun Kálámul na hut
Mat 24:29-31; Luk 21:25-28

24 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák parai ngoromin,

“Má namur, ngo ákte rah i pákánbung án arabilbiling, mátán nas na kuron, má kalang mul kápnate pos.

25 Tan mátmátiah da lu purpur til-amuni naul bát, má tan táit a mon i rakrakai i di iamuni armongoh da dikdikdik ngorer i kunkun a gunra di.

26 Má namur da mákái Natun Kálámul na hut soura tili kumlán mehmeh tiklik mai kán tilik rakrakai má mai minmáir mul.

27 Má na dos palai tan angelo uri ahat i mátán kihkih main i naul bim suri long pasi tan kálámul er ái Káláu ákte ilwa pas di. Tan angelo da han ngorer suri kip talum di tili tan kuir no i naul matmatngan pokon.”

Aratintin tili rarah
Mat 24:32-35; Luk 21:29-33

28 Mái Iesu a sopasun mul i kán aratintin mák parai ngoromin,

“Gama kip aratintin tili aun rarah. Ngo rarah a oboi hutngin pákán mák oboi mul i sián, ki gita mák ilmi ngo ákte páput má á taul ráin.

29 Má ngorer sár mul, ngo gamáte mákái tan táit erei ákte lu huthut, ki gama mánán ngo Natun Kálámul ákte páput má, erei sár má i mátán kas ái.

30 Támin muswan iau parai si gam, ngaul matananu minái kápdate mat besang má nák tapam hut á tan táit erei.

31 Naul bát má naul bim na bokoh, mái sár kak pinpidan kápnate pah.”

Kápte kes a mánán i bung
Mat 24:36-44

32 Mái Iesu a arahi kán aratintin mák parai ngoromin,

“Kápte kes a mánán i bung ngo pákánbung na hut i Natun Kálámul. Bos angelo imi bát kápdite mánán, má Natun sang mul kápate mánán. Ái Kákán masik sár a mánán.

33 Má ngorer gama ololoh kuluk kabin kápgamte mánán i pákánbung na hut.

34 Na ngorer i kálámul a han alari kán rum má ák han uri kesi lite malar, má ák tari kán rum má kán bos táit uri limán i kán bos tám arardos suri da kátlán. A tar páksi him si di á bos tám arardos keskeskes suri da longoi, má a parai singin tám ololoh i mátán sál mul suri mákmák kári mátán sál sang.

35 Má gam gama ngorer i bos tám arardos erei. Gama pán pagas kabin kápgamte mánán anges na kaleng á kákán rum. Na hut i rahrah keleh, ngo na hut i katbán libung gut, ngo na tangtang i kok ngo i kábungbung.

36 Má gama eran ngorer na mák hut asodar i gam gam boptin.

37 Táit minái iau parai si gam, iau parai si gam no á matananu ngo gama pán pagas!”

14

Di eran suri tola Iesu
Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Ioa 11:45-53

1 Aru sár má bung suri akiláng i bungán longsit án sorliu palai má beret káp a tini sut, má tan pakpakta kán tan tám osmapak má bos tám mánán uri nagogon, kándi tu ser sál suri da top kodongna Iesu suri dák up bingi.

2 Má ngorer di parai ngo, “Koion gita tolai i bungun longsit da káp togor i matananu má dák apturi tilik arup.”

Wák a pukri lul ái Iesu mai wel a tomtom
Mat 26:6-13; Ioa 12:1-8

3 Ái Iesu má kán kalilik án aratintin di han ur Betani má di kusak i rum si Saimon er a sami lepra tungu, má dik namnam. Kándi tu namnam besang, má kesi wák a hut mai átbán wel di longoi mai hat. Má wel erei lain wel a tomtom má a pakta sang i mátán. Má wák er a tok puri átbán mák urai wel uri lul ái Iesu.

4 Má te kálámul iatung di mákái ngorer má dik mos má dik worwor kodong arliu i di ngoromin, “Suri dáh a omlawai á lain wel erei?

13:24: Ais 13:10; Ioe 2:10, 31, 3:15; Apa 6:12-13 **13:26:** Apa 1:7 **13:27:** Mat 13:41 **13:35:** Luk 12:38 **14:3:** Luk 7:37-38

5 Wel erei a arwat suri da sirai pas te
na tul i mar i pirán tabal suri tángni tan
sáhár." Má ngorer di wor rakrakai ur on.
6 Mái Iesu a longrai ngorer di parai uri
wák er, ki ák parai si di ngoromin,
"Suri dáh gam soksokoi? Gama
káksiai sár. Ái sang a longoi lain táit uri
narsang.
7 Tan sáhár di erei narsá gam áklis. Má
ngo na ngoi i bál gam, gama longoi lain
ninas ur si di. Mái sár á iau káp ina te kis
áklis narsá gam.
8 Marán i táit kápate arwat suri longoi
á wák min. Mái sár táit a arwat sang ngo
na longoi, ákte long artálár pasi. Ái sang
a pukri kápán páplun i iau ngorer a eran i
iau suri bung da tahun iau on.
9 Má támin muswan iau parai si gam,
i tan malar no i naul matmatngan pokon
da arbin mai lain arbin ái, da parai mul i
táit erei a longoi i wák min mam iau má
da para agasi suri."

Ái Iudas a sormángát suri agur tar Iesu
Mat 26:14-16; Luk 22:3-6

10 Má namur ái Iudas Iskariot, kes tili di
á sángul mai aru á kalik án aratintin, a so
alar di mák han hut singin tan pakpakta
kán tan tám osmapak suri na agur tar Iesu
ur si di.
11 Má ngo bos tátáil er di longrai táit ngo
na longoi ái Iudas, a gas i bál di má dik oror
suri da tar te pirán tabal singin. Má ngorer
ái Iudas a turpasi ser sál suri na agur tar
Iesu ur singin bos kurtara.

Di eran i namnam uri longsit án sorliu palai
Mat 26:17-19; Luk 22:7-13

12 Tatalen kán tan Iudáiá a ngoro minái.
I libung táilnai longsit án ani beret káp a
tini sut, di lu up bingi tan gengen sipsip
suri da ani uri akiláng i longsit án sorliu
palai mul.
I bung erei sang, kán kalilik án aratintin
di gálta Iesu ngo, "Be, ai u nem on ngo
gima han ur ái má eran i namnam án
sorliu palai?"
13 Má a longrai ngorer ái Iesu má a dos
palai aru i kán kalik án aratintin mák parai
si diar ngoromin,
"Gaura han urami Ierusalem, má
gaura mákái kesi kálámul a kipi átbán
dan na bana gaur. Gaura mur on,
14 má rum er na kusak ur on, ki
gauráng kusak namurwai. Má gaurák
parai singin kálámul er káián á rum ngo,
'Ái Tám Aratintin a nem i mánán i rum dáh
na kis on suri ani namnam án sorliu palai
tiklik mai kán kalilik án aratintin.'
15 Má namur, ái sang na lam gaur má
nák inngas tari lala rum ami iát erei ákte
leget on. Má gaura eran i ángit namnam
iatung."
16 Namur aru kálik án aratintin erei diar
aptur má diará han ur Ierusalem má diará
han mákái tan táit ngorer ái Iesu a parai
si diar, má diará eran i namnam án sorliu
palai.

Ái Iesu a worwor tus suri kálámul na agur tari
Mat 26:20-25; Luk 22:14, 22:21-23; Ioa 13:21-30

17 Má ngo ákte ronron, ái Iesu má kán
kalilik án aratintin di hut,
18 má dik sukis suri turpasi namnam.
Má kándi tu namnam besang, mái Iesu a
parai ngoromin, "Támin muswan iau parai
si gam, kes tili gam na agur tar iau. Ái sang
á kes tili gam er git namnam tiklik onin."
19 Kán kalilik án aratintin di longrai
ngorer, má a sák i bál di, má di keskeskes
di gáltai ngo, "Kápte ngo iau, be?"
20 Mái Iesu a kos di ngoromin, "Kes tili
gam á sángul mai aru, ái koner giur nam-
nam tiklik tili kápán les erei iau namnam
til on, ái sár na agur tar iau.
21 A támin muswan ngo Natun Kálámul
na han mur arwat pasi sál suri minat
ngorer a parai i pinpidan. Mái sár na tuan
sák bul uri kálámul er na agur tari Natun
Kálámul! Na han kuluk singin kálámul er
ngo káp na han te páng."

Namnam káián ái Konom
Mat 26:26-30; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25

14:7: Nag 15:11 **14:8:** Ioa 19:40 **14:12:** Kal 12:6 **14:18:** Sak 41:9

22 Kándi tu namnam be, mái Iesu a long
pasi kesi tigán balbal mák sung kári. Má
namur a tibi mák tari singin kán kalilik án
aratintin mák parai mul si di ngoromin,
“Gama top pasi. Minái á kápán páplun i
iau.”
23 Má namur a long pasi kinleh wain
mák sung kári mul mák tari singin kán
kalilik án aratintin, má di no di ngin til on.
24 Má namur a parai si di ngo, “Minái á
dárang a adikái kamkabat si Káláu. Na sal
suri hul aliu pasi marán.
25 Támin muswan iau parai si gam, káp
ina te ngin on mul á suir wain nák pang
i bung erei ina ngin i hutngin wain ami
lolsit si Káláu.”
26 A rah i kán worwor ái Iesu, má namur
di saki kesi saksak ki dik so alari rum má
dik han urami pungpung á Oliwa.

Ái Iesu a para táilna Petero ngo na pua palai

Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Ioa 13:36-38

27 I pákánbung kándi tu láklák be tangrai
sál, ái Iesu a parai si di ngoromin, “Kamu
ruruna na pur besang, ngorer i Buk Tabu
a parai ngo,
‘Ái Káláu na up bingi tám ololoh sipsip,
má bos sipsip da tam sara.’
28 Má namur ngo iakte liu kaleng, ina táil i
gam ur Galiláiá.”
29 Mái Petero a kos Iesu ngoromin,
“Káksiai ngo di no na pur i kandi ruruna,
mái sár á iau kápte.”
30 Mái Iesu a parai si Petero ngo, “Támin
muswan iau parai singim, inái i libung, i
pákánbung kok kápate tang besang i kán
áruán tang, una arkawar pala iau na tul i
pákán.”
31 Ái Petero a kos rakrakai kalengna Iesu
ngoromin, “Auh, kápte! Káksiai ngo da
long te matngan rangrangas mam iau, ngo
da up bing iau, má kápte sang ina arkawar
pala iáu.” Má bos kalilik án aratintin no di
parai ngorer mul.

Ái Iesu a sung á Getsemane

Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

32 Ái Iesu tiklik mai kán kalilik án arat-
intin di lu hanhan má dik hut i pokon di
utngi ngo Getsemane, mái Iesu a parai si di
ngo, “Gam iain, má iau ina han sung be.”
33 Má ngorer a lam pas Petero mái
Iakobo mái Ioanes dihat má han. I
pákánbung erei, lala tabureng a hut i
narsán ái Iesu
34 má ák parai si ditul ngoromin, “Tabu-
reng a káng i balang má páput na baur iau.
Gamtul iain má gamtula pán tangan iau.”
35-36 Ái Iesu a kálik láklák iamuda
sár, mák pur uramudi bim mák sung
ngoromin, “Keskam, Tata, arwat suri ngo
pákánbung minái una long palai alar iau?
Támin, iáu artálár suri long arwat pasi
tan táit no, má ngorer iau sung iáu ngo
una long palai á kinleh án rangrangas má
minat alar iau. Mái sár káp una te mur i
kak nemnem, una mur on ngorer i kam
nemnem sang.”
37 Ái Iesu a kaleng má a mák ruktul er di-
tul boptin, má a parai si Petero ngoromin,
“Saimon, kamutul tu boptin be? Káp
gamtul te arwat suri gamtula pán tangan
iau i án mudán pákánbung sár?”
38 Má namur mul a parai si ditul ngo,
“Gamtula pán má gamtulák sung suri
gama tur rakrakai i pákánbung án arto-
htoh. Támin, bál gam a nem on, mái sár
kápán páplun kápate rakrakai.”
39 Má a han alar ditul ái Iesu suri sung,
má a parai sár mul i worwor ngorer ákte
parai.
40 Má namur a kaleng mul, má ngorer
a mákái kán atul i kalik án aratintin ditul
boptin kabin a tuan taun i mát ditul. Má
káp ditul te mánán i te lain worwor suri
ditula parai mam Iesu.
41 Mái Iesu a han alar ditul mul, má
namur a kaleng i átuil pákán mák parai
si ditul ngo, “Kamu tu boptin má aunges
be? Ákte arwat má. Pákánbung ákte hut.
Mákái, minái má á Natun Kálámul dák top
tari má uri limán bos tám sápkin.
42 Gam kodas, giták lu han má. Mákái,
erei mái kálámul na agur tar iau.”

14:24: Kal 24:8; Ier 31:31-34; Skr 9:11; 1Ko 10:16; Eba 9:20 **14:27:** Skr 13:7 **14:28:** Mat 28:16; Mar 16:7
14:31: Ioa 11:16 **14:32:** Ioa 18:1 **14:34:** Ioa 12:27 **14:35-36:** Mar 10:38; Ioa 6:38

Ái Iudas a agur tar Iesu
Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Ioa 18:3-12

43 Ái Iesu kán tu worwor be, mái Iudas, kes tili di á sángul mai aru, a kahra tiklik mai lala matananu di kipi kandi bos papam turán i di. Má bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos tám mánán uri nagogon má bos kálámul pakta di dos palai matananu er suri tiklik mam Iudas.
44 Má ái koner a agur tar Iesu ákte para páksi kán akiláng narsán matananu ngoromin, "Kálámul er ina árár pasi mai doroi, ái sár á erei. Gama tolai má gamák mákmák kári urami kaleng i malar."
45 Mái Iudas a hut mák láklák tálángna Iesu mák parai ngo, "Tám Aratintin!" má a doroi.
46 Má matananu di mák Iudas a longoi ngorer, ki dik top i Iesu má dik tolai.
47 Má kes tili di ái rung di tiklik mam Iesu ák taruh pasi kán is mák tárái toptop káián tám osmapak táil uri talngán mák tár kus palai talngán.
48 Namur ái Iesu a parai si di ngoromin, "Ngádáh, gam hol on ngo á iau kesi tám ngákngák ngorer gamá hut mai kamu bos papam suri gama up iau mai má kabat pas iau?
49 Marán á bung iau lu kis i katbán i gam ami rumán osmapak, má iau lu atintini matananu ái. Má suri dáh kápgamte tola iau i pákánbung er? Na, káksiai má suri gamák long arwat pasi worwor erei a parai i Buk Tabu."
50 Má bos kalilik án aratintin di hol pala Iesu i pákánbung er má dik táu alari.
51 Má kesi kaukak kán tu mur i Iesu má a sulu mai bobor sár, má namur di tolai,
52 mái sár a pakla pala di má dik tu top i kán sulu sár, má ái a táu mai kunsin.

Ái Iesu a sámtur i nagogon
Mat 26:57-68; Luk 22:54-55, 22:63-71; Ioa 18:13-14, 18:19-24

53 Má di lam Iesu uri narsán tám osmapak táil, uratung i kuir rum kándi tu hut talum ái i bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos kálámul pakta má bos tám mánán uri nagogon.
54 Mái Petero a lu murmur su i Iesu má a kusak urami pelbut i rum káián tám osmapak táil. Má a kis tiklik mai bos tám mákmák kalar iatung i risán kámnah mák manmanir.
55 Má bos pakpakta kán tan tám osmapak má kunlán kaunsel no di ser sur te kálámul suri da parai kandi te worwor uri Iesu ur singin kaunsel má namur kaunsel na oboi rangrangas ur on ngo na mat. Mái sár kápdite ser pas te
56 kabin marán angagur án worwor di parai uri Iesu, mái sár kápate kes on á kandi worwor.
57 Má te kálámul di aptur má dik parai kandi angagur ngoromin,
58 "Gim sang gim longrai a parai ngo na tarápái rumán osmapak erei di longoi mai lim di, má na him pasi atul á bung sár suri atur tekes bul er limán kálámul kápate longoi!"
59 Má káp sang a te arwat á tan worwor erei di parai uri Iesu.
60 Io, má tám osmapak táil a aptur i katbán i di mák gátna Iesu ngoromin, "Ngádáh, káp kam te kokos suri tan worwor minái di parai uri iáu?"
61 Mái Iesu a tur pau má kápate kokos.

Má tám osmapak táil a bali gáltai ngoromin, "Be, á iáu á Mesaia, natun ái Koner git lu para agasi?"
62 Mái Iesu a kosoi ngo, "Áá, á iau sár. Má gama mákái Natun Kálámul na kis tili risán mingin ái Káláu Tám Rakrakai Sorsorliu, má na hut mai kumlán mehmeh tilami bát."
63 Má tám osmapak táil a mos i bál mák tarápái lusán mák parai ngo, "Suri dánih gita ser sur te kálámul suri para te táit mul?
64 Gamáte longrai er a parai ngo a arwat mam Káláu! Má gam, ngádáh á kamu hol?" Má tan kaunsel no di sormángát ngo ákte longoi sápkin, má ngorer di tari rangrangas singin suri na mat sang.
65 Má te kálámul di turpasi iapsi má ding kápti aur mai sepen kaen suri kápnate mákmák, ki dik ubi má dik parai singin ngo, "Una utung tusi ngo ái sinih er a up

14:49: Luk 19:47, 21:37; Ioa 18:20 **14:50:** Sak 31:11 **14:58:** Ioa 2:19-21 **14:64:** Him 24:16; Ioa 19:7

iáu!” Má bos tám arup di long pas Iesu má dik posposar on.

Ái Petero a pua pala Iesu
Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Ioa 18:15-18, 18:25-27

66 Mái Petero a iamudi lal i lol malar. Má kesi tahlik, toptop káián tám osmapak táil, a han
67 má ák mák Petero kán tu manmanir. Má wák erei a han narsán mák lala mákái, má a parai singin ngo, “Á iáu mul u lu tiklik mam Iesu er kakun Nasaret.”
68 Mái Petero a arkawar palai mák parai ngoromin, “Káp iau te mánán má káp iau te talas suri táit er u parai.” Má a han má a tur kaplah alar di iamudi mátán kas, má namur kok a tang.
69 Má tahlik án toptop erei a bal mák Petero mák parai mul singin matananu iatung di sámtur pagas ngo, “Minái á kes tili di.”
70 Mái Petero ákte lu arkawar pala Iesu mul.
Má matananu di sámtur iatung di mul di parai si Petero ngo, “Muswan á iáu á kes tili di kabin ngo á iáu á kakun Galiláiá.”
71 Mái sár ái Petero a longrai ngorer má a parai ngoromin, “Iau oror mai muswan. Ngo káp iau te parai támin, ái Káláu na arangrangas i iau suri. Káp iau te mánán on á kálámul er kamu tu parai.”
72 Io, má káp melek sár má kok a tang i kán áruán tang, mái Petero a hol pasi worwor er a parai singin ái Iesu ngo, “I pákánbung kok kápate tang besang i kán áruán tang, una pua pala iau na tul i pákán.” Ái Petero a hol pasi worwor erei má a tinang i bál suri, mák lala tang.

15

Ái Iesu a sámtur i nagogon i mátán táil ái Pilato
Mat 27:1-2, 11-26; Luk 23:1-5, 13-25; Ioa 18:28–19:16

1 I kábungbung sáksák sang, di worwor talum á tan kaunsel no, á di ái rung erei bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos kálámul pakta má bos tám mánán uri nagogon. Di no di worwor talum ngorer, má di kabat Iesu má dik lami uri narsán ái Pilato, kálámul pakta til Rom, má dik sisdo tari uri limán.
2 Mái Pilato á gátnai ngo, “Be, iáu á kabisit káián tan Iudáiá?” Mái Iesu a kos Pilato ngoromin, “Áá, a ngorer sang ukte parai.”
3 Má bos pakpakta kán tan tám osmapak di parai marán táit ur on,
4 má ngorer ái Pilato a bali gálta Iesu ngo, “Mákái, marán má táit dikte parai uri iáu. Ngádáh, káp kam te kokos suri una kos di mai?”
5 Mái sár ái Iesu kápte a káling kokos, má ngorer ái Pilato a pánsálngát suri.
6 I tan bungun longsit án sorliu palai, ái Pilato a lu mángát palai kesi kálámul tili rumán batbat kalar, ái koner matananu di nem on.
7 I pákánbung erei, te tám ngákngák dikte kabat di uri rumán batbat kalar. Tan kálámul er di ngákngák i nagogon til Rom má dik up bingi kálámul i kesá ororok. Má kes tili di ái rung er, ngisán ái Barabas.
8 Má matananu di hut narsán ái Pilato má dik sungi suri na longoi ngorer mul sang a lu longoi uri narsá di suri na pálás pala tekes tili rumán batbat kalar.
9 Mái Pilato a gáltai matananu ngoromin, “Gam nem on ngo ina pálás palai ur si gam á kabisit kán tan Iudáiá?”
10 Ái Pilato a parai ngorer kabin a mánán ngo bos pakpakta kán tan tám osmapak di bálsák uri Iesu kabin matananu di árngai ngisán, má ngorer tan tátáil er dik obop Iesu uri nagogon.
11 Mái sár bos pakpakta kán tan tám osmapak di soksokoi bál matananu suri ngorer ái Pilato nák pálás pala Barabas, mái Iesu káksiai.
12 Mái Pilato a bali gáltai matananu ngo, “Dánih má ina longoi mai kálámul minái er gam utngi ngo a kabisit kán tan Iudáiá?”
13 Má matananu no di kos Pilato ngo, “Bás páptai uri páspáng!”
14 Mái Pilato a gálta di ngoromin, “Suri dáh gama up bingi? Matngan sápkin ngádáh ákte longoi?” Má matananu di lala wakwak má dik parai ngo, “Bás páptai uri páspáng!”

15:1: Luk 22:66 **15:5:** Ais 53:7; Mar 14:61 **15:11:** Apo 3:13-14

15 Ái Pilato a nem suri na abálbálái matananu, má ngorer a pálás pala Barabas ur si di, má a tar Iesu suri dik rapsi á tan tám arup má namur dák bás páptai uri páspáng.

Tan tám arup di ret mam Iesu
Mat 27:27-31; Ioa 19:2-3

16 Má namur bos tám arup di lam pas Iesu má ding kusak tiklik mai uri kesi kuir rum sang má ding kilkila talmi bos tám arup.
17 Má namur di long palai lusán má dik asulu on mai sulu a kás, má dik longoi kesi balaparip mai kaulbek má dik oboi i lul.
18 Má ngorer di tartar retret singin, má dik árár pasi ngorer i kálámul pakta má dik parai ngoromin, “Huihui iá! Erei má kabisit kándi tan Iudáiá!”
19 Má kándi tu boktoi lul mai bus má dik lu iapsi má dik lu pur dirtapul i mátán táil ái Iesu.
20 Má ngo dikte tartar retret no mai ngorer má, ki dik ulát palai sulu a kás tili kápán páplun ái Iesu má dik asulu kalengnai mai lusán sang. Má namur dik tangna pasi suri da bás páptai má uri páspáng.

Di bás pápta Iesu uri kubau kus
Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Ioa 19:17-27

21 Má ngo di lu hanhan tangra sál, di banai kesi kálámul ngisán ái Saimon, kakun Sairini, kákán ái Aleksada mái Rupus. Ái Saimon a lu hanhan suri na han urami Ierusalem, mái sár di tur páptai má dik tari duk on suri ák puski kán kubau kus ái Iesu.
22 Má ngorer di lam Iesu uri kuir pokon di utngi ngo Golgata, sálán ngo ‘koroson lul’.
23 Má ngo dikte hut á Golgata, di tari suir wain si Iesu erei di ariwai turán te suir kábau er a maptal suri long bingi rangrang, mái sár ái Iesu a matai má kápate ngin on.
24-25 Má namur di bás pápta Iesu uri kubau kus i asiu i pákánbung i kábungbung, má dik hom satu pasi kán tan táit ngorer i kán sulu má lusán ur kandi.
26 Má di le i worwor er di nagogon on suri ngoromin, “Kabisit kán tan Iudáiá”.
27 Má di bás páptai aru i tám ngákngák tiklik mam Iesu mul, kes tili balsán mingin má kes tili balsán káisán.
28 Má ngorer di long arwat pasi worwor tili Buk Tabu er a parai ngoromin, “Di wásái turán bos tám sápkin.”
29 Má ngorer matananu di sorliu má dik mák Iesu iamuni naul kubau kus má di luhluhrai lul di sár ur on má di ret mai ngoromin, “Wái! Á iáu u parai ngo una tarápái rumán osmapak, má ngo una him pasi atul á bung sár suri long kalengnai!
30 Erei má una aliu pas iáu sang má unák sosih tilatung i naul páspáng!”
31 Má ngorer mul bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos tám mánán uri nagogon di tartar retret mam Iesu mul má dik worwor arliu i di má dik parai ngo, “A aliu pasi boh lite kálámul, mái sár kápate arwat suri na aliu pasi sang.
32 Onin sang gita mákái má á Mesaia má kabisit kán Israel na sosih alari páspáng suri giták ruruna on!” Má aru i tám ngákngák di bás pápta diar turán ái Iesu, diar mul diar ret mai má diará wáng on.

A mat ái Iesu
Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Ioa 19:28-30

33 Má i sángul mai aru á pákánbung, nas a kuron má a bohoi kunlán balis er, má kuron a pang i atul á pákánbung.
34 Má i atul á pákánbung i rahrah, ái Iesu a kilkila ngángra Káláu ngoromin, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?” Sálán ngoromin, ‘Káláu, kang Káláu, suri dáh ukte hol pala iau?’
35 Má te tili di á matananu di sámtur pagas iatung páput, di longrai má dik parai ngo, “Gama longrai, a kilkila Elaisa.”
36 Má kes tili di a rut mák long pasi kesi táit ngoro loson lamas, má a dungi uri kinleh suir wain er a maptal mák sosap pasi suir wain. Má a akai táit er i kuir gáh mák sua tari uramuni ngudun suri na ngin on. Má namur kálámul er a parai ngo, “Giták mákái be ngo ái Elaisa na hut má

15:21: Rom 16:13 **15:24-25:** Sak 22:18 **15:28:** Ais 53:12 **15:29:** Sak 22:7, 109:25; Mar 14:58 **15:34:** Sak 22:1 **15:36:** Sak 69:21

nák tángni suri na asosih on tilamuni naul kubau kus."
37 Má namur ái Iesu a lala kilkil má ák mat.
38 Má tilik sulu ami polgon rumán osmapak a ráp tilami iát uradi lal má ák ru on.
39 Má tátáil kán bos tám arup a sámtur pagas iatung i risán suri ololoh i táit di longoi mam Iesu. Má ngo a mák Iesu ngádáh a mat ngoi, ki ák parai ngo, "A támin muswan, kálámul minái war ái á Natun ái Káláu."
40 Te wák di iatung mul i pokon er, mái sár di kálik tur tepák suri mák Iesu. Má iatung i katbán tan wák erei ái Salome, mái Maria Magadalene, mái Maria mámán ái Iakobo mái Iosep.
41 Kándi tu murmur i Iesu ami Galiláiá má dik tángni. Má te marán wák mul di iatung di mur i Iesu átik á Ierusalem.

Ái Iosep til Aramatia a tahun Iesu
Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Ioa 19:38-42

42-43 Ákte páput má suri rahrah i bung erei, mái Iosep til Aramatia a hut. Ái á kesá kaunsel má ngorer di mánán on, má a kesi lain kálámul mul, má a kis monai lolsit si Káláu suri na hut. Bungán eran on á bung er suri eran uri bungán aunges. Ái Iosep a hol palai kán mátut má ngorer a han mák gálta Pilato suri kápán páplun ái Iesu suri na tahni.
44 Ái Pilato a sodar suri longrai ngo ái Iesu ákte mat, má ngorer a artari suri tátáil kán tan tám arup má ák gáltai ngo, "A támin muswan ngo ái Iesu ákte mat?"
45 Mái Pilato a longrai arbin suri minat si Iesu singin tátáil er, ki ák mángát tari kápán páplun ái Iesu ur si Iosep.
46 Ái Iosep a han hul pasi kesi sepen sulu má a kaleng mai. A asosih i kápán páplun ái Iesu mák duri mai sepen sulu er, má a kipi uri tarang án minat dikte ili tungu tili bángbágil hat. Má namur di girwai kesi lala hat má dik batbat kári mátán tarang er mai.
47 Mái Maria Magadalene mái Maria mámán ái Iosep diar mák páksi pokon di tahun Iesu ái.

16

A aptur kaleng ái Iesu
Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Ioa 20:1-10

1 Má namur ngo ákte rah i bungán aunges, ái Salome mái Maria Magadalene mái Maria mámán ái Iakobo, ditul hul pas te táit a tomtom ngorer i kabang má wel suri ditula han má ditulák pukri kápán páplun ái Iesu mai.
2 Má i Sade i kábungbung sáksák i pákánbung ákte pos i nas, ditul han uri mátán hat er di dung Iesu ái.
3 Má ngo ditul lu hanhan tangrai sál, ki ditulá gátna arliu i ditul ngo, "Ái sinih na girwa palai á hat tili mátán sál ur si git?"
4 Má namur ditul mákmák má ditulá mákái tilik lala hat erei dikte girwa palai má alari mátán hat, má mátán sál ákte pasbat.
5 Má ditulá kusak uri polgon hat er, má iatung ditulá mákái kesi kálámul kaukak a mermer mai lusán a bal, má a kis pagas tili balsán ming ditul, má ditulá sodar on.
6 Má kálámul er a parai si ditul ngoromin, "Dánih gamtul sodar suri? Gamtul mákmák sur Iesu kakun Nasaret er di bás páptai uri kubau kus. Bokoh ái á main, ákte liu kaleng. Gamtul mákái, minái á pokon di oboi on.
7 Gamtula han má, má gamtulák parai si Petero má kán tan kalilik án aratintin ngo na táil i gam urami Galiláiá, má erei á pokon gama mákái ái ngorer ákte parai si gam."
8 Má ditulá longrai ngorer, ki ditulá so alari mátán hat má ditulá táu, má ditulá ráuráuwas má ngátngát sálán táit ditul mákái. Má káp ditul te worwor mul mam tekes kabin ditul mátut.

Ái Iesu a tur soura singin rang turán
Mat 28:9-10, 28:16-20; Luk 24:13-49; Ioa 20:11-23; Apo 1:6-8

9 [Mái Iesu a liu kaleng i kábungbung on i mulán bung i wik er, má a mulán tur soura si Maria Magadalene, wák erei a long palai ahit i sápkin tanián alari.

15:40: Luk 8:2-3 **16:7:** Mat 26:32; Mar 14:28

10 Ái Maria a han ngorer mák bitái rang turán ái Iesu, rung er kándi tu tang má kis án tinang suri.
11 Má ngo di longrai ngo ái Iesu ákte liu kaleng má ngo ái Maria sang ákte mákái, kápdite ruruna on.
12 Má namur mul ái Iesu a tur soura singin aru tili di er diar láklák tangrai sál, má a mák lite i kápán páplun ái Iesu.
13 Diar mákái ngorer má diará kaleng urami Ierusalem má diará bitái rang turán ái Iesu ngo diaráte mák Iesu, mái sár kápdite ruruna i diar mul.
14 Namur mul ái Iesu a tur soura singin sángul mai kesi kán kalik án aratintin i pákánbung di namnam. Má ák bor di kabin ngo a gáugáu i kandi ruruna má a laklak i bál di, má ngorer kápdite ruruna i táit ái rung erei di parai ngo dikte mák Iesu má ákte liu kaleng.
15 Mái Iesu a parai si di mul ngoromin,
"Gama han uri naul matmatngan pokon má gamák arbin mai lain arbin uri narsán matananu no.
16 Koner a ruruna má dik siwi, ái na aliwi ái Káláu. Má ái koner kápate ruruna, na tur i nagogon.
17 Ái rung erei di ruruna, da longoi tan akiláng ngorer da tipar palai sápkin tanián mai ngisang; má da worwor mai toltolom hutngin worwor;
18 má ngo da top i kanih ngo da ngin i dan a mon i wah on, kápnate long sáksáknai kándi liu; má da top i rung er di sasam má da sengsegeng."

Ái Iesu a tapam kaleng urami naul bát
Luk 24:50-53; Apo 1:9-11

19 Ái Iesu a arahi kán worwor uri narsá di á rang turán, má namur ái Káláu a duruk pasi urami naul bát má ák han aksimi i balsán mingin sang.
20 Má tan kalilik án aratintin di han arkaliut mai arbin, mái Konom a him tiklik mam di má a tangan di suri ngorer tan akiláng erei di longoi a para tari singin matananu ngo a támin muswan i worwor di arbin mai. A ngorer sár.]

16:14: 1Ko 15:5 **16:15:** Apo 1:8 **16:16:** Apo 2:38 **16:17:** Apo 2:4, 8:7 **16:18:** Luk 10:19; Apo 28:3-6
16:19: Apo 1:9-11, 2:33-34 **16:20:** Apo 14:3; Eba 2:3-4

Lain Arbin a le on ái LUKA

Worwor táil

Ái Luka kesi tám araliu mai marasin (Kol 4:14). Ái sang á kálámul tili risán, má a lu tiklik mam Paulo i kán te láklák mai ámrai lain arbin. Má a le i buk minái uri narsán ái Tiopilo (Luk 1:1-4). Ái Tiopilo kesá kálámul kuluk, má te di hol on ngo a kálámul pakta á Rom. Má ái Luka ák nem i Tiopilo suri na talas uri purpurut si Iesu, kán liu má kán minat má kán apaptur kaleng tili minat, má suri nák talas mul ngo ái á Karisito, koner na asengsegeng i matananu Israel má ái rung mul tili risán. A nem on ngo ái Tiopilo na mánán ngo ái Iesu á Tám Arsaras káián naul matmatngan pokon. Má ái Luka a le i marán pukpuksa erei kápate kis i buk Mataio má Marko (mákái worwor táil suri buk Mataio). Mái sár Lain Arbin a le on ái Luka, ái á mulán buk a le on. Ái á tang-tangkabin pukpuksa si Luka uri narsán ái Tiopilo má ák nem ngo ái Tiopilo na talas ur on. Má i áwáwatin á kán pukpuksa git mákái uri him kán bos apostolo (Apo 1:1-2). I arahrahi on á buk Luka, ái Iesu a parai ur singin kán kalilik án aratintin ngo da kis monai besang i táit a oror pagas mai ái Káláu ngo na tarwa palai ur si di (Luk 24:49). Ái Iesu a worwor suri Tanián a Pilpil. Má i tangkabin á buk Apostolo, git mákái ngo ái Iesu a parai si di ngo da monai Tanián er na tarwai ái Káláu ur si di. Má ngorer buk Luka má buk Apostolo a tukes sár á pukpuksa sur Iesu má ngádáh a pakta ngoi á lain arbin sur Iesu.

1 Marán dikte long artálár pasi suri sir páptai arbin suri tan táit a tapam hut si gim.
2 Tan táit erei sur Iesu di longrai si di ái rung di mákái mai mát di tili tangkabin muswan, má di lu arbin talas suri.
3 Má iau mul iau ser pasi á tan táit minái uri kán kunlán liu ái Iesu, turpasi tili tangkabin ák pang i arahrahi kán liu, má iak mánán on. Má ngorer iau nem ngo ina tahngai ur singim, Konom Tiopilo, á tan táit erei ákte hut tungu
4 suri una mánán kuluk i támin muswan i tan boh táit minái ngorer dikte atalsa iáu suri.

Ái Elisabet na káhái be i natun

5 I bos bet er ái Erodes a kabisit i balis á Iudáiá, ái Sakaria a tám osmapak iatung tili rákán him án osmapak erei ái Abia a kátlán i di. Kán wák ái Sakaria tili gegen si Aron, má ngisán ái Elisabet.
6 Diar kis má diará lu láklák namurwai nagogon si Káláu, má diará lu long arwat pas noi.
7 Mái sár káp kándiar te kalik káplabin ngo ái Elisabet a koros, káp a tini kákáh. Má i pákánbung er ái Sakaria ákte lala pupunkak má, mái kán wák ákte lala wákánkak sang mul.
8-10 I bung erei, gegen si Abia di lu him i rumán osmapak, má dikte ilwa pas Sakaria suri na osoi lom a tomtom uri narsán ái Káláu, má ngorer a kusak uri rumán osmapak i nián ái Konom suri na osoi lom. Má lala matananu di kis i karpala má kándi tu sung i án pákánbung erei ái Sakaria a osoi lom on.
11 Má i pákánbung erei, kesi angelo si Konom a purut narsá Sakaria má a tur pagas tili balsán mingin i nián osmapak uri osos lom.
12 Ái Sakaria a mákái angelo erei má a sodar mák lala ráuráuwas.
13 Mái sár angelo a parai singin ngoromin,

> “Koion una mátut, Sakaria! Ái Káláu ákte longrai á kam sung, má kam wák ái Elisabet na káhái besang i tekesi natum na kalik káláu. Una utngi ngisán mam Ioanes.

14 Na gas i balam má una laes, má kán páng á kalik er na tari gasgas singin marán kálámul.
15 Má kalik erei na kálámul kuluk má na ninir i ngisán i mátán ái Káláu. Kápnate lu ngin i wain ngo te dan rakrakai. Má na tep i kán liu mai Tanián a Pilpil tangkabin tili bál ái mámán sang.

1:1: Apo 1:1 **1:8-10:** Kal 30:7 **1:15:** Lál 6:2-3

16 Má na lam te marán matananu til
Israel dák pukdai kándi liu má dák ilang
sur Káláu erei kándi Konom.
17 Kalik erei na hut táil i Konom, má
rakrakai káián Tanián na mon on ngorer
a mon mul i Elaisa hirá, má na láklák
namurwai kemen ái Elaisa. Na lu obop
arsaktai rang kák di mai rang nat di suri
da kepwen kaleng, má na lu pukdai tám
abulbul náng kaleng uri sálán holhol a
nokwan, má na aleget i matananu suri kán
purpurut ái Konom."
18 Ái Sakaria a longrai ngorer má a
pánsálngát i worwor er, má a parai sin-
gin angelo ngoromin, "Ngádáh ina mánán
ngoi á táit minái uri narsang kabin iakte
lala pupunkak má, mái kak wák ákte lala
wákánkak sang mul?"
19 Mái angelo a parai si Sakaria ngo,
"Á iau ái Gabiriel á minái, iau lu tur i
mátán táil ái Káláu. Ái Káláu sang a tari
palai iau má minái iau purut suri para
talsai singim á lain arbin a dos pala iau
mai.
20 Mákái! Káplabin kápute ruruna i
kak worwor minái, na gap i ngudum má
káp una te worwor nák han pang i bung er
tan táit minái na tur apos. Pinpidan kaiak
minái na hut muswan i kán pákánbung
sang."
21 Matananu di lala nana Sakaria má
di lala holhol ngo dánih má ák lu longoi
iatung i rumán osmapak.
22 Má namur a soura má kápate arwat
suri na worwor mai matananu, má ngorer
dikte mánán on ngo ákte mákái tekesi táit
iatung i rumán osmapak. Má kápate para
te worwor, a longoi akiláng sár mai limán
uri narsá di.
23 Namur má, ákte artálár i kán bungun
him iatung i rumán osmapak, mái Sakaria
a kaleng má uri kán malar.
24 Má namur i te bung sár, ái Elisabet a
tián. Má ákte arwat mai alim i kalang a
tián pasi, mái sár kán tu kis besang iatung
i rum, káp a tini so uri malar. Má a parai
ngoromin ái Elisabet,
25 "Ái Konom a lala mámna iau má a
tangan iau má a tari kalik singing suri ina
káhái. Tungu iau koros mák mon i kak
rumrum i mátán matananu. Má onin ái
Konom ákte pah palai."

Angelo a worwor mam Maria

26 I awon i kalang palai kán tián ái
Elisabet, ái Káláu a dos palai kesi angelo
ngisán ái Gabiriel uri balis á Galiláiá má
uri gengen malar á Nasaret.
27 Angelo a han mai worwor ur singin
kesi kalik átlái kápte be a bop mai káláu,
ngisán ái Maria. Má kalik átlái erei ákte
mon i tar kári suri na kila pasi kesi kalik
kaukak ngisán ái Iosep, a gegen si kabisit
Dewit.
28 Angelo a han hut i narsán má ák parai
singin ngoromin, "Maria, ái Káláu a laes
mam iáu má a kis i narsam!"
29 Ái Maria a longrai worwor erei a parai
á angelo uri narsán, má a rogorogo i kán
hol mák hol on ngo, "Matngan pinpidan
ngádáh á ngoro minái?"
30 Má angelo a parai singin ngo, "Koion
una mátut, Maria, kabin ái Káláu a lain
kuluk mam iáu má ákte ilwa pas iáu.
31 Una longrai be, Maria! Una tián
besang má unáng káhái kalik án káláu, má
una tar ngisán mam Iesu.
32 Ái na kálámul pakta da árngai ngisán,
má ái mul da tar ngisán ngo Natun ái
Káláu Sorsorliu. Ái Káláu er Konom na
tari ur singin á kiskis án kabisit si Dewit
kámpupun,
33 má ái mul na kabisit áklis i tan sum-
lahin ái Iakop, má kán lolsit kápnate pang
kus!"
34 Ái Maria a longrai ngorer má a parai
singin angelo ngo, "Ngádáh sang na hut
ngoi uri narsang á ngoromin, kabin káp
iau te bop be mam tekesi kálámul?"
35 Má angelo a kosoi ngoromin, "Tanián
a Pilpil na sos i iáu, má rakrakai káián
ái Káláu Sorsorliu na kis i narsam. Má
ngorer kalik er na páng besang, da utngi
ngo a pilpil má da utngi mai Natun ái
Káláu.
36 Una hol pas Elisabet er buham, ái
koner di lu parai ngo a koros, má ákte lala
wákánkak mul. Mái sár onin ákte won má
kán kalang a tián mai kalik án káláu.

1:17: Mal 3:1, 4:5-6; Mat 17:11-13 **1:19:** Dan 8:16, 9:21 **1:27:** Mat 1:16, 18 **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23
1:32: 2Sa 7:12, 13, 16; Ais 9:7

37 Káplabin kápte kesi táit ngo ái Káláu
kápate arwat suri na longoi. Tan boh táit
no ái Káláu a artálár suri long arwat pas
noi."
38 Ái Maria a longrai ngorer má a parai
singin angelo ngo, "Na longoi sár ngorer u
parai mam iau ái Konom, kápkabin ngo iau
mul iau kán toptop." A be parai ngorer ái
Maria, má angelo a han pas alari.

Ái Maria a tapam hut i narsán ái Elisabet

39 Te bung namur ái Maria a eran má
a han suri mák Elisabet. A sangsangar i
tapam tangrai sál ái Maria urami balis á
Iudáiá imi pungpung, mák han hut iatung
i malar si Sakaria
40 máng kusak uri kán rum mák rahrah
pas Elisabet iatung.
41 Má ngo ái Elisabet a longrai worwor si
Maria, kalik imi bál ái Elisabet a lala biluk.
Má i pákánbung erei sang, Tanián a Pilpil
a sos i Elisabet,
42 mái Elisabet a worwor mai worwor án
arasosah má a worwor mai lala kaungán
ur si Maria ngoromin,

"Ái Káláu a lain kuluk mam iáu,
Maria, alari boh wák no! Má na kuluk
mul mai kalik er i balam una káhái be!
43 Suri dánih á matngan táit ngoro
minái a hut i narsang, ái mámán ái kang
Konom a purut suri laum iau?
44 I pákánbung u han purut mainái
má uk parai te worwor, má irngán kam
worwor a kusak uri talngang, ki kalik
minái i balang a gasgas má a lala biluk.
45 Iáu kuluk pala kápkabin ngo ukte
ruruna i kán worwor ái Konom a parai
singim ngo na long arwat pasi sang."

Saksak án parpara agas si Maria

46 Má namur ái Maria bul a parai kán
saksak án parpara agas ngoromin,
"Balang a árnga Konom,
47 má taniang a gasgas sur Káláu kak
Tám Araliu!
48 Suri dáh, a hol pápta iau má iau kán
maris án toptop sár.
Má turpasi til onin, bos ngaul matananu
no da lu utung iau ngo iau kuluk
pala,
49 kápkabin suri lala támin táit ákte
longoi mam iau ái Koner a Rakrakai
Sorliu.
A pilpil i ngisán!
50 Turpasi tungu i akaksim nák han pang i
arahrahi,
ái rung di lu rumrum on tili keskeskesi
ngaul kálámul, a inngasi kán
armámna uri narsá di.
51 A lu longoi tan támin táit a rakrakai mai
limán.
A lu long sara di ái rung di apakta pas
di sang.
52 A kip asosih i di á tara kabisit tili kándi
kiskis,
mái sár a apakta pas di ái rung di
maris.
53 A lu akáng di mai lain táit ái rung di
sáhár,
má a lu dos palai tan konom mai wáin
lim di.
54-55 A kebeptai sang á oror er a oror mai
ur singin rang támin i git,
má ur si Abaram,
má ur si di á tan sumlahin kalik mur.
Má kán oror na kis áklis má kápnate rah!
A hol páptai kán oror suri mámnai
matananu Israel,
má ngorer a tangan di."
56 Ái Maria a arahi kán parpara agas,
má namur a kis i narsá Elisabet artálár
mai atul i kalang, má namur a elkaleng ur
Nasaret.

Ái Elisabet a káhái natun kalik káláu

57 Má namur pákánbung ákte páput ngo
ái Elisabet na káhái natun, ngorer a kákáh
má a káhái natun kalik káláu.
58 Rang buhán má di no tili malar erei
di longrai kalik ákte páng, má di ot kuluk
suri armámna káián ái Konom uri narsá
Elisabet, má ngorer di lala gasgas má
parmat mam Elisabet.
59 Kalik ákte liu artálár mai awal i bung,
má namur di hut talum suri kut aririu
i kalik, má di nem suri tari ngisán kalik
mam Sakaria ngo na kipi ngisán sang ái
kákán.

1:37: Tgk 18:14 **1:46:** 1Sa 2:1-10 **1:50:** Sak 103:13, 17 **1:51:** 2Sa 22:28 **1:52:** Iop 5:11, 12:19; Sak 147:6
1:53: Sak 34:10 **1:59:** Tgk 17:12; Him 12:3; Luk 2:21

60 Mái sár ái mámán a parai ngo, “Koion.
Ngisán á kalik min ái Ioanes.”
61 Di longrai ngorer má dik parai si
mámán ngoromin ngo, “Kápte kesi buh
gaur mai matngan ngisán ngorer suri ngo
gita utngi kalik mai.”
62 Má namur di worwor mai lim di suri
ák mákái ái Sakaria, má di gátnai suri
matngan ngis ngádáh ái kákán sang á kalik
a nem on ngo na utngi mai á natun.
63 Sakaria a worwor mai limán uri narsá
di iatung sur te pákán ram, má ding kip
tari kesá pákán ram, má ák le i ngisán
kalik on ngoromin ngo, “Ngisán kalik erei
ái Ioanes.” Di mákái ngorer má dik lala
sodar.
64 Má káp melek sár mák pasbat mul i
ngudun ái Sakaria má a worwor mák para
agas Káláu.
65 Má matananu tili malar er di mákái
ngorer má dik mátut. Má namur arbin
suri tan táit minái a hut pakta má a han
arkaliut i balis no á Iudáiá imi pungpung.
66 Mái rung di longrai arbin erei di lala
holhol suri, má di gátna ngo, “Matngan
dánih na longoi á kalik erei má na mat-
ngan kálámul ngádáh?” Di parai ngorer
kápkabin ngo rakrakai má ololoh káián
Konom a kis tiklik mai.

Worwor tus si Sakaria

67 Má Tanián a Pilpil a sos i Sakaria er
kákán kalik, má ngorer ái Sakaria a parai
kán worwor tus ngoromin,
68 “Git no sang gita párnga Káláu er Konom
káián matananu Israel,
suri ákte hut sosih má ák tangan pasi
kán matananu alari kángit kis án
kamkabat,
má a asengsegeng i git.
69 A atri kángit Tám Araliu a tikai mingin,
kes er tili gegen si Dewit,
70 ngorer ákte para páksi alhirá sang
mai ngus di á kán tan tám worwor
tus.
71 Ákte oror suri na saras pas git tili limán
kángit tan boh kurtara
má alar rung erei di lu mikmikwa git.
72 A parai ngo na inngasi armámna si di á
rang kámpup i git,
má suri na kebepta áklisnai kán kamk-
abat er ákte parai alhirá sang.
73 Ái á oror er a oror pagas mai ur si
Abaram, kámpup i git,
74 ngo ái Káláu na saras pas git tili
limán kángit tan kurtara.
Má ngorer gita sengsegeng suri lotu uri
narsán mai bál git a matau má
mátut na koion,
75 má suri gita tám nokwan má tám
pilpil i mátán táil ái Káláu
i bosbos bung ngo gita liu on.
76 Á iáu, natung, da utung iáu mai tám
worwor tus káián ái Káláu Sorsorliu,
kabin ngo una láklák táilna Konom má
una timani kán sál.
77 Ngorer una atintini kán matananu
suri da mánán ngo ái Káláu a nem ngo
na pah palai kándi sápkin tatalen
suri na aliu di
78 a kabin i kán lala armámna.
Má ngorer na tar sosih i kángit Tám Araliu
tilami
79 suri na atalsa rung di liu i kuron má
ái rung páput da mat,
má na atintin git mul suri láklák i sál a
matau.”
Ái Sakaria a arahi kán worwor tus má a
aunges iatung.
80 Má namur kalik erei a pakta hanhan
i kápán páplun, má tanián kalik a maras
mul má ák rakrakai má. Mái Ioanes a lu
kis i pokon mau ák han pang i bung ngo a
tur soura i mátán matananu til Israel.

2

Ái Iosep mái Maria diar han ur Betilem
Mat 1:18-25

1-2 I bet erei ái Ioanes a páng on, ái
Kurinias a kátlán i balis á Siria, má a kis
mul i lalin ái Kaisar Augusto, pakpakta til
Rom. Mái Kaisar Augusto a tar palai kesi
nagogon suri tan matananu no er di kis i
lalin Rom, boh wák má tan káláu, ngo da
han suri sir páptai ngis di. Má minái a
mulán pákán suri le páptai ngis di ngorer.
3 Má ngorer tan matananu no di han
suri da le páptai ngis di, ngorer keskeskes

1:68: Sak 72:18 **1:69:** Sak 18:2 **1:71:** Sak 106:10 **1:72:** Tgk 17:7; Sak 105:8-9 **1:73:** Tgk 22:16-17 **1:75:** Tit 2:12-14 **1:76:** Ais 40:3 **1:77:** Ier 31:34 **1:78:** Ais 60:1-2

na han uri kán malar muswan sang suri da sir páptai ngisán ái.
4-5 Mái Iosep mul a han suri da sir páptai ngisán. Má ngorer a aptur alari gengen bimán rum á Nasaret i balis á Galiláiá má, uri gengen bimán rum á Betilem i balis á Iudáiá, malar erei ái kabisit Dewit a páng ái. A han uratung ái Iosep a kabin ngo ái a gegen má a kalik mur si Dewit. Má i pákánbung a han ái Iosep, diar no ái Maria, kalik átlái erei ái Iosep ákte tar kári suri diara kila. Mái sár ngo ái Maria ákte tián sang,
6 má ngo kándiar tunga kis besang á Betilem, ákte arwat i bung suri ái Maria na káhái kalik.
7 Má ngorer a káhái mulán natun, a kalik án káláu, má diar má duri mai sepen kaen má diar má oboi mái kalik i polgon papkim i nián namnam kán tan ololas, a kabin ngo kápte te arlih on á rumán asir, ákte káng má.

Angelo a arbin talas mai pinpidan án laes

8 Iatung i balis erei, te tám ololoh sipsip di pán rákna i libung erei mai ololoh i kandi tan sipsip ada i bos. 9 Má angelo káián ái Káláu a soura narsá di, má talas káián Káláu a atalsa di no sang. Má di lala ráuráuwas má di lala mátut,
10 mái sár angelo a parai si di ngo,
"Koion gama mátut! Gama longrai! Minái iau hut sosih uri narsá gam mai lain arbin suri lala laes na bontai matananu no.
11 Onin i libung, idi bimán rum á Betilem, malar si Dewit sang, kamu Tám Araliu ákte páng-ái Konom er Mesaia, koner a ilwa pasi ái Káláu!
12 Má ngoromin gama mák ilmi ngoi. Gama ser pasi kalik dikte duri mai sepen kaen má dikte oboi i papkim i nián nam-nam kán tan ololas."
13 A be parai ngorer, ki káp melek mul marán angelo di tur soura má dik tur tiklik mai mulán angelo er, má dik parpara agas uri narsán ái Káláu ngoromin,
14 "Gita sángwái má gita para agasi ngisán ái Káláu urami sang i naul bát!
Má uri naul bim mul, matau ur singin matananu erei a laes ái Káláu sur di."

Tan tám ololoh sipsip di han suri mák Iesu

15 Má namur bos angelo di kaleng urami bát alar di, má tan tám ololoh sipsip di worwor talum má dik parai ngoromin, "Io, git má. Giták han ur Betilem má giták mákái táit erei ákte tapam hut má ái Káláu ákte inngasi uri narsá git."
16 Ngorer di sangsangar i láklák uradi Betilem, má namur sár di ser pas Maria diar ái Iosep, má di mákái kalik a bopbop pagas i papkim.
17 Tan tám ololoh sipsip dikte mák ditul ngorer, má namur di para aposoi lain arbin suri kalik ngorer ái angelo ákte parai si di.
18 Mái rung di longrai arbin erei di lala sodar má di pánsálngát i pinpidan erei tan tám ololoh sipsip dikte parai si di.
19 Mái sár ái Maria a kebeptai tan táit erei má ák holhol mul namurwai.
20 Má tan tám ololoh sipsip di kaleng urami kándi malar, má di para agas Káláu má dik sángwái ngisán suri tan táit dikte longrai má dikte mákái a ngorer sang i angelo ákte parai si di.

Di tar ngisán kalik mam Iesu

21 Má namur ngo ákte rah i awal á bung má, ákte arwat mul i bung suri ngo da kut aririu i kápán páplun kalik. Má ngorer diar kipi kalik má ding kuti má dik tar ngisán mam Iesu, ngisán erei angelo ákte utung páksi sang si Maria i pákánbung kápate tián be.

Ái Maria a káh Iesu uri rumán osmapak

22-24 Iatung i nagogon ái Káláu a tari si Moses, a parai ngoromin, "Ngo wák a mulán bál mai kalik án káláu, ki da utngi kalik er ngo káián ái Káláu." Tan Iudáiá di lu mur i nagogon erei, má kes mul á nagogon si Káláu di lu mur on a ngoromin. Ngo wák a káhái kalik káláu, ki na rah i ahat i sángul á bung, diar tinán diara han mam te na ru i bun ngo te na ru i maran suri osmapak mai uri narsán ái Káláu suri

2:14: Luk 19:38 **2:19:** Luk 2:51 **2:21:** Luk 1:31 **2:22-24:** Kal 13:2, 12; Him 12:1-8

apilpil pas diar tinán. Io, ákte arwat i pákánbung erei suri arapilpil, diar mokson kipi kalik urami Ierusalem suri para tari kalik i mátán táil ái Káláu suri ditula long arwat pasi nagogon káián ái Káláu.

25 Má kesi kálámul a lu kis á Ierusalem ngisán ái Simion. Ái a tám nokwan má a lu kebeptai nagogon si Káláu, má a kis nanai arasosah káián matananu Israel ngo na hut. Má Tanián a Pilpil a mon on,

26 má ákte inngasi singin ngo kápnate mat besang, má na mákái Karisito er Mesaia si Káláu.

27 Má Tanián a mulán lam Simion urami rumán osmapak i bung erei má a kis iatung. Má ngo ái Iosep diar diar káhái kalik er ái Iesu urami rumán osmapak ngorer di lu longoi sang suri long arwat pasi nagogon,

28 ái Simion a mák ditul iatung mák long pasi kalik er uri limán má ák para agas Káláu ngoromin,

29 “Konom, minái una pálás palai má i kam
toptop má na han mai matau,
kabin ukte kebeptai kam oror.

30 Iakte mákái má mai aru i matang sang á
kam Tám Araliu,

31 ái koner ukte eran páksi suri
matananu no da mákái.

32 Ái á talas suri inngas tari kam sál ur si
di ái rung tili risán,
má da para agasi kam matananu Israel kabin ái á sumlahin i di.”

33 Ái Iosep mái Maria diar longrai ngorer má diar pánsálngát i tan pinpidan erei ái Simion a parai sur Iesu.

34 A worwor án arasosah narsá ditul ái Simion, má namur ák parai si Maria, mámán ái Iesu, ngoromin,

“Kalik minái a ilwa pasi ái Káláu, má ái á káplabin marán tili matananu Israel da pur, má marán mul da aptur. Má ái sang á akiláng káián ái Káláu, má marán da arpua ur on,

35 má tan holhol kodong káián marán matananu na tur soura be. Má á iáu, mámán, una kis án tabureng, má na ngoro lamrut a nokas na soi nitam.”

36-37 Má kesi wák mul a tapam hut i bung erei sang. Má wák er a lu worwor tus, ngisán ái Ana, natun tahlik ái Panuel, má ái tili gegen erei ái Aser. Ákte kila artálár mai ahit á bet, má namur kán pup a mat alari má áng kis mokos má. Má i pákánbung er ákte lala wákánkak mul, a arwat mai awal i sángul mai ahat i kán bet. Má wák er a lu balbal han uri rumán osmapak suri lotu, mák lu ahal mák lu sung i libung má i nas mul uri narsán ái Konom.

38 Ái Ana a tapam hut i bung erei, má a mák ditul támán er má ák parpara agas má ák ot kuluk narsá Káláu. Má namur a lu arbin suri kalik uri narsán rung erei kándi tu mákmák suri pákánbung ngo ái Káláu na kip kalengnai Ierusalem alari kán tan kurtara.

Kalkaleng mul ur Nasaret

39 Pákánbung dikte arahi kándi him ngorer a para ngoi i nagogon si Konom, ki namur má ditul má kaleng ur Galiláiá, uri kánditul malar á Nasaret.

40 Má kalik er a pakta hanhan má a rakrakai má a káng mai polon á hol, má arasosah si Káláu a kis i narsán kalik.

Ái Iesu mai tan tám aratintin ami rumán osmapak

41 Tan bos bet no ái kákán mái mámán ái Iesu diar lu han ur Ierusalem suri akiláng i longsit án sorliu palai.

42 Má namur, i pákánbung sang ngo ái Iesu ákte sángul mai aru i kán bet, ditul han suri kis i longsit án sorliu palai ngorer i kándi tatalen sang.

43 Má i bung ngo ákte rah i longsit, di turpasi má suri láklák kaleng uri kándi malar á Nasaret, mái sár ngo ái Iesu masik a lu kis á Ierusalem. Ái kákán mái mámán káp diar te mánán on ngo ái Iesu a lu kis pala.

44 Diar má hol on ngo ái Iesu ákte láklák táil turán te rang buh di ngo rang tur di. Má ngorer dikte láklák artálár mai kesi kunlán bung, má namur diar má turpasi mákmák suri i katbán matananu erei di tiklik no,

2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11 **2:32:** Ais 42:6, 49:6, 52:10 **2:34:** Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pe 2:8 **2:39:** Mat 2:23 **2:41:** Kal 12:24-27, 23:14-17; Nag 16:1-8

45 mái sár bokoh ái. Má namur diará
kaleng mul suri mákmák ami Ierusalem.
46 I átuil bung namur, diar má mák pasi
má ami rumán osmapak tiklik mai tan tám
aratintin, a kis án alongra suri tan worwor
di parai má a gálgálta i di mul mam te
argálta.
47 Mái rung erei di longrai pinpidan si
Iesu, di korantik má di pánsálngát suri a
melmelek i kán mánán má suri kán kokos
uri narsá di.
48 Mái kákán mái mámán diar mák Iesu
iatung má diará pángáng, mái mámán
a parai singin ngoro minái, "Kauh, suri
dánih u longoi matngan tatalen minái
mam giur? Giur ái kakam giur lala kon-
ngek má giurá ser sur iáu."
49 Mái Iesu a kos diar ngoro minái má ák
parai si diar ngo, "Suri dánih gaur lala ser
sur iau? Ngádáh, káp gaur te mánán ngo
kak talar ngo ina lu kis i rum si Tata?"
50 Diar longrai ngorer, mái sár ngo káp
diar te mánán on á sálán i pinpidan erei ái
Iesu a parai si diar.
51 Má ngorer ditul támán má tiklik
kaleng ur Nasaret, má a alongra mák lu
taram si diar ái Iesu. Mái Maria a kebepta
páksi á boh táit er i kán hol.
52 Mái Iesu a pakta hanhan i kápán
páplun má kán mánán, má a lu agasgas
pasi hol si Káláu má matananu mul.

3

Arbin si Ioanes Tám Arsiu
Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Ioa 1:19-28

1-2 Má namur marán á bet ákte rah,
mái Ioanes, natun ái Sakaria, kán tu kis
besang i pokon mau, má pinpidan si Káláu
a tapam hut singin iatung. I bet erei,
ái Taiberius ái á kabisit a nagogon má a
kátlán uri tan balis no erei ái Rom a kátlán
i di, má ákte kis arwat mai sángul mai
ahat i kán bet án nagogon. Má ngorer
ái Pontiás Pilato a kátlán i balis á Iudáiá.
Mái Erodes a kátlán i balis á Galiláiá. Mái
Pilip, tuán ái Erodes, a kátlán i balis á
Ituria má Tarakonitis. Mái Lisanias ái mul
a kátlán i balis á Abilene. Mái Anas diar ái
Kaiapas diar tám osmapak táil on á rumán
osmapak ami Ierusalem.
3 Io, worwor káián ái Káláu a tapam hut
si Ioanes ngorer, mái Ioanes a láklák tan-
grai kuir malar no i aru balsán dan á Ior-
idan má ák arbin má ák parai ngoromin,
"Gama hol kaleng má gamáng kipi arsiu,
má ngorer ái Káláu nák pah palai kamu
tan sápkin."
4 A ngorer i tám worwor tus ái Aisaia
ákte sir páptai i kán buk ngoromin,
"Tekes na lu binbin i pokon mau ngo,
'Aleget i sál si Konom má eran on.
Long anokwai sál suri na láklák on!
5 Boh kostung, da dungi mai bim suri na
arwat no.
Tan gengen pungpung má tara ukung,
na nokwan no.
Sál a kalkalis, na nokwan mul.
Má sál a lala sák taladeng, da long
kuluknai nák lain dalian no.
6 Má matananu no da mákái araliu káián
ái Káláu.' "
7 Má marán matananu di purut talum
narsá Ioanes suri ngo na siu di. Mái Ioanes
a parai si di ngo,
"Á gam á rang natun kanih sáksák!
Sinih a parai si gam ngo gama tur
kaplah alari nagogon si Konom erei ngo
na hut besang?
8 Gama oboi lain wán i gam suri
inngas tar gam ngo gamáte hol kaleng.
Koion gama ruruna ngo gamáte tur
kaplah alari nagogon si Káláu kabin gam
á tan rang kopkom i Abaram. Kápte. Má
minái iau para talsai si gam ngoro minái
ngo ái Káláu a arwat singin suri na longoi
tan hat minái sang suri da rang kopkom i
Abaram!
9 Palngat ákte eran pagas suri tárái
boh kubau adi káplabin. Kubau erei
kápate oboi lain wán, da tár palai má dák
sápkai uri kámnah."
10 Matananu di longrai ngorer má dik
gálta Ioanes ngo, "Má dánih be gima lon-
goi?"
11 Mái Ioanes a kos di ngoromin, "Sinih
si gam a mon i aru i lusán, na tari á tekesi
lusán singin kálámul erei káp kán te. Sinih
a mon i namnam singin, na tabar koner
káp án te namnam."

2:51: Luk 2:19 **2:52:** 1Sa 2:26; Kis 3:4 **3:3:** Apo 13:24 **3:4:** Ais 40:3-5 **3:7:** Mat 12:34, 23:33 **3:8:** Ioa 8:33, 39 **3:9:** Mat 7:19

12 Te rung di lu kip takis di lu hut mul
suri na siu di ái Ioanes, má di gáltai ngoro
minái, “Tám Aratintin, dánih be gima lon-
goi á gim?”
13 Mái Ioanes a parai si di ngo, “Koion
gama agur pas te pirán tabal mul urami
iátin erei gam lu kipi. Na tu arwat mai
ngorer sár i nagogon.”
14 Te tám arup di gáltai mul ngo, “Má
ngádáh á gim? Dánih gima longoi?”
Má a parai si di ái Ioanes ngoro minái,
“Koion gama amatmatai matananu má
gama atiutiu di pasi kándi pirán tabal.
Gama ot kuluk suri arul er di tari si gam,
má kái gama kon sur te mul.”
15 Má ngangai má ásásla káián
matananu a kopkom hanhan, má ngorer
di lala pán tirwa Ioanes. Di hol on ngo,
“War te ngoi gut ái sár á Mesaia!”
16 Mái Ioanes a mák ilmi kándi hol
ngorer má a para talsai si di ngoromin,
“Á iau, iau siu gam mai dan sár. Mái
sár ngo kes a lala rakrakai sorliu iau,
alatung be namur. Má iau rumrum suri
ina kusak i kán rum. Ái sang na siu gam
mai Tanián a Pilpil má mai kámnah.
17 Ái ái koner a top i kán is suri na tárái
wit mai. Má namur na tim purwai kotlin
wit alari poktuán má ngorer na dungi
kotlin wit i suapok, má boh poktuán wit
erei na osoi sár i kámnah káp a tini mat!”
18 Má a marán i worwor a inau i di mai
ái Ioanes mák arbin mai lain arbin uri
narsán matananu.
19 Ái Ioanes kápate matai bos kálámul
pakta, má ngorer a pua Erodes má a para
puri mátán, kápkabin ngo ái Erodes a ras
pas Erodiá, kán wák ái tuán, má a long te
matngan sápkin tatalen mul.
20 Má namur sár a sopasun kán sápkin
tatalen mák obop Ioanes mul i rumán
batbat kalar.

Ái Ioanes a siu Iesu
Mat 3:13-17; Mar 1:9-11

21 Má i pákánbung kápate obop Ioanes
be i rumán batbat kalar ái Erodes, marán
matananu dikte siusiu, mái Iesu mul a han
má a siwi ái Ioanes. Má pákánbung ái Iesu
kán tu sung besang iatung i dan, bát a ráp
22 má Tanián a Pilpil a sosih ur on a mák
ngoro bun. Má tilami bát, kaungán kes
a parai ngoromin, “Á iáu á natung, kang
Kalik alal. A lala gas i balang mam iáu.”

Ngisán tan rang pupun ái Iesu
Mat 1:1-17

23 I pákánbung a turpasi kán him, ái Iesu
a arwat mai atul i sángul á kán bet, má
matananu di hol on ngo ái Iesu natun ái
Iosep.
Ái Iosep natun ái Eli.
24 Ái Eli natun ái Matat,
mái Matat natun ái Lewi,
mái Lewi natun ái Melki,
mái Melki natun ái Ianai,
mái Ianai natun ái Iosep.
25 Io, ái Iosep natun ái Matatias,
mái Matatias natun ái Amos,
ái Amos natun ái Nahum,
mái Nahum natun ái Esli,
mái Esli natun ái Nagai.
26 Io, ái Nagai natun ái Mat,
mái Mat natun ái Matatias,
ái Matatias natun ái Semein,
mái Semein natun ái Iosek,
mái Iosek natun ái Ioda.
27 Io, ái Ioda natun ái Ionan,
mái Ionan natun ái Resa,
ái Resa natun ái Serubabel,
mái Serubabel natun ái Sietiel,
mái Sietiel natun ái Neri.
28 Io, ái Neri natun ái Melki,
mái Melki natun ái Adi,
ái Adi natun ái Kosam,
mái Kosam natun ái Elmadam,
mái Elmadam natun ái Er.
29 Io, ái Er natun ái Iosua,
mái Iosua natun ái Eliser,
ái Eliser natun ái Orim,
mái Orim natun ái Matat,
mái Matat natun ái Lewi.
30 Io, ái Lewi natun ái Simion,
mái Simion natun ái Iuda,
ái Iuda natun ái Iosep,
mái Iosep natun ái Ionam,
mái Ionam natun ái Eliakim.
31 Io, ái Eliakim natun ái Melea,
mái Melea natun ái Mena,

3:12: Luk 7:29 **3:16:** Apo 13:25 **3:19:** Mat 14:3-4; Mar 6:17-18 **3:22:** Ioa 1:32 **3:23:** Luk 4:22; Ioa 6:42
3:32: Rut 4:17-22

ái Mena natun ái Matata,
mái Matata natun ái Natan,
mái Natan natun ái Dewit.
32 Io, ái Dewit natun ái Iesi,
mái Iesi natun ái Obet,
ái Obet natun ái Boas,
mái Boas natun ái Salmon,
mái Salmon natun ái Nason.
33 Io, ái Nason natun ái Aminadap,
mái Aminadap natun ái Atmin,
mái Atmin natun ái Arni,
mái Arni natun ái Esron,
mái Esron natun ái Peres,
mái Peres natun ái Iuda.
34 Io, ái Iuda natun ái Iakop,
mái Iakop natun ái Aisak,
mái Aisak natun ái Abaram,
mái Abaram natun ái Tera,
mái Tera natun ái Nahor,
mái Nahor natun ái Seruk.
35 Io, ái Seruk natun ái Reu,
mái Reu natun ái Pelek,
mái Pelek natun ái Eber,
mái Eber natun ái Sela.
36 Io, ái Sela natun ái Kainan,
mái Kainan natun ái Arpaksat,
mái Arpaksat natun ái Sem,
mái Sem natun ái Noa,
mái Noa natun ái Lamek.
37 Io, ái Lamek natun ái Metusela,
mái Metusela natun ái Enok,
mái Enok natun ái Iaret,
mái Iaret natun ái Mahalalel,
mái Mahalalel natun ái Kenan.
38 Io, ái Kenan natun ái Enos,
mái Enos natun ái Set,
ái Set natun ái Adam,
mái Adam natun ái Káláu.

4

Artohtoh uri narsá Iesu
Mat 4:1-11; Mar 1:12-13

1 I pákánbung ái Iesu a masar alari dan
á Ioridan ngo na kaleng uri kán malar,
Tanián a Pilpil a akángái mák lami uri
pokon mau.
2 Má iatung ái Satan a longoi artohtoh
uri narsán arwat mai ahat i sángul á bung.
Ái Iesu kápate ani tekesi táit i pákánbung
erei, má ngo ákte rah i ahat i sángul á bung
erei, a matpám.
3 Ngorer ái Satan a parai singin
ngoromin, “Ngo iáu Natun ái Káláu, ki una
dos i hat minái suri na pukdai uri balbal.”
4 Mái Iesu a kosoi ngoromin, “Pinpidan
si Káláu a parai ngo, ‘Kápte ngo namnam
masik a lu támri liu kán kálámul suri na
rakrakai’.”
5 Má namur ái Satan a tohtoh Iesu mul
má a lam pas Iesu uri pokon a tuan alami
sang, má a sangar i inngas tari singin á tan
balis no on á naul matmatngan pokon.
6 Má namur a parai si Iesu ngo, “Ina tar
noi singim á nokwan suri kátlán tan balis
no minái, má na kaiam mul á tan táit imi
lolon i di. Kabin ngo kaiak no á tan táit
erei, má iau arwat suri ina tari singin tekes
erei iau nem on.
7 Na kaiam no sár ngo una pur dirtapul
má una lotu uri narsang.”
8 Mái Iesu a kosoi ngo, “Pinpidan si
Káláu a parai ngo, ‘Una lotu uri narsán ái
Konom kam Káláu, má ái masik sár una
para agasi.’ ”
9 Má namur ái Satan a tohtoh Iesu mul
mák lam pasi ur Ierusalem mák aksimi ia-
muni i kuir ungán rum i rumán osmapak.
Mái Satan a parai si Iesu ngoromin, “Ngo
iáu Natun ái Káláu, una rohman tilatung
uradi bim.
10 Kabin pinpidan a parai ngoro minái,
‘Ái Káláu na tari palai kán tan angelo má
da ololoh timan iáu.’
11 Má pinpidan a parai mul ngo, ‘Tan
angelo da sáng pas iáu mai lim di suri
ngorer na mák suski kikim i hat.’ ”
12 Mái Iesu a kosoi ngoromin, “Pinpidan
si Káláu a parai ngo, ‘Koion una tohtoh
Konom er kam Káláu.’ ”
13 Má ngo ái Satan ákte arahi má kán tan
artohtoh uri narsá Iesu, ki ák han pas má
alari, nana tekesi bung bul.

Ái Iesu a tangkabin pasi kán him á Galiláiá
Mat 4:12-17; Mar 1:14-15

14 Mái Iesu a kaleng ur Galiláiá, má
Tanián a Pilpil a arakrakai on. Má arbin
ur on a han tangrai boh kuir malar no.
15 Mái Iesu a atintin di i kándi tan rumán
lotu, má matananu no di párngai.

3:36: Tgk 11:10-26 **3:38:** Tgk 4:25-26 **4:4:** Nag 8:3 **4:8:** Nag 6:13-14 **4:10:** Sak 91:11-12 **4:12:** Nag 6:16; 1Ko 10:9 **4:13:** Eba 2:18, 4:15

Rung til Nasaret di mikmikwa Iesu
Mat 13:53-58; Mar 6:1-6

16 Ái Iesu a kaleng mul ur Nasaret, uri
malar a pakta ái sang, má i bungán aunges
a kusak uri rumán lotu a ngorer i kán
tatalen sang. Má a sámtur i mátán táil i di
suri na wásái pinpidan si Káláu.
17 Má tám ololoh i rum a sara tari singin
á buk si tám worwor tus ái Aisaia er a le on.
Ái Iesu a top on mák párpárak i buk erei
má a párak pasi kuir pinpidan er a parai
ngoromin suri Mesaia,
18 "Tanián ái Káláu a kis i narsang,
kabin ákte ilwa pas iau suri ina arbin
mai lain arbin uri narsán ái rung di
maris.
Ákte dos pala iau suri ina para talsai
arasengsegeng uri narsá di ái rung
di kis i kamkabat,
má uri narsá di ái rung di rau ngo da
mákmák kaleng.
Má ákte dos pala iau mul suri saras pas
rung er tan sápkin kálámul dikte
suka bámia di,
19 má suri arbin talas mai bet án araliu
káián ái Konom!"
20 Ngo ákte rah i kán worwor, ái Iesu a
batbat kaleng i buk mák tar kalengnai
singin tám ololoh i rum, má a sukis kaleng.
Má matananu no iatung i rumán lotu di
paupau alongra suri kán worwor ái Iesu.
21 Mái Iesu a turpasi worwor ur singin
matananu má ák parai ngo, "Táit a parai
i pinpidan minái gamáte longrai má, ákte
tapam hut muswan onin."
22 Má matananu di longrai kán worwor
ngorer má di sormángát ngo ái á lain
kálámul, má di lala hol tangrai tan lain
worwor a parai si di. Má ngorer dik gálta
ngo, "Ái sinih á ngoro minái, natun ái
Iosep sár, be?"
23 Mái Iesu a parai si di ngoro minái,
"Iau mánán ngo gam hol on má gama
parai uri iau á kángit arabitbit erei a parai
ngoromin, 'Ngo u parai ngo iáu á tám
latlat, ki una aliu pas iáu sang suri gima
mákái ngo kam worwor a támin.' Má iau
mánán mul ngo gama parai uri iau ngo,
'Kam malar á Nasaret. Má ngorer tan táit
er gim longrai u longoi á Kapernaum, ki
una longoi mul mainái suri gimák mákái
ngo kam worwor a támin.' "
24 Ái Iesu a sopasun kán worwor uri
narsá di mák parai ngo,
"A támin muswan iau parai si gam.
Tám worwor tus, di lu rumrum on i
malar tepák. Ái sár i kán malar muswan
má i kán rum sang, kápdite lu rumrum
on ái.
25 A támin ngo a marán i mokos main
Israel i arliwán bung er ái Elaisa a kis on,
má ngorer kápte te ráin artálár mai atul i
bet má tigán, má taul itol a bontai kunlán
balis no á Israel.
26 Mái sár ái Káláu kápate dos pala
Elaisa uri narsá di. Kápte. A dos palai ur
tepák, suri tángni wák mokos til Sarepat i
kuir balis á Sidon.
27 Má ngorer mul marán di sasam mai
lepra main Israel i arliwán bung erei tám
worwor tus ái Elisa* a kis on, mái sár
ngo kápte kes tili di a sengsegeng alari
lepra. Kápte. Mái sár ái Naman† masik,
kálámul til tepák, kakun Siria, ái masik a
sengsegeng alari lepra."
28 Má matananu iatung i rumán lotu di
longrai ngorer má di no di togor,
29 má di aptur má di long pala Iesu alari
malar á Nasaret, má di talka ráhrai tangrai
risán pungpung erei a kis ái i kándi malar
suri da sápka Iesu uri hám.
30 Mái sár ái Iesu a tu láklák i katbán i di
sár má ák han pas alar di.

Kesi kálámul a porta on i sápkin tanián
Mar 1:21-28

31 Má ái Iesu a han sosih ur Kapernaum,
kesi bimán rum pakta á Galiláiá, má a
atintini matananu iatung i rumán lotu i
bungán aunges.
32 Má di longrai kán aratintin má dik
pángáng suri, a kabin ngo a mon i rakrakai
on ngorer i kálámul a tarwai ái Káláu.

4:18: Ais 61:1-2 **4:22:** Luk 3:23; Ioa 6:42 **4:24:** Ioa 4:44 **4:25:** 1Ka 17:1, 7 **4:26:** 1Ka 17:8-16 **4:27:** 2Ka 5:1-14 * **4:27:** Ái ***Elisa tám worwor tus er a murwa pas Elaisa. Mákái 1Ka 19:16-21;*** † **4:27:** Ái ***Naman kesá pakpakta kán tan tám arup tili balis á Siria. Ái a sami lepra mák han uri narsán ái Elisa tám worwor tus, má ái Elisa a asengsegeng pasi alari kán sasam. Mákái 2Ka pákán 5.*** **4:32:** Mat 7:28-29

33 Má i pákánbung sang erei, kesi kálámul
sápkin tanián a porta on a sol uratung i
rumán lotu mák lala perek ngoromin,
34 “Iáu Iesu kakun Nasaret, suri dáh u
soksok gim? Iau mánán i iáu, iáu Tám
Pilpil káián ái Káláu! Ngádáh, ukte hut suri
una up sara gim, be?”
35 Mái Iesu a longrai ngorer má ák dos
kári sápkin tanián er ngoromin, “Una kis
pau má unák so alari kálámul erei!” Má
sápkin tanián a longrai ngorer mák buswai
kálámul er uradi bim i katbán i di, má a
han alari má kápate long bengtai.
36 Má matananu no di pángáng on má
di argátna arliu i di ngoromin, “Matngan
worwor ngádáh á ngoro minái? Kálámul
minái a mon i kán nokwan má rakrakai
mul suri dos palai boh sápkin tanián má
dik táu!”
37 Má arbin uri Iesu a bonta noi bos
malar no i balis erei.

Ái Iesu a aliwi mámán ái kán wák ái Petero
Mat 8:14-15; Mar 1:29-31

38 Ái Iesu a so alari rumán lotu erei má
ák han kusak uri rum si Saimon Petero.
Mái mámán ái kán wák ái Petero a sasam, a
lala málmálas. Má ngorer di worwor mam
Iesu suri na tángni.
39 Mái Iesu a han má ák tur i risán kibán
má ák dos palai málmálas er alari wák er.
Má ngorer a bokoh alari i sasam erei má
a sengsegeng, má káp melek sár ák aptur
mák leget i te namnam ur ándi.

Ái Iesu a aliwi marán sasam
Mat 8:16-17; Mar 1:32-34

40 Má ngo ákte ronron i bung erei sang,
marán si di a mon i rang tur di di sasam
mai toltolom sasam, di long pas di uri
narsá Iesu. Má a páptai limán i di no
keskeskes má dik sengsegeng má.
41 Má tan sápkin tanián mul di han alari
tan kálámul erei má di lala perek ngo, “Á
iáu Natun ái Káláu!” Mái Iesu a dos kalar
di suri kápdate worwor, kabin di mánán
ngo ái á Mesaia.

Ái Iesu a arbin á Iudáiá
Mar 1:35-39

42 A saum i ngahwán kábungbung ái Iesu
má a han alari malar er uri pokon mau.
Má namur matananu di lala ser suri. Má
i pákánbung di mák pas Iesu, di tohoi suri
long kári suri ngo koion na han alar di.
43 Mái sár a parai si di ngo, “A kuluk, mái
sár káp iau te hut sur gam masik. Kápte.
Ina han sang uri tan lite malar mul suri
ina lu arbin mai lain arbin suri lolsit si
Káláu.”
44 Má ngorer a han mák lu arbin tangrai
boh rumán lotu i balis á Iudáiá.

5

Bos mulán kalilik án aratintin si Iesu
Mat 4:18-22; Mar 1:16-20

1 Kesi bung mul ái Iesu a sámtur i risán
dan taliu á Genasaret mák arbin. Má i
bung erei, matananu di hut talum iatung
má dik dung kukut kalar Iesu suri longrai
midán ái Káláu erei na aposoi ái Iesu uri
narsá di.
2 Mái Iesu a mákái aru i mon di amasar
on i tan tám soksok iatung i kon má di han
alari suri gorsai kándi tan uben.
3 Ái Iesu a mákái ngorer mák roh uri
mon si Saimon, mák parai si Saimon suri
na sisdoi án mudán alari kon. Mái Saimon
a sisdoi mon mam Iesu alari kon, mái Iesu
a kis iatung i mon má a atintini matananu.
4 Má namur ngo ákte rah i kán aratintin,
ái Iesu a parai si Saimon ngo, “Gama
sisdo palai kamu kesi mon erei urada sár i
lámán, má gamák asihái kamu uben uradi
lámán suri gamáng kip te isu.”
5 Mái Saimon a kosoi ngo, “Tám Arat-
intin, gimáte lala him i kunlán libung mai
sápkai kángim uben má kápgimte up tekesi
isu. Mái sár minái u dos pala iau, ki ina
mur on má inak asihái uben má gimák
tohoi mul sur te isu.”
6 Má ngorer di asihái kándi uben má dik
talka pasi lala marán isu, má uben erei
ák páput suri ngo na ráp. 7 Má di mákái
ngorer má ding kaluh pasi rang tur di mai
kesi mon mul suri ngo da lákám má dák
tangan di iatung. Má ngorer di hut, má di
no di talka pasi uben má dik akángái aru
mon erei mai isu tili uben, má a páput ngo
diara dom á aru mon erei.

4:41: Mat 8:29; Mar 3:11-12 **4:44:** Mat 4:23 **5:1:** Mat 13:1-2; Mar 3:9-10 **5:5:** Ioa 21:3-8

8 Má ngo ái Saimon Petero a mákái táit
ngorer, a sukis dirtapul má a agengen pasi
kán liu sang i mátán táil ái Iesu mák parai
ngo, “Una han alar iau, Konom, kápkabin
ngo iau á sápkin kálámul.”
9-10 Ái Saimon má aru i turán mul, ái
Iakobo mái Ioanes, diar aru natun ái Sebe-
daio, má di no iatung di lala pángáng suri
di mákái lala marán isu dikte sokoi mai
uben. Mái Iesu a parai si Saimon ngo,
“Koion una mátut. Turpasi onin una lu
talkai uben suri soksok pasi matananu ur
káián ái Káláu!”
11 Má namur ngo dikte talka amasar i
aru mon uri kon, ái Saimon mái Iakobo
mái Ioanes ditul han alari kándi tan táit no
iatung má ditulá turpasi mur i Iesu.

A apilpil pasi kesi lepra ái Iesu
Mat 8:1-4; Mar 1:40-45

12 Má i kesi bung ái Iesu a iatung i
kesá bimán rum, má kesi kálámul iatung
a bonta noi kápán páplun i lepra. I
pákánbung a mák Iesu, a han mák sukis
dirtapul uri mátán táil ái Iesu mák sungi
ngo, “Konom, ngo u nem on, u arwat suri
ngo una asengsegeng pas iau!”
13 Mái Iesu a longrai ngorer mák sarsara
mai limán mák top i páplun kálámul erei,
má a parai singin ngoromin, “Iau nem on.
Inái ukte sengsegeng má!” Má káp melek
sár mul má lepra a bokoh alari kápán
páplun kálámul erei.
14 Má namur ái Iesu a inau on ngoromin,
“Koion una kálik parai singin tekes. Una
han má unák para inngas iáu singin tám
osmapak, má unák tari singin á kam
osmapak ngorer ái Moses a parai, má
kam osmapak erei na inngas tari singin
matananu ngo kam sasam ákte rah.”
15 Mái sár arbin uri Iesu a han arsagil
uri bos malar, má ngorer namur bul
matananu di hut talum suri longrai arat-
intin si Iesu má suri ái Iesu na asengsegeng
i di alari kándi boh sasam.
16 Mái Iesu a lu han alari matananu i te
pákán uri pokon mau mák lu sung iatung.

A aliwi kesi peu ái Iesu
Mat 9:1-8; Mar 2:1-12

17 Má kesi bung mul ái Iesu kán tu
aratintin be, má te Parisaio má te tan tám
aratintin uri nagogon di iatung di longrai.
Dikte tapam hut iatung tili tan malar á
Galiláiá má Iudáiá má til Ierusalem. Má
rakrakai káián ái Káláu a mon i Iesu suri
ák aliu pasi boh sasam.
18 Má namur te kálámul di kipi kesi peu
mai kibán sang kabin kápate lu láklák, má
di tohtoh suri da kusak mai uri rum ngo
da oboi i narsá Iesu.
19 Mái sár kápdite arwat suri da kusak
mai peu erei urami rum kabin ngo lala
matananu taladeng di káng iatung. Má
ngorer di kip tapam i peu erei urami iátin
rum, má namur dik pápak palai tan sepen
hat tilami iátin rum, má dik asihái peu
erei mai kibán uradi katbán matananu uri
mátán táil ái Iesu.
20 A mákái kándi ruruna ái Iesu, má
a parai singin peu ngoro minái, “Tuang,
kam sápkin tatalen ákte pah alar iáu.”
21 Má tan tám mánán uri nagogon má
boh Parisaio di longrai ngorer má dik
turpasi worwor arliu i di sang ngoromin,
“Ái sinih á kálámul minái a pulus Káláu?
Kápte kesi kálámul a arwat ngo na pah
palai sápkin tatalen, ái Káláu masik sár a
artálár!”
22 Mái Iesu a mánán i kándi holhol má
ák parai si di ngoromin, “Suri dáh gam
argálta ngorer ami bál gam?
23 Á iau a mon i kak nokwan suri parai
singin kálámul erei a peu ngo, ‘Kam tan
sápkin tatalen ákte pah,’ kabin ngo iau
arwat mul suri parai singin kálámul er
ngo, ‘Una aptur, una kipi kibam má unák
láklák!’
24 Má inái ina inngas tari si gam ngo
Natun Kálámul a mon i kán nokwan suri
long palai bos sápkin tatalen main i naul
bim!” Má ngorer a parai singin peu ngo,
“Kauh, aptur má unák pusak pasi kibam
má unák han uri kam rum!”
25 Má káp melek sár má kálámul erei a
aptur i mátán matananu mák pusak pasi
kibán, má a kaleng uranang i rum mai
parpara agas uri narsán ái Káláu.
26 Di no iatung di pángáng má di lala
mátut má dik para agas Káláu, má ngorer

5:11: Mat 19:27 **5:14:** Him 14:1-32 **5:20:** Ais 43:25; Luk 7:48 **5:24:** Ioa 5:8

di para ngoro minái, “Wa onin pala sang gitá mákái á matngan táit ngoromin!”

A kilkila pas Lewi ái Iesu
Mat 9:9-13; Mar 2:13-17

27 Má namur ái Iesu a lu hanhan tangrai sál, má a mákái kesi kálámul iatung, ngisán ái Lewi, kesi tám kip takis, a sukis pagas i rumán kip takis. Ái Iesu a mákái mák parai singin ngo, “Una mur i iau.”
28 Mái Lewi a longrai mák aptur támlai boh táit no sang iatung má a mur i Iesu.
29 Má namur ái Lewi a longoi lala namnam sur Iesu i kán rum sang, má marán te rung tili rákán him án kip takis má te mul á kálámul di no di kis suri namnam iatung.
30 Má te Parisaio má kándi tan tám mánán uri nagogon di mák Iesu ngo a kis tiklik mai tan tám sápkin ngorer, má dik wor arkuh mai tan kalilik án aratintin si Iesu ngoromin, “Suri dáh gam namnam má ngin tiklik mai tan tám kip takis má tan tám abulbul ngorer?”
31 Má ngo ái Iesu a longrai, a han má a kos di ngoromin, “Ái rung di lain liu kápdite sáhár sur tekes ngo na aliu di, ái rung di sasam masik sár.
32 Má iau, káp iau te hut suri ina kilkila pasi bos tám nokwan. Iau hut suri kilkila pasi bos tám sápkin suri da hol kaleng.”

Argálta suri ahal
Mat 9:14-15; Mar 2:18-20

33 Má di parai mul si Iesu ngo, “Kalilik án aratintin si Ioanes di lu balbal ahal má sung, má kalilik án aratintin kándi tan Parisaio di lu longoi mul ngorer. Mái sár ngo kam kalilik án aratintin á iáu kápdite lu ahal.”
34 Ái Iesu a longrai má a kos di ngoromin, “Ngádáh? Ngo da longoi namnam án akila, u hol on ngo matananu da ahal i pákánbung er kálámul a hutngin kila a kis tiklik mam di? Kápte! I bung kesi kálámul a kila, di no di namnam tiklik.
35 Má namur da long pasi kálámul er a hutngin kila má nák bokoh alar di. I bung erei da ahal.”

Koion gita ardolat i torahin tatalen mai hutngin tatalen
Mat 9:16-17; Mar 2:21-22

36 Mái Iesu a sopasun kán worwor mai kesi worwor artálár mul ngoromin,

“Kápte kesi kálámul ngo na taráp pasi sepen kaen tili hutngin kaen suri na mapmap i torahin kaen mai. Ngo na longoi ngorer, ki na ráp sáksák i hutngin kaen, má hutngin sepen kaen erei káp diara te artálár mai torahin kaen.

37 Má kápte kesá kálámul na toroi hutngin suir wain uri torahin átbán dan di longoi mai kápán me. Ngo na longoi ngorer, suir wain erei na sut má na korkor má nák tarápái torahin átbán erei má nák ráp, má suir wain na sal no.
38 Gita totrai hutngin suir wain uri hutngin átbán dan suri diar no diara sut tiklik.
39 “Má ngorer mul ngo kesi kálámul ákte nginmi torahin suir wain, kápnate nem ngo na han nginmi hutngin suir wain mul, kabin na parai ngo torahin suir wain a namnamin, má hutngin suir wain kápte.”

6

Argálta suri bungán aunges
Mat 12:1-8; Mar 2:23-28

1 Ái Iesu turán kán kalilik án aratintin di láklák tangrai te numán padi i bungán aunges. Má kán kalilik án aratintin di turpasi suri pulái padi, má di parak palai táprákun mai lim di má namur di ani kotlin.
2 Má te Parisaio di mákái má dik gálta ngo, “Suri dánih kam kalilik án aratintin di longoi ngoro minái má uri nagogon kángit a parai ngo koion á longoi ngorer i bungán aunges?”
3 A kos di ái Iesu ngoromin, “Ngádáh? Kápgamte wás pasi besang gut suri tatalen ngoromin a longoi ái Dewit i pákánbung a matpám tiklik mai rang turán?
4 A kusak uri rum si Káláu má a top pasi beret erei di artabar mai uri narsán ái Káláu, má a ani, má a tari mul singin rang táir má di mul di ani. Má uri nagogon

5:30: Luk 15:1-2 **5:34:** Ioa 3:29 **6:1:** Nag 23:25 **6:2:** Ioa 5:10 **6:3:** 1Sa 21:1-6 **6:4:** Him 24:5-9

kángit, beret er a tam arwat mai bos tám osmapak masik sár da ani."
5 Mái Iesu a sopasun kán worwor mul ngoromin, "Má Natun Kálámul a konom ur on á bungán aunges."

Araliu i bungán aunges
Mat 12:9-14; Mar 3:1-6

6 I kesi bungán aunges mul, ái Iesu a kusak uri rumán lotu má a atintini matananu iatung. Má kesi kálámul iatung a mat i limán er mingin.
7 Má te tám mánán uri nagogon má te Parisaio di mangwa Iesu iatung. Di nem suri da mákái ngo ái Iesu na araliu i bungán aunges, má ngorer da atiutiu Iesu suri.
8 Mái sár ngo ái Iesu a mánán i kándi holhol má a parai singin kálámul erei a sák i limán ngo, "Una lákám má unák sámtur main." Má kálámul erei a aptur má a sámtur iatung.
9 Mái Iesu a parai si di ngoromin, "Ina gálta gam. Bos nagogon kángit, di atintin git suri dánih gita longoi i bungán aunges? Bung uri tángni matananu ngo bung uri longoi sápkin? Kol bung suri aliu pas di di sasam suri da liu kuluk? Kol gita tari bah git uri kálámul suri nák mat?"
10 Má namur a mákmák aririu i di no ái Iesu má a parai singin kálámul erei ngo, "Una anokwai limam!" Má kálámul erei a longrai ngorer má ák anokwai limán, má limán áng kuluk kaleng.
11 Má tan tám mánán uri nagogon má tan Parisaio di mákái ngorer má dik bálsák, má ngorer di nguruk arliu i di sang suri dánih má da longoi mam Iesu.

Ái Iesu a ilwa pasi sángul mai aru i kalik án aratintin
Mat 10:1-4; Mar 3:13-19

12 I bung erei, ái Iesu a tapam urami pungpung suri na sung, má ngorer i kunlán pákán libung no erei kán tu sung uri narsán ái Káláu.
13 Má ngo ákte arasa má, a kilkilai rung di lu murmur on uri narsán sang má a ilwa pasi sángul mai aru tili di uri kán kalilik án aratintin, má ngorer a utung di mai tan apostolo mul. Má minái á ngis di á sángul mai aru á kalik án aratintin:
14 ái Saimon, koner ái Iesu a tar ngisán mul mam Petero;
mái Enru, tuán ái Petero;
mái Iakobo;
mái Ioanes;
mái Pilip;
mái Batolomi;
15 mái Mataio;
mái Tomas;
mái Iakobo mul natun ái Alpius;
mái Saimon, kálámul a tur rakrakai suri da sikra palai kurtara alari Israel;
16 mái Iudas natun ái Iakobo;
mái Iudas Iskariot, ái koner na agur tar Iesu.

Ái Iesu a aratintin má a araliu
Mat 4:23-25

17 Má namur ái Iesu a sosih tiklik mai marán rang táir tilamuni pungpung má dik han sámtur iatung i belbelen pokon. Má lala matananu til Iudáiá má Ierusalem má tiladi kon pátmi aru malar á Tair má Sidon, di hut talum no iatung suri longrai kán pinpidan ái Iesu má suri na asengsegeng i di alari kándi toltolom sasam er a porta i di.
18 Mái rung er a lu bal angulngul di i sápkin tanián, di purut mul, má ái Iesu a asengsegeng i di.
19 Má matananu di tohtoh suri sigil Iesu kabin kán rakrakai a asengsegeng i di no sang.

Parmat má kis án tinang
Mat 5:1-12

20 Mái Iesu a soklatán má ák lu mákái kán kalilik án aratintin má a parai si di ngoromin,
"Gam er gam sáhár on á liu minái, gam kuluk pala,
kabin gama kusak uri lolsit si Káláu mái Káláu na kátlán i gam.
21 Má gam kuluk pala á gam onin gam matpám,
kabin namur gama lala mas.
Á gam gam lu tang, gam kuluk pala,
kabin namur gama nong.
22 "Má gam kuluk pala mul ngo matananu di lu mikmikwa gam má ngo di

6:21: Sak 126:5-6; Ais 61:3; Apa 7:16-17 **6:22:** Ioa 15:19, 16:2; 1Pe 4:14

lu wás pala gam alar di, má ngo di wáng i gam, má ngo di para bengta gam kápkabin suri Natun Kálámul.
23 Káksiai sár, rang támin i di dikte longoi ngorer mai tan tám worwor tus hirá be. Má ngo di longoi ngorer mam gam mul, gama parmat má gama mil mai laes, kabin namur kamu arul na pakta ami bát.
24 Mái sár á gam erei gam konom onin,
gamáte sák,
kabin ngo gamáte otoi má i tan táit uri akuluknai bál gam.
25 Má gamáte sák á gam gam mas onin,
kabin namur gama matpám besang!
Má gam gam lala nong onin, gamáte sák mul,
kabin namur na tinang i bál gam má gamák tang.
26 Má gamáte sák á gam ái rung er di lu para agas gam onin,
kabin ngo rang támin i di sang dikte para agas di mul á tan angagur án tám worwor tus."

Gama mámnai kamu tan kurtara
Mat 5:38-48, 7:12

27 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák parai ngoromin,
"Mái sár ina parai si gam erei gam longra iau ngo gama mámnai kamu tan kurtara. Má ái rung er di mikmikwa gam, gama abálbál pas di.
28 Má gama tari arasosah si di mul ái rung erei di wah i gam. Má ái rung erei di wáng i gam, gama sung Káláu sur di.
29 Má ngo tekesi kálámul na posri parim, una káksiai suri nák posri mul i kesi balsán parim. Má ngo tekesi kálámul na long pasi tekesi lusán i iáu, kái una ruti á kes, una bál tari mul singin.
30 Ái rung di sung iáu suri táit, una tari sár si di. Má ngo tekesi kálámul a lu kip bia i kam te dánih tili kam arlih, koion una hustap on suri ngo na tar kalengnai singim.
31 Gama lu longoi mai matananu á matngan tatalen erei gam nem on ngo da longoi mam gam.
32 "Ngo una mámnai sár i kálámul a lu mámna iáu, suri dáh da para agas iáu? Wa tan tám sápkin di lu longoi ngorer mul, di lu mámna pas rung erei di lu mámna di sang!
33 Má ngo u longoi a kuluk sár mam di ái rung di kuluk mam iáu, suri dáh da para agas iáu? Tan tám sápkin di lu longoi ngorer mul.
34 Má ngo u bál tari kam tekesi táit ur si rung er u hol on ngo da kos kalengnai ur singim, suri dáh da para agas iáu? Tan tám sápkin di lu longoi ngorer mul, di lu bál tari táit singin rang tur di suri ngo namur da kip kalengnai táit nák arwat mai táit erei di mulán tari.
35 Auh, kápate arwat! Gama mámnai kamu tan kurtara má gama lu lain kuluk mam di. Gama bál tari táit má koion gama ngangai suri kip kalengnai. A mon á kamu lala arul a kis mona gam imi. Má main i naul bim, ninsin i gam er na apos tari ngo gam á rang natun ái Káláu Sorsorliu, ái koner a lu kuluk mai tan sápkin kálámul má mam rung er káp di tini ot kuluk mul.
36 Gam mánán ngo ái Káláu erei Kák gam a tám armámna, má ngorer mul á gam gama tám armámna ngorer i Kák gam."

Worwor án inau
Mat 7:1-5

37 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mul mák parai ngoromin,
"Koion gama lu parai ngo tur gam a longoi sápkin, na káp parai ngorer uri gam ái Káláu. Koion gama lu wás palai tur gam, na káp wás pala gam ái Káláu. Gama lu hol palai sápkin di longoi uri narsá gam, mái Káláu na hol palai kamu sápkin mul.
38 Gama lu artabar, mái Káláu na kosoi mai artabar uri narsá gam mul. Na tari lala boh táit si gam má na pusi sang uradi lal má na gungunrai nák sosih, má namur nák dung te mul suri náng káng ungleu má gamák bes mai lala boh táit erei. Ngo gama artabar mai lala boh, ái Káláu na kosoi mai lala boh ur si gam. Má ngo gama artabar mai mudán sár, ki ái Káláu na kos gam mai mudán mul."
39 Mái Iesu a parai kesi tohtohpas uri narsá di ngoromin,

6:31: Mat 7:12 **6:37:** Mat 6:14 **6:38:** Mar 4:24 **6:39:** Mat 15:14

"Kesi rau kápnate arwat suri lami kesi turán. Ngo na longoi ngorer, ki diar no diara pur uri tinkas.

40 Má kápte kesi kalik án aratintin a pakta sorliwi kán tám aratintin, mái sár ngo i bung kalik erei ákte arahi kán aratintin no iatung, erei má na arwat mai kán tám aratintin sang.

41 "U lala mákái pektol erei i mátán ái tuam. Má suri dáh kápute áslai mul i sepen kubau er i matam sang?

42 Iáu nem i parai si tuam ngoromin, 'Tuang, inak long palai be pektol er i matam.' Mái sár ngo u parai ngorer má kápute mákái lala sepen kubau a kis i matam sang á iáu, iáu tám tuar sang! Una long pala táilnai besang i lala sepen kubau tili matam, má namur ngo una lain mákmák sang, ki erei má una long palai pektol tili mátán ái tuam."

Lain wán kubau má sápkin wán kubau
Mat 7:16-20, 12:33-35

43 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák parai ngoromin,

"Kubau a oboi sápkin wán, kápte ngo ái á lain kubau. Lain kubau a lu oboi lain wán, má káp a tini oboi sápkin wán. Má ngorer mul sápkin kubau a lu oboi sápkin wán, má káp a tini oboi lain wán.

44 Git lu mák ilmi boh kubau tili wán i di. Má ngorer kaulbek káp a tini oboi wán tawan ngo wán wain.

45 A mon i omobop imi bál git no keskeskes, má tili ngudun kálámul a so i matngan táit a kis imi kán omobop. Kálámul a káng mai a kuluk imi bál, a apos tari mai lain worwor má a lu longoi lain tatalen. Má ngorer mul kálámul a káng mai sápkin imi bál, a apos tari mai sápkin worwor mák lu longoi sápkin tatalen."

Aru i kálámul diar longoi rum
Mat 7:24-27

46 Mái Iesu a sopasun mul i kán aratintin mák parai ngo,

"Suri dánih gam utung iau mai 'Konom' má kápgamte taram i táit iau parai ngo gama longoi?

47 Koner a han sur iau má a longra pasi kak worwor má a mur on, ái ina para talsai si gam.

48 A ngoro kálámul erei a longoi kán rum máng kakas mai toros uradi sang i lal i iátin hat er i pálkibán bim. Io namur, a hus i ráin má a tibin i dan uri rum, má kápate sanrai rum erei kabin ngo rum erei a long timani má a tur rakrakai.

49 Mái sár ái koner a longrai kak worwor má kápate mur on, ái a ngoro kálámul erei a longoi kán rum i belbelen pokon má kápate lala kakas mai toros uradi lal. Má namur i pákánbung ngo a hus i ráin má a tibin i dan uri rum, ki ák suhi rum er uradi bim má ák lala sák taladeng!"

7

Ái Iesu a aliu pasi kálámul a lu him narsán tátáil kán tan tám arup
Mat 8:5-13

1 Ngo ákte arahi parai tan táit er ái Iesu uri narsán matananu iatung, io a aptur mák han ur Kapernaum.

2 Má on á malar er kesi tátáil kán tan tám arup, má a mon i kán kesi toptop a lu him narsán, má tátáil er a lala hol apakta on. Má tám toptop erei a lala sasam, má páput suri ngo na mat.

3 Má tátáil erei a longrai arbin sur Iesu, má ngorer a dos palai te kálámul pakta sang káián tan Iudáiá suri han sung Iesu suri na aliu pasi kán toptop.

4 Io, di han hut narsán ái Iesu má di worwor mai má di sung rakrakai ngoromin, "Tátáil minái a nem i kam artangan. Ái á lain kálámul sang artálár suri ngo una tángni.

5 A lu mámnai kángit matananu, má ái sang ákte tangan gim i longoi kángim rumán lotu. Má ngorer gim sung iáu ngo una tángni."

6-8 Io, ái Iesu a taram mák han tiklik mam di. Má di lu hanhan páput sár suri da hut iatung i rum, ngorer má tátáil er a dos palai mul i rang turán ur si Iesu má dik parai ngoromin singin,

"Konom, á iau á kálámul dikte obop iau i lalin kak pakpakta, má a mon mul

6:40: Mat 10:24-25 **6:46:** Mat 7:21

i kak rakrakai suri kátlán i bos tám arup di lu kis i lalin i iau. Má ngorer iau mánán i tari palai kes ngo, ‘Han,’ má a han. Má ngo iau bin pasi kes mul ngo, ‘Lákám,’ má a taram i kaungang má a lákám. Má ngo iau dos palai kak toptop ngo, ‘Longoi minái,’ ki ák lu longoi sang.

“Má iau mánán ngo iáu a mon i kam rakrakai mul suri para palai worwor suri aliu pasi kálámul a sasam suri nák liu. Má, Konom, iau lawa pas iáu. Káp iau te lain kálámul artálár suri ngo una kusak main i rum, má iau rumrum mul ngo ina hut singim gitarák worwor. Ngorer ki una tu para palai kam pinpidan sár má kak toptop na sengsegeng kaleng.”

9 Má ngo ái Iesu a longrai ngorer, a sodar suri. A ilang suri matananu di lu murmur on má ák parai ngoromin, “Mákái! A támin iau parai si gam, káp iau te banai besang i tekesi kálámul ngoro tátáil minái mai ruruna ngoromin. Kápte kes til main Israel.”

10 Mái rung a dos pala di i tátáil er, di kaleng má uri kán rum, má di mákái toptop er a sasam ákte sengsegeng má.

Ái Iesu a aliwi kalik er mámán a mokos

11 Namur sár ái Iesu má kán kalilik án aratintin má marán rung mul di tiklik no má di hut iatung i bimán rum á Nain.

12 Má ngo di hut iatung i mátán kas i malar ái Iesu di, di banai matananu tilatung di láklák so mai kesi kálámul ákte mat. Kálámul er ákte mat, natun kesi wák a mokos, má ái á káh kes, má ngorer matananu tili bimán rum er di tiklik mai wák er suri tahtahun.

13 A mákái wák er ái Konom Iesu má a tinang i bál suri, mák mámnai má a parai singin wák er ngo, “Wákán, koion á tang.”

14 Io, namur tan kálámul er di kipi minat di mák Iesu a láklák tálángna di má ngorer di sámtur. Má ái Iesu a han má ák top i kibán minatin kálámul má ák parai ngo, “Kauh, iau parai singim ngo una salaptur!”

15 Má kálámul er ákte mat a liu kaleng má a salaptur mák sukis, má ngorer a turpasi worwor. Má namur ái Iesu a top pasi limán kálámul er má a ilang sur mámán mák parai ngo, “Minái má á natum.”

16 Matananu no iatung di mákái ngorer má dik lala mátut, má ngorer di para agas Káláu má di ot kuluk uri narsán. Má namur di parai ngoro minái, “Minái rakrakai án tám worwor tus ákte tapam hut uri narsá git, má ái Káláu ákte hut suri tangan pasi kán matananu!”

17 Má namur arbin uri Iesu a han tangrai balis á Galiláiá mái Iudáiá no má i boh balis mul páput.

Midán ái Iesu ur si Ioanes Tám Arsiu Mat 11:2-6

18 Má kalilik án aratintin si Ioanes Tám Arsiu di mul di longrai arbin sur Iesu, má ngorer dik han bit atalsa Ioanes suri tan táit erei.

19 Má ngorer a long pasi aru i kán kalik án aratintin uri narsán sang má a parai si diar ngo, “Gaura han narsán ái Konom má gaurák gáltai ngoro minái, ‘Á iáu sár ái koner di lu parai ngo na hut? Kol ngádáh, gima kis nanai besang i tekes alatung be?’ ”

20 Io, má diar aptur má diará han tapam hut narsán ái Iesu má diará parai ngoromin, “Ái Ioanes Tám Arsiu a dos pala giur suri gálta iáu be ngo á iáu sár ái koner di lu parai ngo na hut? Kol ngádáh, gima kis nanai besang i tekes alatung be?”

21 I arliwán pákánbung er sang, ái Iesu a asengsegeng pasi marán rung di sasam mai toltolom sasam mái rung di bop teken kim mul. Má te mul iatung ákte kusak uri di i tan sápkin tanián, ái Iesu a long palai alar di. Má ái rung di rau, a apádái mát di mul.

22 Má ngorer ái Iesu a parai si diar ngoromin, “Gaura kaleng má gaurák bit atalsa Ioanes suri tan táit gauráte mákái má gauráte longrai. Ngorer tan rau di mákmák kaleng; má tan rung di peu di láklák; mái rung di sasam mai lepra di sengsegeng; má tan rung a dik i talngá di,

7:15: 1Ka 17:23; 2Ka 4:36 **7:16:** Luk 1:68 **7:19:** Sak 40:7; Mal 3:1; Apa 1:8 **7:22:** Ais 35:5-6, 61:1; Luk 4:18

di alongra mul; má ái rung dikte mat, di aptur kaleng; má lain arbin a tapam hut singin tan maris mul.

23 Ái koner a mánán tus iau má kápate mata pala iau, ái na kuluk pala. Mái koner kápate mánán tus iau má ngorer a hol pala iau, ngádáh na kuluk ngoi?"

Ái Iesu a bitái matananu sur Ioanes Tám Arsiu

Mat 11:7-15

24 Aru i kalik án aratintin erei diar aptur pas má diará turpasi láklák kaleng uranang i narsán ái Ioanes. Io, namur ái Iesu a turpasi worwor sur Ioanes uri narsán matananu má a parai si di ngoromin,

"I bung er gam han suri longrai arbin si Ioanes iamuni pokon mau, dánih gam hol on suri gama mákái? Gam han suri mákái táit bia ngorer i aun got a sámtur pagas má kihkih kán tu kihngai suri ák lek uradi ngo uranang? Kápte!

25 Dánih sang gam han suri mákái á gam? Gam han suri mákái kálámul kán mermer a tuan alal? Auh, kápte! Ái rung di lu mermer ngorer, wa di á tan konom sang má di lu kis i rum kán kabisit.

26 Gama parai singing, dánih gam hol on suri gama mákái má? Gam han suri mákái tám worwor tus? Mokol, a támin muswan. Má iau parai si gam ngo gamáte mákái má tám worwor tus mái koner sang a sorliwi tan tám worwor tus,

27 kabin ngo ái ái koner Buk Tabu a arbin suri ngoromin,

'Mákái! Ina tarwai kesá kálámul suri tari kak pinpidan.

Ái na táil i iáu, má na eran i matananu suri inan kaiam.'

28 Má minái iau parai si gam, ái Ioanes a pakta sorliwi tan kálámul no dikte káh di. Mái sár ái koner a gengen i lolsit si Káláu, ái sang a pakta si diar ái Ioanes Tám Arsiu."

29 Má ngo di longrai ngorer, tan matananu má tan tám kip takis di sormángát ngo sál si Káláu a nokwan má a támin, kabin ngo dikte hol kaleng má namur a siu di ái Ioanes.

30 Mái sár bos Parisaio má bos tám mánán uri nagogon dikte hol palai arsiu si Ioanes kabin kápdite hol kaleng, má ngorer di su bah di uri nemnem si Káláu uri narsá di.

Tohtohpas ngádáh a artálár mam rung onin?

Mat 11:16-19

31 Mái Iesu a sopasun i kán worwor narsán matananu ngoromin,

"Ina toh arwat i ngaul matananu onin mai dánih? Má ngádáh á pinpidan artálár na arwat mam di?

32 Di ngoro tan kalilik di sukis má di hom i lol malar. Kesi risán á kalilik di bin ur singin kes bul á risán, má di parai si di ngoromin, 'Á gim minái gimá posri kuduh má gimá saksak suri gama mil, mái sár kápgamte nem suri mil! Io, ki gimá ilang suri táit án tinang, má ngorer gimá saki saksak án mihmih tinang, mái sár kápgamte nem suri tang!'

33 "Má ngaul matananu onin di lu ngorer mam giur ái Ioanes Tám Arsiu. I pákánbung ái Ioanes a hut, kápte a lala namnam má kápte a lu ngin i wain mul, má gamá parai ur on ngo, 'A ngul ái koner, a kis on gut i sápkin tanián!'

34 Má namur Natun Kálámul a hut, má ái a namnam má a ngin, ki gamá parai bul ur on ngo, 'Mákái! Tám namnam mat má taba kán ngin mul i wain, má a lu araturán mai bos tám kip takis má tan tám sápkin!'

35 Io, ái Káláu á polon á hol, má kán sál a támin, má ngorer ngo rung di mur on, di inngas tari ngo sál si Káláu a nokwan má a kuluk."

Wák a pukri keken ái Iesu mai wel a tomtom

36 Má namur kesi Parisaio, ngisán ái Saimon, a long pas Iesu suri diara namnam tiklik. Má ngorer a han ái Iesu má a tapam hut iatung i rum er mák sukis suri namnam.

37 Kesi wák tilatung i malar er a wák án sál. Má ngo a longrai ngo ái Iesu a han suri namnam iatung i rum káián Parisaio er, a kipi kesi átbán wel di longoi mai hat, má wel erei a tuan lain tomtom,

7:26: Luk 1:76 **7:27:** Mal 3:1 **7:29:** Luk 3:12 **7:30:** Mat 21:32 **7:34:** Luk 15:2 **7:37:** Mat 26:7; Mar 14:3; Ioa 12:3

38 má ngorer a hut má a dirtapul kári keken ái Iesu. Má wák erei a tang, má luir mátán a timtim uri keken ái Iesu. Má namur a salus asengsengei luir mátán tili keken ái Iesu mai nihun má a doroi, má a urai wel erei uri keken.
39 Má Parisaio kán rum erei, a mákái ngorer ki ák hol on sang ami bál ngoromin, "Sinih ngo tám worwor tus muswan á minái! Ngo tám worwor tus muswan, ki na han mánán tusi ngo matngan wák ngádáh á minái a singli, má matngan liu mul a lu murmur on."
40 A mánán i holhol ami bál Parisaio er ái Iesu má ák parai singin ngo, "Kesi táit ina parai besang singim, apong Saimon." Mái Saimon a parai singin ngo, "Má iáu parai má, Tám Aratintin."
41 Má ngorer ái Iesu a turpasi parai worwor artálár ngoromin, "Aru i kálámul diar han suri sungi kesi konom suri na tar te pirán tabal si diar. Io, má konom erei a tari alim i mar á pirán tabal singin kesi tur diar, má kesi tur diar a top i alim i sángul sár á pirán tabal.
42 Mái sár namur, diar no káp diar te arwat suri keles kalengnai pirán tabal er, ki ngorer má konom er a hol palai sár á kándiar tinákum no. Má ngádáh á kam hol, be Saimon? Ái sinih má tili diar na lala hol apakta pasi konom erei?"
43 Mái Saimon a kosoi ngo, "Iau hol on gut ngo ái kono kán tinákum a lala pakta, koner a top i alim i mar á pirán tabal." Ái Iesu a longrai ngorer má a kosoi ngoromin, "Áá, a nokwan á kam kokos."
44 Má namur ái Iesu a ilang suri wák erei má a sopasun kán worwor ur si Saimon ngoromin,

"Má u mákái á wák minái, be Saimon? Iau hut main i kam rum, apong, má kápte u siwi kiking mam te dan ngorer i kángit tatalen. Mái sár wák minái a siwi kiking mai luir mátán má ák salsi mai nihun suri ák sengseng.

45-46 Iau hut main má kápute árár pas iau mai doroi paring má ura te wel uri lulung. Mái sár wák minái kápate aunges i doroi aru kiking má ák urai wel a tomtom ur on.

47 Kán tilik armámna i wák minái a inngasi ngo kán marán sápkin ákte pah no. Kabin ngo kes a marán i kán sápkin, má namur ái Káláu a pah palai, kálámul er na mon i kán lala armámna uri narsá Káláu. Mái sár ngo ái Káláu a pah palai sápkin káián kes kápate marán i kán sápkin, kálámul er kápnate mon i kán tilik armámna namur, na mon i án mudán sár."
48 Ái Iesu a arahi kán worwor ngorer, má namur a parai singin wák er ngo, "Kam tan sápkin ákte pah alar iáu!"
49 Mái rung di namnam tiklik mam Iesu, di longrai ngorer a parai ái Iesu má di turpasi argálta arliu i di sang ngoro minái, "Ái sinih á kálámul minái be, er ák parai suri ngo a arwat sár suri pah palai sápkin?"
50 Mái sár ái Iesu a parai mul singin wák erei ngo, "Kam ruruna ákte saras pas iáu. Una han má, má na matau i balam."

8

Tan wák di tiklik mam Iesu

1 Te bung ur namur, ái Iesu a han tangrai tan bimán rum má malar mul, mák lu arbin mai lain arbin suri lolsit si Káláu, má kán sángul mai aru i kalik án aratintin di tiklik mai,
2-3 má marán wák mul di tiklik mam di. Tan wák no erei di lu tangan Iesu má kán kalilik án aratintin mai tan táit tili kándi omobop. Má te tili di á tan wák er, ái Iesu ákte asengsegeng i di alari sasam ngo alari sápkin tanián, ngorer ái Maria Magadalene, koner ái Iesu a dos palai ahit i sápkin tanián alari; mái Susana; mái Ioana, kán wák ái Kusa, tám ololoh uri tan táit si Erodes.

Worwor artálár mai tám himhimna
Mat 13:1-9; Mar 4:1-9

4 I kesi bung, marán matananu tili bos malar di hut talum narsá Iesu. Má ngo lala matananu dikte hut, ái Iesu a parai worwor artálár uri narsá di ngoromin,
5 "Tám himhimna a tapam hut mák sápra sarai kotlin kubau iatung i rákrák. Má ngo kán tu sápra sarai kotlin kubau ngorer, te a pur uri sál má di sukai, má

7:50: Luk 8:48, 18:42 **8:2-3:** Mat 27:55-56; Mar 15:40-41; Luk 23:49

namur tan boh man di roh kis má dik lu tokam pasi.
6 Má te a pur uri bim a mon i hat adi lal, má ngo a tikbut sár ki ák marang melek, kápkabin ngo bim erei a sengseng.
7 Má te mul a pur uri katbán kaulbek, má kaulbek a pakta mák iaungi má kápate u.
8 Má te a pur uri lain bim, má a tikbut má a lain kopkom kuluk má namur a u, má di no di u arwat mai keskeskesi mar."
A be parai ngorer ái Iesu, má namur a sopasun kán worwor ngoromin, "Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra!"

Holhol suri worwor artálár
Mat 13:10-17; Mar 4:10-12

9 Má kán kalilik án aratintin di ngátngát sálán worwor si Iesu, má namur di gáltai ngo, "Dánih sang á sálán á worwor artálár erei u parai?"
10 Má a kos di ái Iesu ngoro minái, "Tungu a tur punpunam á mánán suri lolsit si Káláu má sál a mur on suri kátlán i git. Má onin ái Káláu ákte tari mánán er si gam á tan kalilik án aratintin. Mái sár tan lite alatung, kándi tu longrai worwor artálár suri ngorer da mákmák má kápdate mák ilmi, má da longrai má kápdate longra ilmi, má kápdate talas ur on."

Sálán worwor artálár mai tám himhimna
Mat 13:18-23; Mar 4:13-20

11 Mái Iesu a sopasun i kán worwor ngo,
"A ngoromin á sálán á worwor artálár erei. Kotlin kubau erei, ái sang á pinpidan káián ái Káláu.
12 Bim erei i sál a tur arwat mai rung di longrai pinpidan káián ái Káláu, má namur ái Satan a hut má ák long palai pinpidan tili bál di da káp ruruna sang má ái Káláu na aliu pas di.
13 Má bim er a mon i hat on, a tur arwat mam rung di longrai pinpidan má dik top on mai gasgas. Mái sár pinpidan kápate lala sisip i nirwán uri bál di, má ngorer di ruruna i án mudán pákánbung sár. Má namur ngo artohtoh a hut, ki dik pur.
14 Má kotlin kubau erei a pur uri katbán kaulbek, ái a pur uri rung di longrai, mái sár kándi tu taltaladeng sang. Má namur holhol suri táit án naul bim má hol apakta i minsik má nemnem suri toltolom táit no a iaungi pinpidan káián ái Káláu, má wán i di a tu pail be mák lu rus.
15 Má kotlin kubau erei a pur uri lain bim, ái a pur uri rung di longrai arbin má di hol páptai mai muswan, má dik lu mur on ami bál di. Di longoi ngorer má kápte di puplir, má namur dik lu oboi lain wán i di."

Akai lam i mátán sál
Mar 4:21-25

16 Mái Iesu a parai mul ngoromin,
"Kápte kesi kálámul a oskoi lam má ák bor kári talsán mai kuro ngo na oboi lam i lalin suh. Kápte. Na lu akai lam i nián sang suri rung da kusak da mákái talas erei.
17 Io, sálán á kak pinpidan a punpunam onin, má namur na tur talas. Má te sálán kápgamte mánán kuluk, namur gama talas besang ur on.
18 Gama hol páptai erei gam longrai. Ngorer ái koner a hol páptai pinpidan káián ái Káláu, ái Káláu na apakta pasi kán pinpidan i bál. Mái koner kápte a hol páptai kán pinpidan, ái Káláu na pah palai mudán er a hol on ngo a kis i kán hol."

Mámán ái Iesu má rang tuán
Mat 12:46-50; Mar 3:31-35

19 Má namur ái mámán ái Iesu má rang tuán di hut suri mák Iesu, mái sár kápdite artálár suri da han narsán a kápkabin ngo lala matananu.
20 Má ngorer te kálámul di parai singin ngo, "Ái mamam má rang tuam di sámtur idi karpala ngorer di nem suri da mák iáu."
21 Mái Iesu a parai singin matananu ngoro minái, "Áiá á mamang má sinih á rang tuang? Di ái rung sár erei di longrai pinpidan si Káláu má di murmur on mul."

A amatau i bát ái Iesu
Mat 8:23-27; Mar 4:35-41

8:10: Ais 6:9-10 **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33 **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2 **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

22 Má kesi bung mul ái Iesu a parai
singin kán kalilik án aratintin ngoromin,
“Gita alus kusai dan taliu suri giták han uri
kesi balsán.” Io ngorer má, di sa uri mon
má dik turpasi han má.
23 Má ngo di lu hanhan tangrai dan taliu,
ái Iesu a suám má ák boptin. Má namur
lala bát a hut má a husai dan taliu ngorer
má ák aptur i pákán nah. Má mon erei ákte
tangkabin má suri na káng mai dan, má
ngorer di lala ráuráuwas má pátum suri
ngo da hiru.
24 Má tan kalilik án aratintin di han
narsán ái Iesu má di áplasi, má dik parai
singin ngo, “Tám Aratintin, giták hiru má
iná!” Mái Iesu a pán mák salaptur melek
má a dos kári kihkih má pákán nah mul,
má ngorer kihkih má pákán nah diar
matau má dan ák siaroh má.
25 Má ngorer ái Iesu a parai si di sang i
kán kalilik án aratintin ngoromin, “Be, aiá
á kamu ruruna?” Mái sár di pángáng má
di mátut, má di worwor arliu i di sang ngo,
“Matngan kálámul ngádáh á minái a dos
kári kihkih má nahlam má diar má taram
on?”

A dos palai sápkin tanián alari kesi kálámul ái Iesu
Mat 8:28-34; Mar 5:1-20

26 Io, di alsai mon erei má dik masar i
balis á Gadara i kuir balsán dan taliu á
Galiláiá tilada.
27 Io, a masar uratung i kon ái Iesu, má
a banai kesi kálámul tilatung i bimán rum
erei a mon on i sápkin tanián. Kálámul erei
ákte kunsin i dolon pákánbung má kápate
lu kis i malar, a lu mon sár tangrai tan
mátán hat erei di lu tahni tan kálámul ái.
28 Má i pákánbung a mák Iesu á kálámul
erei, wa a lala wakwak sang, ki ák pur
dirtapul i mátán táil ái Iesu mák perek
ngoromin, “Iesu, Natun ái Káláu Sorsorliu,
suri dáh u soksok iau? Iau lala sung iáu
suri koion una arangrangas i iau!”
29 Kálámul erei a parai ngorer kápkabin
ái Iesu ákte dos palai sápkin tanián suri na
so alari sang. Má tungu marán i pákán
sang, sápkin tanián a lu balbal abengnai,
má ngorer kálámul erei di lu tolai má dik
lu kabat páptai aru i limán má aru i keken
mai sen. Mái sár a lu tamutái sen, má
ngorer ák lu tangnai i sápkin tanián uri
tepák i pokon bia.
30 Io, ái Iesu a longrai ngorer a parai, má
namur a gáltai ngo, “Ái sinih á ngisam?”
Má a kosoi ngo, “Ngisang ái Marán.” A
kokos ngorer kabin marán sápkin tanián
dikte kusak ur on á kálámul erei.
31 Má tan sápkin tanián di lala sung Iesu
sang suri koion na dos pala di uri tinkas
án kamkabat.
32 Má kesi numán bor di bilik iatung i
balsán pungpung i pokon erei. Má bos
sápkin tanián di mákái ngorer má dik lala
sung Iesu suri na sormángát pala di suri
da kusak uri tan bor, má ngorer ái Iesu a
mángta pala di.
33 Io, tan sápkin tanián erei di so alari
kálámul er má ding kusak uri tan bor,
ngorer má numán bor erei di sangar i rut
sosih uradi dan taliu má di no sang di
kong.
34 Tan kálámul di lu ololoh i numán bor
erei di mákái ngorer a longoi ái Iesu, má
dik rut má dik para sarai iatung i bimán
rum erei má tangrai tan malar mul.
35 Má namur matananu di han suri
mákái táit er ákte tapam hut. Má ngo di
tapam hut narsán ái Iesu, di mákái kálámul
er dikte so alari i bos sápkin tanián, a
sukis iatung pátmi keken ái Iesu, ákte sulu
kaleng má ákte hut kaleng mul i kán lain
hol. Má ngo di mákái ngorer ki dik lala
mátut.
36 Mái rung nengen di mákái táit a longoi
ái Iesu, di bitái matananu er di hutngin
hut suri mákái kálámul er tungu bos sápkin
tanián di porta on, má dik bit di suri
ngádáh a aliu pasi ngoi ái Iesu.
37 Má matananu tili balis á Gadara di
mákái ngorer má dik sung Iesu suri ngo
na aptur alar di má nák han, kabin di lala
mátut taladeng. Io, má ngorer ái Iesu má
kán kalilik án aratintin di tur tapriu má
ding kaleng. Di sa uri mon ngo da han,
38 mái sár kálámul erei tan sápkin tanián
dikte so alari, a hut narsá Iesu mák sungi
ngo ái mul na han tiklik mam di. Mái sár ái
Iesu a dos pala kalengnai mák parai singin
ngoromin,
39 “Una kaleng uri kam malar má unák
parai bos tilik támin táit ái Káláu a longoi

mam iáu.” Má kálámul erei a han tangrai bimán rum no má a arbin suri tilik támin táit ái Iesu a longoi mai.

Natun tahlik ái Iairus má wák a sasam
Mat 9:18-26; Mar 5:21-43

40 Má ngorer ái Iesu mai kán kalilik án aratintin di kaleng mul uri kesi balsán dan taliu, má matananu kandi tu kis nanai má dik árár pasi.
41 Mái Iairus, kesi pakpakta tili rumán lotu i malar er, a tapam hut má a pur dirtapul i mátán táil ái Iesu mák lala sungi suri na han uri kán rum,
42 kabin ái Iairus tukes sár á natun, a kalik átlái, má ákte sángul mai aru i kán bet. Má i pákánbung erei, natun tahlik a sasam má páput suri na mat.

Ái Iesu a longrai ngorer má a han tiklik mai kálámul erei. Má marán matananu di mur on má dik siuti.
43 Má kesi wák iatung a sasam mai dár arwat mai sángul mai aru á bet. A mákái kalang má dár kápate rah. Má boh tám latlat kápdite long artálár pasi kán sasam.
44 Má wák erei a láklák namurwa Iesu má a singli nomnobon lusán, má káp melek mul dár a ekesi más mák rah.
45 Má i pákánbung a singli lusán ái Iesu á wák erei, ái Iesu a tur kaleng mák gálta ngo, “Sinih erei ákte sigil iau?” Má matananu di longrai ngorer má dik arkawar, má ngorer ái Petero a parai singin ngoromin, “Tám Aratintin, minái lala matananu di tur kaul iáu.”
46 Mái sár ái Iesu a parai ngo, “Kesi kálámul ákte top i iau, kápkabin iakte mánán on ngo risán á kak rakrakai ákte bokoh alar iau.”
47 Má ngo wák erei a mákái ngo ákte tur apos uri mátán matananu, io a ráuráuwas má a han mák pur dirtapul i mátán táil ái Iesu. Má iatung i mátán matananu no, wák erei a para aposoi kán sasam má ngo ákte sengsegeng alari i pákánbung a top i Iesu.
48 Mái Iesu a mákái ngorer má a parai singin ngo, “Wákán, kam ruruna ákte aliu pas iáu. Una han má na matau i balam.”
49 Má kán tu worwor besang ái Iesu iatung, io kesi kálámul a lu him i rum si Iairus a rut pas Iairus mák bitái ngoro minái, “Natum tahlik ákte mat. Má dánih una lawa pasi mul suri ái Tám Aratintin?”
50 Má ngo ái Iesu a longrai ngorer, a parai si Iairus ngo, “Koion una mátut. Una ruruna sár, má natum na liu.”
51-53 A be para ngorer ái Iesu, má diar má turpasi láklák, má namur diar purut anang i rum si Iairus. Diará purut ngorer má diar mákái matananu no kándi tu tangsi kalik iatung. Mái Iesu a parai si di ngo, “Koion gama tang. Kalik erei sinih ngo a mat, a boptin sár.” Má di longrai ngorer má di lala nongnai kabin di mánán on ngo kalik átlái er ákte mat sang.

Mái Iesu kápate nem i tan lite da kusak. A nem sár i Petero mái Ioanes mái Iakobo ditul masik, má kákán mái mámán ái kalik mul a long pas diar má dihat no dihat kusak urami suri kalik.
54 Mái Iesu a top i limán kalik átlái er má a parai singin ngo, “Lik, una aptur!”
55 Má káp melek kalik átlái er a kaleng i tanián mák pán kaleng i mansin má a salaptur melek. Má namur ái Iesu a parai si di ngo da támri kalik er nák namnam.
56 Mái kákán mái mámán diar pángáng, mái sár ái Iesu a tur kalar diar suri koion diara parai singin tekes á táit er a tapam hut.

9

Ái Iesu a dos palai sángul mai aru i kalik án aratintin
Mat 10:5-15; Mar 6:7-13

1-2 Má kesi bung namur, ái Iesu a bin talmi kán sángul mai aru á kalik án aratintin uri narsán suri na tarwa di dák arbin suri lolsit si Káláu má suri dák araliu. Má ngorer a tari rakrakai má nokwan si di suri tipar palai sápkin tanián má suri aliu pasi tan sasam.
3 Mái Iesu a parai si di ngoro minái, “Erei gama han, koion gama kipi tekesi táit i kamu inan. Koion gama top i buk uri tangan gam i láklák, koion á rat, koion á balbal, koion á pirán tabal, má koion gama kipi kamu te kelkeles.
4 Erei ngo gama kusak uri malar má dik árár pas gam ái, gama ekesi kis iatung i

8:48: Luk 7:50 **9:3:** Luk 10:4-11

rum erei pang i bung gama han pas alari malar er.
5 Má ngo di tar bah di uri gam, gama aptur pas alari malar erei má gamák tinra palai rah tili kik gam suri para inngasi ngo kándi sápkin a kis pagas i káil i di sang."
6 Má ngorer di aptur má dik han tangrai tan malar mai arbin uri lain arbin, má di araliu mul i bos kuir no di han ái.

Ái Erodes a toltolom i kán hol
Mat 14:1-12; Mar 6:14-29

7 I pákánbung erei ái Erodes a kabisit a kátlán i balis á Galiláiá, má a longrai arbin uri tan táit a longoi ái Iesu, má ngorer a ngátngát sálán tan táit ákte longrai, káplabin i te matananu di parai ngo ái Ioanes Tám Arsiu ákte aptur alari minat.
8 Má te kálámul di parai ngo ái Elaisa ákte tapam hut kaleng. Má te kálámul sang di parai ngo tekes tili di á tan tám worwor tus til hirá ákte liu kaleng.
9 Mái sár ái Erodes a parai ngo, "Ái Ioanes Tám Arsiu, iakte artari suri dik tár kusi án pogong. Mái sinih mul á kálámul erei, má matngan kálámul ngádáh a longoi tan táit ngorer má iak longrai arbin ur on?" Má ngorer a tohoi ser sál ái Erodes suri diara mákmák arsuar ái Iesu.

Ái Iesu a tabar amasi alim i arip á kálámul
Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Ioa 6:1-13

10 Dikte hut kaleng mái tan apostolo erei, di á sángul mai aru á kalik án aratintin ái Iesu a ilwa pas di, má dik para talsai si Iesu á tan táit dikte longoi. Má namur a long pas di ái Iesu, má dik han masik uri bimán rum á Betesaida.
11 Má ngo matananu di longrai ngo dikte han ái Iesu di, io di mur on. Má ngo di hut i narsán, ái Iesu a árár pasi matananu mák abitbit di suri lolsit si Káláu. Mái rung di nem suri na aliu pas di, a asengsegeng i di ái Iesu alari kandi sasam.
12 Io, ákte rahrah má i bung erei, má kán sángul mai aru i kalik án aratintin di hut si Iesu má dik parai singin ngoro minái, "Wa pokon mau á minái! Una dos palai mái matananu sara suri da han uri tan malar má tan páli iatung páput sár suri da ser namnam má ser rum uri bop on."
13 Ái Iesu a longrai ngorer ki ák parai si di ngoromin, "Á gam sang, gama tabar di." Má tan kalilik án aratintin di kosoi ngoromin, "Kápate arwat á nam-nam minái si git. Alim i tigán balbal má aru isu sár, kol gima han hul pas te mul ur ándi?"
14-16 Mái sár ái Iesu a parai si di ngo, "Gama parai singin matananu suri da sukis i tan boh, má na lu arwat mai alim i sángul á kálámul on i keskeskesá boh." Má ngorer tan kalilik án aratintin di dos i matananu má dik sukis. Má namur ái Iesu a top pasi alim á tigán balbal má aru isu erei má ák tántán urami bát mák sung kári. Má namur ák tibi balbal má isu mul má ák tari singin kán kalilik án aratintin suri dik tulsai i matananu sang. Tan kálámul no iatung di arwat mai alim i arip á káláu, má boh wák má kalilik kápte di wás di.
17 Má matananu di no di namnam má dik mas. Má namur tan kalilik án aratintin dik dungi sángul mai aru i lala rat mai namnam er di an tigán.

Ái Iesu a worwor suri kán rangrangas má kán minat
Mat 16:13-28; Mar 8:27-9:1

18 Má kesi bung mul, ái Iesu masik a sung má kán kalilik án aratintin di tiklik no sár. Io, di turpasi nguruk mái Iesu a gálta di ngo, "Matananu di lu parai sur iau ngo iau sinih?"
19 Má ding kos Iesu ngoro minái, "Te kálámul di parai ngo iáu ái Ioanes Tám Arsiu, má te bul di parai ngo iáu ái Elaisa, má te kálámul sang di parai ngo iáu kesi tám worwor tus til hirá ákte aptur kaleng alari minat."
20 Namur mul ái Iesu a gáltai kán kalilik án aratintin ngo, "Má á gam sang, gam ngoi ngo iau sinih?" Ngorer mái Petero a kos Iesu ngoro minái, "Á iáu á Karisito, Mesaia káián ái Káláu."
21 Mái Iesu a lala dos kalar di sang ngo, "Koion sang gama parai singin tekes ngo á iau á Mesaia."

9:7: Mat 16:14; Mar 8:28; Luk 9:19 **9:9:** Luk 23:8 **9:19:** Luk 9:7-8 **9:20:** Ioa 6:68-69 **9:22:** Luk 9:44, 18:32-33

22 Ngorer a sopasun kán worwor mai ngoromin, “Natun Kálámul na áslai rangrangas má da mikmikwai má da oboi uri minat á bos kálámul pakta má bos pakpakta kán tan tám osmapak má bos tám mánán uri nagogon. Má ngo na rah i atul á bung, na liu kaleng.”

23 Má a parai mul si di no iatung ngoromin,

“Ngo kono a nem suri na mur i iau, koion sang na murmur i kán hol. Na puski kán kubau kus i bosbos bung no má nák murmur i iau sár mai, ngorer na bál tari sang uri lalin i iau má na eran suri na mat ngoro iau.

24 Má ngorer ngo kálámul a tar kunlai kán liu suri na bes mai tan táit til main i naul bim, ki liu muswan er a kis áklis na bokoh alari. Mái sár ái koner kápate mámnai kán liu mák bál tari sang sur iau, ái na atur páptai liu muswan er.

25 Ngádáh, a kuluk ngo kálámul na kátlán bos matmatngan táit main i naul bim, má nák omlawa palai kán liu suri? Kápte sang.

26 Mái koner a rumrum suri arbin talas uri iau má uri kak pinpidan, namur Natun Kálámul na rumrum mul singin i pákánbung ngo na kaleng tilami bát tiklik mai minmáir sang má minmáir i Kákán má káián bos angelo.

27 A támin muswan iau parai si gam, te tili gam gam sámtur minái, kápdate áslai besang á minat má dák mákái lolsit si Káláu ákte hut.”

28 A rah i kán worwor ái Iesu, má ngorer a aunges be.

A arkeles ái Iesu
Mat 17:1-8; Mar 9:2-8

Má namur arwat mai awal gut á bung ákte rah, ái Iesu a lam pas Petero mái Ioanes mái Iakobo ditulá tiklik mai, má dihat má tapam uramuni pungpung suri sung.

29 I pákánbung kán tu sung be ái Iesu, a arkeles i mákmák uri aur, má lusán mul a tuan bal mák pilpilpil.

30 Má káp melek sár má aru i kálámul iatung diar má worwor mam Iesu. Aru kálámul erei ái Moses mái Elaisa.

31 Má diar soura mai mermer má talas tilami bát, má ngorer diar worwor mam Iesu suri kán minat ami Ierusalem má ngádáh na long artálár on ngoi á sál er ái Káláu a nem i Iesu suri na longoi.

32 Ái Petero mai aru i turán er ditul tiklik mam Iesu, dituláte boptin. Mái sár ngo ditul pán pas, ditulá mák Iesu mai talsán minmáir má aru kálámul erei diar sámtur tiklik mai.

33 Io, namur i pákánbung ngo aru kálámul er diar eran suri han alar Iesu má, ái Petero a parai si Iesu ngo, “Konom, a kuluk sang ngo git minái. Ngádáh, gimtula long te na tul i pálpálih, kes kaiam, má kes káián ái Moses, má kes káián ái Elaisa?” A parai ngorer ái Petero káplabin ngo kápate hol pas te lain worwor ngo na parai.

34 Io, kán tu worwor be ái Petero, má a hut i kumlán mehmeh má ák ámkuk di no, má ngorer atul i kalik án aratintin er ditul lala mátut.

35 Má namur kaungán kes tilami kumlán mehmeh a parai ngoromin, “Minái á kang Kalik, ái koner iakte ilwa pasi. Gama alongra singin!”

36 I pákánbung ngo a wat i worwor erei, atul i kalik án aratintin ditul mák Iesu masik má iatung, mái Moses mái Elaisa diaráte bokoh má. Má ditul kis pau sár má káp ditul te parai singin tekes á tan táit dituláte mákái, namur sang má ditulá parai.

Ái Iesu a asengsegeng pasi kalik a mon i sápkin tanián on
Mat 17:14-18; Mar 9:14-27

37 Má arasa uri kábungbung, ái Iesu mai atul i kalik án aratintin di sosih tilamuni pungpung má lala matananu sang di bana Iesu.

38 Kesi kálámul a bin tilatung i katbán matananu ngoromin, “Tám Aratintin, iau sung iáu una mákái besang i natung, kang kalik án káláu, war káh kes masik sár.

39 Sápkin tanián a lu abengnai, má káp melek ák lu wakwak mák lu pur

9:23: Mat 10:38; Luk 14:27 **9:24:** Mat 10:39; Luk 17:33; Ioa 12:25 **9:26:** Mat 10:33; Luk 12:9 **9:31:** Luk 9:22 **9:32:** 2Pe 1:16-18 **9:35:** Luk 3:22

kabin a lu dikdikdik, má busbus mul a lu so tili ngudun, má sápkin tanián a lu arangrangas on má kápate lu arlah on sang.
40 Má ngorer iakte sungi kam kalilik án aratintin ngo da long palai sápkin tanián erei, mái sár kápdite long arwat on."
41 Ái Iesu a longrai worwor erei mák parai si di ngoromin, "Be, kápgamte ruruna? Na is á bet ina kis tiklik mam gam? Iak ngesmat má, na is á bet mul ina mona gam?" Ngorer mái Iesu a parai singin kálámul erei ngo, "Long pas natum ur mainái."
42 Io, má kalik er a láklák, má namur sápkin tanián a agokgokoi mák lápkai uradi bim. Mái Iesu a wor uri sápkin tanián er mák dos palai alari kalik, ngorer má kalik er ák sengsegeng má. Má namur ái Iesu a tar kalengnai kalik ur si kákán.
43 Má matananu di pángáng suri mákái lala rakrakai si Káláu.

Áruán pákán ái Iesu a parai kán rangrangas má kán minat
Mat 17:22-23; Mar 9:30-32

Má matananu di pánsálngát suri tan lain táit er ái Iesu ákte longoi, má namur ái Iesu a parai singin kán kalilik án aratintin ngo,
44 "Gama alongra suri táit minái ina parai si gam, má koion gama balantahni! Da tari Natun Kálámul uri limán bos kálámul suri da nagogon on."
45 Mái sár tan kalilik án aratintin kápdite talas suri sálán á worwor erei a parai ái Iesu si di, kabin sálán a kis punpunam alar di da káp talas ur on, ái sár di mátut suri da gáltai.

Wor arkuh suri ái sinih a pakta
Mat 18:1-5; Mar 9:33-40

46 Tan kalilik án aratintin di wor arkuh i di sang suri ngo ái sinih tili di a kálámul pakta.
47 Mái Iesu a mánán i táit kandi tu hol on ami bál di. Io, má a long pasi kesi gengen kalik ái Iesu má a atri i risán sang,
48 má namur a parai si di ngoromin, "Ái koner a tángni kesá gengen kalik a ngoro kono minái kabin ngo a mámna iau, kápate tangan masiknai kalik erei, a tangan iau mul. Mái koner a tangan iau ngorer, kápte a tangan masikna iau, a tangan Koner mul a dos pala iau ur mainái. Ái koner a agengen on i katbán i gam, ái sang a pakta sorliu i gam no."
49 Ngorer mái Ioanes a kosoi worwor si Iesu ngoro minái, "Tám Aratintin, gim mákái kesi kálámul a tipar palai sápkin tanián mai ngisam, mái sár kápate ngoro gim, kápate lu murmur i iáu. Má ngorer gimá tur kári."
50 Mái Iesu a parai singin ngo, "Koion gama tur kári. Ái koner kápate sák mam gam, ái á tur gam."

Kesi malar á Samaria di mata Iesu

51 Má namur ákte páput má i pákánbung ngo ái Iesu na tapam urami bát. Mái Iesu a lala ngoi sang i bál suri na han ur Ierusalem, má ngorer di turpasi kandi inan.
52 Má a dos palai te kalilik ái Iesu táilnai uri kesi malar á Samaria suri da eran i nián i di iatung suri da bop ái.
53 Mái sár matananu tilatung i malar erei kápdite nem i Iesu, kabin kandi ruruna a lite alari ruruna kandi tan Iudáiá. Má ngo dikte mánán ngo ái Iesu di da han sang ur Ierusalem suri lotu ami, ngorer kápdite nem suri da tangan di.
54 Má aru i kalik án aratintin, ái Iakobo mái Ioanes, diar mákái ngorer mák mos i bál diar. Io, diará sung Iesu ngoro minái, "Konom, ngádáh? U nem i giur suri giura sungi kámnah tilami bát má nák inan i malar minái suri dák mosrah no?"
55 Ái Iesu a longrai ngorer má a ilang má a mák diar má a worwor rakrakai uri diar.
56 Má ngorer sár ái Iesu mai kán kalilik án aratintin di han uri lite malar.

Ásásla suri mur i Iesu
Mat 8:19-22

57 Io, i pákánbung kandi tu láklák be tangrai sál ái Iesu mai kán kalilik án aratintin, kesi kálámul a parai si Iesu ngo, "Gitar no á iau. Tan pokon no una han ur on, ina mur i iáu."

9:44: Luk 9:22 **9:45:** Luk 18:34 **9:46:** Luk 22:24 **9:48:** Mat 10:40 **9:50:** Mat 12:30; Luk 11:23 **9:54:** 2Ka 1:9-16

58 Mái Iesu a parai singin ngoromin,
"Tan pap rokoi a mon i nián i di suri da
bop on, má tan man a mon i páhiun i di
mul. Mái sár Natun Kálámul, kápte pokon
na mangeh ái má oboi lul on. Ngo ái rung
di áslai suri da mur i iau, na kápte gut á
nián i di mul suri mangeh ái."
59 A mákái kesi kálámul bul ái Iesu, mák
parai singin ngo, "Lákám, unák mur i iau."
Mái sár kálámul erei a parai si Iesu ngoro
minái, "Keskam, Konom. Mulán táit be,
una mángát pala iau má inak han suri
tahun tata be."
60 Ái Iesu a kosoi kálámul erei ngo,
"Tahni minat kandi talar ái rung káp
kandi te liu. Má iáu una han má arbin
talas suri lolsit si Káláu."
61 Ngorer má kesi kálámul mul a parai
si Iesu ngo, "Gitar no á iau. Ina mur i
iáu, Konom. Mái sár mulán táit be, una
mángát pala iau má inak han lulu be mai
rang buhang."
62 Mái Iesu a parai singin ngoromin, "Ái
koner na soso, na mákmák uri pokon erei
na atri kán kirau ái suri soso. Má ngo na
ilang kaleng ur namur, na soi hat sang
má na bul i kán kirau. Má ngorer mul ái
koner na lu himhim suri lolsit si Káláu.
Ngo na lu ilang kaleng ur namur, kán him
kápnate kuluk, má ngorer kápnate long
artálár pasi kán talar."

10

Ái Iesu a ilwa pasi ahit i sángul mai aru i kálámul

1 Ái Konom Iesu a ilwa pasi mul i ahit
i sángul mai aru i kálámul. Má namur a
tarwa di a lu rururu suri da táil on uri tan
bimán rum má malar erei ái sang ái Iesu
na han ur on be.
2 Mái Iesu a inau i di i ahit i sángul mai
aru á kálámul erei ngoro minái,
"Balbal i num ákte matuk. Mái sár ngo
tan tám him kápdite marán suri il talmi
balbal. Má ngorer gama sung Koner a
kátlán i num erei suri na tarwa pala te
mul i tan tám him suri da dung talmi kán
balbal erei ákte matuk uri kámniánsit.
3 "Erei gama han má, ina tarwa gam
ngoro tan sipsip uri lolon tan pap rokoi.
4 I kamu inan, koion gama top i táit
uri dudung ngorer i rat ngo tekes mul á
bákbákar kek, ái koner sár gamáte oboi
má. Má koion mul ngo gama talsir tangrai
sál.
5 Io, erei ngo gama kusak uri tekesi
rum, mulán táit gama árár pasi rung di kis
i rum erei má gamák parai ngo, 'Moloh na
kis i narsá gam i rum minái.'
6 Erei ngo tám kis matau a kis iatung,
na áslai kamur moloh uri narsán. Mái
sár ngo kápte kesá tám kis matau a lu kis
iatung i rum erei, kamur moloh na kaleng
uri narsá gaur.
7 Gama kis áklis i rum erei má koion
gama han alari suri bop i lite rum bul. Má
gama ngin má ani namnam erei di tabar
gam mai, kabin tan tám him a mon i kandi
arsupan suri talar di lu longoi.
8 "Io, erei ngo gama han uri malar
má dik árár pas gam ái, gama lu longoi
ngoromin. Gama ani á namnam erei di
tabar gam mai,
9 má gama asengsegeng i tan sasam
iatung i malar erei, má gamák parai si di á
matananu iatung ngo, 'Lolsit si Káláu ákte
tapam hut páput uri narsá gam.'
10 Mái sár ngo gama kusak uri malar
kápdite árár pas gam ái, gama láklák tan-
grai sál on á malar erei má gamák lu parai
ngoromin singin matananu,
11 'Rah tili kamu malar er a patap i kik
gim, gimáte tinra palai suri akeng i gam
ngo gamáte longoi sápkin tatalen mam
gim. Mái sár gama hol páptai sang á minái.
Lolsit si Káláu ákte tapam hut páput uri
narsá gam!' Io, ngo gamáte parai ngorer,
ki erár gamák han alari á malar erei.
12 Gam mánán á lala rangrangas hirá
er a hut i malar á Sodom mák bam no.
Wa a gengen sár á rangrangas erei. Má
i bungun nagogon, ái Káláu na tari lala
rangrangas taladeng uri malar erei kápate
tangan gam."

9:61: 1Ka 19:20 **10:1:** Mar 6:7 **10:2:** Mat 9:37-38; Ioa 4:35 **10:3:** Mat 10:16 **10:4:** Mat 10:7-14; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5 **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 **10:8:** 1Ko 10:27 **10:11:** Apo 13:51, 18:6 **10:12:** Tgk 19:24-25; Mat 10:15, 11:24

Matananu kápdite hol kaleng
Mat 11:20-24

13 Mái Iesu a sopasun i kán worwor ngoromin,

"Gama sák á gam tara Korasin má tara Betesaida. Gama tuan sák taladeng sang kabin ái Káláu na nagogon i gam á matananu tilatung suri tan akiláng ngo dikte longoi i katbán i gam má kápgamte kis án sum suri. Má ngo da han longoi mul á tan akiláng ngorer hirá sang i aru á malar erei Tair má Sidon, wa matananu tilatung da han te oboi akiláng án mokos, má ngorer da sámri mul i kápán páplun i di mai iahiah suri para apos di ngo dikte hol kaleng.

14 I bungun nagogon ái Káláu na tari rangrangas ur Tair má Sidon. Mái sár rangrangas na tari ur Korasin má Betesaida na lala sák taladeng sang.

15 Mái sár á gam á tara Kapernaum, gam ngoi ngo gama rakrakai taladeng má pakta sorliwi boh malar no, be? Wa kápte sang. Ái Káláu na sápka gam uradi tarang án minat."

16 Má namur ái Iesu a parai singin ahit i sángul mai aru i kalik án aratintin ngoro minái, "Ái koner a alongra si gam, kápate alongra si gam masik. A alongra singing mul. Mái koner a mikmikwa gam, a mikmikwa iau mul. Mái koner a mikmikwa iau ngorer, a mikmikwa Koner mul a tarwa pala iau ur main."

Elkalengleng káián ahit i sángul mai aru á kálámul

17 Má ngorer ái Iesu a tarwa di i ahit i sángul mai aru má dik han. Má namur di kaleng, má di lala laes sang. Ngorer má dik parai si Iesu ngoro minái, "Konom, tan sápkin tanián mul di taram gim i pákánbung gim dos pala di mai ngisam!"

18 Mái Iesu a kosoi kandi worwor ngoromin,

"Áá, iau ialial i Satan ngo kán rakrakai ákte rah, má ngorer a pur tilami bát ngoro pil.

19 Mákái, iakte tari nokwan si gam arwat suri gama sukai kanih sáksák má mákál má suri gama tur kári kán rakrakai ái Satan, má ngorer kápte kesi táit na arwat suri long bengta gam.

20 Mái sár koion gama tu laes bia ngo tan sápkin tanián di taram i gam kabin iakte tari rakrakai suri tipar pala di. Auh, koion gama laes suri á ngorer. Gama lala laes suri ngoromin ngo ngis gam ái Káláu ákte sir páptai imi bát."

Ái Iesu a para agas Káláu
Mat 11:25-27, 13:16-17

21 I pákánbung erei sang, Tanián a Pilpil a agasgas pasi bál ái Iesu má a parai ngoromin,

"Io, Tata, á iáu Konom u kátlán naul bát má naul matmatngan pokon no! Minái iau ot kuluk má para agas iáu suri sál erei ukte ilwa pasi ngo una mur on, má ngorer ukte para aposoi si rung kápdite lala mánán á táit er ukte punmai si di ái rung di mánán.

22 Ái Kakang ákte tar noi tan táit singing. Ái Káláu masik a mánán muswan i Natun, mái Natun masik a mánán muswan i Káláu er Kákán. Mái rung a ilwa pas di ái Natun, á di mul di arwat suri da mánán muswan i Káláu er Kákán ngo ái Natun a inngas tari si di."

23 Io, namur ái Iesu a ilang ur singin kán kalilik án aratintin mák para kodongnai si di ngoromin, "Di kuluk pala ái rung er dikte mákái tan táit er gamáte mákái má dik talas ur on.

24 Marán tan tám worwor tus má tan kabisit til hirá di nem suri mákái táit ngorer gamáte mákái, mái sár kápdite mákái. Di nem suri longrai tan táit gam longrai, má kápdite longra te on."

Worwor artálár mai lain kakun Samaria

25 Má namur kesi tám mánán uri nagogon a sámtur má a tohtoh suri pidir Iesu. A parai si Iesu ngoromin, "Tám Aratintin, dánih ina longoi suri ina otoi á liu áklis?"

26 Mái Iesu a gálta kalengnai kálámul er ngoro minái, "Nagogon si Káláu dánih a parai, má i bung u wásái dánih u mánán pasi til on?"

10:16: Mat 10:40; Luk 9:48; Ioa 5:23 **10:18:** Ioa 12:31; Apa 12:8-9 **10:19:** Sak 91:13; Mar 16:18 **10:20:** Pil 4:3; Apa 3:5 **10:22:** Ioa 3:35, 10:15 **10:25:** Mat 22:35-40; Luk 18:18

27 Má kálámul erei a kosoi worwor si Iesu ngo, “Una mámna Káláu kam Konom mai kunlán balam no, má mai taniam no, má mai kam kunlán rakrakai, má mai kam kunlán holhol no. Má una mámnai mul i turam ngorer u mámna kalengna iáu sang.”

28 Mái Iesu a ngoi singin kálámul erei ngo, “Kam kokos a nokwan. Una longoi ngorer ki unák otoi á liu áklis.”

29 Mái sár tám mánán uri nagogon a nem suri inngas tari ngo a nokwan i mátán ái Iesu, má ngorer a bali gálta timani ngoro minái, “Be, ái sinih sang á turang?”

30 Mái Iesu a kosoi mák parai ngo,

“Ina puksai kesi soi singim a ngoromin. Kesi bung má, kesi kálámul a aptur til Ierusalem suri han uradi Ieriko, má ngorer a turpasi láklák tangrai sál. Pákánbung ngo ákte láklák dol má, tan tám siksikip di purut singin iatung i sál má dik ubi kálámul er ák mat palpal. Di ulát palai lusán má di kip noi kán tan táit no, má ngorer di táu alari má iatung i sál.

31 “Io, kesi kálámul tám osmapak a mur i sál er mul. Má pákánbung a tapam hut iatung i narsán kálámul er, a tu mákmákái sár má kápate tángni. A tu láklák sorliwi sang tili kesi balsán sál mák han sár.

32 “Ngorer má kesi kálámul bul a han mul i sál er. Kálámul erei tili mát si Lewi, á di á gegen er ái rung di lu him i rumán osmapak sang. A lu hanhan tangrai sál má ngorer a purut iatung i narsán kálámul er. A tu mákmákái sár mul má a láklák sorliwi sang tili kesi balsán sál.

33 “Mái sár namur má, kesi kálámul bul a lu hanhan i sál er, ái a kakun Samaria, kes tili di ái rung tan Iudáiá di lu mikmikwa di. A han i kán inan sang má ngo a purut iatung, a mákái kálámul erei ki ák tinang i bál mai mák lala mámnai.

34 Má ngorer ák han uri narsán mák urai wel má wain uri tan manu káián kálámul er má a duri mul. Má namur ák durki kálámul er urami iátin kán ololas má a tangnai mai uri kesi rumán asir, má a ololoh on iatung.

35 A be kábungbung má, ki kakun Samaria er a long pasi aru i pirán tabal tili kán rat ák tari singin kálámul a kátlán i rumán asir er mák para talsai singin ngoro minái, ‘Una ololoh on be á kálámul minái. Má inak han be ki inang kaleng mul. Má ngo ukte omlawai kam te táit ur on, ki ina keles kalengnai ur singim.’ ”

36 Ái Iesu a arahi kán worwor ki ák gáltai tám mánán er ngoromin, “Tili atul á kálámul erei, u hol on ngo ái sinih i ditul a turán i kálámul er di ubi i tan tám siksikip?”

37 Má tám mánán uri nagogon er a kos Iesu ngo, “Ái koner a mámnai má a tángni.” Má ngorer ái Iesu a parai singin ngo, “Áá, a támin á erei. Má una han má unák longoi ngorer sár mul á iáu.”

Ái Iesu a aunges pas i rum si Marta mái Maria

38 Ngorer mái Iesu má kán kalilik án aratintin di aptur pas má di han i kandi inan sang, má ngorer di purut i kesi malar. Má kesi wák tili malar er ngisán ái Marta a árár pas di má a long pas di uri kán rum.

39 Kesi tuán lik ái Marta, ngisán ái Maria, a aptur mák han sukis i narsán ái Konom má a longrai kán aratintin.

40 Mái sár ái Marta a solatabir mai marán talar kán tu longoi, má ngorer a han narsán ái Konom má a parai singin ngo, “Konom, kápute hol i iau má, ngorer ái tuang lik ákte aptur alar iau má iau masik má minái, kak tu talar mai longoi namnam. Káp una te dos palai ur mainái suri nák tangan iau be?”

41 Mái sár ái Konom a parai singin ngo, “Marta, iáu lala konngek suri marán talar kam tu longoi be.

42 Tukesi táit sár u sáhár suri. Ái Maria ákte ilwa pasi lain táit a kuluk á minái, má kápte kes na kip pasi singin.”

11

Aratintin suri sung
Mat 6:9-13, 7:7-11

10:27: Nag 6:5; Him 19:18 **10:28:** Him 18:5 **10:39:** Ioa 11:1, 12:2-3 **10:42:** Mat 6:33

1 Kesi bung mul ái Iesu a sung i kesi
pokon. Má ngo a rah i kán sung, io kán
kesi kalik án aratintin a purut narsán mák
parai singin ngo, “Konom, a kuluk be
ngo una atintin gim suri sung ngorer ái
Ioanes Tám Arsiu a atintini kán kalilik án
aratintin ngoi.”
2 Mái Iesu a parai si di ngo, “Ngoro minái
á worwor gama utngi i pákánbung ngo
gama sung.
Káláu, Kák gim,
gim nem ngo matananu no da para
aposoi ngo ngisam a pilpil má dák
rumrum on.
Má gim sung ngo lolsit kaiam imi bát
na sangar i hut main i naul bim.
3 Una tabar gim mai ángim balbal i bosbos
bung no.
4 Má una hol palai kángim tan sápkin
tatalen
ngorer gim lu hol palai tan sápkin di
lu longoi uri narsá gim.
Má una áir kalar gim gima káp pur i
pákánbung án artohtoh.”
5 Má ngorer ái Iesu a parai singin kán
kalilik án aratintin ngoromin,
“Kesá turam a hut til tepák i katbán
tihlo iatung i kam rum. Má á iáu sang
káp am te suri támri, ki uk han ur singin
kesá turam bul uk sungi sur te balbal má
uk parai ngoromin, ‘Turang, una tabar
iau be mam te na tul i tigán balbal
6 káplabin kesi turang ákte hut tili kán
inan má káp ak te suri ina támri mai.’
7 Ngo iáu sungi ngorer, ki na kos iáu
ngoromin, ‘Koion á ororok. Ákte batbat
má mátán sál, má á iau mai rang natung
gimáte boptin. Káp ina te tabar iáu á inái.’
8 Iau parai singim, páksiai ngo a lain
turam, káp sang na te aptur má nák tangan
iáu. Mái sár ngo una tungai sungi sang, ki
erár nák aptur má nák tángni kam sáhár.
9 “Iau parai si gam, gama sung Káláu
suri táit gam sáhár suri, má na tari si
gam. Gama ser suri táit gam sáhár
suri, má gama ser pasi. Má ngo gama
pinpidir i mátán sál, ái Káláu na pasbat
pas gam má nák tangan gam.
10 Kabin ái rung di sung, da kebeptai;
mái koner a ser, na ser pasi; mái koner
a pinpidir, ái Káláu na pasbat i mátán sál
pasi.
11 “Suri aratámán mul, ngo natum na
sung iáu suri isu, káp una te tabar natum
mai kanih, kápte sang. Una támri mai
isu sang.
12 Má ngo natum na sung iáu suri
pasin kok, ngádáh? Káp una te támri mai
mákál.
13 Á gam tan sápkin kálámul, mái sár
gam mánán suri támri rang nat gam mai
lain táit. Mái Kák gam imi bát a lala sorliu
sang i kán mánán suri artabar, má ngorer
ák lu tari Tanián a Pilpil si rung erei di
sungi.”

Ái Iesu má kabisit káián tan sápkin tanián
Mat 12:22-30; Mar 3:20-27

14 Ái Iesu a banai kesi kálámul sápkin
tanián káp a tini wor a kis on, má ngorer
kálámul er kápate lu worwor mul. Ái Iesu
a mákái kálámul erei má namur a tipar
palai sápkin tanián alari. Má ngo sápkin
tanián ákte kaplah alari, kálámul erei a
worwor kaleng. Má matananu di mákái
ngorer má dik pángáng suri.
15 Mái sár te tili di di parai ngo, “Ái
Belsebul sár á erei, kabisit káián tan sápkin
tanián, má ái a tari rakrakai singin má
ngorer ák lu tipar palai tan sápkin tanián.”
16 Io, te bul á kálámul di nem suri da
toh Iesu, má ngorer di parai singin ngo,
“Una long tekesi akiláng tilami bát suri
inngasi ngo rakrakai káián ái Káláu a kis
i narsam.”
17 Mái sár ái Iesu sang a mánán tan-
grai kándi holhol má ák parai ur si di
ngoromin,
“Ngo tekesi mát a mon i tan boh i
di má namur da arup arliu i di sang,
ngádáh da ngoi? Mát erei na sák má
matananu kápnate kes kaleng i di mul.
Má ngo tekesi aratámán da togor má
dáng kis arsagil, kápnate mon i kandi
rakrakai suri da pam talumna di, má na
sák sang á kandi kiskis án aratámán.

11:15: Mat 9:34, 10:25 **11:16:** Mat 12:38

18 “Ái Satan mul a ngorer á kán lolsit.
Ngo ái Satan na arup kaleng mai má nák
ru on, kápnate tur rakrakai á kán him,
má kán him na mat sár. Má gamá parai
uri iau ngo iau tipri tan sápkin tanián
mai rakrakai ái Belsebul a tari singing.
19 Má ngo iau dos palai sápkin tanián
mai rakrakai si Belsebul, ki ngádáh? Ái
rung tili gam er di lu tipar palai sápkin
tanián, di lu longoi mai rakrakai si Belse-
bul mul? Kápte sang. Má ngorer di sang
di inngasi kamu angagur.
20 Mái sár ngo iau tipar palai sápkin
tanián mai rakrakai er ái Káláu a tari
singing, ki a támin muswan ngo lolsit si
Káláu ákte tapam hut mái Káláu ákte tur-
pasi kátlán i te tili gam erei.
21 “Ngo kálámul rakrakai a leget i kán
tan papam suri ololoh i kán rum, kán tan
táit a kis kuluk sár.
22 Mái sár ngo kesi kálámul bul a lala
rakrakai a hut má a ubi kálámul erei,
koner a rakrakai sorliu a long sarai kán
tan táit, má namur a long pasi tan papam
káián ái kálámul er a ruruna on mák han
mai, má namur a tam purwai tan táit er
ur singin rang táir.
23 “Ái koner kápate táring sang, ái a
kurtara mam iau. Mái koner kápate
tangan iau suri iang talmi, ái a tam sarai
matananu alar iau.”

Elkalengleng káián sápkin tanián
Mat 12:43-45

24 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák
parai ngoromin,
“I pákánbung ngo sápkin tanián a so
alari kálámul, a han tangrai pokon mau
mák ser sur te nián suri na mon ái. Má
ngo kápate ser pas tekesi nián iatung i
pokon erei, ki namur má a para kaleng-
nai singin sang ngo, ‘Auh, wa ina kaleng
sang má mul uri niang iakte táu alari.’
25 Io, namur a kaleng i sápkin tanián
erei uri torahin nián, má a mákái ngo ákte
pilpil, má tan táit iatung i nián ákte kuluk
pagas.
26 Io, má sápkin tanián er a mákái
ngorer mák han pas mák lam pasi ahit
mul i sápkin tanián di lala sápkin sorliwi
sang, má di no di kaleng má ding kusak
uri kálámul er má dik mon iatung on. Má
kálámul erei tungu a kálik sák mai kes sár
i sápkin tanián, onin ák lala sák taladeng
sang.”
27 Io, pákánbung a be parai ngorer ái
Iesu, ki kesi wák a bin tilatung i katbán
matananu má a parai si Iesu ngo, “Wák er
a káh iáu má a asus iáu uk pakta, wák er a
kuluk pala!”
28 Mái Iesu a parai ngo, “A muswan, mái
sár ái rung di longra pasi pinpidan káián
ái Káláu má dik murmur on, di tuan kuluk
pala taladeng sang!”

Matananu di nem i akiláng
Mat 12:38-42

29 Má namur marán matananu di hut
talum mul má di tur kaul Iesu, má a sopa-
sun worwor narsá di má a parai ngoro
minái,
“Ngaul matananu onin di lala sápkin
sang! Di gálta iau suri ina longoi tekesi
akiláng suri dák mákái ngo ái Káláu a
kis i narsang, mái sár kápte kesi akiláng
ina longoi narsá di. Akiláng ákte kis má,
má ái sár á akiláng a longoi ái Iona tám
worwor tus.
30 Ái Iona er tám worwor tus, ái á
akiláng uri narsán matananu á Niniwe.
Má ngorer Natun Kálámul bul na akiláng
uri narsán ngaul matananu i bung onin.
31 Namur, i bungun nagogon sang,
tasim tili mátán kihkih matalames na
aptur kaleng má nák atiutiwi ngaul
matananu onin, kápkabin hirá tasim erei
ákte aptur alari kán malar tepák suri
longrai tan lain arabitbit si Solomon. Má
iau parai si gam ngo kálámul a pakta sorliu
Solomon minái ákte hut má, má kápgamte
alongra singin.
32 I bungun nagogon mul, matananu
til Niniwe da aptur kaleng má dák atiutiu
gam, kápkabin di sang di hol kaleng palai
kandi sápkin tatalen i pákánbung di longrai
arbin si Iona. Má iau parai si gam ngo
kálámul a pakta sorliu Iona minái ákte hut
má, má kápgamte alongra singin.”

11:22: Kol 2:15 **11:23:** Luk 9:50 **11:27:** Luk 1:28, 42, 48 **11:29:** Mat 16:4 **11:31:** 1Ka 10:1-10 **11:32:** Ion 3:5-10

Worwor artálár suri talas
Mat 5:15, 6:22-23

33 Mái Iesu a sopasun mul i kán aratintin
mák parai ngoromin,
"Kápte kesi kálámul a lu oskoi lam
mák lu bor kári talsán mai kas ngo na
oboi lam i lalin rum. Kápte. Na akai lam
i nián sang suri rung da kusak da mákái
talas erei.
34 Matam ái a ngoro lam uri páplun i
iáu. Pákánbung ngo matam a talas, bos
kalkuir no i iáu a talas. Mái sár ngo
pákánbung matam a sák, bos kalkuir no i
iáu a kuron.
35 Koion una agur iáu sang. U hol on
ngo talas er i iáu a támin. Mái sár ngo
kápte, má ngo talas er i iáu a kuron, ki á
iáu una káng mai kuron mul. Una ololoh
kuluk!
36 Má ngo bos kalkuir no i iáu a talas,
má kápte mudán kuron on, ki una atur
páptai lain talas ngorer i lam a talsa iáu
i talsán."

Ái Iesu a wor uri tan Parisaio
Mat 23:1-36; Mar 12:38-40; Luk 20:45-47

37 I pákánbung a arahi worwor ái Iesu,
io kesi Parisaio a el pas Iesu suri diara
namnam tiklik, má ngorer ái Iesu a han
má a kusak uri kán rum i Parisaio má a
tu sukis sár suri namnam.
38 Io, ngo kándi tu namnam ngorer, má
Parisaio er a mákái ngorer ngo ái Iesu a
namnam má kápate ililim táil, má ngorer
a sodar suri.
39 Mái Konom a mánán i kán hol ngo a
sodar á Parisaio erei, má ngorer a parai
singin ngoromin,
"Á gam á tan Parisaio, gam ngorer
i rung di lu gorsai tan kinleh má
kuro tili karpala sár, má dik lu páksiai
dur imi polgon. Gam lu long ar-
wat pasi bos tatalen án arapilpil tili
karpala suri gama mák nokwan uri
mátán matananu, mái sár imi bál gam
a káng mai tan sápkin holhol má tatalen
án kiu.
40 Ái Káláu a longoi kápán páplun
kálámul má a longoi nárum i kálámul
mul. Gam tilik ngul kabin gam hol sár i
apilpilái kápán páplun, má kápgamte hol
suri nárum i gam er a lala dur mai sápkin.
41 Gam lu artabar uri narsán tan maris
kabin a parai á nagogon ngo gama longoi
ngorer. Ái sár, a kuluk ngo gama artabar
uri narsá di mai pilpil án bál gam. Ngo
a pilpil i bál gam ngorer, ki gama mámna
muswan i di má gama nem suri tangan di
mul. Ngo gama mur i tatalen ngorer, ki
a inngasi ngo gamáte pilpil no i mátán ái
Káláu.
42 "Á gam á tan Parisaio gamáte sák
kabin gam lu mur arwat pasi tan gen-
gen táit no tili nagogon. Mái sár tan
támin táit muswan, kápgamte lu mur on.
Ngorer gam lu tabar Káláu mai risán
i kamu tan lobo má kamu tan mánáp
mul, mái sár gam matai suri mur i a
nokwan má suri armámna uri narsán ái
Káláu. A kuluk gamáte mur arwat pasi
tan gengen táit i nagogon, má ngádáh á
tan támin táit erei? Koion gama hol pala
tekes tili di, gama mur i tan támin táit
mul.
43 Á gam á tan Parisaio gamáte sák!
Gam lu nem suri sukis i tan kiskis táil i
rumán lotu, má suri tan kálámul da lu árár
pas gam i pokon án sirsira.
44 Gamáte sák sang á gam! Gam
ngorer i tan tarang án minat kápte akiláng
on, má ngorer tan kálámul kápdite mákái.
Má namur di láklák i iátin tarang erei, má
minat er a long adurwán i di. Gam ngorer
kabin matananu kápdite mák ilam gam
ngo gam káng mai sápkin, pasi gamá ákwas
di mai kamu tan sápkin sang."

45 Má kesi tám mánán uri nagogon a
longrai worwor ái Iesu a parai uri tan
Parisaio, má ngorer a parai si Iesu ngo,
"Tám Aratintin, pákánbung u parai ngorer
uri di, wa u para bengta gim mul."
46 Mái Iesu a kosoi ngo,
"Má gam mul á tan tám mánán uri
nagogon, gamáte sák! Gam lu poklah
pasi te nagogon mul uri bontai er ákte
kis, má gamá lu oboi uri káil matananu
má ák lala taun di. Mái sár kápte gam
kálik soai lim gam ur on suri tangan di
mai kándi kipkip.

11:33: Mar 4:21; Luk 8:16

47 Gamáte sák sang! Gam lu angagur
mai lain merei tárgun bos tám worwor tus
til hirá, ái rung erei sang rang támin i gam
di up bing di.
48 Má ngorer gam apos tari ngo gam
sormángát suri tatalen rang támin i gam
di longoi mai tan tám worwor tus er. Áá,
rang támin i gam di up bing di, má gam
onin gam lu longoi boh lalain tarang uri
di.
49 Má tatalen erei, ái á kápkabin ái
Káláu Tám Mánán a parai ngo, 'Ina tarwa
palai tan tám worwor tus má tan apostolo
narsá di á matananu, má da up bing te, má
te tili di da arangrangas i di sár.'
50 Má ngorer ái Káláu na oboi i káil i
gam á ngaul matananu onin suri dárán tan
tám worwor tus er di up bing di, tangkabin
tili akaksim
51 ngorer i Abel er a mulán hiru, mák
han pang i Sakaria, koner di up bingi
iatung i arliwán nián osmapak má rumán
osmapak. Áá, a támin ngo ái Káláu na oboi
i káil i gam á ngaul matananu onin suri dár
di.
52 Gamáte sák sang á gam á tan tám
mánán uri nagogon, kabin gamáte top on
á ki suri pasbat i mátán sál suri mánán i
Káláu. Mái sár á gam sang kápgamte kusak
on suri gama mánán i Káláu, io má gamá
tur kalar di mul ái rung di kákir muswan
suri da kusak ur on."
53 Ái Iesu a be parai ngorer, má namur a
aptur alari rum erei, má tan tám mánán
uri nagogon má boh Parisaio di bálsák
mam Iesu má dik lu mur on má dik lala
gáltai suri marán táit.
54 Di longoi ngorer suri da pidir pas Iesu
suri te worwor a sák na parai.

12

Ololoh suri tatalen án angagur
Mat 10:26-33, 12:32, 10:19-20

1 Má marán i arip á kálámul di hau
talum, má ngorer di arsiut i di sang. Má
namur ái Iesu a mulán turpasi worwor ur
singin kán kalilik án aratintin ngo,
"Gama ololoh na káp porta i gam i
tatalen káián tan Parisaio di á tan tám
tuar. Kándi tatalen erei na káp sinim i
gam ngorer i yis a sinim i palawa.
2 Táit erei di bohoi, da sakra sarai. Má
boh táit no a punpunam, da tur i talas.
3 Má ngorer táit u parai i kuron, da
longrai i talas. Má táit mul u arasás mai
uri talngán kálámul i polgon rum, da bin
mai i lol malar.
4 "Rang buhang, a muswan á minái
iau parai si gam. Koion gama bulat sur
di ái rung da up bingi kápán páplun i
gam má namur kápdate longoi tekesi
táit mul.
5 Mái sár ina parai si gam suri ái sinih
gama bulat on. Gama bulat i Káláu, koner
a mon i kán rakrakai suri up bingi kápán
páplun má sápkai kálámul uri pokon án
hiru áklis. Ái sang á kálámul gama bulat
on.
6 "Di sirai alim i unsir artálár mai aru
i gengen pirán tabal sár, be? Ái sár ái
Káláu kápate ráu pala tekes tili di á tan
unsir erei.
7 Má gam, ái Káláu a lala hol pas gam.
Wa ákte wás noi á tan towon nih gam er
i lul gam. Io, ngorer koion gama bulat
kabin gam no sang gam lala támin táit i
mátán táil ái Káláu alari tan unsir.
8 "A muswan á minái iau parai si
gam. Ái koner a para talsa iau narsán
matananu ngo ái á kaiak, Natun Kálámul
na longoi mul ngorer, na para talsai
kálámul er i mátán táil i boh angelo si
Káláu ngo ái á káián.
9 Mái sár ái koner a arkawar pala iau i
mátán matananu ngo ái kápte ngo táring,
Natun Kálámul mul na pua palai i mátán
táil i boh angelo si Káláu.
10 Má ngo tekesá kálámul a ot bilingnai
Natun Kálámul, arwat ái Káláu na hol palai
sár á erei. Mái sár ái koner a ot bilingnai
Tanián a Pilpil, ái Káláu kápnate hol palai.
11 "Má ngo i pákánbung di top i gam
má di talka gam uri rumán lotu ngo
uri mátán táil i tan pakpakta suri tur
i nagogon, koion gama konngek suri
ngádáh gama kokos ngoi ngo worwor
ngádáh gama parai.
12 Pákánbung erei sang, Tanián a Pilpil

12:2: Luk 8:17 **12:7:** Luk 12:24; Apo 27:34 **12:11:** Mar 13:11; Luk 21:12-15

na hut má na apos tari worwor suri gama parai.”

Worwor artálár suri konom a ngul

13 Má namur kesi kálámul iatung i katbán matananu a parai si Iesu ngo, “Tám Aratintin, una parai be si tuang suri na purwai i giur á minsik si kák giur.”
14 Mái Iesu a kosoi kálámul erei ngo, “Be tuang, wa sinih sang a tari á him singing suri tam purwai minsik si kák gaur i gaur tuán? Káp kak te talar á iau suri longoi ngorer.”
15 Má ngorer a parai mul si di no ái Iesu ngoromin, “Gama ololoh suri koion gama kon suri marán táit ur kamu, kabin minsik kápte ngo a kápkabin á liu muswan.”
16 Ngorer má a parai kesi worwor artálár narsán i di ái Iesu ngoromin,

“Kesi konom a mon i kán bim, má iatung i kán num ákte lala marán i namnam on.
17 Má konom erei a hol on ami bál ngoromin, ‘Tan rum minái a gengen, kápate arwat ngo ina dung noi tan balbal on. Má dánih má ina longoi?
18 Iakte hol on má, ina taráp palai á tan rum minái a gengen má inak long te rum a pakta, má ngorer inak dung noi tan balbal má kak minsik mul on.
19 Má namur inak parai singing sang ngo, “Una kuluk pala sang á iáu, ukte otoi má tan lain táit arwat mai marán i bet. Una aunges má unák namnam má, má unák ngin, má unák laes má.” ’
20 Mái sár ái Káláu a parai singin konom erei ngo, ‘Iáu tilik ngul! Onin i libung ina long pasi kam liu alar iáu má unák mat. Io, mái sinih má na otoi á tan táit er ukte obop páksi ur kaiam?’ ”
21 Mái Iesu a arahi kán worwor ngoromin, “Na ngorer sár uri narsá di ái rung di ungi marán minsik uri kandi konom, mái sár kápdite konom i mátán táil ái Káláu.”

Koion á konngek
Mat 6:25-34

22 Mái Iesu a parai ngoromin narsán kán kalilik án aratintin,

“Má ngorer ina parai si gam, koion gama lala hol suri namnam er a top i kamu liu ngo suri mermer uri merei kápán páplun i gam.
23 Nárum i gam, ái a lala támin táit suri namnam er a sol uri bál gam. Má ninsin i gam a lala támin táit suri mermer er gam oboi i kápán páplun i gam.
24 Gama hol pasi tan wokwok kápte di lu himhimna ngo da obop talmi balbal ákte matuk, má káp kándi te rumán balbal mul, mái Káláu a tabar di sár. Má gam sang gam tuan kuluk pala i mátán ái Káláu alari tan man.
25 Be, ngo gama lala konngek suri kamu liu, ngádáh? A arwat suri gama bontai kamu liu mam te bet mul uramunang? Auh, kápate arwat.
26 Má ngo kápgamte long arwat pasi gengen táit ngorer, ki suri dáh gam lu konngek suri tan lite táit bul? Auh, koion.
27 “Ngorer ki gama hol pasi aun purpur di utngi ngo senal, ngádáh di liu ngoi. Kápdite himhimna ngo long te lusán i di. Mái sár a muswan á minái iau parai si gam. Tan purpur ngorer i aun senal, sián a tuan kuluk sorliu taladeng alari mermer si Solomon er kabisit.
28 Git mánán ngo ái Káláu a ololoh i tan purpur er a kopkom onin, má latiu a bokoh sár ngorer di tár sarai má dik osoi i kámnah. Tan tu táit bia sár, mái sár ái Káláu a ololoh i di mai lain mermer. Má ngo ái Káláu a ololoh i tan táit bia ngorer, ngádáh, ái Káláu kápate ololoh i git mul? Suri dánih a gengen á kamu ruruna? Ái Káláu a ololoh i git sár mul mai lusán i git.
29 Má ngorer koion gama atri kamu hol suri dánih gama ani má ngo dánih gama nginmi. Koion na konngek i kamu hol.
30 Áá, koion gama ngorer i di ái rung tili risán, ái rung er kápdite ruruna i Káláu má dik lala konngek suri ser pasi á tan táit erei. Mái sár á gam, a mon i Kák gam a mánán á tan táit gam sáhár suri.
31 Io, ngorer gama atri kamu hol i lolsit si Káláu, má ái Káláu na tapálsi limán ur si gam má na long arwat i kamu tan

12:15: 1Ti 6:9-10 **12:21:** Mat 6:19-20

sáhár.”

Omobop ami bát
Mat 6:19-21

32 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin uri
narsán kán kalilik mák parai ngoromin,
“Má gam á kak tan kalilik erei koion
gama mátut! Kápkabin ái Káláu Kák gam
ákte agasgas pas gam suri gama kusak i
lolsit káián má gamáng kátlán.
33 Má erei gama sira palai kamu min-
sik má gama támri tan maris mai pirán ta-
bal. Má ngorer kamu omobop ami bát na
pakta, má na káng pagas on á matngan kas
erei káp a tini morot. Má on á pokon erei,
kápate arwat suri tám siksikip na kusak
má na sipki, má koropos mul kápnate susi.
34 Kabin ngo kam omobop na kis i
pokon erei, ki kam lala nemnem má balam
na kis ái mul.”

Pán pagas má eran

35 Mái Iesu a parai mul si di ngo,
“Gama kabat dik i kamu sulu má
gama oskoi kamu lam nák talas pagas,
má gamák eran suri matngan dánih na
purut besang.
36 Gama ngorer i tan toptop di mon-
mon nanai kandi pakpakta suri na kaleng.
Pákánbung a kaleng tili long namnam án
arakila má ngo a pinpidir, ái rung er dikte
eran nanai ngorer má di sangar i pasbat
pasi kandi pakpakta.
37-38 A muswan á minái iau parai si
gam. Da tuan kuluk pala sang á tan tám
arardos erei ngorer kandi pakpakta a hut
narsá di má di pán pagas. Da tuan kuluk
pala ái rung erei kandi pakpakta a hut
narsá di i katbán tihlo ngo ngorer páput
i arasa, má di pán pagas má eran nanai.
Má pakpakta erei na mákái ngorer má na
kápti kán sulu má na sokoi namnam ur
ándi má na tabar di mai.
39 Gama mánán ngoromin ngo kálámul
a mon i kán rum má ákte mánán i
pákánbung na hut on i tám siksikip, io
arwat suri na eran monai tám siksikip, má
ngorer kán rum kápnate sák.
40 Io, ngorer gam mul gama eran
suri Natun Kálámul, kabin na hut sang i
pákánbung ngo kápgamte hol on ngo na
hut on.”

Aru matngan toptop
Mat 24:45-51

41 Ngorer mái Petero a parai si Iesu ngo,
“Be, Konom, wa u parai á worwor artálár
erei uri gim masik ngo uri narsán tan
kálámul no?”
42 Mái Konom a kosoi ngo,
“Pákánbung kálámul pakta a eran suri
na han uri lite malar, a ser suri kán
tekesi tám arardos na kátlán i kán rum.
Má matngan kálámul ngádáh a nem on
ái pakpakta erei? A nem i kálámul a tám
mánán má a lu muswan suri ololoh i kán
rum turán rung di lu kis on, má suri
tabar di mai namnam.
43 Namur a kaleng i pakpakta erei má
a mákái ngo kán tám arardos erei a long
arwat pasi tan táit no kán konom ákte
parai singin. Má ngorer a tuan kuluk pala
á tám arardos er.
44 A muswan iau parai si gam. Pak-
pakta erei na mákái ngorer, má nák tari
singin kán tám arardos á bos táit no suri
kátlán.
45 Mái sár ngo tám arardos erei, ngo
kápate muswan uri narsán kán konom,
ngorer na hol pasi sápkin ami bál má nák
parai singin sang ngoromin, ‘Kak pak-
pakta ákte han tepák má kápnate kaleng
melek.’ Má ngorer na turpasi sák mai tan
toptop, na ubi tan káláu má boh wák mul,
má na lala namnam má nák lala ngin i dan
rakrakai má ngorer na lala bau.
46 Ngorer tekesi bung má pakpakta
erei na kaleng. Má i pákánbung na kaleng
on, kán tám arardos er kápate mánán
on má kápnate eran monai. Ngorer má
pakpakta na mákái ngorer má nák mos on,
má na lala ubi má na oboi suri na áslai
rangrangas tiklik mai boh tám abulbul.
47 “Io, tám arardos erei a mánán sár i
táit a nem on ái kán pakpakta suri na
longoi, mái sár kápate eran má kápte a
longoi mul, má ngorer na lala ubi ái kán
pakpakta.
48 Mái sár ngo tekesi tám arardos
kápte a mánán i táit a nem i kán pakpakta

12:33: Luk 18:22 **12:35:** Mat 25:1-13 **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2 **12:44:** Mat 25:21, 23 **12:47:** Iak 4:17

suri na longoi, mák tu longoi sár i táit kápate kuluk, ái kápnate lala ubi kabin kápte a talas suri táit na longoi. Ái koner ái Káláu a tari a pakta singin, a kuluk ngo na kosoi sang mai a pakta. Mái koner a kipi marán, na kosoi mai marán mul."

Gama kis arsagil
Mat 10:34-36

49 Mái Iesu a sopasun i kán worwor mák parai ngoromin,

"Iakte tapam hut ur main i naul bim mai kámnah án nagogon si Káláu, má kak lala nemnem sang ngo ákte turpasi inan má, mái sár kápte be.

50 A mon á rangrangas ina áslai besang, má iau sák sár suri ina arahi má na bokoh alar iau.

51 Gam ngoi á gam ngo iau hut mai moloh ur main i naul bim suri na tukes i kamu hol, be? Kápte sang. Iau hut suri gama kis arsagil.

52 Ngorer i aratámán dihat kis i kesá rum sár má namur na ru i di.

53 Ngorer ái kákán na tur kaplah alar natun, mái natun na mos i kákán. Na ngorer mul ái mámán na tur kaplah alar natun tahlik, mái natun tahlik na mos i mámán. Wák na mos mai ián lik, má ngorer nák ru i diar."

Mák ilmi akiláng
Mat 16:2-3

54 Ngorer mái Iesu a parai singin matananu mul ngoromin,

"Ngo gam lu mákái kumlán mehmeh iamudi mátán kihkih i lábur, ki gama lu parai má ngo na hus á ráin á erei, má namur a hus sang á ráin.

55 Má pákánbung gam áslai kihkih a husai tili matalames, ki gama lu parai má ngo na taul nas má erei, ki namur ák taul nas sang.

56 Ngádáh, gam mánán i mák ilmi pákánbung ngorer, mái sár kápgamte arwat suri mák ilmi tan akiláng uri pákánbung onin? Wa, gam bos tám tuar!"

Abálbál pasi kam kurtara
Mat 5:25-26

57 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin narsán matananu mák parai ngoromin,

"Má ngádáh, kápgamte arwat suri ololoh kuluk i gam má gamák ilwa pasi sál a nokwan suri gama murmur on?

58 Ngo gaur i tekesi kálámul gaur mos kabin ukte long sáksáknai kán tekesi táit má ngorer a nem i obop iáu i nagogon, mulán táit una han uri narsán suri gaura anokwai. Suri ngorer na mák talka iáu uri narsán tám nagogon, kabin ngo tám nagogon erei ngo na longrai kamur worwor má namur na tari rangrangas singim, má ngorer tan kuir sulu da obop iáu i batbat kalar.

59 Má iau parai singim, una kis pagas i batbat kalar pang i bung una hul pala noi tinákum erei i iáu."

13

Gama tánlak alari sápkin

1 I pákánbung erei sang, matananu di hau talum besang i narsán ái Iesu, má te kálámul di han narsán ái Iesu má di bitái suri te kakun Galiláiá di mat. I bung di osmapak on uri narsán ái Káláu, tan tám arup si Pilato di up bing di má dár di a argemwai turán kandi osmapak.

2 Mái Iesu a kosoi kandi worwor mai argátna ngoromin,

"Dánih gam hol on á gam? Kol gam hol on ngo di hiru ngorer kápkabin ngo di lala sápkin kálámul sang alari te kakun Galiláiá?

3 Wa kápte sang! A muswan á minái iau parai si gam ngo gama hol kaleng. Mái sár ngo káp gama te hol kaleng alari kamu sápkin, wa gam no gama hiru ngorer ái rung erei má gamák mat.

4 Mái rung er a pur uri di i rum á Siloam má dik mat, di tara sángul mai awal á kálámul, ngádáh da ngoi? Kol gam hol on ngo a aposoi kandi sápkin tatalen má ngo di sápkin kálámul sang alari tan kálámul di kis á Ierusalem?

5 Wa kápte sang! A muswan á minái iau parai si gam ngo gama hol kaleng. Mái sár ngo káp gama te hol kaleng alari kamu sápkin tatalen, wa gam no gama hiru ngorer ái rung erei má gamák mat."

Worwor artálár mai aun tawan

12:50: Mar 10:38-39 **12:53:** Mik 7:6 **13:2:** Ioa 9:2

6 Mái Iesu a parai worwor artálár minái
narsá di á matananu ngoromin,
"Kesi kálámul a mon i kán num, má
kesi aun tawan káián a tur i lolon kán
num erei. Má kálámul er a lu balbal han
suri laumái tawan erei suri na lu lus te
wán, mái sár kápte te wán, káp a tini u.
7 Má ngorer a parai singin kán tám
himhimna ngo, 'Mákái! Ákte artálár mai
atul á bet iau lu balbal han ur mainái suri
laumái tawan min sur te wán, má kápte
iau lu bana tekesi wán be. Kápte a kuluk
suri a tur bia ngorer iatung mák akángái
pokon mul. Una tár palai má suri lite
kubau na tur iatung.'
8 Mái sár ái tám himhimna a kosoi má
parai singin ngo, 'Káksiai be nák lu tur on
á bet minái, má inak ili bim i káplabin má
kipi teken bulumakau suri oboi on mul.
9 Má i bet namur, ngo na oboi marán
wán má nák lur kuluk, ki na lu tur sang.
Má ngo kápte, ki erár má giták tár palai.' "

Araliu i bungán aunges

10 Mái Iesu a aratintin mul i kesá rumán
lotu i bungán aunges.
11 Má kesá wák iatung a kusak ur on
i sápkin tanián má kán tunga sasam mai
ákte artálár mai sángul mai awal á bet.
Ngorer kápate arwat suri na takotsai
kápán páplun, má a lu luklukus áklis sang.
12 Má ngo ái Iesu a mákái wák er, a bin
mák parai singin ngo, "Awái, wákán, ukte
sengsegeng má alari kam sasam."
13 A be parai ngorer ái Iesu, io a han má
a oboi limán i wák er. Má káp melek sár
mul wák er a sámtur má a takotsai kápán
páplun. Wák er a mákái ngorer má a para
agas Káláu.
14 Ngorer má kálámul a pakpakta i
rumán lotu erei a mák Iesu a aliu pasi wák
er i bungán aunges, má ngorer a mos má a
wor rakrakai má a parai narsán matananu
ngo, "Nagogon a parai ngo awon á bung
suri gita him on, má ngorer gama lákám
suri da aliu gam i tan bung erei. Mái sár
koion sang á araliu on á bungán aunges!"
15 Má ngorer ái Konom a kosoi pakpakta
mai ngoromin,
"Gam bos tám tuar! Ngo kes tili gam
a mon i kán ololas, ngádáh, káp a tini
támri on á bungán aunges? Kápte! Na
han má nák aso palai, má ngorer na
támri má na angimi anang i mátán dan.
16 Má wák minái sumlahin sár ái
Abaram, mái Satan ákte kápti mai sasam
arwat mai sángul mai awal á bet. Ngádáh,
kápate nokwan suri na sengsegeng alari
kán sasam min on á bungán aunges?"
17 Má ngorer boh kurtara iatung di
longrai ngorer má di lala rumrum sang
suri a kos artálár pas di ái Iesu. Mái
sár matananu iatung i rumán lotu di lala
gasgas suri tan lain táit ái Iesu ákte longoi.

Lolsit si Káláu a arwat mai dánih?
Mat 13:31-33; Mar 4:30-32

18 Má namur ái Iesu a parai ngoromin,
"Ina toh arwat i lolsit si Káláu mai
dánih? Má ngádáh á pinpidan artálár
ina parai ur on?
19 Kán lolsit ái Káláu a ngorer i kotlin
kali ngo kesi kálámul a top pasi mák soi i
kán num. Má namur a kopkom i kotlin kali
erei má a lala aun kubau sang. Má namur
tan man di roh kis on má di longoi páhiun
i di iatung i boh rákán má."
20 Ngorer mái Iesu a bali gátna mul ngo,
"Lolsit káián ái Káláu ina toh arwat on
mai dánih?
21 Kán lolsit ái Káláu a ngorer i yis. A
long pasi yis i wák mák argemwai turán
palawa er i lus, má ngorer palawa no
iatung i lus a sut pakta."

Mátsálán lolsit si Káláu a kidut
Mat 7:13-14, 7:21-23

22 Mái Iesu a aratintin hanhan tangrai
tan bimán rum má tan malar er i kán inan
urami Ierusalem.
23 Má ngorer te kálámul di gáltai ngo, "Be
Konom, kápnate marán gut á kálámul erei
da kusak uri lolsit si Káláu, be?"
Mái Iesu a kos di mák parai ngoromin,
24 "A muswan á minái iau parai si
gam, mátsálán lolsit si Káláu a kidut sár.
Gama lala tohoi suri kusak i mátán sál
erei, kabin marán da nem suri kusak on,
mái sár kápdate long artálár on.

13:7: Luk 3:9 **13:8:** 2Pe 3:9, 15 **13:14:** Kal 20:9-10; Nag 5:13-14 **13:15:** Luk 14:5 **13:25:** Mat 25:10-12

25 Má kálámul er kán rum erei na
salaptur tilatung a sukis pagas ái má nák
batbat i mátán sál. I pákánbung erei
gama tu sámtur iatung i karpala má gama
pinpidir i mátán sál má gama bin ngo,
'Konom, pasbat pas gim be á iáu!' Má
ngorer na kos gam má nák parai ngo, 'Wa
káp iau te mánán i gam! Aiá gam han til
ái?'
26 Má gama kos kalengnai á gam ngo,
'Na, wa gim namnam má gimá ngin tiklik
mam iáu sár, má u lu aratintin i kángim
tan malar.'
27 Mái sár ái na parai si gam ngo, 'Wa
káp iau te mánán i gam! Aiá gam han til
ái? Ngorer gama kaplah alar iau, gam no
erei gam tan tám abulbul sang.'
28 "Má i pákánbung gam nem suri
kusak uri lolsit si Káláu, da tur pala gam
suri koion gama kusak. Mái sár gama
mák Abaram má, mái Aisak mái Iakobo
má tan tám worwor tus no iatung dikte
kusak, má gam kápte. Má ngorer gama
tang má gamák ararat ngis.
29 Má i pákánbung erei, rung tili risán
tili ahat i mátán kihkih no da hut talum
sang i lolsit si Káláu má da sukis i niá di
keskeskes suri da namnam tiklik.
30 Má te di konom onin, da gengen
iatung. Má te di gengen onin, namur da
kálámul pakta."

A tinang i bál ái Iesu suri matananu til Ierusalem

Mat 23:37-39

31 Má te Parisaio di hut narsán ái Iesu i
án pákánbung erei sang má di parai singin
ngo, "Ái Erodes kán tu ser sur iáu suri na
up bing iáu, má ngorer una kelkel besang
til mainái má una han uri te pokon tepák."
32 Mái Iesu a parai singin tan Parisaio
ngo,
"Gama han má gamák parai kak wor-
wor singin á wak erei tám angagur ngo
onin má latiu ina lu longoi him án araliu
má ina lu tipar palai sápkin tanián, má i
átuil bung sang ina long arwat pasi kak
him nák rah.
33 Ngorer onin má latiu má iraru ina
han sang i kak inan, kabin kápate artálár
ngo tám worwor tus na hiru tepák, wa ami
sang Ierusalem!
34 U, keskam, tara Ierusalem! Ái Káláu
ákte tarwai tan tám worwor tus káián ur
si gam má gamá up bing di, má tan tám
arbin mul gamá bás di mai hat. Marán
pákán sang iau nem i gam á matananu
til Ierusalem suri ina lu pam talum gam
ngorer i kok a iang talmi rang natun uri
lalin bábán, mái sár á gam kápgamte nem
i iau.
35 A muswan á minái iau parai si gam,
kamu malar er gam lu kis ái, na mosrah
no. Má á iau sang mul ina bokoh alar gam.
Káp gama tini mák iau mul pang i bung
ngo gama parai ngoromin ngo, 'Ái Káláu
na kuluk mam Koner a hut mai ngisán!' "

14

Ái Iesu a asengsegeng pasi kesi sasam on á bungán aunges

1 Kesi bungán aunges má, kesi Parisaio
a pakpakta káián boh Parisaio a long pas
Iesu má diar má han uri kán rum suri
diara namnam. Má matananu iatung di
mangwa Iesu ngo na longoi te táit má dák
mákái.
2 Má kesi kálámul a sasam mai aru i
limán má aru i keken a sut, má kán lala
nemnem suri na asengsegeng on ái Iesu,
má ngorer a han uri narsán.
3 Io, mái Iesu a mákái ngorer má a
parai singin tan tám mánán uri nagogon
má tan Parisaio ngoromin, "Bos nagogon
kángit, di atintin git suri dánih gita longoi i
bungán aunges. A sormángát i git suri gita
araliu i bungán aunges, ngo kápte?"
4 Má tan kálámul di longrai ngorer, mái
sár kápdite kosoi. Má ngorer a long pasi
kálámul er ái Iesu, a oboi limán on má a
asengsegeng on, mái Iesu a tarwa palai uri
kán malar.
5 Namur ái Iesu a parai narsá di
ngoromin, "Ngo kes tili gam a mon i natun
má a pur i kalik er uri tinkas i bungán
aunges, dánih na longoi á kákán kalik er?
Káksiai ngo bungán aunges, na longoi te
matngan sál suri na talka pasi tilatung i
polgon tinkas. Má ngorer mul ngo kes tili

13:27: Sak 6:8 **13:28:** Mat 8:11-12 **13:29:** Sak 107:3 **13:30:** Mat 19:30 **13:35:** Sak 118:26 **14:3:** Luk 6:9 **14:5:** Mat 12:11; Luk 13:15

gam a mon i kán ololas mák pur uri mátán dan i bungán aunges. Ngádáh, kápnate long pas te suk má nák talka pasi alari mátán dan erei?”
6 Mái sár di no iatung kápte di kosoi worwor si Iesu.

Koion una apakta pas iáu sang

7 Mái Iesu a mákái boh asir er di han tiklik no suri namnam iatung i rum káián Parisaio er ngo di ilwa pasi tan lain kiskis káián tan kálámul pakta má di sukis on, má ngorer a parai worwor artálár min uri narsá di no. A parai ngoromin,

8 “Pákánbung ngo tekesi kálámul a longoi namnam án akila ngorer má a sik pas iáu suri una han ur on, koion una sangar i kis on á lain kiskis. Na mák hut keleh i tekesá kálámul a pakta i gaur,
9 má ngorer kálámul er a sik pas gaur no na long pala iáu alari lain kiskis erei má nák long pasi kálámul pakta nák aksimi iatung i lain kiskis er. Má ngorer una lala rumrum sang má una tu sukis má turán tan kálámul iatung namur.
10 “Mái sár i pákánbung di long pas iáu, una han sukis iatung tangrai risán suri koner a long pas iáu na han bana iáu iatung má ngorer na parai singim ngo, ‘Wai, tuang, u tu kis sáksák erei á iáu! Lákám ur matung i lain kiskis.’ Má ngorer ái rung gam kis talum i namnam da mákái ngorer má dák rumrum i iáu ngo iáu kálámul pakta.
11 Ái rung di apakta pas di sang, ái Káláu na agengen i di sár. Mái koner a agengen pasi sár, ái Káláu na apakta pasi sang.”
12 Mái Iesu a parai si koner a long pasi ngo,

“I bung u leget i tilik long namnam, koion una long pasi rang turam ngo rang buham ngo tan konom. Ngo una longoi ngorer, ki da long pas iáu ái rung erei má da kosoi uri narsam á namnam ukte tabar di mai.
13 Ngo una longoi lala namnam sang, una long pasi tan maris má tan rau mái rung a sák i kik di suri ani namnam er ukte eran on.
14 Kápkabin namnam er kápdite arwat ngo da kosoi uri narsam ái rung erei, má ngorer una tuan kuluk pala. Má ngoromin mul ái Káláu na supan iáu suri i bung namur er tan tám nokwan dikte mat da liu kaleng mul on.”

Worwor artálár mai tilik long namnam
Mat 22:1-10

15 Má kesi kálámul di kis talum no sár mam Iesu i namnam, a longrai worwor a parai ái Iesu mák gas i bál suri, má a parai singin ngo, “Mái rung erei di sukis suri namnam i lolsit káián ái Káláu da tuan kuluk pala!”
16 Má ngorer ái Iesu a parai singin kálámul erei ngo,

“Kesi bung kesi konom a nem i longoi lala namnam. Má ngorer a eran i boh táit má a bitái marán kálámul suri.
17 Má ngo ákte eran no má i boh táit iatung, ngorer má konom er a parai singin kán tám arardos suri na han long pasi tan kálámul er ákte sik pas di. Má tám arardos er a han ngorer má a parai si di ngo, ‘Gama lákám má! Ákte eran má boh táit!’
18 Mái sár di no keskeskes di balbal kalar di mai worwor ngoromin. Mulán kálámul a parai singin tám arardos er ngo, ‘Una parai singin ngoromin, “Káp ina te han má iau, kabin iakte huli kesá kuir bim, má ngorer ina han be suri mákái. Na hol pala iau sár.” ’
19 Má kes bul á kálámul a parai singin tám arardos er ngo, ‘Una parai singin ngoromin, “Káp ina te han má iau, kabin iakte huli alim i bulumakau uri him, má ngorer ina han be suri tingtinglán i di arwat suri da him kuluk be ngo kápte. Na hol pala iau sár.” ’
20 Má átuil kálámul a parai singin tám arardos er ngo, ‘Una parai singin ngoromin, “Káp ina te han má iau kápkabin iau hutngin kila sár, má ngorer na hol pala iau be.” ’
21 “Má ngorer tám arardos er a kaleng má a parai boh worwor no singin konom erei. Ngorer má konom erei a lala sák i bál má a parai singin tám arardos er ngo, ‘Una sangar i han sosih

14:8: Kis 25:6-7 **14:11:** Mat 23:12; Luk 18:14 **14:14:** Ioa 5:29 **14:15:** Luk 13:29 **14:20:** 1Ko 7:33

uradi be i malar má unák láklák tangrai
tan sál. Una long pasi boh maris má tan
rau mái rung a sák i lim di má kik di mul
suri da lákám má dák namnam.'
22 Má ngorer kán tám arardos a longra
pasi worwor má a han. A han ngorer
má a dos palai te tám arardos mul mai
worwor erei. Io, di han má di long pasi
tan kálámul má namur di kaleng no. Tám
arardos er a mákái ngorer má a kusak mák
parai singin konom er ngo, 'Kam worwor,
konom, dikte han má mai. Mái sár a wáin
besang á rum.'
23 "Má ngorer mul konom er a parai
singin kán tám arardos ngo, 'Una han
uri tan kuir sál uranang má uradi má
urami bos mul, má una tu hustap pas te
kálámul mul suri da lákám má akángái
rum min, má giták namnam.
24 Iau parai si gam no ngo ái rung erei
iau bit táilna di suri á long namnam minái,
kápdate kis tiklik mam git mul.' "

Ái sinih a arwat suri na kalik án aratintin?

Mat 10:37-38, 5:13; Mar 9:50

25 Io, namur ái Iesu a han alari malar er
má a sopasun kán inan urami Ierusalem,
má ngorer tilik lala matananu di tiklik
mam Iesu. Má a ilang sur di ái rung er di
lu murmur on má a parai ngoromin,
26 "Ái koner a han uri narsang suri
na kalik án aratintin kaiak, ki na longoi
ngoromin. Na lala mámna iau sang
alari tan kálámul ngorer ái kákán mái
mámán mái kán wák má rang natun.
Má na mámna iau alari rang tuán má
rang kukun mul. Má kápnate mámna
kalengnai kán liu sang, na tu mámna
iau sár. Ngo kápnate longoi ngorer, ki
kápnate kalik án aratintin kaiak.
27 Rung di mur i iau da áslai sang
i rangrangas kabin di kaiak. Ái koner
kápate bál pasi rangrangas erei, ái kápate
arwat suri na kalik án aratintin kaiak.
28 "Ngo tekesi kálámul tili gam a hol
on suri longoi tekesi rum a pakta, mulán
táit na longoi na kis án hol suri ngádáh
na longoi ngoi, má a is á mámát i pirán
tabal na omlawai suri arahi á him erei.
29 Mái sár ngo kápate longoi ngorer,
má a turpasi longoi rum er mai pálkibán,
má namur ngo ákte rah mái pálkibán,
koran má na mákái gut ngo kápate arwat
suri long arahi, ki na tu lu tur mai pálkibán
sár á rum. Má matananu da lu mákái
ngorer da lu ret mai má dák lu parai ur
on ngo,
30 'Keskam bul singim á iáu, u tartar
iáu sang suri longoi á lala rum er. Má u
arwat sang suri long arahi? Kol a mon
sang á kam pirán tabal? Wa u tu lawa iáu!'
31 "Ngo aru á kabisit a mon i kándiar
tan kálámul án arup. Kesá kabisit a
sángul i arip sár á kán kálámul, má
kesá kabisit aru i sángul á arip sang á
kán kálámul. Io, kabisit a mudán sár
i kán kálámul án arup a longrai ngo
er má koner a marán i kán kálámul ák
lu hanhan má suri diara arup. Ngo a
longrai ngorer, ki dánih na longoi? Na
mulán kis án hol besang suri na arwat
suri na arup mai kabisit er ngo kápte.
32 Má ngo kápte, ki a kuluk ngo na
para palai kán worwor uri narsán kabisit
er i pákánbung kápate han páput be suri
sungi ngo koion diara arup, diara araturán
sár.
33 Má ngorer ái koner a nem suri na
kalik án aratintin kaiak, ki na hol palai
besang á kán minsik, má erár ák arwat suri
na kalik án aratintin kaiak.
34 "Tas a kuluk, mái sár ngo ákte
rah á kán mapak, ngádáh gita amapak
kalengnai ngoi?
35 Tas kápate mapak káp kán te talar.
Git lu buswai sár. Ái koner a nem ngo na
talas má na mánán, ki na kis án alongra
sár."

15

Worwor artálár mai sipsip a rong

Mat 18:12-14

1 I kesi bung mul, ái rung di lu kip takis
má tan tám abulbul di tapam hut narsán ái
Iesu suri longrai.
2 Má boh Parisaio má tan tám mánán uri
nagogon di turpasi ngurngurngur uri Iesu,
má dik parai ngo, "Kálámul er a lu kuluk

14:26: Luk 9:23 **15:2:** Luk 5:30

sár mai tan tám abulbul má a lu namnam tiklik mam di!”
3 Io, ái Iesu a mánán tusi kandi hol,
má ngorer a parai uri narsá di á worwor
artálár minái ngoromin,
4 “Ngo kes tili gam á tan kálámul min
a mon i kesá mar i kán sipsip, má ngo
tekes tili di ák han rong, dánih na longoi
á kálámul erei? Kálámul erei na han
be alari asiu i sángul mai asiu á sipsip
iatung i poron ur er di lu namnam ái,
má na han mákmák sur koner a rong má
nák ser pasi.
5 Má kálámul er a be ser pasi sipsip er
a rong, a lala gasgas. Má ngorer a top pasi
sipsip er má a oboi iatung i káil má a pusak
kalengnai uratung i narsán tan sipsip.
6 Io, i pákánbung a kaleng uri malar
á kálámul erei, a bin pasi rang turán mák
parai si di ngo, ‘Gama gasgas tiklik mam
iau kápkabin iakte ser pasi má kak sipsip
er a rong!’
7 Má iau parai si gam ngo a ngorer
mul ami bát. Ngo di longrai suri kesá tám
abulbul ákte hol kaleng, a tuan sorsorliu
sang á laes ami bát suri. Má laes er a tuan
pakta taladeng alari laes di áslai suri asiu i
sángul mai asiu á kálámul di tám nokwan,
má káp kándi te talar suri hol kaleng.”

Worwor artálár mai pirán tabal a rong

8 Mái Iesu a sopasun i kán worwor mai
worwor artálár ngoromin,
“Ngo kesi wák a oboi kán sángul á
siliwa i kán rum, má kesá kepwen siliwa
a pur iatung i rum mák rong, dánih má
na longoi á wák er? Wák er na oskoi be
i lam ngorer ki nák tahtah i kán rum,
má namur na mákmák kuluk i tan kuir
no iatung i kán rum suri pirán tabal nák
han pang i pákánbung ngo na ser pasi.
9 Io, i pákánbung er a be ser pasi,
wák er a bin talmi rang buhán má rang
turán, má a parai si di ngo, ‘Gama gasgas
tiklik mam iau kápkabin iakte ser pasi má
kepwen siliwa er iau palai!’
10 A muswan á minái iau parai si gam,
má ami bát na ngorer sár mul. Tan angelo
káián ái Káláu da laes sang suri kesá tám
abulbul a hol kaleng.”

Kalik a han alar kákán

11 Má ngorer ái Iesu a parai kesi worwor
artálár mul ngoromin,
“Kesi kálámul iatung a mon i aru
natun káláu.
12 Má áruán kalik i diar a parai si
kákán ngo, ‘Tata, minsik er kaiam ngo giur
tuán a otoi namur i bung una mat on, wa
una lu tam purwai má i giur onin, pasi
risán er kaiak sang suri inak top on má.’
Io, mái kákán a longrai ngorer má a tam
purwai minsik i aru natun.
13 “Namurwai te bung a rah, áruán
kalik er a sirai risán minsik er pasi pirán
tabal ur káián, mák han alari kán malar
uri malar tepák. Má iatung i malar er
a longlong Tomono mai omlawai kán
pirán tabal,
14 má káp melek ák rah. Namur má
taul itol a hut má a bonta noi malar erei,
má kalik er a kápte táit mul suri na ani
má suri tángni kán kis iatung, má ngorer
a tangkabin matpám.
15 Kalik er a matpám má, io ngorer a
han mák him singin kesi kálámul tili malar
erei. Má kálámul er a dos palai kalik er
urada i nián bor suri na lu támri kán tan
bor.
16 Má kalik er a lala matpám sáksák
sang, mái sár kápte kes a lu támri mam
te namnam, má ngorer ák lala kon suri
namnam án tan bor.
17 “Má namur a kaleng i kán hol sur
kákán má a parai singin sang ngo, ‘Inang
si Tata a marán á kálámul di lu him
singin má kápte di lu matpám, di lu mas
tigán á namnam er ándi. Má iau natun
muswan iak tuan matpám á inái, má
pátum ina mat suri ak te.
18 A kuluk ngo ina aptur má inak lu
kaleng, má ina parai si Tata ngoro minái,
“Kang, iakte longoi sápkin i mátán ái Káláu
má uri narsam mul.
19 Kápate arwat mul suri una utung
iau mai natum, ái sár una obop iau má
inang kam kesá tám arardos sár.” ’
20 “Io, ngorer má a aptur á kalik er má
a turpasi láklák kaleng uranang i narsán
ái kákán. Má ngo kalik er a lu hanhan
páput sár suri na hut anang i rum si

15:4: Ese 34:11, 16; Luk 19:10 **15:18:** Sak 51:4

kákán, ái kákán a mák pasi tilatung má a mámnai. Má ngorer a rut ái kákán suri, má a pamar pasi mák doroi.

21 Kalik er a mákái ngorer má a parai si kákán ngo, ‘Tata, iakte longoi sápkin i mátán ái Káláu má uri narsam. Má kápte arwat sang suri una utung iau mul ngo iau natum.’

22 Mái sár ái kákán a long pas natun uri kán rum má a bin pas te tám arardos mák parai si di ngoro minái, ‘Gama sangar suri long pas tekesi lain kaen ur singin nák sulu mai, má tekesi ring gama asolai i kátngán limán, má tekesi bákbákar uri keken.

23 Má gama han gamák long pas tekesá lain bulumakau mul má gamák up bingi má gamák iohoi, má ngorer gita long namnam má giták laes.

24 Kápkabin natung minái iau hol on ngo ákte rong má ákte mat, mái sár onin a liu sár má ákte tapam hut kaleng.’ Má ngorer di turpasi namnam má dik laes.

25 “Mulán natun á kálámul er ami sang i num kán tu him. Má ngo a kaleng uratung pátum i malar, a longrai kaungán kuduh má saksak má di mil.

26 Má ngorer a bin pasi kesá tám arardos má a gáltai ngo, ‘Be, kaungán dánih á ngoro minái iau longrai?’

27 Má tám arardos a parai singin ngo, ‘Ái kakam a long namnam. A ardos má dik up bingi lain bulumakau uri kis kalar tuam kabin ákte hut kaleng má a liu kuluk sár.’

28 Io, mulán natun a longrai ngorer má a mos máng kulkulut suri kusak tiklik mam di. Má ngorer ái kákán sang a so má a parai singin ngo, ‘Kauh, lákám. Kusak má!’

29 Mái sár kalik er a kos kalengna kákán ngoromin, ‘Tata, mákái! Iau lu him singim ngorer i kesá kam tám arardos sár pasi marán á bet. Má bosbos bung no iau lu taram i iáu má káp iau tini kulkulut. Má dánih ukte tabar iau mai? Kápute tabar iau be mai tekesi án gengen me suri inak long namnam má gimák laes i rang turang.

30 Mái sár ái natum erei ákte omlawai kam tan táit ur singin boh wák án sál. Má i pákánbung a hut kaleng ur main i malar, ki uk up bingi tilik bulumakau erei suri.’

31 “Má ngorer ái kákán a kosoi worwor si natun ngo, ‘Kauh, á iáu gitar lu kis tiklik áklis, má tan táit no er kaiak, na ur kaiam sár.

32 Mái sár ngádáh? Kápate arwat suri gita long namnam má giták laes be? A kuluk sár kápkabin ái tuam ákte han benget má a ngoro ákte mat, mái sár onin a liu sár má ákte tapam hut kaleng.’ ”

16

Worwor artálár suri tám ololoh

1 Má ngorer ái Iesu a parai kesá worwor artálár singin kán kalilik án aratintin ngoromin,

“Kesá tiling konom iatung a mon i kán kesá toptop a tám mánán má a lu ololoh i kán tan táit. Mái sár namur konom erei a longrai ngo tám ololoh erei a omlawai tan táit káián konom.

2 Má ngorer konom erei a artari pasi tám ololoh uri narsán má ák gáltai ngo, ‘Be, a muswan á worwor iau longrai uri iáu? Ngorer una inngasi tan mámát i tan táit no er u ololoh on inak mákái, má namur ina long pala iáu má.’

3 “Tám ololoh er a parai singin sang ngo, ‘Pátum má kak pakpakta na long pala iau tili kak him. Ngorer má kápte kes mul na long pas iau má obop iau suri ina tám ololoh káián. Dánih má ina longoi? Káp iau te rakrakai suri tám himhimna, má iau rumrum mul suri sung tangrai sál sur ak te.

4 Iu, wa iakte hol on má táit ina longoi! Ina araturán mam te kálámul suri da lu bin pas iau uri kandi rum er ngo ina rah tili kak him.’

5 “Má namur tám ololoh a bin talmi tan kálámul ái rung er a mon i tinákum káián konom er i di, má a gálta di keskeskes. Má tám ololoh a gáltai mulán kálámul ngo, ‘Á iáu a is á tinákum káián ái kak pakpakta er i iáu?’

6 Má kálámul er a parai ngo, ‘Kesi mar á átbán wel.’ Ngorer má tám ololoh a parai singin kálámul er ngo, ‘A kuluk. Ina tangan iáu suri longoi á tinákum er. Sukis má. Top on á pákán ram min má una le palai

15:24: Epe 2:1, 5

alim i sángul, má alim i sángul sár má kam tinákum na lu kis. Má ngorer una kosoi alim i sángul sár, má alim i sángul páksiai má.'

7 Namur a gáltai kes bul á kálámul ngo, 'Má iáu, a is á tinákum i iáu?' Má kálámul er a parai ngo, 'Kesi mar á rat padi.' Ngorer má tám ololoh a kosoi kálámul er ngo, 'Be, wa kesi mar á rat padi sang á kam tinákum? Minái á kam pákán ram, má una le palai aru i sángul á rat padi, má na wal i sángul sár má rat padi er tinákum i iáu na lu kis, má páksiai má aru i sángul.'

8 "Konom erei a longrai ngorer má a mák ilmi uri toptop er ngo, káksiai ngo kápate muswan, wa a tám holhol tus mul kabin ákte peplai sál ur on suri nák gai on i te táit namur, má ngorer a para agasi. Rung di lala holhol suri liu án naul bim, ngorer ái rung di kis i kuron, di mánán taladeng sang suri tipar tumani kandi liu main i bim. Má kandi mánán ái rung erei suri tan matngan táit ngorer a lala sorliwi mánán kandi ái rung di kis i talas."

Kápte kes na lu toptop singin aru konom no

9 Mái Iesu a sopasun kán worwor má a parai ngoro minái,

"A muswan á minái iau parai si gam ngoromin. Pákánbung kamu tu liu be main i naul bim, a kuluk gama lu tángni tan sáhár mai kamu minsik pas te rang tur gam dák ruruna i Iesu. Má namur ngo ákte rah má i kamu liu, ki ái rung erei di kis táil i malar er di liu áklis on, da árár pas gam uratung.

10 "Ái sinih a muswan mai longoi gengen him sár, ái na muswan mul suri longoi tilik him. Má ngorer mul ái koner kápate muswan mai longoi gengen him sár, ái kápnate muswan sang suri longoi him pakta.

11 Má ngorer ngo á gam kápgamte arwat suri kátlán tumani tan táit til main i naul bim, sinih na ruruna i gam suri gama kátlán i tan támin táit káián ái Káláu? Kápte kes.

12 Má ngo gam kápgamte muswan suri ololoh kuluknai táit káián lite kálámul, ái sinih na tabar gam mam te táit mul ur kamu sang suri gamák ololoh on?

13 "Kápte kesá toptop a arwat ngo na lu him singin aru konom no sár. Ngo na longoi ngorer, ki na mámnai kes sár, má na mikmikwai kesi tur diar. Na lu muswan ur singin kes, má kes na lu hol agengen on. Má ngorer ái koner a lala bes mai pirán tabal kápate arwat ngo na toptop si Káláu mul."

Te arabitbit si Iesu
Mat 11:12-13, 5:31-32, 19:9; Mar 10:11-12

14 Tan Parisaio di longrai tan worwor ákte parai ái Iesu, ngorer má di tartar retret si Iesu kápkabin di lala hol suri pirán tabal sár.

15 Mái Iesu a parai uri di ngo,

"Á gam gam lu tohoi suri gama mák kuluk ngoro tan tám nokwan uri mátán tan kálámul, mái sár ái Káláu a mánán muswan i bál gam. Má táit gam lala bes mai i matananu, uri mátán ái Káláu a tuan sák.

16 "Worwor i nagogon si Moses má káián tan tám worwor tus a kátlán i git tungu mák han pang i pákánbung ái Ioanes Tám Arsiu a hut. Mái sár turpasi i pákánbung erei, hutngin nagogon a kis, wa lain arbin suri lolsit si Káláu, má marán kálámul di lala kákir suri kusak ur on.

17 "Naul bát má naul bim na bokoh be, mái sár ngo kápte kesi mudán tip tili nagogon na bokoh.

18 "Ngo tekesi kálámul a palai kán wák má a kila pasi lite wák, kálámul erei a longoi sápkin. Mái koner a kila pasi wák er ákte long palai ái kán pup, ái mul a longoi sápkin."

Worwor artálár mai kálámul a konom má kálámul a maris

19 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mai kes mul á worwor artálár ngoromin,

"Má kesi kálámul a konom a liu i arliwán bung er. Má a lu mermer mai tara lalain sulu sang, má a lu ani lalain

16:10: Luk 19:17-26 **16:13:** Mat 6:24 **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14 **16:16:** Mat 11:12-13 **16:17:** Mat 5:18

namnam i bohboh bung no, má kápte kesi táit a sáhár suri.
20 Má kesi kálámul mul iatung a maris, má kálámul er ngisán ái Lasaro. Kápán páplun ái Lasaro manu a bonta noi, má di lu kipi uratung i mátán kas i kuir malar káián konom er má a lu sukis pagas ái suri sung.
21 Ái Lasaro a hol on ngo na lu ani tan tingnán namnam di lu mas tigán má dák lu buswa palai tilatung i rum. Mái Lasaro di oboi iatung, má tan pap di lu salsaliu má ngorer di lu dami kán tan manu mul.
22 "Namur má, maris án kálámul er a mat, má tan angelo di long pasi tanián ngorer má dik aksimi i narsán ái Abaram. Io, namur sár kálámul er a konom a mat mul má dik tahni.
23 Má iatung i tarang án minat a kis ái á tanián kálámul er, má a áslai lala rangrangas. Má ngo a tántán, a mák Abaram ur tepák mái Lasaro a kis i narsán ái Abaram.
24 Ngorer má tanián kálámul er a bin ngo, 'Abaram, iáu á támin i iau, una mámna iau! Ák tuan gis iau má rangrangas á minái i kámnah. Una parai si Lasaro suri na kip te dan má una dos palai mai ur mainái, má nák agáwár i kermang án mudán mai dan er na tim tili kátngán limán.'
25 "Mái sár ái Abaram a parai, 'Kauh, wa u hol páptai sang gut be á kam liu i liu án kápán páplun u tabir sang mai á tan lain táit no, mái Lasaro a otoi sár i tan táit a sák. Mái sár onin ái Lasaro ákte sengsegeng má, má iáu bul una áslai rangrangas.
26 Má kesi táit er i arliwán i git, tilik polon dan. Mái rung di nem i han til mainái si gim uratung sur gam, kápdate long artálár on. Mái rung tilatung si gam kápdite arwat mul suri da han ur main si gim.'
27 "Má tanián konom er a longrai ngorer má a hol pasi rang tuán má a parai ngoromin, 'Ina sung iáu be, Abaram, ngo una dos kalengna Lasaro be uradi rum si tata
28 suri alim i tuang di idi. Na han sang ái Lasaro má nák akeng i di suri da káp han mul ur main i malar án rangrangas.'
29 Mái sár ái Abaram a parai singin tanián konom erei ngoro minái, 'Nagogon si Moses má worwor káián tan tám worwor tus ákte kis. A kuluk da alongra suri má dák taram on.'
30 "Má tanián konom er a parai mul ngoro minái ngo, 'Auh, tata Abaram, kápate arwat sang á ngorer ukte parai. Rang tuang kápdate longra pasi sang á erei. Koran má tekes na aptur til main i pokon án minat má ngorer na han uri narsán i di suri akeng i di, ki erár da hol kaleng alari kandi sápkin.'
31 Mái sár ái Abaram a parai ngo, 'Na, kápte sang! Erei ngo kápdate alongra suri nagogon si Moses má tan tám worwor tus, ngádáh da hol kaleng ngoi singin á tekes er a aptur tili minat?' "

17

Worwor suri sápkin má suri ruruna
Mat 18:6-7, 18:21-22; Mar 9:42

1 Má namur ái Iesu a worwor mul uri narsán kán kalilik án aratintin mák parai ngoro minái,
"Boh artohtoh er a lu tutkum on i kálámul mák longoi sápkin, a támin na tapam hut sang. Mái sár na tuan sák uri kálámul er a lami kesá kálámul suri ák longoi sápkin.
2 Ái rung er di ruruna i iau di ngoro rang natung. Ái koner a lam bengtai kes tili di ái rung di ruruna i iau mák apurái kán ruruna, kálámul er a longoi táit a tuan sák. Ngo da putai tilik lala hat i án pogong á kálámul er má da lápkai urada i lontas, a gengen rangrangas sár. Má rangrangas er na oboi ái Káláu ur on, ái na lala pakta taladeng kabin a long sáksáknai ruruna káián kesi natun ái Káláu.
3 Gama ololoh i gam.
"Ngo ái tuam a longoi sápkin uri narsam, una tur kári má parai singin ngo táit a longoi kápate kuluk. Má ngo a hol kaleng, ki una hol palai sár.
4 Má ngo a longoi sápkin narsam marán pákán i kesá bung, má keskeskesi

17:3: Mat 18:15

pákán a longoi ngorer má namur a hut narsam mák parai ngo, ‘Keskam, iau longoi ngoromin uri narsam,’ ngo a parai ngorer ki una hol palai sár.”

5 Má boh kalilik án aratintin er, ái rung er namur di utung di mai boh apostolo, di parai singin ngo, “Konom, una tangan gim suri na pakta i kángim ruruna uri narsán ái Káláu.”

6 Mái Konom a kos di ngoro minái,

“Ngo kamu ruruna na ngorer i kotlin kali, káksiai ngo a tu gengen sár, a arwat sár ngo gama parai singin kuil min ngo, ‘Hai! Una támrabut má unák han tur ada i lontas!’ Má kuil er na longra pasi má nák tárma gam.”

Talar káián toptop

7 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák parai ngoromin,

“Má ngo tekes tili gam a kálámul pakta má a mon i kán toptop a lu him ada i num ngo a lu ololoh i tan sipsip ami bos, má ngo a kaleng tili him uri malar i rahrah, ngádáh una parai singin ngoi? Káp una te parai singin kam toptop ngo na sangar suri na ani áián suri ái na namnam táil.

8 Auh, kápte sang. Ngoro minái una parai singin kam toptop ngoi, ‘Una tutun be á iáu. Io unáng kelkeles, má namur unák sokoi namnam inak ani má unáng kipi dan inak nginmi, má una kis nana iau. Má ngo iakte namnam no, ngorer á iáu bul una namnam má unák ngin.’

9 Ngádáh, una ot kuluk uri narsán kam toptop er kabin a longoi tan táit ukte dos on suri? Kápte sang!

10 Má gama ngorer sár mul á gam. Namur ngo gamáte long artálár pas noi kamu talar, gama parai arliu i gam ngoro minái, ‘Git á tan toptop má gitáte longoi sár á kángit talar.’ ”

Ái Iesu a apilpil pasi sángul á lepra

11 Má a sopasun i kán inan urami Ierusalem ái Iesu, ngorer a tangrai arpangia i aru balis á Samaria má Galiláiá.

12 Má ngo kán tu láklák be suri ngo na kusak i kesá malar er, ái Iesu a banai sángul á lepra. Má ding kálik tur tepák sang

13 má dik bin ur singin ngoromin, “Iesu, Konom, una mámna gim!”

14 Mái Iesu a mák di má a parai si di ngo, “Gama han má gamák inngasi páplun i gam singin tan tám osmapak suri dák mákái ngo gamáte sengsegeng alari kamu sasam.” Má ngo di longrai ngorer ki dik han pas. Má ngo kándi tu láklák be tangrai sál, lepra a bokoh pas alari páplun i di má dik sengsegeng.

15 Má kesi tur di á tan lepra erei a mákái ngo ákte sengsegeng. I pákánbung er, a ilang kaleng sur Iesu má a lala para agas Káláu urami bát.

16 Má kálámul er a han sukis dirtapul i narsán keken ái Iesu má a ot kuluk uri narsán. Kálámul er, ái a kakun Samaria.

17-18 Mái Iesu a mákái ngorer má a parai ngoromin, “Di tara sángul á kálámul er iakte asengsegeng pas di, be? Má suri dánih á asir masik minái a kaleng suri ot kuluk uri narsán ái Káláu? Di aiá á asiu á kakun Israel erei?”

19 Mái Iesu a parai singin ngo, “Salaptur má unák lu han. Kam ruruna ákte asengsegeng pas iáu má.”

Enges na tapam hut á lolsit káián ái Káláu?

Mat 24:23-28, 24:37-41

20 Má kesi bung, te Parisaio di gálta Iesu ngo, “Enges á lolsit káián ái Káláu na tapam hut má náng kátlán i git ái Káláu?” Mái Iesu a kos di ngoro minái, “Lolsit káián ái Káláu kápnate mon te akiláng on suri giták mákái ngo er má na tapam hut.

21 Má kápte kes na parai ngo, ‘Gam mákái, minái mái!’ ngo ‘Erei mái tili munang!’ Kápte sang, kápkabin ngo lolsit si Káláu minái sang i katbán i gam!”

22 Má namur ái Iesu a parai narsán kán kalilik án aratintin mul ngoro minái,

“Namur gama nem suri mákái kesi kepwen bung káián Natun Kálámul, mái sár kápte má gama mákái.

23 Má te kálámul alatung da lu parai si gam ngo, ‘Gama mákái, imunang á Natun

17:6: Mat 17:20, 21:21 **17:13:** Him 13:45-46 **17:14:** Him 14:2-3; Mat 8:3-4 **17:23:** Mar 13:21; Luk 21:8

Kálámul!’ ngo ‘Minái sár ái!’ Mái sár koion gama mur i di á tan kálámul er.

24 Má kalkaleng káián Natun Kálámul i kepwen bung káián sang, na ngorer sár i talsán pil a talas tili kesá kuir armongoh uri kesá kuir, má a atalsai naul bim no.

25 Mái sár mulán sang, ái na áslai rangrangas má da mikmikwai i ngaul matananu onin.

26 “Má pákánbung káián Natun Kálámul na ngorer sár i bung hirá ái Noa má rang natun di kusak uri tilik mon.

27 Matananu di lu namnam sár má dik lu ngin, má dik lu kila mul. Kandi tu taltaladeng sár pang i bung er ái Noa a kusak uri tilik mon, má ngorer tilik tibin a hut má a up bing noi matananu.

28-30 Má pákánbung káián Natun Kálámul er na tur soura on, na ngorer sár mul i pákánbung a liu on ái Lot anang i malar á Sodom. Matananu di lu namnam sár má dik lu ngin, má dik lu huhul má sirsira, má dik lu himhimna, má dik lu long rum mul pang i bung ái Lot a táu alari malar er mái Káláu a tarwai kámnah er a pur tilami bát mák up bing noi matananu.

31 “Ái koner ngo na iatung i lol malar i bung er, kápnate kusak mul uri kán rum suri kip kán te táit iatung. Na tu táu sár. Na ngorer sár mul sur koner a him i kán pokon, kápnate kaleng uri kán rum. Na tu táu sár.

32 Gama hol pasi táit er a hut si kán wák ái Lot!

33 Ái koner a tohoi suri na top páptai kán liu til main i naul bim, liu muswan er a kis áklis na bokoh alari. Mái koner kápate mámnai kán liu, ái na atur páptai liu muswan er.

34 “A muswan á minái iau parai si gam. Ngo i libung ngo na kaleng on ái Natun Kálámul, má ngo na ru á kálámul diara boptin tiklik i kesá rum sár, kesá turán na bokoh, má kes nák lu bop iatung.

35 Má ngo i nas, má ngo na ru i wák diara ioh tiklik iatung i kesá goson sár, kesá turán na bokoh, má kes masik sár nák lu kis iatung.

36 [Má ngo na ru i kálámul diara him tiklik ami bos, kesá turán na bokoh, má kes nák lu kis iatung.]”

37 Má tan kalilik án aratintin di gáltai ngoro minái, “Be, Konom, aiá na tapam hut ái á táit erei?” Mái Iesu a kos di ngoro minái ngo, “Erei ngo gama mákái tan wokwok di roh má dik han roh sukis ái, alatung i pokon er á minatin táit. Na mon mul i akiláng ngorer suri para tusi pokon na tapam hut ái á táit erei.”

18

Worwor artálár mai mokos má tám nagogon

1 Kesi bung, ái Iesu a parai worwor artálár minái uri narsán kán kalilik án aratintin suri da lu sung áklis má koion da lu puplir.

2 Mái Iesu a sopasun kán worwor mák parai ngoro minái,

“Kesi kálámul a kis i kesá malar. A tám nagogon, mái sár a tánlak i nagogon si Káláu má i worwor káián kálámul mul.

3 Má kesi mokos tilatung i malar erei sár a lu balbal han uri narsán tám nagogon er mák lu sungi ngo, ‘Una tangan iau má una oboi kálámul er giur lu togor suri na anokwa iau má nák hul iau.’

4 Má tám nagogon er a lu longrai ngorer má kápate lu long tekesi táit suri tángni mokos er. Mái sár kesi pákán má, kálámul er a ngoi singin sang ngo, ‘A támin ngo káp iau te lu longra pasi worwor si Káláu má tan kálámul mul,

5 ái sár ngo mokos minái a lu balbal han uri narsang mák lu som kusa iau. Ngorer ina mákái má inak tángni, na káp balbal kaleng uri narsang má nák amerok i kak hol!’ ”

6 Má ngorer ái Konom Iesu a sopasun kán worwor mák parai ngoro minái,

“Gamáte longrai á worwor káián tám nagogon sáksák erei.

7 Ngádáh, ái Káláu kápnate long anokwa di ái rung er ákte long pas di ur káián sang, ái rung er kandi tu tang uri narsán i nas má i libung mul? Ngádáh, na talsir ái Káláu suri tangan di?

17:28-30: Tgk 18:20, 19:25 **17:31:** Mat 24:17-18 **17:32:** Tgk 19:17, 26 **17:33:** Luk 9:24 **18:1:** Kol 4:2; 1Te 5:17

8 A muswan á minái iau parai si gam.
Ái Káláu na sangar i tármai kandi sung má
nák lu tangan di. Mái sár i pákánbung ngo
ái Natun Kálámul na kaleng, ngádáh, na
bana te kálámul di ruruna uri narsán ngo
kápte?”

Worwor artálár mai kesi Parisaio má tám kip takis

9 Mái Iesu a parai mul i worwor artálár
minái uri narsán tan kálámul erei di hol
sang i di ngo dikte tám nokwan má di
hol agengen i tan kálámul, má a parai
ngoromin,
10 “Kesi pákán aru kálámul diar láklák
tapam urami rumán osmapak suri diara
sung. Kesá turán a Parisaio, má kes a
tám kip takis.
11 Ngorer má Parisaio a sámtur má
a parai suri sang i kán sung ngoromin,
‘Káláu, iau utung kuluk uri narsam
kápkabin á iau káp iau te ngoro tan
kálámul, ái rung di lu agur pasi pirán tabal
káián lite, má di tan tám longoi sápkin mul,
mái rung di lu bop mai wák kán lite. Má
iak para agas iáu mul ngo á iau káp iau te
ngoro kono mer si tám kip takis.
12 Má iau lu ahal aru i bung on á kesá
wik, má iau lu bal artabar uri narsam mai
keskeskesá táit tili tan táit iau otoi.’
13 Mái sár tám kip takis er a kálik tur
tepák má kápate saktádái aur urami bát.
A tu tur mai rumrum iatung má a tinang i
bál, má ngorer a tututi bongbongon mák
parai ngo, ‘Káláu, á iau á tám sápkin á
minái. Una mámna iau!’ ”
14 Mái Iesu a parai ngoromin, “A
muswan á minái iau parai si gam. Tám
kip takis minái a han mai lala taun, mái
sár ái Káláu a anokwa pasi. Má ngorer
i pákánbung kálámul er a kaleng uri kán
rum sang, ákte sengsegeng má. Má Pari-
saio kápte. Kápkabin ái rung di apakta
pas di sang, ái Káláu na agengen i di sár.
Mái koner a agengen pasi sár, ái Káláu na
apakta pasi sang.”

Ái Iesu a asosah i boh gengen kalilik
Mat 19:13-15; Mar 10:13-16

15 Má te kálámul di lam tari rang nat di
uri narsán ái Iesu suri na top i di má nák
asosah i di. Mái sár tan kalilik án aratintin
di mákái tan kálámul erei má dik tur kalar
di suri koion da longoi ngorer.
16 Mái sár ái Iesu a bin pasi tan gengen
kalilik uri narsán, mák parai ngo, “Gama
hol palai boh gengen kalilik ur singing.
Koion gama tur kalar di kabin ngo kandi
ái rung ngoromin á lolsit si Káláu.
17 A muswan iau parai si gam, ái koner
a nem ngo na kusak i lolsit si Káláu, na
ruruna pasi ngorer i gengen kalik a ru-
runa i kákán. Ngo kápnate longoi ngorer,
ki kápte sang na kusak.”

Kálámul a konom
Mat 19:16-30; Mar 10:17-31

18 Má kesi pakpakta kandi tan Iudáiá a
gálta Iesu ngo, “Tám Aratintin, iáu lain
kálámul. Dánih ina longoi suri inak atur
páptai liu áklis?”
19 Mái Iesu a longrai mák parai singin
ngoromin, “Suri dáh u utung iau ngo iau
lain kálámul? Ái Káláu masik sár a kuluk
má kápte kes mul.
20 U mánán i nagogon er a parai
ngoromin ngo koion una longoi sápkin mai
wák káián lite kálámul, má koion una up
bingi tekesi kálámul, má koion una sik-
sikip, má koion una poklah pasi angagur
uri tekesá kálámul, má una rumrum i
kakam mái mamam.”
21 Má kálámul er a longrai mák parai si
Iesu ngo, “Turpasi til tungu iau kalik be,
iau lu mur arwat pas noi tan nagogon erei
ák han pang onin.”
22 Má a longrai ngorer ái Iesu má a parai
singin ngo, “Kesi táit sár u sáhár suri. Una
han sira palai kam bos minsik no má una
tari pirán tabal singin bos maris. Má ngo
una longoi ngorer, na kaiam besang á boh
lain minsik imi bát. Má una lákám unák
mur i iau.”
23 Má ngo kálámul erei a longrai worwor
si Iesu uri narsán, ák lala tinang i bál má,
kabin ngo a tilik konom sang.
24 Mái Iesu a mákái ngo kálámul er a
tinang i bál mák parai singin ngoro minái,

18:12: Ais 58:1-4; Mat 23:23 **18:13:** Sak 51:1 **18:14:** Mat 23:12 **18:17:** Mat 18:3 **18:18:** Luk 10:25 **18:20:** Kal 20:12-16; Nag 5:16-20

“A tuan rakrakai muswan si di á boh konom suri da kusak uri lolsit si Káláu.
25 Kamel ngo na sol uri polgon nil án babaut, ái a malmu si diar á kálámul a konom ngo na sol uri lolsit si Káláu.”
26 Má tan kálámul di longrai ngorer má dik gálta Iesu ngoromin, “Ngo ngorer, ki ái sinih sang na liu? Kápte kes sang na kusak!”
27 Mái Iesu a kos di ngo, “Táit ngo matananu kápte di arwat suri da longoi, ái Káláu a arwat sang suri long arwat pasi.”
28 Mái Petero a parai si Iesu ngoromin, “Mákái, Konom, gimáte han alari kángim boh rum má gimá murmur i iáu.”
29 Mái Iesu a parai si di ngo,
“A muswan iau parai si gam ngo kes a han alari kán rum ngo kán wák ngo rang tuán ngo mámán mái kákán ngo rang natun suri lolsit si Káláu,
30 i liu onin na atur páptai marán mul, má namur na atur páptai liu áklis.”

Átuil pákán ái Iesu a worwor suri kán minat
Mat 20:17-19; Mar 10:32-34

31 Mái Iesu a lam pasi kán kalilik án aratintin uri risán alari matananu mák parai si di masik ngo,
“Mákái, git han má urami Ierusalem á minái, má ngorer na tapam hut muswan má i tan táit erei tan tám worwor tus dikte sir páptai alhirá sang suri Natun Kálámul.
32 Ái Natun Kálámul da tari uri limán boh kálámul tili risán ami Ierusalem má da tartar retret singin, má da ot bilingnai má da iapsi páplun,
33 má ngorer da rapsi má dák up bingi. Má ngo na rah i atul á bung, na liu kaleng mul.”
34 Tan kalilik án aratintin di longrai ngorer, mái sár kápdite talas ur on á tan táit erei. Sálán á tan worwor a punpunam alar di, má kápdite mánán tusi táit ái Iesu a parai.

Ái Iesu a asengsegeng pasi rau a tám sung
Mat 20:29-34; Mar 10:46-52

35 Mái Iesu a lu hanhan pátmi malar á Ieriko má kesi kálámul a rau tám sung a lu kis iatung i risán sál mák lu sungi tan kálámul er di lu láklák pátmi sár.
36 I pákánbung a longrai irngán matananu di tiklik mam Iesu, ki ák gálta ngo, “Be, wa dánih á ngorer a tapam hut?”
37 Má matananu di parai singin rau erei ngo, “Ái Iesu kakun Nasaret er a láklák sorliu.”
38 Má rau er tám sung a lala bin ngo, “Iesu, á iáu natun ái Dewit! Una mámna iau!”
39 Má te kálámul er di láklák táil i Iesu di tur kári má di parai singin rau er ngo na kis pau. Mái sár a lala bin pakta sang urami bát ngoromin, “Natun ái Dewit, una mámna iau!”
40 Mái Iesu a longrai kálámul er má a sámtur, má a artari suri da lami rau uri narsán. Má ngo rau er a hut i narsán, ái Iesu a gáltai ngo,
41 “Dánih u nem on ngo ina longoi mam iáu?” Má kálámul a rau er a kokos ngoromin, “Konom, iau nem sár ngo na talas i matang.”
42 Mái Iesu a parai singin ngo, “Una mákmák sár. Kam ruruna ákte aliu pas iáu.”
43 Má káp melek sár mul má a talas i mátán, má a mur i Iesu tangra sál mai parpara agas uri narsán ái Káláu. Má matananu di mákái ngorer, má di no mul di párnga Káláu.

19

Ái Iesu mái Sakius

1 Mái Iesu a kusak uri malar á Ieriko má a tu láklák sorliu sang iamunang.
2 Má kesi kálámul a pakpakta káián gegen him di lu kip takis, a iatung ái, má a konom, má ngisán á kálámul er ái Sakius.
3 Kápate lu mák Iesu be, má kán lala riri sang a nem ngo na mákái, má ngorer a tohoi suri mák Iesu i katbán matananu. Mái sár ái Sakius a kuir kálámul sár má kápate arwat suri na mák Iesu kabin i lala matananu di tur kauli.
4 Má ngorer ái Sakius a rut táilnai matananu i sál er ái Iesu di da láklák on,

18:31: Luk 24:44 **18:32:** Luk 9:22, 44 **18:34:** Mar 9:32

má a sa uramuni kesá dolon kubau suri na lain mák Iesu.
5 Má ngo ái Iesu a purut iatung i pokon
er a tur ái i kubau mák tántán uramuni
ngorer, ki ák mák Sakius mák parai singin
ngo, “Sakius, una sangar i sosih tilatung
kabin ina bop sang i kam rum inái i
libung.”
6 Mái Sakius a longrai ngorer má a san-
gar i sosih tilatung i kubau má a árár pas
Iesu, má a long pas Iesu uri kán rum má a
kododong i bál suri.
7 Má matananu di mákái ngo ái Sakius
a long pas Iesu uri kán rum, ngorer a sák
i bál di má di turpasi wor arkuh i di sang
má dik parai ngo, “Kálámul min a asir mák
han uri rum káián tám sápkin!”
8 Má i pákánbung kándi tu namnam be,
ái Sakius a sámtur mák parai si Konom
ngo, “Mákái, Konom. Inái iau oror ngo
ina tari risán i kak omobop uri narsán
boh maris. Má tan kálámul iakte agur
pasi kandi pirán tabal tungu, má ina kos
kalengnai uri narsá di mai mámát i pirán
tabal iau agur pasi mam te mul urami
iátin.”
9 Mái Iesu a longrai ngorer má a parai
singin ngoromin, “Onin gam er gam lu kis
i rum minái, gamáte mák ilmi má araliu
káián ái Káláu ákte hut narsá gam, kabin
kálámul min a gegen mul si Abaram.
10 Má Natun Kálámul ákte hut suri ser
pas di ái rung erei di han benget, má suri
na aliu pas di mul.”

Worwor artálár mai pirán tabal
Mat 25:14-30

11 Má matananu di longrai worwor kán
tu parai ái Iesu uri narsán i di. Má ái sang
ái Iesu ákte páput má suri na purut ami
Ierusalem. Má di á matananu di hol on
má ngo lolsit káián ái Káláu na tapam hut
sang má, erei ngo ái Iesu na kusak urami
Ierusalem. Io, má ngorer ái Iesu a parai
worwor artálár uri narsá di á matananu.
12 A parai ngoromin,
“Kesi kálámul tilatung a kálámul pakta
má a han uri malar tepák suri da oboi
ngis án kabisit on. Má namur na kaleng
uri kán balis sang má náng kabisit
iatung má na tu kátlán i matananu
tilatung i kán balis.
13 Má i pákánbung ngo na han on á
kálámul pakta erei, a bin pasi kán sángul
á tám arardos uri narsán, má a tari kesá
kepwen pirán tabal gol si di keskeskes mák
parai si di, ‘Á iau ina lu han má. Má pirán
tabal min iau tari si gam, gama lu him mai
suri nák pakta pang i bung ina kaleng.’
14 “Má tan kálámul tilatung i kán balis
di lala matai kálámul er, má ngorer di
dos palai te kálámul namurwai kálámul
pakta erei uratung i malar a han ur
on má dik parai, ‘Kápte gim nem on á
kálámul erei suri na kángim kabisit má
na kátlán i gim mul.’
15 Mái sár kápte di tármai sung káián
matananu, má ngorer kálámul pakta erei
di oboi áng kabisit má. Má namur a hut
kaleng uri kán malar, má ngorer a artari
suri kán tan tám arardos iatung er ákte
tari pirán tabal si di suri da tapam hut i
narsán. A nem suri na mánán pasi ngo a
is á pirán tabal dikte him pasi urami iátin
i pirán tabal er a tari si di.
16 “Má mulán tám arardos a hut i
narsán mák parai, ‘Mákái, konom. Iakte
him mai á pirán tabal u tari singing má
iakte him pasi sángul á pirán tabal mul
urami iátin á pirán tabal er u tari.’
17 Má kabisit erei a mákái ngorer mák
parai singin tám arardos erei ngo, ‘A kuluk
taladeng. Iáu lain tám arardos sang. Ukte
muswan suri longoi gengen talar erei, má
ngorer ina tari tilik talar singim. Ina obop
iáu má unáng kátlán i sángul á malar.’
18 “Má áruán kálámul a hut i narsán
mák parai, ‘Mákái, konom. Iakte him
mai á pirán tabal u tari singing má iakte
him pasi alim á pirán tabal mul urami
iátin á pirán tabal er u tari.’
19 Má kabisit er a mákái ngorer mák
parai singin ngo, ‘A kuluk. Má ngorer á
iáu una kátlán i alim á malar.’
20 “Má kes mul á kálámul a hut i narsán
mák parai, ‘Konom, minái sár á kam
pirán tabal, iau duri mai sepen kaen má
iak punmai.
21 Iau mátut na mák rong i kam pirán,

19:7: Luk 15:2 **19:8:** Kal 22:1; Lál 5:6-7 **19:9:** Luk 13:16; Apo 16:31 **19:10:** Luk 15:4; Ioa 3:17; 1Ti 1:15
19:17: Luk 16:10

kabin iáu tuan songap. Kam tan minsik kápte ngo iáu u lu himna pasi sang. Auh, iáu konom mai tan táit bos lite kálámul di himna pasi.'

22 "Má kabisit a parai singin kálámul
er ngo, 'Iáu sápkin tám arardos sang.
Kam worwor er ukte parai, ina ariwa
kalengnai uri iáu má nák nagogon i iáu
sang! U mánán ngo iau tuan songap má
kak tan minsik kápte ngo iau lu himna
pasi sang, ái sár iau konom mai tan táit
bos lite di himna pasi.

23 Ngorer ki suri dánih kápute oboi kak pirán tabal i rumán pirán tabal? Má ngorer minái má iakte kaleng, ina top kalengnai á pirán tabal er mam te pirán tabal mul urami iátin.'

24 Má namur a parai singin tan kálámul di sámtur pagas iatung ngo, 'Gama long pasi alari á pirán tabal erei má gamák tari singin tám arardos er a apángái sángul á pirán tabal.'

25 Mái sár ái rung er di sámtur di longrai ngorer má dik sodar má dik parai singin ngo, 'Konom, wa ákte top on mái sángul á pirán tabal ái!'

26 "Má kabisit er a kos di ngoromin,
'Iau parai si gam, ái koner a atur páptai
marán má a lu him mai, na kipi marán
mul. Mái sár koner a atur páptai mudán
sár, má kápate lu him mai mudán er a
top on, namur na bokoh alari á mudán
er singin.

27 Má tan kálámul er di kurtara mam iau kápdite nem i iau suri ina kabisit kandi, gama long pas di ur main i mátán táil i iau má gamák up bing di.' "

Matananu di árnga Iesu ngo a kusak ur Ierusalem
Mat 21:1-11; Mar 11:1-11; Ioa 12:12-19

28 Mái Iesu a be para noi worwor artálár erei uri narsán tan kálámul má a aptur alar di. Má namur a lu láklák táil urami suri malar á Ierusalem.

29 Má a lu hanhan pátmi aru i malar er Betani má Betepage iatung i pungpung á Oliwa, mái Iesu a dos palai aru kalik án aratintin

30 mák parai si diar ngoromin, "Gaura han uramudi malar imudi. Má ngo gaura kusak ur on, káp melek mul gaura mákái kesi gengen dongki di puta páksi má kápte kes a kis be on. Gaura pálás pasi dongki erei má gaurák lami ur main.

31 Má ngo tekes na gálta gaur ngo, 'Suri dánih gaur ulát pasi dongki erei?' ki gaura parai singin, 'A nem on ái Konom suri na him mai be.' "

32 Má ngorer diará han má, má diará mákái tan táit ngorer sár ái Iesu ákte parai si diar.

33 Má ngo diar má lu ulát pasi gengen dongki erei, ái koner káián á dongki a parai si diar ngo, "Suri dánih gaur ulát pasi á gengen dongki erei?"

34 Ki diará kokos ngoromin, "A nem on ái Konom suri na him mai be."

35 Ngorer diar má lami dongki erei uri narsán ái Iesu, má diar má ulát pasi lusán i diar ki diar má pálsi i iátin dongki, má ngorer diará tangan Iesu urami iátin dongki erei.

36 Mái Iesu a kis i dongki, má dongki kán tu láklák mam Iesu tangra sál. Má marán di pálsi lusán i di tangrai sál suri na láklák on i dongki, má ngorer di para aposoi kandi rumrum uri narsán ái Iesu.

37 Ái Iesu a iatung i sál er a sosih til-amuni pungpung á Oliwa má ákte páput sár suri na kusak ur Ierusalem. Má on á pokon erei, tilik matananu no er di lu mur-mur on. Di turpasi mái para agas Káláu mai lala kaungán i di suri tara akiláng dikte mákái,

38 má dik parai ngoro minái, "Ái Káláu na kuluk mai kabisit er a hut mai ngisán ái Konom! Matau urami bát má gita sángwái ngisán ái Káláu urami sang!"

39 Má te Parisaio di iatung i katbán matananu di longrai ngorer má dik parai si Iesu ngo, "Tám Aratintin, una dos kári matananu er di mur i iáu suri koion da para ngorer."

40 Mái Iesu a kos di ngo, "Iau parai si gam ngoromin. Ngo da kis pau ái rung minái, wa tan hat sang merei da turpasi

19:26: Mat 13:12; Luk 8:18 **19:38:** Sak 118:26; Luk 2:14

wakwak má parpara agas uri narsán ái Káláu!”

Ái Iesu a mákái bimán rum á Ierusalem mák tang

41 Ái Iesu ák lu hanhan pátmi má i bimán
rum á Ierusalem. Má ngo a mákái, a tangsi
kabin a sák i bál suri,
42 mák parai ngoromin,
“Iau nem ngo iáu, Ierusalem, una han
mánán i sálán moloh onin. Mái sár káp
una te mákái má sálán á moloh erei, ákte
punpunam alar iáu.
43 Na mon i pákánbung da tapam hut i
kam tan kurtara má da tur kaul iáu, má da
tur kári sál i boh goson no suri kápte kes
na táu.
44 Da amosrah i iáu sang, Ierusalem,
má da up bing noi tan kálámul di kis i
katbán i iáu, ngorer má kápte kesi hat na
bop ami iátin kes, da suh pala noi. Tan táit
min na tapam hut narsam kabin ukte su
bahim ur on má uk matai suri mák ilmi
pákánbung er ái Káláu a hut suri aliu iáu!”

Ái Iesu a kusak uri rumán osmapak
Mat 21:12-17; Mar 11:15-19; Ioa 2:13-22

45 Mái Iesu a lu hanhan má a hut á
Ierusalem máng kusak uri pelbut i rumán
osmapak má a turpasi tipar palai bos
kálámul di lu sirsira iatung.
46 Má a parai si di ngoromin, “Dikte le on
i Buk Tabu ngoromin, ‘Kak rum na rumán
sung sang,’ mái sár gamáte pukda pasi suri
ák nián him káián bos tám siksikip!”
47 Mái Iesu a aratintin i rumán osmapak
i bosbos bung erei. Má bos pakpakta kán
tan tám osmapak má tan tám mánán uri
nagogon má tan kálámul pakta, di ser sál
suri ngádáh da up bingi ngoi.
48 Mái sár kápdite ser pas te sál suri da
mur on kápkabin matananu di lala pátir
suri longrai worwor si Iesu.

20

Di gálta Iesu suri ngo til ái á rakrakai káián
Mat 21:23-27; Mar 11:27-33

1 Má kesi bung, ái Iesu a atintini
matananu iatung i rumán osmapak má ák
lu arbin mai lain arbin. Má tan pakpakta
kán tan tám osmapak má bos tám mánán
uri nagogon má te kálámul pakta, di mákái
má dik hut i narsán
2 má dik gáltai ngo, “Una parai si gim,
sinih a dos pala iáu er uk longoi tan táit
ngorer? Mái sinih a tari nokwan erei
singim?”
3 Mái Iesu a kos di ngoromin, “Má iau
mul ina gálta gam má gama parai singing.
4 Gam mánán ái Ioanes Tám Arsiu? Sinih
a dos palai suri arbin má arsiu? Sinih a
tari singin á him erei? Ái Káláu? Ngo a
hut sang tili kán holhol sár?”
5 Má dik nguruk arliu i di sang
ngoromin, “Ngo gita parai ngo ái Káláu
a tarwa Ioanes ur main, ki na parai
ngo, ‘Suri dáh kápgamte ruruna i kán
pinpidan?’
6 Má ngo gita parai ngo káián sang ái
Ioanes a hut tili kán hol sang, ki matananu
da bás bing git kabin di ruruna i Ioanes
ngo ái á tám worwor tus káián ái Káláu.”
7 Má ngorer ding kos Iesu ngoromin,
“Kápgimte mánán.”
8 Mái Iesu a longrai ngorer mák parai si
di ngo, “Á iau mul káp ina te parai si gam
ngo ái sinih a tari nokwan singing má iak
longoi bos táit minái.”

Worwor artálár mai bos tám himhimna i numán wain
Mat 21:33-46; Mar 12:1-12

9 Mái Iesu a parai kesi worwor artálár
narsán tan kálámul ngoromin,
“Kesi kálámul a soi kesi numán wain
má a tar páksi singin bos tám himhimna
mák han alar di suri na lala kis i malar
tepák.
10 Má namur ngo ákte arwat i
pákánbung suri lus talmi wán wain, io a
dos palai kesi tám arardos suri kip te risán
wán wain tili kán num. Mái sár bos tám
himhimna di mákái tám arardos erei a
hut narsá di, má di ubi má dik dos pala
kalengnai mai wáin limán.
11 Namur kákán num a dos palai
kesi tám arardos mul, mái sár bos tám
himhimna di ubi mul má di abilbilingnai
sang má di dos kalengnai mai wáin limán.

19:44: Luk 21:6 **19:46:** Ais 56:7; Ier 7:11 **19:47:** Luk 21:37 **20:9:** Ais 5:1

12 Má a dos palai mul i átuil tám
arardos má bos tám himhimna dik up
sáksáknai mul ngorer má dik buswa aso
palai tili polgon numán wain.
13 "Má kálámul er káián á numán wain
a parai singin sang ngo, 'Dánih má ina
longoi? Ina dos palai natung, kang kalik
alal. Te ngoi gut da rumrum on má
kápdate ubi.' Má ngorer ák dos palai
mái natun.
14 Mái sár bos tám himhimna di mákái
ngorer ki dik worwor arliu i di ngoromin,
'Mákái, erei mái natun, ái koner na tur
kelsen. Gita up bingi suri numán wain na
ur kángit!'
15 Má ngorer di tolai má dik buswa aso
palai tilami numán wain má dik up bingi."
Má ngo ái Iesu a arahi puksai wor-
wor artálár erei, ki ák gálta di ngoromin,
"Dánih má na longoi á kálámul er káián á
numán wain mai bos tám himhimna?
16 Bung na hut kaleng, na up bingi bos
tám himhimna erei má na tari numán
wain ur singin te lite tám himhimna bul."
Má ngo tan kálámul di longrai ngorer, ki
dik parai si Iesu ngo, "Kápte sang a arwat
ngo na ngorer!"
17 Mái Iesu a sálsálah aririu i di má ák
gálta di ngoromin, "Gam hol on ngorer
sár gam parai, ái sár Buk Tabu a parai lite
ngoromin ngo
'Hat erei bos tám long rum di pukpukwai,
mái sár ái Káláu a aksimi hat erei suri
áng kábutkis si di no á tan hat.'
18 Má tara dáh da pur uri iátin hat erei da
tu gingin sáksák. Má ngo hat erei na pur
uri tekes, na ekesi sá peksai má nák mat."
19 Má bos tám mánán uri nagogon má
bos pakpakta kán tan tám osmapak di
mánán tangrai ngo ái Iesu a para tusi wor-
wor artálár er a arwat mam di, má ngorer
dik nem suri kabat Iesu i án pákánbung
erei sang. Mái sár kápdite long arwat pasi
kabin di bulat suri matananu.

Di gálta Iesu suri hul takis
Mat 22:15-22; Mar 12:13-17

20 Má ngorer di mák tangra Iesu suri
dánih na longoi. Má dik long pas te
kálámul mul má dik hul di suri da pidir
pas Iesu suri te worwor a sák na parai,
má namur da atatir uri Iesu singin kálámul
pakta til Rom suri ngorer da tar Iesu sang
uri limán suri nák nagogon on. Má tan
kálámul er di hul di, di hut narsá Iesu mai
kándi angagur ngo di muswan mai kándi
argátna,
21 má dik parai singin ngoromin, "Tám
Aratintin, gim talas ngo iáu lu worwor má
aratintin mai támin muswan. Má gim talas
mul ngo kápute lu tur i kesi risán masik,
má iáu lu atintini matananu mai muswan
suri sál si Káláu.
22 Gim nem ngo una bit gim be. A
mángát á kángit nagogon ngo gita tar takis
ur si Kaisar? Ngádáh, gita tari ur si Kaisar
ngo kápte?"
23 Mái sár ái Iesu a mák ilmi ngo da pidir
pasi, má ngorer a parai si di ngo,
24 "Gam kip tekesi pirán tabal inak
mákái. Sinih á tantanián má ngisán á
minái di le on?" Má di kos Iesu ngo, "Ái
Kaisar."
25 Mái Iesu a parai mul si di ngoromin,
"A kuluk. Gama tari sang si Kaisar táit
káián ái Kaisar. Má táit káián ái Káláu,
gama tari sang si Káláu."
26 Má kápdite arwat ngo da pidir pas
Iesu i mátán matananu suri tekesi táit a
parai. Wa di longrai ngorer a kokos ái Iesu
má dik pángáng, má ngorer di tu kis pau
sár.

Bos Sadukaio di gálta Iesu suri liu kaleng
Mat 22:23-33; Mar 12:18-27

27 Má namur te á bos Sadukaio di han
suri gálgálta i Iesu, di ái rung er kápdite
ruruna ngo kálámul erei a mat na liu
kaleng mul i liu namur.
28 Di hut narsá Iesu ngorer má dik parai
ngoromin,
"Tám Aratintin, ái Moses a le i na-
gogon minái ur si gim. Ngo kálámul a
mat alar kán wák má kápate kákáh ái
kán wák singin, ái tuán na kila pasi bul
i kán mokos suri nák mon i natun suri
ngisán ái kákán na liu pagas sang.
29 "Má ahit i aratuán. Mulán i di a kila,
má namur ák mat má kápte te natun be.

20:17: Sak 118:22 **20:18:** Ais 8:14-15 **20:20:** Luk 11:54 **20:28:** Nag 25:5

30 Ngorer má áruán i di a kila pasi bul i
mokos sár erei, má namur a mat má kápte
besang te natun.
31 Má namur átuil i di a ngorer mul.
Má ngorer ahit no á aratuán er, di kila pasi
kes sár á wák, má di no di mat alari má
kápate mon i te nat di singin wák er.
32 Má namur má, wák mul ák mat.
33 Ki namur di no da liu kaleng i liu
namur, sinih sang má tili di na kán wák
muswan á wák erei, kabin ahit no di kila
pasi?"
34 Ái Iesu a longrai ngorer máng kosoi
boh Sadukaio ngoromin,
"I liu án naul bim onin tan kálámul má
tan wák di lu kila.
35 Mái sár i liu namur, kápte. Ái rung
er di nokwan i mátán ái Káláu, da aptur
kaleng alari minat má kápdate lu kila
36 kabin kápdate mat mul. Da liu
ngoro boh angelo má da rang natun ái
Káláu kabin dikte aptur kaleng tili minat.
37 Gam ruruna ngo rung di mat kápte
da liu kaleng. Mái sár ái Moses a para
inngasi ngo a mon sang á apaptur kaleng.
Gama wásái er i kuir pinpidan a le on
ái Moses mák puksai aun kubau a inan
má kápate bam. On á kuir erei, ái Moses
a utung Káláu ngo ái á Káláu káián ái
Abaram má Káláu káián ái Aisak má Káláu
káián ái Iakop. Git talas ngo sálán kán
worwor er ngo káksiai ngo dituláte mat
má, ditul liu be má ditulá lu lotu uri
narsán ái Káláu.
38 Ái rung er di lu lotu uri narsán ái
Káláu, káksiai ngo kápán páplun i di ákte
mat, wa di á tan liuán kálámul sang. Uri
mátán ái Káláu, di no di liu pagas."
39 Má te tám mánán uri nagogon di
iatung di parai si Iesu ngo, "Tám Aratintin,
kam kokos er a kuluk."
40 Má di parai ngorer kabin kápte kes
mul tili di a mangan suri bali gálta Iesu.

Ái Iesu a gálta di suri Mesaia
Mat 22:41-46; Mar 12:35-37

41 Mái Iesu a gálta di ngoromin,
"Bos tám mánán uri nagogon di parai
ngo Mesaia ái á natun ái Dewit, be?
Ngádáh a ngoi?
42 Má kes mul á aratintin, ái Dewit
sang a parai sur Karisito iatung i buk án
parpara agas ngo,
'Ái Káláu a parai singin kang Konom
ngoromin,
"Una kis main i risán minging suri da
árnga iáu,
43 má iau ina suka bámiai kam tan kur-
tara uri lalin kikim má ina arum-
rum di."'
44 Ki ngádáh a ngoi ngo Mesaia a sum-
lahin ái Dewit má ái sár mul á kán
Konom? A kabin ái Dewit a mák ilmi
ngo Mesaia ákte kis má i pákánbung er.
Ngorer a talas ngo Mesaia a sumlahin ái
Dewit, má ái sár á kán Konom mul."

Ái Iesu a akeng i matananu suri tatalen án laes
Mat 23:1-36; Mar 12:38-40; Luk 11:37-52

45 Má marán matananu di iatung be
má dik longra Iesu ák parai ngoromin ur
singin kán kalilik án aratintin,
46 "Gama ololoh suri tatalen káián bos
tám mánán uri nagogon. Di lu parmat
mai salsaliu tangrai sál mai kandi mer-
mer a dol suri tan kálámul da lu rumrum
i di. Di nem ngo matananu da lu árár
pas di i pokon án sirsira, má dik lu nem
mul suri sukis i tan kiskis táil i rumán
lotu, má i bos longsit dik lu nem i sukis i
kiskis erei matananu da rumrum i di ái.
47 Di lu agur pasi minsik kán tan
mokos, má dik lu longoi dolon sung suri
agurái matananu dák mák di ngo di tám
nokwan. Na lala sorliu á kándi rangrangas
namur!"

21

Maris án wák a tari a pakta
Mar 12:41-44

1 Ái Iesu a iatung i rumán osmapak i
kuir rum er di lu obop pirán tabal ái, má a
mákái tan konom di tari kandi artabar uri
nián omobop.
2 Má a mákái mul i kesi maris án mokos
a han mák oboi aru gengen pirán tabal sár.
3 Má a parai si di ngo, "Mákái! A támin
muswan iau parai si gam, maris án mokos
minái a tari a pakta si di no ái rung di obop
pirán tabal main i nián omobop,

20:37: Kal 3:6 **20:42:** Sak 110:1 **21:3:** 2Ko 8:12

4 kabin ái rung er di tari gengen risán sár
tili kandi tilik omobop má ngorer kápdite
sáhár. Mái sár ái koner a maris muswan
a tar noi sang i kán pirán tabal erei a mon
singin ngo na tángni kán liu."

Worwor taru si Iesu suri rumán osmapak ngo na sák
Mat 24:1-2; Mar 13:1-2

5 Má te kálámul iatung di mákái lalain
hat dikte longoi rumán osmapak mai má
tan táit erei matananu dikte artabar mai
uri narsán ái Káláu uri merei rumán osmapak. Di mákái ngorer ki kandi tu parai
rumán osmapak ngo a lain mák kuluk. A
longrai ngorer ái Iesu mák parai si di ngo,
6 "Tan táit imuni kamu tu mákái,
kápnate kis ngorer namur. Na hut besang
i bung erei ngo tan kurtara da suh pala
noi tan hat má da buswa sarai uri bim, má
kápte kesi hat na lu kis i nián."

Pákánbung án arangrangas
Mat 24:3-14; Mar 13:3-13

7 Má tan kalilik án aratintin di gálta Iesu
ngo, "Awái, Tám Aratintin, unák bit gim be
á iáu suri tan táit minái. Enges na hut, má
dánih á akiláng gima mákái suri mák ilmi
ngo ákte páput má?"
8 Mái Iesu a parai si di ngoromin,
"Gama ololoh kuluk suri koion á tekes
na lam bengta gam. Kabin marán da hut
má da arbin mai ngisang má dák parai
ngo, 'Á iau á Mesaia!' má 'Ákte hut á
pákánbung án arahrahi!' Mái sár koion
gama mur i di.
9 Koion gama ráuráuwas erei ngo da
bit gam suri arup iamunang tepák má
iatung páput mul. Tan táit erei na mulán
hut sang, má kápte besang á arahrahi."
10 Mái Iesu a parai mul ngo,
"Kesi matananu na aptur má nák arup
mai kesi matananu sang. Má bos mát
mul da ngoi, kesi mát na arup mai kesi
mát.
11 Na hut i tara kunkun, má taul itol
má toltolom sasam mul na hut arkaliut
i te tan balis. Má tilami armongoh tara
akiláng na hut, má matananu da ngátngát
on má nák aráuráuwas i di.
12 "Mái sár kápnate hut besang á bos
táit erei, má da long sáksákna gam. Da
lu tola gam má da lu arangrangas i gam,
ngorer da talka gam uri rumán lotu
má dák lu nagogon i gam iatung, má
da obop gam i batbat kalar mul. Má
káplabin sur iau, gama lu tur i nagogon
i mátán táil i boh kabisit má boh tám
nagogon.
13 I bung erei gama tur i nagogon, erár
má pákánbung gamák para talsai uri narsá
di á kamu ruruna uri iau.
14 Má koion gama konngek suri worwor ngádáh gama parai er gama tur i
nagogon.
15 Kápkabin á iau ina apos tari polon
á hol si gam suri matngan wor ngádáh
gama parai i pákánbung er, má kamu tan
kurtara kápdate arwat ngo da kos gam má
puai kamu worwor er.
16 "Má da lu agur tar gam mul ái rang
kák gam mái rang mám gam má rang
buh gam ngo rang tur gam, má dák lu
tar gam uri limán bos tám nagogon má
da obop te tili gam uri minat.
17 Má matananu no da mikmikwa gam
káplabin sur iau.
18 Mái sár kamu liu muswan na tur
pagas, a ngoro kápte kesi towon nih gam
na bokoh.
19 Má kápkabin gama sámtur rakrakai,
ngorer gama atur páptai liu muswan sang
er a kis áklis."

Worwor taru si Iesu suri bimán rum á Ierusalem ngo na sák
Mat 24:15-21; Mar 13:14-19

20 Mái Iesu a sopasun i kán worwor mák
parai ngoromin,
"Mái sár namur gama mákái tan
kálámul án arup da tur kauli bimán rum
á Ierusalem, ki erár gamák mánán ilmi
ngo bimán rum á Ierusalem páput má
na mosrah no.
21 Má ngo gam tara Iudáiá gama mákái
táit erei, ki gama táu uramuni pungpung.
Ái koner ngo na iatung i lol malar na tu táu
sár. Mái rung di iatung i karpala kápdate
kusak mul urami,

21:6: Luk 19:44 **21:14:** Luk 12:11-12 **21:15:** Apo 6:10 **21:16:** Mat 10:21-22 **21:22:** Ier 5:29, 46:10; Ose 9:7

22 kabin bung erei pákánbung án
arangrangas. Má on á pákánbung erei ái
Káláu na long arwat pas noi tan worwor
tus dikte le on suri bung erei.
23 Keskam si di á tan wák erei di
tián mái rung di kis tinánkak mai goion
kalik. Tilik rogorogo na hut i balis á Israel
mái Káláu na tari rangrangas singin kán
matananu.
24 Ngorer tan kurtara da tár bing te tili
di mai kandi tan is án arup, má te da talka
di uri tan balis tepák má da batbat kalar
di ái. Má tan lite kálámul, rung tili risán,
da suka bámiai bimán rum á Ierusalem.
Má pákánbung kandi ái rung tili risán na
turpasi tilatung nák han pang i bung ái
Káláu ákte parai ngo na rah ái i kandi
pákánbung."

Natun Kálámul na kaleng mul
Mat 24:29-31; Mar 13:24-27

25 Mái Iesu a sopasun i kán worwor mák
parai ngo,
"I bung erei sang, da mákái á tan
akiláng na hut soura iamuni armongoh
uri nas má kalang má boh mátmátiah.
Má main i naul bim, matananu da
ngátngát sálán tas er a lala gusgus má
tara kaungán pákán nah a pos.
26 Má tan táit a mon i rakrakai i di
iamuni armongoh, da dikdikdik ngorer i
kunkun a gunra di. Má tan matananu da
lu mákái tan táit erei má dák lu mat palpal
mai mátut, kabin da hol tusi má ngo tilik
sápkin bung na tapam hut i naul bim.
27 Má namur da mákái Natun Kálámul
na hut soura tili kumlán mehmeh tiklik
mai kán rakrakai má mai tilik minmáir
mul.
28 Má ngo gama mákái tan akiláng erei
ákte turpasi má, erár gama tántán urami
kabin erei mái Káláu a hut suri aliu pas
gam."

Aratintin suri aun rarah
Mat 24:32-35; Mar 13:28-31

29 Mái Iesu a parai kesi worwor artálár
uri narsá di ngoromin,
"Gama kipi tohtohpas tili rarah má
boh kubau mul.
30 Ngo gam mákái di oboi hutngin
pákán i di, ki erár gamá mák ilmi má ngo
taul ráin ákte páput sár.
31 Má ngorer sár mul, ngo gamáte
mákái tan táit erei ákte lu huthut, ki gama
mánán ngo ákte páput má pákánbung suri
na tapam hut á lolsit si Káláu.
32 Támin muswan iau parai si gam,
ngaul matananu minái kápdate mat be-
sang má nák tapam hut á tan táit erei.
33 Naul bát má naul bim na bokoh, mái
sár kak pinpidan kápnate pah."

Gama ololoh kuluk!

34 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák
parai ngoromin,
"Gama ololoh kuluk i gam sang suri
koion na taun pápta gam i tan táit til
main i naul bim ngorer i talar mai
gong kári namnam má dan a rakai, má
konngek mul suri tan táit uri tángni
liu. Gama ololoh kuluk suri bung káián
Natun Kálámul na mák hut asodar i gam
ngorer i pidir di banai tangrai bos.
35 Kabin bung erei na hut sang singin
tan kálámul no di kis i naul bim.
36 Mái sár gama ololoh kuluk má gama
sung áklis suri na mon i kamu rakrakai
arwat suri gama tur atu i pákánbung tan
táit erei na tapam hut, má i pákánbung
gama sámtur i nagogon i mátán táil ái
Natun Kálámul."
37 I boh bung erei no, ái Iesu kán tu
aratintin ami rumán osmapak. Má ngo a
lu rahrah má, ái Iesu a lu láklák kaleng
urami pungpung á Oliwa má ák lu bop ái.
38 Má i ngahwán kábungbung sang,
marán kálámul di lu saum suri longrai
aratintin si Iesu ami rumán osmapak.

22

Di ser sál suri tola Iesu
Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Ioa 11:45-53

1 Má bung suri longsit án ani beret káp a
tini sut ákte páput sár má, er di utngi mai
longsit án sorliu palai mul.
2 Má boh pakpakta kán tan tám osmapak
má tan tám mánán uri nagogon, di tohoi
suri ser te sál suri up bing kodongna Iesu

21:24: Sak 79:1; Apa 11:2 **21:25:** Ais 13:10; Ese 32:7; Ioe 2:31; Apa 6:12-13 **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; Apa 1:7

suri matananu kápdate mánán on, kabin di matai matananu da mák up di.

Ái Iudas a sormángát suri agur tar Iesu
Mat 26:14-16; Mar 14:10-11

3 Io, ái Satan a kusak uri Iudas Iskariot, kes tili di á sángul mai aru á kalik án aratintin.
4 Má namur ái Iudas a so alar Iesu di, mák han hut i narsán boh pakpakta kán tan tám osmapak má tan tátáil káián boh tám arup er di lu mákmák kári rumán osmapak, suri ngádáh na agur tar Iesu ngoi uri narsá di.
5 Má ngo di longrai táit na longoi ái Iudas, a gas i bál di má dik oror suri da tar te pirán tabal singin.
6 Má a sormángát sang ái Iudas suri na agur tar Iesu ur si di, má ngorer a ser sál suri na longoi i pákánbung kápdate mánán on i matananu.

Di eran i namnam uri longsit án sorliu palai
Mat 26:17-19; Mar 14:12-16

7-8 Tatalen kán tan Iudáiá a ngoro minái. I libung táilnai longsit án ani beret káp a tini sut, di lu up bingi tan gengen sipsip suri da ani uri akiláng i longsit án sorliu palai. Ngorer má i bung erei sang, ái Iesu a dos pala Petero mái Ioanes mai worwor talas a parai si diar ngoromin, "Gaura han má gaurák eran i ángit namnam suri gita ani uri akiláng i longsit án sorliu palai."
9 Má diará gálta Iesu ngo, "Be, ai u nem on ngo giura han ur ái má eran i namnam án sorliu palai?"
10 A longrai ngorer ái Iesu má a parai si diar ngoromin, "Gaura han urami Ierusalem, má kesi kálámul a kipi átbán dan na bana gaur. Gaura mur on uri rum er na kusak ur on má gauráng kusak namurwai.
11 Má gaurák parai singin kálámul er káián á rum ngo, 'Ái Tám Aratintin a nem i mánán i rum dáh na kis on suri ani namnam án sorliu palai tiklik mai kán kalilik án aratintin.'
12 Má namur ái sang na lam gaur má nák inngas tari lala rum ami iát erei ákte leget on, má gaura eran i namnam iatung."
13 Má ngorer aru kalik án aratintin er diar aptur má diará han urami Ierusalem má diará mákái sang á tan táit ngorer ái Iesu ákte parai si diar, má diará eran i namnam án sorliu palai.

Namnam káián Konom
Mat 26:20-30; Mar 14:17-26; 1Ko 11:23-25

14 Má ákte ronron on á bung erei, ái Iesu tiklik mai kán kalilik án aratintin er ák utung di mai tan apostolo, di sukis suri namnam.
15 Má ái Iesu a parai si di ngo,
"Kak lala nemnem suri ina ani á namnam án sorliu palai minái tiklik mam gam i pákánbung inái káp iau te áslai besang á rangrangas.
16 Má iak para talsai si gam ngoromin. Minái sár á namnam án sorliu palai iau ani, má káp ina te ani mul nák han pang i bung erei lolsit káián ái Káláu na hut, má kak him na rah no, á him erei longsit án sorliu palai a akiláng on."
17 Namur ái Iesu a long pasi kinleh wain mák sung kári, má ák parai ngo, "Top pasi kinleh wain min, má gam no keskeskes gama nginmi.
18 Támin muswan iau parai si gam ngo káp ina te ngin on mul á suir wain nák han pang i bung erei lolsit si Káláu na hut."
19 Namur mul ái Iesu a long pasi kesi tigán balbal mák sung kári, má ák tibi mák tari singin kán kalilik án aratintin má ák parai si di ngoromin, "Minái á kápán páplun i iau, má ái á osmapak uri narsán ái Káláu suri asengsegeng i gam. Turpasi onin, gama lu tibi balbal má gamák lu ani suri ngorer gama lu bálbálsa sur iau."
20 Má ngo ákte rah mái namnam, ái Iesu a parai ngoromin mul si di suri kinleh wain er a tabar di mai, "Kinleh wain minái a akiláng i hutngin kamkabat káián ái Káláu a kápti mai dárang na sal suri hul aliu pas gam.
21 Má mákái! Ái koner na agur tar iau, minái ái, git namnam tiklik.
22 A támin muswan ngo Natun Kálámul na han mur arwat pasi sál suri minat ngorer ái Káláu ákte para páksi. Mái sár

22:3: Ioa 13:2, 27 **22:7-8:** Kal 12:1-27 **22:21:** Sak 41:9; Ioa 13:21-22

na tuan sák bul uri kálámul er na agur tari Natun Kálámul!”
23 Má kalilik án aratintin di longrai ngorer a parai ái Iesu má di lala holhol, má ngorer di turpasi nguruk. Má di gálta arliu i di sang ngo ái sinih tili di ngo na longoi ngorer.

Di wor arkuh suri ngo ái sinih a pakta

24 Má namur tan kalilik án aratintin di turpasi wor arkuh i katbán i di sang suri ngo ái sinih tili di a kálámul pakta kandi.
25 Mái Iesu a parai si di ngo,
“Tan kabisit kándi ái rung tili risán di lala apakta pas di sang má dik lu suka bámiai matananu. Mái sár di nem on ngo matananu da lu utung di mai ‘Tan Tám Artangan’ kabin ngo di kaiang pasi ngo di lu tángni matananu.
26 Mái sár á gam kápte gama ngorer! Wa gama ngoromin sang. Ái koner a pakpakta i katbán i gam, na ngoro gengen kalik. Mái koner a tátáil, na tám toptop sár.
27 Ái sinih a pakta, ái koner a sukis suri namnam ngo tám toptop a han mai namnam suri támri? Wa a muswan, ái koner a sukis, ái a pakta. Mái sár á iau, iau kamu tátáil, iau min i katbán i gam ngoro tám toptop sár.
28-29 “Ákte tari kán lolsit ái Tata ur singing suri ina kátlán. Má kabin gamáte muswan uri narsang i tan pákánbung án aramikmik má rangrangas, ngorer á iau bul ina tari si gam á nokwan
30 suri gita namnam má ngin tiklik ami kak lolsit, má suri gama kis i kiskis án kabisit suri nagogon i sángul mai aru á mát til Israel.”

Ái Iesu a para táilna Saimon Petero ngo na pua palai

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Ioa 13:36-38

31 Mái Iesu a parai ngo, “Saimon! Gam longrai, ái Káláu ákte sormángát pala Satan suri na isra toh gam ngorer di lu israi pokori ngoi er di raksai.
32 Mái sár iakte sung Káláu sur iáu, Saimon, na mák pur i kam ruruna. Má namur, ngo ukte ilang kaleng má ur singing, ki una lu arakrakai i ruruna káián rang turam.”
33 Mái Petero a kos Iesu ngo, “Auh, Konom, káp ina te totol suri ina han uri batbat kalar mam iáu má suri ngo gitara mat tiklik!”
34 Mái Iesu a parai si Petero ngo, “A muswan iau parai singim. Inái i libung, kok kápnate tang besang, má una arkawar pala iau na tul i pákán má una parai ngo kápte u mánán i iau.”

Ái Iesu a inau i kán kalilik án aratintin

35 Mái Iesu a gáltai kán tan kalilik án aratintin ngo, “Tungu iau dos pala gam suri arbin talas mai lolsit si Káláu. Pákánbung er kápte gam kip te rat ngo bákbákar kek, be? Ki ngádáh, gam sáhár suri tekesi táit ngo kápte?” Má tan kalilik án aratintin di parai singin ngo, “Kápgimte sáhár sur tekesi táit.”
36 Má ngorer ái Iesu a parai si di ngoromin, “A kuluk. Mái sár inái ái koner a mon i kán rat na top on, mái koner kápte kán is pakta uri arup, na sirai tekesi lusán pas te pirán tabal má nák hul pas tekesi is ur káián.
37 Na longoi ngorer kabin pinpidan tili Buk Tabu di le on sur iau alhirá er di parai ngo, ‘Dikte wásái turán tan tám abulbul’, worwor erei na tapam hut muswan onin. Áá, tan táit no erei tan tám worwor tus dikte sir páptai sur iau na tapam hut!”
38 Má tan kalilik án aratintin di parai singin ngo, “Mákái, Konom. Minái á aru is pakta.” Mái Iesu a kos di ngoromin, “A arwat sár má! Koion gita para te táit mul!”

Ái Iesu a sung

Mat 26:36-46; Mar 14:32-42

39 A rah i kán worwor ái Iesu, má ngorer a aptur má ák so alari rum mák han uramuni pungpung á Oliwa ngorer a lu balbal longoi sang, má tan kalilik án aratintin di tiklik mai.
40 Má ngo dikte hut iatung i pokon er a nem on, ái Iesu a parai si di ngoromin,

22:24: Luk 9:46 **22:25:** Mat 20:25-27; Mar 10:42-45 **22:26:** Mat 23:11; Mar 9:35 **22:27:** Ioa 13:12-15 **22:30:** Mat 19:28 **22:32:** Ioa 17:15 **22:35:** Luk 9:3, 10:4 **22:37:** Ais 53:12

“Gama sung Káláu suri koion gama pur i pákánbung án artohtoh.”
41 Má ngorer a kálik láklák tepák án
mudán alar di ái Iesu, má a pur dirtapul
má a sung ngoromin uri narsán ái Káláu,
42 “Keskam, Tata, iau sung iáu ngo a
ngoi i balam, una long palai á kinleh án
arangrangas má minat minái alar iau. Mái
sár káp una te mur i kak nemnem, una
mur on ngorer i kam nemnem sang.”
43 Má kesi angelo tilami bát a hut si Iesu
má a tari rakrakai singin.
44 Mái Iesu a sung rakrakai kabin taun
a iaungi kán liu, má ngorer a songsong
turán, má kán songsong a sal ngoro lokon
dár má a tim uradi bim.
45 Má namur a arahi kán sung ái Iesu,
má a láklák kaleng suri kán kalilik án
aratintin má a mák di di boptin, kabin a
lala tabureng i kandi liu.
46 Mái Iesu a parai si di ngo, “Suri
dánih gam boptin? Gama pán má gamák
sung suri koion gama pur i pákánbung án
artohtoh.”

Ái Iudas a agur tar Iesu má dik tolai
Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Ioa 18:3-11

47 Ái Iesu kán tu worwor be mai kán
kalilik án aratintin, má i án pákánbung er
matananu di hut iatung. Ái Iudas, kes tili
di á sángul mai aru á kalik án aratintin, a
lam di uratung má ngorer a láklák sur Iesu
má a doroi pair.
48 Mái sár ái Iesu a parai singin ngo,
“Iudas, ngádáh? Una agur tari Natun
Kálámul mai ardor?”
49 Má tan kalilik án aratintin er di iatung
mam Iesu di mákái ngo matananu da tola
Iesu má, ki dik gálta Iesu ngo, “Ngádáh,
Konom, arwat ngo gima up di mai kángim
tan is?”
50 Má ngorer kesi kalik án aratintin ák
taruh pasi kán is mák tárái toptop káián
tám osmapak táil uri talngán mák tár kus
palai talngán mingin.
51 A mákái ngorer ái Iesu má a tur kalar
di mák parai ngo, “Koion gama arup!
Arwat má!” Io, a sarsara ái Iesu má a top
i talngán kálámul er má a ting i dár mák
sengsegeng mul.
52 Mái rung di han uratung suri da tola
Iesu, di tan pakpakta kán tan tám osmapak
má tan tátáil káián rung di lu mákmák
kári rumán osmapak má tan kálámul pakta
mul. A mák di ái Iesu má a parai si di ngo,
“Ngádáh, gam hol on ngo á iau kesi tám
ngákngák ngorer gamá hut mai kamu boh
papam suri gama up iau mai má kabat pas
iau?
53 Marán á bung iau lu kis i katbán i
gam ami rumán osmapak, má iau lu atin-
tini matananu ái. Má suri dáh kápgamte
tola iau i pákánbung er? Na, káksiai má,
kabin rakrakai káián ái koner tili kuron
a kátlán i pákánbung minái, má ngorer
kamu pákánbung sang á inái suri gama
longoi ngorer mam iau.”

A arkawar pala Iesu ái Petero
Mat 26:57-58, 26:69-75; Mar 14:53-54, 14:66-72; Ioa 18:12-18, 18:25-27

54 Má tan kálámul erei di tola Iesu, má
dik talkai uri rum káián tám osmapak táil,
mái Petero a kálik lu murmur su til namur.
55 Má kámnah dikte oloi iatung i pelbut i
rum, má ái Petero a hut iatung má ngorer
a han kis tiklik mam rung iatung di kis
kauli kámnah.
56 Má kesi tahlik a tám toptop a mákái
aur ái Petero uri talsán kámnah. Má wák
erei a lala mákái sang má a mák ilmi, má
ngorer a parai ngo, “Kálámul minái a lu
tiklik mam Iesu!”
57 Mái Petero a arkawar palai má a parai
ngoromin, “Wák mer, wa kápte iau mánán
on á kálámul er!”
58 Má namur kesi kálámul a mák Petero
mák parai singin mul ngo, “Á iáu kes tili
di á kalilik án aratintin si Iesu.” Mái sár
ái Petero a kosoi kálámul er ngoro minái,
“Na, á iau á kápte!”
59 Ákte mongmong pala Petero er ákte
sukis iatung, má kesi kálámul bul a
lala atiutiu Petero ngo, “A muswan, wa
kálámul minái a lu tiklik mul mam Iesu
kabin ngo ái á kakun Galiláiá!”
60 Mái sár ái Petero a kosoi kálámul er
ngoro minái, “Awái, wa kápte iau mánán
á táit erei kam tu parai uri iau!” Má kán tu
worwor be ái Petero, ki ák tang i kok má.

22:54: Mar 14:53-54

61 Io, i pákánbung a tang i kok, a ilang ái
Konom má a mákmák nokwan sur Petero.
Mái Petero a mákái ngorer má a hol pasi
worwor er a parai singin ái Konom ngo,
“Inái i libung, i pákánbung kápnate tang
besang á kok, una arkawar pala iau na tul
á pákán.”
62 Ái Petero a hol pasi worwor erei má
ák tinang i bál suri, má ngorer a so tilatung
mák lala tang.

Di ret mam Iesu má dik ot bilingnai
Mat 26:67-68; Mar 14:65

63 Má tan kálámul iatung er dikte tola
Iesu, di tartar retret mai má dik rapsi.
64 Namur di kápti mátán mai sepen kaen
suri kápnate mákmák, má di gáltai ngo,
“Una utung tusi ngo ái sinih er a up iáu!”
65 Má di wor sáksák uri Iesu má dik ot
bilingnai mul.

Ái Iesu a tur i nagogon
Mat 26:59-66; Mar 14:55-64; Ioa 18:19-24

66 Má ngo ákte arasa má i bung erei,
tan kálámul pakta di kis i kaunsel, á di á
bos pakpakta kán tan tám osmapak má tan
tám mánán uri nagogon. Di hut talum má
ngorer di lam pas Iesu uratung i narsá di
suri da longrai kán te worwor.
67 Di gálta Iesu ngo, “Una parai si gim be.
Ngádáh, á iáu á Mesaia?” Mái Iesu a kos di
ngoro minái, “Ngo ina parai si gam ngo á
iau á Mesaia, káp gama te ruruna i iau.
68 Má ngo ina gálta gam erei, ngádáh?
Gama kos artálár pas iau?
69 Má iau parai si gam ngo turpasi onin
Natun Kálámul na kis i risán mingin ái
Káláu Tám Rakrakai Sorsorliu!”
70 Di longrai ngorer a parai ái Iesu, má di
no sang di gáltai ngo, “Ki ngádáh, iáu parai
ngo iáu Natun ái Káláu, be?” Má a kos di
ngoromin, “Áá, a ngorer sár gam parai.”
71 Ngorer má ák mos i bál di má dik parai
ngo, “Gitáte longrai sár á kán worwor
sáksák a so tili ngudun sang! Má suri dánih
gita longra te apapos mul ur on?”

23

Ái Pilato a gálta Iesu
Mat 27:1-2, 27:11-14; Mar 15:1-5; Ioa 18:28-38

1 Má di no iatung di aptur má di long pas
Iesu uri mátán táil ái Pilato, kálámul pakta
til Rom,
2 má di turpasi suri atiutiu Iesu, ngorer
má di parai ur on ngoro minái, “Gim top
on á kálámul minái má gimá ser pasi ngo
a lam bengtai matananu, ngorer má a
tur kalar gim suri koion gima tar takis
ur singin pakpakta til Rom, má a kaiang
pasi mul ngo a Mesaia má kángim kabisit
muswan.”
3 Ái Pilato a longrai ngorer mák gálta
Iesu ngo, “Ngádáh, á iáu á kabisit káián tan
Iudáiá?” Mái Iesu a kos Pilato ngoromin,
“Áá, a ngorer sang ukte parai.”
4 Io, ái Pilato a parai uri narsán boh
pakpakta kán tan tám osmapak má
uri narsán lala matananu iatung ngo,
“Kálámul minái, káp iau te ser pas te sápkin
a long bengtai suri ina nagogon on.”
5 Mái sár matananu di rakrakai sang
mai balbal parai ur on ngo, “Ái a arbin
i katbán matananu mák soksokoi bál di
má di kis sáksák. A tangkabin sang ami
Galiláiá ngorer má a han tangrai boh balis
á Iudáiá, má onin ákte hut mainái.”

Ái Erodes a gálta Iesu

6 Ái Pilato a longrai ngorer, ki ák gáltai
rung erei di atiutiu Iesu ngo, “Be, kálámul
minái a kakun Galiláiá?”
7 Ki dik mángát ngo, “Áá, kálámul minái
til Galiláiá sang.” Io, ái Pilato a mánán
pasi má si rung er ngo ái Iesu tili balis er
ái Erodes a kátlán má ái Iesu a kis i lalin
nagogon si Erodes. Ái Pilato a mánán ngo
ái Erodes ákte han til Galiláiá ur Ierusalem
i pákánbung er, má ngorer ái Pilato a ardos
má dik lam Iesu uri narsán ái Erodes suri
nák longrai sang.
8 Ái Erodes ákte longrai arbin sur Iesu
má a lala nem mul suri na mák Iesu ngo
na long te akiláng. Má ngo ái Erodes a mák
Iesu di lami uratung i mátán táil suri na
longrai, a lala laes

22:67: Ioa 3:12 **22:69:** Apo 7:56 **23:7:** Luk 3:1

9 mák gálta Iesu mai marán argálta, mái sár ái Iesu kápate kosoi.
10 Má tan pakpakta kán tan tám osmapak má tan tám mánán uri nagogon di sámtur uratung táil má di rakai mai atiutiu Iesu.
11 Io, má ngorer ái Erodes má tan tám arup káián di turpasi suri tartar retret mam Iesu má dik ot bilingnai. Má namur di asolai kesi lain lusán uri páplun ái Iesu, mái Erodes a ardos suri da lam kalengna Iesu uri narsán ái Pilato.
12 Ái Erodes mái Pilato káp diar te araturán, diar kis án kurtara. Mái sár i bung erei sang, diar turpasi suri araturán tiklik má.

Ái Pilato a sormángát má ngo ái Iesu na mat

Mat 27:15-26; Mar 15:6-15; Ioa 18:38-19:16

13 Ái Iesu dikte tangna kalengnai uratung si Pilato, má ngorer ái Pilato a bin talmi tan pakpakta kán tan tám osmapak má tan kálámul pakta má matananu no mul,
14 má ák parai si di ngo,
"Gam talka kalengnai kálámul minái uri narsang má gamá parai ngo a lam bengtai matananu. Iakte mákmák on á kálámul minái má gam no gamáte longrai. Mái sár kálámul minái gam atiutiwi, á iau káp iau te ser pas tekesi táit ngo ákte long bengtai.
15 Mái Erodes mul kápate ser pas te sápkin táit ákte longoi, má ngorer ák dos kalengnai má ur main si git. Kálámul minái kápate longoi sápkin arwat suri ina oboi uri minat.
16 Má ngorer ina dos i kak tan tám arup dák tasi sár, má namur ina arsok palai nák han."
17 I tan bungun longsit án sorliu palai, ái Pilato a lu mángát palai kesi kálámul tili batbat kalar, ái koner matananu di nem on.
18 Má matananu iatung dikte longrai worwor si Pilato er, má ngorer di no di lala bin sang ngo, "Up bingi nák mat ái koner si Iesu! Gim nem i Barabas á gim! Ái á kálámul una aso palai uri narsá gim."
19 Ái Barabas ái á kesá kálámul dikte oboi i batbat kalar kabin a ngákngák i nagogon til Rom má ák up bingi kálámul i kesá ororok ami Ierusalem.
20 Ái Pilato a bali bin ur singin matananu suri ngo na asengsegeng i Iesu,
21 mái sár ngo matananu sang di lala bin kaleng ngo, "Bás páptai! Bás páptai ái koner uri páspáng!"
22 Mái Pilato a gálta di i átuil pákán mul ngo, "Suri dáh gama up bingi? Matngan sápkin ngádáh ákte longoi? Káp iau te ser pas te táit a sák ákte long bengtai á kálámul minái suri nák mat! Má ina dos i tan tám arup kaiak dák tasi sár, má namur má ina arsok palai nák han."
23 Mái sár kaungán matananu a rakai sang mai balbal parai má bin urami ngo ái Iesu da bás páptai i páspáng, má kandi worwor a ian támin.
24 Má ngorer ái Pilato a taram i kandi nemnem má a sormángát pala Iesu suri nák mat.
25 A pálás pala Barabas, kálámul er di sung pasi, má ái ái koner dikte oboi i batbat kalar suri a up bingi kálámul i katbán ororok. Mái sár ái Iesu, a sormángát tari ái Pilato suri na mat ngorer matananu di nem on.

Ái Iesu di bás páptai uri kubau kus

Mat 27:32-44; Mar 15:21-32; Ioa 19:17-27

26 Má ngorer tan tám arup di top pas Iesu má dik tangnai suri da bás páptai uri páspáng. Má ngo di lu hanhan tangrai sál, di banai kesi kálámul ngisán ái Saimon, kakun Sairini. Ái Saimon a lu hanhan suri han urami Ierusalem, mái sár di tur páptai má dik tari duk on suri ák puski kán kubau kus ái Iesu mák mur on mai.
27 Má tilik matananu di lu murmur i Iesu, má te wák tilatung i katbán i di a tinang i bál di sur Iesu má dik tangsi.
28 Mái Iesu a ilang mák lu mákái tan wák mák parai ngoromin,
"Boh wák til Ierusalem, koion gama tangis iau, mái sár gama tangis gam sang má rang nat gam.
29 Kabin na hut i matngan pákánbung er namur ngo matananu da parai ngo, 'Di

23:29: Luk 21:23

kuluk pala á tan koros má tan tahlik mái
rung kápdite asus kalik be!'
30 I pákánbung erei má, tan kálámul da
parai uri narsán tan ukung má pungpung
ngo, 'Una pur uri gim má unák punam
gim! Gima riutais i iáu!'
31 Kuir pámán kábau kápnate inan i
kámnah, mái sár kuir kábau a lain marang
na mosrah no. Iau ngorer i kuir pámán
kábau. Kápte kesi táit a sák iau longoi.
Má ngo á iau iau áslai rangrangas, kápnate
amosrah i iau. Mái sár rung er kápte di
ruruna i iau, da áslai lala rangrangas sang
má nák amosrah i di ngorer i kuir kábau a
marang."
32 Tan tám arup di long pasi mul i aru
tám ngákngák suri da up bing diar tiklik
mam Iesu.
33 Má ngorer di hut iatung i kuir pokon
di utngi ngo Koroson Lul, má namur di
bás páptа Iesu uri kubau kus. Má aru i
tám ngákngák mul di bás páptа diar uri
aru kubau kus, kes tili mingin má kes tili
káisán ái Iesu.
34 Mái Iesu a parai ngo, "Kang, kápdite
mák ilmi táit min di longoi mam iau! Una
hol palai sár alar di!"

Kán sulu má lusán ái Iesu di hom satu
pasi iatung ur kandi.
35 Má matananu di sámtur iatung di
ialial, má tan tátáil kán tan Iudáiá di tartar
retret mam Iesu má dik parai ngoromin,
"A liu pasi tan lite kálámul sang. Má ngo ái
á Mesaia muswan, ái koner ái Káláu ákte
sormángát tari, ki na aliu pasi sang mul
má nák sosih tilamuni páspáng!"
36 Má tan tám arup mul di tartar retret
mai, má ngorer di tari wain a maptal
singin suri nák nginmi,
37 má dik parai singin ngoromin, "Ngo
iáu á kabisit káián tan Iudáiá, ki una aliu
pas iáu sang!"
38 Má di le i worwor er di nagogon on
suri, má dik bás páptai uri kubau kus ami
iátin lul. Worwor er a parai ngoromin,
"Kálámul minái ái á kabisit káián tan
Iudáiá."
39 Má kesi tám ngákngák er di bás páptai
iatung turán ái Iesu a para te sápkin wor-
wor uri Iesu ngo, "Be, ngo á iáu á Mesaia,
suri dáh káp unák aliu pas gitul no má?"
40 Mái sár kesá tám ngákngák a tur kári
turán er mák parai singin ngo, "Wai, wa
kápute lu rumrum i Káláu á iáu? Gitul no
minái, gitul áslai kesá rangrangas sár.
41 Má uri gitar a nokwan kápkabin gitar
longoi sang á táit ngorer di arangrangas
i gitar suri, mái sár kálámul minái kápte.
Kápte kesi sápkin a longoi."
42 Má ngorer a sopasun kán worwor
ngoromin, "Iesu, una mámna iau má una
hol pas iau erei ngo una turpasi kátlán i
kam lolsit."
43 Mái Iesu a parai singin ngo, "A támin
muswan iau parai singim, onin una kis
tiklik mam iau ami malar án laes áklis!"

Ái Iesu a mat
Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ioa 19:28-30

44-45 Má i sángul mai aru á pákánbung,
nas a kuron má a bohoi kunlán balis
er, má kuron a pang i atul á pákánbung.
Má tilik sepen kaen ami polgon rumán
osmapak a ráp ák ru on.
46 Má namur ái Iesu a lala kilkil urami
sang mák parai ngoromin, "Kang, iau bál
palai taniang uri limam suri una ololoh
on!" A parai ngorer ái Iesu mák mat.
47 Má tátáil kán bos tám arup a sámtur
pagas iatung i risán. Má ngo a mákái tan
táit ngorer a hut, ki ngorer a para agas
Káláu mák parai ngo, "A támin muswan,
kálámul minái, wa ái a tám nokwan."
48 Má matananu er dikte hau talum
iatung suri ialial di mákái tan táit ngorer
a hut, má ngorer di kis án tinang má di
turpasi tututi mansin i di tilatung kaleng
urami kandi rum.
49 Má tan rang turán ái Iesu mai te wák
dikte mur on til Galiláiá, di sámtur til tepák
sár suri ialial má dik mákái tan táit erei
mul.

Ái Iosep til Aramatia a tahun Iesu
Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Ioa 19:38-42

50-51 Má kesi kálámul iatung, ngisán ái
Iosep, má ái tili malar á Aramatia i balis
á Iudáiá. Má ái á kes tili di á boh kaunsel

23:30: Ose 10:8; Apa 6:16 **23:34:** Sak 22:18; Ais 53:12 **23:35:** Sak 22:7-8 **23:36:** Sak 69:21 **23:44-45:** Eba 6:19-20, 10:19-20

káián tan Iudáiá, ái sár kápte a sormángát suri táit di longoi i tan rang táir mam Iesu. Má a lain kálámul má tám nokwan má a kis monai lolsit si Káláu suri na hut.
52 Mái Iosep a mánán i Iesu ngo ákte mat
má, io ngorer a han uri narsán ái Pilato má
a sung pasi páplun ái Iesu suri na tahni.
53 A mángát ái Pilato sur Iosep ngo na
tahun Iesu. Má ngorer a artari ái Iosep
suri dik long pasi kápán páplun ái Iesu
tili kubau kus ngorer má dik duri mai
lain sulu. Má namur di kipi páplun ái
Iesu uri tarang án minat dikte ili tungu tili
bángbágil hat, má dik dung Iesu ái. Mátán
hat er kápte be di dung tekesá kálámul on.
54 Má bungán eran on á bung er suri
eran uri bungán aunges.
55 Má tan wák er di tiklik mam Iesu til
Galiláiá di han tiklik mam Iosep suri mákái
mátán hat er má ngádáh dikte oboi ngoi á
kápán páplun ái Iesu iatung.
56 Di mákái mátán hat er di tahun Iesu
on á tan wák, ki ding kaleng má ur
Ierusalem suri da bop ái, má dik eran mul
i tan táit a tomtom ngorer i kabang má wel
suri namur da oboi i kápán páplun ái Iesu.
Má namur di aunges on á bungán aunges
ngorer a parai i nagogon.

24

Ái Iesu a liu kaleng
Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Ioa 20:1-10

1 Má i ngahwán kábungbung sáksák i
Sade, tan wák er dikte eran páksi tan táit a
tomtom di kipi uratung i mátán hat er di
dung Iesu ái.
2 Má ngo di hut iatung, di mákái ngo lala
hat dikte dung kári mátán hat er mai, te
dikte alimlim palai alari mátsálán tarang
er.
3 Má ngorer di sol uratung i polgon hat
er ngo da mákmák suri kápán páplun ái
Iesu, mái sár ngo bokoh ái iatung.
4 Tan wák er di mákái ngorer má dik
tu rámásngin pagas. Má káp melek aru
i kálámul diar tur soura uri narsá di má
lusán i diar a pilpilpil.
5 Má ngo tan wák er di mákái aru
kálámul, ki dik lala ráuráuwas má dik pur
dirtapul uradi bim. Má aru i kálámul er
diar parai si di ngo, “Suri dánih gam ser
suri kálámul a liu i malar kándi ái rung
dikte mat?
6 Bokoh ái á mainái. Ákte liu kaleng!
Gama hol pasi kán worwor er a parai ur
si gam ami Galiláiá ngoromin,
7 ‘Da long pasi Natun Kálámul má da tari
uri limán boh tám sápkin má da bás páptai
uri kubau kus nák mat. Má ngo na rah i
atul á bung, na liu kaleng mul.’ ”
8 Má ngorer tan wák di hol pasi worwor
erei.
9 Io, di aptur kaleng tilatung i mátán
hat má dik han hut narsán sángul mai
kesá kalik án aratintin má rang táir i di
iatung, má dik parai narsá di á tan táit
dikte mákái.
10 Tan wák er ái Maria Magadalene mái
Ioana mái Maria er mámán ái Iakobo, á di
tiklik mam te wák mul, di no di parai tan
táit min singin tan apostolo.
11 Mái sár tan apostolo di hol on ngo tan
worwor er di parai i tan wák kápate támin,
má kápdite ruruna i di.
12 Mái sár ái Petero a salaptur pas ák rut
uri mátán hat. A tiktikon má ák tu mákái
sár i sulu er di duri kápán páplun ái Iesu
mai, má ngorer a kaleng urami rum mák
lala ser i kán hol suri táit er.

Aru kálámul diar han ur Emaus
Mar 16:12-13

13 I bung erei sang, aru tili di er di lu
mur i Iesu diar aptur pas má diará han
uri kesá malar di utngi ngo Emaus. Artálár
mai sángul mai kesá kilomita til Ierusalem
ur Emaus,
14 má diar lu worwor hanhan tangrai sál
arliu i diar sang suri tan táit er ákte tapam
hut.
15 Má ngo diar nguruk má argálta arliu
i diar ngorer, ái Iesu a láklák til namurwa
diar, mák sarwa i diar má ditulá tiklik no.
16 Má diará mák Iesu, mái sár mát diar
kápate mák ilmi.
17 Mái Iesu a gálta diar ngo, “Be, wa
dánih iau longrai er kamur tu wornai tan-
grai sál er tilamudi?” Má diar tur matau
sár kápkabin a tabureng i kándiar hol má
a tinang i bál diar má ngorer kápte wor i
diar.

23:56: Kal 20:10; Nag 5:14 **24:6:** Luk 9:22

18 Má namur kesá tur diar ái rugar
er, ngisán ái Kiliopas, a gáltai ngo, “Be,
ngádáh, á iáu masik sár gut á kesi kepwen
kálámul u kis á Ierusalem er kápute mánán
on á tan táit ákte tapam hut i arliwán a is
á bung er ákte rah?”

19 Má a gálta diar ái Iesu ngo, “Tan
matngan táit ngádáh?” Má diará kosoi má
parai singin ngoromin,

“Tan táit er di longoi mam Iesu kakun
Nasaret. Kálámul er a tám worwor tus
muswan, má matananu di mák ilmi ngo
bos akiláng a longoi má kán tan arat-
intin mul a lala rakrakai. Má bos táit a
longoi má kán worwor a inngasi ngo ái
Káláu ákte sormángát tari.

20-21 Má kángim ngangai á gim ngo ái
Iesu sár má, ái koner ákte hut suri na kip
kalengnai matananu Israel tili lalin kángit
tan kurtara. Má tan pakpakta kán tan tám
osmapak má kángit tan tátáil no di tar Iesu
uri nagogon suri da oboi uri minat, má
ngorer dik bás páptai uri kubau kus ák
mat, má onin átuil bung mai.

22-23 Má nengen i kábungbung, tan wák
er rang táir i gim di han uri mátán hat er
di tahun Iesu on. Má ngo di kaleng, di bit
gim ngo bokoh má á kápán páplun ái Iesu
má kápte di mákái. Má di bit gim mul ngo
di mákái tan angelo adi mátán hat. Ái sár
tan angelo er di parai ngo ákte aptur alari
minat ái Iesu má a liu kaleng, má ngorer
gimá lala pánsálngát suri.

24 Má te rang tili gim di longrai ngorer
má dik han uri mátán hat má dik mákái
ngorer sang i tan wák dikte parai, mái sár
ái Iesu kápte di mákái.”

25 Io, a longrai ngorer ái Iesu mák parai
ur si diar ngoro minái, “Má káp gam
ngul sang! Suri dánih a laklak i bál gam
má kápgamte sangar melek suri ruruna i
pinpidan káián tan tám worwor tus?

26 Di sang dikte parai ngo ái Káláu ákte
obop páksi kán sál ái Mesaia suri na mur
on a ngoromin, ngo na mulán áslai besang
i rangrangas, má namur na han kusak uri
lain minmáir.”

27 Má ngorer ái Iesu a utung timani ur si
diar á tan táit dikte sir páptai ur on sang i
Buk Tabu, turpasi tili tan buk si Moses ák
han pang i tan buk káián tan tám worwor
tus.

28 Má ngo dituláte pátum uratung
Emaus, i malar er diara han ur on, ái Iesu
a tu láklák sorliu sang,

29 mái sár diará tur kári má diará parai
singin ngo, “Be, káp gitula te bop má iáu?
Ákte rahrah má erei.” Má a longra pasi
kándiar worwor ái Iesu, má ngorer a han
kis tiklik mam diar.

30 Má namur ditul kis tiklik suri nam-
nam, má a top pasi balbal ái Iesu mák sung
kári, má namur a tibi balbal mák tabar
diar mai.

31 Má i pákánbung a longoi ngorer ái
Iesu, mát diar a mák ilmi sang ngo ái Iesu á
iatung, má káp melek sár ái Iesu a tu bokoh
pas uri mát diar.

32 Má ngo diar mákái ngorer, ki diar má
parai si diar sang ngo, “Erei gitul láklák
tangrai sál, má ami bál gitar a gasgas suri
tan kuir Buk Tabu er kán tu utung timani
si gitar!”

33 Má i pákánbung er sang, diar ap-
tur tilatung má diará han kaleng urami
Ierusalem mul narsá di á sángul mai kesá
kalik án aratintin mái rung di no iatung.

34 Diar hut ngorer má diará longrai si
di iatung ngo ái Konom ákte aptur kaleng
sang má ákte soura uri narsán ái Saimon.

35 Má namur diar má para talsai uri
narsá di suri tan táit er ái Iesu a parai si
diar tangrai sál, má ngo diaráte mák ilam
Iesu er a tibi balbal.

Ái Iesu a tur soura singin rang táir
Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Ioa 20:19-23; Apo 1:6-8

36 Má ngo kándiar tu parai besang i
worwor er uri narsá di, ái Iesu a tur soura
mák sámtur iatung i katbán i di mák parai
ngo, “Matau na kis narsá gam.”

37 Má di mákái ngorer ki dik hol on ngo
dikte mákái kesi tesit, má ngorer di lala
mátut sang.

24:20-21: Luk 19:11; Apo 1:6 **24:24:** Ioa 20:3-10 **24:26:** Luk 9:22 **24:27:** Sak 22:1-21; Ais 53 **24:34:** 1Ko 15:4-5 **24:37:** Mat 14:26

38 Mái sár ái Iesu a parai mul si di ngo,
“Suri dánih gam mátut má a lala ser i
kamu holhol sur iau?
39 Gam lákám má gamák singli kápán
páplun i iau, má gamák mákái nián nil
minái i láprán limang má kiking suri
gamák mák ilam iau ngo á iau muswan sár
á minái. Kápte ngo iau tesit. Gam mákái
sár ngo a mon á kápán páplun i iau, má
tesit kápte.”

40 A para ngorer ái Iesu, ki ák inngasi
limán má keken ur si di.
41 Aru i kandi holhol i pákánbung er.
A muswan ngo worwor a parai ái Iesu
a agasgas pasi bál di, mái sár di hol on
ngo táit er a támin ngo kápte. Má ngorer
a ngátngát sang be á kandi holhol. Má
ngorer ái Iesu a gálta di ngo, “Be, a mon
te namnam alatung gam oboi?”
42 Má ngorer di long pasi kesi mudán isu
ákte pim má dik támri mai,
43 má a long pasi isu er ái Iesu mák ani
iatung i mát di.

44 A namnam no ái Iesu, má namur
a parai si di ngo, “Onin ákte tapam hut
muswan á tan táit iakte para páksi si gam
tungu er git kis tiklik, ngorer suri tan táit
sur iau dikte le páptai hirá i nagogon si
Moses má i buk kán tan tám worwor tus
má iatung mul i buk án parpara agas. Tan
táit er a támin!”

45 Má namur ái Iesu a atalsai kandi
holhol suri da mánán pasi tan táit dikte le
páptai i Buk Tabu,
46 má ák parai si di ngo,
“Erei i Buk Tabu a parai ngoro minái,
‘Na áslai sang i rangrangas be á Mesaia
má namur na mat. Má ngo na rah i atul
á bung, na liu kaleng sang.’
47 Má a parai mul ngo gama turpasi
til main sang Ierusalem suri arbin mai
ngisán uri tan malar no. Gama arbin má
gama parai ngo matananu da tánlak alari
sápkin ninsin i di má ái Káláu na pah palai
kandi sápkin.
48 Ngorer gama han uri tan malar no
má gamák apapos suri á tan táit minái
gamáte mákái.”

49 A parai ngorer ái Iesu uri narsá di ki
ák bali parai mul ngo, “Má á iau sang ina
tarwa palai á rakrakai erei ái Kakang ákte
oror pagas mai. Gama tunga kis monai
sang main Ierusalem nák han arwat sang
i bung er na hut sosih i rakrakai tilami má
nák asosah i gam.”

Ái Iesu a tapam urami bát
Mar 16:19-20; Apo 1:9-12

50 Má namur ái Iesu a lam pasi rang
táir tili bimán rum á Ierusalem má di han
ngorer ur Betani. Iatung i pokon erei ái
Iesu a sángwái limán ami iátin i di má a
asosah i di.
51 Má ngo ái Iesu kán tu asosah i di be
iatung, ái Káláu a duruk pasi urami naul
bát.
52 Io, dik lotu uri narsán iatung, má
namur dik láklák kaleng mai laes ur
Ierusalem,
53 má dik lu balbal han urami rumán
osmapak suri kis án parpara agas uri
narsán ái Káláu.

24:44: Luk 9:22 **24:48:** Ioa 15:27; Apo 1:8 **24:49:** Ioa 14:16, 15:26; Apo 1:4

Lain Arbin a le on ái IOANES

Worwor táil

Ái Ioanes ái á kes tili di á kalilik án aratintin si Iesu, má ái sang a parai suri ngo “kalik án aratintin er ái Iesu a lala mámnai” (Ioa 13:23, 21:20). Ái Ioanes a le i buk minái suri matananu er da wásái, da ruruna ngo ái Iesu á Mesaia, Natun ái Káláu, má da atur páptai liu muswan (Ioa 20:31). Má ák inngasi mul ngo ái Iesu, ái muswan á Káláu, má ák tar kápán páplun áng kálámul má, má ák liu main i naul bim suri inngas tar Káláu si git (14:7-11). Pasi á ngorer ái Ioanes ák utung Iesu ngo ‘Pinpidan’ kabin kán liu a para inngas tar Káláu si git (1:1-18). Ái Ioanes a lala parai ngo ái Iesu a hut sosih suri tari liu muswan er a kis áklis singin bos kálámul er di ruruna on (3:16, 3:36, 5:24, 6:40, 10:28, 11:25). Má a lala parai mul ngo ái Iesu á Natun ái Káláu, má ngo kápte kes mul á sál alatung gita mur on suri giták hut i narsán ái Káláu, ái Iesu masik sár á sál (5:19-27, 10:30, 11:27, 14:6).

Pinpidan a oboi kápán páplun

1 Hirá sang kápte be akaksim, ái koner ngisán ái Pinpidan a kis, má ái diar liu tiklik ái Káláu, má ái diar tukes sár ái Káláu.
2 Má hirá sang kápte be akaksim, ái Pinpidan ákte kis tiklik má mam Káláu.
3 Ái Káláu a káplabin á akaksim, má a longoi mai limán ái Pinpidan, má kápte kesi táit a hut bia ngo ái Pinpidan kápate longoi. Tan táit no, ái sang a longoi.
4 Ái Pinpidan, ái á káplabin liu. Má liu erei, ái á talas uri atalsai matananu.
5 Má talas a lu talápár i kuron, má kuron kápate rakrakai artálár suri na sorliwi.
6 Má namur ái Káláu a dos palai kesi kálámul ngisán ái Ioanes.
7 Ái a hut suri apapos narsán matananu suri á talas er, má ngorer matananu da longrai má dák ruruna on.
8 Ái Ioanes kápte ngo ái á talas, ái sár a hut suri apapos suri á talas er.
9 Má talas er, ái á talas muswan sang, má ák hut uri naul matmatngan pokon má ák atalsai matananu no.
10 Ái Pinpidan ákte kis i katbán matananu i naul matmatngan pokon er diar aksimi ái Káláu, mái sár matananu kápdite mák tusi ngo ái muswan sár á erei.
11 A hut uri kán malar muswan sang, mái sár kán matananu kápdite lu árár pasi.
12 Mái sár te tili di, di mák ilmi má dik ruruna on, má ngorer a tari nokwan si di suri da rang natun ái Káláu.
13 Má kápdite rang natun ái Káláu tili kápán páplun ngorer i kalik a mon i kákán mák páng uri kápán páplun, kápte. Ái Káláu sang a Kák di kabin a aliwi taniá di, má ngorer dik rang natun ái Káláu.
14 Ái koner ngisán ái Pinpidan a tar kápán páplun má ák han kis i katbán i gim. Má gim mákái ngo a káng mai artangan má muswan, má gimá mákái mul i minmáir er a tari ái Kákán si kán Kalik er káh kes.
15 Má ái á kálámul ái Ioanes a parai er ák lu binbin ngoromin, “Minái ái koner iau worwor suri erei iak parai ngo, ‘Ái na hut namurwa iau, mái sár a pakta sorliu iau kabin ákte mulán kis má, má namur iak páng.’ ”
16 Má kabin i kán tilik artangan, ák lu balbal asosah i git mák lu akulukna git keskeskes.
17 A ngoromin. Ái Káláu a inngasi kán nagogon si Moses mái Moses a tari singin matananu. Má namur ái Iesu Karisito a hut mák inngasi si git á artangan má muswan káián ái Káláu.
18 Kápte kes a mák Káláu be. Ái Natun, koner káh kes mái koner diar arwat má a kis tiklik mam Kákán, ái sang a inngas tar Káláu singin matananu.

Arbin si Ioanes Tám Arsiu
Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:1-18

1:1: Ioa 17:5; 1Io 1:1-2; Apa 19:13 **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Eba 1:2 **1:4:** Ioa 5:26 **1:5:** Ioa 3:19 **1:6:** Mat 3:1; Luk 1:13-17, 76 **1:9:** Ioa 8:12 **1:13:** Ioa 2:11, 3:3-6; 1Pe 1:23 **1:14:** Pil 2:7 **1:17:** Kal 34:28; Rom 6:14 **1:18:** Kal 33:20; Ioa 6:46; 1Ti 6:16

19 Má ida Ierusalem tan tátáil káián
matananu Iudáiá di longrai arbin sur
Ioanes Tám Arsiu, má ngorer dik dos palai
te tám osmapak má te tili gegen si Lewi
suri da gátnai ngoromin, “Á iáu ái sinih?”
20 Mái Ioanes kápate kulut suri kos di,
mái sár a para talsai si di ngo, “Á iau kápte
ngo iau á Mesaia.”
21 Di longrai ngorer má dikte lu bali
gáltai ngo, “Má iáu sinih? Iáu ái koner si
Elaisa, be?” Mái Ioanes a kos di ngo, “Auh,
kápte.” Má dik bali gáltai mul ngo, “Á iáu
á tám worwor tus er gim kis monai?” Mái
Ioanes a parai ngo, “Kápte.”
22 Má dik gáltai mul ngoromin, “Má
parai si gim má, iáu sinih, suri gima
kaleng mai kam kokos uri narsán rung di
dos pala gim. Una para talsai sang ngo iáu
sinih.”
23 Ái Ioanes a longrai ngorer má áng kos
di mai worwor si Aisaia tám worwor tus
ngoromin,

“Á iau á kaungán kálámul a lu binbin
iamuni pokon mau ngo,
‘Gama long anokwai sál er i bál gam
suri nák láklák on ái Konom!’ ”

24 Má namur ái rung er dikte dos pala di
i tan Parisaio,
25 di gátna Ioanes ngoromin, “Iáu parai
ngo kápte iáu Mesaia ngo iáu Elaisa, má
kápte ngo iáu á tám worwor tus er gim kis
monai. Ngo ngorer, ki suri dáh u lu arsiu?”
26 Mái Ioanes a kos di ngo, “Á iau iau
arsiu mai dan sár. Mái sár alatung i katbán
i gam, kesá kálámul kápgamte mák ilmi.
27 Kálámul er a murwa pas iau, mái sár
ái a pakta i giur, má ngorer iau rumrum
suri ina kusak i kán rum.”
28 Má rung er di hut narsá Ioanes má
dik argátna mai i pákánbung ái Ioanes a
arbin mák arsiu anang Betani i balsán dan
á Ioridan tilanang.

Koner a Sipsip si Káláu

29 Má arasa uri kesi bung, ái Ioanes kán
tu arbin má arsiu, má namur a mák Iesu
a lu lákláklák tilanang uratung i narsán. A
mákái ngorer mák parai singin matananu
iatung ngo, “Mákái! Erei mái Sipsip ái
Káláu a tari suri na pusak pasi sápkin kán
naul matmatngan pokon!
30 Minái ái koner iau worwor suri erei
iak parai ngo, ‘Ái na hut namurwa iau, mái
sár a pakta sorliu iau kabin ákte mulán kis
sang, má namur iak páng.’
31 Iau mánán on ngo matngan kálámul
er na hut sang, mái sár káp iau te mánán
ngo na kálámul ngádáh. Má iau hut iak
arsiu mai dan, má ngorer iak eran i sál suri
matananu Israel da mánán ilmi á kálámul
er, má na tur talas uri mát di.”
32 Má namur ái Ioanes a apapos mák
parai ngoromin, “Iau mákái Tanián a sosih
tilami bát ngoro bun, má a roh kis on mák
mon on.
33 Má káp iau te mánán besang mul on
ngo ái á kálámul er a tarwai ái Káláu. Mái
sár ái Káláu sang, koner a dos pala iau
suri ina arsiu mai dan, ákte parai singing
ngoromin, ‘Una mákái kálámul er Tanián
na sosih má náng kis on. Kálámul er, ái ái
koner na arsiu mai Tanián a Pilpil.’ ”
34 Mái Ioanes a bontai kán worwor mák
parai ngo, “Iakte mákái má, má ngorer iau
parai si gam ngo ái sang á Natun ái Káláu.”

Bos mulán kalilik án aratintin si Iesu

35 Má arasa uri kesi bung bul, ái Ioanes
iatung mul mai aru i kán kalik án arat-
intin.
36 Má a mák Iesu a láklák sorliu iamu-
nang, mái Ioanes a parai ngo, “Erei sár á
Sipsip káián ái Káláu!”
37 Má aru kalik án aratintin diar longra
Ioanes a parai ngorer, má diar má aptur
má mur i Iesu.
38 Mái Iesu a ilang kaleng má ák mák
diar diar lu murmur on, mák gálta diar
ngoromin, “Dánih gaur mákmák suri?”
Diar má kos Iesu ngo, “Rabai, ai u lu
kiskis ái á erei?” (Sálán worwor erei
‘Rabai’ ngo ‘Tám Aratintin’.)
39 Ái Iesu a kos diar mák parai ngo,
“Gaur lákám má gaurák mákái.” Má
ngorer ditul má han, má diará mákái
pokon a lu kiskis ái, má diará kis tiklik mai
pang i ronron sang kabin ákte hat má i
pákánbung i rahrah.

1:21: Nag 18:15, 18; Mat 11:14 **1:23:** Ais 40:3 **1:27:** Ioa 1:15 **1:29:** Ais 53:6-7; 1Pe 1:18-19 **1:30:** Ioa 1:15
1:32: Mat 3:16 **1:34:** Mat 3:17 **1:36:** Ioa 1:29 **1:40:** Mat 4:18-20

40 Má aru kalik er diar longrai táit a
parai ái Ioanes sur Iesu má ngorer diará
mur i Iesu, kesi tur diar ngisán ái Enru
tuán ái Saimon Petero.
41 Má namur, ái Enru a han mák san-
gar i ser pas tuán, ái Saimon, mák parai
singin ngoromin ngo, “Gimáte ser pasi má
Mesaia!” (Sálán worwor erei ‘Mesaia’ ngo
‘koner a ilwa pasi ái Káláu’.)
42 Má namur, ái Enru a long pas Saimon
uri narsá Iesu. Mái Iesu a mákái mák
parai singin ngo, “Á iáu ái Saimon, natun
ái Ioanes. Mái sár, Saimon, ina utung iáu
mul mam Kepas.” (Kepas a ngorer i kuir
wor ‘Petero’, sálán ngo ‘hat kis’.)

Ái Iesu a kilkila pas Pilip mái Nataniel

43 Má namur arasa uri kesi bung bul, ái
Iesu a hol on ngo na han ur Galiláiá. Má
ngorer ái Iesu a han mákái kesi kálámul
ngisán ái Pilip mák parai singin ngo,
“Lákám, una mur i iau!”
44 Ái Pilip, ái sang til Betesaida, malar si
Enru mái Petero.
45 Mái Pilip a han má ák ser pas turán,
ái Nataniel, mák parai singin ngoromin,
“Gimáte mákái má kálámul erei ái Moses
a worwor talas ur on i buk án nagogon,
má tan tám worwor tus mul dikte le suri.
Kálámul erei ngisán ái Iesu, kakun Nasaret,
natun ái Iosep.”
46 Ái Nataniel a longrai ngorer mák
gátna Pilip ngo, “Be, ngádáh na ngoi? A ar-
wat ngo tekesi lain táit na hut til Nasaret?”
Mái Pilip a kosoi ngo, “Lákám má, unák
mákái!”
47 Má diará lu hanhan má, má ngo ái
Iesu a mák Nataniel a lu hanhan suri,
a parai sur Nataniel ngo, “Kakun Israel
muswan á kálámul min! Kápate mánán i
angagur!”
48 Mái Nataniel a gátna Iesu ngo,
“Ngádáh u mánán i iau ngoi?”
Mái Iesu a kosoi ngo, “Iau mák iáu nen-
gen sang kápte be a lam pas iáu ái Pilip. U
sámtur pagas i lalin tawan.”
49 Ái Nataniel a longrai ngorer mák parai
ngoromin, “Tám Aratintin, iáu á Natun ái
Káláu, má iáu kabisit káián Israel!”
50 Mái Iesu a parai singin ngo, “Be, iáu
ruruna sár kabin iau parai singim ngo iau
mák iáu nengen ada i lalin tawan? Na, wa
namur una mákái tara támin táit sang na
tapam hut!”
51 Má namur ái Iesu a parai si di
ngoromin, “A támin muswan sang ngo
gama mákái naul bát na pasbat, má tan
angelo si Káláu da lu taptapam má dák lu
sososih, má Natun Kálámul a ngoro sál tan
angelo di lu láklák on.”

2

Longsit án arakila á Kana

1 Má namur ngo ákte rah i aru á bung,
di longoi kesi long namnam án arakila i
malar á Kana i balis á Galiláiá. Mái mámán
ái Iesu a han suri long namnam erei,
2 mái Iesu má kán kalilik án aratintin di
long pas di mul.
3 Má iatung i long namnam, suir wain
a teken rah melek. Má ngorer mámán ái
Iesu a han mák parai singin ngo, “Ákte rah
má suir wain.”
4 Ái Iesu a longrai ngorer má a kos
kalengna mámán ngoromin, “Wákán, suri
dáh u parai singing? Dánih ina longoi mai?
Kak pákánbung káp besang a te hut.”
5 Mámán ái Iesu a longrai ngorer, ki ák
parai singin bos tám arardos ngo, “Gama
longoi ngorer sang na parai si gam.”
6 Tatalen káián tan Iudáiá a ngoromin.
Suri da pilpil i pákánbung di han suri
namnam, di lu ililim táil má gorsai kik di,
má namur dik namnam. Má ngorer, on
á rum erei awon i átbán dan dikte longoi
mai hat, má di lu totrai náng káng á kes ák
arwat mai kesi mar á lita on.
7 Ái Iesu a mákái tan átbán erei ki ák
parai singin tan tám arardos ngoromin,
“Gama utwai tan átbán minái mai dan.”
Má tan tám arardos di tor akángái tan
átbán erei.
8 Mái Iesu a parai mul si di ngo, “Gama
utwa pas te má tari singin kálámul er a
kábái long namnam.”
Io, má di utwa pas te dan er

1:42: Mat 16:18 **1:45:** Nag 18:18; Ais 7:14, 9:6; Ier 23:5; Ese 34:23 **1:49:** Mat 14:33, 16:16; Mar 3:11 **1:51:** Tgk 28:12 **2:4:** Ioa 7:30, 8:20

9 ákte arkeles uri wain má dik tari singin kálámul er má a tohoi. Mái sár kálámul erei a kábái long namnam kápate mánán ngo til ái á wain erei. Tan tám arardos masik sár di mánán kabin ngo di sang di utwai á dan. Má kálámul er a namiai suir wain er, má ngorer áng kilkila pasi kálámul er a hutngin kila
10 mák parai ngoromin singin, “Di lu tar táilnai á suir wain a kuluk, má namur ngo dikte lala ngin, ki erár dik lu tari á suir wain kápate lala kuluk. Má iáu masik ukte longoi á matngan ngoromin. Iáu parai dik tulsa táilnai suir wain er kápate kuluk, má lain suir wain iáu oboi ur namur sang.”
11 Minái kán mulán akiláng ái Iesu, má a longoi i malar á Kana i balis á Galiláiá. Má ngorer ák inngas tari kán rakrakai mai tilik támin táit a longoi, má kán kalilik án aratintin dik ruruna on.
12 Má namur, ái Iesu mái mámán má rang tuán má kán kalilik án aratintin mul di han uradi Kapernaum, má ding kis pas te bung besang ái.

Ái Iesu a tipar sarai bos tám sirsira alari rumán osmapak

Mat 21:12-13; Mar 11:15-17; Luk 19:45-46

13 Má namur ákte páput i pákánbung suri longsit án sorliu palai káián tan Iudáiá, mái Iesu má kán kalilik án aratintin di han urami Ierusalem.
14 Má iatung i pelbut i rumán osmapak, ái Iesu a mákái tan kálámul di sirsira. Te di sira bulumakau má te di sira sipsip má te di lu sira man. Mái rung di lu keles pirán tabal di kis iatung tangrai kandi tan suh.
15 Mái Iesu a mák di ngorer ki ák mos, má ák long pasi tan kuir suk mák hiri uri kán ihil, má ák tipar palai tan ololas tilatung ngorer i sipsip má bulumakau. Má ák pukda sarai mul i bos suh káián rung di keles pirán tabal, má ák ura sarai pirán tabal.
16 Má namur ák tipar palai matananu erei di sira man mák parai si di ngoromin, “Gama long palai tan táit min til main! Káp gama te longoi kán rum ái Kang uri rumán sirsira!”
17 Io, má kán kalilik án aratintin di longrai worwor erei a parai ái Iesu, ki dik hol pasi pinpidan tili Buk Tabu er a para ngoromin,
“Kak rakrakai án nemnem suri kam rum,
Káláu, a gis iau.”
18 Má tan tátáil káián matananu Iudáiá di mákái ngorer ki ák mos i bál di, má dik han narsá Iesu má dik gátnai ngoromin, “Matngan akiláng ngádáh una longoi suri inngas tari sang ngo a mon i kam nokwan má ngorer uk longoi tan táit minái?”
19 Mái Iesu a longrai ngorer máng kos di ngoromin, “Ngo gama tarápái rumán osmapak minái, má ngo na rah i atul á bung, ina aptur kalengnai.”
20 Má tan tátáil di longrai ngorer, ki dik parai singin ngoromin, “Na, wa gim him pasi ahat i sángul mai awon á bet suri longoi á rum minái. Má ngádáh á iáu er uk parai ngo u arwat suri aptur kalengnai i atul sár á bung?”
21 Mái sár rumán osmapak er ái Iesu a worwor suri, a parai sang i kápán páplun.
22 Má namur ngo ái Iesu ákte aptur kaleng tili minat, kán kalilik án aratintin di hol pasi pinpidan erei a parai ái Iesu má dik ruruna i Buk Tabu má worwor er ái Iesu a parai.

Ái Iesu a mánán i bál matananu

23 Mái Iesu kán tu kis be ami Ierusalem i pákánbung án longsit án sorliu palai, má a longoi tan akiláng, má marán di mákái má dik ruruna on.
24 Mái sár ái Iesu ákte mánán i di no, má ngorer kápate ruruna i di ngo dikte ruruna muswan
25 kabin a lala mánán i bál di, má ngorer sinih a arwat ngo na atalsa Iesu suri ninsin matananu?

3

Ái Iesu mái Nikodimo

1 Má kesi kálámul ngisán ái Nikodimo, má ái á kesi kálámul pakta káián tan Iudáiá, má ái sang mul á kesi Parisaio.
2 I kesi libung, a han narsá Iesu mák parai ngoromin singin, “Tám Aratintin, gim mák ilmi ngo kálámul a lu longoi

2:12: Mat 4:13 **2:13:** Kal 12:1-27 **2:17:** Sak 69:9 **2:19:** Mat 26:61, 27:40 **2:21:** 1Ko 6:19 **2:22:** Luk 24:6-8; Ioa 12:16 **2:23:** Ioa 7:31 **3:1:** Ioa 7:50, 19:39

matngan akiláng er u lu longoi, a kápkabin ái Káláu a kis i narsán. Má ngo ái Káláu kápate kis narsán, kápate arwat suri na longoi. Má ngorer gim mánán ngo ái Káláu a dos pala iáu sang."

3 Mái Iesu a longrai ngorer ki áng kos kalengna Nikodimo ngoromin, "A támin muswan sang ngo kápte kes a arwat suri na kusak uri lolsit si Káláu ngo kápate bali páng má ák hutngin."

4 Mái Nikodimo a longrai ngorer má ák rogorogo i kán hol, mák parai ngo, "Ngádáh na bali páng ngoi á kálámul er ákte pakta? Kápate arwat sang suri na kusak uri bál ái mámán má nák bali káhái i áruán pákán."

5 Mái Iesu a kos kalengnai mul ngoromin,

"A támin muswan sang ngo kálámul kápate páng tili dan má tili Tanián mul, kápnate kusak uri lolsit si Káláu. Káp iau te parai ngo una kaleng uri bál ái mamam má unák bali páng mul ngorer. Ngo iau parai ngo una bali páng, a sálán ngo Tanián a Pilpil na ahutngin pasi taniam má ngorer uk páng uri lolsit si Káláu.

6 Kákán mái mámán kálámul, diar tari liu án kápán páplun ur singin kálámul, mái sár káp diar te arwat suri tari liu án tanián ur singin. Tanián ái Káláu masik a arwat suri na aliu pasi tanián kálámul suri nák liu áklis.

7 Be, iáu sodar kabin iau parai singim suri gama bali páng?

8 Una mákái be i kihkih. Sinih a mánán i kihkih er a hut? Kihkih a hut ngorer i kán nemnem sang, má kápte kes a mák muswan on. A tu mákái sár i táit a husai má ák longrai kaungán. Má kápate mákái ai a hut til ái ngo ai a han ur ái. Má Tanián ái Káláu a ngorer mul i kihkih i pákánbung a hut singin matananu má di áslai hutngin kákáh án tanián."

9 Mái Nikodimo a gátna Iesu ngo, "Be, má ngádáh má na hut ngoi á táit erei?"

10 Ái Iesu a longrai ngorer má ák parai singin ngoromin,

"Di no di mánán i iáu ngo iáu tám aratintin, má di árngai ngisam ngo iáu lala tám mánán káián matananu Israel! Má ngádáh a ngoi káp iáu te talas ur on á tan táit min?

11 A támin muswan sang, gim wor-wor suri táit gim mánán on má parai táit gimáte mák muswan on, mái sár kápte kes tili gam a ruruna i kángim apapos.

12 Iakte tohtohpas mai táit til main i bim suri gama talas uri tan táit tilami bát, mái sár kápte be a talas i kamu hol ur on, má kápte gam ruruna. Má ngorer, ngádáh gama ruruna on ngoi á táit tilami bát sang ina parai si gam?

13 Má sinih til main i naul bim ákte han urami naul bát, má ngorer ák mon i kán mánán suri parai tan táit tilami? Kápte kes. Ái Natun Kálámul masik sár a mánán, má a mon i kán rakrakai kabin ái sang ákte sosih tilami naul bát.

14 Nikodimo, u mánán i Moses má matananu Israel i pákánbung di lu hanhan tangrai pokon mau. Ái Moses a longoi tártárwán kanih má áng kabat páptai uri kesi kuir toros, má áng kip tatki ák riuriu. Má ngorer Natun Kálámul da kip tatki má na riuriu ngoi mul,

15 suri ái koner a ruruna on, káián á liu áklis.

16 "Mái Káláu a lala mámnai matananu i naul matmatngan pokon no. Má ngorer ák inngasi kán armámna má ák tarwa palai kán Kalik alal ur main i naul bim, suri ái rung er di ruruna on, kápdate hiru áklis. Kápte. Da atur páptai sang i liu muswan er a kis áklis.

17 Má ngorer mul, ái Káláu kápate tarwai Natun suri nagogon má tari rangrangas ur singin matananu. Kápte. A hut suri na aliu pas di sang alari kandi sápkin.

18 Ái koner a ruruna i Natun ái Káláu, kápte te nagogon ur on. Mái sár ái koner kápate ruruna, nagogon ákte tur on má, kabin kápate ruruna i Natun ái Káláu er káh kes.

19 Ngoromin á sálán nagogon a oboi ái Káláu uri matananu: talas ákte hut

3:3: Mat 18:3; 1Pe 1:23 **3:5:** Ese 36:25-27 **3:6:** Ioa 1:13 **3:14:** Lál 21:9; Ioa 8:28, 12:32 **3:15:** Ioa 20:31 **3:16:** Ioa 3:36; 10:28; Rom 5:8; 8:32; 1Io 4:9-10 **3:17:** Luk 19:10 **3:18:** Ioa 5:24 **3:19:** Ioa 1:5,9; 8:12

uri naul matmatngan pokon suri atalsai tatalen kán matananu, ái sár matananu di lala nem i kuron má di matai talas, kabin kandi tatalen a sápkin.

20 Ái koner a lu longoi sápkin a matai talas, má kápate nem i han uri talas, kabin kápate nem suri talas na atalsai kán tan sápkin tatalen.

21 Mái sár koner a lu longoi lain tatalen, a lu han uri talas suri inngasi ngo ái sang a taram i Káláu."

Ái Ioanes Tám Arsiu a apapos sur Iesu

22 Má namur ái Iesu má kán kalilik án aratintin di han uradi balis á Iudáiá, má ding kis tiklik pas te bung iatung. Má ái Iesu a lu arsiu mul.

23-24 I pákánbung er, ái Ioanes kápte be di oboi i rumán batbat kalar, má ái mul kán tu arsiu á Ainon er páput i malar á Salim, kabin on á pokon erei, marán sang á dan. Má matananu di han ur singin má a siu di.

25 Má kesi kálámul tilatung i balis á Iudáiá a hut mák turpasi arngangar mai kalilik án aratintin si Ioanes suri tatalen án arapilpil.

26 Má ngorer tan kalilik án aratintin er di han uri narsán ái Ioanes má dik parai sur Iesu ngoromin, "Mákái, Tám Aratintin. Kálámul erei git tiklik tilada i balsán dan á Ioridan, má ái ái koner ukte apapos ur on mul, inái a lu arsiu má marán di han uri narsán!"

27 Ái Ioanes a longrai ngorer mák parai si di ngoromin,

> "Sinih da árngai ngisán ngorer ngo ái Káláu kápate mángát palai? Wán i kán him erei a kápkabin ái Káláu ákte tari.

28 Á gam sang gamáte longrai iau parai ngo kápte ngo iau á Mesaia, mái sár ái Káláu ákte dos pala iau táilnai.

29 Kálámul a hutngin kila, káián sang ái kán wák. Mái sár turán er a sámtur páput, ái mul a laes i pákánbung a longrai kaungán ái turán er a han suri kila. Má iau ngorer mul. Iau turán ái kálámul a hutngin kila, má ngorer balang ákte káng mai laes má iak parmat i pákánbung onin.

30 Ái má kálámul erei na lu pakpakta hanhan, mái sár á iau ina lu sososih má.

31 "Koner a han tilami bát, ái a pakta ami iátin tan kálámul no. Mái koner a páng tili naul bim, ái a ngorer i rung tili bim sár má a lu parai táit án naul bim. Mái koner tilami naul bát kápte a ngorer. Ái a pakta i git no.

32 Ái koner tilami bát a apapos suri táit ákte mákái má ákte longrai, mái sár kápte di lu ruruna i kán worwor.

33 Má ngo tekes a ruruna i midán, ngorer a para tari ngo imi bál a hol on ngo kán worwor ái Káláu a támin.

34 Koner a tarwa palai ái Káláu a lu parai midán ái Káláu, kabin ái Káláu ákte tar kunlai Tanián singin máng káng on.

35 Ái Kákán a mámna Natun má ákte obop noi tan táit uri limán.

36 Ái koner a ruruna i Natun ákte atur páptai má á liu muswan er a kis áklis. Mái sár ái koner a tánlak má kápate taram i Natun, ái kápnate áslai liu muswan er. Kápte. A kis pagas i lalin nagogon si Káláu mái Káláu na lu atri rangrangas on."

4

Ái Iesu má wák til Samaria

1 Má tan Parisaio di longrai ngo marán sang di lu mur i Iesu, má ngorer mámát i di ákte pakta sorliwi mámát i rung di mur i Ioanes. Má di longrai mul ngo ái Iesu a siu di,

2 mái sár kápate nokwan á er. Ái Iesu sang kápate siu di, kán kalilik án aratintin sár di arsiu.

3 Má namur ái Iesu a longrai worwor er di parai ur on, má ngorer a aptur alari balis á Iudáiá má a kaleng ur Galiláiá.

4 Má i kándi inan erei di láklák tangrai balis á Samaria.

5 Má di lu hanhan tangra sál, má dik tapam hut i malar á Sikar i balis á Samaria. Malar er a kis pátmi kuir bim erei hirá ái Iakop ákte tari ur si natun, ái Iosep,

6 má mátán dan si Iakop iatung i pokon er. Mái Iesu a merok tili láklák mák

3:22: Ioa 4:1-2Mat 11:10; Ioa 1:20 **3:31:** Ioa 8:23 **3:32:** Ioa 3:11 **3:35:** Mat 11:27; Ioa 5:20 **3:36:** Ioa 3:16-18; 1Io 5:12 **4:1:** Ioa 3:22 **4:5:** Tgk 33:19; Ios 24:32

sukis pala iatung. Ákte sángul mai aru á pákánbung,
7-8 má kán kalilik án aratintin di han alar
Iesu iatung suri hul namnam ami malar.

Má namur kesi wák til Samaria a han
suri ananut. Ái Iesu a mákái wák er a
ananut má a sungi ngo, “Ak te dan inak
ngin.”
9 Má wák er a kos Iesu ngo, “Suri dáh
u sung iau suri dan, má iáu kakun Iudáiá
má iau wák til Samaria?” Wák er a
parai ngorer kabin ngo tan Iudáiá má tan
Samaria kápte di lu ararguna tiklik, má
ngorer kápate arwat mul suri ngo ái Iesu
na ngin tili átbán káián wák Samaria.

10 Mái Iesu a kosoi wák er ngo, “Kápte
u mák ilmi artabar si Káláu má ngo iau
kálámul dáh iau sung iáu suri ak te dan.
Má ngo ukte han mák ilmi má, ngorer una
han sung iau sang suri ina tabar iáu mai
matngan dan er a aliwi kálámul.”
11 Má wák erei a parai singin ngo,
“Konom, kápte kam te táit án ananut, má
dan mul idi tepák. Má aiá una kipi til ái á
matngan dan er?
12 Ái Iakop kámpup gim a tari si gim á
mátán dan minái, ngorer ái má rang natun
má kándi tan ololas di ngin til on á mátán
dan min. Ngádáh, u pakta sorliu Iakop á
iáu?”
13 Mái Iesu a kosoi ngo, “Ái sinih na lu
ngin til on á dan min, ái na sák mul suri
dan namur.
14 Ái sár ái koner na ngin i dan ina tari
singin, kápnate sák suri dan mul. Má dan
ina tari singin na mátán upup ami bál má
na ekesi buak mai dan án liu muswan er a
kis áklis.”
15 Má wák er a longrai ngorer mák parai
singin ngo, “Konom, una tabar iau mai á
dan er suri káp ina te sák mul suri dan,
má suri káp ina te lu han mul suri ananut
mainái!”
16 Mái Iesu a parai singin ngo, “Han be.
Unák long pasi kam pup ur main!”
17 Má wák er a parai si Iesu ngo, “Káp
kak te pup á iau!”

Mái Iesu a kosoi ngoromin, “A muswan
er u parai ngo káp kam te pup
18 kabin ukte kila pasi alim á kálámul,
mái koner gaur kis tiklik onin kápte ngo
kam pup muswan. Áá, táit u parai singing
a támin.”
19 Má wák er a parai singin ngo,
“Konom, iau mák ilmi ngo iáu á tám wor-
wor tus.
20 Rang kámpup gim á tan Samaria di
lu lotu uri narsán ái Káláu mamuni pung-
pung muni. Mái sár gam á tan Iudáiá
gam puai má gamá parai ngo ami sang
Ierusalem á pokon muswan er gita lu lotu
uri narsá Káláu ái.”
21 Mái Iesu a parai singin ngoromin,
“Wákán, a támin muswan á táit minái
iau parai singim. Namur na hut
i pákánbung má kápte kes na lotu
narsá Kang i pungpung imuni ngo ami
Ierusalem mul.
22 Gam á tan Samaria kápgamte
mánán i Káláu, má ngorer kápgamte
mánán i táit gam lu lotu ur on. Má gim
á tan Iudáiá gim mánán i Koner gim lotu
uri narsán kabin a inngasi sál án araliu i
narsá gim.
23 Mái sár bung er na hut má ákte hut
má mul, mái Kák git a nem i matananu suri
da lotu muswan uri narsán mai artangan
káián Tanián a Pilpil má mai támin.
24 Ái Káláu kápte ngo kápán páplun. A
tanián sang. Má kabin a tanián, ái rung
di lotu muswan uri narsán, di lotu sang
tilami bál di mai artangan káián Tanián a
Pilpil má mai támin.”

25 Má wák er a parai singin ngo, “Iau
mánán ngo Mesaia er má na hut, koner a
ilwa pasi ái Káláu. Má i pákánbung na hut,
na para aposoi tan táit no si git.”
26 Má ngorer ái Iesu a para talsai singin
ngo, “Á iau sár á Mesaia min iau worwor
mam iáu.”
27 Má i pákánbung erei sang, kán kalilik
án aratintin di kaleng tili hul namnam, má
dik mák Iesu a worwor mai wák er má dik
sodar. Dik sodar ngorer, mái sár kápte kes

4:9: Esr 4:1-5 **4:10:** Ioa 7:37-38; Apa 21:6 **4:12:** Ioa 8:53 **4:14:** Ioa 6:35 **4:20:** Nag 12:5-14; Sak 122:1-5
4:22: 2Ka 17:29-41; Ais 2:3; Rom 9:4-5 **4:24:** Rom 12:1; 2Ko 3:17; Pil 3:3 **4:26:** Mar 14:61-62

a gáltai ngo, “Dánih u nem on?” ngo “Suri dánih u worwor mai wák erei?”
28 Má wák er a han alari kán átbán dan iatung máng kaleng urami malar mák parai singin tan kálámul iatung ngo,
29 “Gam lákám! Gamák mákái kálámul er a para noi tan táit iakte lu longoi. Na ái gut á Mesaia?”
30 Má matananu di longrai ngorer má dik han suri mák Iesu.
31 Má i pákánbung erei, kán kalilik án aratintin di tari duk on má dik parai si Iesu ngo, “Tám Aratintin, minái má namnam. Unák an te má!”
32 Mái sár ái a kos di ngo, “A mon á ak namnam er kápgamte mánán on.”
33 Má kalilik án aratintin di longrai ngorer má dik gálta arliu i di sang ngo, “Ákte namnam gut singin tekesi kálámul?”
34 Mái Iesu a parai si di ngo,
“Ak namnam a ngoromin. Iau lu taram i nemnem si Koner a tarwa iau má suri arahi kán him a tari singing suri ina longoi. Ngo iau lu longoi ngorer ái Káláu a nem on, a lu arakrakai i iau ngorer i namnam.
35 Kamu arabitbit a ngoromin. Gam lu parai ngo, ‘Gitáte soso má, má na hat á kalang sár má na matuk á balbal.’ Ki iau parai si gam ngoro minái ngo gama sálsálah aririu má gamák mákái tan num, kabin ákte matuk má balbal, má ákte pátum má suri ililur!
36 Kálámul ngo a ili balbal ákte matuk, na mon i kán arsupan. Má balbal kán tu obop talmi, wa ái rung di ruruna suri da kis áklis i liu muswan. Má ngorer, koner a soso mái koner mul a ililur, diar no na gas tiklik i bál diar.
37 Má kesi arabitbit mul ngoromin di lu parai má a támin, ‘Kes a lu soso má kes sang a lu ililur.’
38 Á gam ngorer. Iakte tarwa gam suri gama il pasi balbal i pokon kápgamte soi. Tan temes dikte himhimna, mái sár onin di bokoh, má gam sang gama kipi wán kándi songsong.”
39 Má marán Samaria i malar erei di ruruna i Iesu kabin i wák er ákte parai sur Iesu ngo, “Kálámul er a para noi tan táit iakte longoi.”
40 Má ngorer ngo dikte hut i narsán, di sung páptai suri na lu kis be tiklik mam di. Má ngorer ái Iesu a kis pasi aru á bung iatung,
41 má marán mul di longrai midán ái Iesu má dik ruruna on.
42 Má namur dik parai singin wák erei ngoromin, “Tungu gim ruruna kabin i táit er iáu parai. Mái sár onin gim ruruna kabin gim sang gimáte longrai má gimá mák ilmi ngo a támin ngo ái á Tám Araliu káián naul matmatngan pokon.”

Ái Iesu a aliu pasi natun kesi pakpakta

43 Ákte arahi má aru i bung i kán kis iatung Samaria, ái Iesu má kán kalilik án aratintin di aptur má ding kaleng uranang Galiláiá.
44 Mái Iesu sang a parai ngo, “Tám worwor tus kápte di lu rumrum on i kán malar muswan.”
45 Má ngo a hut á Galiláiá, matananu tilatung di árár pasi kabin á di sang dikte han urami Ierusalem suri longsit án sorliu palai má dik mákái tan táit ái Iesu a longoi i tan bung erei.
46 Má namur ái Iesu a kaleng mul ur Kana i balis er sang á Galiláiá, i malar ákte pukdai dan uri wain on. Má adi Kapernaum kesi kálámul pakta kán kalik a sasam.
47 Má ngo pakpakta erei a longrai ngo ái Iesu ákte han til Iudáiá ur Galiláiá má ngo iatung be ái, ngorer a han uri narsán má ák sungi suri diara han ur Kapernaum má nák aliwi natun, kabin páput má na mat mai sasam.
48 Ái Iesu a longrai kán sung mák parai singin ngoromin, “Ngádáh, kápte kes tili gam na ruruna sár i iau? Koran má gamák mákái sang i te tara akiláng gut, ki erár gamák ruruna!”
49 Má pakpakta er a kos Iesu ngo, “Konom, gitar má, na mák mat i natung!”
50 Mái Iesu a parai singin ngo, “Una han má! Kam kalik na liu!”

4:34: Ioa 6:38 **4:35:** Luk 10:2 **4:42:** 1Io 4:14 **4:44:** Mat 13:57 **4:45:** Ioa 2:23 **4:46:** Ioa 2:1-11 **4:47:** Mat 8:5-6 **4:48:** Ioa 2:18; 1Ko 1:22 **4:50:** Mat 8:13

Má kálámul er a ruruna i kán worwor ái Iesu mák han má.
51 Má ngo kán tu tangrai sál uradi Kapernaum, kán tan tám arardos di arsuar pasi mai arbin suri kán kalik má dik parai ngo, “Kam kalik ákte sengsegeng hanhan má kápnate mat!”
52 Má kálámul er a longrai ngorer máng gálta di ngo pákánbung dáh kán kalik a turpasi pánpán kaleng. Má di kosoi ngo, “Málmálas erei a rah alari nabung i nas ngorer i kesá pákánbung.”
53 Má kákán kalik er a hol páptai ngo i pákánbung erei sang ái Iesu ákte parai singin ngo kán kalik na liu. Má ngorer kálámul er a ruruna i Iesu. Má kán aratinán mái rung er di lu kis iatung i kán rum, di ruruna on mul.
54 Má minái á áruán pákán ái Iesu a han til Iudáiá ur Galiláiá má ák longoi akiláng.

5

Ái Iesu a asengsegeng pasi kálámul a sák i keken

1 Má namur ái Iesu di di han mul urami Ierusalem suri kesi longsit káián matananu Iudáiá.
2 Má on á áir kalar ami Ierusalem a mon i mátán sál di utngi mai Mátsálán Sipsip, má iatung pátmi mátán sál kesi mátán dan uri siusiu. Má on á worwor Ebaraio, ngisán mátán dan er ngo ‘Betesada’. Má iatung i risán, a mon i alim á kahkah tan kálámul di lu kis ái.
3 Morongnau á kálámul er di sasam di lu bop pagas iatung i alim á kahkah er, tan rau má tan kálámul a sák i kik di má tan kálámul a mat i páplun i di. [Di lu kis monai dan suri na malmaliu
4 kabin kándi ruruna a ngoromin. Di hol on ngo kesi angelo si Káláu a lu sosih uradi dan i te pákán mák aptur i dan suri ák malmaliu. Má namur mulán kálámul na sosih uri dan, ái na sengsegeng alari sasam erei a porta on.]
5 Má kesi kálámul iatung ákte sasam pasi atul i sángul mai awal á bet.
6 Ái Iesu a mákái a bop pagas iatung, má ák mánán ilmi ngo ákte sasam pasi dolon pákánbung, má ngorer a gáltai ngoromin, “Awái, turang, u nem on ngo una sengsegeng?”
7 Má kálámul er a kosoi ngo, “Konom, iau nem on, mái sár kápte kes mainái suri na duruk iau má asosih i iau uri dan i bung a malmaliu be. Iau lu kakat suri ina siusiu on, ái sár te lite bul di lu hut táil.”
8 Mái Iesu a parai singin ngoromin, “Una aptur má long pasi kibam má unuk lu han!”
9 Má káp melek mul kálámul er a sengsegeng. Ák long pasi kibán mák láklák má.
Má bung erei bungán aunges.
10 Má kálámul er ákte sengsegeng a lu hanhan mai kibán, má tan tátáil káián tan Iudáiá di mákái kálámul er a kipi kibán má ngorer di parai singin ngo, “Bungán aunges onin, má uri nagogon kángit, kápate arwat suri una kipi kibam.”
11 Má kálámul er a parai si di ngo, “Kálámul a asengsegeng pas iau a parai singing ngo ina aptur má ina long pasi kibang má inak lu han má, má ngorer iak taram on.”
12 Má tan tátáil di gáltai ngoromin, “Ái sinih á kálámul er a parai singim suri una longoi ngorer?”
13 Mái sár ái koner ákte sengsegeng kápate mánán i Iesu ngo ái ái sinih, kabin ngo ákte han pas má i katbán lala matananu i pokon er.
14 Má namur, ái Iesu a banai kálámul er iatung i rumán osmapak mák parai singin ngo, “Mákái, ukte sengsegeng má! Má ngorer koion mul una bal longoi sápkin na mák hut singim á te táit a lala sák sang.”
15 Má kálámul erei a mák ilam Iesu, má ngorer a han mák parai singin tan tátáil ngo ái Iesu sár er ákte asengsegeng pasi.
16 Má tan tátáil di turpasi para sáksákna Iesu kabin a aliu pasi sasam on á bungán aunges.
17 Mái Iesu a parai si di ngo, “Ái Kakang káp a tini aunges, a lu balbal artangan narsán matananu. Má iau mul ina lu longoi sang i kak him ngorer.”
18 Tan tátáil di longrai worwor er a parai ái Iesu mák lala mos i bál di, má ngorer dik

4:54: Ioa 2:11 **5:8:** Mat 9:6 **5:10:** Nem 13:19; Ier 17:21-22 **5:18:** Mat 26:4; Ioa 7:1, 10:30

rakrakai suri da oboi uri minat. Di mos on kabin ákte tah kusi nagogon uri bungán aunges má kabin ákte parai ngo ái Káláu a kákán sang, má ngorer di hol on ngo a apakta pasi sang ngo diar arwat ái Káláu.

Rakrakai káián Natun

19 Ái Iesu a mánán ilmi kándi hol á tan tátáil, má ngorer a kos di ngoromin,

"A támin muswan sang ngo Natun ái Káláu, kápte kesi táit ái masik a lu longoi. A longoi sár ngorer a mák pasi si Kákán. Dánih a longoi ái Kákán, ái Natun a lu longoi mul.

20 Ái Kákán a mámna Natun mák ingasi singin á tan táit ái sang a longoi. Má namur na para tari singin á tan tilik támin táit, tan táit er a pakta alari tan táit ákte longoi tungu. Má gam no gama mákái má gamák pángáng on.

21 Ái Kákán a lu apturi rung dikte mat mák tari liu si di. Má ngorer mul ái Natun a lu tari liu si rung a nem on ngo da atur páptai liu.

22 Mái Kákán sang kápate lu atur tekesi nagogon kabin ákte tari uri limán ái Natun á rakrakai suri nagogon i kálámul,

23 suri ngorer matananu no da árngai ngisán ái Natun ngorer di lu árngai ngisán ái Kákán. Mái sinih kápate rumrum i Natun, ngorer di para bengta Kákán, koner a tarwa Natun ur main.

24 "A támin muswan ngo ái sinih a longra pasi kak pinpidan mák ruruna i Koner a tarwa iau, ái ákte atur páptai má á liu muswan er a kis áklis, má káp ina te oboi nagogon on. A ngoro ákte láklák sorliwi minat má ák tangra pasi sál uri liu muswan er.

25 Mái sár ái rung er kápte be di ruruna, a ngoro taniá di a mat pagas. Má a támin muswan ngo bung er na hut má ákte hut má mul, wa bung da longrai kaungán Natun ái Káláu. Má ngo da longra pasi, ki dák liu.

26 Ái Kákán sang ái á káplabin liu. Má ngorer mul ái Natun. Ái Kákán ákte tari singin á rakrakai suri ái Natun mul na káplabin liu.

27 Mái Kákán ákte tari si Natun, má ngorer ái Natun a mon i kán nokwan suri kátlán matananu kabin ái á Natun Kálámul.

28 "Má koion gama pángáng suri táit min! Er má na hut á bung má di no dikte mat da longrai kaungán ái Natun Kálámul

29 má da aptur alari tarang. Ái rung di nokwan da aptur kaleng uri liu áklis sang. Mái sár ái rung tan tám ngákngák, di sang da aptur kaleng má da tur i nagogon."

Worwor talas sur Iesu

30 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák parai ngoromin,

"Ngo iau masik sár, káp ina te long tekesi táit. Nagogon iau oboi a ngorer sang ái Káláu a parai singing, má ngorer kak nagogon a nokwan kabin kápte iau mur i kak nemnem, ái sár iau lu longoi ngorer a nem on ái Koner a tarwa iau.

31 "Ngo iau apapos sur iau sang, ngorer kak worwor a tu táit bia, má ngádáh gama mánán ngoi ngo a támin!

32 Mái sár kesi kálámul alatung sár a lu para iau, wa Kakang sang, má iau mánán ngo kán apapos sur iau a támin.

33 "Ái Ioanes Tám Arsiu mul a para iau. Gam dos palai kamu tan kálámul suri gálta Ioanes, má worwor a aposoi sur iau a támin.

34 Iau parai apapos si Ioanes suri nák tangan gam má suri ái Káláu na sáras pas gam, mái sár á iau káp iau te pámpur tili worwor káián kálámul sár.

35 Ái Ioanes a ngoro lam a kurkurem mák talas. Má kán worwor sur iau a atalsa gam, má gamá laes suri longrai kán worwor i án mudán pákánbung sár.

36 "Má a mon i kesi táit mul a tur tangan iau, má ái a pakta alari kán apapos ái Ioanes. Tan tilik támin táit er iau lu longoi, ái Kakang ákte tari singing ngo kak talar, má di sang di inngasi ngo a támin ngo ái Káláu ákte tarwa iau.

5:19: Ioa 5:30 **5:22:** Ioa 5:27; Apo 10:42 **5:23:** Pil 2:10-11; 1Io 2:23 **5:24:** Ioa 3:15-18 **5:29:** Dan 12:2; Mat 16:27; Apo 24:15 **5:30:** Ioa 5:19, 6:38 **5:36:** Ioa 3:2, 14:11 **5:37:** Mat 3:17; Ioa 5:32, 8:18

37 Mái Kakang, koner a tarwa iau, ái
mul a aposoi muswan sur iau. Má gam,
káp gam tini longrai kaungán ngo mákái
aur,
38 má kápgamte lu kebeptai kán pin-
pidan iatung i bál gam, kabin kápgamte
ruruna i iau á iau ái koner ákte tarwai.
39 Gam lu aratintin i Buk Tabu kabin
gam hol on ngo gama ser pasi til on ngo
ngádáh gama otoi ngoi á liu áklis. Má tilik
támin táit on gamáte mák palai, kabin Buk
Tabu a tus iau má a inngasi ngo iau ái
sinih. Má kápgamte mák ilmi,
40 má ngorer gam kulkulut ngo gama
mur i iau suri gamák otoi liu.
41 "Káp iau te ser suri parpara agas
singin kálámul,
42 mái sár iau mánán i gam ngo
gam matngan kálámul ngádáh má kápte
armámna ami bál gam sur Káláu.
43 Ái Káláu ákte dos pala iau má iakte
han, ái sár á gam kápgamte long pas iau.
Má ngo tekes alatung na hut má nák lu
worworwor ngorer i kán nemnem sang, ái
gut gama árár pasi sang má gamák mur on.
44 Gam lala nem suri gama párnga
arliu i gam sang i tan kálámul. Mái sár
kápgamte nem suri ser pas Káláu er ái
masik sár á Káláu, má kápgamte lu tohoi
mul suri gama agasgas pasi bál má nák
para agas gam. Má ngo kápte gam nem i
mur i Káláu, ki ngádáh gama ruruna ngoi
i iau?
45 "Gam lala ruruna i Moses ngo na
tur tangan gam, má gam hol on ngo á
iau ina atiutiu gam i narsán ái Kakang.
Má kápte a ngorer. Á iau káp ina te
atatir uri gam si Kakang. Ái sár ái Moses,
koner kamu ngangai a kis on, ái sang na
atiutiu gam.
46 Má ngo gamáte ruruna i Moses,
gama han ruruna i iau mul, kabin ái a
worwor tus sur iau.
47 Mái sár ngo kápgamte ruruna i táit
a le on ái Moses, ki ngádáh gama ruruna
mul ngoi i kak worwor á iau?"

6

Ái Iesu a tabar amasi alim i arip á kálámul
Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17

1 Má namur ái Iesu má kán kalilik án
aratintin di aptur má dik polsai dan taliu á
Galiláiá mai mon (má kesá ngisán mul ngo
dan taliu á Taiberias).
2 Má lala matananu di lu báiruruh na-
murwai kabin dikte mákái tan akiláng a
longoi ái Iesu er a aliu pasi tan sasam.
3 Má ngo dikte hut ami kesi balis, ái Iesu
a tapam urami kesi pungpung mák sukis
pagas tiklik mai kán kalilik.
4 Má páput má i pákánbung suri longsit
án sorliu palai káián tan Iudáiá.

5 Mái Iesu a sálsálah aririu má a mákái
lala matananu di lu hanhan suri longrai
kán worwor, má ngorer a gálta Pilip ngo,
"Aiá gita huli ái á balbal artálár suri támri
matananu min?"
6 A parai ngorer suri tohtoh Pilip sár
kabin ákte mánán pagas i táit na longoi.

7 Mái Pilip a kos Iesu ngo, "Auh, kápate
arwat á pirán tabal! Má ngo kángit pirán
tabal na sorliwi te na ru i mar, ki na arwat
suri keskeskes tili di da ani mudán sár."
8 Má kán kes mul á kalik án aratintin, ái
Enru tuán ai Saimon Petero, a parai singin
ngo, 9 "Kesi kalik almainái a kipi alim á
tigán balbal má aru i isu. Má ngádáh
má na artálár ngoi suri lala matananu
minái?"

10 Ái Iesu a longrai ngorer mák parai
singin kán kalilik án aratintin ngo, "Gama
parai singin matananu suri da sukis."
Pokon erei lain poron ur, má matananu no
dik sukis má. Má tan kálámul no iatung di
arwat mai alim i arip á káláu, má boh wák
má kalilik kápte di wás pas di.
11 Mái Iesu a top pasi tan tigán balbal
mák sung kári. Má namur ák tibi balbal
má ák tari singin kán kalilik án aratintin
suri dik tulsai i matananu di sukis iatung.
Má a longoi ngorer mul mai aru isu. Má di
no di namnam má dik mas.
12 Má namur ngo dikte mas má, ái Iesu
a parai singin kán kalilik án aratintin ngo,
"Gama kip talmi tan tingnán namnam
kápdite ani. Koion gita omlawai."

5:39: Luk 24:27 **5:46:** Apo 3:22

13 Má ngorer di kip talmi tan tingnán namnam er, má dik dung akángái sángul mai aru á lala rat mai balbal er di an tigán.

14 Má matananu erei di mákái akiláng ái Iesu a longoi má dik parai ngo, “A támin muswan sang ngo tám worwor tus er na hut ur main i naul bim, minái ákte hut!”

15 Mái Iesu a mánán i holhol káián matananu er, di nem ngo da long pasi má dák inar on suri na kabisit. Mái Iesu a matai, má ngorer ák aptur mul, ái masik sang, alar di urami pungpung.

Ái Iesu a láklák ami iátin dan taliu
Mat 14:22-33; Mar 6:45-52

16 Má i rahrah ngo ákte ronron, kán kalilik án aratintin ái Iesu di sosih kaleng uradi dan taliu.

17 Di roh uri mon má dik turpasi alus polsai dan taliu kaleng uradi Kapernaum. Má di iatung besang i lámán i katbán dan má ák libung. Mái Iesu kápte be a hut si di.

18 Má i pákánbung er, tiling kihkih a tur mák turpasi husai dan mák pos i nahlam.

19 Má tan kalilik dikte alus artálár mai alim ngo awon á kilomita, má namur dik mákmák má di mák Iesu a láklák iamuni kápkápán dan, a lu hanhan sur di uratung pátmi mon. Di mákái ngorer má dik ráuráuwas.

20 Mái Iesu a parai si di ngo, “Koion gama mátut, á iau sár á min.”

21 Ngorer ák gáu i bál di, má dik long pasi urami polgon mon, má káp melek sár mon a masar iatung i pokon di han ur on.

22 Má matananu erei di ani balbal má isu, di lu kis iatung i balsán dan taliu i pokon di namnam ái, má dik bop iatung. Má arasa uri kábungbung, matananu erei di mánán ilmi ngo tukes sár á mon á iatung, má ngo tan kalilik án aratintin dikte han mai, mái Iesu kápate han tiklik mam di.

23 Má namur tan te lite mon til Taiberias di masar iatung i pokon er, pokon ái Iesu a sung kári namnam ái mák tabar di mai.

24 Má ngorer ngo matananu di mákái ngo a bokoh ái Iesu má kán kalilik án aratintin mul, di roh uri tan mon erei má dik han mai ur Kapernaum suri ser sur Iesu.

Ái Iesu á balbal án liu

25 Má namur ngo matananu dikte hut iatung Kapernaum i balsán dan taliu tiladi, di mákmák sur Iesu, má ngo di ser pasi dik gáltai ngo, “Tám Aratintin, enges u hut main?”

26 Mái Iesu a kos di ngo, “A támin muswan ngo kápgamte mák tusi kak akiláng iau longoi má táit a inngasi. Gam ser sur iau sár kabin gam ani balbal má gamá mas.

27 Koion gama bes mai matngan namnam er na sangin. Ái sár gama bes mai matngan namnam kápnate sangin má ák tari liu áklis. Ái á matngan namnam erei Natun Kálámul na tari si gam, kabin ái Káláu Kákán ákte para tari ngo a sormángát palai.”

28 Matananu di longrai ngorer má dik gáltai ngoromin, “Matngan sál ngádáh gima mur on suri gima longoi ngorer ái Káláu a nem on?”

29 Ái Iesu a kos di ngo, “Kápte ngo táit gam sang gama longoi, ái sár táit gama ruruna on. Ái Káláu a nem ngo gama ruruna i iau, koner ái ákte tarwai.”

30 Má ngorer di gáltai mul ngo, “Má matngan akiláng ngádáh una longoi suri gima mákái má gimák ruruna i iáu? Dánih sang una longoi?

31 Hirá rang kámpup i gim di lu ani mana ada i pokon mau, ngorer a parai i Buk Tabu ngo, ‘A tabar di mai namnam, wa balbal tilami bát.’ ”

32 Mái Iesu a parai si di ngoromin, “A támin muswan á minái. Ái Moses kápate tari balbal tilami bát. Ái Káláu sang ákte tari balbal tilami bát si rang kámpup i gam, mái sár balbal er kápte a támin táit. Támin táit a ngoromin, ngo inái ái Kakang a tari balbal muswan tilami bát.

33 Má balbal er ái Káláu a tari, wa ái koner sang a hut sosih tilami bát má ák tari balbal án liu muswan er a kis áklis uri naul matmatngan pokon.”

6:15: Ioa 18:36 **6:27:** Ioa 6:48-58 **6:29:** 1Io 3:23 **6:30:** Mat 16:1; Ioa 2:18 **6:31:** Kal 16:14-15; Lál 11:7-9; Sak 78:24 **6:35:** Ioa 4:14

34 Má matananu di parai ngo, “Konom,
una ekesi tari balbal er si gim.”
35 Má ngorer ái Iesu a para talsai si di
ngoromin,
“Á iau sár á balbal a tari liu. Ái koner
na han sur iau, kápnate lu matpám mul.
Mái koner a ruruna i iau, kápnate lu sák
mul suri dan.
36 Mái sár ngorer iakte parai si gam,
gamáte mák iau má kápte gam ruruna.
37 Má tan kálámul erei ái Kakang a tari
singing, di no da lákám uri narsang. Mái
sinih alatung be na hut i narsang, káp ina
te tipar palai,
38 kabin iakte hut sosih tilami bát suri
mur i nemnem si Koner a tarwa iau, má
kápte ngo suri ina mur i kak nemnem
sang.
39 Má nemnem si Koner a tarwa iau a
ngoromin: káp ina te pánpánwai tekes tili
di er ái Kakang a tari singing, má di no ina
aliu pas di uri liu i arahrahi bung.
40 Má táit a nem on ái Kakang a
ngoromin: ngo ái sinih a mák tus Natun
mák ruruna on, ái na otoi liu muswan er a
kis áklis. Mái rung er ina aliu pas di uri liu
i arahrahi bung.”
41 Má tan tátáil káián tan Iudáiá di lon-
grai kán worwor ái Iesu er a parai ngo,
“Iau sár á balbal er a hut sosih tilami bát,”
má ngorer di tangkabin ngurngurngur ur
on
42 má dik parai ngo, “Kálámul min ái
Iesu, natun ái Iosep, be? Git mánán i kákán
mái mámán. Má ngorer, suri dáh a parai
ngo a hut sosih tilami bát?”
43 Mái Iesu a longrai ngorer mák parai si
di ngoromin,
“Koion gama ngurngurngur arliu i
gam.
44 Kápte kes na han sur iau ngo ái
masik. Koran mái Kakang na tangnai uri
narsang, ki erár na lákám sang. Mái koner
a han sur iau, ái ina salaptur pasi uri liu i
arahrahi bung.
45 Kes tili di á tan tám worwor tus
ákte parai ngo, ‘Ái Káláu sang na atintini
tan kálámul no.’ Má kálámul dáh ákte kipi
aratintin si Káláu Kakang má ákte longra
pasi, ái na han sur iau.
46 Kápte kes ákte mák Kakang. Á iau
masik sár iau han tilami narsán ái Káláu
er Kakang, iakte mákái.
47 A támin muswan sang ngo ái sinih a
ruruna i iau, ákte otoi liu muswan er a kis
áklis.
48 Á iau sár á balbal a tari liu.
49 A támin ngo rang kámpup i gam
di ani mana ada i pokon mau, mái sár
kápdite liu áklis mai. Namur ák han mat
i kápán páplun i di.
50 Mái sár matngan balbal tilami bát
inái iau parai, ái á matngan a artálár mai
taniá gam. Má ngo gama ani, kápte gama
mat.
51 Á iau sang á balbal a tari liu, má
iakte hut sosih tilami bát. Koner na ani
balbal minái na liu áklis. Má balbal erei
ina tari singin, ái á kápán páplun i iau iau
tari suri matananu on á naul matmatngan
pokon da liu.”
52 Má tan tátáil káián tan Iudáiá di lon-
grai ngorer má dik turpasi togor má arn-
gangar arliu i di. Dik parai ngo, “Ngádáh
na tabar git ngoi mai kápán páplun á
kálámul minái?”
53 Mái Iesu a parai si di ngoromin,
“A támin muswan á minái. Ngo
kápte gama ani kápán páplun Natun
Kálámul má ngin i dárán, káp gama te
liu muswan.
54 Ái sinih a ani kápán páplun i iau má
a ngin i dárang, káián sang á liu muswan
er a kis áklis, má ina aliu pasi i arahrahi
bung.
55 Kápán páplun i iau, ái á namnam a
támin. Má dárang, ái á dan muswan.
56 Koner a ani kápán páplun i iau má a
ngin i dárang, giurá kes má, má ngorer ái
a ararguna mam iau má iau lu ararguna
mai.
57 Ái Kakang, koner á káplabin á liu,
ái a tarwa iau, má ái a aliu iau mul. Má
ngorer ái sinih a ani páplun i iau, á iau ina
aliwi.
58 Io ngorer má, balbal min a hut sosih
tilami bát kápate ngorer i balbal erei rang
kámpup i gam di ani má kápate aliu di
áklis, kápte. Koner a ani balbal min na kis
áklis i liu muswan.”

6:39: Ioa 10:28-29, 17:12 **6:42:** Mat 13:55 **6:44:** Ioa 6:65 **6:45:** Ais 54:13 **6:46:** Ioa 1:18 **6:47:** Ioa 3:15-16 **6:48:** Ioa 6:32, 58 **6:57:** 1Io 3:24

59 Ái Iesu a parai ngorer mák arahi kán
aratintin. Má kán aratintin minái a parai
iatung i rumán lotu á Kapernaum.

Marán rang táir ái Iesu di su kaleng alari

60 Mái rung di lu murmur i Iesu di
longrai kán worwor er, má marán tili di
di arpua arliu i di ngoromin ngo, “Auh,
wa pinpidan minái a rangas suri gita top
páptai. Kápte kes a arwat suri na kipi á
sálán.”
61 Mái sár ái Iesu a mánán tusi ngo rang
táir er di arkipkip mai worwor suri, má
ngorer a parai si di ngoromin,
“Ngádáh, a tabureng i bál gam suri
worwor min má gamá nem i arsok suri
mur i iau?
62 Ngo ngorer, ki dánih gama hol on
ngo gama mákái Natun Kálámul na tapam
kaleng urami pokon a kis ái á tungu?
63 Kálámul sang, káp kán te rakrakai
arwat suri na tari liu singin kálámul.
Tanián ái Káláu, ái a tari liu mák aliwi
kálámul. Má worwor min iakte parai si
gam, a mon i kán rakrakai artálár suri na
tangnai Tanián ái Káláu suri na aliu gam.
64 Mái sár, te tili gam kápte be di
ruruna.”
(Má til tungu sang, ái Iesu ákte mánán
tusi ngo ái sinih kápnate ruruna on, má
ákte mánán mul i koner na agur tari.)
65 Mái Iesu a bontai kán worwor ngo,
“Áá, te tili gam kápte be di ruruna. Má
ngorer á wán er iak parai si gam, ngo ái
Kakang a mángát palai kálámul ngo na
mur i iau, ngorer na mur on. Má ngo
kápate mángtai ái Kakang, ki ngádáh na
mur iau ngoi?”

Apapos si Petero sur Iesu

66 Má rang táir ái Iesu er di longrai kán
worwor, má ngorer marán tili di di su
kaleng alari, má kápdite lu mur on mul.
67 Má ngorer ái Iesu a parai uri narsán
sángul mai aru á kán kalik án aratintin
ngo, “Má gam, ngádáh? Gam nem suri
gama han mul?”
68 Mái Saimon Petero a kosoi ngoromin,
“Konom, gima han uri narsá sinih? Kabin
kam pinpidan sár á iáu, ái á sál gima mur
on suri gima kis áklis i liu muswan.
69 Gimáte mák tus iáu má gimá ruruna
ngo á iáu masik á Tám Pilpil káián ái Káláu
ukte hut sosih tilami narsán.”
70 Mái Iesu a parai si di ngo, “Áá, iau ilwa
pas gam gam tara sángul mai aru, be? Mái
sár, kes tili gam er a sápkin tanián!”
71 Kán worwor ái Iesu minái a para
Iudas, natun ái Saimon Iskariot, kabin ái
Iudas ái á kes tili sángul mai aru á kán
kalilik, mái sár na agur tari.

7

Ái Iesu má rang tuán

1 Má namur, ái Iesu a lu hanhan tangra
balis á Galiláiá. A matai be ngo na tangrai
balis á Iudáiá kabin tan tátáil káián tan
Iudáiá di ser sál suri da up bingi.
2 Má longsit án pálpálih káián tan Iudáiá
ákte páput má,
3 má ngorer rang tuán ái Iesu di parai
singin ngo, “Una han alari balis min urami
balis á Iudáiá suri ngorer rung di lu mur-
mur i iáu, da lu mákái matngan táit er u lu
longoi.
4 Ngo u nem ngo da árngai ngisam, ki
káp una te long kodongnai kam him. Una
longoi i mátán matananu i naul matmat-
ngan pokon suri da mánán tus iáu.”
5 Rang tuán di parai ngorer si Iesu, mái
sár kápdite ruruna muswan on.
6 Ái Iesu a longrai ngorer mák parai si di
ngoromin, “Á gam, pákánbung a artálár no
suri gama han ur Ierusalem. Mái sár á iau,
pákánbung ngo ina han urami, kápte be a
hut.
7 Matananu i naul matmatngan pokon
da togor i gam suri dánih? Wa kápte! Mái
sár á iau, di tungai mikmikwa iau kabin
kak tu parai uri di ngo ninsin i di a sák.
8 Ngorer á gam, gama han suri á longsit
er! Má iau, auh, wa káp ina te han suri,
kabin kak pákánbung kápte be a hut.”
9 A be parai ngorer ái Iesu, má áng kálik
lu kiskis be i te bung á Galiláiá.

Ái Iesu a han urami longsit án pálpálih

6:64: Ioa 13:11 **6:65:** Ioa 6:44 **6:68:** Mat 16:16 **7:1:** Ioa 5:18 **7:2:** Him 23:34 **7:5:** Apo 1:14

10 Io, rang tuán ái Iesu dikte han má suri
longsit, má namur ái Iesu sang a han mul
má a han kodong suri ngorer matananu
da káp mák ilmi.
11 Má tan tátáil káián tan Iudáiá di bat-
batam kursál suri, má dik lu gálgálta ngo,
“Aiá á kálámul erei?”
12 Má iatung i katbán matananu, marán
di arasás arliu i di sur Iesu. Te di parai
ngo, “Lain kálámul sang!” Má te bul di ngo,
“Auh, kápte ngo lain kálámul. A lu agur
pasi matananu.”
13 Mái sár kápte kesi kálámul a worwor
talas sur Iesu. Di no di tu bál konmi kándi
hol ur on kabin di matai tan tátáil da káp
arangrangas i di.

Ái Iesu a aratintin iatung i longsit

14 Ákte han i katbán á longsit án pálpálih,
mái Iesu a hut má a kusak urami rumán
osmapak mák turpasi aratintin.
15 Má tan tátáil káián tan Iudáiá di
longrai kán aratintin ái Iesu, má dik
pánsálngát suri táit a parai má dik parai
ngoromin, “Kálámul min, káp kán te tám
aratintin er a atintini suri nagogon. Má
ngádáh a kipi ngoi á lala mánán er?”
16 Má ngorer ái Iesu a kos di ngoromin,
“Kak aratintin kápte ngo kaiak sang,
ái sár a tari ái Káláu singing, ái koner a
tarwa iau.
17 Ái sinih a ngoi i bál suri longoi kán
nemnem ái Káláu, ái na mák ilmi mul i kak
aratintin ngo aiá a hut til ái. A tari ái Káláu
singing, ngo a hut sár tili kak hol masik?
18 Kálámul a aratintin mák parai ngo
kán aratintin a hut tili kán hol sang, ái
a nem suri matananu da párngai ngisán.
Mái sár, kálámul a matai ngo da párngai
ngisán sang, má a nem suri sángwái ngisán
ái koner a dos palai, kálámul er káp a
tini angagur. Ái sár a kebeptai worwor
si koner a dos palai má ngorer ák parai
muswan.
19 Ái Moses a tari nagogon si rang
kámpup gam, be? Má sinih tili gam a lu
taram on? Kápte kes! Má suri dáh gam
nem i up iau?”
20 Má matananu di kosoi ngo, “Á iáu, a
mon i sápkin tanián i iáu! Sinih er a nem
ngo na up iáu?”
21 Mái Iesu a kos di mák parai ngo,
“Iau longoi kesi akiláng sár má gam no
gam sodar suri.
22 Ái Moses a tari nagogon si gam suri
gama kut aririu i rang nat gam. Má kápte
ngo ái Moses a turpasi tatalen erei, wa
rang kámpup i gam sang. Má ngo bung suri
kut aririu ngo a arwat mai bungán aunges,
gam lu parai ngo, ‘Káksiai ngo bungán
aunges, a artálár suri gima longoi mudán
him er on, kabin nagogon án kut aririu
a pakta si diar i nagogon suri bungán
aunges.’
23 Áá, gam lu parai ngorer, mái sár á
iau iau parai ngoromin ngo kut aririu di
longoi uri kesi kuir kápán páplun sár, má
gam lu longoi i bungán aunges suri gama
long artálár pasi nagogon si Moses. Má
ngorer, suri dáh gam togor i iau kabin iau
aliu pasi kálámul i bungán aunges mák liu
i kápán páplun no?
24 Koion gama atiutiwi kálámul suri
táit gam mákái mai mát gam sár, ái sár
gama mákmák mul uri támin i táit a lon-
goi.”

Be, ái Iesu á Mesaia?

25 Má te kálámul til Ierusalem sang di
gálta ngo, “Kálámul minái gut, á tan tátáil
di nem suri ubi, be?
26 Má gam mákái! A lu worwor i narsán
matananu má kápte kes tili di a tur kári!
Ngádáh, tan tátáil di mánán gut ngo ái á
Mesaia?
27 Mái sár ngo ái Mesaia na hut, kápte
kes na mánán ngo ai a han til ái. Má
kálámul minái, git no git mánán i kán
malar.”
28 Mái Iesu kán tu aratintin be iatung
i rumán osmapak, má ngorer a parai
ngoromin, “Ngádáh, gam mánán muswan
i iau má kak malar iau han til on? Káp iau
te hut tili kak nemnem sang. Ái Koner a
dos pala iau, ái a muswan sang. Á gam
kápgamte mánán on.

7:15: Mat 13:54; Luk 2:47 **7:16:** Ioa 12:49, 14:10 **7:18:** Ioa 8:50 **7:19:** Apo 7:53; Rom 2:21-24 **7:20:** Ioa 8:48, 10:20 **7:22:** Tgk 17:9-13; Him 12:3 **7:23:** Ioa 5:8-10, 16 **7:27:** Ioa 7:41, 9:29 **7:28:** Mat 11:27; Ioa 8:55

29 Mái sár á iau iau mánán on kabin iau
han tili narsán má ái a dos pala iau."
30 Mái rung er di longrai ngorer má dik
tohoi suri da tola Iesu. Mái sár kápte kes
a top on kabin kán pákánbung kápte be a
hut.
31 Má marán tili matananu iatung di
ruruna on má dik parai ngo, "Ngádáh má
suri kálámul minái? Wa Mesaia sang! A
támin ngo Mesaia na hut má na longoi tilik
him. Má ngádáh, ngo tekesi kálámul bul na
hut, ki na sak longoi tan akiláng na sorliwi
akiláng a longoi ái konomin? Na kápte
sang!"

Tan pakpakta a ngátngát i kándi hol

32 Má tan Parisaio di longrai babaus i
matananu di arasás i tan táit er sur Iesu,
má ngorer di han narsán bos pakpakta kán
tan tám osmapak má dik worwor talum,
má ngorer dik dos palai tan tám arup tili
rumán osmapak suri da tola Iesu.
33 Mái Iesu a parai ngoromin, "Ina kis
mam gam i án mudán pákánbung sár, má
namur ina han alar gam uri narsán ái
Koner a tarwa iau.
34 Gama lu sálah sur iau, mái sár káp
gama te ser pas iau, kabin pokon ina han
ur ái, kápte gama han ur on."
35 Má tan tátáil káián matananu Iudáiá
di longrai kuir erei má dik argálta arliu i
di sang ngo, "Aiá na han ur ái má káp gita
te ser pasi? Na han uramuda singin rung
tili risán má nák atintin di, be?
36 A parai mul ngo gita mákmák suri, má
kápte gita ser pasi, má ngo na han uri
pokon kápte gita han ur on. Má dánih á
sálán á ngorer a parai?"

Dan a tari liu

37 Má i áwáwat i bung suri longsit án
pálpálih a lala támin bung sang. Má on á
bung er, ái Iesu a kodas mák perek ami
bát ngoromin, "Ái sinih a sák suri dan, na
lákám uri narsang má nák ngin.
38 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo, 'Dan
a tari liu na sal tili mátán upup imi bál ái
koner a ruruna i iau.' "
39 Má worwor min a parai ái Iesu a tur
suri Tanián ái Káláu. I pákánbung erei,
ái Káláu kápte be a tarwai Tanián kabin
kápte be di duruk Iesu suri da bás páptai
má namur ái Káláu na long pasi urami
narsán sang. Má namur, ngo ái Iesu ákte
tapam urami, ki erár ái Káláu ák tarwai
Tanián sang ur si rung di ruruna.

Holhol káián matananu a lite arsagil

40 Má matananu di longrai worwor si
Iesu er, má te tili di di parai ngo, "Kálámul
min, wa ái á tám worwor tus git kis
monai!"
41 Má te di parai ngo, "Ái sár á Mesaia!"
Má te bul di parai ngo, "Wa Mesaia er,
kápnate hut til Galiláiá!
42 Buk Tabu a parai ngo Mesaia na kalik
mur si Dewit er kabisit, má na páng sang
á Betilem, kán malar ái Dewit."
43 Má ngorer holhol káián matananu a
lite arsagil sur Iesu.
44 Te di nem suri tolai, mái sár kápte kes
a top on.

Tan tátáil kápte di ruruna

45 Má tan tám arup tili rumán osma-
pak di kaleng uri narsán bos pakpakta
kán tan tám osmapak má tan Parisaio.
Má tan tátáil er di gáltai tan tám arup
ngo, "Ngádáh a ngoi kápgamte tangnai ur
mainái?"
46 Má tan tám arup di kosoi ngo, "Kápte
kes a lu worwor ngoro kálámul erei. Kán
aratintin a tuan lite sang."
47 Má tan Parisaio di parai ngo, "Má gam
mul, a agur gam, be?
48 Gamáte longrai tekesi tátáil ngo tekesi
Parisaio a ruruna on? Wa kápte sang!
49 Mái sár matananu di lala ngul suri
nagogon si Moses, má ngorer ái Káláu na
amosrah i di no!"
50 Má kesi Parisaio iatung, ngisán ái
Nikodimo, ái koner a han suri mák Iesu
á tungu. Mái Nikodimo a parai singin tan
tátáil má tan Parisaio erei ngoromin,
51 "Uri nagogon kángit, gita mulán lon-
grai kálámul má ser pasi táit ákte longoi.
Má ngo ákte longoi sápkin, ki erár gita oboi

7:30: Ioa 7:44 **7:34:** Ioa 8:21, 13:36 **7:37:** Him 23:36; Ais 55:1; Ioa 4:14 **7:38:** Ais 58:11 **7:39:** Ioa 16:7, 20:22; Apo 2:4 **7:40:** Ioa 6:14 **7:41:** Ioa 1:46 **7:42:** Sak 89:3-4; Mik 5:2 **7:46:** Mar 1:22 **7:48:** Ioa 12:42 **7:50:** Ioa 3:1-2

nagogon on. Má kápate nokwan ngo gita arangrangas on má kápte be git longrai."

52 Má tan tátáil er di kosoi má dik parai singin ngo, "Awái, á iáu mul til Galiláiá? Na, wa una mák tumani Buk Tabu suri una mánán ngo kápte kesá tám worwor tus na hut til Galiláiá!"

Di tolai kesi wák a ararit mai kálámul kápte ngo kán pup

53 [Io, má dik arsagil uri kándi tan malar,

8

1 mái Iesu a tapam urami pungpung á Oliwa.

2 Má arasa i kábungbung sáksák, ái Iesu a kaleng urami rumán osmapak, má matananu no di hut talum kauli, má ngorer a sukis pagas má a turpasi atintin di.

3 Tan tám mánán uri nagogon má tan Parisaio dikte tolai kesi wák. Wák er a ararit mai kálámul kápte ngo kán pup. Di mák diar má dik tolai wák, má namur má di tangnai uri rumán osmapak má dik atri narsán ái Iesu,

4 má di parai si Iesu ngoromin, "Tám Aratintin, wák minái di tolai i pákánbung diar bop tiklik i kálámul.

5 Má on á nagogon kángit, ái Moses a ardos ngo matngan wák ngoromin da bás bingi mai hat. Má iáu, dánih una parai suri á tatalen ngoromin?"

6 Di parai ngorer suri da pidir pas Iesu, suri ngo da atiutiwi erei ngo na pálás palai wák er.

Mái sár ái Iesu kápte be a para te táit, má a kis karokrok mák le iatung i bim mai kátngán limán.

7 Má kándi tu sámtur be iatung má gáltai suri táit er. Má namur ái Iesu a sámtur mák parai si di ngoromin, "A kuluk. Ái sinih tili gam kápate longoi sápkin be, ái sang na buswai mulán hat uri wák min."

8 Mái Iesu a kis karokrok kaleng mul mák bali le iatung i bim.

9 Má ngo tan tátáil di longrai ngorer, di so keskeskes, turpasi mai tan pupunkak di so táil má tan matkán kálámul di mur. Mái Iesu iatung be, diar masik i wák er a sámtur pagas.

10 Má ngorer ái Iesu a sámtur mák parai singin wák er ngo, "Be, wákán, di ai mái rung er di wás pala iáu? Kápte kes a arangrangas i iáu?"

11 Má wák er a parai ngo, "Kápte kes, Konom. Dikte han no."

Mái Iesu a parai singin ngoromin, "Má iau mul, káp ina te oboi rangrangas i iáu. Una han má, má koion una mur i sápkin ninsim mul."]

Ái Iesu á talas uri naul matmatngan pokon

12 Mái Iesu a parai si di mul á tan Parisaio ngo, "Á iau á talas uri naul matmatngan pokon. Koner a mur i iau kápnate láklák i kuron, ái sár na atur páptai talas a tari liu."

13 Má tan Parisaio di parai singin ngo, "Inái má á iáu masik uk para apos iáu, má kápte kes suri atumran i kam worwor. Má ngorer kam worwor a tu táit bia. Má ngádáh gima mánán on ngoi ngo a támin?"

14 Mái Iesu a parai ngoromin,

"Kápte sang! Ngo iau masik iau para apos iau, táit iau parai a támin kabin iau mánán i pokon iau han til ái má pokon ina han ur on. Má gam kápgamte mánán i pokon iau han til ái má pokon ina han ur on.

15 Kamu nagogon a lu mur i holhol kán kálámul. Má iau, kápte iau lu atur tekes uri nagogon.

16 Mái sár ngo ina han atur tekes ngorer, ki kak nagogon na támin sang kabin kápte ngo iau masik iau longoi. Wa ái Kakang a dos pala iau, má ái giur tiklik giur nagogon.

17 Má kamu nagogon a parai ngo aru kálámul diar mákái táit má diará apapos ur on, má ngo kándiar apapos a tukes on, ki ngorer táit diar parai a támin.

18 Á iau sang iau para apos iau. Mái Kakang, koner a tarwa iau, ái mul a para apos iau."

7:52: Ioa 7:41-42 **8:5:** Him 20:10; Nag 22:22-24 **8:7:** Nag 17:7 **8:11:** Ioa 5:14 **8:12:** Ais 49:6; Ioa 1:4-9, 9:5, 12:46 **8:14:** Ioa 5:31-32, 7:28 **8:15:** Ioa 12:47 **8:16:** Ioa 5:30, 8:29 **8:17:** Nag 19:15 **8:18:** 1Io 5:9

19 Má tan Parisaio di longrai ngorer má
dik gáltai ngo, “Má aiá ái kakam?” Má
ngorer ái Iesu a kos di ngo, “Kápgamte
mánán i iau, má kápgamte mánán i Kakang
mul. Ngo gam han mánán i iau, ki ngorer
gama mánán mul i Kakang.”
20 A parai tan táit minái ái Iesu i bung a
aratintin ami rumán osmapak i kuir rum
er a kis ái á nián omobop pirán tabal.
Má kápte kes tili di a tolai kabin kán
pákánbung kápte be a hut.

Káp gama te han uri pokon ina han ur on

21 Mái Iesu a parai mul si di ngo, “Ina lu
han alar gam. Gama ser sur iau, mái sár
kamu sápkin gama mat mai. Má pokon iau
han ur ái, kápgamte arwat suri gama han
ur on.”
22 Tan tátáil káián tan Iudáiá di longrai
ngorer má dik parai ngo, “A wa kálámul
min a parai ngo kápgite arwat suri gita
han uri pokon na han ur on. A sálán
ngádáh á erei? Na bibing sang ngo dánih?”
23 Mái Iesu a kos di ngoromin, “Kamu
malar sang á min i bim, mái sár á iau iau
tilami. Gam sang til main i naul bim, má
iau kápte ngo iau til main i bim.
24 Má ngorer iak parai si gam ngo kamu
sápkin gama mat mai. A támin sang ngo
gama mat mai kamu sápkin ngo kápte gam
ruruna i iau ngo iau sár ái koner a támin.”
25 Mái rung er di gáltai ngo, “Á iáu ái
sinih?” Mái Iesu a kos di ngoromin, “Á iau
sár ái koner iakte parai si gam til tungu i
tangkabin.
26 Marán táit er a artálár ngo ina parai
sur gam, má marán mul á táit a artálár
ngo ina nagogon i gam mai. Mái sár á
iau masik káp ina te longoi ngorer. Ái
Koner a tarwa iau, ái a mánán muswan
i táit a támin, má ngorer iau parai singin
naul matmatngan pokon i táit iau longrai
singin sang.”
27 Ái Iesu a worwor ngorer má a para
tus Kákán sang, mái sár rung er di longrai,
kápdite talas ur on.
28 Má ngorer a parai si di ngoromin,
“Namur ngo gama durki Natun Kálámul
suri bás páptai, ki erár gamák mánán ngo
á iau sár ái koner a támin. Má i pákánbung
erei sang, gama mánán tusi mul ngo kápte
kesi táit iau long masiknai, ái sár iau parai
táit ái Kakang ákte dos pala iau suri ina
parai.
29 Ái Koner a dos pala iau, giur tiklik
áklis. Kápte a bokoh alar iau kabin iau lu
long áklisnai matngan táit er a agasgas pasi
bál.”
30 Ái Iesu a parai ngorer, má marán tili
di di longrai ki dik ruruna on.

Rang natun ái Abaram

31 Má ngorer ái Iesu a parai narsán te tan
Iudáiá dikte ruruna on ngoromin, “Ngo
gam kis pagas i lalin kak aratintin, ngorer
gam kalilik án aratintin kaiak muswan,
32 má gama mánán i támin muswan sur
Káláu, má támin sur Káláu er na pálás gam
gamák sengsegeng!”
33 Mái rung erei di kosoi ngo, “Á gim,
gim rang kopkom i Abaram, má kápte kesá
kálámul gim lu toptop singin. Má dánih á
sálán er u parai ngo gima sengsegeng?”
34 Mái Iesu a parai si di ngoromin,
“A támin muswan ngo ái koner a lon-
goi sápkin, ái a toptop sár káián sápkin.
35 Aratámán kápte di lu wás páptai
kándi toptop ngo a kes tili di muswan. Mái
sár nat diar, ái a kes tili di áklis á aratámán
er kabin a nat diar sang.
36 Má ngo ái Natun na pálás pala gam,
ki erár gama sengsegeng muswan!
37 Iau mák ilam gam ngo gam rang
kopkom i Abaram, mái sár kápgamte lon-
gra pasi kak worwor, má ngorer gam ser
sál suri up iau.
38 Á iau iau inngasi tan táit iau mákái
imi narsán ái Kakang, mái sár á gam gam
mur i tatalen a lu longoi ái kák gam.”
39 Di longrai ngorer má ding kosoi ngo,
“Ái Abaram á kák gim!” Mái Iesu a parai
si di ngoromin, “Ngo gam rang natun ái
Abaram muswan, ngorer gama han longoi
matngan tatalen ái sang a lu longoi.
40 Á iau á kálámul iakte arbin narsá gam
mai muswan sár er iau longrai si Káláu.

8:20: Ioa 7:30 **8:21:** Ioa 7:34, 13:33 **8:23:** Ioa 3:31 **8:28:** Ioa 3:14 **8:33:** Mat 3:9 **8:34:** Rom 6:16, 20
8:39: Mat 3:9

Má kápte gam nem suri longrai, gam tu nem sár ngo gama up iau. Ái Abaram kápate lu longoi á ngorer!
41 Kápgamte mur i tatalen si Abaram.
Gam lu longoi ngorer a longoi ái kák gam!"
Má di kos Iesu ngo, "Auh, wa tukes sár á kák gim, ái Káláu sang. Gim aratámán no mam Káláu, má gim á rang natun muswan!"

Rang natun ái Tám Angagur

42 Mái Iesu a parai si di ngoromin,
"Má ngo ái Káláu kák gam muswan sang, ki ngorer gama mámna iau kabin iau hut sosih tilami si Káláu má onin iau minái i narsá gam. Káp iau te hut kaiak sár, ái Kakang sang a dos pala iau.
43 Suri dáh kápgamte mánán pasi kak pinpidan? A kabin ngo gam ngákngák suri longra pasi sálán sang.
44 Á gam, gam rang natun i kák gam, ái Satan sang, má gam nem suri mur i nemnem káián ái kák gam. Til tungu i tangkabin a tám up bing kálámul, má a tám angagur mat, káp a tini para muswan i tekesi táit. I pákánbung a worwor, a angagur sár kabin a tu longoi ngorer sang i ninsin. Ái a tám angagur má a kákán angagur mul.
45 Má iau iau lu parai támin. Má pasi á ngorer, kápgamte ruruna i táit iau parai.
46 Kol tekes alatung a arwat suri para apos iau ngo iau longoi sápkin? Má ngo kápte, ki ngorer táit iau parai a támin. Má suri dáh kápgamte ruruna on?
47 Ái koner a káián ái Káláu, ái a longra pasi worwor si Káláu. Má gam, kápgamte tili Káláu. Má pasi á ngorer, kápgamte alongra singin."

Ái Iesu mái Abaram

48 Má tan Iudáiá erei di parai si Iesu ngo, "Na, wa gim parai támin sang ngo kam aratintin kápate muswan má a mon á sápkin tanián i iáu!"
49 Mái Iesu a kos di ngo, "Kápate mon i sápkin tanián i iau! Iau lu tari rumrum si Kakang, mái sár á gam gam lu arumrum iau.
50 Káp iau te hut suri ina bana te kálámul suri dák rumrum i iau. Mái sár kes er a kis a nem i di ngo da para agas iau, má ái kán nagogon a nokwan.
51 A támin muswan sang ngo ái sinih a taram pasi kak pinpidan, ái kápnate mat."
52 Má ngo tan Iudáiá di longrai ngorer, ki dik parai singin ngoromin, "Má inár gim mánán muswan i iáu ngo a mon á sápkin tanián i iáu! Ái Abaram má tan tám worwor tus no dikte mat. Má iáu u parai ngo ái sinih na taram pasi kam pinpidan, ái kápnate mat.
53 Kámpup gim ái Abaram ákte mat. Kol á iáu u pakta sorliu Abaram, be? Má tan tám worwor tus mul dikte mat. Má iáu sinih er u parai ngorer?"
54 Mái Iesu a kos di ngoromin, "Ngo iau sang ina para agas iau, kak parpara agas na tu táit bia. Mái koner a párnga iau, ái Kakang sár. Má ái ái koner gam utngi ngo kamu Káláu.
55 Kápgamte mánán on, mái sár iau mánán on. Ngo ina han parai ngo káp iau te mánán on, ngorer ina tám angagur ngoro gam, kabin iau mánán on sang má iak lu taram i kán pinpidan.
56 Kámpup gam ái Abaram a gasgas i bál suri na mákái kak bungun páng. Má a mákái ngorer mák laes."
57 Má di parai singin ngo, "Iáu parai ngo ukte mák Abaram. Wa kam bet kápte be alim i sángul. Má ngádáh ukte mák Abaram ngoi?"
58 Mái Iesu a kos di ngo, "A támin muswan sang ngo kápte be a kis ái Abaram, má iau iakte kis má."
59 Mái rung er di longrai ngorer má dik mos kabin di hol on ngo a pulus Káláu, má ngorer di top pasi tan hat suri ngo da básái mai. Mái sár ái Iesu a punpunam má a han alari rumán osmapak.

9

Ái Iesu a apádái mátán rau

1 Ái Iesu a láklák tangra sál, má a mákái kesi kálámul ákte rau má i mátán tili bung sang a páng on.

8:41: Ais 63:16 **8:44:** 1Io 3:8 **8:46:** 2Ko 5:21; 1Pe 2:22 **8:47:** 1Io 4:6 **8:48:** Mar 3:21-22 **8:51:** Ioa 5:24 **8:58:** Ioa 1:1 **9:2:** Ese 18:20; Luk 13:2, 4

2 Má kán kalilik án aratintin di mul di
mákái kálámul er má dik gálta Iesu ngo,
“Tám Aratintin, dánih a longoi ák rau á
kálámul minái? Kán sápkin tatalen sang,
ngo ái kákán mái mámán diar longoi?”

3 Mái Iesu a kos di ngoromin, “Kálámul a
rau er, kápte a káplabin i kán sápkin sang
ngo sápkin si mámán mái kákán. Ái sár a
rau ngorer suri inngasi rakrakai si Káláu
er na aliu pasi.
4 Gita longoi sang á him si Koner a tarwa
pala iau. Ái a dos pala iau mai kán him,
má a nem suri gita longoi i pákánbung kán
tu nas be, kabin kuron na hut má kápate
artálár suri him mul.
5 I pákánbung iau main be i naul bim, á
iau á talas uri naul matmatngan pokon.”

6 Ái Iesu a be parai ngorer, má namur
a kis karokrok máng kanus uri bim. A
ariwai bim mai kansán er ák ardolat má,
má namur a long pasi pen er mák oboi i
mátán rau,
7 má a parai singin ngo, “Una han
má unák gorsai arum adi mátán dan á
Siloam.” (Má sálán ngisán dan er ngo ‘Dos
Palai’.) Má kálámul er a rau a han mák
gorsai aur má ák mákmák, má ngorer a
kaleng uri kán rum.

8 Má rang turán má te kálámul dikte lu
mákái tungu a lu sung, di iatung má di
mákái kálámul er má dik gálta arliu i di
ngo, “Be, kálámul minái sár a lu kis mák
lu sung á tungu?”
9 Má te di parai ngo, “Áá, ái sár.” Má te
sang di parai ngo, “Auh, kápte. Kálámul
erei a tu mák ngoro ái sár.” Má kálámul
erei sang a aptur mák parai ngo, “Áá, wa
iau sár á minái.”

10 Mái rung er di longrai ngorer má dik
gáltai ngoromin, “Ngádáh a ngoi á matam
er ák pán?”
11 Má kálámul er a kos di ngo, “Ái koner
si Iesu a longoi pen mák salsi matang mai,
má ák parai singing suri ina han ur Siloam
suri gorsai arung. Iak han ngorer má iak
gorsai arung, má namur iak mákmák.”

12 Má di gáltai ngo, “Ai má kálámul erei?”
Ki áng kos di ngoromin, “Siari má, káp iau
te mánán on.”

Tan Parisaio di tin murwai araliu

13 Má matananu er di lami kálámul
tungu a rau uri narsán tan Parisaio.
14 Má bung erei a bungán aunges sang
ái Iesu a longoi pen mák oboi i mátán rau
mák apádái mátán.
15 Má ngorer tan Parisaio di gáltai mul
suri ngádáh a mákmák ngoi. Má kálámul
er a parai si di ngo, “A oboi pen i matang
má iak gorsai arung, má iak mákmák má.”
16 Má tan Parisaio di longrai ngorer, má
te tili di di parai ngo, “Kálámul er kápte
ngo tilami si Káláu kabin a longoi táit i
bungán aunges, má ngorer kápate taram i
nagogon kángit.” Mái sár te á tan Parisaio
di parai ngo, “Auh, kápte a tám sápkin!
Ngo kálámul a tám sápkin, kápate artálár
suri na longoi matngan akiláng ngoro tan
akiláng erei.” Má ngorer kándi hol á tan
Parisaio er a lite arsagil sur Iesu.
17 Má ngorer tan Parisaio di bali gáltai
kálámul er ngoromin, “Á iáu sang u parai
ngo a apádái matam. Má dánih u hol on
suri á kálámul erei?” Má kálámul er a parai
ngo, “Wa a tám worwor tus sang!”
18 Tan tátáil káián matananu Iudáiá er
di longrai táit a parai á kálámul er, mái
sár di balbal kalar, má kápdite ruruna
ngo kálámul er tungu a rau má onin ákte
mákmák má. Má ngorer di artari pasi
mámán mái kákán kálámul
19 má dik gálta diar ngo, “Be, nat gaur
á kálámul minái? Má gaur mángát ngo a
rau til tungu a páng sang? Má ngo ngorer,
ngádáh a ngoi ák mákmák onin?”
20 Mái kákán mái mámán á kálámul er
diar parai ngoromin, “Giur mák ilmi ngo
nat giur, má a támin ngo i pákánbung a
páng a rau.
21 Ái sár kápte giur mánán ngo ngádáh
a pán ngoi á mátán á inái, má kápte giur
mánán ngo sinih a apádái. Ákte kálámul
má! Gam gáltai sang á gam! Ái a arwat
suri kokos.”

9:3: Ioa 11:4 **9:5:** Mat 5:14; Ioa 8:12 **9:6:** Mar 8:23 **9:17:** Ioa 4:19

22 Diará parai ngorer kabin diar mátut
suri tan tátáil er da ekesi long pala diar
alari rumán lotu. Diar mánán ngo tan
tátáil káián matananu Iudáiá dikte mángát
ngo ái sinih á tekes na aposoi kán hol sang
ngo ái Iesu á Mesaia, tan tátáil er da obop
palai tili rumán lotu, má kápnate lu lotu
tiklik mam di mul.
23 Diar mánán ngorer má diará mátut,
má ngorer má, diará parai ngo koion da
gálta diar sang. Da gáltai nat diar kabin ái
ákte pakta má.

24 Má ngorer tan tátáil di artari suri
kálámul na kaleng mul, má dik parai sin-
gin ngo, “Una oror narsán ái Káláu ngo u
parai támin suri kálámul er a latlat pas iáu,
kabin gim mánán ngo ái a tám sápkin.”
25 Má kálámul er a kos di ngo, “Káp iau
te mánán on ngo a tám sápkin ngo kápte.
Tukes sár á táit iau mánán on. Tungu iau
rau, má onin iakte mákmák má!”

26 Má tan Parisaio di bali gáltai ngo,
“Dánih a longoi mam iáu er ák pán i
matam?”
27 Má kálámul er ák parai si di ngoromin,
“Iakte parai sár si gam, má kápgamte nem
suri alongra. Gamá nem mul suri gama
bal longrai suri dáh?” Má kálámul er
a sopasun kán worwor mák ret mam di
ngoromin, “Kol, gam nem ngo gama kán
kalilik án aratintin gut á gam, be?”

28 Tan tátáil er di longrai ngorer má
dik lala mos, má ngorer di turpasi para
bengtai kálámul er má dik parai ngo, “Á
iáu sang una mur on á kálámul imunang!
Má gim, gima mur sang i táit a parai ái
Moses!
29 Gim mánán sang ngo ái Káláu a wor-
wor ur si Moses. Mái sár, suri kálámul ái
kono munang, kápte gim mánán ngo a han
til ái!”
30 Má kálámul er a parai mul si di
ngoromin,

> “Má ngádáh a ngoi? Ákte apán pasi
> matang á kálámul er, má kápgamte mák
> tusi ai a han til ái?
31 Git mánán ngo ái Káláu káp a tini
> tármai bos tám long sápkin. Mái sár suri
> rung er di lu lotu uri narsán má dik lu mur
> i kán nemnem, ái Káláu a lu longra pas di.
32 Til hirá i akaksim, kápgite lu longrai
> sur tekesi kálámul a apádái mátán kálámul
> a páng mai rau.
33 Kálámul min a lu longoi matngan
> akiláng er kabin a hut sosih tilami si Káláu
> má ái Káláu a kis i narsán. Má ngo ái
> Káláu kápate kis narsán, kápate arwat suri
> longoi ngorer.”

34 Má tan tátáil er di kosoi ngo, “Á iáu
ukte páng mai sápkin má uk lu pakpakta
mai sápkin mul. Kam liu ákte káng mai
sápkin sang. Má suri dáh u nem ngo
una atintin gim?” Di be parai ngorer uri
kálámul er, má namur dik tipar palai má
dik long palai alari rumán lotu.

Rung a rau i mátán taniá di

35 Má namur ái Iesu a longrai ngo dikte
long palai kálámul er, má ngorer ái Iesu a
ser pasi kálámul er má a gáltai ngo, “Má
iáu ngádáh, u ruruna i Natun Kálámul?”
36 Má kálámul a kosoi ngoromin, “Má
Konom, una parai singing ái sinih á Natun
Kálámul suri inak ruruna on!”
37 Mái Iesu a parai singin ngo, “Ái sár
ái koner u mákái má ák worwor mam iáu
inái.”
38 Má kálámul er a mák ilam Iesu ngorer
má a parai singin ngo, “Konom, iau ru-
runa!” Má namur a pur dirtapul mák lotu
uri narsán ái Iesu.
39 Mái Iesu a parai ngoromin, “Iau
tapam hut ur main i naul bim suri tut
aposoi sápkin káián matananu. Má pasi
á ngorer ái rung di rau, na pán i mát di.
Mái sár rung er di hol on ngo dik talas, da
tungai rau pagas.”
40 Má te Parisaio di iatung narsá diar di
longrai ngorer má dik parai si Iesu ngo,
“Má kápte sang u para gim er uk parai
ngorer!”
41 Mái Iesu a kos di ngoromin, “Ngo
gamáte parai ngo gam rau, ngorer káp
gama te sámtur i nagogon. Mái sár gam
parai ngo a talas i mát gam, ki erei má
sálán ngo kamu tan sápkin a kis pagas i káil
i gam sang.”

9:31: Sak 34:15 **9:34:** Sak 51:5 **9:40:** Mat 15:14

10

Worwor artálár mai tám ololoh sipsip

1 Mái Iesu a parai si di ngo,

"A támin muswan sang ngoromin. Kesi áir kári sipsip iatung i malar má tan sipsip di lu mon on. Má kesi kálámul a sa tili áir má kápate kusak tili mátán kas. Gama mákái ngorer má gamák mák ilmi ngo kálámul er kápte ngo tám ololoh sipsip muswan, na wa tám siksikip sang a sa kus ngorer kabin a kákir suri na sikip tekesi sipsip.

2 Mái sár ngo gama mákái kálámul a kusak tili mátán kas, ki gama mák ilmi ngo ái á tám ololoh sipsip muswan.

3 Tám ololoh mátán kas a mákái kálámul a tám ololoh sipsip má a pasbat i mátán kas pasi, suri na kusak uri narsán tan sipsip. Má tan sipsip di longra ilmi kaungán kándi tám ololoh er a utung keskeskes i di mai ngis di, má a lam pas di dik so alari áir.

4 Má tám ololoh sipsip er a táilnai kán tan sipsip má dik lu mur on kabin di longra ilmi kaungán.

5 Má ngo tekesi temes, tan sipsip kápdate mur on, ái sár da táu alari kabin kápdite longra ilmi kaungán."

6 Ái Iesu a parai worwor artálár minái narsá di, mái sár kápte di talas suri sálán.

7 Mái Iesu a mákái ngorer mák para talsai si di ngoromin,

"A támin muswan iau parai si gam. Á iau á mátán kas án sipsip.

8 Má marán dikte táil i iau má dikte parai ngo di sang á tám ololoh sipsip. Má kápte sang. Di tan tám siksikip sár, má tan sipsip kápdite taram i di.

9 Á iau á mátán kas. Ái sinih a lákám sur iau kápnate hiru, má na kusak má nák so kaleng suri ser namnam.

10 Tám siksikip a hut má sár suri sipki sipsip má suri up bingi má long sáksáknai. Ái sár á iau, iakte hut suri gama liu má suri liu er i gam na lu pakpakta hanhan.

11 "Á iau á tám ololoh iau lu belbelken i kak tan sipsip. Lain tám ololoh sipsip a lu eran suri ngo na mat suri kán tan sipsip da mák hiru.

12 Mái sár te kálámul a mon i kándi tan sipsip, di lu huli lite kálámul suri ololoh i tan sipsip. Má pákánbung tám ololoh erei ngo a mák pasi pap rokoi a han suri ubi tan sipsip, ki ák lu táu alari tan sipsip má kápte a lu ololoh kulukna di. Má pap rokoi a hut sang mák lu tipar sarai tan sipsip mák lu arat pasi kes tili di.

13 Kálámul er a táu kabin di tu huli sár suri na ololoh i tan sipsip, má tan sipsip er kápte ngo káián sang, má ngorer kápte a lala hol pas di.

14-15 "Á iau á tám ololoh iau lu belbelken i kak tan sipsip. Ái Kakang a mánán i iau, má iau iau mánán i Kakang. Má ngorer mul iau mánán i kak tan sipsip, má di sang di mánán i iau. Má iakte eran suri ina mat sur di da mák hiru.

16 Kak te sipsip mul, kápte di tili numán sipsip minái. Má iau ina lam akusak pas di be. Da longra pasi kaungang, má ngorer da tukes mam rung dikte kusak táil. Má di no da kes sár á numán sipsip, má kes sár á tám ololoh na ololoh i di.

17 Ái Kakang a mámna iau kabin iau bál palai kak liu suri ngorer inak top kalengnai mul.

18 Kápte kes na long pasi kak liu alar iau, á iau sang iau bál tari. Iau arwat suri tari, má iau arwat mul suri top kalengnai. Ái Kakang ákte dos i iau suri ina longoi ngorer."

19 Má tan Iudáiá erei di longrai ngorer mák lite arsagil mul i kándi hol kabin suri tan worwor er.

20 Marán di parai ngo, "Kálámul er a ngul sang, a mon i sápkin tanián on! Gam alongra singin suri dáh?"

21 Má te sang di parai ngo, "Auh, kápte. Kálámul a mon i sápkin tanián on kápnate para te táit ngoromin. Má ngádáh má na apádái rau ngoi ngo a mon i sápkin tanián on?"

Matananu Iudáiá di pua pala Iesu

10:8: Ier 23:1-2; Ese 34:2-3 **10:11:** Sak 23:1; Apa 7:17 **10:12:** Apo 20:29 **10:14-15:** Mat 11:27; 1Io 3:16
10:16: Ais 56:8; Ese 34:23 **10:17:** Pil 2:8-9

22 Má namur, ákte taul gáwár má, má
pákánbung mul án longsit ami Ierusalem
suri akiláng i bung hirá dikte pasbat i
rumán osmapak on.
23 Ái Iesu a lu lákláklák iatung i rumán
osmapak i nián sámtur si Solomon,
24 má tara Iudáiá di tapam hut singin má
dik tur kauli má dik gáltai ngo, “Gim lala
kis mona iáu má! Enges una para tar iáu
sang? Una parai muswan si gim. Á iáu á
Mesaia ngo kápte?”
25 Mái Iesu a kos di ngoromin,
“Iakte para tar iau má si gam, mái sár
kápgamte ruruna i iau. Iau longoi tan
tara támin táit ái Kakang a dos pala iau
suri longoi, má tan táit erei a apapos uri
iau.
26 Mái sár á gam kápgamte ruruna
kabin kápgamte sipsip kaiak.
27 Kak tan sipsip di alongra suri kaun-
gang. Iau mánán i di, má di sang di lu mur
i iau.
28 Má iau tari si di á liu muswan er a
kis áklis, má kápte da mat. Má kápte kes a
arwat suri na ras pas di tili kak ololoh.
29 Ái Kakang, koner ákte tari kak tan
sipsip singing, ái a pakta sorliwi tan táit
no. Má kápte kes a arwat suri na ras pasi
kak tan sipsip tili limán ái Kakang.
30 Ái Kakang má iau, giur tukes sár.”
31 Tan Iudáiá di longrai ngorer má a mos
i bál di, má dik long pasi tan hat suri básái.
32 Mái Iesu a parai si di ngo, “Marán i
lain táit iakte longoi narsá gam ngorer ái
Kakang a dos pala iau suri longoi. Tan
lalain táit iau longoi, má kono dáh a sápkin
uri mát gam er gamá nem suri up iau?”
33 Má tan Iudáiá di kosoi ngo, “Kápte gim
nem suri bás iáu mai hat kabin i tan lain
him ukte longoi, kápte. Ái sár gim mos
kabin u pulus Káláu. Á iáu kálámul sár, má
u hol apakta i iáu sang ngo gaur arwat ái
Káláu.”
34 Mái Iesu a kos di ngoromin,
“On á kamu nagogon, ái Káláu sang a
parai singin tan kálámul ngo, ‘Gam sang
gam ngoro Káláu!’
35 Git mánán ngo táit a parai i Buk
Tabu a támin muswan áklis. Má on á kuir
Buk Tabu er, ái Káláu a para palai midán
sang singin rung er má ák utung di ngo di
ngoro Káláu.
36 Má ngo a utung di ngorer má di
kálámul sár, ki ngádáh sur iau, á iau ái
koner a ilwa pasi ái Káláu mák dos palai
ur main i naul matmatngan pokon? Suri
dáh gam atiutiu iau ngo iau pulus Káláu
erei iau parai ngo iau Natun ái Káláu?
37 Ngo á iau káp iau te longoi ngorer ái
Kakang a nem on, ki koion gama ruruna i
iau.
38 Mái sár ngo iau longoi sang ngorer
a nem on, káksiai ngo kápgamte ruruna i
iau, ái sár gama ruruna i tan akiláng iau
longoi. Gama ruruna i táit iau longoi suri
ngorer gama talas muswan ngo ái Kakang
má iau, giur tukes sár.”
39 Matananu di longrai ngorer, má kes
mul i pákán di tohoi suri tola Iesu, má káp
sang. Ái Iesu a tu láklák alar di sár.
40 Mái Iesu má kán kalilik án aratintin di
kaleng mul urada i balsán dan á Ioridan
tilada uri pokon erei ái Ioanes Tám Arsiu a
lu arsiu ái á tungu. Di hut iatung má ding
kis.
41 Má marán kálámul di hut narsán, má
di lu worwor arliu i di sang ngoromin
ngo, “Ái Ioanes kápte a longoi akiláng, mái
sár worwor no a parai suri kálámul min a
támin.”
42 Má marán kálámul iatung di ruruna i
Iesu.

11

Ái Lasaro a mat

1-2 Kesi kálámul a sasam ngisán ái
Lasaro. Ái Lasaro kukun ái Maria mái
Marta, má ditul kis i malar á Betani. Ái
Maria ái koner a urai wel a tomtom uri
keken ái Konom mák salsi mai nihun.
3 Ái Lasaro a sasam ngorer, má aru
kukun lik diará tarwa wor urada si Iesu
ngoromin, “Konom, ái Lasaro er lain tu-
ram a sasam.”
4 Má ngo ái Iesu a longrai ngorer, a parai
ngo, “Sasam minái kápte ngo na arahi liu

10:28: Ioa 3:16, 6:39 **10:33:** Him 24:16 **10:34:** Sak 82:6 **10:38:** Ioa 14:10-11 **10:40:** Ioa 1:28 **11:1-2:** Luk 10:38-39; Ioa 12:3 **11:4:** Ioa 9:3

si Lasaro. Ái sár a uri inngasi rakrakai má
minmáir i Káláu, má suri minmáir i Natun
ái Káláu na tur talas mul."
5 Ái Iesu a lala mámna Marta ditul kukun
no,
6 mái sár ngo a longrai arbin sur Lasaro
ngo a sasam, kápate aptur melek suri han.
A kis sár iatung pasi aru á bung mul.
7 Má namur a parai singin kán kalilik
án aratintin ngo, "Git má, gitáng kaleng
urami Iudáiá."
8 Má tan kalilik án aratintin di kosoi
ngoromin ngo, "Tám Aratintin, tungu sár
tan tátáil káián tan Iudáiá di nem suri bás
iáu. Má suri dáh u nem ngo gita kaleng
urami?"
9 Mái Iesu a parai si di ngoromin, "Be,
on á kesá pákán nas sángul mai aru á awa
sang? Mái sinih a lu láklák i nas, kápate lu
tutkum kabin talas a atalsai kán sál.
10 Mái sár ngo na láklák i kuron, ki na
tutkum kabin talas a bokoh."
11 Ái Iesu a be parai ngorer, má namur a
sopasun kán worwor ngoromin, "Tur git ái
Lasaro ákte boptin má, má ina han urami
suri ina áplas pasi."
12 Má tan kalilik án aratintin di parai
singin ngo, "Má Konom, ngo a boptin,
nákte sengsegeng má."
13 Sálán worwor si Iesu ngo ái Lasaro a
mat, mái sár kalilik án aratintin kápdite
talas ur on. Di hol on ngo a tu boptin sár.
14 Má ngorer ái Iesu a para talsai si di
ngo, "Ái Lasaro ákte mat má.
15 Mái sár a kuluk ngo káp iau te kis
narsán i pákánbung minái suri ngorer
kamu ruruna i iau na pakta hanhan. Má
git má urami narsán!"
16 Mái Tomas, koner di utngi mul mai
Lulu, kes tili di á kalilik án aratintin, a
parai singin rang turán ngoromin, "Git
má, giták han mai kángit Tám Aratintin
suri gita mat tiklik mai mul!"

Ái Iesu á liu kaleng má á liu áklis

17 Má ngo ái Iesu a hut iatung, ki ák
mánán pasi ngo ái Lasaro ákte mat mákte
bop pasi ahat á bung má.
18 Til Betani ur Ierusalem arwat mai atul
á kilomita sár,
19 má ngorer marán Iudáiá dikte hut suri
mák Marta diar ái Maria, má suri abálbál
diar kabin kuk diar ákte mat.
20 Má i pákánbung er ái Iesu a lu hanhan,
ái Marta a longrai ngo er páput ái, má
ngorer a han suri banbanah on. Mái
Maria kán tu kis sang iatung i rum.
21 Ái Marta a bana Iesu mák parai singin
ngoromin, "Konom, ngo una han iain,
kápnate han mat ái kukung!
22 Mái sár iau talas ngo onin, káksiai ngo
ákte mat, matngan dánih una sung Káláu
suri, ái na tari singim."
23 Ái Iesu a parai si Marta ngo, "Kukum
na liu kaleng."
24 Ái Marta a parai ngo, "Iau mánán ngo
na aptur kaleng uri liu i arahrahi bung."
25 Mái Iesu a parai singin ngoromin,
"Á iau ái Koner iau lu apturi kálámul tili
minat má iau lu tari liu singin. Ái sinih a
ruruna i iau, káksiai ngo ákte mat, wa na
liu sang.
26 Mái sinih a liu má ák ruruna i iau,
kápnate ekesi mat. Tanián sang na liu
áklis. Ngádáh, u ruruna on á táit iau parai
ngo a támin?"
27 Mái Marta a longrai ngorer má áng
kosoi ngo, "Áá, Konom, iau ruruna ngo iáu
á Mesaia, Natun ái Káláu sang, ái koner ái
Káláu a oror pagas mai suri na hut sosih
ur main i naul matmatngan pokon."

Ái Iesu a tang

28 Ái Marta a be parai ngorer, ki áng
kaleng urami rum, má a para kodongnai
si tuán lik ái Maria ngo, "Ái Tám Aratintin
ákte hut má, má ák gálta sur iáu."
29 Ái Maria a longrai ngorer má ák aptur,
má a sangar i so suri na bana Iesu.
30 Ái Iesu kápte be a hut muswan i
malar. A iatung be i pokon ái Marta a
banai ái.
31 Má i pákánbung ái Maria a aptur má ák
sangar i han alari rum, tan Iudáiá er dikte
han suri abálbálái, di hol on ngo a han
urami tarang án minat er di obop Lasaro
on suri na tang iatung.

11:16: Mar 14:31 **11:24:** Ioa 6:40 **11:27:** Ioa 6:69

32 Ái Maria a lu hanhan má ák bana Iesu. A mák Iesu ngorer má ák pur dirtapul uri keken mák parai ngoromin, “Konom, ngo una han iain, kápnate han mat ái kukung!”
33 Ái Iesu a mákái ngo a tang ái Maria, mái rung er di tiklik mai di tang mul. A mákái ngorer mák tuan taun i kán liu suri,
34 má a gálta di ngo, “Aiá á tarang er gam oboi on?” Má di parai singin ngo, “Má lákám, Konom, unák mákái.”
35 Ái Iesu a tang.
36 Má tan Iudáiá er di mákái ngorer má dik parai ngo, “Gam mákái, a lala mámna Lasaro sang!”
37 Má te tili di di parai ngoromin, “Kálámul minái ákte apádái mátán rau, be? Má ngorer a artálár mul suri na han aliu pas Lasaro tungu suri kápnate mat.”

Ái Iesu a aptur kaleng i Lasaro tili minat

38 Mái Iesu a hut ami tarang án minat si Lasaro mák tuan taun i kán liu mul suri. Tarang er a mátán hat sár dikte bor kári mai kesi hat iatung i mátán sál.
39 Ái Iesu a mákái ngorer mák ardos ngo, “Gama long palai hat!” Mái Marta, kukun lik á kálámul er ákte mat, a parai si Iesu ngo, “Konom, ákte bop palai ahat i bung má, má ngorer ákte sangin má kápán páplun!”
40 Mái Iesu a parai singin ngoromin, “Ngádáh, káp iau te parai singim be? Ngo una ruruna, ki una mákái rakrakai si Káláu!”
41 Má tan kálámul di long palai hat alari tarang er. Má namur ái Iesu a tántán urami bát mák parai si Káláu ngo, “Iau ot kuluk uri narsam, Tata, ngo u lu longra iau.
42 Iau mánán ngo u lu ekesi alongra singing, mái sár minái iau parai suri rung min suri da ruruna ngo á iáu sang ukte tarwa iau.”
43 Ái Iesu a parai ngorer, má namur a lala bin ngoromin, “Lasaro, una so ur main!”
44 Mái Lasaro a so tilatung i tarang án minat. Aru i limán má aru i keken dikte duri má ding kápti mai sepen sulu, má aur mul, má tan sepen sulu er a iatung be i páplun. Mái Iesu a parai si di ngo, “Uláti be tan sepen sulu er til on má nák lu han.”

Tan tátáil di eran suri da up Iesu
Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2

45 Má marán tili di á tan Iudáiá di hut suri mák Maria, di mákái akiláng a longoi ái Iesu má ngorer dik ruruna on.
46 Mái sár te tili di di kaleng ur Ierusalem uri narsán tan Parisaio, má di parai si di suri táit ákte longoi ái Iesu.
47 Má ngorer tan Parisaio má bos pak-pakta kán tan tám osmapak di kis talum mai tan kaunsel má dik parai ngo, “Marán akiláng ákte longoi á kálámul min. Má dánih má gita longoi?
48 Ngo gita tu mákmákái kálámul er ngorer, marán da ruruna on. Má ngorer nagogon til Rom da hut sang má tarápái kángit rumán osmapak, má da abilbiling i git no á tan Iudáiá!”
49 Má kes tili di á tan tátáil, ái Kaiapas, koner a tám osmapak táil i bet er sang, a sámtur mák parai si di ngo, “Kápgamte mánán kuluk uri táit minái!
50 Ngádáh, kápte gam talas ngo tukes sár á kálámul na mat suri matananu da mák hiru no?”
51 Kálámul er kápate talas uri táit a parai. A hol on ngo a tu worwor bia sár, ái sár kápte. Ái a tám osmapak táil i bet erei, má ngorer kán worwor er a worwor taru sang, má sálán ngo ái Iesu na mat suri matananu Iudáiá.
52 Má kápte ngo na mat sur di masik. Na mat suri iang talmi matananu si Káláu di tam sara i naul matmatngan pokon. Na mat ngorer má nák iang talum di uri kesi mát sár.
53 Má turpasi bung erei má, tan tátáil káián tan Iudáiá di eran páksi sál da mur on suri up Iesu.
54 Má ngorer ái Iesu kápate lu saliu i mátán matananu Iudáiá. Ái sár a han alari malar erei mák han uri malar á Eparaim a kis pátmi pokon mau. Má a lu kis iatung tiklik mai kán kalilik án aratintin.
55 Má longsit án sorliu palai káián tan Iudáiá ákte páput má. Má marán

11:37: Ioa 9:6-7 **11:45:** Ioa 7:31 **11:46:** Luk 16:31 **11:52:** Ioa 10:16 **11:53:** Ioa 5:18

matananu tili tan malar no di han urami Ierusalem, má di lu longoi tatalen án ara-pilpil táil suri eran uri longsit er.
56 Má matananu er di lala mákmák sur Iesu. Má ngo di hut talum i rumán osmapak, di gálta arliu i di ngo, “Dánih gam hol on? Na han sang suri longsit ngo kápte?”
57 Má dikte artari má bos pakpakta kán tan tám osmapak má tan Parisaio ngo tekes a mánán ngo aiá a kis ái ái Iesu, na sangar i atatir si di suri ngorer da tolai.

12

Ái Maria a pukri keken ái Iesu
Mat 26:6-13; Mar 14:3-9

1 Má awon á bung sár má suri longsit án sorliu palai, mái Iesu a kaleng urami Betani i malar si Lasaro, koner a aptur kalengnai alari minat.
2 Má rang turán ái Iesu dikte leget i namnam suri namnam tiklik mai. Ái Lasaro, ái mul a kis iatung suri namnam tiklik mam Iesu, mái Marta mul iatung a tulus di.
3 Kándi tu namnam besang, mái Maria, kukun lik ái Lasaro, a kipi átbán wel a tomtom má a pakta sang i mátán. A urai wel erei uri keken ái Iesu, má namur a salsi keken mai nihun. Má polgon rum a káng mai lain tomtomon wel er.
4 Má kesi kalik án aratintin si Iesu, ái Iudas Iskariot, koner na agur tari, a mákái ngorer mák parai ngo,
5 “Má suri dáh á wák minái a longoi ngoromin mai wel erei? Mátán wel er artálár mai arul kán kálámul uri kesá kunlán bet. Arwat suri na sirai pasi pirán tabal, má pirán tabal er da tari singin tan sáhár!”
6 Ái Iudas kápate lala hol pasi tan sáhár, ái sár a parai ngorer kabin a tám siksikip sang. Ái a tám ololoh pirán tabal káián ái Iesu má kán kalilik, má i te pákán sang a lu punam sál i te pirán tabal ur káián.
7 Mái Iesu a longrai táit er ái Iudas a parai suri wák er, má a parai ngo, “Káksiai! Wák minái na hol pasi táit a longoi mam iau namur i bung da tahun iau on.
8 Tan sáhár di erei narsá gam áklis, mái sár á iau káp ina te kis áklis narsá gam.”
9 Má marán tan Iudáiá dikte longrai ngo ái Iesu a lu kiskis á Betani, má ngorer di han uratung. Di han suri mák Iesu, má di han mul suri mák Lasaro, ái koner a aptur kalengnai ái Iesu tili minat.
10-11 Má bos pakpakta kán tan tám osmapak di mákái ngorer má dik mánán pasi ngo marán Iudáiá dik su alar di sang má dik ilang sur Iesu kabin i akiláng er a longoi suri aptur kalengna Lasaro. Má ngorer má dik nem suri up bing Lasaro mul.

Ái Iesu a kusak urami Ierusalem
Mat 21:1-11; Mar 11:1-11; Luk 19:28-40

12 Má arasa uri kesi bung mul, má lala matananu er dikte han ur Ierusalem suri longsit án sorliu palai, di longrai ngo ái Iesu erei mái tangrai sál suri na hut á Ierusalem.
13 Má ngorer di kotoi tan rákán báibái má dik han suri bana Iesu. Dik lu hanhan ngorer má dik lu wakwakwak ngoromin ngo, “Huihui iá! Huihui iá! Ái Káláu na kuluk mam Koner a hut mai ngisán, wa koner a kabisit káián Israel!”
14 Mái Iesu a long pasi gengen dongki má ák sukis on, má a lu hanhan tangrai sál. Má minái a long artálár pasi worwor tili Buk Tabu er a parai ngo,
15 “Matananu til Saion, koion gama mátut!
Mákái! Erei má ái kamu kabisit,
a kis i iátin gengen dongki.”
16 I pákánbung erei sang, kán kalilik án aratintin di mákái ngorer má kápdite talas suri tan táit erei. Má namur ngo ái Iesu ákte tapam urami, ki erár di mákmák kaleng má dik hol pasi worwor er tili Buk Tabu, má dik mák ilmi mul ngo matananu dikte longoi sang mam Iesu ngorer a parai i Buk Tabu.
17-18 Má lala matananu er dikte hut suri mák Iesu kabin dikte longrai arbin suri akiláng a longoi er ák aptur kalengna Lasaro alari minat. Ái rung er di iatung tiklik mam Iesu i pákánbung a aptur pas

12:1: Ioa 11:1, 43 **12:2:** Luk 10:40 **12:3:** Luk 7:37-38 **12:8:** Nag 15:11 **12:10-11:** Ioa 11:45 **12:13:** Sak 118:25-26; Ioa 1:49 **12:15:** Skr 9:9 **12:16:** Ioa 2:22

Lasaro, dik lu balbal arbin suri, má ngorer marán di longrai.
19 Tan Parisaio di mákái ngorer má dik para kalengnai si di ngo, “Gam mákái má! Káp gita te long te táit sang! Naul matmatngan pokon sang ákte mur i kálámul er!”

Rung tili risán di nem i mák Iesu

20 Má i pákánbung er, te rung tili risán iatung Ierusalem dikte ruruna i Káláu sang má dik lu mur i tatalen káián tan Iudáiá. Di han ur Ierusalem suri lotu tiklik mai tan Iudáiá i pákánbung án longsit.
21 Má di han narsá Pilip, koner til Betesaida i balis á Galiláiá, má dik parai singin ngo, “Ai, kono mer, gim nem suri worwor mam Iesu.”
22 Ái Pilip a han mák parai si Enru, má diará han narsá Iesu má diará parai singin.
23 Ái Iesu a longrai ngorer, má a kos diar ngoromin,

“Pákánbung ákte hut má, má minmáir Natun Kálámul na tur talas.
24 A támin muswan sang ngoromin. Ngo kesá kotlin padi, má ngo kápte kes a soi, ki ngorer na táit bia. Mái sár ngo di soi uri bim, a marang mák maukut, má ngorer na tikbut namur má nák maras má na oboi marán wán.
25 Ái sinih a lala mámnai kán liu sang mák ololoh on, kán liu na bokoh alari. Mái koner kápate lala hol pasi kán liu main i naul bim, kán liu na kelsen bul uri liu muswan er a kis áklis.
26 Ái koner a nem suri na him singing má na kak toptop, ái na lu mur i iau suri giura ekesi kis tiklik. Mái koner a him kaiak mák tangan iau, ái Kakang na durki sang.”

Ái Iesu a para tusi kán minat

27 Mái Iesu a sopasun i kán worwor ngoromin, “A lala tabureng i balang onin, má dánih má ina longoi? Ngádáh, ina parai ngoromin si Kang ngo na long palai pákánbung án rangrangas alar iau? Auh, káp ina te parai ngorer kabin iau hut suri ina áslai pákánbung án rangrangas minái.
28 Kang, una inngas tar iáu singin matananu!”

Ái Iesu a be parai ngorer, má namur kaungán kes tilami bát a worwor mák parai ngoromin, “Iakte apos tar iau i iáu tungu, má ina bali longoi mul namur.”
29 Má matananu di sámtur iatung di longrai worwor er, má te tili di di parai ngo, “Dánih erei? Wa pár gut!” Má te bul di ngo, “Na, wa angelo er a worwor mai!”
30 A longrai ngorer ái Iesu má a parai si di ngoromin, “Worwor er gamáte longrai, kápte ngo na tangan iau, wa uri tangan gam sang.
31 Pákánbung onin sang má, nagogon uri naul matmatngan pokon na hut, má ái Káláu na tipar pala koner onin a kátlán naul matmatngan pokon.
32 Má iau, ngo da duruk pas iau urami alari naul bim, ngorer ina talkai matananu no uri narsang.”
33 Matngan worwor ngoromin ái Iesu a para tusi matngan minat er na áslai.
34 Má matananu di longrai ngorer má ding kosoi ngo, “Kángit nagogon a parai ngo Mesaia na liu áklis. Má ngádáh ngorer uk parai ngo Natun Kálámul da duruk pasi urami? Má Natun Kálámul, ái sinih?”
35 A longrai ngorer ái Iesu máng kos di ngo, “Talas na iatung i katbán i gam i án mudán pákánbung sár. Ngorer gama láklák hanhan ngo kán tu talas be suri na máng kuron i gam tangra sál, kabin koner a láklák i kuron kápate mánán tusi ai a han ur ái.
36 Ngorer ngo kán tu talas be, gama ruruna on suri gama rang natun ái Koner ái á talas muswan.” Io, a para noi worwor er ái Iesu, má a han mák punpunam alar di.

Tan Iudáiá kápdite ruruna

37 Ái Iesu ákte longoi marán akiláng narsán matananu, mái sár kápdite ruruna on.
38 Má táit er a long artálár pasi worwor si Aisaia tám worwor tus er a parai ngo,
“Konom, sinih ákte ruruna i kángim worwor?

12:23: Ioa 13:31-32, 17:1 **12:24:** 1Ko 15:36 **12:25:** Mat 16:25 **12:27:** Sak 6:3, 42:5; Mat 26:38 **12:32:** Ioa 3:14 **12:33:** Ioa 19:6 **12:34:** Sak 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 **12:35:** Ioa 8:12 **12:36:** Epe 5:8 **12:38:** Ais 53:1

Má ái Konom ákte inngasi mingin si
sinih?”
39 Má ngorer kápdite artálár suri da
ruruna kabin ái Káláu a parai si Aisaia
ngoromin mul,
40 “Á iau ái Káláu iakte apedei mát di suri
dik rau,
má mát di kápnate talas.
Má iakte alaklak i bál di
suri kándi hol mul na kuron.
Iau longoi ngorer suri da káp tapriu sur
iau
má iau ina mák asengsegeng pas di.”
41 Ái Aisaia a parai ngoromin kabin ái ákte
mák táilnai minmáir i Iesu pasi ák worwor
ngorer.
42 Má i pákánbung erei, marán tili tan
tátáil káián matananu Iudáiá dikte ruruna
i Iesu. Mái sár kápdite para aposoi i mátán
matananu kabin di bulat suri tan Parisaio
da mák ekesi long pala di tili rumán lotu.
43 Kápdite para aposoi kándi ruruna
kabin di lala nem i párpárnga káián
kálámul sár alari sorsormángát káián ái
Káláu.

Pinpidan si Iesu na nagogon i matananu

44 Má namur ái Iesu a perek ami bát
ngoromin,
“Ái sinih a ruruna i iau, kápate ruruna
masik i iau, mái sár a ruruna mul i
Koner a tarwa iau.
45 Mái sinih a mák iau, ái a mák Koner
mul a tarwa iau.
46 Iakte kusak ur main i naul mat-
matngan pokon ngoro talas, má iau atal-
sai matananu suri kápdate lu kis pagas i
kuron ái rung da ruruna i iau.
47 “Má ái sinih a longrai kak pinpidan
má kápate taram on, á iau káp ina te
nagogon i koner. Káp iau te hut suri ina
nagogon i matananu on á naul matmat-
ngan pokon, ái sár suri ina aliu pas di.
48 Ái koner a pua iau má kápate longra
pasi kak pinpidan, a mon á kesá táit na
nagogon on, wa kak pinpidan sang! Ái na
nagogon i kálámul erei i áwáwat i bung.
49 A muswan á min kabin táit iau parai
kápate hut tili kak hol masik sár. Ái sár ái
Kakang er a tarwa iau, ákte dos pala iau
má ákte para talsai singing suri worwor
sang ina parai.
50 Ákte dos i iau ngorer, má iak
mánán ngo kán arardos ái Kakang a aliwi
matananu suri dák liu áklis. Má táit iau
parai, ái á táit ái Tata a bit iau on ngo ina
para aposoi narsá gam.”

13

Ái Iesu a gorsai keken kán kalilik án aratintin

1 Má longsit án sorliu palai ákte pátum
má, mái Iesu a mánán on ngo pákánbung
ákte hut má suri na han alari naul mat-
matngan pokon urami narsán ái Kákán.
Ákte ekesi mámna di ái rung káián sang tili
naul matmatngan pokon, má a mámna di
sang pang i bung a rah i kán liu main i naul
bim.
2 Ákte ronron má, mái Iesu má kán
kalilik án aratintin di sukis suri namnam.
Mái Satan nengen sang ákte oboi i hol si
Iudas Iskariot, natun ái Saimon, suri na
agur tar Iesu.
3 Mái Iesu ákte mánán on ngo ái Kákán
ákte obop noi tan táit uri limán, má a
mánán ngo ákte han tilami narsá Káláu,
má na kaleng urami narsán mul.
4 Má a salaptur pas tilatung i risán suh
áng kátsá palai kán bobor, má a long pasi
kesi taol máng kápti iatung i nahlán.
5 Má namur a urai dan uri kesi lus, má
ák long pasi lus erei, má a turpasi gorsai
keken kán kalilik án aratintin mai dan
erei, má a salsi kik di ák sengseng mai taol
tilatung i nahlán.
6 Ái Iesu kán tu longoi ngorer mák han
narsá Saimon Petero. Mái Petero a parai
singin ngo, “Konom, u hol on ngo una
gorsai kiking?”
7 Mái Iesu a kosoi ngo, “Kápute mánán
be i táit iau longoi, mái sár namur una
talas ur on.”
8 Mái Petero a parai ngo, “Kápte sang!
Káp una te gorsai kiking!” Mái Iesu a parai
singin ngoromin, “Ngo u matai ngo ina
gorsai kikim, ki ngorer káp una te kes tili
di má á rang táring.”

12:40: Ais 6:10 **12:41:** Ais 6:1 **12:42:** Ioa 9:22 **12:43:** Ioa 5:44 **12:45:** Ioa 14:9 **12:47:** Ioa 3:17 **13:2:** Luk 22:3; Ioa 13:27 **13:3:** Ioa 3:35, 16:28

9 Ái Saimon Petero a longrai ngorer mák parai si Iesu ngoromin, “Ngo ngorer, Konom, kápte ngo kiking masik una gorsai! Wa una gorsai mul i limang má unák siwi lulung!”
10 Mái Iesu a parai ngo, “Ái koner ákte siusiu, ki ákte pilpil no sang, má dánih na siusiu mul suri? Má ngo na láklák tangra sál má namur na kusak, ki erár na gorsai sár i keken. Gam no gam pilpil, ái sár kes tili gam á kápte.”
11 Ái Iesu ákte mánán páksi koner na agur tari, má ngorer ák parai ngo, “Gam no gam pilpil, ái sár kes tili gam á kápte.”
12 Ái Iesu a gorsa noi keken kán kalilik án aratintin, má ák long pasi kán bobor ák áksá kalengnai, ngorer áng kaleng uri risán suh mák sukis, má a gáltai kán kalilik ngoromin,
“Gam talas mul ur on á táit minái iau longoi narsá gam?
13 Gam lu utung iau mai Tám Aratintin má mai Konom, má a nokwan kabin á iau á kamu Tám Aratintin sang má á iau á kamu Konom mul.
14 Á iau kamu Konom má kamu Tám Aratintin, má inái iakte siwi má kik gam. Ngorer gam mul gama gorsa arliu i kik gam.
15 Gamáte mákái má i tohtohpas iau longoi narsá gam, má ngorer gama longoi arliu i gam ngorer á iau iakte longoi mam gam.
16 A támin muswan sang á minái. Kápte kesi tám arardos a pakta sorliwi kán konom, mái koner a kip worwor kápate pakta singin kálámul a dos palai.
17 Onin gamáte talas suri táit minái iakte parai ngo a támin. Má namur gama kuluk pala ngo gama mur arwat pasi táit er iau parai.
18 “Má káp iau te parai táit min uri gam no. Iau mánán i gam ái rung iakte ilwa pas gam. Ái sár kes tili gam na long artálár pasi worwor tili Buk Tabu er a parai ngo,
‘Ái koner giur namnam tiklik, ái ákte ilang alar iau.’
19 Iau parai táit minái si gam onin kápte be a hut, suri namur ngo ákte hut má, erár gama ruruna i iau ngo iau sár ái Koner a kis áklis.
20 A támin muswan iau parai si gam. Ái sinih a árár pasi kálámul iau dos palai, ái a árár pas iau mul. Mái koner a árár pas iau, a árár pas Koner sang a tarwa iau.”

Ái Iesu a para tusi ngo tekes na agur tari

Mat 26:20-25; Mar 14:17-21; Luk 22:21-23

21 A be parai ngorer ái Iesu, má namur a lala tabureng i bál má a para talsai ngoromin, “Támin muswan iau parai si gam, kes tili gam na agur tar iau.”
22 Má tan kalilik án aratintin di longrai ngorer má dik armák arliu i di sang. A ser i kándi hol suri kálámul dáh na longoi ngorer.
23 Má kesi kalik án aratintin, ái koner a lala mámnai ái Iesu, ái a kis pátum Iesu sár.
24 Mái Saimon Petero a kalkaluh ur singin suri na gálta Iesu ngo a para sinih á ngorer.
25 Má ngorer kalik án aratintin er a deng sur Iesu máng gáltai ngo, “Ái sinih be, Konom?”
26 Mái Iesu a parai ngo, “Ái á kálámul ina top pasi tigán balbal má inak dungi main i suir namnam má inak tari singin.” Má ngorer a top pasi kesi tigán balbal má a dungi i suir namnam mák tari si Iudas natun ái Saimon Iskariot.
27 Mái Iudas a top pasi tigán balbal er mák ani, má káp melek sár ái Satan a bonta noi kán kunlán liu.
Mái Iesu a parai si Iudas ngo, “Una sangar i longoi táit er u han suri.”
28 Má kápte kesi tur di iatung i rum a talas suri táit ái Iesu a parai si Iudas.
29 Ái Iudas a tám ololoh pirán tabal kándi, má ngorer te kalilik án aratintin di hol on ngo ái Iesu ákte dos palai suri na hul te táit er ngo da nem on be uri long namnam, ngo suri na tari mudán pirán tabal singin tan sáhár.

13:10: Ioa 6:64, 70-71, 15:3 **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 **13:15:** Pil 2:5; Kol 3:13; 1Pe 2:21 **13:16:** Mat 10:24
13:18: Sak 41:9 **13:19:** Ioa 14:29, 16:4 **13:20:** Mat 10:40 **13:27:** Ioa 13:2

30 Ái Iudas a be ani balbal erei, má a
sangar i so alar di. Má i pákánbung er ákte
libung má.

Hutngin arardos

31 Má ngo ákte so ái Iudas, ái Iesu a parai
si di ngoromin,
"Onin minmáir Natun Kálámul na
tur soura, má táit na longoi ái Natun
Kálámul na inngasi mul i minmáir i
Káláu.
32 Má táit na longoi ái Natun Kálámul,
ngo na inngasi minmáir i Káláu, ki ngorer
ái Káláu na sángwái ngisán ái Natun
Kálámul suri ngis diar no na sorliu. Má
onin sang, ái Káláu na sángwá pasi ngisán
ái Natun.
33 Kang kalilik, ina kis mam gam i án
mudán pákánbung sár. Gama mákmák sur
iau, má na ngorer iakte parai singin tan
Iudáiá tungu, má ina parai si gam mul
onin ngo 'Káp gama te han uri pokon ina
han ur on.'
34 Má inái iau tari hutngin arardos
si gam ngoromin: gama armámna arliu i
gam. Ngorer iakte longoi er iau mámna
gam, ki gam bul gama longoi arliu i gam
sang keskeskes.
35 Ngo gama armámna arliu i gam
ngorer, ki ngorer matananu no da mák
ilmi ngo gam á rang táring sang."

Ái Iesu a para tusi ngo ái Petero na pua palai

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34

36 Ái Saimon Petero a hol pasi worwor
si Iesu er a parai ngo na han alar di, má
ngorer a gáltai ngo, "Ai una han ur ái be,
Konom?" Ái Iesu a longrai ngorer mák
parai singin ngoromin, "Kápute artálár be
suri una mur i iau uri pokon ina han ur ái,
mái sár una mur i iau namur."
37 Mái Petero a parai mul singin ngo,
"Konom, suri dáh káp ina te mur i iáu be?
Iakte eran suri ina mat sur iáu!"
38 Mái Iesu a kos Petero ngo, "War u
parai támin sang ngo una mat sur iau? A
támin muswan iau parai singim ngo kok
kápnate tang besang, má una arkawar
pala iau na tul i pákán."

14

Ái Iesu ái á sál urami narsán ái Káláu

1 Ái Iesu a parai singin kán kalilik án
aratintin ngoromin,
"Koion na tabureng i bál gam. Gam
ruruna i Káláu, má gama ruruna mul i
iau.
2 Marán i rum imi a lu kis ái ái Tata,
má ina han urami suri eran páksi kamu
tan rum gama lu kis on. Má ngo kápnate
ian támin á ngorer iau parai si gam, ki káp
ina te han parai. Mái sár a támin muswan,
má ngorer iak para talsai si gam.
3 Má ngo iakte han má iakte eran páksi
niá gam, namur ina kaleng má inak long
pas gam suri gita kis tiklik i pokon ina kis
ái.
4 Gam mánán i sál uri malar ina han
ur on."
5 Mái Tomas a longrai ngorer mák parai
si Iesu ngo, "Konom, kápte gim mánán i
malar er una han ur on. Má ngádáh gima
mánán on ngoi á sál gima tangrai?"
6 Mái Iesu a kosoi ngo, "Á iau á sál, má
á iau á káplabin á muswan, má á iau á
káplabin á liu. Kápte kes na hut i narsán
ái Kakang ngo kápate han táil uri narsang.
7 Ngo gamáte mánán i iau má gamáte
mák tus iau ngo iau sinih, ngorer gama
talas mul sur Kakang má gama mánán on.
Má turpasi onin, gam mánán on sang má
gamáte mákái."
8 Mái Pilip a parai singin ngo, "Konom,
una inngas Kakam si gim gimák mákái, má
ngorer náng kodong i bál gim."
9 Ái Iesu a kosoi ngoromin,
"Iakte lala kis dol narsá gam, ái sár
ngádáh a ngoi er uk parai ngo kápute
mánán i iau, be Pilip? Ái sinih ákte mák
iau, ái ákte mák Kakang mul. Má ngorer,
suri dáh u parai ngo ina inngas Kakang
si gam?
10 Ngádáh, be Pilip, kápute ruruna be
ngo ái Kakang má iau giur tukes sár? Tan

13:31: Ioa 12:23 **13:32:** Ioa 17:5 **13:33:** Ioa 7:33-34 **13:34:** Ioa 15:12, 17; 1Io 3:23; 2Io 5 **14:3:** Ioa 12:26
14:6: Ioa 11:25; Rom 5:1-2 **14:7:** Ioa 8:19 **14:9:** Ioa 12:45; Kol 1:15; Eba 1:3 **14:10:** Ioa 12:49

pinpidan iakte parai si gam, kápate hut tili kak hol sár. Wa a hut sang si Kakang, koner giur kis tiklik, má i sál sár ngorer ái Kakang a lu longoi kán him ngoi.

11 Gama ruruna i táit iau parai ngo ái Kakang má iau giur tukes sár. Má ngo kápgamte arwat suri gama ruruna i táit iau parai, ki tan akiláng iau longoi na adikái kak worwor má na atalsai kamu hol ngo iau parai támin, má ngorer gama ruruna.

12 "A támin muswan sang in iau parai. Koner a mon i kán ruruna i iau, na longoi matngan akiláng ngorer iakte longoi. Má him na longoi na kálik tápál alari him iau longoi, má na pakta sorliu. Na artálár suri na longoi ngorer kabin á iau ina han má alari naul bim urami narsá Kakang.

13 Má matngan dánih gama sung suri i ngisang sang, ái ina longoi, suri ngorer á iau, ái Natun, ina aposoi minmáir i Kakang.

14 Áá, táit gam sung iau suri i ngisang, ina longoi."

Ái Iesu a oror ngo Tanián a Pilpil na hut

15 Mái Iesu a sopasun i kán worwor mák parai ngoromin,

"Ngo gam mámna iau, ngorer gama mur noi kak tan arardos.

16 Ina sung Kakang, má ái na tarwai kesi Tám Artangan bul, má ái na kis tiklik mam gam ekes pala.

17 Má Tám Artangan erei, ái á Tanián a Pilpil, koner a lu inngasi támin sur Káláu. Matananu i naul matmatngan pokon kápdite artálár suri da árár pasi uri bál di, kabin kápte di ilmi má kápdite mánán tusi. Mái sár á gam, gam mánán on kabin a kis tiklik mam gam, má erei i bál gam ái.

18 "I pákánbung ina bokoh alar gam, káp gama te kis án suisui. Ina kaleng mul uri narsá gam.

19 Án mudán pákánbung sár má, má ina bokoh, má matananu i naul matmatngan pokon kápdate mák iau mul. Ái sár á gam sang gama mák iau. Má kabin á iau á liu, ngorer gam sang gama liu.

20 Má i bung erei gama mák iau on mul, gama mánán tusi ngo á iau giur tukes sár ái Kakang, má gama mánán on mul ngo á gam githat tukes sár.

21 Ái koner a hol pasi kak tan arardos má a lu taram on, ái ái koner a lu mámna iau. Mái koner a mámna iau, ái Kakang na mámnai sang. Má iau mul ina mámnai má ina hut narsán, má giura ararguna tiklik."

22 Má kes tili di á tan kalilik, ái Iudas (kápte ngo Iudas Iskariot, kesi Iudas sang), ái a longrai ngorer a parai ái Iesu má a gáltai ngo, "Ngádáh a ngoi ngo una inngas tar iáu si gim masik, má káp una te tur talas i mátán matananu i naul matmatngan pokon suri dák mák iáu?"

23 Mái Iesu a kos Iudas ngo

"Koner a mámna iau na mur i kak pinpidan. Ái Kakang na mámna koner a mámna iau, má giur ái Kakang giura hut i narsán má gimtula lu kis tiklik.

24 Mái koner kápate mámna iau, ái kápate mur i kak pinpidan. Má kak pinpidan er iau parai má gamá longrai, kápate hut tili kak hol masik, wa kán pinpidan ái Kakang sang, má ákte dos pala iau mai.

25 "Iakte parai si gam á táit minái onin git kis tiklik be.

26 Tám Artangan er, wa Tanián a Pilpil sang, ái Kakang na tarwai mai ngisang, má ái na apálsa gam suri gama hol páptai tan táit iakte parai si gam, má na atintin gam mul suri sálán.

27 "Á iau ina han alar gam be, má matau imi bál gam na lu kis pagas. Matau erei má i bál gam iau tari si gam, ái a ngorer i matau min i balang. Naul matmatngan pokon a lu tari matau i te pákán, mái sár a lu tari tili karpala sár. Má iau kápte. Iau lu tari matau uri bál gam má ák lu kis áklis, má ngorer kak tatalen án tari matau a lite alari káián naul matmatngan pokon. Koion na tabureng i bál gam má koion á mátut.

28 Iakte parai si gam má gamáte longrai ngo ina han alar gam, má namur ina

14:11: Ioa 10:38 **14:12:** Mar 16:19-20 **14:13:** Mat 7:7; Ioa 15:16 **14:15:** Ioa 15:10; 1Io 5:3 **14:16:** Ioa 14:26, 15:26, 16:7 **14:17:** Ioa 16:13 **14:20:** Ioa 17:21-23 **14:24:** Ioa 7:16 **14:28:** Ioa 20:17

kaleng mul uri narsá gam. Ngo gama han
mámna muswan i iau, ngorer gama laes
suri ngo iau han uri narsá Kakang, kabin
ái a pakta i giur.
29 Iau parai táit minái si gam onin
kápte be a hut, suri namur ngo ákte hut
má, ki erár gamák ruruna i kak worwor
ngo a támin.
30 "Káp ina te worwor mam gam ák
dol kabin kálámul a kátlán naul matmat-
ngan pokon, erei má na hut. Ái káp kán
te rakrakai suri na kátlán i iau, kápte.
31 Ái sár iau lu singli tan táit ngorer
a dos i iau suri ái Kakang, má iau longoi
ngorer suri matananu on á naul matmat-
ngan pokon da mánán ilmi ngo iau mámna
Kakang má iak lu taram on.
Má gam lákám, giták aptur má til
main!"

15

Ái Iesu á sukán wain muswan

1 Mái Iesu a sopasun i kán worwor mul
ngoromin,
"Iau á sukán wain muswan, mái
Kakang a tám himhimna.
2 Tám himhimna a lu baur palai tan
rákán i iau erei ngo kápate lu oboi wán.
Má tan rákán er a lu u, tám himhimna a
timani suri ngorer na manglah i aun suk
má nák oboi marán wán.
3 Má gam, gamáte pilpil má, kabin
suri kak aratintin iakte tari si gam.
4 Gama kes mam iau suri ngorer ina
kes mam gam, má gita ararguna tiklik.
Ngo rákán suk dikte tár palai tili aun,
kápnate u. Mái sár ngo rákán a kis pagas
sang tilatung i aun, ngorer na oboi wán.
Má gam mul, ngo kápgamte kes mam iau,
ngádáh gama oboi wán i gam ngoi?
5 "Á iau á suk má gam á tan rákán.
Ngo gama kaplah alar iau, ki káp gama
te long tekesi táit sang. Ái sár ái koner
a kes mam iau má iau kes mai, ái ina
tángni má nák oboi marán wán.
6 Mái koner kápate kes mam iau, a
ngorer i rákán suk dikte baur palai má
dik sápkai ák marang. Tan rákán ngorer
ákte marang di lu sár talmi má buswai uri
kámnah suri dik bam má.
7 Má ngo gama kes mam iau má ngo
kak pinpidan na porta pagas i gam, ngorer
gama sung Kakang suri dánih gam nem on,
má na tabar gam mai.
8 Ngo gam káhái marán i wán i gam,
má ngo gam para tar gam ngo gam kalilik
án aratintin kaiak, ki tan táit erei a mer
Kakang mák sángwái ngisán.
9 "Kak armámna uri narsá gam a
ngorer sang i armámna si Kakang a
mámna iau mai. Gama kes mam iau suri
kak armámna na kis pagas i gam.
10 Á iau iakte mur noi arardos si
Kakang, má kán armámna a kis pagas i iau.
Má ngo gam taram i tan arardos kaiak,
ngorer kak armámna na kis pagas i gam.
11 Iakte parai bos táit min si gam suri
kak laes na kis i gam má na akángái bál
gam má gamák parmat sang.
12 "Má kak arardos a ngoromin: gama
armámna arliu i gam ngorer iau longoi
narsá gam.
13 Ái koner a mat suri rang turán a
inngasi kán lala armámna sur di. Má kápte
armámna alatung a pakta sorliwi matngan
armámna erei.
14 Má ngo gam taram i táit iau parai si
gam, ngorer gamá rang turang sang.
15 Káp ina te utung gam mul mai kak
tan tám arardos kabin tám arardos kápate
talas suri dánih kán konom a lu longoi.
Ái sár iau utung gam mai rang turang
kabin iakte pálási si gam á tan táit no iakte
longrai si Kakang.
16 "Kápte gam ilwa pas iau. Á iau sang
iau ilwa pas gam, má iau dos pala gam
suri gama han má gama longoi talar iau
tari si gam má gamák oboi marán wán i
gam, matngan wán er a lu ekesi kis má.
Má ngorer gama sung Kakang i ngisang
suri dánih gam nem on, má na tabar
gam mai.
17 Má ngoromin á kak arardos uri
narsá gam: gama armámna arliu i gam."

Aramikmik káián naul matmatngan

14:29: Ioa 13:19 **15:2:** Mat 3:10 **15:6:** Mat 7:19, 13:42 **15:8:** Mat 5:16 **15:10:** Ioa 14:15; 1Io 2:5 **15:12:** Ioa 13:34 **15:13:** Ioa 10:11; 1Io 3:16 **15:14:** Mat 12:50 **15:17:** Ioa 13:34

pokon

18 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mai
inau ngoromin,
"I pákánbung matananu on á naul
matmatngan pokon di lu mikmikwa
gam, ki gama hol pasi ngo dikte lu
mikmikwa iau táil.
19 A mon á rákán matananu káián naul
matmatngan pokon a tur kaplah alar iau.
Má ngo gam tili rákán matananu er, ki
ngorer da nem i gam kabin gam ngorer
i di sang. Mái sár, kápte gam tili rákán
matananu er kabin iakte ilwa pas gam
alar di, má kápte ngo gam káián naul mat-
matngan pokon mul. Má pasi á ngorer,
rákán matananu erei di mikmikwa gam.
20 Gama hol páptai ngorer iakte parai
si gam ngo, 'Kápte kesi tám arardos a pakta
sorliwi kán konom.' Te dikte arangrangas
i iau, má ngorer da arangrangas i gam
mul. Mái rung dikte taram i kak pinpidan,
á di sang da taram i táit mul gama parai.
21 Ái rung er da arangrangas i gam, da
longoi ngorer kabin á gam rang táring, má
kabin kápdite mánán i Koner a tarwa iau
ur mainái.
22 "Ngo káp ina te han hut má worwor
narsá di, kápdate han mák ilmi kándi
sápkin, má kápnate rumrum i bál di i
mátán ái Káláu. Mái sár iakte han má
iakte worwor mam di, má ngorer onin
kápdite arwat suri parai ngo, 'Na, wa
kápgimte talas sár ngo táit gim longoi a
sápkin!'
23 Ái sinih a mikmikwa iau, ái a mik-
mikwa Kakang mul.
24 Iau longoi tan matngan akiláng
ngorer kápte kes a longoi tungu. Má ngo
káp ina te han longoi tan akiláng erei,
ki kápdate han mák ilmi kándi sápkin má
kápnate rumrum i bál di i mátán ái Káláu.
Mái sár dikte mákái tan akiláng erei iau
longoi, má ngorer di mikmikwa giur no ái
Kakang.
25 Má a kuluk, táit minái a hut suri
long artálár pasi worwor tili kándi na-
gogon er a parai ngoromin, 'Di tu mik-
mikwa iau, má kápte kápkabin muswan.'
26 "Tám Artangan na hut be, má ái
sang á Tanián a tarwai ái Káláu, má a
lu aposoi támin sur Káláu. Á iau ina
tarwa palai Tám Artangan tilami narsán
ái Kakang uratung i narsá gam, má ái na
lu ataltalsa gam sur iau.
27 Má gam mul gama lu worwor talas
sur iau kabin gamáte lu kis tiklik mam iau
til tungu iau turpasi aratintin."

16

1 Mái Iesu a sopasun i kán worwor mák
parai ngo,
"Iakte parai si gam ngoromin suri
koion gama arsok i kamu ruruna.
2 Namur da ekesi long pala gam tili
rumán lotu, má na hut sang i pákánbung
te kálámul da nem suri up bing gam má da
hol on ngo di tangan Káláu mai ngorer.
3 Má tan kálámul da longoi tan táit
ngorer mam gam kabin kápdite mánán i
iau má kápdite mánán i Kakang mul.
4 Mái sár iakte parai si gam ngoromin
suri namur, ngo na hut i pákánbung má da
longoi ngorer mam gam, ki erár gama hol
pasi kak worwor minái."

Talar káián Tanián a Pilpil

Mái Iesu a sopasun i kán worwor mul
mák parai ngoromin,
"Káp iau te bit gam on á tan táit minái
tungu i tangkabin kabin a mon be i kak
pákánbung ina kis tiklik mam gam.
5 Mái sár onin ina han alar gam be
urami narsán ái Koner a tarwa iau, ái sár
kápte kes tili gam a gálta iau suri ai ina
han ur ái.
6 Má inái iakte parai si gam ngorer, má
bál gam ákte tinang má.
7 Má iau parai támin muswan si gam
á ngoromin ngo a kuluk ngo ina han alar
gam be. Ngo káp ina te bokoh, Tám
Artangan kápnate hut sur gam. Ái sár ngo
ina han alar gam sang, ki a artálár ngo ina
tarwa palai Tám Artangan ur main i narsá
gam.
8 Má i pákánbung ái Tám Artangan na
hut main, a mon i kán talar na lu longoi uri

15:19: Ioa 17:14 **15:20:** Ioa 13:16 **15:23:** Luk 10:16 **15:25:** Sak 35:19, 69:4 **15:26:** Ioa 14:26 **16:2:** Mat 24:9; Luk 6:22; Ioa 9:22 **16:3:** Ioa 15:21 **16:7:** Ioa 14:16

narsán matananu on á naul matmatngan pokon. Na lu para tari si di ngo kándi hol kápate nokwan suri sápkin má suri a nokwan má suri nagogon si Káláu.

9 Di hol on ngo di mánán suri sápkin tatalen, ái sár kándi hol kápate nokwan kabin di sang dikte longoi lala sápkin taladeng er ngo dikte tari bah di ur singing má di tánlak suri da ruruna i iau.

10 Di hol on ngo di mánán suri a nokwan, ái sár kápte. Kándi hol kápate talas kabin di sang di mata iau má di hol on ngo iau tám sápkin. Mái sár ái Káláu a mángát pas iau, má ngorer na long pas iau inak tapam urami narsán, má kápte gama mák iau mul mainái.

11 Má di hol on mul ngo di mánán suri nagogon si Káláu ngo na hut namur. Ái sár kápate nokwan i kándi hol kabin kesi rákán nagogon ákte kis má, mái koner a kátlán naul matmatngan pokon minái ákte tur i nagogon, má ái Káláu ákte atri rangrangas on.

12 “Lala marán i táit mul ngo ina parai
si gam, mái sár kápgamte arwat be suri
gama top on.

13 Mái sár namur, i pákánbung na hut i Tanián, koner a lu aposoi támin sur Káláu, ái sang na aposoi támin uri kamu hol. Má ái kápnate worwor tili kán hol masik sár, kápte. Wa na parai táit a lu longrai si Káláu má tan táit mul er na hut be.

14 Má na sángáu iau kabin na kipi táit iau parai má na bit gam on.

15 Tan táit no káián ái Kakang a kaiak no, má ngorer iak parai ngo ái Tanián na kipi táit iau parai má na bit gam on.”

Tinang má laes

16 Mái Iesu a parai mul ngo,

“I án mudán pákánbung sár má káp
gama te mák iau. Má namur i án
mudán pákánbung mul, ki gamák mák
iau kaleng.”

17 Tan kalilik án aratintin di longrai erei a parai ái Iesu, má te tili di di ngátngát sálán má dik worwor arliu i di ngoromin, “A parai si git ngo i án mudán pákánbung sár má káp gita te mákái, má namur i án mudán pákánbung mul ki gita mákái sang. Má a parai mul ngo, ‘A kabin ina han urami narsán ái Kakang.’ Suri dáh a parai ngorer?

18 Má dánih á sálán á ngorer a parai ngo ‘i án mudán pákánbung sár’? Kápte git talas suri táit er a parai.”

19 Ái Iesu a mánán ngo kán kalilik án aratintin di nem suri gáltai, má ngorer ái sang a parai si di,

“Iau parai ngo i án mudán pákánbung
sár má káp gama te mák iau. Má namur
i án mudán pákánbung mul, má gamák
mák iau kaleng. Ái á táit min kamu
tunga gálta arliu i gam mai, be?

20 A támin muswan sang ngo gama tang má gama sum i án pákánbung er, ái sár matananu tili naul matmatngan pokon da laes má dák parmat. Gama konngek má gama tabureng sang, má namur kamu tabureng na arkeles uri gasgas.

21 A ngorer i wák a tián má páput suri na kákáh. Ái a lala konngek suri kán pákánbung er má na hut, má na áslai rangrang. Mái sár namur, ngo ákte páng á kalik, kápate hol pasi mul á rangrang kabin a gasgas ngo kán kalik ákte páng má.

22 A ngorer á onin mam gam, gam konngek má gamá tabureng sang. Má namur ina mák gam mul má bál gam na káng mai gasgas. Matngan gasgas erei kápte kes a arwat suri na ras pasi alar gam.

23 Má namur, ngo ákte hut mái bung erei, kápte gama lu gálta iau sur tekesi táit. A támin muswan ngo matngan dánih gama sung suri i ngisang sang, ái Kakang na tari si gam.

24 Til tungu kápte gam lu sung sur te táit i ngisang. Má turpasi onin gama lu sung, mái Kakang na lu artabar uri narsá gam suri ngorer bál gam na gasgas pagas no.”

Ái Iesu ákte suka bámiai ninsin naul matmatngan pokon

25 Mái Iesu a sopasun i kán aratintin mák parai ngo,

“Til tungu iau lu worwor artálár sár
suri tan táit i narsá gam. Mái sár erei má

16:11: Ioa 12:31 **16:12:** 1Ko 3:1-2 **16:16:** Ioa 14:19 **16:23:** Mat 7:7

na hut á pákánbung má kápte mul ina worwor artálár, ái sár ina para atalsai si gam sur Kakang.
26 Má namur ngo ákte hut mái bung erei, káp ina te tur i katbán suri ina lu sung Kakang sur gam. Á gam sang má, gama sung Kakang i ngisang
27 kabin ái sang ái Kakang a mámna gam, má a mámna gam ngorer kabin gam mámna iau má gamá ruruna ngo iau hut sosih tilami si Káláu.
28 Áá, a támin ngo iakte hut sosih ur main i naul matmatngan pokon tilami narsán ái Kakang. Má onin ina kaleng urami narsá Kakang alari naul matmatngan pokon."
29 Má kán kalilik án aratintin di longrai ngorer má dik parai ngoromin, "Áá, erei má ák talas á kam worwor kabin kápute parai kam pinpidan mai worwor artálár!
30 Má onin gim mánán sang ngo ukte talas suri tan táit no. Kápute lu argálta mam tekes kabin ukte mánán táil i táit na parai. Má gim mákái ngorer má gimá ruruna sang ngo á iáu ukte hut sosih tilami si Káláu."
31 Ái Iesu a longrai kándi worwor er má ák parai si di ngo,
"Ngádáh, gamáte ruruna má onin?
32 Bung er na hut má ákte hut má mul ngo gama tam han arsagil alar iau. Keskeskes tili gam na kaleng uri kán malar, má á iau masik ina lu kis. Má kápte ngo ina kis masik muswan, kabin ái Kakang giur no.
33 Iakte parai ngoromin si gam kabin git kes sár, má ngorer matau na kis pagas iatung i bál gam. Main i naul matmatngan pokon, gama lu áslai rangrangas. Mái sár koion gama mátut kabin iakte suka bámiai rakrakai káián naul matmatngan pokon!"

17

Ái Iesu a sung suri sang

1 Ái Iesu a be parai ngorer, má namur a tántán urami bát mák sung Káláu ngoromin,
"Kang, pákánbung ákte hut má! Una inngasi be i minmáir i Natum suri ngorer Natum na inngasi minmáir i iáu.
2 Kabin á iáu ukte obop Natum ami iátin kálámul no má uk amuswan tari singin suri na kátlán i di, suri ngorer Natum na tari si di ái rung er ukte tari singin á liu muswan er a kis áklis.
3 Má sálán matngan liu ngorer a ngoromin sár: da mánán i iáu, iáu masik sár á Káláu muswan, má da mánán mul i Iesu Karisito, koner ukte tarwai.
4 "Kang, iakte arahi má á talar u tari singing má ngorer iau inngasi minmáir i iáu main i bim.
5 Má onin una sángáu iau i narsam, Tata, ngorer u lu longoi tungu kápte be u aksimi naul matmatngan pokon."

Ái Iesu a sung suri kán kalilik án aratintin

6 Mái Iesu a sopasun i kán sung mák parai ngoromin,
"Ái rung er u tari singing tili naul matmatngan pokon, á di, iakte para talsa iáu si di má dik mánán i iáu má. Di kaiam sang, mái sár ukte tar di singing. Dik lu mur i kam pinpidan,
7 má onin dikte mánán on ngo tan táit no u tari singing a hut muswan tili limam.
8 Midam erei u tari singing, iakte tari si di má dikte top on, má dik talas ngo a támin ngo iau hut sosih tilatung singim, má dik ruruna ngo á iáu sang ukte tarwa iau.
9 "Iau sung sur rung er ukte tari singing kabin di kaiam. Mái sár káp iau te sung suri matananu káián naul matmatngan pokon.
10 Ái rung no er kaiak, di kaiam mul. Mái rung no er kaiam, di kaiak. Má di lu aposoi minmáir i iau tili ninsi di.
11 "Káp ina te kis ák dol main i naul matmatngan pokon, má erei má ina kaleng uri narsam. Mái rung er da lu kis sang main i katbán matananu tili naul matmatngan pokon. U, Kakang iáu Tám Pilpil, iau sung iáu ngoromin sur di sang, suri una mákmák kalar di má una

16:27: Ioa 14:21, 23 **16:32:** Mat 26:31, 56 **16:33:** Ioa 14:27; Rom 5:1; 1Io 5:4 **17:3:** 1Io 5:20 **17:4:** Ioa 4:34 **17:5:** Ioa 1:1

kebepta di mai kam rakrakai sorliu, ái á rakrakai er ukte tari singing. Una longoi ngorer suri da kes sár ngorer i gitar gitar kes sár má.

12 I pákánbung gim kis tiklik main i bim, iau lu kebepta di mai kam tilik rakrakai er u tari singing. Iau ababah kalar di má kápte kes tili di a rong, ái sár kesá kálámul er kán sál a lam arongoi uri hiru, má ngorer a mur arwat pasi worwor tili Buk Tabu mul.

13 Páput má ina kaleng urami narsam, má kak sung minái iau parai i pákánbung kak tu kis be main i naul matmatngan pokon. Iau sung ngorer suri kak gasgas na kis sang i di má na bonta noi bál di.

14 “Kam pinpidan iakte tari si di, má ngorer matananu tili naul matmatngan pokon dik mikmikwa di. Di mikmikwa di ngorer kabin di ngoro iau. Á iau kápte ngo kak malar min i bim, má di mul kápdite kes mam rung til main i naul matmatngan pokon.

15 Má kak sung minái, káp iau te sung ngo una top pas di alari naul matmatngan pokon. Ái sár iau sung ngo una ololoh i di, má da riutais i iáu na mák up di ái koner si Tám Sápkin.

16 Á iau kápte ngo kak malar min i bim. Má di ngorer mul, kápdite kes mam di ái rung til main i naul matmatngan pokon.

17 Kam pinpidan a támin muswan, má iau nem ngo una obop timani kam pinpidan suri na him i bál di má nák timan pas di dáng kálámul kaiam sang.

18 Iau dos pala di uri naul matmatngan pokon ngorer sár á iáu ukte dos pala iau.

19 Má inái iau tari kak artabar mam iau uri narsam, má ngorer na tangan di suri di mul da tar noi kándi liu singim má dáng kálámul kaiam muswan.”

Ái Iesu a sung suri tan tám ruruna no

20 Mái Iesu a sopasun mul i kán sung ngoromin,

“Iakte sung má sur rung er u tari singing, wa kang kalilik án aratintin sang. Má inái iau sung mul sur rung di ruruna i iau kabin dikte longrai apapos káián kang kalilik.

21 Má Tata, ái rung er tan tám ruruna, iau sung ngo da tukes sár mai kesi kepwen hol. Má iau sung mul ngo da kes mam gitar ngorer gitar tukes, á iáu min i iau má iau erei i iáu. Iau nem ngo git no gita tukes má gita ararguna tiklik. Má a kuluk ngo da tukes ngorer suri matananu on á naul matmatngan pokon da mákái ngorer má dák ruruna ngo á iáu ukte tarwa iau.

22 Má matngan minmáir er u tari singing, iakte tari mul si di suri da tukes ngorer i gitar,

23 wa á iau erei i di má iáu min i iau, suri ngorer da tukes sár. Má matananu on á naul matmatngan pokon da mák tusi ngo á iáu u tarwa iau, má iáu u mámna di ngorer u mámna iau.

24 “Kang, á iáu ukte tar di singing, má iau nem i di suri gima kis tiklik i pokon ina kis ái suri da mákái minmáir i iau. Má minmáir erei, á iáu u mámna iau má ngorer uk tari singing hirá kápte be u aksimi naul matmatngan pokon.

25 U, Kakang iáu Tám Nokwan, tan kálámul tili naul matmatngan pokon kápte di mánán i iáu. Mái sár á iau iau mánán i iáu, má rang táring di mánán ngo á iáu ukte tarwa iau.

26 Iakte inngas iáu si di, má ina lu longoi mul ngorer uramunang sang. Ina lu longoi ngorer suri di sang da lu armámna ngorer sang i iáu u lu mámna iau ngoi, má suri á iau ina kes mam di.”

18

Di tola Iesu

Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Luk 22:47-53

1 I pákánbung a arahi kán sung ái Iesu, ái mai kán kalilik án aratintin di aptur má dik láklák polsai polon dan á Kitoron uri kesi balsán uri pokon a mon i numán lowo ái, má ding kusak uri num erei.

2 Ái Iudas, koner tám arasong, ái mul a mánán i pokon er kabin marán pákán ái Iesu mai kán kalilik án aratintin di lu hut talum iatung.

17:12: Ioa 6:39, 13:18 **17:15:** Mat 6:13; 2Te 3:3 **17:18:** Ioa 20:21 **17:22:** Apo 4:32

3 Má pasi á ngorer, bos pakpakta kán
tan tám osmapak má tan Parisaio dik dos
palai te tan tám mákmák kalar tili rumán
osmapak suri da tiklik mam Iudas, má te
bos tám arup til Rom mul di han tiklik
mam di. Mái rung er di kipi kándi tan
papam má dik top i tan lam má tan dák
mul, mái Iudas a lam di uratung i pokon
er suri da tola Iesu.
4 Ái Iesu a mánán i tan táit no na tapam
hut singin, má ngorer ngo a mákái tan
kálámul di han suri tola pasi, ngorer a
sakpap uramudi táil mák gálta di ngo,
“Gam mákmák sur sinih?”
5 Má di kosoi ngo, “Gim mákmák sur Iesu
til Nasaret.” Mái Iesu a parai ngo, “Á iau
á minái.” Ái Iudas, koner a agur tari, a
sámtur iatung tiklik mai tan tám arup.
6 Má i pákánbung ái Iesu a parai ngo, “Á
iau á minái,” tan tám arup er di su kaleng
alari má dik pur uri bim.
7 Mái Iesu a bali gálta di ngo, “Ái sinih
sang gam mákmák suri?” Má di parai ngo,
“Ái Iesu til Nasaret.”
8 Má ngorer ái Iesu a parai si di ngo,
“Iakte parai sár si gam ngo á iau á minái.
Má ngo gam mákmák sur iau, ki gama hol
palai rang turang min.”
9 Ái Iesu a parai ngorer suri long artálár
pasi kán worwor ákte parai ngo, “Kang,
kápte kes tili rung er ukte tari singing a
rong.”
10 Mái Saimon Petero kápate nem i
ngorer di longoi mam Iesu, má ák taruh
pasi kán is mák tárái toptop káián tám
osmapak táil uri talngán mák tár kus palai
talngán mingin. Má ngisán toptop er ái
Malkus.
11 Mái Iesu a mákái ngorer mák parai si
Petero ngo, “Una dung kalengnai kam is
i kuán! Ngádáh, u hol on ngo káp ina te
ngin tili kinleh án rangrangas er ái Kakang
a tari singing?”

Ái Iesu a tur i mátán táil ái Anas

12 Boh tám arup til Rom mai kándi tátáil
má tan tám mákmák kári rumán osmapak
dikte tola Iesu má di kápti limán,
13 má dik mulán tangnai uri narsán ái
Anas. Ái Anas diar iánán ái Kaiapas kabin
ái Kaiapas ákte kila pasi natun tahlik ái
Anas. Mái Kaiapas, ái ái koner a tám
osmapak táil i bet erei, 14 má tungu ákte
parai singin tan tátáil káián matananu
Iudáiá ngo a kuluk ngo tukes sár á kálámul
na mat kári matananu da mák hiru no.

Ái Petero a pua pala Iesu
Mat 26:69-70; Mar 14:66-68; Luk 22:55-57

15 Mái Saimon Petero diar i kesi kalik án
aratintin mul diar mur i Iesu. Má kalik
er a lala mánán on ái tám osmapak táil,
ngorer a kusak tiklik mam Iesu uri pelbut
i rum káián tátáil er,
16 mái Petero iatung be i risán mátán
kas. Má namur, kalik er a kaleng uratung i
mátán kas mák worwor mai toptop án wák
a sámtur iatung suri na long pas Petero
urami polgon pelbut, má ngorer ái Petero
a kusak.
17 Má wák er a mák Petero mák parai
singin ngo, “Má iáu mul á kesi kalik án
aratintin káián kálámul er, be?” Mái Petero a kosoi ngo, “Auh, á iau á kápte.”
18 Libung er a gáwár, má tan toptop má
tan tám mákmák kalar dikte oloi kámnah,
má kándi tu sámtur kári má manmanir.
Mái Petero a láklák sur di uratung má ák
manmanir mul.

Tám osmapak táil a gálta Iesu
Mat 26:59-66; Mar 14:55-64; Luk 22:66-71

19 Mái Iesu dikte atri iatung i mátán táil
ái Anas, tungu a tám osmapak táil. Mái
Anas a lu gálta Iesu suri kán tan kalilik án
aratintin má suri kán aratintin mul.
20 Mái Iesu a kosoi ngoromin, “Iau lu
worwor sara narsán matananu. Má kak
aratintin, iau lu aratintin i rumán lotu
má ami rumán osmapak i pokon tan
matananu no di lu hut talum ái. Káp iau
te lu para kodongna tekesi táit.
21 Má suri dáh u gálta iau? Una gálta
rung er di lu longra iau. Gálta di be suri
dánih iau parai si di. Di mánán i tan táit
iakte parai.”
22 Má ngo ái Iesu a parai ngorer, kesi tám
mákmák kalar iatung a posri kepsen mák

18:9: Ioa 17:12 **18:11:** Mat 26:39 **18:14:** Ioa 11:49-51

parai singin ngo, “Suri dáh u kokos ngorer narsán tám osmapak táil?”
23 Mái Iesu a kosoi ngoromin, “Ngo iakte utngi te táit a sák, una parai singin matananu no minái suri dák talas. Mái sár ngo iakte parai táit a nokwan, ki suri dáh u posar iau?”
24 Ái Anas a longrai ngorer, má namur a dos pala Iesu uri narsán ái Kaiapas, tám osmapak táil. Má limán ái Iesu a kamkabat pagas.

Ái Petero a bali pua pala Iesu
Mat 26:71-75; Mar 14:69-72; Luk 22:58-62

25 Mái Petero kán tu sámtur má manmanir be iatung, má te kálámul iatung mul di parai singin ngo, “Má iáu mul á kesi kalik án aratintin káián kálámul er, be?” Mái Petero a arkawar mák parai ngo, “Na, á iau á kápte!”
26 Má kesi toptop káián tám osmapak táil a iatung mul, má ái a buhán i kálámul erei ái Petero a tár palai talngán. Má toptop er a parai si Petero ngo, “Nengen iau mák iáu u tiklik mai ami numán lowo, be?”
27 Mái Petero a arkawar mul, má káp melek sár kok a tang.

Ái Iesu a tur i mátán táil ái Pilato
Mat 27:1-2, 27:11-14; Mar 15:1-5; Luk 23:1-5

28 I kábungbung sáksák, tan tám arup di long pas Iesu tili rum si Kaiapas uratung i rum káián ái Pilato, kálámul pakta til Rom. Matananu Iudáiá di ruruna ngoromin. Ngo da kusak uri rum káián kálámul tili risán, ngorer rum erei na long adurwán i di má kápdate artálár suri ani namnam i longsit án sorliu palai. Má ngorer, tan tátáil káián matananu Iudáiá kápdite kusak, ái Iesu masik sár tiklik mai tan tám arup sár.
29 Má ngorer ái Pilato a so tili kán rum uri narsán tan tátáil mák gálta di ngoromin, “Dánih á táit a sák a longoi á kálámul min má gam atiutiwi suri?”
30 Má ding kos Pilato ngo, “Kápate artálár ngo gima tangnai ur main singim ngo kápnate han longoi sápkin.”
31 Mái Pilato a parai si di ngoromin, “Má gam sang gama long pasi má gama atri i kamu nagogon.” Má tan tátáil di parai ngo, “Auh, má kamu nagogon til Rom kápate sormángát i gim suri oboi kálámul uri minat.”
32 Má táit minái a hut suri long arwat pasi worwor si Iesu er a para tusi ngo matngan minat ngádáh na áslai.
33 Mái Pilato a kaleng urami rum má a dos i tan tám arup suri long pas Iesu uri narsán, má ngorer a gáltai ngo, “Be, á iáu á kabisit káián tan Iudáiá?”
34 Ái Iesu a kosoi máng gáltai ngo, “Ngádáh? Á iáu sár u tu gálta iau mai á worwor min, ngo te kálámul dikte parai singim sur iau?”
35 Mái Pilato a kosoi mul ngo, “Auh, kápte ngo iau á kakun Iudáiá suri ina mánán on. Na, wa kam matananu sang má kándi bos pakpakta kán tan tám osmapak, di sang di sisdo iáu uri limang má dik parai ngorer singing. Má sápkin táit ngádáh ukte longoi?”
36 Mái Iesu a parai singin ngoromin, “Kápte ngo kak lolsit til main i naul bim. Koran má na han til main i naul bim, tan rang táring da han arwat suri arup kalar iau suri koion tan Iudáiá da obop iau uri kándi nagogon. Áá, kápte ngo kábutkis i kak lolsit til mainái.”
37 Ái Pilato a longrai ngorer mák gáltai ngo, “Ki ngorer á iáu á kabisit, be?” Mái Iesu a kosoi ngo, “Á iáu sang u parai ngo iau kabisit. Iau hut ur main i bim má iak páng suri sál minái sár, suri parai pinpidan a támin muswan. Mái koner a lu tiptipar namurwai muswan, ái a lu alongra suri kaungang.”
38 Mái Pilato a gáltai ngoromin, “Má dánih á támin muswan?”

Di nem i Iesu ngo na mat
Mat 27:15-31; Mar 15:6-20; Luk 23:13-25

Ái Pilato a be parai ngorer, má namur a so kaleng uri narsán tan Iudáiá mák parai si di ngo, “Káp iau te bana te táit a sák a longoi á kálámul min suri arangrangas on.

18:27: Ioa 13:38 **18:31:** Ioa 19:6-7 **18:32:** Ioa 3:14, 12:33 **18:35:** Ioa 1:11

39 Mái sár uri kamu tatalen i bungun
longsit án sorliu palai, iau lu arsok palai ák
sengsegeng i tekes tili batbat kalar. Gam
nem ngo ina arsok palai á kabisit kán tan
Iudáiá? Ngádáh? Na gas i bál gam á
ngorer?"
40 Má di lala wakwak á matananu er
má dik parai ngo, "Auh, kápte gim nem i
kálámul er! Gim nem i Barabas sang!" Ái
Barabas er di parai a tám ngákngák.

19

1 A longrai ái Pilato ngorer mák ardos
suri long pas Iesu má dik tasi.
2 Má tan tám arup di longoi balaparip
mai kaulbek má dik oboi i lul ái Iesu. Má
namur di long pasi kesi lusán a kás má dik
oboi on.
3 Má tan tám arup er di lu ararkeles i han
uri narsán ái Iesu má dik lu posri, má dik
lu tartar retret mai ngo, "Huihui iá! Erei
má kabisit kándi tan Iudáiá!"
4 Má namur ái Pilato a bali so kaleng mul
mák parai singin matananu ngo, "Gam
longrai! Ina long pasi ur main narsá gam
má gamák mákái ngo káp iau te bana te
táit a sák a longoi á kálámul min suri
arangrangas on."
5 Má ngorer ái Iesu a so mai balaparip
er a sursuru má lusán a kás. Mái Pilato
a parai singin matananu ngoromin, "Gam
mákái kálámul min!"
6 Má ngo bos pakpakta kán tan tám
osmapak má tan tám mákmák kalar di mák
Iesu ngorer, di lala wakwak ngo, "Bás
páptai! Bás páptai uri kubau kus!" Mái
Pilato a parai si di ngo, "Má, gam sang!
Gama top pasi má gamák bás páptai! Á iau
káp iau te bana te sápkin a longoi arwat
suri ina oboi nagogon on."
7 Má tan Iudáiá er di nem suri parai
ngo kándi hol a nokwan, má ngorer di
parai si Pilato ngo, "Kesi kángim nagogon
a parai ngo a kuluk ngo na mat á kálámul
min kabin a kaiang pasi ngo ái á Natun ái
Káláu."
8 Mái Pilato a longra di di parai ngorer
mák lala mátut.
9 Má a kusak kaleng urami rum má a
gálta Iesu ngo, "Ai u han til ái á iáu?" Mái
sár ái Iesu kápate kosoi.
10 Ngorer ái Pilato a parai singin
ngoromin, "Ngádáh? Kápute nem i para
te táit singing? Una hol páptai sang ngo a
mon i kak nokwan suri pálás pala iáu unák
sengsegeng. Má a mon mul i kak nokwan
suri obop iáu suri dák bás páptа iáu."
11 Mái Iesu a kosoi ngo, "A mon sang
i kam nokwan suri longoi ngorer mam
iau, má a kabin ái Káláu ákte tari singim.
Sápkin á iáu u longoi kápate sák taladeng
ngorer i lala sápkin di longoi ái rung er
dikte tar iau uri limam."
12 Má ngo ái Pilato a longrai ngorer, a
lala ngoi i bál ngo na ser sál suri pálás pala
Iesu. Ái Pilato kán tu holhol be, má namur
a longrai matananu di lu wakwakwak.
Di matai ngo ái Pilato na pálás Iesu, má
ngorer dik bin ngoromin ngo, "Kálámul er
a kaiang pasi ngo a kabisit, má ngorer a
abulbul i Kaisar kángit kálámul pakta! Má
ngo una pálási kálámul erei á iáu, ki á iáu
mul kápute turán ái Kaisar!"
13 Ái Pilato a longrai worwor káián
matananu, má ngorer a artari suri da lam
pas Iesu uri risán rum i mátán matananu.
Mái Pilato mul a so uratung i kahkah i rum
mák sukis i nián nagogon iatung i pokon
dikte oboi tan hat pakta on uri pálkibán.
Má on á worwor Ebaraio di utngi pokon
er mai Gabata.
14 Má i pákánbung er ákte páput má suri
sángul mai aru á pákánbung i bungun eran
sang suri longsit án sorliu palai. Mái Pilato
a parai mul singin matananu ngo, "Minái
má kamu kabisit!"
15 Má matananu dikte lu bal kilkil má
dik parai ngo, "Ubi! Up bingi! Bás páptai
uri kubau kus!"
Mái Pilato a gálta di ngoromin,
"Ngádáh? Gam nem i iau suri ina bás
páptai kamu kabisit?" Má tan pakpakta
kán tan tám osmapak di kosoi ngo, "Káp
kángim te kabisit á gim, ái Kaisar masik
sár!"
16 Má ngorer ái Pilato a sisdo tar Iesu ur
si di suri da bás páptai uri kubau kus.

19:2: Luk 23:11 **19:9:** Mat 27:12 **19:11:** Ioa 10:18; Apo 2:23; Rom 13:1 **19:12:** Luk 23:2; Apo 17:7

Di bás pápta Iesu
Mat 27:32-44; Mar 15:21-32; Luk 23:26-43

17 Má tan tám arup di lam aso Iesu tili narsán ái Pilato, mái Iesu a pusak pasi kán kubau kus mák han hut mai i pokon da bás páptai ái. Má pokon erei di utngi ngo Koroson Lul, má on á worwor Ebaraio di utngi ngo Golgata.

18 Di bás páptai uri kubau kus iatung i pokon er, má di bás páptai mul i aru i kálámul, kes tili kesi balsán ái Iesu má kes tili kesi balis, mái Iesu iatung i katbán i diar.

19 Ái Pilato ákte parai suri dik le i worwor talas mák artari suri dik bás páptai iatung i kubau kus i iátin i lul ái Iesu. Má worwor talas a parai ngoromin ngo, "Ái Iesu til Nasaret, ái á kabisit káián tan Iudáiá".

20 Worwor talas er di le on mai wor til Ebaraio má mai wor til Rom má mai wor til Girik. Má pokon er di bás pápta Iesu ái, kápate tepák alari bimán rum á Ierusalem, má ngorer marán Iudáiá di saliu iatung má dik wásái worwor er.

21 Má tan pakpakta kán tan tám osmapak di wásái worwor talas erei, má namur dik han narsá Pilato má dik parai singin ngo, "Koion da le on ngo 'Kabisit káián tan Iudáiá', ái sár da le on ngo 'Kálámul min a parai ngo, iau á kabisit káián tan Iudáiá'."

22 Mái Pilato a longrai ngorer mák parai si di ngo, "Worwor erei iakte le on, na ngorer sang."

23 I pákánbung di bás pápta Iesu uri kubau kus, tan tám arup er di tara hat. Dihat má long pasi lusán ái Iesu má tan táit no a oboi, má dihatá obop páksi á lusán erei, má tan táit er di timlai uri ahat á boh, ki keskeskesá tám arup sang a top pasi kesá boh. Má lusán ái Iesu er kápte bauti, a tukes sár á sepen má a kunlán. Má tan tám arup di long pasi,

24 má dik parai arliu i dihat sang ngo, "Koion gita tarápái. Gita hom satu suri, má tekes tili githat er ngo na sorliu, ái na top on ur káián." Ki dik longoi ngorer. Má táit erei tan tám arup di longoi a long artálár pasi worwor tili Buk Tabu er a parai ngo

"Dik timlai kak tan sulu arliu i di,
    má lusán i iau di hom satu pasi."

25 Mái rung di sámtur pátmi kán kubau kus ái Iesu, ngis di minái: ái mámán sang ái Iesu, mái tuán lik, mái Maria kán wák ái Kilopas, mái Maria til Magadalene,

26 má kesi kán kalik án aratintin, ái koner a lu lala mámnai ái Iesu. Ái Iesu a mák mámán má kalik er a lu mámnai, diar sámtur iatung, má ák parai si mámán ngo, "Wákán, erei má natum."

27 Má namur a parai singin kalik án aratintin er ngo, "Erei má wák na mamam." Má turpasi i pákánbung er, kalik án aratintin er a long pas mámán ái Iesu uri kán rum mák olololh on ngoro mámán sang.

Ái Iesu a mat
Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Luk 23:44-49

28 Ái Iesu a mánán ngo ákte long arahi tan táit no er ái Káláu ákte tarwai suri na longoi. Má namur a parai ngo, "Iau sák suri dan." A parai ngorer suri long arwat pasi worwor tili Buk Tabu.

29 Má kesi les suir wain iatung a maptal. Má ngo di longrai ngorer a parai ái Iesu, ki kes tili di a long pasi kesi táit ngoro loson lamas má a dungi uri les wain er mák sosap pasi suir, má a akai táit er i kuir gáh mák sua tari uramuni ngudun.

30 Mái Iesu a nginmi suir wain er, má namur a parai ngo, "Ákte rah má!". Má a dirtapul mák bál palai tanián mák mat.

Di soi rusun ái Iesu

31 Má bung erei bungán eran suri bungán aunges, má bungán aunges erei ái á bungán longsit án sorliu palai mul, má ngorer bung a lala tam. Má tan tátáil káián tan Iudáiá di matai ngo kápán páplun i atul á kálámul er na iatung sang i atul á kubau kus má nák arasa uri bungán aunges er. Má ngorer di han uri narsán ái Pilato má dik sungi suri na artari má dák bauri kik ditul ditulák mat melek, má ngorer dák asih pala ditul.

19:24: Sak 22:18 **19:25:** Mat 27:55-56 **19:26:** Ioa 13:23 **19:28:** Sak 22:15 **19:29:** Sak 69:21 **19:31:** Nag 21:22-23

32 Má ngorer ái Pilato a artari suri tan
tám arup da bauri kik ditul. Má tan tám
arup di sá kusi keken mulán kálámul dikte
bás páptai tiklik mam Iesu, má namur di
sá kusi keken kono áruán mul.
33 Má ngo di hut narsá Iesu suri sá kusi
keken, di mákái ngo ákte mat má, má
ngorer kápdite bauri keken.
34 Ái sár kesi tám arup a soi rusun ái Iesu
mai kán lamrut, má káp melek dár má dan
a sararap tili rusun.
35 Mái koner sang a mákái tan táit minái,
ái ákte apapos ur on má kán apapos a
támin. Ái sang a mánán ngo a parai támin,
má a apapos ngorer suri gama longrai má
gamák ruruna.
36 Kápdite bauri keken ngorer suri ák
tapam hut muswan i worwor tili Buk Tabu
er a parai ngo, “Kápte kesi tuán a puh.”
37 Má kesi kuir wor mul tili Buk Tabu
a parai ngoromin, “Tan kálámul sang da
mák koner dikte soi.”

Ái Iosep mái Nokodimo diar obop Iesu i tarang án minat

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56

38 Má kesi kálámul iatung ngisán ái Iosep,
má ái tili malar á Aramatia. Ái Iosep a
lu mur i Iesu mul, mái sár kápate parai i
mátán matananu tungu kabin a bulat suri
tan tátáil da káp arangrangas on. Má ngo
dikte mánán pasi ngo ákte mat mái Iesu,
ngorer ái Iosep a han mák sung Pilato suri
kápán páplun ái Iesu suri na tahni. Mái
Pilato a sormángát palai kápán páplun ái
Iesu, má ngorer ái Iosep ák han long pasi.
39 Mái Nikodimo, ái koner a han suri
mák Iesu i kesá libung, a kipi lala boh táit
a tomtom ngorer i bultán kubau má kesi
matngan kubau sang. Má boh táit erei a
taun artálár mai atul i sángul mai ahat á
kilogerem.
40 Má aru kálámul er diar long pasi
páplun ái Iesu, má diar duri mai tan sepen
sulu turán tan táit a tomtom ngorer i
tatalen káián tan Iudáiá suri eran i buli uri
tahtahun.
41 I pokon er a mat on ái Iesu, a mon i
kesi poron kubau iatung páput. Má on á
poron kubau erei kesi hutngin tarang án
minat kápdite tahun tekes on be.
42 Má diar oboi páplun ái Iesu i tarang er
kabin a pátum sár, má ákte páput má suri
na kuron má nák turpasi bungán aunges
káián tan Iudáiá.

20

A aptur kaleng ái Iesu

Mat 28:1-8; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12

1 Má namur i kábungbung sáksák i Sade
kán tu kuron be, ái Maria til Magadalene a
hut iatung i mátán hat er di dung Iesu ái,
má a mákái ngo hat di batbat kári tarang
mai ákte tur uri risán mátán tarang.
2 Ái Maria a mákái ngorer mák rut
kaleng uri narsá Saimon Petero diar ái
kalik án aratintin er ái Iesu a lala mámnai,
má a parai si diar ngoromin, “Dikte long
pasi má páplun ái Konom tili tarang, má
kápgite mánán ngo aiá dikte oboi ái!”
3 Mái Petero diar ái kalik er diar longrai
ngorer má diará han uri tarang.
4 Diar no diar rut, ái sár kalik án arat-
intin er a rut sorliu Petero má ák hut táil
iatung i tarang.
5 A parau má ák mákmák uramuni pol-
gon tarang má a mákái tan sepen sulu er
di dur Iesu mai, ái sár kápate kusak.
6 Ái Saimon Petero a hut namur iatung
má a kusak sorsorliu uramuni tarang. A
mákái tan sepen sulu iatung
7 má ák mákái mul i sepen er dikte kápti
aur ái Iesu mai. Sepen er kápate kis tiklik
mai tan sepen sulu er di duri páplun mai,
ái sár kes ákte pipdai mák oboi uri kesi
risán sang.
8 Má namur kalik er a hut táil iatung i
tarang, ái mul a kusak. A mákái tan táit er
má ák ruruna.
9 Ái rugar er káp diar te talas be suri kuir
Buk Tabu er a parai ngo na aptur kaleng
tili minat.
10 Má namur diar kaleng uri rum er diar
lu kiskis ái.

19:35: Ioa 21:24 **19:36:** Kal 12:46; Lál 9:12; Sak 34:20 **19:37:** Skr 12:10; Apa 1:7 **19:39:** Ioa 3:1-2 **20:9:** Apo 2:24-32; 1Ko 15:4

Ái Iesu a tur soura si Maria til Magadalene
Mat 28:9-10; Mar 16:9-11

11 Mái Maria til Magadalene ákte kaleng mul uri tarang má ák tur iatung i risán mák tang. Kán tu tang be má ák parau mák mákmák uramuni polgon tarang
12 mák mákái aru i angelo iatung. Lusán i diar a bal, má diar kis pagas iatung i polgon tarang i pokon er páplun ái Iesu a bop ái tungu, kes a kis tili lulngán má kes tili karkeken.
13 Má aru angelo er diar gálta Maria ngo, "Wákán, u tang suri dáh?" Má a kos diar ngo, "Dikte long pasi páplun i kang Konom, má káp iau te mánán aiá dikte oboi ái!"
14 A be parai ngorer ái Maria má ák ilang ák mák Iesu a sámtur iatung, ái sár kápate mák ilmi ngo ái Iesu er.
15 Mái Iesu a gáltai ngo, "Wákán, u tang suri dáh? Ái sinih er u mákmák suri?" Ái Maria a hol on ngo tám himhimna er a wor mai, má a parai singin ngoromin, "Ngo á iáu sár ukte long pasi páplun, iau sung iáu, konom, ngo una parai singing má ina han inák long pasi."
16 Mái Iesu a utngi ngo, "Maria!" Ái Maria a longrai ngorer má ák mák ilmi ngo ái Iesu, má a ilang suri mák parai ngo, "Rabonai!". Má kuir wor er tili worwor Ebaraio, sálán ngo 'Tám Aratintin'.
17 Mái Iesu a parai singin ngoromin, "Káp una te sigil iau be kabin kápte be iau kaleng urami narsán ái Kang. Mái sár una han uri narsán rang táring, má una bit di sur iau ngo ina kaleng urami narsán ái koner a Kakang má a Kák gam, ái koner kang Káláu má a kamu Káláu mul."
18 Má ngorer ái Maria til Magadalene a han narsán kalilik án aratintin mák parai si di ngo, "Iakte mák Konom!" Má ák bit di uri tan táit ái Iesu ákte parai singin.

Ái Iesu a tur soura singin kán kalilik án aratintin
Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49

19 Ákte libung má i Sade erei, má tan kalilik án aratintin di kis pagas sang iatung i rum dikte lok on kabin di bulat suri tan tátáil káián tan Iudáiá. Kándi tu kis ngorer, mái Iesu a tur soura iatung i katbán i di mák parai ngo, "Matau uri bál gam!"
20 A be libung pas di ngorer, má namur a para inngasi aru limán má rusun si di er a manu tungu. Má tan kalilik di mák Iesu er tiklik mam di má dik lala laes sang.
21 Mái Iesu ákte lu bal parai mul si di ngo, "Matau uri bál gam! Ái Kang ákte tarwa iau uri naul matmatngan pokon, má ngorer á iau iau tarwa gam mul uri naul matmatngan pokon."
22 Má namur a aunges uri di mák parai si di ngo, "Gama pasbat i bál gam pasi Tanián a Pilpil.
23 Ngo gam hol palai sápkin káián kálámul, ki ái Káláu a hol palai mul má ákte ekesi pah má. Mái sár ngo kápgamte hol palai, ki kápate pah, a kis pagas sang."

Ái Tomas a mák Iesu

24 Má kes tili di á sángul mai aru á kalik án aratintin, ngisán ái Tomas koner di utngi mul mai Lulu, ái a bokoh i pákánbung ái Iesu a tur soura singin kán kalilik.
25 Má ngorer tan kalilik di han parai singin ngo dikte mák Konom a liu. Ái Tomas a longrai ngorer mák parai si di ngo, "Káp ina te ruruna be á iau! Koran má iak mákái bunrán nil i limán má iak singli, má iang kálik solai kátngán limang uri rusun, ki erár inak ruruna!"
26 Má kesá wik a rah, má tan kalilik án aratintin di kis talum mul i rum, mái Tomas iatung tiklik mam di. Tan mátán sál dikte lok on ngoro tungu, mái Iesu a tur soura mul i katbán i di mák parai ngo, "Matau uri bál gam!"
27 Má namur a parai si Tomas ngoromin, "Mákái limang má singli bunrán nil minái. Una sarsara má unák solai limam uri rusung. Koion na ru i kam hol, una ruruna sár!"
28 Mái Tomas a mákái ngorer mák parai si Iesu ngo, "Kang Konom má kang Káláu!"
29 Mái Iesu a parai singin ngo, "Ngádáh, u ruruna kabin ukte mák iau, be? Mái sár ái

20:14: Luk 24:16; Ioa 21:4 **20:17:** Rom 8:29; Eba 2:11-12 **20:20:** Ioa 16:22; 1Io 1:1 **20:23:** Mat 16:19 **20:29:** 1Pe 1:8

rung kápdite mák iau má di ruruna sár, di kuluk pala sang!”

Suri dánih ái Ioanes a le i buk minái?

30 [Á iau ái Ioanes iau le páptai tan táit minái ái Iesu ákte longoi i mát gim i kán kalilik án aratintin.] Má tara marán akiláng mul a longoi i mát gim, ái sár kápte iau le noi main i buk minái.
31 Má tan táit minái iakte le páptai suri gama ruruna ngo ái Iesu á Mesaia, Natun ái Káláu. Má ngo gama ruruna on, ki gama atur páptai liu muswan.

21

Ái Iesu a tur soura singin ahit i kán kalik án aratintin

1 Má namur, ái Iesu a tur soura mul singin kán kalilik án aratintin ami dan taliu á Taiberias, má kesi ngisán mul ngo dan taliu á Galiláiá. Ngoromin a hut ngoi.
2 Tan kalilik án aratintin er dikte hut talum iatung i risán dan taliu, má di tara hit ngoromin: ái Saimon Petero, mái Tomas koner di utngi mul mai Lulu, mái Nataniel (koner tili malar á Kana i balis á Galiláiá), má aru natun ái Sebedaio, má aru mul á kalik.
3 Kándi tu kis sár, mái Saimon Petero a parai si di ngo, “Inak han be suri soksok isu á iau!”
Má dik parai singin ngo, “Io, git má! Giták han!” Má ngorer di no di sa uri mon má dik han suri soksok isu. Di soksok rákna i libung erei, mái sár kápdite up tekesi isu.
4 Má ngo ákte arasa má, má nas ákte pos, ái Iesu a sámtur ami kon. Tan kalilik di mákái, má kápdite mák ilmi ngo ái Iesu sár á erei.
5 Mái Iesu a bin ur si di mák gálta di ngo, “Kalilik, gam up te isu ngo kápte?” Má di kosoi ngo, “Auh, wa kápte sang!”
6 Má a parai si di ngoromin, “Gama asihái kamu uben tili balsán mingin mon má gama up te isu!” Má ngorer di asihái uben uradi dan má kápate artálár ngo da talka kalengnai urami mon kabin ákte lala káng mai marán isu.
7 Má kalik án aratintin erei ái Iesu a lala mámnai a parai si Petero ngo, “Ái Konom sár á erei!” Má ngo ái Petero a longrai ngo ái Konom sang á erei, ki a sol kalengnai lusán nengen ákte lus palai mák roh uradi dan máng kakas masar urami kon
8 kabin kápdite tepák alari kon. A ngorer i kesá mar sár á mitá tili kon uratung di bok ái mai mon. Má tan kalilik di masar namur mai mon urami kon, má di talkai mul i uben a káng mai marán isu.
9 Má ngo di masar ami kon, di mákái kámnah ákte oloi ái Iesu má isu a sawi iatung i kámnah má te balbal mul iatung i risán.
10 Mái Iesu a parai si di ngo, “Gam kip te isu er gam ubi ur main.”
11 Mái Saimon Petero a roh kaleng uri mon má a artangan i talka amasar i uben a káng mai tara isu. Má tan isu er di arwat mai kesi mar mai alim i sángul mai atul no (153). A lala marán á isu, ái sár kápate ráp á uben.
12 Mái Iesu a parai si di ngo, “Gam lákám! Gamák namnam!” Má kápte kesá kalik án aratintin ngo na gáltai ngo, “Iáu sinih?” Di no di rumrum kabin dikte mánán ngo ái Konom sár á erei.
13 Mái Iesu a han mák long pasi balbal erei. Ák tibi mák tami singin tan kalilik, má a longoi ngorer mul mai isu.
14 Má minái á átuil pákán ái Iesu a tur soura singin kán kalilik án aratintin i pákánbung ákte aptur kaleng tili minat.

Ái Iesu a gálta Petero suri kán armámna

15 Namur ngo dikte namnam no, ái Iesu a gálta Saimon Petero ngo, “Be, Saimon natun ái Ioanes, u mámna iau sang? Ái rung minái di lala mámna iau. Má iáu? Ngádáh, kam armámna uri narsang a pakta sorliwi kándi armámna ái rung min?” Ái Petero a kosoi ngo, “Áá, Konom, u mánán sang ngo iau mámna iáu.” Mái Iesu a longrai ngorer má a parai singin ngoromin, “A kuluk. Una ololoh i rang táring ngorer i tám ololoh a lu bálbálken i tan gengen sipsip.”

20:31: Ioa 3:15; Rom 1:17; 1Io 5:13 **21:3:** Luk 5:4-7 **21:7:** Mat 14:29; Ioa 13:23 **21:11:** Luk 5:6 **21:14:** Ioa 20:19, 26 **21:16:** Apo 20:28

16 Mái Iesu a bal gáltai ngo, “Be, Saimon
natun ái Ioanes, u mámna iau sang?” Mái
Petero a kosoi ngo, “Áá, Konom, u mánán
ngo iau mámna iáu.” Má ngorer ái Iesu
a parai singin ngoromin, “A kuluk. Una
ololoh i rang táring ngorer i tám ololoh a
lu bálbálken i tan sipsip.”
17 Má i átuil pákán ái Iesu a gálta Pe-
tero ngo, “Be, Saimon natun ái Ioanes, u
mámna iau sang?” Mái Petero a longra
Iesu a gáltai i átuil pákán ngo, ‘U mámna
iau?’ Ki ák tinang suri má ák parai si Iesu
ngoromin, “Konom, ukte talas má suri tan
táit no, má u mánán ngo iau mámna iáu!”
Mái Iesu a parai singin ngo, “A kuluk. Una
ololoh i rang táring ngorer i tám ololoh a
lu bálbálken i tan sipsip.
18 A muswan iau parai singim. I
pákánbung ngo iáu kaukak, u lu eran má
uk lu mur i kam nemnem uri pokon u han
ur on. Ái sár namur, ngo ukte pupunkak
má, una takotsai limam má tan kálámul
da kabat iáu má dák talka iáu uri pokon
u matai ngo una han ur on.”
19 Ái Iesu a parai ngorer si Petero suri
para tusi matngan minat ngádáh ái Petero
na áslai má nák para agas Káláu mai. Má
namur ái Iesu a parai singin ngo, “Má una
mur i iau má, ioh!”

Ái Iesu má kán kesi kalik mul

20 Mái Petero a ilang má ák mák pasi
kalik án aratintin er ái Iesu a lala mámnai
a tur namurwai, koner a deng sur Iesu
tungu i long namnam mák gáltai ngo,
“Konom, ái sinih na agur tar iáu?”
21 Ái Petero a mákái ngorer má ák
gálta Iesu ngo, “Má Konom, ngádáh sur
konomin?”
22 Mái Iesu a kos Petero ngo, “Má ngo iau
nem ngo na liu átik i pákánbung ina kaleng
on, ki á iáu káp kam te ngat on. Má iáu
sang una mur i iau!”
23 Má kabin suri worwor er si Iesu,
marán i rang táir di hol on ngo kalik án
aratintin er kápnate mat. Mái Iesu kápate
parai ngo kalik er kápnate mat, ái sár a tu
parai ngoromin, “Má ngo iau nem ngo na
liu átik i pákánbung ina kaleng on, ki á iáu
káp kam te ngat on.”
24 Má kalik er a parai ái Iesu, ái sang á
kalik án aratintin er a parai tan worwor
min má ák le páptai mul, má gim mánán
ngo táit a parai a támin.
25 Má marán mul á te táit ái Iesu a longoi.
Má ngo da lain le páptai tan táit no erei
mul, iau hol on ngo naul bát má naul bim
kápnate artálár gut suri tan buk er na kis
on.

21:19: Mat 16:24-25; 2Pe 1:14 **21:20:** Ioa 13:23-25 **21:24:** Ioa 19:35 **21:25:** Ioa 20:30

Bos láklák má him káián bos APOSTOLO

Worwor táil

Ái Luka a turpasi kán pukpuksa sur Iesu tilanang i Lain Arbin er a le on (Luk 1:1-4), má ák arahi kán pukpuksa i buk minái er a para talsai lain arbin ngádáh a hut ngoi má ák han arkaliut. Ái Luka a le i aru buk minái ur si Tiopilo (mákái worwor táil si Luka). Buk Apostolo a para atalsai tangtangkabin á lotu, má ngádáh a tangkabin tam sara ngoi til Ierusalem ur Samaria má uri tan kuir no on á naul matmatngan pokon (Apo 1:8). Erei á tilik támin táit on á buk minái. A parai si git ngádáh a aptur ngoi á lotu namurwai apaptur kaleng si Iesu. Matananu er di ruruna táil, á di á tan Iudáiá, ki ák porta i di á Tanián a Pilpil (2:1-41). Mái sár lain arbin kápte ngo káián tan Iudáiá masik. Kápte. Tanián a Pilpil a porta mul i tan rung til Samaria er di ruruna i Karisito suri inngasi ngo ái Káláu ákte asengsegeng pas di mul (8:14-17, 8:25). Tanián a porta mul i rung er tili risán suri inngasi ngo matananu no main i naul matmatngan pokon, a arwat suri da kipi araliu ngo da ruruna i Karisito (10:1–11:18). A parai mul si git suri liu má him si Paulo er a arbin arkaliut mai lain arbin uri narsán rung tili risán. Pasi á ngorer, git má talas suri te táit bos tám ruruna di longoi er ák le ur si di ái Paulo. Má kesá táit mul. Ái Luka a le i buk minái i pákánbung a kis i rumán batbat kalar ái Paulo ada Rom. A pátum má ngo na sámtur i nagogon ái Paulo, má ák nem gut ái Luka ngo na inngasi ngo ái Paulo kápate long tekesi sápkin táit.

1 Ur singim, Konom Tiopilo. Tungu i
kak mulán worwor narsam, iau le páptai
tan táit no ái Iesu ákte himnai má ákte
aratintin mai tangkabin tili pákánbung a
páng
2-3 ák han pang i bung ái Káláu a top pasi
urami bát.

A kaleng urami bát ái Iesu
Mat 28:16-20; Mar 16:12-20; Luk 24:13-53; Ioa 20:19–21:23

Má i pákánbung kápte be a tapam urami, ái Iesu a aptur kaleng tili minat, má namur a arinngas sang singin kán kalilik án aratintin. Marán i pákán a tur soura narsá di pasi ahat i sángul á bung. A longoi marán táit a inngas tari ngo ákte liu kaleng, má a worwor tiklik mam di suri lolsit káián ái Káláu. Má mai rakrakai káián Tanián a Pilpil, ái Iesu a atalsai kándi him si di ái rung er ákte ilwa pas di ngo kán boh apostolo.

4 Kán tu kis tiklik mam di ái Iesu, má a tur kalar di ngo, “Koion besang gama han pas til main Ierusalem, ái sár gama kis monai artabar káián ái Kakang ákte oror pagas mai má gamáte longrai singing.

5 Iau parai ngorer kabin ái Ioanes Tám Arsiu a lu arsiu mai dan sár, mái sár kápate tepák má bung, mái Kakang na siu gam mai Tanián a Pilpil.”

6 Di hau talum mul ái Iesu mai boh apostolo, ki dik gáltai ngo, “Be Konom, ngádáh? Onin má una aptur kalengnai kiskis má nagogon má ololoh káián ái Káláu main Israel?”

7 Má a kos di ngoromin, “Ái Tata masik a mon i kán nokwan suri puti pákánbung ngo na hut á tan táit min, má á gam káp kamu te talar suri ngo gama mánán on.

8 Mái sár á gam gama atur páptai rakrakai i pákánbung erei Tanián a Pilpil na akáng gam, má gamák arbin talas sur iau tangkabin main Ierusalem, má uri tan kuir no main Iudáiá, má anang Samaria, má uri naul matmatngan pokon no.”

9 A be arahi kán worwor narsá di ái Iesu, ki ái Káláu a duruk pasi tili mátán táil i di uramuni armongoh, má kesá kumlán mehmeh a ámkuk pas Iesu alari mát di.

10 Kándi tungai mákmák be namurwai uramuni armongoh, má káp melek sár mul aru kálámul diar tur soura narsá di má kándiar mermer a tuan bal.

11 Má diar má parai si di ngoromin, “Be, gam á bos kakun Galiláiá, wa suri

1:1: Luk 1:3 **1:2-3:** Mar 16:19; Luk 24:36-51; Apo 10:41 **1:4:** Luk 24:49; Ioa 14:16-17; Apo 2:33 **1:5:** Mat 3:11 **1:6:** Luk 24:21 **1:7:** Mar 13:32 **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48 **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27

dánih gam sámtur ngorer má kamu tungai mákmák uramuni armongoh? Ái Iesu minái a long pasi ái Káláu urami bát, ái sár na hut sosih ngorer sang mul gamáte mákái a tapam urami."

Ái Matias a keles Iudas Iskariot

12 Má ngorer ái rung di mák Iesu a tapam, di aptur pas tili pungpung á Oliwa má dik láklák artálár mai kesá kilomita kaleng ur Ierusalem.
13 Má ngo dikte purut á Ierusalem, dik tapam uramuni rum er di lu kis án asir on.
Má ngis di ái rung er a ngoromin:
ái Petero,
mái Ioanes,
mái Iakobo,
mái Enru,
mái Pilip,
mái Tomas,
mái Batolomi,
mái Mataio,
mái Iakobo natun ái Alpius,
mái Iudas natun ái Iakop,
mái Saimon (ái á kes tili di ái rung di nem ngo Israel na tur masik alari nagogon til Rom).
14 Má di no tiklik mai tan wák, mái Maria mámán ái Iesu, má rang tuán mul, di lu balbal kis talum má sung mai kepwen hol.
15 I kesi bung i katbán tan bung erei, bos tám ruruna di kis talum má di arwat mai kesá mar mai aru i sángul, mái Petero a sámtur i katbán i di
16 mák parai si di ngo,
"Rang buhang, pinpidan tili Buk Tabu ákte hut muswan má onin. Tanián a Pilpil ákte para táilnai mai ngudun ái Dewit hirá sang sur Iudas, koner a táilnai rung di tola Iesu.
17 Ái á kes tili git sang má a kipi risán talar i kángit him."

18 Ái Petero a parai ngorer kabin ái Iudas a top i pirán tabal er di huli suri kán sápkin tatalen má ák han lápkai sár iatung i rumán osmapak. Má namur ái Iudas a bibing mák pur mák liksa puri bál, ki ák leu sara i pokon bál. Má pirán tabal er káián ái Iudas, bos tátáil káián tan Iudáiá di kipi má dik huli kesá kuir bim mai.
19 Má matananu no til Ierusalem di longrai suri ngorer, pasi dik utngi kuir bim erei mai kándi wor ngo Akeldama, sálán ngo 'Pokon án Dár'.
20 Mái Petero a sopasun i kán worwor mák parai ngo,
"Kabisit Dewit a worwor tus sur Iudas iatung i Buk án Saksak er a parai ngo
'Na pángán á kán rum,
má kápte kesi kálámul na kis on.'
Má a parai mul ngo
'Tekes na tánáu pasi kán talar.'
21-22 Má minái gita ilwa pas tekes tili katbán i git suri na tur tiklik mam git má apos tari liu kaleng si Konom Iesu. Ái na tekes tili di á tan kálámul dikte tiklik mam git i kunlán pákánbung a kis i katbán i git ái Konom, tangkabin sang tili bung ái Iesu a kipi arsiu si Ioanes pang i bung ái Káláu a long pasi alar git urami naul bát."
23 A be worwor no ái Petero, má namur dik utngi ngisán aru kálámul, ái Matias mái Iosep Barsabas, kesá ngisán mul ái Iastus.
24-25 Di be utngi aru kálámul ngorer, ki namur dik sung ngoromin, "Konom, á iáu sang u mánán i bál matananu no. Ái Iudas ákte han alar gim mákte ilwa pasi kán kuir sang ngo na han ur on. Má ngorer una inngas tari si gim ngo ái sinih si diar i aru kálámul min ukte ilwa pasi suri na kipi talar káián apostolo."
26 Má namur ái rung er di kis talum dik ililam mai matngan hat ngorer i satu, má hat ák pur mák inngas tar Matias, má ngorer dik wás tikliknai mai sángul mai kesá apostolo.

2

Tanián a Pilpil a hut sosih i bungán ililur

1 Má ngo bungán Pentikos ákte hut má, ái rung erei no di ruruna i Iesu dikte kis talum pagas sang i rum erei di lu kis talum ái.
2 Káp melek sár má dik longrai kesi kaungán táit tilamuni naul bát. Má irngán

1:12: Luk 24:50-53 **1:13:** Mat 10:2-4 **1:16:** Sak 41:9 **1:18:** Mat 27:3-8 **1:20:** Sak 69:25, 109:8 **1:21-22:** Mar 1:9, 16:19, Ioa 15:27 **2:1:** Him 23:15-21; Nag 16:9-11 **2:3:** Mat 3:11

táit min a ngoro kaungán tiling kihkih a sosih mák akángái kunlán rum erei di kis talum ái.
3 Ngo ákte hut mái táit er, namur di pánpán má dik mákái táit a ngoro boh kermen kámnah a hut sosih, ki ák tam sara uri kelgen kermen mák han kis i keskeskes tili di iatung.
4 Má di no di káng mai Tanián a Pilpil, má dik turpasi worwor mai lite wor ngorer Tanián a apos tari si di.

5 Má on á bung minái, marán kakun Iudáiá di lu lotu mai muswan uri narsá Káláu, dikte aptur tili tan balis no on á naul bim má dik tapam hut á Ierusalem má dik hut talum suri akiláng i bungán ililur.
6 Má di longrai kaungán táit ngoromin, má tilik morongnau di purut talum suri mákái. Di sodar má dik ngátngát sálán tan tám ruruna er di worwor mai tan lite wor, kápkabin ngo keskeskes tili di iatung di longra ilmi kándi wor sang tan tám ruruna di worwor mai.
7 Má matananu di longrai ngorer, má a pil i mansin i di má ák ngát i kándi hol suri, má ngorer dik worwor arliu i di sang ngoromin,
"Di no ái rung min til Galiláiá, be?
8 Ái sár iau longra ilmi á táit di parai mai kak wor sang! Ngádáh a ngoi á min?
9 Má git tili toltolom malar sang, ngorer te tili git di aptur til Patia má te di han til Midia. Ái rung til Elematia di minái, mái rung til Mesapotamiá mul. Te til main Iudáiá sár má te til Kapadosia. Te di han til tepák sang, til Pontás má Esiá mul.
10 Ái rung til Pirigia di almain, mái rung til Pampilia mul. Tan kakun Aigipto di minái, mái rung tili tan kuir á Libia er pátmi Sairini. A mon mul á te di han tilada Rom,
11 má te di han tili sim á Kirit, má te mul tili git di han til Arabia. Má git á tan Iudáiá git minái, mái rung tili risán mul di lu mur i ruruna kán tan Iudáiá, git no git minái. Áá, git tili toltolom malar sang, ái sár mai kángit tan worwor keskeskes, git longra ilam di di arbin suri tan rakrakai án him káián ái Káláu!"
12 Má morongnau iatung a pil i mansin i di má di ngátngát sálán, ngorer te tili di di tungai gálgálta keskeskes i di ngo, "A káplabin tili dánih á táit minái?"
13 Ái sár te di tartar retret singin boh tám ruruna má dik parai ngo, "Wa di ngulngul mai dan rakrakai."

Ái Petero a arbin narsán matananu

14 Io, ái Petero a longrai ngorer má ák sámtur tili katbán sángul mai aru á apostolo mák perek urami bát, má ák lain para timani uri narsán matananu ngoromin,
"Rang buhang á tan Iudáiá má gam mul gam kis be main Ierusalem, gama longra iau be suri táit ina para timani ur si gam.
15 Gam hol on ngo rung minái di ngin i dan rakrakai, mái sár kápte di longoi ngorer. Wa asiu á pákánbung sár á minái, má gim kápte be gim namnam má ngin.
16 Táit minái a tapam hut onin, na wa ái Ioel tám worwor tus a para páksi hirá sang ngo na ngoi,
17 má a parai kán worwor ái Káláu ngoromin,
'I áwáwatin bung,
ina urai Taniang nák porta i matananu no.
Rang nat gam, tan káláu má boh kalik átlái,
da mánán tusi midang má dák arbin talas mai.
Má kamu tan kalilik kaukak da mákái mákmák,
má tan pupunkak tili narsá gam da mihi mihmih.
18 Áá, a támin. Ina longoi ngorer mul mai kak tan tám arardos,
tan káláu má boh wák.
Ina urai Taniang uri di on á tan bung erei má da para talsai midang singin matananu.
19 Má ina inngasi tara akiláng iamuni armongoh
má adi naul bim mul.
Na hut á dár má kámnah má lala tomon turán,
20 ngorer nas kápte na pos, na kuron pagas,

2:4: Mar 16:17; Apo 4:31, 10:44-46, 19:6 **2:17:** Ioe 2:28-32

má kalang na mirik ngoro dár.
Má ngorer ngo tan akiláng ákte hut má,
erei má tilik támin bung si Konom na purut.
21 Mái sinih na sung Konom suri na tángni,
ái Konom sang na aliu pasi.'
22 "Matananu Israel, gama longrai be
táit ina parai sur Iesu kakun Nasaret.
Gam talas ngo ái Káláu a longoi rakrakai
án him má tara akiláng mai limán ái
Iesu kabin a longoi main i katbán i gam
má gamá mákái. Má bos akiláng erei
a inngas tari ngo ái Káláu sang a tarwa
palai.
23 Má á gam tiklik mai bos tám sápkin,
gam no gam bás páptai uri páspáng ák
mat. Ái sár kápgamte long bia on, kabin
hirá sang be ái Káláu a mánán táilnai tan
táit no erei ngo na hut singin ái Iesu, kabin
ái Káláu sang a hol páksi ngorer ur on, má
ái a tari rakrakai si gam suri gama longoi
ngorer.
24 Mái sár a salaptur pasi tili minat ái
Káláu, má ák asengsegeng on alari ran-
grangas tili minat, kabin minat kápate
artálár suri kabat páptai.
25 Wa kángit kabisit ái Dewit ákte
worwor tus sur Mesaia hirá sang, má kán
worwor a inngasi ngo táit minái iakte
parai a nokwan. A parai ngoromin,
'Iau mák Konom a lu tiklik mam iau.
Kabin ái Konom a tur tangan iau,
ngorer kápte kesi taun a arwat suri
ketuk pala iau.
26 Io, ngorer a laes i balang,
má kermang a para aposoi kak gasgas.
Káksiai ngo kápán páplun i iau na mat,
balang na matau kabin kápán páplun i
iau a ngangai suri kán kiskis namur.
27 Kápkabin káp una te hol pala iau iatung
i tarang án minat,
má káp una te káksiai kam toptop a
pilpil suri nák beseng.
28 Ukte atalsa iau ngo una aptur kalengna
iau alari minat,
má ina laes kabin una kis tiklik mam
iau sang.'
29 "Má rang buhang, kápate ru á
kángit hol sur kámpup git ái Dewit ngo
ákte mat má dikte tahni, má mátán hat
er di tahni on a kis pagas onin main i
narsá git inái.
30 Ái Dewit sang a tám worwor tus, má
a mánán on ngo ái Káláu ákte oror pagas
suri na ilwa pas tekesi subul on náng kis i
kán kiskis án kabisit ngoro Dewit sang.
31 A mákmák ur táilnai ái Dewit, má
ák parai ngo Mesaia na aptur kaleng alari
minat, má ngo kápnate páksiai iatung i
tarang án minat má kápán páplun mul
kápnate beseng.
32 Mái Iesu sár minái, ái ái koner ái
Káláu a aliu kaleng on tili minat, má gim
no min gim mákái má gim apapos ur on
ngo a támin.
33 Mái Káláu sang a sángwái urami
kiskis pakta i balsán mingin, pasi á ngorer
ái Iesu ákte sara pasi tili limán ái Kákán á
Tanián a Pilpil ngorer ái Kákán ákte oror
pagas mai, má ákte urai bul ur si gim. Má
táit minái gam mákái má longrai onin, ái á
artabar erei ákte tari si gim.
34 Ái Dewit kápate tapam urami bát
ngorer ái Iesu, má ngorer git longra ilmi
ngo kán worwor a parai kápate worwor
suri sang. Auh, a worwor suri lite er ák
parai ngoromin,
'Ái Káláu a parai singin kang Konom
ngoromin,
una kis main i risán minging,
35 má á iau ina suka bámiai kam
tan kurtara uri lalin kikim má ina
arumrum di.' "
36 Mái Petero a arahi kán worwor
ngoromin,
"Má ngorer gam á matananu Israel
no, na tumran sang i kamu hol suri táit
minái. Ái Iesu sang minái koner gamáte
bás páptai, ái Káláu ákte oboi uri kiskis
án Konom má Mesaia mul."
37 Má ngo tan kálámul di longrai worwor
si Petero, a soi nitán i di, má dik parai
si Petero má bos apostolo ngoro minái,
"Rang buh gim, dánih má gima longoi?"
38 Mái Petero a kos di ngoro minái,

2:25: Sak 16:8-11 **2:29:** 1Ka 2:10 **2:30:** 2Sa 7:12; Sak 89:3-4, 132:11 **2:31:** Sak 16:10 **2:33:** Apo 5:32, 7:55-56 **2:34:** Sak 110:1 **2:36:** Apo 5:30-31

"Gam no gama tapriu alari kamu tan sápkin tatalen má gamáng kipi arsiu i ngisán ái Iesu Karisito suri ái Káláu na pah palai kamu bos sápkin. Má gamáng kipi Tanián a Pilpil ngorer i artangan káián ái Káláu uri narsá gam.

39 Ái Káláu ákte oror pagas mai tan táit minái ur kamu má ur si rang nat gam má ur kándi ái rung er mul di kis tepák. Má oror minái ákte kabat arsakta noi rung er ái Káláu na kilkila pas di ur káián."

40 Mái Petero a akeng i di mai marán worwor má ák inau i di ngoromin,

"Gama ololoh kulukna gam, má gama lu mángát pas Káláu suri nák sáras pas gam tili katbán sápkin ngaul matananu onin, gama káp sák ngoro di."

41 Mái rung di ruruna i worwor si Petero, di kipi arsiu sang. Má on á bung er, di arwat mai atul i arip mul á kálámul di kusak ur turán bos tám ruruna.

Tatalen kán tan tám ruruna

42 Má bos tám ruruna di tar kunlai kándi liu suri bos tatalen ngoromin. Di lu longra pasi aratintin káián bos apostolo má mur arwat pasi. Di lu kis án ararguna má artangan arliu mai kepwen hol sár. Di lu hut talum suri namnam tiklik má ani Namnam kán Konom, má suri sung talum mul uri narsán ái Káláu.

43 Má i bosbos bung erei, bos apostolo di longoi marán akiláng, má matananu no di mákái ngorer má dik pángáng má a kumráu i u di.

44 Bos tám ruruna di lu balbal hut talum má dik lu artabar arliu i di mai kándi tan minsik.

45 Ái rung a mon i kándi kesá kuir bim ngo kándi tan minsik, di sirai pasi pirán tabal, má pirán tabal er di apángái, di kipi má dik tari si di ái rung di sáhár suri ák artálár mai kándi sáhár.

46 Má i bosbos bung no di lu balbal longoi ngoromin mul. Di lu hut talum suri lotu iatung i pelbut i rumán osmapak. Má dik lu hut talum mul suri namnam tiklik tangrai kándi tan rum keskeskes. Má dik lu kis án ararguna talum mai gasgas, má dik lu artabar arliu i di mai lain bál di sang,

47 má dik lu parpara agas ur si Káláu. Matananu no di mák ilmi ngo tan tám ruruna a lain ninsin i di pasi dik laes mam di. Má i bosbos bung no ái Káláu a aliu pas di ái rung di pukdai kándi liu, má ngorer lálám i boh tám ruruna ák lu marmaras hanhan.

3

Ái Petero mái Ioanes diar asengsegeng pasi peu

1 Kesi bung ái Petero mái Ioanes diar han urami pelbut i rumán osmapak i atul á pákánbung i rahrah, pákánbung erei matananu di lu hut talum suri sung.

2 Má imi rumán osmapak marán á mátán sál, má kes di utngi ngo Mátán Sál Malilis. Má kesi kálámul a peu, kápte a lu láklák, a káhái ngoi sang ái mámán. Bosbos bung rang buhán peu er di lu kipi uratung i mátán sál erei má dik lu aksimi ái, má ák lu sukis pagas suri sungi tan kálámul di lu kusak uri rumán osmapak pas te pirán tabal ur káián.

3 Ái Petero mái Ioanes diará han urami rumán osmapak ngorer má diará láklák kusak sár. Má ngo peu erei a mák diar, ki ák lala sung diar ngo, "Wai, arwat gaura tabar iau be mam te táit á gaur?"

4 Diar longrai ngorer ki diar má sámtur, má diará lala mákái, má ái Petero ák parai singin ngo, "Mák giur be!"

5 Má peu erei a hol on ami kán hol ngo diara támri mam te táit, ki ák lala mák diar sang.

6 Má namur ái Petero a bali wor mai mák parai singin ngo, "Kápte te pirán tabal singing á iau ngo ina tabar iáu mai, mái sár táit a mon singing er ngo ina tari singim a ngoromin. Iau dos i iáu mai rakrakai káián ái Iesu Karisito kakun Nasaret ngo una aptur má unák láklák!"

7 Mái Petero a top pasi limán mingin peu er mák salapturi ák sámtur. Má káp melek sár má keken no ák rakrakai,

8 má ngorer ák sámtur atu sang má ák turpasi láklák, ki ák rohrohman má

2:39: Ais 57:19 **2:41:** Apo 2:47, 4:4 **2:42:** Apo 20:7 **2:44:** Apo 4:32-35 **2:47:** Apo 6:7, 11:21 **3:4:** Apo 14:9 **3:6:** Apo 4:10, 16:18

parpara agas uri narsá Káláu, mák mur i Petero diar ái Ioanes, má ditul kusak no uratung i rumán osmapak.
9 Má ngo matananu iatung di mákái kán tu láklák má parpara agas narsá Káláu,
10 ki dik mák ilmi ngo ái sár á kálámul a peu tám sung, koner a lu sukis pagas i Mátán Sál Malilis. Di mákái ngorer má dik pánsálngát suri táit a tapam hut singin.

Ái Petero a worwor talas narsán matananu

11 Má kálámul er a top pagas i Petero diar ái Ioanes má ditulá láklák uri kesi goson iatung i rumán osmapak, kuir er di utngi ngo Kahkah si Solomon. Má matananu no iatung di pángáng suri kálámul er má dik rut uratung sur ditul.
12 A mákái ngorer ái Petero ki ák parai si di ngo,

"Be, rang buhang tan kakun Israel, dánih gam pángáng suri á ngorer má gamá lala mákái? Gam hol on gut ngo giur tám pilpil, má mai kángiur rakrakai sang giurá asengsegeng pasi kálámul minái má gamá lala mák giur! Na, kápte muswan!

13 Wa kán rakrakai ái Iesu Karisito, ái a asengsegeng pasi kálámul minái! Ái Iesu ái koner ái Káláu a sángwái. Áá, ái Káláu si Abaram má si Aisak má si Iakop, má ái mul á Káláu káián rang támin i git til hirá sang, ái ákte sángáu Iesu kán tám arardos. Ái sár á gam gamá susdoi uri limán tan tám nagogon suri da up bingi, má gamá su bah gam ur on i pákánbung a tur i mátán táil ái Pilato. Ái Pilato ákte ngoi i bál ngo na arsok palai nák han, ái sár gam parai si Pilato ngo, 'Auh, gim matai á ngorer á gim! Gim nem ngo na mat sang!'
14 Ái Iesu a Tám Pilpil má Tám Nokwan, ái sár gam pua palai. Má gamá sung Pilato suri ák pálás pala Barabas ur si gam, koner a lu up bing kálámul.
15 Má ngorer gam susdoi kálámul ái Koner a káplabin á liu má gamá up bingi ák mat. Ái sár ái Káláu a aptur pasi alari minat, má giur giuráte mák Iesu mai mát giur sang ngo ákte liu kaleng.
16 Má kálámul minái, gam no gam mánán on ngo a peu tungu, má onin gamá mákái táit er a tapam hut singin i mátán táil i gam no. Ái a ruruna i Iesu, má ngorer ái Iesu a arakrakai on má ák láklák má. Kabin i kán ruruna i Iesu, ngorer ák sengsegeng!
17 "Má onin, rang buhang, iau mánán ngo tungu kápgamte talas uri táit á gam tiklik mai kamu boh pakpakta, gam ingai mam Iesu er gamá tari uri minat.
18 Áá, kápgamte mánán i táit gam longoi, mái sár hirá sang ái Káláu ákte parai narsán tan tám worwor tus suri kán Mesaia ngo na áslai rangrangas. Má i sál sár ngorer gam longoi, ái Káláu ákte long arwat pasi kán worwor.
19 "Má ngorer gama hol kaleng má, má gamák tapriu sur Káláu suri na pah palai kamu tan abulbul.
20 Gama longoi ngorer suri na hut i tan pákánbung ái Konom na ahutngin pasi taniá gam má suri na tarwa Iesu er Mesaia, koner ákte ilwa pasi ur kamu.
21 Ái koner si Mesaia na kis pagas besang ami bát nák han pang i bung ái Káláu na ahutngin pasi tan táit no. Hirá ái Káláu ákte parai suri pákánbung erei ur si di á kán tan tám worwor tus,
22 ngorer ái Moses a parai kán worwor ngoromin, 'Ái Konom kamu Káláu na aptur pas tekes tili katbán i gam ngorer ákte aptur pas iau, má ái na tám worwor tus. Gama taram suri tan táit no na parai si gam.
23 Má ngo kes kápate taram suri táit a parai, kálámul er kápnate kis tiklik mai matananu si Káláu, na ekesi kelkel alar di.'
24 Má tan tám worwor tus no er tangkabin tili Samuel mái rung di worwor mul namurwai, di no dikte worwor taru suri pákánbung minái na hut.
25 "Má gam á matananu minái, worwor si Káláu di parai i tan tám worwor tus ákte pur uri katbán i gam, má kamkabat er ái Káláu a longoi mai rang

3:13: Kal 3:6, 15; Luk 23:13-25; Apo 2:23 **3:17:** Luk 23:34; 1Ti 1:13 **3:19:** Apo 2:38 **3:22:** Nag 18:15, 18-19 **3:25:** Tgk 22:18

támin i gam ákte hut mul. Ái á oror hirá sang ái Káláu ákte parai si Abaram ngoromin ngo, ‘Tekes tili rang kopkom i iáu na asosah i bos mát no on á naul matmatngan pokon.’

26 Áá, onin ái Káláu ákte ilwa pas Iesu kán tám arardos má ákte dos palai uri narsá gam, má gam á bos mulán kálámul suri longrai kán arbin. A longoi ngorer suri asosah i gam, ngorer ák arilang i gam suri gama tapriu alari sál a sák er gam tungai mur on.”

4

Ái Petero mái Ioanes diar tur i nagogon

1 Má i pákánbung er ái Petero mái Ioanes kándiar tunga wor mai matananu besang, tan Sadukaio má tan tám osmapak má pakpakta kándi tan tám mákmák kalar uri rumán osmapak, di han báháng i diar iatung.

2 Ák sák i bál di uri diar kabin diar atintini matananu sur Iesu ngo ákte aptur kaleng tili minat, má kán apaptur kaleng ngorer a tus inngas tari ngo tan kálámul mul da aptur kaleng tili minat namur.

3 Dik han hut narsá diar ngorer, ki dik tola diar má dik obop diar i rumán batbat kalar suri diara kis besang nák ur latiu kabin ákte rahrah lik má.

4 Mái sár marán kálámul tili katbán matananu er di longrai kándiar worwor ki dik ruruna. Má lálám i di á bos tám ruruna no ák lu marmarán hanhan mák arwat mai alim i arip.

5 Má a be arasa ur latiu, tan tátáil káián kaunsel kán tan Iudáiá má tan kálámul pakta má tan tám mánán uri nagogon, di kis talum i bimán rum á Ierusalem.

6 Ái rung erei no di hut talum mam Anas, koner a tám osmapak táil tungu. Mái Kaiapas mái Ioanes mái Aleksada má tan buhán ái Anas, di no iatung mul.

7 Má ngorer dik artari pas Petero mái Ioanes má kálámul er a sengsegeng alari peu, má dik atur ditul i mátán táil i di má dik gálgálta i Petero diar ái Ioanes ngoromin, “Gaur kipi si sinih á rakrakai erei gaur araliu mai, má i ngisán ái sinih gaurá longoi him er?”

8 Má i pákánbung er, ái Petero a káng mai Tanián a Pilpil máng kos di ngoromin,

“Tan tátáil má tan kálámul pakta til Iudáiá,

9 onin gam lala seuseuka holhol i giur suri giura atalsai lain táit a tapam hut singin peu minái má suri ngádáh a láklák ngoi. Má a kuluk sár.

10 Ngorer á gam no minái gama lain talas kuluk, má matananu Israel mul da longra timani suri táit minái a tapam hut singin kálámul min. Kápte ngo kángiur rakrakai sang, wa rakrakai káián ái Iesu Karisito kakun Nasaret er gam bás páptai ák mat, mái Káláu ák aptur pasi alari minat. Ái á kán rakrakai er a aliu pasi kálámul minái a tur i mát gam.

11 Ái Iesu sár ái koner Buk Tabu a worwor suri ngoro minái,

‘Hat erei á gam á tan tám long rum gam pukpukwai,
mái sár ái Káláu a aksimi hat erei áng kábutkis si di no á tan hat.’

12 Kápte kes on á lalin naul bát no gita ser pasi araliu til on. Ái Iesu masik sár a mon i kán rakrakai suri na aliu pas git, má ái masik sár á sál gita mur on suri atur páptai liu.”

13 Má tan pakpakta er di longra Petero mái Ioanes, di pánsálngát sur diar kabin di mák ilmi ngo diar aru kálámul bia sár má kápte diar lala aratintin. Mái sár di mákái mul ngo diar lain para aposoi pinpidan ák tur talas má kápte diar mátut. Di pánsálngát ngorer má ák posal i kándi hol mul ngo diar aru táir ái Iesu.

14 Dik hol on ngo da kos diar, mái sár di mákái mul i kálámul er a tur tiklik mam diar ngo ákte sengsegeng má, má ngorer kápdite arwat suri ngo da pua diar.

15 Má ngorer di aso pala ditul be tili katbán kis talum uranang i malar, ki dik nguruk arliu i di má dik parai ngoromin ngo,

16 “Dánih gita longoi mam diar á aru kálámul er? Matananu no til main

3:26: Apo 13:46 **4:4:** Apo 2:41 **4:10:** Apo 3:6, 13-16 **4:11:** Sak 118:22 **4:12:** Mat 1:21

Ierusalem dikte mánán ngo diaráte longoi kesá tilik akiláng, má kápte sang gita arkawar palai.
17 Mái sár suri worwor er na mák han arkaliut uri te kuir mul, gita akeng i diar suri koion sang diara arbin mul mai ngisán kálámul er narsán matananu."
18 Di be nguruk no, ki dik bin pas kalengna diar má dik tur kalar diar suri kái mul diara lu arbin mai ngisán ái Iesu ngo aratintin mai i mátán matananu.
19 Mái sár ái Petero mái Ioanes diar kos kalengna di ngoromin, "Áá, giur má te talas ur on á ngorer. Ái sár á gam sang gama mák timani erei gamáte oboi uri giur ngo a nokwan uri mátán ái Káláu ngo kápte. Ngádáh, giura taram i worwor gam parai, ngo giura mur i nemnem si Káláu?
20 Auh, kápate arwat ngo giura taram pasi táit gam parai kabin giura arbin sang mai táit giuráte longrai má giuráte mákái!"
21-22 Má bos pakpakta di longrai kándiar kokos má dik lala ser sál suri ngádáh da nagogon i diar ngoi. Mái sár kápte di arwat suri da oboi rangrangas kabin matananu no di lala parpara agas uri narsán ái Káláu suri akiláng er a tapam hut singin kálámul a peu. Má di parpara agas ngorer kabin kálámul er a páng mai peu, má ákte liu sorliwi ahat i sángul á bet, má onin ákte sengsegeng má! Má ngorer tan pakpakta di amátut i Petero diar ái Ioanes, ki dik pálás pala diar má.

Bos tám ruruna di sung pasi rakrakai má mangan

23 Má i pákánbung er di pálás pala Petero mái Ioanes, diará han purut uratung singin boh tám ruruna, má diar má atatir suri tan táit dikte parai si diar á bos pakpakta kán tan tám osmapak má tan kálámul pakta.
24 Má di longrai ngorer á bos rang tur diar, ki di no sang a tukesi kepwen i kandi holhol má dik sung uri narsán ái Káláu ngoromin,

"Konom Sorsorliu, á iáu u aksimi naul bát má naul bim má lontas má tan táit no er di liu on.
25 Tanián a Pilpil a apos tari worwor si Dewit er kámpup gim má kam tám arardos, mák parai ngoromin,
'Rung tili risán di rongrongas má dik hol on ngo da suka bámia Káláu!
Má matananu di hol taru suri táit kápdite arwat ngo da long artálár pasi.
26 Tan kabisit tili naul bim dikte eran suri arup,
má kándi tan tátáil di kis talum suri da tur kalar Konom má kán Mesaia mul.'
27 "A támin muswan ngo aru pakpakta er ái Erodes mái Pontiás Pilato diar araturán pas mam rung tili risán má matananu Israel mul. Di no di hut talum main Ierusalem suri da tur talum pala Iesu er kam tám arardos a pilpil mái koner ukte ilwa pasi.
28 Ái rung erei di tur talum ngorer suri longoi táit di sang di hol on. Ái sár táit di longoi, wa a hut tili kam rakrakai má tili kam nemnem á iáu, Káláu, má ngorer di long artálár pasi kam holhol taru sang.
29 "Má inái, Konom, gim sung iáu suri una longra gim. Ukte talas má ngo dikte worwor án amátut uri gim á bos tám arardos kaiam, má ngorer gim sung iáu ngo una tabar gim mai kam rakrakai suri gima arbin mai mangan uri midán i iáu.
30 Una sarsara mai mingim suri aliu pasi tan sasam má suri longoi tara akiláng mai rakrakai káián ái Iesu, kam pilpil án tám arardos."
31 Má i pákánbung di arahi kándi sung sár, kunlán rum er di kis on a gánuh. Má di no di káng mai Tanián a Pilpil, má namur dik so uradi malar má dik turpasi mul i arbin rakrakai mai pinpidan si Káláu má kápte di mátut.

Tan tám ruruna di artangan arliu i di

32 Má tan tám ruruna no a tukesi kepwen á kándi hol má bál di mul. Kápte kesi tur di a kiu kári kán tekesi táit. Di lu hut talum

4:18: Apo 5:28 **4:19:** Apo 5:29 **4:24:** Kal 20:11; Nem 9:6; Sak 146:6 **4:25:** Sak 2:1-2 **4:27:** Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apo 3:13 **4:28:** Apo 2:23 **4:29:** Epe 6:19 **4:32:** Apo 2:44

mai wán kándi bos himhimna má kándi tan minsik má dik obop talmi uri tangan di no.
33 Mái Káláu a asosah i tan apostolo mai lala rakrakai, ki ngorer dik mangan mai arbin sur Konom Iesu ngo ákte liu kaleng má. Mái Káláu a urai kán lain artangan mák bonta di no.
34-35 Má di lain artangan arliu i di mul, ngorer a marán tili di ái rung a mon i kándi kuir bim ngo kándi rum, di sirai pasi pirán tabal. Má pirán tabal er di apángái, di kipi uri narsán tan apostolo má dik rusan tari si di, má tan apostolo dik tulsai ur si rung er di sáhár suri ák arwat mai kándi kis. Má ngorer kápte kes tili di a sáhár sur tekesi táit.
36 A ngorer a longoi ngoi á kes tili di ngisán ái Iosep. Ái tili sim á Saipárás má a kabinhun si Lewi. Má kálámul er tan apostolo di lu utngi ngo Banabas, sálán ngo 'koner a lu arakrakai i kálámul'.
37 Mái Banabas a mon i kán kesi kuir bim, má ák sirai pasi pirán tabal mák rusan tari singin tan apostolo.

5

Ái Ananias diar mokson ái Sapaira

1-2 Mái sár kesi kálámul ngisán ái Ananias mai kán wák, ái Sapaira, a tukes i kándiar holhol suri sira palai kándiar kuir bim. Diaráte sira palai má, mái sár namur diará punam palai risán ur kándiar mokson. Má kesi risán sang, ái Ananias a kipi mák han tari singin bos apostolo, mák parai si di ngo pirán tabal di hul pasi kándiar kuir bim mai, erei sár ákte tar noi.
3 Mái Petero a mákái ngorer mák parai singin ngoromin,

> "Ananias, suri dáh u mángát pas Satan áng kátlán i kam liu má ngorer uk longoi angagur uri mátán Tanián a Pilpil mai punam palai risán mátán bim di hul pasi si gaur?
> 4 Tungu kápte be u sirai kam bim, wa kaiam masik sang. Má namur má, ngo ukte sirai, ki kaiam sang á pirán tabal, má ngorer á iáu sang u kátlán i pirán erei ngorer u nem on. Má suri dáh u hol on ngo una longoi ngoromin? Angagur minái u longoi, kápte ngo u agur gim, wa u agur Káláu sang!"

5-6 Má pákánbung a longrai worwor erei, ái Ananias a bámrus uradi bim ák mat. Má ngorer tan kalilik án kaukak tilatung di aptur má dik duri páplun ái Ananias, má ding kipi uri tarang án minat má dik tahun palai. Mái rung di longrai arbin sur Ananias di lala mátut taladeng.

7 Mái Sapaira, kán wák ái Ananias, kápate mánán i táit a tapam hut. Ki ngorer, namur sár ngo atul i awa ákte rah, ák solsol hut mul uratung i rum er a kis ái ái Petero.
8 Mái Petero a mákái, má ngorer ák gáltai ngoromin, "Una para talsai singing ngo ngádáh, minái sár á lálám i pirán tabal er á iáu mái kam pup gaur top on tili bim gaur sirai?" Mái Sapaira a kosoi ngo, "Áá, erei sár á lálám i pirán giur top on."
9 Ái Petero a longrai ngorer má ák parai ngoromin, "Suri dáh gaur mokson mángát suri gaura tohoi Tanián ái Káláu? Gaur hol on ngo kápnate kosoi kamur angagur, be? Mákái, tan kálámul dikte tahun pala kam pup, di imunang i mátán sál má da kip iáu uranang i tarang án minat má dák tahun iáu mul!"
10 Má káp melek ái Sapaira a bámrus uradi bim i mátán táil ái Petero ák mat. Má tan kaukak er di kusak má dik mákái ngo ákte mat mul ái Sapaira, ki ngorer di kip pasi uranang i tarang án minat má dik tahni i risán i kán pup.
11 Má tan tám ruruna no á Ierusalem mái rung mul di longrai arbin sur Ananias mái kán wák, di no sang, tilik ráuráuwas má mátut a bonta di.

Tan apostolo di longoi akiláng

12 I bos bung minái, ái Káláu a longoi marán akiláng i katbán matananu mai limán bos apostolo. Má bos tám ruruna no di lu han suri hau talum iatung i kuir rumán osmapak di utngi ngo Kahkah si Solomon.

4:34-35: Apo 2:45 **5:1-2:** Apo 4:34-35 **5:3:** Ioa 13:2 **5:12:** Apo 2:43, 14:3

13 Matananu di lu hol apakta i tan tám
ruruna erei, mái sár ái rung kápdite ru-
runa, di lu bunbun suri kusak tiklik mam
di.
14 Mái sár ák lu marmarán hanhan á
tan káláu má tan wák di ruruna i Konom,
má lálám i di no á tan tám ruruna ák lala
marán.
15 Tan apostolo kandi tu longoi sang i
bos akiláng ngorer, pasi matananu di kip
rung er di sasam uratung i sál má dik pálas
kim uri di suri dik bopbop on nana Petero.
Mái Petero a láklák mák top i di dik liu.
Mái rung kápate arwat ngo na top i di, ki
pákpák i Petero na kip di á te suri dák liu
kuluk.
16 Má tilik matananu mul tili tan malar
pátmi bimán rum á Ierusalem di han. Di
kip rung di sasam mái rung er a kis i di á
sápkin tanián, má tan apostolo dik aliu pas
di no.

Tan tátáil di nem i tur kári tan apostolo

17 Má namur tám osmapak táil tiklik
mai rang turán, di á tan Sadukaio, di lala
bálsák uri tan apostolo,
18 má ngorer dik tola pas di má dik
akusak di i rumán batbat kalar.
19 Mái sár i libung, kesi angelo káián ái
Konom a soura si di mák pasbat i rumán
batbat kalar mák aso pala di.
20 Má namur a parai si di ngoromin,
"Gama han urami rumán osmapak má
gamák arbin talas singin matananu iatung
suri bos táit no ur on á hutngin liu minái
gam áslai."
21 Má tan apostolo di longrai worwor
káián angelo ki dik han má. Má arasa uri
kábungbung, di solsol hut iatung i rumán
osmapak má dik turpasi mul i atintini
matananu.

I ngahwán kábungbung on sang, tám
osmapak táil má bos rang turán di tar
wor pasi tan tátáil káián matananu Israel
suri da kis talum á kunlán kaunsel kán
tan Iudáiá. Má ngo dikte hut, namur di
tarwai wor uri rumán batbat kalar pasi
bos apostolo.
22 Má ngorer tan tám mákmák kalar di
han suri long pas di. Mái sár ngo di kusak
iatung i rumán batbat kalar, bos apostolo
di bokoh, má ngorer di kaleng uri narsán
tan kálámul pakta má dik atatir ngo,
23 "Gimáte hut i rumán batbat kalar, má
gimá mákái boh tám ololoh di sámtur pa-
gas, má gimá mákái tan mátán sál a batbat
mul. Ái sár ngo gim pasbat i bos mátán
sál má gimá sol urami polgon, kápgimte
mákái tekesi kálámul."
24 Má pákánbung di be longrai ngorer á
bos pakpakta kán tám osmapak má pak-
pakta kándi tan tám mákmák kalar, a lala
ser i kandi hol suri ngo ngádáh a hut ngoi
á táit min.
25 Kándi tu holhol be ngorer, má kesi
kálámul a hut iatung má ák parai si di
ngo, "Tan kálámul gam obop di i rumán
batbat kalar nabung, wa di imi má i rumán
osmapak dik lu atintini matananu mul!"
26 Io, di longrai ngorer, má pakpakta
kándi tan tám mákmák kalar a long pasi
rang táir má dik han má dik long pasi
tan apostolo kaleng uratung i rumán kis
talum. Má tan tám mákmák kalar erei
kápte di talka rápsa pasi tan apostolo
kabin di mátut suri matananu da káp bás
di mai hat, má ngorer di tu lain lam pas di
sár uratung i rum di kis ái á tan kálámul
pakta.

27 Tan tám mákmák kalar di long pasi
tan apostolo uratung i rumán kis talum
ngorer, má dik atur di i mátán táil i
kaunsel kán tan Iudáiá. Má namur tám
osmapak táil a gálgálta i di
28 mák parai ngoromin, "Gimáte wor
rakrakai uri gam suri koion gama bali
atintini matananu mul suri kálámul er, ái
sár kápte gam taram i gim! Mákái táit
gamáte longoi! Gamáte bonta noi bimán
rum á Ierusalem mai kamu aratintin, má
gamá atiutiu gim mai dárán ái koner ngo
a kángim talar á kán minat!"

29 Mái Petero má tan apostolo di longrai
worwor er má ding kosoi ngoromin ngo,

"Káp gima te alongra suri mur i wor-
wor a so tili ngudun kálámul sár. Ái sár
á gim, gima taram i Káláu.

30 Ái Káláu káián rang támin i git a
aptur kalengna Iesu alari minat, ái koner

5:19: Apo 12:7-10 **5:28:** Mat 27:25 **5:29:** Apo 4:19

gam bás páptai iamuni naul páspáng ák mat.
31 Má ái, ái Káláu ák sángwái urami
narsán i kiskis pakta tili limán mingin. Ái
Káláu a ilwa pasi suri áng kabisit kángit
má kángit Tám Araliu mul. Má ákte pasbat
i sál suri git á matananu Iudáiá gita hol
kaleng mái Káláu na pah palai kángit tan
sápkin.
32 Má tan táit erei, gim sang gimáte
mákái, má gimá para talsai ngo a támin.
Má Tanián a Pilpil mul, koner ái Káláu ákte
tari si rung di lu taram on, ái mul a lu para
talsai ngo a támin á bos táit erei."
33 Má tan kálámul pakta erei di longrai
worwor kandi á bos apostolo má dik lala
mos sáksák sang, má dik hol on ngo da sá
bing di.
34 Má kesi kálámul iatung, ngisán ái
Gamaliel, kesi Parisaio má a tám aratintin
uri nagogon, má matananu no til Iudáiá di
lu rumrum on mul. Ái Gamaliel a aptur i
katbán i di mák parai ngo da aso palai be
bos apostolo uranang i malar arwat mai
mudán pákánbung sár suri nák worwor.
35 Má namur a ot inau ur singin tan
kálámul pakta ngoromin,
"Gam tan kálámul til Israel rang
buhang, gama ololoh kuluk besang suri
táit gama longoi mai tan kálámul imu-
nang.
36 Ur tungu sár, ái koner si Tiudas a
aptur má áng kaiang pasi ngo ái sang a
kálámul pakta, má ngorer ák iang talmi
marán kálámul di arwat mai ahat i mar dik
rang táir. Má namur di up bing Tiudas ák
mat, ki rang táir no dik tam sara má kándi
him ák tu wáráh sár.
37 Má namur bul kesi kálámul sang
a aptur, má ái mul a kaiang pasi ngo a
kálámul pakta. Kálámul er ái Iudas a kakun
Galiláiá, má a táilnai matananu er di mur
on mai tatalen án abulbul i pákánbung án
kip ngis. Má namur dik up bingi ák mat,
má rang táir no di tam han sara.
38 "Má minái suri tan kálámul imu-
nang, iau parai si gam ngo gama káksia
di dák han. Ngo kándi him ákte aptur tili
holhol kán kálámul sár, ki na han bokoh
pas má!
39 Mái sár ngo kándi him a aptur tili
holhol si Káláu, káp gama te arwat suri tur
kalar di. Má ngo him si Káláu, ki gama
ololoh suri gama mák arup keleh mam
Káláu!"
40 Io, tan kálámul pakta erei di lon-
grai worwor án inau si Gamaliel má dik
sormángát suri. Má ngorer dik bin pas
kalengnai bos apostolo má dik tas di, má
namur di tur kalar di ngo koion má da bali
arbin mul mai ngisán ái Iesu, ki dik pálás
pala di má dik han.
41 Má pákánbung tan apostolo di han
alari kis talum erei, di lala laes kabin di
mákái ngo ái Káláu a wás pas di ngo di
arwat suri áslai arabilbiling sur Iesu.
42 Má ngorer tan apostolo kápdite
aunges suri arbin. Bosbos bung no di
atintini matananu iatung i pelbut án
rumán osmapak má narsán tan kálámul
i kándi boh rum mul, má dik arbin talas
mai lain arbin sur Iesu ngo ái á Mesaia.

6

Ahit i tám artangan

1 Má mámát i tan tám ruruna a lu mar-
maras hanhan. Má iatung Ierusalem i
pákánbung erei, aru boh tám ruruna di
kis. Kesá boh, wa rung til matung sang
Israel má dik lu wor mai worwor Aramek.
Má kesá boh sang, rung di páng tepák
má namur dikte han kis á balis á Israel,
má di lu wor mai worwor Girik. Má on
á pákánbung er, aru boh tám ruruna di
arngas. Rung di lu worwor mai Girik di
tubán para pasi ngo kándi tan mokos di lu
tulus sorliu di mai pirán tabal uri namnam
má kápte di lu kip te.
2 Má ngorer sángul mai aru á apostolo
di kilkila talmi tan tám ruruna no má ding
kis talum, má tan apostolo di parai kándi
holhol si di ngoromin,
"Kápate nokwan sang suri gima tu
holhol sirereh sár i arbin mai midán ái
Káláu suri gimák ololoh i namnam. Auh,
kápte a kuluk á ngorer.
3 Io ngorer, rang buh gim, á gam sang
gama ilwa pas te na hit á kálámul tili gam.

5:31: Apo 2:33-34; Epe 1:20; Eba 2:10, 12:2 **5:36:** Apo 21:38 **5:40:** Apo 4:18 **5:41:** Mat 5:10-12; 1Pe 4:13
6:1: Apo 4:35

Gama ilwa pasi tan kálámul er git mánán i di ngo kándi tatalen a kuluk má di polon á hol má ding káng mai Tanián a Pilpil. Gama ilwa pas di ngorer, má gita oboi talar minái uri káil i di suri da ololoh i him án tulsai pirán tabal uri namnam.

4 Má gim sang á bos apostolo gima rusan tar gim suri talar mai sung má arbin mai midán ái Káláu."

5 Má boh tám ruruna di longrai ngorer má dik gasgas no má sormángát suri worwor erei tan apostolo di parai, ki ngorer dik ilwa pasi ahit á kálámul tili katbán i di. Di ilwa pas Sitiwen, kálámul a atu i kán ruruna má a káng mai Tanián a Pilpil. Má dik ilwa pas Pilip mái Porokus mái Nikanor mái Timon mái Pamenas mái Nikolaus. Ái koner si Nikolaus, kálámul tili risán a kakun Antiok, má tungu ák pukdai kán liu uri tatalen án lotu káián tan Iudáiá, ki namur bul ák ruruna i Iesu.

6 Má tan tám ruruna di lami ahit á kálámul er ur singin tan apostolo, má bos apostolo di oboi lim di ami iátin lul di keskeskes má dik sung kalar di.

7 Má ngorer marán matananu taladeng di longrai midán ái Káláu má dik ruruna on, má lálám i bos tám ruruna i malar á Ierusalem ák lala kopkom. Má marán tan tám osmapak mul di longrai má dik ruruna i Iesu.

Tan tátáil til Iudáiá di tola Sitiwen

8 Ái Sitiwen a lala asosah on ái Káláu mai tilik rakrakai, ngorer ák longoi tara akiláng i katbán matananu.

9 Má te kálámul di turpasi pua Sitiwen. Tan kálámul erei di tili kesá rumán lotu sár di utngi ngo Rumán Lotu Kándi ái Rung di Kamkamlawas. Di no bos kakun Iudáiá, mái sár di páng i malar Sairini má te tili malar Aleksadaria. Ái rung er mam te sang mul á Iudáiá di han tili aru balis á Silisia má Esiá, di arkipkip mam Sitiwen.

10 Ái sár Tanián a Pilpil ákte inngasi mánán si Sitiwen, má ngorer kápte di artálár suri kot puai kán worwor.

11 Tan kálámul er di hul kodongna te kálámul tili katbán i di suri da angagur uri narsán ái Sitiwen má dák atiutiwi. Má tan kálámul er di parai ngoromin singin matananu, "Gim longrai kálámul er a ot bilingna Káláu má a ot bilingna Moses mul."

12 Di para ngorer ur on má dik asoksokoi bál matananu má tan kálámul pakta turán tan tám mánán uri nagogon. Má ngorer di tola Sitiwen má dik long pasi uri katbán kaunsel kán tan Iudáiá.

13 Mái rung er di pua Sitiwen di lami tan kálámul suri dik angagur ur on, má dik parai ngoromin, "Káp a tini aunges mai worwor sáksák uri rumán osmapak má uri nagogon si Moses.

14 Gimáte longra Sitiwen a parai ngo kesi kálámul ngisán ái Iesu, wa salsalahin til Nasaret erei, a ngo na taráp sarai rumán osmapak má náng keles noi kángit tatalen a tari si git ái Moses."

15 Mái rung no er di kis iatung i kaunsel di longrai ngorer má di lala mák Sitiwen, má dik mákái aur a tuan talas taladeng ngoro aur angelo.

7

Ái Sitiwen a bit pulái tan kaunsel

1 Má tám osmapak táil a gálta Sitiwen ngoromin, "Worwor er di atiutiu iáu mai, ngádáh? A támin sang ngo ukte parai ngorer ngo kápte?"

2 Io, a kos kalengnai ái Sitiwen ngoromin,

> "Rang buhang, gama longra iau! I pákánbung kámpup git ái Abaram a lu kiskis besang i balis á Mesapotamiá má káp be a te han suri kis i malar á Haran, ái Káláu Sorsorliu a purut singin
>
> 3 mák parai ngoromin, 'Una támlai kam malar má rang buham, má unák han uri kuir bim ina para tari singim.'
>
> 4 "Má ngorer a aptur pas alari balis káián matananu Kaldia mák han lu kiskis á Haran. Ák lu kis iatung, má namur ngo ákte mat mái kákán ái Abaram, ái Káláu a kilkila Abaram mul mák tarwa palai ur main i balis minái gitá kis ái onin.

6:7: Apo 2:41, 16:5 **6:10:** Luk 21:15 **7:2:** Tgk 11:31, 12:1 **7:4:** Tgk 11:31–12:5 **7:5:** Tgk 12:7, 15:18, 17:8

5 Mái sár ái Káláu kápate tar muswan be i kuir bim min si Abaram ngo na káián i pákánbung er. Kápte kesi án mudán pang kus a tari singin be. Mái sár i pákánbung er káp kán te kalik be ái Abaram suri tur kelsei, a worwor pagas ur singin ái Káláu ngo kuir bim er na ur káián má rang kopkom on namur.

6 Ngoromin a para ngoi singin ái Káláu, ‘Bos rang kopkom i iáu da kis án asir i lite pokon má da kis án toptop káián tan temes. Da kis án toptop si di má dák abilbilingna di arwat mai ahat i mar á bet.

7 Mái sár namur ina tari rangrangas singin matananu ái rung di asáksákna di.’ Ái Káláu a parai mul ngo namur da han alari kuir bim er di asáksákna di on, má dák han suri da lotu uri narsán mainái i kuir bim minái git kis ái.

8 Má namur ái Káláu a tari tatalen án kut aririu si Abaram uri akiláng i kándiar kamkabat. Má namur ái Abaram a tám i Aisak, má ngo awal á bung palai ái mámán a káhái on, ái Abaram a kut aririu i Aisak. Má namur ái Aisak a kut aririu i natun, ái Iakop. Mái Iakop a kut aririu i sángul mai aru i rang natun káláu di akopkomoi sángul mai aru á kabinhun di rang kopkom i Abaram.

9 “Má rang kámpup git er di bálsák uri kesi tuá di, ái koner si Iosep, má ngorer má dik sira palai ur Aigipto má ák him án toptop iatung. Mái sár ái Káláu a tiklik mai

10 mák sáras pasi tili bos rangrangas a tongsoi kán liu. Ái Káláu a tari mánán má lain tatalen án armámna singin, ngorer má i pákánbung a kahra iatung i mátán ái Parau, kabisit til Aigipto, a pukdai bál ái Parau ngorer mák obop Iosep ák tám ololoh uri balis á Aigipto turán kán tan táit no ái Parau.

11 “Má namur a hut si di á lala taul itol i aru balis no á Aigipto má Kanan, mák arangrangas i di, má rang kámpup git kápdite arwat suri da ser pas te namnam ur ándi.

12 Pákánbung a longrai ái Iakop ngo a mon i namnam i balis á Aigipto, ngorer ák dos palai rang natun, er rang kámpup git, i kándi mulán inan suri ser namnam adi Aigipto.

13 Má namur ngo ákte rah alar di á mudán namnam di kipi tungu til Aigipto, dikte lu bal kaleng má mul suri ser namnam. Má on á kándi áruán inan minái, ái Iosep ák apos tari si di ngo ái sang á tuá di, má ngorer ái Parau a mánán pasi rang tuán má kákán ái Iosep.

14-15 Má namur ái Iosep ák tar wor pas kákán, ái Iakop, turán tan rang buhán uratung i balis á Aigipto má dik han kis á Aigipto má. Di no bos rang buhán di arwat mai ahit á sángul mai alim á kálámul. Má rang kámpup git erei di lu kis á Aigipto, má dik mat má iatung.

16 Má namur ding kip kalengnai tan tuán i di uranang Sikem, má dik dungi i kesi polgon hat ákte hul páksi mai te pirán tabal ái Abaram singin rang natun ái Hamor.

17 “Ákte marán má bet, má lálám i kángit matananu di kis á Aigipto a pakta mák lala kopkom taladeng, má worwor pagas ákte parai ái Káláu si Abaram, páput má na ian támin.

18 Io, namur kesá hutngin kabisit a turpasi kátlán i balis á Aigipto, má ái kápate mánán i Iosep.

19 Má hutngin kabisit er a agurái kángit matananu mák suka bámiai rang támin i git, pasi ák dos palai kán tan tám arup suri dák han uri narsán tan wák suri dák ras pasi kándi tan goion kalik má lápka di dák mat.

20 “Má i pákánbung erei, kesi kalik a páng ngisán ái Moses, má ái a tuan alal i mákmák ur on. Mái kákán mái mámán diar má ololoh kodongnai arwat mai atul i kalang iatung i kándiar rum.

21 Má ngo kápate arwat ngo da ololoh kodongnai má, ki ngorer dik dungi i polgon kas má dik obop páksi anang i dan. Má natun tahlik ái Parau a long pasi má ák patak pasi uri natun sang mák ololoh

7:6: Tgk 15:13-14; Kal 12:40 **7:7:** Kal 3:12 **7:8:** Tgk 17:9-14, 21:4 **7:9:** Tgk 37:11, 28, 39:2, 21-23 **7:10:** Tgk 41:37-44 **7:11:** Tgk 41:54, 42:1-2 **7:13:** Tgk 45:1-4, 16 **7:14-15:** Tgk 45:9-11, 46:1-7, 46:27, 49:33 **7:16:** Tgk 23:2-20, 33:19; Ios 24:32 **7:17:** Kal 1:7-8 **7:19:** Kal 1:11-22 **7:20:** Kal 2:2 **7:21:** Kal 2:3-10

on.
22 Ái Moses di lain atintini má áng kipi
lala mánán uri tan táit til Aigipto, má uri
tan táit a lu longoi má worwor a lu parai,
a mon i rakrakai on.
23 "Má ngo ákte hat i sángul má á kán
bet ái Moses, ki ák hol on má ngo na
laumái kán matananu Israel.
24 Má ngo a lu hanhan, ák mákái kesi
kakun Aigipto a abilbilingnai kesi kakun
Israel. Má ngorer ák tur singin kálámul til
Israel er má ák up bing koner til Aigipto
uri kosoi táit a longoi.
25 Ái Moses a longoi ngorer mák hol on
ngo kán matananu sang da mák ilmi ngo ái
Káláu a sámtur tiklik mai suri asengsegeng
pas di tili arabilbiling, mái sár a kápte bul
di mák ilmi ngorer.
26 Má uri arasa ur latiu bul, ái Moses
a banai aru kakun Israel diar arup arliu i
diar, má ngorer ák tohoi suri apapah i diar
mák parai si diar ngoromin, 'Suri dáh gaur
arup kaleng i gaur, má gaur aru kakun
Israel sár?'
27 Mái sár ái koner a abilbilingnai kesi
turán a pus pala Moses mák balbal kalar
ur on ngoromin, 'Sinih a sormángát suri
ngo una kátlán i gim má suri ngo unák
nagogon i gim?
28 Kol u ri suri ngo una up bing iau mul
ngorer u up bingi kakun Aigipto nabung?'
29 Má ngo a longrai ngorer ái Moses,
ki ák táu pas til Aigipto ur Midián mák lu
kiskis i katbán i di ái rung til Midián, ki áng
kila iatung mák tám i aru kalik án káláu.
30-31 "Má ngo ákte kis pasi ahat i sángul
á bet iatung, angelo si Káláu a tapam
hut si Moses. Ái Moses a lu ololoh
i kán tan sipsip iatung i pokon mau
pátmi pungpung á Sinai, má ák mák pasi
kesi gengen aun kábau a kurkurem. Ái
Moses a ngátngát sálán táit er a mákái,
má ngorer a láklák pátum suri ngo na
lain mákái sang. Ái Moses a lu hanhan
ngorer, má angelo a tur soura tili kur-
men kámnah erei, mái Moses a longrai
kaungán ái Konom a parai ngoromin,
32 'Á iau á Káláu káián rang kámpup
i iáu, Káláu káián ái Abaram mái Aisak
mái Iakop.' Ái Moses a longrai ngorer mák
lala mátut má ák surbáráu i on, má ngorer
kápate mákmák suri aun kábau erei.
33 Má namur mul ák parai ái Konom
singin ngoromin, 'Una long palai táit er
u bákrai kikim mai. Kuir bim minái iáu
sámtur on a tam.
34 Iakte mákái arabilbiling di lon-
goi mai kak matananu idi Aigipto má
iakte longrai mul i kándi ngángángar, má
ngoromin iak sosih suri asengsegeng pas
di alari kándi rangrangas. Má inái ina
tarwa kalengna iáu uradi Aigipto.'
35 "Ái sár ngo ái Moses minái koner
di mata palai mai worwor ngoromin,
'Sinih a sormángát suri ngo una kátlán
i gim má suri ngo una nagogon i gim?'
Mái sár ái Káláu sang a tarwai suri na
kátlán i di má nák asengsegeng i di.
Angelo a kipi midán ái Káláu mák tari si
Moses ngo na han má nák asengsegeng
pasi matananu Israel, má angelo erei a
soura singin ami pokon mau i kábau a
kurkurem.
36 Má namur ák lam aso i matananu
til Aigipto, má ák longoi tara akiláng adi
Aigipto má adi mul i Tas Mirik, má ák
longoi mul iatung i pokon mau arwat mai
ahat i sángul á bet.
37 Má ái Moses sár minái, ái ái koner
a parai singin matananu Israel ngoromin,
'Ái Káláu ákte aptur iau tili katbán i gam,
má namur bul na aptur tekesá tám wor-
wor tus ngoro iau má nák tarwai uri narsá
gam.'
38 I pákánbung rang támin i git di hau
talum ada i pokon mau, ái Moses a tur i
katbán rang támin i git má angelo si Káláu
er a worwor mai ami pungpung á Sinai. Ái
á katbán kálámul suri kipi midán ái Káláu,
wa worwor án liu a tur áklis, má ák asali
ur singin kángit matananu.
39 "Mái sár rang támin i git di matai
suri taram i Moses, má dik balbal kalar
ur on má dik nem ngo da kaleng ur
Aigipto kabin bál di a hol kaleng ur ái.
40 Io, ngorer dik parai si Aron ngo,

7:24: Kal 2:11-15 **7:28:** Kal 2:14 **7:29:** Kal 2:21-22, 18:3-4 **7:30-31:** Kal 3:1-10 **7:35:** Kal 2:14 **7:36:** Kal 7:3, 14:21; Lál 14:33 **7:37:** Nag 18:15 **7:38:** Kal 19:3 **7:40:** Kal 32:1

‘Wai, wa unák long kángim te káláu be á iáu, koner na táilna gim. Ái koner si Moses er a agur pas gim til Aigipto, bokoh mái onin. Má gim sang, kápte gim mánán on dánih ákte tapam hut i narsán.’

41 Má ngorer dik tuni kesi tantanián bulumakau gol uri kándi káláu. Má ngo a be wat i ngorer, ki dik osmapak narsán kándi káláu erei má dik longoi lala nam-nam, má dik mil má parmat suri párngai kándi káláu á di sang dikte longoi má.

42 Io, mái Káláu a su bahin alar di suri tatalen di longoi, má ák arlah pala di má dik lotu uri narsán nas má kalang má boh mátmátiah. A ngorer i worwor iatung i buk kán tan tám worwor tus er a parai ngoromin,

‘Be, matananu Israel! Pákánbung gam kis
iamuda i pokon mau artálár mai
ahat i sángul á bet,
káp gam tini osmapak mai tan ololas
erei uri narsang.
Auh, kápte. Gam longoi osmapak ur sin-
gin kamu káláu sang,
43 má gamá tungai kipi gengen rumán
lotu si kamu káláu ái Molek táilna
gam,
má tantanián kamu káláu ái Repan.
Diar á kamu aru káláu gam longoi suri
gama lotu uri narsá diar.
Má pasi á ngorer ina ketsikra pala
gam uramunang tepák sorliwi Ba-
bilon.’

44 “Má rang támin i git tungu di tungai kipi rumán pálpálih si Káláu tiklik mam di tangrai pokon mau, má pálpálih erei a inngas tari ngo ái Káláu a kis tiklik mam di. Pálpálih dikte longoi a ngoro tártárwán pálpálih er ái Káláu ákte in-ngas tari si Moses, má dik longoi ngorer ái Káláu ákte parai suri ngádáh da longoi ngoi.

45 Marán á bet namur, rang támin i git bul dik top pasi á rumán pálpálih er singin rang támin i di, má di kipi tiklik mam di i pákánbung di kusak uri balis á Kanan tiklik mam Iosua. Má i pákánbung erei sang, di arup mai rakrakai káián ái Káláu, má dik tipar sarai matananu tilatung. Má rumán pálpálih er a tungai kis tiklik mam di ák han pasi pákánbung si Dewit.

46 Má ái Dewit má, a gáu i bál ái Káláu mai, ngorer ák lala ri suri ngo na longoi tekesi rum káián ái Káláu, koner a Káláu si Iakop. Ái sár kápate sormángát ái Káláu sur Dewit ngo na longoi.

47 Ái Solomon má, er natun ái Dewit, ái a longoi á rum uri rum si Káláu.

48 “Mái sár ái Káláu Sorsorliu káp a tini kis on á rum tan kálámul di longoi. A ngorer a parai i kesá tám worwor tus ngo,

49-50 ‘Ái Konom a parai ngoromin,
“Iau sang iau aksimi tan táit no.
Naul bát nián kiskis án nagogon kaiak,
má naul bim pokon a aunges i kiking
ái.
Ngádáh una longoi ngoi á rum a artálár
mam iau?
Má aiá una ser pasi ái á niang?” ’

51 A sopasun kán worwor ái Sitiwen mák parai ngo,

“Bál gam a tuan laklak má a kuron! Má talngá gam a batbat palai worwor si Káláu! Kápte gam lite alari rang támin i gam. Káp gam tini puplir suri sikra palai Tanián a Pilpil!

52 Bos tám worwor tus no, rang támin i gam dikte lu arangrangas i di. Má ngorer mul dik up bingi tan tám arbin si Káláu er tungu sang di para táilnai purpurut káián Tám Nokwan er kángit Mesaia. Má gam ngoro di sang kabin ngo tungu sár ákte hut i Tám Nokwan, ki gamá agur tari má gamáte up bingi.

53 Á gam sár erei tan angelo di tar sosih i nagogon si Káláu uri narsá gam, ái sár kápgamte mur on.”

Di bás bing Sitiwen ák mat

54 Mái rung er di kis i kaunsel di longra Sitiwen kán tungai worwor be, ki dik ngarngar kulkul kalar má dik ararat ngis ur on.

55 Mái Sitiwen a káng mai Tanián a Pilpil, má a tántán uramuni bát mák mákái talsán

7:41: Kal 32:2-6 **7:42:** Amo 5:25-27 **7:45:** Ios 3:14-17 **7:46:** 2Sa 7:1-16 **7:47:** 1Ka 6:1-38 **7:49-50:** Ais 66:1-2 **7:51:** Ais 63:10 **7:52:** Mat 23:31 **7:55:** Sak 110:1

minmáir i Káláu má ák mák Iesu a sámtur i risán mingin ái Káláu.
56 Mái Sitiwen a bin mák parai ngo, “Wái, gam longra iau! Iau mákái naul bát a pasbat má iak mákái Natun Kálámul a sámtur i risán mingin ái Káláu!”
57 Má ngo di longrai ngorer ái rung di kis i kaunsel, di lala wakwak taladeng má dik dung kári talngá di. Má dik rut suri,
58 má dik top pasi limán, ngorer dik talka aso palai alari bimán rum má dik turpasi básái mai hat. Mái rung di atatir uri Sitiwen di rusni boh lusán i di uri narsán kesi kaukak ngisán ái Saulo.
59 Mái rung er kándi tu básái besang, mái Sitiwen áng kilkila ngángra Konom ngo, “U, kang Konom Iesu, iau tari taniang uri limam unáng kebeptai!”
60 Mái Sitiwen a kis pukun kek, ki ákte lu bali bin mul ngo, “Konom, koion á hol páptai kándi sápkin tatalen minái.” A para ngorer sár, ki ák so tip i mansin ák mat.

8

1 Mái Saulo a sámtur pagas iatung má ák mákái tan kálámul di bás bing Sitiwen, má ák mángát mul ngo kán minat ái Sitiwen a nokwan.

A turpasi abilbilingnai boh tám ruruna ái Saulo ami Ierusalem

Má on á bung erei sang ami Ierusalem, boh tám ruruna di turpasi áslai sápkin arabilbiling, pasi á ngorer dik tam táu arsagil uri tan pokon mau á Iudáiá má Samaria erei kápte kálámul a kis ái. Má boh apostolo kápte di táu, di mon pagas sár á Ierusalem.
2 Má te kálámul, ái rung di lotu mai muswan uri narsá Káláu, di tapam hut i pokon di bás bing Sitiwen ái má long pasi páplun, má dik han tahun palai. Mái rung iatung er di lu kiskis i iátin ái Sitiwen, di lala tangsi má ot keskam suri.
3 Mái Saulo ák turpasi tohoi suri sák mai tan tám ruruna má suh pala di, ngorer ák aptur pas mák han uri boh rum keskeskes káián boh tám ruruna má ák talka ráhra pas di, ngorer ák dung di i rumán batbat kalar.

Ái Pilip a arbin talas suri Mesaia á Samaria

4 Mái rung er di tam táu arsagil, di han arbin mai pinpidan tangrai boh goson erei di han átik ái.
5 Mái Pilip kes tili rung er di táu, má ái a han solsol hut i kesá bimán rum adi Samaria má ák arbin talas suri Mesaia iatung i narsán matananu.
6 Má matananu iatung di alongra sur Pilip má dik mákái tara akiláng a longoi, ki dik paupau alongra suri táit a parai.
7 Marán kálámul a mon i sápkin tanián i di, a aliu pas di ái Pilip, má bos sápkin tanián di lala wakwak urami iát sang má dik so alar di. Má marán ákte mat á te kuir páplun i di mái rung mul a sák i kik di, a aliu pas di ái Pilip dik sengsegeng má.
8 Má ngorer matananu tili bimán rum erei a tuan gáu i bál di má dik lala mámás taladeng.

Ái Saimon tám latlat

9 Má kesi kálámul ngisán ái Saimon a lu kis á Samaria, má ákte kis iatung marán á bet má ák lu latlat pasi kálámul, má matananu Samaria di pángáng suri táit a longoi. A tubán kaiang pasi ur on sang ái Saimon ngo ái a kálámul pakta.
10 Má matananu no iatung, ái rung a ninir i ngis di má tan piráh piráh, di paupau alongra suri, má dik parai ur on ngo, “Káláu, Koner a Rakrakai Sorsorliu, ákte hut sosih ur main i katbán i git má ákte tar kápán páplun áng kálámul má.”
11 Má matananu di lu paupau alongra suri, kápkabin marán bung ái Saimon ákte latlat i marán kálámul má dik pángáng on.
12 Má ngo matananu di longrai arbin si Pilip sur Iesu Karisito má lolsit si Káláu, ái rung er di ruruna, tan káláu má boh wák mul, ding kipi arsiu.
13 Mái Saimon mul a ruruna máng kipi arsiu namur, pasi ngorer ák patap i Pilip, má ák lala pánsálngát suri mákái tara akiláng ái Pilip a longoi.

Ái Saimon a tohoi suri hul pasi rakrakai káián Tanián a Pilpil

7:56: Kol 3:1 **7:60:** Luk 23:34 **8:3:** Apo 9:1, 13, 22:4, 26:9-11

14 Ami Ierusalem, boh apostolo di lon-
grai ngo ái rung i balis á Samaria dikte
ruruna má i pinpidan si Káláu, ki ngorer
dik dos pala Petero mái Ioanes uri narsá
di.
15-16 Ái rung minái dikte hutngin kipi
arsiu i ngisán ái Konom Iesu, mái sár
Tanián a Pilpil kápte be a porta i tekes tili
di. Má ngo ái Petero mái Ioanes diar hut
iatung, ki diar má sung Káláu suri Tanián
a Pilpil na hut sosih suri nák porta i di,
17 má namur diará oboi lim diar ami
iátin lul di keskeskes, ki erár má ák porta i
di á Tanián a Pilpil.

18 Mái Saimon tám latlat a mákái ngo
Tanián a Pilpil a porta i di ái rung er diar
oboi lim diar i iátin lul di, ki ák nem ngo
na hul pasi rakrakai er mai pirán tabal,
19 mák parai ái Saimon si diar ngoromin,
"Awái! Gaur tari bul singing á rakrakai
erei suri inak arwat mul suri oboi limang
i tan kálámul má Tanián a Pilpil nák porta
i di."
20 Má diar longrai ngorer ki ák bali ur on
ái Petero ngoromin, "Á iáu mai kam pirán
tabal gaura mosrah tiklik, kabin u hol on
ngo iáu arwat suri hul pasi artabar káián
ái Káláu mai kam pirán.
21 Á iáu káp kam te kuir on á him minái
kabin balam kápte a nokwan i mátán táil
ái Káláu.
22 Una hol kaleng alari kam sápkin hol-
hol erei má unák sung uri narsán ái
Konom, má koran nák pah palai kam
sápkin er a kis i balam.
23 Kabin iau mák iáu ngo balam a káng
mai bálsák má á iáu iáu toptop káián
sápkin."
24 Mái Saimon a kos diar mák parai
ngoromin, "Keskam, gaura sung Konom
sur iau suri koion á tekesá táit gauráte
parai na tapam hut singing."

25 Má ngo ái Petero mái Ioanes diar má te
para aposoi tan táit diaráte mákái má diar
mánán on sur Iesu má diará arbin talas
ur on, ki diar má arbin hanhan mai lain
arbin tangrai bos malar i balis á Samaria
on á kándiar inan kaleng ur Ierusalem.

Ái Pilip a para talsai lain arbin uri narsán tátáil til Itiopiá

26-27 Má kesi angelo káián ái Konom a
dos pala Pilip til Samaria ngo, "Aptur
má, má unák mur i sál er a han sosih til
Ierusalem uradi Gasa, koner a rut tangrai
pokon bia." Ák aptur pas ái Pilip ngorer ki
ák han tangra pasi sál. Má on á sál erei
a mur on á kesi tilik tátáil til Itiopiá, ái
koner a tám ololoh i omobop káián tasim
a pakpakta kándi matananu Itiopiá. Tátáil
minái ákte han urami Ierusalem suri lotu
uri narsán ái Káláu,
28 má minái ák elkaleng má suri na han
uri kán malar, má a kis i kán karis a talkai
i hos. Má tátáil erei a lu murmur i sál
iamudi, má kán tu wáwás tili buk er a siri
ái Aisaia tám worwor tus.
29 Ngorer má Tanián a Pilpil ák parai si
Pilip ngo, "Una han uri narsán karis imudi
má unák láklák pátmi."

30 A longrai ngorer ái Pilip ki ák sangar
i rut pátmi tátáil er mák longrai ngo ái
kán tu wáwás tili buk er a siri ái Aisaia
tám worwor tus. Mái Pilip a gátnai ngo,
"Ukte talas má gut suri sálán worwor erei
u wásái?" 31 Má tátáil a kosoi ngo, "Kápate
artálár singing ngo ina talas ur on. Mái sár
ngo tekes na pálási ur singing, ki erár má
inak talas." Má ngorer ák sik pas Pilip áng
káusa uramuni iátin karis uri narsán, má
diará lu hanhan tangrai sál tiklik.

32 Má pokon páp tili Buk Tabu a wásái a
ngoromin:
"Kálámul minái a ngoro sipsip di lam pasi
suri tah kusi án pogong.
A ngorer mul i gengen sipsip kápate
long noi ngat i pákánbung di lam
pasi suri kumur palai nihun.
Kápte kesá kuir worwor a so tili
ngudun.
33 Kálámul minái a rumrum i mátán
matananu,
má pákánbung a sámtur i nagogon,
kápdite longoi táit a nokwan uri
narsán.
Kápate arwat ngo gita utung pasi rang
kopkom on,
kápkabin kán liu main i naul bim di
tah kusi ák mut kus má."

8:17: Apo 19:6 **8:32:** Ais 53:7-8

34 Má tátáil erei a gálta Pilip ngo, “Arwat una bit iau ngo ái sinih á minái tám worwor tus a worwor suri? A worwor suri sang, ngo a parai lite kálámul?”
35 Io, mái Pilip a tangkabin pálási tili kuir pinpidan sár kán tu wásái, má mai tan kuir pinpidan tili Buk Tabu mul ák taswai ur singin á lain arbin sur Iesu.
36 Ngo kándiar tungai han be tangrai sál, diar má hut i pokon a mon i mátán pán ái. Má tátáil a parai ngo, “Minái má dan, apong. Iau nem ngo ina kipi arsiu. Dánih be a tur kalar iau má káp ina te kipi arsiu inái?”
37 [Mái Pilip a kosoi ngo, “A kuluk. Ngo u ruruna mai kunlán balam no, ki a arwat sár una kipi arsiu.” Má tátáil er a parai ngo, “Áá, iau ruruna ngo ái Iesu Karisito a Natun sang ái Káláu.”]
38 A be parai ngorer ái tátáil, ki ák artari ur singin kálámul a tipri karis suri ngo na tur be. A be tur sár i karis, ki diar má sosih uradi dan, ngorer mái Pilip ák siwi tátáil er.
39 Má ngo diar tapam alari dan má sár, káp melek má Tanián ái Káláu ák long pas Pilip ák bokoh alari. Má ngorer tátáil kápte a mák Pilip mul, ái sár áng káusa kaleng uri kán karis má ák sopasun kán inan uradi kán malar mák tuan gas taladeng i bál.
40 Mái Pilip ák han mákái ngo ákte tapam hut bul i malar á Asdot, pasi ák turpasi arbin iatung mák lu hanhan arkaliut mai arbin suri lain arbin uri tan malar átik á Sisaria.

9

Ái Iesu a arkeles i liu si Saulo
Apo 22:6-16, 26:12-18

1 On á tan bung erei sár mul, ái Saulo a balbal parai ngo na up bingi rung di tám ruruna i Iesu. Má pasi á ngorer ák aptur pas mák han uri narsán tám osmapak táil,
2 má ák sungi suri te pákán ram a tari nokwan singin suri na tola di ái rung di ruruna i Sál si Iesu, má náng kip pasi tan pákán ram er ur Damasko uri tan rumán lotu káián tan Iudáiá. Má ngo ái Saulo na banai rung di tám ruruna i Sál si Iesu, na kabat pas di, tan káláu ngo boh wák mul, má na talka di urami Ierusalem.
3 Má ngo ái Saulo ákte kip pasi te pákán ram má, ki ák turpasi kán inan má uramunang Damasko. Má ngo ák lu hanhan pátmi bimán rum á Damasko, kesi lala talsán talas tilami bát a hut asodar mák márám kauli.
4 Mái Saulo ák pur uradi bim mák longrai kaungán kesi kálámul a bin mai ngo, “U, Saulo, Saulo! Suri dáh u tunga abilbilingna iau ngorer?”
5 A longrai ái Saulo ngorer ki ák gáltai ngo, “Konom, iáu sinih?” Má a kos kaleng on ngoro minái, “Á iau sár ái Iesu, koner u abilbilingnai.
6 Mái sár, erei má una salaptur pas tilatung má unáng kusak i malar imunang, má tekes tilamunang na bit iáu on á táit una longoi namur.”
7 Mái rung erei di han mam Saulo di sámtur pagas sár má kápte te wát i di. Di longrai kaungán kálámul mái sár kápdite mák tekes.
8 A salaptur pas ái Saulo tilatung i bim ák lu tur, má ngo a rau ránsi mátán, kápte a mákái tekesi táit, pasi á ngorer dik top i limán má dik tangnai ur Damasko.
9 Má mátán kápte a talas, a kuron pagas ák han artálár mai atul á bung, má kápte a namnam má kápate ngin.
10 Má kesi tám ruruna ngisán ái Ananias a kis iatung i malar á Damasko. Ái Ananias a mákái kesi mákmák ngorer ái Konom a hut narsán máng kilkilai ngisán ngo, “Ananias!” Mái Ananias a kosoi ngo, “Iau minái, Konom.”
11 Mái Konom a parai singin ngo, “Leget má unák han, una mur i sál di utngi ngo Sál Nokwan, má iatung i rum si Iudas una gálta suri kesá kálámul til Tarsus ngisán ái Saulo. Ái kán tungai sung.
12 A mákái kesi mákmák ngo kálámul ngisán ái Ananias a han ngorer mák oboi aru limán i lul suri atalsa kalengnai mátán.”
13 Mái Ananias a kokos ngo, “Konom, iakte longrai marán atatir ur on á kálámul

8:36: Apo 10:47 **8:40:** Apo 21:8 **9:1:** Apo 8:3

er suri arabilbiling a longoi uri narsán matananu kaiam ami Ierusalem.
14 Má inái ákte tapam hut main Damasko mai nokwan dikte tari singin á bos pakpakta kán tan tám osmapak suri tolai tan tám ruruna no, ái rung di lotu uri narsam."
15 Mái sár a parai ái Konom singin ngo, "Una han sár uri narsán, kápkabin iakte ilwa pasi suri na toptop kaiak. Ái na arbin sur iau uri narsán rung tili risán má narsán kándi tan pakpakta, má i mátán táil i matananu til Israel mul.
16 Má á iau sang ina inngasi singin á bos rangrangas er na áslai kabin ái á kak tám him."
17 Mái Ananias a longra pasi worwor si Konom ki ák han. A sol uri rum er ái Saulo kán tu kis ái, má ák oboi aru limán i lul ái Saulo mák parai singin ngoromin, "Saulo, tuang. Ái Konom, wa ái Iesu sang, koner a tapam hut singim iamudi sál er u tangrai ur main, ái a dos pala iau uri narsam suri na talas kaleng i matam má suri una káng mai Tanián a Pilpil."
18 Má káp melek sár má táit ngoro ilkán isu a pur pas tilatung i mátán ái Saulo, má a talas kaleng i mátán. A salaptur pas ák lu tur, má áng kipi arsiu.
19 Má namur, a namnam no ki áng kaleng i mingin mák rakrakai.

Ái Saulo a arbin mai lain arbin anang Damasko

Mái Saulo a kis palai te bung besang mai boh tám ruruna á Damasko.
20 Má i tan pákánbung sang er, a sangar i han uri bos rumán lotu káián tan Iudáiá mák turpasi arbin sur Iesu ngo ái Natun ái Káláu.
21 Mái rung no iatung di longrai, di pánsálngát i kán arbin má dik worwor arliu i di ngo, "Kálámul minái tungu sár a tok sáksáknai kis má ák amosrahi rung di lotu uri narsán ái Iesu ami Ierusalem. Má ák han ur mainái suri longoi matngan sál er suri tolai má talkai tan tám ruruna uri narsán bos pakpakta kán tan tám osmapak."
22 Mái sár kán arbin ái Saulo a lu rakrakai hanhan, má tan Iudáiá di lu kis á Damasko kápte di arwat suri ngo da kosoi. Má kán arbin a talka pasi marán mák amuswan on uri kándi holhol sur Iesu ngo ái á Mesaia.
23 Má namur, ngo ákte marán bung palai, tan tátáil kán tan Iudáiá di kis talum má dik ngurkai suri da sá bing Saulo.
24 Má ngorer i tan bungun nas má i libung, di pánpán kursál suri iatung i tan mátán sál uri bimán rum suri ngorer da up bingi. Mái sár ái Saulo a mánán pasi kándi worwor taru.
25 Má i kesá libung má, rang táir ái Saulo di long pasi kesá kudut má dik dung Saulo i polgon, má dik asihái uradi bim tilami iát i kesá arsolon i bat er di bat kauli bimán rum erei mai.

Bos apostolo di mángát pas Saulo áng kes mam di

26 Má namur ái Saulo a han kaleng urami Ierusalem má ák tohoi suri na patap mai boh tám ruruna. Mái sár tan tám ruruna no di bunbun, kabin di hol on ngo a agur di ngo ái a tám ruruna muswan.
27 Io, ák lu hanhan mái Banabas ur on, ki ák lam pasi ur singin boh apostolo. Mái Banabas a taswai uri mát di suri ngádáh ái Saulo ákte bana Konom ngoi iatung i sál mái Konom ákte worwor mai. Ák bit di mul ái Banabas suri a mangan ái Saulo suri arbin mai ngisán ái Iesu anang Damasko.
28 Má ngorer boh apostolo di mángát pas Saulo áng kes mam di. Má namur sár ák han arsakit ami Ierusalem, má a mangan taladeng sang mai lain arbin suri ngisán ái Konom.
29 Tan Iudáiá di lu worwor mai wor Girik má mur i tatalen til Girik, ái Saulo a bana di má a nguruk mam di má ák arkipkip mam di mul, ái sár di tohoi suri sá bingi.
30 Má ngo boh tám ruruna di mánán pasi ngorer ngo dikte tohoi suri up bingi, ki dik long pasi má dik tiklik mai uradi Sisaria má dik tarwa palai ur Tarsus.
31 Má i pákánbung minái, boh tám ruruna tili atul á balis á Iudáiá má Galiláiá

9:15: Apo 26:2, 6, 27:24; Rom 1:5 **9:16:** 2Ko 11:23-28 **9:21:** Apo 8:3 **9:22:** Apo 18:28 **9:25:** 2Ko 11:32-33 **9:26:** Gal 1:17-19 **9:27:** 1Ko 9:1

má Samaria di kis i kálgun moloh, kápte di áslai arabilbiling. Tanián a Pilpil a arakrakai i di, má ngorer lálám i di má kándi rakrakai mul a marmaras hanhan. Má kándi ninas a aposoi kándi rumrum ngo di rusan tar di uri lalin ái Káláu.

Ái Petero a asengsegeng pas Ainias

32 Má ngo ái Petero a lu hanhan tangrai malar suri laumái matananu si Káláu, ki ák han uradi malar á Lida suri mákái bos tám ruruna iatung.
33 Má iatung i malar erei, a banai kesi kálámul ákte mat má i te kuir páplun má a bop teken kim pasi awal á bet, ngisán ái Ainias.
34 Mái Petero a parai singin ngoromin, “Ainias, ái Iesu Karisito a asengsegeng i iáu. Una aptur má unák pipda timani kibam.” Má káp melek sár mul mái Ainias a salaptur pas mák lu tur.
35 Marán tilatung i malar á Lida má i kunlán balis no á Seron di mákái ngorer má dik tapriu sur Konom.

Ái Petero a aliu kalengna Tabita tili minat

36 Má adi malar á Iopa, a mon á kesi wák a tám ruruna ngisán ái Tabita (di pukdai mai worwor til Girik má dik utngi ngo Dokas). Ái a tari kán liu suri longoi lain tatalen má a lu tángni bos maris án kálámul.
37 Má i pákánbung erei a sasam mák mat. Matananu iatung di long pasi kápán páplun má dik siwi má dik abopbopoi i kesi kuir rum ami iát i kesi rum.
38 Malar á Lida kápate tepák alari malar á Iopa. Má ngo bos tám ruruna á Iopa di longrai ngo ái Petero imi Lida ái, ki ngorer dik dos palai aru kálámul uri narsán má diar má ot sangar on mai worwor ngoromin, “Gim sung iáu ngo una sangar uradi narsá gim.”
39 Má ngorer ái Petero a aptur mák tiklik kaleng mam diar ur Iopa. Má ngo ditul tapam hut adi malar, ki dik lami urami rum imi iát. Má imi iát bos mokos no di tur kauli má kándi tu tang, má dik inngasi bos mermer má tan sepen kaen erei ái Dokas a bauti i pákánbung ngo a liu besang.
40 Má ngo a mákái ngorer ái Petero, ki ák aso pala di uradi malar, mái Petero diar masik ái Tabita má iatung i rum. Namur ák atur pukun kek má ák sung, ki ák pánpán suri kápán páplun ái Tabita mák ágái ngoromin, “Tabita, pán má unák aptur!” Mái Tabita a sakrai mátán ák mák Petero má ák salaptur.
41 Mái Petero a top pasi limán mák tángni ák sámtur má. Má namur áng kilkila pasi bos tám ruruna turán bos mokos erei má ák sara tari wák erei ákte liu kaleng si di.
42 Má arbin talas suri á táit minái a han arkaliut i malar á Iopa, má marán kálámul di ruruna i Konom.
43 Má ái Petero kán tu kis be iatung Iopa má a lala mongmong on iatung narsán kálámul ngisán ái Saimon. Kálámul er a lu timani kápán ololas suri dik lu longoi tan táit ngorer i reureu má te táit mul.

10

Ái Konilius a mákái mákmák

1 Má on á malar Sisaria, kesi lala boh tám arup di lu kis iatung. Má boh tám arup erei di utngi mai ‘Boh Tám Arup til Itali’. Má kesi tátáil tili katbán i di ngisán ái Konilius, a kátlán i kesá mar á boh tám arup iatung i malar erei.
2 Ái Konilius tiklik mai rung no di lu kis i kán rum, di lotu mai muswan narsán ái Káláu kán tan Iudáiá. Má a lu balbal tángni tan kálámul til Iudáiá di sáhár, má a lu balbal sung uri narsán ái Káláu.
3 Kesá bung má, mamudi má nas, ákte tul á pákánbung má, mái Konilius a mákái kesá mákmák. Má i mákmák erei a mák tusi angelo káián ái Káláu a han narsán mák ágái ngo, “Konilius!”
4 Má ái a lala mákái angelo erei má ák ráuráuwas mák parai ngo, “Be, dánih?”

Má angelo a parai singin ngo, “Konilius, a gas i bál ái Káláu mai tan sung kaiam má kam tan artangan uri narsán bos sáhár, má inái ái Káláu a kosoi uri narsam.
5 Kesá kálámul onin a lu kiskis i malar á Iopa má ngisán kálámul er ái Saimon, kesi ngisán mul ái Petero. Una dos pala te kálámul dák lam pasi ur main i narsam.
6 Má kálámul minái a lu kis i rum káián ái kán kes ngis, ái Saimon sang mul. Ái

Saimon minái a lu timtiman kápán ololas suri da longoi reureu mai, má ái ái koner a atri kán rum pátmi lontas."
7 Io, má ngo angelo erei a worwor mam Konilius ákte han pas má alari, ki namur ái Konilius ák bin pasi aru i kán tám arardos mai kesá tám arup mul a tám artangan káián má a lu lotu mai muswan uri narsán ái Káláu.
8 Mái ruktul erei a bin pas ditul ái Konilius. Ditul han uri narsán má ák bit ditul suri tan táit no ákte tapam hut singin, ki erár má ák dos pala ditul uradi Iopa má ngorer ditulá turpasi kánditul inan.

Ái Petero a mákái mákmák

9 I arasa ur latiu, nas a kis lul tur má, atul á kálámul si Konilius kánditul tu láklák be tangrai sál pátmi malar á Iopa. Kánditul tu láklák be ngorer, mái Petero a tapam urami iátin rum er a kis on. Rum er a leplep i ungán, má ngorer ák sa uramuni iátin suri sung.
10 Ái Petero a lala matpám mák nem i an te táit, má i pákánbung di eran be i namnam, ái Petero a mákái kesi mákmák.
11 A mákái naul bát a pasbat, mák mákái kesi táit a ngoro sepen kaen ngorer di top i ahat á goson má dik asosih on tilami naul bát ur main i naul bim.
12 Sepen kaen erei a káng mai toltolom ololas erei a tam uri narsá di á boh Iudáiá suri ani. Te á táit ahat i kik di, má te á táit di káukáu adi bim, mái rung di sehel mai bál di, má toltolom man mul tili armongoh. 13 Má kaungán kes a parai ngoromin singin, "Petero, tan ololas erei u mákái, aptur má unák up bing te má unák ani."
14 Mái Petero a kosoi ngoromin, "Auh, Konom! Kápate arwat muswan sang suri ina longoi ngorer! Káp iau te lu an tekesi durwán táit."
15 Má i áruán pákán kaungán kes er a parai ngoromin singin, "Koion una utngi táit ái Káláu ákte apilpilái ngo a durwán táit."
16 Kándiar tu arkipkip mai worwor ngorer atul á pákán, ki káp melek sár mul má sepen kaen erei a tapam kaleng urami bát.
17 Ngo ái Petero kán tu ngátngát sálán mákmák er a mákái, atul á kálámul er a dos pala ditul ái Konilius dituláte mánán pasi rum si Saimon singin te kálámul er ditul gátna di, ki ditul má han sámtur i mátsálán rum er.
18 Ditulá aráng má gátna ngo, "Be, tekesá asir ngisán ái Saimon Petero almainái i narsá gam?"
19 Ái Petero kán tu kis án hol besang suri mákmák, má Tanián a Pilpil a parai singin ngo, "Saimon, atul á kálámul idi malar, ditul gátna sur iáu.
20 Aptur má unák sosih uradi lal sur ditul. Má koion na ru i kam hol suri han tiklik mam ditul, kabin á iau sang iakte dos pala ditul ur main i narsam."
21 Ái Petero a aptur mák sosih uradi lal sur ditul mák parai si ditul ngo, "Wa, á iau sár á kálámul gamtul ser suri. Dánih á káplabin á kamutul inan ur main?"
22 Atul á kálámul er ditul má kosoi ngo, "Gimtul han tilanang Sisaria singin kesi tátáil kán tan tám arup. Ninsin a nokwan uri mátán ái Káláu má a lu lotu mai muswan uri narsán, má ái di lu mák ilmi ngo a lain kálámul má dik lu rumrum on á matananu Iudáiá. Ngisán ái Konilius, má nabung sár angelo si Káláu a parai singin suri gima sik pas iáu uranang i kán rum suri nák longrai dánih una parai singin."
23 Mái Petero a longrai kánditul worwor ngorer má ák parai si ditul ngo, "A kuluk. Gamtula bop be main, má latiu giták aptur uranang Sisaria."

Tanián a Pilpil a hut sosih mák porta i rung tili risán mul

Má ngo a be kábungbung, ki ák eran sár ái Petero má ák han mam ditul, má te tám ruruna til Iopa di tiklik mam dihat.
24 Má ngo ákte arasa má bul, ki dik han solsol hut má á Sisaria ái Petero di. Mái Konilius a tungai mákmák kursál sur di, má ákte el pasi rang buhán má tan lain rang turán, di no di kis mona Petero dihat.
25 Má ngo ái Petero a láklák suri ngo na kusak sár, ái Konilius a mákái ki ák sangar i láklák suri banai, ngorer ák pur dirtapul mák lotu uri narsá Petero.

10:14: Him 11:1-47; Ese 4:14 **10:15:** Mar 7:15, 19

26 Mái sár ái Petero a top pasi limán ái
Konilius mák parai singin ngo, “Salaptur,
iau kálámul bia sár ngorer i iáu.”

27 Mái Petero diar tungai wor be ái
Konilius iatung i mátán rum, má namur
diará sol urami polgon rum, mái Petero
a mákái lala matananu dikte hau talum
monai iatung.
28 Mái Petero a mákái ngorer mák parai
narsán matananu erei ngo,

“Á gam sang gam mánán kuluknai
ngo kápte kesá Iudáiá a lu mángta palai
i nagogon suri na ararguna mai rung
tili risán ngo kusak uri kándi tan rum
ngo laum di. Áá, nagogon kángim á
tan Iudáiá a parai ngo gam tili risán
gam dur. Mái sár ái Káláu ákte inngasi
singing ngo kápate arwat ina utung
tekesi kálámul ngo a dur.

29 Má ngorer kápate ru i kak hol erei
ngo u artari pas iau, má iau minái má. Má
inái iau nem ina gálta iáu ngo dánih gam
nem on ina longoi narsá gam?”

30 Mái Konilius a kosoi ngo,

“Onin ákte hat á bung palai má
mákmák iau mákái. Iau sung main i
kak rum i atul á pákánbung i rahrah,
má kesá kálámul kán mermer a tuan bal
mák pilpilpil a hut asodar mák sámtur i
mátán táil i iau

31 mák sanglái ngisang ngo, ‘Konilius!
A gas i bál ái Káláu mai tan sung kaiam má
kam artangan uri narsán bos sáhár, má
inái ái Káláu a kosoi uri narsam.
32 Ngorer una dos palai te kálámul
uradi Iopa suri kesi kálámul ngisán ái Sai-
mon Petero. Kálámul minái a asir a lu
kiskis i rum káián ái Saimon, koner a lu
timani kápán ololas, má a atri kán rum
pátmi lontas.’
33 Má ngo iakte longrai ngorer, iau
sangar sár i artari sur iáu, má a tuan kuluk
sang ngo ukte hut má. Gim no minái
gimáte hau talum i mátán táil ái Káláu, má
gimá kis monai te táit ngorer ái Konom
ákte artari pas iáu suri una parai si gim
inái.”

34 Io, mái Petero a mák ilmi ngo lala
támin táit má a taun á minái, má ngorer
ák turpasi atalsai uri narsá di ngoromin,

“Inái má iau mák ilmi ngo a támin
muswan ngo ái Káláu kápate hol pasi
kesá risán matananu masik sár má kesá
risán kápte. Auh, kápte a ngorer.

35 Mái sár a mángát pasi matananu
tili naul matmatngan pokon no, ái rung er
ninsi di a nokwan uri mátán ái Káláu má
di lu lotu muswan uri narsán. Páksiai ngo
di tili kabinhun dáh, a hol pas di no.
36 Má minái á midán ái Káláu a tarwai
uri narsán matananu Israel. Ái á lain
arbin a ngoro minái ngo ái Iesu Karisito,
Konom káián matananu no, ákte pam kes
i git mam Káláu má ngorer gitá kis i lalin
kán moloh ái Káláu.
37 Gam talas ur on á tara támin táit a
tapam hut main i kunlán balis á Iudáiá.
A tangkabin á Galiláiá sang namurwai
pákánbung erei ái Ioanes a lu arbin suri
tatalen án arsiu.
38 A ngoromin. Ái Iesu til Nasaret, ái
Káláu a ilwa pasi suri him má ák asosah
on mai Tanián a Pilpil má mai rakrakai.
Áá, ái Káláu a tiklik mai, má ngorer a
han arkaliut uri tan kuir, ák longoi lain
artangan uri narsán bos kálámul mák aliu
pas di ái rung er a taun pápta di ái Satan.
39 “Má gim sang á tan apostolo gim lu
apapos uri tan táit no ákte longoi ami
Ierusalem má i boh malar no i balis á
Iudáiá. Má gim apapos mul suri tan táit
a tapam hut singin erei tan kálámul di
top pasi má dik sá bingi mai ariuriwi
iamuni kubau kus.
40 Mái sár ái Káláu a salaptur kaleng-
nai tili minat i átuil bung má ák tur soura.
41 A arinngas uri narsá gim ái rung
sár ái Káláu ákte ilwa pas gim tungu, suri
namur gima arbin talas ur on. Kápate tur
soura singin matananu no, kápte. Gim
masik sár gim namnam má ngin tiklik mai
namurwai kán aptur kaleng, á gim sár
gimáte mákái.
42 Má ngorer ái Iesu a ngángsa
gim suri arbin mai lain arbin narsán
matananu, má suri atalsai singin

10:26: Apo 14:13-15; Apa 19:10 **10:34:** Nag 10:17; Rom 2:11 **10:37:** Mat 4:12-17 **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-21 **10:41:** Luk 24:42-43; Apo 1:8 **10:42:** Apo 17:31; 1Pe 4:5

matananu ngo ái sang ái koner ái Káláu ákte tulsai suri na nagogon i di ái rung di liu be mái rung dikte mat mul.

43 Má bos tám worwor tus no hirá di worwor talas ur on ngoromin ngo a artálár suri ái Káláu na pah palai kángit tan sápkin tatalen kabin i táit a longoi. Ngorer ái sinih na ruruna on, ái Káláu na pah palai sang i kán sápkin alari."

44 Ái Petero kán tu parai tan worwor erei be, má i pákánbung sang erei Tanián a Pilpil ák hut sosih mák porta i di no ái rung di longrai pinpidan si Káláu er a parai ái Petero.

45-46 Má dik turpasi worwor mai toltolom worwor má dik parpara agas ur si Káláu. Má tan kakun Iudáiá er di ruruna má dikte tiklik mam Petero, di lala sodar suri mákái ngo ái Káláu ákte artabar uri narsá di ái rung tili risán mul mai Tanián a Pilpil. Mái Petero a parai ngoromin,

47 "Ái Káláu a tari Tanián a Pilpil ur si git á tan Iudáiá tungu. Má onin ákte tari mul si di ái rung tili risán minái. Má ngorer gita tur kalar di suri dáh? Onin gita siu di sár mai dan suri akiláng i di ngo ái Káláu ákte siu táilna di mai Tanián a Pilpil."

48 Má ngorer ák parai si di suri ding kipi arsiu i ngisán ái Iesu Karisito. Má ngo dikte kipi arsiu ngorer, ki dik sung pápta Petero suri na kis tiklik mam di pas te na is á bung mul.

11

Tan Iudáiá di mák ilmi ngo ái Káláu ákte pasbat i sál pas rung tili risán mul

1 Tan apostolo má tan tám ruruna ami balis á Iudáiá di longrai arbin suri rung tili risán mul ngo dikte ruruna i pinpidan si Káláu.

2 Má on á malar á Ierusalem, bos kakun Iudáiá dikte ruruna i Iesu, di lala tur besang i nagogon má dik hol on ngo sinih na ruruna i Iesu, na kut aririu mul. Má ngorer i pákánbung ái Petero a aptur pas til Sisaria mák han tapam hut ami Ierusalem, di para sáksáknai ngoromin,

3 "Be, á iáu erei u kis án asir i rum kándi ái rung kápte kut aririu i di má uk namnam tiklik mam di?"

4 Io, mái Petero a kos di ngo, "Áá, a támin iau longoi ngorer." Má ák turpasi taswai tan táit keskeskes narsá rung iatung ngorer ákte purut ngoi,

5 má a parai ngoro minái,

"Á iau kak tu kis i malar á Iopa má ák pupuk pas iau suri ina sung, má ngorer iak tapam urami iátin rum má iak sung. Má ngo kak tu sung be, iak mákái kesi mákmák. Iau mákái naul bát a pasbat ngorer má iak mákái kesi táit a ngoro tilik sepen kaen ngorer di top i ahat á goson má ák sosih tilami naul bát ur main i bim tálángna iau sang.

6 Iak tiktikon urami polgon sepen kaen erei má a tuan káng mai toltolom ololas a tam uri narsá git á boh Iudáiá suri ani. Te táit ahat i kik di, má tan rokoi, má te táit di kárkap adi bim, mái rung di sehel mai bál di, má toltolom man tili armongoh.

7 Iau alongra má iak longrai kaungán kes a parai ngoromin singing, 'Petero, tan ololas erei u mákái, aptur má unák up bing te má unák ani.'

8 Mái sár iak parai ngo, 'Auh, Konom! Kápate arwat muswan sang ngo ina longoi ngorer! Káp iau te lu ani tekesi durwán namnam be.'

9 Má i áruán pákán kaungán kes er tilami bát a parai singing ngo, 'Koion una utngi táit ái Káláu ákte apilpilái ngo a durwán táit.'

10 Má ngo kángiur tu arkipkip mai worwor ngorer atul á pákán, ki káp melek sár mul má sepen kaen erei a tapam kaleng urami bát.

11 "Má i pákánbung sang erei, atul á kálámul dikte dos pala ditul til Sisaria sur iau, ditul má te sámtur i mátsálán rum er iau kis ái.

12 Má Tanián a Pilpil a parai singing ngo, 'Saimon, atul á kálámul idi malar, ditul gálta sur iáu. Koion na ru i kam hol suri han mam ditul kabin á iau sang iakte dos pala ditul.' Má i kábungbung on,

10:43: Ais 53:5-6; Ier 31:34; Apo 2:38 **10:44:** Apo 11:15, 15:8 **10:45-46:** Apo 2:4, 19:6 **10:48:** Apo 19:5
11:3: Apo 10:28; Gal 2:12 **11:5:** Apo 10:9-48

gimhat aptur tiklik til Iopa ur Sisaria, má awon á tám ruruna minái til Iopa gim no. Má ngo gim hut á Sisaria, gimá sol uri rum si Konilius.

13 Má ngo gimáte sol no urami polgon rum, ái Konilius a taswai ur si gim ngo a mákái angelo a sámtur i mátán táil anang i kán rum, má angelo a parai singin ngo, ‘Konilius, una dos pala te kálámul uradi Iopa má gálgálta suri kesi kálámul ngisán ái Saimon Petero.

14 Ái kálámul minái na hut mai lain arbin narsá gam má nák arbin má gamák ruruna, má ngorer ái Káláu na aliu iáu má di no erei i kam rum.’

15 “Má iak turpasi arbin má sár ngorer, má Tanián a Pilpil a hut sosih mák porta i di no ái rung er di longrai ngorer sár mul a hut sosih ur si git tungu i bungán Pentikos.

16 Erei má iak han hol pasi worwor si Konom a parai ngo, ‘Ái Ioanes Tám Arsiu a arsiu mai dan sár. Mái sár á gam má, ái Káláu na siu gam mai Tanián a Pilpil.’

17 Ákte talas má narsá git ngo ái Káláu a tari si rung tili risán á matngan artabar sár mul ngorer ákte tari si git i pákánbung git ruruna i Konom Iesu Karisito. Iau mákái ngorer má iak ilmi ngo a lain táit suri ina mur i nemnem si Káláu ngorer.”

18 Má ngo di longrai worwor ngorer, ák rah sár á kándi bál mos má dik para agas Káláu má dik parai ngoromin, “Onin pala sang ái Káláu ákte pasbat i sál si rung tili risán mul suri ngo da hol kaleng má dák otoi liu!”

Marán di ruruna i Konom i malar á Antiok

19 Má tungu i pákánbung di bás bing Sitiwen má, tilik lala arabilbiling a tapam hut. Bos tám ruruna dikte tam táu arsagil til Ierusalem má dik han sara uri tan kuir. Te di han átik á balis á Ponisia, má te sang di han uri sim á Saipárás, má te di han uri malar á Antiok. Má ái rung minái di lu arbin mai pinpidan tangrai bos malar erei, mái sár di lu arbin uri narsán tan Iudáiá masik.

20 Má te tili di, tan kálámul sang til Saipárás má til Sairini, di han uri malar á Antiok má dik turpasi arbin mai lain arbin sur Konom Iesu uri narsá di ái rung tili risán mul.

21 Má rakrakai káián ái Káláu a kis tiklik mam di, má ngorer marán tili di ái rung tili risán di ruruna i arbin má dik tapriu uri narsán ái Konom.

22 Má ngo arbin suri dánih a hut i malar á Antiok a tasi talngá di á bos tám ruruna ami Ierusalem, ki dik dos pala Banabas uranang Antiok suri mánán pasi ngo a támin i táit di longrai.

23 Má ngo a hut á Antiok má ák mákái ngo ái Káláu a lala asosah i di, a gas i bál mák inau i di suri da muswan pagas mai kunlán bál di uri narsá Konom.

24 Ái Banabas a lain kálámul sang, má a atu i kán ruruna má a káng mai Tanián a Pilpil mul, má ngorer marán dik turpasi mur i Konom.

25 Má namur ái Banabas ák han uranang Tarsus mák lala ser sur Saulo,

26 má ngo ákte han bana pas Saulo, ki ák lam pas kalengnai uradi Antiok suri tángni i arbin mai lain arbin sur Iesu. Má arwat mai kesá kunlán bet, ái Banabas mái Saulo diar lu kis tiklik mai bos tám ruruna má atintini tilik lala matananu. Má i malar á Antiok a mulán pákán di utngi bos tám ruruna mai Kiristien, sálán ngo ‘kálámul a mur muswan i Iesu Karisito’.

27 Má i pákánbung sang minái, te á kálámul a mon i kándi artabar suri mánán tusi midán ái Káláu di aptur má dik sosih tilami Ierusalem má dik han uranang Antiok.

28 Má i pákánbung án lotu, kes tili di ngisán ái Agabus a sámtur i katbán i di, má mai rakrakai káián Tanián a Pilpil ák para tusi tilik taul itol na bontai marán kuir i naul matmatngan pokon. Má tilik taul itol minái a tapam hut i pákánbung a nagogon ái Kalaudius ada Rom.

29 Ngo tan tám ruruna á Antiok di longrai worwor tus si Agabus ngorer, ki dik hol pasi suri ngo keskeskesá kálámul na tari kán artabar artálár mai ngorer a kis ngoi. Ngorer tan konom di tari marán,

11:14: Apo 16:31 **11:15:** Apo 2:4 **11:16:** Apo 1:5 **11:18:** Apo 13:48, 14:27 **11:19:** Apo 8:1-4 **11:22:** Apo 4:36 **11:25:** Apo 9:30 **11:28:** Apo 21:10

má tan piráh piráh di tari mudán sár. Má artabar minái uri tángni bos tám ruruna di sáhár di kis i balis á Iudáiá.
30 Má ngo dikte lápka talum noi kándi artabar, ki dik sua tari si Banabas mái Saulo suri diara kipi má tari singin rung di táilnai bos tám ruruna ami Ierusalem.

12

Angelo a asengsegeng pala Petero tili rumán batbat kalar

1 Má i pákánbung minái sang, ái Erodes er kabisit a turpasi arabilbiling uri narsán te tili di á boh tám ruruna.
2 A longoi ngorer mam Iakobo tuán ái Ioanes, a ardos má dik tah kusi án pogong mai is pakta.
3 Mái Erodes a mákái ngo marán á tan Iudáiá di laes suri matngan ngoromin, má ngorer a ardos sur Petero mul má dik tolai. Má táit minái er a longoi ái Erodes, a tapam hut i pákánbung tan Iudáiá di akiláng i longsit án ani beret káp a tini sut.
4 Namur dikte tola Petero má ákte kis i batbat kalar má, di obop Petero uri limán ahat á huhu á tám arup di mákmák kári, má keskeskesá huhu, ahat i tám arup on. Ákte hol páksi ái Erodes ngo na asohoi uri mátán matamata suri na sámtur i nagogon namur sár ngo ákte wat á longsit án sorliu palai.
5 Ngorer ái Petero a kis besang i rumán batbat kalar, má tan tám ruruna kápte di puplir suri sung Káláu on á a is á bung erei sur Petero.
6 Má i libung erei on arasa ur latiu ái Erodes na aso pala Petero má nák sámtur i nagogon, ái Petero a boptin i arliwán aru tám arup. Dikte kápti aru limán mai sen uri limán aru tám arup, kes tili káisán má kes tili mingin. Má aru tám arup mul diar sámtur kári mátán sál i rumán batbat kalar.
7 Kán tu boptin ngorer, má kesi angelo si Konom a tur soura, má talas a márám iatung i polgon rumán batbat kalar. Má angelo a top i káil ái Petero mák ágái ák pán mák parai singin ngo, "Sangar i aptur!" Má káp melek sár má sen tili limán a ták ruruh.
8 Io, má angelo a parai singin ngo, "Kápti kelkelam mai kam reureu má unák oboi bákrai kikim." Ák longoi ngorer ái Petero, ki angelo a parai singin mul ngo, "Sol pasi kam bobor má unák mur i iau!"
9 A be longoi ngorer ki ák mur pasi angelo tili batbat kalar, ái sár kápate talas uri táit angelo a longoi. A hol on ngo a támin ngo kápte, kabin a hol on ái Petero ngo a mihmih sár.
10 Diar má láklák má suri so, ki diará sorliwi mulán tám arup. Ngorer diar má sorliwi áruán tám arup mul, ki diará han átik i batbat i mátán sál a pánpán uri lol malar. Mátán sál er dikte longoi mai aen má a tuan rakrakai, ái sár a tu pasbat káián sur diar má diará so má. Má ngo diar má te kálik láklák tangrai sál, káp melek sár angelo a bokoh alari.

11 Má namur ákte talas má i paupau on ái Petero, ki ák parai singin sang ngo, "Inái má iak mánán tusi, má kápate ru á kak hol. Ái Konom a tarwai kán angelo má ák sáras pasi ak pogong tili limán ái Erodes, má tili tan táit erei mul bos Iudáiá di nem on ngo da abilbilingna iau mai."
12 Má ngo ákte mák ilmi ngorer, ki ák han uri rum si Maria mámán ái Ioanes koner di utngi mul ngo Marko. Má iatung i rum erei, marán bos tám ruruna di hau talum má kándi tungai sung uri narsán ái Káláu sur Petero.
13 Má ngo ái Petero a hut iatung i mátán sál i rum erei, ki ák pinpidir. Má kesá kalik átlái a tám toptop, ngisán ái Roda, a han suri mákái ngo ái sinih erei i mátán sál.
14 Má ngo ákte longra ilmi kaungán ái Petero ki ák tuan lala gáu i bál, má ngorer ák balantahni pasbat má. Ái sár ák rut kaleng má ák bin ngo, "Ái Petero á minái a sámtur i mátán sál!"
15 Mái rung iatung i rum di kosoi ngo, "Wa, u bau gut á iáu." Mái sár kalik átlái erei a lala rakrakai ngo ái Petero sang á idi mátán sál. Má ngorer di parai singin ngo, "Kán te angelo gut á erei."

16 Mái Petero kán tungai pinpidir sang, má ngo di pasbat i mátán sál má dik mákái

11:30: Apo 12:25 **12:10:** Apo 5:19

ngo ái sár, ki ák pil i mansin i di má dik ngátngát sálán mul.
17 Mái Petero a puspus kalar di suri koion da lala worwor, ki ák atalsai ur si di ngádáh a aso pasi ngoi tili rumán batbat kalar ái Konom. Má namur ák parai si di ngo, “Gama bit atalsa Iakobo má bos tám ruruna suri táit minái a hut.” A be parai ngorer ki ák aptur pas alar di uri lite pokon.
18 I kábungbung má, boh tám arup di pán pas má dik mákái ngo ái Petero ákte bokoh, ki ák lala rogorogo i kandi hol má dik lala ráuráuwas, pasi dik argálta arliu i di ngo ngádáh a bokoh pas ngoi ái Petero.
19 Má ngo ákte mánán pasi ái Erodes ngo ái Petero ákte bokoh pas tili rumán batbat kalar, ki ák parai si di á bos tám arup er di ololoh i rumán batbat kalar suri da lain ser suri. Má ngo kápdite ser pasi, ái Erodes ák gálgálta i di, má namur ák artari suri dik up bing di.

Minat si Erodes

Má namur ái Erodes ák aptur pas til Iudáiá uradi Sisaria, má áng kálik kis dol be iatung.
20 Má i tan pákánbung minái, ái Erodes kán tungai arngangar mai matananu tili aru malar á Tair má Sidon. Matananu tili aru malar er di nem i kis matau mul mam Erodes kabin di lu hul namnam tili balis er a kátlán, má ngorer di nem suri ngo da worwor mai suri koion na tur kári sál án namnam. Io, má dik tur talum mai kepwen hol sár, má namur di han uri narsán ái Balastus a áruán káián kabisit, má dik sungi suri ngo na tur tiklik mam di má na tangan di i pákánbung di sámtur i mátán táil ái Erodes. Má ngo ákte sormángát má, ngorer di han sung suri da kusak má dák worwor mai kabisit.
21 Má on á bung erei a puti ái Erodes suri da kis talum on, a mermer mai lusán kabisit a tuan alal, má mermer erei a lu oboi sang i tara támin bung ngoromin. Má a han sukis i kiskis án kabisit má ák turpasi worwor ur singin matananu.
22 Má matananu di nem suri toroi bál ái Erodes, má ngo di longrai kán worwor, ki dik tungai árngai ami bát má dik parai ngoromin, “Kaungán kálámul minái, kápte ngo kaungán kálámul sár, wa kaungán kesá káláu sang!”
23 Ái Erodes a longrai ngorer, má kápate tur kalar di suri árngai ngisán sang, a tu longlongra di sár er di parai ngo ái sang á kesá káláu. Má kabin ngo kápte a para agas Káláu, ngorer káp melek sár angelo káián ái Káláu ák arangrangas on má tan kumer dik turpasi ani kápán páplun, má kápate dol á bung sár mák mat.
24 Mái sár pinpidan si Káláu a kopkom má ák lu marmaras hanhan.
25 Mái Banabas mái Saulo diar má te tari artabar er diar han mai urami Ierusalem, ki diar má kaleng ur Antiok, má diará lam pas Ioanes koner di utngi mul mam Marko.

13

Boh tám ruruna á Antiok di akiláng i Banabas mái Saulo suri him si Káláu

1 I katbán boh tám ruruna i malar á Antiok, te dikte kipi him án tám arbin mai lain arbin, má te di lu atintini bos tám ruruna suri matngan liu ngádáh da mur on. Má ngis di ái rung minái a ngoromin: ái Banabas mái Saulo, ái Simion kesá ngisán mul ái Niár, mái Lusius til Sairini, mái Manain, kálámul min diar kalik tiklik ái Erodes, koner a kátlán tungu.
2 Má kesi pákán boh tám ruruna kándi tu lotu má kis án ahal turán, má Tanián a Pilpil a para inngasi si di ngo, “Inái gama timla pala Banabas mái Saulo ur kaiak, kápkabin iakte ilwa pas diar suri longoi kak him.”
3 Dikte longrai ngorer, má namur ngo dikte ahal má sung no, ki dik oboi lim di i lul diar má dik tarwa pala diar má.

Ái Saulo mái Banabas diar wor uri kálámul a mánán i iniat

4 Ái Banabas mái Saulo diar mur i nemnem káián Tanián a Pilpil, má ngorer diar má sosih uradi malar á Selusia. Má tilatung i malar erei diar má roh uri mon, ki dik han má tangrai lontas dik han átik i sim á Saipárás má dik masar iatung

12:18: Apo 5:22-24 **12:23:** Dan 5:20 **12:24:** Ais 55:11 **12:25:** Apo 11:29-30, 15:37 **13:2:** Apo 9:15 **13:3:** Apo 6:6 **13:5:** Apo 12:12, 15:39

5 i malar á Salamis. Diar má han tapam
hut iatung ki diará arbin mai pinpidan si
Káláu tangrai boh rumán lotu káián tan
Iudáiá. Mái Marko, koner kesá ngisán ái
Ioanes, a tiklik mam diar ngorer i kándiar
tám artangan.

6 Má namur ái ruktul erei ditul aptur til
Salamis má ditulá láklák tangrai bos kuir
no i sim á Saipárás má ditulá han hut
adi malar á Papos. Ditul má han hut má
iatung, ki ditulá arbana mai kesi kálámul
a mánán i iniat, má kálámul minái ngisán
ái Ba-Iesu, a kakun Iudáiá. A kaiang pasi
ngo a tám worwor tus, ái sár a tám angagur
án naul bim sár.

7 Ái Ba-Iesu a kes tili di á boh tám him
di lu him án anokwai holhol káián kálámul
pakta tili sim er. Kálámul pakta er ngisán
ái Sergius Paulus má ái a polon á hol,
má ngorer ák artari suri sik pas Banabas
mái Saulo uratung i narsán kabin a nem
i longrai pinpidan si Káláu diara abitbitái
on.

8 Mái Ba-Iesu, kesá ngisán mul ái Elimas,
sálán ngo 'ái a lu longoi iniat'. Ái Ba-Iesu a
tur pala diar mák tohoi suri pukdai holhol
káián pakpakta erei alari worwor diar
parai ái Saulo mái Banabas suri kápnate
ruruna on.

9 Io, ái Saulo, kesi ngisán mul ái Paulo, a
káng mai Tanián a Pilpil má a lala mákái
kálámul er a mánán i iniat

10 mák parai singin ngoromin, "Iáu tám
toptop si Taba Lokon! Iáu kurtara mai
tan táit no a nokwan. U lu asong palai
kálámul uri sápkin má iáu tám angagur. Má
kápute puplir suri gau arisai sál a nokwan
si Konom.

11 Ngorer inái sár limán ái Konom na
pukus iáu unák rau arwat mai pákánbung
ákte puti ái Káláu, má kápte una mákái
talsán nas." Má káp melek sár ái Elimas
a áslai bahang a bohoi aur má mátán a
kuron, mák tu lu subatoh iatung ngorer ák
tohoi suri ser pas te kálámul dák top i limán
suri tangnai.

12 Má ngo kálámul pakta a longrai arat-
intin sur Konom, a pángáng taladeng suri.
Má a mákái táit a tapam hut, ki ák ruruna
má.

Ái Paulo a arbin á Antiok i balis á Pisidia

13 Mái ruktul erei ái Paulo má aru turán,
ditul roh pas uri mon tilatung Papos má
ngorer ditulá han masar i malar á Perga,
kesá bimán rum i balis á Pampilia. Má til
mainái i malar á Perga má, ái Marko a han
pas alar diar máng kaleng ur Ierusalem.

14 Mái Paulo diar diar aptur pas ngorer
diará tapam hut ami malar á Antiok i balis
á Pisidia. Má i bungán aunges on, diar sol
uri rumán lotu káián tan Iudáiá má diará
sukis iatung.

15 Io, di longrai te kuir pinpidan di wásái
tili nagogon si Moses, má namur di longrai
di wásái mul tili buk káián tan tám worwor
tus. Má ngo dikte longra noi wáwás erei, ki
tan tátáil tili rumán lotu erei di asali wor
uri narsá diar ngo, "Aru tuá gim, gaur erei
sang má. A kuluk. Ngádáh, a mon á te
worwor gaur nem i parai uri sosodukul i
holhol káián matananu?"

16 Má ngorer ái Paulo a sámtur mák tur
kári matananu mai limán mák parai ngo,

> "Á gam á matananu til Israel má gam
> mul ái rung tili risán gam lotu uri narsán
> ái Káláu, gama longra iau be. Minái á
> táit iau ri suri parai ur si gam.

17 Ái Káláu, koner a káián matananu
Israel, a ilwa pasi rang kámpup gim má
ák akopkom di má dik lala matananu
taladeng sang i pákánbung er kándi tu kis
án asir adi Aigipto. A táilna di mai kán lala
rakrakai má dik han pas alari balis erei,

18 má ák bál konmi kándi sápkin
tatalen on á ahat i sángul á bet er tangrai
pokon mau.

19 Má on á balis á Kanan, ái Káláu a
amosrahi matananu tili ahit á balis mai
limán matananu Israel, má ák tari bim erei
ur singin kán matananu ngorer i mahal di
otoi.

20 Má tangkabin tili pákánbung di
sosih til Aigipto ák han pang i pákánbung
di otoi kunlán balis no á Kanan, ák arwat
mai ahat á mar má alim i sángul á bet.

"Kándi tu kis be ngorer i balis á
Kanan, ki ái Káláu a tari tan kálámul suri

13:11: Apo 9:8 **13:13:** Apo 15:38 **13:17:** Kal 1:7, 6:6, 12:51 **13:18:** Lál 14:34; Nag 1:31-32 **13:19:** Nag 7:1; Ios 14:1 **13:20:** Tát 2:16; 1Sa 3:20

táilna di átik i pákánbung si Samuel er a tám worwor tus.
21 Io, namur bál matananu Israel ák ri suri kándi tekesi kabisit, má ngorer dik sung Káláu mái Káláu a ilwa Saulo áng kabisit kándi. Ái Saulo natun ái Kis má ái tili kabinhun si Beniamin, mái Saulo a kabisit pasi ahat á sángul á bet.
22 Má namur, ái Káláu a long pala Saulo tili kabisit mák obop Dewit áng kándi kabisit sang. Mái Káláu a para talsa Dewit singin matananu ngoromin, 'Iakte mák pas Dewit natun ái Iesi ngo ái á kálámul a bop i balang on. Ái na mur arwat pas noi tan táit iau nem ngo na longoi.'
23 Má tili kabinhun káián kálámul minái, ái Káláu ákte akopkom pasi Tám Araliu ái Iesu, koner ákte oror pagas mai ur káián Israel.
24 "Má kápte be a turpasi him ái Iesu, mái Ioanes a arbin uri narsán matananu Israel no suri da ilang alari kándi sápkin tatalen má dáng kipi arsiu.
25 Má ngo ákte páput má ngo na long artálár pasi kán him ái Ioanes, a tungai gálgáltai matananu ngoro minái, 'Be, á gam gam hol on ngo iau ái Mesaia? Auh, kápte. Alatung á kálámul erei namurwa iau. Má ái a pakta i giur, ngorer iau rumrum suri ina kusak i kán rum.'
26 "Rang buhang, á gam á rang kopkom i Abaram má gam mul ái rung tili risán gam lotu muswan narsá Káláu, gam longrai! Pinpidan suri araliu minái ákte tarwa asosih on ái Káláu uri narsá git.
27 Tungu matananu á Ierusalem má kándi tan tátáil di lu longrai worwor káián bos tám worwor tus i bosbos bungán aunges no. Mái sár kápte di talas be suri dánih di parai á bos tám worwor tus suri Mesaia, pasi kápte dik mák ilam Iesu ngo ái á Mesaia sang. Má ngorer dik atri nagogon ur on ngo na mat ngorer sár i bos tám worwor tus di parai ngo na ngoi.
28 Ái rung erei kápte di ser pas te sápkin a longoi nák artálár suri da nagogon on uri minat, mái sár dik sung Pilato suri na sormángát palai dák up bingi.
29 Má ngo dikte long artálár pas noi tan worwor taru suri kán minat, namur rang táir sang di asih pasi páplun tili kubau kus má dik dungi i mátán hat.
30 Mái sár ái Káláu a aliu kaleng on tili minat.
31 Má i marán bung ák tur soura si di ái rung a lu tiklik mam di tungu til Galiláiá urami Ierusalem, má di mák muswan on ngo ákte liu kaleng. Má onin di arbin talas singin matananu suri táit di mákái má di longrai.
32 "Giur mul onin giurá parai si gam á lain arbin ngoromin. Worwor ákte oror pagas mai ái Káláu uri narsán rang kámpup gim á tan kakun Israel,
33 ákte long artálár pasi uri narsá gim á rang kopkom i di má uri narsá gam mul ái rung tili risán. A long artálár pasi kán oror er ngorer ák salaptur kalengna Iesu tili minat. A ngorer i áruán saksak si Dewit er a parai ngoromin,

'Iau para talsai ngo á iau á Kakam má á iáu á Natung,
má onin iakte ilwa pas iáu suri una kátlán i tan táit no.'

34 Pinpidan a parai ngo ái Káláu na aliu kalengnai tili minat má kápnate bali mat mul. I buk káián ái Aisaia tám worwor tus a parai ngoromin,

'Má ina tari arasosah si gam erei iau oror mai ur si Dewit.
Arasosah minái iau tari má iakte atumran on.'

35 Má kes mul á kuir worwor tili buk án saksak si Dewit er ái Dewit a parai ur si Káláu ngo,

'Káp una te páksiai kam toptop a pilpil suri nák beseng.'

36 Git mánán ngo pinpidan minái kápate worwor sur Dewit. Auh, kápte. Kabin ái Dewit ákte long arwat pasi holhol si Káláu i kán pákánbung sang, má namur ák mat má dik tahni turán rang kámpupun má kápán páplun ák beseng.
37 Ái Dewit a worwor sur koner ái Káláu a salaptur kaleng on tili minat. Ái kápate

13:21: 1Sa 8:5, 19, 10:20-24 **13:22:** 1Sa 13:14, 16:12; Sak 89:20 **13:23:** 2Sa 7:12-16 **13:24:** Mat 3:1-2 **13:25:** Ioa 1:20, 27 **13:28:** Mat 27:22-23 **13:29:** Mat 27:59-60 **13:31:** Apo 1:3, 8 **13:33:** Sak 2:7 **13:34:** Ais 55:3 **13:35:** Sak 16:10

beseng á kápán páplun.”

38 Mái Paulo a sopasun kán worwor mák parai ngo,
“Má ngorer, rang buhang, iau ri suri ngo gama talas suri minái. Kabin i táit ákte longoi á kálámul minái, ki giur arwat suri bit gam ngo ái Káláu na pah palai kamu sápkin.
39 Nagogon si Moses kápate artálár suri na asengsegeng pas gam tili sápkin. Mái sár ái koner a ruruna i Iesu, ákte sengsegeng alari kán tan sápkin.
40 Gama ololoh kuluk, na káp ian támin uri gam á worwor káián bos tám worwor tus er di parai ngoromin,

41 ‘Gama alongra! Gam er gam lu tartar retret mai worwor si Káláu, iau akeng i gam.
Kápte gam ruruna i worwor a parai ái Káláu.
Páksiai ngo te kálámul da parai si gam, káp gama te ruruna on.
Mái sár ngo kamu tu liu be, táit a parai ái Káláu na hut muswan.
Gama mákái má na pil i mansin i gam má gamák mat.’ ”

42 Má ngo ái Paulo mái Banabas diar eran suri so pas tili rumán lotu, matananu di sung diar ngo i bungán aunges erei mul diara kaleng má diarák sopasun mul i kándiar worwor suri táit diar má te kákwái parai si di.
43 Má namur matananu án lotu, ngo dikte arsagil tili rumán lotu, marán Iudáiá mái rung tili risán di lu lotu tiklik di murwa pas Paulo mái Banabas. Má ngorer diar má worwor mam di má diar má inau i di suri da tur dik mai bál pasi artangan si Káláu uri narsá di.

44 On á bungán aunges i wik erei, a ngoro na rah sang á matananu tili bimán rum er di rut suri da longrai worwor si Káláu.
45 Má ngo bos tátáil kán tan Iudáiá di mákái lala matananu, di káng mai lala bálsák taladeng má ding kip arsobin i worwor si Paulo má dik ot bilingnai mul.
46 Ái Paulo mái Banabas diar longrai ngorer, ki diar má mangan mai kos di ngoromin,
“Kán nemnem ái Káláu ngo gam sang á kán matananu gama mulán kipi á pinpidan. Mái sár gam pukpukwai. Má kabin gamáte holhol sirereh on á midán ái Káláu, ngorer gam inngas tar gam ngo káp kamu te kuir on á liu áklis. Má inái giura han pas má alar gam, má giurák han uri narsá di ái rung tili risán má giurák arbin ur si di mai midán ái Káláu.
47 Giura longoi ngorer kabin ái Konom ákte timla giur mák parai si giur ngorer a parai sur Iesu tungu ngoromin,
‘Iakte timla iáu ngorer i talas uri atalsai rung tili risán,
má talas erei na inngas tari araliu uri narsá di á matananu i naul matmatngan pokon no.’ ”
48 Má ngo ái rung tili risán di longrai worwor si Paulo mái Banabas, ki ák lala gáu i bál di, má dik lu parai ngo pinpidan káián ái Káláu a tuan alal má a tuan nimnim mul. Má ái rung erei ái Káláu ákte ilwa pas di suri liu áklis, dik ruruna.
49 Má pinpidan káián ái Konom a han arkaliut tangrai boh kuir no i balis erei.
50 Mái sár tan tátáil kán tan Iudáiá di bit sokoi bál tan tasim er di lotu uri narsá Káláu má bos konom án malar. Dik apturi arabilbiling uri narsá Paulo mái Banabas, má dik akelkel pala diar tili kándi balis.
51 Má ngorer diar má tinra palai rah tili kik diar suri akiláng i di ngo bál mos si Káláu a kis i di, ki diar má han pas urada Ikoniám.
52 Má bos tám ruruna til Antiok di káng mai laes má mai Tanián a Pilpil.

14

Ái Paulo mái Banabas diar arbin ada Ikoniám

1 Má ada Ikoniám, rugar er ái Paulo mái Banabas diar kusak uri rumán lotu káián tan Iudáiá i bungán aunges, ngorer diar lu longoi sang i bohboh malar no diar lu han ur ái. Má iatung i rumán lotu erei, diar sol má diará worwor. Má kándiar worwor a

13:39: Rom 10:4 **13:41:** Aba 1:5 **13:46:** Apo 3:26, 18:6 **13:47:** Ais 49:6 **13:51:** Mat 10:14; Apo 18:6

mon i irngán, pasi diar má talkai marán Iudáiá mái rung tili risán mul dik ruruna.
2 Mái sár tan Iudáiá er kápate ngoi á bál di ngo da ruruna, di bit sokoi holhol káián rung tili risán er kápte di ruruna mák long sáksáknai kándi hol suri koion da mur i boh tám ruruna.
3 Mái rugar er ái Paulo mái Banabas diaráte lala kis ák dol iatung, ngorer diar mangan mai arbin suri kán artangan ái Konom uri narsán matananu. Mái Konom sang a atumran i kándiar arbin ngo a lengwen, ngorer a tari rakrakai si diar suri diara longoi tara akiláng má matananu di pángáng suri.
4 Má matananu tili malar erei di mákái táit ngorer a hut, ki dik tam sara uri aru á boh. Te di han ur singin tan Iudáiá, má kesá boh di tur tiklik mai aru apostolo.
5 Má i malar á Ikoniám, na wa di lala ságu sang ái rung tili risán má tan Iudáiá má kándi tan pakpakta. Di ngurkai sál ngádáh da mur on suri abilbilingnai aru apostolo má bás diar mai hat.
6 Má i pákánbung ngo aru apostolo diará mánán pasi ngo da abilbilingna diar, diar má tu sangar má sár i táu uradi balis á Likonia, uri aru malar á Listara má Debi má tan kuir pokon pátmi aru malar erei.
7 Má diará arbin arkaliut mai lain arbin má iatung.

Ái Paulo a aliu pasi peu

8 Má on á malar á Listara, kesá kálámul a peu tili bung a páng on, kápte a láklák. Peu er a sukis pagas iatung i pokon ái Paulo a arbin ái,
9 má a kis án alongra suri worwor a parai ái Paulo. Mái Paulo a lala mákái kálámul erei má ák mák ilmi ngo kán ruruna a arwat ngo na asengsegeng pasi sang.
10 Má ngorer ák bin uri narsán ngo, "Awái tuang, una aptur má, má unák tur mai aru kikim!" Má káp melek sár mul má aru keken ák rakrakai, ki ák sangar i sámtur mák turpasi láklák ár má.
11 Má matananu di mákái táit a longoi ái Paulo, pasi á ngorer dik lala bin ami bát sang mai kándi wor til Likonia ngo, "Aru tili kángit tan káláu diaráte sosih ur main si git! Má diaráte tar kápán páplun, má diar min má narsá git! Ái Sius ákte sosih má! Mái Emes ákte sosih mul!"
12 Má dik puki ngis Sius dik utung Banabas mai, má ngis Emes di puki má dik utung Paulo mai, kabin ái a lala worwor si diar ái Banabas.*
13 Má rumán lotu si Sius a pátmi sár á malar. Mái koner a táilnai rung di lu lotu narsán ái Sius turán matananu, di nem i osmapak uri narsá Paulo mái Banabas, pasi dik han talka pas te kálwán bulumakau má purpur ngoro balaparip uri merei tan bulumakau. Di long pasi tan táit erei uratung i mátán kas uri malar suri ngo da osmapak mai uri narsán aru apostolo.
14 Má ngo aru apostolo ái Banabas mái Paulo diar mánán pasi ngo da osmapak uri narsá diar, ki diar má balbal kalar diar, má diará inngasi mai tarápái lusán i diar. Má diará sangar uri katbán matananu, mái Paulo a bin uri narsá di ngoromin,
15 "Matananu, suri dáh gam longoi ngoromin? Kápte ngo giur aru káláu tilami bát, giur aru kálámul bia sár ngorer i gam mul. Giur tari lain arbin uri narsá gam suri gamák tapriu alari bos tártárwán táit bia sár er gam lu lotu uri narsá di, suri gamák lotu uri narsá Káláu koner a liu áklis. Ái a aksimi naul bát má naul bim má lontas má bos táit no di liu on.
16 A támin ngo hirá be a tu mákmák palai bos matananu dik mur i kándi holhol sang,
17 mái sár kápate punmai tan táit er a inngas tar Káláu ngo a kis. A inngasi kán armámna er ák tari ráin tilamuni armongoh ur si git, má a oboi kálgun tan aun kubau má balbal suri na matuk. Má a akángái bál git mai laes má balbal mul."
18 Aru apostolo diar bit di i tan worwor

14:3: Mar 16:20; Eba 2:4 **14:5:** Apo 14:19 **14:11:** Apo 28:6 * **14:12:** Ái ***Sius mái Emes diar aru tánráu káián matananu Girik má di lu lotu uri narsá diar. Di ruruna ngo ái Sius a pakpakta si di no á kándi tan tánráu ngo tan káláu. Má di lu hol on ngo ái Emes a lu kipi worwor si Sius ur si di á tan tánráu.*** **14:15:** Sak 146:6; Apo 10:26 **14:16:** Apo 17:30 **14:17:** Ier 5:24

minái, mái sár a tuan rakrakai si diar suri tur kári matananu suri koion da osmapak uri narsá diar.
19 Ngo kándiar tu kis be iatung, namur tan Iudáiá di han hut tilada Antiok má til Ikoniám má dik totor pasi holhol kán matananu. Má matananu minái dik bás Paulo mai hat, ki dik talka ráhrai kápán páplun alari bimán malar kabin di hol on ngo ákte mat.
20 Má namur bos tám ruruna di tur kauli, ki ák aptur pas máng kaleng uranang i malar. Má arasa ur latiu, ái Paulo mái Banabas diar má han pas ur Debi.

Ái Paulo mái Banabas diar kaleng ur Antiok i balis á Siria

21 Má iatung i malar á Debi diará arbin mai lain arbin má diar má talkai marán dik ruruna. Ki namur diar má han pas til Debi má diar má kaleng uramuda Listara má Ikoniám má urada Antiok i balis á Pisidia.
22 Má diará arakrakai i bos tám ruruna má diará adikái kándi ruruna mai worwor ngoromin suri da ekesi tur dik, “Git nem i mákmák arsuar mam Káláu ami kán lolsit, mái sár gita mulán arsuar mai marán taun besang main i naul bim.”
23 Má on á tan malar erei, ái Paulo mái Banabas diar má akiláng i te tili keskeskesá boh tám ruruna suri táilna kalengna di, má namur dik ahal má dik sung má diará rusan tar di no uri limán ái Konom, koner di ruruna on.
24 Má namur diar má tangrai balis á Pisidia ki diar má hut adi balis á Pampilia.
25 Má ngo diaráte arbin mai lain arbin á Perga, ki diar má sosih uradi kon i malar á Atalia.
26 Má tilatung i malar á Atalia, ái Paulo mái Banabas diar má kis kaleng i mon uradi Antiok i balis á Siria. Antiok ái á malar tungu bos tám ruruna di rusan tar diar ái uri lalin artangan si Káláu, suri ái ák arakrakai i diar má ák táilna diar suri longoi him minái diaráte arahi má.
27 Má ngo diar tapam hut á Antiok, ngorer diar má bin talmi bos tám ruruna má diará bit di suri tan táit no ái Káláu a longoi ami katbán kándiar him, má diará para talsai ngo ái Káláu ákte pasbat i sál sur rung tili risán mul dik ruruna.
28 Má diará kis be iatung narsán bos tám ruruna pasi dolon pákánbung.

15

Kis talum ami Ierusalem

1 Má namur te kálámul di sosih til Iudáiá má dik han uranang Antiok má dik turpasi aratintin narsán boh tám ruruna, má dik parai si di ngo, “Gama kut aririu i gam sang ngorer nagogon si Moses a parai. Má ngo kápte gama longoi ngorer, ki kápte na aliu gam ái Káláu.”
2 Diar longrai ngorer ái Paulo mái Banabas pasi kápate gas i bál diar suri á worwor erei, má diará lala arkipkip mam di. Io, mái rung til Antiok di nguruk má dik hol pasi holhol ngo ái Paulo mái Banabas má te kálámul tilatung da han besang urami Ierusalem suri mákái tan apostolo má boh tátáil káián boh tám ruruna, má dák worwor mam di suri kut aririu.
3 Má boh tám ruruna til Antiok di tangan di suri kándi láklák, ngorer dik aptur pas má dik han. Má ngo di lu hanhan, di tangra pasi sál a han uri aru balis á Ponisia má Samaria, má dik atatir hanhan sur rung tili risán dikte tapriu sur Káláu. Má pákánbung bos tám ruruna tilatung di longrai arbin minái, a apturi tilik gasgas taladeng i bál di no.
4 Má ngo di han hut ami Ierusalem ái rung minái, tan apostolo má boh tám ruruna má kándi tan tátáil di árár pas di. Mái Paulo mái Banabas diar bit di suri tan táit no ái Káláu a longoi ami lolon kándiar him.
5 Mái sár te tám ruruna di tili huhu án Parisaio, di sokasman má dik parai ngo, “Ái rung tili risán, ngo di nem suri da tám ruruna sang, da kut aririu i di má dák lu mur i nagogon si Moses.”
6 Má bos apostolo turán bos tátáil kán tan tám ruruna, di longrai worwor erei má ngorer ding kis talum suri ngurkai.
7 Má ngo dikte nguruk ák dol, namur ái Petero a aptur mák parai si di ngoromin,

14:19: Apo 17:13; 2Ko 11:25 **14:22:** Apo 15:32; 1Te 3:3 **14:26:** Apo 13:1-2 **14:27:** Apo 15:4, 12 **15:1:** Gal 5:2 **15:2:** Gal 2:1 **15:4:** Apo 14:27 **15:7:** Apo 10:1-43

"Rang buhang, gam no gamáte talas ngo tungu ái Káláu a ilwa pas iau tili katbán i gam suri ina arbin mai lain arbin uri narsá di ái rung tili risán má dák longrai má dák ruruna on.

8 Ái Káláu a mánán i bál kálámul má ák inngas tari ngo a sormángát pas di mul, pasi ák urai Tanián a Pilpil uri di ngorer sár mul a longoi mam git.

9 Kápate mák git á tan Iudáiá má á di ái rung tili risán ngo git lite arsagil. Auh, kápte. A inngasi ngo git no gita ruruna i kes sár á sál. Ái Káláu kápate apilpilái bál git kabin ngo git mur i nagogon si Moses, kápte. A apilpilái bál git kabin git ruruna, má a ngorer sár mul sur rung tili risán.

10 A talas ur si git ngo nagogon si Moses, ái á lala taunán táit erei rang támin i git hirá kápdite arwat suri kipi ngorer sár mul i git kápte git arwat suri kipi. Sinih a arwat suri mur arwat pasi nagogon? Kápte kes. Má suri dáh gam nem i toh Káláu suri oboi taunán kipkip i káil i di ái rung tili risán er dikte ruruna?

11 Auh, á git á bos Iudáiá git ruruna, gitáte sengsegeng kabin i artangan bia káián ái kángit Konom Iesu. Má a ngorer sár mul a longoi mam di ái rung tili risán."

12 A be worwor no ái Petero ngorer, má namur bul ái Paulo mái Banabas diar sámtur má diará arbin talas suri tara ak-iláng ái Káláu a longoi narsá di ái rung tili risán mai lim diar, má di no di kis talum iatung, di kis pau má dik longrai.

13 Má ngo diar má te arbin talas no, ái Iakobo bul ák sámtur mák parai ngoromin,

"Rang buhang, gam longra iau be!

14 Inái sár ái Saimon Petero ákte para talsai si git suri mulán pákánbung ái Káláu a tangan di ái rung tili risán mák ilwa pas te tili di ur káián.

15 Má worwor minái si Petero a ngorer sár mul i worwor si Káláu ái Amos tám worwor tus a le on ngoromin,

16 'Rang kopkom i Dewit di ngoro kesi
rum er dikte taráp sarai á kán tan
kurtara,
mái sár namur be ina kaleng má ina
kátkátum kalengnai.
Tan kuir er ákte sengsegerwan, ina
kátkátum kaleng on,
má ina atur kalengnai nák mák kuluk.
17 Ina longoi ngorer suri án simán
matananu di er besang, da ilang má
dák ser pas iau má ina kándi Konom.
Mái rung mul tili risán iakte kilkila
pas di, di no da tapriu sur iau.
18 A ngorer á worwor a parai ái Konom a
tur talas til hirá sang ák han pang
onin.' "

19 Mái Iakobo a sopasun kán worwor mák parai ngo,

"Á iau á kak holhol a ngoromin. A kuluk ngo koion gita tok sáksáknai kándi holhol ái rung tili risán er di tapriu sur Káláu.

20 Mái sár gita le uri narsá di má giták parai si di suri koion da ani namnam tan lite dikte adurwán on kabin dikte artabar mai uri narsán angagur án káláu. Má koion da nginmi dárán ololas ngo da ani pinsán ololas di bingi má ák mon i dár on. Má koion da mur i tatalen án ararit siari.

21 Minái á tan táit a lala támin táit ur si git á bos kakun Iudáiá. Tan táit minái a kis i buk án nagogon si Moses má di lu arbin mai i bos bimán rum no, má dik lu wásái i kángit bos rumán lotu i bos pákpákán bungán aunges no tangkabin til hirá sang ák han pang onin."

22 Má bos apostolo turán tan tátáil má matananu án lotu no dik sormángát suri worwor si Iakobo, má dik hol on ngo da ilwa pas te na ru i kálámul tili katbán bos tám ruruna suri diara mur i Banabas mái Paulo uranang kaleng Antiok. Io, dik ilwa pas Sailas mái Iudas, koner di lu utngi mul mam Barsabas. Má diar aru tátáil tili katbán bos tám ruruna til Ierusalem.

23 Ki dik le i kesi pákán ram má dik tari si di. Má pákán ram erei di le on a ngoromin:

"Gim á bos apostolo má tan tátáil tili katbán bos tám ruruna til main i malar á Ierusalem, gim á rang buh gam i Karisito, gim tarwai pákán ram minái ur main narsá gam ái rung tili risán gam

15:8: Apo 10:44, 11:15 **15:10:** Mat 11:30; Gal 3:10 **15:11:** Gal 2:16; Epe 2:5-8 **15:13:** Gal 2:9 **15:16:** Amo 9:11-12 **15:20:** Kal 34:15-17; Him 17:10-16

ruruna main i bimán rum á Antiok má i aru balis á Siria má Silisia. Gim nas pas gam.

24 Gimáte longrai ngo te di han pas til main i katbán i gim uratung i narsá gam, má á gim kápte gim sormángát pala di mai worwor er di parai si gam má ák tok sáksáknai bál gam má gamá sir kunán.

25 Má ngorer gimá ilwa pasi aru kálámul minái má gimá sormángát no suri tarwa diar tiklik mam Banabas mái Paulo. A bop i bál gim mam Banabas mái Paulo má ngorer mul á gam.

26 Aru kálámul minái diar aru tám toptop si kángit Konom Iesu Karisito, má diar lu sonai rangrangas káián matananu sur Konom.

27 Pasi á ngoromin, gimá dos pala Iudas mái Sailas suri diara atumran i worwor min gim le on uri narsá gam.

28 A kuluk uri kángim holhol má hol káián Tanián a Pilpil mul suri koion gima oboi lala taun i káil i gam suri nagogon si Moses. Gim sung gam sár ngo

29 koion gama ani namnam tan lite dikte adurwán on kabin dikte artabar mai uri narsán tan angagur án káláu,
má koion gama nginmi dárán ololas
ngo gama ani pinsán ololas di bingi mák mon i dár on,
má koion gama mur i tatalen án ararit siari.

Na lain tatalen ngo gama elah alar noi bos tatalen minái má koion gama káu on. Ngorer sár á kángim worwor uri narsá gam."

30 Má namur bos apostolo má bos tátáil di tarwa pala Paulo di uranang kaleng Antiok. Má ngo dikte hut iatung, dik bin talmi bos tám ruruna má dik sua tari pákán ram ur si di.

31 Má ngo di wásái pákán ram erei, a apturi tilik gasgas taladeng narsá di suri worwor di longrai uri sosodukul i di.

32 Mái Iudas diar ái Sailas diar sang mul diar mánán i arbin mai lain arbin, diar lu lala inau i di má diará lu sosodukul i kándi ruruna i Iesu.

33 Má ngo rung til Ierusalem dikte káling kis ák mongmong má, ki tan tám ruruna dik asosah i di mai bál matau má tarwa kalengna di urami Ierusalem narsá rung er dikte tarwa pala di tungu.

34 [Mái sár ái Sailas a hol on ngo na lu kis be á Antiok.]

35 Ngorer mul ái Paulo mái Banabas diará káling kis ák dol má á Antiok, má iatung diar lu tángni bos tám arbin má bos tám aratintin, má diará lu him tiklik mam di suri arbin má aratintin mai pinpidan si Konom narsán matananu.

Ái Paulo a turpasi kán áruán láklák

36 Má ngo diaráte káling kis ák dol iatung, ái Paulo ák parai si Banabas ngo, "Apong Banabas, iau hol on ngo gitara aptur pas, má gitaráng kaleng uri boh malar erei gitar má te arbin ái á tungu mai pinpidan si Konom, má gitarák laumái rang tur gitar er dikte hutngin ruruna. Gitara laum di suri gitarák talas uri kándi kis ngo a rakrakai pagas i kándi ruruna ngo kápte."

37 Ái Banabas a hol on ngo a kuluk á ngorer, mái sár a nem i Ioanes Marko suri ditula tiklik no on á inan erei.

38 Ái sár ái Paulo a hol on ngo kápate nokwan kabin tungu a táu alar diar á Pampilia má kápate tiklik mam diar suri arahi him dituláte han suri longoi,

39 pasi á ngorer diar má lala wor arkuh má diar má tur arsagil. Ái Banabas a top pasi limán ái Marko má diará roh uri mon urada i sim á Saipárás.

40 Mái Paulo bul ák ilwa pas Sailas suri diara tiklik, má ngorer boh tam ruruna di rusan tar diar uri lalin artangan si Konom ki diará han pas.

41 Mái Paulo diar diará han tangrai aru balis á Siria má Silisia, má diará arakrakai i boh tám ruruna i tan malar iatung.

16

Ái Timoteo a tiklik mam Paulo mái Sailas

1 Ái Paulo diar ái Sailas diar lu hanhan má diará tapam hut ami i malar á Debi, má namur diar má sorliu ur Listara. Má iatung diar má bana pas Timoteo, kes tili

15:28: Mat 23:4 **15:37:** Apo 12:12, 25 **15:38:** Apo 13:13; Kol 4:10 **16:1:** Apo 14:6; 2Ti 1:5

di á bos tám ruruna. Mámán ái Timoteo a tah Iudáiá má ái mul a tám ruruna, ái sár ái kákán a kálámul tili risán.
2 Má tan tám ruruna til Listara má Ikoniám dik mák Timoteo ngo a lain kálámul.
3 Ái Paulo a nem i Timoteo suri ditula láklák tiklik suri ámrai lain arbin, má ngorer ák top pas Timoteo áng kut aririu on. Ák longoi ngorer ái Paulo suri agasgas pasi holhol káián tan kakun Iudáiá on á tan malar erei, káplabin tan kálámul no erei dikte talas uri kákán ái Timoteo ngo a kálámul tili risán má kápate kut aririu i natun. 4 Mái ruktul er ái Paulo ditul, ditul láklák tangrai tan bimán rum má para talsai narsán tan tám ruruna á holhol ngorer dikte sormángát on i tan apostolo má tan tátáil án lotu di lu kis á Ierusalem, má ditul má parai mul si di ngo da mur on.
5 Má ngorer tan boh tám ruruna ák rakrakai hanhan i kándi ruruna. Má keskeskesá bung, wáwás uri matananu si Káláu ák lu pakpakta hanhan mul.

Kilkil til Makedoniá

6 Ngorer ái Paulo mái Sailas mái Timoteo ditul láklák sár tangrai balis á Pirigia má Galatiá. Má kápte ditul ámrai pinpidan i kuir bim á Esiá kápkabin Tanián a Pilpil a tur kalar ditul. Pasi á ngorer ditul má tungai láklák sang,
7 ki ditul má purut i arpangia i balis á Misia. Ditul má tohoi suri ditula sol uri kuir bim á Bitinia, mái sár Tanián ái Iesu kápate mángát pas ditul.
8 Ngorer má ditulá epna pala Bitinia má ditul má tu láklák tangrai balis á Misia uradi malar á Toroas.
9 I pákán libung erei, ái Paulo a mákái kesi mákmák, má mákmák erei a mákái a ngoromin. A mákái mámáhat kálámul til Makedoniá a sámtur i mátán táil mák lala sungi ngo, “Awái! Una lákám be ur main Makedoniá narsá gim má unák tangan gim.”
10 Ái Paulo a be mákái mákmák ngorer, má káp melek sár má gimá ser sálán inan ur Makedoniá, kabin gimáte talas má ngo ái Káláu a kilkila pas gim suri gima ámrai lain arbin uri narsán matananu tilatung.

Ái Lidia a pukdai kán liu

11 Ngorer gimá roh uri mon, má gimá aptur alari malar á Toroas máng kihnga nokwan i gim á kihkih tálángnai sim á Samoteres. Ngorer gimá hut iatung be, má uri áruán bung on gimá han átik á Neapolis.
12 Má tilatung gimá tangrai sál urami Pilipoi. Pilipoi ái á tilik bimán rum on á balis á Makedoniá a han i ngisán. Má bimán rum er matananu Rom di lala kis ái, má gimá kis pas te bung mul iatung on á malar erei.
13 On á bungán aunges gim so alari mátán sál on á malar er uradi risán dan. Gim hol on ngo a mon i kuir pokon erei tan Iudáiá di lu hau talum ái suri sung. Gimá tapam hut iatung i risán dan má gimá banai boh wák dikte kis talum má. Má pasi á ngorer gimá kis pas di má gimá worworwor mam di.
14 Má kes tili di á tan wák erei ngisán ái Lidia a tah Taitira. Ái wák erei a tám sirsira, a lu sirai sepen kaen a kás erei a tuan songap i mátán. Mái Lidia a lu lotu uri narsán ái Káláu. I pákánbung er ái Konom a apislai holhol si Lidia suri longra pasi worwor ái Paulo a tunga parai,
15 má ngo ákte kipi arsiu tiklik mam rung di kis i kán rum, namur ák el pas gim uri kán rum má kán arsik a ngoromin, “Ngo gamáte hol on ngo iakte ruruna muswan i Konom, ki gama lákám uranang i rum má kis tiklik mam gim.” Má ák lala totor pas gim, ngorer gimá han kis narsá di.

Wák án toptop a porta on i sápkin tanián

16 Kesi bung mul gimáte lu han uratung i pokon án sung. Gimá lu hanhan ngorer, má gimá arbana mai kesi wák án toptop a porta on i sápkin tanián, má matngan tanián erei a lu tángni wák suri para táilnai táit na hut uri narsán kálámul. A lu longoi ngorer á wák erei mák lu apángái lala pirán tabal singin tan kálámul, má pirán erei ur kándi ái rung di kátlán.
17 Wák erei a mur i Paulo tiklik mam gim má kán tungai bin ngoromin, “Tan kálámul minái á di á bos tám arardos si

16:2: Pil 2:19-22 **16:4:** Apo 15:23-29 **16:6:** Apo 18:23 **16:17:** Mar 1:24

Káláu Sorsorliu imi sang. Di arbin talas uri narsá gam suri ngo ngádáh gama sengsegeng ngoi."

18 Má wák minái a lu longoi ngorer i marán bung sang. Má ngorer ák sák i bál ái Paulo mák aririu kaleng ák dánrai sápkin tanián ngoromin, "I ngisán ái Iesu Karisito iau dos pala iáu ngo una so alari wák er!" Má sápkin tanián a so alari i pákánbung erei sang.

19 Mái rung di kátlán i wák erei di mákái ngorer má dik mánán pasi ngo kándi sál án kip pirán tabal ákte batbat má. Ki ngorer dik tola pas Paulo mái Sailas má dik talka ráhra diar uri mátán táil i bos tám nagogon i lol malar di lu hauhau talum ái,

20-21 má dik parai si di ngo, "Aru kakun Iudáiá minái diar inatri tan lite tatalen kápate arwat ngo git á matananu til Rom gita mur on. Aratintin minái a orkoi holhol káián matananu má dik lala ororok."

22 Má lala morongnau di lu binbin má tur talum suri up Paulo mái Sailas. Io, ngorer tan tám nagogon di ardos ngo da taráp palai lusán i diar má dák lala tas diar.

23 Má namur ngo dikte rapis sáksákna diar, di obop diar uri rumán batbat kalar, má dik artari uri narsán tám ololoh ur on á rumán batbat kalar suri ololoh kulukna diar diara káp táu.

24 A longrai arardos ngorer ái tám ololoh ki ák dung Paulo mái Sailas urami sang i lolon batbat kalar, má ák long páptai bos kik diar mai aru sepen kubau.

Tám ololoh án rumán batbat kalar a arkeles liu

25 Ngorer i katbán tihlo ái Paulo mái Sailas kándiar tu sung má parpara agas mai saksak uri narsán ái Káláu, má tan lite rung di kis iatung i rumán batbat kalar kándi tunga longra pagas diar.

26 Má tiling kunkun taladeng a hut án asodar narsá di mák gunái rumán batbat kalar erei mák lala gunrai pálkibán rum. Má káp melek tan mátán sál tili rumán batbat kalar a pasbat bia, má ngorer mul tan kamkabat di kápti keken tan kálámul mai a ulát no.

27 Má ngo tám ololoh ák pán pas tili boptin má ák mákái tan mátán sál uri rumán batbat kalar ákte pasbat má, ki ák hol on ngo bos rung di kamkabat dikte so pas má dikte táu, pasi ák sas pasi kán dolon is tili kuán mák eran suri sogar bing kalengnai mai.

28 Mái sár ái Paulo a lala wakwak sang mák bin ngo, "Tám Ololoh, koion una up bing iáu! Kápte kes tili gim a táu, gim minái no sang á gim."

29 Má tám ololoh a bin suri dák uri atalsa di, mák sangar i rut urami polgon rum ák mák Paulo mái Sailas, ki ák pur dirtapul uri narsá diar mai ráuráuwas má mátut.

30 Io, ák lam aso pas diar má ák gálta ngo, "Be, rugar mer, dánih ina longoi suri inak liu má?"

31 Diar longrai ngorer má diará kosoi ngoromin ngo, "Una ruruna sár i Konom Iesu ki unáng kipi araliu, á iáu tiklik mam rung di kis i kam rum."

32 Má ngorer diar parai midán ái Konom uri narsán tám ololoh má uri narsá rung erei di lu kis iatung i kán rum.

33 I án pákánbung erei sang, tám ololoh a long pas diar mák gorsai tan bupsán iriris i kápán páplun i diar. Ngo ákte longoi mam diar ngorer, má namur tám ololoh mái rung no di lu kis tiklik mai, di kipi arsiu.

34 Má namur tám ololoh a long pas Paulo mái Sailas uri kán rum mák tabar diar mam te namnam. Ái mái rung di lu kis tiklik, di lala gasgas kabin dikte ruruna má i Káláu.

35 A be kábungbung má, ki bos tám nagogon di dos palai tan tátáil kán tan kuir sulu uri narsán tám ololoh mai worwor talas ngoromin, "Una pálás palai aru kálámul er, diarák sengsegeng má."

36 A longrai worwor talas ngorer ái tám ololoh, ki ák para talsai si Paulo ngo, "Bos tám nagogon dikte parai ngo gauráte sengsegeng má. Ngorer gaura so má gaurák han mai matau."

37 Mái sár ái Paulo a parai ngoromin uri narsán tan tátáil ngo, "Rung er kápte di nagogon i giur suri ngo dák ser pas te sápkin giur má te longoi. Suri dáh dik tas

16:20-21: Mar 13:9 **16:22:** 2Ko 11:25; 1Te 2:2 **16:27:** Apo 12:18-19 **16:30:** Apo 2:37

sáksákna giur i mátán matananu má dung giur i rumán batbat kalar? Giur a mon i kángiur nokwan arwat mai matananu til Rom, má kápate arwat ngo da longoi ngorer mam giur. Má minái dik nem ngo da asengsegeng kodongna giur? Auh, kápte sang! Á di sang á bos tám nagogon da lákám ur main má dák pálás pala giur suri giurák so alari pokon min."

38 Má tan tátáil kán tan kuir sulu di longrai ngorer ki ding kaleng má dik atatir narsán tan tám nagogon suri worwor a parai ái Paulo. Má ngo di longrai ngo diar aru kálámul ngorer i tan matananu til Rom, di lala hol konngek má dik bunbun.

39 Má pasi á ngorer á di sang dik han uranang i rumán batbat kalar má dik ot keskam uri narsá Paulo mái Sailas. Má namur dik aso pala diar má sung diar ngo diara han má alari kándi malar.

40 Ái Paulo mái Sailas diará han pas alari rumán batbat kalar, ki diar má kaleng mul uri nián ái Lidia. Má iatung diar má banai bos tám ruruna má diar má inau i di má arakrakai i bál di, ki namur diar má han pas alari malar.

17

Ái Paulo a arbin á Tesolonika

1 Má ngorer ái Paulo mái Sailas diar má láklák sorliu i aru malar á Ampipolis má Apolonia má diará tapam hut i malar á Tesolonika i pokon a mon i rumán lotu ái káián tan Iudáiá.

2 Ái Paulo a mur i kán tatalen sang a lu longoi mák han uri rumán lotu minái suri nguruk tiklik mai bos kálámul. Má a longoi ngorer i atul á bungán aunges, mák parai pinpidan tili Buk Tabu

3 mák pálási sálán pinpidan er a worwor suri Mesaia, kálámul ái Káláu a ilwa pasi mák asosah on suri na long pas kalengnai kán matananu. Pinpidan a parai ngo Mesaia na áslai rangrangas má nák mat má nák liu kaleng mul tili minat. Má ák para talsai mul ái Paulo si di ngo, "Ái Iesu sár á kálámul minái iau worwor suri, má onin iau para aposoi si gam ngo ái sár á Mesaia."

4 Te tili di dik ruruna i worwor si Paulo mái Sailas má dik pukdai kándi liu. Má marán tátáil án wák tili malar er má tilik kunlán pápir án matananu tili risán, rung min tungu di turpasi lotu uri narsán ái Káláu kán tan Iudáiá, má onin di no má, dik paptauni kándi ruruna mai ruruna i Iesu ngo ái á Mesaia.

5 Mái sár tan Iudáiá di mákái ngorer má dik lala bálsák, pasi dik bin talmi tan sápkin kálámul di lu kis bia iatung i pokon án sirsira, má dik bit sokoi bál tan sápkin kálámul minái, pasi dik sol uri rum si Iason ngo da talka aso i Paulo mái Sailas má lam diar uri narsán tan kálámul sara.

6 Má ngo kápdite ser pas diar iatung i rum erei, ki ngorer dik tu tola pas Iason tiklik mai rang turán ái rung di ruruna i pinpidan. Má dik talka di uri narsán bos tám nagogon má di lala bin má dik parai ngoro minái, "Bos kálámul minái dikte pukdai lain kis kán matananu i naul matmatngan pokon no uri sápkin kis, má dik han hut mainái i kángit malar suri long bengta git mul.

7 Mái Iason a kebepta di i kán rum. Má ái rung minái kápdite mur i nagogon káián kángit kabisit ái Kaisar. Di sang di parai ngo gita mur i lite kabisit ngisán ái Iesu."

8 Má matngan worwor ngoro minái ák bit sokoi bál matananu má bos tám nagogon tili malar mul, má ák lala mos i bál di.

9 Má bos tám nagogon dik parai si Iason tiklik mai rang turán suri ngo da pormi nagogon, má ngo dikte longoi ngorer ki dik asengsegeng pala di má dik han.

Matananu Beria di nem i lain arbin

10 Ngo ákte libung má, bos tám ruruna dik sangar i tarwa pala Paulo mái Sailas ur Beria. Má ngo diar má te hut, ki diar má han urami rumán lotu kán tan Iudáiá suri diarák arbin narsán matananu mai pinpidan.

11 Matananu Iudáiá min kápdite ngoro tan Iudáiá til Tesolonika. Rung min di pasbat i kándi hol pasi worwor si Paulo má dik laes suri longrai. Di gasgas suri longra pasi kán worwor, má dik nánwái kán worwor turán Buk Tabu i bosbos bung

17:7: Luk 23:2; Ioa 19:12

no suri da mánán pasi kán worwor ngo a támin muswan ngo kápte.

12 Má pasi á ngorer marán Iudáiá di ruruna, má marán mul ái rung tili risán di ruruna, tan wák a pakta i ngis di má marán i káláu mul.

13 Má ngo te tan Iudáiá til Tesolonika dikte longrai má mánán pasi ngo ái Paulo a arbin mai midán ái Káláu adi malar á Beria, ki á di mul dik han uri malar á Beria má dik bit sokoi bál matananu tili malar minái, má dik apturi bál mos i katbán i di.

14 Má bos tám ruruna di mákái ngorer má káp melek sár mul dik sangar i tarwa Paulo uradi kon suri na ser mon. Mái sár ái Sailas mái Timoteo diar má lu kis besang á Beria.

15 Má ái rung di tarwa Paulo di tiklik mai átik á Aten, ki ding kaleng mai worwor talas si Paulo ur si Sailas mái Timoteo ngo diara sangar melek i mur suri diarák banai mul.

Ái Paulo a arkipkip mai bos tám aratintin til Aten

16 Ái Paulo a kis mona Sailas mái Timoteo á Aten. Má ák lala sák i kán liu suri mákái ngo a lala marán i tantanián bos káláu on á malar erei,

17 pasi ák han urami rumán lotu má ák ngurkai táit minái mai bos Iudáiá mái rung tili risán di lu lotu uri narsán ái Káláu. Má ngorer mul i kuir pokon án sirsira a lu worworwor i bosbos bung tiklik mam rung ngo di lu sorliu iatung i pokon erei.

18 Mái Paulo a arkipkip mai bos tám aratintin kán bos Epikureu má Sitoik,* má te tili di dik parai ngoro minái, “Dánih a lu parai á tám minminok mat minái?” Má te bul di parai ngo, “A nem gut ngo na sisdo tari te lite káláu tilatung i risán ur main si git.” Di parai ngoro minái kabin ngo ái Paulo a arbin mai lain arbin sur Iesu má kán apaptur kaleng tili minat.

19 Má ngorer dik lam pasi suri da longrai á bos tám mánán tili kaunsel di lu kis talum ami pungpung á Areopago† má dik parai ngoro minái singin, “Gim nem i mánán i hutngin aratintin minái.

20 Ukte tari hutngin mánán uri kángim alalongra má gimá nem ngo gima talas uri sáláń.”

21 (Rung til Aten má bos temes mul di lu kis iatung, di lu talar sár mai worngai tan hutngin alalongra er dikte lu longrai singin tan lite. Má kándi talar sár ngoro minái i bosbos bung no sang.)

22 Má ngorer ái Paulo ák sámtur i mátán táil i rung di lu kis talum á Areopago mák parai si di ngoromin,

“Gam á matananu til Aten, iau mákái ngo gam lala mánán sang i lotu,

23 kabin i pákánbung iau salsaliu iau mákái marán nián osmapak main i katbán i gam. Má iak han mák pasi mul i kes alatung, má iau wásái worwor talas er di le on a parai ngoro minái ngo ‘Uri narsán káláu kápgimte mánán on’. Má minái iak nem i para talsai uri narsá gam á Káláu erei kápgamte talas ur on.

24 “Ái Káláu a aksimi naul matmatngan pokon má tan táit no di kis i lolon. Má kabin ái a Konom káián naul bát má naul bim, kápte a lu kis i rum er tekes a longoi.

25 Káp kán te sáhár sur tekesi táit ngo gima tángni kán sáhár mai, ái sár ái a támri matananu no mai liu má ák lu tángni kángit sáhár.

26 Tili kesi kámpup git sár a akopkom pasi bos kabinhun no mák tam sara di uri kunlán naul bim. Má hirá sang, kápte be akaksim a kis, ákte hol páksi kándi pákánbung suri da liu on má ák akiláng i kándi tan kuir bim keskeskes.

17:17: Apo 18:19 * **17:18:** Bos kálámul di lu mur i aratintin si ***Epikureu, di lu tipar masiknai tan táit a lu agasgas pasi bál di, kabin di ruruna ngo laes erei ái á lala támin táit on á liu main i naul bim, má di lu elah palai rangrangas má mátut. Má tan Sitoik, di ái rung di mur i holhol si Seno, koner a parai ngo káksiai ngo kálámul a gáu i bál suri kesi táit ngo a áslai rangrang, koion na engenges suri. Na tu kátlán i kán liu sár tili kán hol masik, má koion na engenges suri kápán páplun ngo suri ásásla a áslai.*** † **17:19:** ***Areopago ngisán pungpung a kis i malar Aten i balis á Girik. Bos kálámul pakta til Aten di lu kis talum ngorer i kaunsel on á pungpung minái. Má kaunsel minái di utngi mul ngo Areopago.*** **17:24:** 1Ka 8:27; Apo 7:48 **17:25:** Sak 50:12 **17:27:** Sak 145:18; Ier 23:23

27 A longoi ngorer ái Káláu kabin a
nem on ngo da ser be suri, má te ngoi gut
da salsalum má dák ser pasi. Mái sár ái
Káláu kápate kis tepák, wa er pátum sár i
git keskeskes,
28 kabin ái á káplabin ák mon i kángit
liu má ák mon i kángit rakrakai. Áá, ái á
káplabin i git. A ngorer di parai á te á bos
tám mánán kamu ngo, 'Git á rang kopkom
sang i Káláu.'
29 "Má ngo git rang kopkom i Káláu,
koion gita hol on ngo ái a ngoro
tártárwán táit a hut tili holhol kán
kálámul sár, má dik sawi mai gol ngo
siliwa ngo dikte kanbái tili hat.
30 Tungu ái Káláu a hol lákái bos sápkin
tatalen matananu di longoi mai ngul, mái
sár onin ákte worwor rakrakai uri narsán
tan kálámul i bos kuir no ngo da hol kaleng
alari kándi sápkin má tapriu má sur Káláu.
31 Áá, a kuluk ngo matananu da hol
kaleng kabin bungán nagogon ái Káláu
ákte put páksi má, má ákte akiláng páksi á
kálámul er na nagogon i naul matmatngan
pokon, má kán nagogon na nokwan má
nák arkip no. Ki ngádáh git mánán ngoi
ngo tan táit minái na tapam hut muswan
ngorer a parai? Ái Káláu a tus inngas tari
tám nagogon er mai aptur kalengnai tili
minat."
32 Má ngo di longrai arbin suri aptur
kaleng tili minat, te tili di di tartar re-
tret má dik nongna Paulo, má te tili di
dik parai ngoromin, "Una bali puksai táit
minái u parai. Gim nem i longra iáu i
tekesi lite bung bul."
33 Má ngo a longrai worwor erei ái
Paulo, ák aptur pas alar di.
34 Mái sár te kálámul til Aten di ruruna
sang i worwor si Paulo má dik mur on. Má
imi katbán i di, kes tili tan tátáil di lu kis
talum á Areopago, ngisán ái Dionisius, má
kesi wák ngisán ái Damaris, má te mul.

18

Ái Paulo a banai taun á Korin suri lain arbin

1 Namur sár a kaptur til Aten ái Paulo
mák han purut á Korin.
2 Má iatung Korin má, ák banai kesi
kakun Iudáiá ngisán ái Akuila ákte hutn-
gin hut til Itali, diar ái Pirisilá kán wák.
Ái Akuila a káhái ái mámán ada i balis
á Pontás. Má namur a aptur til Pontás,
pokon a páng ái, mák han hut i bimán
rum á Rom i balis á Itali. Má ngorer diar
mokson má han pas til Rom kápkabin tilik
pakpakta til Rom ngisán ái Kalaudius ákte
artari palai tan Iudáiá no suri da aptur
alari malar á Rom. Má ái Paulo ák han suri
mák diar mokson
3 má áng kis mam diar. Ditul má him
talum kabin ditul no kánditul talar sár mai
kesi matngan him, ngorer ditul lu babaut
kápán ololas uri pálpálih suri apáng pirán
tabal nák arwat mai kánditul liu. 4 Má on
á tan bungán aunges iatung i rumán lotu
káián tan Iudáiá, ái Paulo a lu arkipkip mai
tan Iudáiá má mai rung tili risán mul, mák
lu tohoi talka pasi kándi holhol suri dák
ruruna.
5 Má i pákánbung ái Sailas mái Timoteo
diar tapam hut til Makedoniá, ki ái Paulo
ák turpasi tari má kán kunlán pákánbung
suri arbin mai pinpidan má suri taswa
timani uri narsán tan Iudáiá ngo ái Iesu a
Mesaia.
6 Má ngo di rongrongas kalar uri Paulo
má dik para sáksáknai, ái Paulo a balbal
kalar mai luhrai lusán palai mohok uri di
mák parai ngoromin, "Iakte sengsegeng
alar gam á iau! Gam sang gamáte talka
pasi rangrangas uri gam, má dár gam na
uri káil i gam sang má gama kipi ardok ur
on! Inái ina kaptur til main alar gam má
inak han arbin narsán rung tili risán."
7 Má ngorer ák han alar di mák han kis
i rum káián kesi kálámul tili risán ngisán
ái Titius Iastus. Ái konomin a lu lotu uri
narsá Káláu, má kán rum a pátmi sár i
rumán lotu káián tan Iudáiá.
8 Má kesi kálámul a tátáil tili rumán lotu
erei, ngisán ái Kirispus. Ái tiklik mam
rung no mul di lu kis i kán rum, di ruruna i
Konom. Má marán kálámul tilatung Korin
di longrai arbin si Paulo ki dik ruruna má

17:29: Ais 40:18-20, 44:10-17; Apo 19:26 **17:31:** Sak 96:13 **18:2:** Rom 16:3 **18:3:** Apo 20:34 **18:5:** Apo 17:14-15 **18:6:** Apo 13:46, 51, 20:26

ding kipi arsiu.
9 Kesi libung, ái Paulo a mihmih. Má on
á mihmih erei a longrai ngo ái Konom a
wor mai mák parai singin ngo, “Koion una
mátut. Una tungai arbin sár má kápte una
kis pau mul
10 kabin á iau gitar no, má kápte kes na
tipar iáu má nák up iáu kabin páráng i
kálámul almain i bimán rum min di kaiak.”
11 Má ngorer ái Paulo a kis pasi kesá bet
mai tigán iatung Korin, má ák aratintin
mai pinpidan si Káláu i katbán matananu.
12 Má i pákánbung sár ngo lolsit til Rom a
obop Galio ák pakpakta máng kátlán i balis
á Girik, bos tátáil kán tan Iudáiá di tur
talum má dik tola Paulo má dik lami uri
mátán táil i pakpakta erei suri na nagogon
on. Dik lu tur má dik parai ur on ngo,
13 “Kálámul minái a totor pasi matananu
suri lotu uri narsá Káláu i lite sál a ger alari
nagogon til Rom.”
14 Má i pákánbung erei ái Paulo a eran
suri na wor, mái sár ái Galio ák teken
turpasi wor mák parai singin tan Iudáiá
ngo, “Ngo gam á tan Iudáiá, gam bálsák uri
kálámul minái suri sápkin a longoi, ngo a
kengen ngo a pakta, ngorer a nokwan ngo
ina longra gam.
15 Mái sár gam arkipkip mai wor suri
tekesi ngisán kamu káláu má suri nagogon
kamu sang. Na! Iau matai longra gam
á iau! Á gam sang gama anokwai mam
gam.”
16 A be parai ngorer ái Galio, ki ák dos i
kán tan tám arup má dik tipar pala di tili
nián nagogon.
17 Má ngo tan Iudáiá di mákái ngorer ki
dik rongrongas kalar, pasi dik ilang sur
Sostenis, koner a hutngin tátáil i rumán
lotu káián tan Iudáiá, má dik ubi iatung i
mátán sál i nián nagogon. Mái sár ái Galio
kápte a engenges suri táit di longoi mam
Sostenis.

Arahrahi áruán láklák si Paulo má turtur pasi kán átuil láklák

18 Ákte wat má i táit er di longoi mam
Paulo, má namur áng kis pas te bung
be mul á Korin, má namur ái Paulo mái
Akuila mái Pirisilá ditul eran suri sa i mon
ur Siria. Má ngorer ditul aptur alari tan
tám ruruna má ditul má sosih uradi kon á
Senkiria. Ki iatung Senkiria a kumur palai
nihun ái Paulo kabin suri oror ákte longoi.
Má ngo ákte longoi ngorer, ditul má kis i
mon ur Siria.
19 Ditul má lu hanhan ngorer má ditul
má masar i malar á Epeso, má ditulá
arsagil má iatung. Ái Paulo ák han pas alar
Akuila diar mokson, má ái ák han uramuni
rumán lotu mák arkipkip mai tan Iudáiá.
20 Io, te sár tili di di worwor mai ngo na
kis pas te bung be mul mam di, mái sár ái
Paulo kápate sormángát.
21 Má i pákánbung má ngo a han alar di,
ák parai si di ngo, “Koran má ái Káláu a
nem on ngo ina kaleng sur gam, ki erár má
inang kaleng.” A be parai ngorer ái Paulo
ki ák sa má uri mon má ák han alari malar
á Epeso.
22 Ngo ákte masar á Sisaria ái Paulo,
ngorer ák utliu urami Ierusalem mák han
árár pasi tan tám ruruna iatung. A be
longoi ngorer ki ák sosih kaleng ur Antiok.
23 Má ngo ákte marán á bung palai
iatung, a aptur tilatung mák han tangrai
bos malar i aru balis á Galatiá má Pirigia
mák inau má arakrakai i tan tám ruruna
no i aru balis erei.

Ái Apolos a tám mánán uri pinpidan

24 Kesi kakun Iudáiá ngisán ái Apolos a
páng á Aleksadaria ada i balis á Aigipto,
má ngorer ák han purut á Epeso. Kálámul
min a tám mánán uri pinpidan tili Buk
Tabu, má i pákánbung a lu aratintin, a tuan
lu siror sang i kán worwor.
25 Te dikte atintini suri Sál si Iesu, má
kabin a málmálas i bál suri, ngorer ák lu
atintini tan kálámul suri tan táit a longoi
ái Iesu. Má tan táit no a atintin di mai
a nokwan, ái sár a tu mánán masik i kán
arsiu ái Ioanes má kápte be a mánán suri
arsiu káián Tanián a Pilpil.
26 Má áng kusak uri rumán lotu mák
mangan mai arbin uri narsán matananu.
Má ngo diar longrai ngorer ái Pirisilá mái
Akuila, ki diará lam pasi uri kándiar rum
má diará lain taswa timani Sál si Iesu uri
narsán.

18:10: Ios 1:9; Ais 41:10 **18:18:** Lál 6:18; Apo 21:24

27 Má namur ái Apolos ák lu holhol on
má ngo na han ur Girik. Má ngo tan
tám ruruna til Epeso dikte mánán pasi kán
holhol, ki dik arakrakai on suri ngo na
han sang, má dik tángni mai le i pákán
ram uri narsán tan tám ruruna á Girik suri
da agasgas pasi bál erei ngo na hut narsá
di. Má i pákánbung a hut, ái Apolos a lala
tangan rung er ái Káláu ákte tangan di
tungu má dik ruruna.
28 A rakrakai mai aratintin i mátán
matamata suri taswa timani ngo holhol
kán tan Iudáiá kápate nokwan, má ák
inngas tari mul tili Buk Tabu ngo ái Iesu
sang, ái á Mesaia.

19

Ái Paulo a banai rung di ruruna i aratintin si Ioanes Tám Arsiu

1 Má i pákánbung ái Apolos a kis be á
Korin, ái Paulo a láklák tangrai katbán
balis á Esiá má ák han hut i malar á Epeso.
Má iatung a banai tan tám ruruna
2 má ák gátna di ngo, “Be, i pákánbung
gam ruruna, gamáte kipi mul i Tanián
a Pilpil?” Ki á di di kokos ngo, “Auh,
kápgimte longra te on ngo a mon i Tanián
a Pilpil.”
3 Ái Paulo a longrai ngorer ki ákte lu bali
gálta di ngo, “Má matngan arsiu ngádáh
er gam kipi?” Ki dik parai ngo, “Matngan
arsiu sár si Ioanes Tám Arsiu á gim kipi.”
4 Mái Paulo a para talsai si di ngo, “Arsiu
si Ioanes a akiláng suri ngo kálámul ákte
tapriu alari kán tan sápkin tatalen. Mái
Ioanes a parai singin matananu ngo da
ruruna i koner a murwa pasi, war ái Iesu
sang.”
5 Ngo dikte longrai ngorer, ki ding kipi
arsiu i ngisán ái Konom Iesu uri akiláng
ngo dikte ruruna tus on.
6 Má ngo ái Paulo a oboi aru limán i
di keskeskes, ki ák porta i di á Tanián a
Pilpil, má dik lu parai toltolom worwor má
dik lu para tusi midán ái Káláu uri narsán
matananu.
7 Má di no di tara sángul mai aru á
kálámul.

Rang natun ái Sikewa

8 Ái Paulo a han uri rumán lotu kán tan
Iudáiá mák mangan mai arkipkip mam
rung iatung i rumán lotu suri lolsit si
Káláu, mák lala abálbál pas di suri da
ruruna on. A longoi ngorer arwat mai atul
á kalang.
9 Mái sár te tili di a laklak i bál di má
dik ilang taladeng má dik worwor sáksák i
mátán táil i matananu suri Sál si Iesu. Má
ngorer ái Paulo ák lam pas rung di ruruna
uri rumán kis talum si Tiranus. Má iatung
di nguruk i bosbos bung
10 arwat mai aru á bet. Má ngorer
matananu no di kis i balis á Esiá, bos
Iudáiá mái rung tili risán mul, di longrai
pinpidan si Konom.
11 Mái Káláu a longoi tan hutngin mat-
ngan akiláng mai limán ái Paulo, má mat-
ngan akiláng erei matananu di mákái má
dik sodar on.
12 Má bos sepen kaen káián ái Paulo di
sas pasi tili páplun má dik páptai i tan
sasam má dik liu, má bos sápkin tanián di
táu alar rung er di porta i di.
13 Má te Iudáiá di lu láklák tangrai malar
suri long palai sápkin tanián tili rung er
a porta i di á sápkin tanián, di mul di
tohoi suri him mai ngisán ái Iesu. Má dik
parai singin tan sápkin tanián ngoromin,
“I ngisán ái Iesu, ái koner ái Paulo a lu
arbin mai, gim dos pala gam.”
14 Má on á malar á Epeso kesi kálámul a
kis ái, má a pakpakta kán tan tám osmapak
káián tan Iudáiá, ngisán ái Sikewa. Má ahit
á natun káláu, má rang natun er di lu tipar
palai sápkin tanián. Má kesi bung di tohoi
suri longoi ngorer mul mai ngisán ái Iesu.
15 Mái sár sápkin tanián a worwor mam
di mák parai si di ngo, “Iau mánán i Iesu
má iau talas uri Paulo. Má gam, gam tara
dáh?”
16 Má kálámul a mon on i sápkin tanián a
roh uri di mák lala up sáksákna di má dik
hiru. Ák taráp sarai lusán i di má dik táu
alari rum er mai kunsin i di.

Di os sarai bos buk án latlat má wah

18:28: Apo 9:22 **19:1:** 1Ko 3:6 **19:2:** Apo 8:16 **19:4:** Mat 3:11 **19:6:** Apo 8:17, 10:44, 46 **19:11:** Apo 14:3 **19:12:** Apo 5:15 **19:17:** Apo 5:11

17 Má arbin ur on á arup minái a sangar
i han arkaliut iatung i malar á Epeso. Má
matananu Epeso no, tan Iudáiá má tan
rung tili risán, di pángáng suri longrai
arup erei, má dik rumrum má dik árngai
ngisán ái Konom Iesu.
18 Marán rung dikte ruruna til tungu di
para aposoi kándi sápkin tatalen i mátán
matananu.
19 Má marán mul di lu latlat má wah,
di kipi kándi tan buk án latlat má wah
má dik osoi i mátán táil i di. Má dik wás
talmi mátán tan buk no erei ngo da huli,
a artálár mai alim i sángul i arip (50,000)
á pirán tabal. 20 Má matananu di mákái
ngorer má marán di ruruna, má pinpidan
si Konom a maras mák rakrakai uri holhol
kán tan kálámul.
21 Má ngo ákte rah i tan táit ngorer,
Tanián a Pilpil a sisdoi holhol si Paulo
suri ngo na laum tangrai aru balis á
Makedoniá má Girik má nák han átik á
Ierusalem. Má ngorer ái Paulo a parai ngo,
"Iau nem i mákái Rom namur ngo iakte
longoi kak láklák ur Ierusalem."
22 Pasi á ngorer ák dos palai kán aru
tám artangan, ái Timoteo mái Erastus, suri
diara táilnai ur Makedoniá. Mái Paulo
sang a káling kiskis be á Esiá.

Tilik ororok a kaptur i malar á Epeso

23 I pákánbung er, lala ororok taladeng
a kaptur iatung i malar á Epeso suri Sál si
Iesu. A ngoromin.
24 Kesi kálámul ngisán ái Damatirius ái a
lala mánán i him mai siliwa mák lu tuni
siliwa uri tártárwán i rumán lotu káián
kándi káláu ái Atemis*, má ák tari marán
á him má dik apángái lala pirán tabal ur
kándi á tan tám tuntun siliwa. 25 Má ái
Damatirius a kilkila talmi kán bos tám him
tiklik mai bos tám tuntun siliwa mák parai
si di ngoromin,

"Kalilik, gam mánán on ngo git lu kipi
lala pirán tabal til on á him minái má
gitá kis kuluk on.

26 Má kes mul, gamáte mákái má
gamáte longrai kán worwor ái Paulo ngo
tan tártárwán káláu di longoi mai limán
kálámul má gitá lu lotu uri narsá di, kápte
ngo di liuán káláu. Mái Paulo ákte abálbál
pasi marán kálámul suri dik ruruna i dánih
a parai. Áá, ákte longoi main Epeso má
erei pátum, má nák bonta noi kunlán balis
á Esiá.
27 Auh! Kápate kuluk á ngorer! Da
worwor sáksák uri kángit him má na pur.
Má káp iau te para masiknai suri kángit
him sár, iau parai mul suri rumán lotu
káián kángit rakrakai án tánráu, ái Atemis.
Tan kálámul da ngoi ngo rumán lotu káián
a tu táit bia. Má kápdate lu árngai mul
i ngisán kángit tánráu, koner matananu
di lu lotu uri narsán main Esiá má i naul
matmatngan pokon no."

28 Má ngo ái rung er di longrai ngorer, ki
ák lala mos i bál di má dik turpasi wakwak
ngoromin, "Huihui iá! A tuan songap ái
Atemis, káláu kángit á tan Epeso!"
29 Má worwor er ák ariwai bál
matananu no ák lala málmálas. Má dik
rut ngorer má dik tola pas Gaius mái
Aristakus, aru kakun Makedoniá, diar lu
saliu tiklik mam Paulo, má matananu di
rut tiklik mam diar urami nián ialial.
30 Ái Paulo a mákái ngorer mák nem
ngo na kusak suri nák worwor i mátán
matananu, mái sár tan tám ruruna kápte
di mángta palai ngo na han.
31 Má te kálámul pakta tili balis á Esiá,
di rang turán ái Paulo, má di mul di matai
ngo ái Paulo na sol uri nián ialial, má
ngorer di tarwai wor ur singin má sungi
suri koion na sirai kán liu ngorer.

32 Má imi nián ialial be, matananu kápte
di kis pau, di tungai ororok sang. Di arbin
mai toltolom táit a lite. Te di parai lite táit,
má te bul di parai lite. Ái sár marán tili
di iatung kápte di mánán tusi dánih di kis
talum suri.
33 Má kesi kálámul ngisán ái Aleksada,
ái iatung tiklik mai rang turán, di no bos
kakun Iudáiá. Má dik sisdo Aleksada ur
táil suri na tur sur di i mátán matananu,
má dik parai singin suri matngan worwor
ngádáh na parai. Ngorer mái Aleksada a
tur kári matananu be mai limán mák tohoi
suri worwor.

19:21: Apo 23:11; Rom 1:13 **19:23:** 2Ko 1:8 * **19:24:** Ái ***Atemis ngisán kesi tánráu wák er matananu i balis á Esiá di lu lotu uri narsán.*** **19:29:** Apo 20:4, 27:2; Kol 4:10; Plm 24

34 Má ngo matananu di mák ilmi ngo
a kakun Iudáiá, dik turpasi lala bin sang
ngo, “Huihui iá! A tuan songap sang ái
Atemis, káláu kángit á tan Epeso!” Má
kándi tungai bin ngoromin pasi aru i awa.
35 Má ngo ákte tingting gomot má i wak-
wak, ngorer kesi kálámul pakta a sámtur
mák abálbálái matananu, má namur ák
parai ngoromin,
“Matananu Epeso, git no git talas
ur on ngo kángit malar á Epeso a
kámniánsit suri lotu uri narsán tilik
tánráu ái Atemis kángit káláu, má ngo
hat mul erei git lu lotu uri narsán, wa ái
a tártárwán kángit tánráu er a sehel pas
tilamuni armongoh.
36 Matananu no di talas ur on má
kápte kes a arwat suri na pua palai tan táit
min iau parai. Má ngorer gama kis pau má
koion á bau mai sangar i longoi táit a sák.
37 Gamáte talkai aru kálámul min ur
mainái, mái sár kápte diar sikip te táit tili
rumán lotu ngo ot bilingnai kángit tánráu.
38 A mon á bung uri nagogon, má tan
tám nagogon di kis di arwat suri nagogon
i kálámul. Má ngo ái Damatirius mai kán
tan tám him ngo a mon i kándi bálsák mam
tekes, da atiutiwi kálámul erei má diarák
arkipkip mai worwor iatung.
39 Má ngo te worwor mul gam nem i
parai, gama kipi má parai i kamu bungán
kis talum sang.
40 Iau parai ngorer kabin te da mákái
má dák parai gut uri git ngo git arup. Má
kápte káplabin á táit git longoi, ki kápte git
arwat suri para talsai kángit nokwan pasi
gitá apturi ororok minái.”
41 Kálámul pakta erei a be parai ngorer ki
ák dos pala di má dik arsagil má.

20

Ái Paulo a han ur Makedoniá má Girik

1 Má namur sár, ngo ákte ting mái tilik
ororok, ái Paulo a artari suri boh tám
ruruna dik hau talum i narsán, má ngorer
ák inau i di suri da tur rakrakai. A be
worwor ngorer narsá di, ki ák lulu mam di
má ngorer ák turpasi láklák ur Makedoniá.
2 Ák lu láklák tangrai boh balis erei ái
Paulo, mák lala arakrakai i bál matananu
iatung. Má namur ák han hut be á Girik,
3 ki áng kis pasi atul i kalang iatung. I
pákánbung ák lu ereran mái Paulo suri kis
i mon ur Siria má nák sopasun kán láklák
ur Ierusalem, a longrai ngo tan Iudáiá di
nem suri da pidir pasi má dák up bingi.
Má ngorer ák pukdai kán hol ngo na láklák
kaleng tangrai sál ur Makedoniá.
4 Má boh kálámul minái di tiklik mam
Paulo a ngoromin: ái Sopater natun ái
Pirus tili malar á Beria; má aru kakun
Tesolonika ái Aristakus mái Sekudus; mái
Gaius kakun Debi; mái Tikikus diar ái
Toropimus, aru kálámul tili balis á Esiá;
mái Timoteo mul.
5 Mái rung minái di táil i gim, má ngorer
dik han mona gim i malar á Toroas.
6 Má gim, gim kis á Pilipoi i bungun
longsit án ani beret káp a tini sut. Má
namur gim sa uri mon ngo gima han ur
Toroas. Gim tangrai lontas pasi alim á
bung, má namur gim han hut narsán rang
tur gim iatung, má gimá kis pasi kesá wik
á Toroas.

Ái Paulo a aliu pasi kalik a mat

7-8 Má on á Sade gim purut talum i kesá
lala rum, má rum erei atul á pálkibán, má
gimá hau talum i átuil pálkibán imi iát suri
gima ani Namnam kán Konom. Má i rum
erei marán talas dikte oskoi ák márám.
Mái Paulo a arbin i pákánbung erei mák
talka dolon i kán arbin kabin a nem ngo
na aptur i bung latiu alar di má.
9 Má kesá kaukak ngisán ái Iutikus a
longra Paulo a worwor, má a sukis pagas
i mátán buat. Kán tungai worwor sang ái
Paulo, mái Iutikus ákte suám má suri ngo
na boptin. Má ngo ákte dongor sang má, ki
ák pur uradi bim tilami átuil pálkibán mák
mat. Má ngo di rut sosih má dik salapturi,
ái Iutikus ákte dorah sang i mansin.
10 A mákái ngorer ái Paulo mák sangar
i sosih, má namur a paulbát ami iátin
kaukak er mák dut pasi. Má ngorer ái
Paulo a parai si rung er iatung ngo, “Koion
gama konngek kabin kalik minái ákte liu
kaleng!”

11 Io, a tapam kaleng mul urami iát ái Paulo ngorer, má dik turpasi ani ár má i Namnam káián Konom. Má namurwai dikte ani Namnam kán Konom, ái Paulo a lala talka dolon wor ák lala mongmong on pasi ák tu arasa má, ki ák han pas alar di iatung.
12 Má kaukak erei a mat, a liu kuluk sár. Má matananu di mákái ngorer ki ák bálbál i bál di má dik laes, ngorer di lu hanhan tiklik mai suri tarwai uri kán mátán rum sang.

Worwor án inau si Paulo

13 Ái Paulo a nem on ngo na láklák be tangrai sál, má ngorer ák para páksi si gim ngo gima táil mai mon má gimák arsuar mai adi malar á Asos, ki gimák dung pasi iatung. Má ngorer gimá sa uri mon má gimá táil ur Asos.
14 Namur gim bana Paulo á Asos má gimá dung pasi má gim rut mai mon ur Mitilini.
15 Má i kesá bung bul, gimá aptur pas mai mon ki gimá han bok pátmi sim á Kios má gimá bop iatung, má arasa gimá aptur pas ur Samos. Má namur, uri atatin bung, gimá masar i malar á Miletus.
16 Gim rut sorliu Epeso ngorer kabin ái Paulo kápate nem ngo gima omlawai marán bung i balis á Esiá. A nem suri sangar i hut á Ierusalem táilnai bungán Pentikos.
17 Gim iatung be Miletus, mái Paulo ák artari pasi tan tátáil án lotu tilanang Epeso suri dák arsuar mai.
18 Má ngo dikte purut má i boh tátáil i narsán ái Paulo, ák turpasi worwor mam di mák parai ngoromin,

> "Gam lala talas ur on á kak liu má ngádáh iau liu ngoi i bos bung no main i katbán i gam, turpasi tili mulán bung iau tapam hut main i balis á Esiá ák han pang i pákánbung iau han pas alar gam.

19 I pákánbung erei iau kis tiklik mam gam, bos Iudáiá kándi tu eran suri da sá bing iau, má ngorer iak áslai lala tinang mák sal i luir matang. Ái sár kápte iau apakta pas iau, kápte. Iau toptop si Konom sang, má ngorer iau tungai him singin mai lain balang.
20 Gamáte talas ngo kápte kesá táit iau punmai i gam i pákánbung iau arbin. Tan táit no iau hol on ngo na tangan gam, iau lu arbin mai i mátán matamata má tangrai kamu boh rum mul.
21 Má iakte lala para aposoi narsán tan Iudáiá mái rung tili risán mul suri ngorer da ilang alari kándi sápkin má pánpán sur Káláu má dák ruruna i kángit Konom Iesu Karisito.
22 "Má onin ina han ur Ierusalem, Tanián a Pilpil ákte sisdo iau má kápte iau mánán i matngan dánih na purut singing ami.
23 Ái sár táit iau mánán on sang a ngoromin. I bosbos malar iau han átik ái, Tanián a Pilpil a lu akeng i iau suri tan táit a kis mona iau ami, ngorer ngo da obop iau i batbat kalar má ina áslai lala taun sang.
24 Mái sár iau mák ilmi kak liu ngo án tu táit bia sár. Kápate támin táit uri narsang ngo ina liu ngo ina mat. Ái sár táit a lala pakta uri kak liu ngo inak arahi be i kak talar er ái Konom Iesu ákte tari singing, ngorer ina para talsai lain arbin suri artangan si Káláu.
25 "Tungu iau lu han i katbán i gam má iak lu arbin suri lolsit si Káláu narsá gam. Má onin iau mánán on ngo gam til Epeso, kápte kes tili gam na mák iau mul.
26 Má ngorer, i bung onin sang, iau para muswan on si gam ngoromin. Ngo kes tili gam na mat má kápte a ruruna i Iesu, kápte ngo kak talar. Dárán na uri káil sang.
27 Iau parai ngorer kápkabin káp iau te punam tekesi táit i gam, kápte. Iakte para talsa noi nemnem si Káláu uri narsá gam.
28 Gam á bos tám ololoh káián bos tám ruruna, ái rung er ái Káláu ákte hul pas di mai dárán ái Natun. Gam ngorer i bos tám ololoh di lu mákmák kári bos sipsip. Má pasi á ngorer gama ololoh kuluknai kamu tatalen má mur arwat pasi kán tan worwor ái Iesu. Má ngorer sár mul gama

20:17: Apo 18:21 **20:18:** Apo 18:19–19:10 **20:23:** Apo 9:16, 21:11 **20:24:** Apo 21:13; 2Ti 4:7 **20:28:** 1Ti 4:16; 1Pe 5:2-4 **20:29:** Mat 7:15; Ioa 10:12

ololoh i bos sipsip erei Tanián a Pilpil ákte tari uri lim gam.

29 Páput má ina aptur pas alar gam. Má namur, ngo ina bokoh má, te kálámul da hut uri katbán i gam má kándi tatalen na ngorer i rokoi a lu rongrongas kalar mák lu árti kálámul. Tan rokoi erei kápte da bálbálni tan sipsip.

30 Wa te sár tili katbán i gam da aptur má dák pukdai támin uri angagur suri da muslam pas te tám ruruna suri dák mur i di sang.

31 Má ngorer gama márásngin pagas! Gama hol pápta iau ngo káp iau tini aunges i akeng i gam keskeskes i bosbos pákán nas má libung mul, má iau lu longoi ngorer tiklik mai tilik rangrangas má taun arwat mai atul á bet.

32 “Iakte atintin gam suri artangan káián ái Káláu, má inái iau tar gam uri limán ái Káláu má uri lalin aratintin erei. Ngo gama hol páptai aratintin erei, ái Káláu na amaras i kamu ruruna mai, má gamák otoi tan arasosah er ákte oror pagas mai ur káián kán matananu sang.

33 I pákánbung iau kis narsá gam, kápte iau kon suri tekesá sepen siliwa ngo te sepen gol ngo sepen kaen singin tekesá tur gam.

34 Á gam erei gam talas ur on á kak liu minái i katbán i gam, ngo aru limang minái a songsong pasi pirán tabal suri tángni kak sáhár má sáhár mul káián rang táring.

35 I tan tatalen no iau longoi, iakte inngasi si gam suri ngádáh gita artangan arliu ngoi, ngorer gita asosah kalengna git má gita tángni mul i rung di sáhár. Gita hol páptai worwor si Konom Iesu er a parai ngo, ‘Koner a kipi artabar kes a tari singin, a kuluk pala. Mái sár koner a artabar uri narsán lite, ái a tuan kuluk pala sang.’ ”

36 Má a be worwor ngorer ái Paulo, ki ák pur dirtapul tiklik mam di no má dik sung.

37-38 Má ngo di be sung no, ák lala tabureng i bál di suri worwor a parai si di ái Paulo ngo kápte da mákái mul i aur, má ngorer di lala tangsi má dik pamar pasi má dik lulu mai. Má namur dik tiklik mai uradi kon má dik tarwai i mon.

21

Marán di akeng i Paulo suri taun na banai ami Ierusalem

1 Má ngo gimáte lulu no mai bos tátáil án lotu til Epeso, ki gimá arsagil má. Gimá sa uri mon á gim má gimá aptur pas. Má i kángim inan, gim rut nokwan suri sim á Kos. Má i arasa ur latiu, gimá aptur pas má gimá rut tangrai lontas gimá han hut á Rodes. Má namur gimá aptur pas til Rodes ki gimá masar á Patara.

2 Má iatung i malar erei gimá banai kesá mon bul a eran ngo na han uradi Ponisia, má ngorer gimá sa ur on má gimá aptur pas.

3 Má ngo gimá lu hanhan pátmi sim á Saipárás, ki gimá elah palai uri balsán káisán i gim má gimá han masar á Tair i balis á Siria, pokon ngo na alih palai kipkip ái á mon.

4 Má ngorer gimá sosih tili mon má gimá masar urami kon ki gimá han uri malar. Iatung gimá ser pasi bos tám ruruna, má ngorer gimá kis narsá di arwat mai ahit á bung. Má Tanián a Pilpil a apos tari uri holhol kán bos tám ruruna suri parai si Paulo ngo koion na han uradi Ierusalem. Má ngorer dik lala sung Paulo ngo, “Koion una han ur Ierusalem.”

5 Má ngo ákte arwat má i pákánbung suri aptur pas má sopasun kángim láklák, ki ngorer gimá sosih má uradi kon tiklik mai tan tám ruruna til Tair, bos kálámul tiklik mai kándi tan wák má rang nat di mul. Má ngo gimáte hut iatung, ki gimá pur dirtapul má gimá sung ngorer sang i kángim tatalen.

6 Gim be lulu pagas mam di ki gimá arsagil. Ding kaleng má á di, má gimá sa kaleng uri mon á gim má gimá aptur pas.

7 Má gimá sopasun kángim inan til Tair ki gim han hut á Tolemes. Má main i malar min, gimá ser pasi bos tám ruruna má gimá lulu mam di má gimá kis pasi kesi bung narsá di.

20:31: 1Te 2:11 **20:33:** 1Ko 9:11-12 **20:34:** Apo 18:3; 1Te 2:9 **21:4:** Apo 20:23 **21:8:** Apo 6:5, 8:40

8 Má i lite bung má, gimá aptur má gimá
han hut á Sisaria. Má iatung gimá kis i
rum si Pilip, koner a kipi him án tám arbin
mai lain arbin. Má ái á kes tili di á ahit
á kálámul di ilwa pas di á bos tám ruruna
tungu ami Ierusalem.
9 Má kálámul minái ahat i natun tahlik
dihat tauror be, má dihat lu worwor tus
mul.
10 Gim káling kis pas te bung be iatung i
malar á Sisaria mai tan kálámul til main.
Má i kesi bung, gim mákmák ngorer ki
gimá mákái kesi kálámul a han sosih til
Iudáiá ngo na arsuar pas gim. Ngisán
kálámul minái ái Agabus. Ái a mon i kán
artabar suri mánán tusi midán ái Káláu,
má ák han tapam hut narsá gim.
11 Má ngo ákte tapam hut narsá gim,
a láklák uri narsá Paulo mák ulát pasi
reureu si Paulo tili nahlán. Mái Agabus
áng kápti aru keken má aru limán sang
mai á reureu erei mák parai si gim ngo,
"Tanián a Pilpil, ngoromin a para ngoi
suri á kálámul erei reureu káián minái.
Kálámul er, tan Iudáiá da kápti ngoro
minái ami Ierusalem má dák rusan tari uri
limán rung tili risán."
12 Má ngo gimáte longrai worwor
ngoromin, á gim mam rung min, gimá
sung pápta Paulo suri koion sár na han
urami Ierusalem.
13 A longrai ngorer ái Paulo ki áng kokos
narsá gim ngo, "Suri dánih gam longoi
ngorer gamá tang ngoromin, kabin kamu
tang erei a tokoi nitang má ák tabureng i
balang. Iakte eran ngo tan Iudáiá da susdo
iau má inang kamkabat ami Ierusalem,
ngo da sá bing iau mul. Ái sár kak
lala nemnem suri ngo kak liu má kak
minat mul na sángwái ngisán ái Iesu kang
Konom."
14 Má ngorer á gim kápte gim arwat suri
tur kári má arkeles i holhol si Paulo. Má
pasi á ngorer gimá arsok alari má gimá
parai singin ngo, "Á iáu sang má, erei má
i kam hol. Unák mur on ngorer i nemnem
si Konom."
15 Namur gimáte kis pas te bung má,
ngorer gimá leget i kángim boh táit má
gimá kaptur urami Ierusalem,
16 má te tám ruruna til Sisaria gim han
tiklik. Má ngo gimáte hut á Ierusalem, ki
gimá han uri nián kesá kálámul iatung ngo
gima bop i narsán. Kálámul min ngisán
ái Nason, ái tili sim á Saipárás má a tám
ruruna til tungu sang.

Ái Paulo a arsuar mai bos tám ruruna á Ierusalem

17 I pákánbung gim tapam hut ami
Ierusalem, tan tám ruruna di árár pas gim
má gimá lulu arliu mam di.
18 Gimá kis iatung má i libung, ki ák
arasa ur latiu, gimá pán pas ngorer má
gimá tiklik mam Paulo suri na mák Iakobo.
Ái Iakobo mai boh tátáil no káián tan tám
ruruna di kis á Ierusalem, dikte hau talum
má iatung.
19 A mák di ngorer ái Paulo ki ák nas pas
di. Má namur ák atatir uri keskeskesá táit
a longoi ái Káláu i katbán rung tili risán i
pákánbung er ái Paulo a him narsá di.
20 Mái rung no iatung di longrai worwor
si Paulo dik para agas Káláu. Má namur
kes tili di a sámtur mák tur kiláng i di mák
parai si Paulo ngoromin,

> "Tuang, una longrai be. Una
> mánán on sár ngo dánih ákte hut
> main Ierusalem. Git má te talas suri
> matananu Iudáiá, a is á arip tili di
> má dikte ruruna, má di no dikte tur
> rakrakai pagas suri nagogon si Moses.

21 Rung minái dikte longrai worwor
ngo á iáu ukte atintini tan Iudáiá di kis
i katbán rung tili risán suri da su bah di
alari nagogon si Moses. Ngorer uk parai
si di ngo koion da mur i tatalen án kut
aririu i rang nat di, má koion da mur i tan
tatalen erei rang kámpup i git di lu mur on
til tungu.
22 Dánih u hol on ngo gita longoi suri
tah kusi worwor ngoromin? Dikte talas
suri kam purpurut main.
23 Io, pasi á ngorer a kuluk suri una
longoi táit gim parai singim. Táit gim nem
on ngo una longoi á minái. Ahat á kálámul
di almain mam git, dihat má te longoi
kándihat oror.

21:10: Apo 11:28 **21:11:** Apo 20:23, 21:33 **21:13:** Apo 20:24 **21:19:** Apo 15:12 **21:20:** Apo 15:1, 5 **21:23:** Lál 6:1-20; Apo 18:18

24 Una lam pas dihat má kusak tiklik
mam di uri tatalen án arapilpil suri bos
Iudáiá da mák iáu ngo ukte pilpil. Má á iáu
sang una huli kándi osmapak, má ngorer
dáng kumur pál i dihat. Má matananu
da mákái ngorer má dák mánán tusi ngo
worwor di parai uri iáu kápate támin, mái
sár ngo á iáu sang u lu rusan tar iáu uri
lalin nagogon.
25 "Mái sár ái rung tili risán dikte ru-
runa, gimáte tarwa palai pákán ram má
para talsai si di ngo kángim sormángát a
ngoromin:
koion da ani namnam tan lite dikte
artabar mai uri narsán tan angagur
án káláu,
má koion da nginmi dárán ololas
ngo da ani pinsán ololas di bingi mák
mon i dár on,
má koion da mur i tatalen án ararit
siari.
Tan tatalen minái da elah alar noi má
koion da káu on."
26 Mái Paulo a long pasi ahat á kálámul
tilatung má ák tiklik mam dihat. Ngo a be
arasa ur latiu, a han suri longoi tatalen án
arapilpil, má namur áng kusak uri rumán
osmapak suri puti kálgun pákánbung án
arapilpil da kis palai be, má namur dák
osmapak suri arahi kándi oror.

Bos tám arup di sáras pas Paulo tili limán matananu Iudáiá

27 Páput má ngo na rah i ahit á bungán
arapilpil erei, te tili di á tan kakun Iudáiá
tili balis á Esiá di mák Paulo ami rumán
osmapak mák lala mos i bál di. Má ngorer
dik bit sokoi bál matananu no má dik tola
pasi
28 má dik lala bin ngo, "Matananu Israel,
gam lákám má tangan pas gim! Minái á
kálámul a kot puai kángit ruruna singin
tan kálámul i bos balis no. Ák lu para
sáksákna git á matananu Israel má kángit
rumán osmapak, mák lu parai mul ngo a
táit bia á nagogon si Moses. Má a long
adurwán mul i rumán osmapak mai lam
asoloi kálámul tili risán urami polgon."
29 Di para ngorer kabin tungu sár ngo
dikte mák Paulo main i malar á Ierusalem,
a tiklik mam Toropimus a kakun Epeso má
a kálámul tili risán mul, má di hol on ngo
diar sol urami rumán osmapak.
30 Má matananu no on á bimán rum
erei di aptur mai bál mos má dik lala
ororok. Di rut tili bos risán no, má dik
tola pas Paulo má dik talka aso on uradi
malar. Má káp melek sár mul mátsálán
rumán osmapak di batbat on suri na káp
sol kaleng uri rumán osmapak.
31 Má pákánbung kándi tungai ubi suri
ngo da up bingi sang, arbin ákte sangar i
han uri narsán pakpakta kán tan tám arup
til Rom ngo kunlán matananu on á malar
á Ierusalem di lala ororok.
32 Má káp melek sár mul ák long pasi
tan tátáil káián bos tám arup tiklik mai bos
tám arup, má dik sangar i rut uradi narsán
matananu. Má ngo rung di longoi ororok
dik mák pasi pakpakta erei tiklik mai bos
tám arup, ki dik arsok i up Paulo.
33 Pákánbung a hut á pakpakta kán bos
tám arup i katbán i di, ki ák tola pas Paulo
má ák dos i kán bos tam arup suri ding
kápti mai aru sen, má ák gátnai matananu
ngo, "Kálámul til ái á min? Má matngan
sápkin ngádáh a longoi?"
34 Má matananu di longoi ororok dik
lala perek mai toltolom kokos a lite arsagil.
Te di parai lite táit, má te mul di parai
lite. Má ngo pakpakta erei kápate kip
te muswan án worwor singin matananu
kabin i tilik ororok di longoi, ki ák ardos
suri long pas Paulo urami kuir pokon kán
tan tám arup.
35 Má ngo dikte hut iatung i leta mam
Paulo, matananu di lala togor má dik nem
suri up bingi, má ngorer tan tám arup di
duruk Paulo uri káil i di má dik han oboi
iamuni iát.
36 Má matananu di lu murmur di lala
perek má dik parai ngo, "Up bingi! Up
bingi!"

Ái Paulo a aposoi singin matananu á tan táit a tapam hut uri narsán

37 Má ngo tan tám arup di eran suri
asol Paulo uri kándi kuir pokon, ái Paulo
a gátnai pakpakta mai worwor Girik ngo,
"Arwat ngo ina parai kesi táit singim?" Má

21:25: Apo 15:29 **21:26:** 1Ko 9:20 **21:29:** Apo 20:4 **21:36:** Luk 23:18

pakpakta a sodar má a kosoi ngo, “Be, u mánán i worwor til Girik á iáu?
38 Iau hol on ngo á iáu á kálámul til Aigipto, koner tungu a aptur i ngákngák mák táilnai ahat i arip á tám arup kodong urami kuir pokon mau.”
39 Ái Paulo a kosoi má ák parai ngo, “Auh, kápte. Á iau á kesi kakun Iudáiá tili malar á Tarsus i balis á Silisia, bimán rum a pakta i ngisán. Keskam, arwat ngo ina worwor ur singin matananu minái?”
40 Má ngo ákte sormángát á pakpakta erei, ái Paulo a sámtur i leta má ák tur kalar di mai limán suri ngo matananu da pau. Má ngo dikte kis pau, ki ák wor mam di mai worwor til Ebaraio má ák parai ngoromin,

22

1 “Rang buhang, gam kis pau be má gamák longra iau. Minái iau nem i para talsa iau i mátán táil i gam ngo káp iau te long te sápkin.”
2 Má ngo di longrai er a wor mam di mai worwor til Ebaraio, ki dik lala kis pau sang. Má ngorer ái Paulo a sopasun kán worwor má ák parai ngo,
3 “Á iau á kakun Iudáiá sang má iau páng i bimán rum á Tarsus i balis á Silisia. Mái sár iau pakta main Ierusalem, má iau kesi kalik án aratintin si Gamaliel. Má di lain abitbit iau sang suri ina mur timani nagogon káián rang kámpup i git. Iau lala kákir namurwai nemnem si Káláu, ngorer sár mul i gam er gam minái i pákánbung min.
4-5 Iau lu arangrangas i rung di ruruna i Sál si Iesu. Wa tám osmapak táil má tan kálámul pakta di kis i kaunsel, di no da sormángát má dák arbin talas ngo iau lu kabat pasi bos káláu má tan wák mul má iak lu obop di uri rumán batbat kalar. Má da arbin talas mul ngo iau lu arangrangas i di uri minat. Má i pákánbung iau han ur Damasko, iau kipi bos pákán ram singin tan kálámul pakta er suri ina tari singin rang tur di inang Damasko. Tan pákán ram er a tari nokwan singing suri kabat pasi tan tám ruruna má talka pas di uri rumán batbat kalar á Ierusalem suri arangrangas i di.
6 “Má ngo á gim ái rung gim tiklik gim lu hanhan pátmi bimán rum á Damasko i pákánbung ngo nas a kis lul tur, kesá lala talsán talas tilami bát a hut asodar i gim. Má talsán talas erei a márám kaul iau má áng kalang kalang i matang on,
7 pasi iak pur uradi bim má iak longrai kaungán kes a para ngoro minái singing ngo, ‘Saulo! Saulo! Suri dáh u tunga abilbilingna iau?’
8 Ki iak gátna ngo, ‘Konom, iáu sinih?’ Má áng kos iau ngoro minái, ‘Iau Iesu til Nasaret, koner u mikmikwai.’
9 “Rung gim tiklik no di mákái talas, mái sár kápdite longrai kaungán ái koner a worwor mam iau.
10 “Má namur iak gátnai ngoro minái, ‘Dánih ina longoi, Konom?’ Má ái Konom a kos iau ngo, ‘Inái sang una aptur má unák han ur Damasko, má iatung una mánán pas te worwor na hut narsam suri atalsa iáu ngo dánih una longoi er namur.’
11 Má ái rung gim tiklik dik top pasi limang má dik lam iau ur Damasko, káplabin ngo talsán talas ákte pil marang uri matang má káp iau te mákmák.
12 “Kesá kálámul a kis i malar erei ngisán ái Ananias a han suri mák iau. Ái a muswan pagas i kán liu suri na ngorer a parai i nagogon, má kálámul di árngai ngisán á tan Iudáiá on á malar erei.
13 Má kálámul minái a sámtur i narsang mák parai singing ngoromin, ‘Saulo, tuang, una mákmák kaleng mul!’ Má káp melek sár mul má iak mákmák kaleng má giurá mákmák arsuar.
14 Ki namur ák parai singing ngo, ‘Káláu káián rang kámpup git ákte ilwa pas iáu suri una mánán i kán holhol taru má unák mák koner a Tám Nokwan má ngorer mul una longrai worwor na so tili ngudun.
15 Má á iáu una tám arbin talas uri narsán bos kálámul no suri para aposoi táit er ukte mákái má longrai.
16 Má inái dánih be u kis monai? Aptur má unáng kilkil uri narsán ái Konom má nák siu palai kam sápkin tatalen ki unáng

21:38: Apo 5:36-37 **22:3:** Apo 5:34 **22:4-5:** Apo 8:3

kipi arsiu.'
17 "Má namur ngo iakte kaleng ur
Ierusalem, iak han uri rumán osmapak
má iak sung. Má pákánbung kak tun-
gai sung be, iak mákái kesi mákmák a
ngoromin.
18 Iau mák Konom a worwor mam
iau má ák parai ngo, 'Una sangar i han
pas til main Ierusalem kabin ái rung min
kápdate longra pasi kam apapos sur iau.'
19 Mái sár iau kosoi kán worwor
ngoromin, 'Konom, tan kálámul minái di
lain mánán i iau sang ngo iau lu han uri
bos rumán lotu no má iak lu tola pas rung
di ruruna i iáu, má iak lu up di má batbat
kalar di i rumán batbat kalar.
20 Má i pákánbung di up bing Sitiwen,
koner a lu arbin talas mai ngisam, iau
sámtur iatung má iak mángát ngo kán
minat a nokwan. Má á iau sár mul iau
mákmák kári lusán i di ái rung di up bing
Sitiwen.'
21 Mái sár ái Konom a parai singing
ngoromin, 'Aptur má, ina dos pala iáu ur
tepák uri tan kuir pokon erei rung tili risán
di lu kis ái.' "

Ái Paulo a mon i kán nokwan i lalin nagogon til Rom

22 Matananu di kis án alongra pang i
pákánbung er ái Paulo a parai ngo, "Ái
Konom a dos pala iau uri narsá di ái rung
tili risán." Má ngo di longrai ngorer, ki
kápte má ding kis pau. Dik turpasi lala
wakwak urami sang i bát má dik parai
ngo, "Na, war ák tu tartar retret mai kángit
Káláu bul ái koner! Gam long palai alar
gim á táit erei má gamák sá bing palai!
Koion na liu á kálámul ngorer!"
23 Má matananu di tungai lala bin urami
sang, má dik tarápái lusán i di má dik
sáprai bim iamuni armongoh.
24 Má pakpakta káián tan tám arup til
Rom a mákái ngorer pasi ák dos i tan tám
arup dik lam pas Paulo uratung i niá di.
Má ák dos i di mul ngo da rapis Paulo
má gátgátna on, suri ngorer da mánán
pasi singin suri dáh á matananu di lala
wakwak ur on ngorer.
25 Mái sár ngo dikte kabat páptai má
suri da tasi, a mákái tátáil kán tan tám
arup a sámtur pátmi, má ngorer ái Paulo
a parai singin ngo, "Be, nagogon til Rom a
sormángát i gam suri tasi kálámul a mon
i kán nokwan ngorer i matananu til Rom,
má kápte be di nagogon on suri ser pasi
sápkin ákte longoi?"
26 Má ngo tátáil a longrai worwor erei
a utung palai ái Paulo, a teken sangar i
láklák ur singin pakpakta kán tan tám arup
mák bitái ngo, "Apong, kálámul minái a
mon i kán nokwan arwat mai tan kakun
Rom. Dánih má gita longoi mai?"
27 Má pákánbung a longrai ngorer á pak-
pakta erei, a han narsá Paulo mák gáltai
ngo, "Be, a támin ngo iáu a mon i kam
nokwan arwat mai tan kakun Rom?" Mái
Paulo a kokos ngo, "Áá, a támin a mon á
kaiak."
28 Má pakpakta a kos Paulo ngo, "Á iau
mul a mon á kaiak, má iau tari marán
pirán tabal ur Rom suri hul pasi kak nok-
wan." A longrai ngorer ái Paulo ki áng
kosoi pakpakta ngo, "Ái sár á iau, kápte
iau hul pasi á kak nokwan ngorer á iáu.
Auh, kápte. Iau páng uri lolon nokwan si
kakang má si mamang pasi má ák mon i
kaiak."
29 Mái rung iatung di nem suri tasi má
gálgálta on, di longrai ngorer ngo ái Paulo
a kakun Rom, ki dik sangar má sár i
kaplah alari. Má pakpakta er a bunbun i
on, kabin a mák ilmi ngo ákte longoi táit
kápate nokwan er ák ardos ngo da kabat
Paulo mai sen.

Ái Paulo a sámtur i mátán táil i tan kaunsel kán tan Iudáiá

30 A be arasa ur latiu, má pakpakta kán
bos tám arup a nem sang suri ser pasi
támin muswan on á worwor er tan Iudáiá
di atiutiu Paulo mai. Má ngorer ák ardos
suri tan pakpakta kán tan tám osmapak
má kaunsel no da kis talum. Má namur ák
asengsegeng i Paulo tili kamkabat, má ák
lam pasi mák atri i mátán táil i di ái rung
er di kis talum suri nák para talsai táit a
longoi.

22:18: Apo 9:29-30 **22:19:** Apo 8:3, 26:9-11 **22:20:** Apo 8:1 **22:21:** Apo 9:15 **22:25:** Apo 16:37 **22:29:** Apo 16:38

23

1 Ái Paulo a lala mákái bos kaunsel, má
a sálsálah aririu i di no sang má ák parai
ngo, “Rang buhang, iakte long artálár pasi
kak talar ngorer i nemnem si Káláu mai
pilpil án balang, má balang kápate atiutiu
iau sur tekesi táit pang i bung min.”
2 Má ngo a longrai ngorer ái Ananias,
tám osmapak táil, ki ák dos i rung di sámtur
pátum Paulo suri dik posri uri ngudun.
3 Má ngorer ák parai ái Paulo ur singin
koner a ardos suri dik posri ngo, “Á iáu,
iáu tám tuar má na posar iáu be ái Káláu!
Iáu sukis erei má uk nagogon i iau suri ngo
ina mur arwat pasi nagogon. Mái sár táit u
longoi mam iau er uk ardos suri dik posar
iau, kápate nokwan mul mai nagogon.”
4 Mái rung di sámtur pátum, di kos Paulo
ngoromin, “Be, u mangan sang á iáu má
ngorer uk para sáksáknai tám osmapak táil
si Káláu?”
5 Mái sár ái Paulo a kos di ngoromin,
“Keskam, rang buhang. Ngo ina han
mánán ngo ái á tám osmapak táil, kápte
ina han parai ngorer ur on, kabin pinp-
idan a parai ngoromin ngo, ‘Koion una
para sáksáknai koner a kátlán i kam
matananu.’ ”
6 Má ái Paulo a mánán ngo te tili di di
Sadukaio má te di tan Parisaio, ngorer ák
perek má ák parai ngo, “Rang buhang, á
iau á kesi Parisaio. Má kakang sang, koner
a tám iau, ái á Parisaio mul. Má minái
iau sámtur i nagogon kabin a mon i kak
ruruna ngo rung di mat da liu kaleng.”
7 Má ngo ákte parai ngorer, ki dik tur-
pasi wor arkuh arliu i di á bos Parisaio mai
bos Sadukaio, má ngorer kis talum minái
ák ru i di má.
8 Bos Sadukaio di parai ngo kápte te liu
kaleng namur má kápte te angelo ngo te
tanián, mái sár tan Parisaio di ruruna i
atul no á táit minái.
9 Má tilik lala ororok sang on á
pákánbung erei. Má ngorer te á Parisaio
ái rung er bos tám mánán uri nagogon,
dik sámtur má dik rakrakai mai parai ngo,
“Kápte gim ser pas te sápkin singin kálámul
minái.” Má dik parai mul ngo, “Te ngoi
gut, tekesi tanián ngo angelo ákte worwor
mai, be?”
10 Má ák tuan lala sák sang má á kándi
togor, má dik turpasi artalka mam Paulo,
pasi ák lala bunbun á pakpakta kán tan
tám arup ngo da káp talka rápái keleh. Má
ngorer ák dos i bos tám arup suri da láklák
sosih má dák ras pas Paulo alar di má dák
lam pas kalengnai urami pokon kán tan
tám arup.
11 Má i libung on, ái Konom a hut má
ák sámtur pátum Paulo má ák parai ngo,
“Paulo, una mangan. Ngorer ukte arbin
talas sur iau main Ierusalem, má una han
ur Rom ki una longoi mul ngorer iamuda.”

Tan Iudáiá di holhol suri ngo da up bing Paulo

12 Má arasa uri kábungbung, marán
Iudáiá di kis talum má ngurkai sál dáh
na hiru on ái Paulo. Mái rung min di
oror kalar di sang mai worwor ngoromin,
“Kápte gita te namnam má nginmi te táit
pang i bung ngo gitáte sá bing Paulo.”
13 Má tan kálámul dikte oror, lálám i di a
sorliwi ahat á sángul.
14 Má tan kálámul minái di han uri
narsán boh pakpakta kán tan tám osma-
pak má tan kálámul pakta, má dik parai
ngo, “Á gim ngoromin. Gimáte kabat gim
mai rakrakai án worwor suri koion gima
namnam pang i pákánbung ngo gimáte up
bing Paulo.
15 Má ngorer á gam má tan kaunsel
gama tari palai worwor ur singin pak-
pakta kán tan tám arup suri dák lam
Paulo ur main narsá gam má gamák bali
gátgátna on. Mái sár á gim gima pun-
punam monai. Má ngo da tapam hut i
pokon gim armona ái, gima up bingi má
kápte na han purut mainái.”
16 Mái sár natun ái kukun ái Paulo a
longrai holhol taru suri sá bing Paulo, pasi
á ngorer ák han narsá Paulo mák bitái on
á worwor erei.
17 A longrai worwor si káwán ái Paulo, ki
ák bin pasi tátáil káián tan tám arup mák
parai singin ngoromin, “Una tangnai kalik

23:2: Ioa 18:22-23 **23:3:** Mat 23:27 **23:5:** Kal 22:28 **23:6:** Apo 26:5 **23:8:** Mat 22:23 **23:11:** Apo 27:24, 28:16, 23 **23:15:** Apo 25:3

kaukak min uri narsán kam pakpakta. A mon á te worwor na parai be singin."
18 Má tátáil er a long pasi kalik kaukak tilatung mák tangnai uri narsán pakpakta mák parai ngo, "Ái Paulo, kálámul a kis i kamkabat, a bin pas iau má ák parai singing suri ina tangnai kaukak min uri narsam, kápkabin a mon á te worwor na bit iáu on."
19 Má ngorer pakpakta a top pasi limán kaukak erei mák lami uri kuir pokon masik mák gátnai ngo, "Be, a mon á te worwor una bit iau on? Parai má inak longrai."
20 Má kaukak erei a ngoi si pakpakta kán tan tám arup ngo, "Tan kálámul pakta di kis i kaunsel káián tan Iudáiá dikte kis talum, má dik mángát ngo da sung pas Paulo singim suri ngo latiu gaura sosih no. Rung er da parai ngo di nem i longra Paulo má dák bali gátgátna on, ái sár da angagur.
21 Koion una bál tar Paulo ur si di kabin tan kálámul di sorliwi ahat á sángul da punpunam suri up bingi. Má dikte utngi kándi oror ngo koion da namnam ngo nginmi dan nák han pang i bung ngo dikte up bing Paulo. Má dikte leget má suri longoi ngorer, ái sár di monai sorsormángát kaiam sár."
22 Má ngo pakpakta erei ákte longrai worwor singin kaukak er, ki pakpakta er ák inau on mák ngo, "Koion sang una parai singin tekes á worwor ukte bit iau on." Má ngorer pakpakta kán tan tám arup ák tarwa palai kalik kaukak er ák han má.

Pakpakta kán tan tám arup a tarwa Paulo uri narsán ái Pelik

23-24 Má namur pakpakta a kilkila pasi aru tátáil diar kis i lalin má ák parai si diar ngo, "Gaura eran i te na ru hos ur si Paulo. Má gaurák eran mul i te na ru i mar (200) tili rung di lu arup mai is má papam, má te na ru i mar (200) tili rung di lu arup mai lamrut, má gaurák ilwa pas te na hit i sángul (70) tili rung di lu arup tili iátin hos. Má gam no gamák eran suri gama tiklik mam Paulo ur Sisaria inái sang i libung i asiu á pákánbung. Má gama lain bálbál káuri tangrai sál uranang si Pelik kángit pakpakta main i boh balis min."
25 Má pakpakta a le palai kesi pákán ram suri da kipi ur si Pelik, má worwor er a parai ngoromin:

26 "Á iau Kalaudius Lisias,
ur singim, á iáu Pelik, iáu kángim lain kálámul pakta.
Lain rahrah má ur singim.
27 Kálámul minái di top páptai á tan Iudáiá, má dik ngoi ngo da up bingi. Mái sár á iau turán kak bos tám arup gim saras pasi tili lim di, kabin iau mánán pasi ngo a mon i kán nokwan ngorer i rung til Rom.
28 Má iak ri suri ngo ina mánán pasi ngo dánih di atiutiwi suri, ngorer iak lam pasi ur si di á tan kaunsel suri ser kabin táit di parai ur on.
29 Má iak ser pasi ngo táit di atiutiwi suri, wa táit a arwat mai kándi nagogon sang, má kápte sápkin a longoi suri da oboi uri kamkabat ngo suri na mat kunán.
30 Má namur kes a bit atalsa iau uri kándi holhol suri ngo da up bingi, pasi iak sangar i tarwa palai ur main i narsam. Má iakte parai mul si di ái rung di atiutiwi suri da para talsai singim á sápkin di hol on ngo ákte longoi."
31 Má ngo bos tám arup di be long artálár pasi bos arardos pakpakta a tari si di, ki dik long pas Paulo i libung erei sang má dik han tiklik mai átik á Antipatris.
32 Ngo a be arasa ur latiu, bos tám arup mai is má lamrut dik arsagil pala rung di lu arup tili hos suri da tiklik má mam Paulo uradi Sisaria sang, má ding kaleng má di uri kándi pokon ami Ierusalem.
33 Má ngo bos tám arup tili hos dikte hut á Sisaria, ki dik sua tari pákán ram ur singin kálámul pakta erei má dik tar Paulo uri limán.
34 Má kálámul pakta a wásái pákán ram erei, ki ák gálta Paulo ngo a han tili balis dáh. Mái Paulo a parai ngo ái tili balis á Silisia.
35 A longrai ngorer á kálámul pakta má ák parai ngo, "A kuluk, artálár ina longra iáu. Mái sár gita mona rung er di atiutiu

23:27: Apo 21:30-33, 22:25-27 **23:28:** Apo 22:30 **23:30:** Apo 23:16-23, 24:1-9

iáu ngo da hut be." A be parai ngorer ur si Paulo, ki ák artari suri dik batbat kári iatung i rum er ái Erodes a longoi má onin a kámniánsit án nagogon.

24

Ái Paulo a tur i nagogon i mátán táil ái Pelik

1 Má ngo ákte rah i alim á bung, ái Ananias, tám osmapak táil, a han tiklik mam te á tan kálámul pakta til Iudáiá má kesá tám mánán mul uri nagogon, kálámul er a tur kiláng i bos Iudáiá, ngisán ái Tetulus. Rung minái di kipi atatir er di atiutiu Paulo mai má dik han mai uradi Sisaria ur si Pelik, kálámul pakta on á balis erei.

2 Má ngo dikte lam asol Paulo, ki ái Tetulus ák turpasi taswai kándi holhol uri narsán ái Pelik suri sápkin a longoi ái Paulo, má ák parai ngoromin,

"A lala gas i bál gim ngo ákte marán má á bet gim kis án matau i moloh i iáu. On á kam kiskis a pakta á iáu, ukte mákmák ur táil suri matngan arkeles ngádáh na hut main i kángim balis, má ukte talka pasi bos hutngin himhimna uri katbán i gim má ákte lala tangan gim.

3 Kángim kálámul pakta, á iáu á lain kálámul. Tili bos kuir no gim utung kuluk uri narsam i bosbos bung suri bos táit u longoi.

4 "Keskam, káp ina te worwor nák dol una mák merok keleh. Iau sung suri una mámna iau má longra pasi kángim mudán atatir.

5 Gim ser pasi ngo kálámul minái a asáksáknai kis kán matananu. Má ái á káplabin á ororok i katbán tan Iudáiá on á naul matmatngan pokon no, má ái a tátáil mul tili matngan rákán lotu er singin rung di ruruna i Iesu til Nasaret,

6 má a tohoi mul suri adurwán kángim rumán osmapak. Má ngorer gimá tola pasi suri ngo gima nagogon on i lalin kángim nagogon sang.

7 Mái sár ái Lisias, pakpakta kán bos tám arup, a hut mai kán rakrakai má ák ras pasi tili lim gim mák parai si gim ngo gima kipi kángim atatir ur singim.

8 Á iáu sang má, una gátnai suri unák ser pasi muswan singin suri bos táit no gim atiutiwi mai."

9 Má tan Iudáiá di longrai má dik sormángát suri worwor si Tetulus, má dik arakrakai i kán worwor má dik parai ngo a muswan á kán atatir.

10 Má ngo kálámul pakta a kadah ur si Paulo ngo na worwor, ki áng kosoi ngoromin,

"Kángim lain kálámul pakta, iau mánán ngo ukte nagogon pasi marán bet main i boh balis min, pasi iau laes suri ina panpan kalar iau alari tan táit minái di parai uri iau.

11 Lain kálámul pakta, na malmu sár singim suri una ser pasi ngo a támin á minái ina parai singim. A ngoromin. Kápate sángul mai aru be á bung palai kak inan urami Ierusalem suri lotu.

12 Ái rung er di atiutiu iau kápdite bana iau ngo kak tu arkipkip mam te ami rumán osmapak, ngo iau bit sokoi bál matananu i bos rumán lotu ngo i te tan kuir mul ami Ierusalem.

13 Má kápte te muswan ngo da inngas tari singim suri tan táit di atiutiu iau suri.

14 "Mái sár táit a muswan a ngoromin. Iau lu lotu uri narsán ái Káláu káián rang kámpup gim ngorer ái rung min, ái sár iau á kes tili di ái rung di mur i Sál si Iesu er di hol on ngo a angagur án ruruna. Má iau ruruna i worwor no si Káláu erei a le on ái Moses má tan tám worwor tus mul ngo a támin muswan.

15 Mái rung min di atiutiu iau, kángim ruruna a tukes suri rung da aptur kaleng. Gim no gim ruruna sang ngo ái rung di nokwan i mátán táil ái Káláu mái rung kápte, di no da aptur kaleng tili minat.

16 Má ngorer iang kákir suri na pilpil i balang na mák atiutiu iau i mátán táil ái Káláu má tan kálámul.

17 "Iakte kis pasi marán bet ada i tan malar iau him on. Má i pákánbung erei, iau kaleng urami Ierusalem mai artabar uri tángni kak matananu ái rung

24:5: Apo 17:6 **24:6:** Apo 21:28-30 **24:15:** Ioa 5:28-29 **24:18:** Apo 21:17-28

di sáhár má suri longoi osmapak uri narsán ái Káláu.

18 Ái rung minái di atiutiu iau di bana iau ami rumán osmapak i pákánbung iau longoi tatalen án arapilpil. Má kápte marán kálámul gim ami, má kápte iau bit sokoi bál matananu.

19 Mái sár a mon á te kakun Iudáiá tili balis á Esiá di imi Ierusalem be. Ngo dikte mák iau iau longoi sápkin tatalen, ki a kuluk ngo á di sang da lákám dák atiutiu iau i mátán táil i iáu.

20 Má ngo ái rung minái sang di mák pukda te táit iau longoi a sák i pákánbung iau sámtur i mát di á bos kaunsel ami Ierusalem, ki da para te singim.

21 A támin, iau hol pasi kesi táit iau perek mai i mátán táil i kaunsel má ák tokoi bál di má dik lala togor. Iau parai ngoromin suri apaptur kaleng ngo, 'Minái iau sámtur i nagogon kabin a mon i kak ruruna ngo ái rung di mat da aptur kaleng.' Minái gut á táit di atiutiu iau suri, má onin iak sámtur minái i mátán táil i iáu."

22 Má a mánán i Sál si Iesu ái Pelik mák mánán i tatalen kán tan kálámul di lu mur on, má ngorer a kaptur mák parai si rung di hut suri atiutiu Paulo ngo, "Ina longra gam mul i pákánbung erei ngo pakpakta kán tan tám arup, ái Lisias, na tapam hut mainái, má erár ina parai kak holhol." A be parai ngorer ái Pelik, ki ák put káktai nagogon uri Paulo má nagogon ák han wat be.

23 Mái Pelik a ardos ur si kálámul a tátáil suri ololoh i Paulo ngo na obop kalengna Paulo uri rumán batbat kalar má nák mákái suri tari te pákánbung singin nák sengsegeng suri nák saliu sara. Má a parai mul ngo tátáil na mángát pasi rang turán ái Paulo suri da laumái má tángni mam te táit suri akuluknai kán liu.

24 I te bung namur, io ái Pelik diar mokson ái Darusila, tah Iudáiá, diar purut iatung mul i nián nagogon. Ái Pelik a artari pas Paulo, má ák longrai a worwor talas uri kán ruruna i Iesu Karisito.

25 Mái sár ngo a tungai arbin talas suri tatalen a nokwan má suri kátlán kalengnai sang má suri bungán nagogon na hut namur, ái Pelik a lala mátut mák parai si Paulo ngo, "Ák pang ái má kam worwor ngorer. Una so má. Ina bin kalengna iáu namur ngo a mon i kak pákánbung."

26 Uri kán holhol ái Pelik a hol on ngo ái Paulo na tari te pirán tabal singin suri hul pasi alari batbat kalar, má ngorer ái Pelik a lu balbal artari pasi suri diara worwor.

27 Ngo ákte wat má aru i bet káián ái Pelik i him án pakpakta, ái Portius Pestus a keles Pelik. Má kabin ái Pelik a nem suri na agasgas pasi bos Iudáiá, ngorer ák páksia Paulo i batbat kalar, kápate aso palai i pákánbung er.

25

Ái Paulo a tur i nagogon i mátán táil ái Pestus

1 Má ngorer ái Pestus a tapam hut i balis erei, má namur i atul á bung, ák aptur til Sisaria urami Ierusalem.

2 Má tan pakpakta kán tan tám osmapak má bos tátáil kán tan Iudáiá di purut i narsán ái Pestus má dik para aposoi kándi aratiutiu uri Paulo. Boh tátáil minái di rakrakai i sung Pestus

3 ngo na sormángát i kándi holhol má amárian i Paulo ur Ierusalem. Dik parai ngorer kabin dikte eran pagas suri dung kusi liu si Paulo iatung tangrai sál.

4 Mái Pestus a kokos ngoromin, "Ái Paulo ákte kis pagas i batbat kalar á Sisaria, má kápnate han pas alari, má iau ina teken kaleng uranang mul.

5 Má te tili gam á tan tátáil til Iudáiá gama han ur Sisaria mam iau. Má ngo kálámul minái ákte longoi te sápkin, ngorer gama atiutiwi anang."

6 Mái Pestus a kis pasi awal ngo sángul á bung á Ierusalem, má namur áng kaleng ur Sisaria. Má tan tátáil til Iudáiá di mul di sosih til Ierusalem uranang Sisaria. Ákte hut má á Sisaria ái Pestus má kápate mongmong be, ki ák arasa ur latiu ngorer, ák han sukis i nián nagogon má ngorer ák ardos suri da lam pas Paulo uratung.

7 Má ngo ákte sámtur iatung i mátán táil i Pestus ái Paulo, tan Iudáiá dikte sosih til

24:21: Apo 23:6 **24:22:** Apo 23:26 **25:2:** Apo 24:1 **25:3:** Apo 23:15 **25:7:** Apo 24:5-6

Ierusalem, di sámtur pátum Paulo má dik inatri marán taunán aratiutiu ur on. Ái sár kápdite artálár suri para inngasi ngo kándi bos aratiutiu a támin.
8 Di be wor no ngorer, ki namur ái Paulo a panpan kári mák parai ngo, “Á iau káp iau te lákái nagogon kángit á tan Iudáiá, má kápte iau long bengtai kángit rumán osmapak, má káp iau te pulus Kaisar. Auh, kápte iau longoi á ngorer.”

9 Ái Pestus a longrai worwor si Paulo, má kabin a nem ngo na agasgas pasi bál tan Iudáiá, ngorer a gálta Paulo ngo, “Be, ngádáh? U nem suri una han be ur Ierusalem má tur i nagogon i mátán táil i iau suri tan taunán aratiutiu min?”
10 Mái sár ái Paulo a parai ngo,

“Pokon minái iau sámtur on onin, ái sár ina tur i nagogon ái, kabin a mon i kak nokwan suri sámtur i mátán táil i koner a tur kiláng i Kaisar. Tan Iudáiá di parai ngo iakte long bengta di, ái sár á iáu sang ukte mánán on ngo iau sengsegeng alari bos aratiutiu minái di parai uri iau.

11 Má ngo iakte longoi te sápkin narsá di, má nagogon ák ser pas iau ngo iau lákái arwat ina mat, a kuluk sár. Káp ina te sung pas iau suri ina liu. Ái sár ngo tan taun minái kápate támin uri iau, ki kápte kes na sisdo iau uri limán tan Iudáiá. Má minái, iau sung ur si Kaisar ngo na longra iau!”

12 Io, má namur sár ái Pestus a nguruk mai tan kálámul di lu tari mánán singin, ki áng kos Paulo ngo, “Kápkabin ukte sung uri narsán ái Kaisar ngo ái na longra iáu, io ngorer una han uri narsán Kaisar má!”

Ái Pestus a atalsai taun si Paulo ur si Agiripa

13 Má i te bung namur, ái kabisit Agiripa diar kukun ái Benis diar má han hut á Sisaria suri mák Pestus má tari kándiar árár ur singin.
14 Má ngo diar má te kis pasi marán bung iatung, ngorer ái Pestus a para talsai taun si Paulo ur singin kabisit má ák parai ngoromin,

“I pákánbung a aptur pas ái Pelik, a páksiai kesi kálámul mainái i rumán batbat kalar ngisán ái Paulo.

15 Má i pákánbung ngo iau han ur Ierusalem, bos pakpakta kán tan tám osmapak má tan kálámul pakta kán tan Iudáiá di atiutiwi kálámul minái mam te táit a taun, má ngorer dik nem i iau suri ina nagogon on má inak oboi rangrangas on.
16 Má iak para talsai si di ngo tatalen til Rom uri nagogon a ngoromin. A lu nagogon i kálámul ngo rung di atiutiwi di hut suri mákmák arsuar mai kálámul a tur i nagogon, pasi ngorer kálámul na mon i kán pákánbung suri panpan palai táit di atiutiwi mai. Tatalen minái kápte be di longoi mam Paulo, má ngorer kápate arwat singing ngo ina sormángát tari suri dák arangrangas on.
17 “Má ngo gimáte hut no main Sisaria, káp melek mul i bung latiu má iak artari suri kálámul minái, má iak turpasi longrai kán taun.
18 Iau hol on ngo ái rung er di tur ngo da atiutiwi mam te táit a tuan sák, má kápte.
19 Mái sár táit di parai uri kálámul minái ngo a longoi má ngorer dik arngangar kunán, a ngoromin. Di arngangar sur te táit tili kándi ruruna má suri worwor mul si Paulo er a parai kesi kálámul ngisán ái Iesu ngo a mat má ákte aptur kaleng tili minat.
20 Káp kak te holhol ngo ngádáh ina ser kabin ngoi á tan taun minái. Má ngorer iak gátnai kán holhol ngo a nem ngo da longrai kán taun ami Ierusalem.
21 Mái sár ái Paulo kápate taram, má ák rakrakai i sung ngo ái Kaisar na longrai kán taun, pasi iak ardos suri ngo ái Paulo da páksiai i rumán batbat kalar nák han pang i bung ngo ina tarwa palai ur si Kaisar.”

22 Ái Agiripa a longrai ngorer má ák parai si Pestus ngoromin, “Á iau sang iau ri suri ngo ina longrai be á kálámul minái.” Mái Pestus a kos Agiripa ngoromin, “A kuluk. Una longrai latiu.”

25:14: Apo 24:27

Ái Pestus a sungi artangan si kabisit Agiripa

23 Má ngo ákte arasa ur latiu, ái kabisit
Agiripa mái Benis diar tapam hut mai
kándiar mermer a tuan alal. Má diar má
sol uri rumán kis talum tiklik mai tan
pakpakta kán tan tám arup má tan kálámul
pakta mul tili bimán rum á Sisaria. Má ngo
dikte sol no, ki ái Pestus ák artari suri dik
lam asol Paulo.
24 Má ngo ákte sol má ái Paulo, ki ái
Pestus ák parai ngoromin,

"Kabisit Agiripa má á gam á
matananu minái gam hau talum onin,
gam mákái kálámul min a sámtur i mát
git! Matananu til Iudáiá no, rung tilami
Ierusalem má til main sang mul, di
adikái kándi holhol mai lala wakwak
urami bát má dik parai ngo kálámul min
kápate nokwan ngo na liu.

25 Mái sár á iau, káp iau te ser pas
te káplabin suri ngo ina nagogon on uri
minat. Má kabin ákte sung suri ngo na
longrai ái Kaisar, má ngorer iak ngoi ngo
ina tarwai ur Rom.
26 Mái sár kápte te táit a tumran ur on
suri ngo ina tahnai i pákán ram ur singin
kángit kabisit ida Rom. Pasi ngoromin iak
atri i mát gam má uri mátán táil i matam
á iáu, kabisit Agiripa, suri gita ser pas te
táit inak le on ur singin kángit kabisit ida
Rom.
27 Káplabin kápate nokwan singing
ngo ina tarwai kálámul a kamkabat ur si
Kaisar ngo kápate tumran i táit di atiutiwi
suri.

26

1 Má namur ái Agiripa ák parai si Paulo
ngoromin, "Minái má kam pákánbung suri
una para kam te worwor sur iáu sang."

Má ngorer ák tulsai limán ái Paulo, ki ák
turpasi worwor suri panpan palai tan táit
di atiutiwi mai mák parai ngoromin,

2 "Kabisit Agiripa, minái iau sámtur i
matam, iau utung kuluk suri ina kosoi
bos worwor no er di atiutiu iau mai á
bos Iudáiá.
3 Má iau ot kuluk mul kabin á iáu
sang iáu kámlemen á kángim tatalen á
tan Iudáiá má uri tan holhol a aptur pas
tili katbán i gim má gimá lu arngangar
kunán. Keskam, minái iau sung iáu suri
una longra noi be i kak worwor.
4 "Marán Iudáiá minái di lain mánán
on sang á kak liu má ngádáh iau liu
ngoi anang i kak malar má ami mul
Ierusalem tangkabin hirá iau kalik.
5 Dikte lain mánán i iau i dolon
pákánbung. Má ngo di nem, ki á di sang da
worwor talas uri kak liu ngo á iau á kesá
Parisaio, má ngorer iau lu mur arwat pas
noi sang á keskeskesi rákán á nagogon si
Káláu.
6 Má onin iau sámtur i nagogon kabin
i kak ruruna ngo ái Káláu ákte long artálár
i kán oror pagas a longoi uri narsán rang
támin i gim hirá.
7 Oror pagas minái ngo ái Káláu na
salaptur kalengnai kán matananu tili mi-
nat. Má á di á sángul mai aru á kabinhun
káián Israel, di ruruna ngo da kipi á oror
taru minái e ngo da lu lotu uri narsán ái
Káláu i bosbos bung no ngorer a parai i
nagogon. Mái sár á iau, iau ruruna ngo
ái Káláu ákte aptur kalengnai má á kesá
kálámul tili minat. Má kabin i kak ruruna
ngorer, kabisit, bos Iudáiá dik atiutiu iau
suri.
8 Bos Iudáiá di ruruna ngo ái Káláu a
arwat suri na aptur kalengnai kálámul tili
minat. Ki suri dáh a laklak i bál di suri
ruruna ngo ái Káláu ákte aptur kalengna
Iesu tili minat?
9 "Má tungu iau mul iau káu i bus
kokok mai longoi bos matngan ngorer
suri pua pala Iesu kakun Nasaret.
10 Má erei á táit iau lu longoi ami
Ierusalem. Tan pakpakta kán tan tám
osmapak di sormángát pala iau má iak
lu oboi marán á bos tám ruruna uri
rumán batbat kalar. Má i pákánbung
di sormángát pala di uri minat, iau
sormángát mul ngo tatalen di longoi a
nokwan.
11 Marán pákán iau lu han uri bos
rumán lotu no suri arangrangas i di má
iau lu tohoi susdo di suri da para sáksákna
Iesu. Má a tuan mos i balang uri di á bos
tám ruruna, má ngorer iak han uri tan
malar tepák i bos balis kándi ái rung tili

26:5: Pil 3:5-6 **26:6:** Apo 23:6, 28:20 **26:9:** Apo 8:3

risán suri abilbilingna di.

12 “Má ngorer i kesi kak láklák, iau
han ur Damasko. Má iau kipi bos
pákán ram singin bos pakpakta kán tan
tám osmapak, má tan pákán ram erei
a tari rakrakai má nokwan singing suri
arangrangas i bos tám ruruna.

13 Má kángim kabisit, ngo kángim tu
láklák be tangrai sál ur Damasko, má ngo
ákte kis lul tur má nas, ki iak mákái kesá
lala talas tilami bát a lala talápár sorliwi
talsán nas a márám kaul gim ái rung gim
tiklik no.

14 Má gim no gimá pur uradi bim, má
iak longrai kaungán kes a para ngoromin
singing mai worwor Ebaraio ngo, ‘Saulo,
Saulo, suri dáh kam tunga abilbilingna
iau? Marán pákán iau kilkila iáu, mái
sár kam tungai taltaladeng. Má ngorer u
arangrangas kalengna iáu sang.’

15 Ki iak gátna ngoromin, ‘Má iáu
sinih, Konom?’ Mái Konom a kosoi ngo, ‘Á
iau sár ái Iesu, koner u abilbilingnai.

16 Má inái una salaptur má unák
sámtur. Iakte tapam hut narsam suri
utung pas iáu suri una tám toptop kaiak,
má suri una arbin talas suri táit ukte
mákái onin má suri táit mul ina inngasi
singim namur.

17 Á iáu, ina saras pas iáu tili limán
kam bos matananu má tili lim di ái rung
tili risán mul. Ina tarwa iáu uri narsá di
18 suri atalsai mát di suri dák ilang
alari kuron má dák mur i talas. Má unák
talka pas di tili lalin rakrakai káián ái
Satan má dák tapriu sur Káláu. Má ngorer
dák ruruna má inak pah palai kándi sápkin
tatalen, má dáng kusak suri da otoi arlih
ái Káláu ákte eran on i katbán matananu
ákte ilwa pas di ur káián.’

19 “Má ngorer, kabisit Agiripa, iau
long arwat pasi arardos si Iesu a hut i
pákánbung er iau mákái mákmák tilami
bát.

20 Iau mulán arbin ur si di anang
Damasko, má namur ur si di ami
Ierusalem má i bos malar no á Iudáiá, má
uri narsá di mul ái rung tili risán. Iak parai
si di ngo da hol kaleng má dák tapriu sur
Káláu. Má iak parai mul si di ngo kándi
lain tatalen na inngas tari ngo dikte hol
kaleng muswan.

21 Minái á káplabin er dik tola iau á bos
Iudáiá ami rumán osmapak má dik tohoi
suri up bing iau.

22 Mái sár ái Káláu a tangan iau mai
kán rakrakai tangkabin til tungu ák han
pang i pákánbung minái. Má ngorer onin
iak sámtur i mát gam má iak arbin talas
ur si gam á tan kálámul pakta mái rung di
piráh piráh mul. Táit iau sang iau parai
ngo ákte hut, kápate lite alari worwor si
Moses má káián bos tám worwor tus. Auh,
a tukesá matngan sár.

23 Táit di parai a ngoromin, ngo Me-
saia na áslai besang i rangrangas má na-
mur na mat, má ái á mulán kálámul ái
Káláu na aptur kalengnai tili minat. Má di
parai mul ngo ái na arbin mai lain arbin
suri talas, ngo talas ákte han uri narsán
matananu no, bos Iudáiá mái rung tili
risán mul.”

24 Má i pákánbung minái ái Pestus a
som kusai worwor si Paulo mák bin mai
worwor ngoromin, “Wa ukte ngul má á
iáu! Kam tilik mánán a abau iáu má uk
ngul!”

25 Mái Paulo áng kosoi ngoromin,
“Pestus, iáu kángim lain kálámul
pakta, má iau parai singim ngo káp iau
te ngul. A talas á kak hol, má tan táit
minái iau parai a támin.

26 Ái Kabisit Agiripa a talas suri bos
táit minái, má iak sengsegeng suri para
noi tan táit singin. Iau mánán sang ngo
ákte talas ur on á bos táit minái iakte parai
singin, kabin kápate punpunam á tan táit
minái, a tur talas uri mátán matamata.”

27 Ái Paulo a be parai ngorer si Pestus, ki
namur ák ilang mul sur Agiripa mák parai
singin ngo, “Kabisit Agiripa, u ruruna i bos
tám worwor tus, be? Iau mánán ngo u
ruruna i di.”

28 Má namur ái Agiripa ák parai ur
si Paulo ngo, “Be, u hol on ngo i kuir
pákánbung sár inái una talka pas iau inak
ruruna?”

29 Mái Paulo a kosoi ngoromin, “Iau
arwat suri worwor mam iáu i dolon
pákánbung ngo i mudán pákánbung. Kak

26:18: Ais 42:16; Epe 2:2; Kol 1:13 **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

sung ur si Káláu sur iáu má tara dáh mul er gam longra iau onin ngo gama ngoro iau sang. Ái sár káp iau te sung sur gam ngo gama kamkabat, kápte. Iau sung sur gam ngo gama ruruna sár."

30 A be worwor no ái Paulo, ki ái kabisit Agiripa diar kukun ái Benis, mái Pestus, koner a kálámul pakta on á balis erei, mái rung di kis iatung, dik sámtur

31 má dik so alari rumán kis talum erei. Má namur dik worwor arliu i di ki dik parai ngo, "Kálámul minái kápate long te sápkin arwat suri da oboi uri kamkabat ngo da nagogon on uri minat."

32 Io, mái Agiripa ák parai si Pestus ngo, "Keskam, kálámul minái ákte utung pas Kaisar ngo na longrai. Ngo kápnate han utung pas Kaisar ngorer, ki na han te sengsegeng má."

27

Ái Paulo a turpasi kán inan ur Rom

1 Mái Pestus a tumran i kán hol ngo na tarwa pala gim má gimák han ur Rom. Má pasi á ngorer bos tám ololoh di tar Paulo má te mul tilami rumán batbat kalar uri limán kesi tátáil kán tan tám arup ngisán ái Ulias, má ái á kes tili di á matngan boh tám arup káián ái Kaisar sang.

2 Má kesi mon til Adaramitium a eran suri han uri tan kuir malar á Esiá erei di lu masar ái á tan mon, má ngorer gimá sa ur on má gimá aptur pas. Ái Aristakus til Tesolonika, ái á kesi kakun Makedoniá, a han tiklik mam gim.

3 Gimá aptur pas ngorer, má arasa ur latiu gimá han masar á Sidon. Má a kuluk mam Paulo ái Ulias, má ngorer ák sormángát pala Paulo suri ák han mákái rang turán suri dik tángni kán sáhár.

4 Tilatung gimá aptur pas mul mai mon má gimá han arsuar mai bát, ngorer gimá rut i bahin sim á Saipárás.

5 Má gimá han tangrai katbán lol tas pátmi Silisia má Pampilia má gimá han hut á Maira i kuir á Lisia.

6 Má iatung, tátáil kán tan tám arup a banai kes bul i mon til Aleksadaria a ngo na han ur Rom, ki ák dung gim on.

7 Kabin tilik bát a hut má, kángim inan a tuan rakrakai. Ngorer gimá kálik lu hanhan marán bung tangrai lol tas, má namur gimá purut pátmi malar á Nidus. Má kabin a lala rakrakai i bát, ngorer kápgimte rut nokwan i sál ngo gima mur on, pasi gimá urup tili bahin i sim á Kirit sorliwi ngorngor á Salmone.

8 Kángim inan a tuan rakrakai, má ngorer gimá kálik lu rararat tangrai kon, má gimá hut i kesá suan di utngi ngo Suan Siaroh pátmi malar á Lasea.

9 Gimáte arahi marán pákánbung iatung, má tas a lala sák besang. Má ákte rah má pákán bungun ahal káián tan Iudáiá suri pormi ngákngák, má ngorer bungun lábur ákte hut má, má kápate kuluk á tas suri han on. Má ngorer ái Paulo a akeng i di ngoromin,

10 "Rang turang, kángit inan minái na mon i hiru on. Má ngo gita han, mon na sák tiklik mai tan kipkip, má te tili git da mat."

11 Mái sár tátáil kán tan tám arup kápate longra pasi worwor si Paulo, ái sár a mur i worwor káián tám ololoh tili mon má kákán mon mul erei diar parai ngo tas a kuluk má arwat sár ngo gita han.

12 Má marán te mul tili gim di hustap sang ngo gima han, kabin suan minái kápate kuluk ngo mon na kis ái kabin ngo tas a lala gus. Má dik ri suri sang ngo gima sopasun kángim inan uranang Pinikis má kis palai taul bát iatung, kabin ngo ái á kesi suan á Kirit a lu batah i taul lábur.

Mon a banai tilik moroilu

13 On á bung minái, lain kihkih a turpasi husai tili mátán kihkih támhushus. Má tan kálámul di mákái ngorer má dik hol on ngo minái má lain bát ngo da láklák on uranang Pinikis. Má ngorer dik ruhi suk di kápti kuir aen a taun páptai mon, má dik tungai rarat pátmi lol kon á Kirit.

14 Mái sár kápate ásnai besang erei di tungai rarat ngorer, má tilik moroilu a rakai taladeng a husai tili mátán kilius matalames má a lala husai taladeng tilamuni sim á Kirit.

15 Má ngo bát a asra i mon, kápate arwat suri anokwai mon nák rut arsuar mai bát,

27:2: Apo 19:29

ki gimá puplir má. Má ngorer gimá páksiai sár má gimá mur i nemnem káián bát.
16-17 A kihnga gim ngorer má gimá rut batah i bahin gengen sim á Kauda. Má iatung má, tan kálámul di him i mon dik talkai á gengen mon erei urami iátin lala mon gim kis on. A tuan dek si di suri longoi ngorer, mái sár dik long artálár on má dik tumani gengen mon. Má namur mul dik talkai te suk i lalin mon má kápti ák dik na mák ráp á mon erei. Má kabin di bunbun da káp sari más a mon i pesa on pátmi Libia, ngorer di asihái sel má páksiai mon ák mur i holhol kán bát.
18 Mái sár ngo kihkih a tuan rakrakai taladeng mák tungai huthut sang. Io, ák ur latiu má dik tangkabin suri sápka sarai tan kipkip tili mon uri lontas.
19 Namur ák arasa uri átuil bung mul, di tungai sápkai mai lim di á tan táit tili mon er di lu him mai.
20 Gimáte bok pasi marán bung, má a kuron á pokon kápate talas. Ngorer kápte gim mákái mátán nas, má i libung kápate pos á mátmátiah. Mái sár kihkih kápte a ting, ngorer a tungai hut besang má a tuan songap taladeng. Má kápte lain hol kángim, má kángim ngangai suri gima liu ákte liur má alar gim.

21 Mái rung iatung i iátin mon dik tuan matpám sang má, kabin kápte di namnam ákte dol á pákánbung má. Má ngorer ái Paulo a sámtur i mátán táil i di mák parai ngo, “Rung mer, ngo gama han longra pasi kak worwor má kápte gitá han pas til Kirit, kápte gita han banai á rogorogo minái má kápte na han sák mul á tan kipkip.
22 Mái sár inái iau sung gam ngo gama rakai má tur dik mai mangan má koion gama puplir! Kápte kes tili gam erei na mat, mon sár na sák.
23 Má iau talas ur on ngorer kápkabin nengen i libung angelo káián ái Káláu, koner iau káián má iau lu lotu uri narsán, a tapam hut narsang
24 mák parai singing ngo, ‘Koion una mátut, apong Paulo. Una sámtur besang i nagogon i mátán táil ái Kaisar. Mái Káláu a kuluk mam iáu, má ngorer rung no er gam han tiklik, gam no gama liu.’
25 Pasi á ngoromin gama rakai sár, kabin iau ruruna ngo worwor ái Káláu a parai singing na hut muswan sang!
26 Git no gita liu, ái sár mon na kong besang iatung i tekesá sim.”

Mon a pos sara, má kápte kesá kálámul a hiru

27 Ákte arwat má mai kesá sángul mai ahat á pákán libung, má bát kán tu kihnga gim be tangrai lontas á Mediterenián. Má i katbán tihlo, ái rung di lu him i mon di áslai ngo pátum má malar,
28 pasi dik tohoi lámán mai tintoh má dik ser pasi ngo ákte arwat mai aru i sángul á pokon. Kápte a mongmong on sár mul, ki dikte lu bali tohoi lámán má dik mánán pasi ngo ák tu arwat sár má mai sángul mai alim á pokon.
29 Dik bunbun ngo bát na káp sisdoi mon má pákán nah nák pakta puri mon i bail hat, pasi dik lápka asosih i ahat i taunán aen a lu top páptai mon, má dik sungi kándi tan káláu suri ngo na sangar i arasa.
30 Má namur ái rung di lu him i mon, di sang di tohoi suri táu alari mon. Má ngorer dik asihái gengen mon uradi lontas má dik angagur ngo da asosih i te taunán aen tiladi táil i mon.
31 Má ái Paulo a parai singin tan tám arup tiklik mai kándi tátáil ngoromin, “Koran ngo tan kálámul no minái da kis pagas i mon, kápte kes na hiru. Mái sár ngo da han pas alar git, ki kápte kesi tur gam na liu.”
32 Má pasi á ngorer tan tám arup dik tah kusi suk er di kabat páptai gengen mon mai má ák sal pala.
33 Má i ngahwán kábungbung, ái Paulo a tari duk i di no ngo da namnam, má ák parai si di ngoromin, “Gamáte kis án mátut arwat mai kesá sángul mai ahat á bung, má ákte lala dolon pákánbung má kápgamte an te táit.
34 Minái iau lala sung gam ngo gama namnam suri gamák liu. Kápte kes tili git na bokoh i kán liu.”
35 Má ngo ákte parai ngorer si di, ki ák top pasi balbal i mátán táil i di no má ák

27:24: Apo 23:11 **27:26:** Apo 28:1

sung kári, má namur ák tibi balbal má ák turpasi namnam.
36 Má ngo di mákái ngorer, ki di no ák atu i bál di má dik namnam mul.
37 Matananu no iatung i mon, gim arwat mai aru i mar má ahit á sángul mai awon (276) á kálámul.
38 Má ngo dikte namnam no má dikte mas, ki dik turpasi lápka sarai tan namnam uradi lontas suri ák bánbán i mon.
39 Má ngo ákte talas no má á pokon, kápdite mák ilmi kuir pokon erei di bok ái. Mái sár di mákái kesi polon a mon i kon on, má iatung dik hol pasi ngo da asari mon uri más a tu konkon.
40 Má pasi á ngorer ding kut kus palai ahat á suk er a top páptai mon uradi lontas, má dik asari sel tili táil i mon, má dik uláti mul i suk di kabat páptai aru lala hos erei di lu sobiki mon mai, suri anokwai mon urami kon. Di longoi ngorer má bát a kihnga gim urami kon.
41 Mái sár mon a sumri aur i kesi más a tu konkon, má aur mon a kai iatung má kápate riut á mon. Má kabin a tungai lala posri mon i nahlam, pasi ák taráp sarai muir mon i pákán nah.
42 Má bos tám arup di hol on ngo da up bing rung di kamkabat suri ngo da káp kakas masar má dik táu.
43 Mái sár kándi tátáil a tur kalar di suri koion da mur i kándi holhol, kabin ái sang a nem ngo ái Paulo na liu. Má ngorer ák ardos ngo ái rung di mánán i kakas da roh táil má dáng kakas masar.
44 Mái rung kápte di artálár suri kakas, da toptop i tan sepen mon má dáng kakas masar mai. Má i sál minái, gim no gim kakas masar má kápte kes tili gim a hiru.

28

Kanih sáksák a arat Paulo

1 Má ngo gim no gimáte kakas masar má on á sim erei, ki gimá mánán pasi si rung tilatung ngo sim á Malta á minái.
2 Tan kálámul tilatung i sim á Malta di lain ololoh i gim. Ákte turpasi hus á ráin má ák gáwár á pokon, io dik oloi kámnah má bin pas gim suri manmanir.
3 Mái Paulo a kisak pasi kesá dut rángráng má ák oboi uratung i kámnah, pasi ák soululus pas i kesá kanih sáksák a matai málas tili kámnah. Má kanih er a got i limán ái Paulo mák riuriu pagas.
4 Tan kálámul tilatung i sim di mákái kanih a riuriu pagas i limán ái Paulo, má namur dik worngai i di sang ngo, “Kálámul minái a tám up bing kálámul gut. A kakas masar tili lontas, mái sár ái Kokos, kángit tánráu a lu kosoi sápkin, kápnate páksiai nák liu.”
5 Má kanih er a got pagas sang i limán ái Paulo, pasi ák luhra palai uratung i kámnah, má kápate sami ngisán kanih.
6 Má tan kálámul iatung di mangwa Paulo ngo limán na sut má nák bámrus nák lu mat. Má ngo dikte mangmangwa ák dol, má kápte di mákái tekesi táit a porta i Paulo, ki dik arkeles i kándi holhol má dik utngi bul ngo, “Kálámul min kesi tánráu.”

Ái Paulo a aliu kákán ái Puplias

7 Má pátmi pokon di tungai kis ái ái Paulo di, a mon i kesi kuir bim káián pakpakta kán matananu tilatung on á sim erei, má pakpakta erei ngisán ái Puplias. Má a árár pas gim uri kán rum má gimá kis án asir pasi atul á bung iatung, má a tuan kuluk mam gim.
8 Mái kákán ái Puplias a bop mai sasam, a málmálas má ák tungai salsal i bál mák lu peksai dár. Mái Paulo a longrai ngorer ki áng kusak uri kán rum mák sung kári, ngorer mul ák oboi aru limán i páplun mák asengsegeng pasi.
9 Má matananu tilatung i sim á Malta di longrai arbin uri kákán ái Puplias ngo ákte liu má. Má ngorer tan sasam no tilatung i sim di purut narsá Paulo, má a asengsegeng pas di má dik liu.
10 Mái rung tilatung i sim di inngasi kándi rumrum uri narsá gim mai toltolom artangan. Má namur ngo gimá leget suri sa uri mon, di artabar uri narsá gim mai marán táit suri akuluknai kángim láklák.

Ái Paulo a tapam hut á Rom

11 Má namurwai atul á kalang, gim roh uri kesá mon til Aleksadaria má gimá han. Mon erei gim han on a kis palai taul bát

28:2: 2Ko 11:27 **28:5:** Mar 16:18 **28:6:** Apo 14:11

main Malta, má mon erei di tar ngisán ngo ‘Aru Lulu Tánráu’ kabin iatung i táilnai mon erei dikte kanbái tantanián aru lulu tánráu, ngis diar ái Kastor mái Poluk.
12 Gim aptur pas má tilatung Malta má gimá han má ngorer, má gimá masar i bimán rum á Surakis má gimá kis pasi atul á bung iatung.
13 Má ngo ákte wat má i atul á bung, ngorer gimá aptur pas mul mai mon má gimá han masar i bimán rum á Regium. Má uri áruán bung on, kihkih a turpasi husai tili mátán támhushus. Gimá aptur pas til Regium má gimá han sang tangrai lontas, má i arasa ur latiu gimá han masar i malar á Puteoli i balis sang á Itali.
14 Gimá arbana mai te tám ruruna iatung, má dik sung páptа gim má gimá kis mam di pasi kesá wik. Má namur ngo gimáte kis iatung, ngorer gimá turpasi ár má kángim láklák tangrai sál ur Rom.
15 Má tan tám ruruna di lu kis á Rom, di longra gim ngo gimáte purut má, ki di aptur til Rom má dik láklák ngorer átik i malar i Nián Sirsira káián ái Apius. Má gim arsuar mai boh tám ruruna iatung má dik árár pas gim. Gimá sopasun kángim láklák má gimá han hut bul i kesi malar atul i rumán asir a kis on, má ngorer di tar ngisán malar er ngo ‘A Tul á Rumán Asir’. Má iatung gimá banai kes mul á boh tám ruruna til Rom. Má ngo a mákái tan tám ruruna ái Paulo, a arakrakai i kán hol má ák parpara agas uri narsán ái Káláu.
16 Má ngo gimáte hut ár má á Rom, ái Paulo kápte di akusaki i rumán batbat kalar. Mái sár tan pakpakta di mángtai suri na kis masik i kesá rum, má kesá tám arup a lu mákmák kári.

Ái Paulo a arbin talas ur singin bos Iudáiá til Rom

17 Má ngo ákte rah i atul á bung, namur ái Paulo a sungi bos tátáil káián tan Iudáiá til Rom suri da lákám má dáng kis talum tiklik mai. Má ngo dikte hut talum no, ki ák parai ái Paulo si di ngoromin,

> “Rang buhang, kápte iau long tekesi táit ngo na long sáksáknai kángit matananu ngo suri tah kusi tatalen káián rang támin i git er dikte tari si git hirá. Mái sár, páksiai ngo kápte iau long bengta tekesi táit, bos Iudáiá tilami Ierusalem di tar iau uri limán nagogon til Rom, má dik obop iau uri batbat kalar.
> 18 Di gálgálta tiktik i iau suri ser pas te táit a sák iau longoi, suri ngorer dák obop iau uri rumán batbat kalar má ngo dák nagogon i iau uri minat suri. Má kabin kápdite ser pas te, ki ngorer dik nem suri asengsegeng i iau.
> 19 Mái sár bos Iudáiá di matai suri pálás pala iau. Má ngo iau longrai kándi worwor má táit di parai, a sisdo iau má iak utung pas Kaisar suri ngo na longrai kak taun. Á iau sang káp kak te aramikmik uri narsán kak matananu Israel, má ngo suri ina obop di uri nagogon.
> 20 Erei sár á káplabin iang kilkila talum gam suri para talsai má gamák mánán on. Má iau nem mul ngo gama talas suri káplabin kang kis án kamkabat minái. A káplabin i kak ruruna ngoromin ngo ngangai káián matananu Israel ákte hut má, má á iau á tám toptop káián.”

21 Má namur bos tátáil káián tan Iudáiá ding kosoi ngoromin, “Kápte gim kip te pákán ram singin bos tátáil til Iudáiá suri para talsa iáu, má kápte kesá tuá git a tapam hut tilatung mam te sápkin atatir sur iáu.
22 Mái sár gim nem suri ngo una parai kam ruruna ami katbán rákán lotu er á iáu á kes til on, kabin gim mánán ngo marán kálámul tili bos kuir no di para bengtai rákán lotu erei.”
23 Io, dik puti kesá bung mul ngo da bali kis tiklik mam Paulo, má marán taladeng di hut on á bung erei uratung i rum a lu kiskis ái ái Paulo. Má i kunlán bung no, turpasi tili kábungbung ák han átik i rahrah, a pálási má ák arbin talas uri narsá di suri lolsit si Káláu má ngádáh a kátlán i kán matananu ngoi, má ák tohoi suri talka pasi kándi holhol suri dák ruruna i Iesu. Ák lu arbin talas tili nagogon si Moses má tili worwor káián bos tám worwor tus mul, mák tohoi suri inngas

28:18: Apo 26:31 **28:19:** Apo 25:11 **28:20:** Apo 26:6-7 **28:22:** Apo 24:14

tari si di tili bos worwor erei ngo ái Iesu
á Mesaia sang, má ngorer a kuluk ngo da
ruruna on.
24 Te tili di dik ruruna i worwor si Paulo
ngo a támin, má te di tánlak i kán worwor
má kápdite ruruna on.
25 Kándi hol aru on má dik arkipkip mai
worwor. Má ngo dikte arkipkip no, ki dik
aptur má dik eran suri arsagil. Mái sár ái
Paulo a tur kalar di mák parai ngo
"Tanián a Pilpil a parai á muswan er
ák parai uri narsán rang támin i gam
tili ngudun ái Aisaia tám worwor tus
ngoromin,
26 'Una han uri narsán matananu minái
má unák parai si di ngo,
Gama balbal longrai pinpidan, mái
sár kápte gama kipi sálán.
Gama balbal mákái má kápte gama
mák tusi.
27 Má matananu minái káp da tini talas
kabin
kándi holhol ái rung minái ákte bat-
bat.
Dikte dung kári talngá di kabin di tánlak
suri longra iau.
Má dikte bor kári mát di kabin kápdite
nem i mák iau.
Pasi á ngorer mát di na kuron, má kápdate
mák ilmi,
má talngá di na dik, má kápdate lon-
gra ilmi,
má kándi hol mul kápte na talas,
suri ngorer matananu minái kápdate
tapriu mul sur iau suri inak asen-
gsegeng pas di.'
28 Worwor minái di parai ur singin rang
támin i git, má a támin ngo a duk i gam mul
onin. Ngorer iak ri suri ngo gama talas
suri minái. Pinpidan suri araliu si Káláu
ákte han uri narsán rung tili risán, má á
di da longra pasi sang."
29 [Má ngo ákte worwor no ái Paulo, ki
bos Iudáiá dik han pas alari kán rum má
dik lala arkipkip mai worwor arliu i di
tangrai sál.]
30 Ái Paulo a kis iatung Rom arwat mai
aru i bet, má áng kis i rum ái sang a suát
pasi, má a lu árár pas di no ái rung di lu
han suri laumái.
31 Má ák lu arbin mai mangan suri lolsit
si Káláu mák lu atintin di mul sur Konom
Iesu Karisito, má kápte kes a tur kári.

28:26: Ais 6:9-10

Buk ái Paulo a le on uri narsán bos tám ruruna á ROM

Worwor táil

I kán átuil láklák ái Paulo, a han uri balis á Girik (Apo 20:2-3). Má i pákánbung kán tu kis i balis erei, ák le i buk minái uri narsán bos tám ruruna ada Rom. Rom ái á tilik bimán rum a lala han i ngisán si di no on á pákánbung er, mái Paulo ák nem ngo na han suri tángni bos tám ruruna di lu kis iatung (Rom 1:11-15). Mái sár a hol on ngo na han táil ur Ierusalem suri nák tari artabar ur singin bos tám ruruna iatung, má namur nák han ur Sipen (15:25-28). Má kesi káplabin ák le palai buk minái ur singin bos tám ruruna á Rom suri dák talas ngo namur na kis pas te bung iatung si di, ki nák han sorliu sang ur Sipen (15:23-24). Ái Paulo kápte be a mák di á tan tám ruruna iatung Rom, má uri kán hol a nem mul suri para talsai si di á araliu si Káláu. Marán si di á bos tám ruruna kápte ngo di kakun Iudáiá, mái sár a mon mul á te di kakun Iudáiá. Má ái Paulo ák nem suri para talsai si di ngo oror si Káláu ur singin tan Israel kápate puplir. Ái Káláu a Tám Nokwan má a lu long artálár pasi kán tan oror taru. Má ái Káláu a apos tari ngo ái a lu nokwan ngo a mák anokwa pasi kálámul a ruruna i Iesu Karisito (1:16-17). Erei á tilik támin táit on á buk minái. Má ngo ái Káláu a mákái ngo kálámul a nokwan i mátán, ki na aliu pasi. Ái Paulo a parai ngo matananu no, bos Iudáiá mái rung tili risán mul, di bos tám sápkin (1:18–3:20) má kápdite arwat sang suri da mur i nagogon si Káláu suri nák mák anokwa pas di ái Káláu ngo di nokwan i mátán. Kápte. Mái sár ngo tekes a ruruna sár i Iesu Karisito, ái ái Káláu na mámnai má nák mák anokwa pasi ngo a tám nokwan kabin ái Karisito ákte long palai kángit sápkin tatalen (3:21-26). Má ngo ái Káláu na aliu pas git ngorer, ki a inngas tari ngo ái á Tám Nokwan má ák longoi sang ngorer i kán oror er a parai ngo na tari singin tan Israel (3:21, 3:26). Má kápte kes a mur arwat pasi tatalen a kuluk ngorer a parai i nagogon si Moses, má ngorer kápte kes a arwat suri náng kipi araliu. Kápte. Kálámul a ngo na kipi araliu, ki na ruruna sár i Karisito ngorer i Abaram a ruruna sár i Káláu (3:27–4:25). Má ngorer, ngo ái Káláu ákte mák tangra git má ngo git má te nokwan i mátán ái Karisito, ki kápnate togor i git. Kápte. Moloh ákte kis i katbán i git mái Káláu, kabin ái Karisito ákte kabat arsakta git i bos tám sápkin tiklik mam Káláu (5:1-11). Má a támin ngo tungu git kis i kamkabat án minat kabin git no git bos tám sápkin, mái sár artabar bia si Káláu a lala pakta taladeng sang sorliwi kángit tan sápkin, ngorer ák tari liu áklis si git ái Káláu (5:12-21). Má ngo ái Káláu ákte asengsegeng pas git alari bos rakrakai án sápkin ngorer, ki a kuluk ngo koion gita kis án toptop singin sápkin. Ái sár gita rusan tar git ur si Karisito má mur arwat pasi bos tatalen a nokwan (6:1-23). A támin ngo bos kálámul di ngoi ngo da longoi sápkin (7:7-25), mái sár kápte git kis i lalin nagogon mul (7:1-6). Gitáte sengsegeng má, má gitá liu mai rakrakai káián Tanián a Pilpil (8:1-39). Má suri dáh má te Iudáiá kápdite kipi araliu? Kápte ngo kamkabat si Káláu ákte puplir. Kápte. Ái sár a káplabin kápdite ruruna (9:1–11:36). Io, má ngo ái Káláu ákte mák anokwa pas git ngo git má te nokwan, ki a kuluk ngo gita mur i bos tatalen a nokwan (12:1–15:13).

1 Iau Paulo má iau tám toptop si Iesu Karisito, má ái a kilkila pas iau suri ina apostolo káián, má ákte timla iau suri ina arbin mai lain arbin si Káláu.
2 Arbin erei ái Káláu ákte oror pagas mai tungu ngorer a tari singin tan tám worwor tus má dik le páptai iatung i Buk Tabu.
3-4 Má arbin er a para talsa Natun, má ái sang ái Iesu Karisito kángit Konom. A tar kápán páplun áng kálámul má tili sumlahin ái Dewit. Má suri tanián, ninsin a pilpil a inngasi ngo ái sár á Natun ái Káláu, mái Káláu a atumran on er ák aptur kalengnai alari minat mai kán tilik rakrakai.

1:1: Apo 9:15 **1:2:** Rom 16:25-26 **1:5:** Apo 26:16-18; Gal 2:7-9

5 Má kabin i Karisito, ái Káláu a mámna
iau má ák tabar bia i iau suri ina apostolo.
A longoi ngorer suri ina lam rung tili risán,
rung kápte di á bos Iudáiá, suri da ruruna
má taram on, pasi á ngorer dák árngai
ngisán.
6 Má gam mul gam tili lolon i di ái Káláu
ákte kilkila pas di suri da káián ái Iesu
Karisito.
7 Má iau le uri narsá gam á matananu
main Rom, á gam erei ái Káláu a lala
mámna gam má ákte kilkila pas gam suri
gamá kán matananu sang. Artangan má
bál matau tilami narsá Káláu Kák git má
tilami si Konom Iesu Karisito, na kis narsá
gam.

Ái Paulo a kákir suri arbin á Rom

8 Io, má mulán táit ina parai, iau ot kuluk
uri narsán kang Káláu sur gam no kabin i
táit ái Iesu Karisito ákte longoi mam gam,
má kabin arbin suri kamu ruruna ákte
han arkaliut uri naul matmatngan pokon.
9 Mái Káláu, koner iau him singin mai
kang kunlán liu suri para talsai lain arbin
sur Natun, ái a mánán ngo iau parai támin
muswan ngo iau lu balbal utung gam
10 i bos pákánbung no iau lu sung. Ákte
dol má pákánbung má iau lala nem sang
suri ina han má inak mák gam, má ngorer
iau sung mul ngo ái Káláu na mángát pala
iau, ngorer inak han narsá gam.
11 Iau lala nem ngo ina han má inak mák
gam suri inak tangan gam mai matngan
artabar er na arakrakai i taniá gam.
12 Iau nem i longoi ngorer suri gita
artangan arliu i git. Gama tangan iau mai
kamu ruruna, má iau ina tangan gam mai
kaiak.
13 Rang buhang, iau nem ngo gama talas
ngo marán pákán iau tohoi suri ina han
mák gam, ái sár marán táit a bangbang
kári sál ák han pang onin. Iau nem i han
suri ina mákái wán kak him narsá gam
ngorer iakte mákái i narsán tan lite boh
rung tili risán mul.
14 Má kak án talar sang ngo ina han uri
narsán matananu no tili risán. Áá, ina
arbin uri narsá rung dikte mánán i tatalen
má worwor káián tan Girik, má uri narsá
di di ngul be ur on. Má ina han mul uri
narsá rung dikte kipi aratintin, má uri
narsá di kápte be di kipi.
15 Má ngorer á káplabin iang kákir suri
ina arbin mai lain arbin uri narsá gam
mul á matananu gam kis main i bimán
rum á Rom.

Lain arbin ái á rakrakai si Káláu suri aliu rung di ruruna

16 Káp iau te rumrum kunán á lain
arbin kabin ái á rakrakai si Káláu suri aliu
rung no di ruruna. Má a támin ngo ái
Káláu a mulán longoi ngorer uri narsán
tan Iudáiá, má namur uri narsán rung tili
risán mul.
17 Lain arbin a kip auti ngo ái Káláu ákte
artálár suri obop git giták nokwan i mátán
kabin i kángit ruruna masik. Git mánán
ngo a támin á minái kabin i worwor si
Káláu tili Buk Tabu er a parai ngo
“Koner iakte utngi ngo a nokwan i matang
kabin a ruruna,
ái na liu.”

Ái Káláu a togor mai rung tili risán kabin di longoi sápkin

18 Tilami bát ái Káláu a aposoi kán togor,
má kán togor a kis pagas i bos sápkin
tatalen tan kálámul di lu longoi má ninsi
di er di tur kaplah alar Káláu. Di longoi
bos sápkin tatalen erei má ngorer di pus
páptai á támin sur Káláu na mák tur soura.
19 Dikte mánán no i tan táit sur Káláu
kabin ái Káláu sang ákte inngasi singin
matananu no.
20 Turpasi tili tangkabin er ái Káláu a
aksimi naul matmatngan pokon, ninsin ái
Káláu ákte tur talas. A támin ngo kápte git
artálár suri gita mákái mai mát git ngádáh
a kis ngoi ái Káláu. Ái sár ninsin sang a
talas, má git lu mák tusi ninsin tili táit a
aksimi, ngorer ngo kán rakrakai a kis áklis
má ngo ái sang á Káláu a pakta alari tan
táit no. Matananu di mákái akaksim si
Káláu má dik mák ilmi ngo ái Káláu a kis.
Ái sár di pua palai táit a talas uri narsá di,
má ngorer kápate artálár suri da arangat
kári kándi bit ngo kápdite mánán i Káláu.

1:7: Lál 6:25-26 **1:10:** Apo 19:21; Rom 15:23 **1:13:** Apo 19:21 **1:16:** Mar 8:38; Apo 13:46; 1Ko 1:18-24
1:17: Aba 2:4; Rom 3:21-22 **1:19:** Apo 14:15-17, 17:24-28 **1:20:** Iop 12:7-9; Sak 19:1

21 Wa a támin ngo di mánán i Káláu, ái sár
kápdite rumrum singin ngo para agasi ngo
ái sang ái Káláu, má kápdite ot kuluk uri
narsán mul. Ái sár kándi holhol sur Káláu
a tu wáráh sár, má kápdite arwat suri da
talas sur Káláu kabin nárum i di a káng mai
kuron.
22 Di kaiang pasi ngo di tám mánán, ái
sár kápte. Wa di tartar ngul sár i di.
23 Di matai suri lotu uri narsán ái Káláu
Sorsorliu, koner káp a tini mat. Ái sár di
ilang suri lotu uri narsán táit dikte longoi
ák mák ngoro kálámul, koner sár a lu mat.
Má dik lotu mul uri narsán tan man má
bos rokoi má tan táit a lu kárkap tangrai
bim.
24 Má ngorer ái Káláu a hol pala di má
dik lu longoi arliu i di sang á bos sápkin
tatalen er nárum i di a kákir suri, ngorer
i sursur suri longoi sápkin má tatalen a
arumrum kalengnai kápán páplun i di.
25 A hol pala di ái Káláu ngorer kabin di
arkawar palai támin a arinngas sur Káláu
má dik ilang suri bos angagur án káláu.
Ngorer di lotu uri narsán táit ái Káláu
ákte aksimi alar Káláu sang, koner ákte
aksimi tan táit no. Má ái masik gita párnga
áklisnai! A támin.
26 Má pasi á ngorer ái Káláu a hol pala di
má dik mur i bos durwán tatalen. Bos wák
di matai mur i tatalen a nokwan suri bop
tiklik mai káláu, ki dik arkeles uri lite sál
má dik bop mam di sang.
27 Má tan káláu di mul di arkeles uri
lite sál er alari tatalen ái Káláu a aksimi
ngo da mur on. Di matai suri bop mai
wák, má dik sursur suri longoi sápkin mai
bos káláu. Bos kálámul di lu longoi sápkin
tatalen er, má ngorer dik otoi rangrangas
artálár mai sápkin dikte longoi.

28 Matananu er kápdite hol apakta on
ngo di mánán i Káláu, má ngorer ái Káláu
a hol pala di suri da mur arwat pasi
kándi sápkin holhol, má dik longoi tatalen
kápate kuluk ngo da longoi.
29 Kándi tu balbal mur i sál kápate nok-
wan,
má dikte káng mai bos toltolom sápkin,
má gong suri táit,
má long bengtai kálámul.
Má dikte káng mul mai kon suri kiskis
kán lite,
má up bingi kálámul,
má arngangar,
má agur pasi kálámul,
má hol sáksák uri kálámul,
má kip wor.
30 Má di lu angagur i mátán matananu
uri turán,
má mikmikwa Káláu,
má ot bilingnai kálámul,
má hol apakta pas di sang,
má tubán apakta pasi ngis di.
Má dik poklah pasi hutngin sápkin,
má kápdite taram i rang mám di má rang
kák di.
31 Di mur i tatalen kán ngul,
má kápdite long artálár i kándi oror,
má káp kándi te armámna uri narsán
rang buh di,
má dik lu sák mai tan kálámul no.
32 Di mánán sár ngo ái Káláu ákte parai
ngo ái rung di longoi matngan ngorer, a
nokwan sang ngo da mat. Mái sár kápte
di arsok on, má kándi tu longoi sang i tan
sápkin tatalen er. Áá, kándi tunga longoi
sang ngorer, má di bontai mul i kándi
sápkin mai sormángát tari rang tur di suri
di mul da tunga longoi.

2

Ái Káláu a togor mai matananu Iudáiá mul

1 Má ngorer á gam erei gam lu tusi
mát di ái rung di lu longoi sápkin, kápte
káplabin i táit gam parai. Kabin ngo i
pákánbung gam wás palai bos kálámul suri
sápkin di longoi, gam tubán wás pala gam
sár kabin bos sápkin di sang di longoi, á
gam sang mul gam lu longoi.
2 Git mánán ngo i pákánbung ái Káláu a
wás pala di ái rung di longoi sápkin, kán
nagogon a nokwan.
3 Má ngo gam wás pala rung di longoi
sápkin, ki gam bul gamá longoi matngan
sápkin ngorer sár mul, ki ngádáh sur gam?

1:21: Epe 4:17-18 **1:22:** Ier 10:14; 1Ko 1:20 **1:23:** Nag 4:15-19; Sak 106:20 **1:27:** Him 18:22, 20:13; 1Ko 6:9
2:1: Mat 7:1-2; Ioa 8:7 **2:4:** Epe 1:7; 2Pe 3:15

Gam hol on ngo gama sengsegeng alari nagogon si Káláu? Wa kápte sang!

4 Ngádáh suri kamu holhol á gam? Gam mák asosih sár i lain tatalen si Káláu, wa lala támin táit sang. Ái Káláu a longoi lain tatalen uri narsá gam er a lala kis pau nana gam, má kán togor kápate hut melek narsá gam. Ngádáh, kápgamte mák ilmi á armámna si Káláu er a lam pas gam suri gama tapriu?

5 Má kabin a laklak i bál gam má kápte gam tapriu, ngorer kán togor ái Káláu a pakpakta hanhan, má kamu rangrangas na sorliu taladeng i bung erei kán nagogon a nokwan na tur soura.

6 Kabin ái Káláu na kosoi ur singin keskeskes á arsupan a arwat mai matngan tatalen ákte longoi.

7 Te kápdite arsok i balbal longoi a kuluk kabin di nem on ngo ái Káláu na para agas di má di nem mul i matngan liu er kápnate rah. Ái rung er, ái Káláu na kosoi uri narsá di mai liu áklis.

8 Ái sár te lite di lu kon suri táit a apakta pas di sang má dik arkawar palai támin si Káláu suri da mur i sápkin. Ái rung er, ái Káláu na kosoi uri narsá di mai kán tilik togor.

9 Má rangrangas má rogorogo na pur sang uri narsá di ái rung di lu longoi sápkin. Ái Káláu na longoi ngorer sang mai bos Iudáiá, má na longoi mul mai rung tili risán.

10 Mái rung er di lu balbal longoi a kuluk, á di da otoi má i matau tilami si Káláu, mái Káláu na sángáu di. Ái Káláu na mulán longoi ngorer sang mai bos Iudáiá, má na longoi mul mai rung tili risán.

11 Áá, ái Káláu na longoi ngorer kabin ái kápate lu tur i kesi risán masik.

12 A ngoromin. Ái rung di mánán i nagogon si Moses má dik lákái, ái Káláu na nagogon i di mai nagogon er dikte mánán on. Mái rung er kápdite mánán i nagogon si Moses, káksiai ngo kápte di mánán i nagogon, má dik longoi sápkin, wa da hiru sang.

13 Kabin ái rung kándi tu longrai nagogon si Moses má kápdite longra pasi, ái Káláu kápnate wás pas di ngo dikte nokwan i mátán. Kápte. Ái Káláu na wás pas di ái rung di longra pasi kán nagogon má dik taram on.

14 Rung tili risán kápte di otoi nagogon si Moses, mái sár ngo di mur on tili nárum i di á tan táit ngorer i nagogon a parai, ngorer a inngasi ngo nagogon si Káláu a kis i bál di.

15 Di kip auti ngo dánih a parai á nagogon káián ái Káláu, ái Káláu ákte oboi sang i bál di. A ngoro ákte sir páptai i kándi hol kabin kándi holhol a apapos suri matngan táit di longoi. Te pákán kándi holhol a atiutiu di ngo di longoi sápkin, má te pákán kándi holhol a amatau i bál di ngo di longoi a kuluk.

16 Má tan táit min na tapam hut sang i bung erei ái Káláu na tari him án nagogon si Iesu Karisito suri na nagogon i bos hol kodong káián matananu. Má nagogon erei, ái á nagogon sár iau parai tili lain arbin er iau arbin mai.

Tan Iudáiá di lákái nagogon

17 Má gam, dánih? Gam utung gam ngo gam bos kakun Iudáiá, wa alal án matananu káián ái Káláu, be? Gam ruruna ngo gama sengsegeng alari togor si Káláu kabin gam kebeptai nagogon si Moses, má gam tubán apakta pas gam ngo gam káián ái Káláu.

18 Gam talas suri nemnem si Káláu, má gamá mák ilmi tan támin táit kabin nagogon si Moses ákte atintin gam mai.

19 Gam tu para pasi ngo gam tám arlam káián tan rau, má gam á talas uri narsá rung di kis i kuron.

20 Gam kebeptai nagogon si Moses erei a inngasi tan táit a muswan sur Káláu má gamá mánán on. Má ngorer gam hol on ngo gam á bos tám aranokwa káián rung di ngul be sur Káláu, má ngo gama atintini rung a pail i kándi hol.

21 Ki ngádáh sur gam? Gam parai ngo gam á bos tám aratintin káián rung kápte di mánán i Káláu, be? Má suri dáh kápte

2:6: Sak 62:12; Kis 24:12; Mat 16:27; 2Ko 5:10 **2:8:** 2Te 1:8 **2:14:** Apo 10:35 **2:20:** 2Ti 3:5 **2:21:** Mat 23:3-4

gam atintin kalengna gam besang? Gam parai ngo koion da siksikip, má ngádáh sur gam? Kápte gam lu siksikip mul?
22 Gam parai ngo koion á tekes na bop mai wák káián lite, be? Má gam, kápte gam lu longoi ngorer? Má gam, gam matai angagur án káláu, ái sár ngádáh? Kápte gam lu bes mai tan táit gam lu sipki tili kándi rumán lotu, be?
23 Gam apakta pas gam sang ngo gam kebeptai nagogon si Moses, mái sár ngádáh? I pákánbung gam lákái nagogon er, kápte gam arumrum Káláu?
24 A talas ngo táit min iau parai a támin kabin Buk Tabu a parai ngo,
“Rung tili risán di lu worwor sáksák uri
ngisán ái Káláu
kabin i gam á tan Iudáiá.”

Kut aririu muswan, ái á akiláng imi bál kálámul

25 Gam hol on ngo gam á alal án matananu si Káláu kabin dikte kut aririu i gam, be? Má iau parai si gam ngo gam kut aririu má gamá mur arwat pasi nagogon si Moses turán, ki gama kuluk pala. Ái sár ngo gama lákái nagogon, kápte na lala tangan gam á kut aririu erei. A ngoro kápte di kut aririu i gam.
26 Má i sál sár ngorer, ái rung kápte di kut aririu, ái sár dik mur artálár pasi nagogon, ki ái Káláu a sormángát pas di ngo dikte nokwan i mátán. A ngoro dikte kut aririu i di.
27 Gam á tara Iudáiá gamáte kut aririu i gam suri akiláng ngo gam á matananu si Káláu, má gamá otoi nagogon si Moses mul. Ái sár nagogon erei gam lu lákái má kápgamte mur arwat pasi sang. Mái rung tili risán kápte di kut aririu i di, mái sár di mur i nagogon sang, má ngorer di inngasi ngo, káksiai ngo gamáte kut aririu, gamáte ámáris i mátán ái Káláu. Di sang di mur arwat pasi nagogon, má gam á kápte. Má ngorer kándi tatalen er a inngasi ngo gam ámáris i mátán ái Káláu.
28 Koner a kakun Iudáiá muswan, ái a kes tili di á alal án matananu si Káláu. Mái sár kálámul ákte kut aririu i kápán páplun má ákte oboi akiláng tili karpala, ái kápte ngo a kakun Iudáiá muswan. Kut aririu muswan, ái kápte ngo táit tili karpala, kápte.
29 Koner a kakun Iudáiá muswan ákte arkeles imi nárum on, má akiláng án kut aririu muswan ái á akiláng Tanián ái Káláu ákte kuti imi bál. Kálámul er a kakun Iudáiá muswan, káksiai ngo matananu kápdite para agasi, ái Káláu sang na párngai.

3

Ái Káláu a muswan

1 Ngo ngorer, ki ngádáh git kuluk ngoi á git á bos kakun Iudáiá alari rung tili risán? Má tatalen án kut aririu, ngádáh a lu tangan git ngoi?
2 Wa git á bos Iudáiá git tuan kuluk pala! Mulán táit ina parai, ái Káláu a tari kán pinpidan uri lim git suri gita kebeptai má taram on.
3 Má ngo kes kápnate taram on, ki ngorer ái Káláu sang mul kápnate long muswan on i táit ákte parai, be?
4 Auh, kápte sang! Git mák ilmi ngo ái Káláu a lu long muswan on sang i bos táit no a parai. Káksiai ngo git angagur ngo git tánlak alari kán pinpidan, ái Káláu sang a muswan má ák long artálár pasi kán pinpidan. A ngorer i Buk Tabu a parai sur Káláu er ák utngi ngo
“Matananu da para aposoi ngo táit ukte
parai sur di a nokwan.
Má ngo tekes na atiutiu iáu, Káláu,
kán worwor kápnate sorliu.”
5 Te tili gam da parai ngo bos sápkin tatalen kángit á tan Iudáiá a inngas tari ngo ái Káláu a nokwan. Áá, a talas ngo git á tan Iudáiá no git longoi sápkin. Má ngo gita toh arwat pas git mam Káláu er káp a tini longoi sápkin, ki git mák ilmi ngo ái Káláu a nokwan pagas sang. Má ngo worwor erei di parai a támin, ki dánih gita hol on? Gita hol on gut ngo kángit sápkin a tangan Káláu er ák inngas tari ngo ái a nokwan. Má ngo kángit sápkin a tangan Káláu sang, ki kápate arkip ngo ái Káláu na arangrangas i git suri sápkin er git longoi, be?

2:24: Ais 52:5 **2:26:** Gal 5:6 **2:29:** Nag 30:6; Kol 2:11 **3:4:** Sak 51:4

6 Auh, kápte! Kápte sang! Ngo ái Káláu
kápate arkip i kán nagogon, ki kápate
artálár suri na kipi him án nagogon má
nák nagogon i naul matmatngan pokon.
7 Má tekes na parai gut ngo, “I
pákánbung iau angagur, wa kak angagur
a tangan Káláu kabin a inngasi ngo giur
lite arsagil, ngorer ái sang a ekesi parai
támin má iau kápte. Iau mákái ngorer má
a ngoro kak angagur a amer Káláu, be? Má
ngo ngorer, kápate nokwan ngo ái Káláu
na nagogon i iau ngo iau tám sápkin, be?”
8 Má ngo gita lu mur i matngan holhol
ngorer, ki gita parai mul ngo, “Gita longoi
sápkin, ioh, suri ngorer na lu murmur
hanhan á tan táit a kuluk pala sang! Ngo
gita longoi lala sápkin, erár gita lala amer
Káláu!”

A támin ngo te alatung di parai ngo gim
aratintin mai matngan aratintin ngorer, ái
sár di bit. Má ái Káláu na nánwái kándi
sápkin má nák arangrangas i di.

Kápte kes a nokwan i mátán táil ái Káláu

9 Dánih má gita parai suri arahi worwor
minái? Git á bos Iudáiá, ngádáh git kuluk
ngoi á git alari rung tili risán? Wa kápte
sang! Kabin inái sár iakte parai ngo git no,
tan kakun Iudáiá má bos rung tili risán, git
kis i lalin rakrakai káián sápkin má sápkin
a lu kátlán i git.
10 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo,
“Kápte kes a tám nokwan. Kápte sang!
11 Kápte kes a talas i kán hol sur Káláu,
má kápte kes a ser sur Káláu.
12 Di no dikte ilang alari,
má kándi liu a tu sák pasam.
Kápte kes a longoi a kuluk,
wa kápte kes sang!
13 Kándi worwor a sangin ngorer i tarang
án minat ákte pasbat pagas,
má kerme di a lu lam bengtai kálámul.
Worwor di parai a ngoro wah kán kanih,
14 má ngus di a káng mai wáng má
arabilbiling.
15 Kik di a lu sangar suri up bingi kálámul.
16 Di mur i sál suri amosrahi tan táit má
matananu di tabureng si di,
17 má sál án moloh kápte di mánán on.
18 Má rumrum uri narsán ái Káláu káp a
tini kusak uri kándi hol.”
19 Git mánán má ngo dánih a parai i
nagogon a duk i rung di kis i lalin nagogon,
má ngorer kápte kes na artálár suri na
arkawar palai ngo kápate longoi sápkin.
Má ngorer mul naul matmatngan pokon
no na tur i mátán táil ái Káláu mái Káláu
na nagogon i di.
20 Áá, kápte kes na nokwan i mátán ái
Káláu kabin ákte mur arwat pasi nagogon
si Káláu. Kápte! Auh, táit nagogon a
atintin git mai a ngoromin. A talas uri
narsá git ngo nagogon kápate long palai
kángit sápkin, ái sár nagogon a toh git mák
inngasi ngo git longoi sápkin.

Ngádáh na nokwan ngoi á kálámul i mátán ái Káláu?

21 Má onin sang má, ákte talas ngo ái
Káláu kápnate obop git giták nokwan i
mátán mai mur i nagogon si Moses. A in-
ngasi lite sál, má sál erei ákte para aposoi
tungu á nagogon má bos tám worwor tus
mul.
22 A ngoromin. Ái Káláu a obop git gitá
nokwan i mátán kabin i kángit ruruna
i Iesu Karisito, má a longoi ngorer uri
narsán rung no di ruruna, kabin uri holhol
si Káláu, git no git tu arwat.
23 Mái Káláu a hol on ngorer kabin git
no git á bos tám long sápkin má gitáte pur
pongpong alari ninsin ái Káláu.
24 Áá, ái Káláu a tangan git pasi ák tabar
bia i git gitá nokwan i mátán. Má a artálár
suri ák longoi ngorer kabin ái Iesu Karisito
ákte hul asengsegeng pas git alari kángit
kis án kamkabat.
25 Ái Káláu a tar Iesu Karisito i mátán
matananu ngorer i osmapak mák sal i
dárán suri pormi kángit sápkin. Má kán
osmapak er a duk i git ngo git ruruna on.
Mái Káláu a longoi ngorer suri inngasi ngo
a arkip, kabin tungu kápate arangrangas
meleknai rung di longoi sápkin. A kis pau
má a hol lákái kándi sápkin pang i bung a
mat ái Iesu.

3:9: Rom 1:18–2:24, 3:23 **3:10:** Sak 14:1-3, 53:1-3 **3:13:** Sak 5:9, 140:3 **3:14:** Sak 10:7 **3:15:** Ais 59:7-8
3:18: Sak 36:1 **3:20:** Sak 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 **3:22:** Gal 2:16 **3:24:** Rom 5:1

26 Ái sár onin ái Káláu kápate hol lákái
sápkin má, wa a him mai sang má ák
inngas tari ngo kán nagogon a arkip no. Ái
sár kápate wás pala git no kabin git longoi
sápkin, kápte. Ái rung di atri kándi ruruna
i Iesu, á di ái Káláu a anokwa pas di dik
nokwan i mátán.
27 Ki ngádáh? Gita apakta pas git kabin
git mur arwat pasi nagogon si Moses má
ngorer gitá nokwan? Auh! Kápte git
nokwan kabin i táit git sang git longoi, ái
sár git nokwan i mátán ái Káláu kabin i
kángit ruruna.
28 Áá, a talas uri narsá git ngo kápte kes
a artálár ngo na nokwan i mátán ái Káláu
kabin a taram i nagogon. Auh, kápte. Ái
Káláu a mák anokwa pasi kabin suri kán
ruruna.
29 Kol, ái Káláu ái a Káláu káián bos
kakun Iudáiá masik? Kápte. Wa a Káláu
káián rung tili risán mul!
30 Ái Káláu a tukes má a tukes mul i
kán tatalen, má ái kápnate mák anokwa
pasi bos kakun Iudáiá kabin di kut aririu,
kápte. Na anokwa pas di kabin suri kándi
ruruna. Má a ngoi mul singin rung kápdite
kut aririu. Ái Káláu na anokwa pas di mul
kabin i kándi ruruna sár.
31 Kabin git nokwan tili kángit ruruna,
ki ngádáh? Git hol on ngo nagogon a tu
táit bia? Kápte sang! Nagogon ákte long
muswan on i kán talar er ák inngasi si git
ngo git bos tám long sápkin, má ngorer git
mák ilmi kán rakrakai muswan.

4

Ái Abaram a nokwan kabin a ruruna

1 Má ngádáh sur Abaram? Ái Abaram a
kámpup git, má kápán páplun sang a tám i
git. Dánih a tapam hut singin?
2 Ngo ái Abaram na han nokwan kabin
a taram i Káláu, ngorer a arwat na han
apakta pasi sang. Ái sár ái Káláu kápate
wás pas Abaram kabin i táit a longoi.
3 Auh, Buk Tabu a parai ngoromin ngo,
"Ái Abaram a ruruna i Káláu,
má ngorer ái Káláu ák wás pas
Abaram ngo ákte nokwan uri
mátán."
4 I pákánbung ngo kesi kálámul a him,
kán arul a top on kápte di tari singin
ngorer i artabar bia. Kán arul a uri
anokwai him a long artálár pasi.
5 Mái sár ái Káláu kápate mák anokwa
pasi kálámul kabin suri him a longoi,
kápte. A mák anokwa pasi kálámul kabin
i kán ruruna sár.
6 Mái Dewit a parai ngorer mul suri
kálámul kápate him, ái sár ái Káláu a wás
pasi ngo a nokwan. A parai ngo matngan
kálámul erei a kuluk pala má ák utung di
ngo,
7 "Di kuluk pala ái rung dikte lákái na-
gogon,
má ái Káláu ákte pah palai kándi
sápkin er.
Má di kuluk pala ái rung di longoi sápkin,
má kándi sápkin ái Káláu ákte bor kári
má!
8 A kuluk pala mul ái koner a longoi sápkin
tatalen,
má kán sápkin tatalen ái Konom
kápnate wás pasi ur on."
9 Ngádáh be? Ái rung dikte kut aririu
i di, á di masik da kuluk pala, be? Auh,
kápte. Da kuluk pala mul ái rung kápdite
kut aririu i di. Inái git lu parai ngo ái
Abaram a ruruna i Káláu, má ngorer ái
Káláu ák wás pas Abaram ngo ákte nok-
wan i mátán.
10 Ki ngádáh a hut ngoi á táit min uri
narsán? Ái Káláu a wás pas Abaram ngo
a nokwan i mátán tungu kápte be a kut
aririu, ngo namur ngo ákte kut aririu
má? Kápte ngo namur. Wa a wás pasi i
pákánbung kápte be a kut aririu.
11 Áá, ái Abaram a mulán ruruna, má
namur a kut aririu. Má kut aririu a
akiláng on ngo ái Káláu ákte anokwa pasi
kabin i kán ruruna i pákánbung kápte be
a kut aririu. Má ngorer ái Abaram a tám i
di no di ruruna má kápte di kut aririu. Ái
a kák di no ái rung di ruruna, má ái Káláu
ákte wás pas di ngo di nokwan i mátán.

3:29: Rom 10:12 **3:30:** Nag 6:4; Gal 3:20 **3:31:** Mat 5:17 **4:3:** Tgk 15:6; Gal 3:6 **4:7:** Sak 32:1-2 **4:11:** Tgk 17:10-11

12 Mái Abaram a kák di mul ái rung dikte kut aririu ngo di ruruna i kán oror ái Káláu ngorer ái Abaram sang a ruruna on ngoi tungu i pákánbung kápte be a kut aririu.

13 Ái Káláu a oror pagas mam Abaram má rang kopkom on suri da otoi naul matmatngan pokon ur kándi, mái sár ái Káláu kápate long artálár pasi á oror erei kabin sur Abaram a mur arwat pasi nagogon, kápte. Da otoi sang kabin ái Káláu a utung Abaram ngo a nokwan kabin a ruruna pagas.

14 Mái rung di atri kándi ruruna i nagogon, ngo di sang da top on á bos táit a oror pagas mai ái Káláu, ngádáh suri kángit ruruna? Ngo ngorer, kángit ruruna a tu táit bia má kán oror ái Káláu káp kán te rakrakai.

15 Má ngo gita otoi arsupan kabin git mur i nagogon, táit gita otoi til on, wa togor si Káláu sár.

Nagogon a kis, má ngo nagogon káp na han te kis be, má kápte kesi táit a tus tari sápkin, ki ngádáh gita mánán ngoi ngo sápkin á erei? Má ngorer ngo kápte na han kis i nagogon, ki kápte na han mon i táit git abulbul on.

16 Áá, kápte git artálár suri gita otoi oror si Káláu kabin git mur arwat pasi nagogon. Auh, kápte. Gita otoi sang i kán oror ái Káláu kabin git ruruna i kán oror ngorer ái Abaram a ruruna ngoi. Má kabin kán oror a hut tili kán nemnem sang, má kabin git otoi tili kángit ruruna, ngorer ái Káláu a tabar bia i git no mai kán oror á git er git rang kopkom i Abaram. Ái Abaram a tám i git no git ruruna, koner tili git a kakun Iudáiá a kut aririu, mái koner tili risán mul kápte a kut aririu.

17 A ngorer ái Káláu a parai si Abaram i Buk Tabu ngo, “Iakte utung pas iáu suri una tám i marán kabinhun.” Mái Abaram a longrai oror er tili narsán ái koner a ruruna on, wa ái Káláu sang, koner a aliwi táit ákte mat má a utngi táit ngo ákte kis má, má kápte be a kis.

18-19 Ái Abaram ákte mar má kán bet i pákánbung er, má ngorer a hol on ngo a tu welwel i kápán páplun. Mái Sara mul nánkak on ákte maukut má. Kápán páplun i diar a ngoro ákte mat má, mái Abaram na ngangai pasi dánih á ngorer? Ái sár kán ruruna kápate gáugáu, kán tu ngangai pagas sang ngo ái Káláu na long artálár pasi kán oror. Mái Káláu a longoi ngorer ákte parai, mái Abaram sang ák tám i marán kabinhun ngorer ái Káláu ákte parai singin ngo, “Rang kopkom i iáu na lala marán taladeng.”

20 Ái Abaram kápate arsok á kán ruruna má kápate ru i kán hol suri kán oror ái Káláu. Ái sár a lu rakrakai hanhan i kán ruruna má ák lu balbal para agas Káláu.

21 A tumran i kán hol ngo ái Káláu a mon i kán rakrakai suri na long arwat pasi kán oror,

22 má kabin i kán ruruna, ki ngorer “ái Káláu a wás pas Abaram ngo ákte nokwan uri mátán.”

23 Má worwor erei ngo “a wás pas Abaram ngo ákte nokwan uri mátán”, kápte a para masiknai ái Káláu ur si Abaram.

24 Auh, ái Káláu a parai ur si git mul kabin ái Káláu na wás pas git giták nokwan uri mátán kabin i kángit ruruna. Áá, git ruruna i koner a aptur kalengnai kángit Konom Iesu tili minat.

25 Ái Káláu ákte tari uri minat kabin i kángit sápkin tatalen, má ákte aptur kalengnai suri na anokwa pas git.

5

Git kis i moloh mam Káláu

1 Áá, ái Káláu ákte obop git gitá nokwan i mátán kabin i kángit ruruna, má ngorer git kis i moloh mam Káláu kabin i kángit Konom Iesu Karisito.

2 Má kabin i kángit ruruna, ái Karisito ákte akusak git má gitá kis má i katbán kán artangan ái Káláu. Má git laes kabin a mon i kángit ngangai suri gita kusak tiklik urami lolon minmáir i Káláu.

3 Má git laes mul suri bos taun er a hut si git, kabin git mák ilmi ngo bos taun erei a káhái tatalen án tur rakrakai.

4:13: Tgk 17:4-6, 22:17-18; Gal 3:29 **4:14:** Gal 3:18 **4:15:** Rom 3:20, 5:13 **4:16:** Gal 3:7 **4:17:** Tgk 17:5 **4:18-19:** Tgk 15:5, 17:17 **4:22:** Tgk 15:6 **4:25:** Ais 53:4-5 **5:3:** Iak 1:2-3; 1Pe 1:5-7

4 Má tatalen án tur rakrakai a káhái lain
ninsin i git ái Káláu ákte tohoi má a kuluk,
má lain ninsi git er a káhái kángit ngangai
uri narsán ái Káláu.
5 Má kángit ngangai er kápnate atabu-
reng i git, kabin ái Káláu ákte tari si git á
Tanián a Pilpil suri na toroi kán armámna
uri bál git máng káng leu.
6 A ngoromin. Tungu kángit tu su bah
git besang alar Káláu, má kápte git artálár
suri tangan pas git sang. Má i pákánbung
erei sár kángit tu longoi ngorer, ái Karisito
a mat sur git ngorer ái Káláu ákte para
páksi.
7 Mákái! A támin muswan káp kángit te
tatalen ngo tekes na mat suri turán. Má
ngo na han mon i kángit tatalen ngorer,
erár ák arwat suri tekes na mat kelsen
turán a tám nokwan ngo koner a kuluk i
kán tatalen.
8 Ái sár ái Káláu a inngas tari kán
armámna uri narsá git ngoromin: i
pákánbung kángit tu abulbul be, ái Karisito
a mat sur git.

9 Ákte tur talas i mát git ngo git nokwan
i mátán ái Káláu kabin i dárán ái Iesu
Karisito, be? Má ngorer a támin muswan
sang ngo gita mákái mul ngo ái Karisito na
sáras pas git tili lalin togor si Káláu.
10 Má ákte tur talas mul i mát git ngo i
pákánbung tungu besang ngo git kurtara
be mam Káláu, ái Káláu a tarwa Natun suri
ák mat, má ngorer ák pam arsakta git mam
Káláu má gitá arabálbál tiklik mai. Áá,
gitá arabálbál má mam Káláu, má ngorer a
támin muswan sang ngo ái Karisito na aliu
git kabin ái sang ákte aptur kaleng alari
minat.
11 Má git laes mul kabin ái Káláu ákte
tarwai kángit Konom Iesu Karisito, má
ngorer gitá araruna tiklik mam Káláu.

Ái Adam a hut mai minat, mái Karisito a hut mai liu

12 Tili kes sár á kálámul, sápkin a kusak
ur main i naul matmatngan pokon, má
kán sápkin a kipi minat turán. Má ngorer
minat a tapam hut singin bos kálámul no
kabin di no di longoi sápkin.
13 A támin ngo matananu i naul mat-
matngan pokon di lu longoi sápkin tungu
kápte be ái Káláu a tari nagogon si Moses.
Mái sár ái Káláu káp a tini wás palai rung
di longoi sápkin má kápte be te nagogon
suri para talsai ngo sápkin á minái.
14 Mái sár di no di liu turpasi tili Adam
ák han pang i Moses, di lu longoi sápkin má
namur dik mat, a ngoro minat a kátlán i
di. Ái Adam a longoi matngan sápkin er
a ngákngák i worwor si Káláu, má káksiai
ngo kápdite ngákngák ngorer ái Adam, di
no di mat kabin di longoi sápkin. Ái Adam
kán ngákngák a mon i wán, má ái a ngoro
tohtohpas suri kes na hut namur.

15 Áá, ái Adam a tohtohpas sur Iesu, ái
sár diar lite arsagil mul. Wán i ngákngák
si Adam a lite alari wán i artabar ái Káláu
a tar bia on si git. Ákte tur talas i mát
git ngo marán kálámul di mat kabin suri
ngákngák káián kesá kálámul er. Mái sár
a támin muswan sang ngo gita mákái mul
ngo kán lain artangan ái Káláu a káng leu
uri narsán marán, má kán artabar bia mul
a so tili artangan káián kesi kálámul sár, ái
Iesu Karisito.
16 Áá, artabar si Káláu a lite alari wán
ngákngák si Adam. Ái a longoi kes sár á
sápkin tatalen, má ngorer ái Káláu a wás
palai ngo a ámáris i mátán. Má artabar a
hut namurwai marán dikte longoi sápkin,
má ái a timani marán dik nokwan i mátán
ái Káláu.
17 Kesi kálámul a longoi sápkin má
ngorer minat a hut singin marán, má mi-
nat áng kátlán i di kabin i kes sár á kálámul
erei. Mái sár marán di otoi kán lain
artangan ái Káláu, má kán lain artabar er
a timan di dik nokwan i mátán. Má a támin
muswan sang ngo da liu sorliwi sápkin má
minat mul, má da kátlán tiklik mam Iesu
Karisito, koner ái sár á kálámul a tangan
di.

18 Io, ái Adam a ngákngák kes sár á
pákán, mái Káláu a atri minat uri tan
kálámul no. Má i sál sár ngorer, ái Karisito
a longoi kesi lain táit er ák mat, má
ngorer ái Káláu a artálár suri na timani bos

5:8: Ioa 3:16; 1Io 4:10 **5:9:** Rom 1:18, 2:5; Epe 2:3-5 **5:12:** Tgk 3:6; Rom 6:23 **5:13:** Rom 4:15 **5:18:** 1Ko 15:22

kálámul no suri da nokwan i mátán má dák otoi liu muswan.
19 A ngoromin mul. Kesi kálámul a ngákngák i Káláu, má ngorer marán dik tám long sápkin má. Má i sál sár ngorer, kesá kálámul a taram i Káláu, má marán dik tám nokwan sang.
20 Nagogon si Moses ái Káláu a tari suri matananu da mák ilmi ngo kándi bos sápkin tatalen a maras hanhan ák pakta. Ái sár i pákánbung bos sápkin tatalen er a maras hanhan, artangan si Káláu a maras hanhan mul ák pakta sorliu má.
21 Tungu be sápkin a kátlán i tan kálámul no má dik mat, mái sár onin artangan káián ái Káláu ákte hut. Ái Káláu a anokwa pas git gitá nokwan i mátán, má ngorer git otoi liu muswan er a kis áklis kabin i Iesu Karisito kángit Konom.

6

Gitáte mat tiklik mam Karisito, má gita liu turán mul

1 Áá, kán artangan ái Káláu a lu maras hanhan i pákánbung git lu longoi sápkin tatalen. Ki ngádáh, kángit sápkin na lu hanhan sár nák lu pakta sorliu sang suri kán artangan ái Káláu na lu ngorer mul nák lala pakta?
2 Auh, na kápte sang! Kápte má git kis i lalin rakrakai káián sápkin, gitáte mat sang alari kán rakrakai. Má ngorer, ngádáh gita kaleng ngoi suri gita kis mul i lalin? Auh, koion má!
3 Gamáte talas má ngoromin ngo i pákánbung git arsiu suri akiláng ngo git kes mam Iesu Karisito, git kes mul mai matngan minat er a áslai.
4 Má ngorer git kes mai i pákánbung di tahni má i pákánbung mul ái Káláu a aptur kalengnai alari minat mai kán rakrakai sorsorliu. A ngoro gitáte siusiu mul i kán minat suri gita aptur kaleng uri hutngin liu a artálár mai matngan liu si Karisito.
5 Má ngo gitá kes mam Karisito i kán minat, ki gita kes má mai i kán apaptur kaleng mul.
6 Git mánán ngo ngádáh git kis ngoi i mátán ái Káláu tungu, war ákte mat tiklik mam Karisito. Áá, kángit torahin holhol, ái Káláu ákte bás páptai uri kubau kus. Ái Káláu a longoi ngorer suri rakrakai káián sápkin na ekesi sák má, suri koion na kátlán mul i git. Tungu git toptop káián sápkin má sápkin a kátlán i git. Ái sár onin kápte, 7 kabin sinih ákte mat a sengsegeng alari rakrakai káián sápkin.
8 Má ngo gitáte mat tiklik mam Karisito, ngorer git ruruna ngo gita liu tiklik mai mul.
9 Git talas ngo ái Karisito ákte aptur kaleng tili minat, má ngorer kápate artálár ngo na mat mul. Minat káp kán te rakrakai má suri na kátlán on.
10 A mat i kes sár á pákán mákte wat má. Má kán matngan minat er a áslai, a tur kári rakrakai káián sápkin. Má kabin ákte liu kaleng, kán liu a suri árngai ngisán ái Káláu.
11 Má gam mul, gama mur on ngorer i Karisito. Gama wás pas gam sang ngo gamáte mat alari rakrakai káián sápkin, mái sár gam liu má gamá araruna tiklik mam Káláu kabin gam kes mam Iesu Karisito.
12 Má ngorer, koion gama mángát pasi nemnem suri longoi sápkin na kátlán i kápán páplun i gam. Gama káp taram on na mák talka gam suri gama long artálár pasi sápkin nemnem káián kápán páplun.
13 Má koion gama mángát palai bos kalkuir páplun i gam sang suri gama longoi sápkin tatalen mai. Ái sár gama artabar mam gam sang ur si Káláu ngorer i rung dikte aptur tili minat má dikte liu kaleng mul. Má gama tari mul i bos kalkuir i gam ngorer i kamu sualim uri narsán. Gama longoi ngorer suri gama bos toptop a nokwan ái Káláu na lu him mai.
14 Áá, sápkin kápate artálár suri na kátlán mul i gam, kabin ái Káláu ákte kelsei kán nagogon mai kán artangan bia, má ngorer kápgamte kis mul i lalin nagogon. Auh, ái Káláu ákte lu tangan gam má gamá kis má i lalin kán artangan sár.

5:19: Ais 53:11 **5:21:** Rom 6:23 **6:3:** Gal 3:27 **6:4:** Kol 2:12 **6:6:** Gal 5:24 **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 **6:12:** Tgk 4:7 **6:13:** Rom 12:1 **6:14:** 1Io 3:6

Git sengsegeng alari rakrakai káián sápkin

15 Ái Káláu ákte kelsei kán nagogon mai
kán artangan, be? Má kabin kápte git kis
be i lalin nagogon, ngádáh? Gita lu balbal
longoi sápkin iamunang kabin git lu kis i
lalin artangan si Káláu? Auh, kápte sang!
16 Gamáte talas má ngo i pákánbung gam
rusan tar gam ngorer i tám toptop káián
kálámul suri taram on, ngorer gamá bos
tám toptop singin kálámul er gam taram
singin. Ngo gama toptop singin sápkin, ái
na káhái minat uri gam. Mái sár ngo gama
toptop suri taram i Káláu, ái na tangna
gam uri liu a nokwan.
17 Tungu gam toptop singin sápkin má
sápkin a kátlán i gam. Ái sár onin kápte.
Iau ot kuluk uri narsán ái Káláu ngo onin
gamáte taram mai kunlán bál gam i tan
aratintin erei gam kis i lalin.
18 Kabin gamáte sengsegeng alari
rakrakai káián sápkin, ngorer gamáte tám
toptop singin liu a nokwan.
19 Iau tohtohpas mai tám toptop minái
suri kápnate rakrakai si gam ngo gama
kip nokwan i sálán. Tungu gam rusan
tari bos kalkuir páplun i gam sang suri
ák tám toptop káián tatalen a dur, má
ngákngák a lu pakpakta hanhan. Ái sár
onin gama rusan tari nák tám toptop káián
liu a nokwan suri kamu tatalen na pilpil.
20 Má i pákánbung gam kis án toptop
singin sápkin, gam sengsegeng be alari
talar suri mur i tatalen a nokwan.
21 Áá, i pákánbung erei gam sengsegeng
má! Má gam sengsegeng ngádáh? Ngádáh
a tangan gam ngoi á tan táit er gam longoi
gamá rumrum kunán? Wán tan táit er, wa
minat sár!
22 Ái sár onin gamáte sengsegeng
muswan alari rakrakai káián sápkin má
gamáte tám toptop si Káláu. Má pasi á
ngorer gama tám pilpil mul, má gama atur
páptai liu áklis.
23 Ái rung di longoi sápkin, ái Káláu a
supan di mai minat sár. Ái sár artabar
bia ái Káláu a tari, wa liu muswan er a
kis áklis. Má matngan liu er a kis i Iesu
Karisito kángit Konom.

7

Gitáte sengsegeng má alari nagogon

1 Rang buhang, a támin muswan ngo
gam mánán i táit ngo ina para talsai si gam
kabin gamáte mánán má suri nagogon.
Nagogon a áir kári kálámul i pákánbung
kán tu liu be. Má ngo a mat, ákte sen-
gsegeng alari.
2 A ngoromin. Ngo wák a kila, nagogon
a kabat páptai turán kán pup i pákánbung
a liu be i kán pup. Mái sár ngo a mat i kán
pup, i bung erei a sengsegeng alari táit a
parai i nagogon suri kila.
3 Mái sár ngo a kila pasi lite kálámul má
kán pup a liu pagas be, da lu parai ur on
ngo wák erei a longoi sápkin mai kálámul
kápte ngo káián. Ái sár ngo kán pup a mat,
ngorer a sengsegeng alari nagogon má a
arwat suri na kila mul, má kápte da lu
parai ngo a longoi sápkin.
4 Má a ngorer mul á gam, rang buhang.
Kápte má a duk i gam i nagogon kabin
gamáte mat alari i pákánbung kápán
páplun ái Karisito a mat. Gamáte sen-
gsegeng má alari nagogon suri gama káián
lite, wa koner ái Káláu a aptur kalengnai
alari minat. Má git káián suri ngorer gita
káhái lain wán i git ur káián ái Káláu.
5 A ngoromin. Tungu i pákánbung git lu
mur i ninsin i git sang, nagogon a ariwai
bál git ák málmálas suri longoi sápkin mai
kápán páplun i git, má ngorer wán git káhái
a arwat mai minat sár.
6 Tungu nagogon ákte kabat páptа git
má gitá kis án kamkabat. Ái sár onin,
git má te sengsegeng tili nagogon kabin
git má te mat suri ngorer nagogon kápate
kátlán i git mul. Má ngorer git sengsegeng
suri gita tar git uri him si Káláu. Ái sár
kápte git him mai torahin sál ngorer git
mur i keskeskesá nagogon ái Moses a le
páptai, kápte. Git mur i hutngin sál káián
Tanián a Pilpil.

Nagogon a atalsai sápkin

6:16: Ioa 8:34; 2Pe 2:19 **6:23:** Rom 5:12, 15 **7:4:** Rom 6:2, 11 **7:6:** Rom 8:2, 6:4 **7:7:** Kal 20:17; Nag 5:21

7 Má ngorer dánih má gita parai? A sápkin á nagogon? Auh, kápte! Ngo kápnate inngasi i nagogon, ngádáh ina han mánán ngoi ngo sápkin á minái? I pákánbung iau kon suri táit káián lite, ngádáh ina mánán ngoi ngo a sápkin á erei ngo kápate para talsai á nagogon? Wa kápte!

8 Áá, nagogon a kuluk sár. Ái sár sápkin a ser pasi sál suri na kipi lain nagogon nák pukdai uri artohtoh, má ngorer sápkin ák apturi balang suri na lala kon suri táit káián lite. Má ngo kápte te nagogon, ki sápkin káp kán te talar, má na mat sár.

9 Tungu iau ngul be suri nagogon, iau hol on ngo iakte liu má, kabin káp iau te mánán on ngo iau longoi sápkin. Má namur nagogon a hut mák inngas tari singing ngo iau longoi sápkin. Má ngorer iak mák ilam iau ngo iakte mat má, má iakte kis tepák alar Káláu.

10 Nagogon erei a ngo na tari liu singing, auh a hut bul mai minat uri narsang.

11 Iak mat ngorer kabin sápkin a agur tar iau. A agur iau ngo ina mur i nagogon, ngorer ina liu sang. Ái sár kápate arwat ngo ina mur on, má ngorer iak ámáris i mátán nagogon má nagogon ák atur iau uri hiru áklis.

12 Áá, sápkin kán tu liu be, mái sár sápkin er kápate tikbut tili nagogon sang. Wa nagogon a pilpil pagas má a nokwan má a kuluk.

13 Ki ngádáh, táit a kuluk sang ákte pukdai suri áng kipi minat mák up bing iau? Kápte! A ngoromin. Nagogon a kuluk. Má i pákánbung a hut i nagogon, támin suri sápkin a tur talas ngo ái a matngan kálámul a lala sák, pasi ák obop iau uri minat. Nagogon a apos tari ngo tatalen káián sápkin a lala sák taladeng.

Hol arsagil imi nárum i kálámul

14 Git talas ngo nagogon a kuluk má a hut tilami narsán ái Káláu. Ái sár á iau, iau til main i bim, má a ngoro iakte sira pala iau sang má iak toptop káián sápkin.

15 A ngoromin. Káp iau te talas uri tan táit iau longoi. Tan táit iau nem suri longoi, káp iau te longoi. Má tan táit iau matai longoi, ái sár má iau mur on.

16 Má ngo káp iau te nem suri longoi tan sápkin táit iau longoi, ngorer iau sormángát ngo nagogon a kuluk.

17 Má ngorer kápte ngo á iau sang er iau longoi tan sápkin táit erei. Auh! Nemnem suri longoi sápkin er a kis imi kak hol, ái a talka iau iak longoi.

18 Áá, iau talas ur on ngo kápte te a kuluk a kis i iau. Iau parai sár suri kak torahin holhol. Iau nem ngo ina longoi a kuluk, mái sár kápte iau long artálár on.

19 Kápte iau long artálár on á lain táit erei iau ri suri longoi, ái sár iak han longoi bul i sápkin táit káp iau te nem on.

20 Má ngorer ngo iau longoi tan táit er kápte iau ri suri longoi, a sálán ngoro minái ngo kápte ngo á iau á erei iau longoi tan táit er. Auh, á iau á kápte. Ái sár nemnem suri longoi sápkin er a kis imi kak hol a talka iau má iak longoi tan táit er.

21 Má ngorer iau mák ilmi ngo i pákánbung iau ri suri longoi a kuluk, auh sápkin erei sang giur no.

22 Kak hol imi nárum i iau a lala gasgas suri nagogon si Káláu.

23 Mái sár iau mákái kesá lite táit a duk i iau mák nem ngo na lu him main i bos kalkuir kápán páplun i iau náng kátlán i di. Má táit erei a ngoro riring a lu talka pas iau alari táit iau ri suri, mák lu arup mai. Má táit erei a lu talka iau, wa nemnem suri sápkin. Má nemnem erei a ngoro ákte talka pápta iau má iang kis án kamkabat.

24 Auh, keskam! Iak sák má iau á inái! Ái sinih na sáras pas iau tili kápán páplun minái kán tu top pagas i iau uri minat?

25 U, kang Káláu, iau para agas iáu má iak ot kuluk taladeng narsam kabin ukte tarwai kángim Konom Iesu Karisito suri na sáras pas iau!

Má iau ngoromin sár. Á iau sang mai kak hutngin holhol, iau kis án toptop káián nagogon si Káláu. Ái sár kak torahin holhol a kis án toptop káián sápkin nemnem.

7:11: Tgk 3:13 **7:12:** 1Ti 1:8 **7:15:** Gal 5:17 **7:23:** Gal 5:17; 1Pe 2:11 **7:25:** 1Ko 15:57

8

Ái Káláu kápate wás pala di di kes mam Karisito

1 Io ngorer má, ái Káláu kápate wás pala
di ngo di ámáris i mátán ái rung di kes
mam Iesu Karisito.
2 A kabin ngoromin. Tanián a Pilpil,
koner a aliu git má gitá kes mam Iesu
Karisito, ái ákte asengsegeng pas git alari
rakrakai káián sápkin má minat, má káp
diar te kátlán mul i git.
3 Nagogon káp kán te rakrakai suri na
sáras pas git alari sápkin, kabin git lep suri
long artálár pasi táit a parai. Ái sár ái
Káláu a artálár. A tarwai Natun sang a
hut mák tar kápán páplun ngorer i git gitá
longoi sápkin, ái sár ái káp kán te nemnem
suri sápkin. Má ái a mat suri pormi kángit
sápkin. A tur i niá git, mái Káláu a nagogon
on ngo a ámáris i mátán mák wás palai
uri minat, pasi ák amosrahi rakrakai kán
sápkin alar git.
4 Tan táit nagogon a parai suri gita mur
on, a arkip mai tatalen a nokwan. Má
kán minat ái Karisito ákte long artálár pas
noi bos rákán nagogon. Má kabin ákte
ahutngin pas git, uri mátán ái Káláu a
ngoro git mul git má te long artálár pasi
nagogon. Má git long artálár pasi sang i
pákánbung git láklák namurwai nemnem
káián Tanián a Pilpil má gitá matai mur i
nemnem án torahin holhol.
5 A ngoromin. Ái rung di mur i nemnem
káián sápkin, di ekesi hol pagas sár i táit
erei kándi sápkin nemnem a ri suri. Mái
rung kándi liu a mur i nemnem káián
Tanián a Pilpil, di sang di ekesi hol páksi
táit Tanián a Pilpil a nem i di suri da
longoi.
6 Ngo nemnem káián sápkin a lu táilnai
holhol kán kálámul, na lam tari uri minat.
Mái sár ngo Tanián a Pilpil a táilnai holhol
kán kálámul, ái na lam tari uri liu má
moloh.
7 A ngorer kabin ngo sápkin nemnem a
táilnai holhol kán kálámul, kálámul erei a
kis án kurtara mam Káláu. Kápate rusan
tari sang uri lalin nagogon si Káláu, wa
kápate artálár sang suri na taram on.
8 Ái rung er a táilnai kándi holhol i sápkin
nemnem, kápdite artálár suri da agasgas
pasi bál ái Káláu.

9 Mái sár ngo Tanián ái Káláu a kis narsá
gam, ngorer sápkin nemnem kápnate
táilna gam, kápte. Tanián ái Káláu sang
na táilna gam. Mái sinih Tanián ái Karisito
kápate kis narsán, kálámul erei kápte ngo
káián ái Karisito.
10 Má kabin ái Karisito a kis narsá gam,
a ngoromin. Kápán páplun i gam na
han sang uri minat kabin i sápkin tatalen
gamáte longoi. Ái sár taniá gam a liu pagas
sang kabin ái Káláu ákte obop gam ngo
gam nokwan i mátán.
11 Ái Káláu a aptur kalengna Iesu alari
minat, má ngo Tanián ái Káláu a kis i gam,
ki na tari liu singin kápán páplun i gam
mul. Tanián ái Káláu er i gam na tari liu uri
kápán páplun i gam ngorer a longoi mam
Iesu Karisito.

12 Má ngorer, rang buhang, káp kángit
te tinákum suri kángit liu na mur i torahin
holhol. Auh, kángit tinákum sang suri gita
mángát pasi Tanián ái Káláu na táilna git.
13 Ngo gam bál tari torahin holhol na
táilnai kamu liu, gama han banai sang i
hiru áklis. Mái sár ngo gama bál tar gam
singin Tanián ái Káláu suri na tangan gam,
gamák up bing palai torahin holhol alari
kápán páplun i gam, ki ngorer gama liu be.
14 Ái rung erei a táilna di i Tanián ái
Káláu, di á rang natun sang ái Káláu.
15 Áá, gam rang natun ái Káláu kabin
Tanián er ákte tabar gam mai ái Káláu,
kápte ngo tanián a kabat gam gamá toptop
singin mátut, kápte. Ái Káláu ákte tari
Tanián er a patak pas gam gamá rang
natun ái Káláu sang. Má Tanián er a
tangan git suri gita bin uri narsán ngo,
“Tata, kak Tata!”
16 Tanián ái Káláu a apapos tiklik mai
tanián i git ngo git rang natun sang ái
Káláu.

8:4: Gal 5:16, 25 **8:9:** 1Ko 3:16, 12:3 **8:10:** Gal 2:20 **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 **8:15:** Mar 14:36; 2Ti 1:7Gal 4:5-7; Apa 21:7 **8:16:** 2Ko 1:22

17 Má kabin git rang natun, a mon i kángit kuir tili arasosah ái Káláu na tari singin kán matananu, má gita otoi tiklik mam Karisito á arasosah ái Káláu ákte oror páksi ur káián ái Natun. Áá, git áslai rangrangas mainái ngorer ái Karisito a áslai, suri namur gita kipi minmáir i git a tuan alal ngorer i minmáir i Karisito.

Lala minmáir na ur kángit namur

18 A támin ngo a mon á kángit rangrangas onin má a rakrakai, ái sár rangrangas onin a tu táit bia sár alari lala minmáir na uri narsá git namur.

19 Akaksim no kán tu mákmák kursál monai pákánbung ái Káláu na inngasi ngo tara dáh á rang natun muswan sang.

20 Akaksim a sák kabin ái Káláu ákte nagogon on ák wárah má, suri kápate artálár ngo na long arwat pasi holhol taru si Káláu. Kápate mur i nemnem káián akaksim suri na ngorer, kápte. Ái Káláu a mur sár i kán nemnem sang ngo na ngoi suri akaksim na kis án ngangai be,

21 pasi ái Káláu na uláti nák sengsegeng alari kán kamkabat er a lu mormorot hanhan. Má namur na tari singin akaksim á arasengsegeng er sang na tari mul si rang natun, wa arasengsegeng a tuan malilis.

22 Git mánán ngo akaksim no kán tungai ngángángar pang onin, ngorer i wák a ngángrakak suri na kákáh.

23 Má kápte ngo akaksim masik a áslai ngorer, kápte. Á git mul git ngángángar imi nárum i git. Ái Káláu ákte tar kalar git mai Tanián a Pilpil uri bál git, ngorer i mulán kuir tili arasosah gita atur páptai namur. Má ngorer git monai pákánbung er gita top muswan i arasosah ái Káláu na tari si git á rang natun ákte patak pas git. Má i pákánbung erei, na kelsei torahin kápán páplun i git nák hutngin.

24 Turpasi til tungu ái Káláu a asengsegeng pas git, gitá kis án ngangai suri pákánbung ái Káláu na long artálár i kán oror taru uri narsá git. Kápte be git mákái, kabin ngo git má te mákái táit git ngangai suri, ákte rah má kángit ngangai á erei. Sinih a lu kis án ngangai suri táit ákte top on má?

25 Mái sár ngo gita kis án ngangai suri táit kápte be git mákái, ngorer git kis pau monai sang.

26 Tanián a Pilpil a kis tiklik mam git suri tangan git mai bos táit kápgite artálár suri longoi. Ngorer kápgite mánán i táit gita sung suri, má Tanián a Pilpil sang a sung sur git mai ngángángar a tuan kahkahlangit má kápate artálár ngo tekes na para talsai mai worwor.

27 Mái Káláu, ái koner a tirtirwa tangrai bál kálámul, a mánán i hol káián Tanián a Pilpil, kabin Tanián a lu sung arwat mai nemnem sang si Káláu sur git i matananu káián.

Ái Káláu a lala tur tiklik mam git

28 Ái rung di mámna Káláu má ái Káláu ákte kilkila pas di artálár mai kán holhol taru, git mánán ngo matngan táit ngádáh na tapam hut narsá di, ái Káláu a himnai mák pukdai suri ák akulukna di.

29 Mái rung er ái Káláu ákte kára pas di ur káián, di sang ákte timla di hirá suri da ngoro Natun, pasi á ngorer ái Natun na mulán tili di á bos rang tuán.

30 Mái rung er ákte timla di, ái Káláu a kilkila pas di mul. Mái rung er a kilkila pas di, a mák anokwa pas di. Mái rung a mák anokwa pas di ngorer, á di a asosah i di mai minmáir.

31 Mokol! Wa tan támin táit er ái Káláu ákte longoi mam git! Má ngorer, dánih má gita parai suri ngorer? Ngo ái Káláu a lu tur tiklik mam git, sinih sang a artálár ngo na rakrakai sorliu git?

32 Ái kápate top páksi kán kalik sang, mái sár a bál tari ák mat sur git no. Áá, ákte tari má i Natun, má ngorer git mánán ngo na tangan git mul ngorer na tabar git mai tan táit no uri tángni kángit liu.

33 Ái Káláu ákte ilwa pas git, má ái sinih na atiutiu git mái Káláu na sormángát ngo gitá ámáris? Auh, kápte kes, kabin ái Káláu ákte obop git gitá nokwan má i mátán.

34 Mái sinih na wás pala git? Kápte kes sang, káplabin ái Iesu Karisito ákte mat má

8:20: Tgk 3:17-19 **8:23:** 2Ko 5:2-4 **8:27:** Sak 139:1 **8:28:** Epe 1:11 **8:29:** Kol 1:18; Eba 1:6 **8:31:** Sak 118:6 **8:33:** Ais 50:8-9

sur git. Má kápte a mat ák wat má, wa a salaptur kaleng mul tili minat, má onin a kis imi kán kiskis pakta i balsán mingin ái Káláu má ái a katbán kálámul ák lu sung sur git.

35 Ái sinih na artálár suri na bangbang palai armámna si Karisito ngo na sigil git? Auh, kápte kes! Ngádáh, ngo gita banai taun ngo rangrangas ngo arabilbiling, na arsagil i git alari armámna si Karisito? Ngo taul matpám a hut ngo git sáhár suri lusán i git, ái na arsagil i git? Má ngo tekes na amátut i git ngo gita hiru, ngo tekes na up bing git, ngádáh? Na bangbang palai armámna si Karisito ngo na sigil git? Auh, kápte sang!

36 A ngorer sár a parai i Buk Tabu ngo,

“Gim kis i lolon minat i bosbos bung no
kabin gim kaiam.
Má matananu di hol on ngo gim án tu táit
sár
ngoro sipsip di talkai suri tah kusi án
pogong.”

37 Káksiai ngo tan táit erei a taun pápta git, ái Koner a mámna git a lu tangan git, má ngorer gitá sorliu ekes pala!

38 Áá, gita sorliu ngorer káplabin a talas i kak hol sár ngo kápte kesi táit sang na bangbang palai armámna si Káláu ngo na sigil git. Minat kápate artálár. Má tan taun án liu main i naul bim, ái mul kápte. Bos angelo kápdite artálár má bos sápkin tanián mul. Má kápate arwat á tan táit til onin ngo tan táit er namur. Má kápte kesi matngan táit a rakrakai taladeng a artálár, 39 kápte kes iamuni armongoh ngo adi lal i tanglon bim. Má kápte kesá táit tili akaksim no a artálár. Áá, kápte kesi táit sang a rakrakai artálár suri na bangbang pala git alari armámna si Káláu er a inngas tari ái Iesu Karisito kángit Konom.

9

Ái Káláu má matananu Israel

1 Iau parai muswan si gam i mátán táil ái Karisito má Tanián a Pilpil má mai balang a nokwan sang. Ruktul min ditul apapos uri iau ngo káp iau te angagur.

2 Lala tinang má tabureng imi balang a gis iau má kápate rah.

3 A lala tang i balang suri matananu Israel, wa rang buhang sang, ngo enges má da lákám suri mur i Karisito. Má ina parai kak ásásla sur di ngoromin. Ngo na han artangan gut, ina han bál tar iau sang suri ái Káláu na han wás pala iau alar Karisito uri hiru áklis suri di sang da han kipi niang.

4 U, matananu Israel, ái Káláu ákte patak pas gam ngoro rang natun, má ákte kis i katbán i gam mai tilik minmáir, má ákte oboi kán bos kamkabat narsá gam, má ákte tari si gam á kán nagogon. Ákte inngasi si gam suri ngádáh á matananu no da lotu ngoi uri narsán, má ákte oror pagas mam gam mul suri tan arasosah na longoi mam gam

5 á gam á rang kopkom i bos kálámul pakta til hirá. Mái Karisito er Mesaia, kápán páplun a páng tili kamu kabinhun, má ái ái Káláu sang imi iát i tan táit no, wa koner gita parpara agas áklis uri narsán! A támin.

6 Áá, támin ngo marán tili kak matananu dikte arkawar pala Karisito, ái sár káp iau te parai ngo oror káián ái Káláu ákte wáráh uri narsá di, kápte. A kápkabin ngo rang kopkom i Israel, kápte ngo di no di Israel muswan i mátán ái Káláu.

7 Má sur Abaram, kápte ngo rang kopkom no di rang natun muswan. Auh, ái Káláu a parai si Abaram ngo,

“Iau oror pagas mam iáu ngo na mon i
rang natum,
má da wás pas di tili Aisak.”

8 Worwor erei a sálán ngo ái Abaram a apuar pasi marán mát di páng til on sang. Mái sár kápte ngo di no di rang natun muswan ái Káláu, ái rung sár erei di sumlahin ái Aisak, ngorer di páng tili lalin oror, di á bos rang natun muswan ái Káláu.

9 Má minái á worwor a adikái kán oror ái Káláu narsá Abaram ngo,

“I pákánbung iakte parai singim, á iau ina
kaleng

8:36: Sak 44:22 **9:3:** Kal 32:32 **9:4:** Kal 4:22; Him 1–10; Sak 147:19; Rom 15:8; Eba 9:5 **9:7:** Tgk 21:12 **9:8:** Gal 4:23 **9:9:** Tgk 18:14

mái Sara na káh tekesá kalik án
káláu.”
10 Má a ngoromin mul. Ái Rabeka* a
káhái aru lulu tili kes sár á kálámul, má
kálámul er ái Aisak, koner a apuar pasi
mát no til Israel.
11-12 Kápate káh diar be ái mám diar, mái
Káláu ákte parai si Rebeka ngoromin ngo,
“Mulán natum, koner na páng táil,
ái na adi lalin i kono áruán natum.”
Ái Káláu a parai ngorer i pákánbung kápte
be diar páng má kápte be diar lu longoi
a kuluk ngo a sák. Má a longoi ngorer ái
Káláu kabin ákte holhol taru ngo na ilwa
pasi kesá tur diar. A longoi ngorer suri
kán holhol taru na tur dik má ái na long
artálár pasi sang. Má a nem on ngo kán
holhol taru kápnate but pas tili táit diar
longoi sang, kápte. A nem ngo na but pas
tili táit ái sang a hol páksi.
13 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo,
“Ái Iakop iau ilwa pasi,
mái Esau iakte mata palai.”
14 Io, ngádáh má gita para ngoi suri á táit
minái? Tan táit a longoi ái Káláu kápate
nokwan, be? Auh, kápte sang!
15 Kabin ái Káláu ákte parai si Moses
ngoromin ngo,
“Ái sinih iau ri suri tángni, ina tángni sár.
Mái sinih iau nem ngo ina mámnai,
ina mámnai.”
16 Má ngorer ái Káláu na ilwa pasi koner
ái sang a ngoi i bál ngo na mámnai, má
kápate but pas tili táit kálámul er a nem
on ngo táit ákte longoi.
17 A ngorer ái Káláu a parai uri Parau
iatung i Buk Tabu ngo,
“Iakte duruk iáu ung kabisit má suri táit
minái sár,
suri ngorer bos rangrangas ina oboi i
iáu na inngasi kak rakrakai,
má suri ngisang da árngai má nák
han arkaliut uri naul matmatngan
pokon no.”
18 Má ngorer ái Káláu a mámna koner a ri
suri ngo na mámnai. Mái koner a nem on
ngo na alaklak i bál, ái Káláu a alaklak on
sang.

Kán togor ái Káláu má kán armámna

19 Má tekes tili gam na longrai ngorer
má nák parai singing ngoromin, “Ngo
ngorer ngo ái Káláu sang a alaklak i bál
kálámul má ák han longoi sápkin, ngorer
kápate nokwan ngo ái Káláu na wás palai
kabin i sápkin a longoi, kabin kálámul erei
kápte a artálár suri na teleh alari táit ái
Káláu ákte oboi suri na longoi.”
20 Tekes na parai ngorer, má iau ina
kosoi ngoromin. Iáu sinih er u gálta Káláu
ngo suri dánih a longoi ngorer mam git?
Auh, koion. Kápate artálár á táp na gáltai
kálámul a hiri ngo, “Suri dánih uk hir iau
iak ngoromin?”
21 Auh, kálámul er a hiri táp ngorer i kán
hol sár ngo na longoi ngoi. Má a artálár sár
singin ngo na hiri kesá táp uri lain talar
ngorer i dung namnam má kipi uri long
namnam sang, má kesá táp bul uri sárái
lulpin ur on má sápkai.
22 Má a ngorer mul sur Káláu. Ái Káláu a
mon i kán nokwan suri na longoi mai tan
Israel má tan kálámul tili risán mul ngorer
a ngoi i bál suri longoi. Má a ngoi i bál
ái Káláu ngo na inngasi kán togor má ngo
kán rakrakai na tur talas. A bál mos mai
matananu di longoi sápkin mákte páput
má suri na amosrah i di. Ái sár a bál konmi
be i kán mos ngo na urai uri di má áng kis
pau mona di.
23 A nem on suri na inngasi minmáir a
káng leu na tari si di ái rung a mámna di,
wa di ái Káláu ákte eran pagas di tungu
suri da otoi minmáir.
24 Má tara dáh er ái Káláu a mámna di
ngorer? Wa git sang á git ákte kilkila pas
git tili katbán tan Iudáiá má tili katbán
rung tili risán mul.
25 A ngorer ái Káláu a parai er i buk ái
Osea a le on ngo,
“Matananu ái rung kápte di kaiak,
ina utung di ngo ‘Kak matananu’.
Má kabinhun káp iau te mámnai,

* **9:10:** Ái ***Rabeka ái á wák si Aisak er natun ái Abaram. Má a káhái lulu, aru kalik káláu, ngis diar ái Esau mái Iakop. Mákái Tgk 22:23, pákán 24-27, 29:12, 35:8, 49:31.*** **9:11-12:** Tgk 25:23 **9:13:** Mal 1:2-3 **9:15:** Kal 33:19 **9:16:** Epe 2:8 **9:17:** Kal 9:16 **9:20:** Ais 29:16, 45:9 **9:21:** Ier 18:6 **9:25:** Ose 2:23 **9:26:** Ose 1:10

ina utngi ngo ‘Kak matananu alal’.
26 Má i malar erei di parai ngo, ‘Kápte gam
matananu kaiak’,
á iau ina parai si di iatung ngo, ‘Gam
á rang natun ái Káláu koner a liu
áklis.’ ”
27 Mái Aisaia mul a worwor tus suri
matananu Israel ngo,
“Mámát i tan Israel a lala marán taladeng
ngorer i pirán kon tangrai kon.
Ái sár simán sár, ái Káláu na aliu pas di,
28 kabin ái Konom na sangar i urai
kán rangrangas no uri naul matmat-
ngan pokon.”
29 A ngorer sár a parai ái Aisaia tungu
ngoromin,
“Ngo ái Konom Tám Rakrakai Sorsorliu
kápnate han mángát pasi simán rang
kopkom i git ngo na liu,
gita han mosrah no
ngorer i matananu Sodom má rung til
Gomora.”

Matananu Israel kápdite ruruna i lain arbin

30 Má dánih má gita parai? A sálán
ngoromin. Rung tili risán káp di tini ser
sál suri da nokwan i mátán ái Káláu, mái
sár ái Káláu a mák anokwa pas di kabin i
kándi ruruna.
31 Má matananu Israel di lu ngehngeh
mai mur i sálán nagogon suri da nokwan i
mátán ái Káláu, ái sár kápte di mur arwat
pasi sang, má ngorer kápte dik nokwan.
32 Suri dáh? A kabin di lu rut namurwai
sál erei, ái sár káp di tini longoi mai
ruruna. Di lu ngehngeh mai kándi tan
talar án mur i nagogon, má káp di tini mur
i sál án ruruna. A mon i hat iatung i katbán
sál di mur on, má dik tutkum on á hat erei.
33 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo,
“Mákái be! Iakte obop páksi i malar á
Saion á hat.
Má hat er a kis i katbán sál,
má matananu di lu tutkum on má dik
lu pur.
Mái sár koner a atri kán ruruna on á hat
erei,
ái kápnate tabureng i bál.”

10

1 Rang buhang, ngádáh ina ngo on ngoi i
di á matananu Israel? A lala bop i balang
mam di, má iau lu sung uri narsá Káláu
ngo da atur páptai araliu káián ái Káláu.
2 Iau apapos uri di ngo di lala kákir ta-
ladeng ngoromin. Di lu tohoi suri agasgas
pasi bál ái Káláu. Di lala tohoi ngorer, ái
sár kápdite talas kuluk uri táit a nem on ái
Káláu.
3 Áá, kápdite mák ilmi sál káián ái Káláu
suri long anokwa di i mátán, má ngorer
dik ser sál kándi sang suri da nokwan. Má
pasi á ngorer kápdite rusan tar di uri sál ái
Káláu ákte pepla páksi.
4 Dik hol on ngo ái Káláu na mák anokwa
pas di kabin di mur i nagogon. Ái sár ái
Karisito á kurtángsin nagogon, má ngorer
a amutái sál án nagogon suri long anokwai
kálámul, suri ngorer sinih na ruruna i
Karisito, ái na nokwan pagas i mátán ái
Káláu.

Sinih ái Konom na aliu pasi?

5 Ái Moses a le suri sál er án anokwai
kálámul kabin a mur i nagogon mák parai
ngoromin,
“Koner a mur arwat pas noi nagogon,
ái na atur páptai araliu.”
6 Má Buk Tabu a parai mul suri sál án
anokwai kálámul kabin a ruruna, er a
parai ngo
“Koion á tekes na hol on imi bál ngo,
‘Araliu a lala tepák, pasi inak tapam
urami bát inak ser suri.’ ”
A sálán ngoromin. Tekes na tapam urami
suri nák long pas Karisito ur main i bim
suri na aliu pas git.
7 “Má koion á tekes na hol on ami bál ngo,
‘Araliu a lala tepák, ngorer inak sosih
uradi tarang án minat inak ser
suri.’ ”
Má a sálán ngo tekes na sosih uradi suri
long pas Karisito nák aliu pas git. Koion da
parai ngorer kabin ái Karisito ákte sosih
má mai araliu tilami bát, má ákte kaleng
má tili minat, má ákte arbin má narsá git.
8 Ái sár gama hol on ngorer i Buk Tabu a
parai ngo,

9:27: Ais 10:22-23 **9:29:** Ais 1:9 **9:32:** Ais 8:14 **9:33:** Ais 28:16; 1Pe 2:6 **10:5:** Him 18:5 **10:6:** Nag 30:12-14

“Midán ái Konom erei sár pátum gam,
imi ngus gam ái, má erei i bál gam mul.”
Má ái á aratintin suri ruruna gim lu arbin mai.
9 A ngoromin. Sinih na para aposoi mai ngudun ngo ái Iesu ái á Konom, má na ruruna ami bál sang ngo ái Káláu a aptur kalengnai tili minat, kálámul er ái Káláu na aliwi.
10 Git ruruna mai bál git ngo ái Karisito ákte mat mái Káláu ákte aptur kalengnai, má ngorer ái Káláu a mák anokwa pas git ngo git nokwan i mátán. Má git para aposoi mai ngus git ngo ái Iesu ái á Konom, má ngorer ái Káláu a aliu pas git.
11 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo,
“Ái koner a atri kán ruruna on,
ái kápnate tabureng i bál.”
12 Mái Káláu kápate mák git ngo git aru matngan kálámul, ngo te tili git á rung til Iudáiá má te rung tili risán, kápte. Git no er git ruruna on, a tukes sár á kángit Konom, wa Konom Sur Noi mái koner kán arasosah a káng ungleu ur si di no di sung pasi kán artangan.
13 Buk Tabu a parai ngo,
“Sinih na sung Konom suri na tángni,
ái Konom na aliu pasi sang.”
14 Mái sár ngádáh da sungi ngoi ái koner kápdite ruruna on? Má ngádáh da ruruna on ngoi á tekes kápdite longrai arbin ur on? Má ngádáh da longrai ngoi ngo kápte kes a arbin narsá di?
15 Má ngádáh tekes na arbin ngoi ngo ái Káláu kápate tarwai? A ngorer i Buk Tabu a parai ngo,
“A tuan kuluk sang á kándi purpurut
ái rung er di kipi lain arbin.”
16 A talas uri narsá git ngo matananu Israel dikte longrai á lain arbin si Káláu, ái sár kápdite marán ái rung di taram on. Tám worwor tus ái Aisaia a parai sur di ngo,
“Konom, ái sinih ákte ruruna i midam gim kipi?”
17 Io, matananu di ruruna i Karisito kabin dikte longrai lain arbin ur on, má dikte longrai arbin er kabin kes ákte arbin mai narsá di.
18 Ki ngádáh? Matananu Israel kápdite longrai á lain arbin, be? Auh, kápte. Dikte longrai má! Mákái erei i Buk Tabu a parai ngo,
“Kaungán tan táit a apapos sur Káláu
ákte han arkaliut uri tan kuir no i naul bim,
má pinpidan di parai
ákte tangrai bos malar tepák ta-ladeng.”
19 Má ngádáh, matananu Israel dikte longrai má kápate talas uri narsá di, be? Auh, kápte mul! Ái Moses, ái ái koner a mulán parai suri rung tili risán da kipi nián matananu Israel. A parai worwor si Káláu ngoromin ngo,
“Ina asosah i di ái rung tili risán erei gam mák di ngo di tu táit bia,
má gamák bálsák mam di.
Má gama togor mam di
ái rung gam pua di ngo káp kándi te mánán sur iau.”
20 Má namur a mangan ái Aisaia mai worwor suri rung tili risán mák parai ngo,
“Dikte mák pas iau
ái rung kápdite ser sur iau,
má iakte para talsa iau sang
si rung kápdite gálgálta sur iau.”
21 Má namur ái Aisaia a worwor mul mák parai suri matananu Israel ngo,
“Tan bung no iakte kalkaluh sur rung erei di kulkulut,
má a laklak i bál di.”

11

Simán matananu Israel, ái Káláu ákte ilwa pasi

1 Má ngorer iau gálta gam. Ngádáh, ái Káláu ákte mata palai kán matananu? Auh, kápte sang! Ngádáh na mata pala di ngoi, má iau kápte? Kabin iau sang á kakun Israel mul, sumlahin ái Abaram má tili kabinhun si Beniamin.
2 Auh, ái Káláu kápate mata palai kán matananu er a ilwa pasi hirá sang má ák mánán i di. Gamáte talas má suri worwor a kis i Buk Tabu er ák parai sur Elaisa

10:11: Ais 28:16 **10:12:** Apo 15:9 **10:13:** Ioe 2:32 **10:15:** Ais 52:7 **10:16:** Ais 53:1 **10:18:** Sak 19:4
10:19: Nag 32:21 **10:20:** Ais 65:1 **10:21:** Ais 65:2 **11:1:** 1Sa 12:22; Sak 94:14; Pil 3:5

i pákánbung a bálsák i matananu Israel
mák ngurngurngur uri narsán ái Káláu
ngoromin ngo,
3 “Konom, dikte up bingi kam tan tám
worwor tus má dikte tarápái kam tan nián
osmapak. Á iau masik sár má minái, iau
ruruna i iáu, má kándi tu ser sur iau be
suri da up bing iau mul.”
4 Má ngádáh a kos Elaisa ngoi ái Káláu?
A kosoi ngo,
“Kápte ngo iáu masik sár á tám ruruna
u kis be. Wa ahit á arip á tám ruruna
di kis be má kápte di te pur dirtapul uri
narsán angagur án káláu ái Bal*.”
5 Má a ngorer mul onin. Ákte kis má
simán matananu sang ái Káláu ákte ilwa
pas di kabin i kán artangan bia uri narsá
di.
6 Kápate ilwa pas di kabin suri táit di
sang di longoi, kápte. Ái Káláu sang a
ngoi i bál ngo na tangan di, má ngorer
ák ilwa pas di ngorer i artabar bia uri
narsá di kabin i kán artangan. Ngo kán
ililwa a káplabin i táit di longoi, ngorer
kán artangan káp na han te artabar bia uri
narsá di.
7 A ngoromin. Matananu Israel di tungai
ser sál suri da lain kis án ararguna mam
Káláu, mái sár kápte di ser pasi. Má án
simán sár er ái Káláu ákte ilwa pas di, dikte
mák pasi á sál erei, má risán tili di a laklak
i bál di.
8 A ngorer i Buk Tabu a parai ngo,
“Ái Káláu a abawi kándi holhol,
a apedei mát di suri kápdate mákmák,
má ák dung kári talngá di suri kápdate
alongra.
Má a ngorer ák han pang onin.”
9 Mái Dewit mul a parai ngoromin ngo,
“Di mákái ngo ái Káláu ákte lala asosah i di
mai marán namnam
má dik hol on ngo a laes mam di ái
Káláu.
Má ngorer marán namnam er da iokah
mai má dák pur,
pasi á ngorer ái Káláu na asáksákna di.
10 Na kuron pagas i mát di suri da káp
mákmák kuluk.
Má kápdate artálár suri da soklatán
kabin a ekesi taun pagas di i kándi tan
kipkip.”

Rung tili risán di kipi nián Israel

11 Má ngorer iau gálta gam mul ngo
ngádáh, di tutkum má ngorer di ekesi
bámrus sang? Kápte sár. Ái sár kápkabin
matananu Israel di matai sál án araliu si
Karisito, ngorer ák pasbat i mátán sál pas
rung tili risán ding kusak má dik liu, koran
má matananu Israel dák bálsák má dáng
kon suri kiskis erei rung tili risán dikte
otoi.
12 I pákánbung matananu Israel di matai
sál án araliu er, mátán sál a pasbat pasi
lain arasosah uri narsán naul matmat-
ngan pokon. Má i pákánbung matananu
Israel di pur alari kándi lain kiskis i mátán
ái Káláu, ngorer lain arasosah ák han duk
i rung tili risán. Má ngorer i pákánbung
matananu Israel no er ái Káláu ákte ilwa
pas di, ngo dikte ruruna i Karisito, wa git
no gita kuluk pala sang!
13 Inái má iau worwor uri narsá gam ái
rung tili risán. Iau longoi him án apostolo
uri narsán rung tili risán, má a lala gasgas
i balang suri talar erei ái Káláu ákte tari
singing.
14 Iau ngoi ngo ina tokoi bál kak
matananu Israel dák bálsák suri ngorer te
tili di da tapriu kaleng, mái Káláu na aliu
di.
15 Kabin i pákánbung ái Káláu a su bahin
uri matananu Israel, ái Káláu a ilang suri
rung tili risán mák ararguna tiklik mam di.
Má ngo i pákánbung ngo di tapriu kaleng á
kán matananu suri, mái Káláu na árár pas
kalengna di, wa na kuluk pala sang singin
matananu no. Na ngoro dikte liu kaleng
alari minat.
16 A nokwan suri ái Káláu na árár pas
kalengna di ngorer kabin rang támin i di
sang di káián ái Káláu. A ngorer i tatalen
kángim á bos kakun Israel gim lu mur on

11:3: 1Ka 19:10, 14 **11:4:** 1Ka 19:18 * **11:4:** ***Bal ái á ngisán kesi tánráu. Hirá sang, matananu di kis i balis á Kanan di lu lotu uri narsán. Má namur ngo bos Israel di han kis i balis er, te tili di di lu arsok i lotu uri narsá Káláu má dik lu lotu be uri narsá Bal. Mákái Lál 25:1-5; Tát 3:7-11, 6:25-32; 1Sa 7:3-4; 1Ka 18:17-40.*** **11:6:** Gal 3:18 **11:8:** Nag 29:4; Ais 29:10 **11:9:** Sak 69:22-23 **11:11:** Apo 13:46

ngo mudán beret er gim mulán artabar mai, a akiláng ngo tigán beret no káián ái Káláu. Má ngo nirwán kubau káián ái Káláu, ki káián mul á tan rákán no.

17 Áá, ái Káláu ákte mata palai marán tili matananu Israel ngorer i bos rákán lowo dikte baur kusi tili aun. Má tan lite rákán lowo tili bos, kes ákte apatap on uri aun lowo er turán te sang iatung, má dik lu sus pasi namnam tili aun lowo er má dik rakrakai. Má gam ái rung tili risán gam ngoro bos rákán lowo tili bos, má gamá lu rakrakai má bes mai liu kán tan Israel.

18 Má koion gama mák pulsi á tan rákán er dikte puh. Kápate artálár ngo gama para agas gam sang kabin á gam á tan rákán sár, má kápgamte tángni káplabin, ái sár nirwán a tángni tan rákán.

19 Má koran má tekes na parai ngo, “Má bos rákán lowo er dikte baur kusi suri ngorer á iau ina patap i aun lowo.”

20 A támin á ngorer. Ái Káláu a baur pala di kabin kápte di ruruna má, má iáu u kipi nián i di kabin u ruruna. Mái sár koion una apakta pas iáu. Auh una mátut sár,

21 kabin ái Káláu ákte baur kusi tan rákán muswan tili aun, má na baur pala iáu mul ngo kápute ruruna.

22 Má ngorer gama lain hol tangrai ngo ái Káláu a mánán i tatalen án armámna mák mánán mul suri tari rakrakai án rangrangas. Na tari rangrangas uri narsá di ái rung di pur. Mái sár uri narsá gam, na lu mur i tatalen án armámna ngo gama kis i lolon kán armámna. Má ngo kápte gama lu kis ngorer, ki na baur pala gam alari aun lowo er.

23 Má ngo matananu Israel da tapriu alari sál erei káp di tini longoi mai ruruna, má ngo da mur i sál án ruruna sang, ngorer ái Káláu na apatap kalengna di mul uri aun lowo kabin ái Káláu sang a artálár suri longoi ngorer.

24 Kápate malmu suri rákán lowo tili bos na patap i aun lowo di soi, káp a tini ngorer. Mái sár á gam ái rung tili risán gam ngorer i rákán lowo tili bos, mái Káláu a apatap i gam uri aun lowo di soi. Má tan Israel di sang á bos rákán muswan á aun lowo er di soi, má ngorer a malmu sang suri ái Káláu na apatap kalengna di uratung i aun lowo er dikte kopkom til on tungu.

Ái Káláu na aliwi matananu Israel

25 Rang buhang, iau nem ngo gama talas suri holhol taru a tur punpunam tungu suri ngorer gama káp apakta pas gam sang. A ngoromin. Marán tili matananu Israel ákte laklak i bál di, má na ngorer pagas pang i bung ák hau kunlán i mámát i rung tili risán dikte kusak no,

26 má erár ái Káláu na aliwi matananu Israel no. A ngorer a parai i Buk Tabu ngo,

“Tám Arasengsegeng na aptur til Saion,
má ái na sas palai alari rang kopkom i Iakop á kándi tatalen án tur kaplah alar Káláu.
27 Má kang kamkabat mam di a ngoromin,
ngo i pákánbung erei ina pah palai kándi bos sápkin tatalen.”

28 Kabin matananu Israel di mata palai lain arbin, ái Káláu a mák di ngo di kurtara mai, má ngorer ák tangan gam ái rung tili risán. Mái sár ái Káláu kán tu mámna di be á matananu Israel kabin i kán oror a para páksi singin rang támin i di er ákte ilwa pas di ur káián.

29 Áá, ái Káláu káp a tini arkeles suri kálámul a ilwa pasi má kápate lu top kalengnai artabar er ákte tari.

30 Tungu gam á bos rung tili risán káp gam tini taram i Káláu. Mái sár onin ái Káláu ákte mámna gam kabin matananu Israel di matai sál si Káláu má kápdite taram on. Áá, kabin i abulbul káián matananu Israel, ái Káláu a mámna gam má ákte pasbat i sál pas gam.

31 Má a ngorer mul mam di. Onin káp di tini taram i Káláu. Ái sár ái Káláu na bali mámna di mul ngorer ákte mámna gam i pákánbung káp gam tini taram on be.

32 Áá, ái Káláu ákte inngasi singin boh matananu no ngo di kis án kamkabat kabin i káptábun á taram. Má kán holhol taru a ngoromin. A inngasi kándi abulbul si di ngorer suri na inngasi kán armámna narsá di no mul.

Ái Káláu a polon á hol

11:17: Epe 2:11-19 **11:22:** Ioa 15:2, 4 **11:26:** Ais 59:20-21 **11:27:** Ier 31:33-34

33 Ai! Wa ái Káláu a konom sorsorliu mai kán arasosah!
A polon á hol taladeng má a tuan kahkahlangit á kán mánán!
Kápte kes na para tusi tan táit ái Káláu a hol on!
Kápte kes na talas suri sál a mur on ái Káláu!
34 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo,
“Sinih ák mánán tangrai kán hol ái Káláu?
Sinih a artálár ngo na apislai holhol si Káláu?
35 Sinih a mon i kán tinákum i Káláu
suri ái Káláu na kos kalengnai singin?”
36 Áá, kápte kes a longoi ngorer kabin ái Káláu
a aksimi tan táit no,
má a sodukul páksi tan táit no,
má bos táit no na ur káián masik.
Gita parpara agas uri narsán ákáklis! A támin.

12

Gama rusan tar gam ngorer i lain osmapak

1 A kuluk ngo gama hol tangrai tan táit no minái iakte parai si gam, má gama lu hol páptai mul i tilik armámna káián ái Káláu uri narsá gam. Má ngorer, rang buhang, iau sung gam ngo gama rusan tar gam sang ngorer i lain osmapak ur si Káláu. Matngan osmapak er gama tari, na matngan ngorer a liu be. Ngo gama longoi ngorer, ki gamáte tar kunla gam ur káián ái Káláu, má ái a agasgas pasi bál ái Káláu. Minái á matngan lotu a nokwan má a támin.

2 Koion gama tin murwai matngan ninsin naul bim. Ái sár gama mángát pas Káláu suri nák ahutngin i kamu hol má kamu liu nák lu ararkeles hanhan. Má ngorer gama artálár suri gama mánán pasi nemnem si Káláu er a kuluk má a nokwan má a agasgas pasi bál.

3 Ái Káláu ákte tangan pas iau má ákte tari singing á kak talar, má ngorer iau parai si gam keskeskes ngoromin. Koion gama hol apakta pas gam sang alari ngorer ái Káláu ákte artabar mai uri narsá gam. Má gama mánán kulukna gam be má bontai kamu mánán mai ruruna ái Káláu ákte tari si gam suri ngorer gama talas suri kán holhol taru ái Káláu sur gam ngo gama ngoi.

4 A talas uri narsá git ngo kápán páplun i git a marán i kalkuir, má bos kalkuir no keskeskes a mon i kán talar sang alari tan lite kuir.

5 A ngorer mul sur git á bos tám ruruna. Git marán, mái sár git tukes sár á páplun i Karisito. Tukes sár á kápán páplun má marán á kalkuir.

6 Ái Káláu ákte tari toltolom artabar si git, má keskeskes tili git a mon i kán artabar ái Káláu ákte tari singin tili kán artangan. Má ngorer ngo tekes a mon i kán artabar er ák mánán tusi midán ái Káláu suri na parai singin matananu, a kuluk ngo na para aposoi ngorer a ruruna on ngoi ngo ái Káláu ákte tari singin.

7 Má ngo tekes a mon i kán artabar án artangan, a kuluk ngo na lu artangan narsán matananu. Má ngo tekes a mon i kán artabar án tám aratintin, ki na lu aratintin sang mai.

8 Ngo tekes a mon i kán artabar án arakrakai i holhol kán kálámul, ki na lu rakrakai sang mai. Má ngo tekes a mon i kán artabar án soa lim mai kán minsik, ki na lu longoi sang. Ngo tekes a mon i kán artabar suri táilnai matananu, ki na lu táilna di mai muswan. Má ngo tekes a mon i kán artabar suri mámnai kálámul, ki na lu mámnai sang mai laes.

Tatalen án armámna

9 A kuluk ngo kamu armámna na támin muswan. A kuluk ngo gama tustuswai sápkin má gama katkatang pagas i a kuluk.

10 Gama armámna arliu i gam ngorer gam arabuhán sár. Gama rakrakai suri gama árnga arliu i gam.

11 Gama kákir mai longoi a kuluk, má gama mángát pasi Tanián a Pilpil nák amálmálas i bál gam suri gamák longoi him si Konom.

12 Gama lala laes kabin a mon i kamu ngangai i Káláu. Má gama kis pau i katbán

11:33: Ais 55:8-9 **11:34:** Ais 40:13; 1Ko 2:16 **11:35:** Iop 41:11 **11:36:** 1Ko 8:6 **12:1:** Rom 6:11, 13; 1Pe 2:5 **12:3:** 1Ko 12:11; Epe 4:7; Pil 2:3 **12:4:** 1Ko 12:12, 27 **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pe 4:10-11 **12:10:** 1Pe 1:22 **12:12:** 1Te 5:16-18

rogorogo. Gama márásngin pagas mai sung.
13 Gama artabar má támri bos tám ruruna er di sáhár, má gama árár pasi asir uri niá gam.
14 Ái rung di long bengta gam, gama sung Káláu suri nák asosah i di. Áá, gama sungi suri nák tangan di, má koion gama sungi suri na long sáksákna di.
15 Ái rung di laes, gama laes tiklik mam di. Ái rung di tinang má dik tang, gama tang tiklik mam di.
16 A kuluk ngo na siaroh sár á kamu kis arliu i gam. Koion gama hol apakta i gam, mái sár gama obop gam adi lal turán rung kápte a ninir i ngis di. Koion gama tubán hol apakta pas gam sang.
17 Ngo tekes ákte longoi sápkin uri narsá gam, koion gama kos kalengnai mai sápkin mul uri narsán. Gama ololoh suri gama longoi matngan tatalen er matananu no di mák ilmi ngo a nokwan.
18 Ngo na arwat singim, una lu kis matau turán matananu u liu tiklik mam di.
19 Lain rang buhang, koion gama kosoi mai sápkin uri narsán kálámul ákte longoi sápkin narsá gam, ái sár gama arsok on uri limán ái Káláu suri ái sang na kosoi. A ngorer dikte le on i Buk Tabu ngo,

"Ái Konom ákte parai ngo,
'Á iau sang ina oboi rangrangas narsán rung di longoi sápkin,
má kak talar sár suri kokos uri narsá di.' "

20 Ái sár, gama longoi ngoromin a parai i Buk Tabu ngo,

"Kálámul er a longoi sápkin uri narsá gam,
ngo a matpám, ki gama támri.
Má ngo a sák suri dan, ki gama angimi.
Ngo gama longoi ngorer, kálámul er na áslai rumrum,
má koran má na gáwár i bál mam gam."

21 Ngo tekes a longoi sápkin uri narsá gam, koion gama mángát pasi kán tatalen sang náng kátlán i gam má gama kosoi bul mai sápkin uri narsán. Ngo ngorer, kán sápkin tatalen ákte suka bámia gam. Ái sár, gama kosoi mai lain tatalen, má ngorer gam suka bámiai kán sápkin er a longoi narsá gam.

13

Gita rusan tar git uri lalin bos pakpakta

1 Tan kálámul no keskeskes na rusan tari sang uri lalin bos pakpakta er di kátlán i git. Tan pakpakta no erei, wa ái Káláu sár ákte atur di iatung, má kápte kes a mon i kán rakrakai ngorer ngo ái Káláu kápate sormángát on.
2 Má ngorer koner a ngákngák i tan pakpakta erei, ái a ngákngák i táit ái Káláu sang ákte atri, mái sinih a longoi ngorer na tubán atri rangrangas ur on.
3 Ái rung di longoi tatalen a nokwan, kápdate matai tan pakpakta. Ái sár ái rung di longoi sápkin, di sang da mátut. Ngo u nem ngo káp una te áslai mátut narsán kam pakpakta, ngorer una longoi sár i bos tatalen a kuluk, má nák para agas iáu,
4 kabin ái ákte timlai ái Káláu má a tám arardos káián suri ák longoi a kuluk uri narsam. Mái sár ngo una longoi sápkin, una mátut má, kabin rakrakai káián pakpakta er a muswan má nák obop rangrangas i iáu má. Áá, ái a tám arardos si Káláu mák lu tur sur Káláu suri atri rangrangas uri sinih a longoi sápkin.
5 Má ngorer kam talar sár suri una rusan tar iáu uri lalin bos pakpakta erei. Una longoi ngorer suri da káp arangrangas i iáu, má una longoi ngorer mul kabin a talas uri narsam ngo ái á táit a nokwan.
6 Má ngoromin á káplabin iáu hul takis. Tan pakpakta di tan tám toptop si Káláu, má di hom lawai kándi pákánbung no suri tángni matananu. Má ngorer a nokwan ngo da top i mudán pirán tabal ur kándi uri tángni kándi liu. 7 Una long artálár pas noi tan táit a nokwan ngo una longoi. I pákánbung suri hul takis, una huli sang. Má ngo kálámul kam talar ngo una rumrum on, una inngasi rumrum uri narsán.

12:13: Eba 13:2 **12:14:** Mat 5:44; 1Ko 4:12 **12:16:** Kis 3:7 **12:17:** 1Te 5:15 **12:19:** Nag 32:35; Mat 5:39
12:20: Kis 25:21-22; Mat 5:44 **13:1:** Kis 8:15; Tit 3:1 **13:3:** 1Pe 2:13-14 **13:6:** Mat 22:21

Gita armámna arliu kabin bungun araliu ákte páput má

8 Koion una táu alari kam tinákum suri
káp una te long arwat on, ái sár una kos
noi kam tan tinákum no. Mái sár a mon
mul á matngan tinákum er a kuluk ngo na
kis áklis, ái á tinákum án armámna arliu i
gam, kabin ái koner a mámnai rang turán,
ái ákte long artálár pasi nagogon si Káláu.
9 A támin ngo a mon i bos arardos gita
mur on ngorer i "Koion una bop mai
wák káián lite," má "Koion una up bingi
kálámul," má "Koion una siksikip," má
"Koion una kon suri táit káián lite". Má
bos arardos erei turán te alatung mul,
di no di tukes sár ngoromin ngo, "Una
mámna turam ngorer u mámna kalengna
iáu sang."
10 Ái sinih a mámnai turán, ái koner
kápnate longoi sápkin uri narsán. Má
ngorer ái koner a lu armámna, a long
artálár pas noi nagogon si Káláu.

11 Gamáte talas má suri pákánbung dáh
má inái. Tungu ngo git hutngin ru-
runa, pákánbung na elkaleng ái Karisito
a tepák be, mái sár onin ákte lala páput
má. Wai, gama pán má tili boptin má
gamák márásngin pagas, kabin onin a
páput muswan sang á bungun araliu si
Káláu!
12 Áá, kángit pákánbung suri liu main i
naul bim ákte páput má suri kurtángsin
ngorer i libung páput má na arasa, má
erei má nas ák pos. Má ngorer gita sápka
palai tan tatalen tili kuron má gita top pasi
papam án arup tili talas.
13 Gita pápsai kángit liu nák nokwan
ngorer i rung di kis i talas. Má koion gita
balbal bau mai dan a rakai má wakwak
tangrai malar, má koion gita mur i tatalen
án ararit sara, má koion gita su arsagil uri
toltolom boh má bálsák mai lite.
14 Ái sár gita áksái i git ái kángit Konom
Iesu Karisito, má koion gita atri kángit hol
suri mur arwat pasi nemnem káián kángit
torahin holhol.

14

Koion á lami turam nák pur uri sápkin

1 Koner a gáugáu i kán ruruna, gama
árár pasi sang, ái sár koion gama arkipkip
mai suri matngan holhol er a hol on.
2 Te tili tan tám ruruna di talas ngo
a nokwan ngo da ani tan namnam no.
Mái sár koner a gáugáu i kán ruruna suri
ngorer, a hol on sár ngo na tu ani kesi mat-
ngan namnam sár, ngorer na álai pinsán
táit má nák tu ani sár i namnam ngorer i
balbal má roho.
3 Mái koner a tini ani tan matngan nam-
nam no, koion na mák asosih i koner a
lu ani kesi matngan namnam sár. Mái
koner a lu ani kesi matngan sár, koion na
nagogon i koner a lu ani tan namnam no
ngo ákte longoi sápkin, kabin ái Káláu ákte
sormángát pasi sang.
4 Ngorer koion una nagogon i toptop
káián lite kálámul kabin a mon á kán
pakpakta, má ái sang na nagogon i kán
toptop er ngo ákte tur dik ngo ákte pur. Má
na tur sang, kabin ái Konom a long artálár
pasi ák tur dik.
5 Kesi kálámul a hol on ngo te bung bos
támin bung sang alari tan lite bung. Má
kesi kálámul sang a hol on ngo bosbos
bung no a tu arwat sár má kápte kesá
bung a lite alari kes. Má tatalen a kuluk a
ngoromin, ngo bos tám ruruna keskeskes
na tumran pagas i kán hol suri namnam
ngo na ani má bung dáh a pakta uri kán liu
má dánih mul a nokwan uri narsán sang.
6 Ngo kesi kálámul a hol páksi kesi
bung ngo a támin bung alari kes, a longoi
ngorer suri tari kán rumrum uri narsán ái
Konom. Mái koner a lu ani bos namnam
no, a rumrum uri narsán ái Konom kabin
a ot kuluk uri narsán suri namnam a ani.
Mái koner a lu ani kesi matngan namnam
sár má kápate lu ani pinsán ololas, ái mul
a rumrum i Konom kabin a ot kuluk uri
narsán suri matngan namnam er a ani.
7 Liu kán keskeskes kápte ngo káián
sang, má minat káián keskeskes kápte ngo
a káplabin singin sang.

13:8: Mat 22:39-40; Iak 2:8 **13:9:** Kal 20:13-15, 17; Nag 5:17-19, 21 **13:10:** 1Ko 13:4-7 **13:11:** Epe 5:14; 1Te 5:6-7 **13:12:** 1Io 2:8 **13:13:** Luk 21:34; Epe 5:18 **13:14:** Epe 5:11 **14:1:** Rom 15:7 **14:2:** Tgk 9:3-4 **14:3:** Kol 2:16 **14:4:** Mat 7:1; Iak 4:11-12 **14:5:** Gal 4:10-11 **14:8:** Gal 2:20

8 Ngo git liu, git káián ái Konom. Má
ngo git mat, git káián sang mul ái Konom.
Káksiai ngo git liu ngo git mat, git káián
sang ái Konom.
9 Má ngoromin sár á káplabin ái Karisito
ákte mat má ák liu kaleng mul. A longoi
ngorer suri ái na Konom káián rung dikte
mat má káián rung di liu be mul.

10 Má iáu erei u nagogon i turam, suri
dáh u longoi ngorer má uk nagogon on?
Má iáu u mák asosih i turam, suri dánih u
longoi ngorer? Koion una longoi ngorer
kabin git no gita tur i mátán táil ái Káláu
má ái na nagogon i git.
11 A ngorer di le on i Buk Tabu ngo,

"Ái Konom a parai ngoromin,
'Iau oror mai ngisang sang ngoromin
ngo
matananu no da atri pukun kik di suri
lotu uri mátán táil i iau,
má ngus di no na parpara agas uri
narsang.' "
12 Má ngorer keskeskes tili git sang na
tubán atatir ur on i mátán táil ái Káláu suri
tan táit ákte longoi.

13 Má ngorer gita arsok tili nagogon
arliu i git sang. Ái sár gita hol pasi be
suri koion gita lam pasi tur git nák pur uri
sápkin.
14 Kabin ái Konom Karisito ákte asen-
gsegeng pas iau má iak sengsegeng má, a
talas uri narsang ngo kápte kesi matngan
namnam a dur, na wa bos namnam no a
arwat suri gita ani. Ái sár ngo tekesi tám
ruruna a hol on ngo kápate nokwan suri
na ani kesi matngan namnam, ki koion na
ani, kabin ngo na ani sang, erár a longoi
sápkin tatalen ur on sang.
15 Má ngo turam er a tám ruruna, ngo
a mák iáu u ani matngan namnam er ái
sang a hol on ngo kápate nokwan, má
ngorer a rogorogo i bál kabin i táit er u
ani, ngorer á iáu kápute mur i tatalen án
armámna mai turam. Áá, ukte sengsegeng
suri ani tan namnam no, ái sár koion una
ani ngo una long sáksáknai turam, koner
ái Karisito ákte mat suri.
16 Táit u hol on ngo a kuluk uri narsam,
koion una bál pasi lite kálámul nák para
bengta iáu ngo u longoi sápkin á ngorer.
17 Áá, gama longoi ngorer kabin ngo
namnam má ngin kápte a támin táit tili
lolsit si Káláu, kápte. Tan táit erei a tu táit
bia. Ái sár lolsit káián ái Káláu, tan támin
táit on, wa tatalen a nokwan má kis matau
má laes a tari i Tanián a Pilpil.
18 Ngo kam liu a inngasi tan tatalen
ngorer i pákánbung u him si Karisito, ki
una agasgas pasi bál ái Káláu má tan
kálámul da tari rumrum mul singim.
19 Má ngorer gita lu tiptipar namurwai
matngan tatalen er na aptur pasi moloh
uri katbán i git má na arakrakai arliu i git
giták matuk.
20 Koion á tah kusi tan táit ákte longoi ái
Káláu kabin suri namnam. Boh namnam
no a nokwan suri ani, mái sár kápate
kuluk suri tekes na ani matngan namnam
erei na lami turán suri na pur uri sápkin.
21 Tatalen a kuluk a ngoromin. Koion
una longoi tekesi táit erei na lami turam
suri nák pur. Koion una ani pinsán ololas
ngo ngin i suir wain ngo long tekesi mat-
ngan táit sár na apurái turam.
22 Má dánih u hol on ngo a sengsegeng
uri narsam suri una longoi, ki ngorer a
kuluk ngo na ngorer pagas i narsá gaur
masik ái Káláu. A kuluk pala á kálámul er a
longoi tatalen er ákte hol on ngo a nokwan
má kápate rumrum suri táit a longoi.
23 Mái koner aru i kán hol suri namnam,
ái sár a ani táit erei kán hol ákte parai
singin ngo koion na ani, ngorer ákte longoi
sápkin kabin táit a longoi kápate but pas
tili kán ruruna er a hol on ngo a nokwan.
Áá, dánih u longoi ngorer má kápate but
pas tili kam ruruna sang ngo a nokwan, ki
a sápkin tatalen á erei.

15

1 Má git erei a matuk i kángit ruruna,
koion gita agasgas pasi bál git masik sár
mai tan táit git longoi. Auh, gita hol pasi
mul i rang tur git er a pail be i kándi
ruruna, má ngorer gita hol pala git sang

14:10: 2Ko 5:10 **14:11:** Ais 45:23; Pil 2:10-11 **14:14:** Apo 10:15; Tit 1:15 **14:15:** 1Ko 8:11-13 **14:19:** Rom 12:18, 15:2 **14:20:** 1Ko 8:13

suri gita tangan di mai sángáu pasi kándi kipkip er a taun pápta di.
2 Má a kuluk ngo keskeskes tili git na agasgas pasi bál ái turán pasi kán kuluk má suri na arakrakai on nák matuk hanhan i kán ruruna.
3 Áá, gita mur i tohtohpas si Karisito kabin ái kápate agasgas pas kalengnai bál sang. A ngorer di le on i Buk Tabu ngo,
"Káláu, tan worwor sáksák er dikte parai uri iáu,
ákte pur uri iau má."
4 Tan táit no dikte le páptai i Buk Tabu tungu a kis suri na atintin git, má suri ngorer bos worwor tili Buk Tabu na tangan git suri gita katkatang, má na arakrakai i git i pákánbung git wásái. Pasi á ngorer nák mon i kángit ngangai suri ái Káláu na asosah i git ngorer ákte oror pagas mai.
5 Má inái iau sung Káláu sur gam. Ái Káláu sang ákte atur gam gamá tur rakrakai i lalin bos taun, má ákte arakrakai mul i bál gam. Iau sungi ngo na him i gam suri ngorer na tukesi kepwen hol arliu i gam sang ngorer a artálár mam rung er di káián ái Iesu Karisito.
6 Iau sungi ngorer suri gam no na tukes i bál gam má kaungán i gam mai parpara agas uri narsán ái koner ái sár á Káláu má ái á Kákán ái kángit Konom Iesu Karisito.
7 Má ngorer gama árár arliu pas gam ngorer ái Karisito ákte árár pas gam no má gamá arabuhán mai. Má gama longoi ngorer suri inngasi parpara agas uri narsán ái Káláu.
8 Má iau parai si gam ngo ái Káláu a tarwa pala Karisito suri na tám toptop káián matananu Israel suri aposoi ngo ái Káláu a muswan pagas. Má ngorer a hut suri nák long artálár pasi tan oror káián ái Káláu uri narsán rang kámpup di,
9 má suri rung tili risán dák lu parpara agas narsá Káláu suri kán armámna ái a tari uri narsá di. A ngorer a parai ái Dewit er i Buk Tabu ngo,
"Má ngorer ina sángáu iáu iatung i katbán rung tili risán,
má inak saksak án parpara agas uri ngisam."
10 Má Buk Tabu a parai mul ngo,
"Gam ái rung tili risán,
gama laes tiklik mai matananu si Káláu!"
11 Má ákte lu bali parai ngo,
"Gam no ái rung tili risán,
gama sángwái ngisán ái Konom.
Má gam tili boh mát no,
gama saksak án parpara agas ur singin!"
12 Mái Aisaia mul a worwor mák parai ngo,
"Na tikbut pas i tekesá kopkobon ái Iesi,
má ái na aptur suri na kátlán i rung tili risán,
mái rung tili risán da atri kándi ngangai on."
13 Iau sung Káláu, koner a kábutkis i kamu ngangai, suri na akáng gam mai laes má mai moloh kabin suri kamu ruruna on, má ngorer Tanián a Pilpil na lu arakrakai i kamu ngangai nák táplas hanhan iamunang.

Ái Paulo a talar mai rung tili risán

14 Rang buhang, á iau sang, a tumran i kak hol sur gam ngo gamáte káng mai tatalen a kuluk má mánán a pakta, má gamá artálár mul suri gama atintin kalengna gam sang.
15 Má i pákán ram minái iau le on narsá gam, káp iau te rumrum suri para te táit uri mát gam, ngorer iak abálsai sár i kamu hol mul. Iakte longoi ngorer kabin ái Káláu ákte mámna iau má ákte tari singing á kak talar
16 suri ina tám toptop si Iesu Karisito ngorer i tám arbin uri narsán rung tili risán. Kak him ngoro tám osmapak suri arbin mai lain arbin si Káláu, pasi á ngorer Tanián a Pilpil na apilpil pas di ur káián má da ngorer i lain osmapak a agasgas pasi bál ái Káláu.
17 Má kabin iakte kes tiklik mam Iesu Karisito má giurá longoi him káián ái Káláu, ngorer iau parmat sang.
18 Káp ina te worwor suri táit tan lite dikte longoi. Mái sár ina parai bos táit

15:2: 1Ko 10:24, 33 **15:3:** Sak 69:9 **15:4:** 2Ti 3:16 **15:7:** Rom 14:1 **15:8:** Mat 15:24 **15:9:** Sak 18:49; Apo 3:25 **15:10:** Nag 32:43 **15:11:** Sak 117:1 **15:12:** Ais 11:10; Apa 5:5 **15:16:** Rom 1:5, 11:13

sár ái Karisito ákte longoi mam iau suri lami tan rung tili risán suri taram i Káláu i pákánbung di longrai kak arbin má dik mákái bos táit iau longoi,

19-20 wa tara akiláng sang er a hut tili rakrakai káián Tanián a Pilpil. A lala bop i balang suri ina arbin mai lain arbin sur Karisito i tan malar erei kápte di longrai be i lain arbin ái. Má iau lu arbin ngorer kabin káp iau te nem ina oboi pálkibán kak him ami iátin him ákte aksimi i lite kálámul. Má ngorer tangkabin tilami Ierusalem tangrai bos malar ák han átik anang i balis á Ilirikum, iakte arah noi kak him suri arbin mai lain arbin sur Karisito.

21 Áá, a ngorer a parai i Buk Tabu ngo

“Ái rung er kápte kes ákte arbin narsá di
tungu, da mákái má.
Mái rung kápte di longrai be, da talas
ur on.”

Ái Paulo a nem ngo na han ur Rom

22 Io, má kabin iau lala talar mai him erei, ngorer ák tur kalar iau marán pákán má káp iau te han suri mák gam.

23 Mái sár inái iakte arahi kak talar mai him mainái, má iakte lala mangmangwa marán á bet suri ina han mák gam, má a ngoi i balang ngo ina han be.

24 Má ngorer iau eran be suri ina han uri balis á Sipen. Má ngo iakte turpasi kak inan, ki ina han mangeh tul narsá gam má kis tiklik mam gam án mudán. Má ngo iakte eran mul suri han, ki erár má iak nem i gam ngo gama tangan iau suri kak láklák.

25 Ái sár inái ina han besang ur Ierusalem mai artangan uri tángni matananu si Káláu ami.

26 Boh tám ruruna tili aru balis á Makedoniá má Girik, a gáu i bál di suri buswa talmi artabar uri tángni bos sáhár án kálámul tili matananu si Káláu ami Ierusalem.

27 Á di sang a gasgas i kándi hol suri longoi ngorer uri narsán tan sáhár. Má a támin mul ngo a mon á kándi tinákum suri kosoi uri narsán matananu Iudáiá. Tan Iudáiá dikte tángni tan rung tili risán er di asosah i di mai artangan uri taniá di. Má ngorer a nokwan suri tan rung tili risán da tángni tan Iudáiá mai kándi tan táit tili naul bim ngorer i arasosah kaleng uri narsá di.

28 Má ngo iakte arahi kak talar iatung, má iakte anokwai artabar uri narsá di, erár má inak aptur pas, má ina mulán han mangeh pas narsá gam. Má namur ina sorliu sang ur Sipen.

29 Má iau mánán on ngo ina han átik narsá gam, tilik arasosah káián ái Karisito na ur kamu sang.

30 Má rang buhang, kabin git káián ái kángit Konom Iesu Karisito má kabin Tanián a Pilpil ákte tabar git mai tatalen án armámna arliu, ngorer iau sung gam suri gama tur tangan iau i kak risgos minái mai kamu sung sur iau uri narsán ái Káláu.

31 Gama sung narsá Káláu suri ina riutais on alari tan rung til Iudáiá kápte di ruruna i lain arbin má ngorer di nem suri arangrangas i iau. Má gama sung mul ngo matananu si Káláu imi Ierusalem na gasgas i bál di mai artabar er iau kipi uri narsá di.

32 Má ngo na rah i kak talar ngorer, má ngo a nem on ái Káláu ngo gita mákmák arsuar, ki erár inak han narsá gam mai laes má ina kipi hutngin rakrakai uri kak liu main narsá gam.

33 Mái Káláu, koner a lu tari moloh, na lu kis tiklik mam gam no. A támin.

16

Ái Paulo a tarwai kán nas ur singin bos tám ruruna

1 Iau para talsa Poibe narsá gam, kesá kuk git i Karisito, ngo ái á lain wák má a tám artangan tili boh tám ruruna i malar á Senkiria.

2 Ákte lala tangan iau má marán tili bos tám ruruna mul. Má ngorer iau sung gam ngo gama árár pasi ngorer gam lu longoi mai bos kálámul gam arabuhán i Karisito. Má dánih a sáhár suri, gama tángni mai.

15:19-20: 2Ko 10:15-16 **15:21:** Ais 52:15 **15:22:** Rom 1:13 **15:25:** 1Ko 16:1-4 **15:26:** Apo 24:17; 1Ko 16:1; **15:27:** 1Ko 9:11 **15:29:** Rom 1:11 **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1 **16:3:** Apo 18:2

3 Iau tari kak lain nas narsá Pirisilá mái
Akuila, aru turang gimtul him tiklik suri
ngisán ái Iesu Karisito.
4 Diar tari kándiar liu suri tangan pas iau
i bungán kurtara. Iau ot kuluk uri narsá
diar má ngoi mul á boh tám ruruna no di
sang ái rung tili risán.
5 Má boh tám ruruna di lu hut talum suri
lotu i kándiar rum, iau nas pas di mul.

Má mulán kálámul i balis á Esiá a ruruna
i Karisito, lain turang ái Epinitus, ái mul
iau árár pasi.
6 Lain nas ur si Maria, koner ákte lala
him rakrakai suri tangan gam.
7 Ái Adoronikus mái Iunias, gimtul no
kakun Iudáiá má diar mulán ruruna i iau,
má tungu gimtul kis tiklik i rumán batbat
kalar. Boh tám ruruna di lala mánán i diar
má rumrum i diar kabin suri kándiar him
mai lain arbin. Iau tarwai kak lain nas ur
si diar.
8 Má iau árár pas Ampiliatus, ái lain
turang má giur no káián ái Konom.
9 Iau tarwai kak lain nas narsá Urbanus,
ái giur him tiklik sur Karisito. Má kak lain
nas mul uri narsán lain turang ái Sitakis.
10 Iau árár pas Apeles. Marán artohtoh
ákte tohoi kán ruruna, ái sár a tur atu
pagas i Karisito.

Iau nas pasi bos tám ruruna di lu kis i
rum si Aristobulus.
11 Lain nas ur si Erodián giur no kakun
Iudáiá.

Má lain nas mul uri narsá di di kis i rum
si Narsisus má di káián ái Konom.
12 Ái Tiripina mái Tiriposa, aru wák diar
lala him sur Konom, iau árár pas diar mul.

Má iau nas pasi kes mul á wák, ái Persis
lain turang, ái mul a him rakrakai sur
Konom.
13 Kak lain nas uri narsá Rupus, koner a
tuan lite kálámul uri him káián ái Konom,
má uri narsán ái mámán mul, a ngoro
mamang má a lain ololoh i iau ngoro
natun muswan sang.
14 Má iau árár pas Asinkiritus mái Pele-
gon mái Emes mái Patrobas mái Eremas
má tan boh tám ruruna mul di lu tiklik
mam di.
15 Kak lain nas ur si Pilologus mái Iulia
mái Nerius diar kukun mái Olimpas, má
kak lain nas narsán matananu si Káláu di
lu hut talum mam di.
16 Má i pákánbung gam lu kis talum
suri lotu, gama lu árár arliu i gam mai
armámna.

Keskeskesá boh tám ruruna si Karisito
til main i balis min, di no di nas pas gam.

Ái Paulo a worwor án inau

17 Rang buhang, iau inau i gam ngo
gama ololoh kuluk suri tan kálámul
alatung di lu bit sokoi bál kálámul ák tabu-
reng má dik lu puár gam. Kándi aratintin
a arkawar palai aratintin gamáte mánán
on, má ngorer gama kaplah alar di.
18 Boh matngan kálámul ngorer, a támin
ngo di bos tám toptop, ái sár kápdite kis
án toptop si Karisito kángit Konom. Auh,
kándi tu kis án toptop singin bál di sang.
A tuan lu siror i kándi angagur án wor-
wor, má dik amusmus pasi holhol káián
kálámul a pail be i kán hol.
19 Áá, tan kálámul dikte longrai suri
kamu taram i lain pinpidan, má ngorer ák
lala gasgas i balang sur gam. Ái sár iau
nem i gam ngo gama bos tám mánán uri a
kuluk má gama ngoro bos ngul uri sápkin.
20 Ái Káláu Tám Tar Moloh, páput má
suri na suka bámia Satan uri lalin kik gam.

Má artangan káián ái kángit Konom Iesu
Karisito na lu kis tiklik mam gam.
21 Ái Timoteo, koner giur lu him tiklik, a
tarwai kán lain nas narsá gam. Mái ruktul
minái ái Lusius mái Iason mái Sosipater,
gimhat bos kakun Iudáiá, ditul tarwai
kánditul lain nas mul.
22 Á iau ái Tetius, iau le páptai pákán ram
minái, iau nas pas gam kabin git no git
káián ái Konom.
23 Má a árár pas gam ái Gaius, koner ákte
bál pas iau uri kán rum er boh tám ruruna
di lu kis talum ái.

Má diar tarwai kándiar lain nas mul ái
Erastus, koner a tám ololoh pirán tabal tili
malar minái, mái Kuatus, tuá git.
24 [Artangan tili narsá kángit Konom
Iesu Karisito na bonta gam no. A támin.]

16:13: Mar 15:21 **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pe 5:14 **16:17:** Mat 7:15; Tit 3:10 **16:18:** Pil 3:19; 2Pe 2:3 **16:19:** Rom 1:8; 1Ko 14:20 **16:20:** Tgk 3:15 **16:21:** Apo 16:1-2, 19:22, 20:4 **16:23:** Apo 19:22; 1Ko 1:14

Parpara agas ur si Káláu suri kán apapos

25 Tili lain arbin sur Iesu Karisito, iau
tungai parai si gam ái Koner a arwat suri
arakrakai i kamu ruruna. Má ái gita para
agasi. Iau apapos mai lain arbin sur Iesu
Karisito er a tur punpunam pasi marán á
bet,
26 ái sár onin má, ákte tur talas tili
worwor er tan tám worwor tus dikte le
aposoi. Mái Káláu, koner káp a tini mat, a
sormángát palai ngo lain arbin er na pos
ur singin matananu no suri da ruruna i
Karisito má taram on.
27 Má kabin i táit er a longoi mam git ái
Iesu Karisito, git parpara agas ur si Káláu.
Ái masik sár á Káláu má ái a polon á hol
muswan! Parpara agas áklis uri narsán
má kápnate wat! A támin!

16:25: Rom 1:5; Epe 1:9, 3:5, 9; Kol 1:26

Mulán buk ái Paulo a le on uri narsán bos tám ruruna á KORIN

Worwor táil

Ái Paulo a soi lain arbin sur Iesu Karisito adi Korin i kán áruán láklák mai lain arbin (Apo 18:1-18). Bimán rum á Korin a tilik malar i pákánbung ái Paulo a han ur on, má marán kálámul iatung di mur i durwán tatalen má dik lu lala lotu uri narsán marán angagur án káláu. Má i katbán kándi lotu ngorer di lu ararit mai tan wák án sál. Má i pákánbung a lu kiskis be á Epeso ái Paulo i kán átuil láklák (Apo 19:22), ák longrai sur te taun i katbán bos tám ruruna adi Korin (1Ko 1:11). Ái Paulo a longrai ngo bos tám ruruna á Korin a lala rakrakai si di á te suri da ilang alari kándi torahin sápkin tatalen til tungu. A támin ngo Tanián a Pilpil a lala tabar di mai marán lalain artabar, mái sár kápdite lu him kuluk mai bos artabar erei. Dik hol on bul ngo di lala mánán (1:18–2:16) má dik lala apakta pas di (4:6-21). Kesá kálámul a ararit mai wák si kákán (5:1-8). Má bos tám ruruna di lu nagogon arliu i di sang i mátán táil i rung kápte di ruruna (6:1-11). Má ák mon i wáswás puar ami katbán bos tám ruruna mul (1:10-17, 3:1-23). Má te di tapam hut tiladi Korin má dik gálta Paulo suri tan táit erei rung di mur i Karisito kápdite talas ur on (7:1, 8:1, 12:1, 16:1). Io, má ngorer ái Paulo ák le palai buk minái suri tur kári kándi sápkin tatalen má suri kos tumani kándi argálta. Má ák parai suri tatalen án kila (7:1-40). Má ák parai mul suri koion á tekes na apurái táir i Karisito mai tatalen ái sang a hol on ngo a kuluk, mái sár ngo táir a hol on bul ngo a sák (8:1–11:1). Má ák parai si di suri ngádáh da lotu ngoi mai kándi artabar a tari si di á Tanián a Pilpil (11:2–14:40). Má ák parai mul ngo aptur kaleng tili minat, ái á tilik kábutkis on á lain arbin (15:1-58). Bos aratintin si Paulo i buk minái a tángni bos tám ruruna onin, kabin bos táit minái a worwor suri, a muswan ngo a lu tapam hut uri narsán bos tám ruruna i tan pákánbung onin mul.

1-2 Iau Paulo iau kesi apostolo si Iesu Karisito, ngorer ákte kilkila pas iau má iau lu tur suri, má iau lu him ngorer kabin i nemnem si Káláu. Iau le i buk minái uri narsá gam á tan tám ruruna tili malar á Korin. Má kesi tuá git, ái koner si Sostenis, a parai mul i kán lain nas uri narsá gam. Ái Káláu ákte kilkila pas gam má ákte pam kes i gam mam Iesu Karisito suri gamá káián sang. Áá, ákte kilkila pas gam ngorer, má i sál sár erei ákte kilkila pasi matananu i naul matmatngan pokon no di lu ruruna má lotu uri narsán ái Konom Iesu Karisito er kándi Konom má kángit Konom mul.

3 Artangan má bál matau kándiar ái Káláu Kák git mái Konom Iesu Karisito, na kis tiklik mam gam.

Ái Paulo a ot kuluk uri narsán ái Káláu

4 Iau lu balbal ot kuluk uri narsán ái Káláu sur gam. Ái Káláu ákte asosah i gam má tangan gam kabin gam tukes mam Iesu Karisito.

5 Má kabin gam tukes mam Iesu, ái Káláu ákte lala tabar gam mai marán artabar. Ngorer ákte tari lala mánán si gam má gamá talas suri midán, má ákte asosah i gam má gamá lu para aposoi kán worwor ák tur talas.

6 Gimáte soi lain arbin er narsá gam. Má lain arbin er a tikbut má ák lain kopkom kabin tan artabar er ái Káláu a tari si gam, ái sang a adikái arbin sur Karisito er gim parai.

7 Má ngorer kápgamte sáhár sur tekesi lain artabar er Tanián a Pilpil a tari singin tan tám ruruna i pákánbung minái gam kis mona Iesu Karisito kángit Konom suri na kaleng ur main i bim.

8 Má ái sang na atu i kamu ruruna pang i bung na rah i kamu liu main i bim. Má ngorer, i bung namur ái Konom Iesu Karisito na kaleng suri na supan git, kápnate mák gam ngo gam masa i mátán.

9 Áá, kápte kes na parai uri gam ngo a mon i kamu sápkin kabin ái Káláu sang na

1:8: 1Te 3:13, 5:23 **1:9:** 1Te 5:24; 1Io 1:3

muswan uri narsá gam. Má ái ái koner a kilkila pas gam suri gama araturán mam Natun er kángit Konom Iesu Karisito.

Keskeskesá boh tám ruruna

10 Rang buhang, iau tur kiláng i kángit Konom Iesu Karisito mai kán rakrakai ákte tari singing suri ina worwor tiklik mam gam. Má iak nem ngo ina anokwai be i te táit kápate kuluk er i katbán i gam. Má ngorer iak sung gam suri gama sormángát arliu i gam mai kesi holhol, má koion gama tam purwa gam uri toltolom boh. Má iau sung gam mul suri gama pam talum gam uri kes sár á kepwen hol.

11 Iau sung gam ngorer, rang buhang, kabin tungu te tám ruruna, ái rung er tili rum si Koloe, di hut singing má dik para talsai ngoromin sur gam ngo gam lu arngangar arliu i gam. Di parai ngo marán dikte hut narsá gam mai aratintin sur Iesu, má gam lu arngas suri sinih kán aratintin gama mur on.

12 A ngoromin. Te tili gam di parai ngo, “Gim lu mur i aratintin si Paulo á gim.” Má te tili gam di parai ngo, “Auh, wa á gim gim lu mur i aratintin si Apolos.” Má te sang di parai ngo, “Na, ái Petero sang gima mur on á gim.” Ki te bul di ngo, “Má gim, ái Karisito masik á kángim tám aratintin.”

13 Ngádáh, dikte puár Karisito á ngorer? Kol ngádáh, ái Paulo sang di bás páptai iamuni kubau kus má ák mat sur gam? Auh, kápte! Kol di siu gam i ngisán ái Paulo?

14 Na, wa a kuluk ngo káp iau te siwi marán kálámul main Korin tungu, ái Kirispus sár diar ái Gaius,

15 suri kápte kes a arwat na parai ngo, “Ái Paulo a siu iau i ngisán sang!”

16 U, iau barung! Iak han hol pas Setepanas dihat támán mul iau siu di, má kápte iau hol pas tekes mul iau siwi.

17 Ái Karisito kápate tarwa iau suri ina arsiu, kápte. Kak talar suri arbin mai lain arbin, ái sár worwor iau arbin mai, kápte ngo kándi á bos polon á hol. Auh, káp ina te arbin mai polon á hol ngorer ina mák tui sukwáh i rakrakai káián kubau kus.

Rakrakai má mánán si Káláu er i Karisito

18 Ái rung di lu murmur i sál uri hiru áklis, kápte di hol apakta pasi midán ái Káláu sur Iesu má kán minat iamuni kubau kus. Di hol on ngo worwor án armongoh sár. Mái sár á git ái Káláu ákte aliu pas git má git lu murmur i sál uri liu, git hol on ngo worwor er a káng mai rakrakai si Káláu.

19 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo,

“Ina rabut palai mánán káián tan tám mánán
má inngasi ngo a tu táit bia sár.”

20 Ki dánih má a hol on ái Káláu suri á holhol kándi ái rung er matananu tili naul matmatngan pokon? Ái rung er di utung di ngo bos tám mánán, kándi mánán na aliu pas di? Má bos tám mánán uri nagogon, ngádáh? Kándi holhol na tari liu áklis si di? Má suri bos tám arkipkip mai worwor, a mon i kándi ararguna mam Káláu kabin a lu lain siror i kándi wor? Kápte, kápte sang. Ái Káláu a inngas tari mánán er a hut tili naul matmatngan pokon ngo ái á holhol kán tan ngul sár. Má ngádáh a inngas tari ngoi á ngorer? A inngas tari mai him a longoi ái Karisito iamuni naul páspáng er ák aliu pas git.

21 Ái Káláu a tám mánán, má a akuron i holhol káián matananu suri kápdite arwat ngo da han pátum Káláu mai kándi mánán sang. Ái sár ái Káláu a nem suri sáras pas git, má ngorer ák oboi sál ngoromin. Ngo gita ruruna i arbin er di hol on ngo worwor án armongoh, erár giták liu!

22 Tan Iudáiá di hol on ngoromin suri kálámul a hut mai arbin. Di nem i mákái akiláng suri adikái kán worwor ngo a támin muswan. Mái rung tili risán, di sang di nem i longrai kálámul di hol on ngo a tám mánán, ki ngorer dák ruruna on.

23 Ái sár á gim, gim lu arbin sár mai parai ngo ái Karisito ákte mat iamuni naul páspáng suri aliu pas git. Ngo tan Iudáiá di longrai ngorer, ki dik tutkum on. Má tan

1:10: Pil 2:2 **1:12:** Apo 18:24-28; 1Ko 3:4 **1:14:** Apo 18:8; Rom 16:23 **1:16:** 1Ko 16:15 **1:18:** Rom 1:16
1:19: Ais 29:14 **1:20:** Iop 12:17; Ais 19:12, 33:18, 44:25 **1:21:** Mat 11:25 **1:23:** Rom 9:32; 1Ko 2:14

rung tili risán di longrai, ki dik hol on ngo worwor án armongoh sár.
24 Mái sár uri narsá rung ái Káláu ákte kilkila pas di, te kakun Iudáiá má te rung tili risán mul, di mák ilmi ngo arbin er, wa Karisito sang, ái koner a inngasi rakrakai si Káláu má a para tari mul ngo ái Káláu a tám mánán mai kán holhol.
25 Bos kálámul tili naul matmatngan pokon, di lu ngoi ngo holhol taru si Káláu a inngasi kán hol ngo a ngul. Ái sár kápte ngo a ngul, wa polon á hol taladeng alari mánán káián kálámul. Má di ngoi mul ngo táit a longoi ái Káláu er ák mángát pala Iesu ák mat, táit er a inngasi ngo ái Káláu káp kán te rakrakai. Mái sár kápte, kabin kán minat má kán apaptur kaleng ái Iesu a up sorliwi kán bos kurtara mai kán tilik rakrakai er a sorliwi mingin kálámul.
26 A ngoromin, rang buhang. Tungu i pákánbung ái Káláu a kilkila pas gam, kápte marán tili gam di tám mánán i mátán matananu tili naul bim. Má kápte marán tili gam di kabisit ngo di konom.
27 Auh, kápte gam ngorer. Ái Káláu ákte kára pasi rung di mák asosih i di i tan kálámul kuluk tili naul bim. A longoi ngorer ái Káláu suri apos tari singin bos tám mánán ngo kápte di tám mánán muswan. Mái Káláu ákte kára pasi rung kápdite rakrakai suri apos tari singin tan kabisit ngo kándi rakrakai kápte a támin muswan.
28 Mái Káláu a kára pasi mul i tan kálámul kápte a ninir i ngis di má tan sáhár án kálámul má tan kálámul er matananu no di mák pulus di. Má ngorer ái Káláu a apos tari singin matananu ngo táit di hol on ngo a lala támin táit sang, uri mátán ái Káláu a tu táit bia sár.
29 Ái Káláu a longoi ngorer suri kápte kes na arwat ngo na hol apakta pasi sang i mátán táil ái Káláu.
30 Má kabin i táit a longoi ái Káláu mam gam, ngorer má gamá tukes mam Iesu Karisito. Mái Karisito, ái a aposoi si git suri sál ái Káláu a mur on. Ngorer ái Karisito a pasbat i sál pas git suri ái Káláu na obop git giták nokwan i mátán, má suri na lu timan git giták pilpil, má suri ái Karisito sang na hul pas git tili lalin rangrangas má giták sengsegeng.
31 Má ngorer git sormángát mam Káláu suri kán worwor erei i Buk Tabu a parai ngoromin ngo,
“Ngo tekesi kálámul a nem ngo na butbut mam tekes,
ki na butbut mam Káláu suri táit er a longoi mam git.”

2

Ái Paulo a arbin sur Karisito má suri kubau kus

1 Má rang buhang, ina worwor artálár mam iau. Tungu iau mulán hut narsá gam, iau han suri para talsai lain arbin si Káláu. Má kápte iau ataunán kak worwor mai te worwor a rakrakai, má káp iau te parai si gam ngo a lala sorliu i kak mánán. Kápte.
2 I pákánbung er a ngoi i balang ngo káp ina para te táit mul si gam, ái sár sur Iesu Karisito masik. Iau ngoi ngo ina parai sár ngo ákte mat iamuni kubau kus suri aliu pas gam.
3 Má ngo iau sámtur i mátán táil i gam má iak arbin, kápán páplun i iau kápate rakai má iak mátut má iak ráuráuwas mul.
4 Má i pákánbung iau arbin narsá gam, káp iau te nem suri talka pasi kamu holhol ngorer i tám mánán a worwor. Ái sár iau nem ngo gama ruruna i arbin kabin gamáte mákái ngo Tanián ái Káláu a him mai rakrakai i katbán i gam,
5 suri ngorer kamu ruruna kápnate tikbut tili mánán káián kálámul. Auh, iau nem sár ngo gama mák ilmi ngo ái Káláu a him mai rakrakai, má ngorer gama ruruna on.

Tanián ákte inngas tari mánán si Káláu

6 Mái sár i pákánbung iau kis tiklik mai tan tám ruruna di matuk, ái rung er di mur pagas i nemnem si Káláu, i pákánbung er iau lu arbin mai sál a mánán taru on ái Káláu. Má sál erei kápte ngo sál a hut tili holhol káián tan tám mánán ngo káián tan tátáil til main i naul bim, ái rung er páput sár ái Karisito na keles di.

1:24: Kol 2:3 **1:25:** 2Ko 13:4 **1:26:** Mat 11:25; Iak 2:5 **1:29:** Epe 2:9 **1:30:** Ier 23:5-6 **1:31:** Ier 9:24
2:3: Apo 18:9; 2Ko 10:1 **2:4:** 1Te 1:5

7 Iau arbin suri sál a mánán taru on ái
Káláu. Ái á sál ái Káláu a hol páksi hirá
sang kápte be a aksimi naul bát má naul
bim. Kán sál án hol taru er ái Káláu a kabat
tikliknai tan lalain táit a kuluk er a nem on
suri na longoi narsá git. Tungu besang ái
Káláu a punmai á kán mánán taru, mái sár
onin a kip auti ur si git.
8 Má kápte kesá tátáil til main i naul bim
a talas suri sál er a mánán taru on ái Káláu.
Ngo da han mánán ngorer, ki kápdate han
bás pápta kángit alal án Konom.
9 Áá, tan konom kápdite talas suri sál si
Káláu. Mái sár tan tám ruruna er di matuk,
onin di artálár suri da talas suri kán sál.
Má táit minái iau parai si gam, Buk Tabu a
sormángát suri er a parai ngoromin,
“Kápte kes ákte mákái mai mátán,
má kápte kes ákte longrai mai talngán,
má kápte kes ákte nuhi mai kán hol
á tan lalain táit ái Káláu ákte eran
páksi ur káián rung di lu mámnai.”
10 Mái sár onin git talas suri tan táit er
kabin Tanián ái Káláu ákte inngas tari si
gim.
A ngoromin. Tanián ái Káláu a mák
tangrai tan táit no, wa a mák noi sang
uradi kahkahlagit i kán hol ái Káláu.
11 Kápte kes a mánán i holhol káián
lite kálámul, ái sár tanián masik sár á
kálámul er a mánán. Mái Káláu a ngorer
mul. Kápte kes a mánán i holhol si Káláu,
Tanián ái Káláu masik sár a mánán on.
12 Mái sár á git git mánán i hol si Káláu.
Má kángit mánán kápte ngo a hut tili
tanián kálámul án naul bim, kápte. Wa
a hut sang singin Tanián ái Káláu er git
bál pasi uri kángit liu. Ái Káláu a tarwai
Tanián ák lu atintin git suri tan lalain
artabar ákte bál tari si git.
13 Má ngorer git arbin narsán tan
kálámul suri tan artabar erei, má kápte
git lu arbin mai worwor a hut tili mánán
káián kálámul sár. Auh, git lu arbin mai
worwor Tanián ái Káláu a atintin git mai,
ki ngorer gitá para talsai pinpidan si Káláu
mai worwor Tanián a tari si git suri parai.
14 Kálámul er Tanián ái Káláu kápate
kis on, kápate nem i longrai pinpidan si
Káláu, kabin kápate artálár suri na talas
ur on, má ngorer a hol on ngo tu worwor
án armongoh sár. A hol on ngorer kabin
Tanián ái Káláu kápate kis on má kápate
tángni.
15 Má kálámul erei kápate artálár ngo na
puai kálámul a káng mai Tanián ái Káláu,
kabin ái koner a káng on i Tanián a lu
nánwá timani tan táit no.
16 Táit min iau parai si gam a támin
kabin Buk Tabu a sormángát suri er ák
parai ngoromin ngo,
“Kápte kes ákte mánán i holhol si Káláu.
Má sinih na inau i Káláu suri sál na
mur on?”
Ái sár á git i bos tám ruruna, git mánán
sang i holhol si Karisito kabin Tanián ái
Káláu a sos i git.

3

Worwor suri boh tám ruruna dikte tam purwa di

1 Rang buhang, tungu iau mulán hut
narsá gam, káp iau te arbin ur si gam
ngorer iau lu arbin narsán rung di káng
mai Tanián ái Káláu, kabin kápgamte ar-
wat be suri kipi. Mái sár iau arbin narsá
gam ngorer iau lu arbin narsá di ái rung
di hol masik sár i nemnem káián kápán
páplun. I pákánbung er gam hutngin ru-
runa i Karisito, ki gam ngorer i goion kalik,
2 má iau lu tabar gam mai suir sus
ngorer i mulán aratintin iau parai si gam.
Kápte be gam arwat mai ani namnam
muswan ngorer i pinpidan a kahkahlagit.
Má onin ákte dol má pákánbung, má káp
besang gam artálár suri gama mánán pasi
tan táit er a rakrakai.
3 Iau parai ngorer kabin iau mákái ngo
kamu ninas a ngorer i matananu tili naul
bim. Mákái! Gamá lu bálsák arliu i gam,
má gamá lu togor mul. Kamu tatalen
erei a inngasi ngo kamu tu mur besang i
nemnem káián kálámul tili naul bim, be?
4 Ngo tekes na parai ngo, “Iau lu mur i
aratintin si Paulo,” má kes sang na ngoi
ngo, “Má iau, iau lu mur i Apolos,” ngorer
a apos tari ngo ninsin a ngorer i matananu
tili naul bim.

2:9: Ais 64:4 **2:16:** Ais 40:13 **3:2:** Eba 5:12-13; 1Pe 2:2 **3:3:** 1Ko 1:10-11 **3:4:** 1Ko 1:12 **3:5:** Apo 18:4, 11, 27-28

5 Ngádáh, a kálámul pakta ái Apolos? Mái Paulo, ái a konom? Kápte! Giur aru toptop sár si Káláu, má giur him i katbán i gam mai lain arbin má gamá ruruna. Kápte ngo giur aru kálámul pakta suri gama mur i giur. Kángiur tu longoi sár i talar ái Káláu ákte tari si giur.

6 Á iau, iau mulán tám him iau hut narsá gam mai lain arbin ngorer i kálámul a soi balbal i num. Má namur a hut ái Apolos, má ái a sopasun mai aratintin mák atalsai kamu hol. Ái a ngorer i rung di sárnga suri na kopkom kuluk i balbal. Áá, giur longoi kángiur him ngorer, ái sár ái Káláu sang a apakta pasi kamu ruruna ák tur atu ngorer a lu amaras i balbal ák matuk má.

7 Kálámul a soso kápte a kálámul pakta, mái koner a sárnga kápate ninir i ngisán. Ái Káláu sang, ái á kálámul da árngai ngisán kabin ái a amaras i kamu ruruna ák rakrakai.

8 Kálámul a soso má kálámul a sárnga, diar him tiklik suri kesi kepwen táit na tapam hut. Mái Káláu na mákái ngádáh diar lu him ngoi, ngo diar him rakrakai ngo diar merok, má namur na supan diar suri na artálár mai kándiar tatalen án him.

9 Á giur giur tám him si Káláu, má gam gam ngoro kán num.

Tan tám him káián lotu di ngoro tan tám long rum

Má ngoromin mul. Á iau mái Apolos giur ngorer i tan kálámul di tangan Káláu suri longoi kán rum. Má gam á tan tám ruruna i malar á Korin gam ngorer i rumán ái Káláu a longoi suri na kis on.

10 Ngo kesi kálámul a nem suri na longoi kán lain rum, ngorer a dos palai kesi kálámul a lala mánán i long rum. Ái Káláu a nem i longoi kán rum, wa gam sang, má ngorer a tabar iau mai mánán suri ina arbin mai midán sur Karisito. Kak him erei a ngoro iau atri kábutkis i rum mai toros. Má namur tan te tám him bul di hut suri oboi pálkibán rum ami iátin toros. Má gam i tan tám him anang Korin, gama ololoh kuluk suri gama lain longoi á rum erei.

11 Gama longoi ngorer kabin ái Iesu Karisito, ái masik á kábutkis i kán rum ái Káláu. Kápte kes mul a artálár ngo na kábutkis on á rum si Káláu. Á iau kápte, mái Apolos kápte, má kápte kes mul.

12 Má suri matngan kubau gam lu long rum mai, ái a inngas tari matngan him gam longoi i rum erei ngo a kuluk ngo kápte. Ngo gama lain timani rum erei suri na kis dol má na tur rakrakai, ki a ngoro gam lu ilwa pasi kubau a laklak, ngorer i tan tuán bor má kuil má nas kán bát. Mái sár ngo kamu him kápate kuluk, a ngoro kápgamte ilwa pasi lain kubau. Gam tu longoi sár mai seu má gok má bárbár.

13 I bung er ái Iesu Karisito na kaleng, na hut mai talas er na inngas tari bos táit no ngo a muswan ngo kápte. I pákánbung er, ái Karisito na nánwái him kángit keskeskes gitáte longoi, má na inngasi ngo git long kuluknai ngo kápte. Má ngorer kángit tatalen án him keskeskes, na tur talas.

14 Ngo ái Karisito a mákái him káián kálámul a kuluk pagas, ngorer ái na supni mai lain arul.

15 Ái sár ngo ái Karisito a mákái him kán tekes a ngoro kubau a bures má kápate tur rakrakai, ngorer tám him erei kápnate otoi arsupan. A ngoro a táu tili rum a bam mai wáin limán. Támin kálámul a liu, mái sár káp kán te táit uri akuluknai kán liu, ákte bam no.

16 Gamáte talas má ngo Tanián ái Káláu a kis imi bál gam, be? Má ngorer gam sang á rumán ái Káláu er a lu kis ái.

17 Má ngo tekesi tám him na arilang i gam alar Káláu, ngorer ái Káláu na amosrah on ái koner. Na longoi ngorer ái Káláu kabin gam á rumán ái Káláu, má kán rum a pilpil, má koion á tekes na long sáksáknai.

18-19 Koion gama agurái kamu hol suri lain mánán muswan. Ái Káláu a mákái ngo matngan mánán til main i naul bim kápte ngo a lain mánán muswan, a tu táit án armongoh sár. Má ngorer ngo tekes tili gam a hol on ngo ákte kipi matngan mánán er tili naul bim, ki na arsok palai suri ái Káláu na kelsen mai kán lain mánán

3:8: Mat 16:27; Epe 2:20-22 **3:11:** Ais 28:16; 1Pe 2:4-6 **3:13:** 1Ko 4:5 **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 **3:18-19:** Iop 5:13

muswan. Ngo na longoi ngorer, kálámul er na pánpán ngoro a ngul sár uri mátán matananu án naul bim. Ái sár na tám mánán muswan mai matngan mánán si Káláu koner a polon á hol. Git mánán ngo a támin á erei kabin Buk Tabu a parai ngoromin ngo,

“Kálámul a hol on ngo ái má,
ái Káláu na som kusai kán him a hol on ngo na longoi,
má kálámul er na tabureng suri kán him er kápate long artálár pasi.”

20 Má Buk Tabu a parai mul ngo

“Ái Káláu a mánán i holhol káián tan tám mánán
ngo a tu táit bia.”

21 Má ngorer koion á tekes na apakta pasi ngisán kesi kálámul alari kes má nák ngoi ngo, “Ái Paulo lain kálámul, mái Apolos kápte. Kak tám aratintin sang ái Paulo!” Koion gama parai ngorer kabin tan táit no, wa ákte kamu sang má! Tan táit no a aksimi ái Káláu a suri tangan gam.

22 Ngorer sur Paulo mái Apolos mái Petero, ái Káláu a obop gimtul suri tangan gam. Má tan táit i naul matmatngan pokon, kamu suri na tangan gam. Ngorer i liu mul a tari ái Káláu a tangan gam mai. Má ngo gama mat, ái sang na tangan gam kabin erár gama mák Káláu. Tan táit a kis onin i liu minái má tan táit mul i liu er namur, a kamu no, má a uri tangan gam. Áá, tan táit no er a aksimi ái Káláu a oboi suri na tangan gam.

23 Má gam sang á rang buhán ái Karisito, má ngorer gam rang buhán mul ái Káláu kabin ái Karisito tili Káláu.

4

Bos apostolo si Karisito

1 Ki ngorer á gim á tan tám toptop, gama hol i gim sár ngo gim lu tangan Karisito mai kán him. Mái Karisito sang a timla gim suri gimá para aposoi narsán matananu á lalain táit ái Káláu ákte pun-mai tili holhol káián kálámul.

2 Má suri tám him, támin táit na longoi narsán kán kálámul pakta a ngoromin: na muswan suri kán tan him no.

3 Má onin sur iau, a tu án gengen táit bia sár uri narsang ngo gam mák tangrai kak tatalen án him suri gama parai ngo iau lu muswan mai kak him ngo kápte. Má kápte a támin táit mul uri narsang ngo te lite bul di mák tangra iau ngorer. Má iau mul, kápte ngo kak talar suri ina nánwái kak him ngorer.

4 A támin ngo káp iau te hol pas tekesá bung ngo iakte him sáksák on. Iau mákái ngorer, mái sár kápate sálán ngo a támin á erei, kabin á iau káp ina te nánwá iau sang. Ái Konom na mák tangra iau mai kak tatalen án him, má ái na nagogon i iau ngo iakte muswan mai kak him ngo kápte.

5 Má ngorer, koion gama nagogon i tan tám him kabin kápte be á pákánbung án nagogon. Má namur, ngo na elkaleng ái Konom, ái sang na kándi tám nagogon. Na inngasi kándi hol er a lu tur kodong i bál di á bos tám him, má náng kip auti káplabin holhol kándi nák tur talas. Má i pákánbung erei sang, ái Káláu na mák ilmi bos kálámul keskeskes, má na para agasi ngorer a artálár mai kálámul er.

6 Má rang buhang, iau tangan gam mai kak worwor artálár sur giur ái Apolos. Iakte parai ngorer suri gama talas ngo kápate gas má sár ngo gama hol apakta pas tekes tili gim ngo ái a kuluk i gim. Gama longra pasi pinpidan si Káláu er ákte kis, má koion gama paptauni mai kamu te holhol turán.

7 Ngo tekes tili gam a hol on ngo a kálámul pakta máng kátlán i him i katbán i gam, ái sinih a oboi ák matngan kálámul ngorer? Tan táit no ái Káláu a tabar gam mai, má dánih gam sáhár suri? Má ngo ái Káláu ákte tari tan táit er, suri dáh gam apakta pas gam ngo a hut tili kamu songsong?

8 Gam hol on ngo gamáte káng má mai aratintin sur Káláu má gamáte konom má mai tan artabar a tari á Tanián a Pilpil. Má ninsi gam a mák ngoro ákte kaleng mái Iesu má gamáte turpasi kátlán tiklik mai, má gim kápte. Keskam, ngo ái Karisito ákte han kaleng ngorer, ki na han kuluk

3:20: Sak 94:11 **4:2:** Luk 12:42 **4:5:** 1Ko 3:8 **4:6:** Rom 12:3 **4:7:** Rom 12:6

kabin a sálán ngo gim mul gimáte turpasi kátlán tiklik mam gam.

9 Uri kak mákmák á iau a ngoromin. Iau hol on ngo ái Káláu ákte obop gim i tan apostolo adi lal sang singin tan tám ruruna no. Gim ngoro rung er dikte obop di suri da mat i mátán matamata. Naul matmatngan pokon no, tan kálámul má boh angelo mul, a lu márásngin pagas i gim suri ialbái táit na tapam hut narsá gim.

10 Sur gim, matananu di hol on ngo gim ngul kabin gim lu arbin mam Karisito narsá di. Ái sár á gam, gam hol on ngo gamáte mánán noi bos táit kabin gam kes mam Karisito. Á gim, matananu di pua gim ngo koion da longra pas gim. Ái sár á gam, gam hol on ngo tan kálámul no di lu taram i gam. Áá, gam hol on ngo matananu di lu árngai ngis gam. Ái sár á gim, di hol on ngo gim tan gengen kálámul bia sár.

11 Ngoromin ina para ngoi si gam suri táit gim áslai. Til tungu gim lu sák suri dan má lala matpám, má tan putun sulu ákte rápráp gim lu oboi. Á gim, di lu pus kábul i gim, má káp kángim te rum ngo gima lu kis on,

12 má gim lu him sang mai lim gim pasi mudán pirán tabal uri tángni kángim liu. Ngo te di wáng i gim, kápte gim lu kos kalengnai mai wáng. Auh, gim lu sung Káláu suri na akulukna di. Má ngo di tiptipar i gim, kápte gim lu kos wor, gim te tu pau pas sár.

13 Ngo di pokpoklah worwor uri gim, ki gim lu kosoi mai lain worwor narsá di. Matananu di nem suri ketsikra pala gim ngorer di lu tah palai mulen namnam tilatung i suh ngo karus sarai bamán nam-nam tili kuro. Má kándi án talar sang mam gim til tungu átik onin a ngorer.

14 Káp iau te nem suri ngo gama sir kunán á worwor minái iau le palai narsá gam. Ái sár iau nem i atintin gam má ina kálik inau i gam kabin gam á rang natung má iau lala mámna gam.

15 A ngoromin. Káksiai ngo lala marán i tan tám aratintin suri atintin gam sur Karisito má amaras i taniá gam, ái sár kápte a marán i kák gam. Á iau masik sár ái koner a lam pas gam má gamá kes mam Iesu Karisito, pasi á ngorer iak tám i gam uri liu áklis mai lain arbin.

16 Á iau iau lu tin murwa Karisito, má ngorer iau lala sung gam ngo gama tin murwa iau.

17 Pasi iak tarwa pala Timoteo uri narsá gam. Ái a ngoro kang kalik alal má a muswan uri narsang, má giur no giur longoi him tiklik sur Káláu. Erei ngo na hut, ki na bal apturi kamu holhol suri kak tatalen, ngorer ngádáh iau liu ngoi kabin iau kes mam Karisito. Má bos tatalen er iau lu aratintin mai narsán tan tám ruruna i tan malar no iau lu arbin on.

18 Te tili gam di lala tabun bor mai apakta pas di sang kabin di hol on ngo káp ina te laum gam.

19 Ái sár iau lala nem sang ngo ina mák gam. Má ngo ái Káláu a nem on mul, ki na tangan iau má ina han besang ur main suri mák gam. Má i pákánbung erei, iau sang ina mák pas di ái rung di lu lala apakta i di. Káp iau te nem i longrai táit di parai. Iau nem sang ngo ina mákái kándi rakrakai sang, má matngan dánih di longoi mai mingin ái Káláu er a tangan di mai.

20 Iau nem i mákái ngorer suri ina mánán on ngo ái Káláu a kátlán muswan i bál di ngo kápte. A kabin ngo kesi kálámul a tu worwor sár mai ngudun, táit er a parai kápate apos tari ngo ái Káláu a kátlán muswan i bál. Má ngo a támin ngo ái Káláu a kátlán i bál kálámul, ngorer gita mák ilmi tili ninsin kálámul erei ngo a lu him mai rakrakai si Káláu.

21 Á gam sang má, gama parai matngan tatalen gam nem on erei ngo ina hut mai. Ngádáh sur rung er di apakta pas di sang? Ina hut narsá gam má ina tas di mai worwor kabin di tungai kis ngorer? Kol ina hut mai arabálbál má armámna kabin dikte anokwai má i kándi holhol?

4:11: 2Ko 11:23-27 **4:12:** Mat 5:44; 2Te 3:8 **4:15:** Gal 4:19 **4:16:** Pil 3:17 **4:17:** Apo 19:22 **4:20:** 1Ko 2:4 **5:1:** Him 18:7-8; Nag 22:30

5

Araturán sáksák

1 Má rang buhang, te dikte parai singing suri tilik sápkin tatalen erei narsá gam ngo kes tili gam a lu araturán sáksák mai áruán wák si kákán. Matngan tatalen er a longoi a lala sápkin taladeng! Wa rung kápdite ruruna i Káláu, kápdite lu longoi á matngan sápkin ngorer. Ái sár kes tili gam er gam ruruna ákte longoi.

2 Ngádáh, gam sum má gamá tang suri á matngan tatalen er ngo kápte? Na, wa gam tu taltaladeng sár má kápgamte hol suri ngo gama anokwai. Kápate kuluk á ngorer! Táit a kuluk gama longoi, gama sum má gamák tang má gamáng ketsikrai á kálámul erei tili katbán i gam á tan tám ruruna.

3-4 A támin ngo kápán páplun i iau a bokoh alar gam, mái sár kang kunlán hol a erei katbán i gam, ki a ngoro iau kis sang tiklik mam gam. Má suri kálámul erei a longoi sápkin, minái á sál iakte hol on ur on á kálámul er suri gita anokwai ngoi i ngisán ái Konom Iesu. Iau nem i gam ngo gama kis talum. Má on á kis talum erei, gama ruruna i rakrakai si kángit Konom Iesu ngo a kis tiklik mam gam iatung, má gama hol páptai mul ngo kang kunlán hol erei tiklik mam gam.

5 Má iak sormángát i gam ngo gama sisdo tari kálámul er uri limán ái Satan suri nák abilbilingnai kápán páplun mai lala taun. Má ngo kápán páplun na áslai arabilbiling er, ki na hol kaleng gut má nák tapriu sur Káláu na mák sák i tanián kálámul er namur i bung si Konom Iesu.

6 Kápate kuluk ngo gam hol i gam sang ngo gam pilpil, má sápkin tatalen er a kis besang i katbán i gam. Ngádáh, kápgamte mánán ngo mudán yis sár a sinim i palawa mák sut no i beret?

7-8 A talas uri narsá gam ngo hirá sang matananu Israel di lu mur i tatalen ngoromin. I bungán longsit án sorliu palai, di mulán timani kándi rum. Di lu long pala noi yis tilatung suri nák pilpil á rum, kabin yis erei a tur arwat mai sápkin tatalen. Má ngorer i bungun longsit erei, di lu ani beret káp a tini sut kabin kápte te yis on. Má beret er a tur suri kálámul a sengsegeng alari sápkin tatalen. Io, dik lu up bingi gengen sipsip, má dárán dik lu salsi iamuni rukruk má i aru risán kándi mátán sál. Má onin ái Karisito sár á kángit sipsip ngorer i sipsip tili longsit án sorliu palai, má ákte mat suri ái Káláu na sáras pas git tili lalin kángit sápkin. Má ngorer, gita mur i tatalen kándi á matananu Israel má gita long palai yis án aramikmik má sápkin tatalen tili katbán i git na mák sinim i git no. Ki ngorer kángit hol na pilpil má ninsi git mul, má koion gita mángát pasi kálámul er a lu mur i sápkin suri na lu kis i katbán i git.

9 Má tungu i pákánbung iau le ur main narsá gam, iau parai si gam ngo koion gama araturán mam rung di lu araturán sáksák,

10 mái rung di lala kon suri táit, mái rung di lu rasi táit káián lite, mái rung di lu lotu uri narsán angagur án káláu. A támin iau parai ngorer, má gam gam hol on ngo iau parai sur rung kápte di ruruna, be? Auh, káp iau te para di. Ngo na han ngorer i kak holhol sur di, ki á gam káp gama te han liu mainái, gama bokoh sár.

11 Má inái iau le mul suri ina para talsai sár i táit iau parai tungu. Ngo tekes a parai si gam ngo a ruruna i Karisito, ái sár a lu araturán sáksák, ngo a lu lala kon suri táit káián lite, ngo a lu lotu uri narsán angagur án káláu, ngo a lu perek mai sápkin ngudun, ngo a taba kán ngin, ngo a lu siksikip, ái á matngan kálámul er koion gama araturán mai. Áá, koion gama araturán mai má koion á árár pasi uri kamu rum suri gama namnam tiklik.

12-13 Kápte kak talar á iau suri ina hol pasi nagogon uri di ái rung kápte di ruruna. Ái Káláu sang na nagogon i di. Má sur rung di ruruna i Káláu, á gam sang gama hol pasi nagogon uri di. Má ngorer gama mur on erei a parai i Buk Tabu ngo, “Gama sikra palai kálámul sáksák tili katbán i gam!”

5:3-4: Kol 2:5 **5:5:** 1Ti 1:20 **5:6:** Gal 5:9 **5:7-8:** Nag 16:3; Ais 53:7; 1Pe 1:19 **5:11:** 2Te 3:6; Tit 3:10 **5:12-13:** Nag 13:5, 17:7

6

Tám ruruna koion na nagogon i turán

1 Má kes bul á taun erei i katbán i gam
ina parai, a ngoromin. Ngo tekes tili gam
á tan tám ruruna a arkipkip mai kesi tám
ruruna sang, suri dáh diara kipi táit er
uri narsán tám nagogon kápate ruruna?
Tatalen kán ngul á ngorer! Ngo aru tám
ruruna diar arkipkip, ki diara kipi uri
narsán tan tám ruruna má arlah on suri
dák mákái má dák anokwai si diar.
2 Ngádáh, kápgamte mánán ngo namur
tan tám ruruna da kis tiklik mam Karisito
má dák lu nagogon i matananu tili naul
bim? A támin! Má ngo gam arwat suri
gama longoi tilik him ngorer, ki ngádáh,
kápgamte artálár suri gama anokwai tan
gengen táit tili katbán i gam main i bim?
3 Gamáte talas ngo tan tám ruruna da
nagogon i boh angelo namur. Má ngo gam
arwat suri gama nagogon i boh angelo
namur, ngorer gam arwat suri anokwai
tan táit arliu i gam i liu minái.
4 Ngo a mon i arngangar arliu i gam á
tan tám ruruna, suri dáh gam sormángát
pas koner kápte a ruruna suri na nagogon
i kamu kis sáksák?
5 Iau parai ngorer uri gam suri gamák
rumrum kunán tatalen erei gam lu longoi.
Ngádáh, kápte kes iatung i katbán i gam a
arwat suri na anokwai kamu kis sáksák?
6 A mon gut, ái sár kápte gam kipi táit
erei ur singin. Mái sár gamá kipi bul ur
singin tám nagogon kápate ruruna suri
longrai kamu arngangar arliu i gam á tan
tám ruruna, má suri anokwai.

7 Áá, a mon i kamu kis sáksák kápgamte
lu anokwai arliu i gam sang, má kamu
ninas erei a inngas tari ngo gamáte puplir
má tili tatalen a kuluk er tan tám ruruna
ngo da mur on. Má ngorer ngo di rasi
kamu táit, kái gama tang mai ur singin tám
nagogon kápate ruruna. Gama tu káksiai
sár. Má ngo di long bengta gam, a kuluk
ngo gama tu kis pau sár má koion á kipi
uri narsán kálámul kápate ruruna. Kápate
kuluk ngo di longoi sápkin tatalen ngorer
mam gam, mái sár a lala sák taladeng ngo
gama kipi narsán tám nagogon kápte a
ruruna suri na anokwai.
8 Áá, gam lu sámtur i mátán táil bos
tám nagogon kápdite ruruna má gamá lu
atiutiwi tan kálámul suri bos sápkin tatalen
di longoi narsá gam. Má á gam sang mul,
gam lu rasi táit kápte ngo kamu má gam
lu long bengtai tan lite. Matngan ngorer a
sák, mái sár gam lu longoi ngorer narsán
rang tur gam mul, ái rung er gam no gam
ruruna i Karisito. Má kamu tatalen er a
lala sák taladeng.
9 Má a támin sang á minái, ngo rung
kándi ninas a mur i sápkin sál, kápte da
kusak uri lolsit si Káláu ami bát. Koion
gama agur tar gam. Ái rung di lu longoi
sápkin, kápdate kusak uri narsán ái Káláu.
Matngan kálámul erei kápnate kusak a lu
longoi sápkin tatalen ngoromin:

a lu ararit mai wák kápte ngo kán wák,
ngo a lu lotu uri narsán tan angagur án
káláu,
ngo kálámul a lu bop mai wák káián lite
ngo wák a lu bop mai kálámul kápte
ngo kán pup,
ngo a lu hom sáksák káláu mai káláu má
wák mai wák,
10 ngo a lu siksikip,
ngo a lu lala kon suri táit káián lite,
ngo taba kán ngin,
ngo a lu perek mai sápkin ngudun,
ngo a lu ubi kálámul suri rasi kán tan
táit.

Matngan kálámul erei kápnate kusak uri
lolsit si Káláu.
11 Má tungu te tili gam di lu longoi tan
matngan tatalen ngorer, ái sár onin kápte.
Kápte gam ngorer onin kabin ái Káláu ákte
apilpil pasi taniá gam, má ákte timan pas
gam gamá kes mam Káláu sang má gamá
nokwan uri mátán. Ái Káláu a longoi
ngorer mam gam kabin ái Konom Iesu
Karisito a mat suri sáras pas gam, má
ngorer ái kángit Káláu a tarwai Tanián ák
akulukna gam ngorer.

Gita para agas Káláu mai kápán páplun i git

12 Tungu iau parai si gam ngo, “Iakte
sengsegeng! Tan táit no a arwat ngo ina

6:2: Apa 20:4 **6:9:** Gal 5:19-21; Epe 5:5; Apa 22:15 **6:11:** Tit 3:3-7 **6:12:** 1Ko 10:23

longoi.” A támin á erei, ái sár te táit kápte a kuluk uri kak liu má kápte a tangan iau. Tan táit no a arwat ngo ina longoi, ái sár nemnem tili kápán páplun kápate nokwan ngo na kátlán i iau.

13 Má te tili gam a lite i kándi hol má da parai arabitbit ngoromin ngo, “Bál git a uri namnam, má namnam a uri bál git.” Má kesá sálán mul á arabitbit er ngo páplun kálámul a uri araturán sara. A támin er suri namnam má bál kálámul, ái sár inái iau parai si gam ngo ur namur him káián bál kálámul má namnam mul na rah. Má iau parai mul ngo kápán páplun kálámul kápte a ngorer, kápte a uri araturán sara. Kápán páplun i git káián ái Konom sang uri kán him, mái Konom a kis suri na olololh on.

14 Má kápán páplun kálámul, ái Káláu na aptur kalengnai mai kán rakrakai alari minat ngorer a aptur kalengna Iesu Karisito tungu.

15-16 Ngádáh, kápgamte mánán ngo gam no keskeskes gam tukes mam Karisito, má git no á tan tám ruruna git á bos kalkuir kápán páplun ái Karisito sang? Ngo kálámul a bop tiklik mai wák án sál, kápán páplun kálámul má kápán páplun wák a ngoro kes sár á kápán páplun. A ngorer a parai i Buk Tabu ngoromin, “Ngo wák má kálámul diar bop tiklik, ki diar tukes sár.” Ki ngádáh? Ina long pasi kesi kuir kápán páplun i Karisito suri nák turán páplun wák án sál? Kápte, kápte sang!

17 Má ngo kes a bál tari sang ur káián ái Konom, ngorer tanián kálámul er a tukes sár mai Tanián ái Konom.

18 Má ngorer iau lala wor rakrakai ur si gam ngo gama lu táu tepák alari tatalen án ararit sara. Ngo kes a longoi sápkin tatalen ngorer i siksikip ngo wáng, kán tatalen erei a tari tabureng uri lite kálámul, mái sár kápate long sáksáknai kápán páplun kálámul a longoi sápkin. Ái sár ngo kes na bop mai wák kápte ngo káián, kán tatalen erei a tubán asáksáknai kápán páplun sang.

19 Ngádáh, kápte gam talas be suri kápán páplun i gam? Kápán páplun i gam a ngorer i rum a lu kis on á Tanián a Pilpil. Ái Káláu ákte tarwai Tanián má a kis i gam. Má ngorer kápán páplun i gam kápte ngo kamu, káián sang ái Káláu.

20 A kabin ái Káláu ákte hul pas gam mai lala arul, wa Natun sang. Má ngorer gama olololh kuluk suri gama lu sángwái ngisán ái Káláu mai ninsin kápán páplun i gam.

7

Tatalen án kila

1 Mái sár uri kamu tan argálta er gam le palai ur singing, minái má iak le kosoi. Gam gálta iau suri tám ruruna ngo a kuluk ngo na kila ngo kápte. A támin ngo a kuluk suri kápnate kila, na tu kis án tauror sár.

2 Mái sár iau mánán mul ngo marán á artohtoh iatung kalar gam, má na talkai kálámul gut suri na han bop tiklik mai wák kápte ngo kán wák. Má kabin i marán artohtoh erei, ina parai kak hol ngoromin ngo a kuluk ngo kálámul na kila pasi kesi wák uri kán wák má diara kis tiklik, má suri wák mul na kila pasi kán tekesi pup.

3 Má a kuluk suri kálámul a kila ngo na lu balbal bop tiklik mai kán wák kabin kán án talar suri na longoi ngorer mai. Má wák mul, na lu balbal bop tiklik mai kán pup.

4 Kápate nokwan suri wák na parai singin kán pup ngo, “Kápán páplun i iau, wa kaiak sang!” Kápte. Páplun wák káián mul ái kán pup. Má káláu mul, kápate nokwan suri na parai si kán wák ngo, “Má kápán páplun i iau, kaiak masik sang!” Kabin kápán páplun a káián ái kán wák mul.

5 Iau wor rakrakai ur si gam ngo koion á tekesi tur diar na ruti kápán páplun sang suri káp diara bop tiklik. Ái sár a támin ngo i te bung, ngo diaráte sormángát tiklik, ki erár diarák álai kándiar bop talum arwat mai te bung sár suri diara bál tar diar uri sung. A kuluk á ngorer, mái sár ngo ákte rah má pákánbung án ahal er diaráte puti, ki diara hut talum mul, suri ái Satan na mák toh talka diar uri sápkin tatalen kabin kálámul a kon suri wák ngo wák a kon suri káláu.

6 Má inái iau kosoi kamu argálta má kápte iau parai ngo arardos si Káláu suri

6:13: 1Te 4:3-5 **6:14:** Rom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 **6:15-16:** Mat 19:5; Epe 5:30 **6:17:** Ioa 17:21-23; **6:20:** 1Ko 7:23; 1Pe 1:18-19

gama taram on, iau tu tangan gam mai kak hol sár.
7 Gam mánán ngo káp kak te wák á iau, má iau nem ngo tan tám ruruna no da ngorer i iau sár. Mái sár git no á tan tám ruruna keskeskes a mon i artabar ákte tari ái Káláu suri tangan git. Ngo ái Káláu a tari singin tekes suri koion na kila, ki ák lu tari mul i rakrakai suri na kis kuluk ngorer. Má ngo a tari singin kes sang suri na kila, ki na tangan koner mul suri na kis kuluk mai kán wák.
8 Má kamu kesi argálta mul a ngoromin. Gam gálta iau suri tan kálámul kápte di kila má suri tan wák mokos. Sur rung erei, a kuluk ngo da lu kis án tauror ngoro iau.
9 Mái sár ngo kápdite arwat suri da kátlán kuluknai nemnem káián kápán páplun i di, ki ngorer da kila sang. Da kila kabin kápate kuluk ngo da kis án tauror mai bál di a lala málmálas suri ararit. Ngo bál di a málmálas ngorer, ki a kuluk suri da kila sang.
10 Má kes mul á argálta ina kosoi suri tan tám ruruna dikte kila. Ngádáh, a arwat ngo aramokson diara pásang kila ngo kápte? Ái Iesu sang ákte parai má á pinpidan tungu suri tatalen min, má ngorer iau dos i gam ái rung di kila ngoromin. Koion á wák ngo na táu támlai kán pup.
11 Mái sár, ngo ákte táu támla kán pup má, a kuluk ngo na kaleng uri narsán suri na kes kaleng i diar. Má ngo kápate arwat suri diara kes kaleng, ki wák na tu kis ngorer má kápnate kila pas tekesi kálámul sang. Má gam mul á tan káláu, koion gama pásang kila!
12 Má ngádáh sur rung erei dikte kila, má namur kesi tur diar a ruruna má kes kápte? Ngo ngorer, ki a arwat suri diara pásang kila? Ina parai be kak holhol á iau suri matngan aramokson ngorer. Ngo kesi kálámul a ruruna, má kán wák kápte, dánih na longoi á kálámul erei? Ngo kán wák a sormángát suri diara lu kis tiklik sang, ngorer koion á kálámul erei ngo na pásngi kándiar kila.
13 Má ngo kesi wák a ruruna má kán pup kápte, má ngo kán pup a nem suri diara kis tiklik sang, ki diara lu kis má, má koion á wák erei ngo na pásngi kándiar kila.
14 Iau parai ngorer kabin a ngoro ái Káláu ákte kárai má kálámul er kápate ruruna má ngorer a ololoh i diar mokson no. Má kabin kesi tur diar mokson a ruruna, ki rang nat diar mul di kis i lalin ololoh si Káláu. Má wák mul ngoi, ngo wák kápate ruruna má kán pup a ruruna sang, ki wák er mul a kis i lalin ololoh si Káláu ngoro kán pup. Má kálámul er a tángni rang nat diar má di mul ái Káláu a ololoh i di. Ngo kápnate han ngorer, ki rang nat diar da ngoro rang natun kálámul kápate mánán i Káláu má kápte da kis i lalin kán ololoh.
15 Mái sár ngo wák kápate ruruna a nem ngo na pásang kila má nák táu alari kán pup a ruruna, káksiai ák mur i kán hol. Má ngorer, kán pup ák sengsegeng má tili kamkabat án kila erei. Má ngo kálámul kápate ruruna a nem ngo na táu alari kán wák a ruruna má nák pásngi kándiar kila, ki káksiai sár. Ngo ngorer, ki wák er a ruruna ák sengsegeng alari kándiar kamkabat án kila. Ái Káláu ákte amatau i bál git má ngorer gita kis matau arliu i git.
16 Ngo iáu á wák u ruruna, koran má unák tangan kam pup nák ruruna mul. Má iáu á káláu u ruruna, siari una tangan kam wák nák ruruna mul gut.
17 Ngádáh gam kis ngoi tungu ái Káláu a kilkila pas gam? Gama mur i matngan liu er ái Konom a aksim gam on suri gama liu ngoi, má koion gama hol on ngo gama arkeles i kamu kis kabin onin gam ruruna. Má pinpidan er iau dos i gam suri gama mur on, iakte lu parai ngorer singin tan tám ruruna i bos malar no iau lu arbin on.
18 Ngo iáu kakun Iudáiá má dikte kut aririu i iáu ngorer i kándi tatalen, ki koion da bali long timani suri una punmai táit erei. Una tu kis pagas ngorer. Má ngo iáu tili risán má kápdite kut iáu, koion una han suri da kut iáu suri agasgas pasi tan Iudáiá. Auh, koion!
19 Ái Káláu kápate lala hol pasi táit erei. Ngo dikte kut iáu, kápte ngo lala támin

7:9: 1Ti 5:14 **7:10:** Mat 5:32 **7:15:** Rom 14:19 **7:16:** 1Pe 3:1 **7:19:** Rom 2:25; Gal 5:6, 6:15

táit i mátán ái Káláu. Má ngo kápte di kut iáu, ki ái mul kápte ngo a támin táit i mátán. Táit a lala pakta uri mátán ái Káláu a ngoromin. Una agasgas pasi bál ái Káláu ngo una taram i kán pinpidan má mur i táit a nokwan.

20 Gama kis pagas i matngan liu er gamáte kis on i pákánbung ái Káláu a kilkila pas gam.

21 Ngo iáu kis án toptop singin kesi konom i pákánbung ái Káláu a kilkila pas iáu, koion una lala hol pasi kam liu ngo una arkeles. Má ngo a artálár suri una sengsegeng alari kam kis án toptop erei, a kuluk. Una longoi sár!

22 Kápte ngo támin táit uri mátán ái Káláu kabin koner a kis án toptop i pákánbung ái Káláu a kilkila pasi, ái Konom a asengsegeng pasi alari lalin sápkin tatalen. Mái koner kápate kis án toptop mái Káláu a kilkila pasi, onin a toptop si Karisito má ák lu taram singin.

23 Ái Káláu ákte hul pas gam mai lala arul, wa Natun sang. Má ngorer koion gama mángát pasi kálámul na kátlán i kamu liu, ái sár gama bál pas Káláu náng kátlán i kamu liu.

24 Rang buhang, iakte lu bali parai mul si gam ngoromin. Ngorer gam kis ngoi tungu i pákánbung ái Káláu a kilkila pas gam, io gama tu kis pagas ngorer sár kabin ái Káláu er tiklik mam gam iatung.

25 Mái sár uri rung er kápte be di kila, ái Konom kápate inngas tari singing sur di ngo a kuluk suri da kila ngo kápte. Má kabin ái Káláu a mámna iau mák tangan iau iak tám muswan suri longoi kán nemnem, ngorer ina kálik lu tangan gam mai kak holhol á iau.

26 Git kis i bungun rogorogo onin, má ngorer iau hol on ngo a kuluk ngo tan tauror da tu kis sang ngorer.

27 Má ngo iáu á káláu ukte kila, koion una pásang kila! Má ngo á iáu u tauror, koion una ser pas kam tekesi wák!

28 Mái sár ngo u láuláuwán má u nem i kila pas tekesi wák, a kuluk. Kápute longoi sápkin kabin u kila. Má a ngoi mul suri wák a láuláuwán, ngo a nem i kila pas kán tekesi pup, kápte a longoi sápkin. Kabin rung di kila da lala áslai rangrangas án naul bim, ngorer iau parai si gam ngo a kuluk ngo koion gama kila suri gama káp áslai á matngan taun erei.

29 Má táit iau nem i parai si gam, rang buhang, a ngoromin. Kángit pákánbung kápate dol má. Má ngorer koion gama lala hol pasi tan táit án naul bim. Ngo iáu á kálámul u kila, koion na lala pakta i kam hol sur kam wák alari nemnem si Káláu.

30 Má ngo u tang má sum, má ngo u laes, koion á táit er ngo na tur masik i kam hol. Má ngo u huhul, koion na lala kis i kam holhol on ngo tan táit er na kis áklis.

31 Má ngo u ser pirán tabal uri tángni kam liu, koion una omlawai kam lala pákánbung mai longoi ngorer sár. Áá, koion á ninsim na mur i matngan tatalen ngorer kabin matngan liu main i naul bim a lu pahpah hanhan.

32 Iau nem i gam ngo gama sengsegeng alari tan táit na káp pakus i gam. Kálámul kápate kila a artálár suri na tari kán kunlán liu suri longoi him si Konom má suri agasgas pasi bál ái Konom mul.

33 Ái sár ngo kálámul a kila, kápate sengsegeng suri longoi ngorer kabin a mon i kán wák, má ngorer a lu talar mai tan táit tili naul bim má suri agasgas pasi bál ái kán wák.

34 Ngorer kálámul a kila, aru i kán hol. A nem ngo na him si Káláu, ái sár tatalen tili naul bim a lu talka pasi kán hol mul. Má wák a ngorer mul. Tahlik má wák a mokos diar sengsegeng suri hol pasi tan táit si Káláu má suri tar kunlai kándiar liu ur si Konom. Má ngorer kápán páplun má tanián mul na káián ái Konom. Ái sár wák a kila a talar pasi kán hol i tan táit til main i naul bim má ák lu hol suri agasgas pasi bál ái kán pup.

35 Iau nem i tangan gam sár má kápte iau putai suk i amu pogong. Iau nem ngo ina akisái kamu liu mai kak pinpidan erei iau parai si gam suri gama mur i sál a nokwan, má suri gama tari kamu kunlán liu suri long arwat pasi nemnem si Káláu.

7:22: Plm 16; 1Pe 2:16 **7:31:** 1Io 2:17

36 Má suri kálámul dikte tar kári wák ur káián, a ngoromin. Ngo kálámul er a málmálas i bál suri kalik átlái er má kán lala nemnem suri bop tiklik mai, má ngorer a hol on ngo diara kila, ki diara kila sár. Kápte ngo a sák.
37 Mái sár ngo kálámul er ákte hol páksi ngo koion diara kila, ki a kuluk mul. Kálámul er na tirtirwa i kán hol ngoromin. Ngo kápte kes ákte hustap on suri koion na kila, má ngo ái sang a kátlán i kán hol má kán nemnem mul, má ákte ngoi i bál ngo koion na kila, a kuluk a longoi ngorer. Kápte sang na kila.
38 Sálán á táit iau parai a ngoromin. Kálámul a kila pasi wák er, ái a longoi táit a kuluk. Ái sár kálámul a ngoi i bál suri koion diara kila má kán tu kis án tauror má, ái a longoi táit a lala kuluk sang. Kabin kis án tauror a kuluk si diar i kiskis án kila.
39 Má suri wák a kila, nagogon a parai ngo wák a kila kápate láuláuwán alari kán pup i pákánbung kán tu liu be i kán pup. Mái sár ngo kán pup a mat, ki ngorer a arwat suri wák er na kila pasi kálámul a nem on, ái sár ngo kálámul er a tám ruruna. Koion na kila pasi kálámul kápte a ruruna i Karisito.
40 Ngo wák er na kila, a kuluk sár. Má ngo kápate kila mul, ki na kuluk pala sang. Kabin kis án tauror a kuluk si diar i kiskis án kila. Ngorer á kak hol á iau suri wák a kila, má iau ngoi ngo Tanián ái Káláu a hol on ngorer mul.

8

Argálta suri namnam káián angagur án káláu

1 Má kesi argálta mul gam gálta iau suri a ngoromin. Ngádáh suri namnam di lu artabar mai uri narsán tan angagur án káláu, má namur di lu ani mul? A kuluk ngo gita ani ngo kápte? Má rang buhang, git mánán ngo tan tám ruruna di talas uri táit tan lite kálámul kápdite mánán on. Kángit mánán a kuluk, ái sár armámna a lala kuluk i diar. Ngo ina longoi táit mai kak mánán sár, ki ina apakta pas iau masik. Má ngo ina longoi táit mai armámna, ngorer ina tángni tan tám ruruna suri di mul da rakrakai.
2 Ngo kes ákte hol on ngo ákte mánán no suri kesi táit, ki ngorer a inngasi ngo kápate mánán kuluk ngorer a hol on.
3 Ái sár ngo kesi kálámul a mámna muswan i Káláu, ki ninsin na inngas tari armámna uri narsán rang táir. Mái Káláu a mánán muswan i kálámul er mák gas i bál mai.
4 Má ngorer suri namnam di lu artabar mai uri narsán angagur án káláu, a ngoromin. Git mánán ngo matngan káláu er, kápte ngo a Káláu muswan. Má git mánán mul ngo kes sár á Káláu má ái masik sár.
5 A mon sang á matngan káláu til mamuni armongoh má til main i bim mul, má a támin ngo te di lu ruruna uri narsán tan tánráu má tan kulahin.
6 Ái sár uri kángit hol á git, tukes sár á Káláu Kák git er a aksimi bos táit no i naul matmatngan pokon, má a obop git ur káián sang. Má kes sár á Konom mul, ái Iesu Karisito, koner ái Káláu a tarwai suri aksimi tan táit no má suri tari liu si git.
7 Má te tám ruruna kápte be di talas suri táit minái. Á di, a tur i kándi hol on á tatalen án namnam er kabin dikte lu longoi á tungu er kápte be di ruruna. Má onin di hol on ngo di longoi sápkin i pákánbung di ani matngan namnam er, kabin uri kándi hol, namnam er káián angagur án káláu sár. Kápte a tumran i kándi hol suri da ani, má i pákánbung di ani sang, kándi hol a parai si di ngo di longoi sápkin má ngorer dik áslai rumrum.
8 Mái sár namnam kápte na talka pátum git uri narsán ái Káláu. Ngo git ani namnam dikte artabar mai, namnam er kápate akulukna git i mátán ái Káláu. Má ngo git álai á matngan namnam er, kápate tangan git mul. Káksiai ngo gita namnam on ngo koion gita namnam on, a tukesi matngan sár!
9 Gam lala mánán ngo gamáte sengsegeng má alari nagogon suri namnam. Ái sár te tili gam kápte be a tumran i kándi holhol suri namnam. Má ngorer gama

7:39: Rom 7:2-3 **8:1:** Apo 15:29 **8:2:** Gal 6:3 **8:4:** Nag 4:39, 6:4; Gal 4:8 **8:6:** Epe 4:5, 6 **8:9:** Rom 14:13-15; Gal 5:13

ololoh kuluk suri ninsi gam na káp talka pas di má da káp mák pasi táit gam longoi má dik mur on, mái sár uri kándi hol á di, a sák má di longoi sápkin.

10 Ngo iáu u mánán kuluk suri namnam erei, má u han uri pokon án artabar uri narsán angagur án káláu má uk lu namnam ái. Má namur ák lu hanhan á kesi tám ruruna kápte be a tumran i kán hol má ák mák iáu u namnam. Ngádáh? Kálámul er kápate rakrakai na mák iáu u namnam, ki ái mul na mur i kam tatalen má nák namnam iatung.

11 Má ngorer ái koner kápate rakrakai na longoi táit kán hol a parai singin ngo a sák, má kálámul a mat suri ái Karisito ukte lam bengtai mai kam mánán.

12 Ngo u lam bengta tárim ngorer, ukte longoi sápkin uri narsán. Má kápte u sirngi uri narsá tárim masik, wa u sirngi sápkin uri narsán ái Karisito mul. Má sápkin u longoi a ngoromin. I pákánbung kápte be a rakai i kán hol, á iáu u puári kán hol ák ru, má namur kápnate arwat suri hol tangrai táit a kuluk alari táit a sák.

13 A támin iau artálár suri ani á matngan namnam er, ái sár kápate kuluk ngo ina lam bengtai táring nák pur uri sápkin. Má ngorer ngo táit iau ani a lam tari táring uri sápkin, ki kápte sang ina bali ani á matngan namnam er!

9

Talar má nokwan káián bos apostolo

1 Ngádáh, káp iau te sengsegeng suri ina mur i kak nemnem sang? Ngo ngádáh, kápte iau apostolo? A támin muswan ngo iau kes tili di á tan apostolo kabin iau mák Iesu kángit Konom mai aru i matang ngo ákte aptur kaleng alari minat, má kabin á gam erei á bos wán tili kak him sur Káláu.

2 Te kálámul kápdite hol on ngo ái Karisito a tarwa pala iau suri ina him án apostolo. Mái sár á gam sang gam talas ngo a tarwa iau. Má gam talas ngorer kabin kamu ruruna a inngas tari ngo kak him án apostolo sur Konom a támin muswan.

3 Má ngoromin iau kos kalengna di ngoi ái rung er di kot pua iau.

4 Ái Káláu ákte tarwa pala iau suri ina han mai lain arbin narsá gam. Má ngorer a nokwan ngo gam sang gama tangan iau mai namnam má dan, be?

5 Má a artálár mul ngo na mon i kak tekesi wák a ruruna suri na han tiklik mam iau má na tangan iau i pákánbung iau saliu tangrai bos malar mai arbin, be? Ái Petero a lu longoi ngorer má bos rang tuán ái Iesu mul má te apostolo di longoi ngorer, di lami kándi tan wák tiklik mam di má tan kálámul di lu tabar di mai namnam.

6 Kol ngádáh? Giur masik ái Banabas giura longoi aru matngan him no erei suri him án apostolo má him án apáng pirán tabal mul? Auh, kápte! A nokwan ngo giur mul giura kip pirán tabal suri kángiur him mai lain arbin.

7 Be, kálámul a tám arup a lu apángái sang i áián mák lu arup mul? Kápte. Má kálámul a soso, kápnate ani á balbal tili kán num? Má tám ololoh sipsip dáh er káp a tini pam pasi sus tili kán sipsip ur áián? Wa kápte sang!

8 Má tatalen min iau parai kápte a hut tili holhol káián kálámul sár. Kápte. Nagogon si Káláu a parai ngorer mul

9 kabin iatung i Buk Tabu ái Moses a parai ngoromin suri kálámul a him, “A nokwan ngo tám him na kipi arsupan artálár mai him er ákte longoi.”

10 Áá, worwor er a le on ái Moses a arwat mam gim mul onin. Ngo kálámul ákte soso mák matuk mái num, a ngangai mul suri na top i wán kán him. Má ngo kálámul a him suri lusi kotlin wit alari poktuán, ái mul a ngangai suri na gai on á te kotlin. Má ngorer, tan tám him si Káláu a nokwan suri da top i te mudán artangan suri kándi him án arbin.

11 Giur ái Banabas giur soi midán ái Káláu uri bál gam ngoro tám himhimna a soso iatung i kán num. Ki ngádáh á giur? Kápte giura top i wán kángiur him má gama hul giur mam te mudán artangan uri

8:11: Rom 14:15, 20 **8:13:** Rom 14:21 **9:1:** Apo 22:17-18, 26:16; 1Ko 15:8-9 **9:2:** 2Ko 3:2-3 **9:4:** Luk 10:8 **9:9:** Nag 25:4; 1Ti 5:18 **9:10:** 2Ti 2:6 **9:11:** Rom 15:27

tángni kángiur liu? Na, wa a kuluk sár ngo gama longoi!
12 Tan te tám him er a mon i kándi nokwan suri da kipi artangan si gam. Ki ngádáh sur giur? Káp kángiur te nokwan suri kipi mul? Áá, a mon. Má na lala pakta á kángiur arul kabin giur hut táilna di má giurá apángái kamu ruruna.

Mái sár kápte giur inar i gam suri longoi ngorer, kápte. Na, wa kángiur tu kis án sáhár sár má kápte giur top mátán kángiur him. Giur longoi ngorer suri giura káp bangbang kári sál án lain arbin. Giur nem on ngo sál er na talas pagas suri gama mur on uri narsán ái Karisito.
13 Gamáte talas suri rung di lu him iatung i rumán osmapak. Tan tám him er di lu top i risán namnam ur ándi tili namnam matananu di artabar mai uri narsán ái Káláu. Má tan tám osmapak mul di lu top i risán sipsip má bulumakau matananu di kipi uri osmapak mai.
14 Má ngorer mul, ái Konom Iesu ákte parai ngo ái rung di lu worwor talas mai lain arbin, da top i artangan suri kándi him án arbin erei.
15 A nokwan ngo ina longoi ngorer, ái sár kápte be iau longoi. Má kápte iau le i worwor minái suri gama turpasi tangan iau mai artangan ngorer. Auh, iau matai á ngorer á iau! Kak lala ásásla a gis iau ngo iau nem sár ngo ina him bia mai lain arbin má koion gama hul iau! Koion á tekes na siring palai kak tatalen án him, kabin ái masik sár á táit a artálár ngo ina para agas iau suri!
16 A ngoromin. Iau lu arbin mai lain arbin, mái sár kápate nokwan ngo ina para apakta pas iau kabin kak talar erei ái Konom a oboi i káling. Má ngo káp ina te long arwat pasi, ki ina han te sák má! Kápate artálár ngo ina ilang alari him erei kabin kak án talar sang.
17 Má talar erei kápate aptur tili kak holhol á iau, kápte. Má ngo na han ngorer, ki a artálár ina top i arul til on. Ái sár kápate aptur tili kak nemnem. Ái Káláu sang ákte tari uri limang suri ina longoi, má ngorer iakte tar iau sang ur on.
18 Ki ngádáh, a mon i kak te arul ngo kápte? Mokol! Kak arul a ngoromin. I pákánbung iau lu arbin mai lain arbin, iau lu tar bia on sár, má káp iau te lu top mátán á kak him erei. A mon á kak nokwan suri gama hul iau, má iak tu mata palai sang.
19 Kápte iau lu kip arul tili kak him án arbin singin tekes, má ngorer iau sengsegeng, má kápte kesi kálámul a kátlán i iau. Ái sár, iakte bál tar iau uri lalin matananu no suri ina kis án toptop si di, suri ngorer ina talka pas te gut uri narsán ái Karisito.
20 I pákánbung iau lu kis tiklik mai tan kakun Iudáiá, iau mur i kándi tatalen suri ngorer da longra pasi kak arbin má dák ruruna sang. Á iau káp iau te lu kis i lalin bos tatalen án lotu má namnam káián nagogon si Moses, kabin iakte kis má i lalin i Karisito sang. Mái sár ngo iau lu kis tiklik mam di, kándi tu mur besang i nagogon er, ki iau mul iau mur on suri ngorer da longra pasi kak arbin má dák ruruna sang.
21 Má iau lu longoi ngorer mul mai rung tili risán. Ngo iau lu kis tiklik mam di, iau lu mur i kándi tatalen mul suri ngorer da longra pasi kak arbin má dák ruruna sang. Iau lu mur i tatalen kándi ái rung iau lu kis tiklik mam di, mái sár káp iau te tari bahing uri nagogon si Káláu. Kápte. Iau lu taram i nemnem si Karisito, má ngorer iau long artálár pasi nagogon si Káláu.
22 Ngo iau lu kis tiklik mai tan tám ruruna a pail be i kándi mánán, kápte iau lu para bengta di. Iau lu mur i kándi hol sang suri ina tangan di má dák lu matuk hanhan. Káksiai ngo matngan kálámul ngádáh iau kis tiklik mai, iau lu mur i kán hol má iak lu ser sál suri ngádáh ina talka pasi ngoi má nák longra pasi lain arbin má nák ruruna on.
23 Kak lala nemnem ngo matananu da longra pasi lain arbin sur Karisito, má ngorer iak lu longoi matngan tatalen erei. Iau lu longoi ngorer suri ngo iau má di má gam mul, git no, gita otoi tan lalain arasosah ái Káláu ákte para páksi ngo

9:12: Apo 20:34; 2Ko 11:9 **9:13:** Nag 18:1-3 **9:14:** Mat 10:10; Gal 6:6 **9:16:** Ier 20:9 **9:20:** Apo 21:20-26 **9:22:** 2Ko 11:29

kángit ái rung git lu ruruna i lain arbin.
24 Gam mánán sang ngo rung di lu
arkarsa i rut, di no di rut, ái sár kápte
ngo di no di kipi arsupan. Má ngorer gam
sang gama rut kuluk suri gama kipi lain
arsupan ái Káláu a nem suri na tari singin
kán matananu.
25 Má tan kálámul da arkarsa i rut, di lu
eran má pápsai kápán páplun i di suri ák
rakai. Rung er di eran i páplun i di suri da
arkarsa suri kipi arsupan erei balaparip
di isi tili pákán kábau sár. Má arsupan
erei na morot melek má nák beseng. Má
git i tan tám ruruna, git mul git lu eran
i páplun i git suri gita kipi arsupan. Mái
sár kángit arsupan á git, wa balaparip
kápnate morot, na ekesi kis áklis sang.
26 Má ngorer i pákánbung iau rut, káp
iau te ilang siari. Iau lu rut tálángnai toros
iamunang i arahrahi. Má i kang kis main i
bim, iau tohtohoi suri ina láklák nokwan
i sál si Káláu. Má ngorer mul suri aru
kálámul diar arup, káp diar te sápka siari
i lim diar uri armongoh sár. Wa diar
artut muswan sang. Má iau mul, iau lu
ololoh kuluk i ninsing suri ina tut timani
nemnem si Káláu.
27 Áá, iau lu pápsai sang i kápán páplun
i iau suri ák toptop kaiak má iak lu kátlán
on. Ngo kápte ina longoi ngorer, namur
ngo ákte rah má kak arbin narsá gam,
koran mái Káláu na parai singing ngo, “U
puplir mai ninsim, má káp una te kipi
arsupan.”

10

Koion gama ngoro tan Iudáiá

1 Má rang buhang, iau nem i apálsa gam
suri rang támin i git til hirá, ái rung er ái
Moses a lam pas di alari balis á Aigipto
má dik lu murmur on iamuda i pokon mau
artálár mai ahat i sángul á bet. Rang támin
i git er di láklák i lalin kumlán mehmeh ái
Káláu a apákpák i di mai suri ák lam di mák
bahbah kalar di. Má di no di láklák mul
i polon dan a más mák sengseng iatung i
katbán lontas.
2 Má i pákánbung di láklák i lalin kumlán
mehmeh má di polsai lontas, aru táit er
a ngoro ái Káláu a siu di mai uri akiláng
ngo ái Moses a táilna di má di rang táir ái
Moses.
3 Má di no di ani matngan namnam er ái
Káláu a tarwai tilami bát,
4 má di nginmi mul i dan ái Káláu a
asosah i di mai tili kán rakrakai. Dan er di
nginmi a so tili hat er a pálkibán bim. Má
hat er a artálár mam Karisito, má ái sang
a lu hanhan tiklik mam di.
5 Ái Káláu a lala asosah i di ngorer,
mái sár marán tili di kápdite kosoi kán
arasosah, ngorer kápdite agasgas pasi bál
ái Káláu mai lain ninsi di. Git mánán ngo
ái Káláu kápate gas i bál mam di kabin
kápate mángát pala di suri da kusak uri
pokon ákte oror tari ur kándi. Ái sár ái
rung er di mat ada i pokon mau, má páplun
i di a bop sara i pokon mau er.
6 Tan táit min a hut narsán rang támin
i git hirá, a tohtohpas uri git onin suri
ngorer koion gita bál tari kángit nemnem
suri tan táit a sák ngorer di longoi ái rung
er.
7 Buk Tabu a parai ngoromin sur di
ngo, “Matananu si Káláu di hau talum má
namnam i longsit káián angagur án káláu,
má namur dik laes má dik saksak má dik
mil.” Má git, koion gita lotu uri narsán
angagur án káláu ngorer i di di longoi.
8 Má koion gita araturán sáksák ngorer i
rang támin i git di longoi hirá, má ngorer
ái Káláu ák mos i di mák inngas tari kán
togor má marán tili di dik mat. I kes sár á
bung aru i sángul mai atul i arip (23,000)
di mat.
9 Má koion gita tohtoh Káláu ngorer i
rang támin i git di toh Káláu, má ngorer ák
mos ái Káláu mák tarwa palai bos kanih
má dik ngas di má dik mat.
10 Má koion gita lu bálsák ngorer i rang
támin i git hirá uri kándi tan tátáil, má
ngorer ái Káláu ák mos i di mák tarwai kán
kesi angelo ák up bing di má dik mat.
11 Tan táit min a hut narsán rang támin
i git hirá, a tohtohpas uri git onin, má dik

9:25: Pil 3:14; 2Ti 2:4-5, 4:7-8 **9:27:** Rom 8:13, 13:14 **10:1:** Kal 13:21-22; 14:22-29 **10:3:** Kal 16:35 **10:4:** Kal 17:6; Lál 20:11 **10:5:** Lál 14:29-30 **10:6:** Lál 11:4, 34; 1Ko 10:11 **10:7:** Kal 32:6 **10:8:** Lál 25:1-9 **10:9:** Lál 21:5-6 **10:10:** Lál 16:41-49

le on i Buk Tabu suri akeng i git. Git kis i bung a páput suri na rah i naul matmatngan pokon má matngan liu minái, mái Káláu a akeng i git suri koion gita mur i tatalen a sák.
12 Ngorer, ngo tekes a hol on ngo a butatur kuluk, a kuluk ngo na mák kalengnai ninsin sang má na tumarang suri na mák pur.
13 Mái sár koion una parai ngo kápte iáu artálár suri una mur i lain ninsim. I pákánbung u banai artohtoh, una hol on i kam hol ngo kálámul no di lu banai mul i matngan artohtoh ngorer. Má una hol on ngoromin mul ngo ái Káláu a muswan suri na tangan iáu, má kápnate ámririh pala iáu uri artohtoh erei na taun pápta iáu má ngorer káp una te rakrakai artálár suri sakpap alari. Kápte. Na long arwat pas iáu mai kán artangan suri una butatur rakrakai i pákánbung án artohtoh.

Kápate artálár suri gama ani aru matngan namnam no

14 Má ngorer, lain rang buhang, iau parai si gam ngo gama táu alari tatalen án lotu uri angagur án káláu!
15 Iau parai ngoromin si gam ái rung a matuk i kamu hol ngo gama hol tangrai táit ina parai inái ngo a nokwan ngo kápte.
16 I pákánbung git hut talum suri pátpát mátán i Namnam káián Konom, git lu long pasi kinleh wain a tur suri dárán ái Karisito má gitá sung kári má gitá nginmi. Git longoi ngorer má a inngas git ngo git á matananu si Karisito, kabin dárán ákte pam talum git má git kes mai. Má namur git top pasi mudán balbal má gitá tibi má tari singin keskeskes má gitá ani. Git longoi ngorer suri akiláng ngo git kes mai páplun ái Karisito er a bál tari suri aliu pas git.
17 Kabin kes sár á mudán balbal, má git no git namnam til on. Ngorer git tara marán, mái sár git tukesi páplun mam Karisito.
18 A ngorer mul i pákánbung matananu Israel di kis i lalin torahin kamkabat. Bos tám osmapak, marán i matngan osmapak di lu longoi. Te osmapak di os kunlai ur si Káláu mák bam no, má te osmapak bos tám osmapak má matananu di lu an te til on. Má pákánbung di ani, a inngasi ngo di tukes mam Káláu, koner di lu lotu uri narsán.
19 Io, iakte parai ngorer si gam suri gama talas suri namnam dikte artabar mai uri narsán angagur án káláu. Káp iau te parai ngo matngan káláu er a Káláu muswan. Má namnam di artabar mai, káp iau te parai ngo osmapak er a lengwen.
20 Kápte. Táit iau parai a ngoromin. Ngo kesi kálámul a artabar uri narsán matngan káláu ngorer, kápte a artabar ur si Káláu muswan, wa uri narsán sápkin tanián sár. Má ngorer a kes sár mai sápkin tanián erei. Kápte iau nem on ngo gama kes mai tan sápkin tanián, má ngorer gama táu tili tatalen er!
21 Kápate artálár ngo gama ngin tili kinleh wain si Konom má gama ngin mul tili kinleh kán sápkin tanián. Má kápate artálár ngo gama ani balbal tili Namnam káián Konom má gama ani namnam kán sápkin tanián mul.
22 Ngo gam hol on ngo gam arwat suri longoi aru táit no, auh, káp sang! Ngo gam longoi ngorer, ái Káláu na bálsák uri gam suri gam lotu uri narsán lite. Má káp kamu te rakrakai artálár suri bahbah kári rangrangas si Káláu!

Dánih á sálán ngo tám ruruna a sengsegeng?

23 Ngorer iakte parai tungu ngo tan táit no a arwat ngo ina longoi, ái sár te táit kápte a kuluk uri kak liu má kápte a tangan iau. Tan táit no a arwat ngo ina longoi, ái sár kápte ngo tan táit no na tángni kálámul suri na maras kuluk i tanián.
24 A kuluk suri tám ruruna na hol pasi táit uri tángni sang, ái sár matngan táit erei koion na hol pas masiknai ur on. A kuluk ngo ninsin na murwa pasi lain tatalen suri na tángni tan lite mul.
25 Tan namnam no di lu sirai i nián sirsira, a kuluk uri ani sár. Má koion

10:16: Mat 26:26-28 **10:17:** Rom 12:5 **10:18:** Him 7:6 **10:19:** 1Ko 8:4 **10:20:** Nag 32:17; Apa 9:20 **10:21:** 2Ko 6:15-16 **10:22:** Nag 32:21 **10:23:** 1Ko 6:12 **10:24:** Rom 15:1-2 **10:26:** Sak 24:1

á gálta kári ngo aiá a han til ái na mák tokroroi kamu holhol.
26 Kabin Buk Tabu a parai ngo,
"Káián sang ái Konom á naul bim,
má tan táit no on, ái a kátlán."
27 Má kesi táit mul iau nem i parai si gam. Ngo tekes tili katbán i rung kápdite ruruna, má a el pasi kes tili gam á tan tám ruruna suri na han namnam tiklik mai, a kuluk ngo na han má nák namnam tiklik mai. Má tan namnam er dikte eran on, na tu ani sár, má koion na gálgálta suri ngo aiá di kipi til ái á namnam erei.
28 Má ngo kándi tu namnam be, má kes ák parai singin ngo, "Apong, namnam er u ani, di artabar mai uri narsán angagur án káláu," ki ngorer na arsok tari namnam er má koion na ani! Mái sár ngo na tu longlongra palai worwor káián turán er má kán tu namnam sang, kápate tángni turán má na lami gut uri tatalen kán hol a parai singin ngo a sák.
29 Káp iau te parai ngo koion una ani namnam er kabin i kam hol á iáu, kápte. Iau parai ngo koion una ani kabin i kán holhol ái turam er. Ngo ákte ngoi i kam hol ngo a arwat ngo una longoi kesi táit, kápate nokwan suri tekesi kálámul sang na parai singim ngo koion una longoi.
30 Ngo ukte ot kuluk uri narsán ái Káláu suri namnam erei ngo una ani, kápate nokwan ngo tekesi kálámul na para sáksákna iáu kabin u ani táit ukte ot kuluk suri.
31 Áá, a támin er, ái sár una tángni turam sár má koion una ani á namnam erei. Má minái á kak áwáwat i worwor narsá gam suri matngan namnam er: i bung gam namnam ngo ngin má ngo matngan dánih mul gam longoi, gama inngas Káláu i ninsi gam suri matananu da mákái ninsin i gam má dák para agas Káláu.
32 Gama hol pasi tan kakun Iudáiá má rung tili risán má tan tám ruruna mul. Má koion á ninsi gam na lam bengta tekes nák pur uri tatalen kán hol a parai ngo a sák.
33 Iau lu mur on ngorer suri ina agasgas pasi matananu i bos táit iau longoi i katbán i di. Káp iau te nem suri tangan pas iau masik, kápte. Iau nem suri tángni marán suri ina lam di dák ruruna i Karisito.

11

1 Iau lu mákái kán matngan ninas ái Karisito, má iak lu mur on ngoro kak tohtohpas. Ngorer gam sang mul gama lu mur i kak ninas iau lu longoi.

Lain tatalen suri lotu

2 Má rang buhang, iau para agas gam kabin gamáte longra pasi tan pinpidan iau parai si gam tungu má gamá lu mur on mul i bos tatalen án liu kán tám ruruna. Bos tatalen er iakte kipi aratintin ur on, má ngorer iakte parai si gam.
3 Mái sár inái iau nem i parai si gam suri kamu ninas má kamu mermer i pákánbung gam hut talum suri lotu. Mulán táit gama talas ur on a ngoromin. Git mánán ngo lul kálámul a kátlán páplun. Má ngorer ái Káláu a mulán kálámul i diar ái Karisito mák lu kátlán on. Mái Karisito a lulngán kálámul a ruruna on, má kálámul a lulngán kán wák.
4 Ngo kálámul a pákpákur mai sepen sulu, uri kángit tatalen á git a tur suri kálámul er a kátlán on i lite kálámul. Má ngorer ngo kesi kálámul tám ruruna a kis talum mai tan tám ruruna má a sung ngo a arbin mai midán ái Káláu, má a bor kári lul, kápate kuluk. Ngo a longoi ngorer, ki a tari rumrum singin kán pakpakta muswan er ái Karisito.
5 Má ngo wák a sung ngo a arbin mák boroi lul, uri kángit tatalen á git a kuluk kabin a inngas tari ngo kán pup a kátlán. Ái sár ngo wák kápate boroi lul, ki a arumrumái kán pup er a lulngán. Wák er matananu di mákái a ngoro wák dikte kur palai nihun suri arumrumái sang kabin ákte longoi sápkin tatalen mai lite kálámul.
6 Ngo wák a kila a abulbul suri boroi lul, káksiai nák lu ingai má! Má náng kumur palai nihun nák pál! Auh, wa a táit án rumrum i mátán matananu suri wák er di kumur palai nihun ngo di kur palai, má ngorer a kuluk ngo na lu boroi sang i lul.

10:28: 1Ko 8:7 **10:30:** 1Ti 4:4 **10:31:** Kol 3:17 **10:32:** Rom 14:13 **10:33:** 1Ko 9:20-22 **11:1:** 1Ko 4:16
11:3: Tgk 3:16; Epe 5:23 **11:7:** Tgk 1:26-27

7 Kápate nokwan suri kálámul na pákpákur mai sepen sulu, kabin ái Káláu a longoi kálámul ák ngoro ái sang má a suri sángwái ngisán ái Káláu. Ái sár wák a kuluk ngo na boroi lul, kabin kán ninas a toh tari lain tatalen, má ngorer matananu di para agas kán pup.

8 Ái Káláu kápate long pas tekesi kuir tili wák mák longoi káláu mai, kápte. I bungun akaksim, a long pasi kesi kuir tili káláu mák longoi wák mai.

9 Kápate longoi káláu suri kán wák. A longoi wák suri káláu.

10 Má pasi á ngorer a nokwan suri wák na mur i tatalen án boroi lul suri akiláng on ngo ái kán pup a kátlán on. Má bos angelo mul di mákái wák er ngo a agengen tari sang i lalin i kán pup.

11 Mái sár uri kán holhol taru ái Káláu, a aksim diar suri diara artangan arliu i diar. Wák a kis suri tángni káláu, má káláu a kis suri tángni wák.

12 Má ngádáh diar artangan arliu i diar ngoi? Mulán wák a hut tili páplun káláu, má namur bos káláu di páng tili páplun wák. Mái sár bos táit no a aksimi ái Káláu.

13 Má gama hol tangrai besang á gam suri minái. I pákánbung wák a han suri lotu, ngádáh, a nokwan ngo na sung narsá Káláu má kápate boroi lul?

14 Má suri kángit tatalen er git lu liu ngoi, ngádáh? A kuluk ngo káláu na káksiai nihun nák dol ngorer i wák? Auh, kápte! Ngo káláu a dol i nihun ngoro wák, kápate pánpán kuluk má a arumrum kalengnai sang.

15 Má koran má wák a árai nihun ák dol, a mák kuluk ur on má tan kálámul di para agasi, kabin nihun wák ái Káláu ákte longoi uri boroi lul.

16 Mái sár ngo tekes a lala hol on ngo na puai kak worwor suri wák a kila ngo na boroi lul, ngoromin ina para ngoi singin. Gim á bos apostolo kápgimte sormángát suri wák a kila na saliu má kápate boroi lul. Gam lu parai ngo da saliu ngorer, má káp kángim te tatalen ngorer á gim. Má tan boh tám ruruna mul alatung i boh malar, kápdite lu longoi ngorer.

11:8: Tgk 2:18-23 **11:18:** 1Ko 1:10-12

Namnam káián Konom
Mat 26:26-29; Mar 14:22-25; Luk 22:14-20

17 Kesi táit mul ina wor rakrakai suri má inak anokwa gam mai, a ngoromin. Kápate gas i balang mam gam ngo ina para agas gam kabin kamu kesi tatalen án lotu gam lu longoi kápate nokwan! Ngo gam kis talum, kamu tatalen kápate tángni tan tám ruruna uri sál si Káláu suri da mur on, mái sár gamá tokroroi bul i kándi kis.

18 Mulán táit ina parai si gam a ngoromin. Iakte longrai ngo i pákánbung gam hut talum, gam lu arkipkip i gam má gamá lu purwa gam uri toltolom boh. Iakte longrai ngorer má iak hol on ngo a támin gut.

19 Iau hol on ngo ái Káláu a sormángát i kis arsagil i katbán i gam ngorer suri toh gam má inngas tari ngo ái sinih tili gam a mur muswan i Karisito.

20 Má kesi táit mul suri Namnam káián Konom. Pákánbung gam lu hau talum i kesá pokon suri namnam tiklik uri árngai ngisán ái Konom, gam lu namnam sang, mái sár kamu tatalen kápte a lu árngai ngisán!

21 Ngo kes a mon i áián, kápate lu armona suri gam no gama namnam tiklik. A tubán hol pasi sang ki ák lu namnam sár má kápte a támri turán. Má a ngorer mul suri suir wain, kápgamte lu artabar arliu i gam, má ngorer te di lu ngin má te kápte. Ngorer kes a lala ngin mák bau i on, má ái rung kápdite kip ándi te, di lu matpám.

22 A lala sák taladeng á ngorer! Ngádáh, káp kamu te rum suri gama lu namnam má ngin ái? Kol gam longoi ngorer kápkabin gam hol agengen pasi matananu si Káláu, be? Kol ngádáh, gam nem suri arumrumái rang tur gam er káp ándi te namnam? Ngádáh má sár ina para ngoi si gam? Ina para agas gam, be? Auh, kápte kápte sang!

23 Má inái ina parai suri Namnam káián Konom. Ái Konom sang a para talsai singing má iak bali parai si gam. I libung erei ái Konom Iesu a namnam tiklik mai kán kalilik án aratintin, má i pákánbung

er ái Iudas kápate agur tari be, ái Iesu a longoi ngoromin. A top pasi mudán balbal
24 mák sung kári, io ák tibi mák tari si di mák parai ngoromin,
"Minái á kápán páplun i iau, má ái á osmapak uri narsán ái Káláu suri asengsegeng i gam. Turpasi onin, gama lu tibi balbal má gamák lu ani suri ngorer gama lu bálbálsa sur iau."
25 Má ngo dikte namnam no, a longoi ngorer mul mai kinleh wain mák parai si di ngo,
"Kinleh wain minái a akiláng i hutngin kamkabat káián ái Káláu a kápti mai dárang. Turpasi onin, gama lu ngin on má gamák lu bálbálsa sur iau."
26 Ngorer bosbos pákán no git ani Namnam káián Konom pang i bung ái Konom na kaleng ur main i naul bim, git longoi ngoromin. Ngo git ani matngan balbal er má git ngin tili matngan kinleh er, ngorer git para aposoi kán minat ái Konom. Áá, git para aposoi ngo kán minat er a ekesi hul aliu pas git alari lalin sápkin tatalen má áng kabat kalengna git tiklik mam Káláu.

27 Má kabin i ngorer, ái sinih a ani balbal ngo a ngin tili kinleh si Konom, na olololoh kuluk. Ngo kán hol a lala kon suri sápkin tatalen má kápate anokwai ninsin, ngorer a inngasi kán hol ngo a tu táit bia sár á páplun ái Konom má dárán mul.
28 Má ngo kálámul a eran suri na ani balbal má na ngin tili kinleh si Konom, na mulán tirtirwa i kán liu. Má ngo a kuluk no, ki na tu namnam sár má na ngin. Mái sár ngo tekesi sápkin tatalen a kis i kán liu, ki na sangar i aposoi si Káláu má nák hol kaleng alari, má namur nák namnam má nák ngin.
29 Má ngo a namnam má ák ngin, má kápate mulán tirwa tumani sang, kálámul er a inngasi kán hol ngo páplun ái Iesu er a mat sur git a tu táit bia sár. Má ngorer a an pasi má nginim pasi rangrangas si Káláu ur on.
30 Marán tili gam di longoi tatalen erei, má ngorer te a takulem i kápán páplun i di má te di sasam má te dikte mat kunán.
31 Má ngo git sang gita tirwa tumani kángit liu má anokwai sápkin ninsi git, ái Káláu kápnate oboi matngan rangrangas ngorer uri git.
32 Mái sár ngo ái Káláu a arangrangas i git ngorer, a lain táit kabin a anokwa git main, suri kápnate wás pala git namur uri hiru áklis tiklik mam rung kápdite ruruna.
33 Má ngorer, rang buhang, ngo gam hut talum suri namnam tiklik má ani Namnam káián Konom, gama mona te tur gam suri gam no gamák namnam tiklik.
34 Má ngo kes ákte lala ramram, a kuluk ngo na mulán namnam sang i kán malar be, suri na kis monai rung di hut namur suri kis talum. Má ngorer ái Káláu kápnate arangrangas i gam suri sápkin ninas gam lu longoi i pákánbung gam hut talum.

Má a mon i kak te worwor mul ina parai si gam, ái sár koion be. Ina parai sang namur ngo ina hut narsá gam.

12

Tanián a tari toltolom artabar

1 Má rang buhang, gam gálta iau mul suri Tanián a Pilpil ngádáh a lu him ngoi. Káp iau te nem ngo gama ngátngát sálán á táit min, iau nem ngo gama talas ur on.
2 Gam mánán páksi ngo tungu i pákánbung kápgamte ruruna be i Káláu, má bos sápkin tanián dikte lam arong gam suri lotu narsán angagur án káláu kápte liu i di má káp di tini wor. Má bos sápkin tanián er di lam gam uri toltolom sápkin tatalen mul.
3 Ki ngádáh gama mák ilmi ngoi á kálámul Tanián a Pilpil a mon on má ák worwor mai midán ái Káláu? Má ngádáh gama mánán ngoi ngo kálámul a wor mai sápkin tanián? Iau nem ngo ina atalsai kamu holhol suri táit minái. Tanián a Pilpil kápate lu wor tili ngudun kálámul mák wáng i Iesu. Kápte! Ngo Tanián a Pilpil a wor tili ngudun kálámul, a lu parai lain worwor ngoromin ngo, "Ái Iesu ái á Káláu!" Má kápte kes sang a artálár suri na parai ngorer ngo Tanián a Pilpil kápate kis on.

11:25: Kal 24:6-8; Eba 8:8-13 **11:27:** Eba 10:29 **11:32:** Eba 12:5-6 **12:2:** Aba 2:18-19 **12:3:** 1Io 4:2-3 **12:4:** Rom 12:6

4 A mon á marán toltolom artabar
Tanián a Pilpil a tari singin bos tám ru-
runa, ái sár a but pas tili kes sár á Tanián.
5 A toltolom á talar, má kes sár á Konom
a tulsai singin bos tám ruruna.
6 Tan tám ruruna a lite arsagil i kándi
tatalen án him, ái sár ngo tukes sár á Káláu
a lu tangan di mák arakrakai i di suri long
artálár pasi kándi talar.
7 Má Tanián a Pilpil a tari tan artabar
singin bos tám ruruna má ngorer ák in-
ngas tari ngo a kis i di sang. Má a tari bos
artabar si di keskeskes suri tángni bos tám
ruruna no.
8 A ngoromin.
Tanián a tari ur singin te má dik mánán
tusi holhol si Káláu má taswai singin
matananu.
Má ái sár mul á Tanián er a tari singin te
dik talas suri midán ái Káláu, má dik
atintini matananu suri sál si Káláu.
9 Má Tanián erei a tari singin te má dik
ruruna pagas pasi artangan si Káláu.
Má ái sár mul a tari singin te bul dik aliu
pasi sasam.
10 Má ur singin te sang a tari, má dik
longoi tara akiláng mai rakrakai si
Káláu,
má singin te dik mánán tusi midán ái
Káláu má parai singin kálámul,
má te mul di arwat suri ilmi Tanián a
Pilpil alari sápkin tanián.
Má a tari singin te má dik lu wor mai
worwor kápdite aratintin on,
má singin te dik lu para talsai sálán
worwor kápdite aratintin on.
11 Ngorer marán á toltolom artabar, ái sár
a but pas tili kes sár á Tanián. Má a
tari singin keskeskesá tám ruruna ngorer
i nemnem káián Tanián sang.

Kes sár á kápán páplun ái Karisito má a marán i kalkuir

12 A tukes sár á kepwen páplun kálámul,
mái sár marán i kalkuir on. Má tan kuir
erei di him tiklik no uri kes sár á kápán
páplun. A ngorer sár mam Karisito. Git
tan tám ruruna git tara marán, mái sár
gitáte sosopas uri kes sár á kápán páplun,
wa kápán páplun ái Karisito sang.

13 Sinih tili git a kakun Iudáiá ngo a
kálámul tili risán, ngo sinih a tám toptop
ngo a konom? Git no, kes sár á Tanián
ákte siu git uri kes sár á kápán páplun. Mái
Káláu ákte tari sár mul á Tanián erei má
git no git tam otoi, má ngorer Tanián a kis
pagas i bál git.
14 Gamáte talas má ngo kápán páplun
kálámul kápate tukes sár á matngan kuir
on, wa a toltolom kalkuir on sang.
15 Ngo keken kálámul na parai ngo,
“Kápte ngo iau tili kápán páplun kálámul
kabin kápte ngo iau limán,” ngádáh? A
támin er ngo kápte? Wa kápte! Keken
kálámul erei tili kápán páplun sang.
16 Má ngo talngán kálámul na parai ngo,
“Kápte ngo iau tili kápán páplun kálámul
kabin kápte ngo iau mátán,” ki ngádáh? A
támin er ngo kápte? Na, kápte! Ái mul tili
kápán páplun sang.
17 Ngo mát git masik a kis má kápte
toltolom kuir mul, ki ngádáh? Aiá gita
alongra til ái? Má ngo talngá git masik a
kis má kápte toltolom kuir mul, ngádáh
gita lu ususum ngoi?
18 Auh, kápte a ngorer! Ái Káláu ákte
aksimi tan keskeskesá kuir no uri kápán
páplun ngorer sár i kán holhol taru.
19 Má ngo tan kalkuir i páplun ngo da
tar uri kesi kuir sár, ngádáh na ngoi? Na
tukes sár á kuir masik, má kápte na kápán
páplun!
20 Ái sár páplun kálámul a toltolom
kalkuir on, má tan toltolom kuir er di
sosopas talum uri kesi kápán páplun.
21 Má ngorer kápate artálár suri mátán
kálámul na parai singin limán ngo, “Iakte
arwat má! Káp kam te talar á iáu!” Má lul
kálámul kápnate parai singin keken ngo,
“Iau mata iáu! Káp kam te talar main!”
22 Auh, kápate artálár ngo kesi kuir na
parai ngorer singin kesi lite kuir. Ái sár,
tan kuir páplun no a mon i kándi talar.
Tan kuir páplun er a wekwek imi nárum
i kálámul, kándi talar a pakta. Ngo kes tili
di a bokoh, na han mat á kálámul!
23 Má tan kuir erei git hol on ngo kápate
mák kuluk, git lu oboi mermer on suri

12:11: 1Ko 7:7 **12:12:** 1Ko 10:17 **12:13:** Gal 3:28

na pánpán kuluk sang. Má tan kuir er di utngi ngo punpunma káián kálámul, git lu punam kári mai sulu alari mátán matananu.
24 Ái sár tan kuir páplun i git er a lain mákmák, kápte git lu lala hol on suri bor kári kabin ákte mák kuluk má! Áá, ái Káláu ákte aksimi tan kuir uri kápán páplun kálámul suri tan kuir páplun er a mák kuluk, kápte git lu lala hol on. Mái sár kuir er a wekwek ngo kápate mák kuluk, git lain ololoh kári sang.
25 Ái Káláu ákte longoi ngorer mai kápán páplun kálámul suri tan kalkuir no da lain him tiklik, má tan kuir keskeskes da ololoh arliu kaleng i di, má ngorer kápte kesá kuir na kurtara mai kes.
26 Ngo kesi kuir kápán páplun a rangrang, tan kuir kápán páplun no a áslai. Má ngo kálámul a belbelken kuluknai kesá kuir til on, ki ngorer a tángni tan kalkuir no.

27 Má gam á tan tám ruruna no, gam á páplun ái Karisito, má gam no keskeskes gam ngoro toltolom kalkuir i kápán páplun.
28 Má ngorer á gam, ái Káláu ákte tulsa gam suri gama him i katbán i kán matananu. Ngorer ái Káláu ák tulsai tan pakpakta án lotu ngoromin:

mulán tan apostolo,
má áruán bos tám arbin,
má átuil bos tám aratintin mai pinpidan.

Ki ák tulsai mul i tan tám artangan ngoromin:

kálámul a lu longoi akiláng,
má kálámul a lu aliu pasi sasam,
má kálámul a lu tangan pasi lite,
mái koner a lu mánán i táilnai him,
mái koner a arwat suri worwor mai wor kápate aratintin on.

29 Ngádáh, gam no gam apostolo? Kápte. Te sár di top i him erei. Ki ngádáh, gam no á tám arbin? Auh, kápte. Te tili gam sár di lu arbin. Má ngádáh, gam no tan tám aratintin? Na, kápte. Te sár di kipi matngan him erei. Má te sár di lu longoi bos akiláng,
30 má te sár di kipi tan him ngorer i aliu pasi sasam ngo worwor mai lite wor ngo pukdai lite wor mul. Kápte ngo gam no gam kipi kes sár á matngan artabar suri long artálár pasi him si Káláu. Ái sár, ái Káláu ákte timla arsagil i bos artabar ur singin keskeskesá tám ruruna.
31 Má ngorer gama lala kákir suri tan artabar er a lu tangan gam no.

Gita mánán i armámna arliu i git

Má inái ina para tari si gam kesá sál mul suri kiskis a lala kuluk sorliu.

13

1 Ngo iau artálár suri ina worwor mai toltolom worwor no káián kálámul má káián angelo mul, wa a kuluk sang! Ái sár ngo káp kak te armámna uri narsán matananu ngoro Káláu a mámna di, ki kak worwor a wáin ngorer i kaungán taur di hus siari on ngo hik di kekta bengtai mák ororok bia sár.
2 Má ngo ái Káláu ákte tabar iau iak artálár suri mánán tusi midán ái Káláu má parai singin kálámul, a kuluk. Má ngo ái Káláu ákte tabar iau má iau lu kipi holhol kodong si Káláu má taswai singin matananu, ki a kuluk mul. Má ngo ái Káláu ákte tabar iau má iak lala mánán i pinpidan si Káláu má iak lu atintini matananu mai, ái mul a kuluk. Má ngo ái Káláu ákte tari artabar án ruruna pagas singing má iak lu ruruna pasi artangan si Káláu, má ngorer iak arwat suri káktai pungpung nák han uri lite pokon, a kuluk sár. Áá, ngo iau artálár suri long arwat pasi tan táit no erei, a kuluk. Mái sár ngo káp kak te armámna turán uri narsán matananu, iau tu táit bia sár.
3 Má ngo a mon i kak omobop má iak tulsai singin tan sáhár án kálámul, a kuluk. Má ngo iau bál tar iau sang má dik up bing iau suri pinpidan si Káláu, a kuluk mul. Mái sár ngo iau longoi ngorer, má káp kak te armámna turán, ái Káláu kápnate supan iau suri.
4 Ngo kálámul a lu mámnai turán ngorer ái Káláu a mámnai, ki kán tatalen na ngoromin. Ngo turán kápate kuluk mai,

12:27: Rom 12:5 **12:28:** Epe 4:11-12 **12:31:** 1Ko 14:1 **13:2:** Mat 17:20

kálámul er kápnate mos melek, na tu kis pau sár. Má na lu kuluk mam turán má kápnate lu bálsák ur on. Koner a armámna káp a tini apakta pasi sang alari turán.

5 Mái koner a armámna kápnate arumrum turán, má kápnate mákmák suri tangan masiknai sang. Kápnate aptur melek i bál suri togor. Má ngo na togor, ki na hol palai sár, kápnate kis pagas i bál.

6 Ái koner a armámna kápate laes i pákánbung sápkin a tur rakrakai, ái sár a laes ngo tan kálámul di tiptipar namurwai nemnem si Káláu.

7 Kálámul a armámna na lu bál konmi sápkin tatalen di longoi uri narsán, má na ekesi ruruna, má kápnate puplir. Ái sár na atri kán ngangai i Káláu.

8 Kápte kes na tur kári tatalen án armámna si Káláu, na lu kis áklis sang. A támin ngo Tanián a Pilpil ákte tari artabar singin te má dik mánán tusi midán ái Káláu má dik parai singin kálámul. Mái sár tekesá bung namur, ái Káláu na arah palai artabar erei. Má Tanián ákte tari mul i worwor mai lite wor, má ái mul na rah namur i tekesi bung. Má na rah mul i artabar erei te kálámul di kipi suri mánán tusi holhol si Káláu. Áá, tan artabar no erei na bokoh, mái sár tatalen án armámna na ekesi kis áklis!

9 A ngoromin. Uri kángit liu onin, kángit mánán sur Káláu má suri tan táit na longoi namur kápte be a kunlán, a tu tigán perbeh sár.

10 Ái sár na hut má i pákánbung er kángit mánán má tan táit no na hau kunlán, má i pákánbung erei sang, tan táit er a tigán na bokoh.

11 Ina worwor artálár mam iau be. Tungu iau gengen kalik, iau lu wor ngoro gengen kalik má kak tatalen a ngoro kalik mul má kak holhol mul ngoi. Má ngo iakte kálámul pakta, ngorer iau palai tatalen kán gengen kalik.

12 Onin kángit mánán sur Káláu kápate talas. A ngoro git mákái tantanián i git i dan má a bahang sár. Má namur gita talas kabin gita mákmák arsuar mam Káláu. Onin kángit mánán a tu tigán perbeh besang, má namur kápte kesi táit na kis punpunam alari mát git. Kángit mánán na hau kunlán ngorer i kán mánán ái Káláu ákte kunlán sur git.

13 Má onin atul á táit a kis pagas ái Káláu a nem on ngo gita mur on. Gita ruruna má gita ngangai má gita lu armámna. Má tili atul á táit er, armámna a lala támin táit i ditul.

14

Te worwor mul suri artabar káián Tanián

1 Gama tiptipar namurwai tatalen án armámna. Má gama lala kákir mul suri gama atur páptai tan artabar káián Tanián a Pilpil. Má artabar na lala pakta uri kamu hol, ái á artabar án mánán tusi midán ái Káláu.

2 Iau parai ngorer si gam kabin ngo tekes na wor mai lite wor kápate aratintin on, mák worwor mai narsán matananu, ngádáh da longra ilmi ngoi? Kápte kes a talas suri worwor er, ái Káláu masik sár a mánán. Kálámul er a wor mai lite wor a parai hol kodong si Káláu er Tanián a Pilpil a tari singin, má ái sang kápate mánán tusi táit a parai. Ngorer a worwor mam Káláu má kápate talas uri narsán sang má uri narsán matananu mul.

3 Mái sár koner a mánán tusi midán ái Káláu mák parai singin matananu mai kándi worwor sang, ái a lu tángni matananu no, má ngorer a adikái kándi holhol suri kándi ruruna na tur dik. Má a arakrakai i di mul suri da murwa pasi kán tatalen ái Karisito, má a abálbál di suri da rakrakai i pákánbung di áslai taun.

4 Kálámul er a wor mai lite worwor a tangan kalengnai sang. Ái sár ái koner a taswai midán ái Káláu, ái a arakrakai i tan tám ruruna no.

5 A lain táit mul suri wor mai lite worwor, ki iak ri sur gam no ngo gama longoi ngorer. Ái sár kak lala riri sang ngo gama kipi artabar án mánán tusi midán ái Káláu má parai singin kálámul. Koner a para tusi midán ái Káláu, kán him er a lala támin táit alari wor mai lite wor kabin a lu tángni marán. Mái koner a wor mai lite wor, kán him a gengen sár si diar ái koner a

13:6: Rom 12:9 **13:7:** 1Pe 4:8 **13:13:** 1Te 1:3 **14:1:** 1Ko 12:31, 14:39

para tusi kán worwor ái Káláu. Koran má tekes nák han pukdai lite worwor er suri matananu dák talas ur on, ngorer ái mul na arakrakai i tan tám ruruna no.

6 Má rang buhang, ngo tekesi pákán ina hut má worwor mam gam mai lite wor kápgamte mánán on, ngádáh ina tangan gam ngoi á ngorer? Auh, kápte sang! Mái sár ngo ina wor mai kamu worwor sang, má ina para tusi midán ái Káláu ákte aposoi singing, ngo ina atintin gam mai aratintin sur Káláu, ki erár inak lain tangan gam.

7 A ngorer mul suri tan táit ngorer i hik má belo. Kápte te liu i di, ái sár a artálár suri kálámul na longoi kaungán i di suri worwor talas narsán matananu. Ngo kesi kálámul a mat, má tekes ák irsi belo ngorer i belo án minat, matananu dik talas ur on. Mái sár ngo tekes ák iris bengtai belo má kápate talas i kaungán belo erei, ki matananu da tu longlongra palai sár má ngádáh da mánán on ngoi ngo táit er a tapam hut?

8 A ngoi mul suri tan tám arup. I taul máhán, kabisit a dos i kán arardos suri kektai hik pasi tan tám arup. Ngo na kekta tumani mák talas, ki tan tám arup da eran kuluk má dák hut. Mái sár ngo na tu kekta bengtai, tan tám arup da tu longlongrai sár má kápte da rut talum.

9 Má a ngorer mul sur git onin. Ngo iáu u worwor narsán matananu mai lite wor kápdite mánán on, ki da ngul suri táit u parai, má ngorer u tu worwor sár uri armongoh.

10 Marán á toltolom worwor on á naul bim, má matananu tili keskeskesá worwor erei, di artálár suri worwor arliu i di sang.

11 Ngo tekes a worwor mam iau mai lite worwor, ki káp ina te longra ilmi, má ngorer ái a temes uri narsang, má iau mul iau temes uri narsán.

12 Ki ngorer ina parai ngoromin si gam. Gamáte kákir suri Tanián na tabar gam mai kán tan artabar. A kuluk, mái sár matngan artabar a lala kuluk si di, ái gama lala kákir suri, wa boh matngan artabar erei na lala tángni marán tám ruruna.

13 Má ngorer ngo te tili gam di artálár suri worwor mai lite wor, a kuluk ngo da sung Konom suri Tanián nák tabar di mul dák pukdai sálán worwor di parai.

14 Ngo iau sung mai lite worwor, Tanián a Pilpil a porta i taniang mák apturi worwor ák so tili ngudung, má kak holhol kápate kátlán on má kápate mánán i sálán kak worwor.

15 Má ngorer, ngádáh ina longoi ngoi á iau suri ina tángni matananu? I te pákán sár, ina sung tili taniang mai lite wor. Má i te pákán sang, ina sung mai kak hol suri marán da talas ur on. I te pákán ina saksak tili taniang mai lite wor, má i te pákán sang ina saksak mai kak hol.

16 Má ngo kálámul a para agas Káláu mai lite worwor er matananu kápdite mánán on, má ngo kes alatung a longrai worwor er má kápate longra ilmi, ki ngádáh na sormángát ngoi suri kán ot kuluk á kálámul er a sung?

17 Má kálámul er a wor, a ot kuluk uri narsán ái Káláu mai tara án lain worwor gut, mái sár kápate arakrakai i turán.

18 Iau ot kuluk uri narsán ái Káláu suri Tanián a Pilpil ákte tari singing má iak lala mánán sorliu i gam no suri wor mai lite wor.

19 Ái sár ngo i bung iau kis talum mai tan tám ruruna, iau ri suri ngo táit iau parai narsán matananu da lain talas ur on. Marán i táit iau nem i parai, mái sár ngo iau lala parai dolon wor mai lite worwor sang, má kápte kes a longra ilmi sálán, káp ina te laes á ngorer. Má ngo iau parai aru án kuir worwor sár matananu di mánán on má dik talas ur on, ki erár ák gas i balang.

20 Rang buhang, koion á kamu holhol na ngoro kalik er a lu nem i marán táit! Ái sár kamu holhol na matuk! Má suri sápkin tatalen sang, gama ngoro goion kalik káp a tini longoi!

21 Gam hol on gut ngo worwor mai lite wor a támin akiláng sang er ái Káláu a tari singin rung a lala gas i bál mam di. Ngádáh, kápgamte wás pasi worwor er i Buk Tabu a parai ái Konom suri matananu Israel ngo,
“Ina dos palai bos temes án kálámul

14:20: Epe 4:14 **14:21:** Ais 28:11-12

má dák worwor narsán kak matananu mai
worwor kápte di talas ur on,
mái sár kápdate longra pas iau."
22 Worwor si Aisaia a parai ngo ái Káláu a
arangrangas i matananu Israel mai limán
temes a wor mai lite wor, mái sár kápdite
longra pasi má tapriu má tang uri narsá
Káláu. A talas ngo pákánbung di lon-
grai lite worwor i katbán i di, kápte ngo
pákánbung a gasgas i bál ái Káláu mam
di. Ái sár a inngas tari kán nagogon uri
narsá rung di abulbul suri ruruna. Má
onin mul lite worwor a akiláng uri narsá
rung kápdite ruruna, má kápte uri rung
di ruruna. Mái sár artabar án para tusi
midán ái Káláu, ái á akiláng uri narsá rung
di ruruna ngo ái Káláu a kis i katbán i di.
23 Má rang buhang, iau nem suri gama
talas uri artabar na lala tángni marán. Ngo
tan tám ruruna di kis talum má ngo di no
di worwor mai lite wor, mái rung kápdite
ruruna ngo rung a tigán i kándi mánán suri
táit erei, ngo ding kusak tálángnai má dik
mákái ngorer, wa da parai gut si di ngo,
"Gam ngul á gam!"
24 Mái sár ngo tan tám ruruna di kis
talum má di no di para tusi midán ái Káláu
mai worwor tilatung sang, má ngo rung
er di kusak má dik mákái ngorer, ngádáh?
Pinpidan erei di longrai na kusak uri bál di
má nák tokoi nit di, má kándi hol na talas
ngo dikte longoi sápkin. Má pinpidan erei
na nagogon i di,
25 má da mák ilmi ngo tan táit er i bál
di a punpunam tungu, onin ákte tur talas.
Má ngorer da kis án dirtapul má dák lotu
uri narsán ái Káláu, má da lu parai ngo, "A
támin ngo ái Káláu minái i narsá gam!"

Ngádáh gama lotu ngoi?

26 Má rang buhang, dánih a nokwan suri
gama longoi i pákánbung gam hut talum
suri lotu? A ngoromin. A kuluk ngo
keskeskes na longoi kán talar i pákánbung
án lotu. Tanián na sak tari saksak singin
tekes, má tekes sang na tám aratintin uri
pinpidan, má tekes na tangan gam mai
para talsai midán ái Káláu, má tekes mul
na wor mai lite wor, má tekes na pukdai
worwor erei. Má tan táit no gam longoi i
pákánbung án kis talum, gama longoi suri
arakrakai i tan tám ruruna.
27 Má ngorer ngo tekes na worwor mai
lite wor, a kuluk ngo te na ru ngo te na
tul sár da longoi ngorer, má koion di no da
worwor i kes sár á pákánbung. Da worwor
armuri sang má tekes na kis suri pukdai
worwor er di parai.
28 Má ngo kápte kes a kis suri pukdai
worwor erei, ki ngorer rung da worwor
mai lite wor, koion da kip auti wor er i
pákánbung án kis talum. Da tu kis pau sár
má da hol kodongnai worwor er ami bál
di, má di mam Káláu masik da lu worwor.
29 Má suri rung er di mánán tusi midán
ái Káláu má di parai singin kálámul, na
ngoromin. Te na ru ngo na tul da worwor,
má tan lite da hol tangrai má nánwái
worwor erei ngo a támin ngo kápte.
30 Má ngo kes kán tu worwor besang
mai midán ái Káláu, má tekes mul tili di
di kis iatung a kipi mul i midán ái Káláu,
ki ngorer kono mulán na aunges tili kán
worwor suri kono áruán nák worwor bul.
31 Iau parai ngorer kabin a artálár sur
gam no gama kipi midán ái Káláu má gama
lu kip auti uri narsá gam iatung, mái sár
gama ararmuri mai kamu wor suri gam
no gama kip aratintin til on má suri na
arakrakai i gam.
32 Má koion gama hol on ngo kálámul
a kipi midán ái Káláu na tu sangar i kip
auti sang. Kápte. Na kis monai pákánbung
artálár ngo ái bul na wor, ki nák worwor
má. Ái Káláu na tángni kálámul er suri
kálámul na kátlán sang i pákánbung er na
worwor na káp arngaus i kis talum erei,
33 kabin ái Káláu kápate nem i git ngo
gita arngaus siari. Auh, i pákánbung git kis
talum, gita mur sang i sál a matau.

Má i pákánbung gam kis talum, gama
longoi tatalen ngorer di lu mur on i boh
tám ruruna mul i tan lite malar.
34 Ngorer suri tan wák, da kis pau sár
i bung gama kis talum kabin kápate nok-
wan ngo da worwor. Ái sár da kis i lalin
kándi tan pup ngorer a parai ái Moses er i
Buk Tabu.

14:23: Apo 2:13 **14:24:** Ioa 16:8 **14:26:** 1Ko 12:8-10 **14:29:** 1Te 5:21 **14:34:** 1Ko 11:3; 1Ti 2:12

35 Má ngo wák a nem suri mánán
pasi táit tili kis talum, kápnate parai i
pákánbung án kis talum sang. Ngo diar
mokson masik diaráte kaleng uri kándiar
rum, ki wák na gátna kán pup, má ái na
para talsai singin. Má ngo kápdate longoi
ngorer á tan wák, wa táit án rumrum uri
narsá gam no á bos tám ruruna.
36 Worwor minái iakte bit gam on a uri
tangan gam suri kamu kis talum na rut
kuluk. Má ngo gam matai má gamá parai
ngo gama tu mur sár i kamu nemnem
sang, ngorer ina gálta gam ngoromin.
Gam hol on ngo gam sinih? Á gam gut
á matananu er gam tangkabin arbin mai
midán ái Káláu má ngorer gam artálár suri
para talsai sálán si gim? Kol ngádáh, gam
masik sár gam longrai pinpidan si Káláu
má gamá alsai ur si gim á matananu? Auh,
kápte sang!
37 Ngo tekes alatung i katbán i gam a hol
on ngo Tanián ákte tari singin mák mánán
tusi midán ái Káláu, ngo ákte atur páptai
kesi artabar mul singin Tanián, ki a kuluk.
Má ngo a támin ngo artabar káián Tanián a
kis on, ngorer na mák ilmi ngoromin mul
ngo worwor min iau siri narsá gam, wa
arardos muswan káián ái Konom.
38 Mái sár ngo tekes a tustuswai kak
worwor min má kápate alongra singing, ki
ngorer gam bul koion gama ruruna i táit
na parai. Káksiai, gama tu mák atri sár
mai!
39 Má ngorer, rang buhang, ina parai
ngoromin si gam. Gama lala kákir suri
Tanián na tari si gam á artabar án mánán
tusi midán ái Káláu má parai singin
kálámul. Má ngo te tili gam di nem i
worwor mai lite wor, koion gama tur kalar
di, gama káksia di sár dák worwor.
40 Mái sár bos táit gama longoi i
pákánbung án kis talum, gama lain tahngai
suri nák rut kuluk má gama káp arngaus
siari i pákánbung er.

15

Apaptur kaleng si Karisito

1 Má rang buhang, iau nem i apálsa gam
suri gamák lain talas uri lain arbin. Ái sár
á lain arbin er iau arbin mai tungu iau
mulán hut narsá gam, má gamá ruruna
on, má gamá kipi áng kábutkis i kamu
ruruna.
2 Má lain arbin erei, ái sár gama ruruna
pagas on suri ái Káláu na aliu pas gam.
Mái sár gama ruruna i ngorer sang iakte
arbin mai narsá gam, má koion gama
teleh uri tekesi angagur án worwor na káp
má gamák ruruna bia!
3 Longra timani! Iakte alsai arbin uri
narsá gam er ái Konom ákte bit iau on.
Má arbin er, ái a támin táit muswan má a
kábutkis no i tan táit suri kángit ruruna. A
ngoromin. Ái Karisito a mat suri hul aliu
pas git alari kángit sápkin tatalen ngorer i
Buk Tabu ákte para táilnai ngo na ngoi.
4 Má te kálámul di kip pasi páplun má
dik tahun palai, má i átuil bung ái Káláu a
salapturi ngorer i Buk Tabu a para táilnai.
5 Má ngo ákte salaptur kaleng má, na-
mur a tur soura singin marán. A tákwái
soura sang si Petero mák inngasi páplun
singin ngo ákte liu kaleng, má namur a
arinngas singin kán sángul mai aru á kalik
án aratintin.
6 Má namur mul, i kes sár á pákánbung a
arinngas singin marán sorliwi alim i mar
á tám ruruna. Marán tili di di liu besang
onin, mái sár te dikte mat má.
7 Io, namurwai tur soura er, ák arinngas
má bul si Iakobo, má namur mul singin
tan apostolo no.
8 Má iau sang á áwáwat on a tur soura
singing. A ngorer i wák a tián a káhái
natun má kán pákánbung kápte be a arwat
suri na páng, má a táit án sodar singin wák
er. A ngorer mam iau, ái Iesu a tur soura
singing má iak sodar.
9 A támin ngo iau kes tili di á bos apos-
tolo. Ái sár iau pulus iau sang ngo iau
gengen i lalin bos apostolo no, kabin tungu
iau lu arangrangas i matananu si Káláu, ái
rung er di ruruna i Karisito. Kápte iau lain
kálámul artálár suri da utung iau ngo iau
apostolo,

14:37: 1Io 4:6 **15:3:** Ais 53:5-12 **15:4:** Mat 12:40; Apo 2:24-32 **15:5:** Mat 28:16-17; Luk 24:34 **15:7:** Apo 1:3-4 **15:8:** Apo 9:3-6 **15:9:** Epe 3:8; 1Ti 1:15 **15:10:** 2Ko 11:23

10 ái sár ái Káláu a kuluk mam iau ngorer
ákte tangan iau pasi iak lite kálámul má.
Má kán lain artangan uri narsang kápte
iau era on, wa iau langan mai kán talar! A
támin ngo gim á bos apostolo gim no gim
him, mái sár á iau sang iau lala songsong
sorliu di no. Má kápte iau longoi him
er mai minging masik, kápte. Ái Káláu
sang a tangan iau má iak lu him mai kán
rakrakai.
11 Má kápte te wor suri sinih a arbin
narsá gam. Ngo iau iau arbin, ngo bos
apostolo di arbin narsá gam, a tukes sár á
pinpidan gim lu arbin mai i bos malar no
má singin matananu no gim lu arbin narsá
di. Má ái sár á pinpidan gamá ruruna on.

Kángit apaptur kaleng tili minat

12 Gam talas ngo midán ái Káláu a parai
ngo ái Karisito ákte aptur kaleng alari
minat. Ki ngádáh a ngoi á te kálámul tili
katbán i gam er dik parai ngo tan kálámul
dikte mat kápdate liu kaleng mul?
13 Ngo worwor er a lengwen ngo kápte
te apaptur kaleng tili minat, ki a sálán ngo
ái Karisito mul kápate liu kaleng tili minat.
14 Má koran ngo ái Karisito kápate aptur
kaleng tili minat sang, ki a sálán ngo pin-
pidan gim arbin mai sur Karisito a kápte
kábutkis on, má a sálán mul ngo kamu
ruruna a wáráh.
15-16 Má a ngoro minái mul. Ngo kápte
te apaptur kaleng, ki na han artálár
mam gim i bos apostolo ngo gim angagur
mai táit gim parai sur Káláu. Gimáte
parai sang ngo ái Káláu a aptur kalengna
Karisito alari minat. Ái sár ngo kápte
te apaptur kaleng tili minat, ki ngorer ái
Karisito mul kápate aptur.
17 Má ngo ái Karisito kápate aptur
kaleng, ngorer kamu ruruna a tu wáráh
sár, má ái Karisito kápte be a sáras pas
gam alari kamu sápkin tatalen.
18 Má ngo kápte te aptur kaleng, ki
ngorer rung er di ruruna i Karisito má
dikte mat, dikte sák má, má da hiru áklis
sang!
19 Má git mul gita sák ngo kápte te aptur
kaleng kabin erei gita mat, kápnate mon
i te artangan i pákánbung er. Má ngo
kápte te artangan namur, ki a sálán ngo ái
Karisito a tu tangan git i liu minái masik,
má ngorer matananu da ot keskam si git
kabin ákte wáráh á kángit ruruna.
20 Ái sár kápte a ngorer, kabin ái Karisito
ákte aptur kaleng alari minat má kán tu
liu sang onin! Má ái á mulán wán ái
Káláu a salapturi tili minat má kápnate
mat mul. Má kabin i ngorer, git mánán
ngo matananu no si Káláu er di mat, da liu
kaleng mul.
21 Aru á kálámul, má diar tur suri rang
kopkom i diar. Kono mulán a longoi
sápkin, má ngorer ák talka pasi minat ák
duk i git no. Má kono áruán kápte te sápkin
on. Má i pákánbung a mat mák liu kaleng
mul, ngorer ák talkai liu kaleng ák duk i
rang kopkom on.
22 Ái Adam kápate taram i Káláu mák
mat, ki ák tok tari sit uri git á rang buhán
má giták mat mul. Ái sár ái Karisito a
taram i Káláu mai kán kunlán liu má kán
minat mul, má ngorer ák talkai liu kaleng
uri narsán rang buhán sang, má di mul da
liu kaleng alari minat.
23 Mái sár ái Káláu ákte put páksi
pákánbung singin keskeskes suri da liu
kaleng. Ái Karisito á tungu, ái á mulán wán
má ákte liu kaleng má. Má namur ngo ái
Karisito na elkalengleng ur main i bim, ki
git káián gita liu kaleng i pákánbung erei.
24 Má gita liu kaleng ngorer, ki namur i
kurtángsin bung má. Mulán táit ái Karisito
na suka bámiai bos pakpakta mái rung no
a mon i kándi rakrakai. Má ngo ákte arah
noi bos him erei, io ái sang má na sara tari
tan táit no er ur si Káláu Kákán.
25 A ngoromin. Ái Karisito na kis án
kabisit arwat mai bung ái Káláu na suka
bámiai kán tan kurtara no uri lalin keken
ái Karisito.
26 Má ngo ákte suka bámia noi kán tan
kurtara, na tu hol sár má i kesá kurtara.
Má kurtara er, ái minat sang. Na be
amosrahi má, ki ákte wat.
27 A kabin ngoromin. Buk Tabu a parai
ngo, “Ái Káláu ákte rusan tari naul mat-

15:21: Rom 5:12 **15:23:** 1Te 4:16; Apa 20:5 **15:25:** Mat 22:44 **15:26:** Apa 20:14 **15:27:** Sak 8:6

matngan pokon no uri lalin keken," má sálán ngo 'lalin keken ái Karisito'. A támin tan táit no ái Karisito na kátlán, ái sár a talas ngo ái Karisito sang kápte na kátlán i Káláu Kákán. Kápte sang! Kabin ái Káláu ái koner a rusan tari tan táit no uri lalin i Natun.

28 Mái sár i bung ngo tan táit no ákte kis i lalin i Natun, ái Natun na bál tari sang uri lalin i Koner ákte rusan tari tan táit no singin. Má pasi á ngorer, ái Káláu sang na kátlán i naul matmatngan pokon má bos táit no.

29 Má dánih suri tatalen er te tili gam di longoi er di siwi kálámul a liu besang i arlih si koner a ruruna má ákte mat, má kápte a kipi arsiu? Ngo kápte te apaptur kaleng alari minat, ki dánih á sálán á tatalen erei gam mur on? Git talas ngo a sálán ngoromin. Tatalen er gam mur on a inngasi kamu ruruna ngo kálámul er ákte mat, na liu kaleng mul.

30 Gim á bos apostolo gim lu arbin narsán tan kálámul di matai kángim arbin má dik nem suri arangrangas i gim. Má dánih á sálán kángim tatalen ngorer? A sálán ngo gim káksiai kángim liu kabin gim ruruna ngo gima aptur kaleng namur.

31 Gam mánán ngo a támin ngo a lala gasgas i balang sur gam kabin gam káián ái kángit Konom Iesu Karisito. Má a támin mul, rang buhang, ngo bosbos bung iau tur i risán tarang án minat kabin i rung er di matai kak arbin!

32 Wa tan langwán tomos til Epeso, onin iau tungai arup mam di! Má ngo a mon sár i liu minái masik má kápte te liu namur, ki dánih á sálán á kak risgos ngorer? A sálán sang ngo káksiai iau han pátum i minat, a mon á apaptur kaleng namur ina liu on. Má ngo kápte te apaptur kaleng, ki gita mur i kamu arabitbit er a parai ngo gita lu ngin má namnam sang, kabin latiu sár má gita lu mat!

33 Auh, koion na arnáh i kamu hol ngoro ngul suri longra pasi angagur káián tekes! Gama hol pasi kesá kamu arabitbit mul er a parai ngo, "Ngo una saliu tiklik mai tan sápkin kálámul, da tokroroi sang i lain ninsim!"

34 Ai! Gama ilang kaleng uri holhol a nokwan má táu alari sápkin tatalen! Te tili gam gam ngul be suri nemnem si Káláu, má gam merok suri gama kip mánán ur on. Má inái iau wor uri gam suri gama rumrum kunán táit erei!

Ngádáh na ngoi á páplun i git?

35 Má te da gátna ngo, "Ngo rung dikte mat, ngádáh da liu kaleng ngoi? Má páplun i di, ngádáh na ngoi?"

36-37 Suri dáh gam ngul suri táit min? Mákái! Gam mánán sang i pákánbung gam soi taial. I pákánbung erei, kápgamte lu soi kopkobon er gam isra palai, kápte. Gam lu soi sang i taial kauna. Gamá lu kas tahni ngorer á taial i inbul ngo kaukau, ki ngádáh? Káp melek sár ák lu soai kopkobon mák oboi wán, be? Auh, kápte! Gam kas tahni sang, ki ák mulán sangin má namur áng kopkom kaleng. Má ngo ákte isi tukul, a oboi wán a lite alari taial er gam soi.

38 Ái Káláu ákte aksimi keskeskesá namnam. Má ngo git soi namnam, na maras má nák oboi wán ngorer i páplun ái Káláu ákte hol on ngo na ngoi sang.

39 Má kesi tohtohpas mul mai tan táit di liu i naul bim. Tan táit tili naul bim kápate kesá matngan kápán páplun i di, a toltolom sang. Kálámul kesá matngan kápán páplun, má ololas kesá matngan mul. Bos man sang a lite má isu mul.

40 Má a mon á táit a kis mamuni armongoh má táit a kis main i naul bim, má a lite arsagil mul á pánpán uri diar. Bos táit a kis mamuni armongoh, kándi mermer a kesi matngan. Má bos táit main i naul bim, kándi mermer a kesi matngan sang.

41 Mermer kán nas kesi matngan. Má kalang mul a mon i kán mermer, má a lite alari mermer kán nas. Má bos mátmátiah mul kándi mermer a lite. Má keskeskesá mátmátiah di lite arsagil, kes a mon i kán mermer sang a lite alari mermer káián kes.

42 Má na ngoi mul i pákánbung na aptur kaleng i kápán páplun alari minat. Ngo git tahni páplun kálámul, na beseng má nák sangin. Mái sár i pákánbung páplun

15:30: Rom 8:36 **15:32:** Ais 22:13 **15:36-37:** Ioa 12:24

kálámul er na aptur kaleng, na lite má kápnate sák.
43 I pákánbung git tahni kálámul, páplun
a mák silar mák takulem. Má i bung na
aptur kaleng, na aptur mai páplun a tuan
alal má na taba mingin.
44 A mon á páplun naul bim má a mon á
páplun naul bát mul. I pákánbung git tahni
kálámul, git tahni páplun naul bim. Mái sár
namur i bung na aptur kaleng, na aptur
mai páplun naul bát.
45 Buk Tabu a parai ngo, “Mulán kálámul
ái Káláu a longoi, ái koner si Adam, ái
Káláu a hus tari kihkih ur singin mák liu.”
Má git pupun sit pasi matngan liu káián
mulán Adam. Mái sár a mon i áruán Adam
mul, ái koner si Karisito sang. Mái rung di
káián ái áruán Adam, di pupun sit pasi kán
matngan liu mul er a tari i Tanián sang.
46 Má páplun i git ái Káláu a mulán tari
kápate arwat suri gita liu mai ami bát,
kápte. A longoi mulán kápán páplun i git
ngorer uri liu án naul bim sár, má namur
ái na tari si git á matngan páplun a artálár
suri liu ami bát.
47 Ái Káláu a longoi mulán kálámul mai
bim, má ngorer ái tili bim sár. Má áruán
kálámul, ái tilamuni bát.
48 Rung er di pupun sit i kálámul tili bim,
kápán páplun i di a ngoro kápán páplun
kálámul er. Mái rung di káián ái Koner
páplun tilami bát, di mul da kipi matngan
páplun ngorer.
49 Má na ngoi mul mam git. Onin git kis
i kápán páplun ngoro páplun kálámul tili
bim, mái sár namur gita oboi bul i páplun
ngoro kálámul tilami bát.
50 Rang buhang, iau parai si gam
ngoromin. Páplun kálámul tili naul bim
kápate arwat suri na lu kis i lolsit si Káláu.
Má matngan páplun er a lu mat mák lu
sangin, kápnate lu kis i pokon kápte te táit
na morot ái.
51 Longra timani! Onin ina kip auti táit
ái Káláu a punmai tungu. Te tili git á tan
tám ruruna kápdate mat besang má dák
mák Iesu na kaleng. Má ngo na hut i bung
erei, páplun i git no na arkeles.
52 I án mudán pákánbung sáksák ngorer
i mátán kálámul a piskut, tan táit minái na
tapam hut. Angelo na husi taur uri akiláng
ngo kurtángsin bung ákte hut má, má na
akiláng mul suri tan minatin kálámul di
ruruna, da aptur mai hutngin páplun i di.
Má git á bos tám ruruna git liu besang, na
arkeles i páplun i git mul.
53 Na ngorer sang kabin na kelsen má i
páplun i git er a lu mat mák lu sangin uri
matngan páplun na kis áklis.
54 Má i bung páplun i git ákte arkeles uri
páplun na kis áklis, ki a sálán ngo ákte hut
muswan á táit er a parai i Buk Tabu ngo,
“Ái Káláu ákte ekesi amosrah palai mi-
nat!”
55 Ki erár gita parai mul ngo,
“Minat, káp una te up sorliu gim mul!
Má kam rakrakai er u lu dung kusi
kángim liu mai, ákte rah!”
56 Nagogon si Káláu a inngas tari singin
matananu ngo dikte longoi sápkin, má
a mon i kán rakrakai mul suri na oboi
rangrangas án minat uri di. Má matananu
di mátut suri mat kabin di matai ngo ái
Káláu na arangrangas i di suri sápkin dikte
longoi.
57 Mái sár kángit Konom Iesu Karisito
ákte hul pas git alari kángit sápkin tatalen,
má ngorer ákte suka bámiai sápkin má
minat mul. Ki gita para agas Káláu kabin
kápte kesi táit a mon i kán rakrakai ngo na
dung kusi kángit liu mul!
58 Má pasi á ngorer, lain rang buhang,
gama katkatang kuluk i kamu ruruna, má
koion gama alongra singin tekes na mák
lam arong gam uri lite sál. Ái sár, gama tar
kunlai kamu liu uri him si Konom, kabin
gam mánán ngo kamu songsong uri kán
him na mon sang i lain wán.

16

Sualim uri tángni matananu si Káláu

1 Má inái ina worwor án mudán suri
kamu sualim suri tángni tan bos tám ru-
runa ada i bimán rum á Ierusalem. Iakte
parai singin bos tám ruruna iamuda i balis

15:43: Pil 3:20-21 **15:45:** Tgk 2:7 **15:51:** Mat 24:31; 1Te 4:15-17 **15:53:** 2Ko 5:4 **15:54:** Ais 25:8 **15:55:** Ose 13:14 **15:56:** Rom 7:13 **16:1:** Rom 15:25-26; 2Ko 8:1-9

á Galatiá suri da longoi ngoromin. Má iau nem i gam mul suri gama mur on ngoi.

2 I bosbos Sade no, keskeskes tili gam na purwai pirán tabal ákte apángái i bál i wik er, má kesi risán nák obop kelkelengnai na káp omlawai mul. Gama longoi ngorer suri i pákánbung ina elkalengleng uri narsá gam, ákte kis pagas á pirán tabal uri sualim.

3 Má kesi táit mul iau nem on. Gama eran pagas i te kálámul tili gam suri da kipi kamu artabar urada Ierusalem. Má erei ngo ina hut mainái, ina le i tekesá pákán ram má inak sara tari si rung erei gamáte ilwa pas di suri dáng kipi turán artabar er. Má pákán ram erei uri para talsai kamu artangan mái rung erei di kipi.

4 Má koran mák ngoi i balang ngo iau mul ina han, ki gim no gima tiklik.

Ái Paulo a nem suri laumái tan Korin

5 Má ina mulán han besang suri laumái bos tám ruruna i bos malar ada i balis á Makedoniá. Má ngo iakte han tur pas á Makedoniá má, erár ina hut main narsá gam.

6-7 I kak hol sang káp iau te nem ngo ina bop pas i te bung sár mam gam, kápte. Iau nem ina kálik kis dol. Má ngorer ngo na sormángát ái Konom, ina kis pas te wik gut narsá gam ngo kunlán taul gus no. Ina kis dol ngorer suri gama tangan iau, má namur gama tarwa iau suri sopasun kak láklák uri bos malar ina han ur on.

8 Má inái ina kis besang á Epeso pang i bungán Pentikos

9 kabin ái Konom ákte pasbat i mátán sál pas iau, má iak lu arbin narsán matananu má marán dik ruruna on. Má marán mul dikte tohoi suri tur kalar iau.

10 Má ngo ái Timoteo na hut suri laum gam, gama árár pasi má keksai suri na káp konngek i kán hol suri tekesi táit. Gam talas ngo ái á kesá tám him si Konom ngorer i iau,

11 má ngorer koion á tekes na mák pulsi. Iau nem i gam ngo gama tángni má agasgas pasi bál, má gamák tarwai suri na kaleng ur Epeso ur main i narsang, kabin iau kis mona Timoteo má bos tám him di tiklik mai ngo da hut.

12 Gam gátna iau sur Apolos er tuá git. Iau lala sungi tungu suri ngo na tiklik mam Timoteo má bos tám him er suri nák han narsá gam. Iau sungi ngorer, mái sár a ngoi i bál ngo kápate kuluk ngo na han i pákánbung er. Má namur, i bung a hol on ngo a kuluk, ki na han sang suri mák gam.

13 Gama pán pagas na má dik agur tar gam uri lite aratintin! Má gama butatur sang i kamu ruruna! Kápte ngo gam gengen kalik, má ngorer gama inngas tar gam ngo gam kálámul sang, má gamák rakrakai pagas suri kápte kes na surung pas gam!

14 Má matngan dánih gam longoi, gama longoi mai tatalen án armámna.

15 Gamáte mánán má sur Setepanas dihat támán. Dihat mulán ruruna i Karisito main i balis á Girik, má dikte tar di uri talar án artangan narsán tan tám ruruna. Má inái iau lala sung gam, rang buhang,

16 ngo á gam bul gama rusan tar gam i lalin matngan kálámul ngorer. Má gama rusan tar gam mul i lalin rung di tur talum mam di má dik him tiklik.

17 Má a laes i balang sur Setepanas mái Potunatus mái Akaikus ngo dituláte hut narsang. Iau ot kuluk si gam suri gamá tarwa ditul suri ditula tur sur gam i narsang, má a támin ngo dituláte tangan iau.

18 Ditulá ahutngin pasi taniang i pákánbung gim kis tiklik, má ngo dituláte kaleng ur main narsá gam, iau ngoi ngo ditula ahutngin pasi taniá gam mul. Tan matngan kálámul ngorer i ditul, gama mák ilmi ngo di lain kálámul má gama alongra si di.

Arahrahi worwor

19 Tan boh tám ruruna minái i balis á Esiá di tarwai kándi lain nas narsá gam. Mái Akuila mái Pirisilá diar mokson má boh tám ruruna di lu kis talum suri lotu i kándiar rum, di tarwai kándi lain nas mul narsá gam kabin git no káián ái Konom.

20 Má bos tám ruruna no i malar á Epeso di nas pas gam mul. Má iau nem i parai si

16:5: Apo 19:21 **16:6-7:** Rom 15:24 **16:9:** Apo 19:8-10; 2Ko 2:12 **16:10:** 1Ko 4:17 **16:11:** 1Ti 4:12 **16:12:** 1Ko 3:6 **16:15:** 1Ko 1:16 **16:19:** Apo 18:2, 18, 26

gam ngo i pákánbung gama lu kis talum,
i arliu i gam gama lu árár pas gam mai
armámna.
21 Má iná á iau Paulo iau sir páptai mai
limang sang á kak lain nas miná narsá
gam.
22 Ngo tekes a parai ngo a turán ái
Konom, ái sár kápate támin uri narsán,
páksiai ái Káláu nák atri nagogon on. U,
kángim Konom, una sangar i lákám!
23 Má lain artangan káián ái Konom Iesu
na kis tiklik mam gam iatung.
24 Git no git kes mam Iesu Karisito sang,
má ngorer iau tarwai kak armámna uri
narsá gam.

16:22: Gal 1:8-9; Apa 22:20

Áruán buk ái Paulo a le on uri narsán bos tám ruruna á KORIN

Worwor táil

I buk minái git mákái bál ái Paulo ngo a lala mámna rung til Korin di mur i Karisito má ák lala hol sur di. Te á kálámul di nem ngo da kipi kiskis án tátáil i lotu iatung Korin má dik pua pala Paulo. Pasi dik parai ngo ái Paulo kápte ngo ái á kesi apostolo muswan, má ngorer kápate atur páptai rakrakai suri nák tipar tumani lotu iatung Korin. Io, má te á bos tám ruruna di mur i matngan holhol ngorer, di hol apakta pas di sang má dik mák asosih i Paulo. I pákánbung minái, ái Paulo a lu kiskis be á Esiá, má ák longrai suri bos sápkin tatalen er i katbán tan tám ruruna á Korin. Ák lala tinang i bál ngorer, má kán lala nemnem ngo da hol kaleng, pasi ák dos pala Tito uradi Korin mai kesá buk suri akeng i di suri kándi sápkin tatalen. Mái sár ái Paulo a lala hol besang suri bos Korin, ki ak murwa pas Tito. A nem ngo na arsuar mam Tito er na kaleng til Korin suri nák mánán pasi ngo tan Korin dikte hol kaleng ngo kápte. Ái Paulo kápate bana Tito adi Toroas pasi ák han uradi Makedoniá (2Ko 2:12-13). On á buk minái, ái Paulo a lala parai kán him án arbin, má a parai mul ngo lain arbin a lain kuluk i di á tan nagogon si Moses, kabin kápate nem ngo da táu alari kán worwor erei dikte kipi tungu suri dáng kaleng uri nagogon si Moses má mur on mul (2:14–6:18). A bit ret mam rung di apakta pas di, má ák parai ngo ái sang ákte kipi rangrangas, má rangrangas er a kipi a tangan di sang (4:1-18, 6:1-10). Io, mái Paulo a lala ri suri ngo da hol kaleng (5:20–7:4). Má ngo ái Paulo a arsuar mam Tito adi Makedoniá (7:5-6), má ái Tito a puksai ngo dikte hol kaleng á bos Korin, ki ák lala gas i bál ái Paulo (7:6-16). Mái Paulo a parai mul si di ngo da lain eran tumani kándi artabar ur singin bos tám ruruna á Ierusalem (8:1–9:15). Má ák tari rakrakai án inau ur si rung di hol agengen i Paulo ngo da hol kaleng mul, na káp wor rakrakai ái Paulo uri di mai rakrakai a tari singin ái Káláu i pákánbung ngo na hut narsá di adi Korin (10:1–13:10).

1 Iau Paulo, ákte ilwa pas iau ái Káláu ngorer i kán nemnem suri ina him án apostolo káián ái Iesu Karisito. Giur ái Timoteo, tuá git i Karisito, giur tarwa palai worwor minái uri narsán tan tám ruruna di kis á Korin má uri narsá gam no á matananu káián ái Káláu i kunlán balis á Girik.
2 Artangan má bál matau kándiar ái Káláu Kák git mái Konom Iesu Karisito, na kis tiklik mam gam.

Ái Paulo a ot kuluk ur si Káláu suri kán artangan

3 Parpara agas ur si Káláu, koner a Káláu káián kángit Konom Iesu Karisito má a Kákán mul. Ái á Káláu er Kák git a Tám Armámna má a Tám Arabálbál.
4 Pákánbung gim áslai taun, ái Káláu a lu abálbál gim. A longoi ngorer mam gim suri gima long arwat on suri tangan rung di áslai taun. Pákánbung ngo di áslai taun, ki a arwat si gim suri gima asali ur si di á matngan arabálbál ái Káláu ákte tari si gim.
5 Gim mánán ngo ái Karisito a kipi rangrangas. Má kabin gim káián ái Karisito, gim mul gim lu kipi rangrangas. Má i pákánbung ái Karisito a áslai rangrangas, a kipi mul i arabálbál tilami si Káláu. Má kabin gim kes mam Karisito, ngorer ái Karisito a lu abálbál pas gim mul mai matngan arabálbál er ái Káláu a tari singin.
6 Má pasi á ngorer i pákánbung gim sang gim áslai taun, a tangan gam mák arakrakai i taniá gam mul. A kabin i pákánbung gam á matananu si Káláu gam áslai rangrangas, gim arwat suri abálbál pas gam mul mai matngan arabálbál er ái Káláu a lu tangan gim mai. Má ngorer gamá kis pau má kápgamte puplir i pákánbung gam áslai matngan rangrangas er gim áslai.
7 Áá, gama áslai rangrangas ngorer sár mul gimáte áslai, má gama kipi mul i kán

1:3: Rom 15:5 **1:5:** Sak 34:19

arabálbál ái Káláu ngorer gim lu kipi. Má pasi á ngorer, ák lala tumran i kángim ruruna i gam ngo gama tur rakrakai i lalin boh rangrangas.

8 Rang buhang, gim nem ngo gama talas suri lala taun gim áslai i balis á Esiá. Gim kis imi katbán tilik lala taun a sorliwi kángim rakrakai, má ngorer gimá hol on ngo gima mat sang má.

9 A muswan imi bál gim gim áslai ngo páput má gima mat. Áá, tilik lala taun minái a sorliwi kángim rakrakai, mái sár a tapam hut suri gimá mánán pasi ngo kángim rakrakai kápate arwat suri tangan gim. Má pasi á ngorer gimá ruruna i rakrakai káián ái Káláu masik, koner a aptur kalengnai bos minat.

10 Áá, tungu ái Káláu a saras pas gim alari tilik rangrangas, má namur mul na balbal saras pas gim. Gimáte atri kángim ruruna on ngo na balbal saras pas gim,

11 má marán tili gam gam lu tangan gim mai kamu sung. Má ngorer ngo ái Káláu na asengsegeng i gim, gam no erei gamáte sung sur gim, gama ot kuluk ur si Káláu suri kán artangan uri narsá gim.

Ái Paulo a kelsei kán holhol suri laumái bos tám ruruna á Korin

12 Minái á táit a támin muswan, má ngorer iak mangan mai worwor uri narsá gam suri. Imi balang iau mánán ngo bos tatalen no iau longoi i katbán i gam a tur talas, má kápte kesi táit iau longoi a kis punpunam. Kak liu a ngorer i katbán i gam má i katbán matananu no. Kápte iau mur i mánán káián kálámul suri longoi tatalen er, mái sár ái Káláu ákte tari singing á kán artangan má iak long artálár pasi.

13-14 Te á kálámul erei Korin di parai ngo pákán ram iau le on uri narsá gam, sálán a punpunam. Erei kápate támin. Pákánbung gam lu wásái, sálán bos worwor a talas uri narsá gam. Mái sár, onin sang kápte gam lain talas uri iau. Má kak ruruna a ngoromin. Ngo kápte be gam mánán kulukna iau, ki gama mánán kulukna iau namur, suri ngorer i bung si Konom Iesu, gama laes sur iau ngorer iau lu laes sur gam.

15 Iau ngoi ngo gamáte mánán i iau má gamá ruruna i iau, pasi iak hol on ngo ina laum gam na min á ru á pákán, má tili kak aru pákán laum no gama kipi arasosah.

16 Iau ngoi ngo ina mulán han suri mák gam, má namur inak utliu ur Makedoniá. Má namur ina káling kis mudán suri mák gam mul i kak láklák kaleng til Makedoniá, má ngorer gama tangan iau suri kak láklák ur Iudáiá.

17 Iau hol on ngorer, mái sár kápte má iau longoi. Ki ngádáh, kápte iau hol kuluk? Kápte. Ngádáh, kak holhol a lu mur i mánán káián tan kálámul til main i naul bim? Auh, kápte. Ái rung er di sormángát suri da longoi táit, mái sár imi kándi hol kápate sormángát ngo da longoi, má kápte di long artálár pasi. Má á iau, kápte iau matngan kálámul ngorer.

18 Ái Káláu a lu muswan, má á iau mul kak worwor a lu muswan. Ngo iakte sormángát suri longoi táit, a sálán ngo ina long arwat pasi sang. Káp iau te ngoro te kálámul di lu sormángát suri táit da longoi má sálán ngo kápte.

19 Á iau mái Timoteo mái Sailas gimtul lu arbin narsá gam suri Natun ái Káláu, wa ái Iesu Karisito sang. Mái Iesu mul ngo a sormángát ngo na longoi táit, na long artálár on sang. Má ngorer ái ái koner a támin má a muswan.

20 Ái Iesu, ái ái koner a lu long arwat pasi boh worwor taru si Káláu. Má kabin i Iesu masik sár, git arwat suri gita parai ngo, “A támin.” Má i pákánbung git parai ngorer, git tátngai ngisán ái Káláu.

21 Ái Káláu sang koner a atumran i gim má gimá kes mam Karisito, má a longoi mul mam gam. Ákte kára pas git

22 má ákte akiláng i git, má ngorer ák para atalsai ngo git káián. Má ák oboi Tanián i bál git ngorer i akiláng ngo ákte tar kalar git mai, má akiláng er a para tusi ngo tan arasosah ái Káláu ákte oror pagas mai ngo ur káián kán matananu, tan táit er na hut muswan si git.

1:8: Apo 19:23; 1Ko 15:32 **1:10:** 2Ti 4:18 **1:13-14:** 2Ko 5:12; Pil 2:16 **1:16:** 1Ko 16:5-6 **1:19:** Apo 18:5 **1:20:** Apa 3:14 **1:22:** 2Ko 5:5; Epe 1:13-14

23 Ái Káláu sang a mánán on ngo iau parai támin á minái. Kápte iau nem ngo ina tari tilik taun uri iátin i gam mai wor rakrakai uri narsá gam suri sápkin er a hut i katbán i gam. Ái á káplabin kápte iau kaleng suri laum gam main Korin.

24 Koion gama hol on ngo iau nem suri ina kátlán i kamu ruruna. Káp ina te longoi ngorer kabin gam tur dik pagas mai kamu ruruna. Mái sár ngo gima hut, ki gim nem ngo gita him tiklik suri apakta pasi kamu gasgas.

2

1 Má ngorer iak hol on ngo kápte ina bali laum gam kabin na atinang i gam.

2 Gam sár gam lu agasgas pas iau, má ngorer kápte iau nem suri atabureng i gam. Ngo ina atabureng i gam, ki sinih mul alatung na agasgas pasi balang? Auh, kápte kes sang.

3-4 Tungu iau le ur si gam, a lala tinang i balang mák sal i luir matang. Kápte iau nem ngo ina atabureng i gam, mái sár iau nem i gam suri gama talas ngo a lala bop i balang mam gam. Ngo ina han hut suri mák gam i pákánbung erei, má kápte be gam anokwai taun erei i katbán i gam, na han sák i bál gam suri táit ina parai uri gam, ki ngorer na sák i bál git no. Gam sár gam lu alaes pas iau, má káp iau te nem ngo ina atabureng i gam, pasi á ngorer kápte iau han suri laum gam. Ái sár iak tarwai pákán ram erei suri ngo gama anokwa táilnai kamu taun, má namur inak tapam hut. Má ngo gama longoi ngorer, iau ruruna ngo gita laes tiklik i pákánbung ngo gita pánpán arsuar.

Ái Paulo a parai ngo da hol palai kálámul a atabureng i di mai sápkin

5 Sur koner i katbán i gam a tari tabureng ur si gam, a ngoromin suri. Kálámul erei kápate lala atabureng i iau, mái sár iau mánán ngo gam no erei gam tabureng kabin i táit a longoi, má te tili gam a lala sák sang i bál di ur on. Kápte iau nem ngo ina apakta pasi táit min suri na lala pakta, ki inak tu parai ngoromin sár.

6 Rangrangas er gamáte oboi on, ákte arwat.

7 Má onin má, kamu talar suri hol palai sápkin ákte longoi, má gamák abálbál pasi suri koion na bor noi kán liu á tilik tabureng erei má nák ekesi ilang alari kán ruruna.

8 Má ngorer iau sung gam ngo gama inngasi ur singin ngo kápte a kis alari kamu armámna.

9 Má minái á káplabin er iak le ur si gam, suri tohoi ninsin i gam má suri inak mánán ngo gama taram i bos táit no iau parai si gam.

10 Ngo gam hol palai sápkin kán tekes, á iau mul ina hol palai kán sápkin. Ngo kálámul erei ákte longoi táit kápate kuluk, ki á iau iakte hol palai, má iau hol palai i mátán táil ái Karisito. Kak tatalen erei na tangan gam

11 suri na káp agur pas git ái Satan uri kán pidir, kabin gitáte talas sur Satan ngo a lala ser sál suri na lu asáksákna git.

Ái Paulo a nem i arbin talas sur Tito

12 Má tungu i pákánbung iau han uranang Toroas suri arbin mai lain arbin sur Karisito, iau mákái ngo ái Konom ákte pasbat i kak sál.

13 Mái sár kápate kis matau á balang kabin kápte iau ser pas Tito iatung. Ái Tito a ngoro tuang muswan sang, má ngo káp iau te ser pasi, ki iak aptur pas alar di urada i balis á Makedoniá.

Rakrakai káián ái Káláu a tángni bos apostolo

14 Mái sár onin iau ot kuluk ur si Káláu koner ákte kabat gim má gimá kes mam Karisito, má ngorer a lu táilna gim áklis má gimá lu sorsorliu. Áá, ái Káláu a lu tangan gim, má ngorer gimá long artálár on suri gima lu asali arbin sur Karisito i bos kuir no, má lain arbin erei a lain tomtom, má tomtomon a tam sara ák bontai matananu no.

15 A támin muswan á gim á bos apostolo gim ngoro lain máhngun lom a kipi ái Karisito má ák artabar mai ur si Káláu. Má

1:24: 1Pe 5:3 **2:1:** 1Ko 4:21 **2:3-4:** Apo 20:31 **2:11:** Luk 22:31 **2:12:** Apo 14:27; 1Ko 16:9 **2:13:** Apo 20:1 **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6

lain tomtom minái a kip rung er ái Káláu a aliu di mái rung er mul kápdite nem i longra pasi lain arbin.
16 Ur si rung er di tánlak i lain arbin, kángim him mai lain arbin di usmai ngoro máhngun buli ákte beseng má dik matai. Má ur si rung er di ruruna i lain arbin, á di di usmai ngoro lain tomtomon lom má dik nem on. Talar min a lala pakta taladeng. Má ái sinih sang na long arwat i him minái ngo ái Káláu kápate tángni? Auh, kápte kes.
17 A marán ái rung di lu him mai midán ái Káláu pasi pirán tabal sár, má kápte di him mai muswan ngorer a nem on ái Káláu. Mái sár á gim kápte gim lu longoi ngorer. Kabin gim kes mam Karisito, gim lu para talsai lain arbin mai kunlán bál gim i mátán táil ái Káláu, má ngorer kángim arbin a ngorer i rung a tarwa muswan i di ái Káláu.

3

Bos apostolo di toptop káián hutngin kamkabat

1 Ngádáh, gam hol on ngo gima apakta pas gim sang, be? Auh, kápte. Kápte gim sung tekes ngo na le i pákán ram uri narsá gam suri para agas gim. Má kápte gim parai si gam ngo gama le i pákán ram ngorer ur singin tan lite. Te á kálámul di longoi matngan tatalen ngorer, mái sár á gim kápte.
2 Má dánih á kángim pákán ram er tan kálámul di wásái? Wa gam sang á pákán ram a para agas gim má gim kipi pákán ram erei imi bál gim. Bos kálámul di mákái lain ninsin i gam, má a ngoro di wásái pákán ram er a para atalsa gim, má ngorer dák ruruna i kángim arbin.
3 Á gam gam ngoro pákán ram a le on ái Karisito, má kángim talar má suri tari. Kápate top i táit án le mák le i bos worwor minái. Ái Káláu koner a liu áklis, ái a tarwai Tanián máng kelsei kamu liu. Kápate le on i sepen hat ngorer i nagogon a tari si Moses. Kápte. A le on erei i bál gam ái rung gam ruruna on.
4 Bos táit minái gim parai sur gim má sur gam, gim parai mai mangan. Kabin gim kes mam Karisito, ái a atumran i kángim hol ngo ái Káláu na long arwat pasi dánih gim parai sur gam.
5 Á gim kápte gim kaiang pasi ngo gim arwat suri longoi him minái. Ái sár ái Káláu masik a arwat suri arakrakai i gim suri gimák long artálár pasi.
6 Ái Káláu ákte obop gim má gimá toptop káián i lalin hutngin kamkabat. I hutngin kamkabat minái, kápte git taram i nagogon er ái Moses a le páptai alhirá sang, ái sár git taram i Tanián a Pilpil. Nagogon erei a tus inngas tari minat si git. Káp kán te rakrakai suri tari liu si git ngorer a lu longoi i Tanián a Pilpil, koner a tari liu muswan er a kis áklis.

Minmáir hutngin kamkabat a tuan sorsorliu

7 Gamáte talas ngo hirá ái Moses a kipi nagogon si Káláu. Ái Káláu a le i kán nagogon uri aru sepen hat mák tari si Moses, mái Moses áng kip asosih on ur singin matananu Israel. Kabin ákte tiklik má mam Káláu ái Moses, aur a talápár mai talsán minmáir i Káláu. Talápár erei ákte turpasi bokoh hanhan má, ái sár matananu káp sang di arwat suri da mákái aur ái Moses. I pákánbung erei ái Káláu a tari bos nagogon er a le on, má a hut mai lala minmáir, mái sár kápte ngo kán talar suri na aliu pas git. A tari ái Káláu suri ák inngas git ngo gita mat kabin kápgite arwat suri mur arwat pasi.
8 Mái sár hutngin kamkabat gimáte kipi uri narsá gam mai rakrakai káián Tanián, ái Káláu a tari suri aliu git, má kamkabat er a hut mai minmáir a lala rakrakai taladeng.
9 Torahin kamkabat a wás palai kálámul uri minat, ái a hut mai lala minmáir i Káláu. Má hutngin kamkabat a tari nokwan má liu, ái a kuluk i diar i torahin, má a mon i tilik minmáir a sorsorliu sang.
10 Hutngin kamkabat ákte hut mai talsán minmáir i Káláu a tuan sorsorliu taladeng. Má pákánbung gita toh arwat pasi

3:1: Apo 18:27; 2Ko 5:12 **3:2:** 1Ko 9:2 **3:3:** Kal 24:12; Ier 31:33; Ese 36:26-27 **3:6:** Ier 31:31; Ioa 6:63; 1Ko 11:25 **3:7:** Kal 34:29 **3:9:** Nag 27:26; Rom 1:17

minmáir torahin kamkabat mai minmáir hutngin kamkabat, kápte gita engenges suri torahin kamkabat. Má sálán ngo hutngin kamkabat a tuan kuluk taladeng si diar.
11 A támin muswan ngo torahin kamkabat a lain táit. Mái sár, káksiai ngo a kuluk, ái Káláu ákte keles palai má. Má hutngin kamkabat ái Káláu kápnate kelsei, na kis áklis. Ái sang a tuan sorsorliu taladeng!
12 Má kabin gim ruruna ngo hutngin kamkabat minái kápnate bokoh pas, ngorer gimá mangan suri arbin mai lain arbin.
13 Kápte gim ngoro Moses. Ái Moses a boroi aur mai sepen kaen suri matananu Israel kápdate mákái ngo talsán minmáir i Káláu ák lu bokbokoh má.
14-16 Mái sár ái Káláu a akuron i kándi hol. A ngoro a bor kári mát di mai sepen kaen, má matngan bobor erei a bor kári kándi hol ák han pang onin. Onin i pákánbung di wásái buk si Moses má matananu dik longrai, bál di a laklak pagas. Kápate arwat singin tekes suri na long palai bobor erei tili kán hol. Mái sár i pákánbung ngo na tapriu sur Konom, ki ái Konom nák long palai má kán hol nák talas.
17 Ái koner git hutngi ngo Konom, ái á Tanián a Pilpil. Ngo Tanián a Pilpil a mon i tekesá kálámul, kálámul erei a sengsegeng muswan.
18 Má git no er git káián ái Karisito, bobor er a bor kári kángit hol tungu, ákte bokoh má. Má pasi á ngorer git má arwat suri mákái má hol tangrai talsán minmáir i kángit Konom. Mái kángit Konom er, wa Tanián a Pilpil sang. Ái a lu ararkeles i git má gitá lu ngoro ái sang, má ngorer ninsin ái Konom ák lu pakpakta hanhan imi kángit liu.

4

Gim ngorer i átbán di longoi mai kutun pen

1 Ái Káláu a mámna gim er ák tari him án arbin talas mai midán. Má ngorer gimá longoi him minái mai mangan má kápte gim lu puplir kunán.
2 Te di parai ngo gim lu longoi tan sápkin táit, mái sár kápte a támin. Áá, gimáte mata palai suri longoi bos sápkin táit er tan kálámul di lu long punmai. Kápte gim lu agurái matananu má kápte mul gim lu gau arisai pinpidan si Káláu. Ái sár gim lu arbin masik mai pinpidan si Káláu má kápte gim lu bontai mam kángim te hol sang. Ái Káláu a mánán i iau ngo iau parai muswan. Má matananu mul di mák gim, má dik mák ilmi ami bál di ngo a arwat da ruruna i dánih gim parai.
3 Áá, pákánbung ngo gim lu arbin, gim lu para talsai tan táit no suri lain arbin má kápte gim lu punam tekesi táit. Mái sár ur singin te, lain arbin kápte be a talas ur si di. Ái rung er lain arbin kápte a talas ur si di, á di ái rung dikte ilwa pasi ngo da tánlak i lain arbin má di kis pagas i sál án hiru áklis.
4 Ái Satan koner a kátlán i naul bim onin, ái ákte akuron i kándi hol suri ngorer talsán lain arbin kápte na sol má nák lolom ami bál di. Talas er a inngasi ur si git ngo ái Karisito minái narsá git, má ák para inngas tari si git ngo ngádáh a mákmák ngoi ái Káláu, kabin ái Karisito sang a ngoro Káláu.
5 Kápte gim arbin mam gim sang. Pákánbung gim lu arbin, kápte gim lu apakta pas gim. Ái sár gim lu para talsai ngo ái Iesu Karisito ái á Konom, má gim á kán tan tám arardos suri gima toptop kamu.
6 Gim lu arbin ngorer kabin ái Káláu a Káláu án talas. Hirá ái Káláu a parai ngo, "Talas na tapam hut," má ák hut ngorer a parai. Má onin ákte longoi talsán lain arbin ák talápár imi bál git. Má i pákánbung git mákái liu si Karisito, ki git mák ilmi ngo talsán minmáir i Káláu a tur talas uri kángit hol, má ngorer gitá mánán ngo ngádáh a ngoi ái Káláu, má bál git áng káng mai talas.
7 Lain arbin minái gim arbin mai a lala

3:13: Kal 34:33 **3:14-16:** Kal 34:34 **3:17:** Ioa 8:36; Rom 8:2 **4:2:** 2Ko 2:17; 1Te 2:5 **4:4:** Epe 2:2; Kol 1:15; Eba 1:3 **4:6:** Tgk 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 **4:7:** 2Ko 5:1

támin táit i mátán ái Káláu, mái sár ákte oboi imi i gim, gim á bos átbán di longoi mai kutun pen. A longoi ngorer suri inngasi ngo rakrakai kán lain arbin a but pas singin masik, má kápte ngo kángim rakrakai sang. Rakrakai erei ái á rakrakai a tuan sorsorliu káián ái Káláu.

8 I bos kuir no, lala taun a taun gim, mái sár kápte a taun pápta gim. Marán pákán a rogorogo i kángim hol suri bos táit a tapam hut si gim, mái sár kángim ruruna ngo ái Káláu na lu tangan gim, kápte a lu bokoh pas.

9 Marán pákán gim lu áslai arabilbiling, mái sár ái Káláu kápte a lu hol pala gim. Te á pákán di tohoi suri amosrah gim, mái sár kápte di long artálár pasi.

10 Ái Iesu a áslai rangrangas má ák mat. Má kabin gim kes mam Iesu, gim mul gim áslai rangrangas má pátum suri gima lu mat. Mái sár kápte gim puplir. Má kángim mangan erei a inngasi singin keskeskes ngo ái Iesu a arakrakai i gim mai kán rakrakai. Má rakrakai erei, ái á rakrakai káián ái Karisito er a aptur kalengnai tili minat ák liu kaleng.

11 Gim lu bal mákmák arsuar mai minat kabin gim káián ái Karisito. Má pákánbung gim áslai rangrangas ngorer, kápán páplun i gim a inngasi matngan liu er ái Karisito ákte tari si gim.

12 Gim tungai arsuar mai minat kabin i kángim arbin, mái sár tili kángim arbin gamá otoi liu áklis.

13 I Buk Tabu, kes a le i worwor ngoro minái, “Iau ruruna má ngorer iak worwor.” Kálámul erei a mákmák arsuar mai minat, mái sár a ruruna i Káláu ngo na tángni, má ngorer ák para agas Káláu i katbán taun er. Matngan ruruna erei a kis si gim mul, má páksiai ngo gim lu mákmák arsuar mai minat, gim lu arbin mai lain arbin sang.

14 Gim lu arbin ngorer kabin gim talas ngo ái Koner a aptur kalengna Iesu tili minat, ái na aptur pas gim mul suri gima tiklik mam Iesu má na obop gim tiklik mam gam i mátán táil on.

15 Rangrangas minái gimáte áslai a tangan gam, má artangan káián ái Káláu a lu kipi marmarán kálámul, pasi dák lala ot kuluk ur si Káláu má dák lu parpara agas uri narsán.

16 Gim mákái ngo marán á kálámul di kipi artangan si Káláu, má ngorer kápte a tabureng i bál gim. Páksiai ngo liu kán kápán páplun i gim a lu sososih, tanián i gim a lu huthutngin hanhan i bosbos bung.

17 A támin ngo gim áslai rangrangas onin. Mái sár i pákánbung gim toh arwat pasi mai dánih ái Káláu na tari si gim namur, gim mánán pasi ngo taun onin a lala gengen má kápte na kis ák dol. Áá, taun gim áslai onin a gengen sáksák si diar i tilik lala arasosah er gima kipi namur má na kis áklis.

18 Ngorer kápte gim engenges suri táit gim lu banai onin main i naul bim, ái sár gim atri kángim hol i táit kápte be gim mákái. Táit git lu mákái onin, kápnate kis ák dol. Má táit kápte be git mákái, ái a lu kis áklis.

5

Git nem i arkeles tili torahin kápán páplun uri hutngin

1 Kápán páplun i git er git liu mai main i naul bim a ngoro pálpálih. Git mánán ngo pákánbung gita mat, kápán páplun i git na sák. Mái Káláu na longoi hutngin kápán páplun má nák tari si git i pákánbung gita hut ami narsán. Kápán páplun erei ái á rum na tur áklis. Kápate longoi á kálámul mai limán, wa ái Káláu sang a longoi má na kis áklis.

2 E ngo kángit tu liu be main i naul bim, git ngángángar kabin git kákir suri ái Káláu na oboi i git á hutngin kápán páplun tilami bát ngorer i hutngin lusán i git.

3 Pákánbung git sol uri hutngin kápán páplun i git, ki erár má tanián i git a oboi lusán er na kis áklis.

4 Má i pákánbung git kis be i pálpálih minái, git má ngángángar kabin git áslai rangrang i kápán páplun minái. Kápte git

4:8: 2Ko 1:8, 7:5 **4:10:** 1Ko 15:31 **4:11:** Rom 8:36 **4:13:** Sak 116:10 **4:14:** 1Ko 6:14 **4:16:** Epe 3:16 **4:17:** Rom 8:17-18 **4:18:** Kol 1:16 **5:1:** 2Ko 4:7 **5:2:** Rom 8:23

nem i mat, mái sár git nem i Káláu suri na arkeles i git má nák tari hutngin kápán páplun i git tilami bát. Ngorer git má nem i kápán páplun minái na arkeles uri kápán páplun er na liu áklis.

5 Ái Káláu sang a aksim git, má a aksim git suri gita kis ami narsán mai hutngin kápán páplun má mai hutngin liu. Má ák oboi Tanián a Pilpil i bál git ngorer i akiláng suri para atalsai ngo ái Káláu na long artálár pas noi kán bos oror taru er ákte oror pagas mai.

6 A tumran i kángim holhol ngo ái Káláu na longoi ngorer, mái sár gim talas mul ngo er kángit tu liu be i liu án kápán páplun, git kis tepák alar kángit Konom.

7 Kápte be git arwat suri gita mák Káláu mai mát git, mái sár git kis án ruruna pagas i kán oror ngo a muswan.

8 Iakte lu parai mul, git ruruna i dánih a parai ái Konom ngo a támin, má ngorer gitá nem i han pas alari liu án kápán páplun suri gita kis narsá Konom.

9 Ngo git kis i liu án kápán páplun ngo git kis tepák imi bát, a kuluk ngo na tumran i kángit hol suri agasgas pasi bál ái Konom.

10 Má koion gita hol on ngo gita punmai kángit holhol má tan táit git longoi. Tan táit git hol on má kángit tan ninas no, gita kip auti i pákánbung án nagogon si Karisito má giták taswa tumani singin. Keskeskesá tám ruruna sang na kipi kán arsupan artálár mai bos tatalen a lu longoi i pákánbung a liu be i liu án kápán páplun. Páksiai ngo a kuluk ngo a sák, wa na kipi kán arsupan sang suri.

Him án arkabat mam Káláu

11 Kabin gim mánán ngo gima sámtur i matngan nagogon erei, ngorer gimá rakai suri talka pasi holhol kán matananu má dák tapriu sur Konom. Ái Káláu a mánán i bos táit no gim lu longoi, má a mánán mul ngo gim matngan kálámul ngádáh. Má iau ruruna ngo gam mul gam mánán ngo gim matngan kálámul ngádáh er gim him si Konom mai kepwen hol.

12 Koion gama hol on ngo gim tohoi suri apakta pas gim i katbán i gam. A kápte. Gim nem sár ngo bál gam na gas mam gim, má ngorer gamák long arwat on suri gamáng kosoi bos angagur án tám aratintin, ái rung di lu apakta pas di sang. Mái rung er di lu mákái kálámul tili mákmák án kápán páplun sár, má kápte di lu mákái ninsin kálámul ngo a matngan kálámul ngádáh.

13 Te á kálámul di mák gim er gim lu sonai rangrangas suri him si Káláu, má dik parai ngo gim bos bau. Páksiai, gim lu bau mai him si Káláu. Má gam sang gam mánán i gim ngo kápte gim bau i pákánbung gim ámrai lain arbin er a tangan gam.

14 Má armámna káián ái Karisito a sisdo gim suri longoi kán him, kabin gim ruruna ngo kes a mat mákte kipi arlih kángit no. Má ngorer git no git ruruna i Karisito, git má te mat tiklik mam Karisito.

15 A longoi ngorer ái Karisito suri aliu pasi taniá git. Má koion gita liu ngoro tungu er git lu agasgas pasi bál git masik. Kápte. Gita liu suri agasgas pas koner a mat sur git mák liu kaleng.

16 Kángit sál án mákái kálámul onin a lite alari sál tungu git lu mur on. Til tungu er kápte be git ruruna i Karisito, git lu mur i tatalen án naul bim er di mák tangrai kálámul tili mákmák án kápán páplun sár, má kápte di lu mákái ninsin kálámul. Tungu git lu mák tangrai liu si Karisito mul ngorer, mái sár onin kápte.

17 Kabin git kes mam Karisito, gitá kipi hutngin liu. Torahin liu ákte rah, má hutngin liu má, min gitá otoi.

18 Hutngin liu minái tilami si Káláu, má git otoi kabin ái Karisito ákte mat suri gita arkabat kaleng mam Káláu. A tari liu erei si git, má a tari mul si gim á talar suri kabat kalengnai tan kálámul mam Káláu.

19 Má him án arkabat a ngoro minái. Ái Káláu a tarwa pala Karisito ák mat suri bos kálámul min i naul bim dáng kis án ararguna mam Káláu. Ái Káláu kápate hol pasi sápkin tatalen kán kálámul suri nák

5:6: Eba 11:13-16 **5:8:** Pil 1:23 **5:9:** Kol 1:10; 1Te 4:1 **5:10:** Mán 12:14 **5:15:** Rom 14:7-8 **5:17:** Rom 8:1; Gal 6:15 **5:18:** Rom 5:10 **5:19:** Rom 3:23-25

atri rangrangas uri di. Ái sár, kabin ái Karisito ákte longoi ngorer, ái Káláu áng kabat arsakta git tiklik mai sang, mák tari kán worwor si gim ngo na arkabat kaleng mai bos kálámul.

20 Má ngorer gim tur kiláng i Karisito suri kipi kaungán ái Káláu uri narsá gam. Má i pákánbung gim inau i gam, a ngoro ái Káláu sang a sung gam. Gim sung gam i ngisán ái Karisito ngo koion má gama kis án kurtara mul mam Káláu. Ái sár gama tapriu kaleng sur Káláu suri gama kis án ararguna mai.

21 Ái Karisito kápte a long te sápkin tatalen, mái Káláu ák ungni kángit sápkin tatalen i káil ái Karisito máng kipi rangrangas i kángit arlih, rangrangas erei ngo á git sang gita áslai. Má kabin i ngorer, ái Káláu ák sormángát pas git git má nokwan i mátán.

6

1 Kabin gim him tiklik mam Káláu, ngorer gimá inau i gam ngoromin. Gamáte kipi artangan si Káláu. Kái má gama omlawai kán artangan ngorer i táit bia sár.

2 Gim inau i gam ngorer kabin ái Káláu ákte parai ngoromin i kán pinpidan,

“Ákte arwat má pákánbung án araliu,
ngorer iak longra pasi kam sung.
Iak tangan iáu i pákánbung er.”

Mákái, minái má pákánbung a eran ái Káláu suri tari kán artangan! Minái má pákánbung án araliu!

Toltolom taun kápte a bangbang kári lain tatalen

3 A lala bop i bál gim suri ngo káp gima te long te táit er na tokoi bál kálámul má nák sák i bál uri gim, má ngorer nák su bahin uri lain arbin sur Karisito er gim arbin mai. Kápte gim nem i tekes ngo na para sáksáknai kángim him sur Karisito.

4 I bos táit no gim áslai, kángim liu a aposoi ngo gim toptop si Káláu. Má gim inngas tar gim mai tur dik pagas i toltolom táit a long sáksákna gim ngorer i taun gim lu kipi, má rangrangas gim lu áslai, má rogorogo a lu som kusai kángim him.

5 Dikte rapis sáksákna gim, má dik lu kabat pas gim uri rumán batbat kalar, má dik tur kaul gim i katbán lala ororok. Gim lu lala rakrakai mai him, má kápte gim lu kip timan te boptin i libung, má gim lu áslai matpám mul.

6 I pákánbung gim áslai bos táit er, kángim hol má kángim tatalen a pilpil, má gim talas uri nemnem si Káláu má gimá mur on. Má gim lu bál konmi sápkin tatalen di longoi mam gim, má gim lu kuluk mam di ái rung di sák mam gim má gimá lu mámna di má tangan di mul. Má him gim lu longoi, gim lu longoi mai artangan sár káián Tanián a Pilpil, má gim lu longoi mai armámna muswan.

7 Má gim lu arbin mai lain arbin er midán muswan ái Káláu, má gim lu him ngorer kabin i rakrakai si Káláu a kis i gim. Má gim lu top i tatalen a nokwan ngorer i unan tili mingin i gim má kápsil tili káisán i gim.

8 Te di tátngai ngis gim, má te di para sáksákna gim. Te di ot bilingna gim, má te di para agas gim. I bos worwor no, gim lu parai muswan, mái sár te di parai uri gim ngo gim bos tám angagur.

9 Ái Káláu ákte tarwa gim mai midán, mái sár te kápte di ruruna i gim. Gim lu balbal mákmák arsuar mai minat, mái sár gim liu kuluk. Di lu rapis sáksákna gim, mái sár kápte di rapis bing gim.

10 Gim lu kis án tinang, mái sár gim gasgas pagas mul. Gim bos maris án kálámul, mái sár gim kipi arasosah ur singin marán. Main i naul bim káp kángim te táit, mái sár kabin gim káián ái Káláu, bos támin táit no a kángim sang.

11 Á gim gimáte para noi táit a kis i bál gim ur si gam, gam á rang buh gim til Korin. Bál gim a káng ungleu mai armámna uri narsá gam.

12 Kápte gim sas kalengnai kángim armámna alar gam, mái sár á gam gamáte hol pala gim.

13 Ina worwor uri narsá gam ngoro gam

5:21: Eba 4:15 **6:2:** Ais 49:8 **6:5:** 2Ko 11:23-27 **6:6:** 1Ti 4:12 **6:9:** 2Ko 4:10 **6:13:** 1Ko 4:14

á rang natung. Gim mámna gam, má minái gimá sung gam ngo gama kos kalengnai mai kamu armámna uri narsá gim.

Tám ruruna koion na patap mam rung kápte di ruruna

14 Koion gama arkabat mam rung kápte di ruruna i Karisito. Kabin kápte a arwat ngo koner a lu mur i tatalen a nokwan ngo na kis án ararguna mam koner a lu hol páksi sápkin ami bál. Má kuron má talas, kápte diar lu kis tiklik.

15 Ngádáh, diara sormángát arliu i diar ái Karisito mái Satan? Auh, kápte. Má ngádáh suri tám ruruna mái koner kápte a ruruna? Diara tur talum? Kápte.

16 Ngádáh, a arwat ngo tekes na oboi angagur án káláu i rum er git lu lotu on uri narsán Káláu muswan? Auh, kápte sang. Kabin git á rumán ái Káláu koner a liu áklis, ngorer kápate kuluk ngo gita kipi uri katbán i git á angagur án káláu. Ái Káláu ákte parai ngo

“Á iau ina longoi niang i katbán i di
má inak liu tiklik mam di.
Á iau masik ina kándi Káláu,
má á di da matananu kaiak suri inak lain olololh i di.”

17 Mái Konom a parai mul ngo,

“Má ngorer koion gama patap turán bos tám sápkin,
ái sár gama kis arsagil alari kándi sápkin tatalen.
Má koion gama arat i pokon kalkalung kándi ái rung di lu longoi táit iakte tur kári i gam,
má ngorer inak sormángát pas gam.”

18 Má kes mul á worwor erei i pinpidan si Káláu, a parai ngo

“Á iau ina Kák gam,
má á gam gama rang natung káláu má rang natung tahlik.”

Erei á worwor a parai ái Káláu Tám Rakrakai Sorsorliu.

7

1 Lain rang buhang, ái Káláu ákte longoi kán tan oror taru minái ur si git. Má ngorer gita apilpil pas git sang mai hol palai bos táit er a long adurwán i kápán páplun má taniá git mul. Má kabin git rumrum i Káláu, ki gita rusan kunlai kángit liu uri narsán.

Ái Paulo a gas i bál suri bos tám ruruna til Korin di hol kaleng

2 Gim nem ngo gim á kesi sepen nitán i gam. Kápte gim lu long sáksákna tekes, kápte gim lu lam bengta tekes, má kápte gim lu bari nisun tekes.

3 Te kálámul di parai ngo gim longoi ngorer, mái sár iau talas ngo á gam sang kápte gam para ngorer uri gim má káp iau te atiutiu gam suri. Gam kis pagas imi nitán i gim, má kápte kesi táit na bangbang pala gam alari kángim armámna uri narsá gam.

4 A tumran i kak hol ngo gam mámna gim má gam lala hol i gim, má iau laes sur gam. Gamáte lala arakrakai i iau. Iakte arsuar mai marán taun, mái sár kápte iau tabureng. Kak parmat a tuan alami taladeng.

5 Má i pákánbung gim tapam hut i balis á Makedoniá, kápte gim lu kip te aunges, mái sár gim mákmák arsuar mai marán taun er a tur kaul gim. Marán di togor má dik arngangar mam gim, má konngek a kis i bál gim mul.

6 Mái sár ái Káláu a lu abálbál pas rung di lu kis án tabureng, má a akisái bál gim i pákánbung a tapam hut ái Tito main narsá gim.

7 Gim áslai lala gasgas kabin i kán purpurut ái Tito main narsá gim, má a atatir mul ngo gam arakrakai on. A parai si gim ngo gam lala nem i mák iau, má gam ot keskam suri táit a tapam hut i katbán kángit kis án ararguna, má gamá nem suri na kes kaleng i git. Pákánbung iau longrai ngorer, ki balang a káng ungleu mai lala gasgas.

8 Ái Tito a parai si gim ngo pákánbung gam wásái kak mulán pákán ram er iau le on tungu uratung narsá gam, a lala tabureng i bál gam i mudán pákánbung sár. Má kabin gam longoi ngorer, ki á iau mul iak tabureng, má iang konngek ngo ina káp long bengta gam.

6:14: Epe 5:11 **6:16:** Him 26:12; 1Ko 3:16 **6:17:** Ais 52:11; Apa 18:4 **6:18:** 2Sa 7:14; Ier 31:9 **7:5:** 2Ko 2:13 **7:8:** 2Ko 2:4

9 Mái sár inái má iakte laes. Kápte iau laes kabin ngo iau atabureng i gam. Auh, kápte. Ái sár iau laes kabin kamu tabureng a lam gam suri gamá hol kaleng. Mái Káláu a gas i bál suri gam hol kaleng má gamá mur i kán nemnem sang. Má gim gim laes ngo kápgimte long sáksákna gam.
10 Matngan tabureng gam áslai a káplabin sang si Káláu má a kuluk. A lam gam suri hol kaleng má gamá tapriu sur Káláu. Má erei á matngan tabureng a lu lami kálámul uri araliu. Kápte kes na sák i bál suri á ngorer. Mái sár matngan tabureng er til main i naul bim, ái kápnate lami kálámul uri narsá Káláu, má ngorer tanián kálámul na mat.
11 Mákái, tabureng erei tilami si Káláu a kip auti lain táit uri kamu liu. Má inái má, gamá lala kákir suri long sarai sápkin tili katbán i gam. Má inái má, gamá lala nem suri inngas gam ngo kápte gam tur tiklik mai kálámul er a longoi sápkin. Inái gam mos suri sápkin erei a apturi kis sáksák i katbán lotu. Má inái gamá lala rumrum i Káláu má á iau er kán apostolo. Onin gam lala kákir suri ngo ina mák gam má suri gitáng kis án ararguna kaleng. Má onin mul, gamá tur án eran suri anokwa koner a longoi sápkin. A talas ngo gamáte inngas gam ngo gamáte long timani kamu kis.

12 Pákánbung iau le ur si gam, iau le i rakrakai án worwor. A támin ngo iau le sur koner a longoi sápkin má sur koner mul a kipi taun tili sápkin er, mái sár ái kápate lala támin táit on á kak pákán ram erei. Lain táit a tapam hut til on á kak pákán ram a ngoromin: gamáte mák ilmi i mátán táil ái Káláu ngo gam lala rakrakai suri tur tiklik mam gim.
13 Pákánbung gim mákái ngorer má talas ur on, ki ák arakrakai i gim.

Áá, ák arakrakai i gim ngorer, má gim lala laes mul suri kán atatir ái Tito. Ái a kaleng ur main narsá gim mai tilik gasgas a kis i kán liu kabin gam alaes pasi tanián. Má kabin a kaleng mai tilik gasgas, ki á gim mul ák gáu i bál gim.
14 Bos táit gim lu parai si gam a támin sang, má gam gamáte inngasi ngo bos táit gim parai sur gam, ái mul a támin. Tungu iau parai kamu lain tatalen i mátán ái Tito. Má i pákánbung a han átik iatung narsá gam, a mákái ngo kángim worwor a muswan, má ngorer kápte gim rumrum kunán i gam.
15 Má a lala bop i bál ái Tito sur gam i pákánbung a hol pasi kamu taram má gamá inngasi kamu rumrum má bunbun uri narsán.
16 Inái má ák hau kunlán i kak ruruna i gam ngo gama tungai longoi lain tatalen, má iau lala laes taladeng.

8

Tatalen án artabar

1 Onin, rang buhang, gim nem i parai si gam suri bos tám ruruna minái i balis á Makedoniá. Ái Káláu a him i kándi liu mák tangan di.
2 Bos tám ruruna minái a muswan ngo tilik taun a is di, mái sár di tungai gasgas pagas. Di lala sáhár mul, mái sár di lala hol suri tan lite, má dik lu lala obop talmi pirán tabal suri tangan di á tan lite.
3 Má iau parai támin ngo di maris má ák arwat ngo da tari mudán, mái sár kándi artabar a sorliwi er di arwat suri tari. Tili kándi holhol sang,
4 dik tungai sung gim kabin kándi lala nemnem suri da asosah i bos tám ruruna imi Ierusalem mai kándi artabar.
5 A pil i mansin i gim suri mákái tilik artabar di tari i pákánbung di sáhár. Má kápte ngo di tari pirán tabal masik. Kápte. Mulán, di tar kunlai bál di ur si Konom, má namur dik rusan tar di uri narsang er iau á apostolo. Di longoi ngorer kabin ái á nemnem si Káláu.
6 Má suri artabar gam eran on ur káián bos tám ruruna á Ierusalem, ina para ngoromin suri. Kabin ái Tito a kis i katbán i gam ki gamá turpasi kip talmi kamu artabar, má ngorer gimáte sung Tito suri na kaleng ur main narsá gam suri nák arahi him erei gamáte turpasi. Pákánbung gama longoi ngorer, gama inngasi ngo ái Káláu ákte tari kán artangan ur si gam suri arahi him erei.

7:10: Mat 27:3-5; Eba 12:16-17 **8:1:** Rom 15:26; 2Ko 9:1-2 **8:7:** 1Ko 16:1-2

7 Gamáte las uri marán táit. A ngoro
kamu ruruna a tur dik pagas, má gam lala
mánán i arbin, má gam talas suri nemnem
si Káláu má gamá mur arwat pasi. Má ák
málmálas i bál gam suri him si Karisito, má
kamu armámna mul uri narsá gim a lala
pakta. Kabin ái Káláu ákte tangan gam,
ngorer gamá tángni tan lite. Má kesi táit
mul iau nem ngo gama las on, iak sung
gam suri gama kámlemen ur on á tatalen
án artabar.
8 Worwor iau parai inái si gam kápte
ngo arardos, mái sár a ngoro kak sung
uri narsá gam. Iakte mákái bos tám ru-
runa minái Makedoniá di kip talmi kándi
artabar, di á tohtohpas uri narsá gam. Iau
mánán ngo gam mul gam nem suri tari
kamu artabar uri narsán bos tám ruruna
imi Ierusalem. Pákánbung gama longoi
ngorer, ki na talas ngo a mon i kamu
armámna muswan.
9 Gam mánán ngo ái Iesu Karisito kángit
Konom a káng mai artangan má ák lala
tangan git ngoromin. A obop palai kán
kiskis án konom imi bát mák sosih ur main
i naul bim, mák tapam hut ngoro maris
án kálámul suri asengsegeng pas gam má
taniá gam náng konom mai liu áklis.
10 I bet tungu gam á bos mulán kálámul
suri kip talmi kamu artabar suri tángni
bos tám ruruna ami Ierusalem. Má gam
longoi ngorer kabin gam sang gam nem
on. Má kabin gamáte turpasi á artabar
minái, ki kak holhol ur on má a ngoromin.
11 Tungu gam gasgas suri tangkabin á
artabar minái. Ki onin gama gasgas mul
suri arahi ngorer i kamu rakrakai án
gasgas i pákánbung gam turpasi. Gama
mákmák be uri kamu omobop, ki gamák
tari ngorer a arwat mai kamu omobop.
12 Ái Káláu a nem on ngo gama lu tari
kamu artabar ngorer. Koner a atur páptai
marán, na tari marán. Koner a atur
páptai mudán, na tari mudán. Ái Káláu na
sormángát suri artabar kán kálámul er a
tari mai kunlán bál.
13 Á iau kápte iau nem suri oboi taun uri
káil i gam suri gamák tari marán má tan
lite dák tari mudán sár. Auh, kápte.
14 I pákánbung minái a marán i kamu,
gama tangan rung di sáhár. Má namur
ngo na marán i kándi má gam gam sáhár,
ki á di da tángni kamu sáhár. Ngorer nák
arkip i mátán ái Káláu.
15 Ngo gama longoi ngorer, ki a ngoro
matananu Israel di kip talmi namnam er
a tari ái Káláu si di i pokon bia. I pinpidan
a parai sur di ngoromin, “Ái rung di kip
talmi marán, dikte kipi arwat mai kándi
sáhár. Mái rung di kipi mudán, á di mul
dikte kipi arwat mai kándi sáhár.”

Atul á kálámul ditula han ur Korin suri eran páksi artabar

16 Balang a málmálas sur gam, má iak
para agas Káláu suri ákte amálmálas i bál
ái Tito mul sur gam.
17 Kabin a lala nem suri na bali mák gam
má nák tangan gam, ákte hol páksi ngo na
han suri laum gam. Ngorer i pákánbung
gim gátnai suri ngo na laum gam, ki ák tu
sangar i mángát sang suri han.
18 Má gimá tarwai mul i kesá tur gim,
koner di párngai i katbán bos tám ruruna
suri kán him mai lain arbin.
19 Bos tám ruruna di mák ilmi ngo a
lain kálámul má di ruruna on suri na lain
ololoh i kamu artabar minái, má ngorer
dik ilwa pasi suri na tiklik mam gim.
Gima kipi artabar erei má ololoh on má
tar nokwan on. Gima longoi ngorer suri
dák árnga Konom, má nák inngasi mul i
kángim nemnem suri tangan rung erei di
sáhár.
20 Má namur ngo gima kipi artabar
urami Ierusalem, ái na tiklik mam gim
suri koion á tekes na worwor sáksák suri
táit gim longoi mai lala pirán tabal minái.
21 Má ngorer na gim no sang gima kipi
artabar minái suri matananu dák mákái
ngo gim lain ololoh timani. Ngo gima
longoi ngorer, ki na talas ngo bos táit no
gim longoi na nokwan i mátán ái Káláu má
i mátán matananu mul.
22 Mái sár á iau káp ina te han melek suri
mák gam. Ina tarwa táilnai aru kálámul
minái má kes mul á tur gim na tiklik
mam diar uratung narsá gam. Ái ákte
inngas tari ur si gim ngo a málmálas i bál

8:9: Mat 8:20; Pil 2:6-7 **8:12:** Mar 12:43-44 **8:15:** Kal 16:18

suri artangan i him si Karisito. Má kabin a tumran i kán hol sur gam ngo gama long artálár pasi er gamáte turpasi tungu, ngorer ák lala gasgas i bál suri tangan gam.

23 Má ngo tekes na gátna kalar ditul, ki gama para talsa ditul ngoromin. Ái Tito kesá turang giur lu him tiklik suri tangan gam. Má aru tám ruruna erei ditul han tiklik, á diar diar kiláng i bos tám ruruna min Makedoniá, má kándiar liu a inngasi árárnga ur si Karisito.

24 Pákánbung ditula hut iatung narsá gam, gama árár pas ditul mai lalain bál gam. Kamu tatalen ngorer na inngas tari kamu armámna uri narsá gim má nák para aposoi suri dáh gimá laes sur gam. Má namur, bos tám ruruna ái rung di tarwai aru kálámul minái, da longrai suri kamu armámna má dák mánán ngo táit gim parai sur gam a támin.

9

1 Iau mánán ngo a mon i kamu gasgas suri artangan mai artabar minái, má ngorer kápte ina balbal le ur si gam suri á táit minái.

2 Iakte para agas gam i mátán tan kálámul til main Makedoniá. Iau parai si di ngo i tangkabin i bet nabung, gam á bos tám ruruna á Girik gamáte eran suri támri bos tám ruruna á Ierusalem. Má kamu gasgas suri artabar a apturi bál di ái rung til Makedoniá, má onin dik nem suri artangan mul.

3-4 Má ngorer iak tarwa táilnai atul á kálámul erei suri tangan gam i eran i kamu artabar suri na káp wáráh i dánih iau parai sur gam. A tumran i kak hol ngo gama long artálár pasi kamu oror, má iak parai ngorer singin tan Makedoniá. Iau nem i gam ngo gama eran kuluk ngorer iakte parai ngo gama ngoi. Iau parai ngorer kabin i pákánbung ngo ina hut narsá gam suri kipi kamu artabar, te til Makedoniá da tiklik mam iau. Má ina rumrum ngo da mákái ngo kápte gam eran i kamu artabar. Má gam mul gama rumrum ngo kápte gam long arwat pasi.

5 Má suri á lala támin artabar er gamáte oror mai ngo gama tari, káp iau te nem i tekes suri na parai ngo iau tari duk i gam kabin iau kis i katbán i gam on á pákánbung erei. Ngorer iak tarwai atul á kálámul erei ditul má táil i iau. Má namur ngo ina hut, ki kamu artabar ákte eran pagas.

Matananu Korin da artabar mai gasgas

6 Gama hol páptai táit minái. Tám himhimna ngo a soi mudán namnam sár, na il pasi sang i mudán. Mái koner a soi marán, ái na ili marán.

7 Keskeskes sang na hol tangrai be ngo dánih a hol pasi er a kuluk ngo na tari, ki erár nák tari sang. Koion na artabar mai bál temes kabin lite kálámul a tari duk on. Ái Káláu na laes suri kálámul a artabar mai gasgas.

8 Ái Káláu a arwat suri na tari marán si gam má gamák tabir mai, má ngorer gamák tungai tángni tan lite.

9 Kálámul a lu tar sarai dánih a mon singin, ái a ngoro kálámul erei pinpidan a worwor suri ngoromin,

“Kálámul a lu tar sarai táit tili kán omobop
suri tángni bos sáhár,
ái Káláu na hol páptai kán lain tatalen
ákáklis.”

10 Ái Káláu a lu tari wán kábau singin tám himhimna, mái Káláu sang a lu apakta pasi namnam er tám himhimna a lu ani. Má ái sár mul na tángni kamu sáhár má na tari marán sang suri ngorer kamu lain tatalen án artabar na lu kopkom hanhan.

11 Ái Káláu na lu tabar gam mai marán suri gamák tungai tángni tan lite kálámul. Má pákánbung gima kipi kamu artabar ur si rung di sáhár imi Ierusalem má da mákái ngorer, ki dák ot kuluk uri narsán ái Káláu.

12 Ngorer aru á lain táit na tapam hut tili kamu artabar. Kamu artabar na tángni sáhár káián bos tám ruruna imi Ierusalem. Má kes mul, na apuar pasi kándi tilik parpara agas ur si Káláu.

13 Kabin i kamu artabar, ái rung imi Ierusalem da para agas Káláu kabin i kamu ruruna i lain arbin sur Karisito má

8:24: 2Ko 7:13-14 **9:1:** 2Ko 8:1-7 **9:6:** Kis 11:24-25 **9:9:** Sak 112:9 **9:10:** Ais 55:10 **9:11:** 2Ko 1:11, 4:15

gamá mur on, má kabin gam tari marán si di má singin tan lite mul.
14 Má na lala bop i bál di sur gam má dák sung Káláu sur gam kabin i tilik artangan a tari si gam má ngorer gamá tángni tan lite.
15 Gita parpara agas uri narsán ái Káláu suri kán lala artabar er a tuan alal! Artabar erei kápate arwat ngo gita wás pas noi!

10

Ái Paulo a para talsai kán tur tiklik mam Káláu

1 Iau Paulo iau sung gam ngo gama lain hol be. Te di lu parai ngo pákánbung iau lu le uri narsá gam, kak tan worwor a tuan lu rangas, mái sár pákánbung ngo git lu mákmák arsuar, iau lu mátut suri worwor ngorer. Mái sár inái iak longoi matngan worwor án armámna má arabálbál uri narsá gam ngorer ái Karisito sang na han worwor ngoi mam gam.
2 Ngorer iak sung gam suri gama longrai táit ina parai. Káp iau te nem ngo ina wor rangas uri gam i pákánbung iau mák gam. Mái sár ngo kápgamte anokwai taun er i katbán i gam, ki nák apturi balang suri inak wor rangas uri rung er di hol on ngo iau worwor tili kak torahin holhol er til main i naul bim má kápte ngo holhol si Karisito.
3 A támin gim liu main i naul bim. Mái sár máhán gim kis imi katbán, kápte a ngoro máhán til main i naul bim, má kápte gim mur i tatalen án arup til main i naul bim mul.
4 Má papam gim lu arup mai, kápte a ngoro papam til main i naul bim. Kápte. Áá, kángim tan papam gim lu arup mai, a mon i rakrakai káián ái Káláu on, mák lu taráp sarai rakrakai si Satan.
5 Te kálámul alatung kándi aratintin a parai lite alari dánih a parai ái Karisito. Gim lu taráp sarai kándi aratintin. Má te mul alatung di lu apakta pas di sang má dik lu longoi matngan aratintin er a lu bangbang kári holhol kán kálámul suri na káp mánán i Káláu. Gim lu taráp sarai mul i kándi aratintin. Bos kálámul er kápte di ruruna i Karisito, kándi holhol a ngoro kurtara gim lu kabat pasi. A ngoro gim tola pasi kándi holhol uri kamkabat suri kándi holhol nák lu taram masik i Karisito.
6 Má ngo ina mákái ngo ákte hau kunlán i kamu taram uri narsán ái Karisito, ki inak tari rangrangas án worwor si rung er kápte di taram.
7 Koion gama longra pasi worwor bia sár. Gama ser pasi be i támin worwor. Tekes alatung a kaiang pasi ngo ái Káláu ákte sormángát tari ngo ái a tur kiláng i Karisito, má ngo á iau kápte. Erei kápte a támin. Kálámul er na bali hol kuluk má nák mákái ngo ái Káláu ákte tari singing mul á nokwan suri tur kiláng i Karisito.
8 Á iau iau lala hol apakta i tiling kiskis a tari singing ái Káláu má kápte ina rumrum suri. A tari rakrakai singing, mái sár kápte a tari singing suri ina long sáksáknai kamu ruruna. Kápte. A tari suri ina adikái kamu ruruna nák tur dik.
9 Worwor minái iau le on i kak tan pákán ram, kápte iau le on suri amátut i gam. Kápte.
10 A támin ngo te di lu parai uri iau ngo, “Worwor erei i kán tan pákán ram a taun má a rangas, mái sár i pákánbung git lu mákmák arsuar mai, git mákái ngo ái á kesá piráh piráh má kán worwor a marárá.”
11 Dikte mákái ngo i pákánbung iau le i pákán ram, kak worwor a lu taun mák lu rangas. Gama atalsai si di ngo ina longoi ngorer sár mul i pákánbung ina mákmák arsuar mam gam.
12 Á iau káp ina te para agas iau ngorer i bos angagur án apostolo. Á di di lu para agas di sang, mái sár di lu tohtohpas mam di sang ngo di tuan kuluk pala. Keskeskes tili di a lu toh arwat on mai kesá tur di sang. Di á tilik ngul!
13-14 Ái Káláu ákte bin pas gim suri kán him, má ákte obop páksi kángim bos arlih er gima han ur ái. Gam er Korin gam imi katbán i pangkus minái, má gam mánán ngo á gim á tan bos mulán kálámul gim han uri narsá gam mai lain arbin sur Karisito.

10:1: 1Ko 2:3 **10:2:** 1Ko 4:21 **10:4:** Epe 6:13-17 **10:8:** 2Ko 13:10 **10:13-14:** Rom 12:3

Kápte gim lu han uri malar er ái Káláu kápate tarwa gim ur ái, má kápte gim lu kaiang pasi him er gim sang kápte gim longoi. Gima parai sár i him er ái Káláu a tarwa gim suri longoi.

15 Á gim kápte gim kaiang pasi ngo gimáte han uri malar er ái Káláu kápte a tarwa gim ur on, má kápte gim kaiang pasi mul i him erei tan lite dikte longoi. Auh, kápte. Gim lu kis pagas i arlih er ái Káláu ákte obop gim on. Mái sár gim ngangai ngo kamu ruruna na maras, má ngorer kángim him i katbán i gam na lu pakpakta hanhan.

16 Ki erár má gimák long arwat on suri gimák han sorliu gam uri lite pokon er bos kálámul kápte be di longrai lain arbin ái. Má ngorer kápte gima ngoro rung di lu para agas di sang ngo di longoi him er tan lite dikte longoi i kándi arlih.

17 Pinpidan a parai ngoromin,

“Ngo tekesi kálámul a nem ngo na butbut mam tekes,
ki na butbut mam Káláu suri táit er a longoi mam git.”

18 Pákánbung ngo kálámul a parai ngo ái a kuluk i di á tan lite, kápte a sálán ngo ái Konom a sormángát suri ngo kálámul er a kuluk. Auh, kápte. Ái Konom a sormángát suri kálámul ngo a kuluk e ngo ái Konom sang a parai ngorer.

11

Tatalen si Paulo kápate artálár mai tatalen káián tan angagur án apostolo

1 Iau nem ngo gama longrai be i kang kesi sápkin holhol sár. Áá, iau nem on ngo gama longra iau be.

2 Ái Káláu a mos kalar gam suri koion gama káián lite, mái sár gama káián masik sang. Má iau mul iau mos kalar gam ngorer. Á iau iakte tar kalar gam ur káián kes sár á kálámul, ái Karisito sang, suri inak rusan tar gam ngorer i kalik átlái a lu muswan ur singin kálámul er ákte sormángát suri na kila pasi.

3 Mái sár iau bunbun mam gam na káp agur tar gam ái Satan uri sápkin, ngorer a longoi mam Iwá, má gamák tápsang pas tili kamu ruruna muswan i Karisito.

4 Áá, iau bunbun ngorer kabin iakte mákái ngo kápate rakrakai si gam suri sormángát pasi angagur uri katbán i gam. Ngo tekes na han narsá gam mák arbin sur Iesu er a lite alari Iesu gim lu arbin mai narsá gam, gam lu sormángát pasi. Má ngo te di parai tanián er a lite alari Tanián a Pilpil tungu gamáte kipi, gam lu bál pasi. Má ngo gam longrai arbin a lite alari lain arbin er gamáte atur páptai tungu, ái mul gam lu bál pasi. Áá, a malmu si gam suri gama sormángát pasi kándi bos angagur ngorer.

5 I kak holhol iau hol on ngo bos tám angagur án apostolo erei, di ngoi ngo kándi him a lala kuluk suri kaiak, má kápte. Á di di kaiang pasi ngo ái Káláu a tarwa di má gamá hol on ngo á di á tan kálámul kuluk si Káláu, má kápte sár.

6 Páksiai ngo káp iau te kip timani arat-intin suri ngádáh ina worwor ngoi má nák lain siror i kak worwor, mái sár iau mánán kuluk i midán ái Káláu. Gam talas kuluk uri kak tatalen ngorer kabin gamáte longra iau marán pákán iakte arbin mai lain arbin, má gamáte mák tangrai kak liu i pákánbung iau kis i katbán i gam.

7 Tungu káp iau te sung gam ngo gama hul iau suri kak arbin mai lain arbin si Káláu narsá gam. Kápte. Iau lu him pasi táit ák artálár mai kang kis. Iau agengen pas iau ngorer suri gamáng kipi kiskis pakta narsá Karisito. Ngádáh, kápate nokwan ngo iau longoi ngorer?

8 Er iau him i katbán i gam, bos tám ruruna tili tan lite malar di supan iau. A ngoro iau sikip di suri akulukna gam.

9 Má marán pákán iau sáhár i pákánbung iau kis main narsá gam, mái sár káp iau te tari taun ur si gam. Rang buhang er bos tám ruruna til Makedoniá di han ur main Korin ki dik tángni kak sáhár. Til tungu sang káp iau te lu sung gam, má káp ina te lu sung gam mul namur sur te táit ngo iau sáhár suri.

10:17: Ier 9:24; 1Ko 1:31 **10:18:** 1Ko 4:4 **11:2:** Epe 5:26-27 **11:3:** Tgk 3:4, 13 **11:4:** Gal 1:8-9 **11:5:** 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 **11:6:** 1Ko 2:1, 13 **11:7:** 1Ko 9:18 **11:8:** 2Ko 12:13; Pil 4:15-16

10 Git talas ngo ái Karisito a lu parai
muswan masik. Má dánih iau parai si
gam inái a muswan ngorer i worwor si
Karisito. Kápte kes tili balis no á Girik na
tur kári kak worwor suri táit iau longoi má
káp iau te kip arsupan suri.
11 Kol iau him bia kabin káp iau te
mámna gam, be? Auh, kápte. Ái Káláu a
mánán on ngo iau mámna gam.
12 Bos angagur án apostolo di lu sung
gam suri pirán tabal. Mái sár á iau kápte
ina lu sung gam ngo gama lu anokwa iau
suri kak arbin mai midán ái Káláu i katbán
i gam. Ngorer i pokon dáh di arbin ái,
kápdate arwat suri parai ngo di arwat
mam iau. Á di di kip pirán tabal suri kándi
him má á iau kápte.
13 Tan matngan kálámul ngorer di á tan
angagur án apostolo, kándi him suri agur
pasi kálámul mai kukai tatalen án apostolo
káián ái Karisito.
14 Má kápte gita sodar kabin ái Satan a
lu kukai tatalen kán angelo tili talas.
15 Má kápte ngo táit án sodar mul ngo
bos toptop si Satan di lu arkeles i kándi
tatalen má murmurwasu i tatalen káián
bos apostolo muswan, suri tan kálámul
dák hol on ngo á di á toptop muswan si
Káláu Tám Nokwan, mái sár kápte. Ái
Káláu na nánwái kándi sápkin má nák
arangrangas i di namur artálár mai kándi
tatalen.

Ái Paulo a lu áslai rangrangas kunán lain arbin

16 Ngorer iakte para táilnai, káp iau te
nem ngo gama hol tari uri iau ngo iau
ngul. Má páksiai gam hol tari uri iau ngo
iau ngorer, keskam gama mángát pas iau
má inak worwor má gamák alongra be
suri táit ina para te mudán on sur iau.
17 Ái Konom kápte a parai singing ngo
ina para ngoromin. Mái sár, kabin iau
nem i panpan palai táit di parai uri iau á
bos angagur án apostolo, ina mur i kándi
tatalen án worwor má inak wor ngorer i
ngul.
18 A marán te di erei i katbán i gam di lu
mur i tatalen án naul bim mai para agas
kalengna di sang má gamá lu longra pasi
kándi worwor. Ngorer gama alongra má
inak parai si gam á muswan sur iau.
19 Gam hol on ngo gam á tan polon á hol,
ngorer gamá páksiai ngul ák worwor mam
gam. Má kabin gamá lu longrai tan ngul,
ki iak talas má ngo gama longra iau má
inak parai kak ngul ur si gam.
20 A támin ngo gam sormángát pas rung
di putai suk i amu pogong, má di tor gam
pasi kamu tan minsik má dik han arahi,
ngo di lu bari nis gam, má dik lu sak talum
gam uri lalin i di sang, ngo di lu posri ar
gam. Gam te tu bál tar gam suri dik lu
longoi ngorer mam gam.
21 Ngádáh, gam hol on ngo gim tan
toktokon kálámul kabin kápgimte lu abil-
bilingna gam ngorer? Kol gim lu rumrum?
Kol gima ot keskam gut, be?

Inái ina longoi tatalen kán ngul má inak
para apakta pas iau suri tan matngan táit
ái rung er di butbut mai.
22 Ngádáh, á di masik á rang natun
Ebaraio? Á iau mul kesi natun Ebaraio.
Ngádáh, á di masik á matananu Israel a
kára pas di ái Káláu? Á iau mul kesi kakun
Israel a kára pas iau ái Káláu. Ngádáh, á
di masik á rang kopkom i Abaram? Á iau
mul kesá sumlahin ái Abaram.
23 Ngádáh, di sár di toptop káián ái
Karisito? (Awái! Inái má iak worwor
ngoro kesi tilik ngul.) Ina parai ngoromin,
iau lala kuluk si di no sang. Iakte ngesmat
mai lala him, má dikte lu balbal kabat pas
iau uri rumán batbat kalar. Marán pákán
dikte lu rapis sáksákna iau, má iak lu bal
mákmák arsuar mai minat má kápte iau lu
mat.
24 Alim á pákán iau kipi atul i sángul mai
asiu á bus singin bos tátáil kán tan Iudáiá.
25 Atul i pákán di rapis iau mai gáh. Kesá
pákán di bás iau mai hat má pátum ina
mat. Atul i pákán iau hiru mai mon. Iakte
bokbok tangrai lontas kesá kunlán pákán
libung má kesá kunlán pákán nas.
26 Iakte lu balbal tangrai dolon sál, má
ák lu pátum ngo ina lu hiru i tibin má i
limán bos tám siksikip má i lim di á rang
tili iau á bos Israel mái rung tili risán mul.

11:21: Pil 3:5 **11:23:** Apo 16:23 **11:24:** Nag 25:3 **11:25:** Apo 16:22, 14:19 **11:26:** Apo 9:23, 14:5

Ákte lu pátum ngo ina hiru i tara bimán rum má iatung tangrai pokon mau má ada i lontas mul. Má ákte lu pátum ngo ina hiru i lim di ái rung di kaiang pasi ngo di rang buhang i Karisito.

27 Iakte lala songsong má ngehngeh mai him. Marán pákán iau lu pán rákna má káp iau lu kip timani boptin. Iau lu áslai matpám má iak lu sák suri dan mul. Marán pákán iau liu bia, kápte iau lu namnam. Iakte áslai gáwár má káp kak te bobor.

28 Káp ina te utung pas noi bos táit iau arsuar mai, má ina tu utung pasi sár i kesá támin táit iau lu áslai i bosbos bung. Má táit er a ngoromin: iau lu lala konngek suri tan tám ruruna no.

29 Ngo kes káp kán te rakrakai, ki á iau mul iau áslai ngorer. Ngo kes dikte lam bengtai uri sápkin, ki á iau a lu lala málmálas i balang suri.

30 Káp iau te nem suri ina butbut, ái sár iau nem suri para apos tari ngádáh a tangan pas iau ngoi ái Káláu i tan pákánbung káp kak te rakrakai.

31 Ái Káláu, koner di lu árngai ákáklis, má ái á kákán ái Konom Iesu, ái a mánán ngo káp iau te angagur.

32 Tungu ái Káláu a lala tangan pas iau ngoromin. Ami Damasko tátáil a kis i lalin kabisit Aretas a artari ur singin bos tám mákmák kalar suri da pánpán kursál i bimán rum á Damasko sur iau, má ngo da mák iau ki dák tola iau.

33 Mái sár, te rang táring bos tám ruruna di dung iau i kesá kudut má dik asih iau uradi bim tili mátán buat i bat má iak han pas, ngorer kápdite tola iau.

12

Ái Paulo a para talsai kán inan urami naul bát

1 Káp iau te hol on ngo butbut a lain táit. Mái sár bos angagur án apostolo erei di hol on ngo dikte mákái mákmák, ki ák inngas tari ngo a mon i kándi nokwan ngoro bos apostolo muswan. Ngorer ina worwor te mudán mul, má inái ina bit gam suri kak bos mákmák iakte mákái má tan apapos ái Konom ákte tari singing.

2 Iau lain hol páptai sang ngo ákte arwat mai kesá sángul mai ahat á bet palai, ái Káláu a long pas iau urami átuil naul bát uri kuir pokon erei a lu kis ái. Káp iau te talas ngo taniang masik a han ur on á pokon erei ngo kápán páplun i iau mul a han turán taniang. Ái Káláu masik sár a mánán on, má á iau kápte.

3 Ina bali parai mul. Káp iau te mánán on ngo táit minái a tapam hut i kápán páplun i iau turán taniang, ngo a tapam hut i taniang sár. Ái Káláu masik sár a mánán on. Má táit iau mánán on a ngoromin.

4 Ami i kuir pokon er a kis ái sang ái Káláu, iau longrai tan táit er kápate arwat ngo gita pálási mai worwor. Má tan táit erei a mon mul i artur kalar ur on suri ngo koion ina para sarai singin tan kálámul.

5 Iau arwat ngo ina butbut suri kak inan urami bát, má káp iau te nem on. Ái sár iau nem i para apos tari ngádáh a tangan pas iau ngoi ái Káláu i tan pákánbung káp kak te rakrakai.

6 Má ngo ina han parai kak inan urami bát, káp ina han te ngoro ngul mai parai ngoromin kabin iau parai muswan. Mái sár káp iau te nem ngo gama hol apakta i iau kabin i kak bos apapos, pasi káp ina te worwor suri mul. Iau nem sár ngo gama mák tangrai kak tatalen má longrai kak worwor, ki namur gamák mánán pasi ngo iau apostolo muswan si Káláu ngo kápte.

Ái Káláu a lu tari rakrakai si Paulo i pákánbung kápte a lu mon i kán rakrakai

7 Áá, ái Káláu a tari singing á alal án mákmák ngorer, má kabin iau mákái matngan apapos ngorer, ki nák malmu singing suri sángwái ngisang. Ái sár ái Káláu kápate nem ngo ina longoi ngorer pasi ák tari taun singing. A ngoro ái Satan a susuk iau mai surwán gáh má kán tu kalsir min i kápán páplun i iau.

8 Atul i pákán iau tang mai ur si Káláu suri nák long palai alar iau.

9 Mái sár a parai singing ngo, “Kak artangan uri narsam a sorliwi kam taun. I pákánbung iáu merok, kak rakrakai a hau kunlán i katbán kam merok.”

11:32: Apo 9:23-25 **12:7:** Iop 2:6 **12:9:** Pil 4:11-13

Má ngorer iak lala parmat suri parai ngo káp kak te rakrakai, kabin i pákánbung iau toktok, ki ái Karisito sang a lu arakrakai i iau mai kán rakrakai.
10 Má kabin iau nem suri ngisán ái Karisito da árngai, ngorer ák tumran i balang ngo káp kak te rakrakai. Má ák tumran i balang mul suri arabilbiling di longoi mam iau, má suri tan taun a kabat iau, má suri rangrangas iau lu banai, má suri marán rogorogo a lu som kusai kak him. Iau mánán ngo i pákánbung a lu bokoh i kak rakrakai, ák lu mon i kak rakrakai.

Ái Paulo a bunbun mai bos tám ruruna mák arakrakai i di

11 Awái, iakte tatalen má ngoro ngul, mái sár á gam gam pus kábulung suri iak longoi ngorer! Á gam á bos kálámul er ngo gama han tur singing, mái sár kápte gam longoi ngorer. Ái rung er gam hol apakta pas di ngo di á bos apostolo muswan, di lu parai ngo kándi kiskis án apostolo a pakta si gim. Má di lu parai mul sur iau ngo á iau á piráh piráh án kálámul. Áá, a támin ngo iau piráh piráh án kálámul, mái sár kang kiskis án apostolo kápate idi lal i kándi kiskis án apostolo ái rung er gam hol apakta pas di.
12 Káp iau te puplir mai kak him án apostolo i katbán i gam suri lam pas gam ur si Karisito, má him erei gim lu longoi a han tiklik mai tara akiláng má rakrakai án him ái Káláu a longoi mai lim gim.
13 Má dánih iau longoi i katbán bos tám ruruna i tan lite pokon má káp iau te longoi ur si gam? Iau lu kipi pirán tabal si di, má káp iau te lu sung gam sur te pirán tabal. Ngádáh, iau longoi sápkin narsá gam á ngorer? Má ngo gam hol on ngo iau longoi sápkin, keskam, gama hol palai kak sápkin.
14 Mákái, minái má iak eran suri ina laum gam i átuil pákán, má káp ina te tari taun si gam i kak inan minái. Káp iau te nem i kamu minsik, iau nem sár i gam. Gam mánán ngo gengen kalik kápate lu songsong suri táit na tari si kákán mái mámán. Auh, kápte. Ái kákán mái mámán sang diar lu songsong pasi táit ngo diara tari singin nat diar.
15 Pasi á ngoromin iak lala laes suri ina sira pala noi kak bos táit má kang kunlán liu mul suri tangan gam. Kak lala armámna narsá gam a tuan sorsorliu taladeng. Má suri dáh gam kosoi mai mudán armámna sár?
16 Gam no gam sormángát ngo káp iau te kip te pirán tabal si gam suri him iau longoi i katbán i gam, mái sár te tili gam di parai ngo iau lu longoi wak mam gam má iak lu agur pasi kamu pirán tabal i lite sál.
17 Ngádáh, tan kálámul erei iau dos pala di ur main narsá gam tungu, di lu bari nis gam?
18 Má iau sung Tito suri ák laum gam má iak tarwai kes mul á buh git er tiklik mam Tito. I pákánbung ái Tito a kis iatung i katbán i gam, ngádáh? A agur pasi kamu minsik mul, be? Auh, kápte. Má gam mánán sang ngo giur tur tiklik sár mai kángiur kunlán hol, má kángiur tatalen a tukesi matngan sár.

19 Lain rang buhang, gam hol on gut ngo pákán ram minái iau le on, iau le on suri panpan kári tan táit gimáte longoi má gimáte parai. Auh, kápte. Kángim bos tatalen gim longoi i mátán táil ái Káláu ngorer i bos toptop si Karisito. Má kápte iau parai bos táit min suri panpan kári kángim tatalen uri narsá gam. Ái sár bos táit no gim longoi má parai si gam, a suri arakrakai i gam sang.
20 Iau bunbun ngo pákánbung ina laum gam má iak mákái kamu tatalen, káp ina te laes suri. Má á gam gamák matai longrai kak worwor i pákánbung ina mákái dánih gam longoi. Iau bunbun ngo ina mák gam gam tungai longoi bos tatalen ngorer i tatalen án arngangar arliu i gam, má bálsák uri kesá tur gam, má aposoi bál mos. Iau bunbun mul ngo ina mák gam gam tungai kis arsagil uri toltolom boh, má para sáksáknai má worwor kodong i rang tur gam, má hol akulukna pas gam sang, má tatalen án rogorogo.

12:11: 2Ko 11:5 **12:12:** Rom 15:19 **12:13:** 2Ko 11:9 **12:18:** 2Ko 8:6, 16-18 **12:21:** 2Ko 13:2

21 Á iau iakte lala parmat mam gam, mái sár inái iau bunbun ngo i pákánbung ina bali han suri laum gam, kángit Káláu na arumrum iau i mát gam bul. Iau bunbun ngo ina mákái marán si gam er gam lu longoi sápkin til tungu, kápgamte hol kaleng be alari kamu sápkin tatalen ngorer i lala durwán sápkin má bop tiklik mai wák kán lite má ararit sara. Ngo kamu tu longoi be á bos tatalen ngorer i pákánbung ina han uratung narsá gam, ngorer ki inak tang kunán.

13

Ái Paulo a akeng i di suri da tur rakrakai mai kándi ruruna má lain tatalen

1 Minái má kak átuil pákán inak han laum gam. Má ngo a mon i te kálámul alatung di nem i atiutiwi tan lite suri te táit dikte longoi a sák, Buk Tabu a parai ngoromin, “Ngo aru ngo atul á kálámul a tukes i kánditul worwor uri kálámul er a longoi sápkin, ki ngorer a adikái kánditul worwor ngo a muswan.”

2 Iakte akeng i gam tungu i pákánbung iau laum gam i áruán pákán. Má inái ngo iau kis tepák, iakte lu bali akeng i gam mul. Má i kang kalkaleng min, káp ina te balbalan di ái rung di longoi sápkin tungu má tan lite mul ngo da longoi sápkin.

3 Ái Karisito kápte a lu him mai merok má balbalan gam suri kamu tatalen. A lu him mai rakrakai suri anokwa gam. Má te tili gam er gam nem ngo ina apos tari ur si gam ngo kak worwor a ngorer ái Karisito sang a worwor mam gam. Ngo gama mák iau má iak lu wor rakrakai ur si rung er di longoi sápkin, ki gamák mák ilmi sang ngo a támin.

4 A muswan, tungu ái Karisito a hut ngoro kálámul sár má káp kán te rakrakai, má dik bás páptai uri kubau kus má ák mat. Mái sár mai rakrakai káián ái Káláu, onin a liu. A ngorer mul á gim er gim kes mam Iesu Karisito, gim áslai rangrangas má merok ngorer ái sang a áslai. Mái sár gim liu tiklik mai, kabin gim atur páptai rakrakai si Káláu, má ngorer gimá him i katbán i gam mai kán rakrakai.

5 Gama tirtirwa i gam besang suri gamák mánán pasi ngo gam liu ngorer i tám ruruna muswan a liu ngoi. Ngádáh, kápgamte talas ngo ái Iesu Karisito a kis er i gam keskeskes? Gama toh pas gam sang, má ngo gamáte liu arwat mai tám ruruna muswan, ki gamák mánán pasi ngo ái Karisito a liu er i gam.

6 Má iau ruruna ngo i pákánbung er sang, gama talas mul ngo iakte long artálár pasi kak artohtoh ngo iau á apostolo muswan sang.

7 Iau sung Káláu suri koion gama longoi sápkin. Pákánbung iau sung ngorer, kápte ngo suri tan kálámul dák hol on ngo iau lain apostolo. Kápate lala támin táit uri narsang ngo tan kálámul di hol on suri kak him ngo kápate obop te lain wán. Kápte. Iau sung ngorer kabin iau nem i gam suri gama tungai longoi tatalen a nokwan. Ái á táit er a lala támin uri narsang.

8 Kak talar sang ngoromin. Iau lu peplai sál suri koion á tekesá táit na bangbang kári lain arbin, má káp ina te long tekesá táit suri tur kári mul.

9 Gim lu parmat i pákánbung gam lu tur rakrakai. Páksiai ngo tan kálámul di mák gim má dik lu hol on ngo gim á bos piráh piráh. A kuluk sár. Ngo gam tur dik pagas, gima laes. Kángim sung ur si Káláu ngo na lu anokwa gam suri ngorer kamu ararguna mam Káláu má mam gim na kuluk kaleng.

10 Iau le i bos táit minái onin i pákánbung iau kis tepák alar gam suri gamák anokwa gam besang, má namur inak han hut si gam. Ngo gama longoi ngorer, ki káp ina te wor rangas uri gam mai rakrakai a tari singing ái Káláu. Áá, a tari rakrakai singing ái Káláu, mái sár kápate tari singing suri inak long sáksáknai kamu ruruna mai. Kápte. A tari suri ina adikái kamu ruruna nák tur dik pagas.

11 Rang buhang, suri arahrahi kángim worwor minái, ina para ngoromin si gam. Gama parmat, má gamák anokwa

13:1: Nag 19:15; Mat 18:16; 1Ti 5:19 **13:4:** Pil 2:7-8 **13:5:** 1Ko 11:28 **13:10:** 2Ko 10:8

kalengna gam suri náng kes kaleng i gam. Má gamák hol páptai kak bos wor-wor án artangan uri narsá gam, má nák tukes i kamu hol, má gama lu kis matau turán matananu gam liu tiklik mam di. Ngo gama longoi ngorer, ái Káláu Tám Armámna má Tám Tar Moloh, ái na kis narsá gam.

12 Gama lu árár arliu pas gam mai armámna. Matananu si Káláu til main Makedoniá di tarwai kándi árár ur si gam.

13 Iau sung suri artangan káián ái Konom Iesu Karisito na kis narsá gam, má suri ái Káláu na asosah i gam mai kán armámna, má suri Tanián a Pilpil na pam tiklikna gam má gamák ararguna talum.

Buk ái Paulo a le on uri narsán bos tám ruruna á GALATIÁ

Worwor táil

Ái Paulo ákte soi má lain arbin i balis á Galatiá, te di hol on ngo i kán mulán láklák má te di hol on ngo i kán áruán láklák. Má matananu er Galatiá kápte ngo di kakun Iudáiá. Á di káp di tini mur i tan nagogon si Moses, kápte. Di ruruna sár i Iesu mái Káláu ák aliu pas di. Má namur ngo ái Paulo ákte han pas, te á tan angagur án tám aratintin dik han tapam hut bul á Galatiá, má dik parai si di ngo kápate arwat ngo tekes na kipi liu áklis er ngo na tu ruruna i Iesu sár, mái sár na mur i nagogon si Moses mul. Má kesi tilik nagogon, ái á kut aririu suri inngasi ngo kálámul er a kes tili matananu si Káláu. Má ngo ái Paulo a longrai matngan aratintin ngorer, a lala mos i bál má ák sodar mul suri bos Galatiá ngo a ngoi i bál di suri longrai matngan aratintin erei a lite alari muswan, má alari lain pinpidan erei dikte kipi (Gal 1:6-9). Ái Paulo a nem suri inngasi si di ngo kándi ruruna i lain arbin masik sár a arwat suri na aliu pas di. Ái Paulo a inngasi ngo kán arbin a támin, kabin ái Káláu ákte ilwa pasi suri ái á apostolo má ái Káláu sang a tari pinpidan erei singin (1:11–2:10). Má kábutkis káián á lain arbin má kábutkis mul káián buk minái a ngoromin. Ái Káláu na mák anokwa pasi koner a ruruna i Karisito, má kápte suri ngo a murmur i nagogon si Moses (2:16-21). Ái Paulo a para talsai ngo kápte kes a arwat suri mur arwat pasi nagogon si Moses, pasi ái Káláu ák nem ngo gita ruruna sár ngorer ái Abaram a ruruna ngoi. Má ngorer ái Káláu nák mák anokwa pas git ngo git nokwan, má ngorer git má te sengsegeng alari rakrakai án nagogon erei si Moses (3:1–4:31). Mái sár kápate kuluk mul ngo gita longoi sápkin (5:1-15). Kápte. Kabin i kángit ruruna sár, git má sengsegeng alari nagogon, má ngorer git má sengsegeng suri mur i lain tatalen ngorer i Tanián a Pilpil a apislai uri kángit hol (5:16-26).

1-2 Iau Paulo iau le i buk minái ur si gam á tan boh tám ruruna gam kis i balis á Galatiá. Má tan rang turang gim lu him tiklik di sormángát on á kak worwor minái. Iau abálsa gam ngo iau apostolo sang. Tan kálámul pakta kápdite obop iau ur on á him án apostolo, má kápte kesá kálámul a tarwa iau suri ina longoi. Kápte. Diar ilwa pas iau má dos pala iau ái Iesu Karisito diar támán ái Káláu, koner a aptur kalengna Iesu alari minat.

3 Artangan má bál matau kándiar ái Káláu Kák git mái kángit Konom Iesu Karisito, na kis tiklik mam gam.

4 Ái Karisito sang a mur i nemnem si Káláu Kák git er ák bál tari ák mat suri tangan git ái rung gitáte longoi sápkin, má ngorer a asengsegeng pas git suri kángit liu na lite alari sápkin liu kán matananu tili naul bim.

5 Parpara agas áklis uri narsán ái Káláu! A támin!

Kes sár á kepwen pinpidan

6 Iak sodar i gam, rang buhang, kabin gamáte hutngin ruruna sár, má namur gamá sangar i teleh alar Koner a kilkila pas gam suri gama otoi lain artangan si Karisito. Áá, gamáte teleh ngorer uri lite matngan aratintin te di utngi ngo lain arbin mul.

7 Ái sár aratintin erei kápte ngo lain arbin muswan. Te lite kálámul di nem on ngo da kelsei lain arbin sur Karisito mai lite aratintin bul, má ngorer di atius i kamu hol. Mái sár rung er kápdite parai táit a nokwan.

8-9 Gimáte parai si gam tungu má inái iakte lu bali parai mul ngoromin. Koion gama ruruna i te kálámul di atintin gam mai aratintin a lite alari lain arbin gim arbin mai narsá gam! Iau sung Káláu ngo na wás palai tan kálámul er uri pokon án hiru áklis! Wa, ngo gim á tan apostolo sang ngo kesi angelo tilami bát a atintin gam

1:4: Gal 2:20 **1:7:** Apo 15:1, 24 **1:8-9:** 1Ko 16:22

mai aratintin a lite, iau sung Káláu ngo na
wás pala gim mul uri hiru áklis!
10 Iak parai ngorer kabin káp iau te nem
suri agasgas pasi bál matananu. Kápte.
Iau nem suri ina agasgas pasi bál ái Káláu
sang. Má ngo iau nem sár suri agasgas
pasi bál matananu, ki ngorer káp iau te
toptop muswan si Karisito.

Ái Paulo a apostolo

11 Rang buhang, iau para talsai si gam
ngo lain arbin iau arbin narsá gam mai,
kápate pos tili holhol kán kálámul.
12 Káp iau te kipi singin kesi kálámul
má kápte kesá kálámul a atintin iau mai.
Kápte. Lain arbin er iau kip auti narsá
gam, ái Iesu Karisito sang a apos tari
singing.
13 Gamáte longrai sur iau ngo tungu
iau lala tari kak liu uri matngan ruruna
káián tan Iudáiá. I pákánbung er káp kak
te armámna uri narsán rung di ruruna i
Karisito, ngorer iau lala tok sáksákna di
má iak tohoi amosrah i di.
14 Iau táil sorliwi rang turang gim arat-
intin tiklik suri ruruna káián tan Iudáiá,
má iau tur rakai sang suri mur i tatalen
káián rang kámpup gim.
15 Iau longoi ngorer, ái sár ái Káláu a
kuluk mam iau mák mámna iau mai kán
lain artangan. Hirá be káp iau te páng, ái
Káláu ákte timla iau suri ina kipi him án
apostolo.
16 Má namur, ngo ái Káláu a ngoi i bál,
ki ák inngas Natun singing pasi ngorer
ina arbin mai lain arbin sur Natun narsá
gam ái rung tili risán. Má ngo ákte inngas
Natun singing má, káp iau te han narsán
tekesi kálámul suri na anokwai kak holhol.
17 Má káp iau te han melek mul urami
Ierusalem uri narsán bos pakpakta di
apostolo táil. Ái sár iau aptur má iak han
urada i pokon mau i balis á Arabia, má
namur iang kaleng mul ur Damasko.
18 Má namur ákte rah i atul á bet má, iak
han urami Ierusalem suri ina arsuar mam
Petero má worwor mai. Iak han ngorer,
mái sár kápte iau kis ák dol. Iau tu han kis
pasi sár i sángul mai alim á bung ki iang
kaleng.
19 Má i pákánbung iau ami Ierusalem,
kápte kesi apostolo mul iau banai, ái
Petero masik sár diar ái Iakobo tuán ái
Konom Iesu. Iau kis tiklik mam diar, mái
sár kápte ngo tekes tili diar a kak tám
aratintin sur Karisito.
20 Mákái! Pinpidan min iau le palai
narsá gam, iau parai i mátán ái Káláu ngo
a támin muswan!
21 Iau kaleng til Ierusalem ngorer, má
namur iau hut kaleng uranang i aru balis
er Siria mái Silisia.
22 I pákánbung er, tan boh tám ruruna i
Karisito tili balis á Iudáiá kápte besang di
mákmák arsuar mam iau.
23 Ái sár dikte longrai pukpuksa sur iau
te kálámul di lu parai ngoromin ngo, “Ái
koner sár tungu a tok sáksákna git, mái sár
onin ákte turpasi arbin mai lain arbin er
tungu a tohoi suri amosrahi!”
24 Di longrai ngorer ki dik parpara agas
uri narsán ái Káláu sur iau kabin kak liu
ákte arkeles.

2

Tan tátáil di sormángát pas Paulo ngo ái á apostolo

1-2 Iau lu kis ngorer, má namur ngo ákte
rah i sángul mai ahat á bet, ái Káláu a
inngas tari kán nemnem singing suri ina
kaleng mul urami Ierusalem. Má ngorer
giur ái Banabas giur han má giurá lam
pas Tito suri ák tiklik mam giur. Ái Tito
kesi tám ruruna mul, má kálámul tili risán,
má kápte ngo kándi tatalen suri kut aririu.
Gimtul hut ami má, má gimtulá kis talum
mai tan tátáil masik kándi tan tám ruruna.
I pákánbung er iau pálási ur si di á kak
mánán uri lain arbin sur Karisito. Ái sár á
arbin er iau lu balbal arbin mai uri narsán
rung tili risán. Iau lu parai si di ngo da
ruruna sár i Iesu Karisito suri na aliu pas
di. Iau lu parai ngorer, mái sár káp iau te
parai si di suri da mur i nagogon káián tan
Iudáiá ngorer i kut aririu ngo bos tatalen
án lotu. Iau pálási si di á tan tátáil ngorer
suri tan tátáil dák longrai ngorer má nák

1:10: 1Te 2:4 **1:11:** Mat 16:17 **1:13:** Apo 8:3 **1:14:** Apo 22:3 **1:15:** Ais 49:1; Gal 2:7 **1:18:** Apo 9:26-27
1:21: Apo 9:30 **2:1-2:** Apo 15:2

tumran i kándi hol ur on, má ngorer dák adikái má sormángát i kak him iau longoi tungu má til onin mul.

Tan tátáil di longrai ngorer má dik laes má dik sormángát suri kak worwor.

3 Má ngorer, káksiai ngo ái Tito a kálámul tili risán, kápdite hustap on suri na kut aririu.

4 Mái sár te tili katbán tan tám ruruna di puai kak worwor má dik parai ngo kálámul a ruruna i Iesu Karisito, da kut aririu on sang suri na mur i nagogon káián tan Iudáiá. Rung erei di parai ngorer, kápte ngo di tám ruruna muswan, má di agur gim sár pasi ding kusak suri da longrai kángim te worwor ngo gimáte sengsegeng má alari nagogon. Git talas á git ngo gitáte sengsegeng má alari nagogon erei. Mái sár tan kálámul er di nem ngo i pákánbung git ruruna i Karisito, ki gita kis pagas sang i kamkabat kán nagogon.

5 Má kápte gim sormángát, wa gim rakrakai sang suri balbal kalar ngo táit di parai kápate nokwan. Má gim longoi ngorer suri lain arbin sur Karisito na kis nokwan sang má suri gama sengsegeng alari nagogon káián tan Iudáiá.

6 Io, iak lu worwor ngorer ami Ierusalem tiklik mai tan tátáil, ái rung er gam hol on ngo tan kálámul pakta. Iak worwor mam di, mái sár kápte kesi táit di parai suri bontai worwor iau lu arbin mai. A támin ngo di tan kálámul pakta, mái sár kápte iau hol i di ngorer kabin ái Káláu a mákái tan kálámul no ngo di tu arwat sár.

7 Áá, tan tátáil er kápdite bontai kak worwor. Ái sár di mák ilmi ngo tukes sár á him mai aru á rákán. Ái Káláu ákte tari lain arbin uri limán ái Petero suri na para talsai narsán tan Iudáiá, má ngorer sár mul ákte tari lain arbin uri limang sang suri ina para talsai narsán rung tili risán.

8 Kabin ái Koner a arakrakai i Petero suri na longoi him án apostolo narsán tan Iudáiá, ái ái Koner sár a arakrakai i iau mul suri ina longoi him án apostolo narsá gam tili risán.

9 Tan tátáil di mák ilmi artangan si Káláu uri narsang, má ngorer atul i torson lotu, ái Iakobo mái Petero mái Ioanes, ditul lulu mam giur ái Banabas suri para tari ngo dik sormángát ngo kángim him suri arbin a tukes on, ái sár giur ái Banabas giura arbin narsá gam tili risán, mái Petero ditul uri narsán tan Iudáiá.

10 Gimá lulu ngorer, má namur ditul sung giur suri giura lu hol pasi tan sáhár án kálámul má para di singin matananu ngo giura saliu mai arbin uri tan lite kuir. Má erei sár á táit iau lala nem on suri ina longoi.

Ái Paulo a lala wor uri Petero

11 Má namur iak han pas til Ierusalem uranang kaleng Antiok i balis á Siria má iang kis ái. Má namur ái Petero mul a tapam hut máng kis tiklik mam gim. Má pákánbung a kis tiklik mam gim, iau inri uri mátán i mátán matamata kabin a longoi táit a sák.

12 A ngoromin. I pákánbung ái Petero a hutngin hut á Antiok, a lu namnam tiklik mam gim bos kakun Iudáiá mái rung tili risán mul. Má namur te kálámul til Ierusalem di hut, ái rung er ái Iakobo a tarwa di. Má di mák Petero a longoi ngorer ki dik abálsai kán holhol ngo kándi nagogon a parai ngo kápate kuluk suri tan Iudáiá da namnam talum mai rung tili risán. Ái Petero a longra di ngorer mák mátut. A mánán ami kán hol ngo tatalen án namnam talum erei a kuluk, mái sár a matai tan kálámul er til Ierusalem da káp worwor sáksák ur on, má ngorer ák turpasi su alari rang turán er tili risán.

13 Má tan Iudáiá tilatung dikte ruruna mul, di mák Petero a longoi ngorer ki di mul dik mur i kán tatalen án angagur. Io, mái Banabas mul a mákái ngorer mák ruh pasi namurwa di.

14 Má iau mákái ngorer má iak mák ilmi ngo kápdite mur muswan i lengwen tili lain arbin, ki ngorer iau wor uri Petero i mát di no má iak parai ngoromin,

> “Iáu kakun Iudáiá má ukte ruruna mul i Karisito, má ukte su bahim uri nagogon káián tan Iudáiá má ukte turpasi mur i tatalen káián rung tili risán. Iáu u lu longoi ngorer, má suri dáh u inar i tan

2:4: Gal 1:7, 5:1, 13 **2:7:** Apo 22:21 **2:10:** Apo 11:29-30 **2:12:** Apo 11:3

rung tili risán suri dák mur i nagogon
káián tan Iudáiá? Kápate nokwan á
ngorer!”

15 Tungu kápte be iau ruruna i Karisito,
iau lu mur i nagogon si Moses ngorer i git á
bos Iudáiá git lu longoi. Má iau lu mur mul
i tatalen bos Iudáiá di longoi er di utngi
rung tili risán mai ‘Tám long sápkin’ kabin
rung tili risán kápte di mur i nagogon.
16 Mái sár á gam má á gim mul, onin
git talas ngo kálámul a taram i nagogon, ái
Káláu kápate mák anokwa pasi kabin ngo
ákte longoi ngorer. Kápte. Ái Káláu a mák
anokwa pasi kálámul kabin a ruruna i Iesu
Karisito sár. Má ngorer git bos Iudáiá er
git ruruna i Karisito, git longoi ngorer suri
ái Káláu na anokwa pas git kabin i kángit
ruruna. Má ngorer kápgite mur i nagogon
mul kabin kápte kesi kálámul na nokwan
uri mátán ái Káláu tili nagogon.
17 Áá, git nem suri gita nokwan uri
mátán ái Káláu, má ngorer gitá ruruna i
Karisito sár, má kápte gitá lu mur mul
i nagogon. Mái sár bos Iudáiá di mákái
ngorer má dik parai ngo, “Wa rung er
di ruruna i Iesu, di tan tám sápkin kabin
kápte di lu mur i nagogon mul!” Ngo kándi
holhol erei a nokwan, ki a sálán ngo ái
Karisito ákte lam pas git uri tatalen a sák!
Ngádáh, a támin ngo kápte? Auh, kápte
kápte sang!
18 Ngo iakte ilang alari nagogon, má
namur iang kaleng ur on, a inngasi ngo iau
tám abulbul má iakte longoi sápkin, kabin
iau tah kusi nagogon erei iau mur on.
19 Má kabin iau tah kusi nagogon, ina
mat suri tumái kak sápkin. Áá, nagogon
a parai ngo ina mat, má iakte mat má! Má
kápte ngo iau sang iau mat. Wa ái Karisito
a keles iau mák mat i niang, má ngorer
ái Káláu a wás pas iau ngo iau sár iakte
mat. Kak minat er a keles iau on ái Karisito
ákte tumái nagogon, má ngorer nagogon
káp kán te rakrakai mul suri na obop iau
uri minat. Má inái iakte sengsegeng má,
pasi á ngorer ina mur i nemnem si Káláu
masik.
20 I pákánbung er a mat ái Karisito, kak
torahin holhol mul a mat tiklik mai. Má
ngorer kápte mul iau liu namurwai kak
torahin holhol kabin ái Karisito ákte liu
má i iau. Má onin iau liu sang kabin iau
atri kak ruruna i Natun ái Káláu, ái koner
a mámna iau mák bál tari kán liu sur iau.
21 Ngo kálámul a artálár suri na mur
arwat pasi nagogon, mái Káláu na anokwa
pasi kabin a longoi ngorer, ki ngádáh má
na ngoi á minat si Karisito? Wa na tu táit
bia sár, má kápnate tangan git. Mái sár
kápte a ngorer! Káp iau te parai ngorer!
Káp iau te pukpukwai kán lain artangan
ái Káláu uri narsang!

3

Gama mur i nagogon ngo gama ruruna i lain arbin?

1 U, á gam á tan tám ruruna main
Galatiá, gam bos ngul! Ái sinih ákte tok
berengna gam? Iakte lain para talsai uri
mát gam á him ái Iesu Karisito a long arahi
er ák hiru i kubau kus.
2 Iau nem ngo gama kos iau mai kes
sár á táit. Ngádáh, Tanián a Pilpil a hut
narsá gam kabin gam taram i nagogon si
Moses? Kápte. Gam longrai lain arbin sur
Karisito má gamá ruruna on, ki erár ák hut
á Tanián narsá gam.
3 Rakrakai káián Tanián a Pilpil a tangan
gam má gamá ruruna, be? Má ngádáh á
inái? Gamák tur masik má, má gamák lu
mur i nagogon mai kamu rakrakai sang?
Auh, koion gama lala ngul ngorer!
4 Gamáte lala áslai rangrangas kabin
gam ruruna i Karisito. Ngádáh, tan taun
er gam áslai, gam tarngi áslai sár? Kápte!
5 Má i pákánbung ái Káláu a tari Tanián
má ák longoi tara akiláng i katbán i gam,
ngádáh? A longoi ngorer kabin gam long
artálár pasi nagogon, ngo kabin gam lon-
grai lain arbin má gamá ruruna on?
6 Gita hol pas Abaram be. Buk Tabu a
parai ngo, “Ái Abaram a ruruna pagas i
Káláu, má ngorer ái Káláu a wás pasi ngo
ákte nokwan uri mátán.”
7 Gama ilmi sang ngo sinih a ruruna,
ái Káláu a wás pasi ngo ákte nokwan uri

2:16: Apo 15:10-11; Rom 3:20-28; Gal 3:11 **2:20:** Gal 1:4 **3:6:** Tgk 15:6

mátán, má ngorer kálámul er ái á kopkom muswan i Abaram.
8 Má Buk Tabu a para táilnai suri rung tili risán di mul da ruruna i Káláu mái Káláu na anokwa pas di. Má a para táilnai lain arbin erei si Abaram er ák parai ngoromin ngo, “Má kabin i kam ruruna, ina asosah i matananu no on á naul bim.”
9 Ái Abaram a ruruna pagas mái Káláu a asosah on. Má ngo tekes na ruruna, ái Káláu na asosah on sár ngorer i Abaram.

10-12 A támin ngo Buk Tabu a parai ngoromin,

“Ngo kesi kálámul na mur pagas i bos rákán nagogon no,
ki kálámul er na artálár suri na atur páptai liu áklis.”

Mái sár sinih a arwat suri na longoi ngorer? Kápte kes sang! Má ngorer ái rung di mur i nagogon suri da nokwan uri mátán ái Káláu, na lawa di sang, mái Káláu na wás pala di kabin Buk Tabu a parai ngo,

“Sinih kápate mur pagas noi nagogon si Moses,
ái Káláu na wás palai sang.”

Git wásái ngorer, má a talas uri narsá git ngo ái Káláu kápnate mákái tekesi kálámul a nokwan kabin a mur i nagogon si Moses, kápte. Má ngo ngorer, ki ngádáh gita nokwan ngoi i mátán ái Káláu? Buk Tabu ákte parai ngo,

“Ái Káláu na mákái kálámul ngo a nokwan kabin i kán ruruna sár.”

Kápate artálár suri kesi kálámul na mur i aru sál no. Ngo na mur i nagogon, ngádáh na ruruna i Karisito ngoi? Má ngo na ruruna i Karisito, ki suri dáh na mur mul i nagogon? Ái Karisito ákte mat palai nagogon, ki ngorer nagogon, ngádáh na tangan git ngoi?
13 Buk Tabu a parai mul ngoromin,

“Ngo kálámul a longoi sápkin artálár suri da up bingi suri táit a longoi,
ngorer da ariuriwi iamuni kubau,
má kálámul erei na kis i lalin kán togor ái Káláu má nák han uri hiru áklis.”

Má worwor er a arwat mam gim á tan Iudáiá kabin kápgimte taram no i nagogon, má ngorer a nokwan suri gima áslai rangrangas kunán kángim sápkin. Ái sár ái Karisito a hut, mái Káláu ák oboi rangrangas on i kángim arlih.
14 Ái Karisito a pusak pasi kángim sápkin á gim á tan Iudáiá, suri ngorer arasosah si Káláu er a oror tari si Abaram na duk i gim. Má na duk i gam mul ái rung tili risán i pákánbung er gam ruruna má gamá kes mam Karisito. Mái Karisito a mat suri git no gita atur páptai Tanián a Pilpil er ái Káláu a oror tari ngo na asosah i git mai kabin git ruruna.

Nagogon má oror

15 Má rang buhang, inái ina worwor be suri tatalen tan kálámul di lu mur on. Ngo aru kálámul diar lu worwor suri kesá táit, koran diar mángát suri táit erei ngo na ngorer, ki diara kápti kándiar kamkabat er nák dik. Má kápte kes na tah kusi kándiar oror erei ngo na bontai mul mam te táit.
16 A ngorer mul mam Káláu, kápnate tah kusi kán oror. Ái Káláu a oror uri narsán ái Abaram má uri narsán kesi sumlahin. Buk Tabu kápate parai ngo a oror uri narsán marán i rang kopkom on, kápte. A parai kes sár, sálán ngo kes sár á kálámul, ái koner si Karisito.
17 A ngoromin á táit iau parai. Ái Káláu a longoi kán kamkabat mam Abaram mák oror ur singin ngo na kebeptai sang. Má namur, ngo ákte rah má i ahat i mar mai atul i sángul á bet, ái Káláu ák tari kán nagogon si Moses. Mái sár nagogon er kápate tah kus palai kamkabat si Káláu er a longoi hirá mam Abaram. Ngo na han tah kusi kamkabat ngorer, ki ái Káláu ákte tah kusi kán oror. Mái sár ái Káláu káp a tini tah kusi kán oror.
18 Ngo ái Káláu a long artálár pasi kán kamkabat ur singin tekes kabin a mur i nagogon, ki kápate hut kabin i kán oror ái Káláu. Ngorer kápte a asosah i Abaram kabin a mur arwat pasi nagogon. Auh, ái Káláu a asosah sár i Abaram kabin ái sang a oror ngo na longoi ngorer.

3:8: Tgk 12:3; Rom 4:3, 16 **3:10-12:** Him 18:5; Nag 27:26; Aba 2:4; Gal 2:16 **3:13:** Nag 21:23; Rom 8:3 **3:16:** Tgk 12:7 **3:17:** Kal 12:40 **3:18:** Rom 4:14 **3:19:** Apo 7:38; Rom 5:20

19 Má suri dáh ái Káláu a tari nagogon? Nagogon a hut suri matananu da tirwas on, má nagogon na inngas tari si di ngo di longoi sápkin tatalen. Má kápnate tur áklis. A tur i án mudán sár pang i pákánbung er ái Karisito a hut, ki ákte rah má. Ái Karisito ái á sumlahin ái Abaram er ái Káláu a oror pagas suri ngo na hut. I pákánbung ái Káláu a tari nagogon, a tu tari sár singin boh angelo, kán tan tám him, má dik alsai ur si Moses, koner a katbán kálámul, mái Moses a kipi mák tari singin matananu.

20 Ái sár i pákánbung ái Káláu a oror ur si Abaram, kápate mulán tari singin katbán kálámul, kabin kán oror kápte ngo táit diar ái Abaram diar ngurkai suri ngorer nák mon i tekesi kálámul na tangan diar mai. Ái Káláu masik sár a oror, má ngorer ái Káláu sang a tu ekesi oror nokwan ur si Abaram.

21 Má i pákánbung ái Káláu a tari nagogon si Moses, ngádáh? A sálán ngo nagogon a tur palai kán oror? Auh, kápte kápte sang! Ngo na mon i tekesi nagogon a artálár suri na aliu pasi matananu, ki ngorer ái Káláu na mák anokwa pas di ái rung di mur arwat pasi nagogon erei.

22 Mái sár nagogon kápate arwat! Buk Tabu a parai ngo matananu no i naul bim di lu longoi sápkin tatalen má sápkin a kátlán i di. Ái Káláu a holhol taru ngorer suri na asosah i di kabin di ruruna, má ngorer ái Káláu a long artálár pasi kán oror er a asosah i di ái rung di ruruna i Iesu Karisito.

23 Tungu i pákánbung lain arbin sur Iesu Karisito kápate tur talas be, gim á tan Iudáiá gim kis i lalin nagogon si Moses ngorer i tan kálámul di kis i rumán batbat kalar má kápte di arwat suri da paklai. Má gim kis ngorer pang i bung ái Káláu a inngasi tatalen án ruruna.

24 Má ngorer nagogon a kángim tám ololoh mák tus inngas tari sál si gim uri narsán ái Karisito. A longoi ngorer suri gima nokwan i mátán ái Káláu tili ruruna sár.

25 Ái sár onin tatalen suri ruruna ákte tur talas má, má kápte mul gima kis i lalin tám ololoh erei.

Kabin gam ruruna, gam rang natun ái Káláu

26 Kabin ákte hut ái Iesu Karisito, má gam no gamá ruruna on, gam á rang natun ái Káláu.

27 Má gam no erei gamáte inngasi kamu ruruna i Karisito má gamáte kipi arsiu, gamá kes mam Karisito. Wa gamáte kis i Karisito, má ngorer ninsin i gam ák lu ngoro ninsin ái Karisito sang.

28 Mái Káláu kápate wáswás puar i gam ngo gam kakun Iudáiá ngo rung tili risán, ngo gam tám toptop ngo konom, ngo sinih a káláu ngo wák. Ái Káláu a iang talum gam no gamá kes sár á mát mam Iesu Karisito.

29 Má kabin gam kes mam Karisito, gam á bos rang kopkom muswan i Abaram, má ngorer gama otoi bos arasosah er ái Káláu ákte oror pagas mai ur singin.

4

1 A ngoromin. Gamáte talas uri tatalen er suri kalik a apepei ái kákán suri na otoi tan minsik si kákán. A támin ngo namur na top i minsik si kákán, mái sár pákánbung kalik er a gengen be, a ngorer i kesi toptop a kis i lalin kán pakpakta.

2 Kákán kalik er a ilwa pas te kálámul suri da mákmák i kalik má ololoh i kán tan táit. Má namur a lu maras hanhan i kalik er átik i bung ái kákán ákte put tari suri ái sang má na kátlán tan minsik ái kákán a rusan tari singin.

3 Má git mul ngorer. Tungu bos turngan er di kátlán besang i naul matmatngan pokon di kabat git má git kis i lalin kándi nagogon ngorer i kalik a kis i lalin tám ololoh a ilwa pasi ái kákán. Má nagogon er a kátlán i git ngorer i kálámul pakta a kátlán i kán tan toptop.

4 Má namur ngo ák hut má i pákánbung ái Káláu ákte put tari, ái Káláu a dos pala Natun tili narsán sang uri naul bim. Kesi wák a káhái, má a lu marmaras hanhan i lalin nagogon si Moses.

3:21: Rom 8:2-4 **3:23:** Gal 4:3 **3:24:** Rom 10:4 **3:26:** Ioa 1:12 **3:27:** Rom 6:3 **3:28:** Rom 10:12 **3:29:** Rom 4:13 **4:3:** Kol 2:20 **4:4:** Ioa 1:14; Rom 1:3

5 Mái Káláu a dos palai ngorer suri ák hul
asengsegeng pas git tili lalin nagogon. A
longoi ngorer suri ái Káláu Kákán a sáras
pas git mák patak pas git gitá rang natun
má.
6 Má kabin gam rang natun ái Káláu, ái
Káláu ákte tarwai Tanián a Pilpil uri bál
gam, má ái sár á Tanián sang er a kis i
Natun, má onin a kis i git mul. Má Tanián
a tangan git má gitá lu bin uri narsán ái
Káláu ngo, "U, Kakang, kak Tata!"
7 Má pasi á ngorer, kápgamte tan tám
toptop mul, kápte. Gamáte sengsegeng
má, pasi gamá rang natun sang ái Káláu,
má ngorer gama otoi tan táit a para páksi
ngo na ur káián rang natun.

Ái Paulo a konngek suri bos Galatiá

8 Tungu kápgamte mánán be i Káláu,
má gamá kis i lalin bos turngan, wa bos
angagur án káláu sang, má di kabat gam.
9 Mái sár onin gamáte mánán má i Káláu,
ki ina parai ngoromin ngo ái Káláu ákte
mánán i gam, ngorer ákte kamu Káláu má!
Má ngo gama tapriu kaleng uri tan mulán
táit ngorer suri agasgas pasi bos turngan,
wa a tu wáráh sár má kápnate tangan
gam. Suri dáh gam nem i kaleng ngorer?
Ngádáh, gam nem ngo da bali kabat gam
mul má gamáng kis án toptop si di ngoro
tungu?
10 Kápte ngo gam tan kakun Iudáiá suri
gama mur i kándi tatalen. Mái sár gamáte
turpasi mur i bos tatalen tili bungán
aunges, má suri pátpát mátán i bos longsit
er di lu longoi suri akiláng i kalang má taul
mas má hutngin bet.
11 U, rang buhang, iau konngek mam
gam bul kabin iau lala songsong pas gam
má siari a tu wáráh gut á kak him!
12 Mákái! Tungu iau main narsá gam,
kápgamte lu mur i tatalen kán tan Iudáiá,
má iau mul káp iau lu mur on. Má ngorer,
rang buhang, iau lala sung gam ngo gama
mur i kak tatalen sár má koion gama mur
i di.
Gam lain keksa iau erei iau kis tiklik
mam gam.
13 Gam mánán ngo iau sasam i bung erei
iau mulán hut narsá gam, má ngorer iakte
tapam ur main i kamu bos malar suri ina
liu alari kak sasam má iak arbin mul narsá
gam.
14 Iau lala sasam i bung erei, má ngorer
iak tari taun narsá gam. Ái sár kápgamte
kankansa iau ngo mikmikwa iau. Kápte.
Gam árár pas iau ngoro kesi angelo si
Káláu ngo ngorer gama longoi ngoi mam
Iesu Karisito sang.
15 Gam lala hol pas iau má gamá lain
belbelken i iau. Iau hol on ngo gama
bilwak palai kodil mát gam gut uri tangan
iau suri inak mákmák kuluk. A lala gas i
bál gam mam iau i pákánbung erei, ái sár
onin kápte. Aiá má kamu gasgas onin?
16 Ngádáh, kabin iak para aposoi leng-
wen i mát gam, ngorer iang kurtara uri
narsá gam?
17 Ái rung er di parai lite aratintin narsá
gam má ding kaiang pasi ngo lain arbin, di
tu lala abálbál pas gam sár uri narsá di, má
kápnate tangan gam. Di nem sár suri da
tim purwa gam alar gim, ngorer di ri suri
talka pas gam má gamáng kákir namurwa
di.
18 Má ngo na kuluk á táit di abálbál pas
gam mai, ki a kuluk ngo gama mur on.
Má ngo gama longrai a sák, ki koion. Kak
inau minái na lu tangan gam i bung iau lu
kis mam gam má bung mul iau bokoh alar
gam.
19 Gam ngoro rang natung sang. Wák
a ngángrakak a áslai lala rangrang suri
pátum má na káhái kalik. Má iau mul,
na rangrang i lulung si gam pang i bung
gama kaleng uri narsán ái Karisito masik
má ninsin sang na lu pakpakta hanhan i
kamu liu.
20 Iakte lala wor uri gam on á buk minái
kabin a ser i kak hol suri dánih ina longoi
uri tangan gam. Kak lala nemnem ngo ina
kis tiklik mam gam á inái suri gita mákmák
arsuar má lain wornai suri nák talas.

Tohtohpas mam Agar mái Sara

21 Te tili gam sang di nem suri kis i
lalin nagogon si Moses. Má ina gálta gam
ngoromin. Gamáte talas má suri táit a
parai ái Moses i buk án nagogon? A parai
ngoromin.

4:6: Rom 8:15-17 **4:10:** Rom 14:5; Kol 2:16

22 Erei i Buk Tabu ái Moses a le on sur
Abaram ngo ái Abaram a tám i aru i kalik
án káláu. Kesá natun a káhái ái Agar,
ngisán ái Esimael. Má kes a káhái ái Sara,
má ngisán kalik er ái Aisak. Ái Agar a wák
án toptop sár, mái Sara kápte. Ái Sara kán
wák muswan ái Abaram.
23 Ái Esimael, koner a páng tili wák án
toptop, a páng ngorer git lu páng ngoi á
git. Mái Aisak, natun á wák muswan si
Abaram, ái a páng kabin i oror si Káláu
narsá Abaram.
24 Ngoromin ina taswai ngoi á aru wák
erei. Diar tur suri aru kamkabat ái Káláu
a kápti. Kesá kamkabat ái Káláu a tari
iamuni pungpung á Sinai i balis á Arabia.
I pákánbung er ái Káláu a tari nagogon
si Moses. Mái Agar er wák án toptop, a
arwat mai kamkabat min. Wák án toptop
ngo na mon i natun, ki kalik er kápate
sengsegeng. A kis án toptop mul ngoro
mámán. Má a ngorer mul á kamkabat
minái kabin a obop rung di mur on uri
lalin nagogon. A ngoro di kis án toptop
singin nagogon kabin nagogon a kátlán i
di.
25 Má a támin ngo te sang di utngi Sinai
ngo "Agar" kabin ái Moses a kipi nagogon
tili pungpung er. Mái Agar a tur mul suri
bimán rum á Ierusalem onin, kabin rung
di kis á Ierusalem di kis ngoro tan tám
toptop i lalin nagogon.

26 Ái sár ái Sara, kán wák muswan ái
Abaram, a tur arwat mai kamkabat er ái
Káláu a longoi mam Abaram. Kamkabat
er a but pas tili oror si Káláu sang, má
namur ái Iesu a kápti mai dárán. Ái
Sara kápate kis án toptop, má ngorer rang
natun mul di sengsegeng. Mái Sara a
arwat mul mai hutngin Ierusalem ami
bát. Bimán rum erei, ái á malar muswan
káián rung di ruruna, má di no di lu kis on
di sengsegeng sang.
27 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo

"Á iáu u koros, káp u tini kákáh,
una laes!
Kápte be u ngángrakak,
mái sár una bin mai parmat urami
bát!
Kam pup ákte táu alar iáu má,
ái sár rang natum na marán sorliwi
rang natun wák kán pup er besang i
narsán!"

28 Má rang buhang, gam ngoro Aisak.
Gam rang natun ái Káláu kabin i oror si
Káláu.
29 Hirá kalik er a páng tili wák án toptop,
a lu pilgutái kalik a páng mai artangan
káián Tanián a Pilpil. A ngorer mul onin.
Ái rung er di kis i lalin nagogon di nem
i lam bengta rung di sengsegeng alari
nagogon.
30 Gama hol tangrai worwor tili Buk
Tabu er a parai ngoromin, "Una dos palai
wák án toptop er mai natun, kabin kalik
er kápnate otoi kam te mahal. Ái kalik er
a natun i kam wák muswan, ái masik sár
na otoi kam tan táit." Má ngorer a talas
uri narsá git ngo ái rung di toptop singin
nagogon, kápdate otoi lain arasosah ái
Káláu a oror mai uri narsá Abaram.
31 Má ngorer, rang buhang, kápte ngo git
rang natun wák án toptop. Git rang natun
wák muswan er a sengsegeng.

5

Ái Karisito ákte asengsegeng pas git alari nagogon

1 Áá, ái Karisito ákte asengsegeng pas git
alari nagogon, má ngorer git má te sen-
gsegeng muswan! Má pasi á ngorer gama
butatur kuluk na káp má tekes na kápti
suk án nagogon iatung i amu pogong!
2 Gama mákái! Iau Paulo iau akeng i
gam ngoromin. Ngo tekes tili gam na bál
pas rung er di lu kut aririu suri da kuti,
ki ngádáh má na ngoi á táit a longoi ái
Karisito? Kápnate tángni, na tu táit bia sár
uri narsán!
3 Má iau akeng i gam mul á gam gam
hol on ngo da kut aririu i gam! Ngo tekes
na longoi ngorer, nagogon na tinákum uri
narsán suri na mur i kunlán nagogon si
Moses.

4:22: Tgk 16:15, 21:2 **4:23:** Rom 9:7-9 **4:26:** Eba 12:22; Apa 21:2, 10 **4:27:** Ais 54:1 **4:28:** Tgk 15:4-5; Rom 9:7 **4:29:** Tgk 21:9-10; Ioa 8:35

4 Ái sinih a tohoi suri na mur i nagogon
si Moses suri ái Káláu na wás pasi ngo ákte
nokwan uri mátán, kálámul er ákte tubán
tah kus palai sang alar Karisito, kabin
nagogon a tur palai lain artangan er si
Káláu a lu tar bia on.
5 Mái sár a lite uri gim sang. Tanián a
Pilpil a adikái kángim ruruna sur Káláu
ngo na anokwa pas gim uri mátán, má
ngorer gimá lala ngangai suri bung er ái
Káláu na arbin talas ngo ákte anokwa pas
gim kabin gimáte ruruna i Karisito.
6 Iau parai ngorer kabin git kes mam
Iesu Karisito, má ngorer ái Káláu kápate
mákái kálámul ngo dikte kut aririu on ngo
kápte. Auh, kut aririu kápate támin táit
uri narsán ái Káláu. Tukes sár á táit a
támin uri narsán, má a ngoromin. A tirwai
bál kálámul suri na mákái ngo a ruruna
tus i Karisito pasi ák mon i kán armámna
narsán matananu.

7 Tungu gam lain ruruna má mur i
worwor si Káláu. Má sinih ákte bat kári
kamu lain láklák erei?
8 Ái Káláu ákte kilkila pas gam suri gamá
káián má. Má kálámul a lam bengta gam
alar Káláu, ái Káláu kápate tarwai uri
narsá gam.
9 Gama ololoh kuluk suri angagur án
aratintin erei, kabin na sinim i gam no
ngorer i mudán yis di argemwai turán
palawa má ák sut.
10 Mái sár ái Káláu a arakrakai i iau má
iak ruruna mul i gam ngo kángit hol a
tukes, ngorer kápte gama teleh uri lite
sál. Má iau mánán ngo ái Káláu na atri
nagogon uri kálámul er a atius i kamu hol.
Káksiai ngo a kálámul pakta ngo kápte, ái
Káláu ákte obop páksi rangrangas ur on.

11 Má rang buhang, ngádáh sur iau? Te
erei narsá gam dikte parai ngo iau lu arbin
mai kut aririu, be? Auh, kápte. Ngo a
támin á erei, ki tan Iudáiá da laes kunán.
Ái sár, a talas uri narsá gam ngo tan Iudáiá
kápdite laes mam iau, wa di mikmikwa
iau má dik tiptipar i iau kabin iau arbin
mai kubau kus sár, má kubau kus a lala
tokoi bál di.
12 Má ina parai ngoromin si di ái rung di
hol on ngo da agasgas pasi bál ái Káláu mai
kut aririu. Ngo a gas i bál ái Káláu mam
di ngo di kut aririu sár, ki a kuluk ngo da
puras palai katlán los di koran má bál ái
Káláu nák lala laes taladeng mam di!

Wán Tanián má nemnem káián kápán páplun

13 Má rang buhang, ái Káláu ákte kilk-
ila pas gam suri gama sengsegeng alari
bos nagogon si Moses. Má kabin gamáte
sengsegeng má, koion gama hol on ngo
gama sengsegeng utliu uri sápkin tatalen
sang. Ái sár gama han utliu uri tatalen án
artangan arliu mai armámna.
14 Gama longoi ngorer kabin bos na-
gogon no si Káláu, a tikbut tili kes sár á
nagogon ngoromin: “Una mámna turam
ngorer u mámna kalengna iáu sang.”
15 Má ngo gama tungai arngas arliu i
gam má ot bilingna gam ngorer i tan pap,
gama han sák no! Gama ololoh kuluk na
mák amosrah i gam!
16 Má iak parai ngoromin si gam. Gama
láklák i sál Tanián a Pilpil a apislai uri
kamu hol, má ngorer káp gama te tar gam
uri nemnem káián kápán páplun.
17 Kesi risán bál git kápate nem i longoi
táit a kuluk. A kákir suri longoi nemnem
káián kápán páplun sár. Mái sár Tanián a
ri suri longoi táit a kuluk. Má ngorer diar
artalka arliu i diar. A ngoro aru kálámul
diar taltalka bus imi bál git. Tanián a puai
risán bál git a nem i longoi sápkin, má risán
bál git er a puai nemnem káián Tanián.
Aru risán bál git diar balbal kurtara arliu,
má ngorer táit u hol on ngo una longoi,
kápte má u long artálár pasi.
18 Má ngo gama láklák i sál Tanián a
Pilpil a apislai uri kamu hol, ngorer na-
gogon kápnate kátlán i gam mul. Káp una
te lala holhol suri nagogon, kabin táit u
longoi a but pas si Káláu.
19 A talas muswan sang á táit a lu longoi
á nemnem án kápán páplun. A ngoromin:
longoi sápkin mai wák kán lite,

5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15 **5:9:** 1Ko 5:6 **5:10:** 2Ko 11:15; Gal 1:7 **5:13:** 1Pe 2:16 **5:14:** Him 19:18; Rom 13:9
5:17: Rom 7:15-23 **5:19:** 1Ko 6:9-10

má durwán hol a talkai kálámul suri
longoi sápkin mai wák,
má sursur suri longoi sápkin,
20 má lotu uri narsán angagur án káláu,
má tatalen án wah,
má kurtara arliu,
má arngangar,
má bálsák uri lite,
má tatalen án togor,
má tatalen án sáráhung,
má kis arsagil uri toltolom boh,
má mur i angagur án aratintin,
21 má kon suri táit káián lite,
má bau mai dan rakrakai,
má bau mai wakwak tangrai lol malar,
má te táit mul ngorer a sák.
Inak bali akeng i gam mul ngoro tungu iakte parai, ngo ái rung di lu longoi matngan ngorer kápdate kusak uri lolsit si Káláu.
22 Ái sár ngo gita mur i nemnem káián Tanián, ki minái á tan wán Tanián kángit liu na kip auti:
tatalen án armámna,
má gas i bál,
má matau imi bál,
má kis pau,
má artangan mai armámna,
má longoi lain tatalen ur singin lite,
má muswan suri kán talar,
23 má tatalen án agengen pasi sang,
má kátlán kalengnai sang.
Kápte kesi nagogon na tur kári kálámul a longoi matngan ngorer.
24 Ái rung di tili Iesu Karisito, a ngoro dikte long pasi risán bál di er a lala kákir suri sápkin ninsi di, má dikte bás páptai uri kubau kus ák mat má.
25 Tanián a Pilpil a aliu git, má ngorer gita sakpap namurwai kemen Tanián sang.
26 Má koion gita tubán hol apakta pas git sang alari kes, má koion gita tok angarngari rang tur git, má koion gita bálsák mam di suri kándi lalain táit.

6

Gita artangan narsán lite kálámul

1 Má rang buhang, ngo ákte tur talas á tekes tili gam a longoi sápkin, ki á gam erei Tanián a kátlán muswan i kamu liu, gama han uri narsán kálámul er má gamák anokwai mai tatalen án arabálbál. Má gam sang gama ololoh i gam keskeskes na káp pur mul i tekes uri sápkin.
2 Má ngo tekes tili gam a áslai tilik tinang ngo konngek, koion gama tu mák atri mai kán taun, kápte. Gama tángni sang, má ngorer gama long arwat pasi arardos si Karisito.
3 Ngo tekes a hol on ngo ái má, má ák hol apakta on, kán hol a agur kalengnai sang.
4-5 Keskeskes sang a mon i kán talar suri longoi, má ái sang na long artálár pasi. Má ngorer keskeskes sang na tirwa kalengnai kán him a kuluk ngo a sák, má koion na toh arwat i kán him mai káián lite. Má ngo kán him a kuluk, ki ngorer kálámul er na gas i bál sár suri táit a longoi.

6 Mái sár koner a atintin gam suri worwor si Káláu, kán talar á erei, má gama soa lim kosoi táit gam longra pasi mai artangan uri narsán.

7 Koion gama ngul sur Káláu. Kápate artálár ngo gama agurái. Gam talas ngo tám himhimna a lu soso, ki namur na il pasi wán táit a soi.
8 Ngorer koner a soi ninsin uri agasgas pasi risán bál er a nem i sápkin, namur na il pasi hiru áklis singin sápkin risán bál erei. Ái sár ái koner a soi lain tatalen suri agasgas pasi Tanián, ái na il pasi liu muswan er a kis áklis singin Tanián sang.
9 Má gita tunga so áklisnai lain tatalen, má koion gita merok kunán, kabin namur na mon á pákánbung gita il pasi wán i kángit songsong ngo káp gita te puplir.
10 Má ngorer, i pákánbung git mák pasi sáhár kán kes, ki kángit arliwán suri tángni. A kuluk ngo gita artangan narsán matananu no, má gita lala sangar i tangan rung er di ruruna mul i Karisito ngorer i git, kabin git aratámán no sár mam Káláu.

Arahrahi worwor

5:24: Rom 6:6; Kol 3:5 **5:26:** Pil 2:3 **6:1:** Mat 18:15 **6:2:** Rom 15:1 **6:4-5:** Rom 14:12 **6:6:** 1Ko 9:11, 14 **6:7:** Rom 8:13

11 Má turpasi i kuir minái, gama mákái
tara mátán buk erei á iau sang iau le on
mai limang.
12 Ái rung er di kákir suri da kut aririu
i gam, di hol pas di sár. Di nem ngo
tan Iudáiá da para agas di kabin di mur
i nagogon án kápán páplun, má dik parai
ngo kut aririu a kuluk kabin di matai
arabilbiling singin tan Iudáiá. Ngo da
han arbin ngo, "Ái Karisito di bás páptai
uri kubau kus mák mat, má ngorer gita
ruruna on sár suri gita nokwan uri mátán
ái Káláu," ki ngorer tan Iudáiá da mos má
dák abilbilingna di.
13 Ái rung er di tu nem sár i parpara
agas singin kálámul suri dikte kuti kápán
páplun i gam. A támin ngo dikte kut di
tungu, ái sár di sang kápdite lu mur arwat
pasi nagogon er di sángwái. Má ngorer,
suri dáh di kákir sur gam ái rung tili risán
ngo da kut aririu i gam?
14 Áá, rung er di nem suri apakta pas
di sang. Mái sár á iau, káp ina te apakta
pas iau suri tekesá táit. Ái sár ina apakta
pasi kángit Konom Iesu Karisito suri a mat
iamuni kubau kus. Má kabin suri kán
minat, iau mul iakte mat alari tatalen án
naul bim, má tatalen án naul bim ákte mat
alar iau.
15 Uri mátán ái Káláu, kápate mákái
kálámul ngo dikte kut aririu on ngo kápte,
kabin kut aririu kápate támin táit uri
narsán ái Káláu. Táit a támin sang uri
narsán a ngoromin, ngo ái Káláu ákte
anokwa pas git má gitá hutngin akaksim
si Káláu.
16 Má sur rung er di láklák namur-
wai kak worwor ngorer, di sang á Israel
muswan si Káláu, má iak sung Káláu suri
na tari si di á matau má armámna.
17 I kápán páplun i iau a mon i bunrán
iriris kabin i lain arbin, má a inngasi ngo
iau toptop si Iesu, má ái á kang konom.
Má ngorer iau akeng i di ái rung di nem i
soksok iau ngo koion da bali longoi ngorer
mul!
18 Má rang buhang, iau sungi kángit
Konom Iesu Karisito suri na tari kán lain
artangan ur si gam. A támin muswan.

6:15: Gal 5:6; 2Ko 5:17 **6:17:** 2Ko 4:10

Buk ái Paulo a le on uri narsán bos tám ruruna á EPESO

Worwor táil

I kán áruán láklák ái Paulo, a mulán hut á Epeso mák soi lain arbin (Apo 18:18-21), má a kaleng mul i kán átuil láklák (Apo 19:1-20:1). Buk minái a para talsai suri bos arasosah ái Káláu a tari si git á bos tám ruruna kabin git kes mam Karisito (Epe 1:3-14). Ái Káláu ákte kára pas git (1:4), ákte patak pas git (1:5), ákte hul asengsegeng pas git (1:7), ákte pah palai kángit sápkin tatalen (1:7), má ákte tar kalar git mai Tanián a Pilpil (1:13-14) suri inngas tari ngo gita otoi tan lalain arasosah (1:11, 1:14). Mái Káláu a aliu git ngorer suri parpara agas na ur káián masik (1:6, 1:12, 1:14). Io, má ngorer ái Paulo ák sung suri git á bos tám ruruna giták mánán tumani matngan araliu minái káián ái Káláu (1:15-23). Til hirá git kis i lalin kángit sápkin tatalen, mái sár ái Káláu a mámna git (2:1-7). Má ái sinih a ruruna i Karisito, ái Káláu na tabar bia on mai araliu. Má a parai mul ngo kápte kes a arwat suri na songsong pasi araliu si Káláu (2:8-10). Tungu, git er kápgite kakun Iudáiá git kis tepák alar Káláu, mái sár kabin i táit a longoi ái Karisito, áng kabat arsakta git er git tili risán tiklik mai tan Iudáiá má gitá kesá kepwen kálámul onin (2:11–3:13). Ái á lala támin táit sang, má a kis punpunam i marán bet (3:3-6), mái Paulo ák sung ngo gita arwat suri mánán ilmi lain armámna minái káián ái Karisito (3:14-21). Má ngo ái Káláu ákte aliu git ngorer, a kuluk ngo kángit tatalen na arwat mai kángit hutngin liu (4:1–6:20). Gita mák ilmi ngo git tukesi kápán páplun mam Karisito (4:1-16), má ngorer gita áksá pasi kángit hutngin liu (4:17-32). Gita liu i talas (5:1-20), má gita lu kuluk mai kángit tan wák ngo kángit tan pup, má gita lu kuluk mai rang nat git má rang mám git má rang kák git, má gita lu kuluk mul mai rung di lu táilna git má mai kángit bos toptop mul (5:21–6:9). Má suri arahrahi kán worwor, ái Paulo ák rakrakai i parai ngo gita áksá pasi kángit bos mermer án arup tilami si Káláu ngorer i kesi tám arup, suri giták arup mai bos sápkin tanián má giták suka bámia di má giták sámtur dik alari bos sápkin (6:10-20). Kábutkis i buk minái a ngoro minái, ngo git á bos tám ruruna gita liu arwat mai lain araliu káián ái Káláu er ákte tari si git er git ruruna i Karisito.

1 Buk minái iau Paulo iau siri, iau kesi apostolo si Iesu Karisito kabin i nemnem si Káláu ák ilwa pas iau. Iau le i buk min uri narsá gam á bos matananu si Káláu ada i malar á Epeso, á gam erei gam kes mam Karisito má gam lu muswan uri narsán.

2 Artangan má bál matau kándiar ái Káláu Kák git mái Konom Iesu Karisito, na kis tiklik mam gam.

Arasosah uri tángni tanián kálámul

3 Parpara agas ur si Káláu, koner a Káláu káián kángit Konom Iesu Karisito má a Kákán mul. Kabin git kes mam Karisito, ái Káláu ákte asosah i git mai bos arasosah no tilami bát suri na tángni taniá git.

4 Hirá sang i pákánbung kápte be a aksimi naul bát má naul bim, ái Káláu ákte kára pas git suri gita kes mam Karisito má ngorer gita káián sang ái Káláu. Má pasi á ngorer, gita pilpil má nokwan pagas uri mátán.

5 Kabin a mámna git, ái Káláu ákte hol pagas i git ngoromin. A hol taru ngo ái Iesu Karisito na mat sur git, má tili kán minat, ái Káláu na patak pas git giták rang natun sang. Má táit min a hut tili kán ásásla má kán nemnem.

6 Gita para agas Káláu suri kán tilik lain artangan uri narsá git er ákte tabar bia i git mai kán Kalik alal!

7 Kán tilik artangan ái Káláu a káng ungleu uri narsá git, má ngorer a pah palai kángit sápkin mai dárán ái Natun er a hul asengsegeng i git.

8 Má artangan er ákte urai uri git a lala pakta taladeng mák tuan sorliu sang. Ái

1:1: Apo 18:19-21, 19:1 **1:3:** Epe 2:6 **1:4:** Ioa 15:16 **1:5:** Ioa 1:12 **1:7:** Epe 2:7; Kol 1:14

Káláu a polon á hol sang má kán mánán a talas suri tan táit no.
9 Má ngorer a apilwasi kán holhol taru a bál konmi til tungu, má onin ákte para aposoi ur si git. Má on á kán holhol taru er, ái Káláu a mur i kán nemnem sang mák tarwa Karisito suri long artálár pasi.
10 Má namur, ngo ákte artálár i pákánbung, ái Káláu na arahi kán holhol taru má nák pam talum noi bos akaksim uri lalin i Karisito, bos táit tilami naul bát má til main i naul bim mul, má ái na lulngán i tan táit no.
11 Ái Káláu a longoi bos táit no suri dik tapam hut muswan ngorer i kán nemnem má kán holhol taru sang. Má kán holhol taru a ngoromin. A nem on mák hol pagas i gim ngo gima kán matananu sang, má ngorer a tarwa Karisito mák mat sur gim. A longoi ngorer mák adikái kán holhol taru, mái Karisito ák ngoro sál gim uri narsán ái Káláu, ki ngorer ái Káláu a ilwa pas gim gimá kusak uri kán mát sang.
12 Má ngorer gim á bos mulán kálámul suri atri kángim ngangai i Karisito. Mái Káláu a longoi ngorer suri gima para agasi sang má para talsai ngo ái Káláu a tuan kuluk pala!
13 Má a ngoi mul sur gam. Gamáte longrai á pinpidan a támin, wa lain arbin sang, má gamá ruruna on má ák aliu pas gam. Áá, gamá ruruna i Karisito, má ngorer ái Káláu a akiláng i gam ngo gam á rang buhán sang er ák tari si gam á Tanián a Pilpil ngorer ákte oror pagas mai.
14 Tanián a Pilpil, ái ái Káláu a tar kári mai suri gita mánán tumran on ngo tan arasosah ái Káláu ákte oror pagas mai ngo ur káián kán matananu, tan táit er na hut muswan sang. Má git mákái ngorer má gitá mánán sang ngo ái Káláu ákte ulát git alari kángit kis án kamkabat má gitá sengsegeng má! Gita para agasi sang má para talsai ngo ái Káláu a tuan kuluk pala!

Kán sung ái Paulo

15-16 Kabin i tan táit no er ái Káláu ákte longoi suri kán matananu, iau lu balbal ot kuluk uri narsán sur gam. Tungu iakte longrai sur gam ngo a mon á kamu lala ruruna i Konom Iesu má gamá lu lala mámnai bos matananu si Káláu. Má turpasi i pákánbung erei ák pang onin, káp iau te lu ráu pala gam i kak tan sung.
17 Iau lu sung Káláu, wa Káláu káián kángit Konom Iesu Karisito, má ái á Kák git a tuan alal. Iau sungi suri na asosah i gam mai Tanián, suri na tari polon á hol si gam má na aposoi támin sur Káláu narsá gam, má ngorer gamák mánán muswan i Káláu.
18 Iau sungi suri na atalsai kamu hol gamák talas. Má ngorer gama mánán pasi dánih á ngangai er ákte kilkila pas gam ur on, má gama mánán pasi tan arasosah a tuan kuluk sang er ákte oror taru mai ur singin kán matananu.
19 Má gama mánán pasi mul i kán rakrakai a tuan pakta sorliu mák lu tangan git á bos tám ruruna. Kán rakrakai min a lu him i git, ái á tilik rakrakai sang
20 er a aptur kalengna Karisito mai alari minat mák aksimi i risán mingin ami bát.
21 Mái Karisito imi má a tiling konom, má a ninir i ngisán sorliwi bos tátáil má bos rung a mon i kándi rakrakai main i naul bim má iamuni naul bát mul. Má tilik ngis a kipi a pakta sorliwi tan ngis no til onin má tili bos pákánbung er namur.
22 Ái Káláu ákte rusan tari tan táit no uri lalin keken ái Karisito, mái Káláu a tar Karisito si git á boh tám ruruna suri nák lulngán i git.
23 Git boh tám ruruna git á páplun, mái Karisito ái á lulngán i git. Ái Karisito a hau kunlán kabin i git á boh tám ruruna. Má tan táit no sang a hau kunlán kabin i Karisito.

2

Ái Káláu a aliu pas git gitá kes mam Karisito

1 Tungu besang, taniá gam kápate liu kabin gam lu mur i sápkin sár má káp gam tini taram i Káláu.

1:9: Rom 16:25 **1:10:** Kol 1:16, 20 **1:11:** Rom 8:28-29 **1:14:** 2Ko 1:22 **1:17:** Kol 1:9 **1:19:** Kol 1:11 **1:20:** Sak 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12 **1:21:** Kol 1:16, 2:10 **1:22:** Sak 8:6 **1:23:** Rom 12:5; Epe 4:10, 15; Kol 1:18 **2:1:** Kol 1:21, 2:13 **2:2:** Kol 3:7; Tit 3:3

2 I bung erei, gam lu murmur i sápkin
ninsin naul matmatngan pokon, má gam
lu taram singin koner a kátlán i bos sápkin
tanián iamuni armongoh, má ái má onin a
lu kátlán i rung er di abulbul i Káláu.
3 A támin ngo git no a ngorer sang i
kángit liu á tungu. Git lu long artálár pasi
ninsin kápán páplun, ngorer git murmur
i nemnem káián kángit holhol má káián
kápán páplun i git. Git longoi ngorer sár,
má ngorer rangrangas si Káláu na ian sang
i git ngorer na ian i tan kálámul no.
4 Mái sár, ái Káláu a lala káng mai
armámna, má ngorer a mámna git
5 i pákánbung taniá git kápate liu besang
kabin git kulkulut i Káláu. A mámna git
ngorer mák aliu pasi taniá git gitá kes
mam Karisito. Áá, ái Káláu a lala mámna
git mák tangan git er ák aliu pas git.
6 Má kabin git káián ái Iesu Karisito, ái
Káláu ákte apturi tanián i git tili minat. Má
tanián i git a erei i narsán ái Karisito di kis
tiklik, suri tanián i git na kátlán tiklik mai
ami bát.
7 A longoi ngorer suri matananu er da
hut namur da mákái kán artangan má
armámna er a inngas tari si git i Iesu
Karisito ngo a tuan pakta sorsorliu sang.
8 Mákái! Araliu er gam otoi a hut tili ar-
tangan si Káláu kabin gam ruruna. Kápte
ngo wán kamu rakrakai. Ái sár ái Káláu a
tabar gam mai.
9 Áá, kápate hut tili kamu songsong,
kápte. A hut tili artangan sár si Káláu,
má ngorer kápate arwat ngo tekes na para
agas pasi sang ngo ái ákte liu kabin i lain
ninsin.
10 Ái Káláu a lu bal timan git má a aksim
git gitá kes mam Iesu Karisito suri giták
lu longoi lain tatalen sár, ngorer ái Káláu
ákte eran páksi tungu suri gita longoi.

Rung tili risán má tan Iudáiá di tukes sár

11 Gam erei gam bos rung tili risán,
gama akalengnai kamu hol uri kamu liu
til tungu. Gim á bos kakun Iudáiá, gimáte
kipi kut aririu má gam á kápte, má ngorer
gim mák asosih i gam ngo kápte gam
matananu si Káláu. A támin ngo kut aririu
ái á tatalen gim longoi uri kápán páplun i
gim sár, mái sár a akiláng i gim ngo gim
matananu si Káláu.
12 Má i pákánbung tungu gam kis kaplah
besang alar Karisito, gam á bos temes uri
narsán matananu Israel. Ái Káláu ákte
oror taru mam di mák atri kán bos kamka-
bat ur si di. Ái sár á gam káp kamu te kuir
on á oror má kamkabat er. Kamu malar
minái i naul bim, má kápgamte mánán i
Káláu, má káp kamu te ngangai mul suri
gama mákái te lain táit urada i táil.
13 Áá, tungu gam kis tepák. Ái sár onin,
gamáte kes mam Iesu Karisito kabin dárán
a sal mák mat, má ngorer ákte talka pas
gam ur pátum.
14-15 Ái Karisito, ái sang á kángit moloh.
Tungu gim tan Iudáiá má gam á tan rung
tili risán, git lu aramikmik arliu i git. Má a
mon á bat kus, wa nagogon sang si Moses,
a pangkus pala git uri aru i mát. Mái
Karisito ákte tari kápán páplun sang mák
mat, ki kán minat a longoi nagogon er ák
tu karusrusán sár, má ngorer ák sá arusái
bat kus er má gitá kes sár á mát. Áá, ái
Karisito a ahutngin pasi aru i mát er mák
amoloh i diar suri diará tukesá hutngin
mát mam Karisito.
16 Ái Karisito ák mat iamuni kubau kus
mák arahi kándiar aramikmik, mák pam
arsakta diar no uri kes sár á mát. A
longoi ngorer máng kip kalengna di no uri
narsán ái Káláu.
17 Ái Karisito a hut mák lu arbin mai lain
arbin er a káh auti moloh. A arbin uri
narsá gam á bos rung tili risán gam kis
tepák alar Káláu, má a arbin mul narsá
gim á bos Iudáiá gim kis pátum on.
18 Má kabin i táit a longoi ái Karisito, git
no git artálár suri tukes sár á Tanián na
tangan git má giták hut ami narsán ái Kák
git.
19 Má pasi á ngorer, kápte ngo gam
ngoro tan temes káp kándi te bim, kápte.
Gam kesá mát mai matananu si Káláu, má
gamáte arabuhán mam Káláu sang,

2:3: Kol 3:6 **2:4:** Rom 6:11-13 **2:6:** Kol 2:12 **2:9:** 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 **2:10:** Tit 2:14 **2:12:** Rom 9:4; Kol 1:21 **2:13:** Kol 1:20 **2:14-15:** 1Ko 12:13; Kol 2:14 **2:16:** Kol 1:20, 22 **2:17:** Ais 57:19 **2:19:** Epe 3:6 **2:20:** 1Ko 3:11

20 má gam ngoro rum si Káláu. Ái Iesu
Karisito, ái sang á kábutkis on á rum erei
ngorer i bos toros. Má bos apostolo má bos
tám worwor tus di ngoro pálkibán rum a
kis ami iátin toros.
21 Ái Karisito sang a kábutkis máng kip-
kip i rum ák rakai, má ái a atri iamuni ák
aptur ák rum a pilpil ur káián ái Káláu.
22 Má gam mul gam kes mam Karisito. Ái
Karisito ákte kip talum gam mam gim, má
git no a long git uri rum Tanián ái Káláu a
lu kis on.

3

Kán him ái Paulo narsán rung tili risán

1 Má kabin suri tan támin táit ái Káláu
ákte longoi mam git, pasi á ngorer iak
lu sung sur gam, á iau ái Paulo iau kis
i rumán batbat kalar kabin iau toptop si
Iesu Karisito má iak lu him suri tangan
gam ái rung tili risán.
2 Gamáte longrai má sur iau, má gamá
mánán ngo ái Káláu a mámna iau mák
ilwa pas iau suri ina longoi kak talar, má
ngorer ina tangan gam mai.
3 Ái Káláu a apilwasi kán holhol taru a
bál konmi til tungu, má ákte para aposoi
ur singing. Iakte kálik lu para talsai sár,
4 má ngo gama wásái er iakte le on,
ki gamák mák ilmi ngo iau mánán kuluk
i midán ái Káláu sur Karisito er a tur
punpunam tungu.
5 Til alhirá sang, ái Káláu ákte bál konmi
midán er tili holhol káián kálámul. Mái
sár onin Tanián ái Káláu ákte para aposoi
singin kán bos apostolo má kán tan tám
worwor tus.
6 Má midán er a punpunam tungu a
ngoromin. Gam ái rung tili risán, a mon
i kamu kuir mul tili tan arasosah si Káláu
tiklik mam gim á bos Iudáiá. Ái Káláu ákte
pam talum git no uri kes sár á páplun, má
na duk i gam mul á tan táit ái Káláu a oror
pagas mai ngo na tapam hut si di ái rung
di ruruna i Iesu Karisito. Tan táit no erei
na hut sang kabin gam ruruna i lain arbin.
7 Ái Káláu a ilwa pas iau má iak tám top-
top singin lain arbin. Kak talar án toptop,
ái á lain artabar si Káláu uri narsang, mái
Káláu a tari kán rakrakai singing suri ina
long artálár pasi kak talar.
8 Iau pulus iau ngo iau gengen i lalin bos
matananu no si Káláu. Ái sár ái Káláu ákte
kuluk mam iau er ák tari singing á kak
talar ngoromin, suri ina alsai lain arbin
narsán rung tili risán. Má lain arbin er
a para talsai si di suri tan arasosah si
Karisito a tuan kahkahlagit.
9 Má kesi kak talar mul suri ina worwor
talas suri ngádáh ái Káláu na himnai ngoi
á kán holhol taru nák hut muswan sang.
Ái Káláu Tám Akaksim, koner a aksimi bos
táit no, a kebeptai kán holhol taru suri áng
kis punpunam til alhirá sang.
10 A longoi ngorer suri onin, git á bos tám
ruruna gita kip auti kán toltolom holhol
ái Káláu. Má ngorer rung a mon i kándi
rakrakai ami bát mái rung di lu kátlán i di,
da mákái má dák mánán pasi ngo ái Káláu
a polon á hol sang.
11 Ái Káláu a longoi ngorer suri ák long
artálár pasi kán holhol taru a hol páksi
til alhirá, má onin ái kángit Konom Iesu
Karisito ákte mur arwat pasi sang.
12 Má kabin git kes mam Karisito má
gitáte atri kángit ruruna on, koion gita
mátut suri han pátum Káláu, ái sár gita
dangdang uri narsán sang.
13 Má ngorer, iau sung gam ngo koion na
tabureng i bál gam kabin i rangrangas iau
áslai sur gam, ái sár gama laes kunán.

Tan Epeso da mákái armámna si Karisito

14 Áá, kabin suri tan támin táit ái Káláu
ákte longoi, pasi á ngorer iau pur dirtapul
i mátán táil i Kák git má iak sung sur gam.
15 Mái Kák git sang, bos mát tili naul bát
má til main i naul bim, di sos tili akaksim
káián.
16 Áá, iau sung Káláu Kák git suri Tanián
a Pilpil na tari rakrakai si gam tili kán
tilik omobop án arasosah imi bat, suri nák
arakrakai i bál gam nák tur atu.
17 Má iau sung mul suri ái Karisito na
mon i bál gam má nák lu kis iatung on

2:21: 1Ko 3:16 **2:22:** 1Pe 2:5 **3:1:** Pil 1:7, 13 **3:2:** Kol 1:25 **3:3:** Epe 1:9-10; Kol 1:26 **3:6:** Epe 2:13, 16-19 **3:7:** Kol 1:25 **3:8:** 1Ko 15:9-10 **3:12:** Ioa 14:6; Rom 5:2 **3:17:** Ioa 14:23; Kol 1:23, 2:7

ngoro kán rum sang, kabin gam ruruna on. Iau sung ngo nirwán kamu ruruna na sisip nák duk i kán armámna, má kán armámna er na kábutkis on á kamu ruruna.
18 Iau sung ngo gam tiklik mai boh matananu si Káláu, gam no gama talas muswan sang suri armámna si Karisito, ngo a tuan tápál mák lala dol, má a tuan kahkahlagit sang uradi má a lala imi taladeng mul.
19 Má iau sung mul ngo gama áslai armámna si Karisito er a sorliwi matngan armámna no, má matananu kápdite arwat suri da mánán pasi. Áá, iau sung suri ngo gama mánán muswan i armámna erei, suri ái Káláu na akángái bál gam mai kán holhol má kán ninas má kán rakrakai mul.
20 Gita parpara agas uri narsán ái Káláu, koner a mon i kán rakrakai a lu him i git, má kán rakrakai erei a arwat suri long artálár pasi táit a sorliwi kángit holhol má kángit sung.
21 Git á tan tám ruruna til onin, mái rung er namur mul, á git git kes mam Iesu Karisito, gita lu parpara agas áklis uri narsán ái Káláu! A támin muswan.

4

Git tukes sár i páplun ái Karisito

1 Ái Káláu ákte kilkila pas gam má ákte para talsai suri kamu ninas na nokwan má na kuluk. Má ngorer á iau, iau kis be i rumán batbat kalar kabin iau talar mai him si Konom, iau sung gam ngo gama mur arwat pasi kán nemnem ákte parai.
2 Koion gama apakta pas gam, ái sár gama mur i tatalen án arabálbál má tatalen án kis pau. Rang tur gam er gam matai kándi ninas, gama tu bál konmi sár i kándi tatalen, má gama inngas tari kamu armámna narsá di.
3 Tanián a Pilpil a tari moloh, má moloh er a kabat tiklikna gam má gamá kesá kepwen mát sár. Má ngorer gama rakrakai suri kebeptai kepwen mát er gamák ekesi kis ngorer sang.
4 Git no á tan tám ruruna git sosopas uri kes sár á páplun, má kes sár á Tanián a Pilpil a kis, má kes sár á táit git kis án ngangai suri, er ái Káláu ákte kilkila pas git ur on.
5 Kes sár á kángit Konom, má kes sár á kángit ruruna, má git no git kip arsiu uri kes sár á sálán, ngo git káián sang ái Káláu.
6 Git marán sang, ái sár Kák git a tukes sár, má ái ái Káláu má kángit Konom mul, má a lu mon i git mák lu tangan git gitá long artálár pasi kán nemnem.
7 Git keskeskes, ái Karisito a tangan git mai alal án artabar suri ák arwat mai talar ákte tari si git.
8 A ngorer a parai i Buk Tabu sur Karisito ngoromin,

“A suka bámiai kán tan kurtara máng kabat di,
mák lam di uramuni sang,
má ák tari toltolom artabar singin kán matananu.”

9 Má dánih á sálán á worwor er a parai ngo, “A lam di uramuni sang”? A sálán ngo a mulán sosih uradi sang i kesá kuir idi tanglon bim.
10 Mái koner a sosih, ái sár ái koner a tapam mul. Má a tapam uramuni sang sorliwi armongoh suri naul bim má naul bát na tep mam Karisito.
11 Mái Karisito a tari toltolom artabar singin kán matananu ngoromin:
a tulsai him án apostolo singin te,
má te a tulsai si di á him án mánán tusi midán ái Káláu má parai singin kálámul,
má te sang, a tari si di á him án arbin talas mai lain arbin,
má te a tari si di á him án ololoh i boh tám ruruna,
má singin te a tulsai him án tari aratintin narsán matananu si Káláu.
12 A tari tan artabar erei suri tángni páplun ái Karisito, wa git á boh tám ruruna sang. Gita lu him mai arliu i git sang suri páplun ái Karisito na maras kuluk má nák rakrakai pagas.
13 Gita lu him ngorer pang i bung git á boh tám ruruna gita hau talum uri kes

4:1: Kol 1:10 **4:2:** Kol 3:12-13 **4:3:** Kol 3:14-15 **4:6:** 1Ko 12:6 **4:7:** Rom 12:3, 6 **4:8:** Sak 68:18 **4:9:** Ioa 3:13 **4:11:** 1Ko 12:28 **4:13:** Kol 1:28

sár á boh matananu, ngorer na kesá kepwen kángit ruruna má kángit mánán suri Natun ái Káláu. Má ngorer, gita mák ilmi ngo ákte matuk má i kángit hol, má kángit tatalen ákte arwat mai káián ái Karisito.
14 Má ngorer i bung erei sang, kápte gita kis mul ngoro tan gengen kalilik. Tan kalilik kápdite talas be suri aratintin ngo a kuluk ngo a sák. Má ngo tekesá kálámul a hut mák longoi wak narsá di mai hutngin aratintin, a tu agur pas di sár mák lam bengta di uri aratintin kápate nokwan, kabin kándi hol kápte be a tumran. Di ngorer sár i takup a bibialol iamuda i lontas i taul gus. Má git kápte, kabin erei na matuk sang i kángit hol, má kápte gita mur i angagur án aratintin.
15 Ái sár kángit liu na pámpur i támin sur Káláu má tatalen án armámna arliu, má ngorer kángit ninas na marmaras hanhan uri kán matngan ninas ái Karisito, ái koner a lulngán i git.
16 Áá, ái Karisito a lulngán i git, má git á páplun sang. Má i lalin kán ololoh a lu kátlán i bos kalkuir páplun dik sosopas talum, má irwatin a lu top páptai tan sosopas ák lu kes on mák lu tur dik i páplun. Má ngo git á bos kalkuir gita him kuluk sang, ki páplun ái Karisito no na lu marmaras má nák tur rakrakai má náng káng mai armámna.

Kándi hutngin ninas ái rung di káián ái Karisito

17 Má inái iau sung gam i ngisán ái Konom má iak akeng i gam mul ngoromin. Turpasi onin, koion gama tunga liu ngoro rung kápdite mánán i Káláu. A tu táit bia á tan táit di lu hol on,
18 má kándi hol a kuron be. Dikte dungdung kári talngá di suri worwor si Káláu, ki kápdite talas ur on. Má ngorer káp kándi te kuir i hutngin liu er ái Káláu a tari singin rung di mánán on.
19 Dikte tahun palai kándi tatalen án rumrum, má di lu rárup suri mur i kándi nemnem má di matai suri arsok palai. Ngorer dik tar kunla di suri bop mai lite wák, má dik lu mur i toltolom durwán tatalen ngorer a lala dur.
20 Ái sár á gam, aratintin sur Karisito er gam kipi, kápte a ngorer.
21 Lain arbin er gamáte longrai má dikte atintin gam mai má gamá mur on, ái á támin muswan sur Iesu.
22 Má ngorer gama gagas palai torahin risán bál gam mai kán ninas gam lu mur on til tungu. Bos ninsi gam er a tunga asáksák kalengna gam, kabin a lam bengta gam uri tatalen a sák.
23 Gama gagas palai ngorer suri ái Káláu na ahutngin pasi bál gam má kamu hol.
24 Má gama áksá pasi hutngin bál gam er ái Káláu a longoi ák ngoro ái sang. Má ngo gamáte áksá pasi má i hutngin bál gam, ngorer gam tunga mur i támin muswan, má ninsi gam na lu nokwan má na lu pilpil.
25 Má ngorer gama tánlak alari tatalen án angagur! Má gam no sang gama lu para támin masik ur singin rang táir i gam, kabin git no bos kalkuir i kes sár á páplun.
26 Má ngo gam togor i tekesá bung, koion gama káksiai kamu togor nák lam gam uri sápkin, má koion kamu togor na kis dol nák dorah i nas mai.
27 Má koion mul gama pasbat pas Satan má tari arliwán singin.
28 Kálámul a lu siksikip, a kuluk ngo na arsok til on, má nák turpasi songsong mai lain him muswan uri tángni sang má tangan rung di sáhár mul.
29 Má koion mul gama worwor mai sangnán worwor. Ái sár gama parai lain worwor er na tángni kándi sáhár ái rung di longrai, suri ngorer na akulukna di má nák asosah i di.
30 Koion gama atabureng i Tanián a Pilpil nák tinang, kabin ái á akiláng si Káláu a inngasi ngo na mon i tekesá bung sang ái Káláu na asengsegeng i gam ekes pala.
31 Má gama gagas palai bos tatalen a sák ngorer i bál mos pagas, má bál mos

4:15: Kol 1:18, 2:19 **4:17:** Rom 1:21; 1Pe 1:14 **4:22:** Rom 8:13; Kol 3:9 **4:23:** Rom 12:2 **4:24:** Tgk 1:26; Kol 3:10 **4:25:** Skr 8:16; Kol 3:8-9 **4:26:** Sak 4:4; Iak 1:19-20 **4:29:** Kol 4:6 **4:30:** Ais 63:10; Epe 1:13-14; 1Te 5:19 **4:31:** Kol 3:8

melek, má togor, má perek, má ot bilingnai kálámul, má nemnem suri long bengtai tur gam.

32 Ái sár gama mur i tatalen án artangan
má armámna arliu i gam, má gama hol
palai kándi sápkin di longoi narsá gam
ngorer ái Káláu ákte hol palai kamu sápkin
kabin i táit a longoi ái Karisito.

5

Gama tunga liu pagas i talas

1 Gam á bos kalik alal si Káláu, má
ngorer gama tin murwai kán ninas suri
gamák ngoro ái sang.
2 Armámna na kátlán i kamu ninas
ngorer i armámna a kátlán i Karisito ngoi,
er ák tari kán liu sur git ngorer i osmapak
má lain artabar a tomtom uri narsán ái
Káláu.
3 Gam á bos matananu si Káláu, má
ngorer a nokwan ngo kamu ninas na pilpil
pagas. Koion á longoi sápkin mai wák
kápte ngo kaiam. Koion á longoi lala
durwán sápkin tatalen. Koion á gong kári
táit.
4 Má kápate nokwan suri gama parai
boh sangnán worwor, ngo worwor a so tili
ngudun kálámul má kápte te hol namurwai, ngo durwán tartar retret. Koion á
ngus gam na pángáng palai sápkin worwor
ngorer, ái sár tili ngus gam na so i worwor
án ot kuluk uri narsán ái Káláu.
5 A támin muswan sang á minái. Ái
koner a bop mai lite wák ngo a longoi lala
durwán sápkin tatalen ngo a lu gong kári
táit, ái kápnate otoi tekesi kuir arasosah
tili lolsit si Karisito mái Káláu. Áá, kápnate
otoi kabin tatalen án gong kári táit a keles
Káláu i bál kálámul ngo a mur on.
6 Marán di parai ngo tan tatalen erei
kápte ngo a sák, dik parai ngo tan tu
táit bia sár má arwat gita longoi. Ái sár
koion gama káksia tekes na agur pas gam
mai tan páhngán worwor ngorer. Ngo
tekes a longoi matngan tatalen ngorer, ki
a abulbul i Káláu mái Káláu na aksimi kán
togor ur on.
7 Ngorer gama elah pala di á tan kálámul
ngorer.
8 Kabin tungu gam lu kis i kuron, ái
sár onin gamáte han má uri matananu si
Konom, má ngorer gamá kis má i talas. Ki
ngorer, gama tunga liu pagas sang i talas,
9 kabin talas er a kip auti marán toltolom
wán ngorer i boh tatalen a kuluk má a
nokwan má a támin.
10 Gama ser pasi matngan tatalen er a lu
agasgas pasi bál ái Konom.
11-12 Má gama elah palai tatalen tili
kuron. Boh tatalen er di lu long kodongnai
suri kápte kes na mák di, má iau mul
iau rumrum suri para aposoi. Má kándi
tatalen ngorer kápate lu káhái lain wán,
kápte sang. Áá, gama elah palai, ái sár
gama hut mai talas suri inngasi ngo táit di
longoi tili kuron a sák.
13 Ngo talas a atalsai táit, ki git artálár
suri mánán muswan i táit er ngo a kuluk
ngo a sák.
14 Má pasi á ngorer kesi kuir wor di lu
parai ngo,
“Á iáu ái sinih u boptin,
una pán,
má unák aptur tili minat,
mái Karisito na atalsa iáu.”
15 Má ngorer gama ololoh kuluk i kamu
inan, má koion gama ngorer i rung di ngul.
Auh, gama ngorer sang i rung di mánán i
nemnem si Káláu.
16 Má i bosbos bung kamu tu kis besang,
gama ser sál suri gama longoi bos tatalen a
kuluk, kabin i pákánbung min, bos kálámul
di lu lala talar mai sápkin sár.
17 Koion gama ngul ngorer i rung di tu
mur i holhol káián kálámul sár. Ái sár
gama ser pasi matngan tatalen ngádáh ái
Konom a nem on ngo gama longoi.
18 Koion gama lu akángái bál gam mai
suir wain suri gamák bau, kabin tatalen er
na long bengta gam. Ái sár gama káng mai
Tanián a Pilpil suri na kátlán i gam.
19 Gama lu ot inau arliu i gam mai
bos saksak tili pinpidan si Káláu, má bos
saksak án parpara agas, má tan gárán pepe

4:32: Mat 6:14, 18:22-35; Kol 3:12-13 **5:1:** Mat 5:48 **5:2:** Kal 29:18; Eba 10:10 **5:5:** 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 **5:6:** Rom 1:18; Kol 2:4, 8 **5:8:** Ioa 12:36; Epe 2:13; Kol 1:13; 1Pe 2:9 **5:13:** Ioa 3:20-21 **5:14:** Ais 26:19; Rom 13:11 **5:15:** Kol 4:5 **5:18:** Luk 21:34 **5:19:** Kol 3:16

Tanián a Pilpil a tari si gam. Má gama saki bos saksak er uri narsán ái Konom mai parpara agas a aptur tili bál gam.
20 Má kabin i kángit Konom Iesu Karisito, gama tunga ot kuluk uri narsán ái Káláu Kák git suri bos táit no a tapam hut.

Tatalen kán aramokson

21 Ngo gam nem ngo gama tari kamu rumrum si Karisito, ngorer gama rusan tar gam arliu i gam sang.

22 Gam á bos wák, gam lu rusan tar gam uri lalin ái Konom. Má i sál sár ngorer, gama lu rusan tar gam uri lalin kamu tan pup mul.

23-24 Git á bos tám ruruna git páplun sang ái Karisito koner a aliu pas git. Má ngorer a nokwan suri a kátlán i git, má kángit talar suri rusan tar git uri lalin i Karisito. Aramokson a ngorer mul kabin kálámul a mon i kán nokwan suri kátlán i kán wák, má talar kán wák suri na lu ekesi rusan tari sang uri lalin i kán pup.

25 Má gam á tan káláu, gama lu mámnai kamu tan wák ngorer ái Karisito a lu mámnai kán matananu mák tari kán liu sur di.
26 Ái Karisito a tari kán liu sur git á bos tám ruruna mák obop timan git ur káián ái Káláu ngoromin. A siu git mai dan gitá pilpil, má a timan pas git mai pinpidan si Káláu.
27 A longoi ngorer suri git á bos tám ruruna gita pilpil pagas uri mátán. Kápnate duk i git á tekesi sápkin, ái sár gitá tuan alal má malilis uri mátán. Má ngorer ái Karisito na long pas git má nák top pas git ur káián sang.
28 Ái Karisito a mámna git á bos tám ruruna ngorer i páplun sang. Má gam á tan káláu, gama mámnai kamu tan wák ngorer gam lu mámna kalengnai kápán páplun i gam. A támin ngo diar mokson aru i kápán páplun, mái sár diar tukes mul. Má kálámul a mámnai kán wák, ngorer a mámna kalengnai sang.
29 Kápte kesá kálámul a lu mikmikwai kápán páplun sang, ái sár a lu támri mák lu bálbál káuri. Mái Karisito a lu longoi mul ngorer narsá git á bos tám ruruna, a lu belbelken i git
30 kabin git á bos kalkuir páplun sang.
31 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo, “Má ngorer kálámul na han alar kákán mái mámán suri kis tiklik mam kán wák, má diarák tukes sár.”
32 Pinpidan erei a mon i aru tilik sálán, má kes a tur punpunam tungu. Má iau sang iau para talsai ngo kesá sálán a worwor artálár sur Karisito má git á bos tám ruruna.
33 Má kesá sálán sang a parai tatalen kán aramokson main i naul bim ngoromin. Gam á tan káláu gama mámnai kamu tan wák ngorer gam lu mámna kalengna gam sang. Má gam á bos wák, gama lu rumrum singin kamu tan pup.

6

Tatalen kán aratámán

1 Gam á tan kalilik, kamu talar suri taram i rang kák gam mái rang mám gam, kabin a nokwan suri gama longoi ngorer.
2 Tili sángul á arardos ái Káláu ákte tari si Moses, arardos er a tari singin tan kalilik, ái á mulán arardos ái Káláu a bontai mai kán oror mul. A parai ngoromin ngo, “Gama lu rumrum i rang kák gam má rang mám gam,
3 suri ngorer gama liu kuluk má kamu kis main i naul bim nák dol.”
4 Má gam á boh tamankak, koion gama tartar mos ur singin rang nat gam, ái sár gama ololoh i di má gama atintin di mai matngan aranokwa má ot inau ái Konom a nem on.

Tatalen káián tám toptop má kándi tan tátáil

5 Gam á bos tám toptop, gama lu rusan tar gam uri lalin kamu tan tátáil til main i naul bim. Gama lu rumrum i di má gamák lu taram i di mai kunlán bál gam, ngorer sang gam lu him ur si Karisito.

5:20: Kol 3:17 **5:21:** 1Pe 5:5 **5:22:** Kol 3:18; 1Pe 3:1 **5:23-24:** 1Ko 11:3; Epe 1:22 **5:25:** Kol 3:19; 1Pe 3:7 **5:26:** Tit 3:5 **5:27:** 2Ko 11:2; Kol 1:22 **5:31:** Tgk 2:24; Mat 19:5 **5:32:** Apa 19:7 **6:1:** Kol 3:20 **6:2:** Nag 5:16 **6:4:** Sak 78:4; Kis 22:6; Kol 3:21 **6:5:** Kol 3:22-23; Tit 2:9-10; 1Pe 2:18

6 Káksiai ngo kamu tátáil a mák gam ngo
kápte, gama lu muswan suri kamu talar
mai kunlán bál gam. Gama longoi ngorer
suri long artálár pasi nemnem si Káláu,
kabin gam á bos toptop si Karisito.
7 Má i pákánbung gam lu longoi kamu
talar, koion gama tu hol on ngo gam kis án
toptop ur singin kálámul sár. Ái sár gama
hol on ngo gam kis án toptop si Konom, má
ngorer gama lu him mai laes.
8 Má gama hol páptai ngoromin. Káksiai
ngo gam kis án toptop singin kamu tan
tátáil ngo gam sengsegeng sang, ái Konom
na soa tari arsupan singin bos kálámul no
dikte longoi lain him.
9 Má gam á tan tátáil, kamu ninas na
kuluk ur singin kamu tan toptop, má koion
gama worwor án amátut i di. Gama hol
páptai sang ngo gam á tan tátáil má kamu
tan toptop mul, gam no káián ái Konom
imi bát, koner a toh pasi bos kálámul no
mai tukes sár á tintoh.

Gama áksá pasi bos táit án arup uri gam

10 Má uri arahi kak worwor ina parai
ngoromin. Gamáte kes mam Konom, má
ngorer gama kip pasi mingin suri gamák
tur rakrakai sang.
11 Gama áksá pasi kamu mermer án
arup má tan papam no erei ái Káláu ákte
tari si gam, suri ngorer gama arwat suri
tur pala Satan i pákánbung a tohoi longoi
wak mam gam suri na agur pas gam.
12 Gama áksái i gam ngorer kabin git
kis besang i katbán máhán. Ái sár kángit
tan kurtara kápte ngo di kápán páplun til
main i bim sár, kápte. Git lu kurtara mai
bos tánráu a lu kátlán onin i pákánbung án
kuron, rung a mon i kándi rakrakai ngorer
i tan sápkin tanián má bos morsohsoh. Bos
sápkin táit er tilami bát má til main i bim
mul di tunga arup mam git.
13 Má ngorer, onin gama áksá pasi kamu
mermer án arup má gamák top i tan pa-
pam er ái Káláu ákte tari si gam! Gama
longoi ngorer suri gama tur palai tan
kurtara i pákánbung di hut suri arup mam
gam. Má ngorer, gama arup nák dol má
káp gama te puplir. Gama ekesi tur dik
pagas sang.
14 Áá, gama tur dik sang ngoromin.
Gama lu reureu mai támin muswan. Má
gama oboi ninas a nokwan nák ngorer i
kamu papal na babah kári bongbongon i
gam.
15 Gama ruruna pagas i lain arbin er a
lu tari moloh, a ngoro gamáte bákrai kik
gam mai má gamák tur dik sang.
16 I bosbos bung no, gama top i kamu
ruruna uri kamu papam, kabin kamu
ruruna na long bingi bos unan a mon i
kámnah on ái koner si Tám Sápkin a tohoi
suri so gam mai.
17 Kán araliu ái Káláu a ngoro pákpákur
án arup, má ngorer gama top pasi má
gamáng kukai. Má pinpidan si Káláu a
ngoro tilik is Tanián a Pilpil ákte tari si
gam, má gama top pagas on má gamák
arup mai.
18 Gama eran páksi tan táit er, má gama
sung Káláu mul suri na lu tangan gam.
I bos toltolom bung no, gama lu mur i
aratintin káián Tanián a Pilpil i pákánbung
gam sung. Iau parai ngorer suri gama
ekesi atur páptai sung sang má koion
gama puplir. Áá, gama sung áklis suri
matananu no si Káláu.
19 Má i pákánbung gam sung, gama sung
mul sur iau, suri ái Káláu na para tari
singing á midán ina parai i pákánbung ina
arbin. Má gama sung suri ái Káláu na
tangan iau pasi inak mangan suri kip auti
lain arbin a tur punpunam tungu, má onin
ákte tur talas.
20 Ái Káláu ákte obop iau iak tám arbin
mai midán sang, má iau in má i batbat
kalar kabin iau longoi talar er. Ngorer
gama lu sung sur iau suri ina mangan mai
arbin má káp ina te mátut, kabin kak án
talar sang a ngorer.

Arahrahi worwor

21 Inái iau tarwa Tikikus suri na para
talsai si gam á tan táit ákte kahra narsang,
ngorer i bos arbin no suri kak liu má kang

6:8: 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 **6:9:** Rom 2:11; Kol 4:1 **6:11:** Rom 13:12; 2Ko 10:4 **6:12:** 1Pe 5:8-9 **6:14:** Ais 11:5, 59:17; 1Te 5:8 **6:15:** Rom 10:15 **6:17:** Eba 4:12 **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 **6:19:** Kol 4:3-4; 2Te 3:1 **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9 **6:21:** Apo 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12

kis ada Rom. Áá, ái a tám ruruna mul má iau lala mámnai, má a lu muswan suri him si Konom.
22 Má pasi á ngorer, iak tarwai narsá gam suri nák para tumani si gam á kángim liu má suri nák arakrakai i bál gam mul.
23 Iau sung Káláu Kák git mái Konom Iesu Karisito suri diara tari kándiar moloh má armámna tiklik mai ruruna si rung di arabuhán mam Karisito.
24 Ái Káláu na tari kán artangan suri na porta i bos kálámul no er di ekesi mámna kángit Konom Iesu Karisito mai kunlán bál di.

Buk ái Paulo a le on uri narsán bos tám ruruna á PILIPOI

Worwor táil

I pákánbung a han ur Makedoniá ái Paulo i kán áruán láklák mai lain arbin, a han hut i bimán rum á Pilipoi (Apo 16:9-40) mák han soi lain arbin iatung, ki ák han pas. I te bet namur dik han tola pas Paulo adi i lite malar, má dik dungi i rumán batbat kalar á Rom (Apo 28:14-31). Te á marán tám mánán di hol on ngo a kis i rumán batbat kalar min i pákánbung a le i buk minái suri ot kuluk ur si di á tan Pilipoi kabin dikte tar palai kándi artabar ur singin (Pil 1:5, 4:10-19). Ák parai mul si di suri sang ngo ngádáh a ngoi i kamkabat, má ák parai mul ngo te kálámul di tohoi suri tar taun uri liu si Paulo. Mái sár ái Paulo kápate lala hol pasi tan kálámul erei má kápate lala hol pasi kán kamkabat mul. Kápte. A laes sár ngo lain arbin kán tu han arsagil (1:12-26). Má tatalen án gasgas, ái á kesá támin táit on á buk minái (1:4, 1:18, 2:2, 2:17-18, 2:28-29, 3:1, 4:1, 4:4). Io, mái Paulo a arakrakai i bos tám ruruna adi Pilipoi ngo da tur atu mai ruruna er ákte arbin mai uri narsá di, má koion da mátut suri kándi tan kurtara (1:27-30). Erei á kábutkis on á kunlán buk minái. A sungi bos Pilipoi suri da hol agengen i di sang ngorer ái Karisito a longoi. Káksiai ngo ái Karisito á Káláu, ái sár a tar kápán páplun ák ngoro kesi tám toptop suri tangan git (2:1-11). Ák parai mul si di ngo na dos palai aru lain kálámul, ái Timoteo mái Epaproditus, ur si di (2:19-30). Má ák akeng i di suri tan angagur án tám aratintin er di parai ngo tekesi kálámul na longoi lain tatalen sár, ki na nokwan i mátán ái Káláu. Mái sár ái Paulo a parai ngo gita ruruna sár i Karisito, ki giták nokwan (3:1-21).

1 Buk minái iau Paulo iau siri uri narsá gam á boh tám ruruna, má uri narsán tan tátáil án lotu má boh tám artangan mul gam kis i malar á Pilipoi, gam no gam kes mam Iesu Karisito. Giur ái Timoteo giur aru tám toptop si Karisito, má giur tarwai buk minái uri narsá gam.

2 Artangan má bál matau kándiar ái Káláu Kák git mái Konom Iesu Karisito, na kis tiklik mam gam.

Ái Paulo a ot kuluk mák sung uri narsán ái Káláu

3 I boh pákánbung iau lu hol pas gam, iau lu utung kuluk ur singin kang Káláu sur gam.

4 Má i bosbos pákán iau lu sung sur gam no main Pilipoi, iau lu sung mai gasgas.

5 Iau lu sung ngorer kabin i kamu artangan ngorer gam tangtangan iau mai him án lain arbin turpasi tili mulán bung gam ruruna ák han pang onin.

6 A talas ngo ái Káláu ákte turpasi mái kán lain him er i gam, má ngorer iau mánán ngo a támin muswan ngo na tunga him i gam iamunang nák han arahi i bung káián ái Iesu Karisito.

7 Gam á bos sepen nitang, má ngorer a nokwan ngo a mon i kak lala ásásla sur gam. Gam no mam iau git má te tamtam pasi lain talar ái Káláu ákte tari singing. Áá, gamáte tangan iau i pákánbung onin iau kis i batbat kalar má iau tur rakrakai i lain arbin má iak para inngas tari singin matananu ngo a muswan sang.

8 Ái Káláu a mánán ngo iau parai támin ngo kak lala ásásla sur gam a tukes mai matngan ásásla er si Iesu Karisito sang.

9 Má iau sung sur gam ngo kamu armámna na lu marmaras hanhan. Ngo kamu armámna na lu marmaras ngorer, ki kamu mánán suri kán nemnem ái Káláu na hau kunlán pagas, má gama talas suri gama mák tusi táit a kuluk alari táit a sák,

10 pasi gamák mánán i ilwa pasi lain tatalen. Ngo na ngorer, ki kápte te sápkin na duk i gam i pákánbung er na kaleng ái Karisito.

11 Má kamu liu na káng mai lain ninas er ái Iesu Karisito masik a artálár suri na tari. Má na tari ngorer suri matananu da mákái má dák parpara agas uri narsán ái Káláu má dák sángwái ngisán.

1:1: Apo 16:12-40 **1:6:** 1Ko 1:8 **1:10:** 1Te 5:23

Rangrangas si Paulo a tángni inan káián lain arbin

12 Má minái iau nem ngo gama talas no,
rang buhang, suri kang kis onin. A támin
iau kis i katbán rangrangas, mái sár kápate
tur palai inan káián lain arbin, kápte. War
a tángni sang!
13 Má wán a ngoromin. Tan tám arup
no di lu mákmák kári rum si Kaisar má
matananu no main, dikte talas sur iau ngo
iau kis i batbat kalar kabin iau tám toptop
káián ái Karisito.
14 Má marán tili boh tám ruruna di
mákái kang kis ngoromin, mái sár kápdite
mátut. Ái Konom ákte tangan di má kándi
ruruna a tur dik, má ngorer kápte di lu
bunbun suri arbin mai pinpidan si Káláu.

15-17 Te a mon i kándi lain holhol, pasi er
dik lu arbin. Ái rung er dikte mánán ngo
ái Káláu ákte tari him singing suri bálbál
káuri lain arbin, má ngorer kándi tatalen
án arbin a aptur tili armámna imi bál di.
Mái sár te sang di arbin sur Karisito kabin
di bálsák mam iau má ák taba ngus di uri
iau. Ái rung er kápte di arbin mai kepwen
hol. Di nem sár suri apakta pasi ngis di,
má di hol on ngo da paptauni te taun mul
uri narsang i pákánbung iau minái i rumán
batbat kalar.
18 Má kápte te táit! Káksiai ngo di arbin
kabin i kándi armámna ngo di arbin kabin
di bálsák, a tu táit bia sár. Má támin táit
on sang ngo arbin sur Karisito ákte han
arkaliut, má iau laes.

19 Áá, ina tunga laes sang kabin iau
mánán ngo gam lu sung sur iau, má Tanián
ái Iesu Karisito a lu tangan iau mul, má
ngorer ina sengsegeng má.
20 Kak lala ásásla má nemnem a
ngoromin. Káp ina te pur tili kak talar,
mái sár ngo i bosbos bung no rehei mul
onin, iau nem sang ngo ina lu hanhan mai
mangan suri sángwái ngisán ái Karisito
mai kang kunlán liu. Áá, káksiai ngo ina
liu ngo ina mat, iau nem sang ngo ina
sángwái ngisán ái Karisito.
21 A kuluk sár ngo ina liu kabin ina
liu suri sángwái ngisán ái Karisito. Mái
sár ngo ina mat, ki na lala kuluk sang ur
singing kabin ina kis narsán.
22 Mái sár ngo na dol be i kak liu án
kápán páplun, ngorer ina artálár suri lon-
goi marán lain talar. Ki ngádáh, iau nem
ngo ina liu ngo ina mat? Káp iau te mánán
i kono dáh suri ina mur on,
23 ák ru má kak holhol suri aru táit min.
Kak tilik lala nemnem ngo ina bokoh tili
liu min suri ina kis narsá Karisito kabin
kiskis er a tuan kuluk sang.
24 Mái sár uri kamu kuluk, ánlain ur on
sang ngo ina liu be suri tangan gam.
25 Pasi iak mánán tumran on ngo ina liu
besang suri tangan gam, má ngorer káp
ina te mat melek, kápte. Ina lu kis be, má
ina hut suri gita kálik lu kis tiklik, má ina
tangan gam suri kamu ruruna má kamu
gasgas na lain lur.
26 Má namur ngo ina han má kis narsá
gam, gama lala para agas Iesu Karisito
kabin gama mákái tara lalain tatalen a
longoi mam iau, ngorer a tarwa kalengna
iau uri narsá gam.

27 Má támin táit ur on sang, kamu ninas
na mur arwat pasi ngorer a parai i lain
arbin sur Karisito. Má ngorer, káksiai
ngo ina bokoh alar gam ngo gita tiklik,
ina alalongra sang sur gam ngo gam tur
atu mai kesá kepwen hol má gamá risgos
talum suri matngan ruruna er gitáte arbin
mai na tur pagas,
28 má kápte gamá mátut suri kamu tan
kurtara. Gama mangan sang, má ngorer
da mák ilmi ngo ái Káláu a arakrakai i gam
má gamák sorliu, má di sang má da pur.
29 Áá, ái Káláu ákte longoi lain tatalen
mam gam er ák mángát pala gam suri
gama bos tám toptop si Karisito. Má kamu
him án toptop erei kápte ngo gama ruruna
masik, kápte. Gama áslai rangrangas mul
kabin gam káián.
30 Tungu iau main narsá gam, gamá
mákái ngo iau risgos mam rung er di
kurtara mai lain arbin, má onin mul gamá
longrai ngo kak tu arkipkip be mam di. Má
inái gama sotsot suri giták tur talum kabin
kamu risgos má kaiak a tukes on sár.

1:13: Apo 28:30 **1:19:** 2Ko 1:11 **1:21:** Gal 2:20 **1:23:** 2Ko 5:8 **1:27:** Epe 4:1; 1Te 2:12 **1:29:** Apo 16:19-40

2

Gama mur i tohtohpas si Karisito

1 A támin ngo ái Karisito a lu arakrakai i
kamu liu, má kán armámna a abálbál gam,
má gam lu ararguna tiklik mai Tanián a
Pilpil, má gam lu armámna má artangan
arliu i gam.
2 Má ngorer iau sung gam ngo gama
apakta i kak gasgas ngoromin: na tukes á
kamu holhol sang. Ngorer kamu armámna
arliu na tukesi matngan, má na kepwen
i kamu hol, má kamu sorsormángát suri
kesá táit na tukes on.
3 Má koion gama mur i tatalen án kiu
ngo tatalen án apakta pas gam sang. Ái
sár gama agengen tar gam arliu i gam, má
keskeskes tili gam na apakta pasi tan lite
alari sang.
4 Koion á tekes ngo na mákmák suri
tangan masiknai sang, ái sár na hol tepák
suri na tángni turán mul.
5 Kamu hol na ngorer i hol si Iesu
Karisito, má ninsi gam mul na ngoro
ninsin.
6 Ái Karisito a ngoro Káláu sang má diar
arwat,
ái sár kápate top dik on suri na tubán
akuluknai sang.
7 Kápte.
A bál palai kán lala kiskis imi sang,
mák tar kápán páplun áng kálámul má,
mák áksái tatalen kán tám toptop ur
on.
8 Má i pákánbung a kakun naul bim,
a agengen pasi sang mák taram no i
nemnem si Káláu,
mák áslai lala rumrum er a mat ia-
muni kubau kus.
9 Má kabin a longoi ngorer,
ái Káláu a apakta pasi
má ák aksimi i kiskis a pakta sorliwi
tan táit no,
má ák tari ngis a pakta alari tan ngis
no.
10 Ái Káláu a longoi ngorer suri matananu
má bos angelo má tan táit no
da agengen pas di sang uri lalin i Iesu.
Áá, di no imi naul bát mái rung main
i naul bim má sinih idi pokon án
minat,
da kis dirtapul má dák lotu uri narsán
ái Iesu.
11 Má di no tili naul matmatngan pokon
da arbin talas ngo ái Iesu Karisito ái á
Konom,
má ngorer da árngai ngisán ái Káláu
Kák git.

Gama atalsai talas uri katbán matananu

12 Má lain rang buhang, gama mur on
ngorer a longoi ái Iesu Karisito er a taram
i Kákán. Tungu iau main narsá gam, gam
lu mánán i taram. Má onin iau kis tepák
alar gam, má a kuluk ngo gama lu sopasun
hanhan i kamu tatalen án taram. Gam
mánán ngo a mon á matngan tatalen a
kuluk er tan tám ruruna da lu mur on.
Má ngorer keskeskes tili gam na rakai suri
mur i matngan tatalen erei, má na longoi
ngorer mai rumrum uri narsán ái Káláu.
13 Kabin ái Káláu sang ái koner a
arakrakai i git má gitá artálár suri kákir
pasi nemnem káián, má a tangan git mul
suri gita long artálár pasi.
14 Tan bos táit gam longoi, koion gama
longoi mai ngurngurngur má wor arkuh,
15 má ngorer kápte kes na ser pasi sápkin
i gam. Má gama rang natun ái Káláu, gama
pilpil má nokwan iatung i katbán ngaul
matananu di lu mur i sápkin má tokroroi
lain ninas. Má i katbán matananu erei,
gama ngorer i bos mátmátiah di márám
iamuni armongoh,
16 má gama para talsai si di á pinpidan
án liu. Má ngo gama mur arwat pasi
ngorer, ki gama aposoi ngo kak him káp
iau te era bia on iatung i katbán i gam. Má
ngorer na mon á kang kábutkis án gasgas
namur i bung káián ái Karisito.
17 Tungu gam ruruna, gam tar gam sang
ur káián ái Káláu má a ngoro osmapak er
tám osmapak a tari uri narsán ái Káláu.
Má ngo da han up iau ái rung til Rom,
ki kak minat na ngoro kak osmapak uri
narsán ái Káláu ngorer i suir wain di urai

2:3: Gal 5:26 **2:4:** 1Ko 10:24 **2:6:** Ioa 1:1-2, 17:5 **2:7:** Ioa 1:14; 2Ko 8:9 **2:8:** Eba 5:8, 12:2 **2:9:** Apo 2:33; Epe 1:20-21; Eba 1:3-4 **2:10:** Rom 14:11 **2:11:** Rom 10:9 **2:15:** Dan 12:3; Pil 1:10; 1Te 2:19

urami iátin osmapak suri arahi. Káksiai ngo na han ngorer sang, ki ina laes sur git ngo gitáte hut ngoro osmapak uri narsán ái Káláu.
18 Má gam mul gama laes, má giták laes tiklik kabin gitáte bál tar git ngorer.

Worwor sur Timoteo diar ái Epaproditus

19 Má rang buhang, ngo ái Káláu a mángát suri tarwa Timoteo uri narsá gam, iau hol on ngo ina sangar i tarwai. Má ngo ái Timoteo na tarwa kalengnai te arbin sur gam, ki ngorer na arakrakai i iau.
20 Ái Timoteo masik sár kán ásásla a ngoro kak ásásla, má a lala holhol mul suri tangan gam.
21 Iau para pas Timoteo kabin marán di lala hol pas kalengna di masik, má dik hol sirereh i him si Iesu Karisito.
22 Gamáte mánán on ái Timoteo ngo matngan kálámul ngoro sinih. Ákte inngas tari ngo lain kálámul sang, má ákte him tiklik mam iau suri talar mai lain arbin ngorer i kalik a tangan kákán.
23 Má ngorer ina sangar i tarwa meleknai i pákánbung erei ina mánán i táit da longoi mam iau.
24 Mái Káláu ákte atumran i kak hol sur iau, ngo páput sár mul má ina han suri laum gam.
25 Má sur Epaproditus, koner tungu gam tarwai ur singing mák tur sur gam suri na tangan iau i kak pákánbung án sáhár. Ái á buhang má táring mul, má giur lu him tiklik ngorer i aru tám arup káián ái Káláu. Má inái ákte ngoi á balang ngo ina tarwa kalengnai uratung si gam.
26 A lala kon sur gam máng konngek kabin gam longrai ngo a sasam.
27 A támin ngo sasam a gis bengtai, wa a tigán án minat sang má, ái sár ái Káláu a mámnai mák aliu pasi. Má sinih ngo ái Káláu a mámna masikna Epaproditus, wa a mámna iau mul kabin ái Káláu a matai ngo na bontai kak tinang nák lala pakta.
28 Má ngorer, a bop i balang suri ngo ina tarwa kalengnai suri gama mákái mul má gamák laes má nák bokoh má kamu tinang, má ngorer iau mul kak tinang na bokoh pas má.
29 Má ngo na hut main, gama árár pasi mai kamu gasgas kabin gam no boh rang buhán ái Konom, má gama aposoi kamu rumrum uri narsán sang má uri narsán bos kálámul di lu him ngoro ái.
30 Kabin pátum na han te mat kunán him si Karisito er a tur sur gam má a kis narsang mák tangan iau i pákánbung iau bokoh alar gam má kápgamte arwat suri tangan iau.

3

Iau nokwan i mátán ái Káláu kabin i kak ruruna masik

1 Rang buhang, uri áwáwat i táit ina parai, gama lala gasgas má parmat kabin gam kes mam Konom! Kápate sák uri narsang ngo ina bali le i táit tungu iau le palai. Má ngo ina longoi ngorer, ki na tangan gam mul na káp agur gam i tekes.
2 Gama ololoh suri aratintin káián rung er di lu longoi sápkin tatalen. Gita tu gerger pala sit i di kabin di lu kis i tatalen án kut aririu má dik parai ngo ái Káláu na anokwa pas rung di longoi ngorer.
3 Ái sár kápte sang, kápdite kipi á arkut muswan. Á git sang gitáte kipi á arkut muswan erei ái Káláu a nem on suri na anokwa pasi kálámul. Mái Káláu a mák git ngo git nokwan kabin Tanián a Pilpil a lu tangan git má git lu lotu uri narsán. Mái Káláu a mák git mul ngo git nokwan kabin git lu párnga Iesu Karisito masik má táit a longoi sur git. Mái Káláu a mák git mul ngo git nokwan kabin kápgite ruruna i tan táit tili karpala ngo na anokwa pas git uri mátán ái Káláu.
4 Áá, káp iau te ruruna i táit tili karpala, mái sár ngo iau nem ngo ina longoi ngorer, ki a mon á kábutkis ina pámpur on.

Te di ruruna i tan táit ngorer dikte longoi. Mái sár á iau, iakte sorliu di mai tan táit iakte longoi tungu. A ngoromin.
5 Awal á bung palai iau páng, di kut aririu i iau. Iau dárán tan Israel tili mát si Beniamin, má rang támin i iau di no

2:18: Pil 3:1, 4:4 **2:21:** 2Ti 4:10 **2:25:** Pil 4:18 **3:3:** Rom 2:29 **3:4:** Apo 22:3; 2Ko 11:18 **3:5:** Luk 1:59; Apo 23:6; 2Ko 11:22

kakun Israel. Suri nagogon si Moses, iau kesi Parisaio.
6 Má iau lala tur rakrakai suri kak ruruna i nagogon alari bos ruruna no, má ngorer iau abilbilingnai rung er di mur i Karisito. Iang kebeptai nagogon si Moses má iak taram on, má ngorer iau mur arwat pas noi bos irwatin nagogon.
7 Tungu iau hol on i tan táit erei ngo a lala támin táit uri narsang má na tangan iau. Ái sár onin iakte pala noi tan táit erei kabin iau mák ilmi ngo tan tu táit bia sár. Má lala támin táit iau nem on ngo ina arkabat mam Karisito.
8 Bos táit erei iau tánlak alari, matananu tili naul bim di mák apakta pasi. Ái sár uri matang á iau, a tu táit bia sár. Iak nánwá pasi sang ngo táit a lala támin a ngoromin: ngo ina mánán muswan i Iesu Karisito kang Konom. Kápte kes mul á táit a kuluk sorliu suri ina mánán i Iesu Karisito. Má kabin i Karisito, kápte mul iau ruruna i tan táit er ngo na anokwa pas iau, kápte. Iau mák agengen on sár ngorer i kálámul a kuh talmi tan hom sara mák buswa palai. Á iau iakte sak talmi tan táit erei má iakte buswa palai má, suri ina buhán ái Karisito
9 má suri ina kes áklis mam Karisito sang. Ái Káláu kápate mák iau ngo iau nokwan i mátán kabin iau mur i nagogon, kápte. Ái Káláu a mák iau ngo iau nokwan kabin iau ruruna i Karisito. Áá, kak nokwan kápate hut tili taram i nagogon. Ái sár ái Káláu a mákái kak ruruna mák wás pas iau ngo iakte nokwan má.
10 Má kak lala nemnem a ngoromin: ngo ina mánán i Karisito, ngorer ina áslai kán rakrakai er a salaptur kalengnai tili minat, má ina áslai mul i matngan rangrangas er a áslai má ina han mat keleh ngoro ái sang.
11 Má ngorer na mon i kak ngangai sur iau ngo iau mul ina salaptur kaleng alari minat má inak liu.

Gita rut suri kipi arsupan

12 Káp iau te kaiang pasi ngo kak mánán ákte kunlán má, má iak mánán tumran i Karisito. Má káp iau te kaiang pasi mul ngo kak ninas ákte ngorer a nem on ái Káláu. Kápte, kápte sang. Má iau lu tari sang i lulung suri ina mánán muswan i Iesu Karisito má suri kak ninas na ngorer ái Káláu a nem on. Ái á táit a kis i kán hol ái Karisito i pákánbung a long pas iau ur káián sang.
13 Áá, rang buhang, káp iau te lala hol on ngo iakte kip noi má matngan liu erei. Mái sár táit iau lala atri kak hol on a ngoromin. Iau lu longoi ngorer i kálámul a rut i kesi arkarsa. Kálámul er kápate mákái bemlen i pokon ákte rut on, kápte. A tu ekesi rut nokwan uranang i arahrahi mák tohoi suri nák sorliu sang. Má iau mul, káp iau te lu mákmák kaleng suri tan táit iakte long artálár pasi tungu. Mái sár iau lu atri kak hol uri tan táit imunang táilna iau suri ina long artálár pasi sang.
14 Iau longoi ngorer kabin iau tunga hol pasi arsupan er ái Káláu na tari singing namur kabin i táit a longoi sur iau ái Iesu Karisito. Má arsupan erei, wa hutngin liu ina kipi er ái Káláu na kilkila pas iau urami narsán.
15 A kuluk ngo git er gitáte matuk má, kángit hol suri táit er iau parai na tukes sár. Má ngo te tili gam a lite i kamu hol, ái Káláu sang na atalsai uri bál gam.
16 Mái sár lala támin táit ur on a ngoromin: a kuluk ngo onin gita top páptai má giták tin murwai iamunang dánih ái Káláu ákte inngas tari si git.
17 Má rang buhang, gam no sang gama tin murwai kak tohtohpas, má gama mák tuman rung er kándi ninas a ngorer i ninas gimáte toh tari ur si di. Gama mák tuman di má gamák mur i di.
18 Kabin marán i pákán iakte parai ngoromin si gam, má inái iakte lu bali parai mul má iak tang. Marán a ger i kándi hol, má ngorer kándi liu a aposoi ngo ding kurtara mai kubau kus si Karisito.
19 Ái Káláu na nagogon i di má nák sisdo pala di uri rangrangas áklis. Kápdite taram i Káláu, ái sár dik mur i nemnem káián kápán páplun i di áng kándi káláu má, má dik tunga taram on sang. Má

3:6: Apo 8:3 **3:7:** Mat 13:44-46 **3:9:** Rom 3:21-22 **3:10:** Rom 6:3-5, 8:17 **3:12:** 1Ti 6:12, 19 **3:14:** 1Ko 9:24 **3:15:** 1Ko 2:6 **3:17:** 1Ko 4:16 **3:19:** Rom 16:18

kápte rumrum i di kunán táit er a sák, ái sár di laes má di tu salarek mai tan táit er, má di tu hol pasi sár i táit til main i naul bim.
20 Ái sár á git, git á bos kakun naul bát, má kángit lala riri ngo gita mákái táit git ngangai suri, ngorer kángit Tám Araliu, ái Konom Iesu Karisito sang, na hut tilami bát.
21 Má i bung er na kaleng, na long pasi páplun i git er a tapeluk mák lu mat, má náng kelsei uri matngan páplun er ngoro káián má gita arwat suri kusak urami bát. Má na longoi ngorer mai kán tilik rakrakai er a sak talum noi bos táit uri lalin sang.

4

Tatalen da mur on i tan Pilipoi

1 Má ngorer, lain rang buhang, gama hol páptai kak worwor erei má gamák tur atu on mai mur i kemen ái Konom. A bop i balang mam gam má iak lala kon sur gam. Gam lu agasgas pasi balang mul, má iak laes sur gam.
2 Keskam, inái iau sungi be i aru wák ái Ewodiá mái Sintike ngo diara sormángát arliu i diar kabin diar no káián ái Konom, má ngorer diar ngoro aru aratuán lik sang.
3 Má iáu táring muswan er gitará him tiklik, iau sung iáu ngo una tángni aru wák er suri diara anokwai kándiar kis án arsagil erei. Una tangan diar ngorer kabin tungu gimtul him tiklik suri alsai lain arbin. Gimhat him talum ái Kelemen má te rang táring mul, má di no ngis di ái Káláu ákte sir páptai uri buk án liu.
4 Gama laes kabin gam kes mam Konom! Má ina bali parai mul, gama laes!
5 Gama inngas tar gam singin matananu no ngo gam lu mánán i tatalen án arabálbál. Má koion gama ráwái ngo Konom páput má na kaleng!
6 Koion gama konngek suri tekesi táit, mái sár ngo gam áslai taun, ki gama sung Káláu má para talsai singin suri kamu taun erei, má i pákánbung er gama ot kuluk mul uri narsán.
7 Gama longoi ngorer má ái Káláu na tari matau uri bál gam kabin gam ruruna i Iesu Karisito. Matau er a lala kahkahlagit má a tepák alari mánán kán kálámul. Má ngorer kápte kes a artálár suri na mánán ngádáh gama áslai ngoi á matau erei, ái sár i pákánbung erei kápnate tabureng i bál gam má kamu hol mul na tumran.
8 Má uri arahi kak worwor, rang buhang, ina parai ngoromin. Gama aksimi kamu holhol i bos táit er a nokwan má matananu di sormángát on ngo a kuluk. Ngorer gama aksimi kamu holhol i tatalen án parai támin masik, má i tatalen a nokwan, má i tatalen án mur arwat pasi talar. Má gama aksimi kamu holhol i bos tatalen er a pilpil, má i tatalen án akuluknai bál kálámul, má i tatalen matananu di sormángát suri ngo a kuluk.
9 Gama kip pasi tan táit er iakte atintin gam mai má gamá longra pasi, tan táit er gam longrai singing má kak tan ninas mul gam mákái. Gama kip pasi tan táit er má gamák mur on. Má ngorer, ái Káláu er a lu tari matau uri bál git, ái na kis tiklik mam gam.

Ái Paulo a ot kuluk suri kándi tan artabar

10 Rang buhang, onin kamu artabar min ákte hut má, má a agasgas pasi kak liu má iau ot kuluk uri narsán ái Konom suri. Iau talas ngo a rakrakai si gam á tungu suri tangan iau má ákte dol má bung palai. Káp iau te pua pala gam. Iau mánán ngo kamu armámna kápate rah, mái sár kápte te sál suri na han hut narsang.
11 Iau parai kak parmat si gam, má na káp ngoi i kamu holhol ngo gama long artálár pas tekesi artabar mul uri narsang. Kápte. Kabin ákte las i iau ngo án mudán ngo marán, ái sár balang a lu gasgas pagas sang.
12 Iakte áslai suri kis án sáhár má kis án konom mul. Ngo iau kis i pokon ngádáh, má i matngan pákánbung ngádáh, a tu gas sár á balang suri. A lu laes i balang i pákánbung a mon i aiak má iak mas, má i pákánbung mul ngo án mudán sár má iak

3:20: Epe 2:6, 19 **3:21:** 1Ko 15:28, 42-53 **4:1:** 1Te 2:19-20 **4:3:** Luk 10:20 **4:5:** Eba 10:25; Iak 5:8-9 **4:6:** Mat 6:25-34; Kol 4:2 **4:7:** Ais 26:3; Ioa 14:27; Kol 3:15 **4:9:** Rom 16:20

matpám. Má a lu laes á balang i pákánbung a lala marán má i pákánbung mul a tu mudán sár. Tungu káp iau te mánán i tatalen án gasgas, má onin iakte talas ur on, má ngorer balang a matau sár.

13 Ái Karisito a lu arakrakai i iau, má ngorer ákte mon mái kak rakrakai suri ina arsuar mai tan matngan ásásla ngorer má inak tur dik sang.

14 Iau kis barung má káp iau te hol on suri gama tangan iau mai kak tan taun, mái sár iau ot kuluk narsá gam.

15 Gam á boh tám ruruna til Pilipoi gam talas ngo pákánbung iau aptur pas tili balis á Makedoniá, gam masik tili boh tám ruruna no gam tangan iau. Pákánbung er bos mulán bung iau arbin mai lain arbin, má gam masik gamá tamtam sualim ur singing mai pirán tabal.

16 Wa iau merei sár Tesolonika má iak sáhár sang, má gamá tarwai te pirán tabal ur singing, má namur gam lu balbal tangan iau marán sang á pákán.

17 A kuluk suri kamu lain artangan narsang, mái sár koion gama hol on sár ngo iau nem suri gama tangan iau. Kápte. Ái sár táit er iau lala nem on, ngo kamu omobop imi si Káláu na lala pakta mai tara lain tatalen erei gam longoi.

18 Má inái iau parai si gam ngo ákte hut mái tan artabar gam tarwai má ák lala marán má! Áá, tan artabar er a kipi ái Epaproditus ákte lain tangan iau, má a ngoro lain osmapak a tomtom uri narsán ái Káláu. Ái Káláu a sormángát pasi má ák agasgas pasi bál.

19 Mái Káláu, koner iau him singin, a lala pakta i kán omobop án arasosah imi bat, má ngorer na bonta noi kamu sáhár mai, kabin gam kes mam Iesu Karisito.

20 Gita parpara agas áklis uri narsán kángit Káláu má Kák git má kápnate rah! A támin.

Árár uranang Pilipoi

21 Iau tarwai kak lain nas ur si gam keskeskes á matananu si Káláu gam káián ái Iesu Karisito. Má rang táring minái di kis narsang di tarwai mul i kándi lain nas ur si gam.

22 Tan matananu no si Káláu main Rom di kákir suri árár pas gam, má tan tám ruruna sang er di lu him i rum si Kaisar di lala kákir taladeng suri tarwai kándi lain nas uri narsá gam.

23 Má iau sung uri narsán ái Konom Iesu Karisito suri na tari kán lain artangan ur si gam no keskeskes.

4:13: 2Ko 12:10 **4:15:** 2Ko 11:9

Buk ái Paulo a le on uri narsán bos tám ruruna á KOLOSE

Worwor táil

A mákmák ngoro ái Paulo a kis i rumán batbat kalar á Rom i pákánbung a le i buk minái ur singin bos Kolose (Apo 28:16-31). Bimán rum á Kolose a kis i balis á Esiá. Má i pákánbung sár erei, a le i aru buk ur si Pilimon má ur singin bos tám ruruna á Epeso mul. Ái Paulo sang kápate soi lain arbin anang Kolose. A mákmák ngoro ái Epapras a longrai lain arbin si Paulo adi Epeso, ki ák han uranang Kolose mák soi lain arbin iatung (Kol 1:7-8; Apo 19:1, 19:8-10). Ái Paulo a le i buk minái suri akeng i bos Kolose suri tan angagur án tám aratintin. Di lu angagur mai marán táit. Di lu obop pasi te tara támin bung (Kol 2:16) má di lu lotu uri narsán tan angelo (2:18). Dik nem ngo tan kálámul da kis sang i lalin nagogon (2:20-22) má i tatalen án kut aririu (2:11). Dik apakta pasi kándi holhol sang ngo ái á matngan mánán a lami kálámul uri liu (2:4, 2:8, 2:18). Mái sár ái Paulo a lala apakta pas Karisito ngo ái masik sár a arwat suri na aliwi tan kálámul. Ái Karisito á mámáhat i Káláu (1:15). Ái Káláu a aksimi bos táit no mai limán ái Karisito (1:16). Ái Karisito a kátlán á bos táit no (1:17). Ái Karisito ái a mulán kálámul suri aptur kaleng tili minat (1:18). Ái Karisito a Káláu sang (1:19, 2:9). Ái Karisito a kip kalengnai bos táit no ur si Káláu (1:20-22). Io, má ngorer ái Karisito a pakta sorliwi bos táit no má a arwat suri na aliu pas git, má ái á káplabin ák le i buk minái ái Paulo. Má a parai mul ngo da lu gagas palai bos sápkin tatalen, má dák áksái bos lain tatalen ngorer i rung ákte kára pas di ái Káláu (3:1-15). Má ák parai tatalen dáh da mur on á toltolom matngan kálámul ngorer i buturkus 3:16-4:4 er a parai.

1 Buk minái iau Paulo iau siri, iau kesi
apostolo si Iesu Karisito kabin i nemnem
si Káláu ák ilwa pas iau. Mái Timoteo, buh
git i Karisito, a kis tiklik mam iau, má giur
no giur tarwai buk minái
2 uri narsá gam á matananu si Káláu
gam kis i malar á Kolose, gam á boh tám
ruruna er gam lu muswan uri narsán ái
Karisito. Artangan má bál matau káián ái
Káláu Kák git na kis tiklik mam gam.

Sung si Paulo má kán ot kuluk

3 I kángiur bos pákánbung án sung, giur
lu ot kuluk ur si Káláu er kákán ái kángit
Konom Iesu Karisito. Giur lu ot kuluk sur
gam
4 kabin giuráte longrai suri kamu
ruruna i Iesu Karisito má kamu lain
armámna uri narsán bos tám ruruna no.
5 Tungu, i mulán pákánbung pinpidan a
támin a hut si gam, wa lain arbin sang,
gamá ruruna on. Má gamá longrai mul
suri tan táit ái Káláu ákte eran páksi ur
kamu má ákte obop tumani mona gam
imi bát, má gam lu ngangai ngo gama
mák muswan on. Má ngorer kamu ruruna
má kamu armámna a but pas tili kamu
ngangai.
6 On á naul matmatngan pokon, lain
arbin a arkaliut mák lu tari lain arasosah
singin matananu. Wa a ngorer sang a
longoi mul mam gam tili mulán bung gam
ruruna má gamá longrai suri artangan si
Káláu má gamá mánán muswan on.
7 Ái Epapras ákte soi arbin suri kán
artangan ái Káláu narsá gam. Ái ái koner
a lu him ngoro giur, má gimtul atul á tám
toptop si Karisito, má giur ái Timoteo giur
mámnai. Ái Epapras a tangan giur er ák lu
muswan suri him narsá gam,
8 má ákte para talsai si giur suri kamu
armámna er a but pas tili Tanián a Pilpil.
9 Má kabin ngorer, tili pákánbung er giur
longrai arbin sur gam, giur lu balbal sung
suri ái Káláu na tangan gam. Giur sung
Káláu suri na asosah i gam mai matngan
mánán er a lu tari, má ngorer na atalsai
kamu hol má gamák mánán tusi kán nem-
nem ái Káláu.

1:3: Epe 1:15-16 **1:5:** Epe 1:13; 1Pe 1:4 **1:7:** Kol 4:12; Plm 23 **1:9:** Epe 1:16-17

10 Má ngo ái Káláu na asosah i gam
ngorer, ki gama arwat suri gama mur
artálár pasi nemnem si Konom má gamák
balbal agasgas pasi bál. Má kamu liu na
káhái tan lain tatalen, má kamu mánán sur
Káláu na lu pakpakta hanhan.
11 Má giur lu sung Káláu suri na
arakrakai i bál gam mai kán tilik lain
rakrakai, suri ngorer i pákánbung gam
áslai taun, gama ekesi tur dik mai bál
matau má káp gama te puplir.
12 Má ngorer gama parai kamu ot kuluk
mai laes ur si Kák git, koner ákte long
artálár pas gam suri gama tamtam otoi
arasosah er ákte obop páksi ur kándi á
matananu si Káláu, ái rung di kis i talas.
13 Ái sang a sáras pas git tili lalin
rakrakai káián kuron, mák aksim git uri
lolsit si kán Kalik alal.
14 Má kán Kalik alal er, ái a asengsegeng
i git er ák mat, suri ái Káláu na pah palai
kángit tan sápkin tatalen.

Kán ninas ái Karisito má kán him

15 Ái Káláu kápte kes a artálár ngo na
mákái, ái sár ái Karisito a tar kápán páplun
mák apos tar Káláu singin matananu. Má
ngo git mák Karisito, ngorer git mánán i
Káláu ngo a ngoro dánih, kabin ái Karisito
a ngoro Káláu sang. Ái a kis táil i bos
akaksim má a pakta sorliwi bos táit no ái
Káláu a aksimi,
16 kabin ái Káláu a aksimi bos táit on
á naul bát má naul bim mai limán ái
Karisito. A aksimi tan táit git lu mákái má
tan táit kápgite arwat suri gita mákái, tan
táit ngorer i bos pakpakta má bos tátáil
mái rung a mon i kándi rakrakai iamuni
armongoh. Ái Káláu a aksimi bos táit no
mai limán ái Karisito, má bos táit no di kis
suri da árngai ngisán ái Karisito.
17 Ái Karisito a mulán kis, má namur ák
hut á akaksim, mái Karisito a oboi suri
ngádáh di liu tiklik ngoi á tan akaksim.
18 Má ái á lul á kápán páplun, wa bos tám
ruruna sang, má kándi liu a but pas til on.
Ái á mulán kálámul a salaptur kaleng tili
minat suri ngorer ái masik na kis táil i tan
táit no.
19 A kabin ákte hol páksi ái Káláu ngo ái
Karisito, káksiai ngo a kápán páplun sang,
má a Káláu sang mul, má i bos kalkuir i
Káláu a kis no i Karisito.
20 Má ák ngoi i bál ái Káláu ngo na
pam arsakta kalengnai naul matmatngan
pokon no uri narsán. Má pasi á ngorer, ák
mat ái Natun iamuni kubau kus, má kán
minat erei a kip pas kalengnai bos táit no
tili naul bim má tili naul bát ur si Káláu.
21 Tungu gam kis tepák alar Káláu má
gam ngoro kán tan kurtara kabin i tan
sápkin táit gam lu longoi má kamu tan
sápkin hol.
22 Ái sár onin, Natun ái Káláu a tar kápán
páplun áng kálámul má, má namur ák mat
mai kápán páplun. Má ngorer ái Káláu a
artálár suri pam arsakta kalengna gam,
má ákte pah palai kamu tan sápkin tatalen
gamá pilpil má nokwan pagas, suri ngorer
na árár pas gam uri narsán.
23 Áá, na ngorer sang ngo gama tur dik
mai kamu ruruna. Má koion na gáugáu á
kamu ngangai er ákte aposoi i lain arbin.
Ái á lain arbin er á iau ái Paulo sang iau
tám toptop singin, má ákte han arkaliut uri
narsán matananu no i naul matmatngan
pokon.

Ái Paulo a tám toptop káián lain arbin

24 Má inái iau laes suri kak rangrangas
iau áslai sur gam. Má ngo kápán páplun
i iau a áslai rangrangas, ngorer iau lu
hanhan iamunang uri arahrahi te mudán
tili rangrangas erei a kis be i Karisito, má
rangrangas a áslai suri kápán páplun sang,
wa git á bos tám ruruna.
25 Mái Káláu ákte ilwa pas iau mul mák
tari kak talar suri ina toptop kamu á boh
tám ruruna, má ina tangan gam ngorer.
Má kak talar a ngoromin, ina para talsa
noi midán ái Káláu.
26 Má midán er, wa táit ái Káláu ákte
punmai tili holhol káián kálámul til alhirá

1:11: Epe 1:19, 3:16 **1:12:** Epe 1:11, 18 **1:13:** Luk 22:53; Epe 2:2 **1:14:** Epe 1:7 **1:15:** Ioa 1:18; 2Ko 4:4 **1:17:** Ioa 1:1, 8:58 **1:18:** Apo 26:23; Epe 1:22-23; Apa 1:5 **1:19:** Kol 2:9 **1:20:** Epe 1:10 **1:21:** Rom 5:10; Epe 2:12 **1:22:** Rom 5:10; Epe 5:27 **1:25:** Epe 3:2, 7-8 **1:26:** Rom 16:25-26; Epe 3:5, 9

sang, mái sár onin ákte para aposoi singin kán matananu.
27 Má ur si di, ái Káláu a nem ngo
na inngasi kán holhol taru a punpunam
tungu, má ái á táit a tuan alal sang a duk i
gam á boh matananu tili risán mul. Má a
ngoromin: ái Karisito na mon pagas i gam.
Má ái erei i gam má! Áá, ákte mon pagas
i gam kabin gam ruruna on, má ngorer
gam mánán páksi ngo gama kis tiklik mam
Káláu ami bát.
28 Má gim tunga sopasun i arbin sur
Karisito narsán matananu no. Gim lu
inngas tari lain holhol, má gim lu akeng i
di má gim lu atintin di mai. Gim lu longoi
ngorer suri keskeskes tili di na matuk i kán
hol má na kes mam Karisito, má ngorer
gimák lam di uri mátán táil ái Káláu.
29 Iau lu ngehngeh má risgos suri long
artálár pasi kak talar erei mai tilik lala
rakrakai ái Karisito a asosah i iau mai.
Má ngorer kán lala arasosah ái Karisito a
him tiklik mai kak songsong suri ina long
artálár pasi sang.

2

1 Má iau nem ngo gama mánán ngo iakte
lala songsong suri tangan di ái rung káp
di tini mák iau besang, ngorer á gam tara
Kolose má tara Laodikia má di no kápte be
dikte mák iau.
2 Iau lu songsong ngorer suri na
rakrakai i bál gam no má gamák tur dik,
má suri na tukes i kamu hol kabin gam
lu armámna arliu. Ki ngorer kamu mánán
suri kán hol taru ái Káláu na lala pakta
má na hau kunlán, má ngorer gama talas
muswan suri kán hol taru ái Káláu, wa ái
Karisito sang!
3 Ái Káláu ákte kebepta páksi i Karisito
á boh lalain holhol má mánán a ngoro tan
lalain minsik di punmai i matananu.
4 Iau parai si gam ngorer suri koion á
tekes na lam bengtai kamu hol mai wor-
wor án totor a lain tang kuluk uri kamu
alalongra.
5 A támin ngo kápán páplun i iau a bokoh
alar gam, mái sár kak lala ásásla a erei
kalar gam sang. Má ák gas i balang mam
gam kabin gam lu tur talum má kamu
ruruna i Karisito kápate gángán, a tur dik
pagas.

Tatalen án kip kunlai liu muswan

6 Gamáte para aposoi ngo ái Iesu
Karisito á kamu Konom, má ngorer kamu
ninas na ngorer sang i rung di kes mam
Karisito.
7 Gama soai nirwán i gam uradi sang nák
sisip i Karisito. Má gama atri mul i kamu
liu ami iátin i Karisito ngorer i kálámul a
atri kán rum ami iátin tan leoron toros.
Aratintin er ái Epapras ákte atintin gam
mai, gama tunga akai kamu ruruna on,
má gama lu balbal aposoi kamu ot kuluk
uri narsán ái Káláu.
8 Gama ololoh kuluk suri kápte kes na
pidir pas gam mai matngan aratintin er
a páhngán má kápate támin. Arabitbit
erei dikte kipi singin rang támin i di. Má
mánán mul erei dikte kipi singin bos turn-
gan di kátlán besang i naul matmatngan
pokon. Matngan aratintin erei kápate hut
tili Karisito.
9 Ái Karisito a hut áng kápán páplun
ngoro git, má kán holhol má kán ninas má
kán rakrakai ái Káláu a kis no i Karisito.
10 Mái Káláu ákte akángái taniá gam
mul ding kunlán má, kabin gam kes mam
Karisito, koner a pakta sorliu di no á tan
tátáil mái rung a mon i kándi rakrakai.
11 Má kabin gam kes mam Karisito, ái
Karisito ákte kut aririu muswan i gam.
Ái sár matngan arkut erei kápte di kuti
kápán páplun i gam mai lim di, kápte. Kut
aririu muswan, ái á matngan arkut uri bál
git sang er ái Káláu a longoi. A longoi
ngorer má ák asengsegeng pas git alari
lalin rakrakai káián risán bál git a nem i
mur i sápkin má a lu kátlán i git til tungu.
12 Má i pákánbung gam kipi arsiu, a
ngoro gam mat má dik tahun gam tiklik
mam Karisito, má namur ái Káláu a aptur
kalengna gam tiklik mai mul. Ái Káláu
a longoi ngorer kabin gam ruruna i kán
rakrakai er a aptur Iesu mai tili tarang án
minat.

1:29: Epe 3:7, 20; Pil 4:13 **2:3:** 1Ko 1:24, 30 **2:4:** Rom 16:18 **2:5:** 1Ko 5:3 **2:7:** Epe 3:17 **2:9:** Ioa 1:14, 16 **2:10:** Epe 1:21-22 **2:11:** Rom 2:29 **2:12:** Rom 6:4 **2:13:** Epe 2:1, 4-5

13 Tungu gam lu longoi sápkin tatalen
kabin gam lu taram i kamu torahin holhol.
Áá, kápte be gam kipi arkut uri bál gam,
má ngorer taniá gam kápate liu. Ái sár ái
Káláu ákte aliu pasi taniá gam tiklik mam
Karisito má gamáte liu má. I pákánbung
erei, ái Káláu a pah palai kángit bos sápkin
tatalen.
14 A ngoro kángit bos sápkin tatalen dikte
le páptai i kesá pákán ram kabin git sá
kusi nagogon si Káláu, má pákán ram
erei a ngoro kángit tinákum uri narsán ái
Káláu. Ái sár ái Káláu kápate kebeptai
kángit tinákum erei. Auh, a hol palai sár.
A ngoro a kipi pákán ram erei mák bás
páptai uri kubau kus si Karisito uri akiláng
ngo kángit tinákum ákte rah.
15 Má kabin ái Karisito a mat iamuni
kubau kus, ái Káláu a suka bámia sara
noi kándi tan rakrakai á tan morsohsoh
mái rung a mon i kándi rakrakai, mák
arumrum di sang i mát di no, mák inngasi
ngo di tu tan táit bia sár.

Koion gama mur i aratintin káián kálámul sár

16 Má ngorer gama tu longlongra pala
koner a tusi mát gam ngo gam longoi
sápkin kabin i namnam gam ani ngo dánih
gam ngin on, ngo kabin kápgamte pátpát
mátán i tan támin bung má hutngin kalang
má bungán aunges.
17 Tan tatalen án lotu erei a tártárwán
sár á támin táit muswan na hut namur. Má
onin ákte hut má, wa ái Karisito sang!
18 Gama longra pala koner a tusi mát
gam kabin kálámul er a nem on ngo gama
agengen pas gam sang má gama lotu uri
narsán tan angelo. Kálámul er a kaiang
pasi sang ngo ái a pakta, má ngo ákte
mákái tatalen er i mihmih. Ái sár a tu
tikbut tili kán hol masik, wa torahin holhol
er a nem i sápkin,
19 má ákte arsok tili Koner a lul i boh
tám ruruna no. Lul a lu támri kápán
páplun no mák tángni tan kalkuir ngorer i
sosopas má pinsán ák tur dik máng kes on,
suri kápán páplun na pakta má nák matuk
ngorer ái Káláu a nem on.
20-21 Kabin gam kes mam Karisito, a
ngoro gamáte mat má mai, má ngorer
gamáte sengsegeng tili bos turngan di
kátlán besang i naul matmatngan pokon.
Má suri dánih gam tungai mur on ngorer
i kálámul kán tu kis besang i lalin i di?
Suri dánih gam tungai mur i tatalen suri
matngan namnam koion gama ani, ngo
suri te táit koion gama top on, ngo te táit
mul koion gama tu singli sár?
22 Bos tatalen erei a tur sár suri tan táit
git lu him mai, má namur ák bokoh pas.
Ngo gitáte ani mudán namnam, ákte rah
sár, ki ngádáh má na tángni ngoi á liu án
tanián? Wa, tan nagogon er a aptur tili
holhol kán kálámul sár má dik lu atintin
git mai.
23 A támin ngo bos tatalen erei a tang-
tang kuluk uri talngán kálámul ngo a lain
tatalen án lotu, kabin a tur rakrakai suri
lotu uri narsán tan táit di sang di hol on
ngo a kuluk, má suri agengen pas di sang,
má suri áslai arabilbiling i kápán páplun.
Ái sár kápate tángni kálámul suri na kátlán
i nemnem káián kápán páplun.

3

Kamu hutngin ninas ákte salaptur mai ái Karisito

1 Ái Káláu ákte aptur pas gam mam
Karisito má gamáte liu má. Má pasi á
ngorer, gama atri kamu hol uri tan táit imi
bát, i pokon er ái Karisito a kis ái i kán
kiskis án kabisit i risán mingin ái Káláu.
2 Gama ekesi atri kamu nemnem má
holhol nák tántán urami bát suri tan táit
imi, má koion na tirtir uramudi bim,
3 kabin gamáte arsok tili ninas gam lu
longoi á tungu ngorer i kálámul ákte mat.
Má kamu liu a kis punam tiklik mam
Karisito i narsán ái Káláu.
4 Mái sár namur, ngo na hut kaleng
ái Karisito, koner kamu liu a but pas til
on, ki gam mul gama kahra tiklik mai,
má minmáir i gam sang na kes mul mai
minmáir i Karisito.
5 Gama dungi kamu tan sápkin nemnem
i tarang án minat má gamák tahun palai,

2:14: Epe 2:14-16; 1Pe 2:24 **2:16:** Rom 14:1-13 **2:17:** Eba 8:5 **2:19:** Epe 2:21, 4:16 **2:20-21:** Gal 4:3, 9; 1Ti 4:3 **2:22:** Mat 15:9 **3:1:** Mar 12:36, 16:19; Epe 1:20 **3:2:** Mat 6:33 **3:5:** Rom 6:6, 11; Epe 4:19, 5:3-6

tan tatalen ngorer i araturán sáksák, má bos durwán tatalen, má sursur suri longoi sápkin, má kon suri long noi ngat, má tatalen án gong kári táit, kabin kálámul a longoi ngorer, ki tan táit a lu gong suri, a keles pala Káláu tili bál.

6 Ngo tekes a nem i longoi matngan ngorer, ki a ngákngák i Káláu mái Káláu na atri kán togor ur on.

7 Má gam sang, gam lu mur i matngan nemnem ngorer tungu i pákánbung kápte be gam taram i Káláu.

8 Ái sár onin, gama gagas palai tan sápkin tatalen ngoromin: togor, bál mos melek, nemnem suri long bengtai turán, ot bilingnai kálámul, sangnán worwor tili ngus gam,

9 má koion gama angagur arliu i gam. Koion gama longoi ngorer kabin gamáte gagas palai kamu torahin holhol turán bos sápkin tatalen káián torahin holhol er,

10 má gamáte áksá pasi hutngin bál gam. Mái Káláu, koner a aksimi hutngin bál gam, ái a lu arkeles i gam má gamá kipi ninsin ái Káláu sang, má ngorer kamu mánán sur Káláu na sotáp.

11 Má pasi á ngorer, ái Káláu a tu mák arwat i git no, ngorer bos kakun Iudáiá di tukesá matngan mai rung tili risán. Mái rung di kut aririu i kápán páplun mái rung kápdite kipi arkut, di tukesá matngan sár. Káksiai ngo gam tara iát ngo kakun tas ngo gam tan temes, gam kesá matngan sár. Mái rung di tám toptop mái rung di sengsegeng a ngoi mul. Tan matngan timtimla ngorer kápate támin táit. Ái Karisito sang, ái á támin táit muswan sorliwi boh táit no, má a mon i git no.

12 Gam á bos matananu si Káláu, a mámna gam máng kára pas gam ngo gam káián sang. Má ngorer, gama áksá pasi tatalen án armámna, má tatalen án artangan, má hol agengen i gam sang, má arabálbál, má kis pau.

13 Ngo tekes a togor mam gam, gama bál konmi má gamák hol palai, kabin a kuluk ngo gama hol palai sápkin di longoi uri narsá gam ngorer ái Konom ákte hol palai kamu sápkin á gam.

14 Bos tatalen er a kuluk, mái sár tatalen a pakta sorliu di no, wa armámna sang, kabin armámna na kabat talum gam gamá kesá kepwen mát sár.

15 Ái Káláu ákte kilkila pas gam suri gama kesá kepwen mát má gama kis tiklik mai moloh, mái Karisito ákte tari moloh er uri bál gam. Má ngorer, moloh er na kátlán i kamu ninas arliu i gam sang. Má gama tunga ot kuluk uri narsán ái Káláu.

16 Gama tunga aratintin mai lain arbin sur Karisito suri bál gam na káng mai. Gama atintin kalengna gam má akeng kalengna gam mai polon á hol suri gama mánán muswan i lain arbin. Má gama lu saki bos saksak tili pinpidan si Káláu, má bos saksak án parpara agas, má tan gárán pepe Tanián a Pilpil a tari si gam. Gama saksak uri narsán ái Káláu má ot kuluk mai kamu ásásla a aptur tili bál gam.

17 I bos táit no gam longoi má gam parai, kamu ninas na ngorer sang i rung er ái Konom Iesu a kátlán i di. Má gama tunga ot kuluk ur si Káláu, koner a Kák git, kabin ákte lala asosah i gam er a tarwa Karisito suri áng kamu tám artangan.

Kiskis án aratámán

18 Gam á bos wák, kamu talar suri gama rusan tar gam i lalin kamu tan pup kabin tatalen er a nokwan uri mátán táil ái Konom.

19 Má gam á bos káláu, koion gama putai suk i ándi pogong i kamu tan wák, ái sár gama mámna di má abálbál pas di.

20 Gam á tan kalilik, kamu talar suri gama lu taram i rang kák gam má rang mám gam i tan táit no, kabin tatalen er a agasgas pasi bál ái Káláu.

21 Má gam á bos tamankak, koion gama lu balbal soksokoi bál rang nat gam mai marán aranokwa uri narsá di, da káp taburéng má káp da tini longoi lain tatalen.

Tatalen káián tám toptop má tátáil

3:8: Epe 4:25-29, 5:4 **3:9:** Epe 4:22, 25 **3:10:** Epe 4:24 **3:11:** Gal 3:28 **3:12:** 1Pe 2:9 **3:13:** Epe 4:2, 32 **3:14:** Rom 13:8-10 **3:15:** 1Ko 12:27; Epe 4:4; Pil 4:7 **3:16:** Epe 5:19 **3:17:** 1Ko 10:31; Epe 5:20 **3:18:** Epe 5:22 **3:19:** Epe 5:25 **3:20:** Epe 6:1 **3:21:** Epe 6:4 **3:22:** Epe 6:5-8

22 Gam á bos tám toptop, gama lu taram
i kamu tan tátáil til main i bim i bos táit
no. Te di tu long tumran on i pákánbung
masik kándi tátáil a márásngin pagas i di
suri da agasgas pasi bál ái kándi tátáil.
Ái sár á gam, gama long muswan i kamu
talar káksiai ngo kamu tátáil a mák gam
ngo kápte. Gama muswan mai kunlán bál
gam, kabin gam rumrum i Konom.
23 Matngan dánih gam longoi, gama him-
nai mai kunlán bál gam. Áá, gama him
ngoro rung di him káián ái Konom, má
koion gama him ngorer i rung di tu him
ur singin kálámul sár.
24 Gama him ngorer kabin gam mánán
ngo ái Karisito sang á kamu tátáil
muswan, má ái na sua tari si gam á
arsupan erei ái Káláu ákte oror tari ur
singin kán matananu.
25 Mái sinih a lu balbal longoi sápkin, ái
Káláu na supni mul suri sápkin er a longoi,
kabin ái Káláu kápate taun i kán hol suri
tan konom ngo suri tan tám toptop. A toh
pas di no mai tukes sár á tintoh.

4

1 Má gam á tan konom, gama ololoh
kuluk i kamu tan toptop, ngorer gama lain
supan di arwat mai kándi him má kándi
ninas, kabin gam mánán ngo a mon á
kamu Konom mul imi bát.

Ot inau uri narsán tan Kolose

2 Gama rakrakai má monmon mai sung
má koion gama merok kunán, má gama
tungai ot kuluk uri narsán ái Káláu.
3 Má i pákánbung gam sung, gama lu tar
gim mul uri limán ái Káláu, suri ái sang na
pasbat i mátán sál pasi gimák arbin mai
pinpidan sur Karisito er a tur punpunam
til tungu, má onin ákte tur talas. Má iau in
má i batbat kalar kabin iau lu arbin mai
midán.
4 Gama sung suri ái Káláu na abánbán i
ngudung suri ina atalsa timani midán er
nák talas, kabin kak án talar sang a ngorer.
5 I bosbos bung gam kis i arliwán i di ái
rung kápdite ruruna, gama ololoh kuluk i
kamu láklák i mátán táil i di.
6 I bosbos bung kamu worwor na lu
alal má nák lu namnamin uri talngán
matananu no, má ngorer gama mánán
kuluk i kos tuman di keskeskes mai lain
kokos.

Ái Tikikus mái Onesimo

7 Inái iau tarwa Tikikus suri na para
talsai si gam á tan táit ákte kahra narsang.
Ái a tám ruruna mul má iau lala mámnai.
A lu muswan suri tangan iau, má giur lu
songsong tiklik i him si Konom.
8 Má pasi á ngorer iak tarwai narsá gam
suri nák para tumani si gam á kángim liu
má suri nák arakrakai i bál gam mul.
9 Má ina dos pala Onesimo nák tiklik
mam Tikikus. Gam mánán i tuá git ái Ones-
imo kabin ái tili gam sang. A lu muswan
suri tangan iau má iak lala mámnai. Mái
Tikikus diar ái Onesimo diara para talsai
tan táit no ákte kahra narsang.

Árár uri narsán tan Kolose

10 Ái Aristakus giur kis tiklik i rumán
batbat kalar, a tarwai kán lain nas ur si
gam, mái Marko mul a árár pas gam. Ái á
kán sinat ái Banabas, má ái ái koner iakte
parai si gam tungu suri na inngasi aur
narsá gam, ki gama árár pasi sang.
11 Mái Iosua, koner di utngi mul mam
Iastus, a tarwai kán lain nas mul narsá
gam. Tili katbán matananu di him tiklik
mam iau suri lolsit si Káláu, atul minái
sár ditul kakun Iudáiá, má ditulá lala
arakrakai i iau sang mul.
12 Lain nas mul narsá gam til main
si Epapras, kes tili gam sang á boh tám
ruruna til mainái, má a kesá tám toptop
si Iesu Karisito mul. A lu sung mai kán
kunlán ásásla no sur gam. A lu sung
Káláu suri na amatuk i kamu hol gamák
tur dik, má na amaras i kamu ruruna má
nák tumran i kamu hol suri nemnem no si
Káláu.
13 A lu sung ngorer kabin i kán tilik hol
ngehngeh sur gam má suri boh matananu
á Laodikia má Erapolis. Iakte mák tangra

3:25: Rom 2:11 **4:1:** Epe 6:9 **4:2:** Epe 6:18; Pil 4:6 **4:3:** Rom 15:30; Epe 6:19 **4:5:** Epe 5:15-16 **4:6:** Epe 4:29; 1Pe 3:15 **4:7:** Epe 6:21 **4:8:** Epe 6:22 **4:9:** Plm 10-12 **4:10:** Apo 12:12, 13:13, 15:37-39; 2Ti 4:11 **4:12:** Kol 1:7; Plm 23-24

Epapras a longoi ngorer, má iak para talsai si gam.

14 Ái Luka, koner a lu him suri aliu pasi tan sasam má gim lu mámnai, a tarwai kán lain nas uri narsá gam. Mái Demas mul a árár pas gam.

15 Gama sopasun ngudung má alsai kak lain nas ur singin boh tám ruruna ida Laodikia má narsán ái Nimpa tiklik mai tan tám ruruna di lu hau talum anang i kán rum.

16 Má ngo á gam tara Kolose gamáte wás noi pákán ram min, ki koion gama barung suri tarwai uri narsán tan tám ruruna á Laodikia suri di mul da wásái. Má pákán ram iakte tarwai uri narsá di á bos Laodikia, gam mul gama kipi má gamák wásái.

17 Má gama parai si Arkipus ngo, “Una lain arah palai sang i talar er ái Konom ákte tari singim.”

18 Má inái á iau Paulo iau sir páptai mai limang sang á kak lain nas minái narsá gam. Koion gama balbalantahun suri kang kis main i batbat kalar. Má kak sung ngo ái Káláu na tangan gam mai kán lain artangan.

4:17: Plm 2 **4:18:** 1Ko 16:21

Mulán buk ái Paulo a le on uri narsán bos tám ruruna á TESOLONIKA

Worwor táil

Ái Paulo a soi lotu adi Tesolonika i balis á Makedoniá i kán áruán láklák. Ái Paulo a lala nem i bos Tesolonika, má i pákánbung er a kis i katbán i di, ák tohtohpas uri narsá di mai mur i lain tatalen sár (1Te 2:1-12, 4:1). Mái sár tilik arabilbiling a tapam hut iatung, má bos tám ruruna dik tari duk pala Paulo suri ngo na han pas na káp banai lala taun (Apo 17:1-10). Má ngorer ái Paulo ák han pas urada Beria má namur ák han uranang Aten. Má tilatung ák dos pala Timoteo uradi Tesolonika (1Te 3:1-5) kabin a lala hol i matananu di ruruna i Karisito idi Tesolonika er di kis i katbán tan arabilbiling (2:13–3:10). Ái Paulo a dos pala Timoteo ngorer, má namur ák han uranang Korin. Má ngo ái Timoteo a kaleng má ák bit atalsa Paulo i ruruna má armámna káián bos Tesolonika (3:6), io ái Paulo a longrai ngorer má ák tarwa palai buk minái ur si di suri arakrakai i di má suri atintin di i tan lalain tatalen (4:1-12, 5:12-22). Ái Paulo a atintin di mul suri kalkaleng si Karisito má suri kán apaptur kaleng tili minat káián bos tám ruruna. Kápdite talas suri tan táit minái kabin ái Paulo a sangar i han pas alar di má káp kán te pákánbung suri lain atintin di (1:9-10, 4:13–5:11). Tan táit minái a worwor suri áwáwatin pákánbung, a lala támin táit i aru buk minái káián ái Paulo uri narsá di á tan Tesolonika (mákái mul 2Te 2:1-12).

1 Buk minái á iau Paulo mái Sailas mái Timoteo gimtul tarwai ur si gam á boh tám ruruna ida i malar á Tesolonika, gam kándiar sang ái Káláu Kák git má ái Konom Iesu Karisito. Gimtul sung Káláu suri kán artangan má kán moloh na lu kis narsá gam.

Matngan liu má ruruna kándi tara Tesolonika

2 Gimtul lu balbal ot kuluk ur si Káláu sur gam, má káp gimtul te lu hol balantahun gam i kángimtul bos pákánbung án sung.

3 Áá, i pákánbung gimtul lu sung uri narsán ái Káláu Kák git, gimtul hol pas gam ngoromin. Gimtul lu hol pasi kamu him a but pas tili kamu ruruna, má kamu songsong a aptur tili kamu armámna, má gimtul hol pasi mul ngo a tur atu i kamu ngangai i kángit Konom Iesu Karisito.

4 Rang buhang, gimáte mánán má ngo ái Káláu a mámna gam má ákte ilwa pas gam ur káián sang.

5 Gim mánán ngorer kabin i pákánbung gim hut mai lain arbin narsá gam, Tanián a Pilpil a bontai kángim arbin, suri ngorer kápgimte hut mai worwor a so tili ngus gim sár, má gimtul hut mai rakrakai káián Tanián mul. Má gam mák ilmi ngo gimtul mul gimtul ruruna on ngo a támin, pasi á ngorer gamá ruruna sang. Gamáte talas má uri tan táit gim longoi narsá gam tungu gim kis tiklik mam gam, má gam mánán ngo tan táit erei a uri tangan gam.

6 Má gamá lu murmurwasu i kángim ninas má ninsin ái Konom mul. A támin ngo gam lala arsuar mai rangrangas kabin gam ruruna, ái sár kápgamte arsok. Gam lu sonai sár i rangrangas erei má gamá árár pasi midán ái Káláu mai gasgas er Tanián a Pilpil ákte tari.

7 Má ngorer gamáte hut má ngoro kesi lain tohtohpas uri mátán tan tám ruruna á Makedoniá má Girik.

8 Gamáte lu arbin mai midán ái Konom tangrai bos malar ada Makedoniá má Girik mul. Má sinih ngo midán ái Káláu masik a han, wa arbin suri kamu ruruna i Káláu ákte han arkaliut mul uri bos pokon no. Má ngorer, kápte te táit mul gima parai,

9 kabin matananu tili tan malar erei di lu lala para gam suri kamu ninas mam gim tungu gam árár pas gim i pákánbung gim hut mai lain arbin. Má di lu parai mul sur gam ngo gamáte tánlak alari bos angagur án káláu er a mámáhat sár, má gamáte ilang suri gama taram i Káláu muswan,

1:1: Apo 17:1-9 **1:3:** 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 **1:5:** 1Ko 2:4-5 **1:6:** Apo 17:5-9

koner a liu pagas sang.
10 Má di lu parai mul ngo gam lu kiskis
monai Natun ái Káláu suri na sosih tilami
bát. Ái Natun er, ái ái Káláu ákte apturi tili
minat, má ái na sáras pas git tili togor si
Káláu er na hut.

2

Kánditul matngan liu ái Paulo ditul i katbán tara Tesolonika

1 Rang buhang, gam sang gam mánán
ngo kángim inan ur main narsá gam a
káhái lain wán.
2 Gamáte mánán ngo di para bengta gim
má long sáksákna gim ada Pilipoi tungu i
pákánbung kápte be gim han ur main si
gam. Má i pákánbung mul gim hut narsá
gam, marán di tur pala gim. Ái sár ái
kángit Káláu a arakrakai i bál gim má gimá
mangan mai para talsai kán lain arbin.
3 Má kángim arbin gim kaluh pas gam
mai, kápate aptur tili durwán holhol ngo
nemnem suri lam bengta gam ngo longoi
wak mam gam. Kápte.
4 Ái sár kángim arbin a mur i nemnem
sang si Káláu. Má gim lu arbin ngorer
kabin ái Káláu ákte sormángát i gim suri
gima talar mai lain arbin, má ngorer ák
tari him erei uri lim gim. Má i pákánbung
gim arbin, kápate bop i bál gim suri gima
agasgas pasi bál kálámul. Táit a bop i bál
gim a ngoromin, ngo gima agasgas pasi bál
ái Káláu, koner a lu mák sarurup urami bál
gim.
5 Gam mánán sang ngo i pákánbung
gim hut narsá gam, kápte gim oboi tuh i
ngus gam suri gama alongra si gim. Má
kápgimte hut mai nemnem a punpunam
ngorer i gong suri pirán tabal, kápte. Mái
Káláu a mánán i gim mul, má ái na tur
tángni worwor minái ngo a támin.
6 Kápate ngoi i bál gim suri gima kipi
parpara agas si gam ngo singin te lite mul.
7 A támin ngo gim á bos apostolo si
Karisito, má ngorer a mon i kángim nok-
wan suri gama tangan gim. Ái sár kápte
gim tari duk i gam suri gama longoi
ngorer, kápte. I pákánbung gim tiklik
mam gam, gim ngorer sár i mámán kalik
a belbelken i rang natun mák lu longoi
tatalen án arabálbál mam di. Gim lu longoi
ngorer mam gam,
8 má gimá lala mámna gam sang. Má
pasi kángim armámna sur gam, gimá lu
arbin mai lain arbin si Káláu narsá gam,
má gimá laes ngo gim tari kángim liu sang
suri tangan gam.
9 Rang buhang, gim mánán sang ngo
gamáte hol páptai kángim ninas i katbán i
gam tungu i pákánbung gim arbin mai lain
arbin si Káláu narsá gam. Bosbos bung no,
gim lu songsong i nas má i libung mul pasi
pirán tabal uri tángni kángim kis. Gimá
lala ngehngeh ngorer suri gima káp oboi
taun uri káil i gam.
10 Gam mánán sang, mái Káláu mul a
mánán i kángim ninas i katbán i gam á boh
tám ruruna. Gim lu mur i tatalen a pilpil
má a nokwan, má kápte kes a arwat suri
parai ngo gim longoi sápkin.
11 Má gamáte mánán mul ngo gimá lu
tangan gam keskeskes ngorer i tamankak
a lu belbelken i rang natun.
12 Gimá lu arakrakai má inau i gam
suri gama mur arwat pasi matngan ninas
er a nem on ái Káláu, kabin ái Káláu a
kilkila pas gam suri ák mon i kamu kuir i
kán lolsit má gamáng kusak mul uri lolon
minmáir.
13 Kes mul á táit a arakrakai i gim pasi
gimá tungai ot kuluk uri narsán ái Káláu.
A ngoromin. Tungu gim hut mai lain arbin
má gimá soi main i katbán i gam, má gamá
longra pasi si gim má gamá kip pasi ur
kamu. Má i pákánbung er, gam mák ilmi
sang ngo pinpidan er kápate hut tili holhol
kán kálámul sár, wa a hut tilami sang si
Káláu. Má a támin muswan ngo pinpidan
er a midán ái Káláu sang a himnai bál gam
er gamá ruruna on.
14 Rang buhang, a támin ngo gam áslai
rangrangas onin. Má rangrangas gam
áslai a kesá matngan sár mai rangrangas
di áslai i boh matananu si Káláu er di
ruruna i Iesu Karisito ada i balis á Iudáiá.
Áá, rung er tili kamu balis kápdite ruruna,
di arangrangas i gam ngorer i bos Iudáiá

2:2: Apo 16:19-24, 17:1-9 **2:4:** Gal 1:10 **2:9:** Apo 20:34 **2:11:** Apo 20:31 **2:13:** 2Te 2:13 **2:14:** Apo 17:5

sang di tari rangrangas singin boh tám ruruna tili kándi balis.
15-16 Má bos Iudáiá er, wa di sár ái rung er di up bing Konom Iesu tungu, má te mul dikte up bingi tan tám worwor tus hirá, má te sang onin kándi tunga abilbilingna git. Di matai suri ái Káláu na sáras pasi rung tili risán da mák otoi araliu, má ngorer di tohoi bangbang kári sál suri gima káp arbin narsá di má dák liu keleh. Di bangbang kári sál án araliu ngorer, mái Káláu ák mos i di má ding kurtara mul mai matananu no. Má kándi sápkin er, a bontai kándi tan sápkin til tungu di tunga longoi sang, má ngorer di lala pungni kándi sápkin ák hau kunlán má. Ái Káláu a mákái ngorer mák togor i di mákte timlai kándi rangrangas má.

Ái Paulo a bop i bál suri na bali mákái tara Tesolonika

17 Rang buhang, ur tungu sár di tipar pala gim alar gam, má kápte be a dol i pákánbung. Ái sár gim sasam suri bali mák gam mul, má gimá toh noi ngat suri gita pánpán arsuar mul. A támin ngo páplun i gim a bokoh, ái sár kángim hol a duk pagas sang i gam.
18 Gim lala nem sang suri han kaleng ur main suri laum gam. Á iau sang ái Paulo iau balbal tohoi suri ina han, má kápate lu ian kabin ái Satan a lala him pala gim.
19 Wa namur ngo na kaleng i kángit Konom Iesu, ngádáh gima tur rakrakai ngoi má gimák laes on á bung erei? Wa káplabin i gam sang! Gam á káplabin kángim ngangai suri ái Káláu na supan gim, má gam á káplabin kángim laes i mátán táil ái Konom. Má kabin i gam, gima kipi parpara agas singin.
20 Áá, gam sang gam tok pasi kángim laes má parpara agas da tari si gim.

3

Ái Paulo a tarwa Timoteo suri na tángni bos Tesolonika

1 Gim kis tepák alar gam má kápte te arbin sur gam gim longrai, má ngorer ák lala ngoi i bál giur ái Sailas ngo giur masik giura kis pagas á Aten,
2 mái Timoteo giura tarwai ur main narsá gam. Ái Timoteo ái á buh giur i Karisito, má ái gimtul lu him si Káláu suri arbin mai lain arbin sur Karisito. Ngorer giurá tarwai suri na tángni má arakrakai i kamu ruruna nák tur atu,
3 suri ngorer kápte kes tili gam na pur i kán ruruna kabin i tan rangrangas er gam áslai. Gamáte talas má suri rangrangas er, ngo ái Káláu ákte mángát palai ngo na ian i git.
4 Tungu i pákánbung gim tiklik besang mam gam, gim lu balbal bit gam suri á rangrangas erei ngo gita banai sang. Má onin gamáte mákái má gamáte talas ngo ákte ngorer sang gim parai.
5 Má iakte mánán ngo gam lu áslai rangrangas, má iak lala konngek sur gam, má ngorer iak tarwa Timoteo ur main narsá gam suri inak mánán pasi singin suri kamu ruruna ngo a rakrakai pagas ngo kápte. Iau konngek sur gam ngo ái Tám Artohtoh ákte toh arwat pas gam má ák tu sák pasam á kángim songsong narsá gam.
6 Mái sár onin ákte gas i balang. Ái Timoteo ákte hutngin hut kaleng sár má ákte kipi lain arbin suri kamu ruruna má kamu armámna. Ákte parai si giur ngo i pákánbung gam lu hol pas gimtul, gamá lu áslai laes, má a parai mul ngo gam lu kákir sang suri gama lu mák gim. Má a ngorer mul sur gim, gim lu kákir suri gima mák gam.
7 Ái Timoteo a hut ngorer, má giur ái Sailas giur longrai arbin er má ák lala tangan giur. Gim kis i katbán arabilbiling má rangrangas á inái, má arbin er sur gam a arakrakai i bál gim. Áá, rang buhang, kamu ruruna ákte agasgas pasi bál gim,
8 má kángim liu ákte kuluk pala kabin gim mánán ngo kamu liu mam Konom a tur atu pagas sang.
9 Má ngorer gim arwat má onin suri parai kángim ot kuluk uri narsán ái Káláu sur gam, má gimá tunga lala ot kuluk mul

2:15-16: Apo 9:23, 29, 13:45, 50, 14:2, 5, 19 **2:19:** Pil 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4 **3:1:** Apo 17:15 **3:2:** Apo 16:1-3 **3:3:** 2Ti 3:12 **3:6:** Apo 18:5 **3:7:** 2Te 1:4

suri kángim gasgas i mátán táil kabin i gam.
10 Bosbos bung no, i nas má i libung mul, gim lu sung Káláu mai kunlán bál gim suri na mángta gim giták pánpán arsuar suri gimák bontai kamu ruruna nák matuk.
11 Má ngorer gim sung kángit Káláu er Kák git sang mái kángit Konom Iesu mul, suri diara timani sál gim, suri gima han ur main narsá gam.
12 Má gim sung Konom mul suri na amaras pasi kamu tatalen án armámna arliu i gam má ur singin bos kálámul no, suri kamu armámna nák marmaras hanhan má nák pakta sang ngorer i kángim armámna á gim gim lu longoi uri narsá gam.
13 Gim sung ngorer suri ái Káláu na arakrakai i gam gamák pilpil má nokwan pagas i mátán táil ái kángit Káláu Kák git i pákánbung er ái kángit Konom Iesu na hut tiklik mam rung no di káián sang.

4

Gita liu ngorer a nem on ái Káláu

1 Rang buhang, suri arahi kángim worwor minái, gim nem i parai ngoromin. Gimáte atintin gam má suri matngan liu má matngan kis gama mur arwat pasi suri agasgas pasi bál ái Káláu, má a támin sang ngo gamá lu longoi ngorer. Mái sár gim sung gam má gim ot inau i gam i ngisán ái Konom Iesu suri kamu lain kis gamáte mur on til tungu na marmaras hanhan sang.
2 Gama longoi ngorer kabin gamáte talas má suri aratintin er gimáte tari si gam, wa kán aratintin sang ái Konom Iesu.
3 A ngoromin. Ái Káláu a nem i gam ngo gama lu kis arsagil alari sápkin suri gamák lu pilpil hanhan. Ngorer gama gerger palai tatalen án araturán sáksák.
4 Ái Káláu a nem i gam keskeskes ngo gama mánán kuluk suri kátlán timani kápán páplun i gam sang. Ngorer gama mur i tatalen a pilpil i mátán ái Káláu má tatalen a nokwan i mátán matananu.
5 Má koion gama ngorer i tan kálámul kápdite ruruna i Káláu má kápdite mánán on. Ái rung er di lala mur sang i sápkin nemnem káián kápán páplun i di.
6 Má koion á tekesi tám ruruna na bop tiklik mai wák káián lite kálámul, kabin na longoi angagur uri narsán turán á ngorer. Koion á tekes na agurái turán ngorer kabin ái Konom na kosoi mai rangrangas uri narsán. Gimáte atepei bál gam á tungu mai rakrakai án akeng ngoromin.
7 Ái Káláu kápate kilkila pas git suri gita mur i tatalen a dur, kápte. A kilkila pas git suri gita lu su bah git uri sápkin suri giták lu pilpil hanhan.
8 Má ngorer, ái sinih a dungdung kári talngán tili aratintin min, kápate arkawar palai aratintin káián kálámul sár, mái sár a arkawar pala Káláu, koner a tari Tanián a Pilpil si gam.
9 Suri dáh mul ina le ur si gam suri gama lu armámna arliu i gam sang? Káp kak te worwor ina parai kabin ái Káláu ákte atintin gam suri armámna arliu má gamáte mánán má!
10 Áá, gamáte kipi má aratintin er má gam lu inngasi singin bos tám ruruna no i kunlán balis á Makedoniá. Má ngorer, rang buhang, gim sung gam mul suri kamu tatalen án armámna na lu marmaras hanhan sang.
11 Má inái gim parai mul ngorer gimáte parai tungu si gam ngoromin. Keskeskes tili gam na hol tumran suri na lu kis i tatalen án kis pau. Má koion á tekes na lu solsoltai uri táit káián lite. Má a kuluk ngo na lu songsong suri tangan kalengnai sang.
12 Ngo kes a lu mur i bos tatalen erei, ki rung kápdite ruruna da mákái ngorer má dák tari urur singin. Má bos tatalen er na tangan koner a mur on, kabin kápnate akai kán holhol i tekes mul suri tángni kán sáhár.

Worwor talas suri kalkaleng si Konom

13 Rang buhang, gim nem i para talsai si gam suri tan tám ruruna dikte mat. Ái rung káp kándi te ruruna i Karisito, di

3:11: 2Te 2:16-17 **4:3:** 1Te 5:23; 1Pe 1:16 **4:4:** 1Ko 6:13 **4:7:** Eba 12:14; 1Pe 1:15-16 **4:8:** Luk 10:16; 2Ko 1:22 **4:9:** Ioa 13:34 **4:11:** Epe 4:28

tunga tinang suri rang tur di dikte mat kabin káp kándi te ngangai suri da mák di mul namur. Ái sár á git git ruruna, na kápte, má ngorer koion gita tinang ngoro di.
14 Git ruruna ngo ái Iesu ákte mat mákte salaptur kaleng. Má ngorer git ruruna mul sur rung di ruruna i Karisito má namur dik mat, di mul da salaptur tili minat, mái Káláu na long pas di má dák han tiklik mam Iesu urami narsán.
15 Aratintin gim atintin gam mai onin, wa aratintin si Konom sang, a ngoromin. Á git ái rung git liu pagas besang i bung ái Konom na kaleng, káp gita te han urami narsán ái Káláu táilnai rung dikte mat.
16 Mái sár i bung erei, gita longrai tiling kilkil má kaungán pakpakta kán tan angelo má kaungán taur si Káláu. Má i pákánbung erei, ái Konom sang na sosih tilami bát, má tan tám ruruna dikte mat da mulán aptur.
17 Ki á git git liu pagas besang, ái Káláu na pam talum git tiklik mam di, má git no gita hau talum mam Konom iamuni katbán bahang imuni armongoh. Má ngorer, gita lu ekesi kis tiklik mam Konom.
18 Áá, git mánán ngo gita mákmák arsuar namur, ki ngorer gita lu arabálbál má arakrakai arliu i git sang mai tan worwor erei.

5

Gita kis án eran suri kalkaleng si Konom

1 Má rang buhang, káp kángim te ngat mul suri gima le ur si gam suri pákánbung tan táit min na tapam hut,
2 kabin gam sang gamáte mánán kuluk suri bung si Konom ngo na hut asodar. Ngo tám siksikip a nem ngo na kusak uri rum i libung, kápnate mulán para talsai singin kákán rum, kápte. Má bung erei a ngorer, na hut asodar i git.
3 Wák a tián kápate mánán i kán pákánbung án kákáh. A tu kis pagas sár á wák erei, má tekesi bung kalik a turpasi sukai, má wák a sodar kabin kápate mánán ngo na hut i bung erei. Bungán nagogon si Konom na ngorer mul. Matananu da lu parai ngo, “Dánih mul gita matai? Ákte mon má moloh main i naul bim.” Da lu parai ngorer, ái sár i bung erei sang tilik arabilbiling na hut asodar i di má kápate arwat suri da punpunam alari.
4 Mái sár á gam, rang buhang, kápgamte kis i kuron. Gamáte talas, má ngorer gama eran na káp hut asodar i gam á bung er, ngorer a hut ngoi i tám siksikip.
5 Gam no á bos matananu tili talas, a ngoro gam lu ekesi kis i talsán nas sang. Kápte git tili libung ngo git tili katbán kuron.
6 Má ngorer koion gita boptin mai kángit ereran ngorer i te di lu ngoi. Ái sár gita márásngin pagas mai kángit hol a talas.
7 Rung di lu boptin, di lu boptin sang i libung. Mái rung taba kándi ngin má dik lu bau, di lu ngin sang i libung.
8 Ái sár á git, git tili talas sang, má ngorer koion gita ngorer i rung dik lu bau. Auh, kángit hol na talas má gita eran pagas. Gita oboi tatalen án ruruna má armámna arliu ngorer i kángit papal uri turtur kári bongbongon i git. Má gita pákpákur mai kángit ngangai suri kán araliu ái Káláu,
9 kabin ái Káláu kápate hol taru uri git suri na togor áklis i git má gita áslai kán rangrangas, kápte. Ái Káláu a hol taru uri git suri ái kángit Konom Iesu Karisito na asengsegeng pas git má giták liu!
10 Káksiai ngo gita liu besang i pákánbung na kaleng, ngo gitáte mat má, ái Karisito ákte mat sur git tungu suri gita liu tiklik mai namur.
11 Má pasi á ngorer, gama lu arakrakai má artangan arliu i gam, ngorer sang gam tunga longoi til tungu.

Akeng má árár

12 Rang buhang, gim sung gam suri gama lu rumrum singin rung er di songsong mai him si Káláu er i katbán i gam. Di lu ololoh i gam má dik lu ot inau i gam suri ninsi gam na ngorer ái Konom a nem on.

4:14: Rom 14:9; 1Ko 15:3-4, 12 **4:15:** 1Ko 15:51-52 **5:2:** Mat 24:42-43; 2Pe 3:10; Apa 3:3 **5:3:** Mat 24:39; Luk 21:34-35 **5:5:** Rom 13:12 **5:8:** Ais 59:17; Epe 6:14, 17 **5:10:** Rom 14:8-9; 1Te 4:14

13 Gama hol apakta pas di, má gama
longoi tatalen án armámna narsá di kabin
i kándi him di lu longoi. Má gama liu tiklik
mai moloh.
14 Má gim inau i gam, rang buhang, suri
gama lu akeng i rung er di matai him, má
gama lu arakrakai i bál di ái rung di mátut,
má gama tangan rung kápte be di tur atu,
má koion á rárup suri gama togor melek.
15 Gama olololh kuluk suri gama káp
kosoi sápkin mai sápkin mul. Ái sár na lala
bop i bál gam suri gama longoi lain tatalen
arliu i gam sang má ur singin bos kálámul
no.
16 Bál gam na tunga gasgas áklis.
17 Gama márásngin pagas mai sung.
18 Gama lu ot kuluk uri narsán ái Káláu
suri bos táit no. Gama longoi ngorer kabin
gam kes mam Iesu Karisito, pasi ák nem on
ái Káláu ngo ninsi gam na ngorer.
19 Koion gama pukur bingi málmálas
káián Tanián a Pilpil,
20 ngorer koion gama pulsi worwor
káián kálámul er a mánán tusi midán ái
Káláu mák parai si gam.
21 Ái sár gama lu toh arwat pasi bos
worwor er ngo a támin ngo kápte. Gama
lu top ráknai worwor er a kuluk.
22 Má bos tatalen er a sák, gama táu
alari.
23 Gim sung Káláu, koner a lu amatau i
bál git, suri na timan pas noi kamu kunlán
liu suri gamák pilpil. Má gim sung mul
suri na mákmák kári taniá gam má bál
gam má kápán páplun i gam, suri ngorer
kápnate duk i gam i tekesá sápkin. Ái
sár gama nokwan pagas pang i bung na
kaleng ái kángit Konom Iesu Karisito.
24 Ái Káláu, koner a kilkila pas git, ái
sang na longoi ngorer kabin a lu muswan
suri mur arwat pasi worwor a parai.
25 Rang buhang, gama lu sung sur gim
mul.
26 Má i pákánbung gam lu kis talum
suri lotu, gama lu árár arliu pas gam mai
armámna.
27 Kak rakrakai án sung uri narsá gam
i ngisán ái Konom ngo gama wásái pákán
ram min ur singin bos tám ruruna no.
28 Artangan káián ái kángit Konom Iesu
Karisito na kis tiklik mam gam.

5:14: 2Te 3:6, 11 **5:15:** Rom 12:17; 1Pe 3:9 **5:16:** Pil 4:4 **5:18:** Epe 5:20 **5:19:** Epe 4:30 **5:21:** 1Io 4:1
5:23: 2Te 3:3 **5:25:** Kol 4:3; 2Te 3:1

Áruán buk ái Paulo a le on uri narsán bos tám ruruna á TESOLONIKA

Worwor táil

Ái Paulo a le i buk minái namurwai sár i kán mulán buk a le on uri narsán rung til Tesolonika (mákái worwor táil i mulán Tesolonika). Kápte be di talas suri kalkaleng si Konom. Te di hol on ngo ái Karisito ákte kaleng má. Mái sár ái Paulo a para talsai si di ngo kálámul er na lala abulbul i Káláu, ái na mulán hut má sápkin tatalen na lala lite taladeng (2Te 2:1-12). Marán tám mánán di hol on ngo tám abulbul minái, ái á rokoi erei i Apapos 13:1-10 má táit a tuan sák er i Mataio 24:15. Ái Paulo a arakrakai i di mul i katbán tan arabilbiling má tan rangrangas di áslai (1:4-10), má ák arakrakai i di mul suri da lu mur i tatalen a nokwan (2:13–3:15).

1-2 Buk minái á iau Paulo mái Sailas mái Timoteo gimtul tarwai ur si gam á boh tám ruruna ida i malar á Tesolonika, gam káián sang ái Káláu Kák git má káián ái kángit Konom Iesu Karisito. Kándiar artangan má bál matau na kis tiklik mam gam.

Bungán nagogon si Karisito na hut besang

3 Rang buh gim, gim lu balbal ot kuluk uri narsán ái Káláu sur gam. Má a nokwan ngo gima longoi ngorer kabin kamu ruruna a lala marmaras hanhan, má kamu armámna arliu i gam keskeskes a lu pakpakta hanhan mul.

4 Má pasi á ngorer, gim para agas gam i mátán tan boh tám ruruna di lu lotu uri narsán ái Káláu. Gim lu para talsai si di suri bos arabilbiling má bos rangrangas gam lu áslai, ái sár kápgamte puplir. Gam tur rakrakai má gamá tunga ruruna pagas i katbán bos taun erei.

5 Má tan táit erei a inngas tari ngo ái Káláu na nagogon i git no mai tatalen a nokwan. A ngoromin. Ái Káláu na wás pas gam ngo gam arwat suri gama kusak urami kán lolsit, wa lolsit er gam lu áslai rangrangas suri main i naul bim.

6 Ái Káláu na longoi sang i tatalen a nokwan, ngorer na oboi rangrangas ur si rung er di arangrangas i gam,

7 má nák long palai rangrangas tili gam er gam áslai rangrangas. Mái Káláu na longoi ngorer mul si gim. Áá, na tangan git no ngorer i bung ái Konom Iesu na tur soura tilami bát, má i bung erei na hut mai kán bos rakrakai án angelo má mai tilik kurmen kámnah.

8 Na hut ngorer suri oboi rangrangas i rung er di tánlak alar Káláu má di su bah di uri lain arbin suri kángit Konom Iesu.

9 Ái Káláu na arangrangas i di mai matngan arabilbiling er káp a tini rah, ngorer da kis kaplah tili narsán má alari minmáir i Konom, koner a tikai i mingin.

10 Ái Káláu na longoi ngorer i bung ái Konom na hut. Má i bung erei, na kipi parpara agas singin kán bos matananu. Áá, bos tám ruruna da tari kándi rumrum singin. Má gam mul gama tiklik mam di kabin gamáte ruruna i arbin gimáte para talsai si gam.

11 Má pasi á ngorer, gim lu balbal sung sur gam. Gim lu sung kángit Káláu suri na tangan gam gamák arwat suri matngan liu er ái Káláu ákte kilkila pas gam ur on. Gim sung suri ái Káláu na tangan gam mai kán rakrakai suri gama long artálár pasi bos lain tatalen no gam nem i longoi. Má gim sung mul suri kán rakrakai ái Káláu na tangan gam má gamák long arwat pasi kamu tan talar er gam longoi kabin gam ruruna i Karisito.

12 Gim sung ngorer suri kándiar artangan ái kángit Káláu mái Konom Iesu Karisito na kis i kamu liu, suri na tángni kamu liu nák sángwái ngisán ái kángit Konom Iesu, má ái mul na sángwái ngis gam.

2

Koner a tám abulbul

1 Má inái, rang buhang, iau nem i parai si gam suri pákánbung erei na kaleng ái

1:1-2: Rom 1:7 **1:4:** 2Ko 7:4; 1Te 2:19 **1:6:** Rom 12:19 **1:7:** 1Te 3:13 **1:8:** Ais 66:15 **1:9:** Ais 2:10 **1:10:** Kol 3:4 **1:11:** Kol 1:9; 1Te 1:2-3

kángit Konom Iesu Karisito má gita hut talum tiklik mai. Gim sung gam
2 suri koion na arnáh arnáh i kamu hol má koion gama konngek suri bungán nagogon si Konom, bung er na hut kaleng on. Te di kaiang pasi ngo gimáte parai ngo bung si Konom ákte hut má, ái sár kápte. Kápte gim worwor taru ngorer, má kápte gim arbin talas suri ngorer, má kápte gim sir te pákán ram ngorer. Wa kápte, kápte sang!
3 Gama ololoh kuluk na káp agur pas gam i tekes má nák lam bengta gam uri hol kápate nokwan. Gama talas sang ngoromin. Bungán nagogon si Konom kápnate hut bia, na mon sang i akiláng on. Mulán sang na hut i pákánbung marán kálámul taladeng da tánlak alar Káláu má dák su bah di ur on. I pákánbung erei, koner a tám abulbul na tur soura, má ái ái koner na suni i hiru áklis.
4 Má i pákánbung erei, tám abulbul erei na kurtara mai bos táit matananu di lu lotu uri narsá di, má na mák kalengnai sang ngo a mon i kán rakrakai sorliwi bos táit no erei. Wa na han sang má náng kusak uri rumán osmapak káián ái Káláu, má náng kaiang pasi ngo ái sang ái Káláu.
5 Tungu iau kálik lu kis narsá gam, iakte parai si gam á tan táit er na hut. Ngádáh, gamáte balantahni má?
6 Má tám abulbul er, gamáte talas ngo onin kes a boh páptai suri kápte be na tur talas, suri namur na tur soura i bung erei sang ái Káláu ákte akiláng páksi ur singin.
7 Onin bos tatalen án abulbul erei ákte kálik lu hut, ái sár kápte be a lala tur i mármáras kabin i koner a boh páptai. Mái koner a boh páptai rakrakai kán abulbul na tunga longoi ngorer pang i bung ái Káláu na kákta palai,
8 ki ngorer tám abulbul na tur sang i mármáras. Na tur ngorer, má namur ái Konom Iesu na hut mai tilik talsán minmáir má nák hus bingi tám abulbul er mai mangmangeh tili ngudun má nák mosrah sang á tám abulbul.
9 Má i pákánbung tám abulbul na hut, na han tiklik mai rakrakai si Satan, má na longoi bos toltolom angagur án akiláng má tara lala him, má matananu da mákái má dák pángáng on.
10 Má na poklah pasi bos toltolom sápkin angagur suri agur páptа rung dikte lu abulbul, á di ái rung er a laklak i bál di alari pinpidan a támin. Kápdite kákir suri worwor a támin suri na aliu pas di, má ngorer dikte turpasi láklák i sál a lam di uri minat áklis.
11 Mái Káláu na mákái ngorer ngo ákte kir nián á angagur iatung i bál di, má ngorer nák alaklak i bál di suri da ekesi ruruna i angagur.
12 Mái Káláu na longoi ngorer suri na nagogon i di má nák wás pala di ái rung di matai ruruna i pinpidan a támin, ái rung er kándi tu laes sang mai longoi sápkin.

Ái Káláu ákte ilwa pas gam suri gama liu

13 Má rang buhang, gim lu balbal ot kuluk uri narsán ái Káláu sur gam ái rung ái Konom a mámna gam. Gim lu longoi ngorer kabin ái Káláu ákte ilwa pas gam hirá kápte be a akaksim, suri Tanián na tungai tangan gam má gamák bos tám pilpil káián ái Káláu, má suri gama ruruna i pinpidan a támin, má ngorer gamák otoi má i araliu.
14 Má tili lain arbin gimáte arbin mai narsá gam, ái Káláu ákte kilkila pas gam suri gama kusak uri kamu kuir i minmáir ái kángit Konom Iesu Karisito.
15 Má ngorer, rang buhang, gama tur atu má gamáng katkatang kuluk i aratintin er gim alsai ur si gam, bos aratintin er tungu gimáte parai narsá gam má aratintin mul gim siri i pákán ram.
16 Ái Káláu Kák git mái kángit Konom Iesu Karisito, diar mámna git má sopasun kándiar armámna uri narsá git. Ngorer diar lu tangan git er diar arakrakai áklis i bál git, má diar tangan git mul mai kángit kis án ngangai suri bos lalain arasosah er ái Káláu na lu tabar git mai. Gim sung diar
17 suri diara arakrakai i bál gam, má diara adikái kamu hol suri gama tunga

2:3: 1Ti 4:1; 1Io 2:18, 4:3 **2:4:** Ese 28:2; Dan 11:36 **2:8:** Ais 11:4; Apa 19:15 **2:9:** Apa 13:11-13 **2:13:** Epe 1:4; 2Te 1:3

longoi lain tatalen má parai lain worwor masik.

3

Ái Paulo a ri suri tan Tesolonika da sung sur ditul

1 Má rang buhang, suri arahi kángim worwor minái, gim nem i parai ngoromin. Gama lu sung sur gim suri midán ái Konom na han arkaliut melek, má matananu da longrai má dák rumrum on ngorer a han ngoi tungu i arliwán i gam.
2 Má gama sung mul suri ái Káláu na elah mam gim alari bos sápkin kálámul kabin marán káp kándi te ruruna.
3 Mái Konom a lu muswan suri long artálár pasi pinpidan ákte parai, má ngorer na arakrakai i gam má na turtur kalar gam alar koner si Tám Sápkin.
4 Ái Konom ákte atumran i kángim hol sur gam, má ngorer gim mánán sang ngo gam lu mur arwat pasi kángim aratintin, má gama lu sopasun longoi iamunang mul.
5 Gim sung Konom suri na táilnai kamu hol suri gamák mánán ilmi tilik armámna si Káláu narsá gam. Má gim sung mul suri na tangan gam gamák tur rakrakai ngorer a tur ngoi ái Karisito.

Koion gama lu merok

6 Rang buhang, gim dos i gam i ngisán ái kángit Konom Iesu Karisito ngoromin: gama kaplah alari bos tám ruruna di lu bibialol sár. Ái rung erei kápdite lu mur arwat pasi tan aratintin gimáte tari si gam.
7 Gamáte talas má ngo a nokwan suri gama longoi matngan tatalen gim longoi tungu i pákánbung gim kis tiklik mam gam. I pákánbung erei, kápgimte lu merok suri him.
8 Kápgimte lu an bia i namnam singin tekes tili gam, ái sár gim lu huli sang. Gim lu songsong i nas má i libung mul, má gimá lu ngehngeh ngorer suri gima káp oboi taun uri narsán tekes tili gam.
9 I pákánbung er, gim lu tangan gam, má ngorer a nokwan suri koion gima him pasi ángim te. Ái sár kápgimte longoi ngorer, kabin gim nem on ngo gama mákái lain tohtohpas si gim, má a kuluk ngo gama mur on ngorer gimáte toh tari si gam.
10 I pákánbung gim kis narsá gam, gimá lu dos i gam ngoromin ngo, “Koner a lu kulkulut suri him, koion sár gama támri mai namnam.”
11 Gimáte longrai ngo te tili gam kápte di lu him, kándi tu bibialol sár má talar mai soksokoi bál lite kálámul.
12 Má tan matngan kálámul ngorer, gim dos kalar di má gimá sung di i ngisán ái Konom Iesu Karisito ngo ák pang ái má kándi tatalen ngorer. Koion da longoi ngorer mul, ái sár da lu kis pau má dák lu him uri tangan kalengna di sang.
13 Má gam á rang buhang, koion gama puplir suri longoi táit a kuluk.
14 Ngo tekes tili gam a kulkulut suri mur arwat pasi aratintin i buk minái, gama lain mák timani má gamák ruh pas gam alari, suri ngorer nák ilmi tatalen a longoi má nák rumrum kunán.
15 Gama longoi ngorer, ái sár koion gama kurtara mai. Gama akeng on sár kabin gam arabuhán i Karisito.

Arahrahi worwor

16 Gim sung Konom sang, koner a kábutkis i moloh, suri na tari moloh si gam i bosbos bung no, má i bos táit no a tapam hut si gam, gama áslai mul i kán moloh on. Ái Konom na lu kis tiklik mam gam no.
17 Má inái, á iau Paulo iau kálik sir páptai mai limang sang á kak lain nas narsá gam. Iau lu arahi kak bos pákán ram mai kak akiláng ngorer.
18 Artangan káián ái kángit Konom Iesu Karisito na kis tiklik mam gam no.

3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10 **3:6:** Rom 16:17 **3:7:** Pil 3:17 **3:8:** 1Te 2:9 **3:9:** 1Ko 9:4; 1Te 1:6 **3:11:** 1Ti 5:13 **3:12:** 1Te 4:11 **3:13:** Gal 6:9 **3:15:** 1Te 5:14

Mulán buk ái Paulo a le on uri narsán ái TIMOTEO

Worwor táil

Ái Timoteo kesi kaukak tili malar á Listara i balis á Galatiá. A bana Paulo i pákánbung ái Paulo a hut i kán malar mák arbin iatung i kán áruán láklák (Apo 16:1). Má namur ái Paulo a long pas Timoteo suri diara saliu mai him án arbin mai lain arbin (Apo 16:1-8, 17:14-16, 18:5, 19:22, 20:1-5). Má namur ái Timoteo a hut ngoro kesi tátáil án lotu i malar á Epeso, pasi ák le i buk minái ái Paulo ur singin suri arakrakai on mai kán him án tám ololoh i lotu. Ái Paulo a akeng i Timoteo suri tan angagur án tám aratintin (1Ti 1:3-7, 4:1-5, 6:3-5, 6:20-21). A atintin Timoteo mul suri ngádáh na ololoh i bos tám ruruna ngoi, má suri bos matngan tatalen ngádáh da mur on (2:1-15, 5:1-16, 6:6-10, 6:17-19). Má a para talsai mul suri tatalen káián tátáil má tám artangan uri lotu (3:1-13, 5:17-25). Ái Paulo a lala ararágát i Timoteo suri na tur dik mai kán him án tám ololoh (1:18, 4:6, 4:11-16, 6:11-14). Buk minái a kis á tara lalain aratintin on suri tangan git onin suri tatalen káián bos tám ruruna má kándi bos tátáil mul.

1 Á iau Paulo iau apostolo káián ái Iesu Karisito. Diar dos pala iau suri him ngorer ái Káláu kángit Tám Araliu mái Iesu Karisito koner a tumran i kángit ngangai on.
2 Uri narsam Timoteo, iáu ngoro natung muswan apong, kápkabin iau keksa pas iáu uri ruruna erei ukte kipi. Iau sung Káláu Kák git mái Iesu Karisito kángit Konom suri diara tari kándiar artangan má kándiar bál matau má armámna mul uri narsam.

Una akeng i tan angagur án tám aratintin

3 Tungu i bung iakte han alar iáu má ur Makedoniá, iau ngángsa iáu ngo una monmon sár á Epeso. Má inái iau bali parai singim ngo una monmon sang. Te kálámul iatung di atintini matananu mai angagur án aratintin. Ngorer una tur kalar di suri dák arsok má tili matngan aratintin er,
4 má koion da omlawai kándi pákánbung mai pukpuksa tora uri rang kámpup di til hirá. Ngo di aratintin mai matngan ngorer, tan kálámul kándi tu arpua arliu i di sár suri, má kápte di kákir suri mánán i támin aratintin si Káláu. Má támin aratintin erei a ngoromin: ngo ái Káláu na saras pas di sang ngo da ruruna i Iesu Karisito sár.
5 Má kak riri sur iáu ngo una tur kári á angagur án aratintin er pasi náng kis i armámna i katbán tan tám ruruna. Matngan armámna erei na but pas tili kándi nemnem suri longoi tatalen a nokwan, má tili kándi mánán suri mák ilmi sál a nokwan alari sál a sápkin, má tili kándi ruruna i aratintin muswan mai kunlán bál di.
6 Má te kálámul dikte tapriu alari aratintin erei, a támin ngo dikte patap i tan worwor bia ngorer.
7 Ái rung erei di nem suri da tám aratintin uri nagogon si Moses. Di lu mangan mai aratintin erei, mái sár di ngul suri sálán nagogon di aratintin mai.

8 Ái Káláu ákte tari nagogon si Moses mák oboi kán talar ngo na ngoi. Ngo git atintini matananu mai ngorer i nemnem si Káláu ákte para páksi, ki a kuluk.
9 Má git mánán mul ngo nagogon a tari ái Káláu kápte uri anokwai tan tám nokwan, kápte sang. Mái sár uri anokwai rung káp kándi te bunbun suri lákái nagogon mái rung di lu tánlak má boh káptábun á lotu, má suri anokwai boh tám sápkin, má suri anokwai rung di hol sirereh i Káláu má káp kándi te rumrum uri narsán. Má ngorer suri rung di up bingi rang mám di má rang kák di má tan lite kálámul mul.
10 Nagogon a hut sang sur rung iatung di ararit siari, mái rung erei di lu hom sáksák ngorer i káláu mai káláu má wák mai wák, má tan kálámul ái rung di siksikip kálámul suri sirai. Má a sosih mul suri boh tám angagur mái rung di atatir bia uri kálámul

1:2: Apo 16:1-3; Tit 1:4 **1:4:** 1Ti 4:7; Tit 1:14 **1:8:** Rom 7:12, 16

i mátán táil i nagogon. Á di ái rung erei a lu kaut pas di á nagogon, má ngorer mul ái rung di longoi tan lite tatalen a arsagil alari aratintin muswan.
11 Má lengwen aratintin erei a artálár mai lain arbin ái Káláu Sorsorliu ákte tari uri limang. Ái Káláu ái ái koner git lu para agasi, má ái a tari lain arbin uri limang suri ina kebeptai má arbin talas mai.

Ái Konom a inngasi kán armámna ur si Paulo

12 Iau ot kuluk uri narsán ái Iesu Karisito kángit Konom ngo a hol pas iau ngo ina muswan mai him, ngorer ákte tari singing á talar suri ámrai lain arbin. Má ái ái koner mul ákte arakrakai i iau suri longoi kán him.
13 A longoi a kuluk mam iau ngorer, káksiai ngo tungu iau tám rongrongas kalar má iak ot bilingna Iesu Karisito má iak abilbilingnai boh tám ruruna. Kángit Konom a inngasi kán armámna ur main singing kápkabin kápte besang iau ruruna on, má iak longoi tan táit er mai ngul.
14 Ái Konom Iesu Karisito a urai kán artangan ur singing máng káng leu i iau, pasi ák tangan iau má iak ruruna on má ák tikbut mul i kak armámna suri mámnai matananu.
15 Má worwor minái a támin muswan má gita ruruna on sang: ái Iesu Karisito a sosih ur main i naul bim suri sáras pasi tan tám sápkin. Má iau á kes tili di á tan tám sápkin iau sák taladeng,
16 mái sár ái Káláu ák inngasi kán armámna singing. Kak sápkin tatalen a sorliwi sápkin káián matananu no, ái sár ái Karisito kápate ekesi wás pala iau, kápte. A kis pau mona iau sár. Ák longoi ngorer suri matananu da longrai táit a longoi mam iau, má dák ruruna i Karisito má dák atur páptai liu muswan er a kis áklis.
17 Gita párpárnga uri narsán kabisit kán kiskis kápte na ting, má ái káp a tini mat, má kápte kes a artálár ngo na mákái. Ái masik sár á Káláu muswan. Gita árngai ngisán má parpara agas uri narsán ekes pala. Támin.

Worwor taru erei una top on ngoro kam papam

18 Má Timoteo, natung muswan, kak tan arabitbit minái uri narsam a artálár sár mai worwor taru tungu di para páksi uri iáu. Worwor taru erei una top on ngoro kam papam suri unák arlalak mai bos angagur án tám aratintin iatung.
19 Una ruruna áklis i Karisito, má una mur i boh tatalen er ukte talas on ngo a nokwan. Te kálámul dikte tari bah di uri ruruna má lain tatalen erei, ngorer kándi ruruna a sák ngoro takup a pos sara iamuda i lulawar i tilik bát.
20 Má aru tili di ái Imanaus mái Aleksada. Iakte tar diar uri limán ái Satan suri nák apingping i diar be, má ngorer diarák arsok tili aratintin er a arsagil alari aratintin muswan si Káláu.

2

Tatalen án sung gita lu mur on

1 Lala támin táit ngo ina parai a ngoromin. Gama lu sung Káláu. Gama lu sung suri matananu no, má gamák lu ot kuluk uri narsán ái Káláu suri kán artangan. Má gama lu sung Káláu mul suri na tángni sáhár kán matananu,
2 má gamák lu sung mul suri bos pakpakta má tan tátáil til main i naul bim suri gitáng kis i moloh mai bál matau má suri kángit liu na kuluk. Matngan liu ngorer a tari rumrum ur si Káláu má a inngasi lain tatalen i katbán matananu.
3 Matngan sung ngorer a nokwan má a lu agasgas pasi bál ái Káláu kángit Tám Araliu.
4 Má ái ái koner kán lala riri ngo bos kálámul no da mánán pasi kán aratintin muswan má dák ruruna on suri ngorer dák sengsegeng.
5 Ngoromin á aratintin muswan: tukesá kepwen Káláu, má a kes sár á kálámul a tur i katbán i Káláu má matananu, wa Iesu Karisito sang!
6 Ái a tari kán liu suri hul asengsegeng pasi bos kálámul no má suri pormi kándi bos sápkin tatalen. Tungu ái Káláu ákte ilwa páksi bung a nokwan suri ái Karisito

1:12: Apo 9:15; 1Ko 15:9-10; Gal 1:15-16 **1:13:** Apo 8:3, 9:1-5 **1:15:** Luk 19:10 **1:20:** 1Ko 5:5; 2Ti 4:14-15
2:6: Rom 3:29-30; Gal 1:4

na mat on, má kán minat a apos tari ngo kán riri ái Káláu suri na sáras pasi matananu no.
7 Má káplabin ái Káláu a nem i matananu no ngo da sengsegeng, ngorer ák ilwa pas iau suri inak apostolo uri narsán rung tili risán má suri inak lu arbin talas mai lain arbin. Iau parai muswan má káp iau te angagur. Á iau á tám aratintin uri ruruna muswan narsán rung tili risán.

8 Má ngo gam á tan tám ruruna gam hau talum suri lotu, iau nem ngo gama sung. Má ngo gama sung, gama han uri narsán ái Káláu mai kunlán bál gam. Má koion gama longoi mai durwán hol ngorer i bál mos ngo wor arkuh. Ngo kes a mon i dur i kán liu, na mulán apilpilái besang, ki erár nák han suri sung.

Tatalen tan wák da mur on

9 Iau nem mul ngo bos wák koion da lala akuluknai lusán i di ngo kándi mermer suri nák talka pasi mátán kálámul, má koion mul da mur i tatalen ngorer i tan sápkin wák di lu longoi.

10 Ái sár da mermer mai rumrum má mai lain tatalen artálár mai tan wák di lu lotu uri narsán ái Káláu.
11 Má i pákánbung di kipi aratintin á tan wák, a kuluk ngo da kis pau má dák rusan tar di uri lalin bos tám aratintin erei.
12 Á iau káp iau te sormángát ngo bos wák da atintini tan káláu má dák nagogon i di. Da lu kis pau sár.
13 Iau parai ngorer káplabin ái Káláu a aksim táilna Adam má namur ái Iwá,
14 má Tám Angagur kápate agur tar Adam. Auh, a agur tar Iwá má ák pur uri sápkin tatalen.
15 Tan wák koion da longoi talar kándi á tan káláu, ái sár da long arwat pasi talar kán tan wák sang ngorer i apángái tan kalilik má ololoh i di. Má da ruruna pagas, má da mur áklisnai tatalen án armámna mai pilpil án bál di má mai tatalen a nokwan.

3

Matngan kálámul ngádáh na tátáil kán matananu án lotu?

1 Worwor minái a támin muswan. Ngo kálámul a bop i bál má kán nemnem suri na tátáil kán matananu án lotu, him er a nem ngo na puski, wa lain him sang.
2 Kálámul ngo na tátáil, na ngoromin á kán tatalen. Til tungu kápate lu longoi táit erei tan kálámul da puai suri, kabin kán tatalen a nokwan pagas. Má ák lu muswan uri narsán kán wák, má a ololoh kuluknai kán tatalen. Má a lu kátlán kalengnai sang i kán holhol, má a lain kálámul a lu mur i tatalen a kuluk masik. Má a lu tángni tan temes erei di han uri kán rum, má a lu atintin timani matananu.
3 Kápate lu rongrongas kalar, mái sár a mánán i tatalen án arabálbál. Kápate lala ngin má kápate mánán i arngangar, má ái kápate lala kákir suri pirán tabal mul.
4 Má a ololoh timani rang natun má dik mánán i tatalen án rumrum,
5 kabin kálámul na tátáil, ngo kápte a mánán suri ololoh timani rang natun, ki kápate artálár singin suri ololoh i matananu si Káláu.
6 Má kálámul erei a matuk i kán ruruna, suri ngorer na káp tubán hol apakta pasi sang má na káp pur uri matngan rangrangas er ái Satan ákte pur ur on.
7 Kálámul ngo na tátáil, na ngoromin mul á kán tatalen. A lain kálámul mái rung kápdite ruruna da árngai ngisán i katbán i di, suri ngorer kápnate mákmák rumrum i mát di má kápnate tur i pidir si Taba Lokon.

Matngan kálámul ngádáh na tám artangan uri lotu?

8 Na ngorer mul suri bos tám artangan uri lotu. Kes ngo na tám artangan, na ngoromin á kán tatalen. Til tungu a lu nokwan i ninsin, má ngorer tan kálámul dik lu rumrum on. Má kápte a lu ru i kermen, má kápate lu lala ngin i dan rakrakai, má kápte a lu punam pala te risán pirán tabal káián lite ur káián sang.

2:7: Apo 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11 **2:9:** 1Pe 3:3-5 **2:10:** 1Ti 5:10 **2:12:** 1Ko 14:34 **2:13:** Tgk 2:7, 21-22; 1Ko 11:8-9 **2:14:** 2Ko 11:3; Gal 3:1-6 **3:1:** Apo 20:28 **3:2:** Tit 1:6-9 **3:7:** 2Ko 8:21

9 A lu top dik i midán ái Káláu er ákte
apos tari uri narsá git, má a mur i boh
tatalen er ákte talas on ngo a nokwan.
10 Koion á rárup suri ilwa pasi kálámul
ur on á him án artangan i lotu. Gama
mulán mák tangrai besang. Má ngo gam
mákái ninsin má kán tatalen a kuluk, ki
erár gamák sormángát pasi suri nák puski
á him erei.
11 Na ngorer mul ngo tekesá wák na kipi
him án tám artangan i lotu. Gama ser
suri wák kán tatalen a ngoromin. A lu
nokwan i ninsin, má ngorer tan kálámul
dik lu rumrum on. Kápte a lu para bengtai
kálámul, má a ololoh kuluknai kán tatalen,
má a lu muswan uri tan táit no a longoi.
12 Má suri kálámul a kipi him án tám
artangan i lotu, gama ilwa pasi kálámul a
lu muswan uri narsán kán wák má a lu
ololoh timani rang natun mái rung no di
lu kis i kán rum.
13 Ái rung di him kuluk ngorer i tám ar-
tangan da atur páptai arsupan ngoromin.
Tan kálámul da rumrum i di má kándi ru-
runa i Iesu Karisito na lu rakrakai hanhan.

Kángit talar suri kebeptai aratintin muswan si Káláu

14-15 Iau lala nem suri sangar i han uri
narsá gam má inak mák gam. Mái sár ngo
na mon i te táit na tal páptai kak láklák
uratung narsá gam, tan arabitbit minái
iakte le on i pákán ram min na tangan gam
suri matngan tatalen er gita lu longoi arliu
i git, á git er git rang buhán ái Káláu koner
a liu áklis. Git á bos tám ruruna, git á bos
kalkuir á rumán ái Káláu. Git ngorer i tan
toros má tan kip di sosodukul i rum ák tur
dik. Git kebeptai bos aratintin muswan ái
Káláu a apos tari ur si git, má ngorer ák tur
dik pagas.
16 A támin muswan á midán ái Káláu sur
Karisito er a tur punpunam tungu. A lala
támin táit má gitá sak mai ngoromin:

A tar kápán páplun má áng kálámul má.
Tanián a Pilpil a apos tari ngo ái á kálámul
a tám nokwan.
Tan angelo di mákái.
Bos kálámul di arbin suri i naul matmat-
ngan pokon.
Matananu main i naul bim di ruruna on.
Má ái Káláu a long pasi urami kán kiskis a
tuan alal imi bát.

4

Ololoh suri angagur án tám aratintin

1 Áá, ngorer á aratintin muswan git
mánán on. Mái sár Tanián a Pilpil a
para talsai mul ngo turpasi til onin nák
han pang i áwáwatin pákánbung, marán
kálámul da aptur alari lengwen ruruna
di mánán on, má dák taram i bos sápkin
tanián di lu agur tari kálámul, má dák mur
i aratintin dikte tin pasi singin bos sápkin
tanián.
2 Má tan matngan aratintin ngorer a
sal tili ngus di ái rung er aru i kerme
di. Kálámul min ákte sák i kán hol
suri mák ilmi sápkin alari a kuluk, má
ngorer kápate mánán i rumrum suri lon-
goi sápkin.
3 Ái rung minái di atam palai kila má dik
atintini tan kálámul suri álai te matngan
namnam. Mái sár kándi aratintin kápate
nokwan. Ái Káláu sang ákte aksimi nam-
nam má tatalen án kila mul, mák ri suri
ngo ái rung di mánán i lengwen muswan
má dik ruruna on, da kebeptai bos táit er
má dák ot kuluk uri narsán suri.
4 Tan táit no ái Káláu ákte aksimi a
kuluk. Má ngorer koion gita mikmikwai
tekesi táit ákte oboi ái Káláu, ái sár gita
kebeptai má ot kuluk uri narsán suri.
5 Ái Káláu ákte parai i kán pinpidan ngo
a kuluk. Má i pákánbung git ot kuluk uri
narsán suri, ngorer git sormángát ngo a
kuluk sang.

Arabitbit uri narsán toptop si Iesu Karisito

6 Má iáu u mánán i lengwen muswan.
Kam ruruna ákte matuk kabin a tikbut
pas tili ruruna muswan má tili aratintin
a nokwan. Ukte mur i muswan erei, má
inái unák atintini tan tám ruruna iatung
mai. Ngo una longoi ngorer, ki á iáu u lain
toptop káián ái Iesu Karisito.
7 Má koion una solsolta iáu ur on á tan
angagur án aratintin má arabitbit til hirá.

3:11: Tit 2:3 **3:16:** Mar 16:19; Ioa 1:14; Kol 1:23 **4:3:** Tgk 9:3; Rom 14:6; 1Ko 10:30-31 **4:7:** 1Ti 1:4

Ái sár una eran má pápsa iáu sang suri una mur arwat pasi nemnem si Káláu.

8 Ngo una pápsai kápán páplun i iáu main i naul bim, a kuluk kabin a tángni kam liu ák rakrakai. Ái sár táit a tuan kuluk si diar, ngo una mur arwat pasi nemnem si Káláu, kápkabin na tangan iáu onin má uri liu namur mul.

9-10 Má ngorer gitá lala risgos má song-song suri gita mur arwat pasi nemnem si Káláu, kabin gitáte atri kángit ngangai i Káláu koner a liu áklis. Ái sár ái koner a sáras pasi tan kálámul no di ruruna i Iesu Karisito. Worwor erei a támin muswan má gita ruruna on sang.

11 Una atintini matananu mai bos táit minái iakte parai má unák rakrakai mai parai si di suri dák taram on.

12 Koion una hol pas rung da mák asosih i iáu kabin iáu kaukak sár. Ái sár una longoi lain tohtohpas suri bos tám ruruna da mákái má dák mur on. Na ngoromin á kam tatalen. Kam worwor na pilpil má kam tan tatalen na nokwan. Una mánán i tatalen án mámnai matananu, má na tumran pagas i kam ruruna, má koion una longoi sápkin mam tekes.

13 Una rakai mai wásái pinpidan tili Buk Tabu i mátán matamata, má unák lu para talsai sálán si di, má unák tari inau uri narsá di suri tatalen ngádáh da mur on. Una talar mai longoi ngorer pang i bung ina han uratung narsam.

14 Una hol páptai pákánbung bos tátáil káián tan tám ruruna er di oboi lim di i iáu má dik sung kalar iáu. Má i pákánbung erei sang, ái Káláu a tari singim á worwor taru tili ngus di suri matngan him ái Káláu ákte tari singim ngo una longoi. Koion una puplir suri longoi á him erei.

15 Una long artálár pasi tan táit minái iakte inau i iáu suri ngo una longoi, má una tar kunlai kam liu uri talar erei ái Káláu ákte tari singim. Una longoi ngorer suri matananu da mákái ngo uk lu matuk hanhan.

16 Una kebepta kuluknai kam liu, má una tungai taram sang si Káláu, má unák atintini matananu mul suri táit a muswan masik sur Káláu. Koion sang una puplir suri taram i Káláu má aratintin mai kán pinpidan. Ngo una longoi ngorer, ái Káláu na aliu iáu sang má na aliu pas rung erei di longra pasi kam aratintin má ding kebeptai.

5

Una pálsi peleh ur singin bos tám ruruna

1 Koion una wor rangas uri bos pupunkak, mái sár una abálbál pas di mai lain worwor ngorer u lu longoi mam kakam. Má ur singin bos kaukak, una pálsi peleh ur si di ngorer u lu longoi mai rang tuam.

2 Má una longoi lain tatalen mul uri narsán bos wákánkak ngorer u lu longoi mam mamam. Má uri narsán tan tahlik, una inngasi lain tatalen ngorer u lu longoi narsán rang kukum mai ninsim a pilpil.

Arabitbit suri aru matngan mokos

3 Má una lain tángni mokos a maris muswan má tángni kán sáhár.

4 Má ngo mokos a mon i rang natun ngo rang wákán, ki á di sang da mulán inngasi kándi ruruna mai longoi lain tatalen arwat mai nemnem si Káláu uri narsán rang mám di ngo rang wák di sang. Da longoi ngorer suri kosoi kándi ololoh di longoi, kabin ái á matngan tatalen a agasgas pasi bál ái Káláu.

5 Mokos a maris muswan má áng kis masik, a atri kán ngangai i Káláu, má i bohboh bung no a tungai sung Káláu suri kán artangan.

6 Mái sár mokos ngo a atri kán nemnem suri táit án kápán páplun sár má kápate arwat mai nemnem si Káláu, mokos erei kápán páplun a liu besang, mái sár tanián ákte mat.

7 Una para talsai singin matananu án lotu iatung suri bos worwor minái iakte parai suri da mur arwat pasi, má ngorer kápte kes na artálár suri para sáksáknai kándi tatalen.

8 Má ngo tekes kápate tángni rang buhán má ngorer mul i rung di lu kis tiklik mai, uri mátán ái Káláu, ákte su bahin alari kán ruruna, má kán tatalen minái a lala

4:9-10: 1Ti 2:3-4 **4:12:** Tit 2:15 **4:14:** 2Ti 1:6

sák taladeng alari kándi tatalen ái rung kápdite ruruna.

9 Má suri tan mokos er di maris muswan
má gam á bos tám ruruna gama lu tangan
di, a ngoromin. Gam talas ngo mokos
gamáte wás pasi ngorer, ái ákte tar kunlai
kán liu uri him si Karisito mák oror ngo
kápnate bali kila mul. Pasi á ngorer
gama wás pasi sár i tan mokos dikte lala
wákánkak má, má dikte lu muswan uri
narsán kándi tan pup.
10 Má tan mokos minái, matananu di lu
árngai ngis di suri kándi him a kuluk dikte
longoi til tungu, ngorer i kebeptai rang nat
di, má dik lu asausawi asir di han uri kándi
rum, má dik lu tángni bos tám ruruna. Má
dikte tangan rung er di áslai taun, má di
tungai longoi toltolom him a kuluk.

11 Má mokos a matkán wák be, koion
á wás pasi uri turán tan mokos di maris,
kabin namur ngo a hustap suri kila mul, ki
kápnate hol apakta pasi kán riri suri him
si Karisito mák nem i kila mul.
12 Má namur ngo a kila sang, ngorer a
tubán talkai rangrangas ur on, kabin ákte
bauri kán oror suri koion na kila.
13 Boh matngan mokos er di turpasi
kiskis bia sár má dik lu salsaliu uri
boh mátán rum. Má kápte ngo tatalen
er masik di lu longoi, wa di lu longoi
ngoromin mul. Di lu worwor kodong má
dik lu worngai táit kápate kuluk ngo da
para sarai. Má dik lu pungni mai solsolta
di uri talar kán lite.
14 Má ngorer iak lu parai suri tan mokos
di matkán be ngo da bali kila má dák apáng
kalik má dáng kátlán timani rang nat di
mái rung di kis i kándi rum. Má ngo da bali
kila má engenges mai talar erei, ngorer
rung er di mikmikwa git kápnate mon i
kándi ngat suri para bengta git.
15 A támin, te tili katbán tan matkán
mokos, wa tungu dikte ilang alar Káláu má
dikte turpasi mur i nemnem si Satan.

16 Wák a ruruna má ngo buhán a mokos,
ái sang na tángni mokos erei, na káp tari
taun si di á bos tám ruruna, suri ngorer
bos tám ruruna da arwat suri tangan pasi
tan mokos di lala sáhár.

Arabitbit suri bos tátáil án lotu

17 Mái rung tili katbán bos tátáil di lu
longoi lain him, a artálár sang ngo da kipi
lain arul má matananu da lala rumrum
mul i di, turpasi mam di á bos tátáil er di
lu tar kunlai kándi liu uri him án arbin má
aratintin.
18 Kálámul a tangan iáu kápnate kaleng
bia uri kán malar mai matpám. Auh, una
long mansin sang. A ngorer a parai i Buk
Tabu ngoromin, “A nokwan ngo tám him
na kipi arsupan artálár mai him er ákte
longoi.” A ngorer mul suri bos tátáil án
lotu.
19 Má suri tátáil dikte atiutiwi, koion
una longra pas tekes na atiutiwi ngo ákte
longoi sápkin ngo ái masik a parai. Koran
ngo na ru ngo te na is mul a tukes on i
kándi apapos, ki erár unák ruruna on.
20 Má ngo tátáil kán tungai longoi sápkin,
a kuluk ngo da wor ur on i mátán táil i di
á bos tám ruruna koran má na ilang alari
sápkin a tungai longoi. Má ái á tohtohpas
ur singin bos tám ruruna ngo da longrai ki
dák bunbun suri da káp longoi sápkin mul.
21 Iau inau i iáu i mátán táil ái Káláu mái
Iesu Karisito má tan angelo suri una mur
arwat pasi bos arabitbit min iakte parai
singim. Má pákánbung u mur arwat pasi
kak tan arabitbit minái, una kátlán i bos
tám ruruna no mai tatalen a arkip. Una
mur i kes sár á sál mam di no má una
longoi mai lain balam.
22 Koion una rárup melek suri oboi
kálámul má asosah on uri him án tátáil.
Kabin ngo kápute mák tangrai kán liu
má uk obop meleknai uri tátáil, má ngo
kálámul er ák pur uri sápkin, á iáu mul
gaur no imi kán sápkin tatalen. Má iáu,
una ololoh kuluk suri ninsim na nokwan
pagas.
23 Keskam, a ngoromin mul á kesá táit
ina parai singim. Koion una nginmi dan
masik, mái sár una argemwai dan má suir
wain má nginmi. Una longoi ngorer mai
wain suri nák apilpilái dan, pasi nák tángni
sasam erei i balam a balbal hut narsam.
24 Áá, una ololoh kuluk i pákánbung u
ilwa pasi kálámul suri tátáil. Te kálámul
kándi sápkin tatalen a tur talas má git

5:13: 2Te 3:11 **5:14:** 1Ko 7:9 **5:18:** Nag 25:4; Mat 10:10; 1Ko 9:9 **5:19:** 2Ko 13:1 **5:20:** Epe 5:11

no git mákái, ngorer boh tám ruruna di mánán ngo kálámul er ákte longoi sápkin uri mátán ái Káláu. Mái sár te sang di long kodongnai sápkin má kápte git talas melek ur on, má namur gitá mák ilmi.

25 Má ngorer mul suri lain tatalen di lu longoi. Te git talas melek ur on, má te gitá mánán pasi namur sang.

6

Arabitbit ur singin bos tám ruruna di kis án toptop

1 Koner a tám ruruna má a kis án toptop, koion na hol agengen i kán konom. Auh, na tari rumrum uri narsán sang mai kunlán bál. Má ngorer kápnate mon i kándi te ngat suri para bengtai ngisán ái Káláu má aratintin er git ruruna on.

2 Má ngo konom kán tám toptop er a tám ruruna mul, a támin muswan ngo diar arwat no i mátán ái Káláu. Ái sár tám toptop koion na hol agengen i kán konom má kápnate lala rumrum on kabin ngo diar aratuán i Karisito. Kápte. Mái sár na longoi ngoro minái. Ngo ákte him rakrakai singin tungu, ki onin na lala him taladeng singin. Na longoi ngorer kabin ái tiklik mam kán konom, diar no diar tám ruruna i Karisito má diar lu armámna arliu i diar. Minái á tan táit una lu atintini bos tám ruruna mai má arakrakai i di suri da longoi.

Bos angagur án tám aratintin má nemnem suri pirán tabal

3 Iakte parai be táil sur rung er kándi aratintin kápate muswan. Kápate sormángát mai aratintin si kángit Konom Iesu Karisito má mai aratintin er a tángni matananu suri da talas uri nemnem si Káláu. Ngo tekes a lu longoi matngan aratintin ngorer,

4 ki ái a tubán apakta pasi sang ngo a tám mánán, mái sár kápate talas muswan uri aratintin er a aratintin mai. Ái a tar kunlai kán liu suri arkipkip mai worwor má sisdoi kán mánán suri sálán tan kuir worwor a aratintin mai. Matngan tatalen ngorer a lu apturi bálsák uri mánán káián lite, mák lu apturi kis arsagil uri toltolom boh, má ák mon mul i worwor án ot bilingnai kálámul má hol sáksák ur on,

5 má ák apturi mul i mos arliu i rung a sák i kándi hol má muswan a bokoh pas má alar di.

Mái rung minái di lu saliu mai kándi aratintin pasi pirán tabal má dik hol on ngo ái á sál suri kip minsik.

6 Di hol on ngo matngan sál erei, ái á sál suri kipi marán táit má dáng konom. Mái sár ngo una tar kunlai kam liu suri mur i nemnem si Káláu má uk gasgas suri dánih ái Káláu ákte tari singim, ki erár ukte atur páptai á minsik muswan si Káláu.

7 Má ngorer suri dáh gita lala kákir suri minsik án naul bim? Pákánbung ngo git páng uri naul matmatngan pokon, kápte git páng tiklik mam tekesá táit. Má pákánbung ngo gita mat, káp gita te kip tekesá táit tiklik mam git.

8 Má uri liu main i naul bim, ngo a mon i ángit namnam má dan má ák mon i kángit sulu má rum, ki gita laes sár suri, má koion gita kon sur te táit mul.

9 Bos kálámul di lu lala kákir ngo da konom, má ngorer dik bál tar di suri longoi toltolom sápkin tatalen. Rung minái di kai i pidir er kápdite arwat suri paska palai alar di sang. Di risgos ngo na mon i kándi pirán tabal, má namur kándi sápkin nemnem erei na long bengta di sang.

10 Kabin nemnem suri pirán tabal, ái á nirwán á toltolom sápkin. Te kálámul di lala kákir suri pirán tabal, ki dikte han pas alari kándi ruruna, má ák tubán atabureng i di sang.

Inau uri narsá Timoteo

11 Mái sár á iáu una lu táu alari tan ngorer kabin á iáu táir ái Káláu. Áá, una táu alari tan tatalen er, má una tiptipar namurwai bos lain tatalen minái:

na nokwan i ninsim,
má una tar kunlai kam liu uri narsán ái Káláu,
má una lu ruruna on,
má una mámnai tan kálámul,
má una arabálbál mai matananu,
má koion una puplir.

6:1: Epe 6:5 **6:2:** Plm 16 **6:3:** Gal 1:6-9 **6:5:** 2Ti 3:8, 4:4; Tit 1:14 **6:6:** Pil 4:11-12; 1Ti 4:8; Eba 13:5 **6:7:** Iop 1:21 **6:10:** Epe 5:5 **6:11:** 2Ti 2:22

12 I bungun máhán, tám arup káp a tini puplir. Má á iáu mul, koion una puplir. Una ruruna pagas i Káláu, má una mák ilmi mul ngo kaiam má á liu muswan er a kis áklis. Liu minái ákte tari singim ái Káláu, má una lu áslai sang i bosbos bung. Tungu sang ái Káláu ákte kilkila pas iáu ur on á liu minái i pákánbung er iáu apapos i mátán matamata ngo iáu ruruna i Karisito.

13 Iau sung iáu ngo una utngi kam oror. Una oror i mátán táil ái Káláu, koner a káplabin á liu, má i mátán táil ái Iesu Karisito, ái koner a apapos mai muswan suri sang i mátán ái Pontiás Pilato.

14 Iau inau i iáu suri una mur kuluknai tan arabitbit iakte tari singim, má ngorer kápte kes na mon i kán ngat suri na para bengta iáu. Una lu taram i tan táit min nák han átik i bung kángit Konom Iesu Karisito na elkaleng on.

15 Kán elkalengleng erei ái Káláu ákte puti pákánbung suri na tur soura on.

Ái Káláu kán matananu di lu árngai,
    má ái masik a pinsokon tan táit no.
Ái á kabisit káián tan kabisit
    má Konom Sorsorliu.
16 Ái masik sár a mon i kán rakrakai suri
        kápnate mat.
Má talas erei a liu imi lolon ái Káláu,
    a tuan talas taladeng má kápte kes a
        arwat suri han pátmi.
Mátán kálámul káp a tini mák Káláu,
    má kápte kes a arwat suri na mákái.
A kuluk ngo matananu no da tari rumrum
        uri narsán
    má da para aposoi kán nagogon
        ákáklis kápnate wat.
A támin.

17 Una rakrakai suri parai si di á bos tám ruruna di konom mai marán táit til main i naul bim suri koion da atri kándi ruruna i minsik má butbut mai, kabin minsik er a sangsangar i musráh. Ái sár da atri kándi ruruna i Káláu, koner a tabar git mai lalain táit mák lu káng ungleu má gitá bes mai.

18 Má una rakrakai suri parai si di ngo da lu tángni tan kálámul. Rung er dikte konom má di káng mai pirán tabal, da lu longoi mul i bos lain him. Da lu kákir suri támri bos kálámul má da lu bál tari táit singin tan lite.

19 Ngo da longoi matngan tatalen minái, ki da ungni sang i kándi omobop, má omobop erei ái á kábutkis ur on á liu namur. Má ngorer da otoi matngan liu er a kis áklis.

20 Timoteo, bos táit er ái Káláu ákte tari singim, una lu ololoh timani má una lu him kuluk mai. Koion una patap mam rung er di lu nguruk mai armongoh kalim má worwor a lite alari lain arbin. Rung minái di kaiang pasi ngo kándi aratintin a támin, mái sár a kápte.

21 Te á kálámul dikte ruruna i bos aratintin erei má ngorer dikte han pas alari kándi ruruna.

Ái Káláu na tangan gam no.

6:12: 1Ko 9:25-26; 2Ti 4:7 **6:13:** Ioa 18:36-37 **6:15:** Apa 17:14 **6:17:** Luk 12:20-21 **6:19:** Mat 6:20 **6:21:** 1Ti 1:6; 2Ti 2:18

Áruán buk ái Paulo a le on uri narsán ái TIMOTEO

Worwor táil

Ái Paulo kán tu kis be i rumán batbat kalar adi Rom. Ái Paulo ákte mánán on ngo pátum má da up bingi (2Ti 4:6-8) má ák lala hol i kes sár á táit. Má táit er ngo ái Timoteo má bos tám ruruna da kebepta kuluknai lain arbin na káp má ding keles palai á bos sápkin angagur án tám aratintin (1:13-14, 2:2, 2:14–3:17). Ái á tilik káplabin er ák le i buk minái ái Paulo. Ák arakrakai i Timoteo suri na eran suri na lu arbin mai lain arbin (4:1-2), má ngo na eran suri na tur dik i katbán tan arabilbiling (1:8, 2:3, 4:5). A lain aratintin on á buk minái ur singin bos tátáil án lotu onin ngo da arbin kuluk mai lain arbin má ololoh kuluknai kándi matananu.

1 Á iau Paulo, iau apostolo si Iesu Karisito kabin i nemnem si Káláu ák ilwa pas iau, má ngorer iau lu aposoi matngan liu er ái Káláu ákte oror pagas mai ngo ur kángit á git er git tukes mam Iesu Karisito.
2 Má iáu Timoteo, iáu ngoro kang kalik alal. Iau sung Káláu Kák git mái Iesu Karisito kángit Konom suri diara tari kándiar artangan má kándiar bál matau má armámna mul uri narsam.

Ái Paulo a arakrakai i bál ái Timoteo

3 Iau utung kuluk sur iáu uri narsá Káláu, ái koner iau lotu uri narsán ngorer i rang támin i iau di longoi. Iau lu lotu uri narsán mai balang a pilpil má kápate atiutiu iau. Má iak balbal hol pas iáu i tan pákánbung iau lu sung.
4 Iau hol páptai luir matam a sal i pákánbung er iau han pas alar iáu, má kak lala riri suri ina mák iáu mul suri balang na káng mai laes.
5 Iakte hol páptai kam ruruna ngo a támin muswan. Má iau mákái ngo matngan ruruna erei ákte tákwái kis i bál ái wakam ái Lois, má erei mul i mamam ái Unáis. Má ákte talas uri narsang ngo matngan ruruna ngorer a kis mul i balam.
6 Má kabin i kam ruruna ngorer, iak abálsa iáu suri una husi náng kurkurem á artabar káián ái Káláu ákte tari singim i pákánbung iau oboi aru limang i iáu.
7 Una longoi ngorer kápkabin ái Káláu kápate tabar git mai mátut. Kápte. A tabar git mai rakrakai má armámna arliu má mai tatalen án kátlán timani nemnem sang na káp longoi sápkin.
8 Má ngorer koion una mátut. Una mangan mai arbin talas sur kángit Konom, má koion una rumrum kabin iau kis i kamkabat suri kán him. Ái sár una eran suri una puski rangrangas suri lain arbin tiklik mam iau, má una puski ngorer mai rakrakai káián ái Káláu,
9 koner a tangan pas git má áng kilkila pas git suri gita kán matananu a pilpil. A longoi ngorer kápte ngo suri git longoi táit a nokwan, kápte. A tangan pas git ngorer kabin a mur arwat pasi kán holhol taru til hirá mák nem suri na tangan git. Hirá sang kápte besang á akaksim, ái Káláu ákte hol páksi ngo na inngas tari kán artangan, má ngorer ák tarwa pala Iesu Karisito uri narsá git.
10 Má onin ákte long arwat pasi er ák inngas tari sang i pákánbung a hut sosih ái Iesu Karisito kángit Tám Araliu. Ái ái koner ákte suh palai rakrakai káián minat, má mai lain arbin ák talka pasi liu áklis uri maraslahi.
11 Mái Káláu ákte ilwa pas iau suri longoi kán him án apostolo má tám arbin má tám aratintin suri ina arbin talas mai lain arbin.
12 Má kak talar er, ái á káplabin iak áslai rangrangas minái i rumán batbat kalar. Ái sár káp iau te rumrum ngo iau kis i kamkabat, kabin iau mánán i Koner iau ruruna on giur lu kis án ararguna, má ngorer ák tumran i kak hol ngo ái na kebepta iau má him ákte tari singing nák han pang i pákánbung án nagogon.
13 Ukte longra pasi aratintin a nokwan til main singing. Má ái na uri kam tohtohpas suri una mur on. Tili ruruna má

1:2: Apo 16:1; 1Ti 1:2 **1:3:** Apo 23:1 **1:5:** Apo 16:1 **1:6:** 1Ti 4:14 **1:7:** Rom 8:15 **1:9:** Epe 2:8-9; Tit 3:5 **1:10:** Eba 2:14 **1:11:** 1Ti 2:7

armámna er i balam, iáu artálár suri una long arwat i táit minái kabin u kes mam Iesu Karisito.
14 Áá, una bálbál káuri aratintin er ái Káláu ákte rusan páksi singim. Una bálbálken on mai artangan káián Tanián a Pilpil er a kis i git.
15 Ukte talas ngo bos tám ruruna no tili balis á Esiá tiklik mam Pigilus mái Ermogenes dikte táu alar iau. Di no di rumrum kunán i iau kabin iau kis i kamkabat.
16-17 Mái sár ái Onesiporus kápte. I pákánbung a tapam hut main Rom, a tungai ser sur iau ák han pang i pákánbung ák ser pas iau. Má a lu balbal agasgas pas iau, má kápate rumrum kunán i iau kabin iau kis i kamkabat. Má ngorer iak sung Konom suri na akulukna Onesiporus má ái rung di kis tiklik mai.
18 U mánán ngo ákte tangan iau i marán sál tungu iau anang Epeso. Ngorer iak sung ngo i áwáwatin bung, ái Konom na akuluknai.

2

1 Ái Iesu Karisito a lu tangan git má gitá rakrakai. Má ngorer Timoteo, iáu natung, una tur rakrakai i artangan ái Káláu ákte tari si git er git kes mam Karisito.
2 Aratintin erei ukte longrai singing iau parai i mátán táil i matamata, una aratintin bul mai ur si rung er da muswan mai him má da artálár mul suri atintini tan lite.
3 Una eran ngo á iáu mul una puski rangrangas tiklik mam gim ngorer i lain tám arup si Iesu Karisito.
4 Kálámul a lu talar mai him án tám arup, a nem sang suri na agasgas pasi kán pakpakta, má ngorer kápnate lala sadok i tan tatalen tili malar na káp tal páptai alari kán him án tám arup.
5 Má ngorer mul ngo tekes a rut i arkarsa, mái sár kápte a mur i pinsokon arkarsa, kápte na kipi á arsupan ur on.
6 Tám himhimna a rakrakai mai him, ki na áián á mulán balbal tili kán num.
7 Una hol tangrai á tan táit minái iau parai, kabin ái Konom na atalsai kam hol suri unák mánán tusi tan táit no iakte parai singim.
8 Una hol kebepta Iesu Karisito er sumlahin ái kabisit Dewit. Ái Káláu a salaptur kalengnai tili minat. Má ái á lain arbin iau lu arbin mai,
9 má lain arbin er ái á káplabin iak áslai rangrangas minái i rumán batbat kalar. Di mák iau ngo iau tám abulbul má ding kabat pápta iau mai sen. Ái sár pinpidan si Káláu kápate artálár ngo da kabat páptai.
10 Má ngorer a gas i balang suri áslai toltolom rangrangas suri rung er ákte ilwa pas di ái Káláu dák ruruna i Iesu Karisito má da kipi araliu má otoi mul i minmáir er kápnate rah.
11 Má worwor minái a támin muswan.
“Ngo gitáte mat tiklik mam Karisito,
gita liu tiklik mul mai.
12 Ngo gita tur atu pagas mai kángit ruruna,
gita kátlán tiklik mul mai.
Ngo git arkawar palai,
ái mul na pua pala git.
13 Ngo kápte git muswan uri narsán,
ái a muswan pagas uri narsá git,
kabin kápate artálár ngo na arkeles i ninsin nák lite.”

Lain tám him si Káláu na mur i tatalen ngádáh?

14 Una balbal abálsai bos tám ruruna suri tan táit min. Má una akeng i di i mátán táil ái Káláu ngo koion da arkipkip suri sálán tan worwor. Matngan arkipkip ngorer kápte lain wán, má a lu tok sáksáknai bál di sár ái rung erei di longrai.
15 Una rakai mai longoi him iakte parai singim tungu, suri ngorer ngo ái Káláu na tirwa iáu, nák mákái kam lain him u longoi má nák sormángát suri. Má ngorer káp una te rumrum, kabin ái Káláu ákte mákái ngo u lain aratintin mai kán pinpidan a muswan.
16 Má una táu alari worwor án armongoh a lite alari lain arbin, kápkabin ái rung di longoi tatalen erei a talka pas di ur tepák alari nemnem si Káláu.

1:14: 1Ti 6:20 **2:3:** 2Ti 1:8 **2:5:** 2Ti 4:8 **2:6:** 1Ko 9:7 **2:8:** Rom 1:3; 1Ko 15:4 **2:9:** Epe 3:1, 13; Pil 1:12-14 **2:11:** 2Ko 4:11 **2:12:** Mat 10:33 **2:13:** Rom 3:3-4; Tit 1:2 **2:14:** 1Ti 6:4; Tit 3:9 **2:15:** 1Ti 4:6 **2:16:** 1Ti 4:7 **2:17:** 1Ti 1:20

17 Kándi matngan aratintin erei a ngoro
sibal kán tu inan besang. Aru kálámul min
ái Imanaus mái Piletus diar tili di á bos
angagur án tám aratintin,
18 diaráte han tepák alari muswan. Diar
aratintin ngo kápnate mon á apaptur
kaleng namur. Kándiar aratintin diar lu
parai ngo tungu má ái Káláu ákte aptur
pas git alari minat má kápnate longoi mul.
Má kabin i aratintin minái, marán te dikte
arsok alari kándi ruruna i Karisito.
19 Mái sár, pinpidan si Káláu a ngoro
rakrakai án toros er ái Káláu ákte atri ák
tur dik pagas, má on á toros erei a kis
i aru worwor ngoromin. Mulán a parai
ngoromin, "Ái Konom a mánán i di ái rung
er di káián muswan." Má áruán worwor a
parai ngo, "Di no er di parai ngo di káián
ái Konom, ki da tapriu alari sápkin."
20 I rum kán konom a lu mon i aru
matngan pelet. Kesá matngan di longoi
mai gol ngo siliwa, má di lu sokoi namnam
áián konom má áián rang natun ur on. Má
kesá matngan di longoi mai kubau ngo
bim, má tám toptop a lu longoi durwán
him mai ngorer a lu sár palai pinles ur on
suri da lápkai uri lulpin.
21 A ngorer mul suri tám ruruna. Ngo
kálámul a timan pasi sang alari bos táit
minái iakte worwor suri, ki ái ákte eran
sur kán konom na him tiklik mai. Má
ngorer ái Káláu na apilpil pasi má nák
akiláng on suri na longoi lalain him mai.
22 Timoteo, una kaplah alari boh sápkin
tatalen erei bos kaukak di lu nem suri
da longoi. Á iáu tiklik mam rung gam lu
lotu uri narsán ái Konom mai pilpil án bál
gam, gama lu tiptipar namurwai tan lain
tatalen ngoromin. Na nokwan i ninsin i
gam, má gama lu muswan uri narsán ái
Káláu, má gama lu mámnai tan kálámul má
kis matau tiklik mam di.
23 Má á iáu sang koion una solsolta iáu
uri katbán arkipkip mai worwor ngorer i
tan ngul di lu longoi, kabin u mánán ngo
matngan arkipkip ngorer a lu apuar pasi
arngangar.
24 Má a kuluk ngo tám toptop káián ái
Konom kápnate lu arngangar. Ái sár na
lu kuluk mai tan kálámul, má na lu atintin
timani matananu, má na lu bál konmi
worwor kándi ái rung di puai.
25-26 Bos kálámul di lu kurtara mai arat-
intin a muswan, ái Satan ákte pidir pas
di má ngorer dik taram on. Tám toptop
káián ái Konom na anokwa di mai tatalen
án arabálbál suri ngo ái Káláu na tangan
di gut, má dáng kelsei kándi holhol má dák
mák ilmi muswan, má kándi hol nák talas
kaleng má dák táu alari pidir si Satan.

3

Toltolom sápkin na hut i áwáwatin bung

1 Mái sár iau nem ngo una talas ngo i
áwáwatin bung na tapam hut á tilik sápkin
pákánbung án rogorogo.
2 Má marán kálámul da lu longoi bos
sápkin ngoro minái:
da lu mámna kalengna di masik sang,
má da lu lala kákir suri pirán tabal,
má da lu butbut mai kándi minsik,
má da lu hol apakta pas di sár,
má da lu ot bilingnai rung di hol agen-
gen i di,
má kápte da tini longra pasi rang mám
di má rang kák di.
Ngo una tabar di mam te táit, kápte di
tini ot kuluk suri,
má káp kándi te rumrum uri narsá
Káláu.
3 Má tan kálámul minái káp kándi te
armámna uri narsán rang buh di,
má kápte di lu nem i hol palai sápkin kán
lite,
má di lu angagur i mátán matananu uri
turán,
má kápte di lu kátlán kalengnai kándi
liu,
má di ái rung di nem suri rapis sáksáknai
tan kálámul,
má di kurtara mai a kuluk.
4 Má tan kálámul ngorer di lu asong
tarwai kálámul,
má di lu sangar i longoi táit a sák,
má di lu tubán hol apakta pas di sang,
má di kákir suri tan táit a agasgas pasi
bál di sang alari tan táit ái Káláu a nem
on.

2:19: Lál 16:5; Ais 52:11; Ioa 10:14; 1Ko 8:3 **2:22:** 1Ti 6:11 **2:23:** 1Ti 4:7 **3:1:** 1Ti 4:1 **3:5:** Mat 7:15, 21; Tit 1:16

5 Má bos kálámul ngorer di mur arwat
pasi pinsokon lotu, mái sár ami bál
di kápdite sormángát pasi rakrakai si
Káláu ngo na him.
Má tan matngan kálámul ngorer, ororok
mam di. Gama kaplah alar di!
6 Boh matngan kálámul erei di lu han uri
narsán te tan aratámán má dik lu totor pasi
tan ngul án wák. Tan wák erei kándi holhol
a gáugáu, má kándi tan sápkin tatalen a
taun pápta di, má kándi tan sápkin nem-
nem a sisdo di má dik tungai mur on.
7 Boh wák erei di tiptipar namurwai
marán aratintin, mái sár kápte di arwat
suri da mák tusi támin muswan.
8 Aru kálámul tungu, ái Ianes mái
Iaberes, diar tohoi suri tur pala Moses.
Io, a ngorer mul onin. Bos angagur án
tám aratintin erei di tur palai aratintin
muswan. Kándi hol a káng mai sápkin má
kándi ruruna a wáráh, kápate muswan.
9 Mái sár kándi angagur kápnate kis ák
dol kápkabin tan kálámul da mák tusi ngo
kándi aratintin kápte a támin. A ngorer
mul mam Ianes mái Iaberes hirá.

Ái Paulo a inau i Timoteo

10 Mái sár á iáu u mánán i iau ngo kak
aratintin a támin. U mánán i bos táit no
a kis i kak liu. U mánán i kak aratintin.
U mánán i ninsing. U mánán ngo iakte
sirai kak liu suri lain arbin. U mánán
i kak ruruna má kang kis pau pasi bos
rangrangas, má kak armámna má kak tur
rakrakai i pákánbung iau banai taun.
11 Má u mánán mul ngo iakte áslai
toltolom arabilbiling má rangrangas. Áá,
u mánán i tan táit a tapam hut narsang
i atul á malar á Antiok má Ikoniám má
Listara, má lala arabilbiling er iau áslai
iatung. Mái sár ái Konom a asengsegeng
i iau tili bos taun no minái.
12 A ngorer sár mam git no git kes mam
Iesu Karisito má gitá tohoi suri mur arwat
pasi nemnem si Káláu, gita áslai mul i
arabilbiling.
13 Mái sár tan sápkin kálámul má tan tám
angagur, kándi sápkin til tungu di longoi
a sák, má na maras hanhan sang má nák
tuan sák taladeng namur. Mái rung minái
di lu agurái matananu mai kándi angagur,
má marán di agur di bul.
14 Má iáu Timoteo, u mánán i rung di
atintin iáu mai lain arbin má uk ruruna
i di. Pasi á ngorer una ruruna pagas i
aratintin ukte kipi si di. Aratintin erei ákte
tumran i kam holhol ur on.
15 Til tungu iáu gengen kalik be, u arat-
intin suri pinpidan si Káláu má uk lala
mánán on. Má kabin u mánán i pinpidan,
uk talas ngo ái Káláu na aliu iáu kabin u
ruruna i Iesu Karisito.
16 Ái Káláu á káplabin á kán pinpidan no,
má kán pinpidan a lu tangan git ngoromin.
A lu atintin git suri muswan, má ák lu tur
kári aratintin er kápate nokwan, má ák lu
anokwai tatalen a sák, má ák lu inau mul
i tan kálámul suri da liu namurwai tatalen
a nokwan.
17 Má ngo kálámul a aratintin mai pinp-
idan, ái á matngan kálámul ákte eran suri
longoi toltolom him a kuluk, má a lu long
artálár pasi.

4

1 Má pákánbung na kaleng on ái Iesu
Karisito suri kátlán matananu no ngorer
i kabisit, na nagogon i rung di liu be mái
rung dikte mat má. Io, má i mátán táil ái
Káláu mái Iesu Karisito mul, iau inau i iáu
Timoteo ngo
2 una arbin talas mai midán ái Káláu.
Una leget i iáu suri arbin talas mai midán
ái Káláu narsán matananu i pákánbung di
nem suri longra pasi, má i pákánbung mul
kápte di nem suri longrai. Una atintin
timani matananu ngoromin. Una inau i di
ngo kándi tatalen a sák má parai si di ngo
da aunges alari tan tatalen erei, má una
sosodukul i di suri da lu mur arwat pasi
nemnem si Káláu. Má bos aratintin no erei
una longoi mai tatalen án tubán agengen
pas iáu sang.
3 Má onin una rakai sár suri atintini
matananu ngorer, kabin pákánbung na
tapam hut má tan kálámul kápdate alon-
gra suri lengwen aratintin. Ái sár da tánlak
alari lengwen aratintin má dák mur i
kándi nemnem sár. Tan kálámul da longra
pasi toltolom angagur án tám aratintin, má

3:8: Kal 7:11 **3:11:** Apo 13:14-52, 14:5, 8-20 **3:12:** Mat 16:24; Ioa 15:20; Apo 14:22 **3:16:** Rom 15:4 **4:3:** 1Ti 4:1

tan angagur án tám aratintin erei da parai singin matananu á tan táit sár di nem suri longrai.
4 Da mata palai longrai muswan, má dák tapriu suri mur i táit kápate támin.
5 Mái sár á iáu Timoteo, na siaroh pagas á balam. Una puski rangrangas i pákánbung u arsuar mai. Má una arbin mai pinpidan uri narsá rung kápdite longrai be. Á iáu á tám him si Káláu, má una long arwat pasi má arahi tan talar ái Káláu ákte tari singim.
6 Iakte tari kak liu ngorer i osmapak ur si Káláu. Páput má ina mat, má kak minat na ngoro suir wain di lu urai urami iátin osmapak suri arahi osmapak.
7 Iakte arahi má kak him án arup ngorer i lain tám arup si Iesu Karisito. Má iakte arahi arkarsa er ái Iesu ákte tari singing suri ina rut on. Iakte kebeptai má bálbálken on á ruruna muswan.
8 A arkip á kán nagogon ái Konom uri narsán matananu no, má ákte leget on mona iau á arsupan na sas pasi má tari singing i bungán nagogon. Má arsupan erei a ngoro balaparip da tari ur si rung sár di rut i arkarsa má dik sorliu. Má arsupan erei, kápte ngo á iau sár ina top on, kápte. Ái rung di konkon masmasik suri na sangar i elkalengleng si Iesu, á di mul da top on á matngan arsupan erei.

Arahrahi worwor

9 Timoteo, una tohoi suri sangar i han ur main. Kak lala riri suri ina mák iáu.
10 Kabin ái Demas a lala nem i ninsin naul bim má ngorer ákte táu alar iau má uranang Tesolonika. Ái Kores ákte han uranang Galatiá, mái Tito ákte han mul uranang Dalmatia.
11 Tu ái Luka masik sár má a kis minái narsang. Una tar wor pas Marko má unák lami gaurák tiklik no ur main, kabin ái a arwat suri na lala tangan iau mai kak him.
12 Má sur Tikikus, iakte tarwa palai uranang Epeso.
13 Má pákánbung una han ur mainái, una kipi mul i lusán i iau er iau obop páksi si Karpus inang Toroas, má unáng kipi mul á kak tan pákán ram má kak tan buk er di longoi mai kápán ololas. Ái a lala támin táit suri una kipi.
14 Be Timoteo, u hol pápta Aleksada koner a lu sawi aen? Ái a lala long bengtai kak him. Ái Konom na arangrangas on suri sápkin ákte longoi.
15 Má á iáu mul una olololh kuluk sur Aleksada, kabin a lala tok sáksáknai kángit aratintin sur Karisito.
16 I mulán pákánbung iau sámtur i nagogon main Rom, kápte kes a hut suri tur tangan iau, ái sár di no di táu alar iau. Iau sung Káláu suri na hol palai táit er di longoi mam iau.
17 Mái sár ái Konom a tangan pas iau. A sámtur tiklik mam iau má ák tari rakrakai singing. Má kabin a tari rakrakai singing, iak arbin mai lain arbin, mái rung tili risán di kis main i nián nagogon di longrai pinpidan. Bos tám nagogon di eran suri obop iau uri minat, mái sár kápte. Ái Konom a saras pas iau alari minat.
18 Áá, ái Konom na saras pas iau alari tan sápkin no, má na long pas iau inak hut kuluk ami bát i pokon a kis án nagogon ái. Parpara agas uri narsán ákáklis. A támin.
19 Iau árár pas Akuila diar mokson ái Pirisilá, má iau árár pas Onesiporus mul mái rung no di lu kis i kán rum.
20 Ái Erastus kán tungai kis be á Korin, mái Toropimus iau han alari á Miletus kabin a sasam.
21 Una tohoi sang suri una sangar i han ur main táil i taul gus. Ái Iubulus a árár pas iáu, má rehei mul ái Pudenis mái Linus mái Kalaudia. Má bos tám ruruna no di árár pas iáu mai lain nas.
22 Iau sung Konom na asosah i iáu, Timoteo. Artangan na kis narsá gam no.

4:6: Pil 2:17 **4:7:** 1Ti 6:12 **4:8:** 1Ko 9:24-25 **4:10:** Apo 15:37-39; 2Ko 8:23; Kol 4:14 **4:13:** Apo 20:6 **4:14:** Ais 59:18; Rom 2:6 **4:19:** Apo 18:2; 2Ti 1:16-17 **4:20:** Apo 19:22, 20:4; Rom 16:23

Buk ái Paulo a le on uri narsán ái TITO

Worwor táil

Ái Paulo a omon pagas Tito i sim á Kirit suri nák ololoh i lotu iatung Kirit. Matananu tilatung Kirit di tuan sák ta-ladeng, pasi ái Paulo ák lala worwor suri bos lalain tatalen ngo bos tám ruruna má tan tátáil án lotu da lu mur on (Tit 2:1–3:8). Ngo gita wásái Tito 1:6-9 má 1 Timoteo 3:1-13, ki giták mánán pasi ngo matngan kálámul ngádáh na arwat suri ololoh i bos tám ruruna. Ái Paulo a inau i Tito suri na worwor rakrakai uri di á bos angagur án tám aratintin (1:5, 1:10-16, 2:1, 2:7-8, 2:15, 3:9-11). A kuluk ngo tan tátáil án lotu mul til onin da lain talas uri buk 1 Timoteo má 2 Timoteo má Tito suri dák arwat ngo da lain ololoh i bos tám ruruna.

1 Pákán ram minái, iau Paulo iau toptop si Káláu má apostolo si Iesu Karisito iau le on ur singim Tito. Kak talar suri arakrakai i ruruna kándi ái rung erei ái Káláu ákte ilwa pas di ur káián. Má kak talar mul suri tangan di dák talas uri aratintin muswan sur Káláu. Má ngo dikte talas uri aratintin muswan, ki na tangan di suri dák mur i nemnem si Káláu.

2 Kabin ái rung minái di ruruna i Káláu má dik mánán i aratintin muswan, ngorer ák mon i kándi ngangai ngo da otoi á liu áklis. Má dik ruruna mul ngo ái Káláu ákte oror pagas ngo da kis tiklik mai ákáklis, má a oror ngorer i pákánbung ngo kápate aksimi be i naul matmatngan pokon. Gita pámpur i kán oror ngo a támin muswan, kabin ái Káláu kápate lu angagur.

3 Ái Káláu a atalsai kán worwor i kak arbin mai lain arbin i pákánbung erei ákte hol páksi ngo a arwat. Ái Káláu ái á kángit Tám Araliu, má a ngángsa iau suri longoi kán him má ákte tari lain arbin uri limang suri ina arbin mai.

4 Iau le uri narsam Tito, á iáu iáu ngoro natung muswan kabin iau keksa pas iáu uri ruruna erei gitar no gitar pámpur on. Iau sung Káláu Kák git mái Iesu Karisito kángit Tám Araliu suri diara tari kándiar artangan má moloh mul uri narsam.

Matngan kálámul ngádáh na tátáil káián bos tám ruruna?

5 Tito, iau omon pagas iáu iatung i sim á Kirit suri una anokwai táit erei kápgite arahi. Má tili katbán keskeskesá boh tám ruruna, una ilwa pas kándi te tátáil ngorer iakte parai singim ngo una longoi ngoi.

6 Matngan kálámul una ilwa pasi ngo na tátáil, na kuluk i kán tatalen má kápte kes na arwat suri na para bengtai ngo a tám long sápkin. Ái á kálámul a lu muswan ur si kán wák, má rang natun di lu ruruna i Karisito, má kápte kes a arwat suri parai uri di ngo di bos toltol má bos tám ngákngák.

7 Tátáil minái una tari him si Káláu singin, má ngorer na kálámul a kuluk i kán tatalen má kápte kes a arwat suri para bengtai ngo ákte longoi sápkin, má kápte a hol án tám mánán, má kápate mánán i mos melek, má kápate lu mur i tatalen án ngin. Kápnate kálámul án rongrongas, má kápate lu lala kákir suri pirán tabal má agur pasi ur káián.

8 Ái sár na kálámul a lu tángni tan temes di lu han uri kán rum. Má ái a lu lala bop i bál suri longoi a kuluk, má a lu kátlán sang i kán liu. Kán nagogon a lu arkip i katbán matananu, má ái a lu mur i nemnem si Káláu mai kunlán bál, má a lu kátlán sang i kán nemnem.

9 Bos tátáil minái una ilwa pas di suri da táilnai tan tám ruruna. Gitáte atintin di suri pinpidan si Iesu Karisito má worwor erei a támin muswan. Bos tátáil minái da ruruna pagas on mai kunlán bál di, suri dák arakrakai i bos tám ruruna mai á aratintin muswan má dák lu anokwa rung erei di lu tur palai.

Aranokwa uri narsán bos angagur án tám aratintin

10 Kamu bos tátáil da lu anokwa rung er di lu tur palai lengwen aratintin kabin marán ái rung di lu tánlak i tan tátáil kán bos tám ruruna er a mon i kándi nokwan

1:2: Kol 1:27 **1:4:** Rom 1:7; 2Ko 8:23; Gal 2:3 **1:6:** 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 **1:10:** 1Ti 4:7

suri kátlán i di. Bos kálámul minái kándi worwor a tu wáráh sár má kápte te sálán, má taba kándi angagur. Marán bos tám angagur minái di kakun Iudáiá er dikte ruruna i Karisito, mái sár di lu parai ngo bos tám ruruna da kut aririu i di.

11 Á iáu tiklik mai bos tátáil er ukte ilwa pas di, gama tur kári kándi angagur án worwor. Pákánbung di aratintin mai bos angagur án aratintin, di lu tok bengtai ruruna káián matananu tili keskeskesá kuir malar. Di longoi him án aratintin suri kip pirán tabal sár.

12 Ngorer a parai á kesá tám worwor tus til Kirit suri kán matananu ngo, “Matananu til Kirit di lala mánán i angagur. Di ngorer i rokoi. Di lu kiskis bia sár má di lu lala gong suri namnam.”

13 Worwor minái a támin, má ngorer iak nem i iáu suri una worwor rakrakai uri rung di mur i angagur án aratintin suri dák ruruna masik i bos aratintin er a muswan.

14 Koion da longra pasi tan pukpuksa di poklah pasi á bos Iudáiá er kápate támin, má koion da mur i arardos káián tan kálámul er di tur palai muswan án aratintin sur Iesu Karisito.

15 Te á angagur án tám aratintin di oboi pinsokon kándi aratintin suri te namnam kápdate ani má mur i te matngan tatalen erei di sár di oboi suri tan tám ruruna da mur on. Má dik lu parai ngo ái sinih kápate mur arwat on, ki ákte dur má i mátán ái Káláu. Mái sár ái rung a pilpil i bál di i mátán ái Káláu, kápte te namnam na long adurwán i di. Má sur rung kápdite ruruna i Iesu Karisito má bál di a káng mai sápkin, kápate arwat si di suri da lu kip te lain holhol má suri da mák ilmi a kuluk má a sák. Má ngorer bos táit no di longoi a sák, má kápte kesá táit er ngo di sang da longoi má nák apilpil pas di.

16 Bos angagur án tám aratintin minái di lu parai mai ngus di ngo di mánán i Káláu, ái sár ninsi di a inngas tar di ngo di angagur má kápdite mánán muswan i Káláu. Ái Káláu a mikmikwai ninsi di. Kápdite taram on má kápdite arwat suri longoi tekesi lain táit.

2

Ái Tito na lu aratintin mai aratintin muswan má mai tatalen a nokwan

1 Má á iáu Tito, una lu atintini bos tám ruruna mai bos táit er a arwat mai aratintin muswan sur Iesu Karisito masik sár.

2 Una lu atintini bos pupunkak suri da lu ololoh kuluknai kándi tatalen, má na nokwan i ninsi di má ngorer tan kálámul da lu rumrum i di. Má da lu kátlán kalengnai sang i kándi holhol, má da top dik i kándi ruruna, má da lu muswan mai armámna arliu, má da tur dik pagas i katbán bos taun di banai.

3 Iau nem i iáu suri una atintini mul i tan wákánkak suri kándi liu na inngas tar di ngo di lu rumrum i Káláu mai kunlán bál di. Má ngorer koion da lu para bengtai kálámul má koion da lu mur i tatalen án lala ngin i suir wain. Ái sár una bit di suri lain aratintin da lu aratintin mai má da inngasi mai kándi lain tohtohpas mul.

4 Ngo una atintin di ngorer, ki da arwat suri lain pápsai bos hutngin wák suri dák mánán i mámnai kándi bos pup turán rang nat di,

5 má suri da lu kátlán kalengnai kándi holhol, má ninsi di na lu nokwan pagas, má da lu ololoh timani kándi rum mái rung di lu kis on, má da lu longoi lain tatalen mai tan kálámul no, má dák lu rusan tar di sang uri lalin kándi tan pup. Da lu mur i bos tatalen erei suri rung er kápdite ruruna da lu mákái tatalen káián bos tám ruruna ngo a kuluk, má ngorer kápte kes na para bengtai pinpidan si Káláu.

6 Má iak nem i iáu suri una arakrakai mul i bos kaukak suri dák lu kátlán kalengna di.

7 Má á iáu sang, una toh tari lain tatalen narsá di i bos táit no una longoi suri dák mur i kam tohtohpas. Pákánbung u atintini bos tám ruruna, koion na ru i kermam. Ái sár una atintin di mai kunlán balam suri dák mák ilmi ngo á iáu mul u mur arwat pasi aratintin er u aratintin mai.

1:11: 2Ti 3:5-6; 1Pe 5:2 **1:13:** 2Ti 4:2 **1:14:** 1Ti 4:7 **1:16:** 1Io 1:6, 2:4 **2:3:** 1Ti 3:11 **2:5:** Epe 5:22 **2:7:** 1Ti 4:12 **2:8:** 1Pe 2:15

8 Má kam aratintin na nokwan pagas suri kápte kes na arwat suri para sáksáknai. Una atintin di ngorer suri ái rung di kurtara mam git má dik para sáksákna git, da rumrum kunán kabin kándi worwor kápte te muswan on.

9 Má suri bos tám toptop er di ruruna i Karisito, una atintin di suri da lu rusan tar di uri narsán kándi bos konom i bos táit no da longoi. Da lu rakrakai suri agasgas pas di, má koion da lu kos worwor

10 ngo sikip te táit si di. Ái sár kándi tatalen na inngas tar di singin kándi konom suri dák ruruna muswan i di. Tan toptop da lu longoi ngorer suri tan kálámul dák mákái kándi lain tatalen má dák hol apakta pasi aratintin git aratintin mai sur Káláu kángit Tám Araliu.

11 Una atintini bos tám ruruna ngorer kabin lain artangan káián ái Káláu er a tari araliu ákte tur soura ur singin tan kálámul no.

12 Lain artangan káián ái Káláu a atintin git suri gita mikmikwa palai tatalen er kápte ngo káián ái Káláu, má gitáng kaplah alari kángit tilik nemnem suri bos táit no til main i naul bim. Ái sár artangan káián ái Káláu a tangan git suri gita kátlán kalengnai kángit liu, má giták láklák namurwai tatalen a nokwan, má giták pápsa anokwai ninsin i git namurwai nemnem si Káláu i pákánbung kángit tu liu be main i naul bim.

13 Gita liu ngorer main i naul bim er kángit tu osngor pagas suri pákánbung a tuan malilis er gitáte atri kángit ngangai on. I bung erei, ái Iesu Karisito, koner kángit tiling Káláu má Tám Araliu, ái na elkalengleng ur main i naul bim mai lala minmáir na tur soura.

14 Ái ákte bál tari kán liu suri hul asengsegeng pas git má suri pormi kángit bos sápkin tatalen. A longoi ngorer suri apilpil pas git gitáng kán matananu sang, má ngorer gitá kákir suri longoi bos tatalen erei a kuluk i mátán.

15 Tan táit no minái una atintini bos tám ruruna mai. Una inau mul i di suri dák longoi bos táit minái má unák anokwa di i pákánbung kápdite mur on. Minái á kam talar ái Káláu ákte tari singim, ngorer koion una mángát pas tekes na káp mák asosih i kam aratintin.

3

Gita pámpur i tatalen a nokwan

1 Una apálsai bos tám ruruna suri da lu rusan tar di uri lalin i rung a mon i kándi nokwan suri kátlán i di, má dák lu taram i kándi bos nagogon. Una apálsa di suri da lu eran suri tángni tan lite,

2 má una apálsa di mul suri koion da lu ot bilingna tekes, má koion da lu arngangar mai. Ái sár da lu longoi lain tatalen án arabálbál narsán matananu, má da lu inngasi tatalen án agengen pas di i mátán tan kálámul no.

3 U mánán ngo hirá kápte be git talas, gitá lu abulbul mái Satan ák lu lam bengta git, má ngorer gitá lu kis án toptop singin toltolom sápkin má nemnem án kápán páplun. I pákánbung er, git lu kis i katbán sápkin má gitá lu kis án aramikmik má bálsák arliu i git.

4-5 Áá, má gitá lu longoi bos sápkin tatalen erei ngorer, ái sár ái Káláu kángit Tám Araliu a inngas tari kán armámna má kán lain artangan ur si git, má ngorer ák aliu pas git. Kápate aliu pas git kabin ngo git longoi lain tatalen. Kápte. A aliu git kabin i kán armámna bia ur si git. Ái Káláu a siu palai kángit sápkin mák tari hutngin liu si git, má ák tangan git suri gitá mur i hutngin tatalen a nokwan. Ái Káláu a longoi ngorer mai rakrakai káián Tanián a Pilpil i pákánbung a tarwai Tanián a Pilpil áng kis min narsá git.

6 Ái Káláu a tarwa asosih i Iesu Karisito kángit Tám Araliu suri aliu pas git, má ngorer ák arwat suri urai Tanián a Pilpil uri git má ák him rakrakai suri tangan git.

7 Ái Káláu a longoi ngorer suri giták rang natun má nák mon i kángit ngangai ngo gita kis tiklik mai ákáklis. Bos táit no minái na tapam hut sang kabin ái Káláu ákte

2:9: 1Ti 6:1 **2:12:** 1Io 2:16 **2:14:** Kal 19:5; Nag 7:6; Ese 37:23; Gal 1:4; 1Pe 2:9 **2:15:** 1Ti 4:12 **3:1:** Rom 13:1-7; 1Pe 2:13-14 **3:3:** 1Ko 6:9-11; Epe 2:1-2; 5:8 **3:4-5:** 2Ti 1:9; Eba 10:22 **3:6:** Apo 2:17-18

tangan pas git má ákte long anokwa git i mátán.
8 Worwor minái iau parai ur singim a
muswan má una ruruna on sang, pasi iak
nem i iáu suri una aratintin mai bos táit
minái ngoro támin táit sang. Una atintin
di ngorer suri ái rung di ruruna i Káláu
da tar kunla di suri dák tungai longoi lain
tatalen. Bos aratintin minái na támin táit
uri narsán matananu no má na tangan di.
9 Git mánán ngo te di lu nem suri arngan-
gar kunán pukpuksa tora uri rang kámpup
di, má dik lu arkipkip mai worwor kunán
nagogon kán bos Iudáiá. Koion una sol-
solta iáu i matngan worwor erei tan ngul
di lu longoi. Wor arkuh ngorer kápnate
tangan tekes má kápnate obop te lain wán.
10 Má ngo tekes na bit sokoi bál tan
kálámul má dik lu waswas puar arliu i di,
una wor ur on má tur kári suri tatalen
ngorer. Má ngo kápnate longra pasi, una
bali wor ur on. Má ngo kápate longra pas
iáu sang má, ki una kaplah alari.
11 Una kaplah alari ngorer kabin ukte
talas ur on ngo kálámul erei ákte tari bahin
uri aratintin muswan má kán tungai lon-
goi sápkin. Kán sápkin tatalen sang a atri
rangrángas ur on.

Arahrahi worwor

12 Ina dos pala tekesi tur diar ái Atemas
ngo ái Tikikus uratung i narsam iatung
Kirit. Pákánbung na tapam hut iatung, ki
una sangar i aptur pas tilatung suri unák
bana iau anang i malar á Nikopolis. Iau
hol on ngo ina kis palai taul gus i malar
erei.
13 Sur Senas, koner a tám mánán uri
nagogon, má sur Apolos, iau nem i iáu
suri una tangan diar i pákánbung diara
kaptur til Kirit. Má unák mákái ngo bos
táit no diara nem on a arwat uri kándiar
láklák má káp diara te sáhár sur tekesi táit
tangrai sál.
14 Kángitar matananu ái rung git ruruna
tiklik erei Kirit, a kuluk ngo da lu tar
kunlai kándi liu suri longoi tatalen a kuluk
ngorer i artabar ur si rung di sáhár. Una
atintin di suri dák lu balbal longoi ngorer
suri kándi liu na oboi lain wán.
15 Di no minái di kis tiklik mam iau di
tarwai kándi árár ur singim Tito. Má gimá
sung iáu ngo una árár pas rung er git
ruruna tiklik má a bop i bál di mam gim.
Iau sung ngo lain artangan káián ái
Káláu na akáng gam no.

3:9: 2Ti 2:14, 16 **3:10:** Mat 18:15-17 **3:12:** Epe 6:21-22; Kol 4:7-8 **3:13:** Apo 18:24; 1Ko 3:5-6 **3:14:** Epe 4:28

Buk ái Paulo a le on uri narsán ái PILIMON

Worwor táil

A mákmák ngoro ái Paulo a kis i rumán batbat kalar adi Rom i pákánbung a le i buk minái uri narsá Pilimon. Ái Pilimon kesá kálámul tilatung i malar á Kolose. (Ái Paulo a le i buk uri narsá rung til Kolose i pákánbung erei sang mul gut.) Má kesá toptop si Pilimon, ngisán ái Onesimo. Má a mákmák ngo ái Onesimo ákte sikip pas te táit si kán konom ái Pilimon, má ngorer ák táu tepák sang uradi Rom. Ái Onesimo ák longrai lain arbin a arbin mai ái Paulo, ki ák ruruna i Karisito mák tar te artangan ur si Paulo iatung i pokon án kamkabat. Io, má nagogon til Rom a parai ngo kesá tám toptop na táu alari kán konom, a arwat suri da up bingi. Mái sár ái Paulo a tarwa kalengna Onesimo mai buk minái uri narsá Pilimon, má ák sung Pilimon ngo na hol palai sápkin a longoi ái Onesimo má nák árár pasi ngorer i kesi tuán i Karisito. Má kápate arwat si Pilimon ngo na ngákngák i worwor si Paulo. A mon i ngasa i Pilimon kabin ái Paulo ákte bit Pilimon sur Karisito, má ngorer ái Pilimon ákte kipi liu áklis (Plm 19).

1 Buk minái á iau ái Paulo iau le on til
main i rumán batbat kalar erei iau kis
on kabin iau arbin sur Iesu Karisito. Mái
Timoteo tuá git giur no giur tar palai buk
minái ur singim ái Pilimon, iáu lain tám
him si Káláu má iáu tur giur.
2 Má giur tarwai mul i buk minái ur
singim ái Apia, lain kuk gim, má ur singim
ái Arkipus, iáu tám arup si Káláu ngoro
giur. Má iau le mul ur singin tan tám
ruruna di lu hut talum i rum si Pilimon.
3 Artangan má bál matau kándiar ái
Káláu Kák git mái Konom Iesu Karisito, na
kis tiklik mam gam.

Armámna má ruruna si Pilimon

4 Pilimon, tuang, káp iau te lu balan-
tahun iáu i bos bung no iau lu sung. Iau
lu ot kuluk uri narsá Káláu
5 kabin iau longrai sur iáu ngo u ru-
runa pagas i kángit Konom Iesu, má u lu
mámnai matananu si Káláu.
6 Iau longrai ngo u lu ararguna tiklik mai
matananu. Má ngorer iau sung sur di suri
da longra ilmi táit iáu parai má dák mánán
kuluk i bos lain arasosah ái Káláu a tari si
git er git murmur i Iesu.
7 Má tuang, iau lala laes kunán i iáu er
iau longrai ngo u mámnai tan tám ruruna
má u ololoh i di, má ngorer u ahutngin
pasi kandi hol. Iau longrai táit er u longoi
mam di, má a arakrakai i balang.

Ái Paulo a sung Pilimon sur Onesimo

8 Má ngorer inak sung iáu be, tuang. A
artálár ngo ina dos i iáu i ngisán ái Karisito
suri una longoi táit a nokwan.
9 Mái sár, káp ina te dos i iáu kabin kán
armámna ái Iesu a kis i iáu má iau, má
ngorer iau sung iáu sár. Iau Paulo, tám
arbin si Iesu Karisito, iau minái i rumán
batbat kalar,
10 má iau sung iáu sur Onesimo. Ái a
ngoro natung kabin iau lam pasi uri narsá
Iesu i pákánbung iau kis main i rumán
batbat kalar.
11 Tungu ái Onesimo kápate ngorer i
sálán ngisán ngo 'artangan'. Kápate tan-
gan kulukna iáu. Mái sár onin na lala
tangan iáu má iau mul.
12 Ái Onesimo iau lala mámnai sang, mái
sár minái iau tarwa kalengnai uri narsam.
13 Iau nem ngo ái na kis tiklik mam iau
uri keles iáu, ngorer suri na tangan iau
i pákánbung iau kis main i rumán batbat
kalar kabin iau tám arbin si Káláu.
14 Mái sár kápate arwat ngo ina longoi
ngorer kabin kápte be u mángtai. Má iau,
káp ina te hustap i iáu suri tekesi matngan
holhol, mái sár iau ri suri ngo á iáu sang
una ilwa pasi sál una mur on.
15 Tungu besang ái Onesimo a táu
má áng kis tepák alar iáu i án mudán
pákánbung sár. Má onin na kaleng má,
suri na kis áklis mam iáu kabin minái iakte
lam pasi uri narsá Iesu.

1:2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 **1:7:** 2Ko 7:4 **1:10:** 1Ko 4:15; Kol 4:9 **1:16:** 1Ti 6:2

16 Má onin koion una utngi ngo kam
toptop. Ái ákte ruruna i Iesu, má ngorer
una utngi má ngo tuam. Ngorer ái a
tuam má a tuang, má ngorer mul gitar lala
mámnai. Má iáu a sorliu i kam armámna i
gitar uri narsán kabin ngo tuam má kam
toptop mul.
17 Ngo iáu kesi turang muswan, a kuluk
ngo una árár pas Onesimo i bung ngo
na kaleng ur main i narsam ngorer u lu
longoi mam iau ngo iau hut narsam.
18 Ngo ákte long sáksáknai kam tekesi
táit ngo a mon i kam te ngasa erei on,
ngorer una parai singing má á iau ina
kelsei ur singim.
19 Má minái á iau Paulo iau le on suri
para talsai singim ngo á iau ina kelsei táit
a long sáksáknai. Mái sár káp ina te lala
parai ngo a mon i kak ngasa erei i iáu er
tungu iau lam pas iáu uri narsá Iesu.
20 Gitar tuán kabin gitar him mai ngisán
ái Iesu. Má ngorer, tuang, iau nem ngo
una tangan iau, ngorer una dut pas Ones-
imo i pákánbung minái ákte kaleng uri
narsam. Ngo una longoi ngorer, ki na
agasgas pasi kak hol.
21 Káp iau te rumrum suri táit minái iau
sung iáu suri, kabin iau mánán ngo una
longoi ngorer iakte parai singim, má una
longoi te lain tatalen mul turán uri narsán
ái Onesimo.
22 Má kesi táit mul, una eran i tekesi rum
kabin iau hol on ngo tekesá bung ina han
uri narsá gam má ina kis tiklik mam gam
kabin ngo gam sung áklis sur iau. Ngorer
wán á kamu sung sur iau a ngoromin: ái
Káláu na lam iau suri ina kis tiklik mam
gam.

Arahrahi worwor

23 Mái Epapras giur no giur kis tiklik
minái i rumán batbat kalar kabin giur
ruruna i Iesu Karisito. Má ái mul a tarwa
palai kán lain nas uri narsam.
24 Mái Marko mái Aristakus mái Demas
mái Luka, di mul di tarwa palai kándi lain
nas ur singim. Di sang mul á bos tám him
si Káláu ngoro iau.
25 Kán lain artangan ái kángit Konom
Iesu Karisito na kis tiklik mam gam no.

1:22: Pil 1:25, 2:24 **1:23:** Kol 1:7 **1:24:** Kol 4:10-14

Buk uri narsán bos EBARAIO

Worwor táil

Kápgite talas ngo ái sinih a le i buk minái. Te di hol on ngo ái Paulo a le on, má te di ngoi ngo ái Banabas, má te di hol on ngo ái Apolos ngo tekesá lite kálámul sang. Mái sár a talas ngo buk minái a han uri narsá di á bos Iudáiá er dikte ruruna i Karisito. Má di lu utngi bos Iudáiá ngo tan Ebaraio mul, pasi dik utngi buk minái ngo 'Ebaraio'. Te er kápdite ruruna, di arangrangas i tan Ebaraio er dikte ruruna i Iesu ngo ái á Mesaia káián tan Iudáiá. Má ngorer te tili di di ruruna dik nem suri mur kaleng i nagogon si Moses má mur i tatalen án lotu káián tan Iudáiá. Má buk minái a lala tur kalar di suri koion da su bah di uri Karisito ngorer, na káp nagogon i di ái Káláu ngorer a nagogon i rang kámpup i tan Israel hirá. Buk minái a parai ngo ái Karisito sár a arwat suri na aliu di kabin ái á Natun ái Káláu, má ái sang a pakta sorliwi bos tám worwor tus má bos angelo mái Moses mul (Eba 1:1–3:6). Tungu bos Iudáiá di ruruna i nagogon si Moses má i kándi tan tatalen án lotu ngo na lam pas di uri narsán ái Káláu. Má buk minái a para talsai ngo tan táit er kápate arwat, pasi ái Káláu a apturi hutngin kamkabat mai minat si Iesu, má ái ák arwat suri na pah palai kándi sápkin tatalen má dák liu áklis narsán ái Káláu. Má a parai ngo hutngin kamkabat er a keles palai torahin kamkabat (8:6-13). Má a parai mul ngo ái Karisito a ekesi kis ngorer i lain tám osmapak suri táilna di ur si Káláu (7:1–10:18). Pasi á ngorer, git er git ruruna i Karisito gita han ur si Káláu (10:19-22) má gita tur dik mai kángit ruruna (10:23-39) ngorer i bos tám ruruna hirá (11:1-40). Má on á buk minái, alim á rakrakai án artur kalar suri koion gita barbarung alar Karisito (2:1-4, 3:7–4:13, 5:11–6:20, 10:26-31, 12:18-29). Má suri dáh koion gita táu ngorer? Kabin ái Karisito masik sár a arwat ngo na aliu git. Má ái á lala támin táit on á buk minái.

Natun ái Káláu a aposoi worwor si Kákán

1 Tungu sang ái Káláu a worwor narsán rang támin i git tili ngudun tan tám worwor tus, má worwor er a hut i marán pákán má i toltolom sál mul.

2 Mái sár, tungu sár ái Káláu a tarwa Natun, ái Iesu Karisito, mái Natun sang a aposoi worwor si Kákán uri narsá git onin. Má a ngoromin ái Natun. Ái Káláu a akiláng on suri na otoi tan táit no on á naul bát má naul bim, má a aksimi naul matmatngan pokon mai limán ái Natun.

3 Ái Natun a atalsa tari minmáir i Káláu ur si git, má ái a kipi tártárwán sang ái Káláu mul, má a sosodukul páksi tan táit no i naul matmatngan pokon mai kán worwor a rakrakai. Má ngo ákte long arahi arapilpil uri sápkin tatalen, ngorer a sukis i balsán mingin ái Káláu, Tám Pulpulus Tánráu, imi sang i bát.

Natun a pakta singin tan angelo

4 Támin i pákánbung Natun ái Káláu a kápán páplun, a gengen si di á boh angelo ngoro git sang má a kis i lalin i di. Mái sár onin ákte kaleng uri kán kiskis pakta ami iátin boh angelo. Tan angelo di tan tám arardos si Káláu. Mái Iesu, wa Natun sang ái Káláu! Má ngorer gitá mák ilmi ngo ngisán er di utngi mai ngo 'Natun ái Káláu' a pakta singin ngis er di utngi ngo 'angelo'.

5 Ngorer ái Káláu ákte parai singin ngoromin,

"Iau para talsai ngo á iau á Kakam má á
iáu á Natung.
Má onin iakte ilwa pas iáu suri una
kátlán i tan táit no."

Mái Káláu a parai mul ngo,

"Á iau ina Kákán,
má ái na Natung!"

Ki ngádáh, a lu parai ngorer singin tan angelo? Wa kápte sang!

6 Má kesi táit mul a parai ái Káláu i pákánbung ngo na tarwai kán Kalik alal uri naul bim, a parai ngo,

1:2: Ioa 1:3 **1:3:** Ioa 14:9; Kol 1:20; Eba 8:1 **1:4:** Pil 2:9 **1:5:** 2Sa 7:14; 1Pu 17:13; Sak 2:7; Apo 13:33 **1:6:** Nag 32:43; Rom 8:29 **1:7:** Sak 104:4

“Kak tan angelo da lotu uri narsán sang!”
7 Ái Káláu a lu parai suri tan angelo
ngoromin ngo i pákánbung a nem i di
ngo da lákám ngo da lu han uranang ngo
urada, ki di ngoro kihkih sár má di ngoro
kurmen kámnah dik lu taram má dik han
ngorer ái a nem on.
8 Mái sár, suri Natun sang, ái Káláu a lu
parai ngoromin singin,
“Á iáu á Káláu.
Kam kiskis án kabisit na tur áklis,
má u lu kátlán i matananu on á kam
lolsit mai tatalen a nokwan masik.
9 Má kabin ukte ilwa pasi sál a nokwan má
ukte tapriu alari sápkin,
ngorer ái Káláu, kam Káláu, ákte ak-
iláng i iáu mai wel
suri una kipi tiling kiskis má tilik
gasgas si di no á rang tárim.”
10 Mái Káláu a parai mul si Natun mák
utngi mam Konom. A parai ngoromin,
“Á iáu, Konom, u aksimi naul bim hirá i
tangkabin,
má naul bát u longoi mai limam.
11 Tan táit no erei u longoi na rah besang,
mái sár á iáu kápte! Una lu kis áklis!
Tan táit er u longoi mai limam,
wa na morot sár ngorer i sulu di lu
balbal oboi.
12 Má ngorer una arkeles i tan táit er.
Una top on
má unák pipdai má unák obop palai
uri kesi goson.
Mái sár á iáu, Natung, káp una te
pupunkak.
Una lu kis ngorer sár,
má kam tan bet kápnate rah!”
13 Mái Káláu kápte a parai singin kán tekesi
angelo ngoromin ngo,
“Una kis main i risán minging suri da
árnga iáu,
má iau ina suka bámiai kam tan kur-
tara uri lalin kikim má ina arum-
rum di.”
14 Kápte sang a lu parai ngorer singin tan
angelo, kabin tan angelo di tanián má di
tám arardos sár, má ái Káláu a lu tarwa di
suri da lu tangan rung er da otoi araliu.

2

Araliu a támin táit

1 Áá, Natun ái Káláu a kis i kiskis pakta
ami iátin tan angelo, má ngorer a kuluk
ngo gita longra kuluknai má gita kebeptai
tan táit ákte parai ái Natun. Má ngo kápte
gita lu kebeptai tan táit er, ki ngorer kángit
ruruna na pur sang, má na tuan sák uri git
namur.
2 A ngoromin. Git mánán ngo arbin
má tan nagogon er tan angelo di tari si
Moses a hut muswan tilami si Káláu, má
tan angelo di tan tám him sár má ding kipi.
Git mánán ngorer má gitá mákái ngo rung
tungu kápdite kebeptai arbin má kápdite
mur i nagogon er, kápate arwat ngo da táu
alari rangrangas. Kápte. Wa ái Káláu a
bali ur si di mai rangrangas.
3-4 Má git onin, arbin er gitáte longrai á
git, kápate so tili ngudun tan angelo. Wa
Natun sang ái Káláu a aposoi, má te tili git
dik longrai. Má namur ái Káláu a tarwai
mul i tara akiláng má tan rakrakai án him
er git lu pángáng on suri para anokwai
ngo arbin er a támin muswan sang. Má
Tanián a Pilpil mul a lu tari si git á toltolom
artabar suri arakrakai i git suri gita long
artálár pasi him si Káláu. Má ngo kápte
gita kebeptai má taram on á arbin erei,
ngorer a támin muswan ngo ái Káláu na
oboi rangrangas i git mul.

Ái Iesu a táilnai matananu si Káláu

5 Kápte ngo kán hol ái Káláu ngo tan
angelo da kabisit má ngo da kátlán i naul
bim er git parai, erei na hut namur. Kápte.
6 Kán hol ái Káláu sang ngo git á tan
kálámul, tan káláu má tan wák, git sang
gita kabisit má gita kátlán i hutngin naul
bim. Ngorer ái Dewit a parai si Káláu i Buk
Tabu ngoromin,
“Káláu, kápte ngo gim támin táit á gim á
tan kálámul.
Má suri dáh u lu lala hol pas gim má u
lala ololoh i gim?
7 Ukte obop gim uri lalin tan angelo ngo
gima gengen i án mudán pákánbung
sár.

1:8: Sak 45:6-7 **1:10:** Sak 102:25-27 **1:13:** Sak 110:1 **1:14:** Sak 34:7, 91:11 **2:2:** Gal 3:19 **2:3-4:** Mar 16:20; 1Ko 12:4, 11; Eba 10:29, 12:25 **2:6:** Sak 8:4-6

Má ukte ámkuk gim mul mai kiskis pakta
suri da árngai ngis gim.
8 Má ukte rusan tari tan táit no uri lalin kik
gim suri gima kátlán.”
Áá, tan táit no ái Káláu a aksimi, kálámul na kátlán on sang, má kápte kesi táit na kis i risán kán nagogon.

Mái sár onin git mánán ilmi ngo kálámul a tu kátlán i te táit sár, má kápte be tan táit no.

9 Má kesi kálámul iatung, ái Iesu sang, tungu ái Káláu a oboi i lalin tan angelo má áng kápán páplun má. Ái Káláu a oboi rangrangas on má a tángni mul suri ák mat sang, má ngorer ák arwat suri hul aliu pasi matananu no. Má onin ákte kaleng má urami, má ái Káláu ákte oboi on á lain minmáir má ákte aksimi i kiskis pakta kabin suri minat a áslai ngorer.

10 Má a ngoromin á sálán á erei. Ái Káláu a aksimi tan táit no má a longoi ur káián sang. Má ngorer kán hol ái Káláu a tumran sur Iesu suri na eran kuluk on má ngorer ák tari rangrangas singin suri na aliu pasi matananu. Ái Iesu a áslai rangrangas erei, má ngorer ák arwat suri na han táilnai matananu si Káláu urami kán lain kiskis pakta.

11 Ái Iesu a apilpil pasi matananu alari kándi sápkin. Mái rung ákte apilpil pas di, di á matananu si Káláu. Má di no mam Iesu, di arabuhán má a tukes sár i kák di, má ngorer ái Iesu a laes suri utung di ngo rang tuán.

12 Git mánán ngo a utung di ngorer ngo rang tuán kabin ái Iesu a parai sur di on á Buk Tabu ngoromin,
“Káláu, ina para apos iáu singin rang
tuang,
má i pákánbung gima kis talum,
ina saksak án parpara agas uri
narsam.”
13 Má kesi pákán mul a parai ngo,
“Á iau ina ruruna i iáu, Káláu.”
Má a parai mul ngoromin ái Iesu,
“Á iau má rang natum ukte tari singing,
gimhat tuán no á minái.”

Ái Iesu a oboi kápán páplun

14 Tan kálámul er ái Iesu a utung di ngo rang tuán, di kápán páplun sár, má ngorer ái Iesu sang a taram i Káláu mák arkeles uri kápán páplun áng kálámul má. Má ngorer ák artálár suri na mat, pasi ák sas sarai rakrakai káián ái Satan, koner káián á rakrakai uri minat.

15 Má ngorer, ái rung di ruruna i Iesu, ái Iesu a sáras pas di tili lalin rakrakai si Satan Tám Angagur, má ngorer ák sengsegeng i kándi liu alari mátut suri koion da mat.

16 A talas uri narsá git ngo kápate han ur main i naul bim ái Iesu suri na tángni tan angelo. Kápte. A han sang suri tangan rung di ruruna i Káláu ngorer a ruruna ngoi ái Abaram.

17 Má pasi á ngorer, ák tar kápán páplun ngoro páplun rang tuán mák lu kis ngoro di suri ák áslai tan táit no di sang di lu áslai. Má ngorer ák artálár suri na tám osmapak táil kándi, koner a lu mámna di mák long muswan i kán him er a lu tur sur di i narsán ái Káláu, má a osmapak mul mai kápán páplun uri pormi ngákngák káián matananu.

18 Má ái mul ákte áslai artohtoh ngoro rang tuán. Má kápate malmu, a tuan rakrakai singin suri na elah palai. Má kabin ákte áslai mái ngorer, ki a arwat suri tangan di mul ái rung di áslai artohtoh.

3

Ái Iesu a pakta si diar ái Moses

1 Má gam á tan tám ruruna, gam rang tuang, mái Káláu ákte kilkila pas gam má iau mul suri githat buhán no githata atur páptai tan lain arasosah ái Káláu na tari si git á kán matananu. Má kabin ái Káláu a tarwa Iesu suri tangan git, ngorer gama hol kebepta Iesu, koner git lu para aposoi ngo a apostolo si Káláu má kángit tám osmapak táil mul.

2 Ái Iesu a ngorer i Moses. Ái Káláu a tari him si Moses suri na ololoh i mát si Káláu, mái Moses a long muswan i him erei. Mái Iesu mul ngoi. Ái Káláu a akiláng on suri

2:9: Pil 2:8-9 **2:11:** Mat 25:40 **2:12:** Sak 22:22 **2:13:** Ais 8:17-18 **2:14:** 1Io 3:8; Apa 12:10 **3:1:** Lál 12:7; Eba 4:14, 7:26

na longoi matngan him er, má ngorer ák long muswan on.

3 Áá, ái Iesu diar ái Moses diar kálik arwat, mái sár ngisán ái Iesu a sorliwi ngisán ái Moses má a pakta. A ngorer i kálámul a longoi rum. Rung di mákái rum erei di mákái ngo a lain rum, mái sár kápdite lu párngai rum sang ngo kesi toros iatung a tur. Di lu párngai kálámul a longoi á rum er. Má a ngorer mul sur Iesu diar ái Moses. Rum er mát si Káláu sang. Ái Iesu, ái á kálámul a apángái á mát er. Mái Moses kesi kálámul sár tili mát er, ngorer i torson rum. Má ngorer ái Iesu a pakta si diar ái Moses.

4 Tan mát keskeskes a mon i kálámul pakta a kátlán i di. Mái Káláu sang ái a kálámul pakta i di no.

5 Má on á mát si Káláu, ái Moses a long muswan on á nemnem si Káláu. Mái sár ái Moses kesi tám arardos sár on á mát er, má tan táit er a longoi a tu tártárwán sár i hutngin kamkabat er na hut namur.

6 Ái sár ái Karisito, ái koner ái Káláu a akiláng on mák tarwai, ái Káláu a rusan tari tan táit singin kabin ngo Natun sang. Má ngorer áng kálámul pakta i mát si Káláu, má ái mul a long muswan on i táit ái Káláu a nem on suri na longoi. Má ngo gita katkatang kuluk i kángit ruruna má ngo gita ngangai suri tan lain táit er na hut namur, ki ngorer git mul gita mát si Káláu.

Tohtohpas suri matananu kápdite mur i Káláu

7 Má ngorer a kuluk ngo gama longra pasi táit Tanián a Pilpil a parai suri rang támin i git. A ngoromin,

“Ngo gama longrai kaungán ái Káláu i pákánbung minái sang,
8-9 koion gama alaklak i bál gam
ngoro rung tungu i pákánbung di ngákngák i Káláu.
I pákánbung erei, rang támin i gam di lu kis ada i bos i pokon mau,
má dik matai mur i kak worwor.
Dikte mákái lain ninsing má tan akiláng iau lu olololoh i di mai
ák artálár mai ahat á sángul á bet.
Mái sár kápate ngoi i bál di ngo da lu mur i iau,
má ngorer dik lu tohtoh iau má dik lu soksokoi balang.
10 Má iak mákái ngorer mák lala sák i balang uri ngaul matananu erei, má iak parai ngoromin,
‘Dikte mánán i kak worwor,
mái sár di lu han tepák alar iau,
má kápdite mák ilmi táit iau longoi mam di.
11 Má ngorer iak mos uri di má iak oror ngo ái rung er kápte da kusak uri aunges on á malar er iau eran páksi ngo ur kándi.’ ”

12 Má rang buhang, gama olololoh kuluk suri koion á tekes tili gam na kis á sápkin i bál, na mák pua palai kángit ruruna má nák ilang alar Káláu koner a liu áklis.

13 Má ngorer, masmasik a mon i kamu pákánbung, gama lu arakrakai arliu i gam i bosbos bung no, suri sápkin na mák agur pas tekes tili gam má nák ilang alari ruruna muswan má nák abulbul suri na bali mur i Karisito mul.

14 Tungu i tákwái, a rakrakai i kángit ruruna i Karisito má gitá katkatang on. Má ngo kápte gita puplir on, má ngo kápte gita tánlak alari pang i arahrahi, ki ái Káláu na tari si git á tan arasosah no ákte oror pagas mai ur kángit.

15 Mákái, a ngorer sár á worwor tili Buk Tabu er a parai ngoromin,

“Ngo gama longrai kaungán ái Káláu i pákánbung minái sang,
koion gama alaklak i bál gam
ngoro rang támin i git tungu i pákánbung di ngákngák i Káláu.”

16 Má tara dáh er di longrai worwor si Káláu ngorer, mái sár dik abulbul on? Wa di ái rung er ái Moses a lam pas di alari balis á Aigipto.

17 Má tara dáh er di tartar mos i Káláu i katbán ahat i sángul á bet er? Wa di sang ái rung er di longoi sápkin tatalen má kápán páplun i di ák bop sara tangrai pokon mau.

18 Má tara dáh ái Káláu a oror ur si di ngo kápdate sol uri malar án aunges ákte eran

3:5: Lál 12:7; Nag 18:15-19 **3:7:** Sak 95:7-11 **3:8-9:** Kal 17:7; Lál 20:2-5 **3:11:** Lál 14:21-23 **3:15:** Eba 3:7-8 **3:16:** Lál 14:1-35 **3:17:** 1Ko 10:10

páksi ur kándi? Má á di sár mul ái rung er di abulbul i kán worwor.
19 Git mákái ngo kápdite arwat suri da kusak uri malar er kabin kápdite ruruna tus i Káláu.

4

Aunges káián matananu si Káláu

1 Kán oror ái Káláu a tur pagas sang ngorer ngo gita aunges má na amatau i bál git. Má ngorer gita ololoh kuluk na káp má tekes tili gam kápnate ruruna muswan má ngorer na teleh, mái Káláu na tur kári matau suri koion na kusak uri bál kálámul er.
2 Iau akeng i git kabin gitáte longrai á lain arbin erei rang támin i git di longrai mul hirá. Mái sár á di kápte lain wán a kopkom kabin di tu longrai mai talngá di sár, má kápate kusak á arbin er uri bál di, má kápdite ruruna pasi má mur on.
3 Má git er git ruruna, ái Káláu a akusaki matau er uri bál git. Má a talas uri narsá git ngo matau er káián ái Káláu, ái sang a tari si rung di ruruna má kápate tari si rung di lu abulbul. Má a kesá matngan sál a longoi ur si rang támin i git hirá er ák parai ngo,

"Má ngorer iak mos i di má iak oror
ngo ái rung er kápte da kusak uri
aunges on á malar er iau eran páksi
ngo ur kándi."

Git mánán ngo kán aunges ái Káláu ákte kis til hirá i pákánbung ái Káláu ákte arahi kán him án akaksim.
4 Git mánán ngorer kabin on á Buk Tabu a parai ngoromin ngo,

"Ái Káláu a akaksim ák pang i awon á
bung,
má ahit á bung mai ák aunges má."

5 Má a parai mul i worwor er suri aunges ngo,

"Kápte da kusak uri aunges on á malar er
iau eran páksi ngo ur kándi."

6 Ái rung di mulán longrai lain arbin suri kán aunges ái Káláu má kán matau, kápte di sol ur on kabin kápte di ruruna i Káláu má mur on. Mái sár kán oror ái Káláu kápte a bokoh, má ngorer ái Káláu a mángát sur te alatung be da kusak, má ái na akusaki matau uri bál di.
7 Ái Káláu ákte inngasi kán hol erei suri kesi hutngin bung mul namur, má a utngi ngo bung onin. Ngo ákte rah i marán bet, ki ák worwor tili ngudun ái Dewit mák parai ngoromin suri á bung erei,

"Ngo gama longrai kaungán ái Káláu i
pákánbung minái sang,
koion gama alaklak i bál gam."

8 Má git mánán ngo ái Káláu ákte oboi hutngin bungun aunges a kabin ngoromin. Tungu i pákánbung ái Iosua a lami matananu Israel uri malar á Kanan, ái Káláu a tangan di má dik sorliwi kándi tan kurtara no, má namur di áslai matau ami bál di ki dik aunges má. Má ngo aunges erei ái masik á aunges a worwor suri ái Káláu, ki ngorer ái Káláu kápnate parai kesi aunges mul namur i pákánbung si Dewit. Mái sár, a mon sang á kesi aunges mul a parai ái Káláu,
9 má aunges er a lu hanhan pang onin. Matngan aunges erei a ngorer sang i bungun aunges si Káláu.
10 I pákánbung ái Káláu a arahi kán him án akaksim má ákte eran páksi tan táit a nem on, a ekesi aunges má alari kán him er má a gas i bál suri. Má a ngorer mul sur git. Ngo gitáte ilwa pasi sál git nem i mur on, ngorer i sál si Káláu, ki gita eran mai him ngoromin: gita katkatang i kángit ruruna má gita mur muswan i Káláu, má ngorer kángit him erei ákte rah má gita aunges, ki matau na kis i bál git.
11 Má ngorer a kuluk ngo gita rakrakai suri kusak uri aunges má matau si Káláu, suri kápte kes tili git na pur ngorer i rang támin i git hirá, ái rung er di kulkulut i Káláu.
12 Iau parai ngorer kabin kápate kuluk ngo gita tu longlongrai pinpidan si Káláu, kabin kán pinpidan a liuán sang má a tuan rakrakai. Kán pinpidan a inan sorliwi is a tuan inan i aru balsán no, má a artálár suri na lolom urami nárum i kálámul mák so puri tan kuir a atu. Má pinpidan si Káláu a

4:3: Sak 95:11; Eba 3:11 **4:4:** Tgk 2:2 **4:5:** Sak 95:11 **4:7:** Sak 95:7-8 **4:8:** Nag 31:7; Ios 22:4 **4:10:** Eba 4:4 **4:12:** Epe 6:17; Apa 1:16, 19:13-15

suski bál kálámul mák han pasi nitán sang, má ngorer a anokwai holhol kán kálámul suri mák ilmi táit a sák má táit a kuluk má suri nák nagogon i kán nemnem mul.

13 Áá, kápate arwat ngo gita punmai kángit holhol má tan táit gita longoi. Kápte. Ái Káláu a mák noi tan táit no a aksimi. Má uri mátán ái Káláu, tan táit no a kis i maraslahi má a tur talas.

Ái Iesu kángit tám osmapak táil

14 Má ina sopasun worwor mul sur koner ái Káláu ákte ilwa pasi suri na lu tur sur git i mátán táil. Ái á tám osmapak táil kángit, má ákte táil má urami bát narsán ái Káláu. Wa Iesu sang, Natun ái Káláu! Má ngorer a kuluk ngo gita rakai mai para inngasi kángit ruruna on.

15 Má koion gita hol on ngo kángit tám osmapak táil kápate arwat suri na áslai matngan ásásla er git áslai. Kabin bos artohtoh no a lu hut si git, ákte hut singin mul mákte áslai. Mái sár ái kápate pur uri sápkin.

16 Má ngorer koion gita mátut suri han páput uri narsán ái Káláu. Gita dangdang sang uri narsán ái koner a mon i kán rakrakai suri tangan git, má a mon i kán armámna mul, má a mon i kán nemnem suri na sáras pas git i kángit pákánbung án sáhár.

5

1 Tám osmapak táil, ái Káláu a ilwa pasi tili katbán matananu suri na him i arliwán i Káláu má matananu, má nák tur sur di i mátán ái Káláu. Má kán talar a lu longoi a ngoromin: a lu artabar uri narsán ái Káláu mák ot kuluk suri kán artangan, má a lu tari osmapak mul suri ái Káláu kápnate oboi rangrangas singin matananu suri kándi sápkin tatalen.

2 Tám osmapak táil a kálámul sár ngoro git má sápkin a lala talkai sang, má ngorer a mánán i tatalen án armámna má tatalen án abálbálái rung di longoi sápkin kabin kápdite mánán be i táit a sák alari táit a kuluk.

3 Má kabin sápkin a lala talkai mák lu pur ur on, ki ák lu tari aru osmapak no, kes suri kán sápkin tatalen sang má kes suri sápkin tatalen káián matananu.

4 Kálámul ngo a tám osmapak táil, kápate lu ilwa pasi sang. Ái Káláu a kilkila pasi mák oboi on. Má a ngorer di lu kipi ngoi á talar kán tám osmapak táil turpasi hirá mam Aron kono mulán

5 ák han pang iatung i Karisito. Ái Karisito kápate oboi on sang i him pakta erei, kápte. Ái Káláu sang a ilwa pasi má a parai ngoromin,

“Má onin iau para talsai ngo á iau á Kakam
má á iáu á Natung,
ngorer una tur keles iau suri kátlán
kak tan táit.”

6 Mái Káláu a parai mul si Karisito i kesá kuir ngoromin,

“Á iáu una kis áklis suri tám osmapak
ngorer i matngan ái Melkisedek a
kipi.”

7 Má tungu i pákánbung ái Iesu a kis main i naul bim, a lala sung Káláu iatung Getsemane suri ái Káláu na tángni. Támin a pala sarai kaungán mák lala tang sang, mák sung Koner a artálár suri long palai rangrangas má minat er alari. Mái sár a lala nem sang ngo na mur i nemnem si Káláu. Má ngorer ái Káláu a longrai kán sung má a arakrakai on suri ák long artálár pasi talar erei ái Káláu a tari singin, talar er suri tangan pas git.

8 A támin ngo ái á Natun ái Káláu, má i pákánbung án rangrangas er, a kipi arat-intin suri mur muswan i Káláu má suri taram on.

9 Má kabin ái Káláu ákte aleget on ngorer, ki ái Iesu áng káplabin á araliu a kis áklis, má araliu er a kándi ái rung di taram on.

10 A longoi ngorer kabin ái Káláu ákte oboi on suri na tám osmapak táil ngorer i matngan ái Melkisedek a kipi.

Koion á puplir suri ruruna

11 A marán á worwor ngo ina parai si gam suri para timan Iesu ngo ái á kángit tám osmapak táil. Mái sár ngádáh ina para

4:14: Eba 3:1, 10:23 **4:16:** Eba 10:19 **5:3:** Him 9:7, 16:6 **5:4:** Kal 28:1 **5:5:** Sak 2:7 **5:6:** Sak 110:4; Eba 6:20, 7:1 **5:7:** Mat 26:36-46; Pil 2:6-8

ngoi si gam kabin gam lu merok suri gama talas ur on á matngan aratintin erei?

12 Iau parai ngorer si gam kabin ákte lala dol má pákánbung gam ruruna on, mái sár sinih tili gam ákte kipi má i talar kán tám aratintin? Kápte be tekes. Má á gam gam ngoro tan kalilik án aratintin sár pang onin, má gam lu sáhár besang suri da atintin gam mul mai tan mulán táit tili worwor si Káláu. Gam ngorer i tan goion kalik kándi tu sus be má kápte be di lu ani namnam muswan.

13 Ngo tekes na tu nginmi sus masik, a kalik sár má kápate artálár suri na hol tangrai ngo táit a sák ngo a kuluk.

14 Mái sár ngo kes a matuk i kán hol, ki ngorer a arwat suri na ani namnam muswan, má ái á kálámul ákte lu atintin kalengnai sang suri na mák tusi a kuluk alari sápkin.

6

1-2 Io, má ngorer koion gita goion kalik, má koion gita lu balbal aratintin masik mai tan mulán worwor sur Karisito ngoro minái:

- hol kaleng alari tan sápkin a lu lam git uri nagogon án minat,
- má ruruna uri kán him ái Karisito er a hul aliu pas git,
- má aratintin uri arsiu,
- má oboi lim git i kálámul suri arakrakai on,
- má aptur kaleng alari minat,
- má aratintin suri pákánbung ái Káláu na nagogon palai tan tám abulbul.

Tan táit erei a kuluk, mái sár ngo gita balbal parai tan táit er, ki kápte gita han sorliu suri gitáng kaukak má namur giták matkán kálámul. Ngo kángit tu sukis iatung i mulán aratintin, gita ngorer i kálámul a longoi rum má a atri tan torson rum, má káp melek mul a rabut palai ki ákte lu bali atur kalengnai. Má kán tu balbal longoi ngorer, má káp a tini laukai má nák iatih on. Áá, koion gita ngorer.

3 Ngo ái Káláu na mángát pala git, ki gita maras uri matkán hol. Ngorer koion gita balantahni tan mulán táit er, má gita pusak pasi má giták han sang má gita láklák uri hol a matuk.

4-6 Má suri dáh iau parai “ngo ái Káláu na mángát pala git”? A kabin a mon á matngan kálámul alatung ái Káláu kápnate mángát palai. Matngan kálámul erei a ngoromin. I kesi pákánbung sang tungu, Tanián a Pilpil ákte atalsai kán hol sur Karisito má suri kán him er a aliu pas git, má kálámul er ák talas ur on. Má kálámul er a atur páptai artabar si Káláu suri hol palai sápkin tatalen má suri top i liu áklis. Tanián a Pilpil a kis imi bál kálámul er mák arakrakai on, má ákte mák ilmi artangan tili pinpidan si Káláu uri narsán. Má ákte mákái mul á tan akiláng ái Káláu a longoi mai matngan rakrakai er na lu him mai namur.

Io, matngan kálámul er a atur páptai tan lain táit er, mái sár namur ák han ilang alar Káláu mák pua palai ngo ái Káláu kápate longoi ngorer ur singin. Ki ngádáh, artálár suri kálámul erei ngo namur na hol kaleng má ái Káláu na hol palai kán sápkin má nák tari mul i liu áklis? Kápte sang! A kabin kán arpua a ngorer sang i pákánbung tungu be di up Iesu, má a ngoro kálámul er a kis tiklik mam rung di bás páptai Natun ái Káláu urami naul páspáng, má ngorer ái mul a arumrumái i mátán matamata.

7 A ngorer i kesi kuir bim, kálámul a kátlán a soi tan wán namnam on. Má ráin a lu balbal husni má kuir bim erei a akopkomoi lain namnam ák artálár mam dihat támán no. Má git mákái ngorer má git mák ilmi ngo ái Káláu ákte asosah on á kuir bim er kabin lain táit a lu kopkom til on.

8 Mái sár ngo kuir bim a sák, kápnate akopkomoi lain namnam di soi. Na tu kopkom sár i ngán má kaulbek on. Ngorer kápate kuluk, a artálár sár suri da tu táu alari má nák bebem. Má te da parai ngo ái Káláu ákte long bengtai á bim erei, má ngorer da tu os sáksáknai sár.

9 Má rang buhang, iakte parai ngorer sur rung dikte tari bah di uri Karisito, mái sár kápate ngoi i balang ngo gama ngoro di. Kápte. Iau mákái ngo lain wán i gam

5:12: 1Ko 3:1-3 **6:4-6:** Mat 10:22; Eba 10:26-27; 1Io 5:16 **6:8:** Tgk 3:17-18; Mat 13:7, 22

a kopkom tili kamu ruruna, má ngorer gam inngasi ngo ái Káláu ákte aliu pas gam muswan alari sápkin.

10 Git mánán ngo ái Káláu a ekesi longoi a nokwan sang, má ngorer kápnate balantahni kán tan him er gam lu longoi má kamu lala armámna uri narsán. Gam para tari aru táit er i bos pákánbung tungu, má onin mul gam lu tángni matananu si Káláu. Áá, gam lu rakai suri aru táit er.

11 Má iau lala nem on mul ngo gama ekesi mur i Karisito nák lu han átik i pákánbung er gama mat on, suri ngorer kápnate ru i kamu hol suri lain arasosah er gam kis án ngangai suri. Ngo gama rakrakai ngorer, ki támin muswan sang na kamu á arasosah er.

12 Iau lala matai ngo gama merok suri mur i Karisito. Koion á merok ngorer. Iau nem sang ngo gama mur i tohtohpas er si rung di táilna git hirá, te tili rang támin i git sang, rung kápdite puplir tili ruruna. Auh, wa dikte top dik i kándi ruruna má dikte atri kándi ngangai ák han átik i kándi minat sang. Má ngorer dik atur páptai tan lain táit ái Káláu a oror mai ur si di ngo da top on.

Kán oror ái Káláu a támin sang

13 Ái Abaram á kesi támin i git a lain tohtohpas uri narsá git. I pákánbung hirá ái Káláu a oror mam Abaram, kápate nem i Abaram ngo na ru i kán hol suri táit ái Káláu a oror mai. Má ái Káláu a paptauni kán oror mai worwor a taun, má ngorer a oror mai ngisán sang suri kápti kán oror ák muswan. Ái Káláu a longoi ngorer kabin kápte kesá kálámul a pakta sorliwi suri ngo na oror mai ngisán.

14 Mái Káláu a parai si Abaram ngo, “Támin muswan, á iau ina asosah i iáu, má namur mámát i rang kopkom i iáu na lala marán.”

15 Mái Abaram a longrai ngorer má kápate su i kán hol, a kis pau monai pákánbung ái Káláu na long artálár pasi kán oror er. Má namur ái Káláu a long muswan i kán oror, mái Abaram a atur páptai tan táit no erei ái Káláu ákte oror mai ur singin.

16 I pákánbung ngo kesi kálámul a parai oror má a nem on ngo da mák ilmi ngo kán oror erei a dik má a támin ngo na long artálár pasi sang, ki erár ák utung pasi ngisán ái koner a pakta i diar suri kápti kán oror. A longoi ngorer kabin ngo na oror mai ngisán ái koner a pakta i diar, ki ngisán i kán pakpakta erei a adikái kán worwor.

17-18 Má a ngorer mul ái Káláu. Hirá i pákánbung a oror mam Abaram, a mulán parai kán oror, má namur a paptauni oror er mai worwor a taun mul uri turán. Mái sár, kápte kes a pakta i diar ái Káláu, má ngorer a utung pasi ngisán sang suri kápti kán mulán oror. Má git mák ilmi ngo ái Káláu kápate artálár ngo na angagur, má ngorer gitá mánán ngo kán aru oror a támin. A longoi ngorer ur si Abaram, má tohtohpas erei a tangan git onin má a arakrakai i kángit ruruna. Ái Káláu a hol pas git gitá táu alari sápkin má ákte akiláng i git suri gita matananu káián, má a nem ngo gita mák ilmi kán oror uri narsá git ngo a dik má a támin muswan ngo ái na long artálár pasi sang. Má ngo gita mákái ngorer a longoi mam Abaram, ngorer gita mánán ngo git sang mul gita top muswan on á tan lain táit er git lu ngangai suri.

19 Má kángit ngangai a ngorer i suk uri bál git, má a rakrakai má a dik. A ngorer i suk di puta páptai uri tilik hat suri na mák sal i takup. Má suk erei, wa kángit ngangai sang, a han átik i mátán táil ái Káláu,

20 i pokon ái Iesu ákte táilna git ur on mákte kusak on suri na tur sur git i narsán ái Káláu. Áá, ái Iesu ái á kángit tám osmapak táil áklis ngorer i matngan ái Melkisedek a kipi.

7

Matngan tám osmapak ngádáh ái Melkisedek?

1 Má iná ina abálsa gam suri kálámul min ái Melkisedek. Ái a kabisit tili malar á Salem má tám osmapak uri narsán ái

6:10: Eba 10:32-34 **6:13:** Tgk 22:16-17 **6:17-18:** Lál 23:19 **6:19:** Him 16:2-3 **7:1:** Tgk 14:17-20

Káláu Sorsorliu. I bung ái Abaram a kaleng tili máhán erei a ubi tan kabisit on, ái Melkisedek a sosih tili kán malar mák bana Abaram mai worwor án arasosah mák sung Káláu ngo na kuluk mai.

2 Ái Abaram a mákái ngorer má a long pasi tan táit a kipi tili arup mák timlai uri sángul á boh, má kesi boh a tari ur si Melkisedek. Má risán er a tari uri narsán ái Melkisedek a ngoro uri para agas Káláu.

Má matngan kálámul ngádáh ái Melkisedek? Ngisán a mon á sálán ngo 'kabisit án tám nokwan'. Má kabin ngo a kabisit til Salem, ki sálán erei ngo 'kabisit án moloh'.

3 Má on á worwor si Káláu, kápte git lu mákái ngo dikte le i ngisán ái kákán ngo mámán ngo te rang támin i on mul. Má kápate parai ngo malar dáh a páng on ngo aiá a mat ái. Má kápte git lu wás pasi ngo a rah i kán him án tám osmapak. Má ngorer ái Melkisedek a inngas tari si git ngo Natun ái Káláu ngádáh a tám osmapak ngoi.

4 Má giták longrai sur Melkisedek ngo ái a kálámul pakta muswan. Ái Abaram, koner a tám i git má kángit kálámul pakta, a tari si Melkisedek á kesi risán boh lain minsik er a top on tili máhán. Má git mákái ngorer má git mák ilmi ngo, uri hol kángit á matananu Iudáiá, ái Abaram a agengen pasi sang má a parai ngo ái Melkisedek a pakta i diar.

5 Git mánán ngo ái Káláu a timla te tili gegen si Lewi, subul i Abaram, ngo di da tám osmapak káián matananu Israel uri narsán ái Káláu. Mái Káláu a oboi nagogon suri matananu Israel no da lu tari risán tili kandi minsik ur singin gegen si Lewi er suri tángni him si Káláu. Támin matananu Israel no di sumlahin ái Abaram sang má di arabuhán, mái sár nagogon si Káláu a parai ngo gegen si Lewi er na top i risán tili kandi minsik.

6 Mái Melkisedek kápte ngo ái sumlahin ái Lewi, má ngorer ngádáh a kipi ngoi á risán boh minsik er? A kabin ngo ái Abaram a mák ilmi ngo ái Melkisedek a pakta i diar. Má suri dáh ái Melkisedek a asosah i Abaram, koner ái Káláu ákte tari kán oror singin? A kabin ái a pakta si diar ái Abaram,

7 má a talas ngo kálámul a asosah i kesi kálámul, ái a kálámul pakta si diar ái koner a kipi arasosah.

8 Tan tám osmapak erei tili gegen si Lewi, i pákánbung di liu besang, di lu kipi risán boh minsik. Má namur kápán páplun i di a mat, má ngorer kápte di lu him án tám osmapak mul. Mái sár ái koner si Melkisedek, kápte git lu wás pasi ngo ákte mat, má ngorer uri kángit hol kán him a lu hanhan sang.

9-10 Má a támin mul suri gita parai ngoromin. I bung ái Abaram a bana Melkisedek mák tari risán kán minsik ur singin, a támin ngo ái Lewi má rang kop-kom on kápte be di páng. Mái sár uri kángit hol dikte kis má i kápán páplun ái Abaram, koner a akopkom di. Má ngorer di mul di tari á risán minsik er, má ngorer di para inngasi ngo ái Melkisedek a pakta si di.

Matngan tám osmapak ngádáh ái Iesu?

11 I pákánbung ái Moses a tari nagogon si Káláu ur singin matananu Israel, a obop Aron, koner ái Káláu a ilwa pasi tili gegen si Lewi, ngo na tám osmapak táil. Má kán talar ái Aron suri anokwai matananu suri dák taram i nagogon si Káláu. Ái Aron mái rung di mur on, di no di him kuluk, mái sár kápdite artálár suri apilpil pas noi bál matananu alari sápkin. Má ngorer ái Káláu a oboi kesi matngan tám osmapak sang, matngan ngorer ái Melkisedek. Mái kono hutngin er a artálár suri apilpil pasi bál git.

12 Má kabin a kelsei torahin gegen tám osmapak mai hutngin, ngorer a kelsei mul i torahin tatalen án lotu mai hutngin.

13-14 A talas ngo ái Káláu ákte ilwa pasi kesi matngan tám osmapak sang, wa kángit Konom! Má ái koner git parai, kápte ngo a kabinhun si Lewi. A lite kabinhun sang, wa a kabinhun si Iuda. Má kabinhun er, ái Moses kápate tari si di á him án tám osmapak, má ngorer kápte kes tili di a tur i nián osmapak tungu suri longoi him án osmapak.

7:5: Lál 18:21 **7:13-14:** Ais 11:1; Mat 2:6; Apa 5:5

15 Má a talas muswan uri narsá git ngo
ái Káláu ákte kelsei tan tatalen án lotu er ái
Moses a tari kabin ákte atri tám osmapak
a lite sang, matngan ngorer ái Melkisedek.
16 Má hutngin tám osmapak er kápate
páng ur on á him er a kipi, kápte. A
kipi sang kabin a mon i kán rakrakai suri
kápte kes na amosrahi kán liu, má ngorer
kápnate aunges alari kán him.
17 Áá, kápnate aunges alari kán him án
tám osmapak erei kabin on á worwor si
Káláu git mákái ngo ái Káláu a parai singin
ngo,

"Á iáu una kis áklis suri tám osmapak
ngorer i matngan ái Melkisedek a
kipi."

18 Ki suri dáh a kis á hutngin tám osmapak
erei? A kabin ái Káláu ákte buswa palai
bos tatalen án lotu er ái Moses a tari, kabin
kándi talar ákte rah má, má kabin bos
tatalen erei a gáugáu.
19 Tan osmapak er má bos tatalen, kápate
artálár suri da pah palai sápkin tatalen má
da long apilpil pasi matananu. Ái sár, ái
Káláu a oboi hutngin kamkabat er gita atri
kángit ngangai on, má ái a kuluk si diar i
torahin. Má ngo gita mur on ngorer, ki gita
pilpil sang má gita han páput uri narsán ái
Káláu.
20 Hutngin kamkabat erei a kuluk si diar
i torahin, má ngorer ái Káláu a adikái mai
kán oror. I pákánbung ái Káláu a ilwa pasi
gegen si Lewi suri da tám osmapak, a obop
di sár ngorer, má kápate longoi turán oror.
21 Má namur, i pákánbung ái Káláu a
obop Iesu suri na tám osmapak i hutngin
kamkabat, a adikái kán talar mai oror má
ák parai si Iesu ngoromin,

"Ái Konom ákte oror
má kápnate kelsei mul i kán holhol.
Á iáu una tám osmapak áklis má
kápnate rah!"

22 Má ngorer ái Iesu sang á tatar kalar ái
Káláu a tar kalar git i matananu mai. Má a
tari ngorer i lalin hutngin kamkabat suri
parai ngo tan táit a oror mai ngo na ur
kángit, wa na hut muswan sang.
23 Má ngoromin mul, hutngin kamkabat
a kuluk si diar i torahin suri tan tám osma-
pak. Tungu i pákánbung torahin kamkabat
a kis, a marán i tám osmapak di lu kis mul.
Rung er di lu him má namur dik mat. Io,
nat di sang di lu tur keles di má ding kipi
him án tám osmapak bul, má di sang di lu
him má namur dik mat mul. Ki kes bul a
kis má a ngorer mul iamuda, kes a arkeles
uri kes má di no di mat.
24 Mái sár onin i hutngin kamkabat,
kápte a ngorer. Ái Iesu masik sár a longoi
him án tám osmapak, má ái kápnate mat.
Kápte kes na kelsei kabin a liu áklis.
25 Má pasi á ngorer, ngo gita kakat páput
uri narsán ái Káláu, ái Iesu a mon i kán
rakrakai suri na apilpil pas git má nák
eran kuluk i git suri gita tur sang i mátán
táil ái Káláu. A artálár suri longoi ngorer
kabin a lu ekesi kis iatung, má a lu sung
sur git.
26 Má kángit tám osmapak táil er, ái
masik sár á matngan tám osmapak a
artálár suri tangan git. Imi bál a ngorer
sang i Káláu, má kápte te táit a sák a longoi,
má kán holhol mul a pilpil. I pákánbung a
kis be main i bim, a liu i katbán matananu,
ái rung sár di lu longoi sápkin. Mái sár
ái kápate ngoi i bál ngo na longoi sápkin
ngoro di, a kápte. Má namur ngo ákte rah
i kán ereran main i bim, ái Káláu a long
pasi urami i narsán.
27 Má kápte a ngorer i tan tám osmapak
táil er tili gegen si Lewi, ái rung di balbal
osmapak. I bosbos bung no, di lu mulán
osmapak sur di sang, suri ái Káláu na hol
lákái kándi sápkin tatalen. Má namur di lu
osmapak bul suri matananu. Auh, kángit
tám osmapak táil kápte a ngorer. Ái a
artálár suri ák tari tukes sár á osmapak, wa
ái sang, má ngorer ák hul pala noi tinákum.
Má tinákum erei, wa sápkin tatalen káián
matananu.
28 Io, a ngoromin sang. Tungu i
pákánbung káián torahin kamkabat, tan
kálámul di kipi him án tám osmapak táil, di
ngoro tan kálámul sár má kápate malmu
uri di suri da mur muswan i Káláu, má
ngorer di lu pur. Má namur i marán á

7:17: Eba 5:6 **7:19:** Eba 10:22; Iak 4:8 **7:21:** Eba 5:6 **7:22:** Eba 8:6, 12:24 **7:25:** Rom 8:34 **7:27:** Eba 5:3

bet, ái Káláu a oror pagas mai Natun sang suri na tám osmapak táil, mái Natun a artálár kabin a ekesi long artálár pasi kán nemnem ái Káláu.

8

Him si Iesu a kuluk i diar á torahin tám osmapak

1 Iakte atalsa timani si gam suri matngan tám osmapak táil ái Káláu a oboi suri na tur sur git. Má minái á támin táit ur on. Ái Iesu ái á matngan tám osmapak táil erei iau parai, má ái á kángit tám osmapak muswan. Má imi sang ái, i kiskis pakta i balsán mingin ái Káláu Tám Pulpulus Tánráu.
2 Má a lu longoi kán him án osmapak i rumán pálpálih imi bát, wa pokon muswan suri lotu ái uri narsán ái Káláu. Kápte kesá kálámul a longoi. Ái Káláu sang a longoi.
3 Talar kán bos tám osmapak táil no suri na lu artabar má nák lu osmapak mul uri narsán ái Káláu. Má ngorer tám osmapak táil minái iau parai, ái mul a hut uri narsán ái Káláu mai kán osmapak.
4 Má ngo na han liu main i bim, kápnate kipi him án tám osmapak sang kabin a mon á tan tám osmapak, gegen si Lewi mái Aron, dikte kis suri tari artabar ngorer a parai i nagogon si Moses.
5 Má tan tám osmapak er di kis main i bim, kándi him di lu longoi má rum di lu him on, a ngoro tártárwán sár i nián ái Káláu imi a lu kis muswan ái. Git mánán ngo a ngorer kabin i pákánbung ái Moses a eran suri matananu Israel da longoi rumán pálpálih si Káláu, ái Káláu a inau on ngoromin ngo, “Matngan rum una longoi, na ngorer sár i matngan iau inngasi singim tungu gitar ami pungpung á Sinai.”
6 Mái sár onin i hutngin kamkabat, him erei ái Káláu ákte tari ur si Karisito suri na tám osmapak táil, a tuan sorliu alari him káián tan tám osmapak di lu longoi main i bim. Má kán him a sorliu kabin a kopkom tili hutngin kamkabat er ái Karisito sang a katbán kálámul on, má ái a kápti matananu tiklik mam Káláu. Áá, hutngin kamkabat er a kuluk i diar á torahin. Má kamkabat erei a kuluk kabin a aptur tili oror si Káláu er a parai ngo na longoi tan lalain táit suri kán matananu alari tan táit a longoi tungu.

Hutngin kamkabat a kuluk i diar á torahin

7 Má mulán kamkabat er kápate artálár suri long anokwai matananu suri da han páput i Káláu. Ngo na han long artálár pasi ngorer, ki kápnate mon mul á áruán kamkabat.
8 Mái sár ái Káláu a inngasi ngo mulán kamkabat er kápate him kuluk má kápate long anokwai matananu, má ngorer ák parai si di ngo,

“Á iau ái Konom iau parai si gam, gama alongra!
Pákánbung na hut be suri hutngin táit ina longoi.
Ina atri hutngin kamkabat ur singin mát si Iuda,
má ur singin tan mát no si Israel.
9 Kamkabat erei kápnate ngorer i kamkabat tungu iakte longoi mai rang támin i di
i pákánbung iau lam pas di alari balis á Aigipto.
Ái rung er kápte di muswan uri kamkabat iau longoi mam di,
má ngorer iak ilang alar di.
Á iau ái Konom iau parai si gam ngorer.
10 Má hutngin kamkabat ina atri mai matananu Israel er namur a ngoromin.
Ina oboi kak nemnem i kándi hol,
má da lu mánán kuluk i kak sál.
Má ina le páptai i bál di,
má da laes suri mur i kak nemnem.
Á iau masik ina kándi Káláu,
má á di da matananu kaiak suri ina lain ololoh i di.
11 Kápte kesi kálámul na atintini turán sur iau,
má kápte kes na parai si tuán ngo, ‘Ukte mánán i Káláu?’
Kápdate lu parai ngorer kabin di no da mánán tus iau ngo iau kándi Konom.

8:5: Kal 25:40; Kol 2:17; Eba 9:23 **8:6:** Eba 7:22 **8:8:** Ier 31:31-34

Tan kálámul no sang da mánán,
ái rung kápte ngis di mái rung mul di árngai ngis di.
12 Má ina mámna di
má ina hol palai tan táit a sák er di longoi,
má kándi tan sápkin káp ina te hol pasi mul."
13 Ái Káláu a parai ngo áruán kamkabat a hutngin, má ngorer a obop palai mulán kamkabat ngo ákte torahin má. Má táit a torahin ngorer, ki páput má da long palai.

9

Torahin tám osmapak táil a osmapak mai dárán ololas

1 Má hirá i pákánbung ái Káláu a oboi mulán kamkabat, ái Moses a tari bos pinsokon lotu er da mur on, mák inau i matananu suri da longoi pokon main sang i bim uri lotu uri narsán ái Káláu.
2 Má pokon erei a ngoromin. Di áir kári sár, má ami katbán di atri lala rumán pálpálih aru i rum on, má tukes sár á mátán sál uri rum erei. Má on á mulán rum, a sámtur i nián lam uri kesi balsán, má suh án obop beret di tari ur si Káláu uri kesi balsán sang. Má ngisán mulán rum er ngo 'Rum a Pilpil'. 3-4 Di bat kusi aru rum er mai kesi sepen sulu a taun. Má iatung i mulán rum sang pátmi á sepen sulu er, a tur i nián osmapak gol uri osoi lom a tomtom. Má namurwai sepen sulu uri kesi rum bul, áruán rum er di utngi ngo 'Rum a Pilpil Sorliu'. Má on á rum erei a kis i bokis dikte ámkuki bos risán má ami polgon mul mai gol. Má bokis erei di utngi mai 'Bokis án Kamkabat', sálán ngo a tur suri kamkabat er ái Káláu a longoi mai kálámul. Má iatung i polgon bokis, kesi átbán gol dikte dungi mana on, matngan namnam er ái Káláu a támri matananu Israel mai i pokon mau. Má buk án láklák si Aron mul er a tikbut a kis imi bokis turán aru sepen hat ái Káláu a le i sángul á arardos on.
5 Ami mátán á bokis erei, aru tártárwán angelo imi kiskis si Káláu di hutngi ngo kerobim. Má kerobim er a mon i bábán, má bábán i diar a boh kári iátin bokis er. Má mátán bokis erei di utngi mai 'Nián Armámna si Káláu'. Tan táit er a kuluk, mái sár inái kápte marán pákánbung suri para talsa noi.

6 Rumán pálpálih mai aru rum er má tan táit a kis on a ngorer, má ngo ákte rah no i himhimna ur on má ngo dikte eran suri turpasi him má, ki tan tám osmapak di turpasi kándi talar. Bohboh bung no, di lu kusak uri mulán rum suri longoi tan tatalen ngorer ái Káláu a nem on ngo da mur on ngoi.
7 Má uri áruán rum, Rum a Pilpil Sorliu, kes sár á tám osmapak, tám osmapak táil, a lu kusak on. I kes sár á bung i keskeskesá bet, a kusak. Má kápate lu sol bia uratung i rum erei, kápte. A lu kip pasi dárán ololas a ubi mák oboi i mátán bokis er uri narsá Káláu. A lu longoi ngorer suri ái Káláu na hol lákái kán sápkin sang má sápkin káián matananu mul.
8 Má tatalen er suri tukes sár á kálámul, koner si tám osmapak táil, ngo ái masik sár a kusak uri Rum a Pilpil Sorliu, ái á aratintin uri git onin. Tanián a Pilpil a worwor artálár ngorer ngo sál uri narsán muswan ái Káláu kápte be a tur talas i pákánbung erei, má ngorer rung er kápate arwat suri da han pátum Káláu. Má kabin mulán rum er má sepen sulu diar kis be, ngorer diar tur kári sál suri koion di no da kusak.
9 Má tan táit erei a tártárwán i tan táit uri pákánbung onin. Onin git mák ilmi ngo tan artabar má tan osmapak di tari narsá Káláu, kápate artálár suri ái Káláu na pah palai kándi sápkin má nák apilpilái bál di. Má ngorer di tubán arumrum kalengna di sang i mátán ái Káláu, má kápdite artálár suri da mákmák arsuar mam Káláu.
10 Káplabin ái rung er di taram i táit a tam ur si di suri namnam má dan má suri siusiu, tan táit di lu longoi uri kápán páplun sár, má kápate lu kusak urami bál má uri kándi hol suri timan pas di. Tan pinsokon lotu er a oboi ái Káláu, da mur on artálár mai mudán pákánbung sár, má na kis nák han pang sár i bung na hut i

9:1: Kal 25:23–26:30 **9:3-4:** Kal 16:33, 25:10-16, 26:31-33, 30:1-6; Lál 17:8-11; Nag 10:3-5 **9:5:** Kal 25:18-22
9:6: Lál 18:2-6 **9:7:** Him 16:2-34 **9:9:** Eba 10:1-2

hutngin kamkabat.

Ái Karisito a osmapak mai dárán sang

11 Mái sár ái Karisito ákte hut sang. Ái
á tám osmapak táil uri hutngin kamkabat,
má ngorer matananu si Káláu dikte tur-
pasi otoi má i lalain táit er ákte oror mai
ái Káláu. Má rumán pálpálih er a longoi on
á kán him án tám osmapak ái Karisito, wa
a tuan alal sang alari torahin er di lu lotu
uri narsán ái Káláu ái. A alal ngorer kabin
ngo kápte a táit til main i bim má kápte a
longoi á kálámul.
12 Má i bos pákánbung tan torahin tám
osmapak táil di kusak urami Rum a Pilpil
Sorliu, di lu kipi dárán ololas di dungi i
lus uri artabar uri narsán ái Káláu. Mái
sár ái Karisito kápte a balbal kusak ngoro
di tungu. A tukes sár á pákán a kusak
uri nián ái Káláu ki ákte artálár má. Má
i pákánbung er, kápte a kipi dárán ololas
tiklik mai, war a tari dárán sang uri arul
suri kángit sápkin tatalen. Má ngorer ái
Káláu ák apilpil pasi bál git mák aliu pas
git suri gita kis áklis i liu muswan.
13 Tungu i pákánbung i mulán kamkabat,
ngo kálámul a long te táit ngoro top i
buli, ki buli erei a long adurwán i kálámul
er má ngorer kápnate kis ngo lotu tiklik
mai matananu. Má suri na pilpil kaleng
i kápán páplun, tám osmapak na timsi
kálámul er mai dárán ololas má iahiah un
bulumakau dikte osoi.
14 Io, má ngo a támin suri dárán olo-
las a long artálár pas noi tan táit erei i
pákánbung i mulán kamkabat, ki ngádáh
suri dárán ái Karisito? Kápte ngo a tu
táit bia á dárán, wa a long arah noi tan
sápkin tili kápán páplun má bál git mul.
Tanián a Pilpil, koner a mon áklis, a tángni
mák arakrakai on suri a tari kápán páplun
ngorer i alal án osmapak ur si Káláu. Má
kápte gita mákmák rumrum mul, kabin
suri dárán ákte apilpil pasi bál git alari tan
sápkin tatalen a lu lam git uri nagogon án
minat. Má táit er a longoi mai dárán, a
asengsegeng i git suri gita lotu muswan uri
narsán ái Káláu koner a liu áklis, má suri
gita puski kán him mul.
15 Má kabin i dárán ái Karisito a sal má,
ki onin sál a tur talas suri ái Káláu na timan
git, ngorer ái Káláu ákte tarwa Karisito
sang suri na tur i katbán i Káláu má git,
mák atri hutngin kamkabat. Io, má ngorer
ái rung ákte ilwa pas di ái Káláu, da atur
páptai arasosah áklis erei ái Káláu a oror
mai. Má kápte a kip git masik, a tangan
pas di mul ái rung di ruruna i lalin torahin
kamkabat, kabin ái Karisito a mat suri hul
pas di mul alari kándi sápkin tatalen.
16-17 Tatalen kángit ái rung til Iudáiá a
ngoromin. Ngo kesi kálámul a nem suri
ngo natun na top i kán minsik, ki na sir
páptai kesi pákán ram uri para páksi ngo
i bung na mat, natun sang na otoi kán
minsik. Kákán kalik er ákte longoi ngorer,
mái sár kalik er kápte a otoi be á mahal
i pákánbung kákán a liu. Má namur, ngo
ákte mat mái kákán, ki natun na top on
sang á minsik si kákán. Ki kamkabat er
a longoi ái kákán kalik, kápte be a támin
i pákánbung kálámul er a liu. Na mat
besang, ki erár má nák támin á kamkabat
er ái kákán a longoi mam natun.
18 Má ngorer, suri kápti mulán kamka-
bat a oboi ái Káláu, ái Moses a ubi ololas
mák long pasi dárán er a sal suri atumran
sang i kamkabat erei.
19 A ngoromin. Mulán ái Moses a
arbin uri narsán matananu suri nagogon
si Káláu, tan arardos má bos tatalen án
lotu mul, má namur a up bingi tan ololas
pasi dár mák argemwai mai dan. Ák longoi
ngorer má ák long pasi rákán kubau di
kabat atri nihun sipsip a mirik ur on, má
ák pukdai dárán ololas er turán dan, mák
timtimsi buk án nagogon má ák sáprai uri
matananu mul.
20 Kán tu longoi ngorer be, ki ák parai
singin matananu ngo, “Minái á dárán olo-
las iau ubi, má ái a kápti kamkabat ái
Káláu a longoi mam gam má ngorer gama
mur on.”
21 Má namur ái Moses a sáprai dár er uri
rumán pálpálih má uri tan táit da lu lotu
mai mul.
22 Má a támin sang ngo nagogon si Káláu
a parai ngo tan táit no da lu lotu mai, da

9:13: Him 16:15-16; Lál 19:9, 17-19; Eba 10:4 **9:14:** 1Pe 1:18-19 **9:19:** Kal 24:6-8 **9:21:** Him 8:15, 19 **9:22:** Him 17:11

apilpilái mai dárán ololas. Má a ngoromin mul, ái Káláu kápnate pah palai sápkin kán matananu ngo kápte te dár na sal.

Kán osmapak ái Karisito a pah palai sápkin

23 Tan táit suri lotu uri narsán ái Káláu na pilpil ngo dárán osmapak na kis on. Ngorer, on á pokon main i bim, di oboi dárán ololas dikte ubi suri tan táit erei na pilpil narsá Káláu. Má tan táit er bos tártárwán sár i pokon imi bát i narsán muswan ái Káláu. Má ngorer, suri eran páksi támin pokon imi, dárán osmapak a tuan alal a sal suri apilpil pasi, wa dárán ái Karisito sang.

24 Ái Karisito kápate kusak uri pokon a longoi á kálámul kabin ái a tu tártárwán sár i pokon muswan imi bát. Ái Karisito a kusak urami naul bát sang uri narsán ái Káláu, má onin ákte tur sur git mák lu sung Káláu suri na tangan git.

25 Torahin tám osmapak táil a kusak urami Rum a Pilpil Sorliu i kesá bung i keskeskesá bet, mák lu kusak mai dárán lite táit, kápte ngo dárán sang. Mái sár ái Karisito kápate longoi ngorer. Ái kápate balbal kusak urami bát uri narsá Káláu marán pákán suri balbal osmapak mai dárán sang, kápte.

26 Támin ngo kápnate han artálár i kán mulán osmapak ngorer, ki na han balbal áslai rangrangas má minat marán i pákán turpasi til hirá i akaksim nák han pang onin. Mái sár kápate ngorer. Ái Karisito a hut tukes sár á pákán, tungu sár i pákánbung ái Káláu a oboi hutngin kamkabat. A hut ngorer mák osmapak mai dárán suri ái Káláu na pah palai sápkin má nák asengsegeng i git.

27 Má ngoromin mul. A támin ngo kálámul keskeskes, a tukes sár i kán liu má tukes sár i kán minat, má namur na tur i nagogon si Káláu.

28 Má a támin mul ngo ái Karisito a osmapak mai sang tukes sár á pákán máng kip palai sápkin káián matananu, má na kaleng mul namur. Kápnate kaleng suri na bali osmapak mul mai ngorer ákte longoi tungu suri sápkin, ái sár suri tari tan lain arasosah áklis uri narsán ái rung er di nanai.

10

Torahin osmapak kápate artálár

1 Má ina parai mul sur Karisito má kán osmapak er a tari sang suri sápkin. Rang támin i git hirá dikte lu taram suri tan tatalen án lotu ái Moses a parai si di, mái sár kápte be di arwat suri da atur páptai tan lain arasosah erei ái Káláu a nem on ngo na tari si di i lalin hutngin kamkabat. A kabin ngo matngan osmapak erei di lu longoi mai dárán ololas, kápte ngo a támin sang, a tu tártárwán sár i arasosah muswan na hut namur. Má ngorer, káksiai ngo dikte lu balbal osmapak i bosbos bet no, kápte be a artálár suri apilpil pasi bál matananu er di han suri lotu ngorer.

2 Ngo na han apilpil pasi bál matananu á dárán ololas, ki suri dáh di lu balbal kipi? Ngo dikte pilpil má, wa da han te arsok palai sang á osmapak erei kabin kán talar ákte rah, má ngorer bál di kápnate rumrum i mátán ái Káláu.

3 Mái sár, kápate ngorer. Ái Káláu a dos i di ngo da lu balbal osmapak i bosbos bet suri da káp balantahni kándi sápkin. Osmapak a abálsai kándi hol suri sápkin dikte longoi, má ngorer di lu hol pasi kándi tan abulbul má bál di a rumrum i mátán ái Káláu.

4 Áá, a taun i kándi hol ur on kabin dárán ololas er kápate artálár suri na hul palai sápkin má suri na apilpil pasi bál kálámul.

5 Má pasi á ngorer, gitá wásái tili Buk Tabu i kuir er ái Karisito a parai si Káláu i pákánbung a eran suri na sosih ur main i bim. A ngoromin.

“Kápute nem i dárán ololas suri osmapak
    má suri artabar mul.
Mái sár ukte eran páksi kápán páplun
    i iau suri ina tari uri osmapak.
6 Kápte u laes mai tan osmapak dikte osoi
    iatung i nián osmapak
má ololas dikte ubi uri hul palai
    sápkin.

9:23: Eba 8:5, 10:1 **9:26:** Eba 10:10 **10:4:** Eba 9:13 **10:5:** Sak 40:6-8

7 Má namur iak parai singim ngo,
‘Mákái, kang Káláu! Á iau á minái.
Iakte eran suri ina longoi ngorer u nem on,
ngorer dikte le on i kam worwor.’ ”
8 Git mánán ngo ái Káláu ákte parai si Moses suri matananu da mur i bos tatalen án lotu ngorer, mái sár git mánán mul ngo kápate artálár suri na pah palai sápkin. Ngorer ái Karisito a parai si Káláu ngo,
“Kápute nem i dárán ololas suri osmapak má suri artabar mul.
Kápte u laes mai tan osmapak dikte osoi iatung i nián osmapak
má ololas dikte ubi uri hul palai sápkin.”
9 Má namur a sopasun kán worwor ái Karisito mák parai ngo,
“Mákái! Á iau á minái.
Iakte eran suri ina longoi ngorer u nem on.”
Má kán worwor ái Karisito erei a inngasi si git ngo ái Káláu ákte ekesi buswa palai torahin tatalen án lotu tili mulán kamkabat suri na kelsei mai hutngin kamkabat.
10 Má ngorer ái Iesu Karisito a long artálár pasi nemnem si Káláu mák tari kápán páplun ngorer i osmapak kes sár á pákán mák wat, suri hul palai kángit sápkin no.
Ái Káláu a mákái ngorer, má ngorer ákte pah palai sápkin kándi ái rung di ruruna on, mákte apilpil pasi bál di má dik pilpil má.

Ái Karisito a tari kes sár á osmapak má ákte artálár má

11 Tungu i lalin torahin kamkabat, bos tám osmapak di lu tur i bosbos bung no suri balbal osmapak mai tukes sár á matngan osmapak. Ái sár matngan osmapak erei, ngádáh na hul arwat pasi ngoi á arul suri sápkin? Kápte sang.
12 Mái sár ái koner kángit tám osmapak táil, ái Karisito sang, ákte tari kes sár á osmapak, má osmapak erei ák artálár suri hul arwat pas noi á arul uri sápkin.
Ák longoi ngorer mák rah mái kán him, má ngorer ák sukis má i kán kiskis pakta iatung i balsán mingin ái Káláu.
13 Má turpasi i pákánbung erei, ái kán tu kis mona Káláu suri ái Káláu na suka bámiai kán tan kurtara uri lalin keken.
14 Kabin ngo i pákánbung ái Karisito a tari kápán páplun uri osmapak, kán kes sár á osmapak a artálár suri hul pala noi arul uri sápkin. Má ngorer ák eran i sál suri ái Káláu ák apilpil pasi bál git keskeskes á matananu si Káláu.
15 Má Tanián a Pilpil, ái mul a para aposoi suri ngorer, er ák parai i Buk Tabu ngo,
16 “Má erei hutngin kamkabat ina longoi mai kak matananu er namur.
Á iau ái Konom iau parai si gam ngoromin.
Ina oboi kak nemnem i bál di,
má da laes suri mur i kak nemnem.
Má ina le páptai i kándi hol,
má da lu mánán kuluk i kak sál.”
17 Má namur a paptauni kán worwor mák parai ngo,
“Má ina mámna di
má ina hol palai kándi tan sápkin.
Má kándi tan abulbul
káp ina te hol pasi mul.”
18 Má ngo ái Káláu ákte pah palai sápkin ngorer, ki ákte rah má, má kápte mul á osmapak ur on.

Git má urami páput sur Káláu!

19 Má ngorer rang buhang, gama han sang páput sur Káláu. Dárán ái Iesu a sal mák hul arwat pas noi arul uri sápkin, má ngorer koion gama mátut suri gama kusak uri Rum a Pilpil Sorliu, wa narsán muswan ái Káláu.
20 Gam mánán suri rumán pálpálih er má sepen sulu a taun a bat kusi aru rum. Sepen sulu er a ngoro a tur i katbán kálámul má Káláu, mák tur kári táit a mon i sápkin on suri na káp kusak urami Rum a Pilpil Sorliu. Má sepen sulu er a ngoro kápán páplun ái Iesu. I pákánbung sár kápán páplun ái Iesu a mat, sepen sulu erei a ráp tilami iát ák sotáp sang uradi lal. Má táit er a inngasi ngo ái Iesu ákte kotoi hutngin sál urami Rum a Pilpil Sorliu mákte asengsegeng i git suri git artálár ngo

10:10: Eba 9:12 **10:11:** Kal 29:38 **10:13:** Sak 110:1 **10:16:** Ier 31:33; Eba 8:10 **10:17:** Ier 31:34 **10:19:** Eba 4:16 **10:20:** Mat 27:51

git mul gita kusak urami on á rum erei uri narsán muswan ái Káláu.
21 Má kesi táit mul, kángit tám osmapak
táil, koner a pakta sorliu, imi sang ákte táil
mák lu ololoh kuluknai mát si Káláu.
22 Má kabin i tan táit ngorer, git má
urami páput sur Káláu! Má gita han
ngoromin. Mai kepwen hol gita mur noi
tan táit ái Káláu a nem on, má koion na
ru i kángit hol kabin a támin ngo ái Káláu
na top pas git. Má gita han kabin ákte
rah má kángit mákmák rumrum. Onin git
mákmák arsuar mam Káláu kabin ái ákte
apilpil pasi bál git. Má gita han kabin onin
git lu mur i sál a nokwan má a pilpil ngorer
ngo gitáte siusiu sang mai lain dan.
23 Má gita top dik on á kángit ruruna
ngoro tungu má kángit ngangai er suri
lain arasosah ái Káláu a oror mai ngo na
kángit. Gita longoi ngorer kabin git mánán
ngo ái Káláu na long muswan on á táit ákte
oror mai.
24 Má gita belbelken i git má gita áplasi
bál git suri gita armámna má artangan
arliu sár.
25 Iakte longrai ngo te tili gam kápdite lu
kis talum tiklik mam gam. Kápte a kuluk
á ngorer. Gita lu kis talum sang má gita lu
arakrakai kalengna git suri kángit ruruna.
Má gita tunga longoi ngorer na marán i
pákán kabin git mák ilmi ngo er páput má
bung ái Konom na nagogon i git.

Koion á tar bahim uri hutngin kamkabat

26 Iakte parai ngorer si gam suri gita
arakrakai kalengna git kabin ngoromin.
Ngo tekes na mulán ruruna i arbin si Káláu
mák hol on ngo a támin, má namur ák
tari bahin singin mák ilang alari suri náng
kaleng suri longoi sápkin, ki ngádáh má na
ngoi á kálámul er? Kápte kesá osmapak
mul alatung suri na long palai kán sápkin
erei,
27 má ngorer tukes sár á táit má na lon-
goi. Na tu kis monai bung na hut ái Konom
suri na nagogon on, má ngorer na buswai
kálámul er uri kámnah a lala kurkurem
tiklik mam rung di kurtara mam Káláu.
28 Tungu i torahin kamkabat, ngo kesi
kálámul a tari bahin uri nagogon ái Káláu
a tari si Moses, má ngo aru ngo atul
á kálámul ditul mákái ngorer má ditulá
apapos ur on ngo a longoi sápkin, ki dik
up bingi sár má kápte armámna.
29 Má ngo a ngorer tungu i torahin
kamkabat, ki na lala sák taladeng sang suri
kálámul a tari bahin uri hutngin kamka-
bat. Ái na áslai lala rangrangas áklis sang.
Ái á kálámul a longoi ngoromin. A hol
sirereh i Natun ái Káláu ngorer di lu sukai
lulpin dikte buswai. Má kálámul er tungu
dárán ái Iesu ákte apilpil pasi bál, má
namur a pua palai mák parai ngo dár er a
kápti hutngin kamkabat a tu táit bia sár.
Má a para bengtai mul i Tanián a Pilpil,
koner ái Káláu ákte tarwai suri tangan git.
Kálámul a longoi matngan ngorer, ái a tar
bahin uri hutngin kamkabat, má namur
na áslai lala rangrangas.
30 A muswan ngo kálámul er na áslai
rangrangas namur kabin git mánán ngo ái
Káláu sang a parai ngoromin ngo,
“Á iau sang ái koner ina oboi rangrangas
uri kálámul a longoi táit a sák.
Á iau ina kosoi sápkin.”
Má a parai mul ngoromin,
“Matananu si Konom da tur i mátán táil
sang,
má ái na nagogon i di.”
31 Áá, na tuan sák sang uri kálámul na pur
uri limán ái Káláu koner a liu áklis, má
kálámul erei na lala ráuráuwas mai mátut.

Koion á puplir!

32 Iakte akeng i gam suri á ngorer, má
inái iau nem ngo ina arakrakai i gam mul.
Gama hol pasi tungu sár ngo gam hutngin
ruruna má gamá turpasi mur i nemnem
si Káláu. Má namur, marán di mákái
ngorer má dik lu arangrangas i gam. Mái
sár kápte gam puplir, kamu ruruna a tur
pagas.
33 I te pákán di long pas gam má dik
wáng i gam má dik oboi rangrangas uri
gam i mátán matananu. Má te pákán
di long pasi rang tur gam má dik longoi

10:22: Him 8:30; Ese 36:25; Epe 5:26 **10:25:** Eba 3:13 **10:26:** Eba 6:4-8 **10:27:** Ais 26:11 **10:28:** Nag 17:6, 19:15 **10:29:** Mat 12:30-32; 1Ko 11:27-29 **10:30:** Nag 32:35-36; Sak 135:14

ngorer mul si di, má gam lu tur tiklik mam di á rang tur gam er suri arakrakai i di má suri tangan di.

34 I pákánbung te tili gam ngo dikte obop di i rumán batbat kalar, gamá mámna di má gamá puski matngan ásásla erei di sang di áslai. Má namur ngo dik han i tan tám arup suri ras pasi kamu tan minsik kabin gam ruruna i Karisito, kápte gam tinang. Wa gam laes mai matngan laes er ái Káláu a oboi i bál gam, kabin gam mák ilmi ngo tan táit er dikte rasi, a tu táit bia sár singin lalain arasosah áklis gama top on namur ngorer ái Káláu ákte oror pagas mai.

35 Má ngorer koion gama era i kamu rakrakai án ruruna kabin ái Káláu na kosoi mai arsupan a pakta.

36 Koion á puplir! Gama top dik on suri namur ngo gamáte long artálár pasi má i nemnem si Káláu, ki erár gamák top i tan lain táit ái Káláu a oror pagas mai ngo ur kamu.

37 Gama longoi ngorer kabin Buk Tabu ákte parai ngo,

“Na mudán pákánbung sár má,
mái Koner di parai ngo na hut,
wa na hut muswan sang má kápnate talsir.
38 I pákánbung erei, ngo kes a nokwan uri matang,
ngorer giura kis tiklik áklis kabin ái a lu ruruna i iau.
Mái sár a sák ngo na su kaleng alar iau,
ngorer kápnate laes i balang mai ái koner.”

39 Má git, kápte ngo git matngan ngorer i rung di su kaleng má dik hiru, kápte. Á git git artálár mam rung di ekesi ruruna má ngorer ái Káláu a kebepta di suri dák liu áklis i narsán.

11

Dánih á ruruna?

1 Dánih á sálán á ruruna? Ruruna a ngoromin. Ái Káláu a oror suri táit na tari si git, ki ngorer git ngangai ngo gita top muswan on. Má kes mul á sál, ngo ái Káláu a parai táit ngo na hut, káksiai ngo kápte be git mákái, ái sár git mánán ngo a támin má na hut.

2 Rang támin i git hirá di ruruna sang i Káláu, má ngorer ái Káláu a para tari si di ngo a gas i bál sur di.

3 Git ruruna pagas i Káláu, má ngorer git mánán ilmi ngo ái sang a aksimi naul bát má naul bim mai kán worwor sár má áng kis má. Tungu kápte be te táit a kis, mái Káláu a longoi tili kápte á tan táit git lu mákái onin.

Ái Abel mái Enok mái Noa

4 Ái Abel, natun ái Adam, a ruruna pagas i Káláu, má ngorer a taram i Káláu suri matngan osmapak a hut mai. Ái Káláu a mákái ngorer má a gas i bál suri osmapak er a kipi, mák parai si Abel ngo a tám nokwan i mátán kabin ákte ruruna on mákte mur on ngorer ái Káláu a parai, má ngorer ái Káláu a sormángát pasi kán osmapak ngo a kuluk. Mái sár ái Kain, tuán ái Abel, kápte a ruruna kuluk, má ngorer a tu kipi sár i matngan osmapak ái sang a nem on. Ái Káláu a mákái kán osmapak ái Kain má kápate gas i bál suri, kabin a tu kip bia on má kápate kipi mai ruruna. Má ngorer git mákái ngo ái Abel a kipi lain osmapak alari káián ái Kain kabin ái Abel a osmapak mai ruruna. Mái Abel, káksiai ngo ákte mat, kán worwor a kis be onin mák parai ngo gita mur on ngorer a parai ái Káláu.

5 Ái Enok a ruruna pagas i Káláu, mái Káláu a mákái ngorer má a parai ngo a gas i bál mai kabin a lu ruruna on mák lu mur i kán nemnem. Má ngorer ái Enok kápate mat, ái sár ái Káláu a long pasi alari kán liu án naul bim. Kápte kes a ser pasi mul kabin ái Káláu ákte long pasi.

6 Ngo tekes kápnate ruruna i Káláu, ki ngádáh na agasgas pasi bál ái Káláu ngoi? Kápte. Koner a nem ngo na han páput sur Káláu, na ruruna sár ngoromin. Na ruruna ngo ái Káláu a kis sang, má na ruruna mul ngo ái Káláu a lu kosoi mai lain arsupan ur si koner a lu lala tohoi suri diara ararguna tiklik.

10:34: Mat 5:11-12, 6:20 **10:37:** Aba 2:3-4 **11:1:** 2Ko 5:7 **11:3:** Tgk 1:1; Sak 33:6; Ioa 1:3 **11:4:** Tgk 4:3-10 **11:5:** Tgk 5:21-24 **11:7:** Tgk 6:13–7:1

7 Ái Káláu a akeng i Noa suri tilik tibin
na tarwai má nák long sáksáknai naul
bim. Kápte kes a mákái be i matngan
táit ngorer, má ngorer matananu di matai
taram i worwor si Káláu er a parai ái Noa
suri táit na hut namur. Mái sár ái Noa
a ruruna pagas i Káláu, má a rumrum i
kán worwor mák longoi lala mon ngorer ái
Káláu a parai. Má namur a hut i tilik tibin
er, má matananu di mák ilmi ngo ái Káláu
a nagogon i di, má di no dik sák má. Mái
sár ái Noa mái kán wák má atul i natun mai
kánditul tan wák mul, di no ái Káláu a aliu
pas di iatung i mon. Má ngorer ái Káláu
a parai sur Noa ngo, "Ái Noa a nokwan i
matang kabin a lu ruruna i iau."

Ái Abaram

8 Ái Káláu a parai si Abaram ngo, "Una
aptur alari kam malar má unák han tepák
uri kesi balis ina para tari singim besang.
Má balis erei iakte tari singim má singin
rang kopkom i iáu ur namur." Ái Abaram
a longrai ngorer má kápate mánán i pokon
na han ur ái, mái sár ái Abaram a ruruna
pagas i Káláu, má ngorer a aptur mák han.
9 Ái Abaram a ruruna pagas i Káláu, má
ngorer namur a hut i balis erei ái Káláu
ákte oror pagas mai ngo ur káián. Ái
Abaram a kis i pokon erei, má ái a mulán
tili rung ái Káláu a oror mam di. Namur
ái Aisak, natun ái Abaram, a kis iatung
mul. Io, namur má, ái Iakop bul, natun
ái Aisak, a kis i pokon er mul. Ditul no
ditul lu kis i balis erei ngorer i tan asir
sár. Di lu kis kalbán i pokon er mai kándi
tan rumán pálpálih, má ditul ruruna pagas
i Káláu ngo namur na tari ur singin rang
kopkom i ditul á balis er ngorer ákte oror
pagas mai.
10 Mái Abaram a lu matau iatung i balis
er kabin a ngangai suri ái Káláu na long
pasi uri malar na kis áklis, malar ái Káláu
ákte eran on má ur káián namur.
11 Má namur ái Káláu a parai mul si
Abaram ngo na mon i natun. I pákánbung
erei, ái Abaram ákte pupunkak sáksák
sang, má ngorer kápate artálár suri na tám
i kalik mul. Má kán wák, ái Sara, a koros
má káp a tini kákáh. Mái sár ái Abaram
a ruruna pagas i Káláu má a mánán ngo
ái Káláu a lu muswan má na long artálár
pasi táit a oror mai. Má namur ái Sara a
tián mai natun ái Abaram máng káhái kesi
kalik án káláu ngisán ái Aisak.
12 Má ngorer, tili kesi kálámul sár ákte
pupunkak sáksák, a kopkom i sumlahin er
di lala marán sang ngoro mátmátiah, má
a ngorer i pirán kon kápate arwat suri da
wás pas noi.

13 Ái Abaram mái Aisak mái Iakop, ditul
ruruna pagas i Káláu pang i bung ditul
mat. Káp ditul te otoi á tan táit no ái Káláu
a oror mai ur si ditul, mái sár ditul ruruna
ngo ditula top on er namur, má ngorer
ditul laes má ngangai suri pákánbung er.
Má ngorer káp ditul te rumrum suri parai
ngo a támin ngo ái Káláu ákte oror pagas
mai balis er ur kánditul, mái sár ditul parai
mul ngo balis er kápte ngo kánditul malar
muswan.
14 Git mánán ngo kálámul a parai ngorer,
ki a para talsai kán hol ur singin matananu
ngo ái kán tu ser suri malar uri kán malar
muswan.
15 Mái ruktul er káp ditul te hol rakrakai
i kánditul malar er dituláte aptur alari.
Má ngo ditula han lala hol on, ngorer na
malmu si ditul suri ditula kaleng ur on.

16 Áá, káp ditul te hol rakrakai on ngorer
kabin ditul kon suri malar a tuan kuluk
alari kánditul torahin malar, wa malar a
kis imi bát sang. Mái Káláu a laes mam
ditul ngo ditul utngi ngo ái á kánditul
Káláu, kabin ákte eran on ur kánditul á
malar er.

17-19 Ái Káláu ákte parai si Abaram ngo
rang kopkom i Abaram na aptur tili Aisak
sang. Má namur ái Káláu a toh Abaram
mák parai singin ngo, "Una long pas Aisak
be má gaurák han uri pungpung á Morea,
má iatung unák longoi osmapak mai na-
tum uri narsang." Ái Abaram a longrai
ngorer, mák tumran i bál ngo na ruruna
pagas i Káláu, má a hol on mul ngo ái
Káláu a artálár suri na long pasi kálámul

11:8: Tgk 12:1-5 **11:9:** Tgk 35:12 **11:11:** Tgk 18:11-14, 21:2; Rom 4:19 **11:12:** Tgk 15:5, 22:17 **11:13:** Tgk 23:4; 1Pu 29:15; Sak 39:12; 1Pe 2:11 **11:17-19:** Tgk 21:12, 22:1-14; Rom 4:17

alari minat. Má ngorer ái Abaram a lam pas Aisak, kán kalik alal mái koner na tur kelsen mul, má diará han uri pungpung á Morea, mái Abaram a eran suri na up bing Aisak uri osmapak uri narsán ái Káláu. Ái Káláu a mákái ngorer má a tur kalar Abaram suri kápate up bing Aisak, má a parai ngo ái Abaram a ruruna kuluk má a lu mur i nemnem si Káláu. Má uri kán hol ái Abaram, a ngoro ái Aisak ákte mat má, má ákte liu kaleng mul.

Ái Aisak mái Iakop mái Iosep

20 Ái Aisak a ruruna pagas i Káláu, má ngorer a mánán tusi táit ái Káláu na longoi namur ur singin aru natun, ái Iakop mái Esau, mái Aisak a worwor án arasosah uri diar.
21 Ái Iakop, i pákánbung a pupunkak sáksák, kápte a rakrakai i kápán páplun má a lu top i buk án láklák suri ngorer na tur dik mák lu lotu uri narsán ái Káláu. Mái sár a ruruna pagas i Káláu, má ngorer ák mánán i táit a támin mák parai táit er ur singin aru natun ái Iosep mák asosah i diar.
22 Ái Iosep a ruruna pagas i Káláu, má ngorer, i pákánbung ngo páput má na mat, ái Iosep a para talsai ngo matananu Israel da aptur alari balis á Aigipto namur. Má a parai mul si di ngo i pákánbung er da kipi kápán páplun sang suri da tahni ada i balis er ái Káláu ákte oror mai ngo kándi.

Ái Moses

23 I pákánbung a páng ái Moses, kákán mái mámán diar mákái ngo a lain kalik sang, má diar hol pasi mul ngo pakpakta til Aigipto ákte oboi nagogon ngo tan hutngin kalik káláu káián matananu Israel da mat. Mái sár diar ruruna pagas i Káláu, má ngorer diar má punam Moses artálár mai atul á kalang má kápte diar mátut suri nagogon erei.
24 Mái Moses mul a ruruna pagas i Káláu, má ngo ákte pakta má, a matai ngo da utngi ngo ái a pupun ái Parau, koner a pakpakta á Aigipto.
25 A támin ngo ái Moses a artálár suri na lu kis sang má nák lu hom mai sápkin má nák lu laes ngorer pang i bung na mat, mái sár kápate nem ngo na mur i matngan sál ngorer. A tu nem sár i kis tiklik mai matananu si Káláu má áslai mul i rangrangas di áslai,
26 kabin a mák tusi ur namur ngo kán matananu da rang támin i Mesaia, koner ái Káláu na tarwai suri na tangan di. Má ngorer a tari bahin uri tan lalain minsik til Aigipto suri na han kis tiklik mai matananu si Káláu má nák áslai kándi rangrangas mul má nák rumrum tiklik mam di. A longoi ngorer kabin a mákmák ur namur uri pákánbung ái Káláu na kosoi kán ruruna mai lain arsupan.
27 Ái Moses a ruruna pagas i Káláu ngorer má kápate mátut suri togor si Parau, má ngorer a aptur alari balis á Aigipto mák han. Má i dolon pákánbung er a kis ada i pokon mau, a top dik i kán ruruna kabin a ngoro a lu mák Káláu, koner káp di tini mákái.
28 Má namur mul kán ruruna ái Moses a tur sang ngorer, má a sáras pasi matananu Israel mák parai si di suri da up bingi tan gengen sipsip pasi dárán má dák sámri nián rukruk i kándi tan rum mai dár. Di longoi ngorer kabin ái Káláu na tarwai angelo suri na up bingi tan mulán kalik no iatung i balis á Aigipto. Má ngo angelo erei na mákái dárán sipsip ngorer i rum káián tan Israel, ki na tu sorliu pala di má kápnate ubi rang nat di. Mái Moses a atri ák tur pagas á tatalen suri longsit án sorliu palai suri matananu Israel da lu pátpát mátán i bohboh bet.

Rung tili matananu Israel di ruruna pagas

29 Matananu Israel di ruruna pagas i Káláu, má ngorer ngo di polsai Tas Mirik, di láklák sár i pokon a sengseng. Má ngo tan Aigipto di tohoi suri mur i di, tas a dum kaleng má tan Aigipto ding kong má.
30 Tan kakun Ieriko dikte bat kauli kándi malar mai tilik bámlin bat suri da máng kusak ur on i kándi tan kurtara. Mái sár matananu Israel di ruruna pagas i Káláu,

11:20: Tgk 27:27-29, 39-40 **11:21:** Tgk 47:31–48:20 **11:22:** Tgk 50:24-25; Kal 13:19 **11:23:** Kal 1:22, 2:2
11:28: Kal 12:21-30 **11:29:** Kal 14:21-31 **11:30:** Ios 6:12-21

pasi dik mur on ngorer a parai má dik láklák aririu kári malar er artálár mai ahit á bung. Má namur ái Káláu ák gunrai bat a aririu kári malar er mák musuh má.

31 Má wák án sál er, ái Rahap, a ruruna pagas i Káláu, má ngorer kápate mat tiklik mai tan kakun Ieriko. A kabin ái Rahap kápate abulbul suri mur i Káláu. I pákánbung ái Iosua a dos palai aru kálámul suri diara mák kodongnai malar á Ieriko, ái Rahap a árár pas diar mák tangan diar.

32 Má dánih mul ina parai? Kápate arwat á pákánbung suri ina para di no á rang támin i git ngorer i Gidion mái Barak mái Samson mái Iepta* mái Dewit mái Samuel má tan tám worwor tus.

33 Ái rung er, di no di ruruna pagas i Káláu, má ngorer ái Káláu a lala tangan di. Te tili di di suka bámiai tan kabisit mai kándi tan tám arup. Má te di lain kátlán i kándi matananu suri matananu di lu longoi lain tatalen sár arliu i di. Te di sung pasi artangan si Káláu, mái Káláu a tangan di ngorer ákte oror pagas mai. Má te di buswa di uri polgon tarang tiklik mai tan laion, mái sár ái Káláu a pam páptai ngudun tan laion má tan laion kápdite arat di.

34 Te tili di di sápka di uri kámnah a lala kurkurem má kápte di bam. Má te di táu suri da mák mat i ngisán is. Mái rung kápate rakrakai i kápán páplun i di, ái Káláu a arakrakai i di. Ái rung di han suri arup mai kándi tan kurtara, dik rakrakai má, má dik sá sarai tan tám arup tili lite malar má dik táu kaleng.

35 Má te wák tili di a mat i rang buh di, má namur di liu kaleng, má tan wák er di long pas kalengna di.

Ái rung er ái Káláu a lala tangan di, mái sár te tili di sang di áslai lala rangrangas kabin i kándi ruruna pagas i Káláu. Te di tola di i kándi tan kurtara, má tan kurtara er di parai si di ngo, “Gama tari bah gam ur si Káláu má koion gama ruruna mul. Ngo gama longoi ngorer, ki erár gima asengsegeng i gam.” Má tan tám ruruna er di longrai ngorer, mái sár kápdite hol pala Káláu. Má ngorer tan kurtara di lala rapis di mai iriris má dik mat. Tan tám ruruna erei, kápdite nem i rangrangas er, mái sár di mák tusi uri táit a tuan kuluk alari liu minái, wa kándi liu áklis sang i narsán ái Káláu.

36 Má te tili di, tan kálámul di lu tartar retret mam di má dik tas di mai ihil. Má te mul ding kabat di mai sen má dik buswa di uri rumán batbat kalar.

37 Má te tili di tan matananu di lu bás bing di mai hat, má te dik so kus di, má te mul dik sogar di mai is má dik mat. Má te á tan tám ruruna di tan sáhár án kálámul, má dik lu kis kalbán má kápte te lain lusán i di. Di lu up bingi ololas pasi kápán uri kándi sulu, má di áslai mul i lala taun ngorer i rangrangas singin matananu, má matananu di abilbilingna di.

38 Mái rung er di kis kalbán, káp kándi te rum. Di lu saliu i pokon mau má ada i pungpung mul, má dik lu bop tangrai tan mátán hat má iatung i polgon tinkas. Má matananu di mák rung er má dik hol on ngo tan sápkin kálámul, má ngorer dik lu tipar sara di. Mái sár kán hol ái Káláu a lite. Ái Káláu a hol on ngo ái rung er di á tan tám nokwan má tan lain kálámul, má uri kán hol sang, di tuan kuluk si di á matananu on á naul bim.

39 Tan kálámul no erei di ruruna pagas i Káláu, mái Káláu a para tari si di ngo a gas i bál sur di. Mái sár ái Káláu kápate long artálár pas noi kán oror uri narsá di i pákánbung di liu be.

40 Áá, ái Káláu ákte eran i sál a tuan kuluk pala suri git tiklik no gita pilpil. Ái rung tili lalin torahin kamkabat má git mul tili hutngin kamkabat, git no gita

11:31: Ios 2:1-21, 6:21-25; Iak 2:25 **11:32:** Tát 6:11–8:32, 4:6–5:31, 13:2–16:31, 11:1–12:7; 1Sa 1:1–1Ka 2:11

* **11:32:** Ahat á kálámul minái dihat no dihat táilnai matananu Israel hirá sang i pákánbung kápte be a páng ái kabisit Dewit. Ái ***Gidion a lala pakta i kán ruruna má ák sung Káláu suri na táilnai. Má ngorer, páksiai ngo kápdite marán á kán tan tám arup, di suka bámiai sang i kándi tan kurtara (Tát pákán 6-8). Ái Barak mul a táilna di i taul máhán má dik suka bámiai kándi bos kurtara (Tát pákán 4-5). Ái Samson ái Káláu a tari lala rakrakai singin, ngorer ák sorliu taladeng i mingin (Tát pákán 13-16). Mái Iepta ái á kesá tám arup a han i ngisán (Tát pákán 11-12).*** **11:33:** Dan 6:1-27 **11:34:** Dan 3:23-27 **11:35:** 1Ka 17:17-24; 2Ka 4:25-37 **11:36:** 1Ka 22:26-27; Ier 20:2, 37:15, 38:6 **11:37:** 2Pu 24:21

pilpil tiklik.

12

Ái Iesu á lain tohtohpas ur si git

1 Rang támin i git er gitáte para di, di á
lala boh matananu taladeng di áir kalar
git, má kándi ruruna a lain tohtohpas uri
narsá git onin. Kángit liu main i naul bim
a ngorer i kálámul a rut i arkarsa. Má
ngorer gita obop palai tan táit er a taun
pápta git, má gita long palai mul i bos
sápkin tatalen er a lu kabat git. Má gita tu
mákmák nokwan sang uramunang táil, má
koion gita puplir mai rut.
2 Má gita hol kebepta Iesu sang, a to-
htohpas uri git. Ái ái koner a han táilnai
matananu si Káláu, má ái ái koner a longoi
sál artálár suri gita ruruna pagas i Káláu
pang i arahrahi. Ái Iesu kápate puplir i
pákánbung di ubi má dik bás páptai uri
kubau kus. Di hol on ngo kálámul a mat
ngorer a kipi lala rumrum taladeng, mái
sár ái Iesu kápate hol pasi á rumrum
erei. A tu mák nokwan sár suri laes uri
arahrahi, má ngorer ák sukis má i kán lain
kiskis pakta imi balsán mingin ái Káláu.
3 Áá, gita hol kebepta Iesu sang má
rangrangas a áslai singin bos tám sápkin er
di pua palai má dik lala mikmikwai. A tu
matau i bál i pákánbung er má kán ruruna
a tur pagas. Gita mákái sang ngorer suri
arakrakai i bál git má suri gita káp puplir
alari kángit ruruna.

Ái Káláu a lu anokwai rang natun

4 A támin ngo kamu tu risgos suri gama
káp pur kaleng uri sápkin má ilang alar
Káláu. Mái sár kápte kes tili gam ákte
mat ngorer ái Iesu a mat singin bos sápkin
kálámul.
5 Má ngádáh, gam tu longlongrai gut á
worwor si Káláu ur si git á rang natun er a
arakrakai i bál git? Pinpidan erei a parai
ngoromin,
"Kauh, una alongra kuluk suri aranokwa
si Káláu,
má koion una sir ngo a wor rakrakai
uri iáu.
6 Kabin ái Káláu a lu anokwai kalik a
mámnai.
Má ngo a tasi sang, ki a inngasi ngo
kán kalik muswan."
7 Rangrangas ái á kesi matngan aratintin
sár ái Káláu a mángát palai suri na atintin
gam suri gamáng kálámul kuluk ngorer ái
Káláu a nem on. Gam rang natun sang ái
Káláu, má ngorer a lu ololoh i gam ngorer
i kákán kalik a lu ololoh kuluk i kán kalik.
Git mánán ngo kálámul a mon i natun, a
lu anokwai kalik er, má i te pákán a lu
atintini mai mudán rangrangas suri na
lain kalik sang.
8 Má a lu longoi ngorer mul ái Káláu. I
te pákán a lu atintin git mai rangrangas.
Má a talas uri narsá git ngo ái Káláu káp a
tini anokwai kalik káián lite, má kán kalik
sang a lu anokwai. Ngo kes kápate áslai
á rangrangas káián ái Káláu, ki ngorer a
mánán tusi ngo ái a kalik án sál sár má
kápte a natun muswan ái Káláu.
9 Má ngoromin mul, rang kák git di lu
anokwa git má tas git i pákánbung git
gengen be, má ngorer git lu rumrum i
di. Má ngádáh, kápte gita kis i lalin kán
aratintin ái Káláu Kák git? Na, gita longoi
sang! Gita kipi kán aratintin ngorer suri
namur gita kis áklis tiklik mam Káláu.
10 Rang kák git di lu anokwa git arwat mai
mudán pákánbung sár má di longoi táit
erei di hol on ngo a kuluk. Ái sár ái Káláu a
mánán muswan i a nokwan má a lu atintin
git suri gita maras uri ninsin sang a pilpil.
11 Ngo git áslai rangrangas, kápte git lu laes
suri, git lu tinang sár. Mái sár namur, ngo
ákte siri nit git á aratintin erei, erár gitá
mákái ngo rangrangas erei a akulukna git
má ák oboi lain wán, wán ngorer i ninsin
i git a nokwan i mátán ái Káláu má matau
a kis imi bál git.
12 Má ngorer, koion gama rut ngorer i
kálámul a daul i kápán páplun má páput
má na puplir má na arsok i rut. Auh,
gama tur atu mai kik gam má gama luksi
lim gam má gama rut ngorer i kálámul a
rakrakai suri na sorliwi tan kálámul no.
13 A kuluk ngo gama mur i sál a nokwan.
Ngo gama longoi ngorer má koion á teleh

12:1: 1Ko 9:24-25 **12:5:** Iop 5:17; Kis 3:11-12; Apa 3:19 **12:7:** Nag 8:5 **12:11:** Iak 3:17-18 **12:12:** Ais 35:3 **12:13:** Kis 4:26

alari suri tiptipar namurwai sápkin, kamu tohtohpas erei na arakrakai i bál di ái rung erei di pepeluk, má kápdate puplir.

Gama rakrakai suri ololoh arliu i gam!

14 Má gam no erei, gama rakrakai suri gama kis tiklik mai bál matau má suri ninsin i gam na pilpil ngorer sang i Káláu, kabin git mánán ngo kes kápate pilpil ngorer, kápnate mák Káláu.
15 Má gama rakrakai mul suri kápte kes na ilang alari artangan si Káláu, má suri kápte kes tili gam na ngorer i rung er di som kusai rang tur di má di talka pas di alari sál muswan. Matngan kálámul erei a ngorer i ngán a long sáksáknai lain pokon.
16 Gama rakrakai suri kápte kes tili gam na kaleng uri tatalen án araturán mai toltolom wák. Má gama rakrakai mul suri kápte kes na ngorer i Esau, koner kápate kebepta kuluknai arasosah si Káláu uri narsán. Ái Esau a mulán kalik, mái sár kán nokwan suri kán kiskis pakta a sirai ur si tuán pasi mudán namnam sár.
17 Má gam mánán ngo namur ái Esau a hol tangrai táit a longoi mák nem ngo na kip kalengnai arasosah erei, mái sár kápte. Ái Esau a lala tang sang, mái sár kápte sál suri keles kalengnai arasosah er ákte long palai má.

Torahin kamkabat má hutngin kamkabat

18 Má iau nem ngo gama hol tangrai be suri aru kamkabat erei. Tungu i lalin mulán kamkabat, rang támin i git kápdite artálár suri da han pátum Káláu. Di han sukis sár pátmi pungpung á Sinai, má pungpung erei a lala kurkurem i kámnah til on má a lala kuron mai sauh. Tilik bát a hut tiklik mai pil má pár.
19 Má namur di longrai taur a lala tang, mái Káláu sang a worwor. Rang támin i git di longrai ngorer má dik sung Moses suri na tur táilna di i mátán táil ái Káláu má nák parai ngo, “Keskam, Konom, gim lala mátut á inái. Má ngorer gim sung iáu suri koion una worwor mul uri gim.”
20 Rung er di pángáng suri arardos si Káláu ngorer suri koion tekesi kálámul ngo tekesi ololas mul na sukai pungpung er, má ngo na sukai, ki da long pasi má dák bás bingi mai hat.
21 Tan táit er di mákái a lala amátut i di, mái Moses mul a mákái ngorer mák parai ngo, “Iau lala mátut má iak ráuráuwas sang.”
22 Mái sár á git git ruruna i lalin hutngin kamkabat, gitáte han má páput sur Káláu. Kángit hol a ngoromin. Gitáte hut má ami pungpung Saion, má urami narsán muswan ái Káláu koner a liu áklis, i malar er di utngi ngo Ierusalem imi bát. Gitáte hut má i pokon di kis ái á lala marán angelo taladeng di lu kis talum má dik lu laes tiklik.
23 Gitáte hut má i pokon di hut talum on ái rang natun ái Káláu, má git no keskeskes git ngoro kán kalik alal má git top i arasosah káián mulán kalik, má ngis git dikte le páptai turán ngisán ái rung da liu áklis ami bát. Gitáte hut má i narsán ái Káláu, koner na nagogon i keskeskesá kálámul suri na top i lain arsupan ngo na áslai rangrangas. Má gitáte hut má singin rung til hirá dikte mat má bál di ákte ekesi pilpil má.
24 Gitáte hut má si Iesu, koner a atri hutngin kamkabat má a tur i katbán i Káláu má kálámul. Má gitáte hut má i Rum a Pilpil Sorliu, i rum er ái Iesu ákte oboi dárán ái i nián ái Káláu. Ái Káláu a mákái dárán ái Iesu er má kápte a sálán ngo ái Káláu na kosoi mai rangrangas ngorer a kosoi dárán ái Abel. Dárán ái Iesu a sálán ngo ái Káláu ákte gas i bál má, suri na mámna rung di longoi sápkin má na apilpil pasi bál di.

Gama alongra si Káláu!

25 Má gama ololoh kuluk suri gama alongra si koner a worwor uri gam onin, wa ái Káláu sang. Rang támin i git di longrai worwor si Káláu uri narsá di main i bim, mái sár di abulbul, má ngorer ái Káláu a oboi rangrangas i di. Má ngádáh, ngo gita abulbul i kán worwor a parai

12:16: Tgk 25:29-34 **12:17:** Tgk 27:30-40 **12:18:** Kal 19:16-20; Nag 4:11-12 **12:19:** Kal 20:18-21; Nag 5:22-27
12:20: Kal 19:12-13 **12:21:** Nag 9:19 **12:24:** Tgk 4:10; Eba 8:6Eba 2:1-3, 10:26-29 **12:25:** Eba 2:1-3; 10:26-29

tilami bát sang, ki gita sengsegeng alari kán rangrangas na oboi? Na kápte sang!
26 Tungu i pákánbung a worwor ur singin rang támin i git er, kaungán a gunrai bim. Mái sár onin ákte oror suri lite táit na longoi er a parai i Buk Tabu ngoromin, "Tekes mul i pákán, ina bali gunrai naul bim, má naul bát turán."
27 Kán worwor erei "Tekes mul i pákán", a kipi sálán ngoromin ngo tan táit no ákte aksimi na gunrai. Te táit na gunra palai nák bokoh, má te táit na gunrai má kápnate bokoh, na tur áklis.
28 Git mánán ngo ái Káláu ákte aksim git ngo git tili kán mát, má kápte kes na amosrahi. Má git mánán mul ngo ái Káláu a belbelken i git á rang buhán. Má ngorer a kuluk ngo gita top kuluknai artangan no ái Káláu a tari si git, suri ngorer gita hut mai rumrum uri narsán má gita kebeptai na mák bálsák uri git, má ngorer gita lotu muswan uri narsán ngorer a nem on.
29 Gita longoi ngorer kabin kángit Káláu a lu oboi rangrangas i rung di abulbul suri da taram on, má kán rangrangas erei, wa kámnah án hiru áklis.

13

Worwor án inau

1 Má suri arahi kak worwor, ina para te táit suri matngan tatalen ngádáh gama lu longoi. Gam á tan tám ruruna, gama lu aratuán arliu i gam.
2 Ngo kesi kálámul a han til tepák mák hut ami kamu rum, gama árár pasi asir erei má gama lu tángni má ololoh on. A támin ngo te á rang támin i git di longoi ngorer má kápdite mák ilmi ngo asir er, wa angelo sang.
3 Ngo te tuá gam er di ruruna má di kis i rumán kamkabat, gama mákmák kuluk i di má gama mámna di ngorer bál gam na áslai rangrang ngoro di mul di áslai. Má ngo te tili gam di abilbilingna di, gama hol pas di mul kabin gamáte áslai á matngan rangrangas erei di áslai.
4 A kuluk ngo káláu má wák diara ololoh kuluknai kándiar kila. Má koion á tekesi tur diar na han bop mai lite, kabin ái Káláu na oboi rangrangas i kálámul a bop mai wák kápte ngo káián, má na oboi rangrangas mul i wák a bop mai kálámul kápte ngo kán pup.
5 Koion á hol masiknai pirán tabal. Na gas i bál gam suri dánih gamáte atur páptai má, kabin ái Káláu ákte parai ngoromin ngo,
"A támin muswan ngo kápte sang ina arsok suri ololoh i gam keskeskes,
má káp ina te hol pala gam alari kak artangan."
6 Má ngorer gita mangan suri parai ngo,
"Ái Konom, ái ái koner a lu longra pasi kak tang,
má káp ina te mátut suri tan sápkin táit di longoi uri narsang."
7 Gama hol páptа di ái rung di mulán táilna gam, ái rung di aposoi midán ái Káláu narsá gam. Gama hol tangrai kándi liu má kándi ruruna pagas i Káláu pang i arahrahi kándi kis main i naul bim. Gama hol tangrai kándi liu ngorer má gamák mur i kándi ruruna.
8 Gama mur arwat pasi kándi matngan ruruna sang kabin ái Karisito kápte a lu arkeles. Ái ái koner a hul arwat pas noi kándi boh sápkin ái rung er di táilna git. Má ái a lu longoi ngorer mul sur git onin. Má ái na lu ekesi kis i mátán táil ái Káláu suri na tur sur git.
9 Koion da lam pas gam alari kamu ruruna suri gama kaleng uri lite aratintin. Tan angagur án tám aratintin er di lu parai si gam ngo gama mur i tatalen suri matngan namnam gama ani má matngan gama álai, má ngorer ái Káláu na laes mam gam. Mái sár git mákái ngo ái rung di lu mur on ngorer, tatalen erei kápte a lala tangan di má kápte a lu arakrakai i di. Auh, koion gama mur i tatalen ngorer. Gama ruruna i Káláu suri ái na tangan gam, má ngorer kamu ruruna na tur rakrakai sang.

Lain matngan osmapak

10 Koion gama balantahni ngo kángit sápkin ái Iesu ákte hul noi mai dárán

12:26: Aga 2:6 **12:29:** Nag 4:24, 9:3 **13:2:** Tgk 18:1-8, 19:1-3; Rom 12:13 **13:4:** Epe 5:5 **13:5:** Nag 31:6, 8; Ios 1:5 **13:6:** Sak 118:6 **13:7:** 1Ko 4:16 **13:9:** Rom 14:17

sang. Má ngo tekes a tungai mur i torahin kamkabat suri tatalen án lotu, ki ngorer kán osmapak ái Iesu kápate tángni.

11 A ngoromin suri. Tungu i lalin torahin kamkabat, tám osmapak táil a lu kipi dárán ololas urami Rum a Pilpil Sorliu uri nián ái Káláu, mák lu oboi iatung suri ái Káláu na hol lákái kándi sápkin. Má páplun ololas er di kipi uramuda i pokon mau má dik osoi ái.

12 Má ngorer ái Iesu mul a áslai rangrangas mák mat ada i karpala on á bimán rum á Ierusalem suri ngorer dárán na sal má nák salus apilpil pasi bál matananu alari kándi sápkin.

13 Tungu ngo a mat ái Iesu, matananu di mákái má dik hol on ngo ái a sápkin kálámul taladeng. Ái kápate sápkin kálámul, ái sár kápate pua palai kándi hol ngorer kabin sur git. Má ngorer gita ekesi aptur alari torahin tatalen án lotu má giták rumrum tiklik mam Iesu ada i karpala,

14 kabin main i bim káp kángit te malar na kis áklis. Mái sár kángit tu ngangai suri malar gita kis áklis on mam Káláu.

15 Gita mák ilmi uri Iesu má uri táit a longoi er a osmapak mai dárán sang mák rah, má ngorer á git bul gita osmapak mai wán ngus git ngorer i parpara agas uri narsán ái Káláu. Gita lu balbal parai si Káláu ngo, “Á gim á kam matananu, má gimá lu árngai ngisam!”

16 Má koion gama balantahni suri gama longoi lain táit má gama artabar arliu i gam sang. Kamu parpara agas uri narsán ái Káláu má kamu artabar arliu i gam, ái á matngan osmapak a agasgas pasi bál ái Káláu.

17 Má kesi táit mul, gama taram i kamu tan tátáil má gama mák ilmi ngo a nokwan ngo di kátlán i gam. Kándi talar suri lain ololoh i gam suri kamu ruruna na tur pagas, mái Káláu na nagogon i di suri kándi talar erei ngo di long arwat pasi ngo kápte. Ngo gama taram i di, ki kándi him na rut kuluk má da para gam mai laes ur si Káláu. Ái sár ngo gama han benget, ngorer na tinang i bál di má na sák mul uri gam er ngorer a lu sák uri sipsip a elah alari kán tám ololoh.

Sung

18 Gama lu sung Káláu sur gim. Gim mánán on ngo bál gim a pilpil má kápte gim rumrum i mátán ái Káláu kabin kángim lala nemnem suri gima ekesi longoi táit a nokwan.

19 Iau lala nem i kamu sung sur iau ngo ái Káláu na sangar i tarwa kalengna iau ur main si gam.

20 Má inái iau sung Káláu sur gam. Ái Káláu ái koner a lu amatau i bál gam. Má ái ái koner a atri hutngin kamkabat na tur áklis mák mángát pasi dárán ái Iesu suri arul uri kángit sápkin. Má namur ái a aptur kalengnai kángit Konom, ái Iesu sang, alari minat. Mái Káláu a tulsa Iesu mai him án tátáil suri nák ololoh i git ngorer i tám ololoh sipsip a lu longoi singin kán tan sipsip.

21 Má iau sung Káláu suri na eran i gam mai lain arasosah suri gama lu mur i kán nemnem. Má iau sung Káláu mul suri ái Iesu Karisito na tangan gam suri ngorer na tapam hut uri bál gam á matngan tatalen a agasgas pasi bál ái Káláu. Gita lu parpara agas uri narsán áklis! Támin muswan.

Arahrahi worwor

22 Iau sung gam, rang buhang, koion gama bálsák suri longrai arbin án inau minái uri narsá gam. Marán táit ngo ina parai si gam, ái sár mudán sár á min iakte le on.

23 Iau nem suri gama mánán sur tuá git, ái Timoteo, koner giur him tiklik. Ákte so má tili rumán batbat kalar, má ngo na hut melek, ki giura han suri mák gam.

24 Kak lain nas ur singin kamu tan tátáil má ur si gam no á matananu si Káláu mainái. Má matananu si Káláu til Itali di mul di tari kándi lain nas ur si gam.

25 Kán lain artangan ái Káláu na kis tiklik mam gam no.

13:11: Him 16:27 **13:12:** Ioa 19:17 **13:13:** Pil 3:7-10; Eba 12:2 **13:14:** Eba 11:10, 16, 12:22 **13:15:** Sak 50:14, 23 **13:16:** Pil 4:18 **13:17:** 1Te 5:12 **13:18:** Apo 24:16; 2Ko 1:12 **13:20:** Ier 32:40; Ese 37:26; 1Pe 2:25

Buk a le on ái IAKOBO

Worwor táil

A mákmák ngoro ái Iakobo er tuán ái Iesu a le i buk minái, má a tuán mul ái Iut er a le i buk Iut (Iut 1). Ái á tátáil mul án lotu ami Ierusalem (Apo 15:13). A le on uri narsán te Iudáiá er di ruruna i Karisito (Iak 1:1). Káplabin ák le i buk minái a ngoromin: kápte kes a arwat ngo na tu parai sár ngo a ruruna masik. Lain tatalen a longoi a inngasi ngo kán ruruna a támin muswan. Má ngo kápte te lain tatalen a kis i kán liu, ki kán ruruna a tu táit bia sár (2:26). Má tan artohtoh a lu tohoi kángit ruruna, a suri inngasi ngo a muswan (1:2-18). Koion gita tu longlongrai lain arbin, ái sár gita mur arwat pasi (1:19-27). Ái Iakobo a lala worwor suri tatalen káián bos tám ruruna. Gita lu olololh kuluknai kermen i git (3:1-12), gita lu kipi matngan mánán tilami bát (3:13-18), má giták agengen i git mai lain tatalen (4:1-17) gita káp tur i nagogon (5:1-11). Má te á aratintin káián ái Iakobo a ararwat mai aratintin si Iesu i buk Mataio pákán 5-7.

1 Iau Iakobo, iau tám toptop si Káláu má si Konom Iesu Karisito. Iau le i pákán ram minái ur singin bos matananu Iudáiá er di ruruna i Iesu má di tam sara uri bos kuir no i naul matmatngan pokon.

Kak lain nas narsá gam.

Gama ruruna pagas i Káláu i katbán bos taun

2 Rang buhang, gama arsuar sang mai marán toltolom artohtoh. Tan taun erei a mákmák ngoro sápkin táit, ái sár kápte. A kuluk ngo gama mák ilmi ngo artohtoh a lain táit, má na lu gáu i bál gam i pákánbung ngo a hut narsá gam.

3 Gama longoi ngorer kabin tungu gamáte áslai artohtoh marán pákán má kamu ruruna ákte tur dik pagas. Ngorer gamáte mánán sang ngo i pákánbung namur ngo na hut i tan hutngin artohtoh, kápnate pur i kamu ruruna.

4 Má ngorer, koion gama puplir. Gama ruruna pagas i Káláu i katbán taun gam kipi, ki gama mákái ngo ninsin i gam na matuk má na nokwan pagas má kápnate sáhár sur tekesi lain tatalen.

5 Má ngo tekes a pongpong i kán mánán suri liu ngorer i nemnem si Káláu, ki na sung Káláu suri. Ái Káláu ái koner a káng ungleu i kán artabar, má kápate lu mos kalar uri rung er di lu balbal sungi, ái sár na tángni kán holhol má nák tari mánán singin.

6 Má ngo una sung, ki una ruruna tumran ngo ái Káláu na long arwat pasi kam sung. Má koion sang na ru i kam hol, kabin ái koner aru i kán hol, a ngorer i pákán nah a husai i lala bát má kán tu biluk biluk,

7-8 má bos táit no a lu longoi kápate tumran. Matngan kálámul ngorer na káp ruruna oksam ngo na atur pápta te táit tilami si Káláu, wa kápte.

Tan maris má bos konom

9 Tám ruruna a maris má kápte ngisán, na laes kabin a mák ilmi ngo ái Káláu ákte apakta pasi.

10 Mái koner a marán i kán minsik má a pakta i ngisán, ái koion na hol on ngo ái Káláu na hol pasi kabin i kán minsik. Ái sár kálámul er na gasgas kabin ái Káláu ákte inngas tari singin ngo táit a támin uri narsán a ngoromin, ngo na atri kán ruruna i Káláu sár. Kabin kápate tepák má kán liu nák bokoh pas ngorer i sián purpur a pos i kábungbung má káp melek sár ák maulur mák pur pas tili aun.

11 Nas a pos mai rakrakai má ák rangi aun purpur ák marang, má namur sián purpur ák rus tili aun, má kán lain mákmák ák bokoh pas má. A ngorer sár mul i konom. Tekesi bung na tungai talar mai kán him, má káp melek mul má nák bokoh pas i kán liu alari kán tan minsik.

Ái Káláu káp a tini talka git uri artohtoh

12 Kálámul a tur dik má kápate puplir i katbán artohtoh, ái sár a tungai ruruna pagas, kálámul er a tuan kuluk pala. Ái

1:1: Mat 13:55; Apo 15:13; Gal 1:19; 1Pe 1:1 **1:2:** Rom 5:3-5 **1:3:** 1Pe 1:7 **1:5:** Kis 2:3-6 **1:10:** Ais 40:6-7

na top pasi liu áklis uri kán arsupan erei a oror pagas mai ái Káláu ur si rung er di mámna Káláu.

13 I pákánbung kálámul a áslai artohtoh uri narsán, koion na parai ngo, “Ái Káláu a oboi artohtoh min uri iau.” Káplabin ngo sápkin kápate artálár suri talka pas Káláu uri artohtoh, má ái Káláu sang káp a tini talkai kálámul nák áslai artohtoh.

14 Mái sár sápkin nemnem imi bál keskeskesá kálámul a lala rakrakai suri longoi sápkin, má sápkin nemnem erei a talka pasi kálámul má ák lala hol suri longoi sápkin.

15 Má namur ngo sápkin nemnem erei a pakta, a káhái wán, wa sápkin tatalen sang. Má kálámul a lu balbal longoi sápkin tatalen, na han banai hiru áklis.

16 Iau mámna gam, lain rang buhang, má iau nem suri parai si gam ngo koion gama mángát pas tekes na mák agur gam ngo ái Káláu a obop gam uri artohtoh.

17 Tan artabar má arasosah no er a tuan alal, di no di hut sosih tilami narsán ái Káláu, ái koner a aksimi nas má kalang má bos mátmátiah. Di no er di lu kaura má dik lu dorah mák lu arkeles á pákpák i di. Ái sár ái Káláu káp a tini arkeles.

18 Ái Káláu a ngoi i bál ngo gita otoi liu, ngorer ák tarwai pinpidan er a támin uri narsá git má gitá ruruna on. Má ngorer ák tám i git gitá rang natun, pasi á git git ngoro mulán artabar uri narsán, má ái a sángwái ngis git alari kán bos akaksim no.

Pinpidan si Káláu a lu saras pasi kálámul

19 Lain rang buhang, gama lain talas má hol páptai táit minái ina parai si gam. A kuluk ngo gam keskeskes koion gama lu kokos melek. Ái sár gama lu lain longra kuluknai besang i worwor má namur gamák wor, má koion gama lu togor melek.

20 Káplabin ngo togor kán kálámul kápate arwat mai lain matngan liu ái Káláu a nem on.

21 Má pasi á ngorer, gama gagas palai bos durwán tatalen má tan sápkin er a kis i gam. Má koion gama apakta pas gam ngo gam lain kálámul, ái sár gama rusan tar gam uri lalin pinpidan si Káláu ákte soi erei i bál gam. Ái á pinpidan erei a mon i kán rakrakai suri sáras pas gam.

22 Koion gama tu longrai sár i pinpidan si Káláu má kápte gama mur on. Kálámul a longoi ngorer a agur kalengnai sang. Ái sár gama longra pasi pinpidan má gamák lu mur on sang!

23 Ái koner a longrai pinpidan má kápate mur on, ái a ngoro kálámul a tirwas mák mákái aur.

24 A be tirwai ngorer ki ák han pas má, má kápate mongmong palai sár ki ák ráwái ngádáh a mák ngoi á aur.

25 Áá, koion gama ngorer i kálámul erei. Ái sár gama tirwa tumani pinpidan si Káláu, kabin kán pinpidan a nokwan taladeng má a lu asengsegeng i git. Ái koner a lu tirwa tumani pinpidan má kápate balantahni, mái sár a tunga taram on, ái na atur páptai lain arasosah si Káláu i bos táit no na longoi.

26 Ngo tekes a hol on ngo ái a tám ruruna muswan, ái sár kápate kátlán timani kermen, kálámul er a agur kalengnai sang má kán lotu a tu táit bia.

27 Ái Káláu Kák git a hol on ngo a ngoromin á kálámul a pilpil má kápte te dur on. A hol on ngo kálámul er na talar mai ololoh má tangan pasi bos suisui má bos mokos mai kándi bos sáhár, má kálámul er na ololoh kuluk mul suri sápkin tili naul bim na mák long adurwán on.

2

Koion gama sángwái ngisán kes má arumrumái kes sang

1 Rang buhang, gam er gam ruruna i Iesu Karisito kángit alal án Konom, koion gama hol apakta pas tekesá kálámul má hol agengen i kes sang.

2 A ngoromin. Aru kálámul diar kusak tiklik mam gam i pákánbung gam lotu. Kesá tur diar a sol uri lusán er a pakta i mátán má a talas ngo ái á kálámul a mon

1:18: Ioa 1:13 **1:20:** Mán 7:9 **1:21:** Kol 3:8; 1Pe 2:1 **1:22:** Mat 7:26; Rom 2:13 **1:25:** Rom 8:2; Iak 2:12
1:26: Sak 141:3 **2:1:** Apo 10:34; Iak 2:9

i ngisán. Má kes a maris án kálámul, a mermer sár mai putun sulu.

3 Má suri dáh gam hol apakta pas koner a oboi lain lusán, mái koner a maris kápte bul gam hol apakta on? Ngorer gamá parai singin konom ngo, “Una sukis mainái i lain kiskis minái.” Mái sár gamá parai singin maris bul ngo, “Una tu sámtur iatung á iáu,” ngo “Una tu sukis iatung i rah á iáu.”

4 Suri dáh gam akulukna pasi tan konom má gamá mikmikwai tan maris? Tatalen erei gam longoi a ngoro gam tam purwai bos kálámul ngo te di kuluk singin tan lite. Má ngo gam longoi ngorer, ki gam mur i kamu holhol erei a ger má a sápkin.

5 Lain rang buhang, gama longra iau be. Gama talas ngo tan kálámul di maris main i naul bim, ái Káláu ákte ilwa pas di suri da konom sang i kán lolsit kabin i kándi ruruna. Má ái Káláu sang na kátlán i di má dák otoi arasosah erei a oror pagas mai suri tari si rung er di mámna Káláu.

6 Mái sár á gam sang, gamáte ot bilingnai bos sáhár má gamá apakta pasi bos konom. Sinih sang a lu taun pápta gam? Wa bos konom! Mái sinih a lu talka pas gam uri nagogon? Wa bos konom sár!

7 Mái sinih a lu ot bilingnai alal án ngisán ái Koner gam káián? Á di sár mul di lu longoi ngorer. Ki suri dáh gamá hol apakta pas di?

8 Gam mánán i nagogon káián lolsit si Káláu er a parai i Buk Tabu ngoromin, “Una mámna turam ngorer u mámna kalengna iáu sang.” Ngo gama lu mur arwat pasi nagogon er, ngorer gama longoi táit a nokwan sang.

9 Ái sár i pákánbung gam sángwái ngisán kes má arumrumái kes sang, ngorer gam longoi sápkin má gamá ámáris i mátán ái Káláu, kabin gamáte ngákngák i nagogon si Káláu.

10 Sinih a mur arwat pas noi bos nagogon no, ái sár ákte ngákngák sár i kes, a artálár ngo ákte tah kus noi bos nagogon, má ngorer a wás palai sang ái Káláu.

11 Ái Káláu a parai ngo, “Koion una bop mai wák káián lite,” má ák parai mul ngo, “Koion una up bingi kálámul.” Aru i nagogon, ái sár ngo u tah kusi kes tili diar, a artálár ngo ukte tah kus diar no. Káksiai ngo kápte u te bop mai wák káián lite, ái sár ngo ukte up bingi kálámul, ki ukte ngákngák i nagogon si Káláu.

12 Ái Káláu na nagogon i git mai matngan pinpidan er a asengsegeng pasi kálámul, wa armámna sang. Má ngorer gama lu worwor má gama lu longoi lain tatalen a artálár mai rung di kis i lalin nagogon erei.

13 Kabin ngo kálámul kápate mámnai bos lite, kápnate kipi armámna si Káláu. Ái sár kálámul a mámnai bos lite, káp kán te mátut i mátán táil ái Koner na nagogon on.

Ruruna má lain tatalen diar lu láklák tiklik

14 Má rang buhang, ngádáh a ngoi ngo kesi kálámul a parai ngo a mon i kán ruruna, ái sár kápate inngasi lain tatalen tiklik mai? Matngan ruruna erei kápate artálár mai matngan ruruna na sáras pasi.

15 Ngo gam bos tám ruruna gam iatung, má kes tili gam a sáhár suri bobor má a sáhár suri namnam,

16 koion gama tu mákmákái sár má para palai singin ngo, “A kuluk, ái Káláu na asosah i iáu. Han má unák namnam má unák manmanir!” Ngo gama tu parai ngorer sár singin, má kápgamte akuluknai mai bobor ngo te mudán namnam, ngádáh má na tángni ngoi? Kam worwor er a tang kuluk, mái sár a tu wáin.

17 Má a ngorer mul suri ruruna. Ngo ruruna masik má kápte te lain tatalen tiklik mai, a tu táit bia sár má kápte ngo ruruna muswan.

18 Má kes na parai gut ngo, “Á iáu a mon i kam ruruna, má iau kak lain tatalen.” Auh, á iau ái Iakobo ina kosoi ngoromin. Kápate artálár ngo gita wás palai kángit ruruna alari kángit tatalen. Ngo káp kam te artangan uri narsán bos sáhár, ngorer a inngasi ngo kam ruruna kápate muswan. Á iau ina atalsai kak ruruna mai tatalen

2:5: 1Ko 1:26-28 **2:8:** Mat 19:19; Gal 5:14 **2:9:** Nag 1:17 **2:10:** Him 19:37; Lál 20:7-12, 24; Mat 5:19 **2:11:** Kal 20:13-14; Rom 13:9 **2:12:** Gal 6:2; Iak 1:25; 1Pe 2:16 **2:13:** Mat 5:7, 18:32-35 **2:15:** 1Io 3:17 **2:18:** Gal 5:6

iau longoi i mátán matananu, kabin aru
táit min diar láklák tiklik no.
19 Ngádáh, gam ruruna ngo tukes sár á
Káláu? A nokwan. Má bos sápkin tanián
a mon mul i kándi ruruna ngorer, má dik
ráuráuwas kabin di mánán ngo ái Káláu na
nagogon i di.
20 Iáu ngul án kálámul! Inak bali parai
singim ngo ruruna masik má kápte te lain
tatalen tiklik mai, ki ruruna erei a tu táit
bia sár. Ngádáh, u nem suri ina para tari
singim á matngan ruruna minái?
21 Ngádáh sur Abaram er kámpup git? Ái
Káláu a mák Abaram ngo a nokwan kabin
i táit a longoi er a tar Aisak natun uri nián
osmapak suri osmapak mai.
22 Mákái! Kán ruruna má kán tatalen
a him tiklik, má ngorer táit a longoi a
amaras hanhan i kán ruruna má ák hau
kunlán má.
23 Má kabin a longoi ngorer, pasi Buk
Tabu ák parai sur Abaram ngo, “Ái
Abaram a ruruna i Káláu, má kabin i kán
ruruna, ái Káláu a wás pasi ngo ákte tám
nokwan uri mátán.” Má ngorer ái Káláu a
utung Abaram ngo diar turán.
24 Má ngorer gam mák ilmi ngo kápte
kesá kálámul a nokwan i mátán ái Káláu
kabin i kán ruruna masik má kápte te lain
tatalen a longoi turán. Iau parai ngorer
kabin matngan ruruna er a saras pas git,
na inngasi lain tatalen git longoi.
25 A ngorer mul mam Rahap er wák án
sál. Ái Rahap a árár pasi aru tám arup til
Israel diar han suri mák kodongnai malar
má ák tangan diar, mák tarwa kalengna
diar i lite sál alari kándiar bos kurtara. Má
kabin i táit er a longoi, ái Káláu a mák
Rahap ngo ákte nokwan i mátán.
26 Ngo kápán páplun kálámul a bokoh i
tanián til on, war ákte mat má! Má ruruna
mul a ngorer. Ngo ruruna masik sár má
kápte te lain tatalen tiklik mai, war ruruna
er a tu táit bia, a ngoro ákte mat má.

3

Kermen kálámul

1 Rang buhang, koion á marán tili gam
da kipi him án tám aratintin kabin gam ta-
las ngo kán nagogon ái Káláu uri narsá gim
á bos tám aratintin na rakrakai taladeng
alari matananu sara.
2 Á git, git lu tutkum i bos sápkin tatalen
má gitá lu pur ur on mul. Kápte kes a
lu nokwan pagas i kán worwor. Má ngo
a mon i tekes a lu nokwan pagas i kán
worwor, ki ái á lain kálámul taladeng, má
ái á matngan kálámul a arwat suri kátlán
kalengnai kán bos tatalen no.
3 Má á gam er gam mánán i ololas di
utngi ngo hos, gam mánán ngo di lu oboi
gengen kuir aen i ngudun hos má dik
talkai mai kuir suk. Má ngo di longoi
ngorer, ki ding kátlán i kápán páplun hos
no, má hos na taram i di. 4 Má gita
tohtohpas mul mai mon. Gam mákái ngo
mon a lala pakta má a lu soai i tilik lala
bát, mái sár a gengen á hos a lu ariwai
mon suri ák mur i nemnem káián ái koner
a lu sobiki mon.
5 A ngorer sár mul á kermen kálámul.
A gengen kuir i kápán páplun, mái sár
kálámul a him mai suri lala apakta pasi
sang.

Má gama hol tangrai mul i kámnah.
Gengen ngatngatán kámnah a arwat suri
apturi lala kámnah nák inan má nák
amosrahi tilik bos.
6 Kámnah a lu long sáksáknai táit. Má
kermen kálámul a ngorer mul. Gengen
táit sár i kápán páplun kálámul, mái sár a
apos tari sápkin tilami nárum i git má ák
adurwán i kápán páplun. Kermen kálámul
a long sáksáknai kán kunlán liu ngorer i
kámnah a amosrahi lala kuir lol bos. Má
sápkin a so tili kermen kálámul a tikbut pas
tili kámnah án hiru áklis.
7 Bos rokoi má bos toltolom man tili
armongoh turán tan táit di káukáu adi bim
mái rung di sehel mai bál di má tan táit di
liu ida i lontas, bos kálámul di arwat suri
olas pas di no.
8 Mái sár kermen kálámul kápte. Kápate
lu aunges, a tungai asohoi sápkin worwor.
Ngisán kanih a mon i wah on má a lu
up bingi kápán páplun kálámul. Má a

2:21: Tgk 22:9-12 **2:22:** Eba 11:17-18 **2:23:** Tgk 15:6; 2Pu 20:7; Ais 41:8 **2:25:** Ios 2:1-21; Eba 11:31 **3:6:** Mat 12:36-37, 15:11, 18-19 **3:8:** Rom 3:13

ngorer sár mul suri kermen kálámul, a lu asáksáknai tanián kálámul.
9 Mai kermen sang, kálámul a lu para agasi kángit Konom, ái Káláu Kák git sang. Má a lu worwor sáksák mul uri turán er ái Káláu a aksimi má ák ngoro ái sang.
10 Tili kes sár á kepwen ngus a lu so i parpara agas má ák lu so i worwor sáksák mul. Rang buhang, koion sang na ngorer!
11 Ngádáh, arwat suri dan a rihrih má tas diara so tiklik no tili kes sár á mátán upup?
12 Be, rang buhang, a arwat suri aun tawan na káhái wán nat, ngo talis na káhái wán damau? Auh, kápte sang. Má mátán tas mul kápate lu tari dan a rihrih.

Matngan mánán a hut sosih tilami bát

13 Ái sinih tili gam a tám mánán má a polon á hol, páksiai nák inngasi kán mánán ngoromin. Na lu longoi lain tatalen mai pálsi peleh ur singin bos lite má dáng kis on, má ngorer gita mák ilmi ngo ái a tám mánán muswan.
14 Má ngo u káng mai bálsák má uk ri suri lain kiskis er di atur páptai á tan lite, koion una parai ngo á iáu á tám mánán. Ngo u para ngorer, ki u pua palai támin muswan.
15 Matngan holhol erei kápate hut sosih tilami si Káláu, wa matngan holhol sár án kápán páplun til main i naul bim. Kápate tari i Tanián a Pilpil. Wa a tari sang i sápkin tanián.
16 Matngan kálámul a lu bálsák mák lu kon suri kiskis kán lite, ái á matngan kálámul a lu tok sáksáknai kiskis kán matananu má ák lu apturi bos toltolom sápkin.
17 Mái sár matngan holhol a hut sosih tilami bát a ngoromin:

a kis á pilpil án hol suri mur i nemnem si Káláu,
má a lu kákir suri aksimi bál matau i katbán matananu,
má a lu kis pau pasi worwor kán lite,
má ák lu mánán i taram,
má a lu káng mai armámna,
má a káhái lain wán,
má kápate lu tángni kesá risán masik,
má a lu támin muswan uri bos táit no.

18 Ngo kálámul a soi bál matau i katbán matananu, ki ái sang na mákái wán. Wán erei na mákái, wa lain ararguna talum arliu i di sang má na nokwan pagas i kándi liu.

4

Rung di ararguna mai naul bim di kurtara mam Káláu

1 Dánih á káplabin á kamu arngangar má gamá lu arup arliu i gam? A kabin i kamu tan sápkin nemnem er i bál gam. Má sápkin nemnem er a lu arup mai táit a nem on ái Káláu ngo gama mur on.
2 Tekes a lu kon suri tan táit kápte ngo káián, má ngorer ák nem suri longoi toltolom sápkin tatalen suri kip pasi, ák ngoi gut i kán hol ngo na up bingi kálámul pasi táit er a kon suri. Kamu sápkin nemnem erei a lala rakrakai, ái a káplabin kamu tan arngangar má arup arliu i gam. Má bos táit gam nem on suri gama atur páptai, kápgamte otoi sang kabin kápte gam sung Káláu suri.
3 Má ngo gam sung Káláu suri táit gam nem on, kápte gam kipi, kabin kápte gam sungi artálár mai nemnem káián ái Káláu. Ái sár gam lu sung Káláu suri táit gam lu omlawai i kamu sápkin nemnem sár.
4 Á gam kápte gam lu muswan ur si Káláu, gam ngorer i wák a kila a lu bop mai kálámul kápte ngo kán pup. Tekes ngo a lu ararguna mai bos tatalen án naul bim, a kis án kurtara mam Káláu. Má ngorer ái sinih a ilwa pasi tatalen án ararguna mai naul bim, ái ákte ilwa pasi sál án kurtara mam Káláu.
5 Buk Tabu a parai ngo, “Tanián er a oboi ái Káláu minái i git, ái Káláu a nem on ngo na mur i kán nemnem masik.” Worwor erei a támin muswan,
6 pasi ái Káláu a tungai tari lala artangan ur si git suri gita mur arwat i kán nemnem, ngorer a parai á pinpidan ngo,

“Ái Káláu a lu su bahin uri rung di apakta pas di,
má ák lu tangan pas rung di agengen pas di sang.”

3:18: Mat 5:9; Eba 12:11 **4:1:** Rom 7:23 **4:4:** Rom 8:7; 1Io 2:15 **4:6:** Kis 3:34; 1Pe 5:5

7 Keskeskes na rusan tari sang uri lalin
nemnem si Káláu. Ngo una ketsikra pala
Satan, ki ái Satan na táu alar iáu.
8 Ngo una lákám má unáng kis pátum
Káláu, ki ái Káláu na kis pagas pátum iáu.
U lu tohoi suri mur i Káláu mái Satan mul,
pasi kam liu a káng mai sápkin tatalen.
Koion gama longoi ngorer. Ái sár gama
guran palai dur tili kamu liu má gam
keskeskes gama tari kamu kepwen holhol
ur si Káláu.
9 Gama mákái kamu sápkin tatalen má
gamák tang, má na tinang i bál gam suri.
Gam erei gam nong, gama kelsei kamu
nong má gamák tang. Má gam erei gam
laes, gama kelsei kamu laes má gamáng
kis án tinang, má tabureng na bor gam.
10 Gama agengen pas gam i mátán táil ái
Konom, má ái na apakta pas gam.

Koion gama para sáksákna tekes tili gam á tan tám ruruna

11 Rang buhang, koion gama para
sáksákna tekesi tur gam a tám ruruna. Ngo
gam para sáksáknai kesá tur gam, a ngoro
gam wás palai nagogon án armámna si
Káláu. Má ngo gam mikmikwa palai
nagogon minái, ki ngádáh gama taram on
ngoi? Auh, káp sang. Ái sár gam kaiang
pasi ngo a mon i kamu nokwan suri gama
tám nagogon.
12 Kes masik sár a mon i kán nok-
wan suri tari nagogon má suri nagogon i
kálámul, má ái ái Koner a artálár suri aliwi
kálámul ngo suri oboi kálámul uri minat.
Má á iáu, iáu sinih suri una nagogon i
turam? Auh, káp kam te nokwan.

Artur kalar suri butbut

13 Gam alongra be! Te tili gam di lu
butbut mai parai ngo, “Onin ngo latiu
gima aptur má han urada i tilik malar
imuda. Gima kis pas tekesá bet má gimák
longoi himhimna suri gimák apángái te
marán minsik.”
14 Suri dáh gam para ngorer? Kápte gam
mánán ngo dánih na tapam hut narsá gam
latiu. Ngádáh, gam hol on ngo kamu liu a
ngoro hat kis, be? Auh kápte. Gam ngorer
i sauh a kis mudán sár, ki namur ák bokoh
pas mul.
15 Mái sár na kuluk ngo gama han parai
ngoromin, “Koran má na ngoi ái Konom
ngo gita liu, ki giták longoi táit minái ngo
táit erei.”
16 Mái sár gam kápte, gamá butbut bul
má gamá para agas gam sang. Má mat-
ngan tatalen án para agas kalengna gam
a sápkin.
17 Má ngo koner a mánán i a kuluk ngo
na longoi, má kápte a mur on, ákte longoi
sápkin.

5

Worwor án akeng uri narsán bos konom

1 Má á gam á tan konom gama alongra
be. Gama lala tang taladeng kabin i lala
rangrangas er na tapam hut narsá gam.
2 Kamu minsik ákte morot má lusán i
gam ákte nguti á sip.
3 Má kamu tan reu ákte susi i koropos,
má koropos erei ákte long sáksákna noi
kamu minsik, má ái na atatir ngo gam mul
gamáte sák no. Na ngoro kámnah na tun
amosrahi kápán páplun i gam. Pákánbung
na nagogon i gam ái Káláu ákte lala pátum
má, mái sár kápgamte hol suri. Wa kamu
tungai ungni kamu pagas morot.
4 Mákái, kamu bos tám him dikte il talmi
kamu balbal, kápte gam lu tari kándi arul.
Ái sár gam lu agur di suri tari kándi arul,
má arul er kápte gam tari a tungai kilkila
gam. Má ái Káláu Konom Sorsorliu ákte
longrai má á kándi kilkil.
5 Má i kamu liu main i naul bim, gamáte
rusan tar gam suri mur i kamu nemnem
sang má gamá lu kipi tara lalain táit gam
lu nem on. Pákánbung na up bing sara gam
ái Káláu ákte lala pátum, mái sár kápgamte
hol suri, wa kamu tu tabar apakta pas gam
sang.
6 Marán pákán gam lu wás pisra palai
bos kálámul má up bing di mul, ái rung
erei kápte di long te sápkin má káp kándi
te rakrakai mul suri panpan kalar di.

4:7: Epe 6:12 **4:8:** Ais 1:16; Skr 1:3; Mal 3:7 **4:10:** Iop 5:11; 1Pe 5:6 **4:12:** Rom 2:1, 14:4 **4:13:** Luk 12:18-20 **4:14:** Sak 39:5, 11; Kis 27:1 **4:17:** Luk 12:47 **5:2:** Mat 6:19 **5:4:** Nag 24:14-15 **5:5:** Luk 16:25

Gita kis pau pang i pákánbung na kaleng ái Konom

7 Rang buhang, ngo taun minái na
tapam hut si gam, a kuluk ngo gama lu kis
pau pasi nák pang i pákánbung na kaleng
ái Konom. Gam talas ngo tám himhimna
a soi balbal i kán pokon, ái a lu kis monai
bungán ráin suri apakta pasi balbal, má ák
lu kis monai mul i bungán nas suri ák daki
kán balbal nák matuk kuluk. Má ngo ákte
matuk má i kán balbal, ki erár má nák ili
kán balbal.
8 Má á gam mul gama kis pau má
gamák tur dik kabin pátum má na purut
ái Konom.
9 Rang buhang, koion sang gama ngurn-
gurngur arliu i gam. Ngo gama longoi
ngorer, ki á gam sang gama tur i nagogon.
Ái Káláu Tám Nagogon, erei sár i mátán sál
ái.
10 Rang buhang, gama hol páptai bos tám
worwor tus til hirá, ái rung di lu arbin mai
ngisán ái Konom. Di lu áslai rangrangas,
mái sár di lu bál konmi sang. Má á di á
kángit tohtohpas suri gita mur on.
11 Má gam talas ngo git lu parai ur si di
ái rung di tur dik má kápte di lu puplir,
di tuan kuluk pala. Gamáte lu longrai má
á pukpuksa sur Iop. Páksiai ngo a áslai
lala rangrangas, mái sár a tungai ruruna
pagas i Káláu, ki git mákái ngo namur a
asosah on ái Konom mái Iop a tuan kuluk
pala. Tili tohtohpas minái a atalsa git ngo
ái Konom a káng mai armámna sang.

Koion gama oror suri adikái worwor

12 Rang buhang, iau ri suri mul ngo ina
parai lala támin táit suri kamu worwor,
má a ngoromin. Koion sang gama oror
suri adikái kamu worwor. Koion sang
gama oror mai naul bát ngo naul bim ngo
mam te táit mul. Gama tu parai sár i támin.
Ngo una longoi táit, ki una mángát sár
ngo, “Áá, ina longoi.” Má ngo káp una
te longoi táit, una arkawar sár ngo, “Auh,
kápte sang ina longoi.” Má i pákánbung
gam parai táit, koion gama oror turán na
mák arat gam i nagogon namur.

Sung káián bos tám nokwan a mon i rakrakai on

13 Má ngádáh, tekes tili gam a áslai
toltolom taun? Ki na sung Káláu suri kán
artangan. Ngádáh, tekes tili gam a áslai
laes? Ki páksiai nák saksak án parpara
agas ur si Káláu.
14 Má ngo tekes tili gam a sasam, ki na
kilkila pasi bos tátáil án lotu dák sung kári.
Má ngo da sung kári, da sámri mul mai wel
i rakrakai án ngisán ái Konom.
15 Má ngo da sung má dik ruruna i
rakrakai káián ái Konom, ki kálámul er a
sasam, ái Konom na aliu pasi. Má ngo kán
sasam a káplabin tili kán sápkin, ki ái Káláu
na pah palai kán sápkin.
16 Pasi á ngorer gam keskeskes gama
lu aposoi kamu tan sápkin tatalen arliu i
gam, má gamák lu sung mul sur gam arliu,
suri ái Káláu nák aliu pas gam. Kabin
sung káián bos tám nokwan a mon i kán
rakrakai mák tapam hut i lain wán til on.
17 Ái Elaisa a kálámul sár ngoromin i git.
A tungai rakrakai mai sung suri ráin ngo
koion na hus, má ráin kápate husni bim
arwat mai atul má tigán á bet.
18 Má namur ák bali sung mul suri ráin
ngo na hus, má ráin ák husni bim má bos
aun táit áng kopkom kaleng mul.
19-20 Má rang buhang, kes mul á támin
táit iau ri suri ngo gama hol páptai, a
ngoromin. Ngo tekes tili gam ákte han
pas alari sál a nokwan má kes ák lam
kalengnai uri liu, koner a lam kalengnai
kálámul tili angagur án sál erei, na saras
pasi tili hiru áklis má kán marán sápkin na
pah.

5:7: Nag 11:14; Ier 5:24 **5:8:** Rom 13:11-12; 1Pe 4:7 **5:11:** Kal 34:6; Iop 1:21-22, 2:10; Sak 103:8 **5:12:** Mat 5:34-37 **5:14:** Mar 6:13 **5:15:** Mat 17:18-20 **5:17:** 1Ka 17:1, 18:1 **5:18:** 1Ka 18:42-45 **5:19-20:** Kis 10:12; Gal 6:1; 1Pe 4:8

Mulán buk a le on ái PETERO

Worwor táil

Ái Petero ái koner a kalik án aratintin si Iesu, má a le i kán buk minái tiladi 'Babilon' (1Pe 5:13). Te di hol on ngo ái Petero a kis anang Babilon muswan i balis á Mesapotamiá. Te di hol on ngo ái Petero a utngi ngorer i kesá worwor artálár uri kesá sápkin malar, má a kis á Rom ngo Ierusalem ngo kesá malar á Aigipto. A tarwai buk minái uri narsá di á bos tám ruruna dikte tam sara uri bos kuir (1:1) má a mon i tan taun i liu kán tan tám ruruna. Ái Petero a nem i arakrakai i bos tám ruruna er tan sápkin kálámul di lala abilbilingna di (1:6, 2:18-25, 3:13-17, 4:12-19). Ái Petero a parai ngo arabilbiling minái a tapam hut suri tohoi kángit ruruna má inngasi ngo a támin (1:6-7). On á buk minái, ái Petero a abálsai kángit hol ngo ái Iesu a puski rangrangas mul ngorer, má a tungai mur i lain tatalen sang. Má a inau i git suri gita lu mur i lain tatalen káián ái Iesu (2:21-24, 3:18), koner na kaleng sur git (1:3-5, 1:13, 4:7). Git á matananu muswan si Káláu (2:9-10), má ngorer a kuluk ngo gita liu ngorer mai lain tatalen i katbán tan arabilbiling, má gita lu tur dik mai kángit ruruna. Ái á káplabin ái Petero ák le i buk minái.

1 Á iau Petero, iau apostolo si Iesu Karisito, iau le i pákán ram minái uri narsá gam á matananu ái Káláu ákte ilwa pas gam ur káián. Má káksiai ngo gam páng main i naul bim, gam kis án asir on á naul bim, má gamá tam kis arsagil uri tan balis á Pontás má Galatiá má Kapadosia, má gam mul er gam kis i balis á Esiá má Bitinia.

2 Hirá sang ái Káláu Kák git ákte mánán i gam má ákte ilwa pas gam ur káián ngorer i kán holhol. Má ák tari him singin Tanián a Pilpil suri ngo na timan pas gam uri kán matananu sang, pasi gamák lu taram i Iesu Karisito má dárán na siu apilpil pas gam.

Iau sung ngo artangan má bál matau er a tari ái Káláu si gam na lu pakpakta hanhan i gam.

Bos tám ruruna da atur páptai wán kándi ruruna

3 Parpara agas ur si Káláu, koner a Káláu káián kángit Konom Iesu Karisito má a Kákán mul. Kabin ái Káláu a aptur kalengna Iesu Karisito tili minat, pasi ák arwat suri na tari si git á hutngin liu. A longoi ngorer kabin i kán tilik armámna uri narsá git. Má inái git má káng mai ngangai, má ngangai erei kápnate mat.

4 Má kabin i ngangai erei, git má talas ngo gita kipi á alal án arasosah er a ke-bepta páksi ái Káláu imi bát ur káián kán matananu. Bos arasosah minái ákte obop kelkelengnai imi bát ur kamu, má kápate lu rah, má na pilpil pagas, má na ekesi alal pagas.

5 Kabin i kamu ruruna i Karisito, ái Káláu ák lain bálbálken i gam mai kán rakrakai nák han pang i pákánbung ngo araliu na hau kunlán. Araliu minái ái Káláu ákte eran páksi má na inngasi i áwáwatin pákánbung.

6 Má inái gam lala laes suri á tan táit minái. Má a támin mul ngo onin gam áslai besang i tinang kabin gam lu arsuar mai marán taun, mái sár taun minái kápnate kis ák dol.

7 Taun minái a hut suri tohoi kamu ruruna, mái Káláu a lu tohoi kamu ruruna ngorer i tan kálámul di lu tohoi gol. Káksiai ngo gol kápate lu kis áklis, a tuan songap i mátán gol uri narsán tan kálámul, má ngorer di lu tohoi i kámnah. Di lu oboi i kámnah suri os sarai dur til on má suri kámnah na inngas tari gol muswan. Mái sár kamu ruruna a tuan lala támin táit alari gol uri mátán ái Káláu, má ngorer mul ái Káláu a lu tohoi kamu ruruna i kámnah. Kámnah erei, wa tan taun gam lu arsuar mai. Taun minái a hut suri tohoi kamu ruruna má os sarai tan táit er kápate pilpil suri nák tur talas ngo kamu ruruna a muswan. Má ngo kamu ruruna a tur muswan pagas uri mátán ái Káláu, ki ái Káláu na durki ngis gam má nák para

1:2: Rom 8:29; 2Te 2:13 **1:4:** Kol 1:12 **1:5:** Ioa 10:28, 17:11 **1:6:** Iak 1:2; 1Pe 5:10 **1:7:** Kis 17:3; Skr 13:9; Mal 3:3; Iak 1:3

agas gam i pákánbung na kaleng ái Iesu Karisito.
8 Kápgamte mák Iesu, mái sár ái á sepen nit gam. Káksiai ngo kápgamte arwat suri mákái mai mát gam, ái sár gam ruruna on, má ngorer gamá káng mai gasgas. Gasgas erei ái á wán i kamu ararguna tiklik mam Iesu, má a tuan kuluk taladeng má kápte a arwat ngo gama pálási mai worwor.
9 Kabin gam ruruna i Iesu, gamá atur páptai wán kamu ruruna, má wán kamu ruruna ái á araliu si Káláu uri narsá gam.
10 Má suri araliu minái, tan tám worwor tus til hirá di lain serser kabin. Bos tám worwor tus erei di worwor suri araliu er ái Káláu na tangan gam mai.
11 Tanián ái Karisito a kis i tan tám worwor tus, má Tanián a worwor taru ngo ái Karisito er Mesaia na mulán áslai besang i rangrangas, má namur náng kipi tilik minmáir. Bos tám worwor tus di nem suri da mánán i pákánbung táit minái na tapam hut on má ngádáh na tapam hut ngoi.
12 Ái Káláu a inngas tari singin bos tám worwor tus á worwor talas minái di arbin mai, kápte di parai suri na tangan di sang i kándi pákánbung. Di parai suri akulukna gam. Tan arbin talas erei di inngas tari suri tangan gam i tan pákánbung onin má. Má táit dikte parai, gamáte longrai si rung di arbin mai lain arbin uri narsá gam. Má pákánbung di arbin talas mai, Tanián a Pilpil a porta i di, má Tanián a Pilpil minái ákte tarwa palai ái Káláu tilami bát. Má bos táit minái, bos angelo sang dik nem ngo da lain talas ur on.

Na pilpil i ninsin i gam

13 Kabin i kamu ngangai ngorer, gama eran i kamu holhol má gamáng kátlán timani kamu láklák suri koion gama pur kaleng uri tatalen án holhol sirereh. Gama atri kamu ngangai i araliu erei na tari si gam ái Káláu i áwáwatin pákánbung er ái Iesu Karisito na tur soura on.
14 Tungu be gam ngul uri lain arbin, ngorer kamu sápkin nemnem a kátlán i kamu liu. Mái sár onin gam ngorer i tan gengen kalik er di nem suri taram i Káláu, má ngorer koion gama káksiai kamu torahin nemnem suri náng kátlán kalengnai kamu liu.
15 Ái Káláu koner a kilkila pas gam, ái a pilpil áklis. Ngorer gama mur i kemen suri gamák nokwan pagas i bos táit no gama longoi.
16 Pákánbung gama longoi ngorer, gama long artálár pasi pinpidan er a parai ái Káláu ngoromin,

“Na pilpil i ninsin i gam
ngorer i ninsing a pilpil.”

17 Gam lu sung ur si Káláu má gamá lu utngi ngo, “Kakang.” Mái sár a kuluk ngo gama hol páptai ngo ái Káláu er a kák gam a tám nagogon mul, má a lu nagogon i bos kálámul no, má a lu mur i kes sár á sál mai kán nagogon. Má ngorer i pákánbung kamu tu kis án asir be main i naul bim, gama rusan kunlai kamu liu uri narsán mai bunbun má gamák lu rumrum on.
18 Gam mánán on ngo tungu rang kámpup i gam dikte káik uri bál gam má gamá ruruna i tan táit er, má kamu ruruna má kamu liu a tu wáráh sár. Má gamáte talas má ngo ái Káláu ákte hul asengsegeng pas gam alari matngan liu erei. Mái sár kápate hul pas gam mai táit ngoro gol má pirán tabal er a lu bokoh pas. Kápte.
19 Ái Káláu a hul pas gam mai lengwen táit a tuan alal, wa dárán ái Iesu. Má dár minái a lala pakta i mátán. Ái Karisito a ngoro kesá sipsip di osmapak mai, a kápte te gilah gilah i páplun má kápte te sasam on.
20 I pákánbung kápate aksimi be i naul matmatngan pokon, ái Káláu ákte hol páksi ngo ái Iesu na tangan gam, mái sár ái Iesu kápate hut melek i pákánbung erei. Auh, a hut soura i pákánbung minái suri tangan gam.
21 Ái Karisito a tangan gam má gamá ruruna i Káláu. Ái ái koner a aptur kalengna Karisito tili minat mák sángwái urami kiskis pakta. Má ngorer kamu

1:8: Ioa 20:29; 2Ko 5:7 **1:10:** Mat 13:16-17 **1:11:** Sak 22; Ais 53; Luk 24:26-27 **1:14:** Rom 12:2; Epe 2:3, 4:17-18 **1:16:** Him 11:44-45; Mat 5:48 **1:17:** Rom 2:11; Apa 2:23 **1:19:** Apo 20:28; Eba 9:12-14 **1:20:** Epe 1:4; 2Ti 1:9-10 **1:21:** Ioa 14:6; Rom 5:1-2

ruruna má kamu ngangai a kis pagas i Káláu.
22 Gamáte taram i lain arbin, má ngorer gamáte guran palai dur tili kamu liu, pasi onin gamá arwat suri mámnai rang táir i gam er bos tám ruruna ngorer gam lu mámnai rang tuá gam sang. Má ngorer a kuluk ngo gama lu armámna bia arliu i gam mai kunlán bál gam.
23 Gama lu armámna ngorer kabin ái Kák gam a ahutngin pasi kamu liu ngorer i hutngin balbal tili num. Mái sár á gam sang kápte gam tapam hut tili támin balbal til main i naul bim er na bokoh pas. Kápte. Gam tapam hut tili támin balbal a apuar pasi sang ái Káláu má na kis áklis. Támin balbal minái, ái á pinpidan si Káláu er a ekesi liu pagas má a lu tur áklis.
24 Worwor minái a támin kabin i pinpidan si Káláu a parai ngoromin,
"Matananu no di ngoro ur,
má kándi lain kis a ngorer mul i sián ur.
Ur a lu marang,
ki ák lu pur pas i sián.
25 Mái sár pinpidan si Káláu
kápte a lu bokoh pas,
a lu ekesi kis áklis."
Má pinpidan minái, ái á lain arbin di lu arbin mai uri narsá gam.

2

1 Má kabin gam mánán i armámna arliu i gam ngorer, ki a kuluk suri gama gagas palai sápkin nemnem suri long bengtai tur gam, má tatalen án angagur, má toltolom tatalen kán tám tuar. Má gamák hol palai toltolom bálsák má toltolom worwor sáksák uri kálámul.
2-3 Pinpidan a parai ngo ái Konom a tám armámna, má á gam sang gamáte mák ilmi uri kamu liu á kán armámna. Gengen kalik a lu tang suri sus si mámán. Má suir susun ái mámán a tángni ák sangsangar i kán pakta. Má á gam, gama rakrakai mai kon suri má tangsi pinpidan si Káláu, kabin pinpidan si Káláu a ngorer i suir sus na tángni taniá gam. Má i pákánbung gama longrai má gamá mur arwat pasi, na tángni kamu ruruna nák matuk má nák hau kunlán uri narsán ái Káláu.

Liuán hat má matananu a ilwa pasi ái Káláu

4 Gama tungai han uri narsán ái Karisito er Mesaia. I worwor si Káláu hirá sang a parai sur Mesaia ngo ái á liuán hat. Ái rung di lu lotu uri narsán angagur án káláu, di lu longoi kándi rumán osmapak mai hat bia sár. Mái sár ái Káláu a longoi kán rumán osmapak mai liuán hat, má ái Iesu Karisito á mulán hat si di no. Tan kálámul di ilwa palai á hat erei ngorer i hat bia sár. Mái sár hat er di ilwa palai a tuan alal uri mátán ái Káláu, má ngorer ák ilwa pasi suri longoi kán rumán osmapak on.
5 Má á gam mul á bos liuán hat er Tanián a Pilpil a him mai suri longoi kán rumán osmapak ái Káláu. Má á gam gama lu him on ngorer i kán tan tám osmapak er a lu tari osmapak án tanián uri narsán. Má ái Káláu na sormángát pasi á matngan osmapak ngorer kabin i Iesu Karisito.
6 A ngorer a parai i Buk Tabu ngo,
"Mákái be! Iakte obop páksi i malar á Saion á hat.
Hat erei a tuan alal uri matang má iakte ilwa pasi,
má ái ákte kis ngoro pálkibán á rumán osmapak iau longoi.
Mái koner a atri kán ruruna on á hat erei,
ái kápnate tabureng i bál."
7 Má á gam er gam ruruna, gam mákái hat er ngo a tuan alal. Má sur di ái rung kápte di ruruna, pinpidan a parai uri di ngoromin,
"Hat erei bos tám long rum di pukpukwai,
mái sár ái Káláu a aksimi hat erei suri áng kábutkis si di no á tan hat."
8 Má pinpidan a parai mul ngoromin,
"Má hat er a kis i katbán sál,
má matananu di lu tutkum on má dik lu pur."
Di lu tutkum on kabin di tánlak suri ruruna má mur i pinpidan si Káláu, má ngorer dik long artálár i holhol a eran on uri di.

1:22: Ioa 13:34; Rom 12:10 **1:24:** Ais 40:6-8 **2:1:** Epe 4:22; Iak 1:21 **2:2-3:** Sak 34:8 **2:5:** Epe 2:21-22; Apa 1:6 **2:6:** Ais 28:16; Epe 2:20 **2:7:** Sak 118:22 **2:8:** Ais 8:14 **2:9:** Nag 7:6, 14:2; Ais 9:2; Apo 26:18; Epe 5:8

9 Mái sár á gam gam á kabinhun ái
Káláu ákte ilwa pasi, má ák obop gam
ngorer i boh tám osmapak káián ái Káláu
kángit kabisit, má áng kára pas gam uri
kán matananu sang. Ái Káláu ái koner a
kilkila pas gam tili kuron mák aksim gam
i kán lain talas, má ák aksim gam gamá
hut ngorer suri gama arbin talas suri tan
lalain táit ákte longoi.
10 A támin ngo hirá kápgamte matananu
si Káláu, mái sár onin gamáte kán
matananu má. Tungu kápgamte áslai
armámna si Káláu. Ái sár onin má, gam
kis imi katbán kán armámna.
11 Lain rang buhang, iakte utung gam
ngo gam á bos asir on á naul bim. Má
kabin gam asir ngorer, inái iak ngángsa
gam suri koion gama tar gam uri nemnem
káián kápán páplun suri náng kátlán i gam.
Bos nemnem erei a ngoro kurtara a lu
arup imi bál gam.
12 Ngorer koion gama mur i bos nem-
nem erei, ái sár gama mur i lain tatalen.
Te kápdite ruruna da atiutiu gam ngo gam
longoi sápkin. Mái sár da lu mákái mul
i lain tatalen gama longoi, pasi dák ilang
kaleng má dák parpara agas uri narsán ái
Káláu i pákánbung na tapam hut on.

Gama rusan tar gam uri lalin rung di kátlán i gam

13 A ngoro nemnem si Káláu suri gama
rusan tar gam uri lalin i rung a mon i kándi
nokwan suri kátlán main i bim. Ngorer
gama rusan tar gam uri lalin kabisit koner
a kipi kiskis án tátáil kándi no,
14 má gama rusan tar gam mul uri lalin
bos kálámul di kipi nokwan singin kabisit
suri táilnai matananu i keskeskesá balis.
Tan kálámul er, a tarwa pala di á kabisit
suri arangrangas i rung di lu longoi sápkin
má suri para agas rung er di lu longoi
tatalen a nokwan.
15 A támin ngo tan kálámul di ngul sur
Káláu da para sáksákna gam. Mái sár kán
nemnem ái Káláu suri gama liu namurwai
bos lain tatalen erei iakte parai si gam,
suri kamu lain tatalen na tur kári kándi
worwor kabin kándi worwor na kápte te
támin.
16 Gama liu ngorer i kálámul a sen-
gsegeng, mái sár koion gama hol on ngo
a kuluk ngo gama longoi sápkin kabin i
kamu arasengsegeng ngorer. Kápte. Gam
sengsegeng suri gama liu ngorer i bos
toptop si Káláu.
17 Má gama lu rumrum i bos kálámul
no. Bos tám ruruna di ngoro rang tuá gam
sang, má ngorer gama lu armámna arliu
i gam. Gama lu bunbun sur Káláu, má
gamák lu tari kamu rumrum uri narsán
kamu kabisit.

Gam á bos toptop gama lu muswan uri bos táit no

18 Gam á bos tám toptop, gama lu rusan
tar gam uri lalin kamu tan konom kabin
i kamu rumrum uri narsán ái Káláu. Má
kápte gama lu long masiknai uri narsán
konom er a lu kuluk mam gam mák lu
abálbál pas gam. Gama longoi mul uri
narsán konom er a lu sák mam gam.
19 Te á pákán gama lu áslai rangrangas
suri táit á gam sang kápgamte longoi. Kán
nemnem ái Káláu ngo gama tu pau pasi má
gama lu tur dik i katbán bos rangrangas
erei. Ngo gama kebeptai nemnem si
Káláu má gama lu pau pasi bos rangrangas
ngorer, ái Káláu na gas i bál mam gam.
20 Ngo gam pau pasi rangrangas di lon-
goi narsá gam suri táit gam longoi kápate
nokwan, ki da para agas gam? Kápte. Mái
sár ngo gam pau pasi rangrangas di longoi
mam gam suri táit a kuluk gam longoi,
matngan tatalen ngorer na agasgas pasi
bál ái Káláu.
21 Ái Káláu ákte kilkila pas gam suri
gama mur i matngan liu ngorer. Ái
Karisito a áslai rangrangas sur gam mák
inngasi kán liu ngorer i tohtohpas suri
gama mur i kemen.
22 A ngorer i pinpidan a parai suri
ngoromin,
“Kápate longoi sápkin,
má kápte di longra te angagur a so tili
ngudun.”

2:10: Ose 2:23 **2:11:** Gal 5:17, 24 **2:12:** Mat 5:16 **2:13:** Tit 3:1 **2:15:** 1Pe 3:16 **2:17:** Rom 12:10 **2:18:** Epe 6:5 **2:20:** 1Pe 3:14, 17 **2:21:** Mat 16:24; Ioa 13:15 **2:22:** Ais 53:9 **2:23:** Ais 53:7; 1Pe 3:9

23 Pákánbung di lápkai tan sápkin worwor
ur on, kápate kosoi. Má pákánbung di
arangrangas on, kápate abunbun di mam
te worwor. Ái sár a tu rusan tari sang uri
limán ái Koner a lu nokwan i kán nagogon.
24 Ái Karisito sang a pusak pasi kángit
sápkin mai kápán páplun máng kipi uri
kubau kus má dik up bingi iatung. A lon-
goi ngorer má ák saras pas git tili rakrakai
kán sápkin suri giták liu namurwai nem-
nem si Káláu. Má gitá sengsegeng i wán
kán rangrangas. 25 Tungu gam ngoro tan
sipsip kápte kák di má dik han benget,
mái sár onin gamáte kaleng uri narsán tám
olololh sipsip, koner a kebepta kulukna
gam.

3

Worwor án inau uri narsán rung di kila

1 Má sur gam á tan wák gam kila, gama
lu rusan tar gam uri lalin kamu tan pup,
suri ngo te tili di kápte di ruruna i pinp-
idan, páksiai ngo kápte gam worwor mam
di sur Karisito, da mákái sár i kamu lain
tatalen ki nák talka pas di má dák hol
kaleng gut.
2 Áá, da hol kaleng gut kabin da mákái
uri gam á kamu lain tatalen gam longoi
mai kunlán bál gam má gamá lu inngasi
kamu rumrum uri narsá di má uri narsá
Káláu.
3 Koion gama lala hol suri merei kápán
páplun i gam mai tatalen án mermer nih
má mermer mai gol má mai tara lalain
sepen kaen a lala pakta i mátán.
4 Ái sár a kuluk ngo gama hol apakta
pasi mermer án tanián, má gamák merei
ninsin i gam mai, má mermer erei ngorer
i tatalen án agengen pas gam má na lu
siaroh pagas i bál gam. Ái á matngan
mermer kápte a lu bokoh pas má a lala
támin táit uri mátán ái Káláu.
5 Bos lalain wák til hirá er di atri kándi
ruruna i Káláu, di lu rusan tar di sang uri
lalin kándi tan pup, má ngorer di lu mer di
ngoi.
6 Ái Sara a ngorer mul, a lu taram i
Abaram má ák mur i kándi tatalen án
rumrum tili pákánbung er mák utung kán
pup mai “Kang konom”. Pákánbung gam
longoi tatalen a nokwan má pákánbung
kápgamte páksiai mátut áng kátlán i gam,
ki a ngoro gam mur i kemen ái Sara.
7 Má sur gam á tan káláu er gam kila,
gama lu timani kamu tan wák mai tatalen
án rumrum, kabin gam talas ngo kápán
páplun kamu tan wák kápate rakrakai
ngorer i kápán páplun i gam á tan káláu.
Má gama lu inngasi kamu rumrum uri
narsá di, kabin gaur no ái kam wák gaur
arwat i mátán ái Káláu ngorer gaur no
gaura otoi á artabar si Káláu, wa liu
muswan er a kis áklis. Gama longoi ngorer
mai kamu wák suri kápte kesi táit na tur
kári kamu sung.

Gama lu artangan arliu i gam

8 Má inái ina arahi kak mudán worwor
minái mai parai ngoromin ur si gam no.
Na siaroh i kamu kiskis talum. Má ngo
tekesi tur gam a mon i kán taun, matngan
ásásla ngádáh a áslai kabin i taun er, gam
mul gama puski ásásla erei tiklik mai. Má
gama lu mámnai rang táir i gam er bos tám
ruruna ngorer gam lu mámnai rang tuá
gam sang. Má gama lu armámna arliu i
gam. Ngorer ngo tekes a mon i kán sáhár,
ki gama lu tángni suri kán sáhár. Má gama
agengen tar gam arliu i gam.
9 Ngo tekes a sák mam gam, koion gama
kosoi mai sápkin uri narsán. Má ngo kes
a ot bilingna gam, koion gama kosoi mai
worwor sáksák uri narsán. Ái sár gama hol
palai kán sápkin má gamák sung Káláu suri
nák asosah on, kabin ái Káláu ákte kilkila
pas gam suri gama longoi ngorer pasi ái
nák asosah i gam.
10 Kabin pinpidan si Káláu a parai ngo,

“Ái koner a nem suri na gas i bál má a nem
i otoi lain liu mul,
ki na olololh timani kermen suri
ngorer kápnate parai sápkin,
má koion na páksiai kápán ngudun
nák parai angagur.
11 Kálámul er na su bahin uri sápkin má nák
lu longoi lain tatalen masik,

2:24: Ais 53:5-6; Rom 6:11 **2:25:** Ese 34:5-6; Mat 9:36; Ioa 10:14; Eba 13:20-21 **3:1:** Epe 5:22 **3:3:** 1Ti 2:9
3:6: Tgk 18:12 **3:7:** Epe 5:25 **3:10:** Sak 34:12-16

má na lu ser suri sál án arabálbál arliu
má nák tiptipar namurwai mai
kunlán bál.
12 Kabin ái Konom a lu mákmák kalar di á
bos tám nokwan,
má a lu paupau alongra suri kándi
sung.
Mái sár ái Káláu kápate lu mákmák sur
rung di lu ngákngák."

Gama áslai rangrangas

13-14 Má te tili gam, a muswan ngo gama áslai rangrangas kabin gam lu mur i tatalen a nokwan. Má ngo gama áslai matngan rangrangas ngorer, gam tuan kuluk pala. Má ngo a lala bop i bál gam suri long masiknai tatalen a kuluk, páksiai ngo te da bálmam gam, kápdate arwat suri ekesi asáksákna gam má gamák ekesi mosrah turán kamu ruruna. Pinpidan a parai ngo,
"Koion gama mata rung erei di nem suri
tari rangrangas si gam.
Koion gama bulat."
15 Mái sár mai kunlán bál gam, gama obop Karisito nák pakta ami kamu liu má ái na kamu Konom. Páksiai ngo matngan pákánbung ngádáh na tapam hut si gam, gama lu eran pagas suri atalsai kamu ngangai má kamu ruruna i Karisito. Gama lu worwor uri narsá di mai tatalen án arabálbál má mai tatalen án rumrum.
16 Má gama ololoh suri bál gam na pilpil pagas i mátán ái Káláu. Gama longoi ngorer suri ngo te da ot bilingna gam suri kamu lain tatalen kabin gam ruruna i Karisito, ki dák rumrum kunán i pákánbung er da mák ilmi ngo dikte para sáksákna gam.
17 Ngo kán nemnem ái Káláu er gamá áslai rangrangas suri tatalen a nokwan gam longoi, matngan rangrangas erei a kuluk si diar á rangrangas suri longoi sápkin.

18 Gama mák Karisito. Ái á kono a nokwan kápate longoi sápkin tatalen, mái sár a mat sur rung di lu longoi sápkin tatalen. A mat kes sár á kepwen pákán suri akusak git uri narsán ái Káláu. Bos kálámul di up bingi kápán páplun ák mat, má i tanián a tari liu singin ái Káláu ák liu onin.
19 Má kabin tanián a liu ngorer, ák han uri narsán bos tanián er di kis án kamkabat má ák arbin narsá di.
20 Bos tanián minái, taniá di á tan kálámul er di liu i bet si Noa. Á di ái rung di ngákngák i Káláu. I pákánbung ái Noa kán tu longoi be i kán mon, ái Káláu a kis pau mona di suri da hol kaleng, mái sár kápte di hol kaleng. Má ngorer kápte di marán er di liu. Dihat tara wal sár er dihat sol uri mon má dihat má liu i taul tibin.
21 Má tas er a tibin, ái á mámáhat uri arsiu, má arsiu ái á mámáhat uri araliu onin. Má gamá liu onin kabin i apaptur kaleng si Iesu Karisito. Sálán á arsiu kápte ngo suri siu palai dur tili kápán páplun i gam. Kápte. Ái sár pákánbung gam kipi arsiu, a ngoro gam longoi kamu oror ur si Káláu ngo gam á rang táir muswan ái Karisito, má oror erei gam longoi mai kamu holhol a muswan má kápte angagur on.
22 Ái Iesu Karisito ákte tapam urami bát má ákte kis má i kán kiskis pakta i balsán mingin ái Káláu. Má bos angelo, má bos matngan tanián er a lu kátlán onin i pákánbung án kuron, má bos tanián mul a mon i kándi rakrakai, ái Káláu ákte rusan tar di no uri lalin kán rakrakai ái Karisito.

4

Artur kalar suri tan sápkin tatalen

1 Ái Karisito a áslai rangrangas i kápán páplun sur git. Má ngorer gama eran i kamu hol mai matngan holhol erei si Karisito, káplabin gam mul gama áslai rangrangas i kápán páplun i gam ngorer sár ái Karisito a kipi. Gama eran ngorer kabin ái koner ákte áslai rangrangas i kápán páplun, sápkin tatalen kápate kátlán mul.
2 Pasi á ngorer kápte a tiptipar namurwai sápkin nemnem án kápán páplun i pákánbung minái kán tu liu be main i naul bim. Ái sár a liu namurwai nemnem si Káláu.
3 Kabin ákte dol má pákánbung gam lu longoi bos tatalen er di lu mur on ái rung kápte di ruruna i Káláu. Áá, gamáte

3:13-14: Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pe 2:20, 4:14 **3:16:** 1Pe 2:12 **3:20:** Tgk 6–7 **4:1:** Rom 6:2, 7 **4:3:** Epe 2:2-3

lala mur i tatalen án ararit sara, má kon suri longoi sápkin, má balbal bau mai dan rakrakai, má toltolom tatalen a aptur tili ngin tiklik ngorer i bau má wakwak tangrai malar. Má gamá lu su bah gam uri nagogon si Káláu má gamá lu lotu uri narsán angagur án káláu. Inái má ákte arwat má tatalen ngorer!

4 Hirá be, á iáu tiklik mai rang turam gam lu longoi bos tatalen minái. Mái sár inái má, kápte má u lu longoi, pasi rang tárim dik sodar má ngátngát sálán ngo kápte u lu mur i di suri toltol má káptábun á kátlán timani kándi liu. Di mákái ngorer ki dik lápkai toltolom sápkin worwor uri iáu.

5 Mái sár á di da sámtur be i mátán táil i tám nagogon suri dák para talsai bos tatalen di longoi. Tám nagogon minái ákte eran suri nagogon i rung dikte mat mái rung di liu.

6 Pasi á ngorer ák han ái Iesu Karisito ák arbin mai lain arbin narsá di ái rung dikte mat. Kándi minat a ngoro minat káián matananu no, kápán páplun i di a mat. Mái sár ái Karisito a arbin talas mai lain arbin uri narsá di suri taniá di nák liu ngorer ái Káláu a liu ngoi.

Gita him kuluk mai artabar ákte tari si git ái Káláu

7 Mái sár pátum má á arahrahi á bos táit no. Má pasi á ngorer gama kátlán timani kamu holhol má kamu láklák suri ngorer gamák sung.

8 Táit a lala támin si di no ngo gama lu armámna arliu i gam mai kunlán bál gam, kabin ngo gama lu mámnai rang táir i gam er bos tám ruruna, ki a ngoro gamáte eran má suri hol palai kándi bos sápkin di longoi uri narsá gam.

9 Má koion gama lu ngurngurngur i pákánbung gam lu árár pas gam arliu i kamu tan rum, ái sár gama lu árár pas gam mai lain bál gam sang.

10 Keskeskes i gam ákte mon i kán artabar ái Káláu ákte tari singin, má ngorer na lu tángni bos tám ruruna mai. Ái na lain him mai artabar erei ngorer i lain toptop si Káláu a lu muswan mai kán him.

11 Ngo ái Káláu ákte tari singin á artabar suri para talsai pinpidan si Káláu i mátán matananu, ki nák lu worwor ngorer i kesá kálámul a akaungán i midán ái Káláu. Ngo ái Káláu ákte tari singin á artabar suri tángni tan kálámul, ki na lu tangan di sang mai rakrakai ákte tari singin ái Káláu. Na lu longoi ngorer suri tan kálámul dák para agas Káláu kabin suri bos táit a longoi má kabin kán tatalen a para inngas tari ngo ái káián ái Iesu Karisito. Parpara agas ur si Iesu Karisito koner a pakpakta sorliu áklis má a mon i kán rakrakai! A támin!

Gama parmat suri rangrangas gam kipi

12 Lain rang buhang, onin gam áslai marán tilik taun. Bos taun minái a ngoro kámnah a tun gam má ák tohoi kamu ruruna ngorer i gol di lu sawi i kámnah suri ser pasi ngo a gol muswan. Koion gama sodar suri bos taun minái, kápte ngo a hutngin táit.

13 Pákánbung gam áslai rangrangas ngorer, ki gamáte puski te rangrangas tiklik mam Karisito er ái sang ákte áslai. Ngorer koion gama sodar. Ái sár gama parmat suri, pasi namur gama lala parmat taladeng i pákánbung ngo minmáir i Karisito na tur talas.

14 Má i pákánbung bos kálámul di ot bilingna gam kabin gam káián ái Karisito, gam tuan kuluk pala. Pákánbung er ngo di ot bilingna gam, gama talas ngo Tanián ái Káláu ákte tapam hut tiklik mai minmáir má ák lu kis i gam.

15 Ái rung er di lu longoi sápkin tatalen ngorer i up bing kálámul má siksikip má long te matngan tatalen a sápkin má sol-solta di uri táit kán lite, di áslai rangrangas suri kándi bos tatalen ngorer, má a kuluk suri dik lu rumrum kunán. Má gam, koion gama mur i di má kipi matngan rangrangas ngorer.

16 Má ngo gam áslai rangrangas kabin gam mur i Karisito, ái á lain táit má koion gama rumrum kunán. Gama para agas

4:5: Apo 10:42 **4:7:** Rom 13:11-12 **4:8:** 1Pe 1:22 **4:9:** Eba 13:2 **4:10:** Rom 12:6-8 **4:13:** Apo 5:41; Iak 1:2; 1Pe 1:6-7 **4:14:** 1Pe 2:20

Káláu suri di utung gam ngo gam rang táir
ái Karisito.
17 Ákte pátum má pákánbung suri ái
Káláu na nagogon i matananu, má na
tangkabin nagogon i kán matananu er di
lu lotu uri narsán. Má ngo na nagogon i
git er git rang buhán ái Káláu, ki na tuan
rangrang ur si rung kápte di ruruna i lain
arbin si Káláu.
18 A parai i pinpidan ngoromin,
"Ngo bos tám nokwan kándi tu áslai rangrangas
i pákánbung di kis monai kándi araliu náng kunlán be,
ki ái rung di su bah di uri Káláu,
á di káp sang da mákái á araliu."
19 Má ngorer ái rung di áslai rangrangas
kabin kán nemnem ái Káláu sur di ngo na
ngorer, a kuluk ngo da tungai longoi lain
tatalen uri narsán tan lite má dák rusan
tar di uri limán ái Koner a aksim di má ái
a lu muswan suri mur arwat pasi kán oror.

5

Gam á bos tátáil gama lain ololoh i numán sipsip si Káláu

1 Má inái iau worwor ur si gam á tan
tátáil kán bos tám ruruna. Á iau sang iau
mákái mai matang á rangrangas a kipi ái
Karisito má iak arbin talas ur on. Má á
iau tiklik mam gam gita kipi minmáir i git
er a tuan alal ngorer i minmáir i Karisito
i pákánbung na tur soura. Á iau mul kesá
tátáil, má kak arngángsa uri narsá gam á
bos tátáil a ngoromin.
2 Ái Káláu ákte tari ur si gam á numán
matananu, ngorer gama lain tátáil kándi.
Gama lain mákmák kalar di ngorer i lain
tám ololoh sipsip a lu mákmák kári kán
numán sipsip. Koion gama longoi him
minái kabin ngo kamu talar sár, ái sár
gama longoi kabin gam bál tar gam suri
longoi. Sál minái a nem on ái Káláu. Koion
gama longoi kabin gam nem i pirán tabal,
ái sár na bop i bál gam suri tángni kamu
numán matananu.
3 Koion gama hol apakta pas gam
má gamák nagogon rakrakai i numán
matananu er ái Káláu ákte rusan tar di uri
lim gam, ái sár á gam gama lain tohtohpas
ur si di má dák mur i gam.
4 Má á gam á bos tátáil, a mon mul á
kamu tátáil, má ái ái Karisito sang. Má i
pákánbung na tur soura on, na tari kamu
lain arsupan er kápate lu bokoh pas.

Gama tur dik má tur palai kamu kurtara

5 Má sur gam á tan hutngin tur, gama
lu rusan tar gam uri narsán rung di tátáil.
Má gam no á bos tám ruruna gama lu
agengen pas gam má gamák ngorer i tám
toptop bia uri narsá gam arliu. Gama
longoi ngorer kabin pinpidan a parai ngo
"Ái Káláu a lu su bahin uri rung di lu apakta pas di,
má ák lu tangan pas rung di lu agengen pas di sang."
6 Má pasi á ngorer, gama lu agengen pas
gam sang uri lalin rakrakai án limán ái
Káláu er a lu ololoh i gam. Gama lon-
goi ngorer suri ái na apakta pas gam i
pákánbung a arwat mai kán nemnem sang.
7 Áá, gama lu rusan tar gam ngorer má
gamák lu tari kamu taun ur si Koner a lu
lala hol i gam mák lu ololoh i gam.
8 Na talas i kamu hol má gamák
márásngin pagas. Gama lu longoi ngorer
kabin kamu kurtara ái Satan kán tu bat-
batam kursál suri bos tám ruruna, ngo na
long sáksáknai kándi ruruna ngorer i laion
kán tu batbatam tangrai bos arlih má kán
tu ser sur te kálámul ngo na an di.
9 Gama tur pala Satan má gamák tur dik
mai kamu ruruna, kabin gam talas ngo
rang táir i gam er bos tám ruruna min i
naul matmatngan pokon, á di mul di áslai
matngan rangrangas ngorer i gam.
10 Mái sár ái Káláu a Káláu án artangan
ákáklis, má kabin gam patap i Karisito,
áng kilkila pas gam uri lolon minmáir má
gamá kis áklis i narsán. Gama han sang
urami narsán, mái sár gama mulán áslai
rangrangas besang i án mudán pákánbung
main i bim. Má i katbán kamu rangrangas,
ái sang na akuluk kalengna gam má nák

4:18: Kis 11:31 **5:2:** Ioa 21:15-17; Apo 20:28 **5:3:** 2Ko 1:24; Pil 3:17; Tit 2:7 **5:5:** Kis 3:34; Epe 5:21; Iak 4:6
5:6: Mat 23:12; Luk 14:11; Iak 4:10 **5:7:** Mat 6:25-30 **5:8:** 1Te 5:6 **5:9:** Epe 6:11-13; Iak 4:7

arakrakai i gam má nák tangan gam má gamák tur dik.
11 Káián á rakrakai er kápnate rah! A támin!

Arahrahi worwor

12 Ái Sailas a tangan iau i le i pákán ram minái ur main narsá gam. Ái á kesá tuá git má iau talas ngo ái a arwat suri gama ruruna on. Iau le i mudán worwor min suri arakrakai i gam. Iau para atalsai si gam ngo pinpidan minái iau sir páptai, ái á artangan muswan si Káláu uri narsá gam. Gama pámpur rakrakai on.
13 Bos tám ruruna minái Babilon ái Káláu ákte ilwa pas di mul ngorer i gam, di tarwai kándi árár uratung narsá gam. Mái Marko koner a ngoro natung muswan, ái mul a árár pas gam.
14 Gama lu árár arliu pas gam mai armámna ngorer i aratuán má arakukun i Karisito.
Iau sung ngo gam no gam kes mam Karisito, ái Káláu na asosah i gam mai bál matau.

5:12: Apo 12:2, 25, 13:13, 15:22, 37-40 **5:13:** Apo 12:2; 2Ti 4:11

Áruán buk a le on ái PETERO

Worwor táil

Marán angagur án tám aratintin di lu long sáksáknai bos tám ruruna mai kándi sápkin tatalen má mai kándi angagur. Ái Petero a akeng i tan tám ruruna ngo da ololoh kuluk suri tan sápkin kálámul da káp lam bengta di (2Pe 2:1-22). Ái Petero a inau i di suri da mur i lain tatalen masik sár namurwai nemnem si Káláu (1:3-11). A mánán ngo pátum má kán minat (1:12-15), má ák abálsa di ngo lain arbin er dikte kipi a muswan, má ngo ái Karisito na kaleng mul. Midán ái Káláu ami pungpung (Mar 9:2-8) má worwor taru káián bos tám worwor tus a atumran ngo na kaleng (2Pe 1:16-21). Má ngorer bos tám ruruna koion da engenges sur rung er di parai ngo kápnate kaleng ái Karisito (3:3-7). Da kis monai kán purpurut (3:8-15) mai pilpil án tatalen, má da ololoh kuluk suri bos angagur án tám aratintin (3:14-18). Má erei á káplabin er ák le i buk minái ái Petero.

1 Á iau Saimon Petero iau le i pákán ram minái uratung narsá gam. Iau á apostolo si Iesu Karisito má á iau á kán toptop, iau lu longoi kán him a tari singing. Iau le i pákán ram minái má iak tarwai ur si gam erei gam ruruna i Iesu Karisito ngorer sár mul á gim er gim ruruna on. Kángit ruruna ngorer ái Káláu ákte tari si git er git nokwan i mátán kabin i táit a longoi ái Iesu Karisito. Ái á kángit Káláu má kángit Tám Araliu.

2 Iau sung ngo artangan má bál matau na ur kamu ákáklis, má na lu pakpakta hanhan mul kabin i kamu mánán sur Káláu mái Iesu kángit Konom.

Gita liu namurwai nemnem si Káláu

3 Ái Káláu a kilkila pas git suri gita kis i lolon kán kiskis má lain ninsin, má ák tangan git suri gitá mánán i Káláu. Má kabin git mánán on ngorer, ái Iesu ák tabar git mai bos táit no er na tangan git suri giták liu namurwai nemnem si Káláu. A longoi ngoromin mai kán tilik rakrakai sang.

4 Má kabin i kán kiskis má lain ninsin, ái Káláu ák oror ngo na lain long kulukna git mai tara lalain táit er a oror pagas mai. A oror ngorer, má a muswan ngo na long artálár on suri gamák sengsegeng. Má kabin gam sengsegeng ngorer, sápkin nemnem káián naul bim er a lu long bengtai kálámul, ái kápnate long bengta gam, má ninsin i gam na lu ngorer i ninsin ái Káláu sang.

5 Áá, ái Káláu ákte long noi bos alal án táit minái sur git. Má ngorer gama lala songsong suri gama bontai kamu ruruna mai lain tatalen ur singin lite. Má kamu lain tatalen, gama pam talmi mai kamu mánán i nemnem si Káláu.

6 Má kamu mánán i nemnem si Káláu, gama paptauni mai kátlán kalengnai kamu liu. Má turán tatalen án kátlán kalengnai kamu liu, gama top on mul i kamu tur dik i katbán bos artohtoh. Má kamu tatalen án tur dik, gamák obop tikliknai mai tatalen án mur i nemnem si Káláu.

7 Má uri turán tatalen án mur i nemnem si Káláu, gama pam tikliknai mai tatalen án armámna arliu i gam á bos tám ruruna. Má tatalen án armámna arliu i gam, gama top arsaktai mai tatalen án armámna uri narsán matananu no.

8 Ngo ninsi gam a inngas tari bos matngan tatalen ngorer má dák lu pakpakta hanhan, ki gama mánán muswan i Iesu Karisito er kángit Konom. Má pasi á ngorer, gamák lain toptop káián ái Karisito má kamu liu na oboi lain wán.

9 Mái sár ngo tám ruruna kápate liu namurwai sál erei, ái a ngoro rau ngo a ngoro kálámul kápate mákmák ur tepák. A ngoro a hol sirereh i kán liu ngo ákte arkeles kabin ái Káláu ákte hol palai kán sápkin.

10 Rang buhang, gama lu lala kákir suri mur i tan lalain sál minái. Ngo gama longoi ngorer, ki gam inngas tar gam ur singin tan lite ngo a támin muswan ngo ái Káláu ákte ilwa pas gam má ákte kilkila pas gam uri kán matananu. Má á gam

1:6: Gal 5:22-23

sang mul gama mánán pasi ngorer. Má ngo gam mur arwat pasi tan lalain sál minái, káp gama te tápsang alar Karisito,
11 má ái Káláu na tari nokwan si gam suri gamák sol uri lolsit si kángit Konom má Tám Araliu ái Iesu Karisito, má gama kis tiklik mai iatung i pokon er na kátlán ákáklis.

Ái Petero a nem on ngo da hol páptai bos táit min a le on

12 Iau mánán ngo gam talas ur on á bos táit minái má gamá ruruna tumran i muswan án aratintin erei gamáte kipi. Mái sár ina lu balbal abálsa gam mul.
13-14 Iau mánán ngo pátum má ina obop palai kápán páplun i iau kabin ái Konom Iesu Karisito ákte parai singing. Má ngorer i pákánbung minái iau liu be, iau hol on ngo a nokwan singing suri ina apturi kamu holhol má abálsa gam mul suri bos táit minái.
15 Má iau him rakrakai suri ngorer gamák hol páptai tan táit minái namurwai pákánbung ngo ina bokoh pas tili liu minái.
16 I pákánbung gim bit gam suri rakrakai má purpurut káián ái kángit Konom Iesu Karisito, kápte gim lu mur i pukpuksa erei tan kálámul di lu poklah pasi sár. Auh, kápte. Á gim sang gim mákái mai mát gim á talsán minmáir má gimá bit gam on.
17 Ái Káláu er Kákán ákte apakta pasi má ák tátngai ngisán urami i pákánbung a sosih i kaungán ái Káláu Tám Pulpulus Tánráu mák parai ngo, "Minái á natung, kang Kalik alal. Iau laes suri, má balang a kuluk mai."
18 Á gim sang gim longrai kaungán a sosih tilami bát i pákánbung gim kis tiklik mai ami pungpung káián ái Káláu.
19 Gim mákái ngorer pasi ák tumran muswan i kángim hol ngo worwor kán bos tám worwor tus a támin muswan. Gama lain longra pasi má kebeptai má na ngoro talas a talápár i kuron, má na tungai talápár ák lu han pang i ngahwán kábungbung i pákánbung ái Karisito na kaleng. I bung erei, talsán ái Karisito sang na atalsai kamu hol ngorer i mátál án arasa a atalsai naul matmatngan pokon.
20-21 Mái sár lala támin táit ngo gama talas suri táit minái. Bos worwor er i Buk Tabu tan tám worwor tus di tok páptai, kápate hut tili kándi holhol sang. Ái sár Tanián a Pilpil a táilna di, ngorer bos worwor di parai má le on, a tari ái Káláu sang si di. Má kápte kes na talas ur on á kandi bos worwor erei ngo ái Káláu kápate tángni.

2

Bos angagur án tám aratintin má kándi tatalen

1 Hirá sang a mon á bos angagur án tám worwor tus di liu i katbán matananu si Káláu. Má na mon mul i bos angagur án tám aratintin i katbán i gam. Da parai ngo aratintin muswan á di parai, mái sár da parai angagur. Kándi angagur án aratintin na tok sáksáknai bál di ái rung di ruruna i kándi angagur. Bos tám angagur án aratintin minái, káksiai ngo ái Iesu ákte asengsegeng pas di, mái sár na laklak i kándi hol suri utung Iesu ngo kándi Konom, má dák lu aratintin kodong má parai worwor ngoromin ngo, "Gama taram i Iesu ngo kápte, a kuluk sár." Má káp melek má, ái Káláu nák long sáksákna di.
2 Marán te tám ruruna da mur i bos angagur án tám aratintin má dák mur i kesá matngan durwán tatalen sár di lu longoi. Mái rung kápte di ruruna, da mákái ngorer má dák para sáksáknai pinpidan si Káláu.
3 Bos tám aratintin minái da lala kon suri marán táit má dák agur gam mai tan pukpuksa er a tikbut pas tili kándi holhol sár má kápate támin. Da longoi ngoromin suri gamák supan di mai tan táit er di nem on. Mái sár tungu sang ái Káláu ákte atri nagogon uri di mák hol páksi ngo na amosrah i di. Ái Káláu kápate boptin, ákte eran pagas má na amosrah i di sang ngorer ákte parai.
4 Mákái! Ái Káláu kápate tu mákmák palai á sápkin tatalen káián bos angelo er

1:13-14: Ioa 21:18-19; 2Ko 5:1 **1:16:** Mat 17:1-5 **1:17:** Mat 17:5 **1:20-21:** 2Ti 3:16; 1Pe 1:11-12 **2:1:** Mat 24:11; Iut 4 **2:4:** Iut 6

di ngákngák on. Auh, kápte. A kabat di mák lápka di uri pokon án hiru áklis, pokon a lala kuron taladeng. Má kándi tu kis án kamkabat nák han pang i pákánbung ái Káláu na nagogon i di.

5 Ngorer mul ái Káláu kápate tu gerger palai sápkin káián matananu i bet si Noa. Matananu minái di su bah di uri Káláu, má ngorer ái Káláu ák tarwai lala tibin uri di má di no ding kong. Mái sár ái Káláu a aliu Noa mam kán wák má atul i natun káláu mái kánditul atul i wák. Dihat tara wal sár dihat liu i tilik tibin erei. Ái Káláu a aliu pas di kabin ái Noa a lu arbin ur singin matananu ngo da mur i sál a nokwan káián ái Káláu.

6 Má a ngoi mul suri aru malar Sodom má Gomora. Ái Káláu kápate mákmák palai sápkin tatalen káián matananu. Kabin di longoi sápkin tatalen, ái Káláu ák nagogon i di má ák amosrah i matananu turán kándi aru malar mai kámnah mák tu lu kis i iahiahwán i di. Minái a tohtohpas má arapisla ur singin tan kálámul er di mur i kándi sápkin nemnem ngo da ngoi.

7 Mái sár kes sár á kálámul a kis á Sodom a tám nokwan, ngisán ái Lot, má a lala sák i bál suri matananu á Sodom kápdite taram i Káláu má dik tungai longoi toltolom durwán tatalen. Ngorer ái Káláu a aliwi má kápate mat i kámnah.

8 Tám nokwan erei a kis i katbán bos sápkin kálámul, má i bosbos bung no a lu mákái sápkin ninsi di mák lu longrai kándi bos sangnán worwor mák tuan lala sák i bál suri.

9 Má kabin ái Káláu ákte longoi ngorer tungu, a talas ngo a mánán ngádáh na saras pas di ngoi á tan kálámul di liu namurwai kán nemnem. Má onin mul na saras pas rung di lu taram on i pákánbung di áslai artohtoh. Má a talas mul ngo ái Káláu a lu arangrangas i di á bos sápkin kálámul onin nák han pang i pákánbung na supan di mai rangrangas ákáklis er na nagogon i matananu no.

10 Áá, ái Káláu na arangrangas i matananu no di lu hol páksi sápkin ami bál di, mái sár na lala arangrangas i rung di lala ngákngák taladeng. Ái rung minái di tungai long artálár i durwán nemnem káián kándi torahin holhol má dik lu abulbul suri da rusan tar di má náng kátlán i di ái Káláu.

Bos angagur án tám aratintin minái di lu padang, má dik lu hol apakta pas di sang, má kápte di lu rumrum i rung a mon i kándi rakrakai imuni armongoh. Bos tám aratintin er káp kándi te mátut má dik lu sápkai bos sápkin worwor uri rung a mon i kándi rakrakai.

11 Di bos tilik ngul! Mákái bos angelo, di lala rakrakai sorliwi tan angagur án tám aratintin erei. Mái sár boh angelo kápdite para sáksákna rung a mon i kándi rakrakai imuni armongoh i pákánbung di tur tiklik i mátán táil ái Konom.

12 Mái sár bos tám aratintin minái, a káp kándi te lain hol, ái sár di mur i dánih kápán páplun i di a parai ngo da longoi. Di ngoro tan rokoi er di liu ngorer má bos kálámul dik lu up bing di uri namnam. Ái rung minái di lu ot bilingnai táit kápdite talas ur on. Ái Káláu na amosrah i di ngorer i kálámul a sá bingi rokoi.

13 Bos angagur án tám aratintin minái da áslai rangrangas kabin di arangrangas i tan lite. Á di di lu parmat ngo di lu agur gam. Pákánbung ngo gam namnam tiklik mam di, ki dik lu lala dungi bál di mai namnam má dan i mátán táil i gam no. Kápte di lu monai kuron suri long punmai kandi sápkin tatalen, ái sár di lu lala parmat mai kándi tan sápkin tatalen i mátán matamata, má ngorer dik long bengtai ngis gam má dik tari rumrum si gam mul.

14 Di lu tari kándi kunlán liu suri araturán sara mai tan wák, má kápte di lu ting mai longoi sápkin. Di lu totor pasi bos tám ruruna erei kápate matuk be i kándi ruruna má dik lu tor di suri longoi sápkin ngorer i di di lu longoi. Di lala kámlemen suri agur pasi pirán tabal má minsik singin tan lite. Má kabin i tan sápkin táit di lu longoi, ái Káláu na nagogon i di má nák tur pala di tili mátán táil.

2:5: Tgk 6–8; 2Pe 3:6 **2:6:** Tgk 19:24; Iut 7 **2:7:** Tgk 19:1-16 **2:10:** Iut 7-8, 16 **2:11:** Iut 9 **2:12:** Iut 10 **2:15:** Lál 22:7; Iut 11; Apa 2:14

15 Dikte teleh alari sál a nokwan má dik
han pas suri mur i sál a mur on ái Balam
natun ái Beor. Kán liu ái Balam a kis i
pirán tabal pasi ák bál tari sang suri longoi
sápkin má náng kip pirán tabal til on.
16 Mái sár ái Káláu a tur kári kán tám
worwor tus ngoromin. Dongki á kesi
ololas káp a tini wor, mái sár kán dongki
ái Balam a worwor ngorer i kálámul má a
wor rakrakai uri Balam. Má i sál erei ái
Káláu a tur kári kán tám worwor tus má
kápate longoi ngul án tatalen.

17 Bos angagur án tám aratintin minái
di lu parai ngo da tángni ruruna kán
matananu, má dák arwat suri mur i nem-
nem káián ái Káláu. Mái sár kápdite longoi
ngorer. Kándi worwor a wáin ngorer i
mátán dan tan kálámul di han suri utwai
má kápte te dan on. Má a ngorer mul i
kumlán mehmeh a kihnga sarai á kihkih
má kápte a hus i ráin til on. Má pasi á
ngorer ái Káláu ák eran i pokon a tuan
kuron suri da han ur on má dák áslai
rangrangas áklis ái.
18 Ngus di a káng mai worwor án apakta
pas di sang, má a tu páhngán á kándi
worwor. Mái sár di lu talka pas rung a
pail be i kándi ruruna má di lu parai si di
ngo a arwat suri da mur i bos nemnem án
kápán páplun i di. Ái rung minái di hutngin
ruruna, tungu sár di táu alar rung di lu
mur i sápkin tatalen má ngorer kápdite
lala talas be.
19 Bos angagur án tám aratintin erei
di atintini tan kálámul ngo di sengsegeng
suri da longoi te matngan dánih di nem
suri longoi. Mái sár á di sang kápdite
sengsegeng. Á di di tan toptop kán sápkin
tatalen, má kándi sápkin sál di mur on a
kátlán i di. Iau utung di ngo di tám toptop
kabin kurbin di lu parai á tan kálámul
ngoromin, “Kálámul a toptop káián táit er
a kátlán i kán holhol.”
20 Bos angagur án tám aratintin minái
di táu alari durwán sápkin tatalen án naul
bim tungu má dik mánán i Iesu Karisito
kángit Konom má Tám Araliu. Má namur
ngo di bali kai kaleng mul i durwán tatalen
án naul bim má áng kátlán kalengna di, ki
dikte lu toptop kán durwán tatalen mul.
Keskam si di kabin tungu be i pákánbung
kápte di mánán sur Karisito, a támin ngo
da áslai rangrangas, ái sár onin kándi
rangrangas na lala pakta taladeng.
21 Ngo káp da han te mánán i tatalen a
nokwan er a nem on ái Káláu, da han kipi
rangrangas suri kándi bos sápkin. Mái sár
kabin dikte kipi aratintin suri nemnem si
Káláu má dikte mur on, má onin dik su bah
di ur on, kándi rangrangas na lala pakta
taladeng sang.
22 Git lu longrai aru arabitbit er a para
ngoromin, “Pap ngo ákte kákáik, ki áng
kaleng mul suri ani káikán,” má “Bor ngo
ákte siusiu i dan a pilpil, ki áng kaleng
mul suri pelpel i polos.” Arabitbit minái
a támin uri tan angagur án tám aratintin,
kándi tatalen a inngas tari ngo di ngorer.

3

Elkalengleng káián Konom a tumran

1 Lain rang buhang, iakte le i kesi pákán
ram tungu ur si gam má inái iak le mul
i áruán pákán ram ur si gam. I aru no
á pákán ram minái, iau abálsa gam suri
bos táit gamáte mánán on, suri ngo i
pákánbung gam bálsa pasi táit iau parai ur
si gam, na tangan gam suri gamák lain hol
kuluk.
2 Iau nem suri gama hol páptai pinpidan
si Káláu er kán bos tám worwor tus di
arbin talas mai tungu. Má iak nem on mul
ngo gama hol páptai tan aratintin káián ái
kángit Konom má Tám Araliu er gim á bos
apostolo gim asali ur si gam.
3 Tilik lala támin táit iau nem on suri
gama talas ur on a ngoromin. I tan
áwáwatin bung minái i pákánbung ái
Karisito kápate kaleng be, da hut á tan
kálámul er da lu tartar retret mam gam,
ái rung er di murmur sár i kándi sápkin
holhol. Da lu tartar retret mai kamu
ruruna
4 má dák parai ngo, “Koner si Karisito
a oror ngo na kaleng mul. Erei, aiá má
ái? Kápnate kaleng gut, be? Ái rung er
di mulán ruruna i Karisito dikte mat pas,

2:16: Lál 22:28-35 **2:17:** Iut 12-13 **2:20:** Mat 12:45 **2:21:** Luk 12:47-48 **2:22:** Kis 26:11 **3:2:** Iut 17
3:3: 1Ti 4:1; Iut 18 **3:4:** Mat 24:48

má kápte a lu kaleng be. Tan táit no a kis pagas sang ngorer tili tangkabin i akaksim ák han pang onin.”

5 Di parai ngorer, mái sár kápte di nem suri lain hol tangrai be i tan táit a longoi ái Káláu, má ngorer dik tu hol sirereh on. Hirá sang ái Káláu a worwor má ák tam purwai dan uri aru á kuir on, má iatung i katbán ák mon i armongoh. Má namur ák apáng pasi bim ák tapam hut tili katbán dan i lalin armongoh.

6 Má namur ák him mai dan má dan ák alámán i naul bim, má bos táit no di liu on dik mosrah i tibin.

7 Má i kán worwor sár mul ái Káláu ák sokopta páksi armongoh má naul bim áng kis pagas onin git má mákái, suri namur na os sarai mai kámnah. A sokopta pagas diar nák han pang i bung ngo na nagogon i bos kálámul má nák amosrahi rung kápdite rusan tar di uri lalin, ki nák os palai armongoh má naul bim.

8 Lain rang buhang, pákánbung gam hol tangrai oror káián ái Konom ngo na kaleng, koion gama ráwái táit minái. Kán holhol ái Káláu kápate ngoro kángit holhol má kápate wásái bung ngoro git lu wás bung. I kán holhol, kesá bung a arwat mai kesá arip á bet, má kesá arip á bet a arwat mai kes sár á bung.

9 Te di hol on ngo a ninis ái Káláu suri long artálár pasi kán oror. Mái sár kápate támin. Ái Káláu na long artálár pasi sang i kán oror. Ái sár inái a kis pau monai tan kálámul kabin kápate nem suri tekesá kálámul na ekesi hiru i pokon án hiru áklis. Kápte. A nem i tan kálámul no suri da hol kaleng má dák tapriu suri.

10 Áá, a mákmák ngoro bung si Konom a ninis, mái sár na hut sang. Má na hut asodar ngorer i tám siksikip. I pákánbung erei, armongoh na pugur má nák bokoh pas, má tilik málmálas na tun amosrahi tan kalkuir akaksim, má naul bim na pah turán tan táit no di liu on.

11 A muswan ngo bos táit no na mosrah ngorer. Má pasi á ngorer gama matngan kálámul ngádáh? A kuluk ngo kamu tatalen na pilpil áklis pagas má gamák liu ngorer i tan kálámul er dikte tar kunlai bál di ur si Káláu.

12 Gama lala kákir má mákmák kursál suri bung káián ái Káláu ngo na hut, má gama him rakrakai suri nák hut melek. I bung erei, ái Káláu na tun amosrahi armongoh mai kámnah, má málmálas til on na tuni bos kalkuir akaksim nák tu dan má.

13 Áá, armongoh má naul bim diara bokoh pas ngorer, ái sár ái Káláu ákte oror ngo na aksimi hutngin armongoh má hutngin naul bim. Má on á pákánbung erei, matananu da lu mur i kán nemnem masik ái Káláu. Min á tan táit git mákmák kursál suri.

14 Má ngorer, lain rang buhang, kabin gam lala manman suri bos táit minái, má i pákánbung gam tungai manman suri, gama lala rakrakai suri ái Káláu kápnate ser pas te sápkin er i gam. Ái sár gama him rakrakai suri gama pilpil pagas má gamáng kis án matau mam Káláu.

15 Gama mák ilmi ngo ái Konom a kis pau, má a kis pau ngorer suri bos kálámul dák hol kaleng má nák aliu pas di. Gam mánán i lain buh git ái Paulo. Ái mul a le ur si gam suri tan táit minái iau le on ur si gam. Ái a le i bos táit minái mai polon á hol a tari singin ái Káláu.

16 Ái Paulo a parai mul á tan táit minái i kán tan pákán ram no a le on. Mái sár te táit a le on a tuan rakrakai suri da talas ur on, má ngorer ái rung di ngul uri sálán á midán ái Káláu má kápate matuk i kándi ruruna, ki dik lu gau arisai aratintin si Paulo ngorer di lu gau arisai te aratintin mul si Káláu er i Buk Tabu. Má kabin di gau arisai ngorer, ki a ngoro di eran i sál di uri hiru áklis.

17 Lain rang buhang, gamáte talas suri táit minái. Má ngorer gama ololoh suri bos angagur án tám aratintin da káp lam bengta gam mai kándi angagur án aratintin. Ngo gama longra pas di, ki gama pur pas má kápte má gama ruruna tumran i muswan án aratintin erei gamáte kipi.

3:5: Tgk 1:6-9 **3:6:** Tgk 7:11; 2Pe 2:5 **3:8:** Sak 90:4 **3:9:** Aba 2:3; 1Ti 2:4 **3:10:** Mat 24:29, 35; Luk 12:39; 1Te 5:2 **3:13:** Ais 65:17, 66:22; Apa 21:1, 27 **3:15:** Rom 2:4 **3:17:** Mar 13:33; 1Ko 10:12

18 Ái sár gama las i matngan tatalen er
a gas i bál suri ái kángit Konom má kángit
Tám Araliu Iesu Karisito. Ngo gama longoi
ngorer, ki kán artangan uri narsá gam
má kamu mánán sur Karisito mul na lu
marmaras hanhan. Gita tari ur singin á
parpara agas onin má ákáklis! A támin.

Mulán buk a le on ái IOANES

Worwor táil

Ioanes er kalik án aratintin si Iesu má namur a apostolo, ái a le i atul á buk minái git utngi ngo Mulán Ioanes má Áruán Ioanes má Átuil Ioanes. Marán worwor on á buk minái 1 Ioanes a arwat mai te worwor a kis i Lain Arbin er a le on. Marán bos tám mánán di hol on ngo ái Ioanes a kis adi Esiá i pákánbung a le i buk minái. Ái Ioanes a nem i akeng i bos tám ruruna suri tan angagur án tám aratintin (1Io 2:26) er di lu parai ngo tan táit git lu mákái main i naul bim a sápkin no má ngo kápán páplun i git a sápkin, mái sár ngo taniá git a kuluk sár. Má ngorer dik lu parai mul ngo kápte a támin táit ngo gita longoi sápkin tatalen mai kápán páplun i git. Má dik lu parai ngo tanián ái Karisito a han pas táil alari kápán páplun má namur ák mat. Má dik lu parai mul ngo ái Iesu kápte ngo a kálámul muswan ngoro git. Mái sár ái Ioanes ák lala puai kándi matngan holhol ngorer. Ák parai ngo git longoi sápkin, má ngorer git má te ngákngák i nagogon si Káláu (3:4). Má ák parai ngo ái rung er di rang natun muswan ái Káláu, kápdite lu balbal longoi sápkin (2:28–3:10). Ái Ioanes a lala nem ngo gita lu ararguna mam Iesu má mam Kákán, má ngo gita lu kis i talas. Má káplabin ái Ioanes ák le i buk minái a ngoromin, ngo bos tám ruruna da lu kis pagas i talas (1:5-7). Kápte kes a arwat ngo na parai ngo a ruruna i Karisito, mái sár kán tu mur sang i bos sápkin tatalen tili kuron. Ái sár ái sinih a lu mur i pinpidan si Káláu, ái a lu kes mam Káláu má a lu kis mam Káláu (3:24). Má támin táit ur on á pinpidan si Káláu a ngoromin: gita ruruna i ngisán ái Natun má gita lu armámna arliu i git (3:23). Ái Ioanes a nem ngo gita talas ngo ái Iesu (1:1, 4:2-3) ái á Mesaia (koner di utngi mul ngo Karisito, 2:22, 5:1), má ái Natun ái Káláu (2:23, 3:23, 4:14-15, 5:5-13, 5:20), má ái sang a mat sur git ngo na aliu git (5:4-8). Ioanes a nem ngo gita lain talas sang ngo gitáte otoi á liu muswan er a kis áklis er ngo gitáte ruruna sár i Natun ái Káláu (5:13). Má a akeng i git mul suri bos tanián, ngo koion gita ruruna i di no, mái sár gita tohtohoi suri gita mák tusi ngo Tanián ái Káláu ngo kápte (4:1-3).

Pinpidan án Liu

1 Inái gim arbin narsá gam suri Pinpidan án Liu, ái koner ákte kis til alhirá sang kápte be akaksim. Gimáte longrai á Pinpidan er má gimáte mákái mai mát gim. Áá, gimáte mákái sang má gimáte singli mai lim gim.

2 Pinpidan án Liu a oboi kápán páplun má gimá mákái. Má ngorer gim apapos ur on má gimá para talsai si gam suri á Pinpidan án Liu áklis er tungu sang a kis tiklik mam Káláu Kák git, má namur ák tur soura si gim.

3 Ái ái koner gim mákái má gim longrai, má onin gim para talsa koner si gam mul, suri ngorer gita tukes má gita ararguna tiklik mam Káláu Kák git má mam Natun, ái Iesu Karisito.

4 Má buk minái iau le on uri narsá gam suri na artálár ngo bál git no na káng mai laes.

Kis án ararguna mam Káláu

5 Má minái má arbin gimáte longrai si Iesu Karisito, má onin gim para talsai si gam. A ngoromin. Ái Káláu á talas, má kápate artálár ngo kuron na kis tiklik mai.

6 Ngo git parai ngo git kes mam Káláu má gitá ararguna tiklik mai, mái sár i pákánbung er git mur i tatalen a kuron, ngorer ngus git má ninsi git a aposoi ngo git angagur.

7 Ái sár, ngo gita lu kis i talas ngorer ái Káláu a lu kis pagas i talas, ki ngorer ákte kes i git má gitá ararguna arliu i git, má dárán ái Iesu a lu balbal apilpil pas git alari kángit tan sápkin.

1:1: Ioa 1:1 **1:2:** Ioa 1:14 **1:4:** Ioa 16:24 **1:5:** 1Ti 6:16; Iak 1:17 **1:6:** 1Io 2:4 **1:8:** Sak 32:5; Kis 28:13

8 Má ngo git balbal kalar ngo káp kángit
te sápkin, ngorer git agur git sang, má
támin muswan kápate lu kis i bál git.
9 Ái sár ngo gita para aposoi kángit
sápkin tatalen ur si Káláu, ngorer ái Káláu
na pah palai kángit tan abulbul má nák
timan git alari kángit sápkin, kabin ái
Káláu a lu muswan má a lu longoi a
nokwan.
10 Ngo git parai ngo kápgite longoi
sápkin, ngorer git utung Káláu ngo a tám
angagur, má kán pinpidan ái Káláu kápate
kis i bál git.

2

1 Gam ngoro kang kalilik alal, má ngorer
iau le ur si gam suri tangan gam gama káp
longoi sápkin tatalen. Mái sár ngo tekes na
longoi táit a sák, a mon á kángit kálámul a
lu kis i narsán ái Káláu mák lu wor sur git,
wa ái Iesu Karisito, koner a Tám Nokwan.
2 Ái sang ákte pormi kángit sápkin ák
pah. Má kápate pormi kángit sápkin masik
á git er git ruruna. Auh, táit a longoi a
artálár suri pormi sápkin káián matananu
no on á naul matmatngan pokon.

Rung di mánán muswan i Káláu di lu taram on

3 Gita toh git mai argálta ngoromin.
Ngádáh, git lu taram i pinpidan si Káláu
ngo kápte? Má ngo git lu taram on, erár
gitá mák ilmi ngo git mánán muswan i
Káláu.
4 Ái koner a parai ngo a mánán i Káláu, ái
sár kápate taram i kán pinpidan, kálámul
er a tám angagur má muswan kápate kis
imi bál.
5 Ái sár kálámul er git mákái ngo a lu
taram muswan i pinpidan si Káláu, ái a
inngasi ngo bál a káng mai armámna uri
narsá Káláu. Ngoromin gita mák ilmi ngoi
ngo kálámul a kes mam Káláu:
6 ái koner a parai ngo a kes mam Káláu,
ninsin sang na ngorer i ninsin ái Iesu
Karisito.
7 Má lain rang buhang, iakte parai
si gam ngo ninsin i gam na káng mai
armámna ngorer i ninsin ái Iesu Karisito.
Má arardos min iau le on ur si gam,
kápte ngo hutngin, war torahin sang má
gamáte lala longrai til tungu gam tangk-
abin ruruna. Má torahin arardos min, ái á
pinpidan sár gamáte lu longrai til tungu.
8 Ái sár ái Karisito a bontai ák hutngin
mul. Má git mákái ngo arardos erei a támin
kabin git mákái wán a kip auti ái Karisito
mai lain ninsin. Má ninsin i gam mul a kip
auti lain wán tili arardos erei, má ngorer
kuron a lu pahpah hanhan má talas ák lu
taltalápár hanhan mul.
9 Ái koner a parai ngo a lu kis i talas,
ái sár kán tu mikmikwai táir, kálámul er a
angagur. Kápate kis i talas, kán tu kis sang
i kuron.
10 Mái koner a mámnai rang táir, ái a lu
kis i talas, má kápte kesi táit a sápkin na
lam arongoi.
11 Ái sár koner a lu mikmikwai táir, ái
a lu kis i kuron. Kán tu bibialol sár má
kápate talas suri sál dáh na mur on, kabin
kuron a bohoi mátán mák tu lu subatoh
má.

Rung di mánán muswan i Káláu koion da bes mai táit tili naul bim

12 Gam ngoro kang kalilik alal, má iau
le ur si gam kabin ái Káláu ákte mák
Iesu Karisito er a pormi kamu sápkin, má
ngorer ák pah palai kamu sápkin alar gam.
13 Iau le ur si gam, gam tan matkán
kálámul, kabin gam mánán i Koner ákte
kis til alhirá sang i tangkabin. Má iau le
ur si gam, gam tan kaukak, kabin gamáte
rakrakai sorliu koner si Tám Sápkin.
14 Iau le ur si gam, kang kalilik, kabin
gam mánán muswan i Káláu Kák git. Má
iau le ur si gam á tan matkán kálámul
kabin gam mánán i Koner ákte kis til alhirá
sang i tangkabin. Iau le ur si gam á tan
kaukak kabin taniá gam a rakrakai pagas.
Gam lu kebeptai pinpidan si Káláu erei i
bál gam má gamáte rakrakai sorliu koner
si Tám Sápkin.
15 Koion gama bes mai tan táit tili naul
bim ngo ninsin naul matmatngan pokon.
Ngo kes a lala mámnai naul matmatngan

2:1: Eba 7:25-26 **2:2:** Ioa 1:29; Kol 1:20; 1Io 4:10 **2:5:** Ioa 14:21, 23 **2:7:** Ioa 13:34; 2Io 5-6 **2:8:** Ioa 1:9; Rom 13:12 **2:9:** 1Io 4:20 **2:10:** Rom 14:13 **2:11:** Ioa 12:35 **2:15:** Rom 8:7 **2:16:** Rom 13:14

pokon, kápate artálár mul suri armámna sur Káláu Kák git na kis i bál.
16 Minái á te ninsin naul matmatngan pokon: ngo kálámul a mákái táit má a kon suri, má ngo kálámul a kákir suri tatalen mul kápate nokwan ngo na mur on, má ngo kálámul a apakta pasi sang kabin a konom mai minsik. Tan tatalen minái kápate kopkom tili holhol si Káláu Kák git. A kopkom sang tili holhol káián naul matmatngan pokon.
17 Na pah no i naul matmatngan pokon má tan táit til on mul er matananu di lu kon suri. Ái sár ái koner a lu mur arwat pasi nemnem si Káláu, ái na liu áklis.

Akeng sur rung di kurtara mam Karisito

18 Kang kalilik, ákte páput má á arahrahi! Gamáte longrai ngo na hut ái koner a Kurtara si Karisito. Má inái marán má kurtara si Karisito dikte hut, má ngorer git mák ilmi ngo ákte páput má á arahrahi.
19 Tan kurtara erei, wa tan tám angagur án tám aratintin. Di kusak tiklik mam git má git hol on ngo di rang táir i git muswan. Ái sár namur dik so kaleng alar git, má ngorer git mák ilmi ngo kápdite kes mam git. Ngo da han rang táir i git muswan, kápdate han so alar git ngorer. Mái sár di han alar git suri ngorer na talas ngo kápte kes tili di a rang táir i git.
20 Ái sár á gam, ái Karisito ákte akiláng i gam suri Tanián a Pilpil ák atalsai kamu hol, má ngorer gamáte talas suri táit a támin.
21 Ngádáh, gam hol on ngo iau le ur si gam kabin kápgamte mánán i támin? Auh, kápte! Iau le ur si gam kabin gamáte mánán sang i támin, má gamáte mánán mul ngo kápte kesi angagur a kopkom tili támin.
22 Má ái sinih sang má á bos tám angagur? Di sár ái rung er di pua Iesu ngo kápte ngo Mesaia. Mái sinih kápate ruruna i Káláu diar ái Natun, ái a kurtara si Karisito.
23 Ái rung er di pua pala Natun, a ngoro di pua pala Kákán mul, má ngorer kápdate kis tiklik mai. Ái sár ái sinih a para aposoi kán ruruna i Natun, ái diar kis tiklik ái Káláu má diar ararguna tiklik.
24 Má arbin er gamáte longrai til tungu i tangkabin, a kuluk ngo na ekesi kis narsá gam má gama kebeptai iatung i bál gam. Ngo gama kebeptai arbin er gam longrai, ki ngorer gama kes mam Natun má mam Kákán.
25 Má táit ákte oror mai ur kángit ái Karisito, ái sár á liu muswan a kis áklis.
26 Má inái iau le ur si gam sur rung er di tohoi suri agur gam.
27 Á gam, ái Karisito ákte akiláng i gam suri Tanián a Pilpil ák atalsai kamu hol má ák atintin gam suri tan táit no. Má táit a parai kápte ngo a angagur, wa a támin sang. Má ngorer kápte gam lu sáhár sur tekes bul na lu atintin gam. Gama taram i aratintin káián Tanián, má ngorer gama kes mam Karisito má gamáng kis tiklik mai.
28 Áá, kang kalilik, gama kes mam Karisito má gamáng kis tiklik mai. Gama longoi ngorer suri gita káp mátut má gita káp su kaleng alari mai rumrum i bung na hut on má na tur soura si git.
29 Gam talas ngo ái Karisito a tám nokwan, má a támin muswan mul ngo ái rung di lu murmur i ninsin a nokwan, di á rang natun ái Káláu.

3

Git á rang natun ái Káláu

1 Gita mák ilmi be i lala armámna si Káláu uri narsá git! Ái Káláu ákte lala mámna git er ák utung git mai rang natun, má a támin muswan ngo git rang natun sang ái Káláu. Naul matmatngan pokon kápate mánán i Káláu, má ngorer kápate mánán mul i git git rang natun ái Káláu.
2 Má lain rang buhang, inái gitáte rang natun ái Káláu. Má kápte git mánán be ngo gita ngoro dánih er namur. Ái sár kesá táit git mánán on a ngoromin. I pákánbung ái Karisito na tur soura, ki gita ngoro ái sang kabin gita mákái sang, wa ái muswan sár.

2:17: Mat 7:21 **2:18:** Mat 24:5, 24; 2Io 7 **2:19:** Apo 20:30 **2:20:** 1Ko 2:15; 2Ko 1:21; 2Io 2 **2:22:** 1Io 4:3; 2Io 7 **2:23:** Ioa 5:23; 1Io 4:15, 5:1 **2:27:** Ioa 16:13 **2:29:** 1Io 3:10 **3:1:** Ioa 1:12-13, 16:3 **3:2:** 2Ko 3:18

3 Mái koner a ngangai uri narsán ái Karisito suri táit er na tapam hut singin, ki a lu balbal timani sang suri na pilpil pagas ngorer ái Karisito sang a pilpil.

Rang natun ái Káláu kápdite lu mur i sápkin tatalen

4 Ái sinih a longoi sápkin a ámáris i mátán ái Káláu kabin ákte ngákngák i nagogon si Káláu. Áá, ngákngák ái á nirwán sápkin tatalen.
5 Má gam mánán ngo ái Karisito ákte tapam hut suri pusak pasi kángit sápkin tatalen. Ái sár ái Karisito kápte te sápkin sang a kis on.
6 Má ngorer ái sinih a kes mam Karisito má diará kis tiklik, ái kápate lu balbal longoi sápkin. Ái sár ái koner a lu balbal longoi sápkin, ái kápate mák ilam Karisito má kápate mánán muswan on.
7 Má kang kalilik, gama ololoh i gam na káp agur gam i tekes! Ái koner a murmur i ninsin a nokwan, ái a tám nokwan sang ngorer i Karisito a tám nokwan.
8 Ái sár ái koner a murmur i sápkin ninsin, ái a káián ái Satan, kabin ái Satan a lu balbal longoi sápkin tili tangkabin. Má pasi á ngorer, Natun ái Káláu a tapam hut suri amosrahi him si Satan.
9 Bos kálámul di rang natun ái Káláu kápdite lu balbal longoi sápkin, kabin Tanián a Pilpil ákte soi kotlin i Káláu i bál di, má kotlin er a pakta mák ngoro Káláu sang. Ngorer kápate artálár sur rung er da lu balbal longoi sápkin kabin di lu mur i tatalen si Kák di.
10 Má minái á táit gita mákái suri mák tusi rang natun ái Káláu alari rang natun ái Satan: ái sinih kápate murmur i tatalen a nokwan ngo kápate mámnai táir, ái kápte a natun ái Káláu.

Rang natun ái Káláu di lu armámna arliu i di

11 Má arbin er gamáte longrai til tungu gam tangkabin ruruna a ngoromin: gita lu armámna arliu i git.
12 Koion gita ngoro Kain! Ái Kain a káián ái koner si Tám Sápkin má ák up bingi tuán. Má suri dáh a up bingi tuán? A kabin ninsin no ái Kain a sák, má ninsin ái tuán a nokwan.
13 Koion gama sodar, rang buhang, i pákánbung matananu tili naul matmatngan pokon di mikmikwa gam.
14 Git mánán ngo gitáte han pas alari minat má gitáte kusak uri liu sang. Má git mák ilmi ngo gitáte kusak uri liu kabin git mákái ngo git lu mámnai rang táir i git. Mái koner kápate mánán i armámna, ái kán tu kis besang i pákpák án minat.
15 Kálámul er a lu mikmikwai táir, tatalen er a artálár mai tatalen án up bing kálámul. Má gam gam talas ngo tám up bing kálámul, kápate kis imi bál á liu muswan er a kis áklis.
16 Ái Karisito a obop palai kán liu sur git, má ngorer a inngasi si git á sál án armámna muswan. Má a kuluk ngo git mul gita mur i tatalen si Karisito má gita obop palai kángit liu suri rang táir i git.
17 Ngo kesi kálámul sár kán minsik ákte artálár mai, má a tu mákmákái táir er a sáhár má kápate tángni, ki ngádáh na para ngoi ngo armámna si Káláu a kis i bál?
18 Kang kalilik, koion gita para tari kángit armámna mai worwor a so tili ngus git sár. Ái sár gita artangan mai lim git suri rang táir i git da mákái má dák mák ilmi ngo armámna muswan a kis i bál git.

Rang natun ái Káláu kápdite mátut i mátán ái Káláu

19-20 Ngo gita inngasi kángit armámna mai lim git, gita mák ilmi ngo git lu mur i sál a támin, wa sál sang si Káláu. Má ngorer, káksiai ngo bál git a lu atiutiu git, gita bálbálsa kaleng uri tatalen án armámna git má te lu longoi, má na abálbálái bál git nák matau i narsán ái Káláu. Áá, bál git na lu atiutiu git, mái Káláu kápte. Kángit armámna uri narsá git a gengen. Ái sár ái Káláu a mánán i tan táit no, má kán armámna uri narsá git a lala pakta sorliu.

3:5: Ioa 1:29; 1Pe 2:22-24; 1Io 2:2 **3:8:** Ioa 8:44 **3:9:** 1Io 5:18 **3:11:** Ioa 13:34 **3:12:** Tgk 4:8 **3:13:** Ioa 5:18-19 **3:14:** Ioa 5:24 **3:15:** Apa 21:8 **3:16:** Ioa 13:1; Gal 1:4 **3:17:** Nag 15:7 **3:18:** Iak 2:15-16 **3:21:** Eba 4:16

21 Má ngorer, lain rang buhang, ngo
bál git kápate atiutiu git, ngorer kápnate
mátut á bál git i mátán táil ái Káláu.
22 Má git atur páptai tan táit no git
sungi si Káláu kabin git lu taram i kán tan
arardos má git lu agasgas pasi bál mai tan
táit git longoi.
23 Má minái á arardos ái Káláu a dos i
git suri: gita ruruna i ngisán ái Natun, wa
ái Iesu Karisito sang, má gita lu armámna
arliu i git ngorer ákte para páksi.
24 Mái rung di lu mur i kán arardos di kes
mam Káláu má dik lu kis tiklik mai, mái
Káláu a lu kis tiklik mam di. Má ngoromin
gita mánán ngoi ngo ái Káláu a kis tiklik
mam git: gita mák ilmi ngo ái Káláu ákte
tari Tanián sang si git.

4

*Ngádáh gita mák tusi ngoi á aru mat-
ngan tanián?*

1 Lain rang buhang, koion gama ruruna
i tan kálámul no er di kaiang pasi Tanián ái
Káláu ngo a kis i di. Ái sár gama tohtohoi
tanián erei i di ngo a Tanián ái Káláu
ngo kápte. Gama tohtoh di ngorer kabin
marán i angagur án tám worwor tus di erei
sár má tangrai malar.
2 Má ngoromin gama mánán tusi ngoi
ngo Tanián ái Káláu á erei: ái rung er
di para aposoi kándi ruruna ngo ái Iesu
Karisito a sosih tilami si Káláu mák tar
kápán páplun áng kálámul. Ái rung er,
Tanián ái Káláu a kis i di.
3 Ái sár koner a arkawar ngo Iesu kápate
tar kápán páplun, Tanián ái Káláu kápate
mon on á kálámul er. Má matngan tanián
er a kis on á kálámul er, ái á tanián a
kurtara mam Karisito. Gamáte longrai
ngo matngan tanián er na hut ur main i
naul matmatngan pokon, má inái ákte kis
má.
4 Má gam, kang kalilik, gam káián ái
Káláu, má gamáte rakrakai sorliwi tan
angagur án tám worwor tus. Má suri dáh?
A kabin Tanián er a kis i gam a rakrakai
sorliwi tanián er a kis i rung káián naul
bim.
5 Tan angagur án tám worwor tus er di
káián naul matmatngan pokon, má kándi
aratintin a kopkom tili holhol án naul
matmatngan pokon, má ngorer matananu
tili naul bim di lu alongra suri matngan
worwor di parai.
6 Ái sár á git git káián ái Káláu. Mái sinih
a mánán muswan i Káláu, ái a lu alongra
si git. Má ái koner kápate káián ái Káláu
kápate lu alongra si git. Má ngorer gita
mák ilmi ngoi á Tanián ái Káláu er a lu
inngasi támin sur Káláu alari tanián a lu
apakta pasi worwor a sák. Koner Tanián
muswan ái Káláu a mon on, ái a lu alongra
si git.

*Kabin ái Káláu a armámna, ki gita
armámna arliu i git*

7 Má lain rang buhang, gita lu armámna
arliu i git kabin ái Káláu a káplabin
armámna. Ái sinih a lu armámna, ái á
natun ái Káláu má a mánán muswan i
Káláu.
8 Mái koner kápate lu armámna, kápate
mánán mul i Káláu kabin ái Káláu ái á
armámna.
9 Ái Káláu ákte inngasi kán armámna uri
narsá git er ák tarwa palai kán Kalik alal
ur main i naul bim suri ngorer gita atur
páptai singin á liu muswan er a kis áklis.
10 Má ngoromin á sálán armámna
muswan: kápte ngo git git mámna Káláu,
ái sár ái Káláu sang a mámna git má ák
tarwa pala Natun suri ák pormi kángit
sápkin ák pah.
11 Lain rang buhang, erei á matngan
armámna ái Káláu a lu mámna git mai, má
ngorer a kuluk ngo git gita armámna arliu
i git sang.
12 Kápte kes ákte mák Káláu, mái sár ngo
git armámna arliu i git, ki ái Káláu a kis i git
má kán armámna a táplas mák lu pakpakta
hanhan ami bál git nák matuk.
13 Má ngádáh gita mánán ngoi ngo git
kes mam Káláu má git kis tiklik mai, má
ngo ái a kis tiklik mam git? Gita mánán on

3:23: Ioa 6:29, 13:34 **3:24:** 1Io 4:13 **4:1:** Mat 7:15; 1Te 5:21; 1Io 2:18; 2Io 7 **4:2:** 1Ko 12:3 **4:3:** 1Io 2:18
4:4: Mat 12:29; 1Io 5:4-5 **4:5:** Ioa 8:47, 15:19 **4:9:** Ioa 3:16 **4:10:** Rom 5:8-10; 1Io 2:2 **4:12:** Ioa 1:18
4:13: 2Ko 1:22; 1Io 3:24

ngoromin: gita mák ilmi ngo ái Káláu ákte lu tari Tanián sang si git.

14 Ái Káláu Kák git a tarwai Natun suri na aliu pasi naul matmatngan pokon. Má gim gimáte mákái má gimá lu arbin talas suri i narsá gam.

15 Mái sinih a para aposoi kán ruruna sang ngo ái Iesu a Natun ái Káláu, kálámul er diar tukes ái Káláu má diar kis tiklik.

16 Má git mánán i armámna si Káláu uri narsá git má gitá áslai, má gitá ruruna pagas on.

Ái Káláu ái á armámna. Mái koner a lu mur i tatalen án armámna, ái diar tukes ái Káláu má a kis tiklik mam Káláu má ái Káláu a kis tiklik mai.

17 Kán armámna ái Káláu a táplas mák lu pakpakta hanhan ami bál git suri namur i bungán nagogon, gita tur atu i mátán táil ái Káláu. Áá, gita tur atu ngorer, má kápte gita mátut kabin kángit liu main i bim na káng mai armámna ngorer i kán liu ái Karisito.

18 Armámna má mátut káp diar te lu kis tiklik, kabin ngo kes a káng mai armámna, kápte arliwán mul suri mátut na kis. Ngorer mátut a lu táu alari armámna. Má kálámul a mátut a kabin a konngek ngo ái Káláu na atri rangrangas on suri kán sápkin tatalen, má ngorer mátut a kis iatung i bál. Má kabin mátut a kis, ngorer kápate artálár ngo armámna na káng i bál kálámul er.

19 Git mámna Káláu kabin ái a mulán mámna git sang.

20 Ngo tekes a parai ngo a mámna Káláu, ái sár a lu mikmikwai táir, ái a tám angagur. Ngo a parai ngo kápate mámnai táir er a lu mákái mai mátán, ngádáh má na mámna Káláu ngoi, ái koner kápate artálár ngo na mákái mai mátán?

21 Má minái má arardos ái Karisito ákte tari si git: ái koner a mámna Káláu, ái na mámnai táir mul.

5

Gita rakrakai sorliwi naul matmatngan pokon

1 Ái sinih a ruruna ngo ái Iesu ái á Mesaia, kálámul er ái á natun sang ái Káláu. Mái sinih a mámna Káláu, a lu mámnai mul i rang natun ái Káláu.

2 Má ngo git mámna Káláu má git lu taram i kán pinpidan, ngorer git mák ilmi ngo git lu mámnai mul i rang natun ái Káláu.

3 Ngo a támin ngo kángit armámna sur Káláu a ngorer, ki a sálán ngo gita taram i kán pinpidan, má kán pinpidan kápate lala rakrakai

4 kabin bos rang natun ái Káláu no di artálár suri da rakrakai sorliwi ninsin naul matmatngan pokon. Má minái á táit a paklai ninsin naul matmatngan pokon: wa kángit ruruna sang i Iesu Karisito!

5 Mái sinih a arwat suri na paklai naul matmatngan pokon? Wa kápte kes sang, ái masik sár ái koner a ruruna i Iesu ngo ái Natun ái Káláu!

Apapos sur Iesu Karisito

6 Má inái ina para Iesu Karisito. Ái a hut sosih ur main i naul bim mai aru akiláng suri para talsai si git ngo ái á Natun ái Káláu. Ái Iesu, a siwi mai dan ái Ioanes Tám Arsiu, má namur a sal i dárán. Kápate hut suri arsiu mai dan masik, a hut suri dárán a sal mul. Má Tanián a Pilpil a aposoi táit er kabin ái a lu inngasi támin muswan.

7 Má di tara tul á táit er ditul apapos:

8 ái Tanián má dan má dár. Má ditul no ditul sormángát suri kesá táit sár ngoromin: ái Iesu ái á Natun ái Káláu.

9 Ngo git ruruna i apapos káián kálámul ngo a támin, ngorer koion na ru i kángit hol suri apapos si Káláu. Apapos káián kálámul a támin, mái sár apapos si Káláu a lala támin muswan sang. Ái Káláu ákte apapos sur Natun,

10 mái sinih a ruruna i Natun ái Káláu, ákte atur páptai apapos si Káláu i bál. Mái sár ái koner kápate ruruna i Káláu, ái sang a utung Káláu ngo tám angagur kabin kápate ruruna i apapos er ái Káláu a parai sur Natun.

11 Má kán apapos ái Káláu uri narsá git a ngoromin: ái Káláu ákte tari si git á liu

4:21: Mar 12:29-31 **5:1:** 1Io 4:15 **5:3:** Ioa 14:15, 23-24 **5:6:** Ioa 1:29-34 **5:8:** Ioa 15:26 **5:9:** Ioa 5:32-37 **5:10:** Ioa 5:36-40

muswan er a kis áklis, má Natun ái Káláu ái sang á káplabin á liu erei.

12 Ái sinih a kes mai Natun ái Káláu, liu erei ákte kusak mul ur on á kálámul er. Mái sár ái sinih kápate kes mai Natun ái Káláu, ái kápate atur páptai liu áklis.

Arahrahi worwor

13 Má tan táit er iakte le on ur si gam er gam ruruna i ngisán Natun ái Káláu. Má iau le on ngorer suri gama mánán tusi ngo gamáte top on má á liu muswan er a kis áklis.

14 I pákánbung git sung, má gitá mur i kán nemnem ái Káláu má gitá sungi ngorer i kán holhol sang, ki git mánán ngo ái Káláu a alongra si git. Má ngorer gita tur atu i narsán má káp gita te mátut i pákánbung án sung.

15 Áá, git mánán ngo a támin ngo ái Káláu a lu longrai kángit sung. Má ngorer git mánán mul ngo i pákánbung git lu sung ngorer i kán nemnem, má ngo kángit tu sung be, ái Káláu ákte tármai kángit sung.

16 A mon sang á sápkin ái Káláu na pah palai, má a mon mul á sápkin erei ái Káláu kápnate pah palai má nák lami kálámul uri hiru áklis. Ngo gama mákái kesi táir i gam a longoi sápkin, má kán sápkin er a arwat ngo ái Káláu na pah palai, ngorer gama sung Káláu suri kálámul erei, má ái Káláu na aliu pasi alari kán tatalen. Ái sár suri matngan sápkin erei ái Káláu kápnate pah palai, ái káp iau te parai ngo gama sung Káláu suri.

17 Tan ngákngák no git longoi mam Káláu, a sápkin tatalen no, má te sápkin tatalen a artálár suri gita sung Káláu má nák pah palai suri na káp lami uri hiru áklis.

18 Git mánán ngo kápte kesá natun muswan ái Káláu a lu balbal longoi sápkin, kabin Natun ái Káláu a lu olololh i kálámul er mák lu belbelken on na káp long sáksáknai ái koner si Tám Sápkin.

19 Git mánán ngo git káián ái Káláu mái Káláu a lu olololh i git. Káksiai ngo naul matmatngan pokon a kis i lalin ái koner si Tám Sápkin, ái sár git git káián sang ái Káláu.

20 Git mánán ngo Natun ái Káláu ákte hut má ákte amánán i git sur Káláu, koner a Káláu muswan. Má git kes mam koner a Káláu muswan má mai Natun, wa Iesu Karisito. Ái a Káláu muswan má a káplabin á liu muswan er a kis áklis.

21 Má kang kalilik, gama olololh kuluk i gam suri tekesá táit na máng keles pala Káláu tili bál gam.

5:12: Ioa 3:36 **5:13:** Ioa 20:31 **5:14:** Ioa 14:13-14; 1Io 3:21-22 **5:16:** Mat 12:31 **5:18:** 1Io 3:9

Áruán buk a le on ái IOANES

Worwor táil

I pákánbung ái Ioanes a le i buk minái, bos tám arbin di lu han arkaliut suri arbin mai lain arbin. Mái Ioanes a nem i bos tám ruruna ngo da lu armámna arliu i di má da lu árár pasi bos tám arbin erei. Ái sár a akeng i di suri bos angagur án tám aratintin er kápdite hol on ngo ái Iesu a tar kápán páplun má ái á Mesaia muswan má Natun ái Káláu (2Io 7). Ái Ioanes kápate nem ngo bos tám ruruna da árár pasi tan tám angagur án tám aratintin uri kándi rum, da káp tángni kándi angagur án aratintin (buturkus 10-11).

On á buk minái, ái Ioanes a le ur singin wák má rang natun (buturkus 1), mái sár marán tám mánán di hol on ngo 'wák' a tohtohpas suri lotu on á kesá malar, má 'rang natun' a tohtohpas suri tan tám ruruna tili lotu erei. Má ngorer mul, worwor 'tuam lik' (buturkus 13) a tur suri rumán lotu on á malar er ái Ioanes a kis ái i pákánbung a le i buk min.

1 Á iau ái Ioanes iau tátáil káián lotu. Min iau le ur singim á iáu á lain wák ái Káláu ákte ilwa pas iáu suri una ruruna pagas on, má iau le mul ur singin rang natum er iau mámna muswan i gam no. Má kápte ngo iau masik iau mámna gam, wa di no erei támin muswan a kis i bál di, di mámna muswan i gam.

2 Gim mámna gam kabin aratintin muswan a kis i narsá git má na ekesi kis sang tiklik mam git ekes pala.

3 Ái Káláu Kák git mái Iesu Karisito, Natun ái Kák git, diar tari kándiar artangan má armámna si git, má diar etwan git mai arabálbál. Má tan táit er na kis tiklik mam git git ruruna i támin má git armámna arliu i git sang.

Gita top páptai támin má giták lu armámna arliu i git

4 Iau lala laes suri longrai te rang natum di lu láklák namurwai támin ngorer ái Kák git ákte dos i git suri.

5 Má ngorer iau inau i iáu, wákán, ngoromin: gita lu armámna arliu i git. Má arardos min iau le on ur si gam, kápte ngo hutngin, war a torahin sang má gitáte longrai til tungu git tangkabin ruruna.

6 Má minái á sálán armámna: gita taram i kán worwor ái Káláu. Má kán worwor gam no gamáte lu longrai til tungu i tangkabin, a ngoromin: gita lu láklák namurwai tatalen án armámna.

7 Marán i tan kálámul dikte han arsagil uri naul matmatngan pokon suri agur pasi matananu, má di ái rung er kápte di para apos Iesu Karisito ngo a tar kápán páplun máng kis main i naul bim. Matngan kálámul erei a tám angagur má a kurtara mam Karisito.

8 Gama ololoh kuluk i gam suri koion gama ilang sur di, gama káp omlawai him er gitáte longoi. Ái sár gama ekesi katkatang kuluk suri namur gama top noi kamu arsupan.

9 Ngo tekes ákte mánán i aratintin si Karisito má kápate mur masik on, má ák teleh mák sopasun mai lite aratintin mul, kálámul er kápate kis tiklik mam Káláu. Ái sár ái koner a lu mur masiknai aratintin si Karisito, ái a kis tiklik mam Kákán diar no ái Natun.

10 Ngo tekesi kálámul a han narsá gam má kápate aratintin mai aratintin si Karisito, koion gama árár pasi má lami uri kamu rum,

11 kabin ái koner a araturán pasi matngan kálámul erei, ákte tángni suri longoi kán sápkin him.

Arahrahi worwor

12 A marán sang á táit ngo ina parai si gam, mái sár káp iau te nem ngo ina le on. Iau nem sang ngo ina han ur main narsá gam má gita worwor tiklik, má ngorer bál git na káng no mai laes.

13 Mái rung min gim kis tiklik, ái tuam lik er ái Káláu ákte ilwa pasi tiklik mai rang natun mul, di no di tarwai kándi lain nas uri narsá gam.

1:4: 3Io 3 **1:5:** 1Io 2:7 **1:7:** 1Io 4:1-3

Átuil buk a le on ái IOANES

Worwor táil

Ái Ioanes a lala laes mam Gaius i pákánbung a le i buk minái kabin ái Gaius a árár pasi bos tám arbin má ák tangan di er di hut i narsán (3Io 5-6, má mákái worwor táil i 2 Ioanes). Ái sár ái Ioanes a wor uri Diotrepes kabin a longoi sápkin tatalen. Ái Diotrepes kápate long pasi bos tám arbin, má ák tur kári tan lite mul suri koion da tar te artangan ur si di, má ái rung di tari artangan singin tan tám arbin, ái Diotrepes ák tipar sara di tili katbán bos tám ruruna (buturkus 9-10).

1 Á iau ái Ioanes iau tátáil káián lotu. Min iau le ur singim Gaius, iáu lain turang má iau lala mámna muswan i iáu.
2 Buhang, iakte talas ngo taniam a kuluk pagas, má iau sung Káláu suri kam liu no na kuluk ngorer i taniam. Iau sung suri bos táit er u lu ololoh on ngo na rutrut kuluk sár, má ngo sasam koion na som kusai kam liu.
3 Iau lala laes ngo te rang táir i git di lu hut má dik lu para iáu singing ngo ukte tar kunlai kam liu ur si Káláu, ngorer u lu láklák mur i támin.
4 I pákánbung iau longrai ngo gam á kang kalilik gam lu láklák mur i támin, a lala agasgas pasi balang á ngorer alari tan táit no.

A para agas Gaius

5 Lain buhang, u lu muswan mai kam him u longoi narsán rang táir i git. Káksiai ngo di tan kálámul tili tepák, mái sár u lu tangan di mul.
6 Rung er dikte parai kam tatalen án armámna main i narsán tan tám ruruna minái. A kuluk una tangan di on á kándi láklák erei mai namnam ngo matngan dánih di sáhár suri, má ngorer da sopasun i kándi inan tangrai malar. Áá, a kuluk ngo gita tangan di ngorer ái rung di lu longoi him si Káláu.
7 Ái rung er di han mai ngisán ái Karisito, má di matai ngo da top i te artangan singin rung kápdite ruruna.
8 Má ngorer git á tan tám ruruna sang gita tangan di. Má ngo gita longoi ngorer, ki a ngoro git no git him talum suri para talsai támin muswan sur Káláu.

Aru matngan kálámul

9 Iakte le i te worwor til tungu má iakte tarwai ur main i narsá gam á tan tám ruruna. Ái sár ái Diotrepes kápate kis pau pasi táit iau parai kabin ái sang a nem ngo na kamu tátáil.
10 Má ngorer tekesi pákán ina han ur main i narsá gam, má ina kip aut noi á tan táit ákte longoi ái Diotrepes ngorer i tan sápkin worwor kodong a parai uri gim. Má kápate gas i bál suri longoi ngorer mam gim masik sár, a lu longoi ngoromin mul singin tan rang táir i git di saliu mai pinpidan. I pákánbung di hut iatung narsá gam, kápate long pas di má tangan di. Má a matai ngo gam mul gama tangan di. I pákánbung te tili gam di nem i árár pasi rung er di saliu mai pinpidan, ái Diotrepes a tur kalar di. Má namur a lu tohoi suri na ekesi tipar pala rung er di artangan tili katbán i gam.
11 Lain buhang, koion á toh namurwai sápkin ninas, ái sár una mur i tatalen a kuluk. Ái koner a mur i tatalen a kuluk, ái káián ái Káláu. Mái koner a mur i sápkin ninsin, ái kápate mánán muswan i Káláu.
12 Ái Damatirius ái á kesá kálámul a lu mur i tatalen a kuluk, má di no á tan tám ruruna di mángát suri ngorer. Ninsin sang a inngasi ngo a mur i tatalen a kuluk. Má iau mul iau sormángát on, má u mánán ngo táit iau parai a támin.

Arahrahi worwor

13 A marán sang á táit ngo ina parai singim, mái sár káp iau te nem ngo ina le on.
14 Iau nem sang ngo ina sangar i han ur main narsam má gitarák worwor tiklik.
15 Iau nem ngo arabálbál si Káláu na kis narsam. Rang tur gitar minái narsang di tarwai kándi lain nas ur singim. Má

1:1: Apo 19:29; Rom 16:23 **1:3:** 2Io 4 **1:6:** Tit 3:13 **1:7:** 1Ko 9:11-12 **1:11:** 1Io 3:6-10 **1:13:** 2Io 12

iáu má, una nas pas di keskeskes á rang turang erei i narsam.

Buk a le on ái IUT

Worwor táil

Bos tám mánán di hol on ngo ái Iut minái koner tuán ái Iesu (Mat 13:55 má Mar 6:3) má tuán mul ái Iakobo (Iut 1, má mákái worwor táil i buk Iakobo). Marán worwor káián ái Iut a ararwat mai worwor a kis i 2 Petero 2:1-22. I pákánbung erei, tan sápkin kálámul sang di kusak uri lotu má ding kelsei lain arbin, má dik parai mul ngo tan tám ruruna a kuluk sár ngo da longoi sápkin (Iut 4). Mái sár ái Iut a apálsai holhol kán tan tám ruruna ngo kápate arwat suri tekes na keles palai lain arbin (buturkus 3), má ák worwor suri pukpuksa tili Torahin Kamkabat er a para inngasi ngo ái Káláu a lu mánán i arangrangas i bos tám sápkin (buturkus 5-16).

1 Á iau ái Iut á minái iau kesi toptop sár si Iesu Karisito má iau kalik mur si Iakobo. Pákán ram minái iau siri uri narsá gam á matananu er ái Káláu Kák git a mámna gam mákte kilkila pas gam, má ái Iesu Karisito a belbelken i gam.

2 Iau sung ngo moloh má armámna erei i bál gam na kopkom má nák lu pakpakta hanhan.

Tan angagur án tám aratintin

3 Lain rang buhang, til tungu iau lala kákir suri siri tekesi pákán ram ur main si gam suri para timani araliu er git no gitáte atur páptai. Ái sár namur a ngoi sang i balang suri ina teken sir meleknai pákán ram minái suri inau i gam má gamák tur rakrakai suri kángit ruruna. Ruruna erei ái Káláu ákte ekesi tari singin kán matananu má kápte na arkeles.

4 Te kálámul sáksák kápte pán tus i di, di almain i katbán i gam. Artangan si Káláu, ái rung er dikte gau arisai. Di mákái ngo ái Káláu a lu hol palai kándi bos sápkin tatalen, má ngorer dik parai bul ngo a nokwan sár ngo da lu longoi sápkin ninsin i di kabin ái Káláu na lu bal hol palai sang. Má di pua pala Iesu Karisito mul, kángit kepwen Tátáil má Konom. Hirá sang Buk Tabu ákte tus tari á nagogon ái rung erei da tur on namur.

5 Má erei gamáte talas gut ur on á táit minái iau nem suri apálsa gam mai. Hirá ái Káláu a sárasi matananu Israel tili bim á Aigipto, mái sár namur a up bing te tili di kabin kápte di ruruna má mur on.

6 Gama hol pasi boh angelo er kápate gas i bál di suri kis i kándi malar di lu kátlán, mái sár di han alari nián i di má kándi talar imi naul bát. Ái Káláu a mákái ngorer, má a kabat di má ák dung pagas di i pokon a lala kuron suri da monai támin bung erei da tur i nagogon on.

7 Gama hol pasi mul i aru malar Sodom má Gomora má aru malar pátum mul sár. Matananu tili ahat á malar er di mur i sápkin ninsi di ngorer i boh angelo erei. Di lu ararit sara má dik lu sursur suri longoi sápkin er a lite alari tatalen ái Káláu a aksimi ngo da mur on. Io, má di áslai rangrangas i kámnah a inan áklis suri ot inau uri narsá git.

8 I sál sár ngorer mul, tan kálámul sáksák er di parai ngo dikte mih pasi worwor si Káláu má a dos pas di suri longoi sápkin mai páplun i di. Di arkawar palai nagogon má rakrakai si Káláu, má káp kándi te rumrum uri narsá rung a mon i kándi rakrakai imuni armongoh.

9 Wa ái Maikel, koner a pakta káián boh angelo, kápte a longoi ngorer. I pákánbung diar arkipkip ái Satan suri páplun ái Moses ngo ái sinih tili diar na kipi, ái Maikel kápate nem i bit pul Satan mai wor sáksák, kápte. A tu parai ngoromin sár ngo, “Ái Konom sang na wor uri iáu!”

10 Mái sár tan kálámul sáksák er, ngo di banai táit kápdite talas ur on, ki kándi tu para sáksáknai sár. Di ngorer i tan rokoi káp kándi te hol. Di mur masik i nemnem án kápán páplun i di er di mánán on, mái sár kándi nemnem a long bengta di.

1:1: Mat 13:55 **1:4:** Gal 2:4; 2Pe 2:1 **1:5:** Kal 12:51; Lál 14:29-30 **1:6:** 2Pe 2:4 **1:7:** Tgk 19:1-25; 2Pe 2:6, 10 **1:9:** Dan 10:13, 21, 12:1; Skr 3:2; 2Pe 2:11; Apa 12:7 **1:10:** 2Pe 2:12 **1:11:** Tgk 4:7-8; Lál 16:1-35; 2Pe 2:15; 1Io 3:12

11 Dikte sák sang! Di lu mur i ninsin ái
Kain. Má di ngorer i Balam, di lala bes mai
minsik má dikte tar di sang suri mur on,
má ngorer di lu lotu uri narsán angagur
án káláu. Má di lu mur i tatalen si Kora*
mul. Má a támin ngo da murwa pas Kora
kabin di mul da sák ngoro ái sang.
12 Má tan kálámul sáksák er, di tan
tám namnam mat i pákánbung gam lu
kis talum suri akiláng i Namnam káián
Konom. Di tubán hol pas di sang, má
kápdite mák kuluknai támin táit er gam lu
kis talum suri. Di ngorer i wáin kumlán
mehmeh. A tu kihnga sara di sár i kihkih
má kápte ráin a hus til on. Má di ngorer
mul i kubau ákte tápuk má ák ekesi mat
má, má ngorer kápate u i kán pákánbung
sang.
13 Mái rung er di ngorer i pákán nah i
taul gusgus mai sápkin ninsi di, a inngasi
busbus a dur. Má di ngoro mátmátiah ákte
han alari sálán sang mák tu lu mermer-
mer. Ái Káláu a mák di ngorer má ák leget
páksi pokon a lala kuron suri da kis áklis
on.
14 Ái Enok er a gegen si Adam, hirá sang
ái ákte worwor tus uri di á boh kálámul
erei, má a parai ngoromin, "Mákái! Ái
Konom na hut mai kán lala marán angelo
taladeng.
15 Na nagogon i matananu má na oboi
rangrangas i di suri tan sápkin ninsi di
dikte longoi má suri tan sangnán worwor
erei boh sápkin kálámul dikte parai uri
Káláu."
16 Boh kálámul erei taba kándi ngurn-
gurngur má taba kándi arpua. Di lu mur-
mur i kándi sápkin holhol má dik lu kaiang
pas di sang ngo di pakta sorliu. Má ngorer
di abálbál pasi kálámul mai lain worwor
suri na mur i kándi nemnem.

Worwor án inau

17 Má lain rang buhang, gama hol páptai
sang á worwor er tan apostolo si kángit
Konom Iesu Karisito di parai si gam tungu.
18 Di parai si gam ngoromin, "I áwáwat i
bung, da hut á tan kálámul da lu tartar re-
tret mam gam, boh kálámul er di murmur
sár i kándi sápkin holhol."
19 Á di ái rung er di long arsagil i gam
mai ninsi di, ngorer kándi holhol bia sár a
kátlán i di, kabin Tanián a Pilpil kápate kis
i bál di má ngorer kápate tangan di.
20 Má lain rang buhang, koion gama
ngorer i tan kálámul er. Ái sár gama tungai
arakrakai i gam arliu suri gama maras
hanhan má gamák matuk sang. Gama
longoi ngorer mai aratintin ái Káláu ákte
tari si git er git ruruna on. Má gama tungai
sung ngorer sang i Tanián a Pilpil a táilna
gam ngoi.
21 Má gama ololoh kuluknai armámna
si Káláu suri na ekesi kis má tiklik mam
gam, má suri kápte kes tili gam na ilang
alari kán armámna. Má gama kis monai
bung er namur ngo kángit Konom, ái Iesu
Karisito sang, na mámna gam mai liu áklis
er na tari si gam.
22 Te tili gam á tan tám ruruna er, aru
i kándi holhol suri ruruna. Gama longoi
tatalen án armámna mam di.
23 Má te tili gam dikte ilang suri da mur
i sál uri kámnah án hiru áklis. Gama sáras
pas di alari, má ngorer gama aliu pas di.
Má te er i katbán i gam, kándi sápkin holhol
a lala talka pas di. Gama mámna di, ái sár
gama ololoh kuluk mul i gam sang na mák
talka pas gam á sápkin liu erei. Gama lu
mámnai rung di lu longoi matngan ngorer,
ái sár tatalen di longoi, gama elai sang!

Sung án parpara agas

24-25 Má, rang buhang, gita parpara agas
uri narsán ái koner kángit Káláu má Tám
Araliu. Ái masik sár á Káláu! Ái a
artálár suri na kebepta gam gama káp hol
palai kamu ruruna. Má ái a artálár mul
suri na long pala noi kamu sápkin suri
ngorer na kip gam mai lala parmat urami
minmáir i Káláu, wa narsán muswan sang.
Má gita parpara agas mul uri narsán ái
Iesu Karisito kángit Konom, kabin ái á sál

* **1:11:** Ái ***Kora a táilnai kesá simán kálámul má dik ngákngák i Moses mái Aron. Ái Káláu a lala togor on pasi ák pasbat i bim má áng konam Kora tiklik mam rung di mur on má di no dik mosrah (Lál pákán 16).***

1:12: 2Pe 2:13, 17 **1:14:** Tgk 5:18, 21-24 **1:18:** 2Pe 3:3 **1:20:** Kol 2:7 **1:23:** Skr 3:2; Apa 3:4 **1:24-25:** Rom 16:27; 2Pe 3:18

urami narsán ái Káláu! Gita para agas Káláu kabin ái á pakta káián bos kálámul pakta, má a kátlán i git no, má ái á kálámul a tuan songap, má káián á rakrakai sorsorliu. Má a ngorer til hirá kápte be a aksimi naul bát má naul bim, má a ngorer onin, má na ngorer ur namur mul má kápnate wat. A támin.

APAPOS
si Iesu Karisito uri narsán ái Ioanes

Worwor táil

Kápgite lala talas suri pákánbung dáh er ái Ioanes a le páptai buk minái suri para talsai tan táit er ái Karisito a inngasi ur singin. Marán tám mánán di hol on ngo ái Ioanes a le i buk min pátum suri bet 95. I pákánbung er, ái Kaisar Domitian a kátlán adi Rom. Má ákte parai singin tan kálámul er a kátlán i di ngo, "Iau kamu Káláu, má iau á kamu Konom mul." Marán á matananu di kis i tan balis erei a nagogon on i Rom, di ruruna i kán worwor má dik lu lotu uri narsán. Mái sár ái rung di lu mur i Karisito, kápte bul di lu lotu uri narsán tám long nagogon til Rom erei kabin di talas ngo a kes sár á Konom, ái Iesu Karisito Natun ái Káláu. Má ngorer matananu til Rom dik tangkabin arangrangas i rung di lu mur i Karisito, má bos tám ruruna dik áslai tilik arabilbiling (Apa 2:10, 2:13, 3:10, 6:9). Má kabin i ngorer, ái Ioanes dikte oboi má i rumán kamkabat i sim á Patimos, má iatung i sim erei ák le i buk minái.

Káplabin er ák le i buk min ái Ioanes a ngoromin. A kuluk ngo gita tur dik mai kángit ruruna má giták suka bámiai bos artohtoh, kabin i áwáwat i naul matmatngan pokon, ái Konom Iesu Karisito na ekesi suka bámia Satan tiklik mai kán bos tám toptop. On á buk minái a káng mai tan rakrakai án arangrangas káián ái Káláu i pákánbung er na kabat pas rung di lu longoi sápkin. Ái sár ái Karisito a arakrakai i bos tám ruruna suri da tur dik mai kándi ruruna má mai kándi lain tatalen nák han pang i áwáwatin pákánbung suri ngorer ái Káláu na asosah i di. Má buk minái a kesi matngan sang alari tan lite buk. Buk minái a káng mai marán mámáhat, má marán tili di a arwat mai bos mámáhat i buk si Daniel. Tan mámáhat minái a ngorer i worwor artálár má a mon i sálán i di. Te á mámáhat sálán i di a tuan rakrakai, mái sár ngo káplabin a talas. Má a ngoromin á káplabin, ngo ái Káláu na sorsorliu sang. Má ngorer a kuluk ngo tan tám ruruna da tur dik mai kándi ruruna.

I mulán pákán on á buk minái, ái Ioanes a mák Iesu Karisito koner a apos tari táit minái ur singin. On á pákán 2-3, ái Karisito a akeng i ahit á boh tám ruruna idi Esiá ngo da tur dik i katbán artohtoh. Má on á pákán 4-5, ái Karisito a inngasi ngo ái Káláu a tuan kuluk pala má a pakta sorsorliu, má a ngorer mul ái Iesu Natun, koner di utngi mul ngo Sipsip. Má ái ái koner a bauri ahit á bulut (6:1–8:1) er a inngasi tan lala rogorogo. Arahrahi bulut a inngasi ahit á taur er a mon i tan lala arabilbiling on mul (8:2–11:19). Má namurwai tan táit minái, a mon i ahit á kuro a káng mai togor si Káláu (15:1–16:21). Ái Satan má rokoi má angagur án tám worwor tus má wák án sál mul, kápdate arwat suri da táu alari togor si Káláu (12:1–14:20, 17:1–19:5). Mái Karisito na kaleng suri na nagogon i tan tám sápkin (19:11–20:15), mái sár tan tám ruruna da sol uri hutngin naul bát má hutngin naul bim má dák liu áklis (21:1-22:17).

Worwor talas

1 Tan táit on á buk minái, ái Káláu a inngasi si Iesu Karisito suri ái Iesu na inngasi singin rung di lu murmur on. A longoi ngorer suri para tusi si di á tan táit erei páput má ngo na hut. Mái Iesu a tarwa palai kán kesi angelo ur singin kán toptop, ái Ioanes, suri inngasi tan táit minái.

2 Má ái Ioanes a mákái tan táit erei má namur a lain para talsai tan táit no, ngorer i midán ái Káláu tiklik mai lain arbin a parai ái Iesu.

3 Ái koner a wásái buk minái suri da longrai i tan tám ruruna, na tuan kuluk pala! Má da tuan kuluk pala mul ái rung di lu longra pasi midán ái Káláu minái má dik lu taram on, kabin ákte páput má pákánbung suri tan táit no minái na tapam hut muswan!

Ái Ioanes a árár pasi tan tám ruruna

4 Á iau ái Ioanes iau árár pas gam á tan tám ruruna no on á ahit á malar ada i

1:1: Apa 22:6 **1:3:** Apa 22:7, 10 **1:4:** Kal 3:14-15; Apa 3:1, 4:5

balis á Esiá. Artangan káián ái Káláu má kán arabálbál mul na kis narsá gam. Artangan má arabálbál er a tarwai ái Koner ákte mon til alhirá, mák mon onin, má namur mul na kis áklis má! Artangan má arabálbál na sosih mul tilami narsán ahit á tanián imi mátán táil i nián kiskis si Káláu,
5 má tilami narsán mul ái Iesu Karisito,
koner a muswan mai arbin sur Káláu. Ái
a mulán i di ái rung di aptur alari minat,
má ái a pakta sorliwi tan kabisit on á naul
matmatngan pokon.

Parpara agas uri narsán kabin a mámna
git mák asengsegeng pas git mai dárán
sang alari kángit tan sápkin.
6 Má ákte obop git gitá kis án tám osma-
pak suri giták toptop káián ái Káláu Kákán,
mái Káláu na kátlán i git. Parpara agas
ur si Iesu Karisito koner a pakpakta sorliu
áklis má a mon i kán rakrakai! A támin!
7 Mákái! Erei mái na hut mai kumlán
mehmeh, má mát git no á matananu on
á naul matmatngan pokon na mákái! Ái
rung di oboi uri minat mái rung di ubi,
di no da mákái! Má tan kabinhun no da
tinang suri! A támin!

8 Ái Káláu Konom a parai ngoromin, "Á
iau á tangkabin má á iau á arahrahi!" A
parai ngorer ái Koner ákte mon til alhirá,
mák mon onin, má namur mul na kis áklis
má, ái Koner a Rakrakai Sorsorliu!

Ái Ioanes a mák Karisito

9 Á iau Ioanes iau buh gam kabin git no
git áslai á rangrangas erei a hut si di di kis
i lolsit si Káláu, má kápte gita puplir. Á
iau, dikte obop iau i kamkabat on á sim
á Patimos kabin iau arbin mai midán ái
Káláu má tan támin táit a inngasi ái Iesu.
10 Má i kesi bung, kesi Sade sang, iau
main be, má Tanián ái Káláu a porta i iau
má iang kis i kán rakrakai. Má iak longrai
lala kaungán kes a ninir ngoro taur, má a
worwor til namurwa iau
11 mák parai ngoromin, "Una le páptai
tan táit min una mákái, má unák tarwai
urada singin tan tám ruruna i ahit á malar
minái:

malar á Epeso,
má malar á Simerna,
má malar á Pergamum,
má malar á Taitira,
má malar á Sardes,
má malar á Piladelpia,
má malar á Laodikia."

12 Iau longrai ngorer má iak ilang suri
mákái ngo ái sinih er a worwor. Iau mákái
ahit i nián lam dikte longoi mai gol,
13 má iatung i katbán tan nián lam erei
kesi páplun táit a ngoro kálámul a sámtur.
Ákte oboi lusán a dol ák pang i keken, mák
reureu mai reureu gol a kápti i bongbon-
gon.
14 Má nihun a tuan bal ngoro kumlán
mehmeh, má aru mátán a kurkurem
ngoro kurmen kámnah.
15 Aru keken a ngoro baras a tuan
pilpilpil dikte sawi i kámnah má dik lala
konoi, má kaungán a ngoro irngán lala
dan sal.
16 Má a top i ahit á mátmátiah mai limán
mingin, má kesi tilik is a tuan inan i
aru balsán no a so tili ngudun, má aur a
pilpilpil ngoro talsán nas er a tuan talas
taladeng.

17 Iau mákái ngorer má iak pur dirtapul i
narsán keken ngoro iakte mat, má káp iau
te riut. Má kálámul er a oboi limán mingin
i iau mák parai ngoromin,

"Koion una mátut. Á iau á tangkabin
má á iau á arahrahi.
18 Á iau ái Koner iau lu tari liu, má
iak mat, má onin iau liu áklis, má ngorer
iak top i ki uri minat má tarang án minat
mul, má a mon i kak rakrakai suri aptur
kalengnai rung dikte mat.
19 Una le páptai tan táit minái una
mákái, ngorer i tan táit til onin má tan táit
mul na tapam hut namur.
20 Má sálán á ahit á mátmátiah er u
mákái i limang má sálán á ahit á nián lam
erei a ngoromin. Ahit á mátmátiah a tur
suri tan angelo di ololoh i boh tám ruruna
on i ahit á malar erei. Má ahit á nián lam
a tur suri boh tám ruruna on á tan malar
er."

1:5: Sak 89:27; Kol 1:18 **1:6:** 1Pe 2:9; Apa 5:10, 20:6 **1:7:** Dan 7:13; Skr 12:10; Mat 24:30; Ioa 19:34-37; 1Te 4:17 **1:8:** Apa 21:6, 22:13 **1:13:** Dan 7:13, 10:5 **1:14:** Ese 43:2; Dan 7:9, 10:6; Apa 2:18, 19:12 **1:16:** Eba 4:12; Apa 2:12, 19:15 **1:17:** Ais 44:6, 48:12; Apa 2:8, 22:13

2

Worwor uri narsá di á tan tám ruruna til Epeso

1 Má kálámul er a parai singing ngoromin,

“Una le ur singin angelo a ololoh i boh tám ruruna i malar á Epeso má una parai ngoromin, ‘Á iau ái Koner iau top i ahit á mátmátiah mai limang minging má iau lu saliu i katbán ahit á nián lam gol erei, má iau iau tarwai worwor minái ur singim.

2 Má iau parai ngo iau mánán i gam tan tám ruruna til Epeso ngo gamáte lu him kuluk má gamáte tur rakrakai má kápgamte puplir. Iau mánán ngo gamáte tari bah gam ur singin tan sápkin kálámul, ái rung er di parai ngo di tan apostolo, mái sár kápte. Gamáte tirtirwa i di má gamáte ser pasi kandi angagur.

3 Marán dikte mikmikwa gam má dikte tari rangrangas si gam kabin i iau, mái sár kápte gam puplir. Kamu tu talar sang mai him sár.

4 Mái sár ina para puri mát gam ngoromin. Gamáte hol pala iau, má armámna a kis i bál gam tungu gam hutngin ruruna, onin a bokoh.

5 Gamáte lala pur má! Má ngorer a kuluk ngo gama hol pasi erei tungu gam lala mámna iau, má gamák tapriu kaleng sur iau mul, má gamák lu longoi ninas ngoro tungu gam hutngin ruruna. Mái sár ngo káp gama te tapriu alari kamu tan abulbul, ki ngorer ina han narsá gam má inak long palai kamu nián lam má gamák sák.

6 “ ‘Mái sár kesi lain táit mul gam longoi a ngoromin. Rung di lu mur i Nikolas, angagur án tám worwor tus erei, di tohoi suri da long pas gam suri gama mur i tan tatalen di lu longoi, mái sár kápgamte mur i di. A kuluk. Gamáte mikmikwai tatalen erei, má iau mul iau mikmikwai.

7 “ ‘Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra suri longrai táit Tanián a parai singin tan tám ruruna! Mái rung di sorsorliu, á iau ina amuswan tari si di suri da namnam i wán kubau án liu a kis i pokon si Káláu.’ ”

Worwor uri narsá di á tan tám ruruna til Simerna

8 Má kálámul er a parai mul singing ngoromin,

“Una le ur singin angelo a ololoh i boh tám ruruna i malar á Simerna má una parai ngoromin, ‘Á iau á tangkabin má á iau á arahrahi, má iakte mat má iakte liu kaleng mul, má inái iau tarwai worwor minái ur singim.

9 Iau mánán i kamu taun má iau mánán ngo gam maris suri táit til main i naul bim. Ái sár suri tan táit án tanián, gam atur páptai marán má gam á konom má! Má iau mánán mul i tan sápkin worwor di atiutiu gam mai á tan kálámul er di parai ngo di á tan Iudáiá muswan. Di kaiang pasi sár ngo á di á tan Iudáiá ngorer matananu muswan si Káláu. Má kápte. Wa di káián ái Satan sár má dik lu taram singin!

10 Koion gama mátut suri tan rangrangas erei páput na hut uri gam. Mákái! Ái Satan na lu tohtoh gam, má ngorer te tili gam da buswa di uri kamkabat má da lu kis iatung arwat mai sángul á bung. Má a kuluk ngo gama muswan sur iau. Káksiai ngo da up gam, gama lu muswan pagas sur iau, má ngorer ina tari liu áklis si gam uri kamu arsupan.

11 “ ‘Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra suri longrai táit Tanián a parai singin tan tám ruruna! Mái rung di sorsorliu, kápnate top i di á áruán minat, má ngorer kápdate buswa di uri pokon án kámnah áklis.’ ”

Worwor uri narsá di á tan tám ruruna til Pergamum

12 Má kálámul er a parai mul singing ngoromin,

“Una le ur singin angelo a ololoh i boh tám ruruna i malar á Pergamum má unák parai ngoromin, ‘Á iau ái Koner a mon i kak tilik is a tuan inan i aru

2:1: Apa 1:16 **2:2:** 1Io 4:1 **2:5:** Apa 3:3 **2:7:** Tgk 2:9; Apa 22:2, 19 **2:9:** 2Ko 11:14-15; Apa 3:9 **2:10:** 2Ti 4:8; Iak 1:12 **2:11:** Apa 20:14, 21:8

balsán no, má iau tarwai worwor minái ur singim.

13 Iau mánán ngo gam kis i malar erei ái Satan a lu kátlán, ái sár gam lu muswan sur iau má kápgamte hol palai kamu ruruna i iau i tan bos bungun rangrangas. Iau mánán ngo tungu ái rung erei ái Satan a kátlán i di, di han má dik long pas Antipas tili katbán i gam, koner a lu para aposoi kán ruruna i iau má a lu muswan sur iau. Áá, di long pasi ngorer má dik up bingi main i malar ái Satan a kátlán. Bung erei a lala rogorogo, mái sár kápgamte hol pala iau.

14 " 'A tuan kuluk taladeng á ngorer, rang buhang! Mái sár a mon mul i kak te mudán worwor ina para puri uri mát gam, a ngoromin. Gam hol pasi á arbin sur koner si Balam, be? Ái Balam a liu hirá, má a tangan Balak, kálámul pakta til Moap, mák para tari singin suri na lam bengtai matananu til Israel suri da lu longoi tan sápkin tatalen. A lam bengta di suri dik lu bop mai tan wák án sál má wák káián tan lite kálámul, má suri dik ani tan pinsán ololas erei rung til Moap dikte lotu mai uri narsán tan angagur án káláu. Ái Balam a longoi ngorer hirá, má onin a mon i te kálámul iatung i katbán i gam di lu mur i tatalen ngorer a mur on ái Balam,

15 má di á tan kálámul di mur i Nikolas, angagur án tám worwor tus erei. Onin di tohoi suri lam bengta gam suri gama longoi tan sápkin tatalen.

16 Gama hol kaleng má gamák tapriu alari tan sápkin tatalen erei! Ngo gama longoi ngorer, a kuluk. Mái sár ngo kápte, ki ina sangar i han uratung suri ina arup mam rung er mai kak tilik is a so tili ngudung.

17 " 'Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra suri longrai táit Tanián a parai singin tan tám ruruna! Mái koner a sorsorliu, á iau ina tari singin á mana er a kis punam onin. Ái koner a sorsorliu na ani má nák arakrakai on. Má táit mul ina tari singin, kesi hat a bal. Ina mulán sir páptai i hat erei á hutngin ngisán iakte tar ngisán mai, má kápte kes mul na mánán on, ái koner masik sár á ngisán erei. Ina longoi mam di no keskeskes ái rung di sorsorliu.' "

Worwor uri narsá di á tan tám ruruna til Taitira

18 Má kálámul er a parai mul singing ngoromin,

"Una le ur singin angelo a ololoh i boh tám ruruna i malar á Taitira má unák parai ngoromin, 'Á iau Natun ái Káláu má aru matang a kurkurem ngoro kurmen kámnah, má aru kiking a ngoro baras a tuan pilpilpil dikte sawi i kámnah má dik lala konoi, má iau ái Koner iau tarwai worwor minái ur singim.

19 Iau mánán ngo gamáte lu him kuluk, má iau mánán ngo gam káng mai armámna má mai kamu ruruna i iau, ngorer gam lu mánán i artangan má gam lu tur rakrakai má kápgamte lu puplir. Má iau mánán ngo tan táit erei gam lu longoi onin a lala marán sorliwi kamu him tungu gam hutngin ruruna.

20 " 'A tuan kuluk taladeng á ngorer, rang buhang! Mái sár ina para puri mát gam ngoromin. Ái Iesebel, wák erei i katbán i gam, a kaiang pasi ngo a lu parai worwor muswan si Káláu, mái sár a lam bengtai kak matananu suri dik lu longoi tan sápkin tatalen. A lam bengta di suri dik ani tan pinsán ololas dikte lotu mai uri narsán tan angagur án káláu, má suri dik lu bop mai tan wák án sál má wák káián lite kálámul. Gam mánán ngo tan táit er a lu aratintin mai kápate nokwan. Áá, gam talas suri ngorer, mái sár kápgamte long palai á wák erei.

21 Támin iakte kis monai wák er suri na ilang alari kán tan sápkin a lu longoi, ái sár kápate lu hol kaleng.

22 Má ngorer ina tari rangrangas singin má na sasam. Mái rung di lu longoi sápkin tiklik mai á wák er, da áslai lala

2:14: Lál 22:1–25:3, 31:16; 2Pe 2:15 **2:17:** Kal 16:4, 14-15, 33-34; Ais 62:2; Ioa 6:48-50 **2:18:** Apa 1:14-15 **2:20:** 1Ka 16:31; 2Ka 9:22

rangrangas mul ngo kápdate tapriu alari matngan ninas erei.

23 Má rang natun á wák erei, ina up bing di dák mat. Má ngorer tan boh tám ruruna da mák ilmi ngo á iau á tám mánán uri tan táit no a kis imi bál kálámul má tan táit mul a kis i kán hol, má ina tari rangrangas singin keskeskesá kálámul na arwat mai ninsin sang.

24 “ ‘Mái sár te tili gam almain i malar á Taitira, kápgamte lu mur i matngan aratintin erei, má ngorer kápgamte mánán pasi tan táit di utngi ngo tan holhol kodong si Satan. A kuluk. Má káp ina te para te táit mul suri gama longoi á gam erei kápgamte lu mur i matngan aratintin er.

25 Iau parai ngoromin sár ngo gama tur rakrakai mai ruruna er gamáte top on pang i bung ngo ina tapam hut narsá gam.

26-27 Mái rung di sorsorliu má dik long arwat pasi á him iakte tari si di, ngo da longoi pang i arahrahi, ái rung erei ina tari si di á matngan nokwan ái Kang ákte tari singing. Áá, ina tari nokwan si di ngorer suri da kátlán i matananu tili naul matmatngan pokon, ái rung er di ngákngák i Káláu. Da kátlán i bos tám ngákngák erei má da long sáksákna di dák sák ngorer i kuro di sá aposoi mai kuir kuil.

28 Má ina tari mul á mátál án arasa si di uri inngasi kándi sorsorliu.

29 “ ‘Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra suri longrai táit Tanián a parai singin tan tám ruruna!’ ”

3

Worwor uri narsá di á tan tám ruruna til Sardes

1 Má kálámul er a parai mul singing ngoromin,

“Una le ur singin angelo a ololoh i boh tám ruruna i malar á Sardes má una parai ngoromin, ‘Á iau ái Koner iau kátlán i ahit á tanián di kis án toptop si Káláu, má iau top i ahit á mátmátiah mai limang minging. Á iau iau tarwai worwor minái ur singim ngoromin. Iau mánán ngo gamáte lu him kuluk má ngo di lu utung gam mai rung tanián i di a liu sang. Mái sár kápate nokwan kabin tanián i gam ákte mat má.

2 Iakte mákái ngo kamu liu kápate kuluk artálár mai nemnem si Káláu. Má pasi á ngorer, gama pán gamák aptur má gamák arakrakai i kamu ninas a kuluk na mák ekesi mat no má.

3 Ngorer gama hol páptai tan táit gamáte longrai má gamáte aratintin mai. Gama hol páptai ngorer má gama taram on, má ngorer gama ilang alari kamu tan sápkin tatalen. Mái sár ngo káp gama te lu longoi ngoro minái iau parai, ki ina hut asodar i gam ngorer a lu hut ngoi i tám siksikip, má kápte gama mánán i pákánbung gama mák iau on.

4 “ ‘Má te tili katbán i gam i malar á Sardes kápte a dur i taniá di, má ngorer di nokwan arwat suri da oboi mermer a bal má a talas, má gima lu saliu tiklik.

5 “ ‘Mái rung di sorsorliu, ina oboi kándi mermer a bal, má ngis di káp ina te pah palai alari buk án liu, má namur ina para talsa rung erei i mátán táil ái Kakang má kán tan angelo mul ngo rung erei kaiak sang.

6 Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra suri longrai táit Tanián a parai singin tan tám ruruna!’ ”

Worwor uri narsá di á tan tám ruruna til Piladelpia

7 Má kálámul er a parai mul singing ngoromin,

“Una le ur singin angelo a ololoh i boh tám ruruna i malar á Piladelpia má una parai ngoromin, ‘Ái Koner a tarwai worwor minái ur singim a parai ngo: Á iau ái Koner a pilpil má a muswan, má iau kálámul pakta tili gegen si Dewit er kabisit má iak tur kelsen. Ngo iau pasbat i mátán sál, kápte kes a arwat suri na batbat kalengnai. Má ngo iau

2:23: Sak 7:9; Ier 17:10; Apa 20:12-13 **2:25:** Apa 3:11 **2:26-27:** Sak 2:8-9 **2:28:** Apa 22:16 **3:1:** Apa 1:4,16 **3:3:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2; Apa 2:5, 16:15 **3:4:** Iut 23 **3:5:** Kal 32:32-33; Mat 10:32; Luk 12:8 **3:7:** Ais 22:22 **3:8:** 1Ko 16:9

batbat, kápte kes a arwat suri na pasbat on.
8 Iau mánán i gam tan tám ruruna til
Piladelpia ngo gamáte him kuluk. Kamu
rakrakai a tu gengen sáksák sár, ái sár
gamáte mur arwat pasi kak worwor má
kápgamte lu arkawar pala iau. Kápte.
Gam lu muswan sur iau sang. Mákái!
Iakte pasbat i mátán sál er táilna gam, má
kápte kes a arwat ngo na batbat kaleng on.
9 Longrai be! Gam mánán i rung
erei di kaiang pasi ngo di á tan Iudáiá
ngorer matananu muswan si Káláu, mái
sár kápte. Di ái rung di longra pasi arardos
si Satan sár má dik lu taram on. Ái rung
erei ina pus kábul i di suri da pur dirtapul
i mátán táil i gam á tan tám ruruna til
Piladelpia, má ngorer da mák ilmi ngo a
mon i kak lala armámna uri narsá gam.
10 Tilik rogorogo na hut uri naul
matmatngan pokon suri tohoi matananu
no on á naul bim, má marán da sák i
pákánbung erei. Mái sár á gam, ina ololoh i
gam má kebepta gam i pákánbung er kabin
gamáte bálgugus pasi kak worwor iakte
parai suri gama tur rakrakai má koion
gama puplir. Gamáte mur arwat pasi kak
worwor erei, má ngorer á iau ina ababah
kalar gam i pákánbung án rogorogo.
11 Páput má, má inak hut! Má ngorer
gama tur rakrakai mai ruruna i iau suri
gama káp sonri kamu arul.
12 " 'Ái koner a sorsorliu, á iau ina atri
nák ngoro toros i rumán osmapak káián
ái kang Káláu má na lu ekesi kis má
iatung. Má ina sir páptai on á kálámul
erei á ngisán ái kang Káláu, má ngisán
hutngin bimán rum á Ierusalem er na
hut sosih tilami si Káláu, má ina le on
mul i hutngin ngisang á iau.
13 Ái koner a nem ngo na talas má
na mánán, ki na kis án alongra suri lon-
grai táit Tanián a parai singin tan tám
ruruna!' "

Worwor uri narsá di á tan tám ruruna til Laodikia

14 Má kálámul er a parai mul singing
ngoromin,
"Una le ur singin angelo a ololoh i
boh tám ruruna i malar á Laodikia má
una parai ngoromin, 'Ái Koner a tarwai
worwor minái ur singim a parai ngo: Á
iau ái Koner iau lu muswan mai kak him
án apapos má kak apapos a támin. Tan
táit no ái Káláu a aksimi, á iau á káplabin
má ái Káláu a longoi mai limang.
15-16 Iau mánán i kamu matngan him.
Gam ruruna, mái sár kápate rakrakai á
kamu ruruna má kamu him mul. Gam
kálik lu him sár má kápate rakrakai á
kamu him. Gam ngorer i dan a tun-
tun. Kápte a lala gáwár má kápte a
lala málmálas mul. Má iau nem ngo
gama ilwa pasi sál suri gama gáwár ngo
gama málmálas. Ái sár kápgamte longoi
ngorer, má ngorer ina mumka pala gam
tili ngudung!
17 Gam lu parai ngo gam á tan konom
má kápgamte sáhár. Mái sár gam ngul!
Kápte gam mák ilam gam ngo gam lala sák
má gam lala maris. Áá, gam maris má gam
tolonglong má gam rau.
18 Má ngorer iau para talsai si gam ngo
gama hul pasi singing á gol muswan suri
gama tiling konom muswan. Má gama
hul pasi mul i mermer a bal suri boroi
kamu tolonglong má te marasin uri mát
gam suri gama lu mákmák kuluk.
19 Iau wor uri gam ngorer má iak
tari rangrangas si gam kápkabin i kak tilik
armámna uri narsá gam. Ngorer má gama
tungai rakrakai má gamák tapriu alari
kamu tan sápkin tatalen.
20 " 'Mákái! Iau lu sámtur i mátán sál
má iak lu pinpidir. Má ngo kes a longrai
kaungang má ák pasbat pas iau, á iau
ina kusak urami kán rum má giurák lu
kis má giurák lu namnam tiklik.
21 Mái rung di sorsorliu, á iau ina
obop di suri dák lu kis tiklik mam iau
i pákánbung ina sukis i kang kiskis án
kabisit. Áá, ina longoi mam di ngorer ái
Káláu ákte longoi mam iau. Á iau iakte
sorliu má, má ngorer ái Káláu a long pas
iau, má onin giur lu kis tiklik i kán kiskis

3:9: Ais 45:14, 49:23, 60:14; Apa 2:9 **3:10:** Luk 21:19; 2Ti 2:12 **3:12:** Ais 62:2, 65:15; Apa 14:1, 1:2 **3:15-16:** Rom 12:11 **3:17:** Luk 12:21; 1Ko 4:8 **3:18:** Ais 55:1 **3:19:** 1Ko 11:32; Eba 12:6; Apa 2:5 **3:20:** Ioa 14:23

án kabisit.
22 Ái koner a nem ngo na talas má
na mánán, ki na kis án alongra suri lon-
grai táit Tanián a parai singin tan tám
ruruna!' "

4

Nián kiskis án kabisit iamuni naul bát

1 Má namur iau mákmák mul má iak
mákái kesá táit bul. Iau mákái kesi mátán
sál iamuni naul bát ákte pasbat. Má
iak longrai kaungán kes a tang ngoro
taur, ái koner sár iakte longrai a worwor
ur singing nengen. Iau longrai a parai
ngoromin singing, "Lákám be ur main,
inak para tari singim á tan táit na hut
namur."
2 Má káp melek sár má Tanián ái Káláu a
top i iau mák long pas iau urami sang, má
iak mákái kesi kiskis án kabisit mamuni
naul bát má kes a sukis iatung on.
3 Ái koner a sukis iatung on a pilpilpil
mai talas a mirik má a mákráu. Má
kulbarat a kalang kalang a tur kauli kán
nián kis erei.
4 Má iatung aririu kári kiskis er, aru
i sángul mai ahat á kiskis a kis, má aru
i sángul mai ahat á kálámul pakta di kis
on. Má tan kálámul pakta erei dikte oboi
mermer a bal má lain pákpákur di longoi
mai gol.
5 Má tilatung i nián kabisit er iau mákái
talsán pil a soso kerem má iak longrai pár
má tilik babaus mul. Má iak mákái ahit á
dák ákte talas má a márám pagas iatung i
mátán táil i nián kabisit, má tan dák erei di
á ahit á tanián di kis án toptop si Káláu.
6 Má iatung i mátán táil i nián kabisit
er, pokon a ngoro lontas dikte longoi mai
galas arwat suri mákmák utliu. A tuan
pilpilpil má a tuan talas.

Má tili ahat á risán nián kabisit, ahat á
liuán táit sang di kis, mák lala marán i mát
dihat. Áá, mát dihat erei ákte bonta noi
kápán páplun i dihat, te tili táil i di má te
tilanang namur.
7 Má kesi tur dihat erei a mák ngoro
laion, má kes a mák ngoro bulumakau, má
kes a mon i aur ngoro aur kálámul sang,
má kesi tur dihat a ngoro tárgau a roh.
8 Má keskeskes i dihat awon á bábán
sang, má mát di a bonta noi kápán páplun
i dihat. Má bosbos pákán nas má bosbos
pákán libung, kándi tu ekesi saksak má
ngoromin,

"A pilpil! A pilpil!
A pilpil ái Káláu Konom, Tám Rakrakai
Sorsorliu!
Ái Koner ákte mon til alhirá,
mák mon onin,
má namur mul na kis áklis má!"

9 Ahat á liuán táit erei kandi talar suri
saksak uri narsán ái Koner a kis i nián
kabisit má a liu áklis. Di lu saksak uri
narsán ngorer mai tan saksak án parpara
agas, má mai saksak suri parai ngo a mon
i kán tilik rakrakai, má mai saksak suri ot
kuluk uri narsán suri tan táit a longoi. Má
ngo di lu saksak ngorer,
10 aru i sángul mai ahat á kálámul pakta
erei di lu pur dirtapul i mátán táil ái Koner
a sukis i nián kabisit, ái Koner a liu áklis
sang, má dik lu lotu uri narsán. Dik lu
longoi ngorer má dik lu long palai kandi
tan pákpákur gol má dik lu obop páksi
narsán keken ái Koner a sukis iatung, ki
dik lu saksak má dik parai ngoromin,

11 "Kángim Konom má kángim Káláu,
ukte mur arwat pasi kam nemnem
sang
má ngorer ukte aksim páksi tan táit
no.
Ukte aksimi tan táit no a kis,
má ngorer a artálár suri gima saksak
án parpara agas uri narsam,
má suri gima árnga iáu
má para agasi kam tilik mermer má
kam rakrakai!"

5

Pákán ram dikte bulut páptai

1 Má iau mákmák má iak mák Koner a kis
i kiskis án kabisit a top i kesi pákán ram
mai limán mingin. Pákán ram erei dikte
le on i aru balsán no má dikte pinlusái má
dik atam páptai mai ahit á bulut.

4:1: Apa 1:1, 10 **4:2:** Ais 6:1 **4:3:** Ese 1:28 **4:4:** Apa 3:18 **4:5:** Ese 1:13; Skr 4:2; Apa 1:4, 8:5, 11:19, 16:18
4:6: Ese 1:5-10, 22, 10:14 **4:8:** Ais 6:2, 3; Ese 1:18, 10:12 **4:10:** Apa 19:4 **5:1:** Ais 29:11; Ese 2:9-10

2 Má iau mákái kesi angelo a tikai i
mingin, má angelo erei a lala worwor mák
gálta di iatung ngo, “Sinih alatung a mon
i kán nokwan arwat ngo na aposoi bulut
min má nák pálási pákán ram?”
3 Dik longrai ngorer, mái sár kápte kes
a arwat suri ngo na pálási pákán ram erei.
Kápte kes ami naul bát, má kápte kes adi
naul bim, má kápte kes adi sang i pokon
án minat a arwat suri na pálási pákán ram
erei má nák wásái worwor.
4 Má iau mákái ngorer má iak lala tang
kabin kápte kes a arwat suri na pálási
pákán ram erei má nák wásái.
5 Má namur kes tili di á tan kálámul
pakta erei a parai singing ngo, “Kái á tang!
Mákái! A mon á kálámul alatung be a
artálár suri na aposoi ahit á bulut má nák
pálási á pákán ram, kabin ái ákte sorliu má
ákte suka bámiai kán tan kurtara. Ái ái
Koner tili kabinhun si Iuda, kálámul a tuan
rakrakai taladeng ngoro laion sang, má di
utngi mul mai Natun ái Dewit.”
6 Má namur iak mákái kesi Sipsip a mák
ngoro dikte ubi má ákte mat, ái sár a liu
be má a sámtur iatung i risán nián kabisit,
má ahat i liuán táit erei má tan kálámul
pakta di kis kauli. Má Sipsip erei a mon
i ahit á komon má ahit á mátán mul. Má
tan mátán erei, di á ahit á tanián di kis án
toptop si Káláu, mái Káláu ákte tarwa di
uri naul matmatngan pokon no.
7 Sipsip erei a han mák long pasi á pákán
ram erei tili limán mingin ái Koner a sukis
i nián kabisit.
8 A longoi ngorer má ahat á liuán táit má
aru i sángul mai ahat á kálámul pakta di no
di pur dirtapul i mátán táil ái Sipsip. Di no
a mon i kandi tan gita má kandi tan kuro
gol a káng mai lom a tomtom. Má tan kuro
lom a tomtom erei, ái á bos sung káián tan
tám ruruna.
9 Má tan liuán táit má tan kálámul pakta
di saki kesi hutngin saksak ur singin Sipsip
a parai ngoromin,
“Á iáu a mon i kam nokwan
artálár ngo una aposoi bulut
má unák pálási á pákán ram,
kabin dikte up iáu má ukte mat.
Má dáram erei ákte hul aliu pasi
matananu
tili bos mát
má bos worwor
má bos kabinhun no keskeskes ur
káián ái Káláu.
10 Ukte hul aliu pas di ngorer
má ukte obop di
suri ding kis án tám osmapak
má toptop káián ái Konom kángit
Káláu,
má namur da kátlán i naul bim.”
11 Má namur iau mákmák mul má iak
mákái tan angelo. Di lala marán taladeng,
marán i arip sang, má kápate arwat ngo
ina wás di. Di sámtur iatung kauli nián
kabisit má ahat á liuán táit má tan kálámul
pakta. Má iau longrai tan angelo
12 di saksak urami bát sang ngoromin,
“Ái Sipsip dikte ubi,
ái a artálár suri gita parpara agas uri
narsán,
kabin ái a tiling konom taladeng.
A tikai i mingin
má a tám mánán
má a rakrakai sorsorliu!
Gita sángwái ngisán
kabin káián á minmáir má gita rum-
rum on!”
13 Má iak longrai tan táit no a liu on á
naul bim má on á naul bát, má tan táit on á
pokon án minat má tan táit tili lontas mul,
di no dik saki saksak ngoromin,
“Parpara agas uri narsán ái Koner a kis i
nián kabisit
má uri narsán Sipsip!
Gima lu ekesi para agas diar áklis
má gima sángwái ngis diar,
kabin diar pakta sorsorliu
má diar rakrakai taladeng!”
14 Má ahat á liuán táit di parai ngo, “A
támin muswan!” Má tan kálámul pakta di
pur dirtapul má dik lotu uri narsá diar.

6

Sipsip a baur kusi awon á bulut tili pákán ram

1 Má namur iau mákái Sipsip a han mák
baur kusi mulán bulut iatung i pákán ram.
Má kes tili di á ahat á liuán táit a mákái

5:5: Tgk 49:9; Ais 11:1, 10; Apa 22:16 **5:6:** Skr 4:10; Ioa 1:36; Apa 13:8 **5:8:** Sak 141:2; Apa 8:3-4 **5:9:** Sak 33:3, 40:3, 96:1, 98:1 **5:10:** Kal 19:6; Ais 61:6; Apa 1:6, 20:6 **5:11:** Dan 7:10; Eba 12:22 **6:1:** Apa 4:6, 5:1

ngorer má ák bin urami sang mai kaungán a ngorer i kaungán pár má a parai ngo, “Lákám be!”
2 Má iak mákmák má iak mákái kesi hos a bal má kesi kálámul a kis on. Má kálámul erei a top i unan má dik tari pákpákur kán kabisit singin, má a lu hanhan uri naul matmatngan pokon mai kán tilik rakrakai suri na sorliu i taul arup.
3 Má Sipsip a baur kusi áruán bulut, má ngorer kes tili di á tan liuán táit a bin ngo, “Lákám!”
4 Má kesi hos mul a hut, má hos erei a tuan mirik sang. Má kálámul a kis on a top i kesi tilik is má a atur páptai rakrakai suri na long palai moloh alari naul matmatngan pokon, suri matananu da lu arup arliu i di sang má dák lu up bingi marán má dák mat.
5 Má namur Sipsip a baur kusi átuil bulut, má ngorer átuil liuán táit erei a bin ngo, “Lákám!” Má iau mákmák má iak mákái kesi hos a niár, má kálámul a kis on a top i sikel.
6 Má namur iau longrai irngán táit a ngoro kaungán kálámul a worwor tili katbán ahat i liuán táit erei má a parai ngoromin, “Na lala taul itol sang, má da huli mudán balbal mai pirán tabal di top on tili kesi bungán him sár, má da buswai lala pirán tabal uri hul pasi mudán nam-nam sár. Da lala sák sang suri balbal, mái sár koion una long sáksáknai tan numán wain má bos aun lowo!”
7 Má namur Sipsip a baur kusi atatin bulut, má ngorer atatin liuán táit a bin ngo, “Lákám!”
8 Io, iak mákmák má iak mákái kesi hos bul a makmaksin ngo na bal sang, má kálámul a kis on di tar ngisán ngo Minat. Má kes a lu murmur on, ngisán ngo Tarang án Minat. Má a mon i kándiar rakrakai suri diara tam purwai kálámul no tili naul matmatngan pokon nák hat on, ahat á boh on á tan kálámul tili naul matmatngan pokon. Má matananu tili kesá boh diara up bing di no. Te tili boh sang erei, diara up bing di mai is. Má te mul tili boh sang erei, diara oboi taul itol uri di dák mat. Má te mul tili di da mat mai sasam. Má te tili di, rokoi na ngas bing di.
9 Má Sipsip a han mák baur kusi álimán bulut erei, má ngorer iak mákái tanián i di ái rung dikte mat kunán kándi ruruna i pinpidan si Káláu má dikte lu arbin mai. Tanián ái rung er di kis i risán nián osmapak
10 má dik bin mai lala kaungán i di ngoromin, “Konom Sorsorliu, á iáu pilpil má iáu á muswan! Te na is á bet mul una kis án armona? Una lu sangar suri nagogon i rung idi naul bim er di up bing gim má una arangrangas i di!”
11 Mái Káláu a longrai ngorer má a tari lusán a bal si di keskeskes, má a parai si di suri da aunges i án mudán pákánbung sár be. Da longoi ngorer mona te rang buh di, tan te toptop mul si Káláu, suri di mul da mat kunán worwor si Káláu, kabin ái Káláu ákte utung páksi mámát i kán tan toptop da mat ngorer. Mái rung er di monai sár má i mámát no na kunlán, má namur ái Káláu na kosoi dár di.
12 Má namur Sipsip a baur kusi kesi bulut mul, mák hut i kesi tiling kunkun, má nas ák niár sang ngoro akiláng kán mokos mák mirik i kalang ngoro dár.
13 Tan mátmátiah dik lu purpur uradi bim ngorer i pailán wán tawan a gunra palai i tiling kihkih.
14 Má naul bát a lu pahpah ngoro kesi pákán ram dikte pinlusái, má tiling kunkun a gunrai tan pungpung má tan sim mul mák gun pala di alari nián i di.
15 Má tan kabisit má tan tám nagogon uri tan balis no on á naul matmatngan pokon, di mákái ngorer má dik táu urami tan pungpung suri da lu punpunam i tan mátán hat má i lalin tan hám. Má kápte ngo di masik di táu, wa tan kálámul no on á naul bim di longoi ngorer. Tan konom má tan kálámul pakta má tan toptop mul, di no di táu má dik punpunam.
16 Má dik tungai bin má sung ur singin tan pungpung má tan hat erei ngoromin, “Gama pur urami iátin i gim suri punam gim alari mátán ái Koner a kis i nián

6:2: Skr 1:8, 6:1-6 **6:8:** Ier 15:1-3; Ese 5:12, 17, 14:21 **6:11:** Apa 7:9, 13, 19:14 **6:12:** Mat 24:29; Apo 2:20; Apa 8:12, 11:13, 16:18 **6:13:** Ais 34:4 **6:14:** Apa 16:20 **6:15:** Ais 2:10, 19, 21 **6:16:** Luk 23:30

kabisit má alari kán togor ái Sipsip, diara káp mák gim sang!

17 Ákte hut má i kándiar bungun togor má tilik lala rogorogo, má diara arangrangas i gim, má kápte kes a arwat suri na katkatang pang i bung ngo na rah!”

7

Di akiláng i tan toptop si Káláu

1 Má namur iau mákái ahat i angelo dihat sámtur i ahat i goson naul bim, má dihat pam páptai ahat á mátán kihkih na káp husai naul bim má na káp aptur i lontas má na káp kihngai kubau.

2 Má ái Káláu ákte tari si rugat er á rakrakai suri dihata long sáksáknai bim má lontas mul. Má namur iau mákái kesi angelo mul a hut tilamunang i mátán taubar má a top i táit án akiláng uri akiláng i kán matananu ái Káláu koner a liu áklis. Má angelo er a lala bin uri narsán ahat á angelo

3 mák parai si di ngo, “Kái be gama long bengtai á bim má lontas má tan kubau. Nanai be suri gima akiláng i tan toptop káián ái kángit Káláu iatung i páspásán ar di, má namur gama longoi kamu him erei.”

4 Má iak longrai di parai mámát i matananu di akiláng i di a arwat mai kesi mar mai ahat i sángul mai ahat i arip á kálámul (144,000). Di lala marán má di páng tili sángul mai aru no á mát til Israel, má dik timla di ngoromin. Keskeskesá mát di akiláng i sángul mai aru i arip á kálámul til on.

5 Di akiláng i sángul mai aru i arip (12,000) tili mát si Iuda,
má di akiláng i sángul mai aru i arip tili mát si Ruben,
má sángul mai aru i arip di akiláng on tili mát si Gat,
6 Di akiláng i sángul mai aru i arip tili mát si Aser,
má di akiláng i sángul mai aru i arip tili mát si Napitali,
má sángul mai aru i arip di akiláng on tili mát si Manase.
7 Di akiláng i sángul mai aru i arip tili mát si Simion,
má di akiláng i sángul mai aru i arip tili mát si Lewi,
má sángul mai aru i arip di akiláng on tili mát si Isikar.
8 Di akiláng i sángul mai aru i arip tili mát si Sebulon,
má di akiláng i sángul mai aru i arip tili mát si Iosep,
má sángul mai aru i arip di akiláng on tili mát si Beniamin.

Tilik morongnau imi bát

9 Má namur iau mákmák má iak mákái tilik lala matananu di lala marán taladeng sang, má kápte kes a arwat ngo na wás di. Mái rung erei tili bos mát má bos worwor má bos kabinhun no keskeskes on á naul matmatngan pokon. Dikte oboi lusán i di a bal má dik top i rákán báibái má dik sámtur iatung i mátán táil i nián kiskis án kabisit má i mátán táil ái Sipsip,

10 má dik lu bin mai lala kaungán i di ngoromin,
“Parpara agas uri narsán ái Káláu,
koner a lu kis i nián kabisit,
má uri narsán ái Sipsip mul,
kabin diar asengsegeng pas gim tili lolon rangrangas!”

11 Má tan angelo no di sámtur iatung kauli nián kiskis án kabisit má tan kálámul pakta má ahat i liuán táit. Má namur tan angelo di pur dirtapul i mátán táil i nián kabisit má dik lotu uri narsán ái Káláu,

12 má dik parai ngoromin,
“A támin muswan!
Parpara agas uri narsán kángit Káláu,
a tikai mingin
má a tám mánán
má a rakrakai sorsorliu!
Gita sángwái ngisán kabin ái a tuan songap,
má gita rumrum on!
Gita ot kuluk uri narsán suri tan táit a longoi!
Parpara agas áklis uri narsán má kápnate rah!
A támin!”

13 Má namur kes tili di á tan kálámul pakta a gálta iau ngo, “Be, u mánán ngo

6:17: Ioe 2:11; Mal 3:2 **7:1:** Ier 49:36; Dan 7:2 **7:3:** Ese 9:4, 6; Apa 9:4 **7:4:** Apa 14:1, 3 **7:10:** Apa 5:6-7 **7:12:** Apa 5:12

di tara dáh imunang dikte oboi lusán i di a bal, má di han til ái?”
14 Má iau kosoi ngoromin, “Auh, káp iau te mánán, konom. Á iáu sang u mánán.” Má ngorer a parai singing ngo,

“Matananu munang dikte kis i tilik rogorogo a hut má ákte rah má, má ngorer uk mák di mainái. Dikte gorsai lusán i di mai dárán ái Sipsip, má ngorer ák tuan bal mái lusán i di.

15 Má ngorer di sámtur i mátán táil i nián kabisit káián ái Káláu suri da kis án tám osmapak má da toptop singin i bos pákán nas má i bos pákán libung no. Mái Koner a kis i nián kabisit na lu kis tiklik mam di má nák lu bahbah kalar di.
16 Kápdate matpám má kápdate sák suri dan. Nas kápnate kekta di, má matngan kihkih er a málmálas kápnate málas di.
17 A kabin ái Sipsip er a sámtur iatung i katbán nián kabisit, ái sang na tám ololoh kándi má na lu lam di uri tan mátán upup káp a tini más. Má ái Káláu na salus pala noi tan luir mát di, má kápte tinang má rangrang da áslai mul.”

8

Sipsip a baur kusi arahrahi bulut

1 Má namur Sipsip a baur kusi arahrahi bulut, má tan táit no ami naul bát a matau. Kápte kesi táit a ororok má kápte kesi kálámul a wor arwat mai tingnán awa sang.
2 Má namur iau mákái ahit á angelo erei di lu tur i narsán ái Káláu. Má kes sang a han mai ahit á taur mák tari singin ahit á angelo erei.
3 Má kesi angelo mul a han mák sámtur iatung i risán nián osmapak. Nián osmapak er a tur i mátán táil i nián kabisit si Káláu. Má angelo erei a top i kuro gol uri osoi lom a tomtom. Má kes bul a tari lala marán lom singin suri nák osoi, má ngorer tomtomon lom má sung káián bos tám ruruna na han tiklik urami narsán ái Káláu.
4 Má sahwán tomtomon lom a ngauh urami mátán táil ái Káláu tili limán angelo er tiklik mai sung káián matananu si Káláu.
5 Má namur angelo erei a long pasi tan kahlár tili nián osmapak mák dungi iatung i kuro lom, má namur a sápkai kuro er uradi naul bim. A longoi ngorer má ák hut i pár mák pil máng kunkun má ák lala ninir.

Ahat á angelo di husi taur

6 Io, má ahit á angelo erei di top i ahit á taur, di eran má suri da husi kandi tan taur.
7 Koner mulán angelo a husi kán taur, má dár má ais a ardolat mai kámnah mák pur ngoro ráin tilamuni uradi bim, mák bam no i kesi tilik risán bim. Tan kubau no on á risán bim erei a bam má tan boson ur mul.
8 Má namur kono áruán angelo a husi kán taur, má kesi táit a ngoro tilik ukung a kurkurem a pur uradi lontas. Má tiling kuir lontas a pukdai ák dár má,
9 má tan táit no di liu on á kuir lontas er di mat, má tan mon di rut tangrai kuir erei dik sák no.
10 Io, kono átuil angelo a husi kán taur, má tilik mátmátiah a kurkurem ngoro dák a pur tilami bát uri lala risán dan má uri tan mátán upup.
11 Má ngisán mátmátiah erei di utngi ngo Maptal, má a long sáksáknai lala risán dan ák maptal sang, má marán di ngin on má dik mat.
12 Má namur atatin angelo a husi kán taur, má nas má kalang má tan mátmátiah ding kálik sák sár, suri ngorer talsán i di kápte a ngoro tungu. Turpasi i bung erei, kápate dol á pákán nas má pákán libung mul, a ngoro dikte put aruái. A ngoro dikte kuti pákán nas uri atul á kuir sang, má pákán libung mul ngoi. Aru i kuir pákán nas a pos á nas on, mái sár kesi kuir pákán nas sang a tu kuron pagas. Má libung a ngorer mul. Aru i kuir pákán libung, kalang má mátmátiah a talas, mái sár kesi kuir pákán libung sang kápte, a kuron no.

7:14: Dan 12:1; Mat 24:21 **7:16:** Ais 49:10 **7:17:** Sak 23:2; Ais 25:8; Apa 21:4 **8:3:** Kal 30:1-3; Apa 5:8 **8:5:** Kal 19:16-19; Him 16:12; Apa 11:19, 16:18 **8:7:** Kal 9:23-26; Ese 38:22; Ioe 2:30 **8:11:** Ier 9:15 **8:12:** Ese 32:7; Apa 6:12-13 **8:13:** Apa 9:12, 11:14

13 Má namur iau mákmák má iak mákái kesi tárgau alamuni sang, má iak longrai tárgau erei a parai mai lala kaungán ngoromin, “Wái, a tuan sák! A tuan sák taladeng! Ákte kálik lu sák á tungu di husi ahat á taur, ái sár na lala sák taladeng sang namur ngo da husi atul á taur er besang. Matananu di kis i naul bim i pákánbung erei, na lala sák uri narsá di. U, a tuan sák! A tuan sák taladeng!”

9

Álimán angelo a husi taur

1 Má namur álimán angelo er a husi kán taur, má iak mákái kesi mátmátiah a pur tilamuni armongoh uradi bim, má kes a tari singin á ki uri pasbat i mátsálán tinkas án kamkabat.
2 Má mátmátiah erei a top i ki mák han pasbat i mátán sál er, má lala sauh a so tili tinkas ngoro sahwán lala kámnah mák abahang noi talsán nas má armongoh.
3 Má tilatung i sauh, marán sikiu a soura má dik han roh kis adi bim. Ái Káláu ákte tari rakrakai si di dik ngoro mákál,
4 mái sár a parai si di ngo koion da long sáksáknai tan ur má tan kubau. Da tu arat sáksáknai matananu sár kápte a mon i akiláng si Káláu iatung i ar di.
5 Mái Káláu a tur kári tan sikiu er suri koion da up bingi matananu er, da tu arangrangas i di sár arwat mai alim á kalang. Má kándi matngan ararat á tan sikiu er a ngoro rangrang kes a áslai ngo ákte árti á mákál.
6 Má matananu er da áslai ngorer má na lala ngoi i bál di suri ngo da mat. A ngoro di lu ser suri minat, mái sár minat na táu alar di.
7 Tan sikiu erei a mák ngoro hos dikte eran on suri da han suri arup. Iatung i lul di tan pákpákur gol, má ar di a ngoro aur kálámul.
8 Nih di a ngoro nihun wák, má ngis di a ngoro ngisán laion sang.
9 Dikte boroi bongbongon i di mai sepen aen, má irngán bábán i di a tang ngoro marán karis tan hos di talkai suri arup.
10 Má tabun tan sikiu er a ngoro tabun mákál, a lu ararat mai, má kándi rakrakai uri long sáksáknai matananu a kis iatung i tabun i di suri da abilbilingnai matananu arwat mai alim á kalang.
11 Má a mon sang i kándi kabisit, má ái á sápkin angelo a kátlán i tinkas er. Má angelo er tan Ebaraio di utngi ngo Abadon, sálán ngo ‘Kám Sáksák’, má tan Girik di utngi ngo Apolion.
12 Io, mulán táit a sák ákte rah, má te na ru mul alatung besang.

Kesá angelo bul a husi taur

13 Má namur kesi angelo sang a husi kán taur, má iak longrai kaungán kes a so tili ahat á goson nián osmapak gol er a tur i mátán táil ái Káláu.
14 Má kaungán kes er a parai singin angelo ngo, “Pálás palai ahat i angelo er dikte kabat dihat adi dan á Iuperetis!”
15 Má i án pákánbung erei sang, ái á pákánbung ái Káláu ákte hol páksi hirá suri da pálás pala dihat on, suri da han má dák up bingi lala risán matananu. Má ngorer angelo a pálás pala dihat tilatung.
16 Má mámát i tan tám arup erei di lu rut mai hos suri arup, a lala marán taladeng, má di wás talum di no ngo di arwat mai aru i mar á milion (200,000,000).
17 Má ngo iau mákmák, iau mákái tan hos er mái rung di kis on. Mái rung erei dikte boroi bongbongon i di mai sepen aen a tuan mirik sang ngoro kámnah mák mákráu mák maksin mul. Tan lul hos erei a ngoro lul laion, má tilatung i ngus di a so i kámnah má sauh a lala málmálas má a sangin.
18 Má kámnah má sauh er a so tili ngudun tan hos, táit er a up bingi lala risán matananu sang.
19 Má kándi rakrakai á tan hos er a kis iatung i ngus di má iatung i tabun i di. Tabun i di a ngoro kanih mai lul iamunang namur. Má ngorer tan hos er a so i sápkin táit tili ngus di, má tili tabun i di di lu árti kálámul.
20 Má risán matananu kándi tu liu be, di ái rung kápdite mat singin tan táit a

9:1: Apa 20:1 **9:2:** Tgk 19:28; Kal 10:12-15; Ioe 2:2, 10 **9:4:** Apa 7:3 **9:6:** Iop 3:21; Ier 8:3 **9:7:** Ioe 2:4 **9:8:** Ioe 1:6 **9:9:** Ioe 2:5 **9:20:** Sak 115:4-7, 135:15-18; Dan 5:23; Apa 16:9, 11

sák. Má di kápdite hol kaleng má tánlak alari kándi tan angagur án káláu, kápte. Kápdite arsok tili kándi lotu uri narsán tan sápkin tanián má tan tártárwán káláu dikte longoi mai toltolom aen má kubau má hat. Áá, kápdite ilang alari matngan káláu er kápate arwat suri na lu mákmák má na lu alongra má na lu láklák.

21 Má kápdite tánlak alari mul i kándi tan sápkin di lu longoi, ngorer i up bing kálámul má wah má bop mai lite wák má kándi tan siksikip mul.

10

Angelo a tari pákán ram si Ioanes má ák ani

1 Má namur iau mákái kesi angelo mul a tikai mingin má a sosih tilami naul bát. Kumlán mehmeh a bor kauli ngoro lusán, má kulbarat a tur ami iátin lul. Aur a talas ngoro nas, má aru keken a mirik ngoro hat a tuan kárkár.

2 Má angelo erei a top i kesi gengen pákán ram ákte pálási má. Má a sukai lontas mai keken mingin, má keken káisán a sukai bim mai,

3 má a bin mai lala kaungán sang a ngoro kaungán laion. Má ngo ákte bin no, namur ahit á pár dihat kokos kaleng mai lala kaungán i di.

4 Iak longrai ngorer ki iak ngoi ngo ina le páptai táit dihat parai tilamuni, mái sár iau longrai kaungán kes tilami naul bát a tur kalar iau mai worwor ngoromin, “Koion una le páptai táit dihat parai á ahit á pár er. Táit a pidik má koion una parai singin tekes!”

5 Má namur, angelo erei iau mákái nengen besang a sámtur iatung i lontas má i bim, iau mákái a sángwái limán mingin urami bát

6 má a parai ngoromin,

“Iau oror i ngisán ái Káláu, koner a liu áklis má a aksimi bát má bim má lontas má tan táit no! Iau oror ngoromin ngo ákte rah má á armona!

7 Ngo na husi mái kán taur ái koner si áwáwatin angelo erei, erár ái Káláu na long arwat pasi má i kán kis án hol kodong, ngorer ákte para talsai singin tan tám worwor tus, ái rung er tan toptop káián ái Káláu.”

8 Má namur iau longrai kaungán ái koner a worwor nengen tilami bát, má a parai singing ngo, “Han be, unák top pasi pákán ram imunang i limán ái angelo a sámtur i lontas má i bim mul.”

9 Iak longrai kán worwor, má ngorer iak han uri narsán angelo erei má iak sungi singin á gengen pákán ram erei. Má angelo er a tari singing mák parai ngo, “A kuluk. Una long pasi má unák ani. Iatung i ngudum na tuan musmus ngoro midu, mái sár ngo ukte konmi, na tuan maptal ami balam.”

10 Má ngorer iau top pasi gengen pákán ram erei má iak ani, má a ngorer ákte parai. A tuan musmus ngoro midu i ngudung, mái sár ngo iau konmi, a tuan maptal ami balang.

11 Má namur iau longrai worwor ái Káláu a parai singing ngoromin, “Una han arbin mul mai midang suri tan táit na tapam hut si di á bos mát má bos kabinhun má bos worwor má bos kabisit!”

11

Aru tám worwor tus si Káláu

1 Má kes a tari singing á tintoh a ngoro buk án láklák uri toh pasi táit, má ák parai singing ngoromin,

“Han be, unák toh pasi dol káián rumán osmapak si Káláu má nián osmapak mul, má unák wás di ái rung di lotu iatung i rumán osmapak.

2 Má koion una toh pasi dol tili pelbut i rumán osmapak kabin pokon er iakte tari singin rung tili risán, mái rung er sang da lu suka bámiai bimán rum á Ierusalem arwat mai ahat i sángul mai aru i kalang.

3 Bos kalang erei a artálár mai kesi arip mai aru i mar mai awon i sángul (1260) á bung. Má ina dos palai kak aru tám worwor tus, má diara oboi kándiar akiláng kán mokos má diarák lu saliu mai midang i bosbos bung no erei.”

10:4: Dan 12:4, 9 **10:5:** Nag 32:40; Dan 12:7 **10:7:** Amo 3:7 **10:9:** Ese 2:8–3:3 **11:1:** Ese 40:3; Skr 2:1-2 **11:2:** Luk 21:24; Apa 13:5 **11:4:** Skr 4:3, 11-14

4 Aru tám worwor tus erei diar arwat
mai aru aun lowo má aru i nián lam, má
diar lu sámtur i narsán ái Káláu koner a
Konom má a kátlán i naul matmatngan
pokon.
5 Má ngo tekes na han suri na long
bengta diar, ngorer kámnah na so tili ngus
diar má nák up bingi kurtara er. Na
ngorer sang ur singin kálámul na tohoi
suri na long sáksákna diar.
6 Má a mon i kándiar rakrakai suri diara
batbat kári bát na mák hus i ráin i ar-
liwán pákánbung diar lu saliu mai midán
ái Káláu. Má a mon mul i kándiar rakrakai
suri diara pukdai dan nák uri dár. Má
a mon i kándiar rakrakai mul suri diara
talkai tan sápkin sasam má rangrangas uri
naul bim i pákánbung diar nem on suri
long sáksáknai bim turán matananu.
7 Má namur ngo diaráte arbin no, kesi
tilik rokoi na aptur tiladi tinkas án kamka-
bat má nák arup mam diar má nák up bing
diar.
8 Má kápán páplun i diar na lu bop iatung
i sál i bimán rum erei di bás páptai kándiar
Konom ái. Má ngisán bimán rum erei, di
kápán ababah sár mai, má dik utngi ngo
Sodom má Aigipto.
9 Má matananu tili bos mát má bos wor-
wor má bos kabinhun no, da ialbá páksi
kápán páplun i diar iatung arwat mai atul
i bung má tigán, má kápdate sormángát
suri ngo da tahun diar.
10 Má matananu on á naul bim da lon-
grai ngo diaráte mat, ki dák parmat má
dák lu longoi kándi tan tatalen án laes má
dák lu artabar arliu i di. Da lu longoi
ngorer kabin diaráte mat ái rugar erei
diar talkai tilik rangrangas uri matananu.
11 Má namur, ngo ákte rah má i atul á
bung má tigán, ái Káláu a tari kihkih án
liu uri nis diar má diará liu kaleng má
diará aptur. Mái rung er di mák diar di
lala ráuráuwas sang.
12 Má namur aru tám worwor tus erei
diar longrai kaungán kes a bin tilami bát
má ák parai ngo, “Gaur lákám má ur
main!” Má ngorer diará tapam urami bát
i kumlán mehmeh, má kándiar tan kurtara
di mák diar.
13 Má i arliwán pákánbung erei sang,
tiling kunkun a hut mák gunrai bimán
rum á Ierusalem, má kesi risán a sák no,
má ahit i arip á kálámul di mat. Má
matananu di mákái ngorer má dik lala
ráuráuwas, má dik hol kaleng alari kándi
tan abulbul má dik para agasi rakrakai si
Káláu imi bát.
14 Io, áruán táit a sák ákte rah, má átuil
táit a sák alatung páput má!

Arahrahi taur

15 Má namur arahrahi angelo erei a husi
kán taur, má iak longrai kaungán i di imi
bát dik lala parai ngo, “Kángit Konom
mái kán Mesaia diaráte sáras pasi naul
matmatngan pokon tili limán ái Satan, má
onin kándiar má, má diara kátlán on ekes
pala sang!”
16 Má aru i sángul mai ahat á kálámul
pakta di lu kis i kándi tan nián kiskis i
mátán táil ái Káláu, di longrai ngorer má
dik pur dirtapul i mátán ái Káláu má dik
lotu uri narsán
17 má dik parai ngoromin,

“Gim ot kuluk uri narsam, Káláu Konom,
Tám Rakrakai Sorsorliu,
á iáu u mon til hirá má uk mon onin!
Gim ot kuluk uri narsam
kabin ukte him mai kam tilik
rakrakai,
má ukte tangkabin suri kátlán i naul
matmatngan pokon!
18 Ái rung er kápdite lu lotu uri narsam di
lala bálsák
kabin ákte arwat i pákánbung suri na
hut i kam togor,
wa pákánbung sang una nagogon i
rung dikte mat.
Má minái má pákánbung una tari arsupan
singin kam tan toptop
ngorer i kam tan tám worwor tus,
má singin kam matananu no,
ái rung er di rumrum i iáu má dik lu
lotu uri narsam.
Una tari arsupan si di no,

11:5: 2Sa 22:9; Sak 97:3 **11:6:** Kal 7:17-20; 1Sa 4:8; 1Ka 17:1 **11:7:** Dan 7:21; Apa 12:17, 13:7, 17:8 **11:8:** Luk 13:34 **11:11:** Ese 37:5, 10 **11:12:** 2Ka 2:11 **11:13:** Apa 6:12, 16:18 **11:14:** Apa 9:12 **11:15:** Kal 15:18; Sak 10:16; Dan 2:44, 7:14 **11:18:** Sak 110:5, 115:13; Rom 2:5; Apa 20:11-13

singin tan kálámul pakta má si rung di
gengen mul.
Má inái á pákánbung sang una up sarai
rung erei di lu sák mai matananu i
naul bim!”
19 Di be parai ngorer, má rumán osma-
pak si Káláu imi bát a pasbat má gimá
mákái má i Bokis án Kamkabat iatung. Má
namur gimá mákái talsán pil a soso kerem
má gimá longrai kaungán pár má babaus
mul, máng kunkun, mák pur mul i ais
ngorer i ráin.

12

Ái wák mái árám tánráu

1 Má namur a soura i kesi tilik akiláng
iamuni armongoh. Kesi wák erei a sulu
mai nas má a sukis i nián kiskis mákte oboi
keken i kalang uri kán nián aunges. Má
ami lul sángul mai aru á mátmátiah uri kán
balaparip.
2 Wák er a tián má ákte arwat i kán
pákánbung suri na kákáh, má ngorer a lala
tang mák lu ngángángar mai rangrang a
áslai.
3 Má kesi akiláng mul a soura iamuni
armongoh, kesi tilik lala árám tánráu
a mirik, má a mon i ahit i lul má a
mon i sángul i komon. Má iatung i tan
lul, keskeskesá pákpákur a kis, má tan
pákpákur erei a ngorer i pákpákur káián
kabisit. 4 Má tabun árám erei a ikon
pasi lala boh mátmátiah tilamuni armon-
goh mák buswai uradi bim. Má a han
sámtur iatung i mátán táil i wák erei, nanai
pákánbung ngo na káhái natun suri nák
ani.
5 Io, má wák erei a káhái kán kalik káláu.
Má kalik er, ái ái koner kán rakrakai na
tuan sorliu sang má na lu kátlán i naul
matmatngan pokon no. Mái árám kán tu
kis nanai kalik suri na ani, ái sár kápate
artálár suri longoi ngorer kabin di ras pasi
kalik urami si Káláu sang má uri kán kiskis
án kabisit.
6 Má wák er mámán kalik a aptur mák
táu urada i pokon mau uri pokon ái Káláu
ákte eran páksi ur on. A táu uri pokon
er suri ái Káláu na olololh on iatung arwat
mai kesi arip mai aru i mar mai awon i
sángul (1260) á bung.
7 Má namur di turpasi arup ami naul
bát. Ái Maikel, kesi pakpakta kán tan
angelo, a long pasi kán tan angelo má dik
han arup mam koner si árám má kán tan
angelo sang.
8 Mái Maikel di di sorliu i arup, má
ngorer ái árám má kán tan angelo kápdite
arwat ngo da lu kis mul ami bát,
9 má ngorer ái Maikel di di buswa aso
pala árám erei. Ái árám, ái ái koner
si kanih til hirá, má di utngi mul mam
Taba Lokon má mam Satan, koner a lu
agurái matananu no on á naul matmat-
ngan pokon. Di buswai ngorer sang uradi
naul bim má kán tan angelo turán.
10 Má namur iau longrai lala kaungán i
di ami bát di parai ngoromin,

“Ákte hut má araliu káián ái Káláu!
Ákte hut má lolsit si Káláu mái Káláu
a kátlán i git! Kán Mesaia na inngasi
má i kán rakrakai suri kátlán i naul
matmatngan pokon! Ákte hut má i tan
táit ngorer kabin dikte buswa pala Tám
Angagur, ái koner a lu sámtur i mátán
táil ái Káláu i bosbos pákán nas má
bosbos pákán libung suri atiutiwi rang
tuá git, ái rung di ruruna sár.

11 Á di sang dikte arup má sorliu Tám
Angagur mai dárán ái Sipsip má mai lain
arbin di para talsai. Má kándi liu kápdite
hol pasi, kápte. Di tari kándi liu sang má
dik mat suri lain arbin.
12 Má ngorer gama laes á gam gam
lu kis imi naul bát! Ái sár a sák uri gam
er gam lu kis adi naul bim má adi lontas,
kabin ái Tám Angagur ákte hut sosih sur
gam, má a lala sák i bál mák togor kabin
ákte talas ngo kán pákánbung páput má na
rah.”
13 Má ngo árám a mákái ngo dikte long
palai alari naul bát uradi bim, ngorer a
turpasi tipri wák er a káhái kalik.
14 Má kes a tari aru tilik bábán tárgau
singin wák er suri na roh tepák alari togor

11:19: Eba 9:4; Apa 8:5, 15:5, 16:21 **12:2:** Mik 4:10 **12:3:** Dan 7:7 **12:4:** Dan 8:10 **12:5:** Sak 2:9; Ais 7:14, 66:7; Apa 19:15 **12:7:** Iut 9 **12:9:** Tgk 3:1, 14; Luk 10:18, 2:31; Apa 20:2 **12:10:** Iop 1:9-11; Skr 3:1 **12:12:** Ais 44:23, 49:13 **12:14:** Dan 7:25, 12:7

káián ái árám. Má wák a aptur ngorer mák roh urami nián ida i pokon mau, pokon er ái Káláu na ololoh on ái arwat mai atul i bet má tigán.

15 Má ngo a mákái ngorer ái árám, a mumkai dan tili ngudun ák tibin sang suri na sanrai wák er nák mat.

16 Mái sár bim a tángni wák er, má ngorer ák tágáng pasi dan er a so tili ngudun árám máng konmi, má wák a kis kuluk.

17 Ái árám a mákái ngorer mák lala togor i wák mák han suri na lu arup mai rang kopkom i wák, ái rung erei di lu taram i kán pinpidan ái Káláu má dik lu para talsai lain arbin sur Iesu.

18 Má namur ái árám ák han má uratung i kon iamuni risán lontas mák sámtur pagas ái.

13

Rokoi tili lontas

1 Io, namur iau mákái kesi sápkin rokoi ák aptur tilada i lontas. Má rokoi erei ahit i lul má a mon i sángul i komon mul. Má iatung i tan komon, keskeskesá pákpákur a kis, má tan pákpákur erei a ngorer i pákpákur káián kabisit. Má iatung i tan lul, a mon i keskeskesá ngis a ot bilingna Káláu mai.

2 Má rokoi erei a mák ngoro tilik pusi a lala pakta taladeng, má keken a ngoro keken kesi matngan rokoi sang a tuan rakrakai má a tuan sák, má ngudun a ngoro ngudun laion. Má árám a tari nokwan má rakrakai singin rokoi suri na han mai ngisán árám suri longoi kán him sang.

3 Má iak mákái kesi lul á rokoi erei dikte ubi. A mák ngoro dikte lala ubi má ngo na mat mai, ái sár kápate mat. A liu sang má manu til on ákte mah má, má bunrán sár a kis. Má matananu no on á naul matmatngan pokon di mákái rokoi er má dik pángáng má dik mur on.

4 Má di no di lotu uri narsán árám kabin ákte tari kán te rakrakai singin rokoi. Má di lotu mul uri narsán rokoi má dik lu parai ngoromin, “Kápte kes a rakrakai arwat mai rokoi, má kápte kes a arwat suri na arup sorliwi!”

5 Má rokoi erei a para apakta pasi sang mák lu ot bilingna Káláu mai kán worwor. Mái Káláu a mángát palai be suri na mon i kán rakrakai arwat mai ahat i sángul mai aru i kalang.

6 Má ngorer, rokoi a turpasi worwor sáksák uri narsán ái Káláu má uri ngisán má uri malar a kis ái má uri narsá di no di kis ami naul bát.

7 Ái Káláu ákte mángát palai rokoi suri na lu arup mai matananu si Káláu má suri na sorliu di, má ákte tari singin á nokwan suri na kátlán i bos mát má bos worwor má bos kabinhun no i pákánbung erei.

8 Matananu no on á naul matmatngan pokon da lu lotu uri narsán rokoi er, di ái rung er ái Káláu kápate sir páptai ngis di i buk án liu hirá sang kápte be a aksimi naul bim. Má buk erei káián Sipsip di ubi ák mat.

9 Ái koner a nem ngo na talas má na mánán, ki na kis án alongra!

10 Ái Káláu ákte hol páksi sál káián te kálámul suri da tola páptа di má dák obop di i batbat kalar. Mái koner ái Káláu ákte hol páksi sál ur on ngorer, a támin muswan ngo na han banai sang i matngan rangrangas erei. Mái Káláu ákte hol páksi sál káián te suri da sá bing di mai is. Mái koner ái Káláu ákte hol páksi sál ur on ngorer, na han banai muswan sang i matngan rangrangas erei. Má ngorer matananu si Káláu koion á puplir. Da lu tur rakrakai sang má da lu muswan pagas uri narsán ái Káláu!

Rokoi tili bim

11 Má namur iau mákái kesi rokoi mul a aptur tili bim. Má rokoi er a mon i aru i komon ngoro komon sipsip, má kaungán a ngoro kaungán árám.

12 Má rokoi erei a him mai rakrakai káián mulán rokoi, koner a mon i bunrán manu on. Koner a aptur tili bim a tari duk i rung di lu kis adi naul bim suri da lu lotu uri narsán mulán rokoi er a aptur tili lontas.

12:17: Apa 11:7 **13:1:** Apa 12:3, 17:3, 7-12 **13:2:** Dan 7:4-6 **13:3:** Apa 17:8 **13:5:** Dan 7:8, 25, 11:36; Apa 11:2 **13:7:** Apa 11:7 **13:8:** Sak 69:28; Apa 17:8, 20:12, 15, 21:27 **13:10:** Ier 15:2, 43:11; Apa 14:12 **13:13:** 1Ka 18:24-39; Mat 24:24; Apa 19:20

13 Má a lu longoi tan tilik akiláng mul,
ngorer a talkai kámnah tilami bát mák pur
uradi bim, má matananu di mákái má dik
pángáng on.
14 Má rokoi tili bim, ái Káláu ákte
mángát palai suri na longoi tan akiláng i
narsán mulán rokoi má ngorer ák agurái
matananu tili naul bim. Má matananu no
di mákái tan akiláng erei má dik ruruna
on, má ngorer rokoi er tili bim a lam pas
di uri sápkin, má a artari suri da kanbái
tantanián mulán rokoi, koner ákte hiru i
is mák liu kuluk kaleng mul.
15 Io, di longoi ngorer, má namur ái
Káláu a mángát palai rokoi er tili bim suri
na aunges uri tantanián mulán rokoi suri
tantanián erei na worwor má nák ardos
suri da up bing di ái rung kápte di lotu uri
narsán sang.
16 Má áruán rokoi a ardos suri matananu
no da akiláng i di iatung i limán ming di
ngo iatung i páspásán ar di. Káksiai ngo
di rakrakai ngo kápdite rakrakai, ngo di
tan konom ngo tan maris, ngo rung di kis
án toptop mái rung di sengsegeng, di no di
akiláng i di ngorer.
17 Má ngo koner kápte di akiláng on,
kápate arwat ngo na lu huhul má na lu
sirsira. Má akiláng di oboi a ngoromin:
ngisán mulán rokoi ngo mámát a tur arwat
mai ngisán.
18 Gita holhol kuluk be! Ái sinih a mon i
kán mánán, ki na kis án hol suri na ser pasi
sálán i mámát káián rokoi, kabin mámát
erei a tur arwat mai mámát tili ngisán kesi
kálámul, má a ngoromin: awon i mar mai
awon i sángul mai awon (666).

14

Ái Sipsip má kán matananu

1 Má namur iau mákmák má iak mákái
Sipsip a sámtur ami pungpung á Saion
i bimán rum á Ierusalem. Má kán
matananu di sámtur tiklik mai, di ái rung
er ngisán ái Sipsip má ngisán mul ái Kákán
dikte sir páptai iatung i ar di. Má mámát i
di a arwat mai kesi mar mai ahat i sángul
mai ahat i arip á kálámul (144,000).
2 Má iak longrai kaungán kes tilami naul
bát a ngoro irngán lala dan ngo ngorer i
kaungán pár a rakrakai sang. A tang ngoro
kaungán marán gita er tan kálámul di ubi.
3 Má tilik matananu erei si Sipsip di tur
i mátán táil i kiskis án kabisit er má i
mátán táil i ahat i liuán táit má tan kálámul
pakta. Matananu di tur ngorer má dik
saksak. Di lu saki hutngin saksak er di
masik di mánán on má kápte kes mul na
aratintin on. Má di ái Káláu ákte hul
pas di tili katbán matananu no on á naul
matmatngan pokon.
4 Tan kálámul erei di pilpil pagas kabin
kápdite bop tiklik mai wák má ngorer
kápdite long adurwán i di sang*. Má ai
a han ur ái ái Sipsip, di tiklik no, dik lu
murmur on i bos pokon. Má di sang ái
rung ái Káláu ákte hul aliu pas di alari
matananu no, má di káián ái Káláu má
káián ái Sipsip mul, má di sang á tan mulán
wán a matuk uri artabar uri narsán ái
Káláu.
5 Kápdite lu mánán i angagur, di pilpil
má dik nokwan pagas.

Worwor káián atul i angelo

6 Má namur iau mákái kesi angelo mul
a roh iamuni armongoh mák lu arbin mai
lain arbin na tur áklis. Má worwor erei a
suri para talsai ur singin matananu no di
lu kis i naul bim, ngorer ur singin bos mát
má bos worwor má bos kabinhun no.
7 Má angelo erei a bin mai lala kaungán
mák parai ngoromin, “Gama rumrum i
Káláu má gama para agasi kán rakrakai,
kabin ákte hut má i kán pákánbung suri
na nagogon i matananu. Gama lotu uri
narsán ái Koner a aksimi bát má bim má
lontas má tan dan mul!”
8 Io, ákte rah má kán worwor ái kono
mulán angelo ngorer, má kesi angelo mul
a hut iamuni armongoh mák parai ngo,
“Ákte pur! Ákte pur má! Babilon er a tuan
rakrakai ákte mosrah no! Kán tan sápkin a
long sáksáknai tan mát no on á naul bim!

13:16: Apa 14:9-11, 16:2, 20:4 **14:2:** Apa 1:15, 19:6 **14:3:** Ais 42:10; Apa 5:9, 7:4 * **14:4:** Worwor til Girik a parai ngo ***kápdite bop tiklik mai wák, mái sár bos tám mánán di hol on ngo worwor artálár sur rung di mur i nemnem si Káláu, má kápdite long adurwán i di mai bos tatalen til main i naul bim.*** **14:8:** Ais 21:9; Ier 51:7-8; Apa 17:2, 18:2, 3

Ákte tari kán suir wain án araturán sáksák si di, má dik ngin on má dik bau!”

9 Má namur kesi angelo mul a mur i aru turán mák parai ngoromin mai lala kaungán,

“Tara dáh alatung di lotu uri narsán rokoi má uri narsán tantanián, má dik oboi kán akiláng iatung i ar di ngo iatung i lim di?

10 Ái rung er da ngin i suir wain si Káláu! Suir wain erei a tur arwat mai kán lala togor ái Káláu, mái Káláu ákte toroi uri kinleh án mos káián! Ái rung er da ngin on, da áslai rangrangas iatung i kámnah a lala málmálas má a tuan sangin, mái Sipsip má tan angelo si Káláu da mákái.

11 Má sahwán kámnah erei a arangrangas i di, na lu kurkurem áklis sang, kápnate mat. Mái rung er dikte lotu uri narsán rokoi má uri narsán tantanián má dikte oboi kán akiláng i kápán páplun i di, kápnate mon i kándi te aunges alari á rangrangas erei. Bosbos pákán nas má bosbos pákán libung, da iatung pagas má dák lu áslai rangrangas.”

12 Má ngorer matananu si Káláu koion á puplir, á gam er gam lu mur arwat pasi pinpidan si Káláu má gam lu muswan pagas uri narsán ái Iesu!

13 Má namur iau longrai kaungán kes tilami bát má ák parai singing ngo, “Una le ngoromin: turpasi onin, rung di ruruna pagas i Konom, ngo di mat, di tuan kuluk pala!” Má Tanián ái Káláu a mángát mák parai ngo, “Áá, a támin muswan! Ái rung er da aunges kuluk alari kándi rakrakai án talar má alari tan rangrangas a hut i narsá di, kabin wán i kándi him na han tiklik mam di suri para inngasi tan táit dikte longoi.”

Ákte matuk á naul bim

14 Má iau mákmák má iak mákái kumlán mehmeh a bal, má iatung i kumlán mehmeh a sukis i kesi páplun táit a ngoro kálámul, má a mon i pákpákur gol káián kabisit ami lul, má a top i kesi kirau mai limán.

15 Má kesi angelo a so tili rumán osmapak mák bin mai lala kaungán ur si koner a kis i kumlán mehmeh, má a parai ngoromin, “Ákte arwat i pákánbung má balbal ákte matuk má! Han má, má unák il talmi balbal ur main i kámniánsit!”

16 Mái koner a kis i kumlán mehmeh a longrai ngorer má a turpasi ihil tangrai naul bim, má ngorer áng kip talmi balbal.

17 Má namur iau mákái kesi angelo bul a so tili rumán osmapak imi bát, má ái a top i is a inan.

18 Má kesi angelo sang, koner a lu ololoh i kámnah imi nián osmapak, a aptur tilatung mák bin mai lala kaungán ur singin angelo erei a top i is a inan, má a parai ngoromin singin, “Top pasi kam is má unuk lu han tár pasi wán wain tili sukán er a tur idi naul bim! Wán wain erei ákte matuk má!”

19 Má angelo er a top i is, a longrai ngorer má ák tangkabin i tár pasi tan wán wain iatung tangrai naul bim, má namur ák lu buswai urami lus uri suka peksai wán pasi suir wain. Lus erei a tur arwat mai kán togor ái Káláu má rangrangas na oboi i tan tám abulbul.

20 Má lus erei a kis i risán bimán rum á Ierusalem, má iatung dik lu suka peksai tan wán wain pasi suir. Má suir wain er a sal tili lus, wa dár sang! Má dár er a sal mák tibin arwat mai atul i mar á kilomita, má a lámán arwat mai kesi mitá má tigán.

15

Ereran uri ahit á arabilbiling

1 Má namur a soura á kesi akiláng mul iamuni armongoh má iau mákái má iak pángáng. Iau mákái ahit á angelo má kándihat talar suri oboi ahit á tilik arabilbiling i naul matmatngan pokon. Má ahit á arabilbiling erei, tan arahrahi sang, a kabin rangrangas erei na arahrahi kán togor ái Káláu.

2 Má iau mákái mul i pokon a ngoro lontas dikte longoi mai galas a tuan pilpilpil mák mon i kámnah on. Má iau mák di ái rung dikte sorliwi rokoi, koner di longoi tantanián má ngisán di utngi mai mámát.

14:9: Apa 13:12-17 **14:10:** Tgk 19:24; Sak 75:8; Ais 51:17, 22; Ier 25:15-16; Ese 38:22; Apa 16:19, 20:10 **14:11:** Ais 34:10 **14:12:** Apa 13:10 **14:14:** Dan 7:13 **14:18:** Ioe 3:13 **14:20:** Ais 63:3; Apa 19:15

Di sámtur iatung i risán lontas er dikte longoi mai galas, má dik top i tan gita ái Káláu ákte tari si di.
3 Má dik tunga saki saksak si Moses, ái koner a toptop si Káláu, má saksak si Sipsip ngoromin:
"Káláu Konom, Tám Rakrakai Sorsorliu,
tan táit u longoi a tuan malilis má a tuan rakrakai!
Kabisit káián tan mát no,
ninsim a támin má a nokwan!
4 Matananu no da rumrum i iáu, Konom,
má di no da lu para agas iáu ngo á iáu á kálámul pakta,
kabin á iáu masik u pilpil sorsorliu.
Tan mát no da lákám má dák lu lotu uri narsam,
a kabin dikte mákái ngo tan táit no u longoi a nokwan má a kuluk."
5 Má namur iau mákmák má iak mákái rumán osmapak imi bát a pasbat, má ngorer iak mákmák utliu urami polgon Rum a Pilpil Sorliu erei a lu kis ái ái Káláu.
6 Má ahit á angelo di so tili rumán osmapak. Tan angelo erei di sulu mai lusán i di a tuan bal mák tuan pilpilpil, má dik reureu mai reureu gol dikte kápti i bongbongon i di, má kándihat talar suri oboi ahit á tilik arabilbiling.
7 Má i pákánbung er, kes tili dihat á ahat á liuán táit a han mák tari ahit á kuro gol singin tan angelo erei. Má tan kuro er a káng mai suir wain erei a tur arwat mai kán lala togor ái Káláu, koner a liu ekes pala.
8 Má rumán osmapak a káng mai lala sauh a so tili talsán minmáir i Káláu má tili kán rakrakai, má kápte kes a arwat suri na kusak ur on pang i pákánbung ngo na rah i ahit á tilik arabilbiling erei tan angelo da oboi.

16

Ahit á kuro togor si Káláu

1 Má namur iau longrai lala kaungán kes a worwor tilami rumán osmapak mák parai singin ahit á angelo ngo, "Gam han má gamák urai ahit á kuro togor si Káláu uradi naul bim!"
2 Io, má mulán angelo a han mák urai kán kuro uradi naul bim, má ngorer ái rung a kis i di á akiláng káián rokoi mái rung dikte lotu uri narsán tantanián, kápán páplun i di ák sák mai marán sibal.
3 Má namur áruán angelo a han mák urai kán kuro uri lontas, má ngorer tas a tit ngoro dárán buli, má tan táit no on á lontas dik mat.
4 Má átuil angelo a han mák urai kán kuro uri bos dan má uri tan mátán upup, má ngorer dik pukdai uri dár má.
5 Má iak longrai angelo er a ololoh i dan má tas a worwor mák parai ngoromin si Káláu,
"Á iáu á Tám Pilpil
má á iáu ái koner u mon til hirá má uk mon onin!
Kam nagogon minái a nokwan,
má rangrangas u oboi a arwat mai sápkin sang dikte longoi!
6 Matananu erei dikte up bingi kam matananu má kam tan tám worwor tus,
má dár di a leu sara.
Má ngorer ukte ariwa kalengnai uri di,
má onin ukte tabar di mai dár dák ngin on.
Kam rangrangas minái a arwat sang mai táit di longoi!"
7 Ákte rah má worwor káián angelo ngorer, má namur iak longrai kaungán kes tilatung i nián osmapak a parai ngo,
"Káláu Konom, Tám Rakrakai Sorsorliu,
kam nagogon a támin
má kam rangrangas u oboi a nokwan!"
8 Io, má namur atatin angelo a han mák urai kán kuro uri mátán nas, má ngorer ák tuan málmálas má, mák daki páplun matananu mai kámnah.
9 Lala málmálas er ák daki páplun i di ngorer, má dik ot bilingnai ngisán ái Káláu kabin ái a mon i kán rakrakai suri longoi tan rangrangas erei. Di mák ilmi ngorer, ái sár kápdite hol kaleng alari kándi tan

15:3: Kal 15:1; Sak 139:14, 145:17 **15:4:** Sak 86:9; Ier 10:6-7 **15:5:** Kal 38:21 **15:8:** 1Ka 8:10-11; 2Pu 5:13-14; Ais 6:4 **16:2:** Kal 9:10; Apa 13:12-17 **16:3:** Kal 7:17-21 **16:7:** Sak 19:9; Apa 15:3 **16:9:** Apa 9:20-21 **16:10:** Kal 10:22; Ais 8:21-22

sápkin tatalen suri da para agas Káláu suri kán rakrakai.
10 Io, má namur álimán angelo erei a han mák urai kán kuro uradi nián kabisit káián rokoi. A longoi ngorer máng kuron má i tan balis no a kátlán ái rokoi. Má matananu di kis iatung, taun a bor noi kándi liu, má dik árti kerme di kabin i lala rangrang di áslai,
11 má dik ot bilingna Káláu imi bát kabin i tan manu má tan rangrang ákte oboi uri di. Ái sár kápdite hol kaleng alari kándi tan sápkin tatalen.
12 Io, má namur kesi angelo bul a han mák urai kán kuro urami tilik dan á Iuperetis, má dan erei a más suri ák mon mái sál da láklák on i tan kabisit tilanang i mátán taubar.
13 Má iau mákái atul i sápkin tanián ditul mák ngoro rokrok, má kes a so tili ngudun árám, má kes a so tili ngudun rokoi er ákte aptur tili lontas, má kes a so tili ngudun rokoi er a aptur tili bim, ái koner di utngi ngo angagur án tám worwor tus.
14 Má atul i sápkin tanián erei ditul lu longoi akiláng sang, má kánditul talar suri han arkaliut ur singin tan kabisit no on á naul matmatngan pokon má lam talum di suri arup i tilik támin Bungán Nagogon káián ái Káláu Tám Rakrakai Sorsorliu.
15 Mái Konom a parai ngoromin, “Alongra! Ina hut asodar i gam ngorer a lu hut ngoi i tám siksikip! Na tuan kuluk pala ái koner a pán pagas mákte eran páksi lusán suri na sangar i aptur má nák sulu, na mák saliu mai kunsin má nák rumrum i mátán matananu!”
16 Má atul á sápkin tanián ditul han má ditulá lam talmi tan kabisit uri pokon er tan Ebaraio di utngi mai Amagedon.
17 Io, má ngorer arahrahi angelo a han mák urai kán kuro sang uradi katbán armongoh. Ák longoi ngorer, má namur lala kaungán kes a hut tilami nián kabisit imi rumán osmapak mák parai ngo, “Ákte rah má! Arahrahi bung ákte hut má!”
18 A be parai ngorer, ki talsán pil a lu soso kerem má kaungán pár má tilik babaus mul, má kesi tiling kunkun a hut. Kunkun er a rakrakai taladeng alari tan kunkun no turpasi hirá sang i pákánbung ái Káláu a aksimi kálámul ák han pang onin.
19 Má tilik bimán rum á Babilon a báng ák tul i kuir on, má tan bimán rum no on á naul matmatngan pokon dik mosrah no. Ái Káláu ákte hol páptai tilik bimán rum á Babilon, má ngorer ák oboi rangrangas on. A toroi suir wain erei a tur arwat mai kán lala togor uri kinleh mák tari singin má ák ngin on má.
20 Má ngorer ák bokoh i tan sim má tan pungpung mul.
21 Má ráin a pur, ái sár ráin minái a pur turán tigán ais a tuan taun artálár mai alim i sángul á kilogerem i taun kán keskeskes, mák pur tilami armongoh uri matananu mák sá peksa di. Má matananu di áslai ngorer, má dik ot bilingna Káláu kabin i tilik sápkin rangrangas er a pur uri di.

17

Wák án sál a sukis i rokoi

1 Io, má namur kesi angelo tili di di top i ahit á kuro a hut i narsang má a parai ngo, “Lákám, inak para tari singim suri ngádáh ái Káláu na arangrangas on ngoi á tilik wák án sál erei, ái koner a ngoro Babilon, tilik bimán rum er a kis i risán marán dan.
2 Tan kabisit tili naul bim dikte lu bop tiklik mai wák án sál er, má matananu tili naul matmatngan pokon dikte lu nginmi kán suir wain án araturán sáksák má dik bau.”
3 Má namur Tanián ái Káláu a top i iau má ngorer kesi angelo a long pas iau má a kip iau uri pokon mau. Má iatung i pokon mau, iau mákái kesi wák a sukis i rokoi a mirik, má rokoi erei ahit i lul má sángul i komon. Má iatung i kápán páplun no á rokoi, dikte le i tan ngis er a ot bilingna Káláu mai.
4 Má wák er ákte oboi lusán a kás má a mirik, má ákte mermer mai marngis gol má ákte kamkamda mai gol mul. Má ákte oboi lalain hat a lala mátán i di má kodil

16:12: Ais 11:15 **16:14:** Apa 19:19 **16:15:** Mat 24:43-44; Apa 3:3 **16:16:** Skr 12:11 **16:18:** Apa 4:5, 8:5 **16:19:** Apa 14:10 **16:20:** Apa 6:14 **16:21:** Kal 9:23-24; Apa 11:19 **17:1:** Ier 51:12-13 **17:2:** Ais 23:17; Ier 51:7; Apa 14:8 **17:3:** Apa 13:1 **17:4:** Ier 51:7; Apa 18:16

mátán kelel. Má a top i kesi kinleh gol, má kinleh erei a káng mai suir wain er a tur arwat mai tan durwán tatalen má tan sápkin, ái á wán i kán araturán sáksák tiklik mai matananu.

5 Má iatung i páspásán aur dikte le i ngisán a mon sang i sálán a punpunam be. Má ngisán a ngoromin, ‘Á iau Babilon iau rakrakai! Iau mámán i tan wák án sál, má tan tatalen sáksák no on á naul matmatngan pokon a so tili iau!’

6 Má iau mákmák má iak mákái ngo wák erei a bau mai dárán matananu si Káláu ákte ngin on, ái rung erei dikte up bing di kabin di ruruna pagas i Iesu.

Iau mákái wák erei má iak lala pánsálngát suri.

7 Má angelo a mák iau má ák gálta iau ngo,

“Be, wa suri dáh u pángáng on á wák erei? Á iau ina para talsai singim á sálán wák má sálán rokoi erei wák a sukis on má a mon i ahit á lul má sángul i komon. A ngoromin.

8 Rokoi erei ukte mákái, tungu a liu, mái sár onin kápte. Má páput sár má na tapam tiladi tinkas án kamkabat, má ngorer na han mur i sál er ái Káláu ákte oboi suri na han sák on sang. Má matananu di lu kis i naul bim, da mákái rokoi má da lala pánsálngát on. Di ái rung er ái Káláu kápate sir páptai ngis di i buk án liu hirá sang kápte be a aksimi naul bim. Da pánsálngát on ngorer kabin tungu di mákái a liu má namur kápte, má i pákánbung er na liu mul má na kaleng má dák mákái.

9 “Ái sinih alatung a mon sang i kán mánán, ki na kis án hol suri na mánán pasi sálán táit minái! Ahit á lul rokoi a tur arwat mai ahit á pungpung i pokon er a sukis ái á wák.

10 Má ahit á lul er a tur arwat mul mai ahit á kabisit. Alim tili di dikte mat má, má kes tili di a kis onin, má kes alatung be namur. Má ngo na hut i kes alatung be, na kátlán sang i án mudán pákánbung sár ki nák rah.

11 Má rokoi erei tungu a liu má onin kápte, ái sang á kesi kabisit bul a mur i ahit á kabisit, má ái sang á kes tili di á ahit á kabisit erei, ngorer kes tili di na liu kaleng má na kátlán mul, má namur nák sák má.

12 “Sángul á komon rokoi u mákái a tur artálár mai sángul á lite kabisit, mái sár kápte besang di turpasi kátlán. Má namur, i kándi pákánbung sang, na mon i kándi rakrakai suri da lu kis án kabisit tiklik mai rokoi arwat mai kesi awa sár.

13 Má sángul á kabisit erei a tukes i kándi hol sár, má ngorer da rusan tari kándi rakrakai ur singin rokoi, má da kis i lalin kán nagogon.

14 Má rokoi erei tiklik mai kán sángul á kabisit, da lu arup mam Sipsip. Mái Sipsip mai rang táir, da sorliu sang má ngorer da suka bámiai rokoi má tan kabisit erei. Má Sipsip er, ái á Konom Sorsorliu, má ái á Kabisit káián tan kabisit. Mái rung di lu mur on, di sang ái Káláu ákte kilkila pas di má ákte ilwa pas di, má di lu muswan uri narsán.”

15 Má angelo erei a parai mul singing ngo,

“Má tan dan erei u mákái, er a sukis on á wák án sál, tan dan er a tur arwat mai tan mát má tan worwor má tan kabinhun a kátlán i di á wák er.

16 Má sángul á kom erei u mákái di tur arwat mai sángul á kabisit. Má namur di sang da tur tiklik mai rokoi má da mikmikwai má i wák án sál má dák togor mai. Má ngorer da arup mai má dák suka bámiai wák er, má dák taráp palai kán tan táit no náng kunsin má. Má namur da ani pinsán wák er má da osoi páplun nák ekesi bam no.

17 Tan kabisit na tukes i kándi hol sár, má ngorer da rusan tari kándi rakrakai ur singin rokoi, má da kis i lalin kán nagogon, kabin ái Káláu ákte oboi kesi holhol sár i bál di suri da longoi ngorer. Má rokoi na lu kátlán pang i bung ngo pinpidan no si Káláu na tapam hut muswan sang.

18 Má wák erei u mákái, ái a tur arwat mai tilik bimán rum a lu kátlán i bos kabisit on á naul matmatngan pokon.”

18

Babilon ákte sák má!

17:6: Apa 18:24, 19:2 **17:7:** Apa 13:1 **17:8:** Dan 12:1; Apa 11:7, 13:7 **17:12:** Dan 7:7, 24 **17:16:** Apa 18:8

1 Má namur iau mákái kesi angelo bul a
sosih tilami bát. Angelo erei a mon i kán
rakrakai a pakta, má talas a kauli má a
atalsai naul bim.
2 Má angelo erei a bin mai lala kaungán
mák parai ngoromin,
“Ákte pur! Ákte pur má!
Babilon er a tuan rakrakai ákte
mosrah no!
Onin ákte nián kis má káián tan sápkin
tanián,
má tan sápkin tanián dikte longoi
kándi tan rum on.
Tan wokwok dikte páhiuh on,
má tan kosor dik lu ser namnam
iatung on.
3 Kán tan sápkin a long sáksáknai tan mát
no on á naul bim.
Ákte tari kán suir wain án araturán sáksák
si di
má dik ngin on.
Tan kabisit tili naul bim
dikte lu bop tiklik mai,
má tan tám sirsira on á naul matmatngan
pokon
ding konom mai tan táit a sák er a
gong kári á wák er.”
4 Má namur iau longrai kaungán kes
sang tilami bát má a parai ngo,
“U, kak matananu, gama aptur alari
bimán rum er
suri gama káp longoi tan sápkin
tatalen ngorer a lu longoi ái,
má suri gama káp áslai rangrangas
erei ái sang na áslai!
5 Kán tan sápkin tatalen ákte longoi,
wa tilik lala boh taladeng sang urami
bát.
Mái Káláu kápate balantahni kán tan
sápkin, kápte.
Wa a hol páptai sang.
6 Á gam erei gama long sáksákna Babilon,
gama kosoi tan sápkin ákte longoi uri
narsán kak matananu.
Má gama paptauni kán arul nák pakta
uri supni suri tan táit er a sák ákte
longoi.
Ákte toroi kinleh wain a rakai
má ák tari si gam.
Ki ngorer gama tar kalengnai mai kinleh
wain a lala rakrakai singin
má nák ngin on.
7 Ákte tubán apakta pasi sang
mákte lala gong kári sápkin tatalen.
Ki ngorer gama tari rangrangas má tinang
bul singin
nák arwat mai lala boh sápkin er a
longoi.
Wák er a balbal parai ami kán hol ngo,
‘Á iau á tasim sang á inái!
Kápte kesi táit a artálár suri na
asáksáknai kak liu.
Káp ina te mokos, má káp ina tini
sum!’
8 Má kabin a parai ngorer i wák er,
ki i kesá bung sang,
ái Káláu, Konom Tám Rakrakai,
na nagogon on mai arabilbiling nák
sák.
Na áslai toltolom sasam má taul matpám
má tilik tinang,
má kámnah na málsi nák bam.”
9 Má tan kabisit tili naul bim, ái rung
er dikte lu bop tiklik mai má dikte gong
kári sápkin tiklik mai, da mákái sauh a
kaptur tili kámnah er a konmi bimán rum
á Babilon. Da mákái ngorer, ki erár da
bálsa pasi bimán rum er má dák lu tangsi.
10 Da lu sámtur tili tepák kabin di matai
ngo di mul da áslai rangrangas erei, má
dák parai ngo,
“A tuan sák! A tuan sák taladeng!
U, tilik bimán rum á Babilon,
i án mudán pákánbung sár má, má
ukte ekesi sák má!”
11 Má tan tám sirsira di mul di lala tangsi
má dik sum suri, a kabin ngo kápte kes
alatung na huli kándi tan táit di lu sirai.
Áá, kápte kes sang na huli
12 kándi gol má siliwa má tan hat a tuan
malilis má a lala mátán. Má kápte kes na
huli si di á tan lalain sepen sulu sang a
kás má a mirik má matngan erei a tuan
alal. Má kápdate huli mul i tan kubau a
tuan lain tomtom má tan táit di longoi mai
mátán kelel má aen má hat.

18:2: Ais 13:21, 34:11-14; Ier 50:39; Apa 14:8 **18:4:** Ais 48:20; Ier 50:8, 51:6, 45; 2Ko 6:17 **18:5:** Tgk 18:20-21; Ier 51:9 **18:6:** Sak 137:8; Ier 50:15, 29; 2Te 1:6 **18:7:** Ais 47:7-9 **18:8:** Apa 17:16 **18:9:** Ese 26:17, 27:30-35 **18:11:** Ese 27:36 **18:12:** Ese 27:12-13, 22

13 Má kápte kes mul alatung na huli tan
kabang má wel má bultán kubau a tuan
lain tomtom má tan táit uri akuluknai
namnam. Má kápte kes na huli tan lain
namnam ngorer i suir wain ngo wel tili
lowo ngo palawa má wit. Má kápdate huli
tan bulumakau má sipsip má hos má tan
karis mul. Má kápte kes na huli si di á
kálámul uri kán toptop. Tan tám sirsira
di lu sirai tan táit erei tungu, ái sár onin
kápte kesi kálámul na lu huhul mul si di.
14 Má tan tám sirsira da parai singin wák
er ngoromin, "Tan lalain táit er u kon suri,
ákte bokoh má! U ngoi ngo una tasim
sang, má na marán i kam táit má kam
mermer na tuan alal, ái sár ákte rah má,
má káp una te lu mákái mul."
15 Má tan tám sirsira tungu di lu huhul
má dik lu sirsira iatung i bimán rum er má
ding konom, da lu sámtur til tepák kabin di
matai ngo di mul da áslai rangrangas erei.
Da lu tangsi má dák lu sum suri
16 má da lu parai ngo, "A tuan sák! A
tuan sák taladeng uri tilik bimán rum erei!
Tungu a lu oboi tan lalain sepen sulu sang
a kás má a mirik má matngan erei a tuan
alal, mák lu mermer mai tan táit a gol má
tan lain hat a lala mátán má mai mátán
kelel!
17 Má onin, i án mudán pákánbung sár,
ákte bokoh no á kam tan minsik!"
Má tan tám ololoh i mon mái rung di lu
him on má tan asir di kis i mon mul má
di no di lu him mai tan táit a rut tangrai
lontas, di sámtur til tepák
18 má di mákái sauh a kaptur tili kámnah
er a konmi bimán rum erei, má dik lu
binbin ngoromin, "Kápte kesá bimán rum
a pakta i ngisán sorliwi tilik bimán rum
erei!"
19 Má dik lu mákái táit erei mák tinang
i bál di má dik tang, má dik lu raut pasi
rah tiladi bim má dik sáprai ami lul di,
má dik lu parai ngo, "A tuan sák! A tuan
sák taladeng uri bimán rum minái! Ái á
bimán rum di lu han ur ái ái rung di lu him
mai tan táit a rut tangrai lontas, má dik
lu kipi marán táit uratung suri sirai, pasi
ding konom mai! Má onin, i án mudán
pákánbung sár, ákte mosrah má mai kán
tan minsik no!"
20 Mái koner kán tu worwor a sopasun
kán wor mák parai ngo, "Á gam gam lu
kis imi naul bát, gama laes kabin Babilon
ákte sák! Á gam tan tám ruruna má gam
tan apostolo má gam tan tám worwor
tus, gama laes kabin ái Káláu ákte oboi
nagogon ur on suri na sák! Ngorer á kán
arul suri kosoi sápkin a longoi uri narsá
gam."
21 Má namur kesi angelo a tikai mingin a
long pasi kesi tilik lala hat mák durki mák
buswai uradi lontas, má a parai ngo,

> "Ngoromin iau longoi mai hat minái,
> na ngorer uri iáu á bimán rum á Ba-
> bilon. Da amosrah i iáu unák sák má, má
> káp una te aptur mul, una ekesi bokoh
> má!

22 Tungu di lu longrai kaungán gita má
tulal má dik lu husi taur, má matananu dik
lu saksak iatung i katbán i iáu, Babilon. Ái
sár ákte rah má! Kápte te lain kaungán
saksak da longrai mul i iáu! Tungu marán
á tám him di lu him i katbán i iáu er di
longoi tan lain táit má kip talmi balbal. Ái
sár ákte rah má! Kápte te him da longoi
mul i iáu, Babilon!
23 Una tu pokon mau sár. Kápte te lam
da oskoi mul i iáu, má kaungán rung di
han suri kila má dik mil má dik laes, ái
na bokoh tili iáu ekes pala! Ái rung di lu
huhul má di lu sirsira i iáu tungu, di tan
kálámul pakta sang singin tan kálámul no
on á naul bim, má iáu ukte agur pasi tan
mát no mai kam iniat má ngorer uk lam
di uri sápkin!
24 Má iatung i iáu, dárán á tan tám
ruruna má tan tám worwor tus ákte sal
turán dár di mul ái rung dikte up bing di
on á naul bim!"

19

Matananu di parpara agas kabin Babilon ákte sák!

18:15: Ese 27:31, 36 **18:16:** Apa 17:4 **18:17:** Ais 23:14; Ese 27:27-29 **18:18:** Ese 27:32 **18:20:** Nag 32:43; Ais 44:23; Ier 51:48 **18:21:** Ier 51:63-64; Ese 26:21 **18:22:** Ais 24:8; Ese 26:13 **18:23:** Ier 7:34, 16:9, 25:10 **18:24:** Ier 51:49; Apa 17:6

1 Má namur iak longrai kaungán táit a
ngoro lala matananu taladeng imi naul
bát, má dik lu binbin ngo,
“Aleluiá!* Parpara agas uri narsán ái
Káláu!
Ái Káláu kángit Tám Araliu!
Ái Káláu a rakrakai!
Ái Káláu a tuan alal sang!
2 Kán nagogon a támin,
má kán rangrangas a oboi a nokwan!
Ái Káláu ákte nagogon i wák án sál er
tasim,
koner a abawi naul bim mai kán
araturán sáksák!
Ái Káláu ákte oboi rangrangas ur on
suri kosoi dárán kán tan toptop a up
bingi.”
3 Má dik bin mul má dik parai ngo,
“Aleluiá! Parpara agas uri narsán ái
Káláu!
Sauh tili bimán rum er a bam, ák lu tapta-
pam má ekes pala!”
4 Má namur, aru i sángul mai ahat á
kálámul pakta má ahat i liuán táit mul di
no di pur dirtapul i mátán táil ái Káláu er a
sukis i nián kabisit, má dik lotu uri narsán
má dik parai ngo, “A támin! Parpara agas
uri narsán ái Káláu!”
5 Má tilatung i nián kabisit kaungán kes
a bin ngoromin,
“Gama parpara agas uri narsán kángit
Káláu,
á gam erei kán tan toptop,
wa gam no er gam rumrum on,
gam bos pakpakta
má gam tan gengen mul!”

Namnam án akila káián Sipsip

6 Má namur iak longrai kaungán táit
a ngoro tilik lala matananu, má a ngoro
irngán lala dan ngo ngorer i kaungán pár
a rakrakai sang. Iak longrai di parai
ngoromin,
“Aleluiá! Parpara agas uri narsán ái
Káláu!
Ái Konom, kángit Káláu, Tám Rakrakai
Sorsorliu,
ái á kabisit sang!
7 Gita parmat má giták laes
má gita parpara agas uri narsán!
A kabin ákte hut má i pákánbung suri na
kila ái Sipsip,
má kalik átlái er na kila pasi, ákte eran
suri.
8 Ái Káláu ákte sormángát tari tahlik er
suri na sulu mai lain lusán a tuan bal
má a tuan pilpilpil.”
(Lain lusán erei a tur arwat mai tan táit a
nokwan tan tám ruruna dikte longoi.)
9 Má namur angelo a parai singing ngo,
“Una le i worwor min. Di tuan kuluk pala
ái rung er ái Káláu a long pas di suri da han
suri namnam án akila káián Sipsip.” Má
angelo a parai mul ngo, “Minái á midán
muswan ái Káláu.”
10 Iau longrai ngorer má iak pur dirtapul
i narsán keken angelo er suri ina lotu uri
narsán, mái sár angelo a parai singing ngo,
“Koion á ngorer! Wa iau tárim sár.
Iau ngorer i iáu má rang tuam, git no
á toptop sár si Káláu. Á iáu má iau,
gitar aru kálámul sár, gitar lu taram i
pinpidan si Káláu má gitar lu para talsai
kán lain arbin sur Iesu. Ái Káláu sár,
ái ái koner una lotu uri narsán! Kabin
midán tan tám worwor tus sur Iesu a
káplabin sang singin Tanián ái Káláu, má
ái ái koner a káplabin mul á tan támin
táit má tan aratintin a inngasi ái Iesu i
pákánbung a liu main i naul bim.”

Ái Mesaia a arup mai rokoi

11 Má namur iau mákái naul bát a pasbat
má kesi hos a bal iatung, má kesi kálámul
a sukis on, ái koner di utngi mai Muswan
má mai Támin, má ái ái koner a lu nagogon
mai nokwan má a lu arup suri táit a kuluk.
12 Má mátán ái koner a ngoro kurmen
kámnah, má iatung i lul tikai pákpákur
káián kabisit. Má kesi ngisán dikte sir
páptai on, má ngis erei kápte kes sang a
mánán on, ái masik sár a mánán.
13 Má kesá ngisán sang mul di utngi ngo
Pinpidan si Káláu, má lusán a oboi ákte
talbap no mai dár.

* **19:1:** Ngo tan Iudáiá di nem suri para agas Káláu, di lu bin ngo “***Aleluiá!” Worwor til Ebaraio á minái, má a sálán ngo “Para agas Káláu”.*** **19:2:** Nag 32:43; Apa 6:10 **19:6:** Apa 14:2 **19:7:** Ais 61:10; Apa 21:2 **19:9:** Mat 22:2 **19:10:** Apo 10:25-26; Apa 22:8-9 **19:11:** Sak 96:13; Ais 11:4; Apa 1:5, 6:2 **19:12:** Dan 10:6; Apa 1:14, 2:17 **19:13:** Ais 63:1-3; Ioa 1:1, 14

14 Má tan tám arup tilami naul bát, di
báiruruh namurwai kálámul er. Má di mul
di sukis i tan hos a bal, má dikte oboi lusán
i di a bal má a tuan alal.
15 Mái koner a táilna di, kesi tilik is a tuan
inan a so tili ngudun, má is erei na top
on suri na han suka bámiai tan mát on á
naul matmatngan pokon. Na lu kátlán i di
mai kán rakrakai a tuan sorliu sang, má
na lu suka peksai tan wán wain pasi suir
er a tur arwat mai kán togor ái Káláu Tám
Rakrakai Sorsorliu.
16 Má iatung i lusán má iatung i páwán
sang, ngisán a kis ngoromin ngo Kabisit
káián tan Kabisit má Konom Sorsorliu.
17 Má namur iau mákái kesi angelo a
sámtur iamuni mátán nas, má angelo erei
a bin mai lala kaungán ur singin tan man
no di roh iamuni armongoh, má ák parai
si di ngoromin, “Gam lákám be suri gama
namnam i tilik longsit si Káláu!
18 Gam lákám suri gama ani pinsán tan
buli minái, pinsán rung di kálámul pakta
tungu ngorer i tan kabisit má bos pak-
pakta káián tan tám arup má tan tám arup
sang mul. Má gama ani pinsán tan hos mái
rung di lu kis on, má pinsán tan matananu
no ngorer i rung di kis án toptop mái rung
di láuláuwán, tan pakpakta má tan gengen
mul!”
19 Má namur iau mákái rokoi má tan
kabisit tili naul bim dikte hut talum tiklik
mai kándi tan tám arup suri da arup mam
koner a kis i hos má mai kán tan tám arup.
20 Má dik turpasi arup ngorer. Má
namur ái koner si Mesaia er a kis i hos,
ái a tolai rokoi má a tolai mul i angagur
án tám worwor tus, ái koner a lu longoi
tan akiláng tungu, má ngorer ákte agur
pasi tan kálámul er dik lu lotu uri narsán
tantanián rokoi mái rung dikte oboi kán
akiláng iatung i kápán páplun i di. Ái
Mesaia a tola diar ngorer má kápate up
bing diar. A buswa diar uri dan taliu án
kámnah, má kámnah erei a lala málmálas
má a tuan sangin.
21 Má kándiar tan tám arup ái rugar er, a
sá bing di á tilik is a so tili ngudun ái koner
a kis i hos. Io, dik mat ngorer, má namur
tan man di han má dik ani tan pinsán buli
er má dik mas tigán te páplun buli iatung.

20

Kesi arip á bet

1 Má namur iau mákái kesi angelo a hut
sosih tilami naul bát, má angelo erei a
top i ki uri pasbat i mátsálán tinkas án
kamkabat, má a top mul i kesi sen a taun.
2-3 Má angelo erei a tolai árám, ái ái
koner si kanih til hirá, má di utngi mul
mam Taba Lokon má mam Satan. Angelo
a tola Satan ngorer máng kabat páptai
mai sen, má namur angelo a buswai uradi
tinkas án kamkabat mák batbat i mátán sál
mák atam kári sang suri na mák pasbat.
Ái Satan na lu kis iatung arwat mai kesi
arip á bet, má i arliwán pákánbung erei
kápate arwat ngo na agurái tan mát on á
naul matmatngan pokon ngoro til tungu.
Má namur, ngo ákte rah mái tan bet erei,
má na so alari malar er suri na kálik lu
himhim mul i án mudán pákánbung sár.
4 Má namur iau mákái marán nián kiskis
án kabisit. Má iau mákái mul i tanián i di
ái rung di mat kabin di muswan uri lain
arbin sur Iesu má uri pinpidan si Káláu. Ái
rung er kápdite lotu uri narsán rokoi ngo
uri tantanián, má kápdite oboi mul i kán
akiláng iatung i ar di ngo lim di. Ái rung
erei dikte liu kaleng má dik sukis i tan nián
kabisit er, kabin ái Káláu a tari nokwan si
di suri da kis iatung má dák lu nagogon
má kátlán, má ngorer ding kis án nagogon
tiklik mam Karisito arwat mai kesi arip á
bet.
5 Má táit minái di utngi mai mulán aptur
kaleng alari minat. Má tan lite kálámul
sang dikte mat, kápte be di liu kaleng.
Namur ngo na rah mái kesi arip á bet er,
ki da liu kaleng sang.
6 Mái rung erei di aptur i pákánbung án
mulán aptur kaleng alari minat, di tuan
kuluk pala sang má di sang á matananu
si Káláu. Kápdate áslai áruán minat mul
má kápdate sák i kámnah tili dan taliu. Da
lu kis án tám osmapak káián ái Káláu má

19:15: Sak 2:9; Apa 1:16, 14:20 **19:16:** Apa 17:14 **19:17:** Ese 39:17-20 **19:20:** Apa 13:12-17, 20:10 **20:1:** Apa 9:1 **20:2-3:** Tgk 3:1; Apa 12:9 **20:4:** Dan 7:9, 22, 27; 1Ko 6:2; Apa 13:17 **20:6:** Apa 1:6

káián ái Karisito, má da lu kátlán tiklik mam Karisito arwat mai kesi arip á bet.

Arahrahi arup mam Satan

7 Má namur ngo ákte rah má i kesi arip á bet erei, ái Káláu na pálás pala Satan alari kán kamkabat,
8 mái Satan na lu han suri na agur pasi tan mát no on á naul matmatngan pokon ngorer i Gok mái Magok. Ái Satan na han má nák long pas talum di suri da arup. Má mámát i di na lala marán sang arwat mai pirán kon a kis er i lol kon má kápte kes a arwat suri na wásái.
9 Má tan mát er da han arkaliut uri tan kuir on á naul bim, má da han tur kauli bimán rum er ái Káláu a lala bop i bál on má di lu kis ái i kán matananu. Di han ngorer ngo da long sáksáknai, ái sár ái Káláu a tarwa palai kámnah tilami bát má áng konmi tan mát er má dik sák no.
10 Má namur, ái Káláu a tola Satan má ák buswai uri dan taliu án kámnah a lala málmálas má a tuan sangin, er diar kis ái á rokoi má angagur án tám worwor tus. Má ditula ekesi kis áklis má iatung i pokon er, má ditula lu áslai rangrangas áklis i bosbos pákán nas má bosbos pákán libung kápnate rah.

Arahrahi nagogon

11 Má namur iau mákái tilik lala nián kiskis án kabisit a bal, mái Káláu a kis on. Má iau mákái naul bát má naul bim diar aptur má diará bokoh pas tili narsán ái Káláu má kápte kes a mák diar mul.
12 Má iau mákái tan minatin kálámul sang, rung di pakta má tan kálámul di gengen mul, má dik sámtur iatung i mátán táil i nián kabisit. Má marán buk iatung mul dikte sir páptai á tan táit on er matananu dikte longoi. Di párki tan buk er, má kesi buk mul di párki, wa buk án liu sang. Má tan minatin kálámul erei di sámtur i nagogon iatung, mái Káláu a nagogon i di suri tan táit dikte longoi er di sir páptai i tan buk.
13 Má namur tan kálámul dikte mat má ding kis be i tarang án minat, di no di aptur. Lontas a káika palai tan minatin kálámul di kis ái. Mái rung dikte mat di bopbop i bim, di mul di aptur. Má tan minat no di han sámtur i nagogon suri tan táit dikte tubán longoi.
14 Má namur ái Káláu a long pasi minat sang má a long pasi mul i tarang án minat, má ák buswai aru táit er uri dan taliu án kámnah. Dan taliu án kámnah, ái sang á áruán minat.
15 Mái sinih ngisán kápate kis i buk án liu, ái mul di buswai uri dan taliu án kámnah.

21

Hutngin naul bát má hutngin naul bim

1 Má namur iau mákái hutngin naul bát má hutngin naul bim. Mulán naul bát má naul bim ákte bokoh, má lontas ákte liur pas mul.
2 Má iau mákái bimán rum er a pilpil, hutngin Ierusalem sang, má a sosih tilami bát sang i narsán ái Káláu ngorer i tahlik ákte mermer má eran suri banai kán hutngin pup diara kila.
3 Iau mákái ngorer má iak longrai lala kaungán kes a worwor tilami nián kabisit má a parai ngoromin,

> "Turpasi onin ái Káláu na mon sang á nián i katbán matananu má na lu kis tiklik mam di. Má di da matananu káián, má ái sang na kándi Káláu.

4 Má luir mát di á matananu er, ái Káláu na salus pala noi. Torahin táit ákte rah má ákte bokoh, má ngorer kápdate tang ngo sum ngo áslai rangrang mul, má matananu káp da tini mat."
5 Mái koner a sukis i nián kabisit a parai ngo, "Inái iau ahutngin pasi tan táit no dik hutngin má!" Má a parai mul singing ngo, "Una sir páptai worwor minái iakte parai, kabin pinpidan minái a támin má a arwat suri matananu da ruruna on."
6 Má a parai ngo,

> "Ákte rah má! Á iau á tangkabin má á iau á arahrahi! Má ái rung er di sák suri

20:8: Ese 38:2, 9, 15-16 **20:9:** 2Ka 1:10 **20:10:** Sak 11:6; Apa 19:20, 21:8 **20:12:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Apo 17:31; 2Ko 5:10; Apa 13:8 **20:13:** Rom 2:6; 1Pe 1:17; Apa 2:23, 22:12 **21:1:** Ais 65:17; 2Pe 3:13 **21:2:** Ais 52:1, 61:10; Eba 11:16, 12:22; Apa 3:12 **21:3:** Him 26:11-12; Ese 37:27; Skr 2:10; 2Ko 6:16 **21:4:** Ais 35:10, 65:19; Apa 7:17 **21:5:** 2Ko 5:17 **21:6:** Ais 55:1; Ier 2:13; Ioa 7:37; Apa 1:8, 17, 22:17

dan, á iau ina tabar bia i di mai dan tili
mátán upup án liu má dák ngin til on.

7 Ái rung di sorsorliu i pákánbung án
arup, á iau ina tari tan táit erei uri kándi
arsupan, má ina Káláu kándi, má di da
rang natung má da matananu kaiak sang.
8 Mái sár rung erei di lu longoi tan
sápkin tatalen, di sang da áslai rangrangas
on á dan taliu án kámnah a lala málmálas
má a tuan sangin. Di ái rung er di lu longoi
tan tatalen ngoromin:

rung kápdite mangan,
mái rung di su bah di uri Iesu,
mái rung di teleh uri sápkin sál,
má tan tám up bing kálámul,
mái rung di lu araturán sáksák,
má tan tám wah,
mái rung di lotu uri angagur án káláu,
má tan tám angagur mul.

Da áslai rangrangas i dan taliu án kámnah,
pokon erei di utngi mai áruán minat."

Hutngin Ierusalem

9 Má namur kesi angelo a hut i narsang
suri long pas iau. Angelo erei ái á kes til di
á ahit á angelo di top i ahit á kuro a káng
mai ahit á arabilbiling suri arahi kán togor
ái Káláu. Angelo er a hut singing mák
parai ngoromin, "Lákám be. Ina para tari
singim á kalik átlái na kila pasi ái Sipsip."
10 Má Tanián ái Káláu a top i iau, má
ngorer angelo erei a kip iau uralami sang i
iátin tilik lala pungpung. Má iatung a para
tari singing á bimán rum er a pilpil, wa
Ierusalem sang, a sosih tilami bát i narsán
ái Káláu,
11 má bimán rum er a talas má a pilpilpil
mai talsán minmáir i Káláu. A tuan kuluk
má a tuan alal. A pilpilpil ngoro hat a lala
mátán má ngoro galas a tuan talas arwat
suri da mákmák utliu.
12-13 Bimán rum er dikte bat kauli mai
tilik bat a pakta má a dol urami iát, má
sángul mai aru á mátán sál on. Atul á
mátán sál a kis tilanang i mátán taubar,
má atul ditul kis tili mátán támhushus, má
atul á mátán sál ditul kis tili mátán mata-
lames, má atul sang ditul kis tili mátán
lábur. Má sángul mai aru á angelo di
mákmák kári tan mátán sál er. Má iatung i
tan mátán sál dikte le páptai ngisán sángul
mai aru á mát si Israel. A ngoromin:
keskeskesá mátán sál, kesá angelo a tur
suri mákmák kári, má kesi ngisán mát mul
iatung on.
14 Má sángul mai aru á tilik hat a
kábutkis on á bat er a bat kauli bimán
rum, má on á tan hat erei dikte siri ngisán
sángul mai aru á apostolo káián Sipsip,
ngorer i kesi ngisán apostolo i keskeskesá
hat.
15 Má angelo erei ákte kip iau, a top i buk
án láklák gol uri toh pasi táit. Má buk er a
uri toh pasi dol káián bimán rum erei má
tan mátán sál má bat er a bat kauli mul.
16 Má angelo a top i buk mák toh pasi
dol káián bimán rum. Bimán rum erei kesi
balsán a arwat mai aru i arip mai aru i
mar á kilomita (2200), má ahat á balsán
no a tu arwat sár. Má kán dol urami iát
a ngorer mul, aru i arip mai aru i mar á
kilomita (2200) tiladi pálkibán bimán rum
urami iátin sang.
17 Má bat a arwat mai kesi mar mai ahat
i sángul mai ahat á mitá (144). Matngan
tohtohpas erei angelo a mur on er ákte toh
pasi bimán rum mai, a artálár mai ngorer
kálámul sár a lu longoi.

18 Má bat er dikte longoi mai matngan
hat di utngi mai diaspa, má hat er a lala
mátán má a tuan talas. Má bimán rum
dikte longoi mai gol sang, má gol erei a
tuan pilpil taladeng má a ngorer i galas a
talas dik lu mákmák utliu on.
19 Má sángul mai aru á hat er a kábutkis
i bat, dikte merei mai toltolom hat a taba
mátán i di. Kono mulán hat er a kábutkis
a diaspa sang; má áruán hat sapaia, a
mákráu ngoro armongoh; má átuil hat
a bal má di utngi mai agat. Atatin hat
a kábutkis, a emeral er a mákráu ngoro
pákán kubau;
20 má álimán hat onik, koner a sirsirsir
mai a mirik má a bal; má awon mai, a
mirik má di utngi ngo karnelián. Má hat
a kábutkis er ahit, kirisolait a maksin; má
kono awal beril, a mákráu ngorer i ur; má
asiu mai á hat topas, matngan er a maksin.

21:7: 2Sa 7:14; 1Pu 17:13; Sak 89:26-27 **21:8:** Mat 25:41; Apa 20:15, 22:15 **21:10:** Ese 40:2 **21:11:** Ais 60:1-2, 19 **21:12-13:** Ese 48:30-35 **21:15:** Ese 40:3; Apa 11:1 **21:18:** Ais 54:11-12

Hat er sángul kirisopras, a mákráu ngoro wán tawan; má kes mul á hat er sángul mai kes mai, iasin er a mákráu ngoro lontas; má arahrahi hat a kábutkis, a kás má di utngi ngo amatis. Tan hat no minái a lala mátán i di, má di tuan kuluk má di tuan alal, má dikte oboi suri áng kábutkis suri bat kauli bimán rum erei.
21 Má sángul mai aru á mátán sál er, wa sángul mai aru sang á mátán kelel, dikte longoi keskeskesi mátán sál mai kesi kepwen mátán kelel sár. Má sál i bimán rum er dikte longoi mai gol di mákmák utliu on ngorer i galas.
22 Má iatung i bimán rum, kápte kesi rumán osmapak iau mákái kabin ái Káláu Konom, Tám Rakrakai Sorsorliu, mái Sipsip, diar sang á rumán osmapak on á bimán rum er.
23 Má nas kápte kán te talar suri na atalsai bimán rum er, má kalang mul ngoi, kabin minmáir i Káláu ái á talas ur on, mái Sipsip ái á lam uri atalsai.
24 Matananu no on á naul matmatngan pokon da lu kis i talas a talápár tili bimán rum er, má tan kabisit tili naul bim da lu kipi kándi tan minsik ur on.
25 Tan mátán sál i bimán rum na pasbat pagas ekes pala, má kápdate lu batbat on kabin kápnate lu libung má mul, na ekesi talas pagas sár.
26 Má matananu no da lu kipi kándi tan omobop urami bimán rum er má da lu inngasi kándi rumrum iatung.
27 Má tan táit a dur uri mátán ái Káláu, kápnate kusak iatung. Má tan kálámul di lu longoi sápkin tatalen mái rung di lu angagur, kápdate kusak mul. Á di masik sár ái rung ngis di a kis i buk án liu káián Sipsip, di sang da kusak on á bimán rum er.

22

Dan án liu

1 Má namur angelo a para tari singing á dan án liu a tuan talas má a kalang kalang. Má dan án liu er a sal tili nián kabisit si Káláu kándiar ái Sipsip,
2 má a sal uratung i katbán sál i bimán rum erei. Má iatung i aru balsán dan no, kábau án liu a kopkom. Má kábau erei a u i bosbos kalang no, sángul mai aru á pákán i kesi bet sár. Má pákán kábau er uri araliu, má matananu tili bos mát no di lu sapki pákán uri asengsegeng pas di.
3 Má tan táit no ái Káláu ákte wás palai, kápate kis i bimán rum erei. Má nián kabisit si Káláu kándiar ái Sipsip na iatung i bimán rum er. Má kán tan toptop ái Káláu, ái rung no di lu kis iatung, kándi talar suri da tungai lotu uri narsán.
4 Da lu mákmák arsuar mam Káláu, má ngisán sang ái Káláu na sir páptai iatung i páspásán ar di.
5 Libung na bokoh má kápnate mon mul á kuron. Má ngorer kápnate nas mul má kápnate mon i te lam, kabin ái Káláu Konom na kándi talas sang. Mái rung er da lu kis án kabisit áklis kápnate rah.

Ái Iesu na hut melek

6 Má angelo a parai singing ngoromin, “Pinpidan minái a támin má a arwat suri gama ruruna on. Mái Káláu Konom, koner a lu tarwai Tanián suri tángni tan tám worwor tus, ái sang ákte dos pala iau á kán angelo suri ina para tari singin kán tan tám toptop á tan táit a páput na tapam hut.”
7 A parai ngorer á angelo erei, má namur iak longra Iesu a parai ngoromin, “Mákái! Páput má ina hut! Mái rung di lu longra pasi tan pinpidan án worwor taru on á buk minái má dik lu taram on, di tuan kuluk pala!”
8 Á iau sang ái Ioanes iau longrai tan táit minái má iak mákái mul. Má ngo ákte rah má, ki iak pur dirtapul i narsán keken angelo er a inngasi tan táit minái singing. Iak dirtapul má ngo ina lotu uri narsán,
9 mái sár angelo a parai singing ngo, “Koion á ngorer! Wa iau turam sár. Á iáu mái rang tuam er tan tám worwor tus mái rung no er di lu taram i pinpidan on á buk minái, wa git no git toptop sár si Káláu. Ái Káláu sár, ái ái koner una lotu uri narsán!”

21:23: Ais 60:19-20; Apa 22:5 **21:24:** Ais 60:3, 5 **21:25:** Ais 60:11 **21:27:** Ais 52:1; Ese 44:9; 1Ko 6:9-10
22:1: Ese 47:1 **22:2:** Tgk 2:9; Ese 47:12; Ioe 3:18; Skr 14:8 **22:4:** Mat 5:8; Apa 3:12 **22:5:** Dan 7:18, 27; Apa 5:10, 20:6, 21:23, 25 **22:6:** Apa 1:1 **22:7:** Apa 1:3 **22:8:** Apa 19:10

10 Má a parai mul singing ngo, “Koion
una punmai pinpidan án worwor taru on
á buk minái. Kápte ngo pidik, na tur talas
i mátán matananu no, kabin ákte páput
má pákánbung suri na hut i tan táit tili buk
min.
11 Má ngorer sinih a tám long sápkin
onin, kápate arwat á pákánbung suri na
tapriu alari tan sápkin er ákte longoi. Na
tungai longoi sápkin má kápnate tám nok-
wan. Mái sinih a mur i durwán tatalen,
na tunga longoi ngorer sang. Mái sár ái
koner a tám nokwan onin, na sopasun
lain ninsin a lu longoi. Mái sinih a mur
i tatalen a pilpil, na sopasun mai tatalen
ngorer mul.”
12 Mái Iesu a worwor mul mák parai ngo,
“Mákái! Páput má ina hut! Má ina hut mai
arsupan suri ina tari singin keskeskesá
kálámul na arwat mai ninsin sang.
13 Á iau á mulán má á iau á áwáwatin, á
iau á tangkabin má á iau á arahrahi!”
14 Di tuan kuluk pala ái rung dikte gorsai
lusán i di ák pilpil, má ngorer a mon i kándi
nokwan suri da kusak i mátán sál urami
bimán rum má da ani wán kábau án liu.
15 Mái sár ada i karpala i bimán rum,
rung dikte teleh uri sápkin sál di lu kis
ái, kápate arwat ngo da kusak. Má di kis
tiklik mai tan tám wah, mái rung di lu
araturán sáksák, mái rung di lu up bing
kálámul, mái rung mul di lu lotu uri narsán
angagur án káláu, mái rung di lu angagur
i bosbos bung no. Di no di lu kis ada
i karpala sang má kápte di kusak urami
bimán rum erei.
16 Mái Iesu a bali worwor má a parai
singing ngo, “Á iau ái Iesu iakte dos palai
kak angelo suri na han para talsai tan táit
minái si gam á tan tám ruruna. Á iau
iau sumlahin ái Dewit má iau tili kán mát
sang, má á iau á mátál án arasa.”
17 Tanián ái Káláu a parai ngo, “Lákám!”
Má kalik átlái er na kila a parai ngo,
“Lákám!” Má di no di longrai pinpidan
minái da parai ngo, “Lákám!” Ái sinih er
a sák suri dan, na lákám má nák ngin i
dan án liu má kápnate huli. Dan erei ái á
artabar uri narsán sang, na tu ngin bia on.

Arahrahi akeng má arahrahi oror

18 Á iau ái Ioanes iau akeng i gam er gam
longrai worwor taru tili buk minái má iak
parai ngoromin. Ngo tekes tili gam na
paptauni worwor minái mai kán worwor
sang uri turán, ái Káláu na sopasun mul i
kán rangrangas namur! Na paptauni mul
mai tan arabilbiling tili buk minái.
19 Má ngo tekes tili gam na long palai te
kuir tili worwor taru minái, ái Káláu na
long palai mul til on á tan lain arasosah
ákte para páksi i buk minái ngo ur káián.
Na long palai kálámul erei suri kápte na
namnam i kábau án liu, má kápte na lu kis
mul i bimán rum er a pilpil, wa hutngin
Ierusalem sang.
20 Ái koner a para talsai tan táit min,
ái a parai ngoromin mul ngo, “Áá, támin,
páput má ina hut!”
Má, a kuluk. Konom Iesu, una lákám
má!
21 Ái Konom Iesu na asosah i gam no á
matananu si Káláu mai kán tilik artangan!
A támin.

22:11: Dan 12:10 **22:12:** Ais 40:10; Ier 17:10; Apa 2:23 **22:13:** Ais 44:6; Apa 1:8, 17, 21:6 **22:14:** Tgk 2:9, 3:22 **22:16:** Lál 24:17; Ais 11:1, 10; Rom 1:3; Apa 2:28, 5:5 **22:17:** Ais 55:1; Apa 21:6 **22:18:** Nag 4:2, 12:32 **22:20:** Mat 24:30-31; 1Ko 16:22

SÁLÁN TE KUIR WORWOR a kis i Buk Tabu er kápate lala talas tungu

Worwor talas

I bos kuir worwor no i pokon minái, una mákái atul á kuir wor on: Sursurunga má Tok Pisin má Inglis.

On á marán kuir worwor, una mákái ngo dikte oboi tan buturkus turán uri para talsai ai a kis ái á kuir worwor er, mái sár kápte ngo di no a mon á buturkus turán. Rung a mon i buturkus turán, a suri tangan iáu unák mákái dánih a parai á buturkus erei suri kuir worwor ngo ngisán kálámul. Mái rung kápte te buturkus turán, a kabin marán buturkus a kis on á kuir wor er ngo ngisán kálámul má git lala mánán on.

Lain tohtohpas suri inngasi matngan artangan una ser pasi i pokon minái, una mákái iatung i kuir worwor er sur Aron.

Una mákái mulán kuir worwor er sur Aron, ki una mákái tan buturkus a kis ái iatung i Hutngin Kamkabat, ngo di obop táilnai i lalin ngisán ái Aron. Tan buturkus erei a artálár una ser pasi i buk minái. Má namur una mákái tan buturkus tili Torahin Kamkabat di oboi adi lalin tan buturkus tili Hutngin Kamkabat. Tan buturkus erei sang, una ser pasi iatung i Buk Tabu er a kis i Torahin Kamkabat on.

Má namurwai tan buturkus erei, ki worwor talas sur Aron ngo ái á matngan kálámul ngádáh má dánih á pukpuksa ur on. Worwor talas minái na tangan iáu suri una kip timani sálán worwor sur Aron iatung i Hutngin Kamkabat.

I arahrahi worwor talas sur Aron, a mon i tan buturkus er a kis ái mul á pukpuksa sur Aron.

Má namur, una mákái áwáwatin worwor er a parai ngo 'Mákái: Lewi (1), Moses, Tám osmapak'. Minái a sálán ngo atul á kálámul er ditul rang turán ái Aron sang, má una ser suri ngis ditul suri una kip te aratintin mul til on. Má sálán mátán piká '1' namurwai ngisán kálámul, a inngas tari ngo kápte ngo tukes sár á kálámul mai ngis ngorer. Ngorer i lalin ngis Lewi, una kipi artangan tili mulán Lewi.

Tan worwor i pokon minái a mur on ngoro minái, mái sár kápte ngo tan kuir worwor no a mon i bos táit minái on. Ngo una lala wáwás i pokon minái má him mai, ki na lala tangan iáu suri unák talas kuluk ur on á tan kuir wor er a kis i Buk Tabu.

Abaram – Abraham – Abraham

Tgk 11:26–18:33, 20:1–24:9, 25:1-10

Ái Abaram a mulán kámpup i matananu a kára pas di ái Káláu ngo di á kán matananu, di á bos Iudáiá. Hirá sang ái Káláu a oror pagas ur si Abaram ngo na tar tekesi lala balis ur si Abaram, mái Abaram tiklik mai marán rang kopkom on da lu kis on. Ái Káláu a oror mam Abaram ngo kuir bim erei na uri kándi balis sang má. Má ák parai ái Káláu si Abaram ngo na aptur alari pokon a lu kiskis ái má nák han uri hutngin balis erei. Ái Abaram a taram i worwor si Káláu má ák láklák i tilik dolon sál pasi marán bet, ki ák han hut má iatung i balis onin di utngi ngo Israel.

Ái Káláu a arkabat mam Abaram má ák oror pagas ngo ái Abaram má rang kopkom on da kán simán matananu má na lu belbelken i di.

Kán wák ái Abaram ngisán ái Sara. A kápte nat diar ák han pang i pákánbung diar pupunkak má wákánkak sáksák. Má namur ái Káláu a long artálár i kán oror ngorer ái Sara a apángái natun káláu, má diará tar ngisán ngo ái Aisak.

Pákánbung a pakta ái Aisak, áng kila pas Rabeka. Io, áng káhkáh ái Rabeka áng káhái lulu, aru kalik káláu, má ák tar ngis diar mam Esau mái Iakop. Namur má, ái Káláu ák tar ngisán ái Iakop mam Israel, má ái á kámpup i tan Iudáiá, má di lu utung di mul ngo 'matananu Israel'.

Ái Iakop a kila pasi aratuán lik a tukesi mám diar, ái Lia mái Rakel. Má a kila pasi mul i kán aru wák án toptop. Má ái Iakop a kákán sángul mai aru á kalik káláu má ngis di a ngoromin: Ruben, Simion, Lewi, Iuda, Isikar, Sebulon, Gat, Aser, Iosep, Beniamin, Dan, mái Napitali. Má a lala marán á rang nat di á sángul mai aru á kalik káláu minái. Má rang nat di

minái di apángái mul i marán rang nat di, má ngorer matananu Israel ák lala marán taladeng, má di no di rang kámpupun ái Abaram.

Mákái: Agar, Aisak, Beniamin, Esau, Iakop, Israel, Kut aririu, Lot, Melkisedek, Sara

Abel – Abel – Abel
Mat 23:35; Luk 11:51; Eba 11:4, 12:24
Tgk 4:1-9

Ái Abel tuán ái Kain má ái a kalik mur si Kain. Diar aru tili rang natun ái Adam mái Iwá.

Mákái: Iwá, Kain

Adam – Adam – Adam
Luk 3:38; Rom 5:12-15; 1Ko 15:22, 15:45-47; 1Ti 2:13-14; Iut 14
Tgk 1:26–5:5

Ái Adam ái á mulán kálámul a aksimi ái Káláu. Má a longoi ái Káláu mai bim. Má namur ái Káláu ák aksim Iwá uri turán ái Adam.

Ái Adam mái Iwá kán wák diar mulán pur uri sápkin mai abulbul i artur kalar si Káláu uri narsá diar. Tangkabin tili pákánbung diar pur uri sápkin ák han pang onin, tan kálámul dik lu longoi sápkin.

Iatung i 1 Korin 15:45, a parai ngo ái Iesu ái á áruán Adam. Mulán Adam ái á kámpup i tan kálámul no, má matananu no di otoi liu án kápán páplun singin mulán Adam. Mái Iesu Karisito er áruán Adam a tari liu án tanián si rung di ruruna on.

Mákái: Abel, Iwá, Kain, Karisito

Agar – Hagar – Hagar
Gal 4:21-31
Tgk pákán 16, 21:8-21

Ái Agar ái á kesá tahlik, má a toptop si Sara kán wák ái Abaram. I pákánbung kápte be a káhkáh ái Sara, ák parai si Abaram ngo na bop mam Agar, pasi ái Agar ák tián má áng káhái kesá kalik káláu má ák tar ngisán mam Esimael. Mái sár ái Esimael kápte ngo kalik erei ái Káláu ákte oror pagas mai ngo na tari ur si Abaram, má rang kámpupun ái Esimael kápdite kipi á arasosah a oror mai ái Káláu suri na tari singin rang kámpupun ái Abaram. Má namur sang má, ái Sara áng káhái kesá kalik káláu má ák tar ngisán mam Aisak. Ái á kalik erei a oror taru mai ái Káláu.

Ái Sara ákte káh Aisak ngorer, ki namur ák togor mam Agar má ák tipar palai. Má ngorer ái Agar diar tinán diar aptur pas má diará han kis i pokon mau.

Ahal – Tambu long kaikai – Fast
Him 16:29-31, 23:26-32; 2Sa 12:15-23; Esr 8:21-23

Tatalen káián tan Iudáiá suri kápdate lu an te namnam arwat mai a is á bung. Tatalen ngoromin git lu utngi ngo 'ahal'. I katbán tan Iudáiá sang, ahal ái á akiláng án hol kaleng má tinang má agengen pas di i mátán ái Káláu.

Aigipto – Isip – Egypt
Tgk 12:10-20, 12:37-50; Kal 1:1–2:15, 4:29–15:21

Aigipto ái á kesá balis a kis pátmi Israel. Hirá sang matananu Israel di kis án toptop á Aigipto a arwat mai ahat i mar á bet (Apo 7:6). Mákái map uri tan balis di lu him ái á tan apostolo.

Mákái: Aron, Longsit án Sorliu Palai, Longsit án Ani Beret káp a tini sut, Mana, Moses, Parau, Tas Mirik

Aisaia – Aisaia – Isaiah
Mat 3:3; Apo 8:30; Rom 9:27-29
2Ka 19:2-7; Ais

Ái Aisaia ái á tám worwor tus si Káláu er a han i ngisán. Hirá sang be ngo ái Iesu Karisito kápte be a hut sosih ur main i naul bim, ái Aisaia ákte para táilnai marán táit sur Iesu.

Mákái: Iesi, Tám worwor tus (1)

Aisak – Aisak – Isaac
Apo 7:8; Rom 9:7; Eba 11:9
Tgk 17:19, pákán 21-27

Ái Aisak natun ái Abaram mái Sara. Ngis minái a sálán ngo 'nong'. Ái Sara a nong i pákánbung a mulán longrai oror si Káláu ngo na káh tekesi kalik. A nong ngorer ái Sara kabin ákte lala wákánkak má, má kápate arwat suri na apáng te kalik. Mái sár namur ngo ákte káhái kán kalik, a hol pasi tungu er a nong ki ák tar ngisán kán kalik mam Aisak.

Mákái: Abaram, Agar, Esau, Iakop, Israel, Sara

Akiláng – Mirakel – Signs, wonders, miracles

Kuir wor 'akiláng' er a kis i Hutngin Kamkabat, atul i sálán:

(1) Kes a tur suri para talsai hutngin táit a tapam hut. Mákái Mat 2:1, 24:3; Luk 21:11.

(2) Kes sang a tur suri akiláng kálámul a longoi suri inngas tari ngo a mon i kán nokwan ngo kán rakrakai artálár suri matananu da ruruna on. Mákái Mat 12:38; Luk 11:29.

(3) Má kes sang a worwor suri tara támin him a longoi ái Iesu ngo tan apostolo er di lu aliu pasi sasam ngo aptur kalengnai rung dikte mat. Má kápte ngo di longoi mai rakrakai káián kálámul sár, wa di longoi mai rakrakai káián ái Káláu sang. Mákái Ioa 2:11, 11:45; Apo 19:11.

Mákái: Moses, Noa

Angelo – Ensel – Angel

Bos angelo di lu kis i mátán táil ái Káláu má di á kán bos tám kip worwor. Bos tám kip worwor minái di á bos tanián kápte di kápán páplun. Kápate arwat suri da mák di koran má dik arinngas.

Ái Káláu a lu dos palai kán bos angelo suri longoi kán him. Kándi him suri kipi worwor si Káláu ur singin tan kálámul má suri ololoh i matananu si Káláu (Apo 12:6-11, 27:23-24; Eba 1:14).

Tátáil káián tan angelo ngisán ái Maikel (Iut 9), má kesá pakpakta kán tan angelo ái Gabiriel (Luk 1:19, 1:26).

Mákái: Balam, Iesu, Longsit (1), Lot, Sadukaio, Sápkin tanián

Apostolo – Aposel – Apostle

Sálán kuir worwor 'apostolo' ngo kálámul a tur kiláng i kes sang. Ái Iesu a ilwa pasi sángul mai aru á kálámul uri kán kalilik án aratintin (Mat 10:1-4; Mar 3:13-19; Luk 6:12-16). Sángul mai aru minái di lu kis tiklik mam Iesu má ák lu atintin di. Má mai mát di sang di mák Iesu a mat má ák aptur kaleng. Má namur ák dos pala di suri dik para talsai singin matananu á tan táit dikte mákái, má dik lu arbin mai lain arbin sur Iesu. Má ngorer di tur kiláng i Iesu turpasi i pákánbung ngo ákte kaleng urami narsán ái Káláu. Má turpasi i pákánbung er sang, di lu utung di bul mai tan apostolo. Má á di á tan mulán tátáil káián matananu di ruruna i Iesu.

Namur ái Iesu ák tur soura si Paulo mák ilwa pasi suri áng kesá apostolo mul. Mái Banabas tiklik mam te mul, bos tám ruruna di utung di ngo bos apostolo mul.

Mákái: Akiláng (3), Ioanes (2), Kalilik án Aratintin.

Aron – Aron – Aaron

Luk 1:5; Apo 7:40; Eba 5:4, 7:11, 9:4 Kal 4:14-17, 4:27-31, 6:20

Ái Aron ái á mulán kálámul a ilwa pasi ái Káláu suri na tám osmapak káián matananu Israel. Ái Aron tili kabinhun si Lewi, mái Lewi ái á kes tili di á sángul mai aru á rang natun ái Iakop. Má a parai ái Káláu ngo sumlahin masik ái Aron da lu ilwa pas di uri tám osmapak káián matananu Israel.

Ái Aron tuán ái Moses má a mulán i diar ái Moses. Diar páng i pákánbung matananu Israel di kis án toptop i balis á Aigipto. Mái Aron a tangan Moses suri lam pasi matananu Israel til Aigipto má dik táu alari kiskis án toptop.

I kesá pákán, matananu Israel di tánlak i Moses mái Aron, mái sár ái Káláu a lain inngas tari ngo á diar sang á kándi aru tátáil a ilwa pas diar. Má namur ái Káláu a parai si diar ngo diara kipi tan buk án láklák singin keskeskesá tátáil káián sángul mai aru á kabinhun til Israel, má diarák dungi i rumán pálpálih káián ái Káláu. Má ák parai ngo na kopkom á buk án láklák káián ái koner er ákte ilwa pasi ái Káláu suri ák tátáil. Io, dik longoi ngorer, má arasa uri bung latiu, buk si Aron ákte tikbut i sián mákte oboi wán. Má namur ái Káláu a parai má dik sokopta páksi buk si Aron i Bokis án Kamkabat iatung i rumán pálpálih si Káláu suri abálsa di uri pákánbung minái (Lál 17:1-11).

Mákái: Lewi (1), Moses, Tám osmapak

Arsiu – Baptais – Baptism

I Hutngin Kamkabat di le on ngo ái Ioanes Tám Arsiu a siwi marán kálámul i dan á Ioridan. Mái Ioanes ák parai si di ngo da hol kaleng alari kándi bos sápkin tatalen, má namur dáng kipi arsiu suri akiláng i di ngo dikte hol kaleng. Má i tatalen minái a aleget i bál bos kálámul suri huthut si Iesu.

Ngo kálámul a ruruna i Iesu Karisito, a kuluk ngo da siwi mai dan suri akiláng on ngo ái á káián ái Iesu sang. Má sálán

á arsiu mai dan a ngoromin. Kálámul di siwi mai dan, ái ákte hol kaleng alari kán bos sápkin tatalen no erei a lu longoi, má ákte ruruna i Iesu Karisito koner a oror ngo na pah palai bos sápkin tatalen káián tám ruruna. Má a sálán mul ngo ákte nem i mur i Iesu Karisito má nák lu taram on.

Mákái: Ioanes (1)

Artangan – Marimari – Grace

Rom 3:24, 5:15, 5:17, 6:23; 2Ko 8:9; Epe 1:6-7, 2:8-9
Ier 31:2

Til tungu git á tan Sursurunga git lu utngi kes sár á kuir wor ‘armámna’ uri atul no á kuir wor Inglis min: ‘mercy’ má ‘love’ má ‘grace’. Mái sár i pákánbung di pukdai Hutngin Kamkabat mai worwor Sursurunga, tan tám pukpukda di lala aratintin má dik ser suri lain worwor a artálár mai sálán di oboi ái rung di mulán le i Buk Tabu hirá. Má kángit tan tám pukpukda di hol on ngo kuir wor ‘armámna’ a kip kuluknai sálán ‘mercy’ má ‘love’ mul, mái sár ngo kápate artálár mai ‘grace’. A ngoromin á sálán á ‘grace’.

I Torahin Kamkabat, ái Káláu a tari nagogon singin matananu mák parai si di ngo da mur arwat pasi. Má ngo da mur arwat pasi sang, ki ái Káláu na lala asosah i di. Mái sár ngo kápdate mur arwat pasi, ki na arangrangas i di. A talas ngo matananu kápte sang di arwat suri da mur arwat pasi nagogon. Mái sár ái Káláu kápate hol palai kán matananu. A lala mámna di, má ngorer a longoi hutngin kamkabat.

Áá, a mánán ngo kápte git arwat suri gita mur arwat pas noi tan nagogon ákte tari si git, má ngorer kápte git arwat suri tangan pas git sang. Má ngorer ái Káláu sang a tangan pas git kabin a mámna git. Kán artangan a but pas tili kán armámna. Ái Káláu a mámna git má ngorer ák tarwa palai Natun suri ák mat sur git, má táit minái a inngas tari kán artangan ur si git. Kápate arwat ngo gita pokoi kán artangan má kápate arwat ngo gita songsong pasi mul. Ái á artangan bia sár uri narsá git. Má minái á sálán á kuir worwor ‘grace’.

Árám tánráu – Traipela snek masalai – Dragon

Apa 12:3, 13:4, 16:13, 20:2-3
Ais 27:1, 51:9; Ese 32:2

Árám tánráu a hut tili pukpuksa tora káián tara madar suri rokoi a lala sorliu i kán rakrakai má a mákmák ngoro tilik árám. Má te pákán di utngi mul ngo kanih. Iatung i buk Apapos, tilik árám tánráu a tur kiláng i Satan, pakpakta káián tan sápkin tanián.

Babilon – Babilon – Babylon

2Ka 24:1-7; Ais 48:14-22; Dan 1-5

Babilon ngisán torahin tilik malar. Kabisit a kis on á tilik malar er a lu suka bámiai rakrakai káián bos kabisit i marán balis. Kán matananu di arup mai matananu Israel má dik suka bámiai matananu Israel. Dik talka pasi marán kálámul til Israel uri kándi balis suri dik lu him ngorer i tan toptop bia, má dik him ngorer pasi ahit á sángul á bet (Mat 1:11-12, 1:17; Apo 7:43).

Worwor suri malar á Babilon a kis mul iatung i Buk án Apapos (Apa 14:8, 17:5, pákán 18). Kabin ái rung di lu kis á Babilon di lu su bah di uri Káláu, ái a tur kiláng i tan malar er kán matananu di tar bah di uri Káláu. I te pákán a tur gut suri malar á Rom (1Pe 5:13), ngo a tur suri matananu kápdite engenges sur Káláu.

Mákái: Ieremiá, Rumán osmapak

Balam – Balam – Balaam

2Pe 2:15; Iut 11; Apa 2:14
Lál pákán 22–24

Balam ái á kesi tám worwor tus koner a sungi ái Balak suri ngo na long te worwor sáksák uri matananu Israel suri ái Balak nák suka bámia di. Ái Balak a kabisit tili malar á Moap, má a matai matananu Israel er di han má dik mon anang Moap. I mulán pákán ái Balak a sung pas Balam, ái Balam kápte a taram suri na han ur Moap ngo suri na worwor sáksák uri matananu si Káláu. Mái sár namur a bali holhol má, ki ák han. Má ngo ái Balam a lu hanhan tangrai sál, kesá angelo si Káláu a tur kári sál er a mur on. Ái Balam kápte a mákái, mái sár kán dongki er a kis on a mákái sang má ngorer kápate taram suri na láklák iamunang. Páksiai ngo a tasi dongki er ái Balam, mái sár dongki kápate taram. Má

namur dongki erei ák worwor mam Balam má ák worwor rakrakai ur on.

Má namur ái Balam a hut ada Moap, mái sár kápte a arwat suri worwor sáksák uri matananu Israel kabin ái Káláu ákte asosah i di. Iatung i Hutngin Kamkabat a parai ngo ái Balam a lala kákir suri pirán tabal pasi ák taram suri tangan Balak, koner a lala kurtara mai matananu si Káláu.

Balaparip – Prais – Crown, wreath
1Ko 9:25; 2Ti 4:8

I pákánbung án Hutngin Kamkabat, di lu tari balaparip si rung di rut i arkarsa má dik sorliu. Balaparip erei di utngi ngo kán arsupan, má a akiláng on ngo kálámul erei a hut táil anang i arahrahi má ákte arahi kán talar. Di tari balaparip singin tám arup mul ngo a mangan mai arup mák sorliwi kán kurtara i taul máhán. I Hutngin Kamkabat, git utngi táit minái di oboi i lul ái Iesu mai balaparip kabin a mák ngoro balaparip, mái sár di longoi má dik oboi i lul ái Iesu suri dik tartar retret sár mai ngo ái á kabisit káián tan Iudáiá (Mat 27:29; Mar 15:17; Ioa 19:2).

Mákái: Pákpákur kán kabisit

Belsebul – Belsebul – Beelzebul
Mat 10:25, 12:24, 12:27; Mar 3:22; Luk 11:15, 11:18-19

Belsebul ngisán pakpakta ngo tátáil káián tan sápkin tanián. Ngis minái a but pas tili Balsebap, ái á kes tili di á bos tanián ngo tánráu er. Má ái di lu lotu uri narsán á matananu er di kis pátmi matananu Israel. Má kes mul á ngisán di utngi ngo Satan.

Mákái: Satan

Beniamin – Benjamin – Benjamin
Apo 13:21; Rom 11:1; Pil 3:5; Apa 7:8 Tgk 35:16-19, 42:1-4, pákán 43-44

Beniamin a teken sus si di á rang natun káláu ái Iakop er di utngi mul mam Israel. Má ngorer ái Beniamin á kes tili di á rang kámpup i tan Iudáiá.

Mákái: Abaram, Iosep (1)

Boh tám ruruna – Sios – Church

Marán kálámul di hol on ngo kuir wor i Tok Pisin di utngi mai 'sios' a sálán ngo rumán lotu erei tan kálámul di lu hut suri lotu ái. Erei a támin, mái sár ngo kes sár á sálán á erei. Tilik lala támin sálán ngo 'boh tám ruruna er di ruruna i Iesu Karisito'. Páksiai ngo kápte te rum suri boh tám ruruna ngo da lu kis talum ái, di sang di kalkuir kápán páplun ái Karisito (1Ko 6:15, 12:11-26), ngorer dik utung di ngo 'sios' kabin a sálán ngo tan kálámul di ruruna i Karisito má dik lu parpara agas má sung uri narsán. Má erei á káplabin tan tám pukpukda kápte di pukdai 'sios' mai 'rumán lotu', ái sár di pukdai uri 'boh tám ruruna' ngorer i boh tám ruruna til Epeso ngo boh tám ruruna til Korin.

Mákái: Esiá

Bokis án Kamkabat – Bokis Kontrak – Ark of the Covenant
Eba 9:3-4; Apa 11:19 Kal 25:10-22, 37:1-9; Lál 7:89; Nag 10:6-9, 31:24-29

Bokis án Kamkabat di longoi mai sepen kábau má dik ámkuki mai gol. Ami polgon bokis di dungi aru sepen hat er a le i sángul á arardos on ái Káláu. I pákánbung matananu Israel di aptur til Sinai uri kándi hutngin balis, ki ding kipi tiklik mam di sang tangrai sál. Má pákánbung di lu aunges má dik lu kis i kesi pokon, bokis minái di lu dung páksi i rumán pálpálih si Káláu. Bokis má tan táit imi polgon a lala tam, má a tur kiláng i arkabat si Káláu mai matananu Israel. Pákánbung di arahi longoi rumán osmapak ami Ierusalem, ki dik oboi bokis minái ami Rum a Pilpil Sorliu má a lu kis áklis iatung. Mákái mámáhat i pákán ram 552.

Mákái: Aron, Moses, Rumán osmapak, Rumán pálpálih si Káláu

Buk Tabu – Buk bilong God – Bible, Scripture

On á Buk Tabu Hutngin, ngo Hutngin Kamkabat, i pákánbung git wásái kuir wor 'Buk Tabu', kápate kipi aru kamkabat no. A kabin ngoromin. I pákánbung án Hutngin Kamkabat, kándi tu le be i tan buk on, mái sár kápte be di mánán ngo tan buk erei na kis sang i Buk Tabu namur. Má ngorer ngo rung di le i tan buk on á Hutngin Kamkabat, kandi Buk Tabu i pákánbung erei, a kipi sár i Torahin Kamkabat masik.

Mákái: Nagogon, Rumán lotu

Bungán Aunges – De Sabat, De bilong Malolo – Sabbath
Kal 16:25-30, 31:12-17, 35:1-3

Bungán aunges ái á bung matananu Israel di arsok tili him má dik lu aunges on. I buk Tangkabin, di le on ngo ái Káláu a longoi naul matmatngan pokon i awon á bung, má i ahit mai á bung, ák aunges kabin kán him ákte rah. Ái Káláu a parai ngo tan kálámul da him i awon á bung, má i ahit mai á bung, da lu aunges on má lotu uri narsán ái Káláu.

Marán nagogon káián matananu Israel ur on á bungán aunges. Kápdite lu long te matngan him on á bungán aunges, má dik lu lala mos ngo te di bauri nagogon er. Erei á káplabin tan Parisaio dik mos uri Iesu i pákánbung a aliwi kálámul a sasam i bungán aunges, má pákánbung tan kalilik án aratintin er di pulái padi i bungán aunges suri ngo da ani. Tan Parisaio di parai ngo di longoi him á ngorer.

Mákái: Mana, Nagogon, Rumán lotu

Dewit – Devit – David

Rut 4:13-22; 1Sa pákán 16-31; 2Sa; 1Ka 1:1–2:12; marán saksak tili Buk án Saksak; Ais 16:1-5

Ái Dewit ái á kesi rakrakai án kabisit káián matananu Israel má a lala ninir i ngisán mul. Ái á kes tili di á rang natun ái Iesi má a teken sus. I pákánbung ái Káláu a ilwa pasi suri na kabisit, ái Dewit a lu olololh má mákmák kári tan sipsip si kákán. I kesá pákánbung, ái Dewit a arup mai kesi tilik lala kálámul ngisán ái Goliat má ák up bingi tiling kálámul er. I pákánbung erei a kaukak besang ái Dewit.

Ái Dewit a lala mámna Káláu. A le i marán saksak án párpára agas uri narsán ái Káláu. Di utngi kán tan saksak ngo 'Sam'.

Ái Iesu a kabinhun si Dewit (Rom 1:3-4; Apa 22:16). Hirá sang kápte be a páng ái Iesu, bos tám worwor tus di le i worwor suri tekesi kálámul ái Káláu na dos palai má nák sáras pasi kán matananu, má ái na tili mát si Dewit.

Mákái: Iesi, Iesu, Lolsit si Káláu, Saksak, Samuel, Solomon

Ebaraio, Israel, Iudáiá – Hibru – Hebrew

Tgk 14:13, 39:13-18; Kal 21:2; Ier 34:8-9

Atul á ngis minái a utngi kes sár á matananu di á rang kopkom i Iakop. Ngis Ebaraio a tikbut pas tili kámpup di ái Eber (Luk 3:35). Má namur di utung di ngo Israel mul kabin Israel ái á kesá ngisán ái Iakop (Tgk 32:28). Má namur sár tan Asiriá di tipar palai kesá sángul á kabinhun Israel, mái sár kápte di te tipar palai kabinhun Iuda. Ngorer kabinhun Iuda a kis pagas sang, ki ák akopkomoi marán kálámul on á balis erei ák han pang i pákánbung si Iesu. Má ái á káplabin ngo i pákánbung si Iesu di lala utung di ngo tan kakun Iudáiá.

Mákái: Israel, Iudáiá

Elaisa – Elaija – Elijah

Mar 9:4; Rom 11:2-5; Iak 5:17 1Ka pákán 17-21; 2Ka 2:1-14, 9:36

Elaisa ái á kesá rakrakai án tám worwor tus káián ái Káláu. Hirá sang ái Elaisa a lu kis i balis á Israel má kápate bulat suri wor uri sápkin kabisit tiklik mam rung di lu lotu uri narsán bos angagur án káláu. Marán kakun Israel di ruruna ngo ái Elaisa na kaleng suri na aleget i matananu suri pákánbung Mesaia na tapam hut on. Ái Ioanes Tám Arsiu a longoi him suri eran i matananu suri Mesaia, má ngorer marán di hol on sur Ioanes ngo ái ái Elaisa sang ákte kaleng mák longoi him ngorer (Mat 11:11-15; Luk 1:17).

Mákái: Ioanes (1)

Erodes – Herot – Herod

Iatung i Hutngin Kamkabat ahat á lite kálámul di utung di mam Erodes:

(1) Kabisit Erodes koner di lu utngi ngo 'Erodes a han i ngisán'. Ái á kabisit a táilnai matananu Iudáiá i pákánbung a páng ái Iesu. Má ái sár mul a tohoi suri up bing Iesu i pákánbung a goion kalik be (Mat 2:1-18; Luk 1:5).

Mákái: Rumán osmapak

(2) Ái Erodes Antipas ái ái koner a kátlán i balis á Galiláiá i pákánbung a arbin ái Iesu má ák longoi marán akiláng. Ái Erodes minái a kila pas Erodiá má ák ardos suri dik tah kusi án pogong ái Ioanes Tám Arsiu. Má i pákánbung a tur i nagogon ái Iesu, ái Pilato a ardos má dik lami uri narsá Erodes minái suri na gátgátna on (Mar 6:14-29; Luk 23:6-12).

(3) Kabisit Erodes Agiripa Mulán, ái a arangrangas i bos mulán kálámul di ruruna i Iesu Karisito. Ái a up bing Iakobo tuán ái Ioanes (Apo 12:1-23).

(4) Kabisit Erodes Agiripa Áruán, ái á kabisit a longrai mul i taun si Paulo, má namur kálámul pakta on á balis erei ák tarwa Paulo ur Rom suri ák nagogon on ái Kaisar (Apo 25:13–26:32).

Esau – Iso – Esau
Rom 9:10-13; Eba 11:20, 12:16-17
Tgk 25:19–28:9, pákán 32-36

Natun káláu ái Abaram ngisán ai Aisak. Ái Aisak a tám i aru kalik án káláu diar lulu, ngis diar ái Esau mái Iakop. Ái Esau ái á mulán kalik i diar, mái sár i kesá pákán er i pákánbung ngo a matpám, ki ák sira palai kán nokwan ngorer i mulán kalik ur si Iakop. A sormángát ngo ái Iakop na kipi arasosah káián mulán kalik uri keles pasi mudán namnam a sawi ái Iakop. Rang kámpupun ái Iakop, á di a ilwa pas di ái Káláu uri kán matananu, má rang kámpupun ái Esau a kápte.

Mákái: Abaram, Iakop

Esiá – Asia – Asia
Apo 19:23-31; Rom 16:5; 1Ko 16:19; Apa 1:4

Onin kuir bim git utngi mai Esiá má i Inglis di utngi ngo Asia, marán balis di kis on ngorer i China má India má Korea. Mákái map uri naul matmatngan pokon. Mái sár hirá i pákánbung án Hutngin Kamkabat, matananu di lu kis i balis á Israel má tan malar er pátum, kápte di talas be uri tan balis erei.

I pákánbung án Hutngin Kamkabat, kuir bim er di utngi mai balis á Esiá a tur suri gengen kuir bim a kis i balsán tas tilanang er a arpangia mai balis á Girik i balsán tas tiladi. Mákái map uri tan balis di lu him ái á tan apostolo. Ái Ioanes a le i buk Apapos uri narsán boh tám ruruna i ahit á malar di kis imi katbán balis á Esiá minái. Malar á Epeso ái á kes til on á ahit á malar er. Má malar á Kolose mul a kis imi katbán balis á Esiá minái.

Girik – Grik – Greece, Greek
Dan 8:21, 10:20, 11:2

Mákái map uri tan balis di lu him ái á tan apostolo suri unák mák pasi balis erei di utngi ngo Girik. Aten má Korin aru bimán rum pakta i balis á Girik. Til hirá sang matananu á Girik di lu kipi lain aratintin má kándi holhol má kándi worwor a kuluk, má ngorer tan lite matananu di lu rumrum i di suri kándi mánán. I pákánbung án Hutngin Kamkabat, marán ái rung di kipi aratintin di lu worwor mai worwor Girik. Má kápte ngo ái rung til Girik masik di lu worwor mai worwor erei, mái sár ái rung til tepák mul i tan pokon er bos tám arup til Girik dikte han ur on. Má tan kálámul er di le i Hutngin Kamkabat, di le on mai worwor Girik.

Mákái: Esiá, Karisito

Gomora – Gomora – Gomorrah
Mat 10:15; 2Pe 2:6; Iut 7
Tgk 13:10, 19:24-25; Ais 1:9; Ier 49:18; Amo 4:11

Mákái: Sodom

Hol kaleng – Tanim bel – Repent, repentance
1Ka 8:46-51; Sak 7:12; Ais 1:27; Ier 9:5

Hol kaleng a sálán ngo kálámul a mák ilmi ngo ákte longoi sápkin, ki ák parai ngo na aunges alari tan durwán tatalen má tan tatalen er a longoi kápate nem on ái Káláu, má ák sung Káláu suri na pah palai tan sápkin tatalen ákte longoi. A sálán mul ngo na ilang alari tan sápkin tatalen er má a kákir suri koion na longoi mul, ái sár na mur i nemnem sang si Káláu.

Mákái: Ahal, Arsiu, Ieremiá, Ioanes (1), Iona, Niniwe

Huihui iá – Hosana – Hosanna
Mat 21:9, 21:15; Mar 11:9-10; Ioa 12:13

'Huihui iá' kesá kuir wor a artálár mai kuir wor tan Iudáiá di lu parai ngo 'Hosana'. Di lu parai suri inngasi kándi rumrum ur singin kálámul pakta a han i ngisán. A sálán ngo 'Ái Káláu na kuluk mai!' ngo 'Párpárnga uri narsán!'

Iakop – Jekop – Jacob
Tgk 25:19-34, pákán 27-35, 42:1-5, 42:29-38, 45:25–50:14

Ái Iakop ái á natun ái Aisak diar mokson ái Rabeka. Mái Iakop diar tuán ái Esau diar lulu. Páksiai ngo ái Esau a páng táil i Iakop, ái Káláu a ilwa pas Iakop sang uri kiskis káián mulán kalik ngoro ái a páng táil. Má tili Iakop áng kopkom i sumlahin Israel no.

Mákái: Abaram, Aron, Beniamin, Ebaraio, Esau, Iosep (1), Israel (1), Iuda, Lewi (1)

Ieremiá – Jeremaia – Jeremiah

Mat 2:17, 16:14, 27:9
2Pu 36:12, 36:21-22; Ier

Ái Ieremiá a tám worwor tus si Káláu hirá i pákánbung matananu Israel di kis án kamkabat á Babilon. I pákánbung ngo marán tili matananu Israel di abulbul i worwor si Káláu, ái Ieremiá ák lu bin pas di suri dák hol kaleng. Má a lu para táilnai mul i marán táit er na tapam hut i pákánbung ngo na hut á Mesaia.

Mákái: Tám worwor tus (1)

Iesi – Jesi – Jesse

Mat 1:5-6; Luk 3:32; Apo 13:22; Rom 15:12
Rut 4:17; 1Sa 16:5; Ais 11:10

Ái Iesi kákán ái kabisit Dewit er kámpup i Iesu Karisito. I Torahin Kamkabat, ái Aisaia tám worwor tus a le i worwor ngo ái Káláu na tarwai tekes tili mát si Iesi mái Dewit suri na tangan pasi matananu Israel.

Mákái: Dewit

Iesu – Jisas – Jesus

Ngis Iesu a sálán ngo 'Tám Araliu' ngo 'Kángim Káláu ái á Tám Araliu'. Angelo si Káláu a parai ngo da tar ngisán kalik mam Iesu kabin na asengsegeng pasi kán matananu alari kándi tan sápkin (Mat 1:21). Te á worwor mul Buk Tabu a parai sur Iesu ngo ái Iesu Karisito (sálán ngo 'Mesaia'), Natun ái Káláu, Natun Kálámul, má Natun ái Dewit.

Mákái: Adam, Aisaia, Apostolo, Arsiu, Boh tám ruruna, Dewit, Kalilik án aratintin, Karisito, Lain Arbin, Natun ái Káláu, Natun Kálámul, Rang Táir, Ruruna I Iesu Karisito, Sipsip, Sipsip káián ái Káláu, Tanián a Pilpil, Tám Araliu

Ioanes – Jon – John

I Hutngin Kamkabat di kálik marán ái rung er di utung di mam Ioanes. Aru Ioanes er a han i ngis diar on á Hutngin Kamkabat, ái Ioanes Tám Arsiu mái Ioanes er apostolo si Iesu:

(1) Ái Ioanes Tám Arsiu ái a tám worwor tus a eran i sálán ái Iesu i bál matananu. Ái á tám worwor tus ngoro matngan ngorer ái Elaisa. Ái Elaisa a lu worwor rakrakai uri matananu suri da hol kaleng alari kándi bos sápkin tatalen má dák tapriu sur Káláu, mái Ioanes Tám Arsiu a lu longoi ngorer mul. Mákái Mat 3:1-12, 11:2-19, 14:1-12, 17:10-13, 21:23-32; Mar 1:4-8, 6:14-29, 11:27-33; Luk 1:5-24, 1:57-80, 3:1-20, 7:18-35; Ioa 1:6-8, 1:15, 1:19-36, 3:22-36.

Mákái: Arsiu, Elaisa, Erodes (2), Lolsit si Káláu, Sipsip káián ái Káláu

(2) Ioanes koner a apostolo, ái á natun ái Sebedaio. Má ái Iakobo diar tuán ái Ioanes. Ái Ioanes minái á kes tili di á sángul mai aru á apostolo si Iesu. Mái Ioanes sár minái a le i buk Ioanes er i Lain Arbin, má a le mul i mulán, áruán, má átuil buk Ioanes, má ák le mul i buk Apapos. Mákái Mat 4:21-22, 10:2, 17:1-13; Mar 3:17, 5:37, 9:2-13, 9:38, 10:35-41, 13:3-4; Luk 8:51, 9:28-36, 9:49, 9:54, 22:7-13; Apo 3:1-11, 4:13, 4:19-20, 8:14-17; Gal 2:9; Apa 1:1, 1:4, 1:9, 22:8.

Mákái: Esiá, Erodes (3), Iudáiá (3), Kalilik án aratintin

Má te mul á kálámul di tar ngis di mam Ioanes:

(3) Ioanes Marko ái á kán sinat ái Banabas má a lu him tiklik mam Paulo. Má ái a le on á buk Marko erei i Lain Arbin. Mákái Apo 12:12, 13:5, 13:13, 15:37-39; Kol 4:10; 2Ti 4:11; Plm 24; 1Pe 5:13.

Mákái: Maria (5)

(4) Kákán ái Saimon Petero, ngisán mul ái Ioanes (Mat 16:17; Ioa 1:42, 21:15-17).

(5) Má kes mul á Ioanes koner buhán ái Anas, kesi tám osmapak táil (Apo 4:6).

Iona – Jona – Jonah

Mat 12:39-41, 16:4; Luk 11:29-32
2Ka 14:25; Ion

Ái Iona ái á kesá tám worwor tus si Káláu. I kesá pákán, ái Káláu a dos palai uri malar á Niniwe suri na arbin talas mai worwor si Káláu ur singin matananu i malar erei. Mái sár ái Iona kápate nem, má ngorer ák abulbul i Káláu. A sa uri mon suri ngo na han uri lite pokon. Mái Káláu a tarwai tilik lala bát i pákánbung a iatung be i mon ái Iona. Má ngo tan kálámul iatung i mon di mánán pasi ngo ái Káláu a mos i bál i Iona, pasi ák tarwai tilik bát uri di iatung i katbán lontas, ngorer má dik buswa Iona uri lol tas suri aliu pas di sang. Má tilik isu a konam pas Iona má

ái Iona áng kis pasi atul i bung iatung i bál isu, má namur isu áng káika palai i lol kon. Má namur ái Iona ák taram i Káláu, má ngorer ák han ámrai worwor si Káláu ur singin matananu á Niniwe, má marán sang di hol kaleng má dik tapriu sur Káláu.

Mákái: Niniwe

Iosep – Josep – Joseph

Tgk 30:22-24, pákán 37-50; Kal 1:1-8; Ese 37:15-19

I Hutngin Kamkabat di kálik marán ái rung di utung di ngo Iosep:

(1) Iosep minái, ái á kes tili di á sángul mai aru er rang natun káláu ái Iakop, á di á rang kámpup i matananu Israel. Ái á tuán mapak ái Beniamin. Mákái Ioa 4:5; Apo 7:9-16; Eba 11:21-22; Apa 7:8.

Mákái: Abaram

(2) Iosep minái, ái á kán pup ái Maria erei mámán ái Iesu Karisito. Mákái Mat 1:16, 1:18-25, 2:13-15, 2:19-23; Luk 1:27, 2:4-5, 2:16, 2:33, 3:23, 4:22; Ioa 1:45, 6:42.

(3) Iosep minái, ái á kesá tuán ái Iesu. Mákái Mat 13:55; Mar 6:3.

(4) Iosep minái, ái á kesá tuán ái Iakobo, má mám diar ngisán ái Maria. Mákái Mat 27:56; Mar 15:40, 15:47.

Mákái: Maria (4)

(5) Iosep til Aramatia, ái á kes tili di á tan kaunsel káián tan kálámul pakta til Iudáiá. Ái á lain kálámul má a lu mur i Iesu. Mákái Mat 27:57-60; Mar 15:42-46; Luk 23:50-54; Ioa 19:38-42.

(6) Iosep Barsabas, ái á kes tili di ái rung di lu mur i Iesu tili tangkabin. I pákánbung bos apostolo di longoi ililwa sur tekes nák hut ngoro apostolo uri keles Iudas, ililwa a kis i katbán ái Iosep Barsabas mái Matias. Má ngorer dik sung ki namur dik hom mai satu, ki hat ák inngas tar Matias (Apo 1:23-26).

(7) Iosep er di lu utngi mam Banabas, ái a tiklik mam Paulo i kán mulán láklák mai him án arbin (Apo 4:36-37, 11:22-30, 13:1-7, 15:36-39).

Iosua – Josua – Joshua

Apo 7:45; Eba 4:8
Kal 17:8-13; Lál 11:28; Nag 3:28, pákán 31; Ios; Tát 2:6-10

Ái Iosua a tátáil kán matananu Israel namurwai minat si Moses. Má ái Iosua má, a táilnai matananu Israel uri malar á Kanan erei ái Káláu a oror pagas mai ngo na tari ur si di. Di arup mai tan kálámul tili malar erei má di tipar sara di til on. Má namur ái Iosua a timlai kuir bim á Kanan ur singin tan mát til Israel. Tu mát si Lewi kápdite kip tekesi kuir bim, kabin kabinhun minái a kipi him án osmapak. Ái Iosua ái á kesá tátáil a han i ngisán má ák ngángsai matananu suri da mur i Káláu mai kunlán bál di. A parai si di ngoromin, “Á iau sang tiklik mai kak matananu, gima mur i Káláu” (Ios 24:15).

Israel – Israel – Israel

Tgk 32:28; Kal 6:14; Him 16:19; Tát 3:1; 1Sa 31:7; Ese 3:1; Mal 2:11

(1) Israel ái á lala támin ngis ái Káláu a tar ngisán ái Iakop mai, mái Iakop ái á kesi pásgun lulu er aru natun ái Aisak mái Rabeka kán wák. Ái Israel a sángul mai aru á natun káláu er di rang kámpup i bos kabinhun til Israel.

Mákái: Beniamin, Iakop, Iosep (1), Lewi (1)

(2) Balis di kis ái á matananu Israel, di utngi mul ngo Israel. Hirá besang di lu utngi ngo Kanan. Má kes mul á ngisán á balis minái di utngi ngo Palestain (Palestine). Mákái map uri naul matmatngan pokon.

Mákái: Abaram, Aigipto, Babilon, Ebaraio, Iudáiá (2), Kanan, Rom, Samaria, Tas Mirik

Iuda – Juda – Judah

Mat 1:2-3; Eba 7:13-14, 8:8; Apa 5:5, 7:5 Tgk 29:35, 43:8-10, 49:8-12; 2Sa 2:1-4; Ais 11:12-13

Iuda ái á kes tili di á sángul mai aru er rang natun káláu ái Iakop. Ái á kámpup i matananu Iuda, má kán kabinhun di kis i balis á Iudáiá. Ái Iesu Karisito ái tili kabinhun si Iuda má a páng i balis á Iudáiá i malar á Betilem.

Mákái: Abaram, Ebaraio, Iudáiá (1, 2)

Iudáiá – Juda – Judea

Esr 9:9

Ngis Iudáiá atul á sálán on á Buk Tabu:

(1) Balis á Iudáiá, ái á balis di lu kis on ái rung tili kabinhun si Iuda. Bimán rum á Ierusalem ái á tilik malar on á balis erei. Mákái map uri tan balis a lu him ái ái Iesu.

Mákái: Iuda, Samaria

(2) Matananu Iudáiá di rang kopkom i Iuda. Til hirá sang, ngis Iudáiá a sálán ngo ‘rung tili kabinhun si Iuda’ má ‘rung di lu kis i balis á Iudáiá’. Má namur dik utung di ngo matananu Israel.

Mákái: Abaram, Beniamin, Ebaraio, Israel (1), Iuda, Rumán osmapak

(3) I Lain Arbin ái Ioanes a le on, i pákánbung a utngi ‘rung til Iudáiá’ ngo ‘matananu til Iudáiá’, marán i pákán a tur suri bos tátáil má bos kálámul pakta káián tan Iudáiá, má kápate kipi matananu Iudáiá no.

Mákái: Kálámul pakta (1)

Iwá – Iv – Eve

2Ko 11:3; 1Ti 2:13-14
Tgk 2:18–4:2

Ái Iwá ái á wák si Adam. I pákánbung er ngo ái Káláu a aksimi naul matmatngan pokon, a mulán aksim Adam, má namur ái Káláu ák long pasi kesi kuir tili kápán páplun ái Adam má ák long Iwá mai. Má namur kanih ák tapam hut si Iwá mák totor on suri ani wán kubau erei ái Káláu ákte tur kári suri koion diara ani. Ái Iwá a kipi wán kubau erei mák ani, ki ák tari si Adam á te ák ani mul. Turpasi tili pákánbung erei, ái Adam mái Iwá diar abulbul i artur kalar si Káláu, ki matananu no di longoi sápkin. Ái Kain mái Abel mái Set, atul i natun ái Adam diar ái Iwá.

Mákái: Abel, Adam, Kain

Kain – Kein – Cain

Eba 11:4; 1 Ioa 3:12; Iut 11
Tgk 4:1-16

Kain ái á mulán kalik si Adam mái Iwá. Ái Kain a lala bál mos uri Abel er tuán a kalik mur. A bál mos ur on kabin ái Káláu a sormángát pasi osmapak si Abel er a osmapak mai sipsip. Mái Káláu kápate sormángát pasi osmapak si Kain er a osmapak mai wán kán songsong tili kán num. Ák lala bál mos ái Kain ngorer pasi ák sá bing Abel, má ngorer ái Káláu a parai si Kain ngo na tungai kis kalbán main i naul bim má matananu no da mikmikwai.

Mákái: Abel, Adam, Kain

Kaisar – Sisa – Caesar

Kaisar ái á ngis di lu tar ngisán kabisit káián matananu til Rom mai. Matananu til Rom dikte suka bámiai má kipi marán balis. Kaisar ái á kándi tátáil no, má a nem on ngo matananu Rom da lu lotu uri narsán ngorer i kesi káláu.

Mákái: Erodes (4), Parau, Rom

Kalilik án aratintin – Disaipel – Disciples

Ahat á Lain Arbin dihat lala utngi sángul mai aru á kalik án aratintin si Iesu. Má sángul mai aru minái, dihat á mulán huhu ái Iesu sang a ilwa pas di suri da lu mur on má kis tiklik mai (Mat 10:1-4). Ái rung min di á bos mulán apostolo.

Mákái: Apostolo, Rang Táir

Kamel – Kamel – Camel

Mat 3:4, 19:24, 23:24; Mar 1:6, 10:25; Luk 18:25

Kamel ái kesi tilik ololas di lu kis on á tan kálámul, má a lu lala kipkip mul. I te pákán di lu kipi nihun kamel má dik lu longoi uri sepen kaen er a tu purus purus.

Kamkabat – Kontrak – Covenant

Suri Torahin Kamkabat: Luk 1:72; Apo 3:25, 7:8; Gal 3:17; Eba 9:1-10.
Suri Hutngin Kamkabat: Mat 26:28; Mar 14:24; Luk 22:20; Rom 11:27; 1Ko 11:25; Eba 7:22, 8:6-13, 9:15, 10:16, 10:29, 12:24, 13:20
Tgk 9:8-17, pákán 15, 17:9-14, 17:21; 1Pu 11:3; Sak 78:37; Ese 16

Kamkabat ái á sorsormángát i katbán aru kálámul ngo aru huhu án kálámul. Suri kamkabat a lu ngoromin. Mulán kálámul a oror suri na long tekesá táit ur si turán, má turán na kosoi mai kesá táit bul uri narsán mulán. Te pákán diar lu oror i ngisán ái Káláu ngo ngisán kándiar kálámul pakta suri adikái kándiar kamkabat. I kamkabat si Káláu mai kán matananu, ái Káláu sang a longoi, mák oror ngo ái na ngoro kák di má na Konom káián kán matananu. Má ur singin matananu sang, á di da lu taram on.

Aru támin kamkabat er ái Káláu a longoi di utngi ngo torahin kamkabat má hutngin kamkabat. Torahin kamkabat koner a longoi ái Káláu ami pungpung á Sinai. Ái Káláu a oror ngo matananu Israel na long pas di uri kán matananu, má kándi talar sang ngo da kebeptai bos nagogon er ái Káláu a kip auti ur si Moses. Matananu Israel di akiláng i di ngo di matananu si Káláu mai kut aririu má mai mur i bos nagogon mul. Di longoi ngorer, ái sár kápte kes a taram arwat pas noi bos

nagogon si Káláu, má ngorer kápte kes a nokwan i mátán ái Káláu on á torahin kamkabat.

Hutngin kamkabat er a longoi ái Káláu mák oror ngo kálámul na ruruna i Iesu Karisito, ái Káláu sang na sormángát pasi ngo a tám nokwan kabin i pákánbung a mat ái Iesu Karisito, a áslai rangrangas suri sápkin tatalen kán tan kálámul no. Má i sál minái sár, ngo kálámul a ruruna i Iesu Karisito, ki ákte tám nokwan má i mátán ái Káláu. Má i mátán ái Káláu sang, a ngoro kápate longoi sápkin ngo bauri nagogon si Káláu.

Mákái: Abaram, Artangan, Kut aririu

Kanan – Kenan – Canaan

Mat 15:22; Apo 7:11, 13:19
Tgk 13:12; Kal 6:2-9; Him 25:38

Kanan ngisán kuir bim a oror pagas mai ái Káláu ngo na tari singin matananu Israel má na ur kandi má. Di lu utngi mul ngo Palestain má mai Israel.

Mákái: Iosua, Israel (2), Rahap

Karisito – Krais – Christ

Kuir worwor 'Karisito' a but pas tili worwor Girik má a sálán ngo 'kálámul dikte ilwa pasi má dikte akiláng on mai wel'. Má i worwor káián tan Iudáiá, kuir wor 'Mesaia' a tukes sár á sálán mul mai 'Karisito'. Til hirá sang ngo ái Káláu a ilwa pasi kálámul suri na kabisit káián matananu Israel, tám osmapak a lu urai wel uri lul kálámul erei suri akiláng on ngo kálámul er na kabisit. Ngorer ngo ái Káláu a oror ngo na tarwai kálámul suri na Tám Araliu má nák sáras pasi kán matananu má lam di uri lolsit si Káláu, ki matananu di utngi kálámul er ngo 'Mesaia' ngo 'Karisito' suri para inngasi ngo ái Káláu sang ákte ilwa pasi má ákte dos palai suri ngorer.

Marán di hol on ngo 'Karisito' kesi ngisán sár ái Iesu, mái sár kápate nokwan á erei. Ngisán sang ái Iesu, má kuir wor 'Karisito' a tur suri kán talar má a utung timani ngo ai a han til ái. Ngo matananu Iudáiá di parai 'Iesu Karisito', uri narsá di a sálán ngo ái Iesu ái á Mesaia, má ngorer di apos tari ngo di ruruna i Iesu ngo ái ái koner a oror pagas mai ái Káláu mák dos palai suri na sáras pas di.

Mákái: Adam, Aisaia, Boh tám ruruna, Iesu, Kamkabat, Natun ái Káláu, Ruruna i Iesu Karisito, Tám Araliu

Kaunsel – Kaunsil – Sanhedrin, Council

Mat 26:59; Mar 14:55, 15:1; Luk 22:66; Ioa 11:47; Apo 5:21, 6:12, 22:30, 23:1, 24:20

Kaunsel minái ái á kesi kiskis án matananu arwat mai ahit á sángul mai kesá kálámul, má á di á tan tátáil kán tan kálámul pakta no á Iudáiá i pákánbung án Hutngin Kamkabat. Ái rung min di lu kis talum suri longrai má anokwai kálámul dikte atiutiwi ngo ákte longoi sápkin ami katbán kándi lotu. Tám osmapak táil a lu táilnai á kis talum minái. Pákánbung di lam Iesu uri mátán táil i kaunsel minái, ki dik parai ngo na mat. Mái sár pakpakta til Rom, káián masik á nokwan suri up bingi, pasi dik dos pala Iesu ur singin pakpakta til Rom, ngisán ái Pilato, suri ái na nagogon on.

Mákái: Iosep (5)

Kálámul pakta – Hetman – Elder

Kal 3:16; Lál 11:16-25; Nag 21:1-9

Aru á matngan huhu án kálámul pakta gita wás pasi tili Hutngin Kamkabat:

(1) I ahat á Lain Arbin, a worwor suri bos kálámul pakta káián bos Iudáiá.

Mákái: Iosep (5), Iudáiá (3), Kaunsel

(2) I buk Apapos pákán 4-5, ái Ioanes a mákái aru i sángul mai ahat á kálámul pakta di lotu uri narsá Káláu ami bát. Má á di, di tur kiláng gut i matananu si Káláu di hau talum.

Kubau kus – Diwai kros – Cross

Tatalen káián tan bos pakpakta til Rom suri arangrangas i bos tám ngákngák, di lu bás pápta di uri kubau kus. Minái á matngan arangrangas di lu longoi mam rung di lu up bingi kálámul mái rung di lu longoi matngan sápkin a tuan sák taladeng. Mákái mámáhat i pákán ram 371.

Suri longoi kubau kus, di lu bás kusai kuir kubau uri iátin toros. Marán pákán di lu inatri tám ngákngák suri kipi kán kubau kus sang uri pokon na mat ái. Má i pokon erei, bos tám arup da bás páptai kálámul erei uri kubau kus ngo da puta ariuriwi ái, má dák páksiai kálámul erei iatung nák riuriu pagas nák han pang i pákánbung na mat on. Kálámul di lu bás páptai uri kubau

kus a lu áslai lala rangrangas ák han pang i pákánbung a mat. Má kálámul a mat i kubau kus a áslai mul i tilik lala rumrum i mátán matamata.

Ái Iesu a parai ngo, “Kono a nem suri na mur i iau, koion sang na murmur i kán hol. Na puski kán kubau kus má nák murmur i iau sár mai” (Mat 10:38, 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23). Má kálámul a lu murmur i Iesu, a sálán ngo na lu eran suri na áslai rangrangas kabin i kán ruruna i Iesu Karisito má na mat kunán mul.

Mákái: Pilato

Kut aririu – Katim skin bilong kok – Circumcision

Tgk 17:9-14; Kal 4:26

Tatalen til Iudáiá di lu kut aririu i kalik án káláu ngo ákte wal i bung palai bung a káhái on ái mámán. Tatalen án kut aririu a ngoromin. Di lu kut palai nomnobon kápán nukun kalik káláu. Di longoi ngoromin kabin ái Káláu a parai si Abaram suri da lu longoi, kabin ái á akiláng ngo kálámul a kakun Iudáiá má a akiláng mul i kándi kamkabat mam Káláu. Te pákán rung tili risán di lu utngi tan kakun Iudáiá mai ‘rung di lu kut aririu’.

I pákánbung erei ngo di turpasi arbin mai lain arbin sur Iesu Karisito, a mon á te kakun Iudáiá di lu parai ngo kálámul kápate kakun Iudáiá mák nem suri na mur i Iesu Karisito, na mulán kut aririu be. Kándi ruruna a ngoromin. Na kut aririu suri akiláng ngo ákte arkabat mai tan kakun Iudáiá má sormángát suri na kebeptai nagogon si Moses, ki erár ák arwat suri na tám ruruna i Karisito. Ái Paulo kápte a sormángát suri á ruruna ngorer, má ák le palai buk uri narsán matananu á Galatiá suri pua palai matngan ruruna ngorer, má iatung mul i marán i tan buk a le on. A parai ngo kes sár á táit kálámul na longoi e ngo a nem suri na kusak uri liu áklis, ái sár á ruruna i Iesu Karisito.

Mákái: Kamkabat, Rung tili risán

Lain Arbin – Gutnius – Gospel, Good News

Kán pinpidan ái Káláu ur singin tan kálámul di utngi ngo ‘lain arbin’. Pinpidan minái ngo ái Káláu a dos palai Natun sang, ái Iesu Karisito, ur main i naul bim suri ák asengsegeng i tan kálámul tili rangrangas er ngo á di sang da kipi suri kándi tan sápkin, má ák atalsai sál di suri dák rang natun ái Káláu.

Mákái: Apostolo

Lepra – Lepra – Leprosy

Mat 8:3; Mar 1:42; Luk 5:12-13, 7:22
2Ka pákán 5

On á Buk Tabu, kuir wor lepra a tusi toltolom sasam a kis i kápán páplun kálámul. Kesi matngan lepra a lala rakrakai, má ngo kálámul a sami matngan sasam ngorer, ki a lu mat i te kuir kápán páplun ngorer i kátngán limán má kátngán keken mák lu pur pas. Má namur ngo a bonta noi kápán páplun kálámul, ki ák lu mat. Tungu i pákánbung er Buk Tabu a worwor suri, ái rung di lu sák mai sasam minái di lu kis tepák alari tan kálámul. Má tan kálámul kápdite lu engenges sur rung di sák mai á sasam minái má kápdite lu top i di, kabin nagogon si Moses a parai sur rung di sasam mai lepra ngo di dur má kápate artálár suri da kis tiklik mai matananu suri lotu.

Mákái: Pilpil

Lewi – Livai – Levi

Eba 7:5, 7:9-10; Apa 7:7
Tgk 29:34; Kal 2:1; Lál 1:47-51
Aru á Lewi on á Buk Tabu:

(1) Ái Lewi minái, ái á kes tili di á sángul mai aru er rang natun káláu ái Iakop, sumlahin i kesá kabinhun til Israel. Kabinhun si Lewi ái Káláu ákte ilwa pas di má ák akiláng i di suri da longoi kán him i rumán osmapak, má bos tám osmapak di ilwa pas di tili katbán kabinhun si Lewi. Ái Moses mái Aron diar tili kabinhun si Lewi.

Mákái: Abaram, Aron, Iosua, Tám osmapak

(2) Ái Lewi minái, kesá ngisán ái Mataio, kes tili di á sángul mai aru á kalik án aratintin si Iesu (Mat 9:9-10; Mar 2:14-15; Luk 5:27-29). Ái a le i buk Mataio.

Liu muswan er a kis áklis, liu áklis, liu muswan – Laip, laip bilong i stap oltaim, laip i stap gut oltaim oltaim – Life, eternal life

Marán pákán tan kálámul di lu hol on ngo kuir wor ‘liu áklis’ a sálán ngo da otoi sár i pákánbung ngo kápán páplun kálámul a mat, ki tanián i di na turpasi otoi má. Ái

sár, kápate nokwan á holhol erei. A támin ngo ái rung di lu ruruna i Karisito, da liu áklis i narsán ái Káláu. Mái sár matngan liu erei a turpasi i pákánbung di ruruna, má kápdate monai be i pákánbung da mat on suri na turpasi. A ngoromin suri. Hirá sang i pákánbung ái Káláu a aksimi káláu má wák, diar kis án araraguna tiklik mam Káláu. Ditul láklák tiklik, ditul worwor tiklik, má diar mánán i kán nemnem ái Káláu. I pákánbung erei, a mon i kándiar nokwan suri kátlán i naul bim má a mon mul i kándiar liu áklis má káp diara te mat. Mái sár i pákánbung diar pur uri artohtoh, ki kándiar araruna mam Káláu a tapásang pas alar Káláu, má kándiar nokwan ákte ras pasi ái Satan alar diar, má minat mul a kusak uri kándiar liu. Má wán á kándiar ngákngák, git á matananu onin gitá otoi mul. Mái sár ái Káláu a mámna git mák nem suri gita araraguna kaleng mai, má ngorer ák tarwa Karisito suri asengsegeng pas git alari kamkabat si Satan. Má i pákánbung git ruruna i Karisito, arkeles a tapam hut si git ngoromin:

- Ái Káláu a pah palai kángit tan sápkin má gitá araruna kaleng mam Káláu (Apo 10:43; Kol 1:22; 1Io 2:23).
- Ái Káláu a asengsegeng pas git tili lalin i Satan má obop kalengna git suri git artálár suri ilwa pasi kán nemnem ái Káláu (Rom 6:22-23; Eba 2:15; 2Pe 1:4).
- Gitá otoi liu muswan er a kis áklis (Ioa 3:16, 36; Rom 5:21).

Má dánih á sálán á liu muswan er a kis áklis?

- A tangkabin ngo git ruruna i Iesu Karisito i pákánbung kángit tu liu besang i liu minái án naul bim (1Io 5:11-13).
- Kángit kis án toptop si Satan ákte rah, má git sengsegeng suri gita tiptipar namurwai nemnem si Káláu (Gal 2:19).
- Tanián a Pilpil a lu tangan git suri gita long artálár pasi nemnem si Káláu (2Ko 3:17-18).
- Matngan liu minái kápnate rah. Ái Káláu na tari hutngin kápán páplun i git namur má gita kis án araruna áklis mam Káláu (1Ko 15:46-49).

I pákánbung ngo una banai kuir wor 'liu muswan er a kis áklis' ngo 'liu áklis' ngo 'liu muswan', a kuluk ngo una hol páptai worwor talas minái.

Lolsit si Káláu, lolsit tilami bát – Kingdom bilong God/heven – Kingdom of God/heaven

Ái Káláu ákte para páksi ur si kabisit Dewit ngo na atri kán lolsit er kápnate rah. Til hirá sang tan Iudáiá di mánán ngo Mesaia, ái ái koner na ekesi atri lolsit erei, má di tungai kis monai Mesaia ngo na tapam hut má nák tangkabin i kátlán i di má ololoh timan di. Má namur ái Ioanes Tám Arsiu a tapam hut mák lu arbin ngo tan kálámul da eran suri purpurut káián Mesaia. Tan Iudáiá di longrai ngorer, ki dik hol on ngo minái má pákánbung Mesaia na hut suri long sarai rung til Rom má nák asengsegeng i di tili rakrakai káián Rom, má náng kis ngorer i kándi kabisit main i naul bim. Ái sár namur ái Iesu a hut mák lala arbin ngo lolsit er kápate ngorer i holhol káián tan Iudáiá.

Lolsit si Káláu a ngoromin:

- Ái Káláu sang a kátlán i matananu di sol uri kán lolsit (Mat 12:28).
- I pákánbung erei git ruruna, i pákánbung erei sang gitá sol uri lolsit si Káláu má gitá turpasi kis án araruna mam Káláu (Ioa 17:21).
- Á git git sol ur on, git lu rusan tar git uri lalin i Káláu (Mat 11:29).
- Git tuan kuluk pala mák gas i bál git kabin ái Káláu a lu ololoh i git mai tara lalain arasosah (Mat 5:3).
- Namur i áwáwatin pákánbung, ái Káláu na long artálár pasi kán holhol taru má nák au kunlán i kán lolsit (Mat 25:34).

Pákánbung u mákái kuir wor 'lolsit' i Hutngin Kamkabat, una hol páptai ngo sálán a kip noi tan táit minái.

Mákái: Karisito, Nokwan (3)

Longsit – Bikpela lotu na kaikai – Festival, feast

Kal 5:1, 12:14-17; Nag 16:1-17; Tát 21:19; Ose 2:13

Bos Iudáiá di lu longoi pátpát mátán tara támin bung i bohboh bet no. Di lu

hol pasi tan bung til tungu erei ái Káláu a lu akulukna di mák lu tangan di. Hutngin Kamkabat a worwor suri alim á tilik longsit, má minái á worwor talas suri tan longsit keskeskes:

Mákái: Rumán osmapak

(1) **Longsit án Sorliu Palai** – De God i Larim ol Israel i Stap Gut – Festival of the Passover

Mat 26:2, 26:18-19; Mar 15:6; 1Ko 5:7-8

Pákánbung án sorliu palai, ái á lala támin longsit káián bos Iudáiá. I longsit minái, bos Iudáiá di hol pasi hirá ngádáh di táu pas ngoi tili kiskis án toptop on á balis á Aigipto. I pákánbung erei, ái Káláu a akeng i matananu ngo na tarwai kán angelo nák up bingi bos mulán kalik káláu i tan rum on á balis á Aigipto. Mái sár ái Káláu a parai singin tan Israel suri keskeskesá aratámán da ubi sipsip má dáng kipi dárán sipsip má dák salsi i nián rukruk i kándi mátán sál. Má namur ngo angelo si Káláu na mákái dár i mátán sál i rum erei, ki na sorliu palai. Turpasi tili pákánbung erei, keskeskesá aratámán di lu up bingi sipsip má dik lu pirbai i bungun longsit, má namur tan aratámán er dik lu kis talum má namnam tiklik suri akiláng i bungán sorliu palai (Luk 22:7–8). Di lu pátpát mátán longsit minái i kalang Epril (April).

(2) **Longsit án Ani Beret Káp a Tini Sut** – De Bilong Bret i No Gat Yis – Festival of Unleavened Bread

Mat 26:17; Mar 14:1, 14:12; Luk 22:1, 22:7; Apo 12:3, 20:6
Kal 13:3-10

Matananu Israel di lu pátpát mátán longsit án beret káp a tini sut arwat mai ahit á bung namurwai sár i longsit án sorliu palai. I libung táilnai longsit minái, di lu up bingi tan gengen sipsip suri da ani uri akiláng i longsit án sorliu palai mul. Má i bál á ahit á bung minái, bos Iudáiá kándi tungai ani beret kápte te yis on. Di lu longoi ngoromin suri hol pasi pákánbung hirá di so pas til Aigipto. On á bung erei, di sangsangar i eran suri aptur pas má, ngorer áng káp kándi te pákánbung suri longoi beret nák sut ki dák iohoi.

(3) **Longsit án Ililur ngo Pentikos** – De Bilong Pentikos – Pentecost

Apo 2:1-4, 20:16; 1Ko 16:8

Pentikos a sálán ngo 'alim i sángul'. Tan Iudáiá di lu longoi longsit án ililur ngo Pentikos alim i sángul á bung palai longsit án sorliu palai. Turpasi i mulán bung uri longsit án sorliu palai, di wás pasi alim i sángul á bung, ki erár dik lu pátpát mátán i taul ililur. Tan ililur a lu tapam hut i áwáwatin wik i kalang Mei (May). Má on á bungun Pentikos sang i bet er a mat ái Iesu má ák aptur kaleng, a mulán hut sosih i Tanián a Pilpil uri rung di ruruna i Iesu Karisito.

(4) **Longsit án Pálpálih** – De Bilong i Stap Long Haus Win – Festival of Shelters

Ioa 7:2

I taul longsit án pálpálih, matananu Israel di lu gasgas kabin dikte arahi má kip talmi támin kándi num. On á taul longsit án pálpálih, di lu longoi pálpálih má dik lu bop on pasi kesi wik. Má i tatalen minái di lu bálsa pasi rang kámpup i di. Hirá di lu bop i tan pálpálih i pákánbung kándi tu kis kalbán tangrai pokon mau arwat mai ahat i sángul á bet, má namur dik han kusak i kuir bim erei a oror pagas mai ái Káláu ngo ur kándi.

(5) **Longsit án Pasbat i Rumán Osmapak** – De Bilong Makim Tempel i Kamap Haus Bilong God – Festival of Dedication

Ioa 10:22

I longsit minái, bos Iudáiá di hol pasi ngádáh a apilpil kalengnai ngoi á rumán osmapak si Káláu ái Iudas Makabaus. Ái Iudas a longoi ngorer namurwai bos kurtara si Káláu di sol uri rumán osmapak má dik long adurwán on. Bos Iudáiá di lu utngi mul á longsit minái ngo Hanukah ngo Longsit án Talas. Di lu pátpát mátán longsit minái i kalang Diseba (December).

Lot – Lot – Lot

Luk 17:28-32; 2Pe 2:7
Tgk 11:27, pákán 13-14, pákán 19

Ái Lot natun ái Aran, gengen tuán ái Abaram, má ngorer ái Lot diar támán ái Abaram. I pákánbung a han ái Abaram uri hutngin balis er a oror mai ái Káláu ngo na tari ur káián, ái Lot a han tiklik mai. Má ngo diar má te hut i balis erei, ái Lot

a han kis i malar á Sodom. Matananu á Sodom di longoi marán sápkin tatalen, má kabin i kándi sápkin, ái Káláu ák parai ngo na suhi kándi malar. Ái Káláu a dos palai kán aru angelo suri akeng i Lot suri na sangar i han pas alari malar á Sodom má namur ái Káláu na suhi malar erei. Má ngorer ái Lot tiklik mai rang natun, dihat má sangar i han pas alari malar á Sodom, má namur ái Káláu ák suh palai malar á Sodom mai kámnah. Aru angelo diar parai si Lot dihat támán ngo koion da mákmák kaleng ur Sodom, mái sár kán wák ái Lot a mákmák kaleng má káp melek sár mák hut ngoro paspas má ák ekesi tur má.

Mákái: Abaram, Melkisedek, Sodom

Lowo – Oliv – Olive
Rom 11:17, 11:24; Apa 11:4
Tgk 8:11; Nag 8:8; Sak 128:3; Skr 4

Lowo ái á kesi kubau a lu u. Mámáhat i aun lowo a kis i pákán ram 383. Matananu Israel di lu gir peksai wán lowo mai hat pasi wel uri tutun má uri te marán táit mul. A lala támin táit uri liu kán tan Israel. A mon á pungpung di lu soi marán lowo on, pasi dik utngi ngo pungpung á Oliwa, má kuir wor 'oliwa' a sálán ngo 'lowo' on á worwor kán tan Israel. Pungpung minái a pátum ur Ierusalem.

Mana – Mana – Manna
Ioa 6:31, 6:49, 6:58; Eba 9:3-4; Apa 2:17
Kal pákán 16; Lál 11:1-9; Ios 5:12; Sak 78:24

Hirá sang i pákánbung er matananu Israel di táu pas til Aigipto, kándi tu láklák má kis kalbán tangrai pokon mau arwat mai ahat i sángul á bet. I katbán tan bet er, ái Káláu a tabar di mai namnam má dik ani. Namnam minái di utngi mai mana, mái sár kápte ngo matngan namnam a lu kopkom má dik il pasi, má kápte ngo matngan er di lu torong tangrai bos má dik ser pasi mul. Kápte. A ngoromin. I keskeskesá bung, namnam minái a lu pur tilami bát má matananu dik lu rui tangrai bim. I bungán aunges sár kápate lu pur on.

Maria – Maria – Mary

Hutngin Kamkabat a utngi alim á Maria:

(1) Maria mámán ái Iesu Karisito.
Mákái: Iosep (2)

(2) Maria til Magadalene. Ái Iesu a tipar palai ahit i sápkin tanián til on, ki namur ái á kes tili di ái rung di lu mur i Iesu (Mat 27:55-56; Mar 16:9; Luk 8:2-3; Ioa 20:1-2, 20:11-18).

(3) Maria til Betani er tuán lik ái Marta, aru kukun ái Lasaro. I pákánbung ái Iesu a iatung i kánditul rum, ái Maria minái a kis pátum Iesu mák longrai aratintin si Iesu (Luk 10:38-42; Ioa 11:1-5, 11:17-44, 12:1-8).

(4) Maria mámán ái Iakobo mái Iosep (Mat 27:56; Mar 15:40, 16:1; Luk 24:10). Maria minái, te di hol on ngo ái á kán wák ái Keleopas (Luk 24:18).

Mákái: Iosep (4)

(5) Maria mámán ái Ioanes Marko. Maria minái a mon i kán rum imi Ierusalem, má bos apostolo má tan tám ruruna di lu kis talum on i te pákán. (Apo 12:12)

Melkisedek – Melkisedek – Melchizedek
Eba 5:6-10, 6:20, 7:1-17
Tgk 14:17-20; Sak 110:4

Ái Melkisedek a kabisit má a tám osmapak mul, má a liu i pákánbung ái Abaram a liu on. I kesá bung, tan kurtara di tola pas Lot tiklik mai rang natun mái kán wák, má ding kipi kán bos minsik mul. Ái Abaram a han má ák arup mai tan kurtara minái má ák suka bámia di. Ák sáras pas Lot turán kán tan táit no. Má ngo a kaleng tili máhán minái ái Abaram, ki ái Melkisedek a han má ák arsuar pas Abaram má ák tar te balbal má suir wain singin má ák sung Káláu ngo na asosah i Abaram. Má namur ái Abaram ák timlai tan táit a kipi tili máhán uri sángul á boh, má kesá boh til on a tari ur si Melkisedek. Marán bet namur, tatalen a longoi ái Abaram ák hut má ngoro tatalen kán tan Israel suri timlai dánih di lu banai uri sángul á boh. Má kesá boh til on á sángul á boh erei, dik lu tari ur singin bos tám osmapak suri tángni him si Káláu.

Mesaia – Mesaia – Messiah
Mákái: Karisito
Mákái mul: Elaisa, Ieremiá, Lolsit si Káláu, Ruruna i Iesu Karisito

Minmáir – Namba na strong, biknem, gutpela lait na bilas – Glory

Pákánbung ngo git nem i worwor suri kuir wor ‘minmáir’, mulán táit gita worwor besang suri kuir wor ‘glory’ tili Inglis. I pákánbung ngo tan kálámul di longrai ngo di wás pasi kuir wor ‘glory’, di lu hol pasi táit ngo da mákái. Di lu hol on ngo tilik talas taladeng erei ngo tan kálámul da mákái, ki na gargar i mát di on.

I te kuir iatung i Hutngin Kamkabat, a ngorer sár á sálán á ‘glory’. Mái sár i te kuir sang, a worwor suri ngo ái Káláu a matngan kálámul ngádáh. Má tilik talas taladeng erei a kauli má kápgite arwat suri gita mákái, ái a inngas tari ngo ninsin a pilpil má kápte te kuron a kis tiklik mai.

Áá, minmáir i Káláu a sálán ngo ái Káláu a pilpil. Má marán mul i te ninsin ái Káláu má te táit mul er a parai suri i Buk Tabu, ngorer i kán armámna má kán artangan má kán rakrakai, má ngo a polon á hol, má ngo a mánán suri tan táit na hut namur. Sálán kuir wor ‘minmáir’ a kip noi bos táit no sur Káláu ngo ái á matngan kálámul ngádáh, má dánih á kán tan tatalen, má ngádáh a lu him ngoi, má ngádáh a lu ararguna tiklik mam git ngoi á matananu til main i naul bim. Kuir wor minmáir a kip di no.

Moses – Moses – Moses
Kal; Him; Lál; Nag

Ái Moses ái á kesá tátáil káián bos Israel má a lala han á ngisán. I pákánbung erei ngo matananu Israel di kis án toptop anang Aigipto, ái Káláu a ilwa pas Moses suri ák táilna di til Aigipto má ding kaleng uri kuir bim er ái Káláu ákte tari si di. Ái Káláu a bana Moses i sál a lite alari sál er a lu banai tan tám worwor tus ngoi. Ái Moses a mákái kubau a inan i kámnah, mái sár kubau er kápate bam. Má namur ái Káláu ák worwor mai tili aun kubau er mák parai singin suri na táilnai kán matananu uri kándi balis tubang.

Ái Káláu a longoi tara akiláng mai limán ái Moses. I pákánbung tan tám arup til Aigipto di tiptipar namurwai matananu Israel má di han hut á Tas Mirik, ái Káláu a apturi tilik bát mák hus kalengnai tas mák ru on má ák lu tur ngoro bat i aru kuir tas no, má matananu dik láklák kusai tas i pokon a erer. Má ngo matananu Israel dikte polsai tas uri kesá balis, ki bos tám arup til Aigipto dik tohoi bul suri polsai tas, mái sár tas a sal kaleng má di no ding kong.

Ái Káláu a tari kán nagogon ur si Moses mái Moses áng kipi ur singin matananu Israel. Ngo matananu Israel dikte polsai Tas Mirik má dik han pas tilatung má dik hut i pungpung á Sinai, ái Moses a tapam masik urami lul ukung á Sinai má áng kis iatung mák sung ur si Káláu. Ái Káláu a worwor ur si Moses mák parai singin á kán arardos má kán nagogon. Ái Káláu a le i kán sángul á lala támin arardos i aru sepen hat. Mái sár kápate mongmong palai, ki ák báh puri aru sepen hat erei ái Moses i pákánbung a mákái matananu Israel di lotu uri narsán angagur án káláu. A lala mos i bál ái Moses uri di. Má namur ái Káláu ák parai singin suri na longoi te na ru á hutngin sepen hat, mái Káláu ák le mul i sángul á arardos erei on. Má marán bet aru sepen hat minái a kis i Bokis án Kamkabat iatung i rumán pálpálih si Káláu.

Má namur ái Moses a le páptai nagogon si Káláu má a le páptai mul i pukpuksa suri matananu Israel, má a le on i alim á mulán buk i Torahin Kamkabat, má di utngi ngo ‘tan buk si Moses’.

Mákái: Aron, Iosua, Kamkabat, Lewi (1), Nagogon, Parisaio, Rumán pálpálih si Káláu, Sadukaio, Sinai, Tám mánán uri nagogon

Nagogon – Lo – Law
Kal pákán 20-24; Him; Sak 119; Ier 9:13-16; Dan 9:8-14

Nagogon si Káláu a kis i alim á mulán buk i Torahin Kamkabat on á Buk Tabu. Ái Moses sang a le i tan buk minái, má ngorer di lu utngi nagogon ngo ‘nagogon si Moses’. Alim á buk minái di pukpuksa mul suri tan mulán kálámul má suri matananu Israel. Matananu Israel di lala rakrakai suri mur i nagogon si Moses.

Ái Káláu a tari kán nagogon ur singin matananu Israel ngorer i kán arkabat mam di. Má á di dik ruruna ngo da lain mur arwat pasi tan nagogon min, ki dikte nokwan i mátán táil ái Káláu má ái Káláu na sormángát pas di má dák liu tiklik mam

Káláu ákáklis. Nagogon er a tari ái Káláu si di a parai bos tatalen a nem on ngo da mur on, ngorer i sángul á arardos, má ák parai mul suri bos pinsokon lotu da lu mur on suri lotu uri narsán. Má nagogon a parai mul suri tan kalkuir no i liu kán kálámul, ngorer i nagogon suri namnam, má arapilpil uri kápán páplun kálámul, má apilpilái tan táit án namnam, má suri láklák i dolon sál i bungán aunges, má a marán te mul.

Mákái: Artangan, Bungán aunges, Kamkabat, Kut aririu, Lepra, Moses, Parisaio, Pilpil, Rumán lotu, Sadukaio, Sápkin tatalen, Tám mánán uri nagogon

Natun ái Káláu – Pikinini bilong God – Son of God

Minái kesi ngisán ái Iesu Karisito. Pákánbung git wásái Buk Tabu git mánán pasi ngo tukesá kepwen Káláu muswan. Git mánán mul tili Buk Tabu ngo ái Káláu a tar kápán páplun má dik tar ngisán mam Iesu. Ái Iesu a lu worwor mam Káláu má ák lu para talsa Káláu mák lu utngi ngo kákán (Mat 10:32-33, 11:25-27, 12:48-50, 15:13, 16:17; Mar 8:38, 14:35-36; Luk 2:49, 22:41-42; Ioa 2:14-16, 5:41-46). Mái Káláu a worwor tilami naul bát mák utung Iesu ngo natun (Mat 3:17, 17:5; Mar 1:11, 9:7; Luk 3:22, 9:35). Diar lu parai ngorer, mái sár kápate sálán ngo ái Iesu a tangkabin liu namurwai kákán. Kápate ngorer i git til main i naul bim. Pákánbung git wásái Buk Tabu, git má mánán pasi ngo ái Kákán mái Natun diar tukes sár i kepwen Káláu má a tukes sár á tatalen kán Káláu a mon i diar no, ngorer diar no diar kis áklis, má kápte káplabin má kápte áwáwatin. Diar lu utung arliu i diar ngo Kang má Natung, má a inngas tari kándiar ninas má tatalen má holhol ngo a tukesi matngan sár. Ngorer ái Iesu áng kip ngis ngo Natun, ki a inngas tari ngo ái Natun a rusan tari sang uri lalin ái Kákán má a taram i nemnem si Kákán i pákánbung a tapam hut ur main i naul bim mák mat suri aliu pasi bos tám sápkin. Git mánán pasi tili Buk Tabu ngo ái Kákán mái Natun, diar kes sár á Káláu, mái sár diar lite kálámul arsagil mul. Git ruruna ngorer, mái sár kápgite talas ngo ngádáh a ngoi, má ngorer git lala ngátngát sálán. Kápte kesi kálámul alatung a arwat mam Káláu, má git á tan kálámul tili naul bim, kápate arwat ngo gita talas ur on. Tan táit git mánán on sur Káláu a káplabin ái Káláu sang ákte inngas tari si git.

Kes mul á ngis di utngi Natun ái Káláu mai ngo Pinpidan (Ioa 1:1, 1:14-15).

Mákái: Iesu, Tanián a Pilpil

Natun Kálámul – Pikinini bilong Man – Son of Man

Mat 8:29, 9:6, 12:32, 16:27-28; Mar 8:38; Luk 9:22; Ioa 12:23, 12:34 má marán te mul a kis Lál 23:19; Sak 8:4; Dan 7:13-14

Hirá sang kápte besang a páng ái Iesu, ái Káláu a inngas Daniel tám worwor tus mai táit ngo na hut namur. Ái Daniel a mákái kálámul a hut soura tili kumlán mehmeh iamuni armongoh mai kán tilik rakrakai má mai talsán minmáir. A hut i mátán táil ái Káláu, mái Káláu ák tari singin á nokwan suri na kátlán sorliwi bos kabinhun má bos matananu no má na kátlán áklis. Ái Daniel kápate talas ngo kálámul dáh a mákái. A le páptai ngo kálámul er káksiai ngo a hut sosih tilami bát, mái sár a mákmák ngoro natun kálámul. Má worwor er a parai a sálán ngo a mákmák ngoro kálámul til main i naul bim. Má marán bet namur, i pákánbung a liu on ái Iesu, ái Iesu a lu parai suri sang ngo Natun Kálámul. Má worwor minái a inngas tari ngo ái á kálámul er kán purpurut a worwor táil suri ái Daniel hirá sang.

Mákái: Iesu

Nián osmapak – Alta – Altar

Tan Iudáiá di lu longoi osmapak uri narsán ái Káláu. Di lu ubi ololas ngorer i sipsip má me má bulumákau má dik lu longoi osmapak mai iatung i nián osmapak dikte longoi mai hat. A mon á tártárwán á nián osmapak i pákán ram 550.

Turpasi tili pákánbung si Moses, bos tám osmapak masik sár di lu longoi á osmapak. Má dik longoi sang i iátin nián osmapak ami rumán pálpálih káián ái Káláu, má namur ami rumán osmapak sang á Ierusalem. Suhán á nián osmapak a lala pakta má di longoi mai kesi matngan aen di utngi ngo baras. A mon mul á

gengen nián osmapak di longoi mai gol má bos tám osmapak di lu osoi táit a lu lain tomtom ur si Káláu.

Mákái: Rumán osmapak

Niniwe – Ninive – Nineveh
Mat 12:41; Luk 11:30-32
Tgk 10:11; Ion; Nau 1:1, 2:8

Niniwe ngisán malar er ái Káláu a dos pala Iona ur on suri arbin talas mai midán ái Káláu ngorer ngo na amosrahi matananu á Niniwe kabin i lala toltolom sápkin tatalen kándi tungai longoi. Pákánbung ngo matananu di longrai arbin talas si Iona, ki dik tang kunán má dik hol kaleng. Kabin i tatalen án hol kaleng di longoi, pasi ái Káláu ák hol palai kándi sápkin tatalen má kápte a amosrah i di.

Mákái: Iona

Noa – Noa – Noah
Mat 24:37-39; Luk 3:36, 17:26-27; Eba 11:7; 1Pe 3:20; 2Pe 2:5
Tgk pákán 5-10

Ái Noa a liu alhirá sang. Má pukpuksa suri, a kis i mulán buk i Buk Tabu. I pákánbung er, matananu di tungai longoi marán toltolom sápkin tatalen. Má kabin i sápkin tatalen káián matananu ngorer, ái Káláu ák parai ngo na tarwai tibin suri amosrahi matananu má bos táit no di liu on á naul bim. Mái sár ái Noa a lain kálámul si di no á matananu, a lu taram i Káláu. Má ngorer ái Káláu ák parai si Noa suri na long tekesi tilik mon, má ák para talsai singin suri ngádáh na longoi ngoi. Má namur ái Káláu ák parai si Noa suri na long pas kán wák má atul i natun káláu mai kánditul atul i wák uri polgon mon turán tan ololas má tan man. Mákái mámáhat i pákán ram 588. Ái Noa a long artálár pas noi bos táit no a parai singin ái Káláu ngo na longoi. Má namur má, ngo ái Noa tiklik mai rang natun dikte sol má uri mon, ki ái Káláu ák tarwai tilik ráin má tibin. Má tas a lámán ák bor noi bos lul ukung no. Má matananu on á naul bim ding kong no, tu ái Noa mai kán wák má atul i natun káláu mai kánditul atul i wák, di liu.

Má di bokbok tangrai tas arwat mai kesá bet, ki namur tas ák más má bim ák sengseng kaleng. Ái Noa tiklik mai rang natun dik so pas alari mon, ki ái Noa ák longoi kán osmapak uri narsá Káláu má ák para agasi suri a aliu di. Mái Káláu ák oror ngo kápnate bali long tekesi tibin mul ngorer. Kulbarat a tapam hut iamuni armongoh uri akiláng i kán oror ái Káláu ngo kápnate bali tibin suri adomoi naul bim.

Nokwan – Stretpela, orait, tok orait, strong, namba – Straight, right, righteous, authority

Kuir worwor 'nokwan' atul á sálán on á Buk Tabu:

(1) Git lu parai suri kesi táit ngo kápte a kalkalis, ki git lu parai ngo a nokwan (Apo 9:11). Má git lu parai mul suri láklák ngo kápte git teleh, ái sár git tu han nokwan uri kesi pokon (Apo 21:1). Sálán minái a arwat mai tan kuir wor Inglis ngoromin: straight, correct, right, OK.

(2) Kes mul á 'nokwan' a arwat mai kuir wor Inglis 'righteous'. A tur suri kálámul a atri kán ruruna i Káláu mák mur arwat pasi nemnem si Káláu, má ngorer ái Káláu ák mákái ngo kálámul er a nokwan i mátán, ngorer kápte te sápkin a kis i kán liu (Rom 1:17, 3:21-24; 1Ko 6:11).

Mákái: Kamkabat, Tám Araliu

(3) Má kesá sálán sang a artálár mai kuir wor Inglis 'authority' má 'dominion'. Kuir wor min a tur suri sorsormángát ngo iáu kálámul tili balis er u kis ái, má a arwat suri una liu namurwai nagogon tili balis er (Apo 22:25). Matngan nokwan minái a tur mul suri kálámul a pakpakta má ák mon i te kálámul di kis i lalin má a kátlán i di (Mat 8:8-9), má a kip di mul ái rung di longoi talar er kándi pakpakta a sormángát tar di suri da longoi (Apo 9:1-2). Ái rung dikte kusak uri lolsit si Káláu, a mon i kándi nokwan suri utung di sang ngo rang natun ái Káláu (Ioa 1:12). Mái Iesu a mon i kán matngan nokwan minái mul. Ái Káláu ákte sormángát tari rakrakai singin suri tipar palai sápkin tanián, má bos sápkin tanián kápdite artálár suri da ngákngák on (Mar 1:27).

Mákái: Akiláng (2), Esau, Kaunsel, Natun Kálámul, Rumán osmapak, Tám osmapak, Tám toptop

Osmapak – Ofa – Sacrifice
Tgk 31:54; Kal 5:3; Him pákán 7; 1Sa 3:14
Hirá sang ái Káláu a inngasi singin kán matananu ngo da lu longoi osmapak ur singin. A marán á toltolom osmapak. Kesá matngan erei suri ái Káláu nák pah palai sápkin kán kálámul. Kálámul ngo a longoi sápkin, ki a bauri kán ararguna mam Káláu má a artálár suri ái Káláu na mata palai. Arul ur on á sápkin, wa minat sang. Hirá sang be, matananu Israel di lu kipi ololas uri rumán osmapak má ololas nák mat i kándi arlih. Má tan kálámul, kápte ngo di sang di lu up bingi ololas. Pákánbung kálámul a kipi ololas uri rumán osmapak, a tari singin tám osmapak, má tám osmapak má, ák up bingi ololas i kán arlih á kálámul erei. Matngan ololas er di lu osmapak mai, wa kálwán bulumakau ngo kálwán sipsip ngo me er kápate pamsák ngo a gilah gilah i páplun. Tan kálámul di lu longoi mul i te matngan osmapak án ot kuluk uri narsán ái Káláu suri kán lain tatalen án armámna uri narsá di.
Mákái: Kain, Nián osmapak, Noa, Pilpil, Rumán osmapak, Rumán pálpálih si Káláu, Sipsip, Sipsip káián ái Káláu, Tám osmapak

Parau – King bilong Isip – Pharaoh
Apo 7:10, 7:13, 7:21; Rom 9:17; Eba 11:24
Tgk 12:10-20, pákán 40-41; Kal 5-15; Ier 46:2-25; Ese 32
Parau a sálán ngo 'kabisit tili balis á Aigipto', má boh kabisit no di lu kipi kiskis án kabisit i balis erei, di utung di mai Parau.
Mákái: Kaisar

Parisaio – Farisi – Pharisee
Bos Parisaio á di á kesi boh kakun Israel i pákánbung a liu on ái Iesu. Bos Parisaio di patap tiklik mai bos tám mánán uri nagogon. Bos Parisaio di mánán i tan nagogon no er a tari ái Káláu si Moses, má di lu atintini tan kálámul suri ngo da lu lain mur arwat pas noi tan nagogon. Di lu atintini matananu mul mai marán nagogon kándi sang uri turán tan nagogon si Káláu, má dik rakrakai ngo da mur arwat pasi nagogon ákte tari ái Káláu má tan nagogon dikte oboi mul turán. Di lu lala parmat kabin di ruruna ngo á di sang di lala kuluk si di á matananu sara. Má káksiai ngo a mon i kándi bálsák, di lu bit kalar mai longoi lain tatalen. Bos Parisaio di kurtara mam Iesu pasi dik ser sál suri up bing Iesu. Mákái mámáhat i pákán ram 62 má 231.
Mákái: Bungán aunges, Sadukaio, Tám mánán uri nagogon

Pákpákur kán kabisit – Hat bilong king – Crown
Apa 4:1, 14:14, 19:12
2Pu 23:11; Sak 21:1-3; Ier 13:18
A mon á pákpákur kabisit a lu oboi i pákánbung ngo a sámtur i mátán matananu, má kán pákpákur er a akiláng on ngo ái á kálámul pakta káián matananu. Matngan pákpákur minái di lu longoi mai gol ngo mai siliwa, má di lu merei mul mam te hat er a tuan songap i mátán. Mákái mámáhat i pákán ram 624.
Mákái: Balaparip

Pelbut – Insait long banis bilong haus – Courtyard
Mar 11:15; Ioa 2:14, 18:15-16; Apo 2:46
I pákánbung ái Karisito a liu on main i naul bim, bos konom di lu áir kári kándi malar, má ami polgon di lu longoi kándi tan rum ái. Má imi polgon áir kalar, ái á kuir di utngi mai pelbut, pokon er di lu kis talum ái á matananu, ngo tan tám mákmák kalar di lu ol kámnah ái uri manmanir (Luk 22:55). Má i kuir pokon di longoi rumán osmapak ái, a mon mul i pelbut on. Una mákái mámáhat i pákán ram 552. I te kuir main Sursurunga, di utngi kuir min mai 'pelbut', má te di utngi ngo 'melbut'.
Mákái: Rumán osmapak

Pentikos, ililur – Pentikos – Pentecost
Mákái: Longsit (3, Longsit án Ililur ngo Pentikos)

Pilato – Pailat – Pilate
Ái Pilato kesi kálámul pakta til Rom, má a táilnai matananu Iudáiá i pákánbung ái Iesu a him i katbán matananu iatung. A sormángát mai bos tátáil kán matananu Iudáiá i pákánbung di nem i Pilato ngo na up bing Iesu iamuni kubau kus.
Mákái: Erodes (2), Kaunsel

Pilpil – Holi – Clean, pure, holy

(1) Uri narsán tan Iudáiá suri 'pilpil', a sálán ngo kálámul a pilpil artálár suri dák mángát pasi suri náng kis tiklik mam di i pákánbung án lotu. Nagogon si Moses a le páptai tan namnam erei ái Káláu a parai ngo kápate pilpil. Má ngo kesi kakun Iudáiá a ani namnam kápate pilpil, ki ái ákte dur má. Nagogon a atalsai te táit mul er a long adurwán i kálámul. Kálámul a sasam mai matngan sasam ngorer i lepra, ái kápate pilpil. Má ngo kálámul a top i buli, ái mul kápte a pilpil. Ngorer mul i wák ngo a mákái kalang ngo a hutngin kákáh. Má kálámul ngo ákte dur ngorer, kápate arwat suri na kusak uri rumán lotu ngo lotu tiklik mai matananu. Ki ngorer na longoi osmapak án arapilpil ur si Káláu suri nák pilpil kaleng mul.

Mákái: Lepra, Sipsip káián ái Káláu

(2) Má on á Buk Tabu, kes mul á sálán pilpil, a ngoromin. Táit dikte timlai má dikte tari ur si Káláu, ki dik utngi ngo a pilpil. Matngan pilpil minái aru i rákán. Kes ngo táit kápte te dur on, má i kes mul á rákán a sálán ngo dikte tari ur káián ái Káláu. Bos táit di lu him mai i rumán osmapak, a pilpil ngorer i sálán pilpil minái. Kápte te dur on má dikte tari ur káián ái Káláu sang. Mái Paulo a parai uri narsán bos tám ruruna á Korin ngo á di di rumán ái Káláu, má kán rum a pilpil (1Ko 3:17). Má ái mul á matngan pilpil ngoromin.

Rahap – Rahap – Rahab

Eba 11:31; Iak 2:25
Ios 2:1-21, 6:17-25

Hirá sang i pákánbung ngo matananu Israel di eran suri ngo da sol uri balis á Kanan erei ái Káláu ákte oror pagas mai ngo na tari ur si di, di dos pala táilnai aru á kálámul suri diara sol kodong má mák kodongnai bimán rum á Ieriko suri ngorer dák mánán pasi ngo ngádáh da suka bámia di ngoi. Kesá wák án sál ngisán ái Rahap a lu kis iatung i bimán rum á Ieriko, má a tangan diar má a punam diar. A longoi ngorer kabin a mák ilmi ngo Káláu káián matananu Israel, ái á Káláu muswan, má a ruruna ngo kán nemnem sang ái Káláu suri ngo matananu Israel da kip pasi bimán rum erei. Má namur matananu Israel dik suka bámiai matananu Ieriko. Di up bingi tan kálámul má tu ái Rahap masik sár di aliwi i malar er. Ái tiklik mai rang buhán mái kákán, di liu kabin ái Rahap a tángni matananu si Káláu. Ái sár mul á wák minái di utngi iatung i buk Mataio 1:5 ngo kes tili kabinhun si Iesu.

Rang táir – Disaipel – Disciples

Kuir worwor minái a tur sur di á tan kálámul má tan wák di ruruna muswan i Iesu má dik longra pasi kán worwor má dik lu taram on má dik tar kunlai kándi liu suri mur i Iesu. Ái rung min di lu utung di mul ngo rang táir ái Iesu.

Mákái: Kalilik án aratintin, Ruruna i Iesu Karisito, Tám toptop

Rom – Rom – Rome

Rom ái á malar pakta on á balis Itali. Mákái map uri tan balis di lu him ái á tan apostolo. I pákánbung erei ngo ái Iesu a lu kis main i naul bim, matananu til Rom dikte arup pasi marán kuir on á naul bim. Má dikte arup pasi balis á Israel mul. Matananu Israel di lu togor i rung til Rom má dik lala nem suri tipar pala di tili kándi balis. Kabisit til Rom di utngi mai Kaisar, má ái a lala ninir i ngisán i naul matmatngan pokon no i pákánbung erei.

Mákái: Kaisar, Kaunsel, Kubau kus, Lolsit si Káláu, Pilato, Tám kip takis

Rumán lotu – Haus lotu – Synagogue

Rumán lotu káián tan Iudáiá i pákánbung án Hutngin Kamkabat, wa rumán kis talum sár er di lu hut talum ái. I bos malar no a mon i rumán lotu on. Rumán lotu, ái á rum di lu hut talum on i bungán aunges suri wásái Buk Tabu má kipi aratintin tili nagogon si Káláu. Matananu di lu sung ái má dik lu lotu uri narsá Káláu on mul. Ngo kálámul na tur i nagogon, ki matananu di hut talum on á rumán lotu suri longrai. Hirá sang be, kuir worwor 'rumán lotu' kápte ngo di parai sár suri rum, mái sár a sálán ngo boh kálámul di hut talum tiklik suri lotu ngo suri longoi kesi táit.

Mákái: Pilpil (1)

Rumán osmapak – Tempel – Temple

2Pu pákán 2-7; Esr pákán 3, pákán 6; Ais 6:1; Ese 40-47

Rumán osmapak káián tan Israel a kis á Ierusalem er tilik malar á Israel. Ái

Solomon a longoi mulán rumán osmapak, má tan táit er a lu kis i rumán pálpálih si Káláu, dik márian pasi uri rumán osmapak minái. Tangkabin tilatung, matananu Israel di lu longoi osmapak iatung i rumán osmapak masik sár, má kápte kesi pokon mul di longoi osmapak ái. Pasi á ngorer, tan Israel dik lu han ur Ierusalem suri pátpát mátán i tan longsit má suri artabar má osmapak uri narsán ái Káláu.

Má namur ngo tan kurtara kán tan Israel dik suka bámiai Ierusalem, dik taráp sarai rumán osmapak má dik talka pasi marán Israel uri kamkabat i balis á Babilon. Má namur mul, rung til Babilon di sormángát palai rung til Israel má ding kaleng ur Israel, ki dik long kalengnai rumán osmapak. Marán bet namur, ái kabisit Erodes, koner a han i ngisán, a longoi rumán osmapak erei ák mákmák kuluk mák apakta on. Má ái á rumán osmapak a kis i pákánbung er a páng ái Iesu.

Mámáhat i rumán osmapak a kis i pákán ram 65. Una mákái ngo on á rumán osmapak, a mon i tilik pelbut er tan kálámul siari a arwat suri da han ur on. Má ái á kuir er ái Iesu a tipar palai rung er di sirsira mái rung di keles pirán tabal. Má a mon mul i kesi pelbut er tan Iudáiá masik di lu kusak ur on, má ami mul i polgon a mon i kesi pelbut tan káláu masik til Iudáiá di lu kusak ur on. Má áwáwatin imi lolon, a mon i pelbut er tan tám osmapak masik di sol ur on. Má on á pokon erei, a mon i nián osmapak má tilik lus suri gorsai tan ololas da osmapak mai. Má on á pelbut minái sang, a sámtur ái á rumán osmapak. Má on á rumán osmapak erei a mon i aru rum, kesá rum di utngi ngo Rum a Pilpil má kes di utngi ngo Rum a Pilpil Sorliu. Tan táit uri lotu uri narsán ái Káláu a kis on á Rum a Pilpil. Má i Rum a Pilpil Sorliu, di dungi Bokis án Kamkabat on. Tám osmapak táil masik a mon i kán nokwan suri sol ur on á Rum a Pilpil Sorliu, má a tu lu kesi pákán sár i keskeskesá bet. Tilik lala sepen kaen a bangbang kári mátán sál i arliwán aru rum er. Pákánbung a mat ái Iesu, sepen kaen erei a ráp tilami iát uradi lal (Mat 27:51; Mar 15:38; Luk 23:44-45), má ngorer a inngasi ngo ái Káláu a pasbat i sál suri matananu no da sol uri mátán táil ái Káláu e ngo da ruruna i Iesu Karisito.

Mákái: Bokis án Kamkabat, Lewi (1), Longsit (5), Nián osmapak, Osmapak, Pelbut, Pilpil, Rumán pálpálih si Káláu, Solomon, Tám osmapak

Rumán Pálpálih si Káláu – Haus sel – Tabernacle

Kal pákán 26-27, 35:10-19, 36:8-38, pákán 40

Hirá sang i pákánbung matananu Israel kándi tu kis kalbán i pokon mau, ái Káláu ák parai si Moses suri na long tekesi rumán pálpálih káián ái Káláu. Ái Káláu a lain parai sang singin ngo da longoi mai lain kápán ololas má mai tara lalain sepen kaen. Má a para timani mul suri ngádáh na tur ngoi, ngo da longoi na arwat suri da lu long sarai má kipi tangrai sál tiklik mam di ngo da aptur pas tili kuir pokon er di lu kiskis ái. Má ngo da han hut i tekesi kuir ngo da mon ái, ki dák kátkátum kalengnai mul.

Bokis án Kamkabat di lu oboi i kuir Rum a Pilpil Sorliu on á rumán pálpálih si Káláu. Sepen hat erei ái Káláu a le i kesá sángul á arardos on, di oboi ami polgon bokis minái turán te táit mul.

Til hirá matananu Israel di lu lotu uri narsán ái Káláu i rumán pálpálih er má dik lu longoi osmapak uri narsán ái Káláu mul iatung, ák han pang i pákánbung ngo ái Solomon a longoi Rumán Osmapak á Ierusalem. Mámáhat i rumán pálpálih si Káláu a kis i pákán ram 552.

Mákái: Aron, Bokis án Kamkabat, Moses, Nián osmapak, Rumán osmapak

Rung tili risán – Ol Manmeri bilong ol Arapela Lain – Gentiles

Rung tili risán á di á matananu erei kápte ngo di kakun Israel. Matananu Israel di lala parmat suri ngo á di sang á matananu er ái Káláu a ilwa pas di uri kán matananu, má dik pua pala rung tili risán ngo á di kápte ngo di matananu si Káláu.

Rung tili risán, te pákán tan Israel di lu utung di ngo ‘rung kápdite kut aririu’ kabin ngo káp kándi te tatalen ngorer.

Ruruna i Iesu Karisito – Bilip long Jisas Krais – Believe in Jesus Christ

Matngan ruruna minái kápte ngo ruruna ngo ái Iesu a páng má a liu má a kis. Auh. Ruruna i Iesu Karisito a sálán ngo una ruruna i táit a parai suri sang ngo ái á Káláu a tar kápán páplun, má una sormángát i kán aratintin má kebeptai. Má a sálán mul ngo ái Iesu ái á Mesaia, má ngorer u apos tari ngo u ruruna i Iesu ngo ái ái koner a oror pagas mai ái Káláu mák dos palai suri na sáras pas iáu. Má a sálán mul ngo una bál tar iáu sang si Iesu suri ái á kam Tám Araliu má kam Konom. Ái rung di ruruna ngorer, á di á rang táir muswan.

Mákái: Apostolo, Arsiu, Boh tám ruruna, Kamkabat, Karisito, Tanián a Pilpil, Tám Araliu

Sadukaio – Sadyusi – Sadducee

Bos Sadukaio á di á huhu án kálámul i katbán matananu Israel i pákánbung a liu on ái Iesu main i naul bim. Di á bos konom má ák marán i kándi tan minsik. Di lu atintini matananu ngo da lu mur i nagogon erei ái Káláu a tari si Moses. Kándi aratintin ngorer a arwat mai káián tan Parisaio. Mái sár, di lu atintini matananu mul ngo tan kálámul koion da mur i tan nagogon te dikte obop namurwai, má aratintin minái a lite alari aratintin káián tan Parisaio. Má ngorer dik lu kis án togor mai tan Parisaio. Má te á kándi tan aratintin mul a lite alari káián bos Parisaio. Bos Parisaio di ruruna ngo tan kálámul da aptur kaleng tili minat namur, mái sár tan Sadukaio kápte di ruruna ngorer. Má bos Sadukaio kápdite ruruna mul i angelo ngo tanián (Apo 23:8).

Mákái: Parisaio

Saion – Saion – Zion

Mat 21:5; Ioa 12:15; Rom 9:33, 11:26; 1Pe 2:6
1Ka 8:1; Sak 2:6, 78:68; Ais 10:12, 10:24, 28:16; Ier 50:5, 50:28; Oba 17

Saion ngisán kes tili di á tan pungpung er a tur ái á tilik malar á Ierusalem. On á Hutngin Kamkabat, ngis Saion a tur suri kunlán malar á Ierusalem i te pákán, má i te pákán a worwor artálár suri pokon a kis ái ái Káláu (Eba 12:22; Apa 14:1).

Saksak – Sam – Psalm

I Buk án Saksak on á Torahin Kamkabat a kis i bos saksak án parpara agas uri narsá Káláu má te matngan saksak mul. Ái kabisit Dewit a le i marán saksak til on á tan saksak minái.

Mákái: Dewit

Samaria – Samaria – Samaria

1Ka 13:32, 16:24; Ese 16:44-55; Amo 3:12, 6:1; Mik 1:1-9

Balis á Samaria una mákái iatung i map uri tan balis a lu him ái ái Iesu. A kis i katbán balis á Iudáiá má balis á Galiláiá. I pákánbung a liu on ái Iesu, matananu til Samaria kápte ngo di kakun Israel muswan, má ngorer matananu til Iudáiá di lu kis sáksák mai rung til Samaria má dik lala mák asosih i di.

Samuel – Samuel – Samuel

Apo 3:24, 13:20; Eba 11:32
1Sa pákán 1-3, pákán 7-16, pákán 28; Sak 99:6-7; Ier 15:1

Ái Samuel ái á kesá tám worwor tus a han i ngisán má a rakrakai án tátáil kán matananu. Ái Káláu a dos pala Samuel suri na han uri malar á Betilem má nák urai wel ami lul ái Dewit suri akiláng on ngo ái Káláu ákte ilwa pasi suri na kabisit káián Israel (1Sa 16:1-13).

Mákái: Tám worwor tus (1)

Sara – Sara – Sarah

Rom 4:18-19, 9:9; Eba 11:11; 1Pe 3:6
Tgk pákán 12, pákán 16-18, pákán 20-21, 49:31

Ái Sara wák si Abaram. Páksiai ngo a koros pasi marán bet, a káh Aisak i pákánbung a lala wákánkak.

Mákái: Abaram, Agar, Aisak

Satan – Satan – Satan

Tgk 3:1-7; 1Pu 21:1; Iop 1:6-12, 2:1-7; Skr 3:1-2

Ái Satan ái á tátáil káián tan sápkin tanián má a kurtara mam Káláu. Hirá sang ái Satan a tuan alal taladeng sang má a áruán si Káláu, mái sár a pur tili kán kiskis pakta i pákánbung a apakta pasi sang mák hol on ngo ái na pakta sorliu Káláu (Ese 28:11-17; Ais 14:12-15)

Ái Satan a mon i rang táir ngo kán tan tám artangan. Ái rung min, te git utngi ngo bos sápkin tanián, má te a para di i buk Epeso 6:12.

Onin ái Satan má rang táir, di lu agurái tan kálámul má dik lu tohoi suri lam di má dák lu longoi sápkin tatalen. Má kápate lu aunges i apálsai rung di ruruna i

Iesu Karisito suri tan sápkin erei di longoi tungu. A longoi ngorer mák tohoi suri dáng konngek ngo ái Káláu kápate pah palai kándi tan sápkin tatalen.

Ái Satan marán i ngisán di utngi mai, ngorer i kabisit má konom káián tan sápkin tanián má koner a kátlán i bos sápkin tanián iamuni armongoh (Epe 2:2), má koner káián á rakrakai uri minat (Eba 2:14), má koner onin a kátlán naul matmatngan pokon (Ioa 12:31). Má di lu utngi mul mai Tám Angagur (Eba 2:15) má Taba Lokon (Apo 13:10; 1Ti 3:7; Apa 12:9, 20:2-3) má Tám Sápkin (2Te 3:3) má Árám Tánráu (Apa 12:3, 13:4, 16:13, 20:2-3) má Belsebul (Mat 10:25, 12:24, 12:27; Mar 3:22; Luk 11:15, 11:18-19).

Mákái: Árám tánráu, Belsebul, Tám Araliu, Sápkin tanián

Sápkin tanián – Spirit nogut – Evil spirit, Demon

1Sa 16:14-23, 18:10, 19:9; 1Ka 22:19-23

Bos sápkin tanián di bos tám toptop má bos tám arardos si Satan. Hirá sang, wa di tan angelo, mái sár di pur tiklik mam Satan. Di lu asáksáknai tan kálámul má dik lu long bengta di pasi tan kálámul dik lu abulbul i Káláu má dik lu taram si Satan. Ngo kálámul a lu talar mai him si Satan má ák lu longoi bos tatalen er kápate nokwan má kápate pilpil, ki kálámul er a pasbat i sál pasi sápkin tanián na kusak ur on má nák akángái bál.

Mákái: Maria (2), Nokwan (3), Satan

Sápkin tatalen – Sin – Sin

Rom 3:9-20, 6:23

Tgk 4:7; Kal 20:20; Him pákán 4; Lál 16:20-22; 1Sa 2:17; Kis 14:34, 21:4, 24:9; Ese 3:16-21

Pákánbung ngo kálámul a bauri kesi nagogon si Káláu, ákte longoi sápkin á ngorer. Páksiai ngo a gengen ngo a pakta á táit a longoi i mátán tan kálámul, uri mátán ái Káláu a sápkin tatalen. Ái Káláu a parai ngo git bauri kesi arardos, ki a artálár ngo gitáte tah kus noi bos nagogon (Iak 2:10).

Mákái: Arsiu, Hol kaleng, Ioanes (1), Kamkabat, Lolsit si Káláu, Lot, Niniwe, Noa, Satan, Sipsip káián ái Káláu, Sodom, Tám araliu

Sinai – Sainai – Sinai

Kal pákán 19, 24:15-18; Sak 68:8, 68:17

Sinai ngisán pungpung er a bana Káláu ái ái Moses, má ái Káláu ák tari sángul á arardos singin má ái a asali ur singin matananu Israel.

Mákái: Bokis án Kamkabat, Kamkabat, Moses

Sipsip – Sipsip – Sheep

Sipsip ái kesi matngan ololas, pinsán a kuluk suri namnam, má nihun mul di lu kumur palai má dik lu hiri uri sepen kaen. Kálámul a lu olololh i sipsip di utngi ngo tám olololh sipsip.

Pákánbung án Hutngin Kamkabat, a ngoromin suri sipsip má suri kándi tám olololh. Te kálámul a mon i kándi tan sipsip má di sang di lu olololh i di. Má ngo kesi kálámul a lala marán i kán tan sipsip ngorer i konom, a lu huli lite kálámul suri na olololh i di.

Tan sipsip kápte di lu kis i tilik malar, mái sár tám olololh sipsip a lu lam pas di uri pokon a mon ái á ur suri dik lu namnam iatung. Tám olololh sipsip a lu kis tiklik mai tan sipsip iatung mák lu mánán timani keskeskesá sipsip má ák lu mák ilam di keskeskes. Tám olololh sipsip a lu eran i áir kalar uri dungi tan sipsip i libung suri kápte te táit ngorer i rokoi na long bengtai tan sipsip. Tám olololh sipsip a lu bop iatung i mátán kas kári tan sipsip suri koion á tám siksikip na sipki tan sipsip i libung. Mákái mámáhat i pákán ram 243.

Matananu Israel di lu osmapak mai sipsip uri narsán ái Káláu. Kálámul a ngoi ngo na osmapak, ki na ilwa pasi kesi sipsip kápte te sasam on má kápte te gilah gilah i páplun.

Buk Tabu a utngi matananu ngo ‘tan sipsip’. I Hutngin Kamkabat di parai sur Iesu Karisito ngo ái á Tám Olololh Sipsip a lu belbelken i kán matananu, mái rung er dikte ruruna on, di utung di ngo kán tan sipsip. Má iatung i buk Apapos, di utung Iesu mul mai Sipsip.

Mákái: Dewit, Kain, Longsit (1, 2), Nián osmapak, Osmapak, Sipsip káián ái Káláu

Sipsip káián ái Káláu – Pikinini Sipsip bilong God – Lamb of God

Ái Ioanes Tám Arsiu a utung Iesu ngo Sipsip káián ái Káláu (Ioa 1:29, 1:36). Tatalen káián tan Iudáiá di lu osmapak mai sipsip ngorer i kándi artabar uri narsá Káláu suri ái Káláu nák hol palai kándi tan sápkin tatalen. Pákánbung ngo a mat i sipsip mák sal i dárán, ái a tur sur koner a longoi sápkin má ngorer ák pilpil i mátán ái Káláu. Ái Iesu, git utngi ngo Sipsip káián ái Káláu kabin a bál tari kán liu sang ngorer i osmapak suri kángit sápkin tatalen nák pah. Iatung i buk Apapos alim á pákán, sipsip erei, wa ái Iesu sang.

Mákái: Sipsip

Sodom – Sodom – Sodom

Mat 10:15, 11:23-24; Luk 17:28-30; Apa 11:8
Tgk 13:8-13, pákán 14, pákán 18-19; Amo 4:11

Sodom ngisán malar a kis ái ái Lot tiklik mai rang natun. Sodom a pátmi malar á Gomora, má matananu tili aru malar minái di longoi marán sápkin tatalen. Má kabin i kándi tilik sápkin ngorer, ái Káláu ák amosrah noi aru malar er tiklik mai matananu.

Mákái: Lot

Solomon – Solomon – Solomon

Mat 1:6-7, 6:29, 12:42; Luk 11:31, 12:27; Apo 7:47
2Sa 12:24; 1Ka pákán 1-11; Ier 52:20

Ái Solomon ái á kes tili di á rang natun káláu ái Dewit, má ái a tur keles kákán áng kabisit káián matananu Israel má a lala han i ngisán. Pákánbung ákte hutngin kipi kán kiskis án kabisit, ái Káláu a hut si Solomon i mihmih mák gátna Solomon ngo matngan artabar ngádáh ái Solomon a nem ngo na tari singin ái Káláu. Ái Solomon a sung Káláu ngo na tari mánán má talas má polon á hol singin suri nák lain kátlán tumani matananu, má ngorer ái Solomon a polon á hol taladeng sang. Ái Káláu a tari lala minsik mul ur si Solomon. Má ái Solomon a longoi á mulán rumán osmapak á Ierusalem erei di lu lotu ái á matananu Israel. Rumán osmapak a longoi ái Solomon, a longoi mai hat di lain kut tumani, má marán táit mul a lala songap i mátán má a lain malilis i mákmák ur on.

Mákái: Rumán osmapak, Rumán pálpálih si Káláu

Tanián a Pilpil – Holi Spirit – Holy Spirit

Tgk 41:38; Kal 31:1-5; 1Sa 19:20, 19:23; Ais 44:3; Ese pákán 2-3, pákán 11; Skr 4:6

Pákánbung git wásái Buk Tabu, git má mánán pasi ngo Tanián a Pilpil, ái a Káláu. Ái sár a lite i kán talar alar Káláu er Kákán ái kángit Konom Iesu Karisito, má a lite i kán talar alar Iesu Karisito Natun ái Káláu. Ditul no tukes sár á Káláu (Nag 6:4), mái sár kánditul talar a lite arsagil. Diar támán diar tarwai Tanián a Pilpil suri na mon i rung di ruruna i Iesu Karisito suri nák inngas tari lengwen ur si di má nák táilna di má nák arakrakai i di suri da longoi tatalen er na agasgas pasi bál ái Káláu.

Mákái: Longsit (3), Tám worwor tus (3)

Tas Mirik – Solwara Retsi – Red Sea

Apo 7:36; Eba 11:29
Kal pákán 14-15; Lál 33:10-11; Sak 106:6-23, 136:13-15

Tas Mirik ngisán lontas a kis i katbán balis á Israel má balis á Aigipto.

Mákái: Moses

Tawan – Fik – Fig

Mat 21:18-22; Luk 13:6-9; Ioa 1:48-50; Apa 6:13

Ngisán aun kubau git pukdai mai ‘tawan’ on á Buk Tabu Sursurunga, di utngi mai ‘fig’ on á Buk Tabu Inglis. Káp kángit te ‘fig’ muswan main Papua New Guinea, pasi git til main Sursurunga gitáte pukdai tili ‘fig’ uri ‘tawan’ kabin wán ‘fig’ má wán tawan diar ararwat mudán.

Tám Araliu – Man bilong Kisim Bek Yumi, Helpim – Saviour

Sak 106:21; Ais 43:3, 45:15, 45:21, 49:26, 60:16

Git talas ngo wán kángit sápkin, wa gita áslai rangrangas áklis i pokon án hiru áklis má gita kis tepák alar Káláu ekes pala. Ái sár a mon á kángit kálámul a tangan git er ák pasbat i sál suri gita sengsegeng alari wán kángit sápkin. Git utngi kálámul erei mai Tám Araliu, wa ái Iesu Karisito sang. Ái Iesu kápate longoi sápkin tatalen, mái sár a kipi rangrangas ur on i kángit arlih (2Ko 5:21). Má pasi á ngorer ái rung di ruruna i Iesu Karisito, ái Káláu a pah

palai kándi tan sápkin mák sormángát pas di ngo di bos tám nokwan i mátán. Kán minat ái Iesu má kán apaptur kaleng a asengsegeng pasi matananu alari rakrakai káián ái Satan.

Má i te kuir on á pinpidan, git utung Káláu Kákán mul mam Tám Araliu (Tit 3:4-5; Iut 24-25).

Má 'Tám Arsaras' ái á lain worwor mul a kip kuluknai sálán minái.

Mákái: Iesu, Karisito, Ruruna i Iesu Karisito

Tám arardos – Wokboi, wokman – Servant

Tám arardos ái á kálámul a lu him si kán konom má kán konom ák lu huli suri kán him ngo ák lu ololoh on mai namnam má rum. Má kán him á tám arardos a ngorer i tutun ngo apilpiláí rum má malar, má a lu kipi kaungán kán konom ur singin te lite. Tám arardos a lu longoi táit kán konom a lu dos on suri ngo na longoi. Arwat mul suri ngo na han pas alari kán konom má kán him má nák mur i kán nemnem sang.

Mákái: Tám toptop

Tám kip takis – Man bilong kisim takis – Tax collector

I pákánbung a kis main i naul bim ái Iesu, tám kip takis a lu him i lalin nagogon til Rom. Rung minái di tan kakun Iudáiá sang, mái sár di tángni Rom suri kipi takis uri huli tan tám arup til Rom. Matananu til Rom dikte suka bámiai matananu Israel tungu má ding kátlán i di mai kándi rakrakai. Má ngorer tan Israel a lu sák i bál di uri rung di lu him i lalin nagogon til Rom, ngorer i bos tám kip takis, má dik lu mák asosih i di. Má marán i bos tám kip takis di lu agurái tan kálámul mai kip sorliwi pirán tabal ami iátin takis muswan suri risán ur kándi má.

Tám mánán uri nagogon – Saveman bilong lo – Scribe

Git utngi matngan kálámul ngoromin mai tám mánán uri nagogon kabin ái ákte lala aratintin uri nagogon a tari ái Káláu si Moses, má ák lala mánán on. Kes mul á kán talar, a lu atintini tan kálámul i nagogon má ák lu kosoi tan argálta uri nagogon, má ngorer di lu utngi mul mai tám aratintin uri nagogon. Marán te tili rung min di tili huhu kán tan Parisaio.

Mákái: Nagogon, Parisaio

Tám osmapak – Pris – Priest

Tgk 14:18; Kal 3:1; Him 1:7, pákán 5-7, pákán 13-14; Lál pákán 5-6; 1Sa 2:12-17

Bos tám osmapak kándi talar suri da lu longoi osmapak uri narsán ái Káláu i arlih káián matananu Israel. Á di, di lu táilnai osmapak ami rumán osmapak á Ierusalem. Bos tám osmapak di ilwa pas di tili kabinhun si Aron, má ái Lewi á kámpup i di.

A mon á tátáil kán tan tám osmapak, má di utngi ngo tám osmapak táil. Ái masik sár a mon i kán nokwan suri sol uri Rum a Pilpil Sorliu i rumán osmapak. I rum erei a lu osmapak suri kán sápkin sang má suri sápkin káián matananu.

Ngo git banai kuir wor 'pakpakta kán tan tám osmapak' on á Hutngin Kamkabat, a sálán ngoromin. A kipi kálámul a tám osmapak táil i bung erei sang, má a kip di ái rung di him án tám osmapak táil tungu, má a kip di mul á tan kálámul pakta tili kabinhun káián tan tám osmapak.

Mákái: Aron, Kaunsel, Lewi (1), Melkisedek, Nián osmapak, Osmapak, Rumán osmapak

Tám toptop – Wokboi nating – Slave

Tgk 21:8-14; Kal 21:1-11; Nem 9:36; Ier 34:8-22

I pákánbung án Hutngin Kamkabat, a mon á bos kálámul kápdite sengsegeng suri da mur i kándi nemnem sang. Di á bos tám toptop. Bos tám toptop minái, bos konom di lu hul pas di singin tan lite kálámul, má di lu longoi sár i táit kándi konom a parai si di suri ngo da longoi, má kápate arwat ngo da abulbul i di. Má konom a mon i kán nokwan suri na tas di ngo na sá bing di sang ngo na sira pala di ur singin lite. I buk si Paulo uri narsá Pilimon, ái Onesimo a tám toptop si Pilimon.

Ái Paulo mai rang táir di lu utung di sang ngo di á bos tám toptop si Karisito (Rom 1:1; Pil 1:1; Kol 4:12). Minái a sálán ngo ái Karisito ákte hul pas di mai dárán, pasi á ngorer dik lu rusan tar di sang uri lalin i Karisito má ái Karisito áng kátlán i di i bos táit no di lu longoi. Má a kuluk mul suri ngo á git gita rusan tar git uri lalin i Karisito suri ái sang na kátlán i git. Má

ngo git á bos tám toptop si Karisito ngorer, ki gita taram i kán bos pinpidan má giták mur arwat pasi kán nemnem.

Mákái: Agar, Aigipto, Babilon, Longsit (1), Moses, Tám arardos

Tám worwor tus – Profet – Prophet
Tgk 20:7; Kal 7:1; Nag 18:15-22; Mal 4:5

Git utngi kálámul min mai tám worwor tus, mái sár kán him kápte ngo suri para masiknai táit ngo na hut namur. Tám worwor tus ái á kálámul a lu worwor kiláng i Káláu ur singin matananu mák lu parai midán sang ái Káláu si di.

(1) I pákánbung káián Torahin Kamkabat, ái Káláu a lu dos palai marán tám worwor tus ngorer i Samuel mái Aisaia mái Ieremiá. Ái Káláu a tarwa pala di mai midán uri narsán matananu on á pákánbung erei sang, má ák inngas tari mul i táit si di er na tapam hut namur. Bos tám worwor tus di lu sir páptai kándi tan arbin i Torahin Kamkabat erei a mon i ngis di on, ngorer i Aisaia mái Ieremiá. Má hirá sang kápte be a páng ái Iesu, di lu para táilnai táit suri kán purpurut. Di lu para táilnai bos táit ái sang na longoi má tan táit na tapam hut narsán. Di para táilnai mul i bos táit na hut i áwáwatin bung má tan táit na hut táilnai elkalengleng si Iesu Karisito suri na nagogon i naul matmatngan pokon.

Mákái: Aisaia, Balam, Dewit, Elaisa, Ieremiá, Iesi, Ioanes (1), Iona, Natun Kálámul, Samuel

(2) I te kuir on á Hutngin Kamkabat, a worwor suri kálámul a utngi ngo 'tám worwor tus'. Mákái Ioa 1:21. Tám worwor tus minái a parai mul i buk Nagogon 18:15-19. Tám worwor tus er a oror taru mai ái Káláu ngo na tarwa palai.

(3) I Hutngin Kamkabat, ái rung di worwor mai rakrakai kán Tanián a Pilpil, á di mul di utung di ngo bos tám worwor tus. Ái rung min di mánán tusi midán ái Káláu má dik lu parai singin matananu (Apo 21:10-11; 1Ko 12:10, 14:5, 14:39; Epe 4:11).

Tátáil án lotu – Wasman bilong sios – Elder

I buk Apostolo pákán 11-21 má bos buk di le on ur singin tan tám ruruna, a worwor sur rung dikte ilwa pas di suri da tailnai matananu án lotu. Ái Paulo di di atintini bos tám ruruna suri sál án ilwa pasi tátáil má suri tatalen káián tátáil. Mákái Apo 14:23; 1Ti 3:1-7, 4:14, 5:17-25; Tit 1:5-9; Iak 5:14; 1Pe 5:1-4.

Wit – Wit – Wheat
Mat 3:12; Mar 4:3; Luk 3:17; 1Ko 9:10; Apa 18:13
Tát 6:11; 1Pu 21:18-27; Ier 12:13

Wit ái á kesi aun táit a mákmák ngoro aun pioh, mái sár wit a gengen si diar á pioh, má kotlin wit a kis iamuni iátin aun. Tan kálámul di lu long pasi kotlin wit má dik lu tut peksai uri palawa erei di lu long beret mai.

TAHTAHNA NAMURWAI BOS LUL WORWOR

ÁI KÁLÁU A NGOROMIN:

1. Ái Káláu Kákán a ngoromin:

Mar 10:27	Mar 12:29-30	Luk 1:37
Luk 6:35-36	Ioa 4:23-24	Apo 14:14-17
Apo 17:22-31	Rom 1:18-23	Rom 11:33-36
1Ko 8:4-6	2Ko 1:3	1Ti 1:17
1Ti 6:15-16	Eba 4:13	Eba 10:30-31
Iak 1:17	1Pe 1:14-17	1Io 1:5
1Io 4:7-12, 16	Iut 24-25	Apa 4:8-11
Apa 15:3-4		

2. Ái Iesu Karisito er Natun ái Káláu a ngoromin:

Ái Iesu Karisito Natun ái Káláu.

Mat 11:27-30	Mat 16:13-17	Luk 1:35
Ioa 1:1-18	Ioa 5:19-29	Ioa 6:35-40
Ioa 8:58	Ioa 11:25-27	Ioa 14:5-11
Ioa 17:1-5	Ioa 20:26-31	Apo 3:13-16
Apo 4:10-12	Rom 1:3-4	1Ko 3:11
2Ko 4:4-6	2Ko 5:21	Gal 4:4-5
Pil 2:5-11	Kol 1:15-20	Kol 2:9-10
Eba 1:1-14	Eba 7:26-28	1Io 2:1-2
1Io 5:20	Apa 1:12-18	Apa 19:11-16

Natun ái Káláu a tar kápán páplun má ák páng.

Ioa 1:14	Luk 1:26-38	Mat 1:18-25
Luk 2:1-20	Mat 2:1-23	Gal 4:4-5
Pil 2:6-7	Eba 2:14-18	

Ái Iesu a atintini tan kálámul má ák aliu pas rung di sasam.

Mat 4:23-25	Mat 7:28-29	Mat 9:35-36
Mat 11:1-6	Luk 4:14-44	Apo 10:36-38
Ioa 20:30-31		

Ái Iesu a longoi marán akiláng.

Mat 8:1-15, 23-33	Mat 9:1-7, 18-33	Mat 12:9-14, 22
Mat 14:15-32	Mat 15:22-28, 32-38	Mat 17:14-18
Mat 20:29-34	Mat 21:18-22	Mar 1:21-28
Mar 7:32-37	Mar 8:22-25	Luk 3:4-8
Luk 7:11-15	Luk 13:10-13	Luk 14:1-4
Luk 17:12-14	Luk 22:50-51	Ioa 2:1-11
Ioa 4:46-54	Ioa 5:5-9	Ioa 9:1-7
Ioa 11:11-44	Ioa 21:4-6	Apo 1:22

Bos tátáil di tola Iesu má dik nagogon on uri minat.

Mat 26:47-68	Mat 27:1-2, 11-31	Mar 14:43-65
Mar 15:1-20	Luk 22:47-53	Luk 22:63-23:25
Ioa 18:1-14, 19-24	Ioa 18:28–19:16	

Di bás pápta Iesu uri kubau kus.

Mat 27:32-56	Mar 15:21-41	Luk 23:26-49
Ioa 19:17-37		

Di tahun Iesu.

Mat 27:57-66	Mar 15:42-47	Luk 23:50-56
Ioa 19:38-42		

Ái Iesu a aptur kaleng tili minat má marán di mákái.

Mat 28:1-20	Mar 16:1-8	Luk 24:1-49
Ioa 20:1–21:14	Apo 1:3-8	Apo 2:24-32
Apo 3:15	Apo 4:10, 33	Apo 10:39-43
Apo 13:29-39	Apo 17:2-3, 30-31	Rom 1:4
Rom 4:24-25	1Ko 15:3-8, 12-21	Apa 1:18

Ái Iesu a tapam kaleng urami bát.

Luk 24:50-51	Apo 1:9-11	Apo 2:32-36
Apo 5:30-31	Rom 8:34	Epe 1:20-23
Pil 2:9-11	Eba 1:3-11	Eba 2:9
Eba 4:14-16	Eba 7:25-26	Eba 10:12-14
1Pe 3:22		

3. Tanián a Pilpil a ngoromin:

Mat 28:19	Mar 1:9-11	Mar 3:28-30
Luk 1:35	Luk 3:16	Luk 4:1
Luk 11:13	Luk 12:12	Ioa 1:32-34
Ioa 3:5-8	Ioa 7:37-39	Ioa 14:15-17
Ioa 15:26	Ioa 16:7-15	Ioa 20:19-23
Apo 1:4-5,8	Apo 2:1-18, 38-39	Apo 4:31
Apo 5:3-5	Apo 8:14-17	Apo 10:44-4
Apo 13:2-4	Apo 15:28	Apo 16:7-10
Apo 19:1-7	Rom 5:5	Rom 7:6
Rom 8:9-16, 26-27	1Ko 2:4, 9-16	1Ko 3:16
1Ko 6:11, 19	1Ko 12:1-13	2Ko 1:21-22
2Ko 5:5	2Ko 13:14	Gal 3:2-5
Gal 4:6	Gal 5:16-18, 22-25	Epe 1:13-14
Epe 3:16	Epe 4:3-4, 30	Epe 5:18-20
Epe 6:17-18	1Te 1:5-6	1Te 5:19
2Te 2:13	Tit 3:5-6	Eba 2:4
Eba 9:14	1Pe 1:2, 11	2Pe 1:20-21
1Io 2:20	1Io 3:24	1Io 4:13
1Io 5:6-8		

4. Ái Káláu a aksimi bos táit no.

Mat 19:4	Ioa 1:3	Apo 14:15
Apo 17:24-26	1Ko 8:6	Kol 1:15-16
Eba 1:2	Eba 11:3	Apa 4:11

5. Ái Káláu a belbelken i bos táit no.

Mat 6:25-34	Mat 10:29-31	Apo 14:15-17
Rom 8:28	Rom 11:36	Kol 1:17
Eba 1:3	Iak 4:13-16	

BOS KÁLÁMUL DI NGOROMIN:

6. Bos kálámul no dikte longoi sápkin.

Ioa 8:7-9	Rom 3:9-20, 23	Rom 5:12
Gal 3:22	1Io 1:8-10	

7. Pákánbung tan kálámul di longoi sápkin, di ngoromin:

Rom 1:18-32	Rom 8:5-8	Gal 5:19-21
Epe 2:1-3	Epe 5:3-5	Kol 3:5-10
Iak 4:17	1Pe 4:3	1Io 3:4-5

8. Matananu di sáhár suri da sengsegeng alari rangrangas suri sápkin di longoi.

Mat 10:28	Mat 13:41-42	Ioa 3:18-20, 36
Apo 17:30-31	Rom 1:18-19	Rom 6:23
Gal 6:7-8	Kol 3:5-6	2Te 1:7-9
Eba 9:27	Eba 10:26-31	1Pe 1:17
1Pe 4:3-5	Iut 7	Apa 20:11-15

NGOROMIN ÁI KÁLÁU A SARAS PASI NGOI Á MATANANU ALARI KÁNDI SÁPKIN:

9. Ái Káláu a mámnai matananu no má ák nem i saras pas di.

Ioa 3:16	Rom 5:8	1Ti 2:3-6
2Pe 3:9	1Io 4:9-10	

10. Ái Iesu Karisito, Natun ái Káláu, a mat suri saras pas git.

Mar 10:45	Ioa 3:16	Rom 4:25
Rom 5:8	1Ko 15:3-4	2Ko 5:19-21
Gal 3:13	1Ti 2:5-6	Eba 2:9
Eba 9:28	1Pe 1:18-20	1Pe 2:24-25
1Pe 3:18	1Io 2:2	Apa 5:8-10

11. Minat si Iesu má dárán a asengsegeng i git alari kángit bos sápkin, má kápte git mákmák rumrum i mátán ái Káláu.

Mat 26:26-29	Rom 3:25	Rom 5:9-10
Epe 1:7	Eba 9:11-14	1Io 1:6-7
Apa 7:14-17		

12. Ái Káláu a hol palai kángit bos sápkin.

Apo 5:31	Apo 10:43	Apo 26:18
Epe 1:7	Epe 4:32	Kol 1:13-14
Kol 2:13-14	Eba 10:17-18	1Io 1:8-10

13. Ái Káláu a mák anokwa pas git suri gitá nokwán i mátán.

Apo 13:38-39	Rom 1:16-17	Rom 3:21-26
Rom 5:1, 18-19	Gal 2:16	Gal 3:6-9
Tit 3:7		

14. Ái Káláu a tari hutngin matngan liu si git.

Ioa 3:1-16	Ioa 5:19-29	Ioa 10:10
Ioa 11:25-26	Ioa 14:6	Ioa 17:2-3
Ioa 20:31	Rom 5:21	Rom 6:5-14
Rom 8:10-17	2Ko 5:17	Gal 2:20
Epe 2:1-6	Kol 2:13	Kol 3:1-4
2Ti 1:10	Tit 3:4-7	1Pe 1:23
1Io 5:11-13		

15. Ái Káláu a timan pas git má gitá rang natun má.

Ioa 1:12-13	Rom 8:14-17	Gal 4:6-7
Eba 12:5-11	1Io 3:1-3	

DÁNIH GITA LONGOI NGO GIT MÁ TE MÁNÁN PASI NGO ÁI KÁLÁU A NEM I SARAS PAS GIT?

16. Gita ot keskam ngo git má te longoi sápkin, má giták arsok tili tiptipar namur-wai sápkin tatalen.

Mat 4:17	Mar 6:12	Luk 13:1-5
Luk 15:1-31	Luk 24:45-47	Apo 2:37-40
Apo 3:19-20	Apo 17:29-31	Apo 20:21
Apo 26:19-20	2Ko 7:8-11	2Pe 3:9
Apa 9:20-21		

17. Gita ruruna i Iesu suri nák saras pas git.

Ioa 1:12	Ioa 3:15-18, 36	Ioa 6:47
Ioa 14:6	Ioa 20:31	Apo 4:12
Apo 16:30-31	Rom 3:20-22	Rom 10:9-10
Gal 2:16	Epe 2:8-9	

18. Gita wásái Buk Tabu suri gita mánán sur Káláu má dánih a nem on ngo gita longoi.

Mat 4:1-4	Mat 5:17-20	Mat 22:29
Ioa 8:31-32	Ioa 20:31	Apo 20:32
Rom 15:4	Rom 16:26	Kol 3:16
1Te 2:13	1Ti 4:13	2Ti 3:14-17
Eba 4:12	1Pe 1:22-25	2Pe 1:19-21
2Io 9-10	Apa 1:3	

19. Gita kipi arsiu.

Mat 28:18-20	Ioa 3:22	Ioa 4:1-2
Apo 2:37-42	Apo 8:12, 36-38	Apo 10:44-48
Apo 16:14-15, 31-33	Apo 19:1-7	Apo 22:12, 16
Rom 6:1-4	Gal 3:26-27	Kol 2:12
1Pe 3:20-22		

20. Gita lu balbal kis talum mam te bos tám ruruna.

Mat 18:19-20	Apo 2:41-47	Rom 12:4-8
Epe 1:22-23	Epe 4:11-16	Kol 3:15-17
1Ti 4:13	Eba 10:24-25	

21. Gita lu arsuar mam te bos tám ruruna má gita lu ani Namnam kán Konom tiklik.

Mat 26:26-30	Mar 14:22-26	Luk 22:14-20
1Ko 10:14-22	1Ko 11:17-34	

GIT ER GIT RURUNA I IESU KARISITO, KÁNGIT TATALEN MÁ NINSIN I GIT NA NGOROMIN:

22. Gita taram i Káláu Kák git mái Iesu Karisito kángit Konom.

Ioa 14:15, 21, 23-24	Ioa 15:10-17	Rom 13:8-10
1Pe 1:14-16	1Io 2:3-8	1Io 3:22-24
2Io 5-6		

23. Gita mámna Káláu má matananu no.

Mat 22:34-40	Mar 12:28-34	Luk 10:25-37
Ioa 14:21	1Io 5:3	Mat 5:43-48
Ioa 13:34-35	Ioa 15:12-17	Rom 12:9-10
Rom 13:8-10	1Ko 13:1-3	1Ko 16:14
Gal 5:13-15	1Te 4:9-10	1Pe 1:8
1Pe 4:8	1Io 2:9-11	1Io 3:11-18
1Io 4:7-21		

24. Ninsin i git na ngoro ninsin ái Karisito.

Ioa 13:34-35	Ioa 14:27	Rom 12:9-13
Gal 5:22-26	Kol 3:12-17	1Te 5:16-18

25. Gita lu sung.

Ngádáh gita lu sung ngoi?

Mat 6:5-13	Mat 7:7-11	Mat 18:19-20
Mar 11:24-25	Luk 11:1-13	Luk 18:1-8
Luk 21:36	Ioa 14:13-14	Ioa 15:7
Ioa 16:23-26	Rom 8:26-27	Rom 12:12
Epe 2:18	Epe 6:18	Pil 4:6-7
Kol 4:2	1Te 5:17	1Ti 2:1-4, 8
1Ti 4:4-5	Eba 4:16	Eba 10:19-22
Iak 1:5-8	Iak 4:2-3	Iak 5:13-18
1Pe 4:7	1Io 3:21-22	1Io 5:14-15

Minái á te tohtohpas suri ngádáh gita lu sung ngoi:

Mat 11:25-26	Mat 14:23	Mat 19:13-15
Mar 1:35	Luk 5:16	Luk 6:12
Luk 22:32, 39-46	Ioa 11:41-42	Ioa 17:1-26
Apo 4:24-31	Apo 16:25	Apo 20:36
Apo 21:5	Rom 1:9-10	Rom 10:1-2
Rom 15:30-33	2Ko 12:7-10	Epe 1:15-20
Epe 3:14-21	Epe 6:19-20	Pil 1:3-5, 9-11
Kol 1:9-12	Kol 4:3-4	1Te 3:9-13
2Te 1:11-12	2Te 3:1-5	Eba 5:7
Eba 7:25		

26. Gita lu balbal ot kuluk ur si Káláu.

Luk 17:11-19	Ioa 6:11	Rom 1:21
Epe 5:20	Pil 4:4-7	Kol 2:7
Kol 3:17	Kol 4:2	1Te 5:18
1Ti 2:1	1Ti 4:4-5	

27. Gita lu tángni tan lite.

Mat 6:1-4	Mat 7:12	Mat 25:31-46
Luk 3:10-11	Luk 6:38	Apo 11:27-30
1Ko 10:24	2Ko 8:1-15	2Ko 9:1-15
Gal 6:9-10	Pil 4:14-19	Eba 10:24
Eba 13:1-3, 16	Iak 1:27	Iak 2:15-16
1Io 3:16-18		

28. Gita lu agengen pas git.

Mat 5:3-12	Mat 18:1-5	Luk 14:7-11
Luk 18:9-14	Epe 4:2	Pil 2:3-11
Kol 3:12-13	Iak 4:5-10	1Pe 5:5-7

29. Gita lu hol i pirán tabal má kángit omobop ngoromin:

Mat 6:19-21, 24-34	Luk 12:13-21, 32-34	Apo 20:35
1Ti 6:6-10, 17-19	Eba 13:5-6	Iak 2:1-9
Iak 5:1-6		

30. Kápte gita lu kipi kángit kis sáksák uri narsán tám nagogon suri nák anokwai.

Mat 5:25-26, 38-42	Mat 18:15-17	Rom 12:14-21
1Ko 6:1-8		

31. Gita lu rumrum i rung di lu kátlán i git.

Mat 22:15-22	Apo 5:27-29	Rom 13:1-7
1Ti 2:1-4	Tit 3:1	1Pe 2:13-17

32. Kápte gita lu lotu uri narsán káláu a lite alari Káláu muswan.

Mat 4:10	Apo 17:22-31	1Ko 5:11
1Ko 6:9-11	1Ko 8:1-13	1Ko 10:1-22
2Ko 6:14-18	Gal 5:19-21	1Te 1:9-10
1Io 5:21	Apa 21:8	Apa 22:15

33. Kápte gita lu wah má latlat.

Apo 13:4-12	Apo 19:11-20	Gal 5:19-21
Apa 21:8	Apa 22:15	

34. Kápte gita lu osmapak ngo artabar mai ololas.

Mat 9:13	Mar 12:33	Rom 12:1
Eba 9:6–10:18		

35. Kápte gita lu ararit sara ngo araturán sáksák.

Mat 5:27-30	Ioa 8:2-11	Rom 13:8-10
1Ko 5:9-11	1Ko 6:9-20	Gal 5:19
Epe 5:3	Kol 3:5-6	1Te 4:1-8
Eba 13:4	Iut 7	

36. Kápte gita lu ngin i dan rakrakai má bau.

Rom 13:13	1Ko 5:11	1Ko 6:9-11
Gal 5:19-21	Epe 5:18	1Ti 3:1-3
Tit 1:7	1Pe 4:3-5	

BOH TÁM RURUNA DA NGOROMIN:

37. Matananu án lotu da ngoromin:

Mat 16:13-20	Apo 2:41-42	Rom 12:4-8
1Ko 12:12-30	Epe 1:22-23	Epe 2:19-22
Epe 4:1-16	Kol 1:18	Eba 10:24-25
1Pe 2:4-10	Apa 19:5-10	

38. Bos tátáil án lotu ngo gita ilwa pas di, gita ilwa pas rung kándi tatalen a lu ngoromin:

Apo 6:1-6	Apo 14:23	1Ti 3:1-13
Tit 1:5-9		

39. Bos tátáil án lotu, kándi tatalen má ninsi di na ngoromin:

Mat 28:18-20	Luk 22:24-27	Apo 20:17-35
1Te 2:1-12	1Ti 4:1-16	2Ti 2:1-26
2Ti 3:10–4:5	Tit 2:7-8	1Pe 5:1-4

40. Gita lu rumrum i kángit tan tátáil án lotu.

1Ko 9:14	Gal 6:6	1Te 5:12-13
1Ti 5:17-22	Eba 13:7, 17	

ARATÁMÁN NA NGOROMIN:

41. Rung di kila da ngoromin:

Mat 19:4-6	1Ko 7:1-16	Epe 5:21-33
Kol 3:18-19	Tit 2:3-5	Eba 13:4
1Pe 3:1-7		

42. Bos kalilik da ngoromin:

Mat 15:3-6	Luk 2:51	Epe 6:1-3
Kol 3:20	1Ti 5:4, 8	Eba 12:7-11

43. Kákán má mámán kalik diara ngoromin:

Epe 6:4	Kol 3:21	1Ti 3:4-5

44. Mokos na ngoromin:

Apo 6:1	Rom 7:2-3	1Ko 7:39-40
1Ti 5:3-16	Iak 1:27	

45. Kápte gita lu pálás kila.

Mat 5:31-32	Mat 19:3-9	Luk 16:18
Rom 7:2-3	1Ko 7:10-16	

BOS TÁM RURUNA DI LU BANAI TAUN.

46. Da lu eran suri áslai rangrangas.

Rom 8:18-25, 28	2Ko 1:4	2Ko 4:16-18
Iak 1:2-4	1Pe 1:6-9	1Pe 2:19-21
1Pe 5:8-10		

47. Da lu eran suri kipi arabilbiling.

Mat 5:10-12	Mar 13:9-13	Luk 12:4-9
Ioa 15:18-21	Ioa 16:1-4	Apo 5:41
Rom 8:35-37	Rom 12:12-14, 17-21	1Ko 4:11-13
2Ko 4:8-11	2Ko 12:10	Pil 1:28-29
2Te 1:4-8	2Te 3:2-4	2Ti 3:10-13
Eba 10:32-39	Eba 12:3-4	1Pe 3:13-17
1Pe 4:12-19	Apa 2:10	

48. Kápdite lu mátut suri ngo da mat.

Ioa 6:39-40	Ioa 11:17-27	Ioa 14:1-4
Rom 8:10-11, 38-39	Rom 14:7-9	1Ko 15:12-58
2Ko 5:1-10	Pil 1:20-24	1Te 4:13-18
Eba 2:14-15	Apa 14:13	Apa 21:1-4
Apa 22:1-5		

49. Ái Káláu a kis pátum di mák lu tangan di.

Mat 18:19-20	Mat 28:19-20	Ioa 14:16-23
Rom 8:35-39	2Ko 6:16-18	Epe 3:17-19
Pil 4:13	Kol 2:6-7	2Te 3:16
Eba 13:5-6		

50. Ái Satan a lu kákir suri long sáksákna di.

Mat 13:19	Luk 4:1-13	Luk 22:3-4
Ioa 8:42-44	2Ko 2:10-11	2Ko 4:4
2Ko 11:13-15	Epe 2:2	1Te 2:18
2Te 2:9-12	1Pe 5:8-9	1Io 3:8-10
Apa 12:7-12	Apa 20:1-3, 10	

51. Ái Káláu a tari rakrakai si di suri tur pala Satan má dik lu tur dik i katbán taun.

Mat 4:1-11	Mat 6:13	Luk 22:31-32
Ioa 17:14-19	Rom 8:31-39	Rom 12:12
Rom 16:19-20	1Ko 10:12-13	1Ko 16:13
2Ko 12:7-10	Epe 3:20-21	Epe 6:10-18
Pil 4:13	1Te 3:5-8	2Te 3:3
2Ti 1:7-8	Eba 2:18	Eba 4:14-16
Eba 12:1-2	Iak 4:7	1Pe 1:5
1Pe 5:8-11	1Io 4:4	1Io 5:3-5
Apa 12:7-12		

52. Ái Káláu a lu aliu pasi kálámul.

Mat 4:23-25	Mat 9:35	Mat 11:2-5
Apo 3:1-6	Apo 8:4-8	Apo 19:11-16
Apo 28:8-9	1Ko 12:9, 29-30	2Ko 12:7-10
1Ti 5:23	2Ti 4:20	Iak 5:14-15

DÁNIH NA TAPAM HUT ER NAMUR?

53. Kalkaleng si Iesu ur main i naul bim.

Mat 24:29-44	Ioa 14:1-3	Apo 1:10-11
Apo 3:19-21	Pil 3:20-21	Kol 3:4
1Te 1:9-10	1Te 3:13	1Te 4:13–5:11
2Te 1:6-10	2Te 2:1-4	1Ti 6:13-15
2Ti 4:8	Eba 9:28	2Pe 3:1-18
1Io 3:1-3	Apa 1:7	Apa 22:12-13

54. Ái Káláu na nagogon i matananu mai limán ái Iesu Karisito.

Mat 7:21-23	Mat 16:24-27	Mat 25:31-46
Ioa 3:18-21	Ioa 5:24-29	Apo 17:30-31
Rom 2:1-11	Rom 14:10-12	1Ko 3:10-15
1Ko 4:5	2Ko 5:9-10	2Te 1:5-10
Eba 9:27-28	Eba 10:26-31	1Pe 1:17
1Pe 4:3-5	Apa 20:11-15	

55. Rung ákte aliu pas di ái Iesu Karisito, da liu áklis tiklik mam Káláu ami bát.

Luk 12:32-34	Ioa 14:1-3	2Ko 5:1-8
Pil 1:23	1Pe 1:4-5	Apa 4:1-11
Apa 21:1-4	Apa 21:22–22:5	Apa 22:14-15

56. Rung er di ngákngák i Iesu Karisito, da ekesi kis i iru áklis.

Mat 10:28	Mat 13:41-42, 47-50	Mat 25:41
Luk 16:23-26	2Te 1:9	Apa 20:10-15
Apa 21:8		

TAHTAHNA URI BOS TÁIT MINÁI

Ngo u nem suri lala mánán sur Káláu, una wásái tan buturkus minái:

Apo 14:14-17	Apo 17:22-31	Rom 1:18-23
Rom 11:33-36	1Ko 8:4-6	Mar 12:29-30
Ioa 4:23-24	1Ti 1:17	1Ti 6:15-16
Eba 4:13	Eba 10:30-31	Iak 1:17
1Pe 1:14-17	1Io 1:5	1Io 4:7-12, 16
2Ko 1:3	Iut 24-25	Apa 4:8-11
Apa 15:3-4		

Ngo u nem suri lala mánán sur Iesu Karisito, Natun ái Káláu, una wásái tan buturkus minái:

Ioa 1:1-18	Pil 2:5-11	Kol 1:15-20
Kol 2:9-10	Eba 1:1-14	Rom 1:3-4
2Ko 4:4-6	Luk 1:26-38	Gal 4:4-5
Mat 16:13-17	Ioa 5:19-29	Ioa 6:35-40
Ioa 11:25-27	Ioa 14:5-11	Ioa 17:1-5
Ioa 20:26-31	Apo 3:13-16	Apo 4:10-12
1Io 2:1-2	1Io 5:20	Apa 19:11-16

Ngo u hol on ngo kápate hol pas iáu ái Káláu, una wásái tan buturkus minái:

1Io 4:9-10	Rom 5:8	Ioa 3:16
1Ti 2:3-6	2Pe 3:9	

Ngo u hol on ngo kápute lu longoi sápkin, una wásái tan buturkus minái:

Rom 3:10-12, 23-24	Rom 5:12	Gal 3:22
1Io 1:8-10	Ioa 3:18-20, 36	Apo 17:30-31
Kol 3:5-10	Rom 6:23	Gal 6:7-8
2Te 1:7-9	1Pe 4:3-5	Apa 20:11-15

Ngo u hol on ngo ái Káláu kápnate hol palai kam sápkin, una wásái tan buturkus minái:

Apo 5:31	Apo 10:43	Apo 26:18
Epe 1:7	Kol 1:13-14	Kol 2:13-14
1Ti 1:15-16	Eba 10:17-18	1Io 1:8-10

Ngo u nem i Iesu Karisito ngo na saras pas iáu, una wásái tan buturkus minái:

Ioa 1:12	Ioa 3:15-18, 36	Ioa 14:6
Ioa 20:31	Apo 4:12	Apo 16:30-31
Rom 3:20-22	Rom 10:9-10	Gal 2:16
Epe 2:8-9		

Ngo kápate tumran i kam hol ngo ukte atur páptai liu muswan er a kis áklis, una wásái tan buturkus minái:

Ioa 3:1-16	Ioa 5:19-29	Ioa 11:25-26
Ioa 14:6	Ioa 17:2-3	Ioa 20:31
Rom 8:10-17	2Ko 5:17	Epe 2:1-6
Kol 2:13	Tit 3:4-7	1Io 5:11-13

Ngo u nem suri mánán pasi pákánbung dáh una sung on, una wásái tan buturkus minái:

Mat 6:5-13	Mat 7:7-11	Mat 14:23
Mat 18:19-20	Mar 1:35	Mar 11:24-25
Luk 5:16	Luk 6:12	Luk 18:1-8
Luk 21:36	Ioa 14:13-14	Ioa 15:7
Ioa 16:23-24	Rom 8:26-27	Rom 12:12
Epe 6:18	Pil 4:6-7	Kol 4:2
1Te 5:17	1Ti 2:1-4, 8	1Ti 4:4-5
Eba 4:16	Eba 10:19-22	Iak 1:5-8
Iak 4:2-3	Iak 5:13-18	1Pe 4:7
1Io 3:21-22	1Io 5:14-15	

Ngo u nem suri mánán pasi dánih una lu sung suri, una wásái tan buturkus minái:

Rom 1:18-32	1Ko 6:9-11	Gal 5:19-21
Epe 5:3-5	Kol 3:5-10	Iak 4:17
1Pe 4:3	1Io 2:15-17	1Io 3:4-5

Luk 11:1-4	Luk 22:32, 39-46	Ioa 17:1-26
Apo 4:24-31	Apo 16:25	Rom 1:9-10
Rom 10:1-2	Rom 15:30-33	2Ko 12:7-10
Epe 1:15-20	Epe 3:14-21	Epe 6:19-20
Pil 1:3-5, 9-11	Kol 1:9-12	Kol 4:3-4
1Te 3:9-13	2Te 1:11-12	2Te 3:1-2
Eba 5:7	Eba 7:25	

Ngo u hol on ngo kápute arwat suri una tatipar namurwai nemnem si Káláu, una wásái tan buturkus minái:

Ioa 14:16-23	1Ko 10:13	Epe 3:20-21
Pil 1:6	Pil 4:13	Kol 1:11-12
1Te 5:23-24	Eba 13:5-6	1Io 5:3-5

Ngo a mon i kam taun má a rogorogo i kam liu, una wásái tan buturkus minái:

Rom 8:18-25, 28, 35-37	Rom 12:12	2Ko 1:3-4
2Ko 4:16-18	Iak 1:2-4	1Pe 1:3-9
1Pe 2:19-23	1Pe 5:8-10	

Ngo u lu kipi rangrangas kabin iáu tám ruruna, una wásái tan buturkus minái:

Mat 5:10-12	Mar 13:9-13	Luk 12:4-9
Ioa 15:18-21	Ioa 16:1-4	Apo 5:41
Rom 8:35-37	Rom 12:14, 17-21	1Ko 4:11-13
2Ko 4:8-12	2Ko 12:10	Pil 1:28-29
2Te 1:4-8	2Ti 3:10-13	Eba 10:32-39
Eba 12:3-4	1Pe 3:13-17	1Pe 4:12-19
Apa 2:10		

Ngo u sasam, una wásái tan buturkus minái:

Mat 4:23-25	Mat 9:35	Mat 11:2-5
Apo 3:1-6	Apo 8:4-8	Apo 19:11-16
Apo 28:8-9	1Ko 12:9, 29-30	2Ko 12:7-10
1Ti 5:23	2Ti 4:20	Iak 5:14-15

Ngo u hol on ngo a arwat suri koion una araraguna mam te bos tám ruruna, una wásái tan buturkus minái:

Mat 18:19-20	Apo 2:41-47	Rom 12:4-8
Epe 1:22-23	Epe 4:11-16	Kol 3:15-17
1Ti 4:13	Eba 10:24-25	

Ngo u bunbun suri ngo una mat, una wásái tan buturkus minái:

Ioa 6:39-40	Ioa 11:17-27	Ioa 14:1-4
Rom 8:38-39	Rom 14:7-9	1Ko 15:12-58
2Ko 5:1-10	Pil 1:20-24	1Te 4:13-18
Eba 2:14-15	Apa 14:13	Apa 21:1-4
Apa 22:1-5		

Ngo te kálámul di longoi táit a sák mam iáu, una wásái tan buturkus minái:

Mat 6:12-15	Mat 18:21-35	Mar 11:25
Luk 17:3-4	Rom 12:17-21	Epe 4:31-32
Kol 3:13		

Ngo u nem i mánán pasi ngo matngan tatalen ngádáh na mur on á tám ruruna, una wásái tan buturkus minái:

Ioa 13:34-35	Rom 12:9-13	Gal 5:22-26
Epe 4:25-32	Kol 3:12-17	1Te 5:12-22
Tit 2:11-14	Iak 3:13-18	2Pe 1:3-9

Ngo iáu kila, una wásái tan buturkus minái:

1Ko 7:1-16	Epe 5:21-33	Kol 3:18-19
Tit 2:3-5	Eba 13:4	1Pe 3:1-7
Mat 5:31-32	Mat 19:3-9	Luk 16:18
Rom 7:2-3		

Ngo u nem suri mák ilmi táit a sák ngo kápte, una wásái tan buturkus minái:

Ngo a talka iáu i nemnem suri ararit mam tekes kápte ngo kaiam, una wásái tan buturkus minái:

Mat 5:27-28	Ioa 8:2-11	Rom 13:8-10
1Ko 6:9-20	Gal 5:19	Epe 5:3
Kol 3:5-6	1Te 4:1-8	Eba 13:4
Iut 7		

Ngo a mon i rang natum, una wásái tan buturkus minái:

Epe 6:1-4	Kol 3:20-21	1Ti 3:4-5

Ngo kándiar tu liu be ái kakam mái mámám, una wásái tan buturkus minái:

Mat 15:3-6	Epe 6:1-3	Kol 3:20
1Ti 5:4-8		

Ngo u mák tekes a sáhár suri artangan, una wásái tan buturkus minái:

Mat 7:12	Mat 25:31-46	Luk 3:10-11
Luk 6:38	Apo 11:27-30	1Ko 10:24
2Ko 8:1-15	2Ko 9:1-15	Gal 6:9-10
Pil 4:14-19	Eba 10:24	Eba 13:1-3, 16
Iak 1:27	Iak 2:15-16	1Io 3:16-18

Ngo u áslai artohtoh a talka iáu suri longoi sápkin, una wásái tan buturkus minái:

Mat 6:13	Mat 26:41	1Ko 10:13
Eba 2:18	Eba 4:14-16	Iak 1:12-15

Ngo ukte longoi sápkin tatalen, una wásái tan buturkus minái:

Luk 15:11-24	Rom 6:1-23	1Io 1:9–2:2
Iak 4:7-10	Apa 3:19-20	Eba 12:1-2

Ngo u bunbun sur Satan ngo tan sápkin tanián, una wásái tan buturkus minái:

Mat 4:1-11	Mat 6:13	Luk 22:31-32
Ioa 17:14-19	Rom 16:19-20	1Ko 16:13
2Ko 12:7-10	Epe 3:20-21	Epe 6:10-18
1Te 3:5-8	2Te 3:3	Iak 4:7-8
1Pe 5:8-11	1Io 4:4	Apa 12:7-12

Ngo u mos mam tekes, una wásái tan buturkus minái:

Gal 5:22-23	Epe 4:26	Kol 3:8, 13
Iak 1:19-20		

Ngo u butbut má uk hol apakta pas iáu, una wásái tan buturkus minái:

Mat 5:3-12	Mat 18:1-5	Luk 14:7-11
Luk 18:9-14	Rom 12:16	1Ko 4:7
2Ko 10:17-18	Epe 4:2	Kol 3:12-13
Iak 4:6, 13-16	1Pe 5:5-7	

Ngo u lu wáng ngo worwor sáksák, una wásái tan buturkus minái:

Epe 4:29	Epe 5:4	Pil 4:8
Kol 3:8	1Ti 4:12	Iak 1:26
Iak 3:9-10		

Ngo a talka iáu i kam nemnem suri ngo una angagur, una wásái tan buturkus minái:

Epe 4:25	Kol 3:9	1Pe 3:10
Ioa 8:44	Apa 21:8	Apa 22:15

Ngo te kálámul di ris pas iáu suri ngo gama ngin i dan rakrakai má gamák ngulngul, una wásái tan buturkus minái:

Rom 13:13	1Ko 5:9-11	1Ko 6:9-10
Gal 5:19-21	Epe 5:18	1Ti 3:1-3
Tit 1:7	1Pe 4:3-5	

Ngo kam holhol a lala kis i kam omobop, una wásái tan buturkus minái:

Mat 6:19-21, 24-34	Luk 12:13-21, 32-34	Apo 20:35
1Ti 6:6-10, 17-19	Eba 13:5-6	

Ngo te kálámul di nem i iáu ngo una mur i matngan ruruna til main i naul bim, una wásái tan buturkus minái:

Mat 4:10	Apo 17:22-31	1Ko 5:11
1Ko 6:9-11	1Ko 8:1-13	1Ko 10:1-22
2Ko 6:14-18	Gal 5:19-21	1Te 1:9-10
1Io 5:21	Apa 21:8	Apa 22:15

Ngo u nem suri una mánán pasi suri matngan tatalen ngádáh una inngasi singin kam tan tátáil, una wásái tan buturkus minái:

Mat 22:15-22	Rom 13:1-7	1Ti 2:1-4
Tit 3:1	Eba 13:17	1Pe 2:13-17